

RÉGÉSZETI KUTATÁSOK
MAGYARORSZÁGON

2009

ARCHAEOLOGICAL
INVESTIGATIONS IN HUNGARY
2009

Komárom-Szőny, Vásártér.
Germán férfit ábrázoló
bronzszobrocska,
Kr. u. 2. század vége
(Fotó: Török Csaba)

Régészeti kutatások
Magyarországon 2009

Archaeological Investigations
in Hungary 2009

Budapest, 2010

Régészeti kutatások Magyarországon 2009
Archaeological Investigations in Hungary 2009

Budapest 2010

Az első borítón: *Paks–Dunakömlőd, Lussonium. Bronz császárszobor töredéke,
2. sz. második fele – 3. sz. eleje*
(Fotó: Kövi Gergő)

Front cover: *Part of a roman emperor's bronze statue.
Second half of 2nd century – beginning of 3rd century A. D.*
(Photo: Gergő Kövi)

A hátsó borítón: *Tállya, Óvár. Bronzkiincs az erődített település területéről, HAB1*
(Fotó: Kozma Károly)

Back cover: *HAB1 bronze hoard from the hillfort of Tállya, Óvár.*
(Photo: Károly Kozma)

A szerkesztőbizottság tagjai:

Editorial Board:

Bencze Zoltán

Lőrinczy Gábor

Mráv Zsolt

Rezi Kató Gábor (elnök)

Tomka Gábor

Wollák Katalin

Szerkesztő: Kisfaludi Júlia

Edited by Júlia Kisfaludi

Fordítás: Simán Katalin

Translated by Katalin Simán

© Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és a Magyar Nemzeti Múzeum 2010

Felelős kiadó: dr. Tamási Judit

ISSN 1587-978X

Megjelent 36,75 (A/5) ív terjedelemben

Készült a KAPITÁLIS Kft. nyomdájában

Tartalom • Contents

Egry Ildikó:

Bezi, Nagy-sarok – Előzetes beszámoló a bronzkori falu feltárásáról (2008–2009)	5
<i>Bezi, Nagy-sarok – Preliminary report on the excavation of the Bronze Age village (2008–2009) .....</i>	<i>5</i>

V. Szabó Gábor:

Fémkereső műszeres kutatások kelet-magyarországi késő bronzkori és kora vaskori lelőhelyeken	19
<i>Metal detection investigations at Eastern Hungarian Late Bronze Age and Early Iron Age sites .....</i>	<i>19</i>

Bíró Szilvia – Molnár Attila – Szőnyi Eszter – Tomka Péter:

Régészeti kutatások a győri Széchenyi téren (2008–2009)	39
<i>Archaeological investigations in Széchenyi Square, Győr (2008–2009) .....</i>	<i>39</i>

Szentpéteri József:

Interdiszciplináris kutatások a Bács-Kiskun megyei Solt, Tételhegy lelőhelyen	53
<i>Interdisciplinary investigations at the Solt, Tételhegy site in Bács-Kiskun county .....</i>	<i>53</i>

Czajlik Zoltán – Bödőcs András – Rupnik László:

Légi fényképezéses régészeti kutatások Magyarországon 2009-ben	81
<i>Aerial photographic archaeological investigations in Hungary in 2009 .....</i>	<i>81</i>

Miklós Zsuzsa:

Légi régészeti kutatások 2009-ben	113
<i>Aerial archaeological investigations in 2009 .....</i>	<i>113</i>

Rövid jelentések / <i>Short Reports</i>	125
---	-----

Korszakmutató / <i>Index of Periods</i>	391
---	-----

Szerzők névmutatója / <i>Index of Authors</i>	395
---	-----

Térképek / <i>Maps</i>	399
------------------------------	-----

Egry Ildikó

Bezi, Nagy-sarok – Előzetes beszámoló a bronzkori falu feltárásáról (2008–2009)

Az Enesét elkerülő 85. sz. Győr–Csorna–Sopron főút megépítését megelőzően kutattuk az út nyomvonalába eső lelőhelyet. Az Eneséről Bezi irányába tartó 8417. j. közút a Szapud-Ószhelyi-csatorna É-i partján egy nagyobb, szabálytalan alakú homokdombon vezet keresztül, a kiemelkedésen már korábban is kerültek elő régészeti leletek. A 85. sz. elkerülő út építését megelőző örökségvédelmi hatástanulmány készítéséhez végzett terepbejárás során Takács Károly régész a domb felszínéről az út mindkét oldalán gyűjtött őskori cseréptöredékeket (Bezi, Nagy Eperjes, KÖH 51435). A rendkívül nagy kiterjedésű útcsomópontban a feltárás 2008 nyarán először 3 hektár területen – a lelőhely középső, közúti híd és két körforgalom megépítésével pusztulásra ítélt részén – kezdődött, majd, mivel a különböző korszakokba tartozó telepjelenségek minden irányban folytatódtak, 2008. novemberből a csatlakozó nyomvonalban lévő területeken további 2 hektárral bővült. 2009-ben márciustól júliusig a feltárási munkát a Ny-i nyomvonalban további 2,5 hektáron, a D-i, Enese felé csatlakozó út nyomvonalában 0,5 hektáron folytattuk, így az ásatás befejeztével a teljes feltárt terület összesen 80 179 m² lett (1. kép).

A korábban mezőgazdasági művelésű dombon a humuszréteg viszonylag sekély, átlagosan 40–60 cm volt, míg az építendő út K-i és Ny-i nyomvonalában, a már az őskortól természetes élővízként a dombot körbe fogó Ószhelyi-csatorna irányába lejtő domboldalokon egyre mélyült, az öntésterületen a 60–80 cm vastagságot is elérte. Az altalaj a domb magasabb részén lösz és homok, a Ny-i végében igen magas karbonát tartalmú löszös agyag, míg a DDK-i részen szürke löszös, agyagos öntés-talaj.

A lelőhelyen 5 különböző régészeti korszakba tartozó település objektumai kerültek elő. A Kisalföld középső rézkorának kutatása szempontjából rendkívül jelentősek a homokdomb középső részén feltárt kisméretű (5×8 m), egyterű, sekély alapárkokba ásott oszlopok közé font sövényre tapasztott agyag falszerkezetű, Ny–K irányba tájolt házhelyek, közelükben tárolóvermekkel (Balaton-Lasinja-kultúra). A java rézkor időszakából a feltárás Ny-i és középső részén, egymástól viszonylag nagy távolságra a Ludanice-kultúra ÉNy–DK tájolású, nagyméretű (8×18–20 m), belső terükben 1/3–2/3 részénél keresztfallal két részre elválasztott házalapjai (2. kép 1), valamint kisebb (7×12 m), egyterű épületeinek alapárkai kerültek napvilágra. Hasonlóan más korszakok teleprészeihez, az épületek között elszórtan tárolóvermek, anyagkitermelő gödrök is voltak. Ebből az időszakból a rendkívül szegényes tárgyi leletanyagot jobbra

Ildikó Egry

Bezi, Nagy-sarok – Preliminary report on the excavation of the Bronze Age village (2008–2009)

The site in the track of route no. 85 circumventing Enese between Győr–Csorna–Sopron was investigated prior to the construction. Road no. 8417 from Enese to Bezi leads across a sand knoll of an irregular shape on the N side of the Ószhelyi channel. Archaeological finds were earlier found on this elevation. During the field walking organised to prepare the heritage protection impact study preceding the construction of the circumventing route no. 85, Károly Takács archaeologist collected prehistoric shards on both sides of the road (Bezi, Nagy Eperjes, KÖH 51435). The excavation started in the large road junction on a territory of 3 hectares, in the central part of the site that would be destroyed by a road bridge and two traffic circles, in the summer of 2008. As the settlement features of various periods continued in every direction, the investigated territory was enlarged with 2 hectares on the adjacent stretches of the road track in November 2008. The excavations were continued between March and July 2009 on the next 2.5 hectares in the W stretch of the track and on 0.5 hectares in the S stretch of track joining the road toward Enese, and thus the entire uncovered territory measured 80 179 m² (Fig. 1).

The humus layer was relatively shallow, 40–60 cm in average, on the knoll that had earlier been a ploughed field. In the E and W tracks of the future road, the knoll sides sloped toward the Ószhelyi channel, which enclosed the knoll as a natural water course since prehistoric times. Here, the humus layer became deeper and it even reached 60–80 cm in the floodplain. The subsoil was loess and sand on the higher parts of the knoll, loessy clay of a very high carbonate content at the W end and grey, loessy, clayey alluvial sediment in the SSE part.

The features of five different archaeological periods were found at the site. The small (5 m × 8 m), single-spaced, W–E oriented, wattle-and-daub houses with posts dug into shallow foundation trenches and the storage jars around them (Balaton-Lasinja culture) uncovered in the central part of the sand knoll were especially significant from the respect of the investigation of the middle Copper Age of Kisalföld. NW–SE oriented large (8 m × 18–20 m) houses of the Ludanice culture with a dividing wall at 1/3–2/3 of the interior and foundation trenches of smaller (7 m × 12 m), single-spaced buildings (Fig. 2. 1) represented the late Copper Age. Similarly to the settlement fragments of other periods, storage pits and clay pits were scattered between the buildings. The extremely poor find material of the period was composed of stone flakes, animal

kőpattintékok, állatcsontok, kerámiatöredékek alkotják.¹ Ugyancsak a Ny-i és középső területeken, valamint a műút Ny-i oldalán szórványosan a korabronzkor (Makó-kultúra) kerámialeleteit tartalmazó vermek és oszlophelyekből álló telepnyomok is jelentkeztek.

A kutatott terület D-i részén, mintegy 2 ha nagyságú, összefüggő területen került felszínre a késő bronzkori urnamezős kultúra települése. A nagy kiterjedésű felületen lehetőség volt arra, hogy a település kiterjedését É-i, D-i és K-i irányban lehatároljuk, az épületek elhelyezkedését, a különböző objektumok egymással való kapcsolatát, feltérképezzük és dokumentáljuk.

Házak

A humusztalajon előkerült nagy mennyiségű, közel azonos méretű és mélységű szabályos kerek oszlophelyek rendszeréből 22–25 kisebb nagyobb épület helyét tudtuk meghatározni. A házak a nagy területen elszórtan, egymáshoz képest hosszanti oldalukkal párhuzamosan, néhol egymástól kisebb távolságra helyezkedtek el (2. kép 3.). A házak között szuperpozíciót vagy eredeti helyen történt megújítást, átépítést nem figyeltünk meg. Legtöbb esetben egy-egy ház falának tartószerkezetét páros sorokban földbe ásott 2×2; 2×3; 2×4 oszlop alkotta, az alapterületek nagysága 3–3,5×10–12 m között változott. Hossztengelyük megközelítőleg ÉÉNy–DDK irányú, bejáratuk az oszlophely-kiosztások alapján kevésbé vagy egyáltalán nem volt meghatározható (2. kép 1.). Egy esetben találtunk három oszlopsorból álló alaprajzot (két szélső sor között, a ház hosszanti tengelyében egy sorban ritkább, nagyobb oszlophelyek), a földbe ásott farönkök itt is ágasfás-szelemenetes tetőszerkezet alátámasztására szolgálhattak. Az épületek méretükben és elrendezésükben megfelelnek az ebben a korszakban területünkön elterjedt általános építkezési szokásoknak.² Egy esetben került elő a késő bronzkor más településéről is ismert keskeny téglalap alakú, lekerekített végű épület alaprajza.³

A dunakeszi lelőhellyel ellentétben Bezin az épületen belül nem voltak szelementartó oszlophelyek és a ház lekerekített vége D-i irányba nézett, a bejárat az oszlophelyek alapján a Ny-i, hosszanti oldalfalon feltételezhető (2. kép 2.). A vékony humuszréteg alatt az épületeken belül padlószintet sehol nem lehetett megfigyelni, az altalajba átlagosan 20–30 cm-re mélyedő oszlogödrök és a házak melletti vermek, gödrök betöltődése nem tartalmazott kiégett paticsomladék-maradványokat. Feltételezhető, hogy a vesszőre tapasztott

bones and ceramic shards.¹ Settlement traces of scattered pits and postholes containing the ceramic finds of the early Bronze Age Makó culture appeared in the W and central territories and on the W side of the road.

The settlement of the late Bronze Age Urnfield culture was uncovered on a coherent surface of 2 ha in the S part of the investigated territory. The extent of the settlement could be determined in the N, the S and the E and the positions of the buildings and the connections between the individual features could be mapped and documented on the large surface.

Houses

The locations of 22–25 smaller and larger buildings could be determined from the systems of regular round postholes of nearly identical measurements and depths, which appeared in the subsoil after the humus had been removed. The houses were scattered on a large territory, sometimes not too far from one another, with the longer sides in the same direction. (Fig. 2. 3) Neither superposition nor renovation or reconstruction could be observed. The walls of the houses were generally supported by 2×2; 2×3; 2×4 posts dug into the earth in parallel rows. The ground plan ranged between 3–3.5 m × 10–12 m. The longitudinal axis had an approximately NNW–SSE orientation. The entrance could rarely or not at all be identified from the distribution of the postholes (Fig. 2. 1). Three post rows could be observed in a single ground plan (two lateral ones and a central row in the longitudinal axis of the house with more loosely distributed, large postholes). The posts dug into the earth supported a prop-and-purlin roof structure. The buildings match the general local architectural standards of the period.² There was only a single ground plan of a building of a narrow, round-cornered oblong shape known from other late Bronze Age settlements.³

In contrast to the Dunakeszi site, there were no prop holes within the houses at Bezi, the rounded ends of the houses faced S and according to the postholes, the entrances opened in the western, longer wall (Fig. 2. 2). No floor level could be observed in the houses under the thin humus layer. The postholes, which were dug into the subsoil in an average depth of 20–30 cm, the storage and other pits beside the houses did not contain burnt daub. Probably, there were houses built from planks or timbers in the settlement beside the wattle-and-daub constructions. We could not find anything of a dating force in the postholes, so the chronological

1 A Bezi lelőhelyen talált rézkori települések a Kisalföldön korábban feltárt rézkori lelőhelyek összefoglalásával együtt külön tanulmányban kerülnek majd feldolgozásra.

2 ILON, G.: Houses of the Late Tumulus/Early Urnfield culture. Based on the excavations at Németszánya. A késő halomsíros–korai urnamezős kultúra házai – egy németbányai ház rekonstrukciója. Ósregészeti levelek –Prehistoric newsletter 7. 2005. 135–145.

3 HORVÁTH L. A. et al. 2003, HORVÁTH L. A. et al. 2004

1 The Copper Age settlements uncovered at the Bezi site will be published in a separate study together with the recapitulation of the rest of the Copper Age sites unearthed in Kisalföld.

2 ILON, G.: Houses of the Late Tumulus/Early Urnfield culture. Based on the excavations at Németszánya. A késő halomsíros–korai urnamezős kultúra házai – egy németbányai ház rekonstrukciója. Ósregészeti levelek –Prehistoric newsletter 7. 2005. 135–145

3 HORVÁTH L. A. et al. 2003, HORVÁTH L. A. et al. 2004

agyagfalú épülettípus mellett gerendából vagy hasított deszkából épült házak is voltak a településen. Az oszlopgödörökben datáló leletanyagot nem találtunk, az épületek kronológiai besorolását a közöttük lévő gödör csoportokból, vermekből előkerült cserepekből tudtuk meghatározni. A házak alaprajzi elrendezésében és egymáshoz való viszonyában társadalmi szerkezetre, elkülönülésre (központi vagy főnöki épület) utaló jelenségeket nem figyeltünk meg. A lelőhelyünkhöz egyik legközelebb eső feltárt késő bronzkori lelőhely Börcs, Paphomlok-dűlő, ahol mintegy 160 oszlopszerkezetes épület objektumait tárták fel 1991–1992-ben, azonos településjegyeket mutat.⁴ A másik közeli feltárt településrészt Kóny, Barbacsi-tópart halomsíros kultúrába tartozó lelőhelye, melynek érdekessége, hogy a házakat eredeti helyükön, új oszlopok állításával erősítették meg.⁵ A kutatások szerint a Nyugat-Dunántúlon a halomsíros időszaktól kezdődően a házak mérete és szerkezete általánosan hasonló lehetett a Beziben előkerült épületekéhez, mint ahogyan a kissé távolabb eső Dunakeszi, Székes-dűlőn vagy Balatonmagyaród, Hídvégpusztán⁶ és Nagykanizsa, Bilkei-dűlőn⁷ feltárt településekkel is sok rokon vonást találunk.

Gödörobjektumok

A házak közötti szabad térségeken nagyméretű, több karéjos kerekded vagy amorf alaprajzban jelentkező, az eredeti talajfelszínből átlagosan 60–90 cm-re mélyülő, egyenetlen aljú, egymásba ássott gödörökben álló objektumokat tártunk fel. Feltételezések szerint az épületek sövényfalának tapasztásához szükséges agyagot ástak belőlük, majd később másodlagosan felhasználva a gödöröket, félig fedett tárolóhelyek, munkaterületek, esetleg hulladékgyödrök lehettek. A házak között több csoportban azonos kialakítású, 100–120 cm-es, szabályos kerek átmérőjű, méhkas alakú vermek is voltak, humuszos agyag betöltődésükbe esetenként majdnem ép, vagy csak kissé hiányos edények töredékei és állatcsontok keveredtek. A település kútja körül pedig 8 egymáshoz hasonló méretű és mélységű tárolóverem volt, aljuk a jelenlegi vízszint alá mélyült. Ezekben a gödörökben közepes méretű fazekak nagyobb töredékeit találtuk, az egyik verem aljában fa hordóbélés (?), esetleg nagyobb faedény teljesen elkorhadt maradványait figyeltük meg.

Három esetben, a település egymástól nagy távolságra fekvő pontjain „elszórta” találtunk nagyméretű,

grouping of the buildings was determined from the shards found in the groups of pits and storage pits between the houses. The ground plans and distribution of the houses did not yield information on the social structure or on social differentiation (central building or the building of a chief). Börcs, Paphomlok-dűlő, one of the late Bronze Age sites uncovered the closest to our site, where about 160 post-structure houses had been unearthed in 1991–1992, shows similar settlement features.⁴ Another settlement fragment in the nearby is the Kóny, Barbacsi-tópart site of the Tumulus culture, where the houses were reinforced with new posts.⁵ According to the investigations, the measurements and structures of the houses could be similar in Western Transdanubia from the Tumulus period to the houses found in Bezi, and we can find similarities with the somewhat farther settlements of Dunakeszi, Székes-dűlő or Balatonmagyaród, Hídvégpuszta⁶ and Nagykanizsa, Bilkei-dűlő.⁷

Pits

Large pit complexes were uncovered in the open areas between the houses. They were composed of lobed, round or amorphous pits of uneven bottoms dug into each other to an average depth of 60–90 cm from the original ground surface. The pits were probably dug for the clay used for daubing the wattle walls of the houses and later they functioned as half-covered storage places, workshops or refuse pits. Between the houses, there were groups of identically constructed, 100–120 cm large, regular round beehive-shaped storage pits. The humic clay filling contained the fragments of nearly intact or somewhat fragmentary vessels and animal bones. Around the well of the settlement, there were 8 storage pits of similar measurements and depths the bottoms of which reached under the actual ground water level. The fragments of medium large pots were found in these pits, while the wooden barrel lining (?) or perhaps the completely rotten remains of a larger wooden vessel were observed on the bottom of one of the pits.

Three large, thick-walled storage jars of everted rims decorated with rib ornaments were found “in situ” dug into the subsoil “scattered” in the settlement at large distances from one another. They were barely deeper than the bottom of the ploughed layer so most of the

4 FIGLER 1996

5 EGRY I.: Kora halomsíros nép települése a Kóny–Barbacsi tóparton. – The settlement of a people characterised with early mound graves at the lake of Kóny–Barbacs. *Arrabona* 40. 2002. 9–18.

6 HORVÁTH L.: Adatok a Délnyugat-Dunántúl késő bronzkorának történetéhez – Angaben zur Geschichte der Spätbronzezeit in SW-Transdanubien. In.: Müller R. – Vándor L. (Szerk.) *A bronzkor kérdései – Die Fragen der Bronzezeit*. Zalai Múzeum 5. (1994) 219–235.

7 HORVÁTH 2001, 37–39.

4 FIGLER 1996

5 EGRY I.: Kora halomsíros nép települése a Kóny–Barbacsi tóparton. – The settlement of a people characterised with early mound graves at the lake of Kóny–Barbacs. *Arrabona* 40. 2002. 9–18.

6 HORVÁTH L.: Adatok a Délnyugat-Dunántúl késő bronzkorának történetéhez – Angaben zur Geschichte der Spätbronzezeit in SW-Transdanubien. In.: Müller R. – Vándor L. (Eds.) *A bronzkor kérdései – Die Fragen der Bronzezeit*. Zalai Múzeum 5. (1994) 219–235.

7 HORVÁTH 2001, 37–39.

vastag falú, kihajló nyakú, bordadíszes hombárokat „in situ” az altalajba ásva. Alig voltak mélyebben, mint a szántásréteg alja, így felső nyakrészük teljesen elpusztult. Hasonlóan földbe beásott hombárokat figyeltek meg Dunakeszi, Székes-dűlő lelőhelyen is.⁸

A házak között több kisebb, átégett felületű, földbe mélyített tüzelőhely mellett egy szabadtéri kemenceborkor is előkerült. A felszíntől 1,2 m mélyre ásott kerek munka- és hamusgödörhöz (melynek közepén lemélyülő oszlophelyben állhatott a sátozott tartó oszlop) 2 keményre átégett sütőfelületű, földbe ásott kemence kapcsolódott, melyből csak a tapasztott platnik maradt meg, míg a jóval magasabban, az altalajra tapasztva előkerült harmadik sütőfelületet már szántás bolygatta, és nem csatlakozott közvetlenül a mély munkagödörhöz.

Kút

Az urnamezős kultúra településéhez tartozott egy pontosan nem körbehatárolható, kb. 5×5 m-es, 1,5 m-re lemélyített, pallókkal, szalmával borított terepszinten, talán részben fával fedett „kútudvaron” használt kút, melyben előkerültek a feltehetőleg a kútházhoz tartozó famaradványok és a kút alsó részében elhelyezett, 1,2×1 m-es átmérőjű, fonott sövény kútbélés is. A kút K-i oldalán, az altalajon félkör alakú építményre utaló oszlophelyeket is megfigyelünk. A kút készítésének és használatának relatív korát az aljában talált nagy mennyiségű kerámia leletanyag adta meg, és ezekből egyben a körötte lévő település korára is pontos információt kaptunk.

Az agyagos-lössös altalajon jelentkezett a 2,6×2,9 m nagyságú ovális, fekete humusz betöltődésű folt, melynek bontását negyedelve kezdtük meg. A gödör oldalai lépcsőzetesen mélyültek 1 m mélységig, a felső barnás fekete humusz betöltődésű részből apró kerámiatöredékeket, nagyobb szarvasmarhacsontokat és kisszámú paticstörmeléket gyűjtöttünk. Ebben a mélységben, az eredeti, humusztalan felszíntől 1,5 m-re megjelent a szivárgó rétegvíz, így dokumentálás után a metszefalakat elbontottuk. Közvetlenül a vízszint alatt a betöltődésből jelentős mennyiségű elszenesedett fa-, deszkatörmelék került elő. A gödör mélyítését még 30 cm mélységben teljes felületen folytattuk lefelé és inntól a gödör teljes betöltődését a további vizsgálatokhoz és a leletek kiiszapolásához begyűjtöttük. A fonott sövenyt elérve a munkát már csak folyamatos szivattyúzás mellett lehetett folytatni, így az objektum körüli területet a fonott sövénybélés szintjéig munkagéppel lemélyítettük. A mélyítés során derült ki, hogy a kútgödör körüli részen egy kb. 5×5 m átmérőjű területen, a sövénybélés tetejével azonos magasságban egy deszkapallókkal, szalmával fedett járósínt lehetett, ennek a „kútudvarnak” a területe a humusztal altalajon regisztrált, kutat kerítő oszlophelyekig terjedhetett ki (3. kép 1). Az el-

neck parts perished. Similar, sunken storage jars were observed at the Dunakeszi, Székes-dűlő site as well.⁸

Smaller semi-subterranean hearths of burnt surfaces and a group of outdoor ovens were found between the houses. Two ovens with hard-burnt baking surfaces dug into the earth were annexed to round working and ash pits, which were dug to a depth of 1.2 m from the surface (in which a post in the centre of the pit supported a tent roof), from which only the daubed baking surfaces survived. A third baking surface daubed over the subsoil in a higher altitude was not directly attached to the deep working pit. It was already disturbed by the plough.

Well

A well in a “well yard” belonged to the settlement of the Urnfield culture. The “well yard” was about 5 m × 5 m large of vague outlines. It was deepened to 1.5 m, its surface was covered with planks and straw and it was perhaps partly paved with wood. The well contained wooden remains probably from the well house, and a wattle lining of a diameter of 1.2 m × 1 m was discovered in its lower part. Postholes outlining a semicircular construction were observed on the E side of the well. The relative age of the digging and the use of the well was determined from the many shards found on the bottom of the well, which also provided exact information on the age of the surrounding settlement.

A 2.6 m × 2.9 m large oval discolouration of black humus appeared on the clayey-loessy subsoil, which was divided into quarters before cleaning. The walls of the pit were deepened in steps to a depth of 1 m. The upper brownish black humus filling contained small shards, larger cattle bones and a few daub fragments. The ground water appeared in this depth, at 1.5 m from the humus surface, so the section walls were cleared away after documentation. A significant number of charred plank and wood fragments were uncovered just under the water level. In another 30 cm, the pit was unearthed in the entire width, and the filling of the pit was collected for later examination and silting. When the wattle was reached, continuous pumping was necessary for the continuation of the excavation, so the area around the feature was deepened with a machine. It turned out during this deepening that a floor level covered with planks and straw could exist on a territory of about 5 m × 5 m in the level of the top of the wattle lining. The territory of this “well yard” could extend to the postholes observed around the well on top of the subsoil (Fig. 3. 1). A larger amount of samples were collected from the decayed wood and the organic materials for further analyses. The well shaft was round of a diameter of 2 m. The slightly oval lining had a diameter of 1.2 m and it was composed of posts pressed into the subsoil with the

8 HORVÁTH L. A. et al. 2003, 9.

8 HORVÁTH L. A. et al. 2003, 9

korhadat fából, szerves anyagból a további vizsgálatok számára nagyobb mennyiségű mintát gyűjtöttünk. A 2 m átmérőjű, kerekre ástott kútgödörbe 1,2 m átmérőjű, kissé ovális formájú, aljukon ék alakban kihegyezett és az altalajba nyomott karók közé hajlékony vesszőkből, vastagabb ágakból font bélést helyeztek (3. kép 2). A kútbélést néhány helyen kívül-belül faoszlopokkal is megerősítették. A sövénybélésen belüli teljes betöltődést iszapoláshoz és természettudományos vizsgálatokhoz a KÖSZ szombathelyi központjába szállítottuk. Az állandó talajnedvesség miatt a sövény és a faanyag vízzel teljesen átitatódott, szivacsossá vált, s bár kísérletet tettünk a sövénybélés „in situ” kiemelésre is, de a már félig rögzített fonat külső része saját súlyától szétdőlt. Ekkor vált egyértelműen láthatóvá, hogy a gödörben egymásba rakva kettős sövényfonás készült, melyek közül a külső, magasabb levált, a belső helyben maradt (3. kép 3).

A sövénybélés tetejétől számított 30 cm mélyen kerültek elő az összetört kerámialeletek (4. kép). A leletanyag restaurálása folyamatban van, ezért az edények tipológiai összetételét még pontosan nem ismerjük.⁹ A töredékekből eddig 25 darabot sikerült rekonstruálni, összesen legkevesebb 36 különböző edény töredékei kerültek annak idején a kút aljába. Előzetesen megállapítható, hogy a leletek között 2 rendkívül nagyméretű, 52 és 56 cm magas hombár töredékei és 2 kisebb, hengeres nyakú, ívelt vállú, bordadíszes urna formájú hombár összeálló darabjai vannak. Több tölcseres nyakú, fésűzött díszes, öblös hasú fazék, valamint hengeres nyakú, kétfüles korsó, seprűzött oldalú fazekak, hordó forma füles fazék és közepes méretű edényeket rejtett a kút. A finomabb kidolgozású kerámiához tartoznak a felhúzott, háromszög átmetszetű fülű mericék, talpas tálak, kannelúrás és turbántekercses díszítésű tálak oldaltöredékei és egy omphalosos aljú miniatűr tálka. A megtalált edények formái és díszítései tipológiailag teljes egészében megfelelnek a Dunántúl középső és ÉNy-i részén eddig előkerült késő halomsíros-kora urnamezős kultúra tárgyi hagyatékának, mely a R BD vége-HA 1 átmeneti időszakra keltezhető.¹⁰

Feltehetőleg a kút eliszaposodása után a kútakna a törött, használhatatlan edények gyűjtőhelye maradt, a töredékek fölé került deszkák pedig később, talán egy tüzeset után kerülhettek a szemetesként használt kútgödörbe. Erre utal, hogy a töredékeket magába foglaló iszap és az egész gödör betöltődése is hamuval erősen

wedge-shaped tapering lower ends, which were connected with a wattle of flexible rods and thicker branches (Fig. 3. 2). The lining was reinforced at a few places with wooden posts both inside and outside. The entire filling within the lining was transported into the Szombathely centre of the KÖSZ for sifting and scientific analysis. Due to constant moisture, the wattle and the wood were completely saturated with water, they became spongy, and although we tried to lift the wattle “in situ”, the exterior part of the already half fixed wattle collapsed. It revealed that two wattles were inserted into one another. The exterior, the higher one got detached, while the interior one remained intact (Fig. 3. 3).

The pottery shards were found in a depth of 30 cm from the top of the wattle lining (Fig. 4). The conservation of the finds has not yet been finished so the typological composition of the vessels cannot as yet be determined.⁹ Twenty-five fragments could be reconstructed up to now from the fragments of at least 36 different vessels recovered from the bottom of the well. It can preliminarily be said that the fitting fragments of 2 extremely large, 52 and 56 cm high storage jars and 2 smaller urn-shaped storage jars of cylindrical necks, arched shoulders and rib ornaments can be found among the finds. The well also contained a few pots of funnel-shaped necks, bulging bellies and broomed ornaments, two-handled jugs of cylindrical necks, pots of broomed walls, barrel-shaped handled pots and medium large vessels. Wall fragments of dippers with pulled up handles of triangular cross-sections, bowls of channelled and spiral-channelled ornaments and a miniature bowl with an omphalos bottom belonged among the fine ceramics. From a typological aspect, the shapes and the ornaments of the vessels match the materials of the late Tumulus, early Urnfield culture in the central and NW part of Transdanubia, which can be dated from the transitional period of late R BD-HA 1.¹⁰

After the well shaft had become silted, the broken vessels were discarded in it, and the planks lying over the fragments were probably thrown into the well shaft, already a refuse pit at that time, maybe after a conflagration. This is supported by the fact that the silt that contained the fragments and the entire filling of the shaft was strongly mixed with ash (similarly to well no. 568 uncovered at Dunakeszi, Székes-dűlő).¹¹

9 A restaurálást Udvardi Balázs és munkatársai végzik.

10 KŐSZEGI F.: A Dunántúl története a késő bronzkorban – The History of Transdanubia during the Late Bronze Age. BTM Műhely 1. Budapest 1988; VADÁSZ É.: Késő bronzkori település nyomai az M0 autópálya szigetszentmiklósi nyomvonalának közelében. – Die spätbronzezeitliche Siedlung von Szigetszentmiklós in der Nähe der Autobahn M0. In.: P. Havassy – L. Selmeczi (Ed.) Régészeti kutatások az M0 autópálya nyomvonalán I. BTM Műhely 5. Budapest, 211–240.

9 Balázs Udvardi and his colleagues conserve the finds.

10 KŐSZEGI F.: A Dunántúl története a késő bronzkorban – The History of Transdanubia during the Late Bronze Age. BTM Műhely 1. Budapest 1988; VADÁSZ É.: Késő bronzkori település nyomai az M0 autópálya szigetszentmiklósi nyomvonalának közelében. – Die spätbronzezeitliche Siedlung von Szigetszentmiklós in der Nähe der Autobahn M0. In.: P. Havassy – L. Selmeczi (Ed.) Régészeti kutatások az M0 autópálya nyomvonalán I. BTM Műhely 5. Budapest, 211–240.

11 HORVÁTH L. A. et al. 2003, 8; HORVÁTH L. A. et al. 2004, 140

telített volt. (Hasonlóan a Dunakeszi, Székes-dűlőn feltárt 568. sz. kúthoz.¹¹)

A kút minden bizonnyal közösségi használatban lehetett, a körülötte feltárt tárolóvermek esetleg 1-1 család raktározó vermeként szolgáltak. Felmerült annak a lehetősége is, hogy az objektum nem kút volt, hanem egy kivételesen nagyméretű tárolóverem. A jelenlegi vízszint a sövénybélés tetejénél, ugyanakkor a megtalált valamikori járósíntnél is magasabban jelentkezett, a kút körül feltárt tárolóvermek alja pedig – a bennük talált edényekkel – 20–30 cm-rel a vízszint alá mélyült. Az előkerült járósínt alapján azonban feltételezhető, hogy használatuk idején a vízszint jóval alacsonyabb volt.

A kút alsó betöltésében állatcsontokat és egyéb, kő vagy fém leletanyagot nem találtunk és az elvégzett iszapolás során sem kerültek elő ilyen típusú leletek.

A késő bronzkori települések feltárása során a Kárpát-medencében is egyre gyakoribb, hogy különböző technikával készült bélésű kutak kerülnek elő. A legkülönlegesebb a Dunakeszi, Székes-dűlőn kibontott bödönkút,¹² a legelterjedtebbek pedig az ácsolt deszkából összecsapolt kútbélések: Mosonmagyaróvár, Német-dűlő,¹³ Lébény, Bille-domb,¹⁴ Dunakeszi, Székesdűlő,¹⁵ Kaposvár 61. út,¹⁶ Jobaháza, Gesztenyés és Koroncó, Sóska-domb (a szerző még közöletlen késő bronzkori feltárásai, 1998, 2001). Sövényből font kútbélésre a késő bronzkorból Polgár M3/29 lelőhelyen¹⁷ és Börcs, Paphomlok-dűlő feltárásán¹⁸ valamint Dunakeszi, Székesdűlőn (kelta korinak datált),¹⁹ Balatonőszöd, Temetői-

The well probably belonged to the entire community, while individual families used the storage pits around it. It was also suggested that the feature was not a well but an exceptionally large storage pit. The ground water appeared to date at the top of the wattle lining, higher than the one-time floor level, while the bottoms of the storage pits around the well and the vessels found in them lay 20–30 cm under the water level. The uncovered floor level suggests that the ground water level was much lower when they were used.

Neither animal bones nor stone or metal finds were uncovered in the lower filling of the well and no such finds were discovered during sifting either.

More and more wells with various lining techniques have been identified during the excavation of late Bronze Age settlements in the Carpathian Basin. The most unusual one was the shaft well unearthed at Dunakeszi, Székes-dűlő,¹² while the most common ones were wells lined with planks: Mosonmagyaróvár, Német-dűlő,¹³ Lébény, Bille-domb,¹⁴ Dunakeszi, Székesdűlő,¹⁵ Kaposvár, Route no. 61,¹⁶ Jobaháza, Gesztenyés and Koroncó, Sóska-domb (unpublished excavations of late Bronze Age sites by the author, 1998, 2001). Analogues of the wattle lining were found at Polgár, site no. M3/29¹⁷ and Börcs, Paphomlok-dűlő (Late Bronze Age),¹⁸ in the Celtic well of Dunakeszi, Székes-dűlő¹⁹ and the Copper Age one of Balatonőszöd, Temetői-dűlő.²⁰ Their meas-

11 HORVÁTH L. A. et al. 2003, 8.; HORVÁTH L. A. et al. 2004, 140.

12 SZILAS, G.: Die Freilegung eines bronzzeitlichen Brunnens speziellen Typs in Dunakeszi. Egy egyedi típusú bronzkori kút feltárása Dunakeszin. Bud. Rég. 36 (2002) 291–303.

13 GRZYNEAUS A.: A Mosonmagyaróvár – Német-dűlőben feltárt bronzkori kút dendrokronológiai vizsgálata – Dendrokronológische Untersuchug des am Fundort Mosonmagyaróvár – Német-dűlő freigelegten bronzzeitlichen Brunnens. Savaria 24. (1998–1999) (1999) 73–81.

14 T. NÉMETH, G. – TAKÁCS, M.: Urzeitliche und mittelalterliche Brunnen bei Lébény. Antaeus 26 (2003) 97–139.

15 HORVÁTH L. A. et al. 2003; HORVÁTH L. A. et al. 2004

16 SOMOGYI K.: Előzetes jelentés a Kaposvár 61-es főút elkerülő szakaszának 9–10. és 36. sz. lelőhelyén 2000–2001-ben végzett megelőző régészeti feltárásról. – Preliminary Report of the preceding excavation of 2000–2001 (sites No. 9–10 and 36) on the encircling section of road No. 61 around Kaposvár. SMK 15 (2002) 37–40.

17 V. SZABÓ G.: Ház, település és településszerkezet a késő bronzkori (BD, HA, HB periódus) Tisza-vidéken – Houses, Settlements and Settlement structures in the Tisza Region of the Late Bronze Age. In: Nagy E. Gy. – Dani J. – Hajdú Zs. (Szerk.) MOMOS II. Óskoros kutatók II. összejelentésének konferencia-kötete. Debrecen 2004, 137–170.; V. SZABÓ G.: Polgár határában előkerült késő bronzkori kút feltárása és rekonstrukciója. – Freilegung und Rekonstruktion eines Brunnens in der Gemarkung von Polgár. Ósrégészeti levelek – Prehistoric Newsletter 7. (2005) 146–165.

18 FIGLER 1996

19 HORVÁTH L. A. et al. 2003; HORVÁTH L. A. et al. 2004

12 SZILAS, G.: Die Freilegung eines bronzzeitlichen Brunnens speziellen Typs in Dunakeszi. Egy egyedi típusú bronzkori kút feltárása Dunakeszin. Bud. Rég. 36 (2002) 291–303

13 GRZYNEAUS A.: A Mosonmagyaróvár – Német-dűlőben feltárt bronzkori kút dendrokronológiai vizsgálata – Dendrokronológische Untersuchug des am Fundort Mosonmagyaróvár – Német-dűlő freigelegten bronzzeitlichen Brunnens. Savaria 24. (1998–1999) (1999) 73–81

14 T. NÉMETH, G. – TAKÁCS, M.: Urzeitliche und mittelalterliche Brunnen bei Lébény. Antaeus 26 (2003) 97–139

15 HORVÁTH L. A. et al. 2003; HORVÁTH L. A. et al. 2004

16 SOMOGYI K.: Előzetes jelentés a Kaposvár 61-es főút elkerülő szakaszának 9–10. és 36. sz. lelőhelyén 2000–2001-ben végzett megelőző régészeti feltárásról. – Preliminary Report of the preceding excavation of 2000–2001 (sites No. 9–10 and 36) on the encircling section of road No. 61 around Kaposvár. SMK 15 (2002) 37–40

17 V. SZABÓ G.: Ház, település és településszerkezet a késő bronzkori (BD, HA, HB periódus) Tisza-vidéken – Houses, Settlements and Settlement structures in the Tisza Region of the Late Bronze Age. In: Nagy E. Gy. – Dani J. – Hajdú Zs. (Eds.) MOMOS II. Óskoros kutatók II. összejelentésének konferencia-kötete. Debrecen 2004, 137–170.; V. SZABÓ G.: Polgár határában előkerült késő bronzkori kút feltárása és rekonstrukciója. – Freilegung und Rekonstruktion eines Brunnens in der Gemarkung von Polgár. Ósrégészeti levelek – Prehistoric Newsletter 7. (2005) 146–165

18 FIGLER 1996

19 HORVÁTH L. A. et al. 2003; HORVÁTH L. A. et al. 2004

20 BELÉNYESY K. – HORVÁTH T.: Balatonőszöd – Temetői-dűlő. In: Belényesy K. – Honti Sz. – Kiss V. (Eds.) Gördülő idő. Régészeti feltárások az M7-es autópálya Somogy megyei szakaszán Zamárdi és Ordacsehi között. – Rolling Time, Excavations on the M7 Motorway in County Somogy between Zamárdi and Ordacsehi. Somogy megyei Múzeumok Igazgatósága – MTA Régészeti Intézete 2007. 97–112

dűlőn (rézkorinak datált),²⁰ találtunk párhuzamokat, melyeknek mérete és készítmódja a bezi késő bronzkori kúttal sokban megegyező.

A kútbetöltés természettudományos vizsgálata

A kútból gyűjtött faanyagok és sövénybélés elemzését dr. Kázmér Miklós geológus (ELTE Őslénytani Tanszék) végezte el. Az előzetes eredményekből kiderült, hogy a feltárt kút faanyaga jórészt tölgy (*Quercus* sp.), de az egyik megvizsgált cölöp túlevelű fából készült. A kút vázát képező cölöpöket hasonló méretű, 5–6 cm átmérőjű fatörzsekből vágta ki, míg a sövényt vékonyabb, 1,5–5 cm-es ágakból fonták. A kút készítésének évszakát a törzsek és az ágak tavaszi, lombfakadás környéki kivágási ill. levágási ideje jelzi.²¹

A kút szerkezetéből gyűjtött faanyagra a C¹⁴ radiocarbon vizsgálat 2995±15 BP eredményt adott. Ennek alapján a kút készítésének ideje Kr. e. 11. sz. vége. A kút használatának idejét vagy végét jelző, belőle előkerült kerámia BD-Ha A1 átmenet időszakára keltezhető, ennél mintegy egy–másfél századdal idősebb. A C¹⁴ kormeghatározást a W. M. Carbon Cycle Accelerator Mass Spectrometry Laboratory, University of California végezte.

A kút betöltődéséből gyűjtött minták archaeobotanikai vizsgálatát Berzsényi Brigitta (KÖSZ) végzi. Az előzetes eredmények szerint a széles spektrumban előforduló gyomosító fajok között elsősorban a sásfélék: borzas sás (*Carex hirta*), boglárkafélék: boglárka (*Ranunculus* sp.), valamint a keserűfű félék családjába tartozó növények: madár porcsinkeserűfű (*Poligonum avienlare*), lórom (*Rumex* sp.), lapulevelű keserűfű (*Persicaria lapathifolia*) és a terebélyes laboda (*Atriplex patula*) magjai fordultak elő nagyobb számban. Továbbá a környező mezőkön elterjedt volt a libatopfélék: fehér libatop (*Chenopodium hybridum* töredék), az ajakosok családjába tartozó tarlóvirág (*Stachys ahuna*), és a burgonyafélék családjába tartozó bolondító beléndek (*Hyoscyamus*) valamint a kutyatejfélék családjából a napraforgó kutyatej (*Euphorbia belrosagna*). A kapások/tavaszi vetésű gabonák gyomnövényeinek elterjedése a kiterjedt mezőgazdasági tevékenységet jelzik.²²

measurements and production technology were very similar to the late Bronze Age well of Bezi.

Scientific analysis of the lining of the well shaft

Dr. Miklós Kázmér geologist (ELTE Palaeontological Department) analysed the wood and the wattle lining lifted from the well. The preliminary results revealed that the wood mostly came from oak (*Quercus* sp.), and only one of the posts was made from pine. The posts of the well structure were cut from trunks of a diameter of 5–6 cm, while the wattle was prepared from thinner braches measuring 1.5–5 cm. According to the felling and cutting time of the trunks and the branches, the well was made in the spring before the appearance of the foliage.²¹

The radiocarbon analysis of the wood sample taken from the well structure gave the date 2995±15 BP. Accordingly, the well was made at the end of the 11th century BC. The ceramics found in the well, which indicates the period or end of the use of the feature, can be dated from the transitional period of the BD-Ha A1, which is about one, one and a half centuries older. The C¹⁴ analysis was carried out in the W. M. Carbon Cycle Accelerator Mass Spectrometry Laboratory, University of California.

Brigitta Berzsényi (KÖSZ) has been carrying out the archaeobotanical analysis of the samples collected in the filling of the well. According to the preliminary results, the seeds of a wide range of weeds were found in large numbers, first of all sedges (*Carex hirta*), buttercups (*Ranunculus* sp.) and representatives of the polygonum family: *Poligonum avienlare*, dock (*Rumex* sp.), lady's thumb (*Persicaria lapathifolia*) and orach (*Atriplex patula*). Besides goose-foot: white goose-foot (*Chenopodium hybridum* fragment), betony (*Stachys ahuna*) of the labiates and henbane (*Hyoscyamus*) of the Solanum family and wartwort (*Euphorbia belrosagna*) of the Euphorbia family were identified. The wide distribution of the weeds of root crops and spring cereals indicate intensive agricultural activity.²²

Find material

Apart from the above described finds uncovered in the well, the ceramic material of the Bronze Age site is fairly modest. There were barely any finds in the fillings of the pits and the storage pits (except the ones around the well), and even they were mostly indistinctive wall fragments of thick-walled storage jars and small fragments of pots of broomed walls. Bronze finds were not

20 BELÉNYESY K. – HORVÁTH T.: Balatonőszöd – Temetői-dűlő. In: BELÉNYESY K. – HONTI SZ. – KISS V. (Szerk.) Gördülőidő. Régészeti feltárások az M7-es autópálya Somogy megyei szakaszán Zamárdi és Ordacsehi között. – Rolling Time, Excavations on the M7 Motorway in County Somogy between Zamárdi and Ordacsehi. Somogy megyei Múzeumok Igazgatósága – MTA Régészeti Intézete 2007. 97–112.

21 KÁZMÉR M.: Bezi, Nagy-sarok 1256 OBNR / kút sövénybélésének vizsgálata. KÖSZ Adattár.

22 GYULAI F.: Archeobotanika. A kultúrnövények története a Kárpát-medencében a régészeti növényntani vizsgálatok alapján. Budapest 2001.; A lelőhelyen előkerült állatsontok vizsgálata (Nyerges Éva) és a kőeszköz leletek feldolgozása még folyamatban van.

21 KÁZMÉR M.: Bezi, Nagy-sarok 1256 OBNR / kút sövénybélésének vizsgálata. KÖSZ Archives

22 GYULAI F.: Archeobotanika. A kultúrnövények története a Kárpát-medencében a régészeti növényntani vizsgálatok alapján. Budapest 2001.; The analysis of the animal bones (Éva Nyerges) and the stone tools of the site has not yet been finished.

Leletanyag

A kútból feltárt, fentebb bemutatott leletcsoporton kívül a bronzkori telep kerámialeletekben meglehetősen szegényes. A gödrökben, tárolóvermek betöltődésében (kivéve a kút körülötti objektumokat) leletanyagot csak elvéve találtunk, ezek is főként jellegtelen vastag falú hombárok oldaltöredékei, seprőzött oldalú fazekak kis darabjai. Bronzleleteket – eltekintve némi kis morzsaléktól az 586. sz. objektum területéről, valamint a földdepók műszeres átvizsgálásakor talált néhány apró töredéktől – a bronzkor időszakából egyáltalán nem találtunk.

Temetkezések

A feltárt területen három zsugorított vázas temetkezés került elő, mindhárom közel a talajfelszínhez, szántással erősen bolygatott állapotban. A gyermek és fiatalkorú elhunytak közül az egyik sírban az álkapocs alatt kis vadkan szemfogot találtunk, a többiben nem volt meléklet. Mivel a feltárás teljes területén előfordultak korábbi, rézkori, kora bronzkori települési objektumok is, a temetkezések időszaka nem volt egyértelműen eldönthető.

Árkok, karámok

A Ny-i útnyomvonalban, a Szapud-Ószhelyi-csatornával párhuzamosan került elő egy 70 m hosszú, a jelenlegi felszíntől átlagosan 70–80 cm mélyre ásott árok. Az aljában lévő mély, kettős oszlophelyek területhatároló kerítésre utalnak. Nem meghatározható azoknak a különböző méretű, lekerekített sarkú, zárt téglalap alakú keskeny, mély árkoknak, valószínűleg karámoknak a kora, melyek szuperpozíójuk alapján legalább három periódusban voltak használatban a Szapud-Ószhelyi-csatorna melletti területen, a vízfolyással párhuzamos elrendezésben. Hasonló méretű, lekerekített sarkú árok szakaszokat a késő bronzkori település területén is feltártunk, a házak közti szabad térségeken. Az oszlopszerkezetes házakkal sehol nem voltak szuperpozícióban (ugyanakkor a korábbi, rézkori épületalapokat több helyen felülretegelték, így azoknál biztosan későbbiek). Betöltődésük alapján valószínűsíthető, hogy a kora vagy késő bronzkori telephez tartozó elkerített állattartó helyek, karámok lehettek. A feltárás Ny-i részén, a humuszba ásott sekélyebb árkok egy részénél az altalaj nem került bolygatásra, ugyanakkor az árkok aljában pangó víz leszivárgott és a rendkívül nagy mésztartalmú agyagos altalajból kiváló extrém méretű mészkonkréciók rajzolták ki a hajdani árkok vonalát. Ezekből látható, hogy a betöltődéssel megfigyelteknél jóval több karám volt a területen.

Egyelőre ugyancsak kérdéses a feltárás teljes területén nagy számban (mintegy 60 objektum) előkerült nagyméretű, több fázisban betöltődött gödörobjektumoknak a kora és funkciója, melyek leletanyagot nem tartalmaztak, de esetleg feltételezhető, hogy valamilyen emberi tevékenységhez kapcsolódóan jöttek létre. Az

discovered from the Bronze Age apart from a few crumbles from the territory of feature no. 586 and a few small fragments found during the instrumental search of the deposited earth.

Burials

Three crouched inhumation burials were found on the investigated territory. All three of them lay close to the surface and they were strongly disturbed by the plough. The bodies belonged to infants and young people. A small boar tusk was found under the jaw in one of the graves, the rest of the graves did not contain finds. As earlier, Copper Age and early Bronze Age settlement features also occurred on the entire excavation territory, the burials cannot certainly be dated.

Trenches and corrals

A 70 m long and in average 70–80 cm deep (from the actual ground surface) trench ran in parallel to the Szapud-Ószhelyi channel in the W track of the road. The deep double postholes found on the bottom of the trench indicate a fence, which bordered a piece of land. Closed, round-cornered, oblong-shaped shallow and deep trenches of various measurements, probably corrals, were dug in parallel to the water course along the Szapud-Ószhelyi channel. Their age could not be determined. According to their superposition, they were used in at least three phases. Round-cornered trench stretches of similar measurements were also uncovered in the open areas between the houses of the late Bronze Age settlement. They were never in superposition with the post-structure houses (but they overlapped the earlier Copper Age houses so they were certainly younger). Their fillings suggest that they were corrals of the early or the late Bronze Age settlement. In the W part of the excavation territory, a few shallow trenches did not disturb the subsoil, but stagnant water seeped onto the bottom of the trenches and so the unusually high lime content of the clayey subsoil created extremely large lime concretions, which marked the outlines of the trenches. They revealed that there had been much more corrals on the territory than could be observed from the fillings.

The age and the function of the many (60 features) large pits with stratified fillings are also unclear. They did not contain finds nevertheless they could be created by human activity. However, the preliminary geological opinion supposes that they were the traces of uprooted trees.²³

23 HORVÁTH Z.: Jelentés. Környezeti viszonyok megismerése, különös tekintettel a fakidőlése szerkezetekre. Geopedológiai és talajmikromorfológiai eredmények alapján Enese térségében. KÖH 5135, Bezi, Nagy-sarok (5. lh.) Bp., 2010. KÖSZ Archive

előzetes geológus szakvélemény szerint viszont feltételezhetően fakidőlések nyomai.²³

Kutatásunk során összesen 1640 objektumhoz (OB-NR) tartozó 2150 régészeti jelenséget (STNR) bontottunk ki és dokumentáltunk. Az összefüggő nagy felületen rendkívüli lehetőség nyílt megfigyelni az őskori települések (egymással érintkező területeken a középső rézkori Balaton-Lasinja és Ludanice-kultúra, valamint a kora bronzkori Makó- és késő bronzkori urnamezős kultúra) szerkezetét, bővültek ismereteink a rézkori és a bronzkori épületformákról, az előkerült szerves anyag maradványok (kút, tárolóvermek) pedig abszolút kor-meghatározást tettek lehetővé. A környező területről készült légi fotók alapján, a Szapud-Ószhelyi-csatornától D-re, Enese irányába is megfigyelhető körárkok további karámkok helyei, esetleg temetkezések nyomai lehetnek, míg a feltárástól ÉK-re, Bezi-Péterházapuszta mellett egy árokkal körülvett nagy területen feltehetőleg temetőt rejt a föld.

A feltárás munkatársai dr. Antoni Judit, dr. Szőnyi Eszter, dr. Tomka Péter régészek voltak, Ritly Jenő gyűjteménykezelő technikus, Markó László fényképész, Lakatosné Sövegjártó Erika terepi asszisztens, Markó Bálint rajzoló, Kókai Szilárd rajzoló a technikai munkákat végezték a terepen. A munkában részt vettek Csényi-Nagy Judit, Mészáros Anett, Szabó Anikó, Miletics Edina régészhallgatók (ELTE), Salamon István, Csukai Magdolna régésztechnikus hallgatók (NME), Karasz Ferenc geodéta-rajzoló és Horváth László geológus (KÖSZ).

A geodéziai felméréseket Temesvári Gábor irányította (ArgonGeo Kft.) Varga Sándor (kézi és gépi földmunkákat szolgáltató Vízzint Kft.) biztosította a földmunkák zökkenőmentes gyakorlati kivitelezését.

During the investigations, 2150 archaeological phenomena (STNR) of 1640 features (OBNR) were uncovered and documented. The large, coherent territory offered an excellent opportunity to observe the structure of prehistoric settlements (Middle Copper Age Balaton-Lasinja and Ludanice cultures, early Bronze Age Makó and late Bronze Age Urnfield cultures on touching territories). Our knowledge of the Copper Age and Bronze Age house types was enriched and the uncovered organic materials (well, storage pits) helped in the absolute dating. Based on aerial photos made of the surrounding region, the round ditches observed in the direction of Enese S of the Szapud-Ószhelyi channel could be the places of further corrals or of burials, while the large territory surrounded by trenches NE of the excavation territory next to Bezi-Péterházapuszta could be a cemetery.

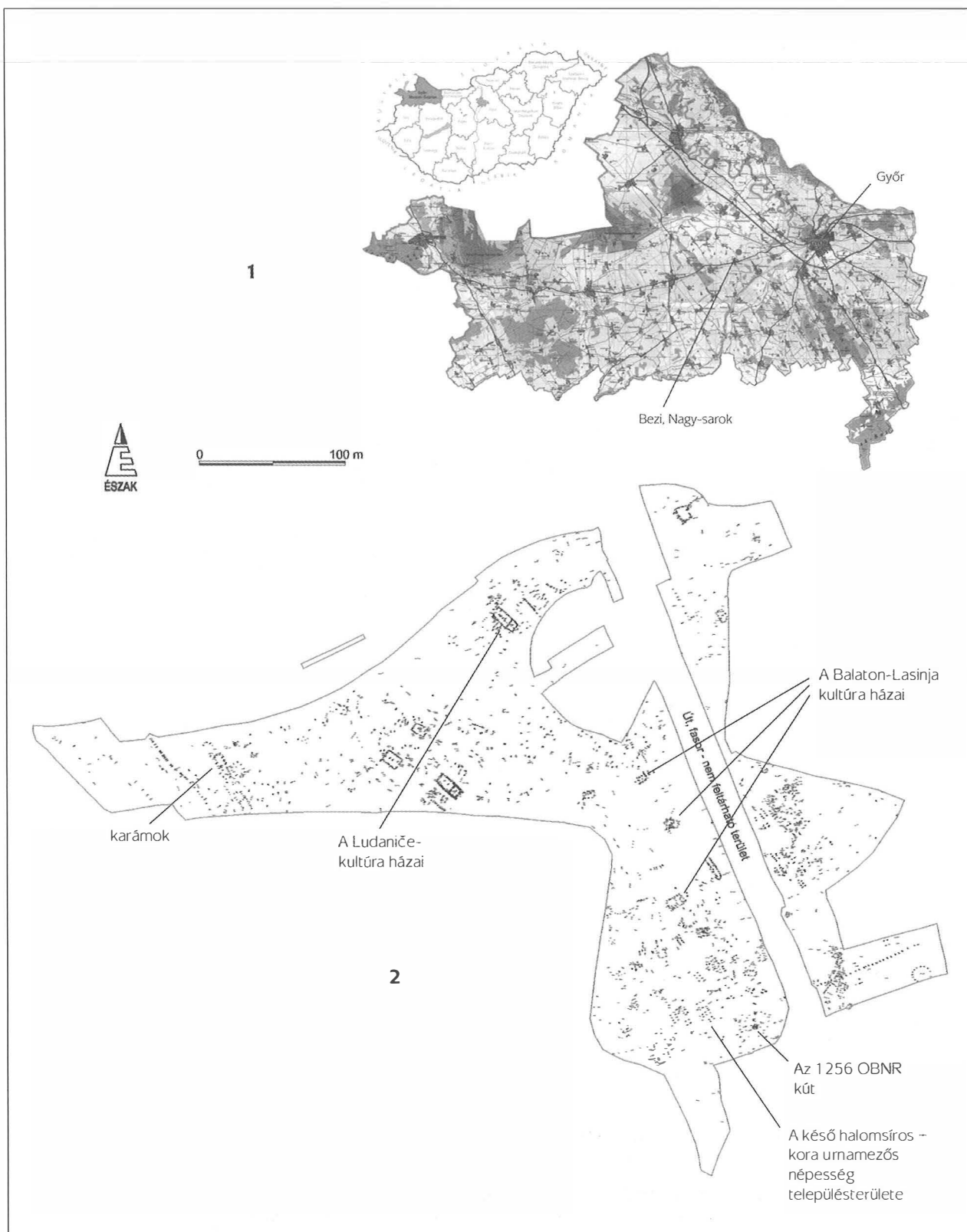
Dr Judit Antoni, dr Eszter Szőnyi, dr Péter Tomka archaeologists took part in the excavations, Jenő Ritly collection technician, László Markó photographer, Erika Lakatosné Sövegjártó field assistant, Bálint Markó drawer, Szilárd Kókai drawer carried out the technical tasks in the field. Judit Csényi-Nagy, Anett Mészáros, Anikó Szabó, Edina Miletics students of archaeology (ELTE), István Salamon, Magdolna Csukai archaeological technician trainees (NME), Ferenc Karasz geodetic engineer – drawer and László Horváth geologist (KÖSZ) helped our work.

Gábor Temesvári (ArgonGeo Kft.) directed the geodetic surveys, Sándor Varga (Vízzint Kft. servicing manual and mechanic earth works) secured the continuous execution of earth movement.

23 23 HORVÁTH Z.: Jelentés. Környezeti viszonyok megismerése, különös tekintettel a fakidőlések szerkezetekre. Geopedológiai és talajmikromorfológiai eredmények alapján Enese térségében. KÖH 5135, Bezi, Nagy-sarok (5. lh.) Bp., 2010. KÖSZ Adattár

Irodalom • *References*

- FIGLER 1996 FIGLER A.: Adatok Győr környékének bronzkorához – Angaben zur Bronzezeit in der Umgebung von Győr. *Acta Musei Papensis* 6 (1996) 7–29.
- HORVÁTH L. A. et al. 2003 HORVÁTH L. A. – SZILAS G. – ENDRÓDI A.: Előzetes jelentés a Dunakeszi, Székes-dűlőn végzett őskori telepásatásról – Vorbericht über die Ausgrabung der urzeitlichen Siedlungen von Dunakeszi, Székes-dűlő. *Régészeti Kutatások Magyarországon – Investigations in Hungary 2000*, Budapest 2003, 5–17.
- HORVÁTH L. A. et al. 2004 HORVÁTH L. A. – SZILAS G. – ENDRÓDI A. – HORVÁTH M. A.: Megelőző feltárás Dunakeszi – Székes-dűlőn. – Preliminary excavation at Dunakeszi – Székes-dűlő. In.: Nagy E. Gy. – Hajdú Zs. – Dani J. (Szerk.) *MOMOS II. Óskoros kutatók II. összejövetelének konferenciakötete*, Debrecen 2000. november 6–8. Debrecen, 2004. 209–218.

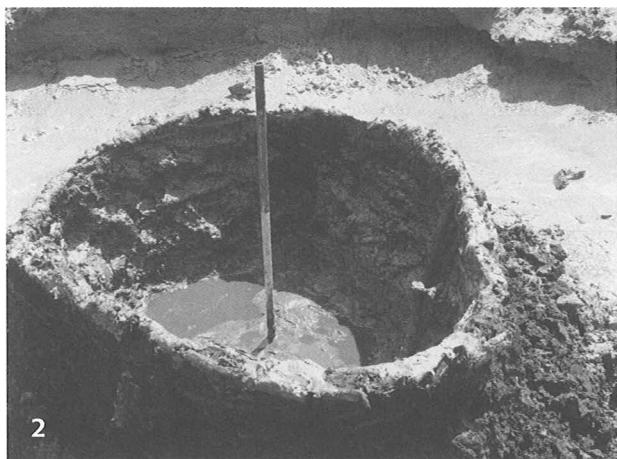
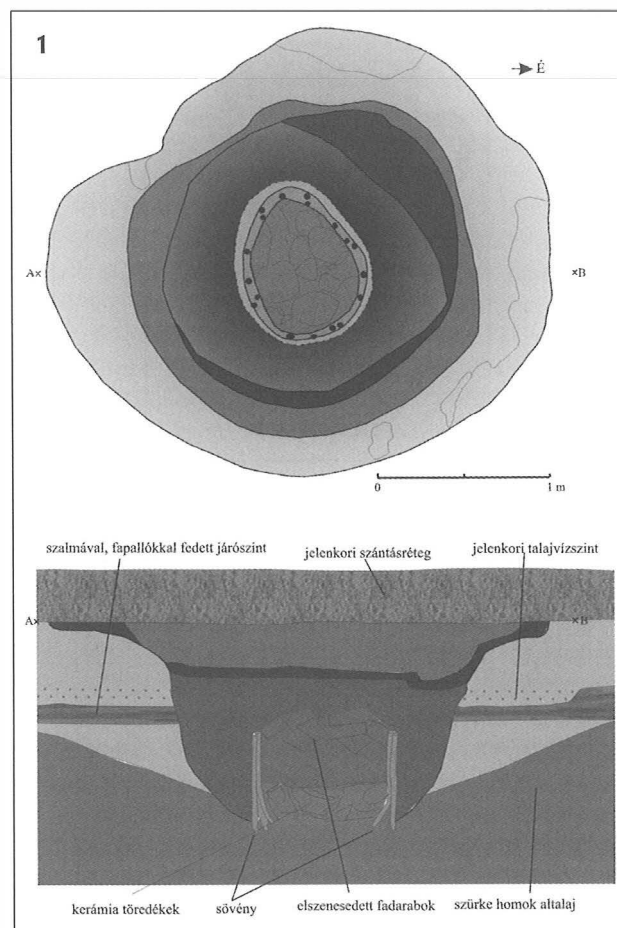
1. kép: Bezi, Nagy-sarok. 1: A lelőhely földrajzi elhelyezkedése; 2: Összesítő térkép a feltárt területről
 Fig. 1: Bezi, Nagy-sarok. 1: Geographical location of the site; 2: Complex map of the excavation territory

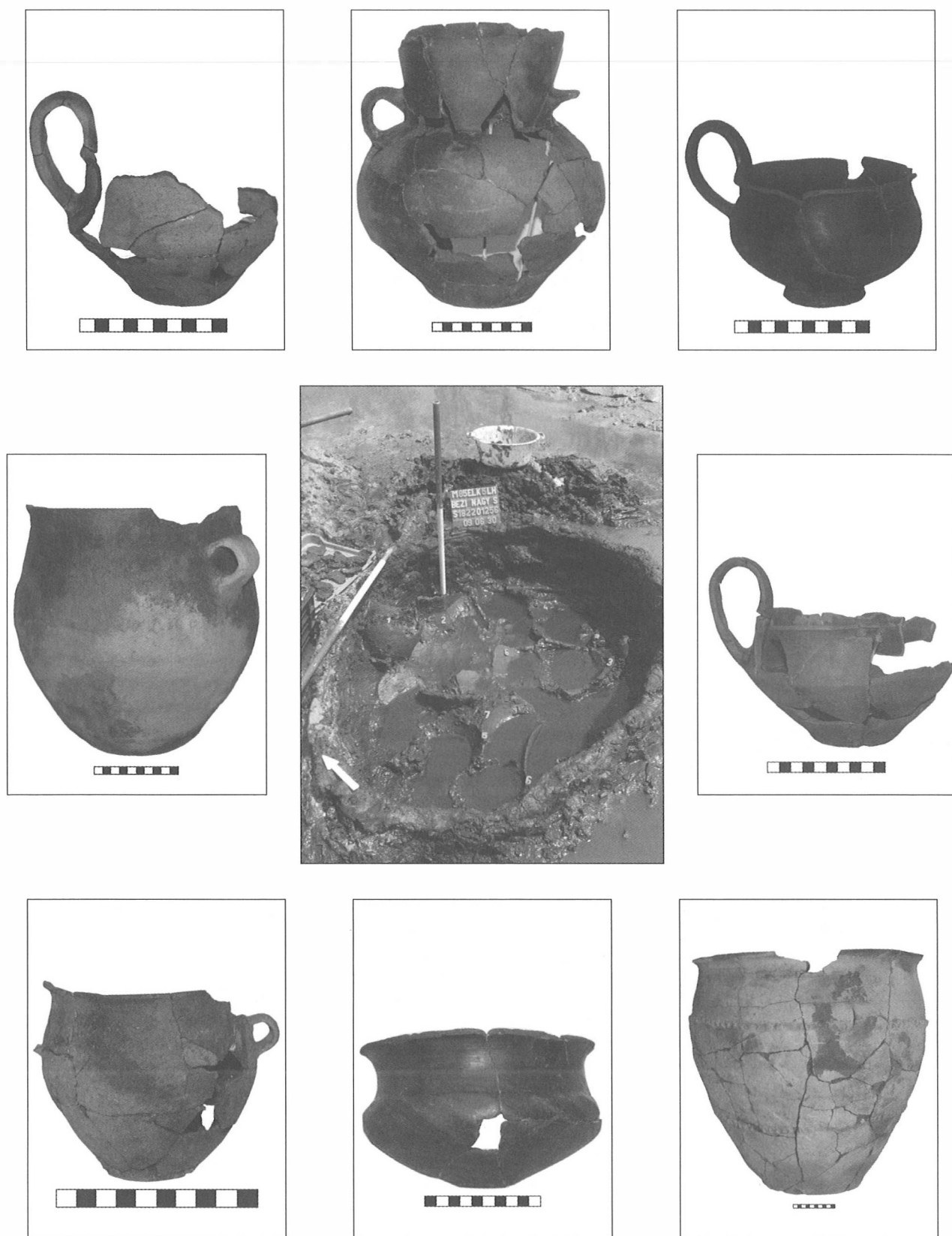
2. kép: Bezi, Nagy-sarok. 1: 1400 OBNR rézkori ház; 2: 586 OBNR bronzkori épület oszlophelyei;
3: A késő bronzkori település részlete házhelyekkel

Fig. 2: Bezi, Nagy-sarok. 1: 1400 OBNR Copper Age house; 2: 586 OBNR postholes of a Bronze Age building;
3: The part of the Late Bronze Age settlement with traces of dwellings

3. kép: Bezi, Nagy-sarok. 1: Kút felszín- és metszetrajza; 2: 1256 OBNR/2113 SNR: Sövénybélés kibontva; 3: 1256 OBNR/2113 SNR: A kút belső sövénybélése

Fig. 3: Bezi, Nagy-sarok. 1: Surface and cross-section drawing of the well; 2: 1256 OBNR/2113 SNR: cleaned wattle lining; 3: 1256 OBNR/2113 SNR: interior wattle lining of the well

4. kép: Bezi, Nagy-sarok. 1256 OBNR/1822 SNR: Kerámiaedények töredékei a kút aljában, válogatás a restaurált edényekből

Fig. 4: Bezi, Nagy-sarok. 1256 OBNR/1822 SNR: Pottery shards on the bottom of the well, selection from the conserved vessels

V. Szabó Gábor

Fémkereső műszeres kutatások kelet-magyarországi késő bronzkori és kora vaskori lelőhelyeken

Beszámoló az ELTE Régészettudományi Intézete által indított bronzkincs-kutató program 2009. évi eredményeiről¹

Előzmények

Az ELTE Régészettudományi Intézete 2006 őszen egy olyan kutatási programot indított, amelynek célja a Kelet-Magyarországon található késő bronzkori és kora vaskori lelőhelyek fémkereső műszeres kutatása és felderítése volt. A kutatási programot életre hívó okok közül a legfontosabbak egyike a régi lelőhelyek topográfiai azonosítása volt, és az, hogy terepbejárásaink során több, általunk meglátogatott lelőhelyen is tudatos fosztogatásra, illegális fémkereső műszeres tevékenységre utaló nyomokat találtunk,² valamint különböző forrásokból tudomást szereztünk olyan – a magyarországi és a nyugat-európai műkincspiaccra került – bronzkincsek-ről, amelyek bizonyítottan a Dunától K-re eső országrészből származnak.³ Kutatási programunk másik indoka az, hogy a késő bronzkorban és a kora vaskorban addig soha nem látott méreteket öltő deponálási tevékenység hátterére, valós okaira magyarázatot keressünk oly módon, hogy minél több, lehetőleg eredeti összefüggésében megfigyelhető kincsanyagot régészeti módszerekkel tárjunk fel és dokumentáljunk. A késő bronzkori lelőhelyeken tapasztalt fosztogatás mértéke különösen halaszthatatlanná teszi a még fellelhető és feltárható kincsanyagok megmentését a tudományos kutatás számára.

Gábor V. Szabó

Metal detection investigations at Eastern Hungarian Late Bronze Age and Early Iron Age sites

Report on the results of the bronze hoard exploration project of the Institute of Archaeology of ELTE in 2009¹

Antecedents

The Archaeological Institute of ELTE launched a research project in the autumn of 2006 with the purpose of the metal detection investigation and reconnaissance of late Bronze Age and early Iron Age sites in Eastern Hungary. One of the most important motives of starting the project was the fact that traces attesting to deliberate looting, illegal metal detector use were discovered at old sites during topographic identification and field walking,² and we learned from various sources about bronze hoards offered in Hungarian and Western European art markets, which had evidently originated from territories east of the Danube.³ Another motivation of the research project was finding explanation to the background and real causes of the unprecedented deposition activity in the late Bronze Age and the early Iron Age by the archaeological uncovering and documenting of as many hoards as possible within the original contexts. The rescuing of the still hiding hoards for the benefit of scientific research has become pressing because of the intensity of looting experienced at late Bronze Age sites.

In many cases, our activity is literally a race against professional looters, who vandalise late Bronze Age

1 A tanulmány az OTKA T037315 számú pályázatának támogatásával készült.

2 Ilyenek voltak pl. Szilvásvárad, Kelemenszéke; Dédestapolcsány, Verebce-bérc; Mátraszentimre, Óvár; Gyöngyössolymos, Kishegy és Cserépfalu, Mész-tető lelőhelyek. Mind az öt erődtített település felszínén különböző méretű rablógödrök tanúskodnak az illegális fémkereső műszeres tevékenységről.

3 Ezek közé tartozik egy, feltételezhetően Mikepércs környékén talált, kurdi-hosszúpályiformakörbe sorolható, de a hajdúböszörményi szitulákhoz hasonló napkorongos-madárfejes díszítést hordozó bronzsitula (V. Szabó 2009, 130, 1. kép; V. Szabó G.: Egy hiányzó láncszem... Adatok egy új késő bronzkori szitulatípus kapcsolatrendszeréhez. – Ein fehlendes Bindeglied... Daten zum Verbindungssystem eines neuen spätbronzezeitlichen Situlentyps. Tisicum 19 (2009), 281–298.). A fémkeresős rablók által talált, általunk ismert kincsek közül a legmegdöbbentőbb az a kincsanyag, amely egy teljesen ép hajdúböszörményi típusú szitulát, két B1 típusú bronzbográcsot, 3 bronzcsészét, négy lemezspirál karperecet, egy torquest és egy sisak szokatlanul hosszú fülvédő lemezét tartalmazza. A rendkívüli jelentőségű, állítólag a Zempléni-hegység egy erődtített településén előkerült leletegyüttest mindössze a hozzánk eljuttatott fotókról ismerjük. Információnk szerint a tárgyakat az elmúlt években kicsempészték Magyarországról.

1 The study was prepared by the support of the OTKA grant no. T037315

2 Such sites were e.g. Szilvásvárad, Kelemenszéke; Dédestapolcsány, Verebce-bérc; Mátraszentimre, Óvár; Gyöngyössolymos, Kishegy and Cserépfalu, Mész-tető. Looters' pits of various measurements indicated on the surfaces of the five fortified settlements the activity of a metal detector user.

3 Among them a bronze situla probably from the region of Mikepércs, which can be grouped in the Kurd-Hosszúpályi morphological group, but which bears a sun disc – bird head ornament similar to the Hajdúböszörményi situla (V. Szabó 2009, 130, fig. 1; V. Szabó G.: Egy hiányzó láncszem... Adatok egy új késő bronzkori szitulatípus kapcsolatrendszeréhez. – Ein fehlendes Bindeglied... Daten zum Verbindungssystem eines neuen spätbronzezeitlichen Situlentyps. Tisicum 19 (2009), 281–298). The most shocking phenomenon regarding the hoards that we know of and that were found by looters using metal detectors is a hoard, which contains an intact Hajdúböszörményi type situla, two B1 type bronze cauldrons, 3 bronze cups, four plate spiral bracelets, a torque and the uncommonly long ear plate of a helmet. The valuable find assemblage was allegedly found in a fortified settlement in the Zemplén Mountains; we know it only from a photo sent to us. According to the attached information, the objects were smuggled out from Hungary during the past few years.

Jó néhány esetben tevékenységünk a szó szoros értelmében versenyfutásnak tekinthető a késő bronzkori erődített településeket, halomsíros temetőket feldúló,⁴ gyakran csapatokban dolgozó, szakirodalmi jártassággal is rendelkező, professzionális rablókkal. A rablók a leletegyüttesek kontextusával, sőt az eladhatatlannak ítélt, rossz megtartású leletekkel nem törődnek. Erre a legjobb példa, az a Szilas Gábor által bemutatott bronzedény, amely a Perőcsény, halyagosi erődített település területén egy rablógödör kidobott földjében került elő. A rossz megtartású, sérült edényt a rablók a gödör kiásása során előkerül kerámiával együtt eldobták, míg a leletegyüttes feltehetően jó megtartású darabjait magukkal vitték.⁵ Hasonló jelenséget figyeltünk meg az általunk kutatott dédestapolcsányi Verebce-bérci óskori erődített településen, ahol a lelőhely több pontján is olyan rablógödörökre bukkantunk, amelyek szélén csont- és kerámiatöredékek kíséretében heverték a kincskeresők által megtalált, de valószínűleg kis piaci értéke miatt otthagyt vas nyersanyagrögök és tokos balták.

Eddigi eredmények

A 2006 és 2009 között eltelt 4 évben 16 lelőhelyen kuttattunk (17. kép).⁶ Az átvizsgált lelőhelyek közül 12-n találtunk zárt arany-, ill. bronztárgyakból álló késő bronzkori és kora vaskori leletegyütteseket – összesen 18-at. Három lelőhelyen több depólelet is előkerült: Bakson a Temetőparton 3, Bükkzsércen a Hódos-tetőn 4, Zsákán a Dávid-tanya lelőhelyen pedig 2 kincsegyüttest sikerült megmentenünk.

A zárt leletegyüttesek felfedezésén túl nem elhanyagolható a szórványként vagy magányosan (Einzelfunde) előkerült bronztárgyak jelentősége sem.⁷ Az ilyen típusú leletek többsége apró, 1–2 cm-es nagyságú öntecsdarab, nyersanyagrög, ritkábban tárgy-töredék,⁸ de előfordulnak közöttük ép tárgyak is.⁹ Néhány alkalommal aranyékszerek és -huzalok is kerültek elő szórvány-

fortified settlements and tumulus cemeteries⁴ and who often work in groups and are well trained in the technical literature. Looters do not care about the context of the find assemblages and discard the poorly preserved items that cannot be sold. The best example is the bronze vessel described by Gábor Szilas, which was found in the deposited earth of a looter's pit on the territory of the fortified settlement of Perőcsény, Halyagos. The looters threw away the poorly preserved vessel together with the shards found during the digging of the pit, while they probably took away the well preserved items of the find assemblage.⁵ A similar phenomenon was observed in the prehistoric fortified settlement of Dédestapolcsány, Verebce-bérc investigated within the project, where looters' pits were found at several parts of the site with raw iron lumps, socketed axes, bone fragments and shards around them. The treasure hunters had probably found these items but discarded them since they did not have a high market value.

Results

Sixteen sites were investigated between 2006 and 2009 (Fig. 17).⁶ Twelve of the searched sites contained late Bronze Age and early Iron Age closed find assemblages composed of gold and bronze objects, altogether 18 assemblages. More than one hoard was uncovered at three sites: 3 hoards were rescued at Baks, Temetőpart, 4 ones at Bükkzsérc, Hódos-tető and 2 hoards at Zsáka, Dávid-tanya.

Beside the discovery of closed find units, the significance of bronze objects found as stray or individual finds (Einzelfunde) cannot either be neglected.⁷ The majority of these finds were small, 1–2 cm large ingot, raw material, sometimes object fragments⁸ although intact objects also occurred.⁹ Gold jewellery and wires were also found as stray finds at a few sites (Bükkzsérc, Hódos-tető; Szilvásvárad, Kelemen széke). Regarding

4 2005 tavaszán a Bakonyszűcs, százhalmi késő bronzkori halomsírműzón fedeztük fel rablások nyomait. A közepes és kisebb halmok közül néhányat szabályosan átvágtak, másokat aknaszerű gödrökkel dúltak fel. A nagyobb halmok köpenyében és környezetében fémkereső műszeres fosztogatókra utaló kisebb-nagyobb beásásokat figyeltünk meg.

5 SZILAS G.: Bronzcsésze Perőcsény-Halyagosról. Adatok a késő bronzkori Kyjatice-kultúra földvárainak időrendjéhez. Ősrégészeti Levelek 1 (1999) 40–42.

6 A kutatásokról összefoglalóan ld. még: V. SZABÓ 2009. Ezekhez számíthatjuk még azt a 4 erdélyi lelőhelyet, amelyet romániai kollégáinkkal együtt vizsgáltunk át 2009-ben.

7 Ennek a leletkategoróriának az értelmezéséhez ld.: EGGERT, M. K. H.: Prähistorische Archäologie. Konzepte und Methoden. Tübingen/Basel, 2001., 78–79; HANSEN, S.: Kommentar: Über bronzezeitliche Depots, Horts und Einzelfunde: Brauchen wir neue Begriffe? Archäologische Informationen 25, 2002, 91–97., 95.

8 Leggyakrabban fűrészek, sarlók, tűk és tokos balták penge vagy tokrészének töredékei.

9 Legtöbbször tokos balták (pl. Baks, Szilvásvárad, Mátraszőlős), kések (Abasár, Rónya-bérc; Baks; Bükkzsérc), tűk (Baks, Bükkzsérc), sarlók (Szilvásvárad).

4 In the spring of 2005, traces of looting were discovered in the late Bronze Age tumulus cemetery of Bakonyszűcs, Százhalom. A few of the medium large and smaller mounds were regularly cut across, while others were violated by deep shafts, and smaller and larger pits of looters working with metal detectors were observed in the mantle and the environs of larger mounds.

5 SZILAS G.: Bronzcsésze Perőcsény-Halyagosról. Adatok a késő bronzkori Kyjatice-kultúra földvárainak időrendjéhez. Ősrégészeti Levelek 1 (1999) 40–42.

6 On the investigations in a summary form: V. SZABÓ 2009. We can add the 4 Transylvanian sites that we investigated together with Romanian colleagues in 2009.

7 On the interpretation of this category see Eggert, M. K. H.: Prähistorische Archäologie. Konzepte und Methoden. Tübingen/Basel, 2001, 78–79; HANSEN, S.: Kommentar: Über bronzezeitliche Depots, Horts und Einzelfunde: Brauchen wir neue Begriffe? Archäologische Informationen 25, 2002, 91–97, 95.

8 Generally fragments of saws, sickles, needles and blades or sockets of socketed axes.

9 Generally socketed axes (e.g. Baks, Szilvásvárad, Mátraszőlős), knives (Abasár, Rónya-bérc; Baks; Bükkzsérc), pins (Baks, Bükkzsérc) and sickles (Szilvásvárad).

ként lelőhelyeinken (Bükkzsérc, Hódos-tető; Szilvásvár, Kelemen széke). Ezeknek a leleteknek az értelmezése kapcsán nehezen dönthető el, hogy esetükben tudatos elrejtéssel vagy véletlenszerű földbekerüléssel kell számolnunk. Eddigi megfigyeléseink arra utalnak, hogy az ilyen tárgyak jelentős része profán okokból, véletlenszerűen került a földre, de egy kis hányaduknál biztosan feltételezhetjük, hogy tudatos – esetleg szakrális – cselekményekkel összefüggésben lettek elrejtve.¹⁰

A szórvány tárgyak száma lelőhelyenként változó. A darabszámok alapján három kategória látszik elválni lelőhelyeink között. Az elsőbe a kiemelkedően nagy mennyiségű leletet tartalmazó lelőhelyek sorolhatók. Ilyen Baks, Temetőpart, ahol több mint 1700, Szilvásvár, Kelemen széke, ahol több mint 300 és Bükkzsérc, Hódos-tető, ahol 81 szórványként értelmezhető tárgyat és tárgytöredéket gyűjtöttünk. A következő csoportba a közepes leletsűrűséget mutató lelőhelyek sorolhatók. Ilyen például Mátraszőlős, Kerekbük, ahol 24, Martonyi, Szúnyog-tető, ahol 7 és Tállya, Óvár, ahol 20 késő bronzkori tárgy, illetve tárgytöredék került elő. Az utolsó csoportba az olyan 1–5 tárgyat produkáló lelőhelyek tartoznak, mint például a 3 darabos Abasár, Rónya-bérc (2. kép), vagy a 2 darabos Abasár, Hajnácskő vagy a mindössze 4 bronzkori tárgyat adó Mátraszentimre, Óvár (3. kép).

A bronztárgyak és töredékek szóródása általában jól körvonalazható sűrűsödési zónákat rajzol ki a településeken belül. A bronz- és aranyeszközöket és ékszereket rejtő depóink a legtöbb esetben a szórvány leletek sűrűsödési zónáiban kerültek elő.

A lelőhelyek jellege és a kutatás módszere

Az általunk feltárt és kutatott lelőhelyek kivétel nélkül települések voltak. Kiválasztásuk általában három szempont szerint történt: az első csoportba azok a feltételeesen későbronzkorinak tartott erődtített települések tartoznak, amelyeket a szakirodalomból¹¹ ismerünk (pl. Abasár, Hajnácskő; Abasár, Rónya-bérc; Martonyi, Szúnyog-tető) vagy esetleg mi derítettünk föl (Bükkzsérc, Hódos-tető), de a pontos korukat keltező értékű leletek híján nem lehetett meghatározni. A másik szempont, amely alapján lelőhelyeket választunk, az a fokozott veszélyeztetettség: ahol rablásra utaló nyomokról értesülünk, ott igyekszünk minél hamarabb mi is megjelenni, hogy a teljes kifosztás előtt még megpróbáljunk zárt vagy szórvány leleteket

the interpretation of these finds, it is difficult to decide if they were intentionally hidden or they were accidentally buried. Our experiences suggest that most of these objects were accidentally buried due to some profane reasons. In a few cases, however, they could deliberately be hidden perhaps in a sacral context.¹⁰

The number of stray finds varies at the sites. Three categories can be differentiated among the sites according to the item numbers. The first one contains sites with an uncommonly high number of finds. Such sites are Baks, Temetőpart with more than 1700 stray objects and object fragments, Szilvásvár, Kelemen széke with more than 300 specimens and Bükkzsérc, Hódos-tető with 81 stray objects. The next group contains sites of an average object density. Such sites are Mátraszőlős, Kerekbük, with 24 late Bronze Age stray objects and object fragments, Martonyi, Szúnyog-tető with 7 items and Tállya, Óvár with 20 specimens. The last group contains sites with 1–5 objects like Abasár, Rónya-bérc (Fig. 2) with 3 items or Abasár, Hajnácskő with 2 specimens or Mátraszentimre, Óvár with only 4 Bronze Age objects (Fig. 3).

The distribution of the bronze objects and their fragments generally outlines high density zones within the settlements. The hoards hiding bronze and gold tools and jewellery are generally found within the high density zones of stray finds.

Character of the sites and the investigation method

All the uncovered and investigated sites were settlements. They were generally chosen according to three aspects: the first group contained fortified settlements that were conditionally dated from the late Bronze Age, which were either known from the archaeological literature¹¹ (e.g. Abasár, Hajnácskő; Abasár, Rónya-bérc, Martonyi, Szúnyog-tető) or we discovered them (Bükkzsérc, Hódos-tető), but their age could not exactly be determined in lack of finds of a dating force. Another aspect of the choice of the site was the increased threat of looting: we made our best to visit the sites from where traces of looting had been reported as quickly as we could so that we could rescue information from the site doomed to destruction. Most of the sites of this category are also known from the archaeological literature (e.g. Mátraszentimre, Óvár; Szilvásvár, Kelemen széke; Tállya, Óvár). The third group contains sites

10 A tudatos elrejtés mellett érvelnek azok az esetek, amikor egymagukban található ép tárgyak jól megfigyelhető beásással vagy egy szűkebb területen, egymás szomszédságában kerülnek a földre. Mindkét jelenségre az erdélyi Csernát, Hegyes erődtített településen végzett kutatásaink során láttuk a leglátványosabb példát. A területen Méder Lóránttal, a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum régészével közösen dolgoztunk.

11 A várak kiválasztásánál használt szakirodalom majd minden esetben Nováki Gyula publikációit jelentette (DÉNES J.–NOVÁKI GY.: Óskori várak a Mátrában. – Burgen aus der Urzeit in der Matra. Mátrai Tanulmányok 1995, 7–28; MATÚZ–NOVÁKI 2002; NOVÁKI–SÁRKÖZY–FELD 2007; NOVÁKI ET AL. 2009).

10 Intact objects buried in a well observable pit or close to one another attest to a deliberate hiding. The most illustrious examples of both phenomena were observed during the investigation of the fortified settlement of Csernát, Hegyes. On this territory, we worked together with Lóránt Méder archaeologist for the Székely National Museum in Sepsiszentgyörgy.

11 The literature used at the choice of the castles always meant Gyula Nováki's publications (DÉNES J.–NOVÁKI GY.: Óskori várak a Mátrában. – Burgen aus der Urzeit in der Matra. Mátrai Tanulmányok 1995, 7–28; MATÚZ–NOVÁKI 2002; NOVÁKI–SÁRKÖZY–FELD 2007; NOVÁKI ET AL. 2009).

találni és ezzel is információt menteni a pusztulásra ítélt lelőhelyről. Ebbe a kategóriába zömében ugyancsak a szakirodalomból ismert erődített települések tartoznak (pl. Mátraszentimre, Óvár; Szilvásvár, Kelemen széke; Tállya, Óvár). A harmadik csoportba azok a lelőhelyek tartoznak, ahonnan szórványként bronztárgyak kerültek elő: ezek esetében feltételezhető, hogy szétszántott bronzkincs lehet a területen, esetleg egy intenzív, nagy mennyiségű fémtárgyat őrző település nyomaira bukkanhatunk (pl. Baks, Temetőpart; Debrecen, Alma utca; Zsáka, Dávid-tanya).

Lelőhelyeink a felszíni és terepi viszonyok alapján két kategóriába sorolhatók: az egyik a túlnyomórészt erdővel vagy legelővel fedett hegyvidéki erődített településeket foglalja magába. Ezeket elsősorban az intenzív erdőművelés veszélyezteti (pl. Mátraszőlős, Kerekbükk),¹² de a bronzkori tárgyakra vadászó illegális fémkeresők is előszeretettel keresik föl ezeket a fedett, háborítatlanabb felületű lelőhelyeket (pl. Mátraszentimre, Óvár; Szilvásvár, Kelemen széke). A másik csoportba a főként alföldi területekre jellemző, mezőgazdasági művelés alatt álló felszínek tartoznak. Ezeket a fő veszélyeztető tényező az intenzív szántás és tárcsázás. Itt a legtöbbször kiszántott, nagyobb területeken szétszóródott leletegyüttesek előkerülésével számolhatunk. Szerencsés esetben ezeken a felületeken is bukkanhatunk eredeti összefüggésében megőrzött együttesekre (pl. Zsáka, Reményi-erdő 2. sz. depó). Néhány esetben már az ilyen típusú lelőhelyeken is találkoztunk fémkeresős foszogatók nyomaival (pl. Baks, Temetőpart).

Az általunk kutatott lelőhelyeken kétféle módszert alkalmazunk a leletek felderítésre. Az első az ún. „portyázásos” módszer, amelynek során egy jól körülhatárolható domborzati vagy topográfiai egységen belül 5–6 fémkereső műszeres kutató, laza láncban vagy teljesen szabadon mozogva vizsgálja át a kijelölt területet. A cél ilyenkor az, hogy az adott lelőhelyen belül megtaláljuk azokat a zónákat, ahol szórvány bronztárgyak fordulnak elő, illetve nagyobb sűrűségben szóródnak. Amikor valahol valaki bronzleletre bukkan, akkor az egész csapat arra a területre összpontosulva szisztematikusan átvizsgálja a tárgy szűkebb környékét. A kutató csapatot egy GPS műszerrel ellátott személy követi, aki minden előkerült tárgyat koordinátával lát el és egy egységes leletkísérő lap kíséretében elcsomagol. Ha zárt leletegyüttesre bukkanunk, akkor azt – köré egy kisebb, általában 1×1 m-es szondát nyitva – kibontjuk majd fényképekkel, videofelvétellel és rajzzal dokumentáljuk. Ezt a módszert elsősorban a hegyvidéki települések erdővel és sűrűbb aljnövényzettel fedett felszíneinek felderítése során alkalmazzuk, de mezőgazdasági művelés alá vont, nagyobb felületű lelőhelyek elsődleges felderítése során is gyakran használjuk.

where stray bronze objects were found: the existence of bronze hoards disturbed by the plough or traces of an intensive settlement with many metal objects can be supposed here (e.g. Baks, Temetőpart; Debrecen, Alma Street; Zsáka, Dávid-tanya).

According to the surfaces and the geographical conditions, the sites can be grouped in two categories. The first one contains fortified hill settlements, which are mostly covered with forests or pastures. Here the finds are threatened first of all by intensive forestry (e.g. Mátraszőlős, Kerekbükk),¹² although illegal metal detector users hunting for Bronze Age object also like to visit these covered sites of undisturbed surfaces (e.g. Mátraszentimre, Óvár; Szilvásvár, Kelemen széke). The second group contains cultivated surfaces generally characteristic of the plains, where the major threat is intensive ploughing and harrowing. Here we can expect the appearance of find assemblages turned up and dispersed by the plough on large territories. In lucky cases, find assemblages preserved in the original context can also be discovered (e.g. hoard no. 2 at Zsáka, Reményi-erdő). In a few cases, traces of looters using metal detectors can also be observed at the sites of this category (e.g. Baks, Temetőpart).

Two methods were applied at the investigated sites for the reconnaissance of finds. The first one is the so-called “scanning” method, in which 5–6 metal detector technicians investigate the target territory in a loose chain or with optional sweeps within a well defined topographic or geographic unit. The purpose is to find zones within the site where stray bronze objects occur or are dispersed in a larger density. When someone finds a bronze object, the entire group focuses on this area and systematically investigates the surroundings of the object. Someone with a GPS follows the group and determines the co-ordinate of the recovered object and packs it together with a uniform data sheet. When a closed find unit is discovered, it is uncovered in a smaller, usually 1 m × 1 m large test cutting and it is documented with photos, videos and drawings. This method is generally applied in hill settlements the surfaces of which are covered with forests and a denser undergrowth, although it is also often used for the preliminary reconnaissance of large sites in cultivated fields.

The other method is applied on surfaces or parts of sites that can easily be investigated and show a dense distribution of bronze objects (e.g. Baks, Temetőpart; Zsáka, Dávid-tanya).¹³ A grid of squares measuring 50 m

¹² V. SZABÓ 2009, 134, fig. 9–10

¹³ V. SZABÓ 2009, 132–134, figs 5–8. With this method, more than 1700 bronze objects and fragments were collected on the 18 hectares of the Baks settlement of the Gáva culture. Among others, a bronze sword of a solid grip broken into four parts, the fragment of a sword with an antenna grip and intact socketed axes, socketed chisels, arrowheads, Pre-Scythian harness mounts, sickles, knives and brooches were found.

Másik módszerünket a bronztárgyakkal sűrűn fedett, jól járható felületű lelőhelyek (pl. Baks, Temetőpart; Zsáka, Dávid-tanya)¹³ vagy lelőhelyrészek kutatása során alkalmaztuk. Ilyenkor az átvizsgálni kívánt lelőhelyrészen előre kijelölünk egy 50×50 vagy 20×20 m-es négyzetekből álló hálót, amelyeket azután szisztematikusan, méterről-méterre haladva vizsgálunk át. Az előkerült bronztárgyakhoz itt is koordinátákat rendelünk kézi GPS műszer segítségével, de ha kis területen nagyobb számban kerülnek elő leletek, akkor a nagyobb pontosság érdekében geodéziai GPS műszer segítségét vesszük igénybe (pl. Bükkszentlászló, Zsáka 1. sz. depó).

Az általunk fellelt kincseyüttesek lelőhelyei közül 2007-ben Baks, Temetőparton, 2009-ben pedig a bükkzsérci 1. és 2. kincsek és a zsákai két depó környezetében végeztünk a tágabb leletösszefüggések tisztázását célzó kontrollátást. A jövőben az összes kincseyüttes körül szeretnénk hasonló, nagyobb felületű kutatószondákat nyitni, bízva abban, hogy a feltárt régészeti jelenségek adatokat szolgáltathatnak a bronz- és aranytárgyak elrejtésének értelmezéséhez.

A 2009. év eredményei

2009-ben 7 lelőhelyen végeztünk fémkereső műszeres felderítést és a szórvány bronz- és aranytárgyakon kívül 6 zárt leletgyűjtésre bukkantunk.

Az elsőként bemutatandó két lelőhelyen nem találtunk bronzkincseket, de a rajtuk előkerült fémtárgyak a lelőhelyek értelmezéséhez és keltezéséhez új adatokat szolgáltatottak.

A mátraszentimrei Óváron található erősített település fémkereső műszeres kutatására 2009 májusában nyolc műszerrel, két munkanapot fordítottunk.¹⁴ A 40,2 ha alapterületű, belső sáncokkal tagolt vár¹⁵ mindhárom részét bejártuk. Az átvizsgálást a korábbi kutatásaink alkalmával a nagy területű lelőhelyeken már bevált „portyázásos” módszerrel hajtottuk végre: a bejárható részekben, nagyjából egy tömbben, szabadon mozogtak a műszeres kutatásban résztvevő személyek. Elsődleges célunk a lelőhely keltezésének pontosítása, valamint a fémkeresős rablók károkozásának megismerése és megelőzése volt.

A kutatás érintette az alsó sánc K-i oldalában a turistaúttól Ny-ra eső, jól kirajzolódó teraszok területét, illetve a sánc belsejében futó két patak medre körül

× 50 m or 20 m × 20 m is established on the territory to be searched, which is systematically investigated metre by metre. The co-ordinates of the discovered objects are determined with a manual GPS. If many finds are discovered within a small territory, we use a geodetic GPS for the sake of a greater exactitude (e.g. hoard no. 1 at Bükkszentlászló, Zsáka).

From the sites where we found hoards, control excavations were conducted to clarify the find context at Baks, Temetőpart in 2007 and in the area of hoards nos. 1 and 2 at Bükkzsérc and the two hoards at Zsáka in 2009. In the future, we intend to open test cuttings on larger surfaces around all the hoard finds in the hope that the uncovered archaeological phenomena will contribute to the interpretation of the hiding of bronze and gold object.

Results of the year 2009

In 2009, metal detection reconnaissance was carried out at 7 sites and 6 closed find units were found beside stray bronze and gold objects.

The first two sites to be described did not yield bronze hoards but the metal objects offered new data to the interpretation and dating of the sites.

In two days in May, 2009, the fortified settlement of Mátraszentimre, Óvár was searched with eight metal detectors.¹⁴ All the three parts of the castle divided by interior ramparts were investigated on a territory of 40.2 ha.¹⁵ It was investigated with the “scanning” method, which had proved successful at sites occupying large territories. The technicians handling the metal detectors moved freely, more-or-less in a group. The primary purposes were the exact dating of the site, the assessment of the damage done by looters using metal detectors and preventing further damage.

The investigation included the territory of the well-outlined terrace W of the tourist track in the E side of the lower rampart and the flatter surfaces along the beds of the two streamlets running within the rampart. We also scanned the area of the two springs in the E part of the fortified settlement.

We paid less attention to the area along the W rampart of the upper castle where fewer finds were detected and the territory of the Belső-Óvári-rétek covered with high grass and partly with shrubs. The small exterior part of the castle connected with the rampart of the W side was also investigated.

The ceramic material collected nearly all over the surface attested to an intensive settlement. Most of the shards could be dated from the time of the Kyjatice culture, while a few of them came from the Middle Ages. The shards were more-or-less evenly distributed on the

13 V. SZABÓ 2009, 132–134, 5–8. kép. Ezzel a módszerrel a Gáva-kultúra 18 hektár alapterületű baksai településén több mint 1700 bronztárgyat és töredéket sikerült összegyűjtenünk. Az előkerült tárgyak között található többek közt egy négy darabra tört tömör markolatú bronzkard, egy antennás markolatú kard töredéke, valamint ép tokos balták, tokos vésők, nyílhegyek, preszkita jellegű lószerszámveretek, sarlók, kések és fibulák.

14 A munkában részt vett Bacskai István, Bíró Péter, Novák Mariann, Nagy Nándor, Kalli András, Tóth Farkas Márton, Paár Ferenc.

15 MATÚZ–NOVÁKI 2002, 13, Abb. 23; NOVÁKI et al. 2009, 48–49.

14 István Bacskai, Péter Bíró, Mariann Novák, Nándor Nagy, András Kalli, Farkas Márton Tóth and Ferenc Paár took part in the work.

15 MATÚZ–NOVÁKI 2002, 13, Abb. 23; NOVÁKI et al. 2009, 48–49

kialakított laposabb felszíneket. Bejártuk az erődített település K-i részén fakadó két forrás környezetét is.

Kevesebb időt fordítottunk a felső vár Ny-i sánca mentén húzódó leletszegényebb részre és a magas fűvel és részben bozótossal borított Belső-Óvári-rétek területének vizsgálatára. Átfésültük a Ny-i oldal sáncához kapcsolódó, kisméretű, külső várrészt is.

A lelőhely intenzíven betelepült voltát egyértelműen jelzi a felület legtöbb részén gyűjthető kerámiaanyag. A kerámia-töredékek nagyobb része a Kyjatice-kultúra időszakára, egy kisebb részük pedig a középkorra keltezhető. A terület egészén nagyjából egyforma arányban sikerült edénytöredékeket gyűjtenünk. Kiemelkedő leletsűrűséggel a vár K-i felében a források környezetében és az itt húzódó patakmedreket övező felületeken találkoztunk. Az átlagnál szegényesebb leletszóródást a felső vár Ny-i sánca mentén húzódó meredekebb területen figyeltünk meg.

A kerámialeletek gazdagságával összehasonlítva szembeötlő volt a régészeti korú fémtárgyak rendkívül kis száma. Az egyetlen biztosan keltező leletünk egy íves bordakerettel díszített tokos balta töredéke volt (3. kép), amely az erődített telep DNy-i sarkában található 668 méteres magassági ponttól É-ra került elő. A baltát díszítése a lovasberényi kincs néhány tokos baltájával rokonítja,¹⁶ így a HaA2 periódusra keltezhetjük.

Az óvári erődített településen tapasztalt fémszegénység talán összefüggésben van azzal, hogy a lelőhely egész területén szokatlanul nagy számban észleltük illegális fémkeresős kutatások nyomait. Az általunk átvizsgált felületek mindegyikén ott sorakoztak a rablók tevékenységre utaló bolygatások gödrei. A vár területén tevékenykedő rablók vagy rablócsapatok feltehetően szisztematikus rendszert követve járták és járják be a vár egyes elkülönülő téregységeit, amire a területenként eltérő módon feltöltődött és növényzettel befedett gödrek utalnak. A fosztogatás nyomai leginkább a felső vári füves tisztásokon, a források környezetében és a patakok medre fölött húzódó teraszok környékén sűrűsödnek. Ilyen intenzív mértékű, ráadásul rendszerbe szerveződő rablási tevékenységre kevés magyarországi lelőhelyen találhatunk példát.¹⁷

Ugyancsak nem találtunk zárt leletegyüttesre az *Abasár, Rónya-bérci* lelőhely átkutatása során (1. kép). A 42,6 ha alapterületű erődített település¹⁸ felderítésére 2009 áprilisában és májusában 8 műszerrel 2 munkanapot fordítottunk.¹⁹ A kutatás során a lelőhely egész területén mozogtunk leletekkel fedett foltokat keresve, és átvizsgáltuk a K-i és Ny-i oldal sziklakibúváinak a

territory. A high density of finds was registered in the E part of the castle close to the springs and along the streamlets. A low density was observed on the steeper territory along the W rampart of the upper castle.

The number of metal objects from archaeological periods was very low as compared to the rich ceramic material. The only find of a dating force was a fragment of a socketed axe decorated with an arched rib frame (Fig. 3), which was found N of the altitude point of 668 m in the SW corner of the fortified settlement. The decoration of the axe matches that of a few socketed axes of the Lovasberény hoard¹⁶ and so it can be dated from the HaA2 period.

The scarcity of metals in the fortified settlement of Óvár can perhaps be linked with the fact that the traces of illegal metal detection investigations could be observed in an unexpectedly high number on the entire territory of the site. The pits dug by the looters could be found on every investigated surface. The looters or the groups of looters probably systematically searched the individual spatial units of the castle, at least this can be deduced from the pits, which were filled in and covered with vegetation in various ways. The traces of looting were the most intensive in the grassy clearings of the upper castle, in the area of the springs and in the region of the terraces over the streamlets. Such an intensive and systematic violation can rarely be observed at Hungarian sites.¹⁷

There were no closed find units found either at the *Abasár, Rónya-bérc* site (Fig. 1). The reconnaissance of the fortified settlement occupying a territory of 42.6 ha¹⁸ was carried out in 2 days with 8 instruments in April, 2009.¹⁹ The entire territory of the site was searched for areas covered with finds and we also investigated the surroundings of the rock outcrops in the E and W sides. Only a smaller bronze lump attested to the prehistoric use of the territory in the S side of the settlement. Significant archaeological finds were detected only along the rampart in the NE part of the fortified settlement. The fragment of a bronze saw blade and a late Bronze Age tanged knife of an arched back were found here (V. Szabó 2009, fig. 16), which can be dated from the HaA period (Fig. 2).²⁰

We could also collect shards in the 50–100 broad zone along the interior side of the rampart in the NE part of the settlement. None of the shards are distinctive, deco-

16 MOZSOLICS 1985, Taf. 244. 11–12, 14.

17 Az elmúlt évek során egyedül a Dédestapolcsányban a Verebce-bérci lelőhelyen találtunk hasonló intenzitású fosztogatások nyomaival.

18 MATÚZ-NOVÁKI 2002, 14, Abb. 25; NOVÁKI et al. 2009, 14.

19 A munkában részt vett Bacskai István, Bíró Péter, Kalli András, Lovász Lajos, Meleg József, Soós Eszter, Tóth Farkas Márton.

16 MOZSOLICS 1985, Taf. 244. 11–12, 14

17 The traces of a similarly intensive looting could recently be observed at the Verebce-bérc site in Dédestapolcsány.

18 MATÚZ-NOVÁKI 2002, 14, Abb. 25; NOVÁKI et al. 2009, 14

19 István Bacskai, Péter Bíró, András Kalli, Lajos Lovász, József Meleg, Eszter Soós and Farkas Márton Tóth took part in the work.

20 Analogues of the knife from find units dated from the HaA period: MOZSOLICS 1985, Taf. 122. 6, 255. 12. An item of a similar shape also dated from the HaA period with further Central and Eastern European analogues: JIRÁŇ, J.: Die Messer in Böhmen. PBF VII/5, Stuttgart 2002, 31–32, Taf. 7. 42

környezetét is. A település D-i oldalán csak egy kisebb bronzrög utalt a terület őskori használatba vételére. Jelentősebb régészeti leleteket csak az erődített település ÉK-i részén a sánc mentén találtunk. Itt került elő egy bronz fűrészlap töredéke, és egy ívelt hátú, nyelnyújtványos késő bronzkori kés (V. Szabó 2009, 16. kép), amely a HaA periódusra keltezhető (2. kép).²⁰

Ugyancsak a település ÉK-i részén, a sánc belső oldalának 50–100 m-es körzetében sikerült több helyről is kerámiát gyűjtenünk. Az általunk talált edénytöredékek között nincsenek karakteres, díszített darabok, de kidolgozásuk és anyaguk alapján a késő bronzkor és kora vaskor idejére lehet őket keltezni.²¹

Munkánk során a telep közepén egy kb. 200 m hosszán követhető K-Ny irányú belső sáncot sikerült megfigyelni. A korábbi felméréseken nem szereplő, keskeny és ritkább kövezéssel jellemezhető kisméretű sánc a K-i oldaltól indul és egy idő után megszűnik.

A továbbiakban azokat a lelőhelyeket mutatjuk be, melyeken a 2009. évben fémtárgyakat tartalmazó, zárt leletegyütteseket sikerült feltárni.

A Rónya-bérci lelőhelytől légvonalban mindössze néhány száz méterre található az 1,7 ha alapterületű²² *Abasár, Hajnácskő* erődített telep, melynek koráról leletek híján mindeddig semmilyen adattal nem rendelkezünk.²³ Az itt megőrződött kőszáncok talán a legjobb állapotban fennmaradt képviselői ennek az erődítéstípusnak Magyarország területén. A lelőhely tágabb környezetében egy körülkerített és gondosan őrzött vadasparkot alakítottak ki az elmúlt évtizedben, ahová csak kísérvél lehet bejutni. Ez egyrészt megnehezíti az itteni kutatásokat, másrészt azonban védelmet jelent az illegális fémkeresősök dúlása ellen.

Az erődített település átvizsgálására két munkanapot fordítottunk, alkalmanként 4-4 műszer igénybevételével.²⁴ A kutatást az északabbra fekvő sánc által lezárt É-i teleprészben kezdtük, majd a sánctól D-re eső alsóvár térsége felé haladtunk tovább egészen a D-i sánc vonaláig. Átnéztük a K-i és Ny-i oldal sziklás, kőszórásos rézsút is, és szűrőpróbaszerűen a D-i sánc külső előterében is vizsgáltunk.

rated ones, yet their execution and raw materials date them from the late Bronze Age and the early Iron Age.²¹

We observed an E-W running interior rampart, which could be followed in a length of about 200 m in the middle of the settlement. The narrower rampart, which contained less stone, was not indicated in the earlier surveys. The small rampart starts in the E and disappears after a certain distance.

In the followings, the sites in which closed find units of metal objects were found in 2009 will be described.

The fortified settlement of *Abasár, Hajnácskő*, which occupies a territory of 1.7 ha,²² can be found only a few hundred metres from the Rónya-bérc site as the crow flies. In lack of finds, no data can suggest a dating.²³ Its stone ramparts are perhaps the best preserved representatives of this fortification type in Hungary. An enclosed and well guarded game park was established in the broader region of the site in the past decade, which can only be visited with a guide. It makes the investigations more difficult, while, at the same time, it protects the site against illegal treasure hunters using metal detectors.

Two days were spent with the investigation of the fortified settlement with 4 instruments.²⁴ The investigation started in the N part of the settlement closed by the rampart, and we continued in the direction of the lower castle in the S until the S rampart. We searched the rocky, stony slopes on the E and W sides and tested the exterior foregrounds of the S rampart.

Very few metal objects were collected from archaeological periods but a very interesting closed find assemblage was discovered in front of the SE foot of the N rampart (Fig. 4). The hoard was hidden in a depth of 25–30 cm. It was composed of two 11 cm × 21 cm large, oblong-shaped gold plaques decorated with punched, geometric patterns. The two plaques lay over one another and they together weighed 172 g (Fig. 5). Their dating is uncertain but on the basis of a few distant analogues,²⁵ we dated them from the transitional

20 A kés magyarországi analógiái a HaA periódusra keltezett leletegyüttesekből: Mozsolics 1985, Taf. 122. 6, 255. 12. Hasonló formájú ugyancsak a HaA periódusra keltezett darab további közép- és kelet-európai párhuzamokkal: JIRÁŇ, J.: Die Messer in Böhmen. PBF VII/5, Stuttgart 2002., 31–32, Taf. 7. 42.

21 Az itt előkerült kerámia- és bronzanyagok az adja meg a jelentőségét, hogy ezideáig egyetlen régészeti lelet sem került múzeumi gyűjteménybe erről az erődített településről. Keltezése feltételes volt, pusztán az erődítés strukturális sajátosságai alapján helyezte leírója a késő bronzkor-kora vaskor időszakába.

22 A hajnácskői vár kiterjedését az elmúlt években Czajlik Zoltán légi régészeti kutatásai újabb részekkel bővítették (CZAJLIK-TANKÓ-WINKLER 2007, 121–122, 1. kép). Munkánk során mi csak a Nováki Gyula által körvonalazott részeket jártuk be.

23 MATÚZ-NOVÁKI 2002, 14, Abb. 24; NOVÁKI et al. 2009, 13.

24 A munkában részt vett Bacskai István, Kalli András, Paár Ferenc, Sándor Lajos, Tarbay Gábor, Tóth Farkas Márton.

21 The significance of the ceramic and bronze material lies in the fact that no archaeological find could be found in a museum collection from this fortified settlement. The dating was conditional; it was dated from the late Bronze Age and the Early Iron Age only from the structural traits of the fortification.

22 Zoltán Czajlik's aerial archaeological investigations lately completed the extent of the Hajnácskő castle with new details (CZAJLIK-TANKÓ-WINKLER 2007, 121–122, fig. 1). We investigated only the area outlined by Gyula Nováki.

23 MATÚZ-NOVÁKI 2002, 14, Abb. 24; NOVÁKI et al. 2009, 13.

24 István Bacskai, András Kalli, Ferenc Paár, Lajos Sándor, Gábor Tarbay and Farkas Márton Tóth took part in the work.

25 Such analogues can be the cylindrical bronze plaques of hoard II of Hajdúsámson dated from the HaB1 period. The plaques bearing punched geometrical motives had similar measurements as the gold plaques (MOZSOLICS 2000, 48, Taf. 37. 1–4). Another analogue can be the tubular gold plaques from the Gyoma hoard decorated with a linear ornament, which is commonly dated from the early Iron Age (recently: METZNER-NEBELSICK 2002, 478–479; KEMENCZEI 2005, 126, Taf. 3. B. 1–2).

A lelőhelyen nagyon kevés régészeti korú fémtárgyat tudtunk gyűjteni, ám az É-i sánc DK-i lábazata előtt (4. kép) egy rendkívül érdekes zárt leletegyüttesre bukkantunk. A 25–30 cm mélységben elrejtett kincseyüttes két darab 11×21 cm nagyságú poncolt, geometrikus mintával díszített, téglalap alakú, összesen 172 gramm súlyú aranylemezt tartalmazott (5. kép). A közvetlenül egymás fölé helyezett aranylemezek keltezése bizonytalan; néhány távoli párhuzam²⁵ alapján elsődlegesen a késő bronzkor–kora vaskor átmeneti időszakára (HaB1–HaB2-3 periódus) datáltuk őket. Az aranytárgyat tartalmazó kincsen kívül az erődített település területén mindössze két apró bronzrög került elő két-napos kutatásunk ideje alatt.

A sáncokkal lehatárolt területet sűrűn borító vad-disznótúrások felszínéről, több alkalommal is sikerült kerámiatöredékeket gyűjtenünk. A díszítetlen edénytöredékek bizonytalan korhatározó értékkel bírnak: legnagyobb valószínűséggel a késő bronzkor és kora vaskor időszakára keltezhetőek.

A 2009. év egyik legösszetettebb bronzkincsére Tállyán, az Óváron bukkantunk. A régóta ismert erődített település²⁶ kutatásával ez év augusztusában és szeptemberében 5 munkanapot töltöttünk, 6 fémkereső műszerrel.²⁷ A területen több helyen is megfigyelhető rablógödrök arra utaltak, hogy a védett lelőhelyet évek óta fosztogatják.

A Nováki Gyula felmérése szerint 27 ha alapterületű őskori település sánc által övezett felületének egészén mozogtunk, de a nagy méret miatt nem szisztematikusan, hanem egy-egy karakteres részén kialakított alaptábor körül „portyázva”.

A lelőhely teljes felületén gyűjthető késő bronzkori kerámiatöredékek intenzív betelepültségre utalnak. Az általunk talált kannelúrás töredékek a Kyjatice- és Gáva-kultúrák kerámiaművességének a jegyeit hordozzák és a HaB1 időszakra keltezhetőek.

Az itt tapasztalt kerámiagazdagsághoz képest szórvány fémtárgyban szegénynek mondható az egykori erődített település területe: mindössze 22 bronz- és 3 vastárgyat sikerült összegyűjtenünk (6. kép). A szórvány fémanyagban a késő bronzkort és kora vaskort bronzrögök, öntőcsapok, tokos balta és sarló töredékei

period of the late Bronze Age and the early Iron Age (HaB1–HaB2-3 period). Beside the gold hoard, only two tiny bronze lumps were found within the fortified settlement during the two days of the investigation.

Shards could be collected from the surfaces of the rooting places of boars within the territory enclosed by the ramparts. The undecorated shards have only a limited dating force: they can most probably be dated from the late Bronze Age and the early Iron Age.

In 2009, the most complex bronze hoard was found in Tállya, Óvár. We spent 5 days in August and September with the investigation of this long known fortified settlement²⁶ with 6 metal detectors.²⁷ Looters' pits were observed in various parts of the territory proving that the listed site has been violated for years.

According to Gyula Nováki's survey, the prehistoric settlement enclosed by a rampart lay on a territory of 27 ha. We searched the entire territory, but being too large, it was not systematically investigated; instead a few basic areas were scanned.

The late Bronze Age shards scattered over the entire territory indicated an intensive settlement. The shards with channelled ornaments represent the Kyjatice and the Gáva cultures and can be dated from the HaB1 period.

As opposed to the large number of shards, there were only a few metal objects on the territory of the fortified settlement: 22 bronze and 3 iron objects were collected (Fig. 6). Bronze lumps, lugs and fragments of socketed axes and sickles represented the late Bronze Age and the early Iron Age in the stray metal find material. Two raw iron lumps and the broken, handled fragment of an iron sword attested to the middle and the late Iron Age use of the castle. The well preserved iron sword lay under a large, elongated stone block outside the rampart, close to the road leading to the NE gate of the castle (Fig. 7). No other metal object was found in the fortified settlement from the Iron Age apart from the iron lumps and the sword.

The most important find was a hoard of 33 bronze objects on the central, flat territory of the site (Fig. 8). No pit could be observed in the 1 m × 1 m large cutting opened over the find unit. A few shards were also found around the bronze objects, which came from different vessels, and which were probably not buried together with the bronze objects. The objects were found in a heap: they were probably buried in a bag made of an organic

25 Ilyen párhuzamok lehetnek a HaB1 periódusra keltezett hajdúsámsoni III. kincs bronzból készült, aranylemezeinkhez hasonló méretű, geometrikus poncolt mintával díszített cilindrikus formájú lemezei (Mozsolics 2000, 48, Taf. 37. 1–4), vagy az általánosan elfogadott nézet szerint kora vaskorra (HaB2-3) keltezett gyomai kincs cső formájú, cikcakk vonaldíszes aranylemezei (legutóbb erről ld. METZNER-NEBELSICK 2002, 478–479; KEMENCZEI 2005, 126, Taf. 3. B. 1–2.)

26 HELLEBRANDT M.: Tállya története a régészeti leletek megvilágításában. In.: Frisnyák S. (szerk.), Tállya. Tállya 1994, 51–83. 64–78; MATÚZ–NOVÁKI 2002, 8, Abb. 5.; NOVÁKI–SÁRKÓZY–FELD 2007, 123.

27 Résztvevők Bacskai István, Bíró Péter, Bodnár Csaba, Lamm Flóra, Novák Mariann, Paár Ferenc, Tarbay Gábor, Tóth Farkas Márton, Váci Gábor.

26 HELLEBRANDT M.: Tállya története a régészeti leletek megvilágításában. In.: Frisnyák S. (ed.), Tállya. Tállya 1994, 51–83. 64–78; MATÚZ–NOVÁKI 2002, 8, Abb. 5.; NOVÁKI–SÁRKÓZY–FELD 2007, 123

27 István Bacskai, Péter Bíró, Csaba Bodnár, Flóra Lamm, Mariann Novák, Ferenc Paár, Gábor Tarbay, Farkas Márton Tóth and Gábor Váci took part in the work.

képviselték. Két nyersvasrög és egy vaskard kettétört, markolatlan ellátott darabja a vár középső és késő vas kori használatára utalnak. A jó megtartású vaskard egy nagyméretű, hosszúkás kő alá volt elhelyezve a sáncon kívül, a vár ÉK-i kapujához vezető út közelében (7. kép). A vasrögökön és a kardon kívül más vaskorra keltezhető fémtárgyat nem találtunk az erődített település területén.

Legfontosabb leletünk, a 33 bronztárgyból álló kincsegyüttes a lelőhely középső, egyenletesen sík térségében került elő (8. kép). A leletgyüttes köré nyitott 1×1 m-es szondában beásás nyomát nem lehetett megfigyelni. A bronztárgyak körül néhány kerámiatöredéket is találtunk, de ezek több edényből származtak, és valószínűleg nem a bronzokkal együtt kerültek a földbe. A szoroson egymásra halmozott tárgyakból álló, feltehetően valamilyen szerves anyagból készült zsákban elásott²⁸ leletgyüttes 22 tokos baltát, 4 sarlót, 4 karpercet, egy csészés markolatú kard markolatrészét, egy lapátszerűen kiszélesedő pengéjű szárnyas baltát,²⁹ és egy – feltehetően lószerszám részeként használt – ovális karikát³⁰ tartalmazott (*Lásd a kötet hátsó borítóján!*). A bronztárgyak nagy része a HaB1 periódus jellegzetességeit hordozza, de néhány balta és az ovális bronzkarika párhuzamai nem zárják ki a lehetőségét az egy

material.²⁸ The hoard contained 22 socketed axes, 4 sickles, 4 bracelets, the handle fragment of a sword of a cupped handle, a winged axe with the blade widening in a shovel shape,²⁹ and an oval ring probably from a harness³⁰ (*See on the back cover!*). Most of the bronze objects are characteristic of the HaB1 period, although a few axes and the oval bronze ring can also be dated from a phase later (HaB2).³¹

The fortified settlement of *Miskolc-Bükkszentlászló, Nagysánc* has been known since the middle of the 19th century, and several excavations were conducted there in the past century.³² It was investigated with 8 metal detectors on November 17, 2009.³³ We used the so-called

- 28 Bőrszakban elrejtett bronztárgyakra példa a Hallstatt és Ödensee közti őskori útszakasz fémkereső műszeres kutatási programja során előkerült brandgrabeni bronzkincs (WINDHOLZ-KONRAD, M.: Der prähistorische Depotfund vom Brandgraben im Kainischtal, Steiermark. In: Schätze – Gräber – Opferplätze. Archäologie im Salzkammergut. Katalog zur Ausstellung im Kloster Traunkirchen vom 29. April bis 2. November 2008. Fundberichte aus Österreich/Materialhefte, Sonderheft 6, (2008), 48–53, 50).
- 29 A hasonló, lapátszerűen kiszélesedő pengéjű szárnyas balták a Kárpát-medence térségében a HaA1 időszak leletgyütteseiben jelennek meg (VINSKI-GASPARINI, K.: Kultura polja sa Žarama u severnoj Hrvatskoj. – Die Urnenfelderkultur in Nordkroatien. Zadar 1973, Taf. 110. 6–8), de megtalálhatók a HaA2 periódusba keltezett kincsekben is (VULPE, A.: Die Äxte und Beile in Rumänien II. PBF IX/5. München 1975, 78–79, Taf. 45. 452–454; MOZSOLICS 1985, 31, Taf. 264. 1; KEMENCZEI 1984, 82, Taf. CXC1b. 6; KOBAL', J.: Bronzezeitliche Depotfunde aus Transkarpatien (Ukraine). PBF XX/4, Stuttgart 2000, 101, Taf. 77. 2). A tállyai baltát formajegyei inkább a kora vaskorban, a HaB2–HaB3 periódusban feltűnő változatokkal rokonítják (pl. MÜLLER-KARPE, H.: Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen. Römisch-Germanische Forschungen 22, Berlin 1959. Abb. 8. 23–24, Taf. 46. 26, 50. 1–2, 4–5, 8, 173.A. 5; MAYER, E. F.: Die Äxte und Beile in Österreich. PBF IX/9. München 1977, 167–177, 179, Taf. 61. 833, 835, 65. 886, 66. 891).
- 30 A három oldalán kerek, lapszerű elemmel, egy oldalán hosszúkás rudacskaival tagolt ovális tárgy legközelebbi párhuzamát a középső Dnyeszter-vidéki Mošanec-i kincsből ismerjük (SMIRNOVA, G. I.–VOJNAROV'SKYI, V. M.: Mosanec'kyj skarb bronz kimerijs'kogo typu z Sredn'ogo Podnistrov'ja. Arheologija (Kiev) 1994, 137–140. Ris. 1. 1–2, 2. 1–2).

- 28 The Brandgraben hoard found within the frames of the metal detection investigation project on the prehistoric route between Hallstatt and Ödensee is an example of bronze objects hidden in a leather bag (WINDHOLZ-KONRAD, M.: Der prähistorische Depotfund vom Brandgraben im Kainischtal, Steiermark. In: Schätze – Gräber – Opferplätze. Archäologie im Salzkammergut. Katalog zur Ausstellung im Kloster Traunkirchen vom 29. April bis 2. November 2008. Fundberichte aus Österreich/Materialhefte, Sonderheft 6, (2008), 48–53, 50).
- 29 Similar winged axes with blades widening in a shovel shape appeared in the Carpathian Basin in find units of the HaA1 period (VINSKI-GASPARINI, K.: Kultura polja sa Žarama u severnoj Hrvatskoj. – Die Urnenfelderkultur in Nordkroatien. Zadar 1973, Taf. 110. 6–8), and they can also be found in hoards dated from the HaA2 period (VULPE, A.: Die Äxte und Beile in Rumänien II. PBF IX/5. München 1975, 78–79, Taf. 45. 452–454; MOZSOLICS 1985, 31, Taf. 264. 1; KEMENCZEI 1984, 82, Taf. CXC1b. 6; KOBAL', J.: Bronzezeitliche Depotfunde aus Transkarpatien (Ukraine). PBF XX/4, Stuttgart 2000, 101, Taf. 77. 2). The morphological traits of the Tállya axe are more similar to the variants that appeared in the early Iron Age in the HaB2–HaB3 period (e.g. MÜLLER-KARPE, H.: Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen. Römisch-Germanische Forschungen 22, Berlin 1959. Abb. 8. 23–24, Taf. 46. 26, 50. 1–2, 4–5, 8, 173.A. 5; MAYER, E. F.: Die Äxte und Beile in Österreich. PBF IX/9. München 1977, 167–177, 179, Taf. 61. 833, 835, 65. 886, 66. 891).
- 30 The oval object was segmented by round plaque-like elements on three sides and an elongated small rod on one side. Its closest analogue is known from the Mošanec hoard in the middle Dniester region. (SMIRNOVA, G. I.–VOJNAROV'SKYI, V. M.: Mosanec'kyj skarb bronz kimerijs'kogo typu z Sredn'ogo Podnistrov'ja. Arheologija (Kiev) 1994, 137–140. Ris. 1. 1–2, 2. 1–2).
- 31 This later dating means contemporaneity with Tibor Kemenczei's „Hortfundstufe IVb” period (HaB2), with the types of the Bükkszentlászló, Kecel, Szentes, Kálmánd/Cămin hoards (KEMENCZEI 1996, 84). The cited analogue of the oval ring in the Mošanec hoard was found together with hoards linked with the Pre-Scythians and so the Tállya find unit can perhaps also be chronologically linked with hoards connected with the Pre-Scythians in Hungary – see Kemenczei „Hortfundstufe Va” (HaB3) (KEMENCZEI 1996, 84). According to Carola Metzner-Nebelsick, the Mošanec hoard was contemporary to the Prügy hoard and she dated it from the 9th century (METZNER-NEBELSICK 2002, 73–75).
- 32 MATÚZ E.: A Kyjatice kultúra földvára Bükkszentlászló Nagysánc. – Erdburg der Kyjatice Kultur in Bükkszentlászló Nagysánc HOMÉ 32 (1994) 9–54; MATÚZ-NOVÁKI 2002, 8, Abb. 9–10, 33–34, 56–57; NOVÁKI-SÁRKÖZY-FELD 2007, 123
- 33 The metal detection investigations were connected with Zoltán Czajlik's already running research project (CZAJLIK-TANKÓ-WINKLER 2007, 121), within which new data were collected on the time and methods of the use of the fortified settlements with the help of aerial photos and test excavations. István Bacskai, Péter Bíró, Zoltán Czajlik, Balázs Holl, András Kalló, Gábor Lassányi, Ferenc Paár, László Rupnik and Farkas Márton Tóth took part in the work.

fázissal későbbi időpontra (HaB2)³¹ való keltezésnek sem.

A 19. század közepe óta ismert, és az eltelt évszázadban több ásatással is kutatott *Miskolc-Bükkszentlászló, Nagysánc* erődített településének³² a területén 2009. november 17-én 8 fémkereső műszerrel végeztünk leletfelderítést.³³ Kutatásunk során itt is az ún. „portyázós” módszert alkalmaztuk: egy kijelölt nagyobb területi egységen – jelen esetben a település ÉK-i részén található magaslat egy kb. 200×200 m-es felületén – mozogtak szabadon munkatársaink. Első leletünk egy kelta ezüstérem volt. Az érme szűkebb környezetében egy jó megtartású vas tokos balta, valamint bizonytalan korú vastárgyak is előkerültek. A lelőhely általunk átkutatott felületén többek közt egy vaslándzsa, egy vas tokos véső valamint egy vas nyersanyaglepény töredéke utalt az intenzív vaskori megtelepedésre. A korábban szántóként használt felületen rendkívül sok jelenkori fémhulladékot gyűjtöttünk. Az újabb kori fémtárgyak közül egy kováspuska zárszerkezete érdemel említést. Két műszeres munkatársunk a lelőhely DNy-i felén húzódó magaslatra is átment, de rövid ott-tartózkodásuk során jelenkori hulladékon kívül más fémtárgyat nem találtak.³⁴

Legjelentősebb leletünk az említett ÉK-i magaslat D-i részén került elő. A 15 tárgyból álló kora vaskori (HaB2-3 periódus) depólelet egy nagyjából vízszintes felületen – talán egy egykori teraszon – volt elhelyezve. Kibontása során semmilyen beásás nyomát nem tudtuk megfigyelni. A tárgyak a humusz alatti, szórt köves rétegben feküdtek, egy kisméretű, a kövek megbontásával kialakított gödörben (9. kép). A kincsegyüttes legfelső tárgya egy félkör átmetsetű, nyitott bronzkarperec

“scanning” method: the technicians moved freely in a larger territorial unit, in this case on an about 200 m × 200 m large surface of the higher elevation in the NE part of the settlement. The first find was a Celtic silver coin. In the close vicinity of the coin, a well preserved iron socketed axe and iron objects of an uncertain age were collected. An iron spear, an iron socketed chisel and the fragment of an iron ingot indicated, among others, an intensive Iron Age settlement at the site. Unusually much modern metal waste was collected in the formerly ploughed field. From the modern objects, the lock of a flint-lock gun deserves mentioning. Two technicians went over to the elevation in the SW part of the site but they only found modern waste.³⁴

The most significant find was discovered in the S part of the above-mentioned NE elevation. The early Iron Age hoard (HaB2-3 period) composed of 15 objects was placed on a more-or-less horizontal surface, perhaps a former terrace. No trace of a pit was found. The objects lay under the humus, in a small pit made among the stones in a layer of dispersed stone (Fig. 9). The uppermost object of the hoard was an open bronze bracelet of a semicircular cross-section³⁵ which was placed over a heap of 14 socketed axes decorated with arched ribs on the sides, bearing the characteristic traits of the HaB2-3 period³⁶ (Fig. 10). The types of the uncovered assemblage both typologically and chronologically match the content of the bronze hoards found here in the first decades of the 20th century, which were dated from the HB2 period.³⁷

The common trait of the two recently successfully investigated sites to be described in the followings is the fact that the areas of the earlier uncovered hoards were investigated in larger cuttings in the form of authenticating excavations in 2009.

The fortified settlement of *Bükkszérc, Hódos-tető* was identified in 2007 and we started its metal detection reconnaissance at the same time. Stray late Bronze Age and early Iron Age bronze objects and a find unit of 14 ornamented bronze bracelets dated from the late Bronze Age HaA period (hoard 1) were discovered and documented during the first investigation of the site.³⁸ In

31 Ez a későbbi keltezés a Kemenczei Tibor által körülírt „Hortfundstufe IVb” periódust (HaB2), így a bükkszentlászlói, keceli, szentesi, kálmándi/Cámin kincsek tárgy típusaival való társíthatóságot jelentheti (KEMENCZEI 1996, 84.). Az ovális karika előző lábjegyzetben idézett párhuzama a Mošanec-i kincsben jellegzetes preszkíta tárgy típusokkal együtt került elő, így nem zárható ki a tállyai leletegyüttesnek a magyarországi preszkíta kapcsolattal kincsekkel – ld. Kemenczei „Hortfundstufe Va” (HaB3) (KEMENCZEI 1996, 84.) – való időbeli párhuzamosítása sem. Carola Metzner-Nebelsick a Mošanec-i kincset a prügyi depóval egyidősnek tartja, és a 9. századba keltezi (METZNER-NEBELSICK 2002, 73–75.).

32 MATÚZ E.: A Kyjatice kultúra földvára Bükkszentlászló Nagysánc. – Erdburg der Kyjatice Kultur in Bükkszentlászló Nagysánc HOMÉ 32 (1994) 9–54.; MATÚZ-NOVÁKI 2002, 8, Abb. 9–10, 33–34, 56–57; NOVÁKI-SÁRKÖZY-FELD 2007, 123.

33 A lelőhelyen végzett fémkereső műszeres leletfelderítésünk Czajlik Zoltán korábban megkezdett kutatóprogramjához (CZAJLIK-TANKÓ-WINKLER 2007, 121.) kapcsolódott, amelynek során légi fotók és szondázó ásatások segítségével sikerült új adatokat gyűjtenie az erődített település használatának idejéről és módzairól.

A fémkeresős kutatásban részt vettek Bacskai István, Bíró Péter, Czajlik Zoltán, Holl Balázs, Kalli András, Lassányi Gábor, Paár Ferenc, Rupnik László, Tóth Farkas Márton.

34 Az erődített település több pontján is felfedeztük illegális fémkeresők gödreinek a nyomát; néhány nagyobb méretű rablógödör pedig a múltban véghezvitt rablásokról is tanúskodik.

34 The traces of illegal treasure hunters using metal detectors were found at several parts of the fortified settlement. A few larger pits attest to recent looting.

35 KEMENCZEI 2005, 78, Taf. 24. 18–22, 25. 23–24, 30. 48–59, etc.

36 KEMENCZEI 2005, 76; METZNER-NEBELSICK 2002, Ab. 15. 3–5, 9–10

37 Amália Mozsolics supposed about the Bükkszentlászló hoards described by Tibor Kemenczei as 3 separate units (KEMENCZEI 1984, 146, Taf. CXXIII a-c) that they had belonged to the same hoard only they got separately to the museum (MOZSOLICS 2000, 36–37, Taf. 6, 7. 1–7).

38 The detailed report on the investigation of the site see: V. SZABÓ G.-BÍRÓ P.: Óskori magaslati erődített település Bükkszérc-Hódos-tetőn. Előzetes jelentés a lelőhelyen végzett kutatásokról. – Urzeitliche befestigte Höhensiedlung in Bükkszérc-Hódos-tető. Vorläufiger Bericht über die Forschungen am Fundort. Ósrégészeti Levelek 11 (2009) 2010, 73–84. On hoard 1 see also V. SZABÓ 2009, 134–135, fig. 13–14.

volt,³⁵ amely egy 14 darab, ívelt bordákkal díszített oldalú, a HaB2-3 időszak jellegzetes jegyeit hordozó tokos baltákból³⁶ álló kupac fölé volt helyezve (10. kép). Az általunk talált együttes tárgytipusai időben és tipológiailag jól illeszkednek a 20. század első évtizedeiben itt előkerült, a HB2 periódusra keltezett bronzkincsek tartalmához.³⁷

Az alábbiakban bemutatandó két – az elmúlt években már eredményesen kutatott – lelőhelyet az köti össze, hogy a korábban itt előkerült depók környezetét a 2009. évben nagyobb szelvények segítségével hitelesítő ásítás keretében vizsgáltuk át.

A Bükkzsérc, Hódos-tetői erődített települést 2007-ben azonosítottuk és ekkor kezdtük meg fémkereső műszeres felderítését is. A lelőhely első átkutatása során szórvány késő bronzkori és kora vaskori bronztárgyak mellett egy 14 díszített bronzkarperecből álló, a késő bronzkor HaA periódusára keltezhető leletegyüttest (1. depó) sikerült felfedeznünk és dokumentálnunk.³⁸ A kb. 16 ha alapterületű erődített település további átvizsgálására 2009-ben 3 munkanapot szántunk. A műszeres felderítést egy alkalommal 4, két alkalommal 8 műszer segítségével végeztük.³⁹ Munkánk során a lelőhely egész területén mozogtunk, de hasonlóan a 2007-es évben tapasztaltakhoz, jelentősebb leletanyagra csak a Ny-i oldalon bukkantunk. A most fellelt szórvány bronztárgyak nagy része bronzrög és öntecs volt, de előkerült egy sarló nyelének töredéke, egy öntőcsap, egy lándzsahegy töredéke és egy tokos balta peremének darabja is.

A korábbi években a felszín D-i részén található sűrű bozóttal fedett területet nem kutattuk át, ám most megpróbálkoztunk az átfésülésével. A nehezen járható területen viszonylag sok régészeti leletet találtunk, ami arra utal, hogy a jövőben ezt a részt érdemes lesz alaposabban átvizsgálni (11. kép).

2009-ben Bükkzsércen a legérdekesebb leletegyüttesünk egy aranyékszereket tartalmazó kincsegyüttes volt, amely a 2007-ben előkerült bronzkarpereceket tartalmazó 1. depótól 200–300 m-re É-ra, a települést szegélyező meredek oldaltól 15–20 m-re került elő. A 157 gramm összsúlyú leletegyüttes (2. depó) egy na-

2009, we spent 3 days with the further investigation of the about 16 ha of the fortified settlement. The instrumental investigation was carried out once with 4 detectors and twice with 8 detectors.³⁹ We moved about on the entire territory of the site but similarly to the experiences of 2007, significant amounts of finds appeared only on the W side. Most of the discovered stray bronze finds were bronze lumps and ingots, although the fragment of the handle of a sickle, a lug, the fragment of a spearhead and the fragment of the rim of a socketed axe were also found.

The territory covered with dense bushes in the S part of the surface had not been investigated earlier. This time we tried to scan it. Relatively many archaeological finds were discovered on the densely covered surface, which means that this area would be worth investigating more thoroughly in the future (Fig. 11).

In 2009, the most valuable find unit in Bükkzsérc was a hoard of gold jewellery, which was discovered 15–20 m from the steep side bordering the settlement, 200–300 m N of hoard no. 1 of bronze bracelets found in 2007. The find unit measured 157 g (hoard no. 2). It contained a larger and two smaller gold bracelets and a folded gold plaque⁴⁰ (Fig. 12). The smaller gold spiral bracelets of twisted terminals and the gold plaque were inserted into the larger gold bracelet decorated with a coiled wire.

Two more closed find units were found. The unit called hoard no. 3 was found at the edge of the steep side at the W end of the settlement 20 m S of hoard no. 1. It was buried in a depth of 15 cm, and it contained a gold-plated bronze phalera (Fig. 12) and a smaller bracelet prepared from a twisted bronze wire. Hoard no. 4 was discovered in a clearing in the bushes that covered the larger part of the S side of the settlement. It consisted of undecorated gold wire bracelets strung on a twisted gold wire. A few metres from this find, an approximately 30–40 cm long, irregularly folded gold wire of twisted terminals was found (Fig. 12).

The areas of hoards nos. 1 and 2 were investigated in larger cuttings to clarify the broader context of the hoards. An 8 m long and 60 cm wide test cutting was opened around hoard no. 1. According to the results, the hoard of the bronze bracelets was placed on the interior side of the stone pavement built in parallel to the steep W side of the settlement. The pavement cannot be observed on the surface: it could be a palisade marking the edge of the settlement or the platform of the small rampart.

35 KEMENCZEI 2005, 78, Taf. 24. 18–22, 25. 23–24, 30. 48–59 stb.

36 KEMENCZEI 2005, 76; METZNER-NEBELSICK 2002, Ab. 15. 3–5, 9–10

37 A Kemenczei Tibor által (KEMENCZEI 1984, 146, Taf. CXXIII a-c) 3 különálló együttesként leírt bükkzsentszlói kincsekről Mozsolics Amália feltételezte, hogy azok ugyanazon depónak a külön-külön múzeumba került részei lehetnek (MOZSOLICS 2000, 36–37, Taf. 6., 7. 1–7).

38 A lelőhelyen végzett kutatásokról írott részletes beszámoló ld. V. SZABÓ G.–BÍRÓ P.: Őskori magaslati erődített település Bükkzsérc-Hódos-tetőn. Előzetes jelentés a lelőhelyen végzett kutatásokról. – Urzeitliche befestigte Höhensiedlung in Bükkzsérc-Hódos-tető. Vorläufiger Bericht über die Forschungen am Fundort. Ősrégészeti Levelek 11 (2009) 2010, 73–84. Az 1. depóról röviden ld. még: V. SZABÓ 2009, 134–135, 13–14. kép.

39 Résztvevők Bacskai István, Bíró Péter, Jáky András, Lassányi Gábor, Kalli András, Nagy Nándor, Paár Ferenc, Szabó Lajos, Tarbay Gábor, Váczi Gábor.

39 István Bacskai, Péter Bíró, András Jáky, Gábor Lassányi, András Kalli, Nándor Nagy, Ferenc Paár, Lajos Szabó, Gábor Tarbay and Gábor Váczi took part in the work.

40 The object has not yet been unfolded. It could be a profiled cup with a strong carination or a more complex phalera or disc.

gyobb és két kisebb aranykarpercet és egy összehajtogatott aranylemez tárgyat⁴⁰ tartalmazott (12. kép). A kisebb, tordírozott végű aranyspirál karperecek és az aranylemez a nagyobb méretű, feltekereselt dróttal díszített aranykarpercet belsejébe volt bedugva.

Kutatásaink során még két további zárt leletegyüttesre bukkantunk. A 3. depónak nevezett együttes az 1. depótól 20 m-re D-re, a település Ny-i szegélyén induló meredek oldal indulásánál, 15 cm mélységben volt elásva és egy aranylemezzel borított bronzfalerát (12. kép) valamint egy csavart bronzdrótból készült kisebb karperecet tartalmazott. A 4. depó a település D-i részét fedő bozótos egy tisztásán került elő és egy tordírozott aranydrótra felfűzött, díszítetlen aranydrót karikákból álló együttesből állt. Néhány méterre ettől a lelettől egy kb. 30–40 cm hosszúságú, szabálytalanul összehajtogatott, tordírozott végű aranydrótot találtunk (12. kép).

Az 1. és 2. depó környezetét – a kincsek tágabb kontextusának tisztázása céljából – nagyobb méretű szondákkal kutattuk. Az 1. depó köré egy 8 m hosszú és 60 cm széles kutatószelvényt alakítottunk ki. A szonda tanúbizonyossága szerint a bronzkarperceket tartalmazó depót egy, a település meredek Ny-i peremével párhuzamosan kialakított kövezés belső oldalán helyezték el. A felszínen már nem látható kövezés talán a település szegélyét jelző paliszád vagy kis sánc platformjaként szolgált.

Az aranytárgyakat tartalmazó 2. depó köré húzott 3×3 m-es szondánkban semmilyen beásás vagy építmény nyomát nem tudtuk megfigyelni.

A 2007., 2009. évben folytatott műszeres kutatásunk eredményeképp a lelőhelyen összesen 91 tárgyat és 4 bronz-, illetve aranytárgykból álló zárt leletegyüttest találtunk. A 4 depó mindegyike a késő bronzkorra és a kora vaskorra keltezhető. A szórvány tárgyak közül 81 tartozik a késő bronzkor–kora vaskor időszakába (13. kép), 4 tárgy a középső és késő vaskort képviseli, 3 tárgy kora népvándorlás kori, 3 pedig a késő középkorra és kora újkorra keltezhető.

A Hajdú-Bihar megyei Zsáka, Dávid-tanya⁴¹ lelőhelyen 2008 júniusában két késő bronzkori kincsegyüttest tártunk fel. A műszeres leletfelderítés során a ma is művelés alatt álló földterületen először egy, a szántás által megbolygatott, bronzsarlókból, nyersanyagrogókból, kardpengékből, tokos és szárnyas baltákból álló együttest derítettünk fel (1. depó) (16. kép). Az eke csak a bronztárgyakat magába foglaló edény felső részét rongálta meg, így az edény alsó felében még eredeti helyzetükben tudtuk kibontani a sorba rendezett sarlókat és bronzlepenyeket.

No traces of a pit or a construction could be observed in the 3 m × 3 m large test cutting opened around hoard no. 2 of gold objects.

In result of the instrumental investigations in 2007 and 2009, 91 objects and 4 closed find units of bronze and gold objects were found at the site. All the four hoards can be dated from the late Bronze Age and the early Iron Age. Eighty-one of the stray objects came from the late Bronze Age - early Iron Age (Fig. 13), 4 objects represent the middle and late Iron Age, 3 objects can be dated from the Migration period, while 3 objects were medieval and early modern specimens.

At the Zsáka, Dávid-tanya site in Hajdú-Bihar county,⁴¹ two late Bronze Age hoards were discovered in June, 2008. First a unit of bronze sickles, raw material lumps, sword blades, socketed and winged axes (hoard no. 1) was found disturbed by the plough during the instrumental investigation in the cultivated field (Fig. 16). The plough damaged only the upper part of the vessel that contained the bronze objects so the sickles and the bronze ingots arranged in a row could be cleaned in their original position.

Ten metres from the hoard, an intact pottery vessel was found with carefully deposited socketed axes, raw material lumps and a wide-bladed broken winged axe in it (hoard no. 2) (Fig. 14–15). The vessel that contained the bronze objects was covered with a pot. Two ornamented bracelets were placed over the pot-cover and a larger bronze ingot lay under the vessel hiding the axes.⁴² The composition of the hoard and the evidently deliberate arrangement of the objects imply a ritual deposition.

To clarify the broader context of the two bronze hoards hidden at 10 m from one another, a 10 m × 20 m large cutting was opened between June 21 and 24 in 2009.⁴³ The ploughed layers were removed by a machine by 5 cm thick layers and the lifted earth and the scraped surface were continuously searched by the metal detector. In result, 23 more bronze objects were discovered in the area of the bronze hoards. The items belonging to hoard no. 1 and hoard no. 2 could be separated by the distribution of the objects. Fragments of sickles and raw material lumps were collected from the area of hoard no. 1, while 5 more bracelets could be attributed to hoard no. 2.

After the removal of the ploughed layer, the remains of a daubed floor strongly damaged by agricultural activity, heaps of debris and 4 larger storage jars dug into the

40 A tárgy kihajtogatása még nem történt meg. Feltehetően egy éleesebb töréssel kialakított, profilált csésze, esetleg egy összetettebb formájú korong vagy falera lehetett.

41 A lelőhelyet korábban Reményi-erdőként neveztük meg. Mint idén kiderült, ennek a határrésznek a Dávid-tanya a helyes elnevezése, a Reményi-erdő egy szomszédos területet jelöl.

41 Earlier, the site was called Reményi-erdő. As it turned out this year, this field is called Dávid-tanya, while Reményi-erdő is the neighbouring field.

42 V. SZABÓ 2009, 134, figs. 7–8

43 István Bacskai, Zsombor Diriczi, András Kalli, Flóra Lamm, Ferenc Paár and Farkas Márton Tóth took part in the excavation. We are grateful to Kálmán Kovács and Klára Kovácsné Dürgei and also Zoltán Tóth (Nóra 97' Kft.) entrepreneurs who generously supported our work.

A kincsegyüttestől 10 m-re egy ép agyagedényre bukkantunk, benne gondosan elrendezett tokos baltákkal, nyersanyagrögökkel és egy széles pengéjű, kettőtört szárnyas baltával (2. depó) (14–15. kép). A tárgyakat tartalmazó edényt egy fazékkal takarták le. A fedőként használt fazék fölé két díszes karperecet, a baltákat rejtő edény alá pedig egy nagyobb méretű bronzlepenyt helyeztek el.⁴² A kincslelet összetétele, a tárgyak tudatosnak tűnő elrendezése a rituális deponálás lehetőségét valószínűsíti.

Az egymástól 10 m-re elrejtett két bronzdepó tágabb leletkörnyezetének a tisztázására 2009. július 21–24. között egy 10×20 m-es kutatószelvényt nyitottunk.⁴³ A szántott rétegeket egy munkagép segítségével, 5 cm-es rétegekben távolítottuk el úgy, hogy a kitermelt földet és lenyesett felületeket folyamatosan fémkereső műszerrel vizsgáltuk. Ezzel a módszerrel a bronzkincsek környezetében további 23 bronztárgyra bukkantunk. A tárgyak szóródása alapján jól el tudtuk különíteni az 1. és a 2. depóból származó darabokat. Az 1. depó környezetéből elsősorban sarlók és nyersanyagrögök töredékeit gyűjtöttük fel, a 2. depóhoz 5 újabb karperecet tudtunk társítani.

A szántással bolygatott földréteg eltávolítása után a két depó helye közötti felületen egy, a mezőgazdasági művelés által erősen szétszabdalt tapasztott padló darabjait, omladékfoltokat, valamint 4 földbe ástott, nagyobb méretű tárolóedényt bontottunk ki. A padló az omladék és a földbesüllyesztett edények egy ismeretlen funkciójú épülethez tartoztak.⁴⁴ Föltételezhetően ebben az épületben, vagy közvetlenül mellette ásták el a két bronzkincset tartalmazó edényt is. A lehumuszolt területen a fenti, zártabb csoportban elhelyezkedő régészeti jelenségeken kívül 5 kerek gödröt is feltártunk. A szelvényben megfigyelt összes objektum a Gáva-kultúra időszakába keltezhető kerámiaanyagot tartalmazott.

earth were cleaned on the surface between the two hoards. The floor, the debris and the sunken jars belonged to a building of an unknown function.⁴⁴ The vessel that contained the bronze hoard was probably buried within the building or next to it. Beside the above archaeological phenomena within a relatively closed group, 5 round pits were also uncovered on the surface. All the features observed in the cutting contained a ceramic material dated from the period of the Gáva culture.

42 V. SZABÓ 2009, 134, 7–8. kép.

43 Az ásatáson részt vett Bacskai István, Diriczi Zsombor, Kalli András, Lamm Flóra, Paár Ferenc, Tóth Farkas Márton. Külön köszönet illeti a terület tulajdonosait, Kovács Kálmánt és Kovácsné Dürögői Klárát valamint Tóth Zoltán (Nóra 97' Kft.) polgári vállalkozót, akik munkánkat önzetlenül segítették.

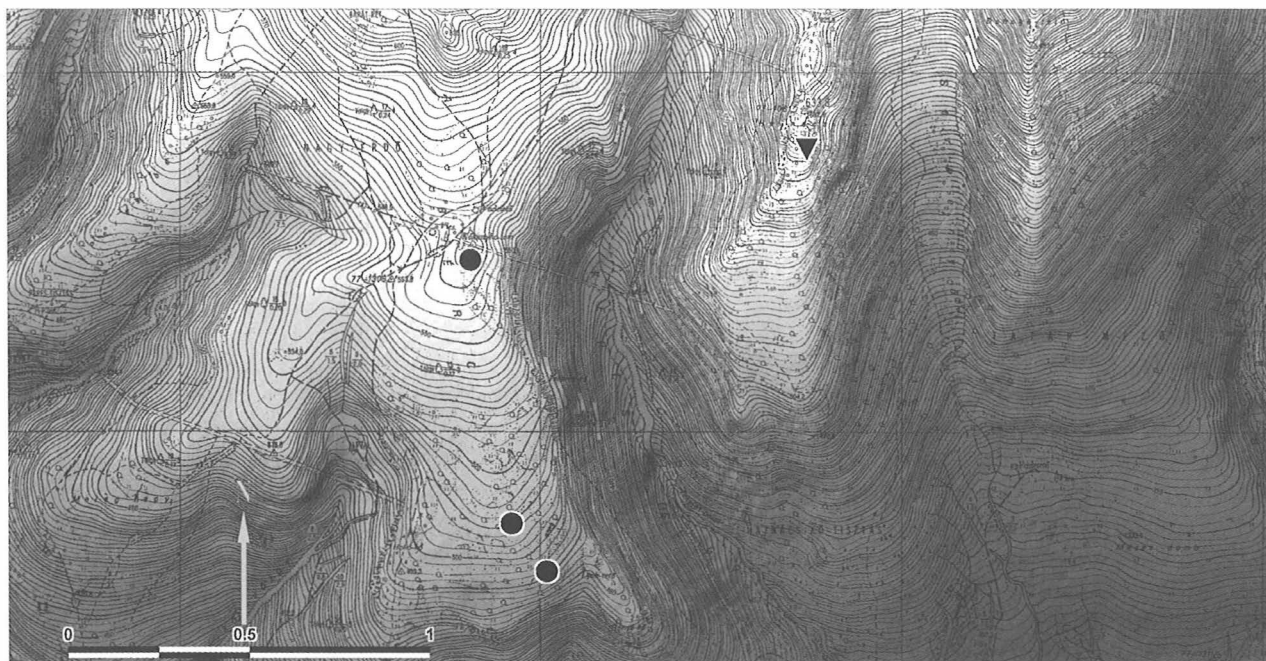
44 Az itt tapasztalt leletkontextus jól társítható a dél-németországi Bullenheimer-Berg késő bronzkori erődített településén megismertethez, ahol az 1–4. depók környezetében, részben azok helyét fedve egy késő bronzkori cölöpszerkezetes épület került elő (BERGER, A.-GLASER, H. U.: Ein Hausgrundriß und ein weiterer Hortfund der Urnenfelderzeit von der befestigten Höhensiedlung Bullenheimer Berg. AJB 1989, 79–81.; HAGL, M.: Ein urnenfelderzeitlicher Depotfund vom Bullenheimer Berg in Franken. Hort F. Bayerische Vorgeschichtsblätter. Beiheft 19. München 2008, 124, Abb. 18.).

44 The find context observed here can be associated with the one observed in the late Bronze Age fortified settlement of Bullenheimer-Berg in Southern Germany, where a late Bronze Age post-structure building was found in the area of hoards nos. 1-4, partly over them. (BERGER, A.-GLASER, H. U.: Ein Hausgrundriß und ein weiterer Hortfund der Urnenfelderzeit von der befestigten Höhensiedlung Bullenheimer Berg. AJB 1989, 79–81.; HAGL, M.: Ein urnenfelderzeitlicher Depotfund vom Bullenheimer Berg in Franken. Hort F. Bayerische Vorgeschichtsblätter. Beiheft 19. München 2008, 124, Abb. 18).

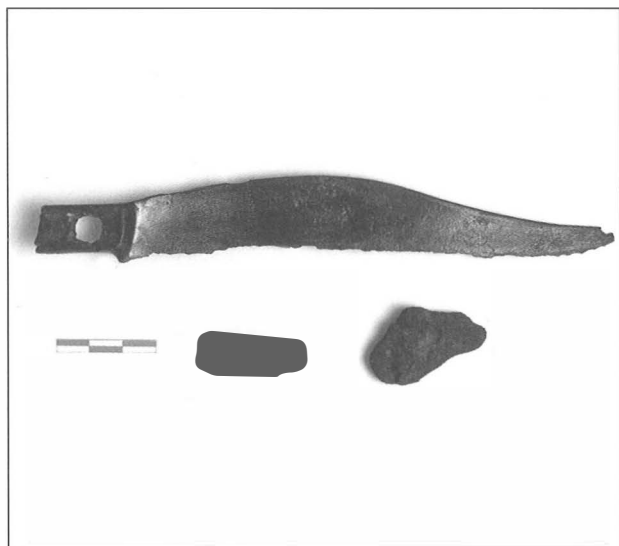

Irodalom • *References*

- CZAJLIK-TANKÓ-WINKLER 2007 CZAJLIK Z.-TANKÓ K.-WINKLER M.: Légi fényképezéses régészeti kutatások Magyarországon 2006-ban. (Rövid beszámoló az ELTE Régészettudományi Intézetének Térinformatikai Kutatólaboratóriumában folyó munkáról). – Aerial photographic archeological investigations in Hungary in 2006. (A short report on the activities of the 3D Research Laboratory of the Archeological Institute of the ELTE). *Régészeti Kutatások Magyarországon 2006* (2007). 121–135.
- KEMENCZEI 1984 KEMENCZEI, T.: Die Spätbronzezeit in Nordostungarn. *ArchHung* 51. Budapest, 1984.
- KEMENCZEI 1996 KEMENCZEI, T.: Angaben zur Frage der endbronzezeitlichen Hortfundstufen im Donau-Theissgebiet. *CommArchHung* 1996, 53–92.
- KEMENCZEI 2005 KEMENCZEI, T.: Funde ostkarpatenländischen Typs im Karpatenbecken. *PBF XX/10*, Stuttgart 2005.
- MATÚZ-NOVÁKI 2002 D. MATÚZ E.-NOVÁKI GY.: Spätbronzezeitliche, früheisenzeitliche Erdwälle in Nordungarn. *Inventaria Praehistorica Hungariae* 10, Budapest 2002.
- METZNER-NEBELSICK 2002 METZNER-NEBELSICK, C.: Der „Thrako-Kimmerische“ Formenkreis aus der Sicht der Urnenfelder- und Hallstattzeit im südöstlichen Pannonien. *Rahden/Westf.*, 2002.
- MOZSOLICS 1985 MOZSOLICS, A.: Bronzefunde aus Ungarn. Depotfundhorizonte von Aranyos, Kurd und Gyermely. Budapest, 1985.
- MOZSOLICS 2000 MOZSOLICS, A.: Bronzefunde aus Ungarn. Depotfundhorizonte Hajdúböszörmény, Románd und Bükkszentlászló. *Prähistorische Archäologie in Südosteuropa* 17, Kiel, 2000.
- NOVÁKI-SÁRKÖZY-FELD 2007 NOVÁKI GY.-SÁRKÖZY S.-FELD I.: Borsod-Abaúj-Zemplén megye várai az őskortól a kuruc korig. Magyarország várainak topográfiája 1. Budapest-Miskolc, 2007.
- NOVÁKI ET AL. 2009 NOVÁKI GY.-BARÁZ CS.-DÉNES J.-FELD I.-SÁRKÖZY S.: Heves megye várai az őskortól a kuruc korig. Magyarország várainak topográfiája 2. Budapest-Eger, 2009.
- V. SZABÓ 2009 V. SZABÓ G.: Kincsek a föld alatt. Elrejtett bronzkori fémek nyomában. In: Anders A.-Szabó M.-Raczky P. (szerk.): *Régészeti dimenziók. Tanulmányok az ELTE BTK Régészettudományi Intézetének tudományos műhelyéből. A 2008. évi Magyar Tudomány Ünnepe keretében elhangzott előadások. Bibliotheca Archaeologica*, Budapest, 2009. 123–138.

1. kép: Abasár. A Rónya-bércen és a Hajnácskőn előkerült leletek és leletegyüttesek pozíciója
Fig. 1: Location of the finds and the find units discovered at Abasár, Rónyabérc and Hajnácskő

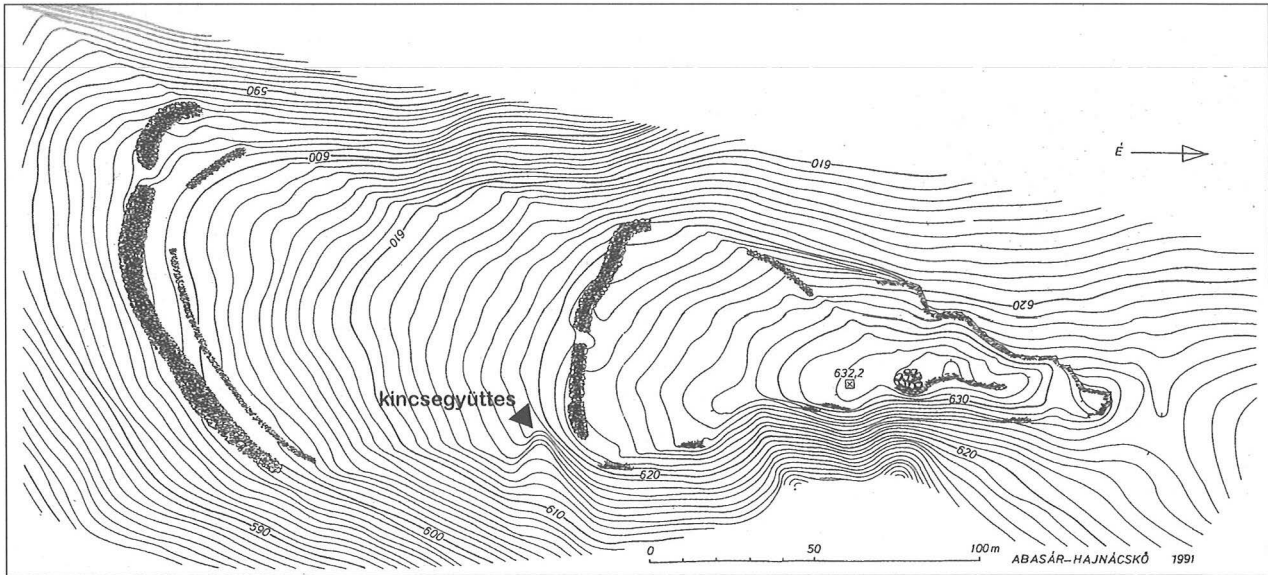
2. kép: Abasár, Rónya-bérc. A lelőhelyen talált bronztárgyak

Fig. 2: Abasár, Rónya-bérc. Bronze objects

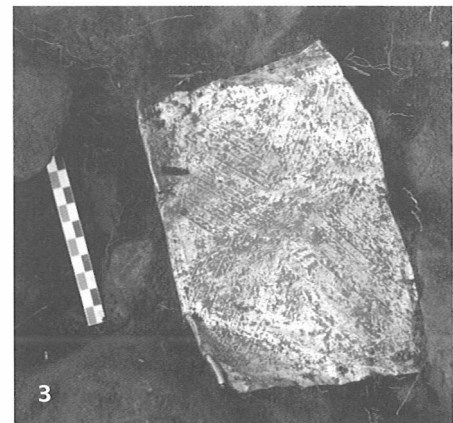
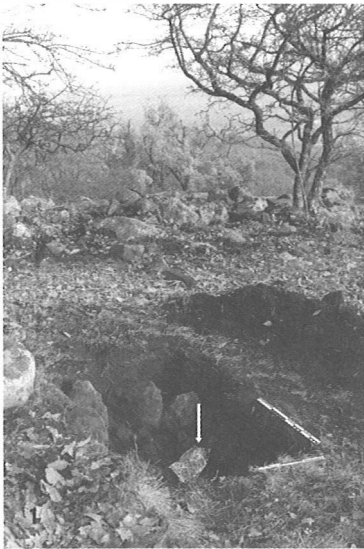
3. kép: Mátraszentimre, Óvár. Bronz tokos balta töredéke és egyéb bronztárgyak

Fig. 3: Mátraszentimre, Óvár. Fragment of a bronze socketed axe and other bronze objects

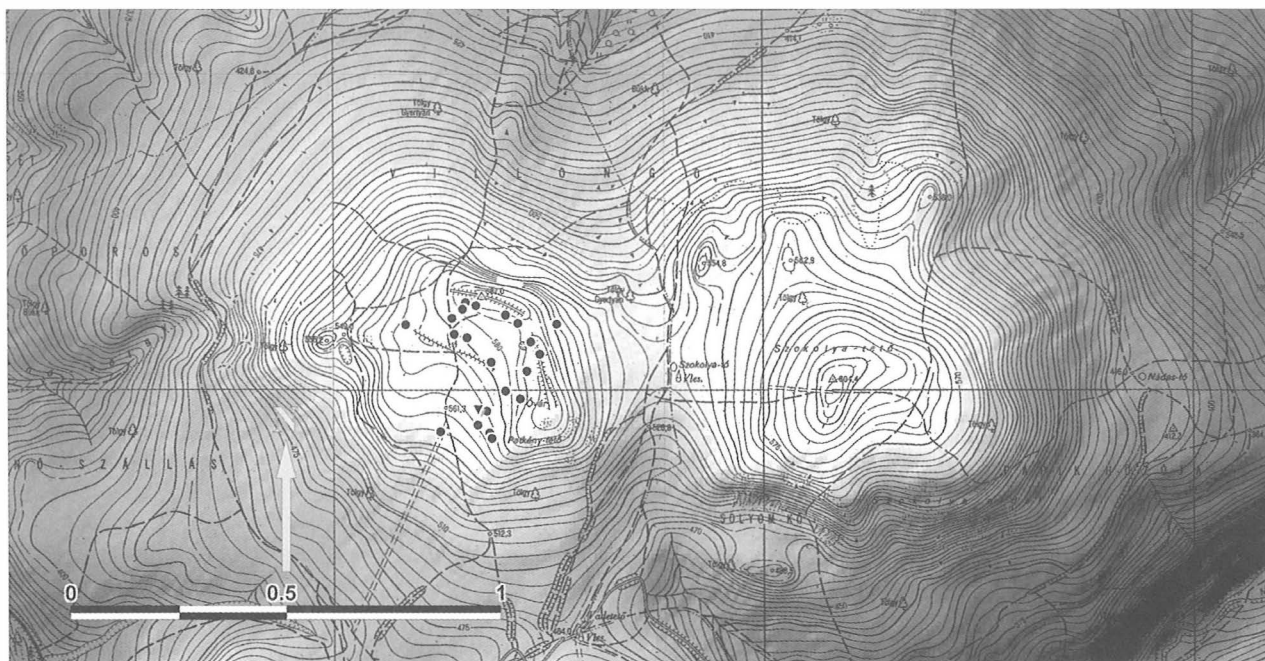
4. kép: Abasár, Hajnácskő. A lelőhely erődítései az aranykincs helyével (Nováki et al. 2009, 1. ábra után).

Fig. 4: Fortifications of the Abasár, Hajnácskő site with the place of the gold hoard (after Nováki et al. 2009, fig. 1)

5. kép: 1: Abasár, Hajnácskő. Az aranylemezekből álló leletgyűttes előkerülési helye, háttérben az őskori sánccal;
2: Az aranylemezekből álló leletgyűttes; 3: A 2. sz. aranylemez eredeti helyzetében

Fig. 5: 1: Abasár, Hajnácskő. Find unit of gold plaques and their location with the prehistoric rampart in the background;
2: Find unit of gold plaques; 3: Gold plaque no. 2 in its original position

6. kép: Tállya, Óvár. A lelőhelyen előkerült fémtárgyak pozíciói. A háromszög a depót jelöli

Fig. 6: Tállya, Óvár. Locations of the metal objects. The triangle marks the hoard

7. kép: Tállya, Óvár. Késő vaskori kard előkerülési helye a sánc külső előterében

Fig. 7: Tállya, Óvár. Location of the late Iron Age sword discovered outside the rampart

8. kép: Tállya, Óvár. A lelőhelyen feltárt bronzkincs eredeti helyzetében

Fig. 8: Tállya, Óvár. In situ bronze hoard

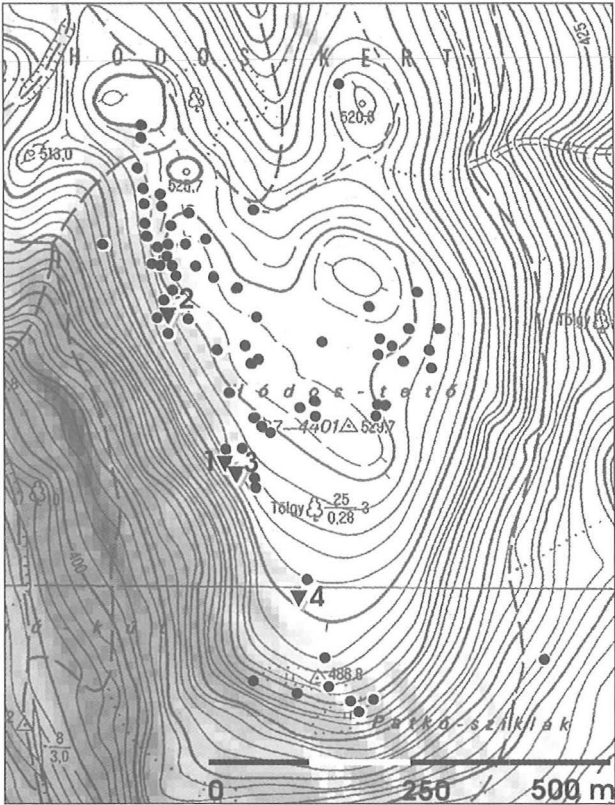
9. kép: Miskolc-Bükkszentlászló, Nagysánc. A lelőhelyen feltárt bronzkincs eredeti helyzetében

Fig. 9: Miskolc-Bükkszentlászló, Nagysánc. In situ bronze hoard

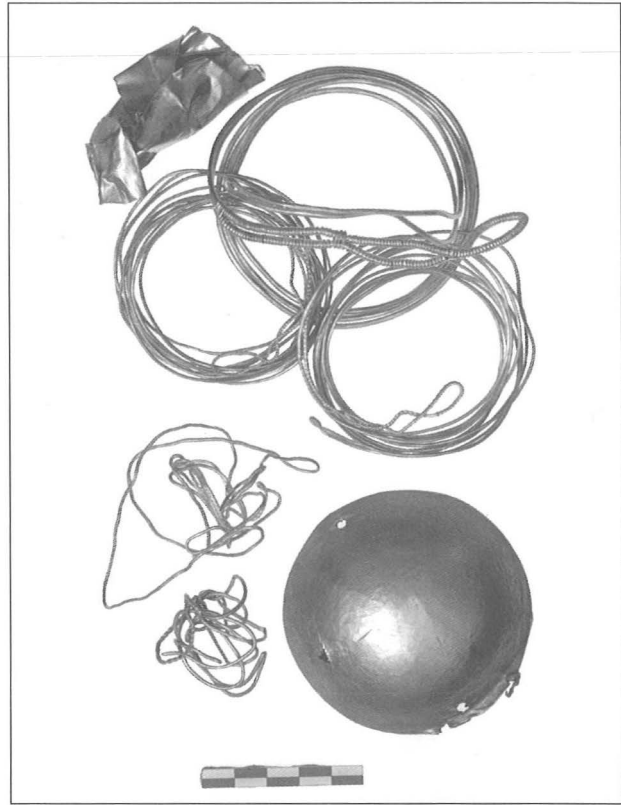
10. kép: Miskolc-Bükkszentlászló, Nagysánc. A lelőhelyen előkerült bronzkincs

Fig. 10: Miskolc-Bükkszentlászló, Nagysánc. Bronze hoard

11. kép: Bükkzsérc, Hódos-tető. A lelőhelyen előkerült fém tárgyak pozíciói. A háromszög a depókat jelöli

Fig. 11: Bükkzsérc, Hódos-tető. Locations of the metal objects. The triangle marks the hoards

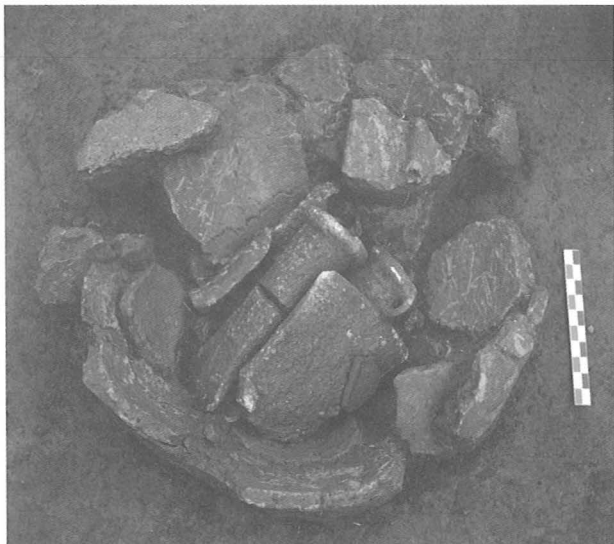
12. kép: Bükkzsérc, Hódos-tető. A lelőhelyen előkerült arany tárgyak

Fig. 12: Bükkzsérc, Hódos-tető. Gold objects

13. kép: Bükkzsérc, Hódos-tető. Válogatás a lelőhelyen előkerült bronz tárgyakból

Fig. 13: Bükkzsérc, Hódos-tető. Selection of bronze objects

14. kép: Zsáka, Dávid-tanya. A 2. sz. depó eredeti helyzetében

Fig. 14: Zsáka, Dávid-tanya. In situ hoard no. 2

15. kép: Zsáka, Dávid-tanya. Válogatás a 2. depó tárgyaiból

Fig. 15: Zsáka, Dávid-tanya. Selection of objects of hoard no. 2

16. kép: Zsáka, Dávid-tanya. Válogatás az 1. depó tárgyaiból

Fig. 16: Zsáka, Dávid-tanya. Selection of objects of hoard no. 1

17. kép:

Fig. 17:

1. Szilvásvárad, Kelemen széke; 2. Debrecen, Alma utca;
3. Baks, Temetőpart; 4. Újfehértó; 5. Bükkzsérc, Hódostető;
6. Mátraszőlős, Kerekbükk; 7. Zsáka, Dávid-tanya;
8. Martonyi, Szűnyog-tető; 9. Óföldségek; 10. Tállya, Óvár;
11. Abasár, Hajnácskő; 12. Miskolc-Bükkszentlászló, Nagysánc;
13. Hajdúdorog; 14. Dédestapolcsány, Verebce-bérc;
15. Abasár, Rónya-bérc;
16. Mátraszentimre, Óvár

▼ = zárt leletegyüttest tartalmazó lelőhely / Sites with closed find units

● = szórvány tárgyakat tartalmazó lelőhely / Sites with stray finds

Bíró Szilvia – Molnár Attila – Szőnyi Eszter – Tomka Péter

Régészeti kutatások a győri Széchenyi téren (2008–2009)

2008 és 2009 folyamán több, a tér és a környékbeli épületek felújításához kapcsolódó régészeti feltárás folyt a győri Széchenyi téren. A lelőhely a helyi és az országos média érdeklődését is felkeltette – sajnos nem az előkerült, hanem az elpusztult régészeti leletanyag miatt. A mai város szívében elhelyezkedő tér gyakorlatilag az utolsó nagyobb összefüggő terület (volt), amely a középkor óta nem került beépítésre, és így a későbbi épületek és pincerészek kialakítása nem pusztította el a korábbi korok emlékeit. Alábbiakban a két év feltárásiának legfontosabb eredményeit kívánjuk közreadni.¹

Előzmények

A mintegy 6000 m²-es térnek csak kis részén folyt régészeti kutatás. A régészeti rétegsor 3–5,5 m között változik, a legkorábbi rétegekről csak töredékes információink vannak. Néhány korábbi, nem elhanyagolható szórványtól eltekintve² az első régészeti adataink 1949-ből valók, amikor egy építkezés során Mithay Sándor rögzített néhány jelenséget a tér ÉK-i felén. Az első szisztematikus régészeti ásatást Gabler Dénes és Tomka Péter végezte 1968–1969 folyamán, a tér É-i részén. Az ekkor megkutatott 220 m²-ből elsősorban a római *vicus*ra vonatkozó eredmények kerültek publikálásra,³ de egyértelművé vált, hogy Győr középkori történetét illetően is fontos információkat rejt a tér. Ezt követően 1998–1999-ben Szőnyi Eszter és Tomka Péter vezetésével folyt a téren feltárás, amikor is a korábbi szelvényekhez csatlakozva újabb 200 m²-t kutattak.⁴

A 2008–2009. évek kutatásai

A Széchenyi tér rekonstrukciójához kapcsolódóan 2008 szeptembere és decembere között megelőző feltárást végeztünk a tervezett szökőkutak, vízberendezések és a hozzájuk kapcsolódó vízvezetékek területén. Összesen 6 felületen dolgoztunk, mintegy 450 m² alapterületen. A szelvények mélysége különböző volt, mivel csak a beruházás által bolygatott mélységig volt lehetőségünk a kutatásra (1–2. kép). A korábbi feltárásokkal ellentét-

Szilvia Bíró – Attila Molnár – Eszter Szőnyi – Péter Tomka

Archaeological investigations in Széchenyi Square, Győr (2008–2009)

In 2008 and 2009, a series of archaeological excavations were conducted in connection with the renovation of the Széchenyi Square its surroundings in Győr. The site raised the attention of the local and the national media – unfortunately not because of the uncovered but rather the perished archaeological finds. The square in the heart of the city was practically the last larger coherent territory that has not been covered with buildings since the Middle Ages and so later buildings and cellars did not destroy the remains of the earlier periods. In the followings, the major results of the excavations of two years will be published.¹

Antecedents

Archaeological investigation was conducted only on a small part of the about 6000 m² large square. The thickness of the archaeological layers range between 3 m and 5.5 m and only fragmentary information could be gained of the earliest layers. Disregarding a few unimportant stray finds,² the first archaeological data came from 1949, when Sándor Mithay recorded a few phenomena in the NE part of the square during construction work. Dénes Gabler and Péter Tomka conducted the first systematic archaeological excavations in the N part of the square in 1968–1969. From the investigated 220 m², the results relevant to the Roman *vicus* were mostly published³ but it also became evident that also important information about the medieval history of Győr lay under the square. Next, Eszter Szőnyi and Péter Tomka conducted excavations in the square in 1998–1999, when further 200 m² were uncovered connected to the earlier trenches.⁴

Investigations in 2008–2009

In connection with the reconstruction of Széchenyi Square, investment-led excavations were conducted on the territories of the future fountains, water installations

1 A 2008. évi ásatási beszámoló sajnos kimaradt a Régészeti kutatások Magyarországon tárgyevi kötetéből, ezt itt pótoljuk.
2 Bencés gyűjtemény torzított koponyái, a Lloyd alól előkerült Kr. u. 133-ra keltezhető katonai diploma – CIL XVI 76. Összefoglalóan: GABLER 1971, 5–7; SZŐNYI 1992
3 GABLER 1971
4 TOMKA 1998, SZŐNYI–TOMKA 1999; SZŐNYI, E.: Vicus von Arrabona – Győr – Széchenyi Platz. In: Bíró, Sz. (Hrsg.): Auf der Spur der Römer... Archäologische Forschungen zur Römerzeit in den letzten 15 Jahre im Komitat Győr-Moson-Sopron. Ausstellungsführer. Győr, 2006, 11–16., SZŐNYI 2007

1 The excavation report of 2008 was regrettably not published in the relevant volume of Régészeti kutatások Magyarországon. Here we would like to make up this loss.
2 Artificially distorted skulls in the Benedictine collection, a military diploma dated from 133 AD found under the Lloyd building – CIL XVI 76. In a summary form: GABLER 1971, 5–7; SZŐNYI 1992
3 GABLER 1971
4 TOMKA 1998, SZŐNYI–TOMKA 1999; SZŐNYI, E.: Vicus von Arrabona – Győr – Széchenyi Platz. In: Bíró, Sz. (Hrsg., Ed.): Auf der Spur der Römer... Archäologische Forschungen zur Römerzeit in den letzten 15 Jahre im Komitat Győr-Moson-Sopron. Ausstellungsführer. Győr, 2006, 11–16., SZŐNYI 2007

ben – néhány négyzetmétertől eltekintve – sehol sem tudtuk feltárni a teljes régészeti rétegsort.

Ugyanezen év novemberében a csatornarekonstrukciós munkálatok is elkezdődtek, ezek során fontos megfigyeléseket tudtunk tenni a tér Ny-i oldalán húzódó, nagyjából É–D irányú árokban.⁵

A térfelújítással csak részben összefüggő beruházáshoz kapcsolódóan végeztünk feltárásokat a tér K-i oldalát elfoglaló Lloyd-épületen belül (Széchenyi tér 7.). Itt két ütemben dolgoztunk, először a statikai kutatóárkokban végeztünk megfigyelést 2008. május–június között, majd, miután egyértelművé vált, hogy az épület alatt húzódó 2 pincerész nincs összekötve, így érintetlen rétegsorokkal számolhatunk az épület Ny-i és középső részén, a következő hónapokban elvégeztük a megelőző feltárást a kialakítani kívánt új pincerész területén.

2009 márciusában megkezdődött a Széchenyi tér burkolatcseréjének kivitelezése. Az általunk (és a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal által) ismert kiviteli tervekkel ellentétben, az előírt szakhatósági feltételekkel szemben a burkolatcsere során 140 cm mélységben kimarkolták „Közép-Európa legszebb barokk terének” legnagyobb részét, eltüntetve ezáltal Győr város utolsó, nagyobb felületen megőrződött középkori emlékanyagát.

A munkák leállítását követően a megmaradt 300 m²-t tudtuk feltárni, meglehetősen bizonytalan jogi keretek között. Mindeközben egyéb, megelőző feltárás nélkül végrehajtott munkálatok folytak a tér különböző pontjain, ezeket figyelemmel kísérve további adatokat tudtunk gyűjteni és fontos jelenségeket (kora népvándorlás kori sírok egy közműárókban, római terrazzopadló stb.) tudtunk rögzíteni, leletmentő jelleggel.

Összességében mintegy 900 m²-en került sor a középkori rétegek feltárására az elmúlt 60 évben. Ez az adat a tér teljes területének mindössze 15%-a. A 2009. évi kivitelezési munkálatok során sajnos a maradék terület is megsemmisült, így a tér (és a város) 13. századot követő történetére ebből a 15%-ból tudunk csak következtetni; a teljes (legkorábbi római időszakot, ill. őskort is tartalmazó) rétegsort pedig alig több mint 200 m²-ről ismerjük. Mivel elsősorban a tér É-i oldalán folytak feltárások, a tér D-i feléről nagyon kevés adattal rendelkezünk. Az elpusztított lelőhely ügyében jelenleg is folyik a rendőrségi vizsgálat.⁶

2009 júniusában a Lloyd épületének É-i pincéjében, további mélyítésekhez kapcsolódóan, újabb feltárásokat végeztünk, az ősz folyamán pedig az épület külső szigetelése miatt vált szükségessé megelőző feltárás bizonyos szakaszokon.

and water pipes between September and December, 2008. We worked on 6 surfaces on a territory of about 450 m². The depths of the trenches were diverse since we could not dig deeper than the depth that would be disturbed by the investment (Figs 1–2). As opposed to former excavations, we could not unearth the complete archaeological layer sequence apart from a few square metres.

In November 2008, sewer reconstructions started, and we could make important observations in an approximately N-S running trench in the western part of the square.⁵

Excavations were also conducted within the Lloyd building on the E side of the square (7 Széchenyi Square) partly also in connection with the reconstruction of the square. We worked here in two phases: first archaeological observation was carried out in the static trenches between May and June, 2008 and then, when it became certain that the 2 cellar parts under the building were not connected and thus intact layer sequences could be expected in the W and central parts of the building, investment-led excavations were conducted on the territory of the future cellar area during the following months.

In March 2009, the replacement of the pavement of Széchenyi Square was started. Contrary to the execution plans that we (and the National Office of Cultural Heritage) had got and against the official conditions, the largest part of “the nicest Baroque square of Central Europe” was scraped to a depth of 140 cm and obliterated the last medieval remains of the city of Győr that had been preserved on a large coherent territory.

The work was suspended and we could unearth the remaining 300 m² within fairly uncertain legal frames. At the same time, various activities were carried out at several parts of the square without preliminary archaeological excavations. We observed these activities, and collected further data and recorded important phenomena (early Migration Period graves in a trench of public utilities, Roman terrazzo pavement etc) in the form of rescue excavations.

Medieval layers were uncovered on about 900 m² in total during the past 60 years. This is no more than 15% of the territory of the square. Unfortunately, the remaining territory was destroyed during the execution works in 2009, and so the history of the square (and the town) after the 13th century can only be deduced from this 15%, while the complete layer sequence (the earliest Roman period and Prehistory) is known from only a little more than 200 m². As the excavations were conducted mostly on the N part of the square, very lit-

5 Ez a régészeti megfigyelés sem volt konfliktusmentes, mivel az új csatornák az eredeti tervek szerint a régiék nyomvonalában futottak volna, megkímélve ezzel a régészeti jelenségeket. Gyakorlatban ez sajnos nem így történt.

6 Az eseményekről bővebben: *szechenyiter.blog.hu* ill. *sirasok.blog.hu*

5 This archaeological watching was not free of conflicts: the new sewers were planned to run in the tracks of the old ones leaving intact the archaeological phenomena. What actually happened was completely different.

Az alábbiakban a különböző feltárásokból, megfigyelésekből származó előzetes eredményeket adjuk közre, korszakok szerint. A 2008–2009. évi ásatások feldolgozása nem elválasztható a téren korábban folyt kutatásoktól, a különböző feltárásokból származó eredmények számos ponton kiegészítik egymást, így jelen összefoglaló nem az elmúlt két év, hanem az elmúlt évtizedek kutatásának eredményeiből áll össze. A teljes leletanyag feldolgozása folyamatban van, ezt követően az egyes korszakokra vonatkozó megfigyeléseink bizonyára még finomodni fognak.

A korábbi ásatási adatokkal való összevetést nehezítette, hogy a tér ÉÉK-i részén, részben a Lloyd-épület alatt, természetes homokdomb terült el, így ezen a területen a teljes rétegsor 2,5–3 m, míg a tér középső és DNy-i részén az 5 m-t is meghaladhatta. A 2008. évi feltáráson volt olyan markáns római kori pusztulási réteg, amely a tér két pontján 1 m-es mélységkülönbséggel került elő.

Őskor

Győr belvárosából a legutóbbi időkig alig volt ismert hitelesen feltárt őskori lelőhely. Egyetlen kivétel a Szőnyi Eszter által feltárt méhkas alakú tárolóverem a Rákóczi u. 36. sz. alól, amely az urnamezős kultúra időszakára datálható.⁷ Ezért is bír különös jelentőséggel, hogy a Lloyd-épület rekonstrukciós munkálataihoz kapcsolódó feltárásokon 2, a mészbetétes kerámia kultúrájához köthető sír is napvilágot látott (3. kép). Az első az épület ÉNy-i pincéjében, míg a másik ettől néhány méterre, már a Lloyd falain kívül került elő. Mint a leletsituáció is mutatja – a pincében feltárt sírt egyik oldalról egy római fal, másik irányból egy római vályogomladék, harmadik felől pedig a Lloyd alapfala határolta – az őskori objektumok nagyrészt a győri Belváros római és középkori építkezéseinek eshettek áldozatul.

A két sír előkerülése új megvilágításba helyezi azt a bizonytalan adatot is, miszerint a múzeum udvarán 1954-ben folytatott feltárásokon Barkóczi László egy bronzkori urnasírt talált.⁸ Az újonnan feltárt sírok a mai felszíntől számolva mintegy 3 m, míg a múzeumudvarban talált sír – a leírás szerint – 6 m mélységben került elő. Mindezt a Széchenyi téri 2008-as ásatások 6. szelvényének múzeum felé eső végén megtalált egykori humusz és a benne talált szórványos bronzkori cserepek 2,6 m mélységi szintjével összevetve megállapítható, hogy a mai tér ÉK-i negyedében a római időszakot megelőzően egy homokdomb volt, rajta mészbetétes temetővel. A dimbes-dombos terület a későbbi római, majd középkori építkezések során, a mélyebb területek fokozatos feltöltődésével egyenlítődt ki.

tle is known of the southern part. Regarding the destroyed site, police investigations are being made.⁶

In June 2009, excavations were conducted in the cellar of the Lloyd building in connection with further deepening, while in autumn, an investment-led excavation was necessary because of the exterior insulation of the building.

In the followings, the preliminary results of various excavations and observations will be published according to periods. The analysis of the excavations of 2008–2009 cannot be separated from former investigations conducted in the square. The results of various excavations complete each other in various respects so this summary is composed of the investigation results of the past decades and not only the past two years. The analysis of the complete find material has been started and the processing result is the different periods will certainly become more refined.

Collation with former excavation data was difficult since a natural sand-hill had stood in the NNE part of the square and partly under the Lloyd building, so here the complete layer sequence was 2.5–3 m thick, while in the central and SW parts of the square it could surpass 5 m. In 2008, a pronounced Roman period devastation layer appeared at two distinct spots in the square with a level difference of 1 m between them.

Prehistory

Barely any authentically uncovered prehistoric site had been known from the inner city of Győr. The only exception was the beehive-shaped storage pit uncovered by Eszter Szőnyi at 36 Rákóczi Street, which could be dated to the period of the Urnfield culture.⁷ This is why it was so important that two graves of the Encrusted Pottery culture were unearthed at the excavations connected with the reconstruction of the Lloyd building (Fig. 3). The first one lay in the NW cellar of the building, the other one a few metres from it outside the walls of the building. As the location of the finds shows – the grave unearthed in the cellar was bounded by a Roman wall on one side, Roman adobe debris on another side and the foundation wall of the modern building on a third side – so most of the prehistoric features fell victim to the Roman and medieval constructions in the Inner City of Győr.

The appearance of the two graves placed in new light the uncertain record, that László Barkóczi had found a Bronze Age urn grave in the courtyard of the museum during his excavation in 1954.⁸ The graves were in a depth of about 3 m from the actual ground surface,

6 Read more about the events at szechenyiter.blog.hu and sirasok.blog.hu

7 Szőnyi 2007, 121

8 BORBÍRÓ V. – VALLÓ I.: Győr városépítés-története. Győr 1956, 128–129.

7 Szőnyi 2007, 121.

8 BORBÍRÓ V. – VALLÓ I.: Győr városépítés-története. Győr 1956, 128–129.

Római kor⁹ (3. kép)

Mivel Arrabona római kori tábor és vicus területe a középkortól kezdve folyamatosan beépített terület alatt található és jelentős része ezáltal megsemmisült, a Széchenyi tér az egyetlen olyan terület, ahol a római kori régészeti jelenségek nagyobb összefüggésükben vizsgálhatók. Bár a tér területén főként a római kort követő rétegeket kutatták, egyes szelvényekben – így a Lloyd-épületében – jelentős, a római korra keltezhető jelenségek is előkerültek. A római kor esetében megpróbáltuk a Gabler Dénes által kialakított¹⁰ és Szőnyi Eszter által finomított periodizációt követni.¹¹

A Claudius–Domitianus-korra keltezhető leletanyag 2008–2009 folyamán csak szórványosan került elő, ugyanígy az 1–2. sz. fordulójához köthető alapárkos faépületek maradványaiból is keveset találtunk.

Újabb adataink nagy része a Hadrianus alatt kőbe épített vicus alaprajzát egészíti ki, még hozzá számos fontos, új eredménnyel. Sikertült az eddig ismert K–Ny irányú utca D-i oldalán elhelyezkedő házsorra vonatkozóan az első adatot azonosítani: egy, tájolásban a korábban feltártakkal teljesen megegyező épület legalább két helyisége került elő a tér Ny-i oldalán húzott csatornárokban. Az utca felőli, É-i helyiségben nagy mennyiségű szenült gabonát tudtunk gyűjteni,¹² amely valószínűleg a *taberna* készlete lehetett. A 2008. évi 6. felületen, a tér ÉK-i sarkán, az 1998–1999. évi ún. 3. sz. ház K-i felét tudtuk megfigyelni. Valószínűsíthető, hogy az épületet D-ről porticus zárta le. Keleti zárófalát követően egy É–D-i irányú utca részlete vált ismertté (4. kép).

A Lloyd épületben egy újabb épület került elő 2008-ban. A többhelyiséges épület falain több periódust figyeltünk meg. 2009-ben ugyanezen épület további helyiségében is végeztünk feltárást, ennek során sikerült Arrabona vicusának első római kori kőpincéjét azonosítani.¹³ A teljes feltárást nem kerülhetett sor, csupán egy szondázás keretében vágtuk át a pince betöltésének rétegsorát.

A markomann háborúk utáni újjáépítést az *opus spicatum* építési technika jellemzi. Ekkor a korábbi kőfalakat alapozásnak használva húzták fel az új falakat. A fenti épületek esetében mindegyiknél megfigyelhető volt ez a megújítás, több esetben pedig egy 3. századi pusztulást követő újabb szintemelésre is sor került. Ugyancsak ehhez a periódushoz tartozhatott a tér D-i felében előkerült pusztulási réteg a 3. és 5. felületből.

while the one uncovered in the museum yard had been found in a depth of 6 m according to the description. Comparing these data with the depth level of 2.6 m of the humus and the scattered Bronze Age shards recovered from at in the end of trench 6 close to the museum during the excavation of 2008 in Széchenyi Square, we can establish that a sand-hill with a cemetery of the Encrusted Pottery culture used to stand in the NE quarter of the square prior to the Roman period. The once undulating territory got levelled in result of Roman and medieval constructions by the gradual filling up of the deeper lying areas.

Roman period⁹ (Fig. 3)

As the territory of the Roman period fort and vicus of Arrabona can be found under a territory that has continuously been built in since the Middle Ages and so its largest part has perished, Széchenyi Square is the only area where Roman archaeological phenomena can be examined in a broader context. Although layers of the post-Roman period were mainly investigated on the territory of the square, significant phenomena dated from the Roman period have also been found in certain trenches, among others in the Lloyd building. Concerning the Roman period, we tried to follow the periodisation set up by Dénes Gabler¹⁰ and refined by Eszter Szőnyi.¹¹

In 2008–2009, only scattered finds were uncovered from the Claudius–Domitian period, and also only a few remains of wooden buildings with foundation trenches could be documented from the turn of the 1st–2nd centuries.

Most of the new data complete the ground plan of the vicus built in stones in the times of Hadrian. The first data of the house-row along the S side of the W–E running street came to light in a sewer trench on the W side of the square, at least two rooms of the building were found with the same orientation as the formerly uncovered ones. Many charred cereals were collected in the N room facing the street,¹² which must have been the stock of a *taberna*. The E part of house no. 3 from 1998–1999 was observed on surface no. 6 of 2008 at the NE corner of the square. The building was probably closed by a portico in the S. Behind its eastern closing wall, the detail of a N–S running street was discovered (Fig. 4).

In 2008, another building was found in the Lloyd building. Several periods could be observed in the walls of the building of several rooms. The excavations extended to further rooms of this building in 2009, and

9 A római korra vonatkozóan összefoglalóan ld. BÍRÓ, Sz.: Neue Angaben zum Vicus von Arrabona. In: BÍRÓ Sz. (Hrsg.): Ex Officina... Studia in honorem Dénes Gabler. Győr 2009, 49–61.

10 GABLER 1971, 51.

11 SZŐNYI 2007, 123–132.

12 Az elsődleges botanikai meghatározás szerint árpa – köszönet Berzsényi Brigittának.

13 A Szűk köz 2. sz alatt már 1977-ben előkerült egy gerendavázis, lekövezett aljú pincehelyiség. SZŐNYI 1992, 56.

9 On the Roman period see in a summary form BÍRÓ, Sz.: Neue Angaben zum Vicus von Arrabona. In: BÍRÓ Sz. (Hrsg.): Ex Officina... Studia in honorem Dénes Gabler. Győr 2009, 49–61

10 GABLER 1971, 51

11 SZŐNYI 2007, 123–132

12 According to the preliminary determination it was barley – thanks to Brigitta Berzsényi

Biztosan a 4. századra keltezhető jelenséget nem tudtunk azonosítani, azonban a későbbi feltöltésből, illetve a római kort lefedő, de a középkort megelőző ún. fekete rétegből, illetve a középkori rétegekből előkerült 4. századi érmek, mázas kerámia a terület további használatára utalnak.

Bizonyítást nyert a már 1998–1999-ben is feltételezett piac léte. A Lloyd-épületében húzott statikai kutatóárok alapján, a K–Ny-i irányú kavicsozott út – hasonlóan a germaniai és raetiai vicusokhoz – kiszélesedik, és legalább 16 m széles lesz. Ezt minimum 35 m hosszan tudtuk rekonstruálni, és ezzel Pannoniában az első ismert piacterület vált ismertté auxiliáris vicusok területén.

5. század

A római kori *vicus* felhagyott területén az 5. században temetőt alakítottak ki.¹⁴ 2008–2009-ben további 31 sírt sikerült feltárni, vagy elhelyezkedésére vonatkozóan adatot szerezni, ezzel az ismertté vált temetkezések száma megközelíti a 70-et (5. kép). Ez önmagában még nem lenne magas szám, elhelyezkedésük azonban azt sugallja, hogy az egész temető ennél ötször, sőt akár tízszer nagyobb lehetett – egyelőre csak a Ny-i szélét tudtuk az 1968–69-es ásátás, illetve a tér É-i részén a kivitelezéssel párhuzamosan folyó feltárás során elérni. Néhány sírnál megfigyelhető volt a késő antik módon téglákkal vagy kövekkel kirakott sírgödör, ezzel szemben már a helyszínen sikerült legalább két újabb esetben a koponyatorzítás barbár szokását rögzíteni (a feldolgozás során ez a szám még emelkedhet is).

Az újonnan feltárt sírok zöme ugyanúgy melléklet nélküli vagy nagyon szegényes, mint a korábbiak, a leletanyag csontfésűkkel, néhány vascsattal, gyűrűvel, egyszerű karpereccel és egyetlen késő római mázas korsóval gyarapodott. A korszak legérdekesebb lelete, egy 5. századi bronzfibula¹⁵ abból a fekete rétegből került elő, amelybe a sírokat beleásták (nem zárható ki azonban az a lehetőség sem, hogy eredetileg sírmelléklet volt).

Árpád-kor

A váraljai településről – a terveknek megfelelően behatárolt lehetőségek miatt – összefüggő nagyobb területről nem szerezhettünk információt. Mindenesetre előkerült, az 1998–99-ben feltárttól¹⁶ meglehetősen távol, már a

the first Roman period stone cellar of the *vicus* of Arrabona could be identified.¹³ It could not completely be uncovered, only the layer sequence of its filling was cut across in a test trench.

The *opus spicatum* building technology characterised the reconstruction after the Marcomannic wars. The new walls were raised by using the former walls as foundations. This reconstruction could be observed at all the above buildings, moreover in a few cases another raise of level was conducted after a devastation in the 3rd century. The destruction layer on surfaces 3 and 5 in the S half of the square could belong to the same period.

No phenomenon could certainly be dated to the 4th century, although 4th century coins and glazed pottery sherds, coming from the so-called black layer that covered the Roman period but preceded the Middle Ages and the medieval layers attest to the later use of the territory.

The existence of the Roman Age market that had already been supposed in 1998–1999 has been proved. According to the static trenches opened in the Lloyd building, the E–W running pebbly road widened to the width of at least 16 m similarly to *vici* in Germany and Raetia. It could be reconstructed in a length of at least 35 m and thus the first known market place could be identified on the territories of Pannonian auxiliary *vici*.

5th century

In the 5th century, a cemetery was established on the territory of the abandoned Roman *vicus*.¹⁴ Further 31 graves were uncovered in 2008–2009, or at least data were obtained about their distribution and thus the number of the known burials came close to 70 (Fig. 5). This number is not high in itself but their distribution suggests that the cemetery could be five or even ten times larger. Until now, only the W part was reached by the excavations of 1968–1969 and by the observation conducted in parallel to the execution work in the N part of the square. At a few graves, the grave shaft was lined with bricks or stones according to late Roman customs, while in two other graves, the barbarian custom of artificial skull deformation could be registered (this number can be higher after the analysis).

Most of the recently uncovered graves had no or only very modest grave goods just like the earlier unearthed ones. Among the find material bone combs, a few iron buckles, a finger-ring, a simple bangle and a single late Roman glazed jug can be found. The most

14 TOMKA, P.: Kulturwechsel der spätantiken Bevölkerung eines Auxiliarkastells: Fallbeispiel Arrabona. In: Friesinger, H. – Stuppner, A. (Hrsg.): Zentrum und Peripherie – Gesellschaftliche Phänomene in der Frühgeschichte. Mitt d. Präh. Komm. 57. Wien 2004, 389–409. 392–393.

15 A típusról legutóbb SCHILLING, L.: A római kor vége Tác/Gorsiumban – Die Ende der Römerzeit in Tác/Gorsium. In: Firkák I. Győr 2007 (red. Bíró Szilvia), 379–387. 381.

16 Rövid jelentés: TOMKA 1998, 148; kissé bővebben SZÖNYI–TOMKA 1999, 207; TOMKA P.: A győri Váralja. In: Tomka P. – László Cs.: Államalapítás, ispánivár, megye. Kalauz az ezredévi kiállításához. Győr 2000, 7–9.

13 In 1977, a timber-structure cellar room with a stone pavement was found at 2 Szúk köz: SZÖNYI 1992, 56

14 TOMKA, P.: Kulturwechsel der spätantiken Bevölkerung eines Auxiliarkastells: Fallbeispiel Arrabona. In: Friesinger, H. – Stuppner, A. (Hrsg.): Zentrum und Peripherie – Gesellschaftliche Phänomene in der Frühgeschichte. Mitt d. Präh. Komm. 57. Wien 2004, 389–409. 392–393

tér D-i része alatt, a második félig földbe mélyített ház, DK-i sarkában kőkemence nyomaival (6. kép). Mivel itt a másik ház mellett megfigyelt (ipari?) kemencéknek nyoma sem volt, korábbi feltételezésünk az 1. ház lakóinak tevékenységéről megerősödött.

Még az Árpád-kor utolsó fázisában hozták létre azt az összefüggő lekavicsozott járósíntet, amelyet az 1271-ben elnyert városjog alapján a városi piactérrel azonosítunk (7. kép).¹⁷ Kibontott területén az ÉK-i részen párhuzamos kocsikeréknyomokat tudunk megfigyelni. A kialakítással szinte egyidőben megjelentek a cölöphelyek által jelzett bódék, kisebb ideiglenes építmények és sütőkemencék, különösen a tér É-i felén. Eldőlni látszik a régi vita a középkori piactér kiterjedéséről: a kavicsos járósíntet csak a jelenlegi tér legdélibb részén nem tudtuk megfigyelni, ezzel szemben a Lloyd alatt még megvolt. Sorsának további alakulásáról alább még szó lesz. A 2009. évi kivitelezés során gyakorlatilag már ez a térsínt is a markolók áldozatául esett, így ma már eldönthetetlen, hogy mi volt előbb: a városi rang elnyerése vagy a piactér kialakítása.

Középkor

Mivel az Árpád-kori rétegek a mai térszíntől számítva átlagosan 1–1,5 m mélységben találhatóak, ezért a 13. századtól kezdődően sokkal több új információ birtokába jutottunk, hiszen ezeket a korszakokat lehetett nagyobb, összefüggő területeken is megvizsgálni. Ezt a rétegsort érintette azonban a legnagyobb pusztítás a burkolatszere ürügyén, pótolhatatlan kárt okozva. Meglepetést okozott mindenesetre, hogy a térszínt fedő rétegből korábbi pénzek kerültek elő (III. Béla, VI. Lipót osztrák herceg pénzei, meg egy 1236–1239, ill. 1246–1251 közé keltezhető érem). A tér „elépítése” D felől indulhatott meg: DNy-on először alapárkos gerenda-szerkezetű építményt rögzítettünk, amelyet később, ugyanabban a beépítési vonalban, nagy cölöpös szerkezetű alakítottak át. A DK-i oldalon Anjou-kori padlótereg, mély pince (?) és 14. századi kerámialeletek már komolyabb épület létét igazolták. Északkeleten ugyanekkor a tér megújított járósíntjeit lehetett észlelni, továbbra is kemencék és könnyűszerkezetű épületek (cölöphelyek) maradványaival. Aztán szép lassan állandó épületekkel benépesült a tér D-i és mai középső része is.

Késő középkor

Amiről eddig, a tér közepén lévő mély pince, az ún. török börtön¹⁸ kivételével, semmit sem tudunk a régészeti eszközeivel kimutatni, legfeljebb a város építéstörténetével foglalkozók sejtéseiről vitatkozhattunk, az a tér teljes D-i felének fokozatos beépítése volt. 2008–

interesting find of the period, a 5th century bronze brooch¹⁵ was found in the black layer into which the graves were dug (nevertheless, it could originally belong to grave furniture).

Árpádián period

No information could be gained from a large coherent surface about the *suburbium* because of the limited possibilities afforded by the plans. Nevertheless, the second semi-subterranean house was found with the traces of a stone oven in the SE corner (Fig. 6) under the S part of the square, relatively far from the one uncovered in 1998–1999.¹⁶ As there was not trace of (industrial?) kilns similar to the ones observed at the first house, the supposition regarding the activities of the inhabitants of house no. 1 seemed to be confirmed.

The coherent pebbly floor level that was identified with the urban market ground based on the town rank gained in 1271 was constructed in the final phase of the Árpádián period (Fig. 7).¹⁷ Parallel wheel tracks could be observed in the NE part of this level. Booths marked by postholes, smaller temporary constructions and baking kilns appeared especially in the N part of the square right after the finishing of the pavement. It seems that the old debate on the extent of the medieval market ground can be settled: the pebbly floor level could be observed everywhere except for the southernmost part of the square, while it was also found under the Lloyd building. Later we will return to its history. During the execution work in 2009, this level was also destroyed by the scrapers, so it cannot be decided if the granting of the rank of a town preceded the construction of the market ground or vice versa.

Middle Ages

As the Árpádián period layers can be found in an average depth of 1–1.5 m from the modern ground level, we gained a larger amount of information from after the 13th century since these periods could be investigated on a larger, coherent territory. At the same time, this layer sequence was the most destroyed during the replacement of the pavement, leaving irretrievable losses. It was, however, astonishing that earlier coins were recovered from the layer above the market surface (coins of Béla III, Leopold VI Austrian prince, and coins dated between 1236–1239 and 1246–1251). The building in of

17 Már az 1968–69-es ásatás eredményeként: TOMKA, P.: Erforschung der Gespanschaftburgen im Komitat Győr-Sopron, ActaArchHung 28 (1976), 391–410.

18 SZŐNYI-TOMKA 1999, 207–208.

15 On the type recently: SCHILLING, L.: A római kor vége Tác/Gorsiumban – Die Ende der Römerzeit in Tác/Gorsium. In: Firkák I. Győr 2007 (red. Bíró Szilvia), 379–387. 381

16 Short report: TOMKA 1998, 148; in more details: SZŐNYI-TOMKA 1999, 207; TOMKA P.: A győri Váralja. In: Tomka P. – László Cs.: Államalapítás, ispáni vár, megye. Kalauz az ezredévi kiállításához. Győr 2000, 7–9

17 Already in result of the excavations of 1968–1969: TOMKA, P.: Erforschung der Gespanschaftburgen im Komitat Győr-Sopron, ActaArchHung 28 (1976), 391–410

2009-ben öt, részben alapincézett téglapincézet alaprajza bontakozott ki (8. kép). Az alapfalakat a legtöbb esetben fenéig kiszécskelték, a pincéket betöltötték. A legjobb állapotban az az alapincézett épület maradt meg, amelyet 2009-ben a tér DNY-i sarkához közel sikerült dokumentálni (bontani sajnos már nem tudtuk, de ennek a háznak alapfalai és még a pinceboltozata is állt). A házak építéstörténetét – az építőanyag, műformák, járósíntek hiányában – részleteiben nem lehetett követni, feltételezhetjük azonban, hogy a 16. sz. első feléből feljegyzett tűzvészek rongálhatták meg annyira őket, hogy a török elleni erőd építői a 16. sz. közepén lebontásuk és a (nagyjából mai formájú) katonai felvonulási tér kialakítása mellett döntöttek. Az épületek a teret ma is övező utcák tájolását követik, a köztük lévő közök azonban nem felelnek meg a térből kiágazó utcák folytatásának.¹⁹

Két kút is tartozott ehhez a korszakhoz, a nagyobbát később téglából építették újjá (ezt találtuk meg az 1998–99-es feltárás során), alját még az eredeti kőbélés szegélyezte. Feltűnő jelenség az egyik épület szint alatti helyiségében talált tűzhely (kemence) léte. A betöltésekben nagyszámú 15–16. századi és korábbi edénytörödek, ún. „bécsi” kerámia, kályhaszemek, zöldmázos kályhacsempek, fehér kerámia, lošticei pohár darabjai, ólomsúly, vaskulcs, ácsszegek, kalapács feküdt.²⁰ A pénzek sorozata I. Lajos „szerecsenfejes” obolusától Zsigmond, Albert, Mátyás, I. Miksa pénzein át Ferdinánd 1548-as veretéig tartott. A legkésőbbi betöltés a korábban megismert, most alaprajzilag kiegészült ún. török börtön pincéjében volt, ez az építmény túlélte a tér 16. századi rendezését (ezzel egykori funkciójára vonatkozó következtetésünk megerősítést nyert).

A Lloyd alatt az egyesek szerint feltételezett káptalani fogadó létét és a későbbi katonai várta épületét nem sikerült igazolni.

Újkor

Bár már nem a szigorúan vett régészeti korszakokból származik, mindenképpen szót kell ejteni a két, a téren feltárt pellengérről (8. kép). Az elsőt valószínűleg a 18. sz. első harmadában építették a Mária-oszlop és a várta (későbbi Lloyd-épület) között, talán a várfal visszabontott tégláiból (12. kép). A nagyjából 2,2×2,2 m nagyságú tömb közepén megmaradt az egykori szégyenoszlop helye is, ez a pellengér valószínűleg a mellette álló katonai vártával függ össze. Nem sokkal később egy másik pellengér jelent meg a Mária-oszlop másik oldalán (9. kép). Ennek feltárása során szembesültünk azzal a nehézséggel, hogy a minimum 15 téglasorból épített négyzetes építmény – melynek közepén a szégyenoszlop helyét nem találtuk meg, de a 10. téglasorban egy 50 cm

the square must have begun in the south: first a timber-structure construction with foundation trenches was recorded in the SW, which was later reconstructed into a large, post-structure construction with the same front line. On the SE side, a floor tile from the Anjou period, a deep cellar (?) and 14th century shards indicated the existence of a more significant building. In the north-east, at the same time, the renewed floor levels of the square could be observed with the remains of further kilns and light-structure buildings (postholes). Finally, the southern and the central parts of square were occupied by permanent buildings.

Late Middle Ages

The gradual building in of the entire southern part of the square was the phenomenon of which nothing could be demonstrated with archaeological methods apart from a deep cellar, the so-called Turkish jail in the centre of the square,¹⁸ and only the assumption of researchers dealing with the architectural history of the town could be discussed in this context. In 2008–2009, the ground plans of five brick buildings with cellars under them were uncovered (Fig. 8). The foundation walls were generally removed to the bottom and the cellars were filled in. The building with a cellar documented close to the SW corner of the square in 2009 was the best preserved construction (we could not uncover the remains but the foundation walls and the vault of the cellar seemed to be preserved). The details of the construction history of the houses could not be determined in lack of building material, architectural elements and floor levels, yet it can be supposed that they were so severely damaged probably by the conflagrations recorded in the middle of the 15th century that the builders of the fort raised against the Turks decided to pull them down and construct a military base of operations instead (approximately of the shape of the today square). The buildings follow the orientation of the still existing streets around the square, but the lanes between them are not the continuations of the streets that start from the square.¹⁹

Two wells also belonged to this period. The larger one was later reconstructed from bricks (this was found during the excavation of 1998–99), while the original stone lining bordered its bottom. The existence of an oven in a subterranean room of one of the buildings was striking. The fillings contained many 15th–16th century and earlier shards, so-called “Vienna” ceramics, stove tiles, green glazed stone tiles, white ceramics, fragments of Loštice beakers, a lead weight, an iron key, clamp nails and a hammer.²⁰ The coin series started with the

19 A feltételezésről pl. FEKETE GY. – WINKLER G.: Győr. Budapest 2001. 10, 13.

20 A leletek elsődleges meghatározását Szőnyi Eszter végezte, főleg Holl Imre idevonatkozó publikációi alapján.

18 SZŐNYI-TOMKA 1999, 207–208

19 On the supposition e.g. FEKETE GY. – WINKLER G.: Győr. Budapest 2001. 10, 13

20 The primary determination of the finds was carried out by Eszter Szőnyi mainly after Imre Holl's relevant publications.

nagyságú mészkődarab került elő – téglái az 1748–49-es évszámokat viselték, míg egy 1757-es metszeten a pellengér helyét csupán egy négyzet jelöli, melynek felirata: „Locus Numellae die 31 July 1751 tralocatae” (10. kép).²¹ A tér déli oldalán ekkor működő jezsuita rendház feljegyzései között szerencsére szerepel a pellengér ügye, amelyet egy évvel 1750-es felállítását követően a jezsuiták követelésére ledöntöttek, majd elvittek a külvárosba.²² Helye még megmaradt, akár egy kis memento-szerű emelvény is látszódnak, amely a metszetre is rákerült.

Újkori az a 2,8 m átmérőjű, kitapasztott falú gödör is, amelyből rengeteg 18. századi vaseszköz (sarló, kasza, fűrész), fegyverek (lándzsacsúcsok, szablya, kard), lószerszám, rézüst darabjai, szögek, kapupántok, rigli került elő, a gödörben még kályhacsempék is voltak. Az egész leletegyüttes megégett – mintha egy kovács készletét takarították volna el.

Végül említendő a fentebb már érintett kút a tér közepén. Középkori eredetű, a 18. sz. elején átépítették (1712-es évszámú téglákból), a fenti 1757-es metszeten még állt. Valószínűleg a 18. sz. közepén–második felében meginduló csatornázási program keretében szüntették meg. Ekkor a felszín alá visszabontották és saját tégláiból készített kupolával fedték be. Hasonló építményt a Lloyd pincéjében is találtunk, itt egyértelműen kútként használták, majd ciszternaként csatornavízet eresztettek bele (11. kép). Míg a téren feltárt kút ma egy szökőkút alatt van, visszabontva és vasbetonnal lefedve, addig a Lloyd-ban feltárt kút helyreállítás után bemutatásra kerül.

Zárszó

A győri Széchenyi téren 2008–2009-ben történtek régészeti szempontból különös figyelmet érdemelnek, mivel itt zajlott egyrészt a vidéki városátások között az egyik (ha nem a) legnagyobb felületet és mélységet érintő feltárás, másrészt országos viszonylatban is a legnagyobb lelőhelypusztítás/pusztulás. Az ásatások számos új eredménnyel gazdagították Győr város múltjáról eddig megszerzett ismereteinket, legyen szó a város őskoráról, római koráról, középkoráról, vagy akár a 18. századi városképről. A részletes feldolgozás során a kép még teljesebbé fog válni, bizonyos szinten ellensúlyozva a régészeti emlékegyüttesben bekövetkezett veszteséget. Utóbbiak ügyében a rendőrségi vizsgálatok még folyamatban vannak, de annyi véleményünk szerint már most megelőlegezhető, hogy az eljárás, bármilyen eredményt

„Saracen head” obulus of Louis I, ran through coins minted by Sigismund, Albert, Mathias and Maximilian I, ended with Ferdinand’s coin from 1548. The youngest filing was found in the cellar of the so-called Turkish jail, which had already been known but its ground plan could now be completed: this construction survived the 16th century reconstruction of the square (and this verified the function).

We could not prove the supposed existence of the prebendal rest-house and the later military barbican under the Lloyd building.

Early Modern Period

The two pillories uncovered in the square must be mentioned although they do not belong to archaeological periods in a strict sense (Fig. 8). The first one was probably built in the first third of the 18th century between the Mary column and the barbican (later Lloyd building) perhaps from the bricks of the pulled down fortress wall (Fig. 12). The place of the pillory was preserved in the centre of the about 2.2 m × 2.2 m large block. This pillory was probably relation with the adjacent military barbican. Some time later, another pillory appeared on the other side of the Mary column (Fig. 9). It was a square-shaped construction of no more than 15 brick rows. The place of the pillory was not found but a limestone block measuring 50 cm was found in the tenth row of bricks. The difficulty was that the bricks bore the dates 1748 and 1749, while in an drawing from 1757, only a square indicates the place of the pillory with the inscription: „Locus Numellae die 31 July 1751 tralocatae” (Fig. 10).²¹ The affair of the pillory is luckily mentioned among the records of the Jesuit monastery that stood on the southern side of the square at the same time. The pillory was removed on the demand of the Jesuit Order a year after it had been erected, and it was moved into the outskirts.²² Its place remained there and even a small memento could be seen in the form of a platform, which was illustrated in the drawing.

A pit of daubed walls and a diameter of 2.8 m also came from the early modern period. It contained many 18th century iron tools (sickles, scythes and saws), weapons (spearheads, sabres and swords), horse harness, fragments of a copper cauldron, nails, gate hinges and bolts and also stove tiles. The entire find material was

21 „A pellengér helye, áthelyezve 1751. július 31-én”. A pellengér közelében feltárt kút ill. a ma is álló Mária-oszlop alaprajzzal és felépítménnyel együtt szerepel a metszeten, így egyértelműnek tűnik, hogy a metszet készítője a pellengért magát már nem, csupán annak alapját vagy helyét láthatta.

22 BÁRDOS K.: Győr zenéje a 17-18. században. Budapest 1980, 237. – a Jezsuita rendház krónikája alapján (Jes Diar 1750. május 11.–1752. július 11.) Köszönettel tartozunk Perger Gyulának, hogy a forráshelyre felhívta a figyelmünket.

21 “The pillory was moved to a new place on July 31, 1751”. The well uncovered close to the pillory and the still standing Mary column are depicted in the engraving both in a ground plan and with the superstructure, so it seems evident that the person who made the engraving could not see the pillory itself, only its foundation or place.

22 BÁRDOS K.: Győr zenéje a 17-18. században. Budapest 1980, 237 – based on the chronicle of the Jesuit monastery (Jes Diar May 11, 1750–July 11, 1752) We are grateful to Gyula Perger who called our attention to the source.

hozzon is, precedens értékű döntéshez fog vezetni, ami pozitív vagy negatív irányban, de mindenképpen befolyásolni fogja a magyarországi régészeti örökségvédelem további évtizedeit.

burnt as if a smithy had been cleared of its paraphernalia.

Finally the above mentioned well in the centre of the square must be mentioned. It was built in the Middle Ages, rebuilt at the beginning of the 18th century (from bricks bearing the date 1712) and it was still standing when the engraving was made in 1757. It probably ceased functioning at the time of the canalisation project in the middle-second half of the 18th century. The curb was pulled down under the ground level and the well was covered with a dome of the bricks of the curb. A similar construction was also found in the cellar of the Lloyd building, which was evidently used as a well, while later it collected the sewage water as a cistern (Fig. 11). The well uncovered in the square is under a fountain, its walls were demolished and the shaft is covered with reinforced concrete. The well under the Lloyd building will be restored and exhibited.

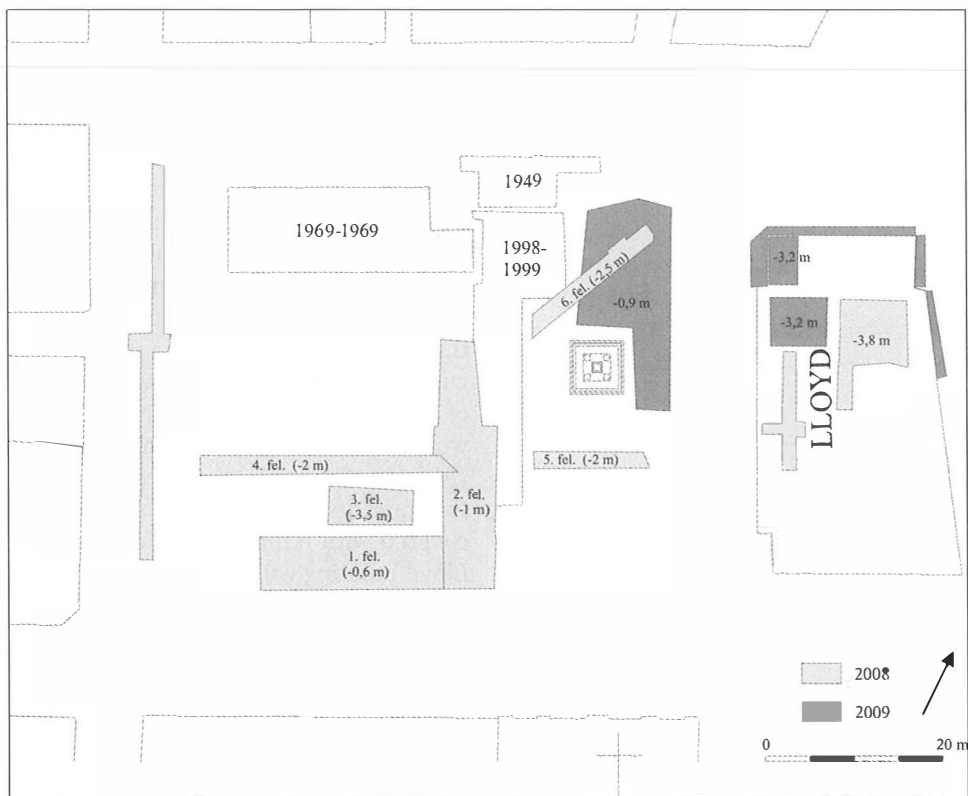
Concluding remarks

The events that took place in Széchenyi Square in Győr in 2008–2009 deserve a special attention from an archaeological aspect since this was the scene of the excavation extending probably on of the largest surface and depth in a rural town, and, at the same time, it suffered the gravest destruction in the country. The excavation brought many new results about the history of the town of Győr regarding the Prehistoric, the Roman and the medieval periods and the 18th century townscape. The picture will be even more complete after the detailed analysis and it will, to a certain degree, counterbalance the loss that the archaeological remains suffered. Regarding these losses, the police are investigating the case. Whatever results the procedure will bring, the decision will be a precedent, which will certainly influence the future decades of archaeological heritage protection in Hungary either in a positive or a negative direction.

Irodalom • References

GABLER 1971	GABLER D.: Kutatások Arrabona canabaejában (Research in the canabae of Arrabona). Arrabona 13 (1971), 5–51 (52–54).
SZŐNYI 1992	SZŐNYI E.: Arrabona topográfiája. Győr 1992.
SZŐNYI 2007	SZŐNYI E.: Győr-Belvárosi ásatások. Arrabona 45/1 (2007), 109–148.
SZŐNYI-TOMKA 1999	SZŐNYI E. – TOMKA P.: Győr, Széchenyi tér. Régészeti kutatások Magyarországon – Archaeological Investigations in Hungary 1999. Budapest, 2002. 206–208.
TOMKA 1998	TOMKA P.: Győr, Széchenyi tér. Régészeti kutatások Magyarországon – Archaeological Investigations in Hungary 1998. Budapest, 2001. 148–149.

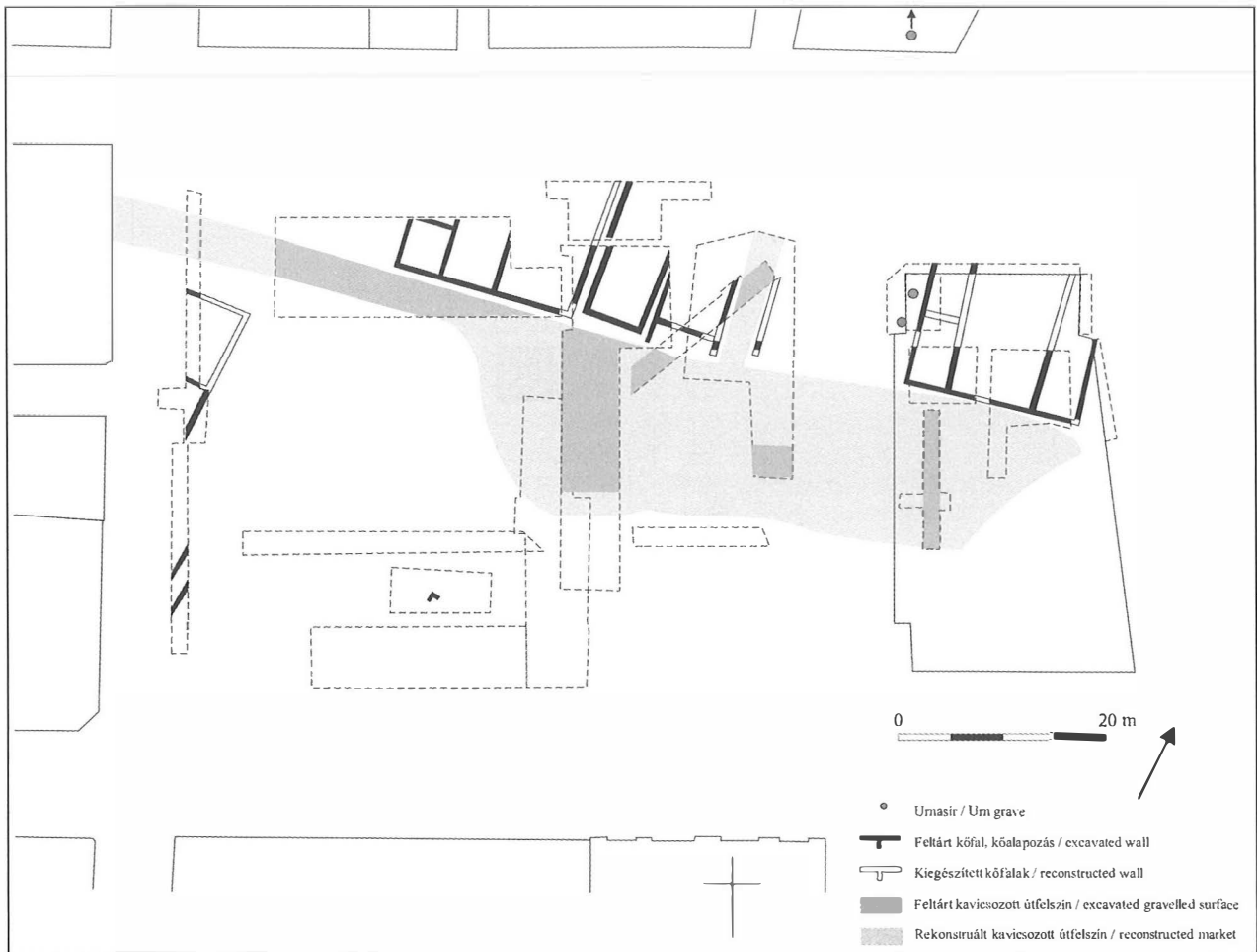
1. kép: A Győr, Széchenyi téren 2009-ig végzett feltárások elhelyezkedése, a 2008–2009. éviéknél a burkolat tetejétől számított bontási mélységgel

Fig. 1: Location of the excavations conducted in Széchenyi Square, Győr until 2009 with depth data measured from the top of the pavement

2. kép: Győr, Széchenyi tér. A 2008. évi megelőző feltárás látképe a Lloyd épületéből

Fig. 2: Győr, Széchenyi Square. View of the investment-led excavation of 2008 from the Lloyd building

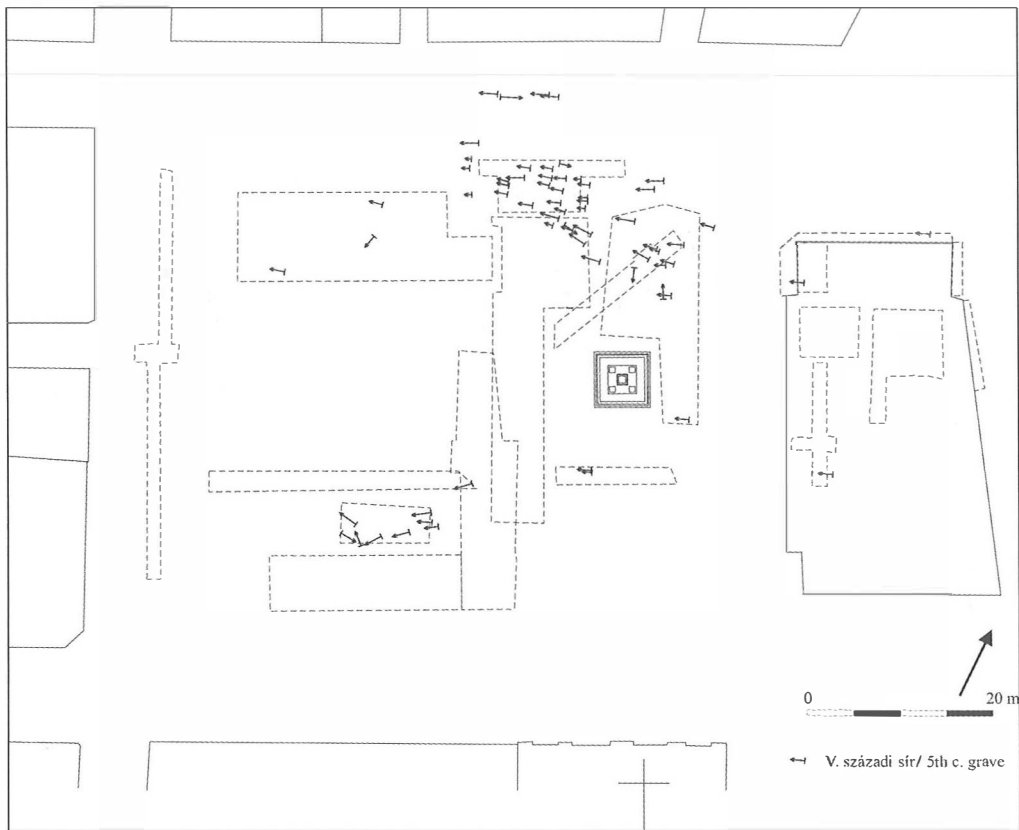
3. kép: A Győr, Széchenyi téren előkerült őskori urnasírok és a római kori kőperiódus (2–3. sz.) összesítő rajza

Fig. 3: Complex drawing of the prehistoric urn graves and Roman period stone phase (2nd–3rd centuries) uncovered in Széchenyi Square, Győr

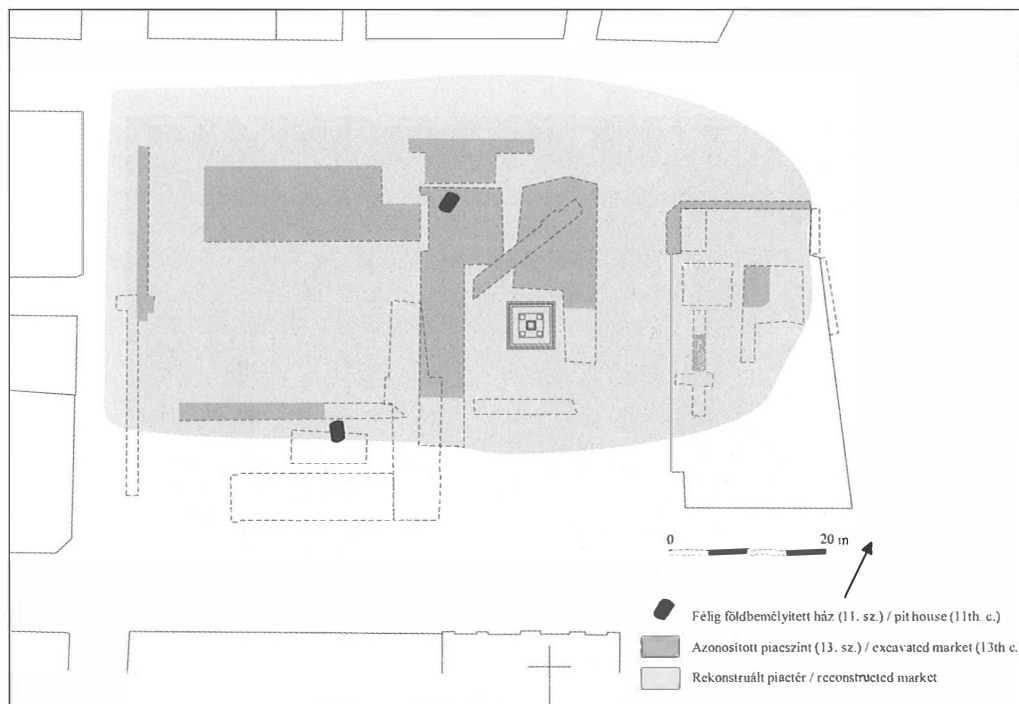
4. kép: Győr, Széchenyi tér. A 2008-ban azonosított É-D-i irányú római kori utca rétegei

Fig. 4: Győr, Széchenyi Square. Layers of the N-S running Roman period road identified in 2008

5. kép: Győr, Széchenyi tér. Az 5. századi temető eddig előkerült sírjai

Fig. 5: Győr, Széchenyi Square. Uncovered graves of the 5th century cemetery

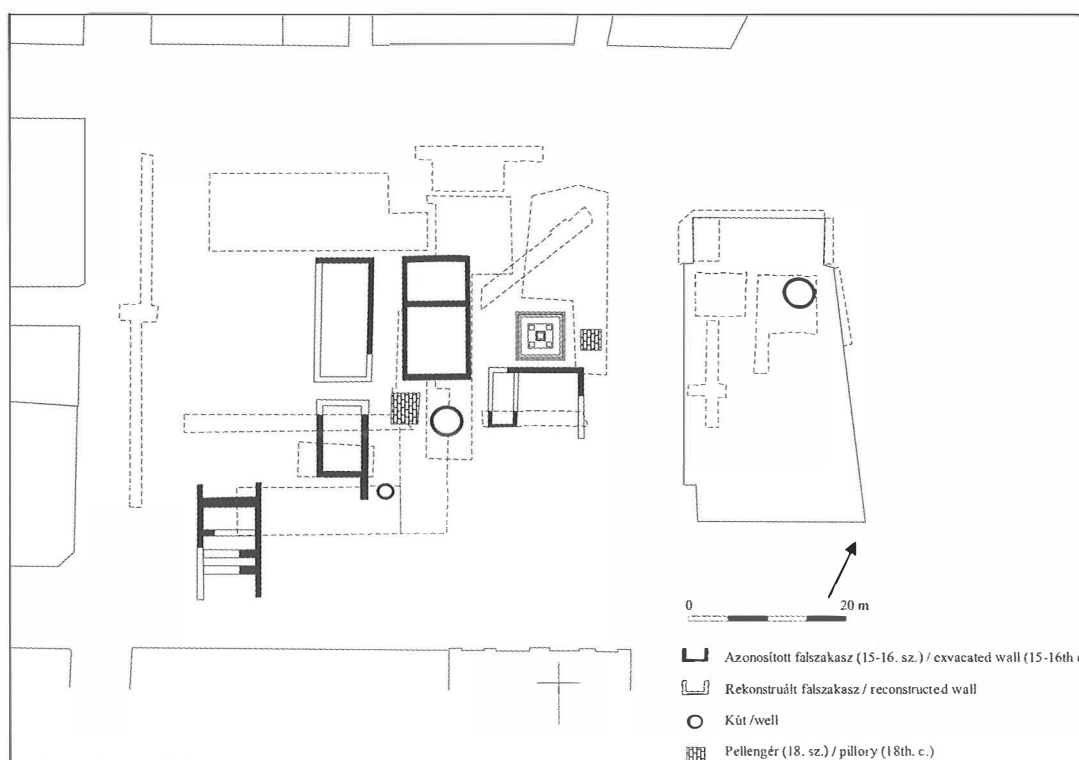
6. kép: Győr, Széchenyi tér. A 11. századi félig földbe mélyített házak és a 13. századi piactér

Fig. 6: Győr, Széchenyi Square. 11th century semi-subterranean houses and the 13th century market ground

7. kép: Győr, Széchenyi tér. A 13. századi piactér feltárt kavicsos felülete a tér ÉK-i sarkán 2009-ben, későbbi beásásokkal

Fig. 7: Győr, Széchenyi Square. Pebbly floor level of the 13th century market ground with later pits at the NE corner of the square, 2009

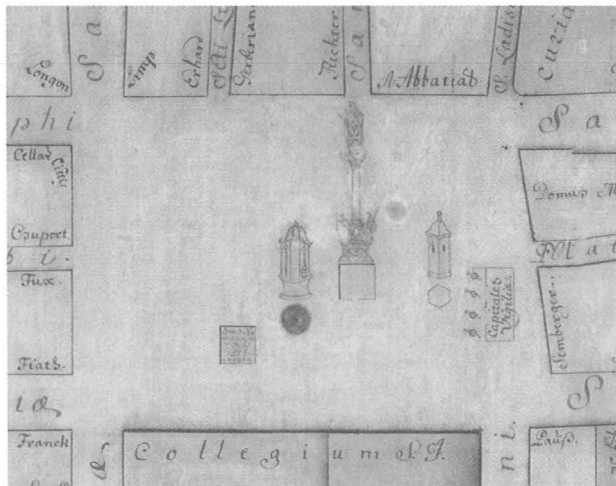
8. kép: Győr, Széchenyi tér. Késő középkori és kora újkori jelenségek elhelyezkedése

Fig. 8: Győr, Széchenyi Square. Distribution of late medieval and early modern phenomena

9. kép: Győr, Széchenyi tér. Az 1751-ben megszüntetett pellengér és a 18. század második felében visszaboltozott kút a 2008. évi feltáráson

Fig. 9: Győr, Széchenyi Square. Pillory pulled down in 1751 and well with the dome cover from the 18th century during the excavations in 2008

10. kép: Győr, Széchenyi tér. 1757-es metszet részlete, rajta a Piac térrel (Xántus János Múzeum, C.65.39.1)

Fig. 10: Győr, Széchenyi Square. Detail of an engraving from 1757 with the Market Square (Xántus János Museum, C.65.39.1)

11. kép: Győr, Széchenyi tér. A Lloyd épületében feltárt visszaboltozott kút

Fig. 11: Győr, Széchenyi Square. The well uncovered in the Lloyd-building covered with a vault

12. kép: Győr, Széchenyi tér. A 18. század elején felállított katonai pellengér 2009-ben

Fig. 12: Győr, Széchenyi Square. Military pillory raised in the early 18th century, 2009

Szentpéteri József

Interdiszciplináris kutatások a Bács-Kiskun megyei Solt, Tételhegy lelőhelyen

Beszámoló a Castrum Tetel Program
(2007–2009) főbb eredményeiről

A 2005-ben megkezdett régészeti terepbejárások folytatásaként 2007 és 2009 között komplex kutatásokra került sor a solti Tételhegyen a Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal Jedlik Ányos Programja és a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezete mint bázisintézmény támogatásával.¹

Amíg az NKTH-programot megelőzően, 2005-ben háromnapos leletmentést folytattunk, illetve 2006-ban háromhetes munkára volt lehetőségünk, addig a támogatás birtokában 2007-ben öthetes, 2008-ban nyolchetes, majd 2009-ben ismét öthetes volt a feltárás időtartama (1. kép). A 2006. évi 12 fővel szemben 2007–2009-ben már átlag 20–25-en dolgoztunk az ásatásokon, a szakemberek és a kisegítő személyzet fele-fele arányt képviselt.²

Eredeti célkitűzésünk szerint nem csupán régészeti kutatások folytatására törekedtünk, bár ez a diszciplína adta a Castrum Tetel Program kiindulópontját. Sikerült a támogatás felhasználásakor kb. egyharmados arányt kialakítani a természettudományi vizsgálatok, a régészet és a többi számba jöhető társadalomtudományi területre fordított kiadások között. Ezzel demonstrálni tudtuk a különböző tudományterületek egymásra utaltságát, egymás forrásainak és eredményeinek kiegészítő voltát, valamint azt, hogy megfelelően választott kutatási terület esetén érdemi együttgondolkodás, együttműködés létesíthető a legkülönbözőbb profilú intézmények kutatói között. A programban 15 intézmény (a kecskeméti Katona József Múzeumon kívül további hét múzeum, két akadémiai intézet, országos könyvtár és levéltár, két vállalkozás, valamint a Bolgár Tudományos Akadémia Régészeti Intézete és Múzeuma) munkatársai vettek részt. Az alábbiakban az egyes résztémakörök

József Szentpéteri

Interdisciplinary investigations at the Solt, Tételhegy site in Bács-Kiskun county

Report on the main results of the Castrum
Tetel project (2007–2009)

In continuation of archaeological field walking started in 2005, complex investigations were conducted at Solt, Tételhegy between 2007 and 2009 with the support of the Jedlik Ányos Project of the National Office of Research and Technology (in the followings NKTH) and the Museum Organisation of the Self-Government of Bács-Kiskun County as the base institution.¹

Preceding the NKTH project, three days were spent with rescue excavations in 2005 and we worked three weeks in 2006. With the help of the support, the excavations lasted five weeks in 2007, eight weeks in 2008 and again five weeks in 2009 (Fig. 1). As opposed to the 12 individuals in 2006, 20–25 people worked at the excavations in average between 2007 and 2009, half of whom were specialists.²

According to the original aims, not only archaeological investigations were intended although this discipline launched the Castrum Tetel Project. We succeeded in using about one third of the support for scientific analyses, another third for archaeology and the last third for the contribution of any social scientific fields that seemed necessary. This way we could demonstrate the interdependence of the scientific fields, the fact that their sources and results complete each other and that genuine together thinking and collaboration can be maintained between institutions of the most diverse profiles when the field of investigation is properly chosen. The collaborators of 15 institutions (seven museums beside the Katona József Museum in Kecskemét, two institutes of the Academy, a national library and archives, two enterprises, and the Archaeological Institute and Museum of the Bulgarian Academy of

1 A Castrum Tetel. Természetvédelmi park és történelmi emlékhely létrehozása a solti Tételhegyen (Bács-Kiskun megye) c. projekt nyilvántartási száma: NKFP-B4-2006-0007. Programvezető: Szentpéteri József (MTA Történettudományi Intézete).

2 SZENTPÉTERI J.–ROSTA SZ.: Solt, Tételhegy (Bács-Kiskun megye). In: Régészeti kutatások Magyarországon – Archaeological Investigations in Hungary 2005. Budapest, 2006, 306–308., Szentpéteri J.: Solt, Tételhegy (Bács-Kiskun megye). In: Régészeti kutatások Magyarországon – Archaeological Investigations in Hungary 2006. Budapest, 2007, 275–276., Szentpéteri J.: Solt, Tételhegy (Bács-Kiskun megye). In: Régészeti kutatások Magyarországon – Archaeological Investigations in Hungary 2007. Budapest, 2008, 273–274.

1 Register number of the project titled Castrum Tetel. Természetvédelmi park és történelmi emlékhely létrehozása a solti Tételhegyen (Bács-Kiskun megye) [Castrum Tetel. Creation of a nature conservation area and a historic memorial place at Solt, Tételhegy (Bács-Kiskun county): NKFP-B4-2006-0007. Project director: József Szentpéteri (HAS, Institute of History)

2 SZENTPÉTERI J.–ROSTA SZ.: Solt, Tételhegy (Bács-Kiskun megye). In: Régészeti kutatások Magyarországon – Archaeological Investigations in Hungary 2005. Budapest, 2006, 306–308., Szentpéteri J.: Solt, Tételhegy (Bács-Kiskun megye). In: Régészeti kutatások Magyarországon – Archaeological Investigations in Hungary 2006. Budapest, 2007, 275–276., Szentpéteri J.: Solt, Tételhegy (Bács-Kiskun megye). In: Régészeti kutatások Magyarországon – Archaeological Investigations in Hungary 2007. Budapest, 2008, 273–274

vezetőinek záróbeszámolóí alapján összefoglaljuk a program során elért legfontosabb eredményeket.³

Légi fotózással felderített jelenségek

Az archív légi fotók összegyűjtése, valamint a célirányosan készített légi fényképek készítése során a légi fotózással felderített jelenségek felszíni rögzítése és kitűzése témakörben értünk el először figyelemre méltó eredményeket. A projekt harmadik évének végére összesen 1614 légi felvételhez jutottunk: 1950 és 2009 között az általunk ismert 30 repülés során minden évszakban, a legkülönbözőbb időjárási viszonyok közepette, különböző fényképezési technikával (normál és infra) és többféle eszközzel (repülőgép, sárkányrepülő, robothelikopter), eltérő repülési magasságból készített légi fénykép került a birtokunkba.⁴

Az 1950–2003 között készült katonai felvételek (2. kép) legfőbb tanulsága, hogy a mezőgazdasági művelés intenzitásának növekedése miatt milyen sok légirégészeti jel tűnt el az utóbbi fél évszázad során.

A légi felvételek adatainak hasznosítása folyamatosan történt. Módszertani szempontból a legfontosabb mozzanat az volt, amikor Szabó Máté, a Pécsi Légirégészeti Téka munkatársa elvégezte Otto Braasch német régész 1997–2002 között készült tételhegyi légi felvételeinek térinformatikai elemzését,⁵ melyek – a Honvédelmi Minisztérium archívumából származó fekete-fehér légi fotók mellett – a legfontosabb dokumentumai a tételhegyi ásások megkezdése előtti idők célirányos légi kutatásainak.

A rendszerváltozással hazánkba érkező, a hazai légi felderítést elősegítő és fellendítő kutatók közül először Otto Braasch figyelte fel a lelőhelyre: az 1997-ben, különböző idő- és napszakokban készített sorozata napjaink egyik legjelentősebb gyűjteménye a lelőhely sokrétű arcának.⁶ A felvételek jelentőségét az adja, hogy a Tételhegy tetején akkor még egy tagban művelték a parcellákat, és mindez az időjárási körülményekkel együtt egyedülálló lehetőséget biztosított a régészeti jelenségek rögzítésére. Az egymást metsző objektumok alapján már ekkor is egy több korszakba sorolható lelőhely körvonalazódott. A nyomok között elkülöníthető volt egy elszán-

Sciences) took part. In the followings, the major results of the project will be summed up after the reports of the directors of the individual sub-topics.³

Phenomena identified by aerial photography

The first significant results were reached in the fields of collecting old aerial photos, preparing new ones and the identification of the phenomena observed in the photos on the surface. By the end of the third year of the project, we had 1614 aerial photos from between 1950 and 2009. The 30 flights we ordered were carried out in all the seasons, within various weather conditions, with diverse photographic techniques (normal and infra) and with different machines (aeroplanes, hang-gliders, robot helicopters), and the photos were taken from various heights.⁴

The main conclusion we could draw from the military photos taken between 1950 and 2003 (Fig. 2) was that many aerial archaeological marks have disappeared during the last fifty years in result of more intensive agricultural cultivation.

The data of the aerial photos were continuously used. The most important moment from a methodological aspect was when Máté Szabó from the Aerial Archaeological Collection of Pécs prepared the 3D analysis of the aerial photos that Otto Braasch German archaeologist had taken at Tételhegy between 1997 and 2002.⁵ They, together with the black-and-white aerial photos from the archives of the Ministry of Defence were the most important documents of the aerial prospecting tours conducted prior to the excavations at Solt, Tételhegy.

From among the scientists who arrived in Hungary and helped Hungarian aerial prospecting after the change of the regime, Otto Braasch took first notice of the site in 1997. His series taken at different times and hours is one of the most significant collections, which reflects the many-sidedness of the site.⁶ These photos are especially important because the parcels on top of Tételhegy were still cultivated in a single piece and this, together with the weather condition, offered a unique opportunity for the documentation of the archaeologi-

3 A *Castrum Tetel Program* szakmai záróülésére 2010. június 23-án került sor Kecskeméten. Az elhangzott előadások szövege alapján szerkesztett, jegyzetekkel ellátott tanulmányok az *Archaeologia Cumanica* sorozatban, önálló kötetként jelennek meg.

4 A Tételhegyről készült légi fényképek készítői, valamint forrásai: Honvédelmi Minisztérium 1950–2003: 14 db (HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum), Otto Braasch 1997–2002: 48 db (Pécsi Légirégészeti Téka), Czajlik Zoltán 2003: 20 db (ELTE BTK Régészettudományi Intézete), Miklós Zsuzsa 2004–2008: 37 db (MTA Régészeti Intézete), László János 2005–2006: 294 db (Civertan Bt.), Rákóczi Gábor 2007: 467 db (Aero Art), Jászai Balázs 2007–2009: 734 db (Civertan Bt.).

5 SZABÓ M.: Solt–Tételhegy légirégészeti kutatása. Kézirat, Pécs, 2009.

6 Pécsi Légirégészeti Téka, 9936–9944; 9958–9968; 10045–10049 számú felvételek.

3 The professional closing meeting of the *Castrum Tetel Project* was held in Kecskemét on June 21, 2010. The studies written from the oral communications and completed with notes will be published in a special volume of *Archaeologia Cumanica*.

4 The photos came from the following sources and persons: Ministry of Defence 1950–2003, 14 photos (HM Institute and Museum of Military History); Otto Braasch 1997–2002: 48 photos (Aerial Archaeological Collection, Pécs), Zoltán Czajlik 2003: 20 photos (ELTE BTK Archaeological Institute), Zsuzsa Miklós 2004–2008: 37 photos (MTA Archaeological Institute), János László 2005–2006: 294 photos (Civertan Bt.), Gábor Rákóczi 2007: 467 photos (Aero Art), Balázs Jászai 2007–2009: 734 photos (Civertan Bt.).

5 SZABÓ M.: Solt–Tételhegy légirégészeti kutatása. Manuscript, Pécs, 2009

6 Aerial Archaeological Collection of Pécs, photos nos. 9936–9944; 9958–9968; 10045–10049

tott sánc árka, melyet a gabona magassági különbsége által vetett árnyék mutat, egy – minden bizonnyal Árpád-kori – templom és kerítőfala, árokrendszerek, melyek leginkább „kertekre” hasonlítanak, valamint rengeteg egyéb jelenség, köztük félig földbe mélyített házak, illetve gödrök (3. kép).

Az elsődleges cél a képekben rejlő régészeti információ kinyerése volt, a készítési időponttól függetlenül. A térképre illesztés legfontosabb és legproblematisabb része magában a helyszínen rejlett. A Tételhegy kiterjedése megközelítőleg 100 hektár, ennek nagy része – az 1997-es felvételeken – egy tagban művelt mezőgazdasági terület, amely azonban nem sok azonosítható kapcsolópontot tartalmaz. A „hegy” mérete miatt csak nagy magasságból vagy igen ferde szögben készíthető róla egyetlen, mindent ábrázoló felvétel. Ha magasról készül a kép, a részletek vesznek el, ha ferde tengellyel, akkor pedig nagy torzítás és pontatlan térképre illesztés az eredmény. A másik, ehhez kapcsolódó nehézséget a domborzati adottságok jelentették. Habár a Tételhegy alig 17 m-rel emelkedik környezete fölé, szélei helyenként meredeken szakadnak alá, valamint belső tagoltság is jellemzi. Jelenleg meg kell elégednünk a jelenségek elkülönítésével, pontos korhatározásukat és egymáshoz fűződő kapcsolatukat a régészeti terepmunkák adhatják meg. A feldolgozott képek alapján lehatárolhatóvá és egységként kezelhetővé vált a területet övező árokrendszer (melyet az ásások tanúsága szerint a bronzkori lakosság hozott létre). Az árkot sok helyen metszik más jelenségek, melyek a megfigyelések tanúsága szerint más korszakba sorolhatók. Ezek közé tartoznak olyan árkok, melyek – összefüggéseiben látva – rendszert alkotnak, s melyek valószínűleg kapcsolatba hozhatók az egykor a „hegytetőn” állt Árpád-kori templommal. Utóbbinak meghatározható volt a kerítőfala, valamint néhány sír is látható a templom körüli temetőből (4. kép).

Természetföldrajzi vizsgálatssorozat

A természetföldrajzi vizsgálatssorozat (Nagy Balázs és munkatársai,⁷ ELTE TTK Természetföldrajzi Tanszék, Budapest) a Tételhegy (másként: Tétel-halom) üledékföldtani és morfológiai fejlődéstörténetét tűzte ki maga elé: a halom rétegsorának, felépítő anyagainak részletes meghatározását és datálását; a halom környezetének felszínfejlődését, különös tekintettel a domborzati és hidrográfiai-hidrológiai sajátosságok változására; valamint a talajtakaró elemzését az antropogén módon átalakított felszín talajosodásának tükrében. Legfontosabb eredményük a tanúhegy kialakulási folyamatának új megvilágításba helyezése lett. A korábbi vélemények szerint a Duna-sík jelenlegi felszínéből kiemelkedő Tétel-halom (és a szomszédos Solti-halom úgyszintén) a

cal phenomena. The intersecting features suggested already at that time that it was a multi-period site. The trench of a rampart that had been flattened by ploughing could be demonstrated from the shadows of the growth differences of the crop, a most probably Árpádian period church and its fencing walls, trench systems that resemble “orchards”, and many other phenomena could be identified, among them semi-subterranean houses and pits (Fig. 3).

The primary aim was the yielding of archaeological information from the photos independent of the time when they had been made. The most important and most problematic part of locating the data in the map was the site itself. Tételhegy occupies approximately 100 hectares. Its largest part was a cultivated field in the photos taken in 1997, and many landmarks could be found. There was only a single photo taken from a high altitude or at a very obtuse angle that contained the entire “hill”. When a photo is taken from a high altitude, the details are lost, when it is taken at an oblique angle it is distorted and cannot exactly be compared with the map. Another difficulty was caused by the relief. Tételhegy is only 17 m higher than its surroundings yet its edges are sometimes steep and the interior is segmented. At present, we must be satisfied with the differentiation of the phenomena, while the exact dating and their relationships can only be determined by archaeological field work. The trench system that encloses the territory (which had been created by the Bronze Age population according to the excavation results) could be outlined in the analysed photos and treated as a unit. The trench is often intersected by other phenomena, which seem to have come from another period. These are trenches that compose a system and that can be linked with the Árpádian period church that stood on top of the “hill”. Regarding the latter one, its fencing wall can be determined and a few graves can also be observed in the churchyard (Fig. 4).

Geographical investigation series

The geographical investigation series (Balázs Nagy and his colleagues,⁷ ELTE TTK Geographical Department, Budapest) examined the sedimentological and morphological history of Tételhegy (or Tétel-halom). It included the determination and dating of the layer sequence of the hill and the constituents of the layers, the relief history of its environment with special attention to the changes of the relief and the hydrographic and hydrologic features and the analysis of the soils in the mirror of soil formation on the surface modified by anthropogenic activities. The main result was a new aspect of the evolution of the remnant hill. According

7 NAGY BALÁZS–HORVÁTH ERZSÉBET–BRADÁK BALÁZS–RUSZKICZAY-RÜDIGER ZSÓFIA: Tételhegy: kialakulás – szerkezet – domborzat. Kézirat, Budapest, 2009.

7 NAGY BALÁZS–HORVÁTH ERZSÉBET–BRADÁK BALÁZS–RUSZKICZAY-RÜDIGER ZSÓFIA: Tételhegy: kialakulás – szerkezet – domborzat. Manuscript, Budapest, 2009.

pleisztocén végi Duna mederalakító tevékenységének köszönhetően vált el a területen addig egységes, dunántúli területekről „átnyúló” lösztábla pereméről. Az évtizedekkel ezelőtti, néhány fúrásszelvényből a hegy egészének szerkezetét felvázolni igyekvő tanulmányok a halomban talált rétegeket a mezőföldi térséggel rokonították, annak a Duna által leszakított, szigetszerű maradványaként azonosították. Ezzel szemben a fúrásaik során megállapították, hogy a kifejezetten változatos és korántsem egységes rétegződés (a halom egészén átmenő rétegződés hiánya), a horizontális és vertikális diverzitás arra utal, hogy a hegy anyaga olyan akkumulációs térszínen és olyan településben halmozódott fel, ami az alluviális felszínnek közül a hordalékkúpok sajátossága (5. kép).

A Tétel-halom „eróziós szigethegyének” kialakulása nyilvánvalóan az ős-Duna Ny-i irányba való eltolódásával van kapcsolatban. Az elágazó, sekély vízfolyások sorozatának nyomai a Tétel-halom környezetében arra utalnak, hogy a terület körülölyása „véletlenszerűen” történhetett, ám a körülölyás kezdetének idején ebben közrejátszhatott a felszínen vagy felszín közelében lévő ellenállóbb anyag (pl. tavi mészkő). A légi- és űrfelvételeken jól megfigyelhető, hogy az utolsóként itt uralkodó vízfolyáshálózat egyik medrének iránya sem keresztezi a halmot, sőt mintegy kikerülik azt. Fejlődéstörténeti szakaszokra bontott leírásokkal és rajzos illusztrációkkal ábrázolták a Tételhegy kialakulási, szerkezeti modelljét.

Emellett célzott fúrásaikkal a régészeti munkálatok előkészítésére is törekedtek, amikor az É-i halomtető ovális árokrendszerének kialakulási modelljét demonstrálták, valamint dendrokronológiai adatokkal keltezték az árok létrejöttének egyes szakaszait. Az árok kevert, löszös-homokos üledékekkel történt feltöltésén kialakult talajosodott rétegből vett faszénminták kora 4155 ± 125 év, az árok „újjaledések” egyújj, ám kisebb (sekélyebb és keskenyebb) árkot alakítottak ki, az ennek a feltöltéséből vett faszénmaradvány kora 3070 ± 140 év (6. kép).

Pollenanalitikai és fitolit vizsgálatok

A pollenanalitikai vizsgálatok alapján a Tételhegytől K-re, mintegy 1,4 km-re elhelyezkedő Duna menti morotvában kialakult vegetáció fejlődése a következőképpen rekonstruálható (Sümei Pál, SZTE TTIK Földtani és Őslénytani Tanszék, Szeged). A meder zavartalan magfúrással feltárt részén a folyómeder leválását követően sekély vízszinttel jellemezhető tavi állapot alakult ki a mintavételi területen, fajszegény nádassal: 115 cm-től (a császárkor végétől) a nád rhizóma koncentrációjának emelkedését és a szervesanyag-tartalom növekedését tapasztaljuk, ami a nádasok fokozatos térnyerésére utal a nyílt vízfelületek rovására. Terjedt a zombékszás is a területen. Ezt 70 cm-nél (Kr. u. 6. sz. vége, 7. sz. kezdete) egy eróziós esemény szakítja meg, amikor jelentős mennyiségű talaj került a mederbe; 60 cm-től (Kr. u. 7. sz.) a vízszint fokozatos csökkenését

to former opinions, Tétel-halom (together with the neighbouring Solti-halom), which stands in the actual floodplain of the Danube, got detached from the edge of the until then coherent loess plateau that extended here from Transdanubian territories in result of the channel modification activity of the Danube at the end of the Pleistocene. Studies that tried to describe the structure of the hill as a complex from a few bore probes a few decades ago associated the layers with the Mezőföld region and identified it as its island-like remnant torn off by the Danube. However, the bore probes made by us attested to a definitely varied and certainly not uniform stratification (lack of stratification crossing the entire mound) and the horizontal and vertical diversities suggested that the material of the hill accumulated on an accumulation surface within such a bedding that characterises the alluvial cones from among the alluvial reliefs. (Fig. 5)

The evolution of the “erosional remnant hill” of Tétel-halom is obviously connected with the shift of the ancient Danube toward west. The traces of a series of branching shallow water courses around Tétel-halom suggest that that the area was “ad hoc” surrounded with water but initially a more resistant material (e.g. travertine) on the surface or near the surface could contribute to it. It can be observed in the aerial and satellite photos that the direction of none of the beds of the last water course system crossed the hill, instead they went around it. The evolutionary and structural model of Tételhegy is demonstrated with descriptions and graphic illustrations broken down to evolutionary phases.

The bore probes were also intended to prepare the archaeological work when the evolution model of the oval trench system of the northern part of the hilltop was demonstrated and the phases of the evolution of the trench were dated with dendrochronological data. The age of the charcoal samples taken from the humified layer that evolved on top of the mixed loessy sandy filling is 4155 ± 125 years. A new but smaller (shallower and narrower) trench was dug into the old one. The age of the charcoal sample taken from its filling is 3070 ± 140 years (Fig. 6).

Pollen and phytolite analyses

The development of the vegetation in the oxbow lake at the Danube 1.4 km E of Tételhegy can be reconstructed in the followings according to the pollen analyses (Pál Sümei, SZTE TTIK Geological and Palaeontological Department, Szeged). On the territory of the bed uncovered with closed bore probes, a lake of shallow water with a few reed species developed after it had been closed off from the river. From 115 cm (end of the Imperial period) the rhizome concentration of reed increased together with the organic material content, which attests to the spreading of reed and the shrinking of the open water surface. *Carex elata* also spread on the territory. It was interrupted by an erosion

lehet tapasztalni. Először a magassás rétek (Kr. u. 7. és 8. sz.), majd kiszáradó láprétek (Kr. u. 8. és 14. sz.) alakultak ki, amin a hamvas fűz vagy más néven rekettyefűz (*Salix cinerea*) bozótjai terjedtek el (Kr. u. 14–16. sz.). A kiszáradó láprétek terjedésével párhuzamosan megjelent a pernye az üledékben, ami antropogén tevékenységre utal. Az utólagos kiszáradással összefüggésben narancsvörös színű limonit vált ki az üledékben. A szelvény egyik legmeglepőbb sajátossága az, hogy a viszonylag magas szervesanyag-tartalom ellenére nagyon kevés magot és állati maradványt (pl. rákmaradványok) tartalmazott az üledék. Pontosan nem lehet tudni, hogy a szelvény tetején mekkora mennyiségű anyag tűnt el a kotusodás (talajosodás) miatt, de a pollenanyagban a kukoricapollen hiánya alapján a 17. századnál fiatalabb horizontokat már valószínűleg nem lehet ebben a szelvénytársaságban rekonstruálni.

A radiokarbon és a pollenanalitikai vizsgálatok alapján a vizsgált morotvatavi szelvény feküszintje (alaprétege) a bronzkor végén, a vaskor kezdetén, a II. és az I. évezred határán alakult ki. A pollenösszetétel alapján az üledékgyűjtő medence környezetében már ekkor folyamatos emberi hatás, vegetációs bolygatás fejlődött ki, legelőterületek és kisebb mértékben szántóföldek formájában. Ennek ellenére a morotvatavat, az alluviális síkot ekkor még több gazdag cserjeszintű, fajgazdag, kemény- és puhafás ligeterdő folt vehette körül, és a sekély vízü, 1–2 m mély, gyorsan átmelegedő morotvatóban csak alga eutrofizáció jött létre. A keményfás ligeterdőben a mocsári tölgy (*Quercus robur*) volt a domináns faj, de igen jelentős volt az éger (*Alnus*) aránya is. A vaskor végétől, a császárkortól kezdődően a morotvatóban egy folyamatos feltöltődés és egy vegetációs szukcesszió sor alakult ki, de a ligeterdei vegetáció alapvetően nem változott meg, bár a háttér területein a gyomvegetáció terjedése alapján az emberi hatás jelentősebb lett. A császárkor végétől, a népvándorlás kortól kezdődően a területen található ligeterdő alapvetően átalakult; degradálódott és nyílt legelő-, illetve rétterületekkel tarkított, bolygatott felszín alakult ki, ahol elsősorban a fűz (*Salix*) és a nedves rétekre, mocsarakra jellemző növények terjedtek el. Az üledékgyűjtő medencében egy eutrofizációs csúcs fejlődött ki, és a terület pollenbefogó képessége alapvetően megváltozott, mert a tóban a növekvő agyagtartalommal korrelálva a jelentős mennyiségű, vízfelszínen szállítódó, légszákos fenyőpollenek aránya ugrásszerűen megnőtt. A pollenösszetétel alapján a császárkortól napjainkig tartó, folyamatos emberi hatás alakult ki a vizsgált területen, és az emberi hatás nem csökkent le a népvándorlás korban, mint azt más Kárpát-medencei területeken rekonstruálhattuk. Ennek nyomán igen jelentős tömegű, aktív mezőgazdasági tevékenységet folytató közösségek megtelepedését rekonstruálhatjuk itt mind a népvándorlás korban, mind az azt követő évszázadokban.

Ezt a császárkorban – valószínűleg a szarmata közösségek által is – kialakított erdőirtást, nyitott vegetációs

event at 70 cm (end of the 6th century and the beginning of the 7th century AD), when a significant amount of soil got into the bed. From 60 cm (7th century AD), the gradual sinking of the water level can be observed. First high sedge meadows (7th and 8th centuries AD) and then desiccating marsh meadows (8th and 14th centuries) developed on which grey willow grew (14–16th centuries). With the spreading of desiccating marsh meadows, flying ashes appeared in the deposit, which indicates an anthropogenic activity. In connection with the desiccation, orange red limonite precipitated in the deposit. One of the most striking traits of the cutting is that despite the relatively high organic content, very few seeds and animal remains (e.g. crayfish) could be found. It cannot exactly be told, how much deposit disappeared from the top of the layer sequence because of soil formation. In lack of maize pollen, however, the horizons younger than the 17th century cannot be reconstructed in this probe.

According to the radiocarbon and pollen analyses, the base layer of the examined oxbow lake sequence evolved at the end of the Bronze Age and the beginning of the Iron Age, on the border of the 2nd and the 1st millennia. According to the pollen composition, continuous human activity, vegetation disturbance existed in the region of the sedimentary basin already in this period in the form of pastures and to a lesser degree of cultivated fields. Despite it, the oxbow lake, the alluvial plain was surrounded by spots of bushes and gallery forests of several hard and soft wooded species while only an alga eutrophisation developed in the quickly warming oxbow lake. *Robur* (*Quercus robur*) dominated in the hardwooded gallery forest beside a significant proportion of alder (*Alnus*). From the end of the Iron Age and from the Imperial period, gradual filling in and a vegetation succession series developed in the oxbow lake without a significant change in the gallery forest although according to the spreading of the weed vegetation, human effects increased in the background. From the end of the Imperial period, from the Migration period, the gallery forest significantly changed, degraded and ceded the territory to open pastures and meadows, where willows (*Salix*) and a vegetation characteristic of waterlogged meadows developed. A eutrophisation peak developed in the sedimentary basin, and the pollen arresting capacity of the territory basically changed since correlated with the increasing clay content of the lake, the proportion of the significant amount of floated vesiculate pine pollens suddenly increased. Based on the pollen composition, a continuous human effect appeared and continued from the Imperial period to our days on the investigated territory. This human effect did not slacken in the Migration period as it could be reconstructed elsewhere in the Carpathian Basin. This implies that a settlement of fairly large communities can be supposed on the investigated territory who actively cultivated the lands both in the Migration period and in the following centuries.

terek kialakítását, a ligeterdők kipusztítását támasztják alá a térségben végzett egyedülálló fitolit (növényi opalit) elemzések eredményei is. Ennek nyomán megerősítést nyert a solti Duna-síkon, hogy a késő vaskortól a császárkorig tartó erdőirtás nyomán alakulhatott ki az ártéri területek fátlansága, és így az avarok már egy emberi hatások által átalakított élettérben telepedhettek meg.

A solti Tételhegyen történt fitolit elemzések (Persaits Gergő, SZTE TTK Földtani és Őslénytani Tanszék, Szeged) során a vizsgált 61 mintából 29 került értékelésre. A mintákban a fitolitok összesen 34 fő formába sorolhatóak, de zömében a pázsitfüves-bolygatott vegetáció növényeitől származó hosszúsejtű fitolitokat (Elongate) és a Festucoid-formákhoz tartozó fitolitokat tartalmazott. Jellemzően a nagyméretű (40 mikron feletti méret), valamint a színtelen-halványszürkés szín dominált. A minták objektumonkénti elemzése után, a cluster analízis segítségével összehasonlíthatóvá váltak: koruk alapján őskorinak, Árpád-korinak és középkorinak lehet őket datálni.

A 7 őskori minta két árokból, három gödörből és egy sáncból származott. Közös jellemzőik, hogy a vizsgált minták között itt a legnagyobb a pázsitfűfélék fitolitjainak aránya, ugyanakkor arányait tekintve itt a legjelentősebb a fák-cserjék fitolitjainak jelenléte. A hűvös-nedves klíma indikátorainak aránya nem jelentős, ugyanakkor a meleg-száraz és a meleg-nedves klíma indikátorokhoz képest csaknem a duplája. Gabonához köthető fitolit csak egy mintából került elő. A 12 Árpád-kori minta egy házból, egy gödörből, két kemencéből és egy sírból származott. Annak ellenére, hogy a minták származási helye igen változatos, közös jellemzőjük, hogy az őskori mintákhoz képest a pázsitfűfélék fitolitjainak aránya visszaszorul, változatosságuk csökken. A fák-cserjék fitolitjainak aránya ugyanakkor nő, de ez elsősorban a kemencék mintáinak a hatása. A hűvös-nedves klíma indikátorai hasonló arányban vannak jelen, mint az őskori mintákban, azonban a többi indikátoraránya csökken. Fontos megjegyezni, hogy eddig az Árpád-kori mintákból nem került elő gabonafitolit. A középkori minták (10 db) hét különböző objektumból kerültek elő, mégpedig egy hombárból, egy cölöplyukból, három gödörből és két árokból. A középkori minták fitolitjainak összetétele a legváltozatosabb. Ebben a mintacsoportban található a legtöbb, indikátorformaként nem értelmezhető fitolit, valamint gabonából származó fitolitváz. Mindez egyértelműen a legjelentősebb antropogén hatással, jelentős bolygatással magyarázható.⁸

Felszíni geofizikai mágneses kutatások

A felszíni geofizikai mágneses kutatások során (Pusztai Sándor, Fractal Bt., Budapest) mintegy 6 hektárnyi területet vizsgáltak meg a Tételhegyen (7. kép). A műszeres mérések adataiból elsősorban a bronzkori földvár, az

In the Imperial period, it implies deforestation, probably also by the Sarmatian populations, the creation of open vegetation areas and the felling of the gallery forests as it is supported by the results of the unique phytolite (plant opalite) analyses carried out in the region. It corroborated that the forest-free waterlogged territories developed in the Danube plain at Solt in consequence of deforestation lasting from the late Iron Age to the Imperial Period and so the Avars could settle in a sphere that had already been modified by human impacts.

Twenty-nine of the 61 samples taken for phytolite analyses (Gergő Persaits, SZTE TTK Geological and Palaeontological Department, Szeged) at Solt Tételhegy were evaluated. The phytolites can be grouped in 34 main forms, but most of them were long-celled phytolites (Elongate) and ones belonging to the Festucoid forms coming from the plants of grassy, disturbed vegetation. The large sized (over 40 microns) and the colourless-grey coloured items dominated. After the analysis of the samples by features, they could be compared with the help of cluster analysis: they could be dated from the Prehistory, the Árpadian period and the Middle Ages.

The 7 prehistoric samples came from two trenches, three pits and a rampart. Their shared characteristic is that the ratio of the phytolites of grass is the highest here, while the occurrence of the phytolites of trees and bushes is proportionately the most significant here. The ratio of the markers of a cool and moist climate is insignificant, while it is double of that of the markers of dry and warm and warm and moist climates. A phytolite linked with cereals was found in only one sample. The 12 Árpadian period samples came from a house, a pit, two ovens and a grave. Despite the fact that the origin of the samples was diverse, their common characteristic is that the proportion of grass phytolites is repressed and they are less varied. At the same time, the proportion of the phytolites of trees and bushes increased but this is primarily due to the samples taken from the ovens. The markers of cool and moist climate are represented with the same proportion as in the prehistoric samples, while the proportion of the other markers decreased. It is important to add that no cereal phytolite was found in the Árpadian period samples. The medieval samples (10 items) came from seven different features: two storage jars, a posthole, three pits and two trenches. The composition of the phytolites of the medieval samples is the most varied. This group of samples contained the largest number of phytolites that cannot be interpreted as marker forms, and the largest number of phytolite skeletons from cereals. All these can evidently be explained by the most significant anthropogenic effect, a significant disturbance.⁸

8 SÜMEGI P.-PERSAITS G.: Pollenanalitikai és növényi opalit vizsgálatok. Kézirat, Szeged, 2009.

8 SÜMEGI P.-PERSAITS G.: Pollenanalitikai és növényi opalit vizsgálatok. Manuscript, Szeged, 2009.

Árpád-kori falu, az újkori térképeken is már feltűnő út nyomvonalának mágneses hatását mutatták ki. A geofizikai felmérésekkel sikerült körbehatárolni a Templom-domb környezetében levő települést. A feltérképezett anomáliák alapján a település áthúzódott a mélyút túloldalára, az ún. Várhegyre, amelyet – szintén a légi fotók szerint – egy lekerekített élű háromszöget formázó mély árok és talán az ennek belső oldalán húzódó sánc övezett.

Régészeti feltárások

A 2006–2007. évi ásatások⁹ folytatásaként 2008-ban két, egymástól kb. 800 m-re elhelyezkedő munkahelyen (a Templom-dombon és a Tételhegy DNy-i peremén), összességében 1250 m² területen folytatódtak a feltárások (Somogyvári Ágnes, Katona József Múzeum, Kecskemét). 2009-ben már csakis a Templom-dombra koncentráltunk (450 m²). A Tételhegy ÉNy-i nyúlványát alkotó lapos dombtetőn a korábban végzett geofizikai mérések szerint olyan árkok húzódnak, melyek nagyméretű, téglalap alakú térségeket foglalnak magukban. Ezek a hosszú kerítőárkok – a bennük talált kerámialeletek alapján – középső bronzkorinak (Vatya-kultúra) bizonyultak. A hegy DNy-i peremén elsősorban őskori településeket tártunk fel. A középső bronzkorban létesült településnek (anélkül, hogy korabeli lakóház nyomára akadnunk volna) mintegy félszáz jól keltezhető élelemtároló és hulladéktartó gödre, valamint árka került elő, köztük egy hosszú, széles vízvezető árok részlete. Az eddig feltárt gödrökből a Vatya-kultúra koszideri időszakára jellemző leletek kerültek elő: csücskös peremű fazekak és tálak, kelebiai típusú tálak, árkolt bütyökdiszes töredékek és mészbetétes díszű, szeremlei típusú edénytöredékek. Az eddigi ásatások során még nem sikerült hiteles körülmények között őskori temetkezésre bukkannunk, bár 2007-ben a Tételhegy Ny-i részén álló facsoport (Bagó-erdő) mellett, a domb hajlatában szintén a Vatya-kultúrához tartozó urnasír szétszántott maradványait gyűjtöttük össze: egy bronztű, szemüvegspréal alakú bronzdísz és bronzgyűrű töredékei kerültek elő.

Az eddig tapasztaltak szerint az őskori településszerkezet a következőképpen vázolható: a Tételhegy É-i részén olyan erősített települést hoztak létre a középső bronzkorban, melyet a hegy közepét ívelten keresztülzelő széles árok választott el a korban megegyező településtől. A sáncon belül a Vatya-kultúra települései eddig még nem kerültek elő, csupán szórványos

Over-ground geophysical magnetic investigations

In the course of over-ground geophysical magnetic investigations (Sándor Pusztai, Fractal Bt., Budapest), a territory of about 6 hectares was examined on Tételhegy (Fig. 7). From the data of the measurements, first of all the magnetic effects of the Bronze Age earthen fort, the Árpadian period village and the track of the road that was marked in the early modern period maps as well were demonstrated. The settlement in the region of Templom-domb could be located with the geophysical measurements. According to the mapped anomalies, the settlement extended on the other side of the valley road onto the so-called Várhegy [Castle hill], which was bordered, according to the aerial photos, by a deep trench in the shape of a round-cornered triangle and a rampart inside it.

Archaeological excavations

The excavations were conducted on 1250 m² in total at two sites about 800 m apart (on Templom-domb and at the SW edge of Tételhegy) in continuation of the excavations of 2006-2007⁹ (Ágnes Somogyvári, Katona József Museum, Kecskemét). In 2009, we concentrated on Templom-domb (450 m²). According to the geophysical survey, trenches enclosing large oblong-shaped areas can be found on the flat hilltop, which composes the NW extension of Tételhegy. The long bordering trenches came from the middle Bronze Age (Vatya culture) based on the ceramic finds recovered from them. Mostly prehistoric settlement phenomena were unearthed at the SW edge of the hill. More than 50 well dated storage and refuse pits and trenches, among them a fragment of a long and broad drainage trench were uncovered (without any contemporary dwelling) from the middle Bronze Age settlement. The pits uncovered so far contained finds characteristic of the Koszider period of the Vatya culture: pots and bowls of pointed rims, Kelebia type bowls, fragments with channelled knob ornaments and shards of Szeremle type vessels of encrusted ornaments. We could not as yet unearth a prehistoric burial within authentic circumstances although in 2007, the remains of an urn grave of the Vatya culture were found disturbed by the plough at the bend of the hill next to the row of trees (Bagó-erdő) standing on the W side of Tételhegy: a bronze pin, a bronze double spiral ornament and the fragments of a bronze ring were collected.

9 A 2007-ig elért eredmények összefoglalása: HOLL, B.-SZENTPÉTERI, J.: Creation of the GIS for the archaeological investigation of a major administrative centre in the Carpathian Basin: Solt-Tételhegy (County Bács-Kiskun, Hungary) (abstract). In: Eds: Jerem, E.-Redő, F.-Szeverényi, V.: On the Road to Reconstructing the Past. Program and Abstracts. 36th Annual Conference on Computer Applications and Quantitative Methods in Archaeology. Budapest, 2-6 April 2008. Budapest, 2008, 158-159.

9 Recapitulation of the results until 2007: HOLL, B.-SZENTPÉTERI, J.: Creation of the GIS for the archaeological investigation of a major administrative centre in the Carpathian Basin: Solt-Tételhegy (County Bács-Kiskun, Hungary) (abstract). In: Eds: Jerem, E.-Redő, F.-Szeverényi, V.: On the Road to Reconstructing the Past. Program and Abstracts. 36th Annual Conference on Computer Applications and Quantitative Methods in Archaeology. Budapest, 2-6 April 2008. Budapest, 2008, 158-159

cserépanyagot tudtunk gyűjteni. Ugyanakkor az urnamezős kultúra néhány gödrét sikerült feltárnunk ezen a részen. Az is nyilvánvalóvá vált, hogy az egész Tételhegyet széles sánc ölelte körös-körül. Mind az öt vizsgált helyszínen azt tapasztaltuk, hogy a nagy erózióknak kitett domb peremén létesített sánc anyagába többszörös mészkőréteget terítettek, mely a szilárdságát biztosította (8. kép).

Középkori települések és védművek

A Templom-domb Ny-i peremén talált, s leletanyaga szerint a 12–13. századra keltezhető telep házai a mai felszín alatt alig 30 cm-es mélységben jelentkeztek. Mindkét feltárt, többször megújított padlójú veremház értékes, az egész régió Árpád-kori lakóház-építészete szempontjából is tanulságokkal szolgáló részlete volt a szántással csak minimális mértékben bolygatott, ovális alaprajzú kemence. A korban hozzá tartozó temető feltárása is folytatódott: a 11–12. századisoros temetőnél elsősorban egy késő Árpád-kori épület alatt korábban feltáratlan maradt temetkezésekre koncentráltunk, az eddig feltárt sírok száma 108.

A település 16. századi pusztulására számos hulladékkal és kormos réteggel feltöltődött élelemtároló gödör utal, melyekbe a domb közepén elhelyezkedő templom tetőcserepei és padlóburkoló lapjai is belekerültek. Ugyanebből a korszakból a Tételhegy DNy-i peremén egy nagy munkagödörben kétszer megújított sütőlappal rendelkező középkori kemencét tártunk fel.

Az eddig végzett régészeti kutatások egy komplex Árpád-kori településkép kontúrajait rajzolják ki: a lelőhely középkori települései és védművei témakörben (Takács Miklós, MTA Régészeti Intézete, Budapest)¹⁰ a részletek pontosítása ugyan túlnyomórészt csak a jövőbeli terepbejárásoktól, geofizikai felmérésektől és ásatásoktól várható, de már az eddigi eredmények is egy olyan településhalmazra utalnak, amely meglehetősen ritka a Duna-Tisza köze középső harmadában. E települési halmaz sajátja, hogy egy viszonylag szűk, száz hektárt kitevő területen egyidejűleg több települési egység is létezett. Ez egyértelműen elüt az Árpád-kori falusias települések általános képétől, ahol egy-egy települési egység általában igen nagy határokkal rendelkezett, amelyen belül maga a települési hely időszakosan akár el is mozdulhatott. Azaz, bár az Árpád-kori települések nem borítják el a Tételhegy teljes felületét, az egymástól elkülöníthető települési egységek száma mindenképp jóval meghaladja a kor átlagát.

A terepbejárásokkal a domb területén legalább öt helyen sikerült megfigyelni Árpád-kori településnyomokat. A Tételhegy É-i szélén tapasztaltuk a középkori megtelepültség legintenzívebb nyomait, két egységre bontva (Templom-domb, illetve Vár-domb). Egy további

The prehistoric settlement structure was the following according to our experiences: a fortified settlement was established in the N part of Tételhegy in the Bronze Age, which was separated from the contemporary settlement by a broad trench that crossed the middle of the hill in an arch. The settlement fragments of the Vátya culture have not yet been found within the rampart, only scattered shards could be collected. At the same time, a few pits of the Urnfield culture were uncovered on this territory. It also became evident that a broad rampart surrounded the entire Tételhegy. We found at all the five investigated sites that several limestone layers were spread in the material of the rampart along the edges of the eroded hill, which reinforced the construction (Fig. 8).

Medieval settlements and defence works

The houses of the settlement uncovered at the W edge of Templom-domb appeared in a depth of only 30 cm. According to the find material they can be dated from the 12th–13th centuries. Both of the unearthed semi-subterranean houses with renewed floors had ovens of oval ground plans. The two ovens, which were only slightly damaged by the plough, were valuable finds and offered conclusions regarding the Árpadian period dwelling houses in the entire region. The excavation of the contemporary cemetery was also continued. In the row-cemetery of the 11th–12th centuries, we primarily concentrated on a burial that had been left intact for a future excavation under a late Árpadian-period building. The number of the uncovered graves is 108.

The devastation of the settlement in the 16th century is attested to by many storage pits filled in with debris and sooty layers, into which the roof tiles and floor tiles of the church standing in the middle of the hill also got mixed. At the SW edge of Tételhegy, a medieval oven with a twice renewed baking surface was unearthed in a large working pit from the same period.

The archaeological excavations outline a complex Árpadian period settlement: the more exact determination of the medieval settlements and defence works of the site (Miklós Takács, MTA Archaeological Institute, Budapest)¹⁰ can be expected from future field walkings, geophysical surveys and excavations, nevertheless, the results already imply a cluster of settlements, which is a fairly rare phenomenon in the middle third of the Danube-Tisza Interfluve. The characteristic feature of this settlement cluster is that several settlement units existed at the same time within a small territory of one hundred hectares. This is obviously different from the character of the Árpadian period rural settlements, where a settlement unit generally had large fields and the settlement itself could temporarily be shifted

10 TAKÁCS M.: A solti Tételhegy középkori települései és védművei. Kézirat, Budapest, 2010.

10 TAKÁCS M.: A solti Tételhegy középkori települései és védművei. Manuscript, Budapest, 2010

települési egység a Tételhegy K-i részén, a Varga-tanya közelében található, a negyedik és ötödik pedig a hegy központi részén, annak középső, illetve D-i harmadában. Mind az öt települési egység kiterjedése elérte vagy meg is haladta az Árpád-kori faluhelyek esetében megszokott mértéket, a cseréptöredékek mennyisége és szóródása pedig intenzív megtelepedésre utalt. A felszíni nyomok a domb É-i szélén sűrűsödtek leginkább, pontosan utalva arra is, hogy e részen a legnagyobb a mezőgazdasági művelés által okozott pusztítás (9. kép). A települési egységek sűrűségének megfelelően a középkori templomnyomok száma is meghaladja a régióban szokásosat: a Tételhegyen eddig két középkori templom nyomát sikerült megfigyelni: a hegy É-i, illetve DK-i szélén.

A Tételhegyen folytatott ásások során kiemelt kérdésként szerepelt a lelőhelyen megfigyelhető védművek maradványainak a regisztrálása, illetve sáncátvágások készítése a koruk meghatározása érdekében. A feltáró munkát nagyban segítette az ásások megkezdése előtt végrehajtott térképgyűjtés, illetve többszöri légi fotózás. Elsőként a Templom-dombot körbevevő ovális árok és sánc kormeghatározása és periodizációja volt a kitűzött feladat, majd sor került az egész Tételhegyet körbevevő külső árok és sánc átvágására is. A sáncot és az azt övező sáncárkot eredeti formájában a bronzkor folyamán építették meg, illetve ásták ki. A sáncon és az árkan át húzott három kutatóárok teljesen biztos stratigráfiajú rétegekkel igazolta, hogy az Árpád-korban az árkot újraásták, és az időközben lepusztult sáncot is újramagasították, de nem pontosan azon a helyen, ahol a bronzkori sánc húzódott. Az Árpád-kori újramagasítás során egy, a bronzkorinál alacsonyabb sáncot hoztak létre. A bronzkori széles sánctalp egy részébe ugyanis házakat és gödröket ástak bele az ovális sánc D-i ívében.

Milyen jellegű településre utalnak a Tételhegyen megfigyelt Árpád-kori települések a topográfiai helyzetük, illetve kibontott objektumaik és leleteik által? A fentebb ismertetett topográfiai jellegzetességek, a bronzkori sáncárkok és sáncok megújítása, az egyes veremházak átlagosnál gondosabb kiképzése, a tárolóvermekből előkerült díszesebb leletek, és nem utolsósorban a felszíni gyűjtésekből származó pénzek, zárjegyek, illetve importkerámia-töredékek is mind egy irányba mutatnak. Arra nevezetesen, hogy a Tételhegyen legalább egy, a korabeli falvakat színvonalában meghaladó település állott. A feltárt leletek az egyes Árpád-kori igazgatási központokhoz hasonlíthatók: elegendő itt, ha Mosonra vagy például Bácsra utalunk. Az elmondottak alapján megfogalmazható az, hogy a solti Tételhegyen állt az Árpád-korban Fejér megye solti székének az azonos nevet viselő székhelye.

Középkori templom

A Tételhegy ÉNy-i nyúlványán azonosított középkori templom 14–16. századra keltezhető korszakát kutattuk az elmúlt három esztendőben. A boltozat beomlott

within the territory of these fields. Although the Árpadian period settlement phenomena do not cover the entire surface of Tételhegy, the number of the distinguishable units certainly surpasses by far the average of the period.

During field walking, Árpadian period settlement traces could be observed at at least five places. The most intensive medieval settlement traces were observed in two units (Templom-domb and Vár-domb) at the N edge of Tételhegy. Another settlement unit can be found at the E side of Tételhegy close to Varga-tanya. The fourth and the fifth units are located in the central part of the hill, in its central and S thirds. The extent of all the five settlement units reached or surpassed the sizes generally observed at Árpadian villages. The quantity and distribution of the shards attest to intensive settlements. The surface traces became denser at the N edge of the hill, which also revealed that the damage caused by agriculture was the severest in this area (Fig. 9). In harmony with the density of the settlement units, the number of medieval church traces also surpasses the number generally observed in the region. The traces of two medieval churches could so far be observed on Tételhegy: at the N and SE edges of the hill.

The recording of the remains of the defence works observed at the site and the cross-cutting of the ramparts to determine their age were eminent purposes of the excavations conducted at Tételhegy. The collection of maps and the repeated aerial photography before the start of the excavations meant a great help. The first task was the age determination and periodisation of the oval trench and rampart enclosing Templom-domb. Next, the exterior trench and rampart that surrounded the entire Tételhegy were cut across. The rampart and the trench around it were originally constructed and dug in the Bronze Age. The clear stratigraphical sequence of the three trenches opened across the rampart and its trench proved that the trench was dug again in the Árpadian period and the by then eroded rampart was heightened although not exactly at the same place where the Bronze Age rampart had run. The rampart reconstructed in the Árpadian period was lower than the Bronze Age one. Houses and pits were dug into a stretch of the broad base of the Bronze Age rampart along the S arch of the oval rampart.

What kind of a settlement can be reconstructed from the Árpadian period settlements observed on Tételhegy, from their topographic positions and their uncovered features and finds? The above described topographic traits, the reconstruction of the Bronze Age ramparts and trenches, the more thorough than average construction of the individual semi-subterranean houses, the decorative finds recovered from the storage pits and the coins, tax stamps and fragments of imported ceramics point to the same direction: at least one settlement of a higher status than the contemporary villages stood on Tételhegy. The uncovered finds can be

maradványai között gótikus épülettagozatokat, bordaíveket, nyílászárók töredékeit, valamint Nagy Lajos király szerezcsenfejes denárát találtuk az 1350-es évekből, emellett számos kisebb-nagyobb freskótöredék tanúsított az egykor festéssel díszített falakról. A templom korábbi történetére egy vörös márványból faragott sírkő peremtöredéke emlékeztet, amely az egyik közeli Árpád-kori ház alatti gödörből került elő állat állkapoccsal, emberi koponyacsontokkal és tégladarabokkal együtt. A felirat nélküli sírkőlap keltezése – az anyaga és a megmunkálás technikája alapján – a 13. sz. első harmadára tehető, a templom és a sír feldúlása minden valószínűség szerint a tatárjáráshoz köthető.

Eddigi ismereteinket a következőképpen foglalhatjuk össze (Rosta Szabolcs, Kiskun Múzeum, Kiskunfélegyháza)¹¹: a 14–16. sz. folyamán egy, a korabeli egyszerű falusi templomoknál jelentősebb egyház állt a Tételhegyen. Az oltáralapozásba mélyített, kisméretű gödörben talált edénybe rejtett ételmelléklet, amely feltehetően az oltár építéséhez köthető építési áldozat, talán arra utal, hogy ekkor a Solt-széki kunokhoz köthető a település. A templom méretei (19×7,5 m, illetve 15×7,5 m) (10. kép), építési elemei (faragott bordatagok, a hajóba zuhant bordák, kapubéllet, kemény mészkőből faragott keresztelőmedence, ólomkeretes üveg, tetőcserép) egyaránt jelentős, a környékbeli falusi átlagot meghaladó minőségű templomra mutatnak. Egyes jegyek arra utalnak, hogy korábban, a 13–14. sz. fordulóján egy ennél is jelentősebb templom állhatott itt, melynek feltárása még a későbbiek során várható. Ekkor kaphatunk csak választ annak a jelenségnek a magyarázatára is, mely a D-i alapozási árok külső oldalában mutatkozott. Az eddig ismert két alapozási technika mellett egy harmadikat észleltünk: a fehér mésszel cementálódott alap kifelé halad, melybe római tegula is bele volt tapasztva (11. kép).

Szórvány leletek és műszeres leletfelderítések

2008 márciusában került a Katona József Múzeum birtokába egy több mint tíz éve rigolírozáskor talált, a Tételhegy DNY-i pereméről (a Varga-tanya szőlőjéből) származó rozettás díszű bronz lószerszámveret, amely a magyar honfoglalás korához kapcsolható, s korban megfelel a Tételhegyen 1907-ben talált gazdag női sír leleteinek. (A Templom-domb területére feltételezett lelőhely és a Varga-tanya között levő mintegy 800 m-es távolság arra utalhat, hogy több honfoglalás kori temetővel is számolhatunk a Tételhegyen.)

Az ásatásokkal párhuzamosan végzett műszeres leletfelderítések során talált fémtárgyak (Bacsikai István, Hajdúnánás) kiegészítik, illetve kibővítik a feltárással dokumentált leletek időbeli határait: ezek közé tartozik többek között egy szkíta bronz nyílcsúcs, honfoglalás

comparéval those of the Árpadian period administrative centres: it is enough to mention Moson or Bács. It seems probable from the above that the Solt seat of Fejér county, bearing the same name, stood on Tételhegy at Solt in the Árpadian period.

Medieval church

The 14th–16th century phase of the medieval church identified on the NW extension of Tételhegy was investigated during the past three years. Gothic architectural elements, archivolt, fragments of doors and windows and King Louis the Great's denar of a Saracen head were found from the 1350's among the collapsed ruins of the vault. Besides, numerous smaller and larger fresco fragments attested to painted walls. The edge fragment of a tombstone carved from red marble represented the earlier history of the church. It was found in a pit under a nearby Árpadian period house together with an animal jaw, human skull bones and brick fragments. The tombstone did not bear an inscription: the raw material and the carving technique date from the first third of the 13th century, while the church and the grave were most probably ravaged at the time of the Tartarian invasion.

We have learnt the followings about the church (Szabolcs Rosta, Kiskun Museum, Kiskunfélegyháza)¹¹: In the 14th–16th centuries, a church, more significant than the contemporary simple rural churches, stood on Tételhegy. The food hidden in a vessel in a small pit in the basement of the altar, which was probably a building offering linked with the building of the altar, may imply that the settlement could at that time be connected with the Cumanian inhabitants of Solt-szék. The size of the church (19×7.5 m and 15×7.5 m) (Fig. 10), the architectural elements (carved archivolt, ribs fallen into the nave, door frames, a font carved from hard limestone, leaded window glasses, roof tiles) indicate a church of a higher quality than the average in a rural environment. Certain traits imply that an even more significant church had stood here at the turn of the 13th–14th centuries, the excavation of which will be done in the future. This excavation will probably explain the phenomenon that appeared on the exterior side of the S foundation trench. Beside the two known foundation technologies, a third one was observed: the foundation cemented with white lime ran outwards and a Roman tegula was built into it (Fig. 11).

Stray finds and instrumental detecting

A bronze horse harness with a rosette ornament found at the SW edge of Tételhegy (vineyard of the Varga farmstead) got into our possession in March, 2008. It can be linked with the Conquest period, and chronologically

11 ROSTA SZ.: A tételhegyi középkori templom és temető. Kézirat, Kiskunfélegyháza, 2010.

11 ROSTA SZ.: A tételhegyi középkori templom és temető. Manuscript, Kiskunfélegyháza, 2010.

kori ezüstveret, középkori köves- és pecsétgyűrűk, préselt övveretek, Árpád-kori és késő középkori pénzek, valamint a török hódoltság végét jelző és az azt követő időszakról tanúskodó érmék (12. kép).

Numizmatikai értékelés

2009 végéig a solti Tételhegyen összesen 114 db numizmatikai anyag került elő (V. Székely György, Katona József Múzeum, Kecskemét),¹² ezek döntő többsége – 110 db – forgalmi pénz, valamint 3 textil zárjegy (plomba) és egy zseton. A leletek nagyobb része szórványként, főleg fémkeresővel történt gyűjtés során került elő, kisebb hányada a régészeti feltárás során.

A pénzek korszak szerinti megoszlása nem egyenletes, csekély részük a római korból és a népvándorlás korából, nagyobb hányaduk a kora és késő középkorból, valamint a kora újkorból származik. A megoszlás hullámzása egyben a Tételhegy történeti jelentőségének időbeli változását is jól mutatja, a római korban és a népvándorlás korában átlagos, az Árpád-korban jelentősebb, a késő középkorban kiemelkedő jelentőségű, a kora újkorban már ismét kisebb szereppel bíró hely volt. A római korból származó két rézpénzt a késő császárkorban verték, ezek a pénzek a szomszédos római tartományból, Pannoniából kerültek a Barbarikumba, és nagy valószínűséggel a környéken sűrű településhálózatot alkotó szarmata népességgel hozhatók kapcsolatba, bár régészeti leletanyagukra a Tételhegy eddig megkutatott részén még nem bukkantunk. A Bizánci Birodalomból származó 7. századi bronzpénz valószínűleg kereskedelmi úton kerülhetett az avarokhoz, s mivel szórványként került elő, így sem sírhoz, sem települési objektumhoz nem köthető.

Az itteni első magyar pénzek egyike (I. László dénárija) a Tételhegyen talált kora Árpád-kori köznépi temetőhöz köthető, a másik (Kálmán érme) a Templomdombra vezető út másik oldalán került elő, de a III. Béla korában bizánci mintára kibocsátott rézpénzek már inkább a régészeti objektumok által is bizonyítható 12–13. századi település szórványleletei. A 13. századi pénzek között már külföldi pénzkibocsátók veretei is feltűnnek. Az éremanyag alapján joggal feltételezhető,

matches the finds of the rich grave of a woman found on Tételhegy in 1907. (The distance of 800 m between the supposed sites at Templom-hegy and the Varga farmstead can indicate that more than one Conquest period cemeteries can be expected on Tételhegy.)

The metal objects found by instrumental detecting in parallel with the excavations (István Bacskai, Hajdúnánás) complete and expand the chronological limits determined by the finds documented during the excavations. They included a Scythian bronze arrowhead, a Conquest period silver mount, medieval bezelled and seal rings, pressed belt mounts, Árpadian period and late medieval coins and coins from the end of the Turkish occupation and the subsequent period (Fig. 12).

Numismatic evaluation

Until the end of 2009, 114 numismatic units were found on Tételhegy (György V. Székely, Katona József Museum, Kecskemét).¹² Most of them were coins of circulation (110 items), 3 items were textile stamps and one was a tag. Most of the coins were stray finds discovered by a metal detector, a few of them came from the excavation.

The chronological distribution of the coins by age was not uniform. A few of them came from the Roman and the Migration periods, while the majority originated from the early and late Middle Ages and the early Modern period. The changing amplitude of the distribution mirrors the changing historical significance of Tételhegy: it was mediocre in the Roman and the Migration periods, larger in the Árpadian period, prominent in the late Middle Ages, while once again smaller in the early Modern period. The two Roman period copper coins were minted in the late Imperial period: they got to the Barbaricum from the neighbouring Pannonia and they can probably be linked with the Sarmatian population groups who formed a dense settlement network in the region although their archaeological material has not yet been found on the investigated territories of Tételhegy. The 7th century Byzantine bronze coin probably arrived to the Avars by commercial contacts and as it was found as a stray find, it cannot be linked with either a grave or a settlement feature.

korszak period	római Roman	bizánci Byzantine	Árpád-kori Árpadian period	késő középkori late medieval	kora újkori Early modern period	összesen In total
ásatás, rétegből excavation, from a layer			1	2	1	4
humusból, műszerrel from the humus with metal detector	2		14	83 (+2)	6 (+1)	108
szórvány stray		1		(1)		2
Összesen In total	2	1	15	88	8	114

1. táblázat: A Tételhegyen 2009-ig előkerült numizmatikai anyag kor szerinti megoszlása (V. Székely György összeállítása)

Table 1: Chronological distribution by age of the numismatic material found at Tételhegy until 2009 (Composed by György V. Székely)

12 V. SZÉKELY GY.: A Solt, Tételhegyen előkerült numizmatikai anyag értékelése. Kézirat, Kecskemét, 2009.

12 V. SZÉKELY GY.: A Solt, Tételhegyen előkerült numizmatikai anyag értékelése. Manuscript, Kecskemét, 2009

hogyan az 1241/1242. évi mongol pusztítás nem okozott helyrehozhatatlan törést a tételhegyi ispáni székhely és település életében, mivel a század második feléből egy szlavón dénár, a századfordulóról két magyar veretű kis bécsi dénár került elő szórványként, majd a leletanyagban a 14. sz. első harmadától feltűnnek az Anjou-uralkodók dénárjai is. A tételhegyi lelőhelyes pénzek magyar anyagának jelentős részét a Zsigmond korában vert különféle aprópénzek alkotják. Zsigmond pénzeinek döntő hányadát a napi forgalomban használt kis értékű aprópénzek teszik ki. A 15. sz. második feléből szintén több veret származik, főleg I. Mátyás uralkodásának évtizedeiből. A kettős királyság időszakát I. Ferdinánd egy dénárja képviseli, majd a Habsburg-uralkodók magyarországi aprópénz kibocsátását csupán egy II. Mátyás dénár felbukkanása jelzi. Viszonylagos emelkedést mutat a 17. sz. második feléből és a századfordulóról származó pénzek száma. Ezek a kis értékű váltópénzek a török kiűzésével kapcsolatos hadjáratok, a felszabadító háborúk mozgalmas időszakának emlékei. A Tételhegyen eddig talált forgalmi pénzek magyar és külföldi anyagára egyaránt az jellemző, hogy szinte kizárólag kis értékű veretek, azaz aprópénzek fordulnak elő, és hiányoznak a nagyobb értékű, magasabb nemesfém tartalmú pénzek. Ez a jelenség általában megfigyelhető a települési szórvány numizmatikai anyag összetételében, így ebben semmi rendkívüli nincs. A tételhegyi anyag is elsősorban a napi aprópénzforgalom mindenkori keresztmetszetét adja, ahol az értékes nemesfém pénzek jóval ritkábban fordultak elő, mint a kisebb értékű veretek. A Tételhegyen talált numizmatikai emlékek sajátos csoportját alkotják a textil zárjegyek, melyekből eddig három példány került elő. A lelőhelyen talált francia bárca (zseton) sem egyedi jelenség, ilyen számolóbárcák gyakran fordulnak elő a hazai leletanyagban is.

Embertani elemzések

A Tételhegyen talált Árpád-kori soros temető és templom körüli temető sírjaiból 2005 és 2009 között 125 emberi maradvány került elő, melyek leltározását és antropológiai adatfelvételét a Magyar Természettudományi Múzeum munkatársai végezték el (Bernert Zsolt és Fóthi Erzsébet, MTTM Embertani Tár, Budapest).¹³

Az Embertani Tárban előkerült adatoknak köszönhető az is, hogy bebizonyosodott: a Tételhegy régészeti vizsgálata már több mint százhusz évre nyúlik vissza! Az 1886–1887-ben ide köthető feltárásokon ugyanis részt vett Török Aurél, a hazai antropológia úttörője és az első komoly történelmi korú koponyagyűjtemény létrehozója. Az egykor tízezres méretű gyűjtemény nagy része megsemmisült azóta, de mintegy a fele megmaradt, és

One of the earliest Hungarian coins (Ladislaus I's denar) can be linked with the Árpadian period cemetery of the commoners uncovered at Tételhegy. Another one (Coloman's coin) was found on the other side of the road leading to Templom-domb, while the copper coins that imitated Byzantine ones in the time of Béla III, were the stray finds of the 12th–13th century settlement that could be proved by archaeological features. Foreign items also appear among the 13th century coins. It can be supposed from the coin material that the Mongolian devastation in 1241/1242 did not cause irreversible losses in the life of the seat of the county head and settlement at Tételhegy since a Slavonian denar was found from the second half of the century and two small Vienna denars minted in Hungary came as stray finds from the turn of the century. From the first third of the 14th century, the denars of the Anjou dynasty appeared in the find material. Most of the Hungarian coins from Tételhegy that could exactly be located were small coins minted in Sigismund's time. The overwhelming majority of Sigismund's coins were low value small coins used in the daily circulation. There were a number of coins from the second half of the 15th century, especially from the decades of King Matthias I's reign. The period of duality is represented by a denar of Ferdinand I. The small coins issued by the Hapsburg dynasty in Hungary are represented by a single denar of Matthias II. The number of the coins from the second half of the 17th century and the turn of the century was somewhat higher. These low value coins are the relics of the eventful period of campaigns and wars of liberation led against the Turks. A general characteristic of the Hungarian and foreign coins found on Tételhegy is that they are low value coins and the ones of higher values that contained precious metal were missing. This phenomenon can be observed in the composition of the stray numismatic material of the settlement, and this is not extraordinary. The material from Tételhegy offers a cross section first of all of the low value coin circulation where more valuable precious metal coins occur much more sporadically than small coins. The textile stamps compose a special group of the numismatic material of Tételhegy: three of them have been found. The French tag found at the site is not unique: such counting tags often occur in the Hungarian materials.

Anthropological analyses

Between 2005 and 2009, 125 human remains were uncovered in the graves of the Árpadian period row cemetery and the churchyard found on Tételhegy, which were taken into inventory and described in the Hungarian Museum of Natural Sciences (Zsolt Bernert and Erzsébet Fóthi, MTTM Anthropological Collection, Budapest).¹³

13 FÓTHI E.–BERNERT Zs.: Antropológiai jelentés a Solt, tételhegyi Árpád- és középkori temető csontmaradványairól. Kézirat, Budapest, 2009.

13 FÓTHI E.–BERNERT Zs.: Antropológiai jelentés a Solt, tételhegyi Árpád- és középkori temető csontmaradványairól. Manuscript, Budapest, 2009.

ma a Magyar Természettudományi Múzeum Embertani Tárában található az Eötvös Loránd Tudományegyetem tartós letétje formájában. Török Aurél eredeti leltárkönyvei ugyan ma már nem lelhetők fel, de a tanítványa, Bartucz Lajos által az 1930-as években készített leltárkönyvek megvannak. Ezen leltárkönyvek hús, a Tételhegyről („Titéli halom”) származó koponyáról tanúskodnak, amelyeket Török Aurél részben Benyovszky Sándor gróftól kapott, részben maga gyűjtött. A koponyák többékevésbé sérülten, de a rajtuk olvasható felirat alapján is hitelesítve kerültek elő!

Solt, Tételhegy Árpád- és középkori temetőjének csontanyaga többnyire nagyon jó állapotban maradt meg. Az alapvető halandósági adatokat tanulmányozva megállapíthatjuk, hogy a 125 egyén között 39 gyermek volt. Ez a várható gyermekhalandósági értéknél némivel kisebb. Leginkább az egy évesnél alacsonyabb életkorú gyermekhalottak hiányoznak a temetőből. (Várt arányuk a teljes népesség mintegy harmada, az itt tapasztalt csupán 5%.) Ez a csecsemők vázmaradványainak fokozottabb dekompozíciójával függhet össze, de a csecsemőkre vonatkozó eltérő temetési szokások sem zárhatók ki. A felnőttek között 35 férfi és 47 nő volt, 2 felnőtt (és 2 serdülőkorú) nemét nem lehetett meghatározni. A nemi egyenetlenség a szokottnál és vártnál jelentősen nagyobb, de ezt egy sor „külső” ok is, pl. a felnőttek nem túl magas száma (86 fő) is eredményezhette.

A fiatalabb életkorokban (15–24 év) lényegesen magasabb a nők halandósága, mint a férfiaké. Ez a terhességi szövődmények, a szülések és a vetélések mortalitási kockázatával jól magyarázható. A nők halandósági maximuma a 30–34 éves korcsoportban volt, ekkor halt meg a felnőtt nők több mint egynegyede (további ötöde 35–39 éves korban). A férfiak halálózása az adulthood korcsoportban szintén magas. Ez elég szokatlan, főként ha figyelembe vesszük, hogy kevés a harci cselekményekre utaló csontsérülés. Az adulthood korcsoport végén a férfiak halandósága utoléri a nőké, és a maturity korcsoportban kissé magasabb.

A termet megoszlása felhasználható népességek elemzésére, mert a gaussi eloszlástól való eltérés ekkora elemszám mellett már csak ritkán a véletlen következménye. Mindkét nem eddig tapasztalt termetmegoszlása arra utal, hogy a vizsgált népesség vagy nem egységes (nem egy populáció), vagy erősen válogatott lehetett.

Archeozoológiai vizsgálatok

A lelőhelyen előkerült állatcsontanyagot Biller Anna Zsófia (BTM Aquincumi Múzeum, Budapest)¹⁴ dolgozta föl. A bronzkori csontanyag vizsgálata alapján a lelőhely beleillik a korszakban eddig megszokott képbe. A húshasznú háziállatok csontjai között a kiskérődzők túlsúlya a jellemző, amelyet a szarvasmarha, a sertés és

The data found in the Anthropological collection revealed that the archaeological investigation of Tételhegy goes back to a history of more than a hundred and twenty years. Aurél Török, a pioneer of Hungarian anthropology and the founder of the first large historical skull collection took part in the excavations in 1886–1887. About half of the ten thousands of skulls have perished, the preserved half can be found in the Anthropological Collection of the Hungarian Museum of Natural Sciences as the permanent deposit of the Eötvös Loránd University of Sciences. Aurél Török's original inventory books have been lost but the ones written by Lajos Bartucz his student in the 1930's have been preserved. Twenty of these inventory books contain skulls from Tételhegy („Titéli halom”), some of which Aurél Török received from count Sándor Benyovszky while other ones he himself collected. The skulls have smaller and larger injuries but they are authenticated by the inscriptions on them.

The bone material of the Árpadian period and medieval cemetery of Solt, Tételhegy was preserved in an excellent condition. Regarding the mortality data, 39 of the 125 individuals were infants. This is somewhat lower than the expected infant mortality rate. Infants under one year seem to be missing from the cemetery. (Their expected ratio is about one third of the total population what we found was only 5%.) This can be due to the faster decomposition of the bones of small infants, although different burial customs for infants cannot be excluded either. From among the adults, 35 individuals were males and 47 were females, and the gender of two adults (and 2 sub-adults) could not be determined. The sexual unevenness is higher than expected, which could be caused by a series of “exterior” factors like the low number of adults (86 individuals).

The mortality rate of females is higher in younger age groups (15–24 years) than of males. This can be explained by complications during pregnancy and the mortality risks of births and abortions. The highest mortality rate of women appeared in the age group of 30–34 years, more than a quarter of the adult women died at this age (another one-fifth at the age of 35–39). The mortality rate of males is also high in the adult age group. This is fairly uncommon especially so that there were few bone injuries coming from fights. At the end of the adult age group, the mortality rate of males reaches that of females and surpasses it in the mature age.

The distribution of stature can be used for the analysis of the population because diversion from the Gauss distribution is rarely accidental at such a high item number. The distribution of the stature of both genders suggests that the population was either not uniform (not a single population) or it was strongly selected.

14 BILLER A. Zs.: Solt, Tételhegy feltárásának állatcsontleletei. Kézirat, Budapest, 2009.

végül a háziló követett. A juhok, a kecskék és a szarvasmarha fogyasztása volt a jellemző, a sertéshús fogyasztása elenyésző mértékű lehetett. A testtömeget tekintve a szarvasmarha adhatta a húsmennyiség legnagyobb részét, majd a kiskérődzők következnek. A háziló csak ritkán kerülhetett terítékre, igaereje és háta szerepe sokkal markánsabb lehetett. A húshasznú állatoknak minden testrégióba tartozó csontja megtalálható volt, ez a helyi darabolásra utal. A kutyát már nagy valószínűséggel nem ették, ételhulladék eltakarító és házőrző funkciója lehetett. A szarvasmarhák marmagassági értékei alapján a korszakra jellemző alacsony méretű típusba, egy szarvcsaptörredék alapján pedig a brachyceros típusba tartoztak. A kutyák esetében kicsi és közepes méretű példányok csontjai kerültek elő. Szárnyas csontját alig találtunk. A mezei nyulat és a rókát elsődlegesen prémjükért vadászhatták, a nyúlhúst fogyasztották is. A vad fajok életmódjukból adódóan egy fás, bokros, nyílt térséget is magába foglaló területre utalnak, amelynek közelében mocsaras térség is húzódnak. A bronzkori objektumok közül a gödrök tartalmazták a legtöbb csontmaradványt a legnagyobb fajgazdagsággal. Hulladékgyűjtő szerepük lehetett.

Az Árpád-kori állatcsontanyag egészét tekintve a sertés dominált, ezt követték a kiskérődzők, a szarvasmarha és a ló. Az Árpád-kor egyes korszakaiban a sertéshús fogyasztása ingadozó mértékű, a lóhús fogyasztása feltételezhető. A korai és a késő Árpád-korban a marhacsonttörredékek száma megelőzi a sertéscsontokét, míg az Árpád-kor középső szakaszán első helyen szerepel. Ennek oka lehetett ízlelésbeli, éghajlati vagy népességváltozásból adódó. A hat magyarországi Árpád-kori húsfogyasztási régió közül a Duna-Tisza közti Solt lelőhely tipikusan egyikbe sem illik. A sertésfogyasztás alapvetően egyik régióban sem elsődleges. A korai és a késő Árpád-kori húsfogyasztás már jobban passzol a Dunakanyar-Buda régió húsfogyasztásához. Kevés madár- és vadfaj volt a lelőhelyen. Az állatcsontokat tartalmazó 24 csontvázas sír anyagában a szarvasmarha fordult elő a legtöbb esetben, a sírok több mint felében, míg a kiskérődző és a sertés a sírok negyedében. Az ételmelléklet főként marhákból és kiskérődzőkből került ki. A többi objektumban a sertés-kiskérődző-szarvasmarha-ló rangsor a jellemző. A házakból került elő a legtöbb csontmaradvány. A fajokat tekintve a gödrök és a házak hasonlóan gazdagok, és mindkét objektumtípus esetében a húsos végtagok csontjai a jelentősek. Arányaiban mindkettő esetén megfigyelhető a sertés-kiskérődző-szarvasmarha hármasa, amelyből a legtöbb a sertés. A gödrökben lévő állatcsontok feltételezhetően elsődlegesen odakerültek, településen nem hevertek szanaszét. A házak maradványaiba azonban inkább utólagos feltöltődés következtében kerültek oda. Az állatfajok alapvetően a korszakra jellemző képet mutatják, leszámítva, hogy *prisca* típusú kecskét lehetett meghatározni, ami a korszakban igen ritka típus, valamint hogy a kutyák főként kistermetűek voltak, ami szintén nem jellemzője az Árpád-kornak.

Archaeozoological analyses

Anna Zsófia Biller (BTM Aquincum Museum, Budapest)¹⁴ analysed the animal bones recovered at the site. According to the analysis of the Bronze Age bone material, the site can be fit into the general picture of the period. From among the animals kept for their meat, small ruminants dominate, which are followed by cattle, pig and finally horse. The consumption of sheep, goat and cattle was characteristic, while pork consumption could be minimal. Regarding the meat content, cattle provided the largest amount of meat, and small ruminants followed them. Horse was rarely eaten: it was rather used for its draught power and as a saddle animal. The bones of all the body regions were found from the animals kept for their meat, which means that they were locally butchered. Dogs were probably not eaten, they cleared away the food refuse and watched the homes. According to the wither height data, cattle were of the low stature characteristic of the period. According to the fragment of a horn core they belonged in the brachyceros type. Small and medium large dog were found. Barely any bones came from poultry. Hares and foxes were probably hunted for their furs, and the meat of hares could also be eaten. Wild animals indicate an open territory with trees and bushes with waterlogged territories in the nearby. From among the Bronze Age features, pits contained most of the bones, which belonged to a large variety of species. They could be refuse pits.

Pig dominated in the Árpadian period animal bone material followed by small ruminants, cattle and horse. In the Árpadian period, pork consumption was different in the individual phases, and horse meat was probably also eaten. The number of cattle bone fragments was higher in the early and the late Árpadian period than that of pig bones, which dominated in the middle phase. This can perhaps be explained by taste, climate or a change of the population. The Solt site in the Danube-Tisza interfluvium cannot be fit into any of the six Hungarian meat consumption regions of the Árpadian period. Pork consumption did not dominate in any region. Meat consumption in the early and the late Árpadian period matches more the general picture of the Danube Bend-Buda region. There were few bird and game species. The 24 graves with animal bones contained cattle bones in the largest number, while in more than half of the graves small ruminants, and in a quarter of them pigs were found. Cattle and small ruminants were generally used for food offerings. The order pig-small ruminants-cattle-horse was the most characteristic of the rest of the features. The largest number of bones was found in houses. Regarding the species, pits and houses were equally rich and a significant number of bones belonged to the meaty limbs. Regarding the proportions,

14 BILLER A. Zs.: Solt, Tételhegy feltárásának állatcsontleletei. Manuscript, Budapest, 2009

A vad fajok életmódjukból adódóan egy fás, bokros, nyílt térséget is magába foglaló területre utalnak. A prémes vadak elejtése fordult elő legtöbbször. A halak a folyóvíz közelségét, a fogoly a megművelt, mezős-bokros területeket jelzi.

A középkori állatcsontanyagban a kiskérődzők fordultak elő a legnagyobb számban, majd a szarvasmarha, a sertés és a ló. Az Árpád-korhoz képest valamivel több baromfi szerepelt. A vadállatok száma szintén alacsony, s főként a prémes vadak (róka, nyúl, borz) kerültek elő, a nagyvadak közül csupán a vaddisznó. A galamb előkerülése felveti a tenyésztés lehetőségét. A marhák a brachyceros típusba tartozhattak, kecskék pedig a prisca típusba. A lovak között közepes és magas méretkategóriákat lehetett elkülöníteni. A kutyák között kicsi, közepes és nagytestű példányok is voltak. A gödrökből került elő a legtöbb csontmaradvány, majd a kemencékből. A fajok lelőhelyét tekintve a gödrök a leggazdagabbak, ám legalább nyolc faj került elő az árkokból és a kemencéből. A gödröknél és az árkoknál megfigyelhető a kiskérődző-sertés-szarvasmarha-ló rangsor. A gödrök a hulladékok tárolására szolgálhattak, az árkokba a feltöltődésük után kerülhettek a maradványok. A vad fajok életmódjukból adódóan egy fás, bokros, nyílt térséget is magába foglaló területre utalnak. A vaddisznó előfordul mocsaras térségek közelében is. A vizes környezetre utal a halcsontokon túl a fogoly és a barátréce jelenléte is. A megművelt, sík területekre pedig a fogoly, a fűrj és részben a galamb.

A teljes leletanyagot tekintve a vadállatok igen hasonló környezeti képet tükröznek mind a három vizsgált korszakban. Erdő-mező-mocsár egyaránt volt a lelőhely közelében. Az állatcsontanyag egészéhez képest kevés patológiás elváltozás arra utal, hogy az állatállományt jól tartották, illetve a beteg állatokat nem hagyták szenvedni, időben levághatták, amíg a betegségüknek komolyabb, csonttani tünetei nem alakultak ki. Egy a középkori diszlokációval gyógyult alkarcsontú kutya esetében feltételezhető, hogy gondozták az állatot (13. kép). Egy szintén középkori ló hátcsigolyáján lévő csontkinövések arra utalnak, hogy a lovat sokáig igyekeztek életben tartani, mivel jelentős értéket képviselt. A többi, húshasznú faj esetében a beteg állatokat egyszerűbb volt levágni, mint az ápolásukra gondot fordítani, hiszen úgyszólván ez lett volna a sorsuk.

Írott történeti források

A Solt melletti Tételhegyen feltárt, illetve feltárássra váró régészeti objektumok összekapcsolása az írott források információival nem ígérkezik könnyű feladatnak (Zsoldos Attila, MTA Történettudományi Intézet, Budapest).¹⁵ A vidék, a Duna–Tisza közének É-i része rend-

the joint presence of pig-small ruminants-cattle can be observed in the two feature types, where pigs dominated. The animal bones were probably primarily placed in the pits, they were not scattered in the settlement, while they got into the houses with the earth that filled them up. The animal species show a picture characteristic of the period apart from the fact that a prisca type goat was also determined, which type was rare in the period, and that most of the dogs were small-bodied, which was also not characteristic of the Árpadian period. The wild species indicate an open territory with trees and bushes. Mostly games with fur were hunted. Fish bones indicate the proximity of a river, while partridge attests to cultivated fields, meadows and bushes.

Small ruminants dominated in the medieval animal bone material. It was followed by cattle, pig and horse. There were less poultry as in the Árpadian period. The number of wild animals was also low, especially fur animals (fox, hare and badger) were found and only boars represented the large game. The appearance of pigeon raises the possibility of breeding. Cattle belonged in the brachyceros type, goat in the prisca type. Medium high and high categories could be differentiated at horses. Dogs were small, medium large and large. Most of the bones were found in pits, and then in ovens. Regarding the location of the species, pits were the richest, although at least eight species were uncovered in trenches and ovens as well. The order small ruminants-pig-cattle-horse can be observed in pits and trenches. The pits were refuse pits, while the remains got into the trenches after they had been filled in. The wild species demanded an open territory with trees and shrubs. Boars can also be found near waterlogged territories. Fish bones and the occurrence of partridge and pochard indicate water in the environment. Partridge, quail and also pigeon indicate cultivated flat areas.

Regarding the entire find material, wild animals indicate similar environments in all the three investigated periods. Forests, meadows and waterlogged territories were present in the region of the site. The scarcity of pathologic deformations, as compared to the whole of the animal bone material, implies that the animals were well kept and the sick animals were not left to suffer: they were slaughtered in time before the disease could cause deformations on the bones. In the case of a medieval dog, which had a healed, dislocated lower foreleg we can suppose that the dog was cared for (Fig. 13). Bony growths on the thoracic vertebra of an also medieval horse suggest that the horse was kept alive for a long time: it must have been very valuable. In the case of other animal species kept for their meat it was simpler to slaughter the sick animals than to spare time on their tending since they anyhow would sooner or later have been killed.

Written historic sources

Finding connections between the features uncovered and to be uncovered at Solt, Tételhegy with information

15 ZSOLDOS A.: Castrum Tétel korai története és az írott történeti források. Kézirat, Budapest, 2008. Uő.: Tétel középkori birtokosai. Kézirat, Budapest, 2009.

kívül forrásszegény, amelynek alapstruktúrájával (így legkorábbi megyei és egyházi igazgatási hovatartozásával) sem vagyunk tisztában. Ennek ellenére vannak bizonyos támpontok, mindenekelőtt a név. Ez egybeesik a Bács megyei Titel névével. Az teljesen lehetetlennek látszik, hogy Tételt azonosítsuk Titellel. A Tisza dunai torkolata közelében fekvő Titel lokalizálása ugyanis vitán felül áll: erre vallanak az ott működő, Szent Bölcsességről nevezett társaskáptalan ismert birtokai (melyek a közeli Arad, Zaránd, Bodrog, Csongrád, illetve a távolabbi Valkó, Szolnok és Tolna megyékben fekszenek), valamint a káptalan hiteleshelyi működésének földrajzi tere (mely Bács, Keve és Szerém megyékre terjedt ki).

Ha egy Tétel=Titel azonosításra nem is kerülhet sor, az éppen előfordulhat, hogy a mindeddig a Bács megyei Titelhez tartozónak gondolt adatok egy része mégis inkább a Fejér megyei Tétel múltjára vonatkozik. Erre az jogosít fel, hogy legalább egy esetben ez a megoldás működőképesnek látszik. A 12. sz. közepén tevékenykedett szicíliai muszlim földrajztudós, Idrisi munkájában ugyanis azt találjuk, hogy az a bizonyos helység, amelyet a kérdés minden szakértője Titellel azonosít, Buda és Bács között félúton fekszik a Duna folyó mentén,¹⁶ ami a Bács megyei Titelre egyáltalán nem talál, annál inkább Tételre (14. kép). Idrisi ugyanis azt írja: „az említett [Budavára] városától [Titel] városáig a folyó mentén [ti. a Dunáról van szó] keleti irányban hetvenöt mérföld a távolság, [Titel] városától pedig [Bács] városáig ugyancsak hetvenöt mérföld”. Gondolhatnánk persze, hogy Idrisi téved, ezt azonban meglehetősen valószínűtlennek teszi, hogy tudósításában szerepel az a hely is, ahol a Bács megyei Titelnek kellene szerepelnie. Ez a rész így hangzik: „[Magyarország] legnagyobb részt a [Maros] és a [Tisza] folyó mentén található. Ez a két folyó együtt ered a [Kárpátok] hegyből (...) a két folyó együtt folyik nyugat felé. Ezután a forrásuktól nyolcnapos járóföldre találkoznak és egy folyóvá egyesülnek [ez tehát Szeged környéke – ZsA]. Ez azután dél felé halad, és nyolcnapos járóföldre a [Duna] folyóba ömlik [Bács] városa és [Keve] városa között” [azaz éppen itt kellene lennie Titelnek – ZsA].

Tétel középkori birtokosainak kiderítése szintén nem ígérkezik egyszerű vállalkozásnak. A vidék ugyanis egyike a legrosszabb forrásadottságokkal rendelkező területeknek a mai Magyarországon. Árpád-kori adat például egyáltalán nincs – legalábbis jelenleg – a birtokunkban a településre, illetve birtokra vonatkozóan. Az Anjou-kor második felétől kezdődően már mind Tételre, mind a szomszédos településekre (így Tetétlenre) vannak adataink, s ezek bővülnek is, mert például a leleszi konvent Statutoriae sorozatában őrzött 1387 és 1410 közötti oklevelek közelmúltban történt feltárása közben elő is került egy 1404–1405-ben lezajlott ügy, mely egy

in written sources does not seem to be simple (Attila Zsoldos, MTA Historical Institute, Budapest).¹⁵ There are very few sources from this region in the N part of the Danube-Tisza Interfluve, of which even the basic structure (the earliest county and church administration forms) is not clear. Nevertheless, there are certain clues, first of all the name. It sounds similar to the name Titel in Bács county although it seems impossible to identify Tétel with Titel. The localisation of Titel close to the place where the Tisza meets the Danube cannot be doubted: this is corroborated by the known estates of the local common chapter named after the Holy Wisdom (in the neighbouring Arad, Zaránd, Bodrog and Csongrád counties and in the more distant Valkó, Szolnok and Tolna counties) and the geographical sphere of activity of the *loca credibilia* of the chapter (including Bács, Keve and Szerém counties).

Although the Tétel=Titel identification is not possible, it may be true that certain data that were associated with Titel in Bács county actually referred to Tétel in Fejér county. At least this solution seems plausible in a case. We find in the work written by Idrisi a Sicilian Muslim geographer from the middle of the 12th century that the settlement that all the specialists of the problem identify with Titel lay halfway between Buda and Bács on the Danube,¹⁶ which is more true for Tétel than Titel in Bács county (Fig. 14). Idrisi wrote the followings: ‘the distance from the mentioned [Budavára] town to the town [of Titel] is seventy five miles in an easterly direction along the river [namely the Danube], while it is another seventy five miles from the town [of Titel] to the town [of Bács].’ We may reason that Idrisi was wrong but the fact that the place where Titel should have been in Bács county is also mentioned in the report makes it uncertain. This part reads: “[Hungary] can mostly be found along the [Maros] and the [Tisza] rivers. The two rivers start together from the [Carpathian] mountains (...) and the two rivers flow together toward west. Then they meet an eight-day journey away from the springs and unite in a single river [in the region of Szeged – A.Zs.] It flows southwards and joins the [Danube] river at eight-day journey from here between the town [Bács] and the town [Keve]” [where Titel should be – A. Zs.].

Finding the medieval landlords of Tétel also seems difficult. This area is among the ones in Hungary that are the poorest in written sources. There are no data at all about the settlement and the estate from the Árpádian period. We already have data about Tétel and the neighbouring settlements (like Tetétlen) from the second half of the Anjou period, and they have already been enriched: for example an affair from 1404–1405

16 Török E.: Tételhegy a térképeken. Kézirat, Budapest, 2010.

15 ZSOLDOS A.: Castrum Tetel korai története és az írott történeti források. Manuscript, Budapest, 2008. Idem.: Tétel középkori birtokosai. Manuscript, Budapest, 2009

16 Török E.: Tételhegy a térképeken. Manuscript, Budapest, 2010

tételeni birtokossal kapcsolatos, s amelyben egy tételi személy volt a királyi ember.

Tétel középkori birtoklástörténetét illetően nem vagyunk tehát teljesen tájékozatlanok, sőt, annak alapvonalai világosan megrajzolhatók, mégha a részletek olykor elmosódottak is maradnak. A kérdés kulcsát a budai káptalan 1344-ben kiadott egyik oklevele adja a kezünkbe, mely szerint tételi János fia Treutelnek mondott Miklós mester pozsonyi ispán (magister Nicolaus dictus Trotul filius Johannis de Tetul comes Posoniensis) bizonyos budai polgároktól megvásárolta – egyebek mellett – a Szentkirálynak is mondott Bial birtokot (quandam possessionem Byol alio nomine Scenthkyral vocatam). Ahhoz kétség sem férhet, hogy a birtokvásárló Miklós azonos azzal a Treutel Miklóssal – a nevnei Treutel család közvetlen őseivel –, aki I. Károly király egyik legbizalmasabb hívének tekinthető.

Tétel első ismert birtokosáról tehát annyi tudható, hogy Jánosnak hívták, 1305 júniusának végén már nem élt, birtokolt Szántón is. Adataink azonban ezen a ponton cserben hagynak, mert sem Tételről, sem Szántóról nem tudjuk, hogy milyen címen volt Treutel Miklós apjának, Jánosnak a kezén, egyedül az sejthető, hogy Tétel lehetett a lakóhelye, ha arról a birtokáról nevezték 1344-ben. Tény mindenesetre, hogy tételi János leszármazottai az Anjou-kor folyamán az ország bárói közé küzdöttek fel magukat. Fiáról, Treutel Miklósról már esett szó e tekintetben, annak egyik fia, János, szörényi bán és tárnokmester volt, míg ennek egyik fia pedig – szintén Miklós – macsói bán és tárnokmester. Mindez, aligha kétséges, a család legrégebb ismert birtokára, Tétel sorsára is kihatott, azt azonban, hogy miképpen, adatok híján, nem tudjuk. Az azonban bizonyosnak látszik, hogy Treutel Miklós és utódai már nem Tételt tekintették fő birtokuknak.

Nagyon valószínűnek tűnik ugyanakkor, hogy Tételen nem kizárólagosan a Treutelek elei birtokoltak. A 14. sz. folyamán ugyanis találkozunk forrásainkban olyan tételi birtokosokkal, akiket nem tudunk a családhoz kötni. A század közepén viszonylag gyakran szerepel királyi és nádori emberként bizonyos tételi Lukács fia György, akiről nevéen kívül semmit sem tudunk. Valamivel tájékozottabbak vagyunk az 1384-ben felbukkanó tételi Benedek fia Lászlóval kapcsolatban. Felesége Skolasztika volt, a megye É-i részén – a már említett Szántótól (azaz a mai Kiskunlacházától) nem messze K-re fekvő Bankházán birtokos Jakab fia János leánya. Aligha lehet kétséges, hogy ő volt az a tételi Benedek fia László, aki 1405-ben királyi emberként beiktatta tételeni János özvegyét, Borbálát, valamint annak János és Mihály nevű fiait az általuk vásárolt Vecse birtokba. Az is tudható róla még, hogy az említett tételeni Mihálynak valamikor 1422 előtt eladta tételi birtokát vagy annak részét.

A nevnei Treutel család Treutel Miklós unokája, Miklós 1421. július 4. előtt bekövetkezett halálával kihalt. Birtokaira az említett Miklós egyik lányának, Katalinnak

of a landowner from Tétel, in which a person from Tétel was the king's man, was found during the analysis of the documents from between 1378 and 1410 preserved in the Statutoriae series of the Lelesz monastery.

Thus we are not completely ignorant about the history of the medieval estates of Tétel, on the contrary: the outlines can clearly be drawn even though the details are not always sharp. The clue is a document issued by the Buda chapter in 1344, according to which master Miklós, John's son from Tétel, who was called Treutel, the county head of Pozsony (magister Nicolaus dictus Trotul filius Johannis de Tetul comes Posoniensis) bought the Bial estate, also called Szentkirály, among others, from certain citizens of Buda (quandam possessionem Byol alio nomine Scenthkyral vocatam). Miklós who bought the estate was certainly identical with Miklós Treutel – the direct ancestor of the Treutel family of Nevna – who was one of the most confident adherents of King Charles I.

Thus the first known landlord at Tétel was called János, who was already not alive in late June, 1305 and who had lands in Szántó as well. But the data do not tell more: we do not know on what right János, Miklós Treutel's father owned Tétel and Szántó. All that we can suppose is that he lived in Tétel because he got his name from it in 1344. The fact is that János of Tétel's descendants were raised to the rank of barons of Hungary in the Anjou period. We have already told about his son Miklós. One of Miklós's sons János was Ban and treasurer of Sirmia, while one of his sons, also Miklós, was Ban and treasurer of Macsó. We do not know, however, how all these happened. It seems certain that Miklós Treutel and his descendants did not consider Tétel their central estate.

It seems highly probable at the same time that not only the Treutel and their ancestors owned lands at Tétel. We find landowners at Tétel in the sources from the 14th century who cannot be linked with a family. A certain Lukács's son György of Tétel is often mentioned as the king's and the palatine's man in the middle of the century, but nothing is known of him apart from the name. We know somewhat more about Benedek's son László of Tétel, who appeared in 1384. His wife was Skolasztika, daughter of Jakab's son János who owned lands at Bankháza E of the above-mentioned Szántó (to date Kiskunlacháza) in the N part of the county. He was certainly identical with the Benedek's son László of Tétel who, as the king's man, put Borbála the widow of János of Tétel and her sons János and Mihály in the possession of the Vecse estate that they had bought in 1405. We also know about him that he sold his Tétel estate or part of it to the above-mentioned Mihály of Tétel before 1422.

The Treutel family of Nevna died out when Miklós Treutel's grandson Miklós died before July 4, 1421. Péter Cseh of Léva laid claim to his estates as husband of Katalin one of Miklós's daughters but he could not

a férjeként Lévai Cseh Péter tartott igényt, amelyet azonban nem tudott maradéktalanul érvényesíteni: a birtokok egy jelentős részére Zsigmond király tette rá a kezét. Tétel és az 1344-ben megvásárolt Szentkirály esetében szintén ez volt a helyzet: ezeket a birtokokat az uralkodó Tetétlen birtokosainak adományozta. Valószínűleg a Tetétleni család fiági kihalásával hozható összefüggésbe egy egyébként nehezen megmagyarázható adat. 1493-ban arról értesülhetünk, hogy Parlagi Pál és László fiai – Albert, György és Leusták, illetve Menyhért és György – előadták Bátori István országbíró előtt, hogy a Fejér megyei Titel (Tithel), Máriaháza (Maahaza) – azaz Máriamagdolna – és Izsákegyháza (Isakeghaza) – azaz Izsák – egykoron apáik birtoka volt, ám Mátyás király 1478-ban rátette azokra a kezét, majd a halála után – Mátyás természetes fia – Korvin János herceg tartotta a birtokokat elfoglalva, most pedig, ismeretlen jogcímen, Ráskai Balázs birtokolja azokat, s kéri sérelmük orvoslását.

*

A 2007–2009. évi feltárásokon közreműködő munkatársak: Cséki Andrea, Langó Péter, Lantos Andrea, Mészáros Mónika, Rosta Szabolcs, Somogyvári Ágnes, V. Székely György, Takács Miklós, Türk Attila régészek; Guttyánné Hajdrik Gabriella, Hatos János, Vida Ágnes technikusok; Cserép Rita, Hornyik Adrienn, Hrabák Zita, Jancsó István, Kántor Orsolya, Keszthelyi Orsolya, Király Edit, Markó Eszter, Nagy Laura, Nyúl János Tibor, Olgay János, Pozsgai Helga, Szebenyi Tamás, Szöllőssy Csilla, Varga Dorina Erzsébet, Verebes Adrienn a Szege-di Tudományegyetem Régészeti Tanszékének, valamint Bajkai Rozália, Szabó Tünde, Takács Melinda az ELTE Régészettudományi Intézetének egyetemi hallgatói.¹⁷

wholly enforce it: king Sigismund seized a significant part of the estate. The situation was the same with Tétel and Szentkirály, which had been bought in 1344. The king donated these estates to the landowners of Tetétlen. A fact that is difficult to explain otherwise was probably connected with the dying out of the male line of the Tetétleni family. In 1493 we learn that Pál and László Parlagi's sons Albert, György and Leusták and Menyhért and György set forth to István Bátori Lord Chief Justice that Titel (Tithel), Máriaháza (Maahaza) – to date Máriamagdolna – and Izsákegyháza (Isakeghaza) – to date Izsák – in Fejér county used to be their forefathers' estates but king Matthias seized them in 1478, and after his death prince János Korvin – Matthias' natural son – occupied the estates and now Balázs Ráskai possessed them by unknown right and they requested to amend for their loss.

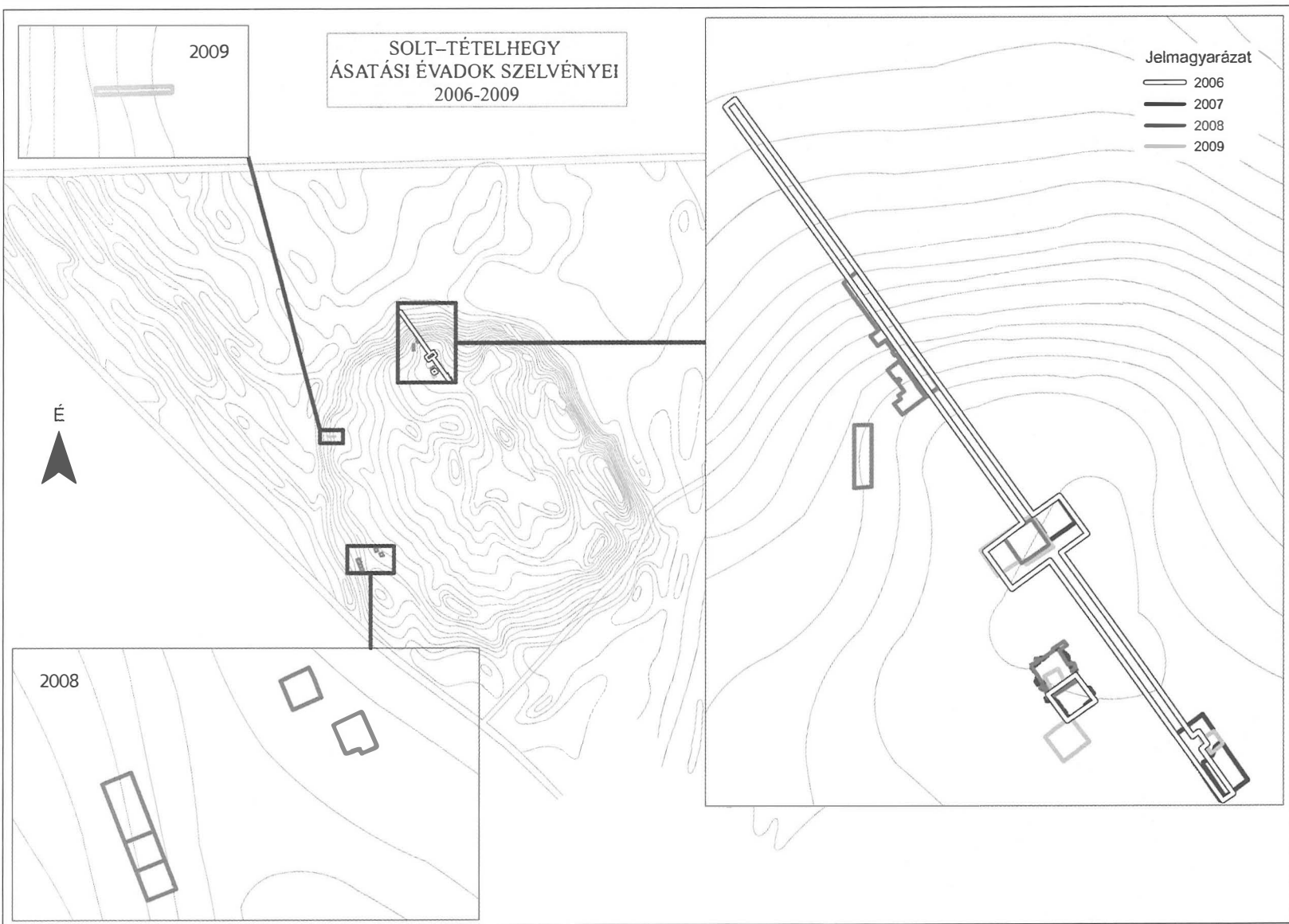
*

Colleagues who took part in the excavations in 2007–2009: Andrea Cséki, Péter Langó, Andrea Lantos, Mónika Mészáros, Szabolcs Rosta, Ágnes Somogyvári, György V. Székely, Miklós Takács, Attila Türk archaeologists; Gabriella Guttyánné Hajdrik, János Hatos, Ágnes Vida technicians; Rita Cserép, Adrienn Hornyik, Zita Hrabák, István Jancsó, Orsolya Kántor, Orsolya Keszthelyi, Edit Király, Eszter Markó, Laura Nagy, János Tibor Nyúl, János Olgay, Helga Pozsgai, Tamás Szebenyi, Csilla Szöllőssy, Dorina Erzsébet Varga, Adrienn Verebes a of the University of Science, Szeged, and Rozália Bajkai, Tünde Szabó, Melinda Takács students of the Archaeological Institute of ELTE.¹⁷

17 – Előzetes beszámoló a Castrum Tétel Programról: SZENTPÉTERI J.: Solt, Tételhegy története az őskortól napjainkig. Előzetes beszámoló a Castrum Tétel Program (2007–2009) eredményeiről. Múzeumőr 2010. tavasz 3–8.

17 Preliminary report on the Castrum Tétel project: SZENTPÉTERI J.: Solt, Tételhegy története az őskortól napjainkig. Előzetes beszámoló a Castrum Tétel Program (2007–2009) eredményeiről. Múzeumőr 2010. spring 3–8

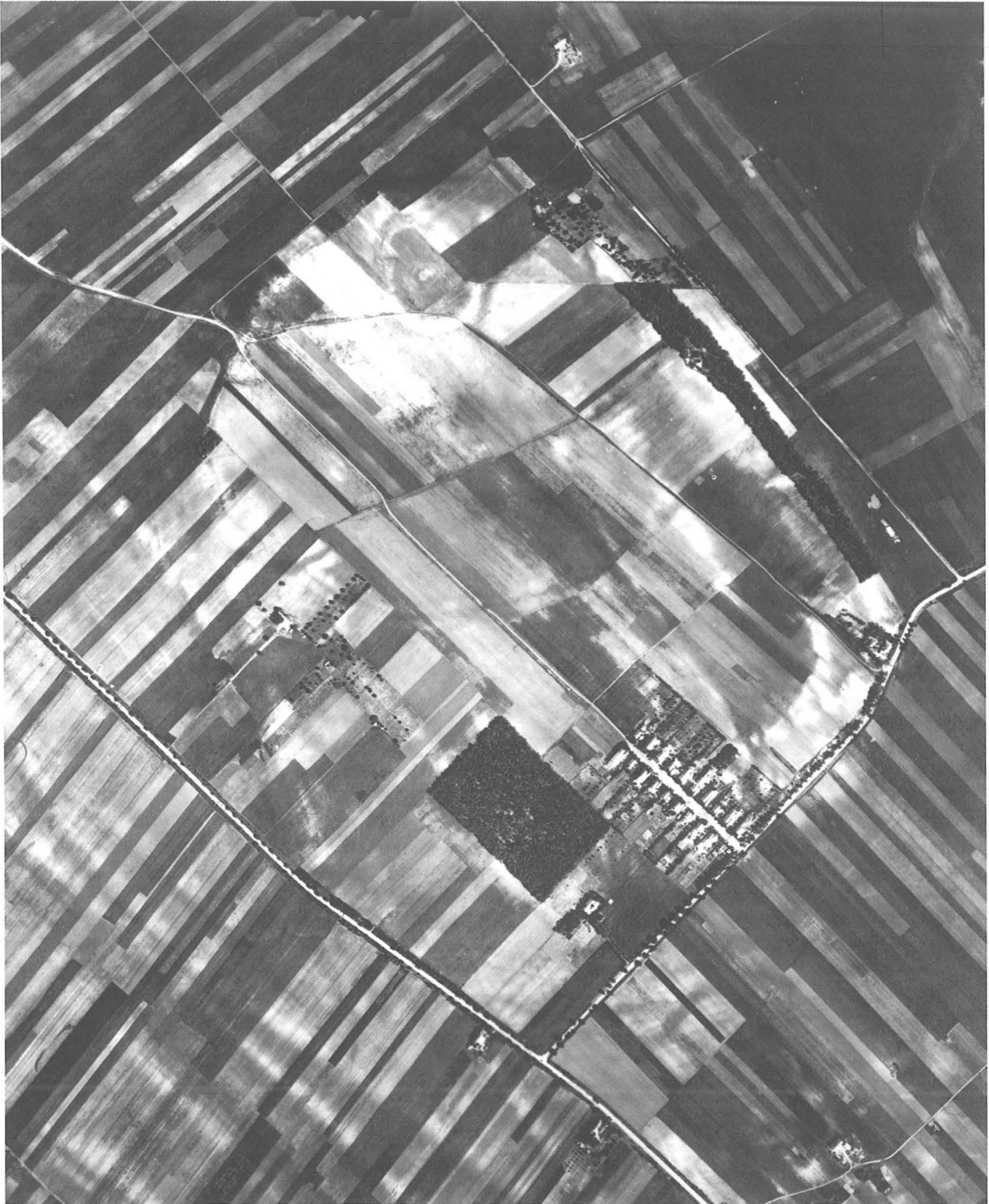
SOLT-TÉTELHEGY
 ÁSATÁSI ÉVADOK SZELVÉNYEI
 2006-2009

1. kép: A Tételhegy régészeti vizsgált kutatószelvényei (2006–2009). Dokumentáció: Archeoline Kft., Szeged

Fig. 1: Archaeological cuttings at Tételhegy (2006–2009). Documentation: Archeoline Kft., Szeged

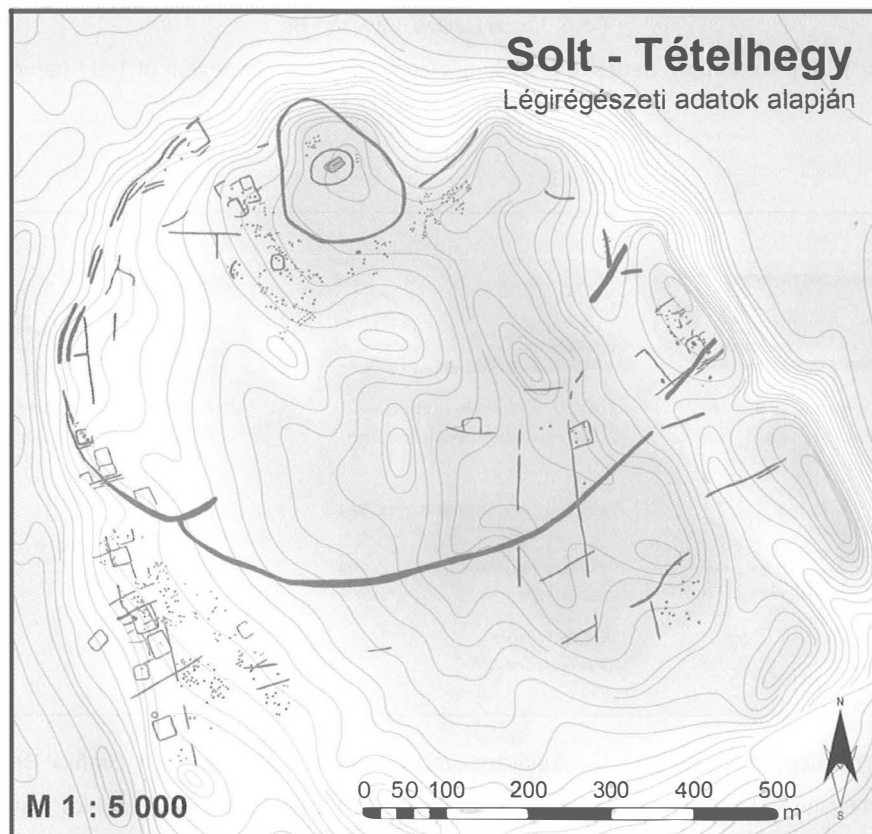
2. kép: A tagosítás előtti Tételhegy archív felvételen, 1954. június
(fotó: HM Hadtörténeli Intézet és Múzeum, Térképtár 41071)

Fig. 2: Tételhegy before being divided into parcels in an archive photo, June, 1954
(photo: HM Institute and Museum of Military History, Map collection 41071)

3. kép: Solt, Tételhegy az évezredek régészeti jelenségeivel (fotó: Otto Braasch, 1997, Pécsi Légitrégészeti Téma, 10045)

Fig. 3: Solt, Tételhegy with the archaeological phenomena (photo: Otto Braasch, 1997, Pécsi Légitrégészeti Téma, 10045)

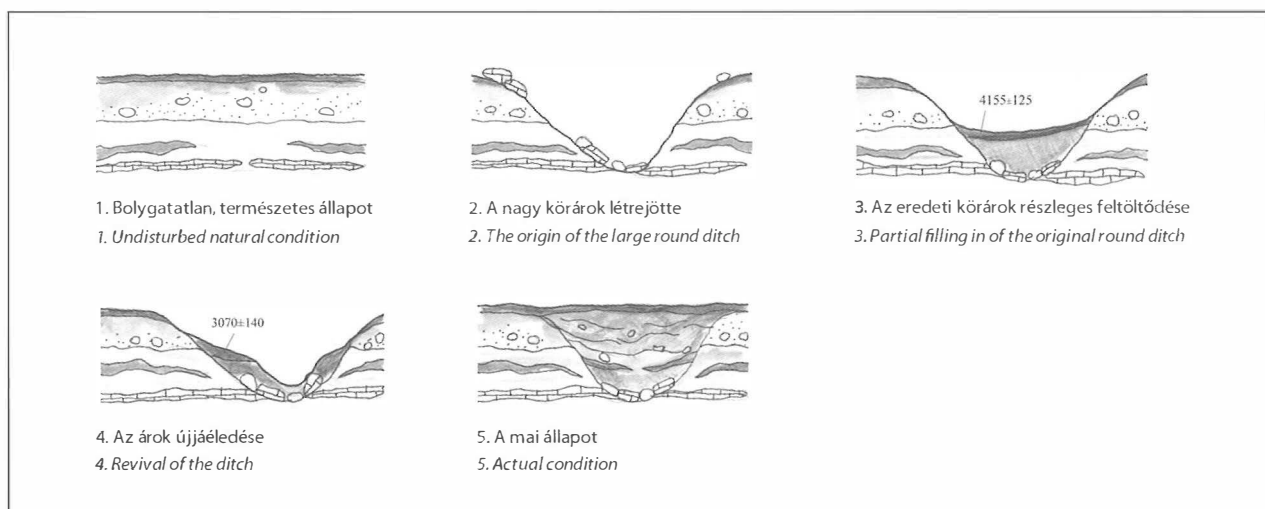
4. kép: Otto Braasch légi felvételeinek régészeti lenyomata. Szabó Máté térinformatikai elemzése

Fig. 4: Archaeological imprint of Otto Braasch's aerial photos. Máté Szabó's 3D analysis

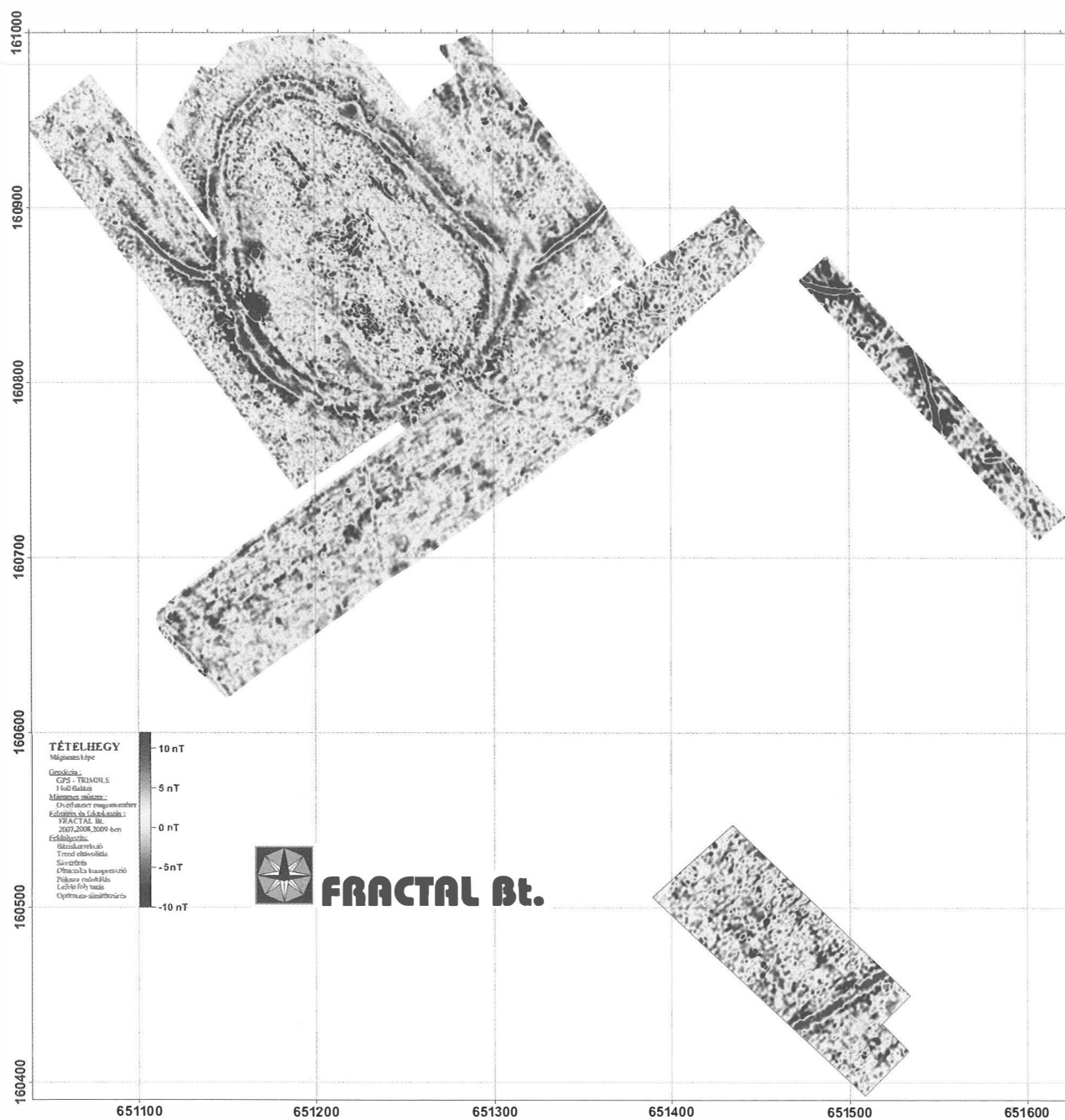
5. kép: Solt, Tételhegy. Elágazó, sekély vízfolyások sorozatának nyomai a Tétel-halom környezetében.
Fotó: Jászai Balázs, Civertan Bt.

Fig. 5: Solt, Tételhegy. Series of branching water courses in the region of Tétel-halom.
Photo: Balázs Jászai, Civertan Bt

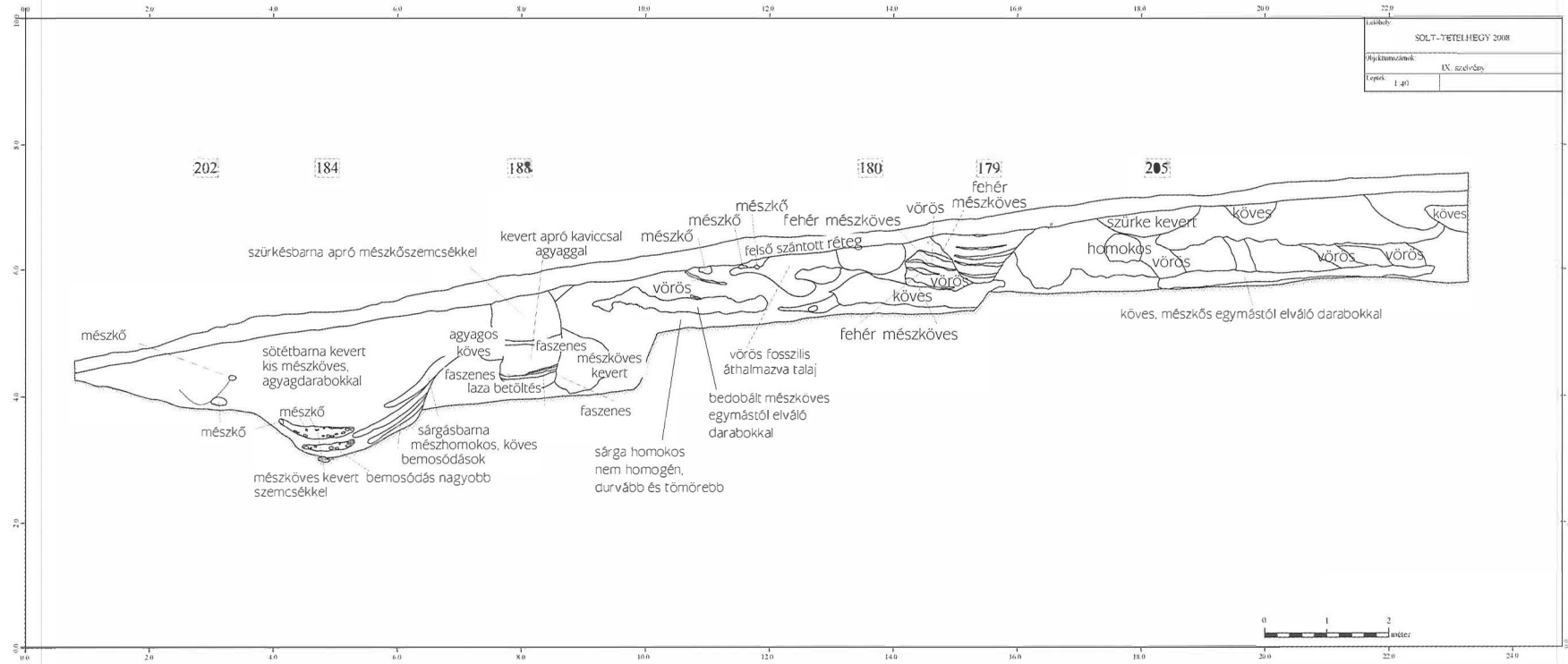
6. kép: Solt, Tételhegy. Az ovális árok kialakulásának mozzanatai az É-i halomtetőn. Grafika: Bradák Balázs

Fig. 6: Solt, Tételhegy. Steps of the evolution of the oval trench on the N hilltop. Graphics: Balázs Bradák

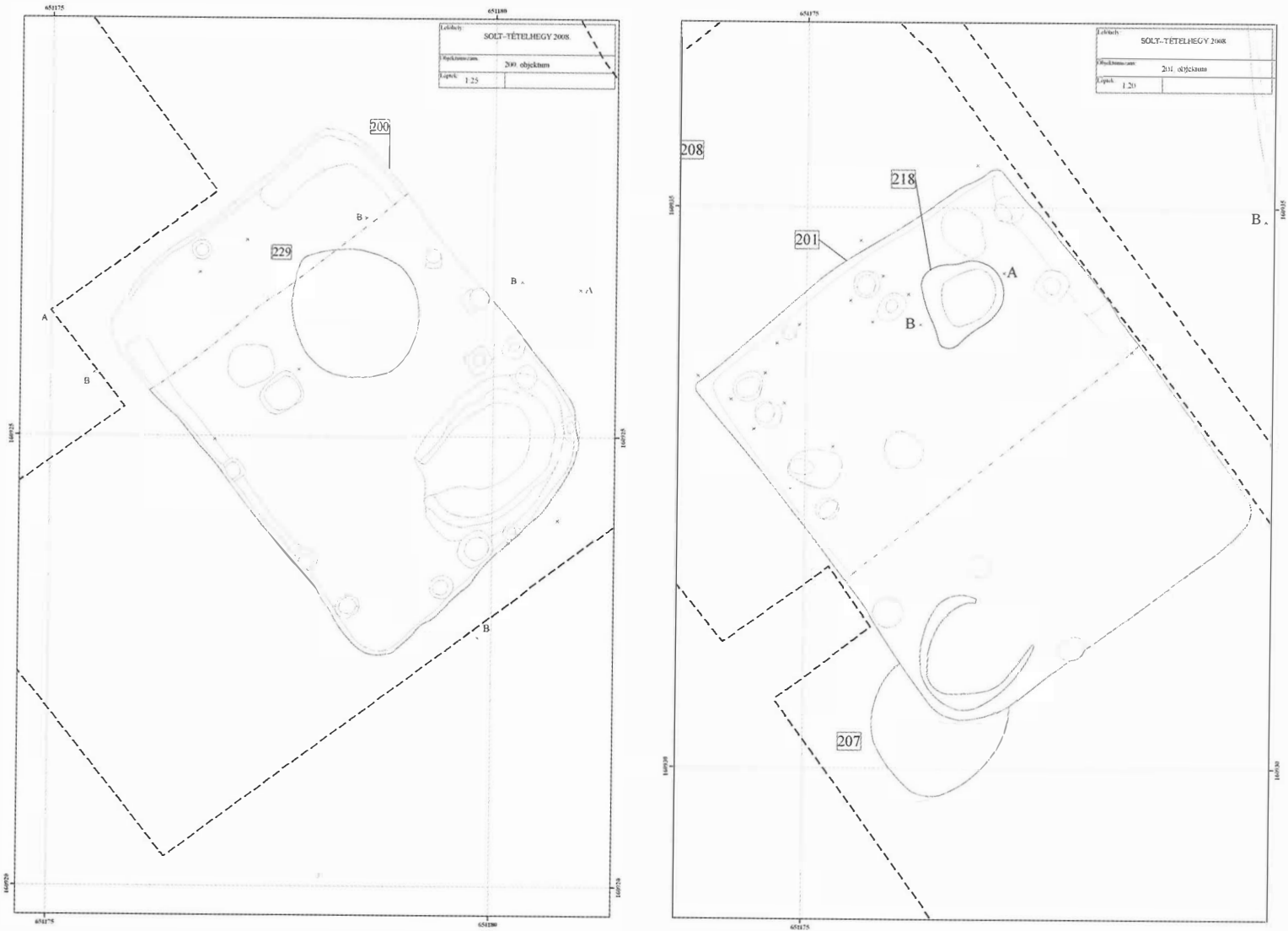
7. kép: A Solt, Tételhegyen végzett geofizikai vizsgálatok (2007–2009). Holl Balázs összeállítása

Fig. 7: Geophysical surveys on Solt, Tételhegy (2007–2009). Composed by Balázs Holl

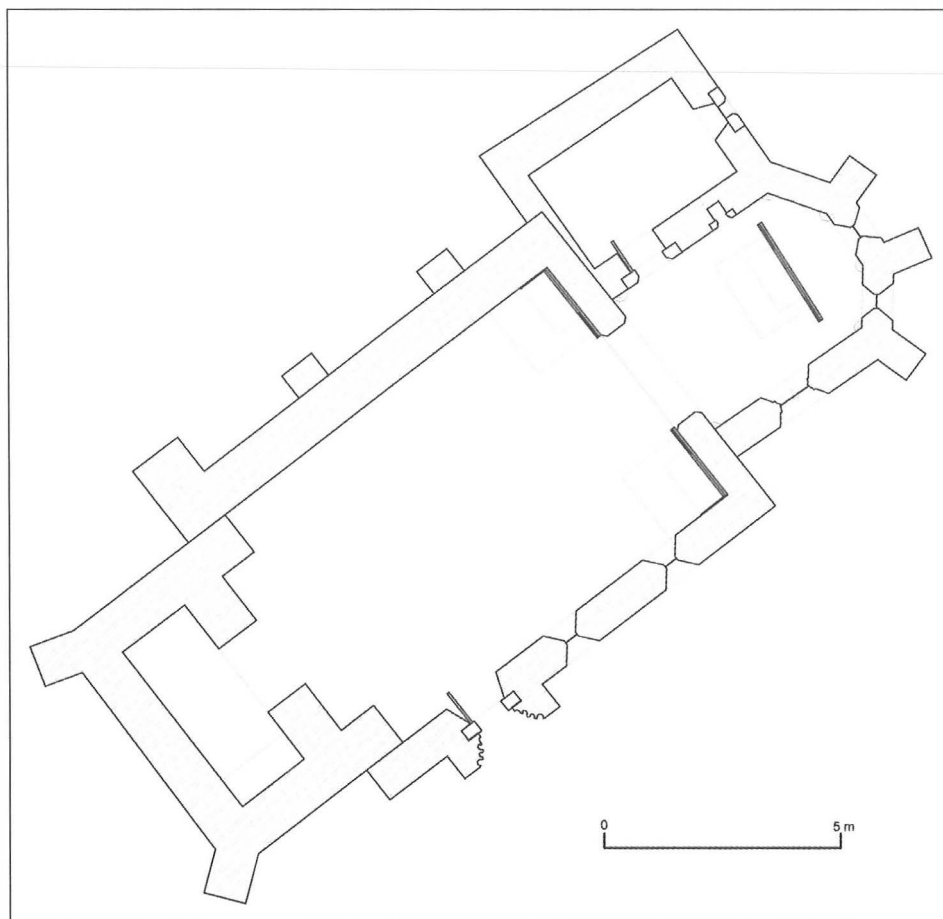
8. kép: Solt, Tételhegy. Sáncátvágás metszete a Templom-domb É-i végén. Vida Ágnes felmérési rajza nyomán Archeoline Kft.

Fig. 8: Solt, Tételhegy. Cross-section of the crosscutting of the rampart at the N end of Templom-domb. Archeoline Kft after Ágnes Vida's survey drawing

9. kép: Solt, Tételhegy. Kora Árpád-kori veremházak a Templom-dombon

Fig. 9: Solt, Tételhegy. Early Árpadian period semi-subterranean houses on Templom-domb

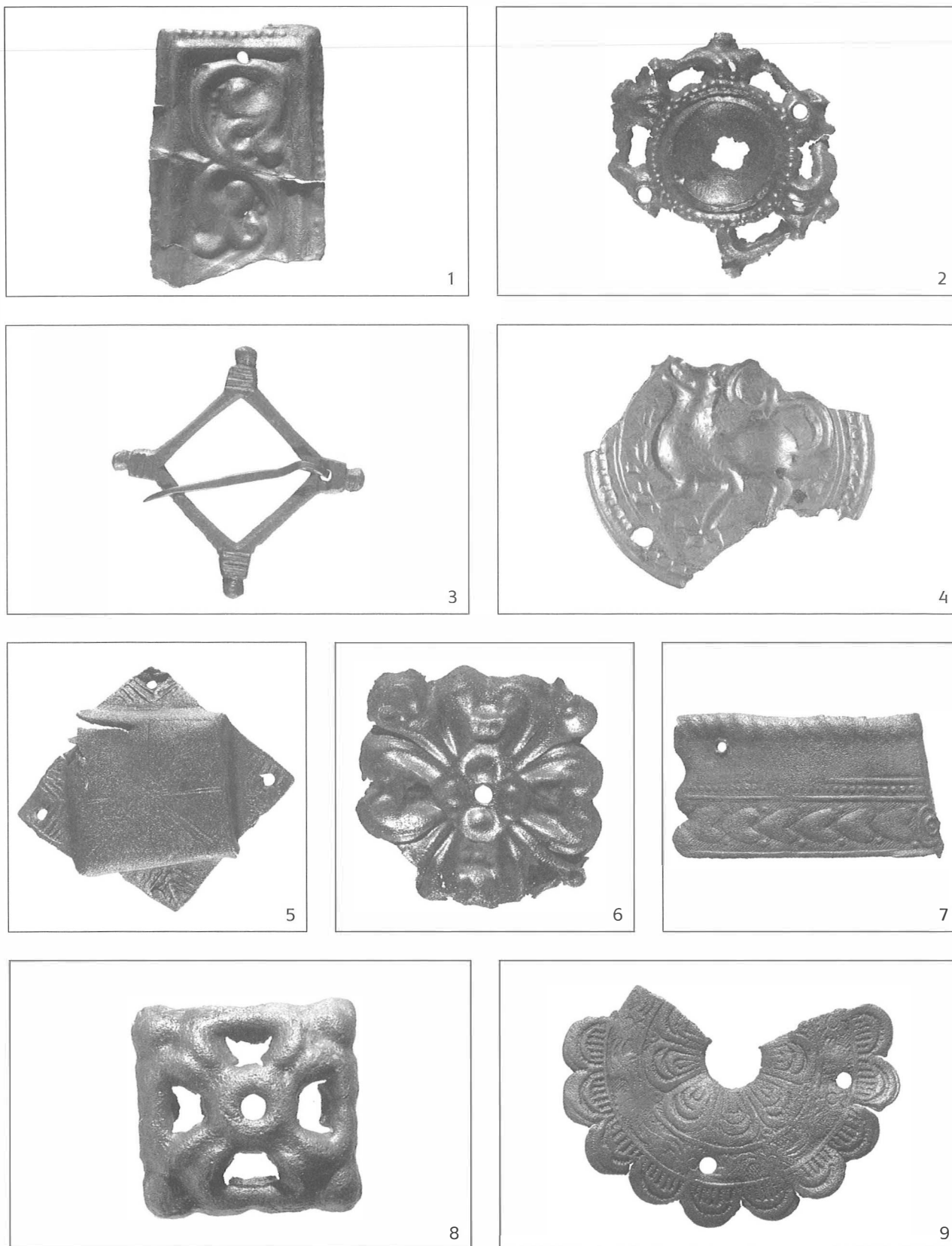
10. kép: A Solt, tételhegyi templom alaprajza, 14–16. sz.

Fig. 10: Ground plan of the church of Solt, Tételhegy, 14th–16th cc.

11. kép: A Solt, tételhegyi késő gótikus templom. Buzás Gergely rekonstrukciója

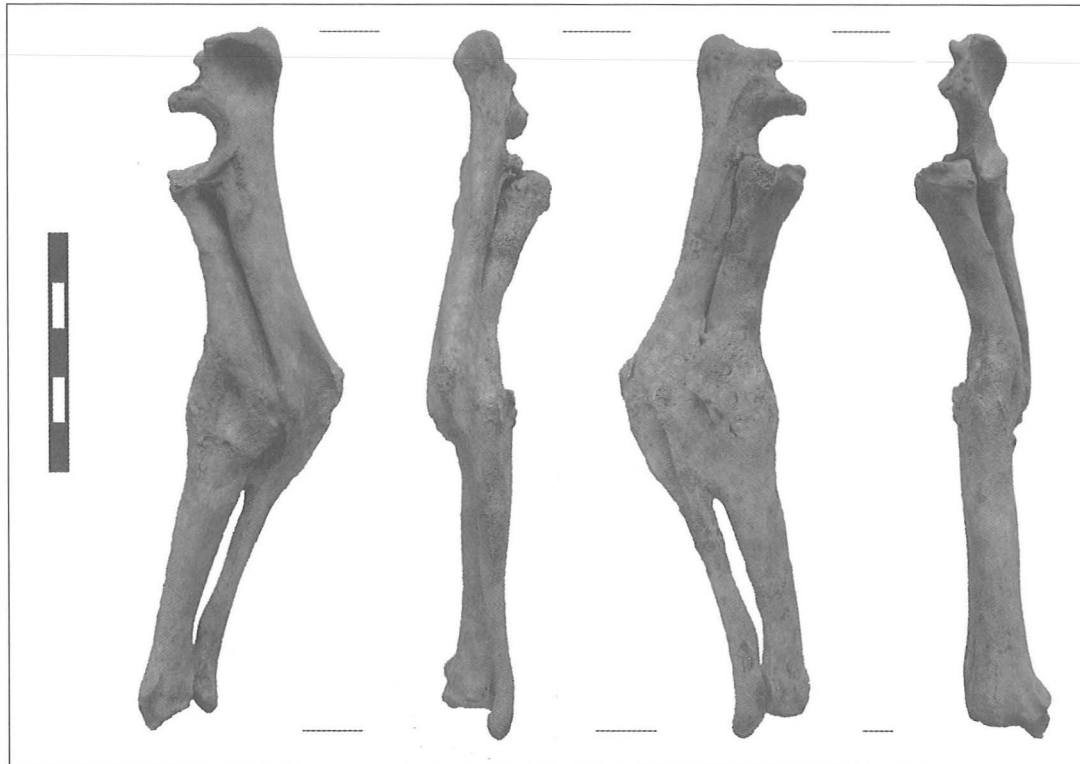
Fig. 11: Late gothic church of Solt, Tételhegy. Reconstruction by Gergely Buzás

12. kép: A Solt, Tételhegyen műszerrel talált késő középkori szörvány leletek: 1-3., 5-9.: bronz, 4: ezüst

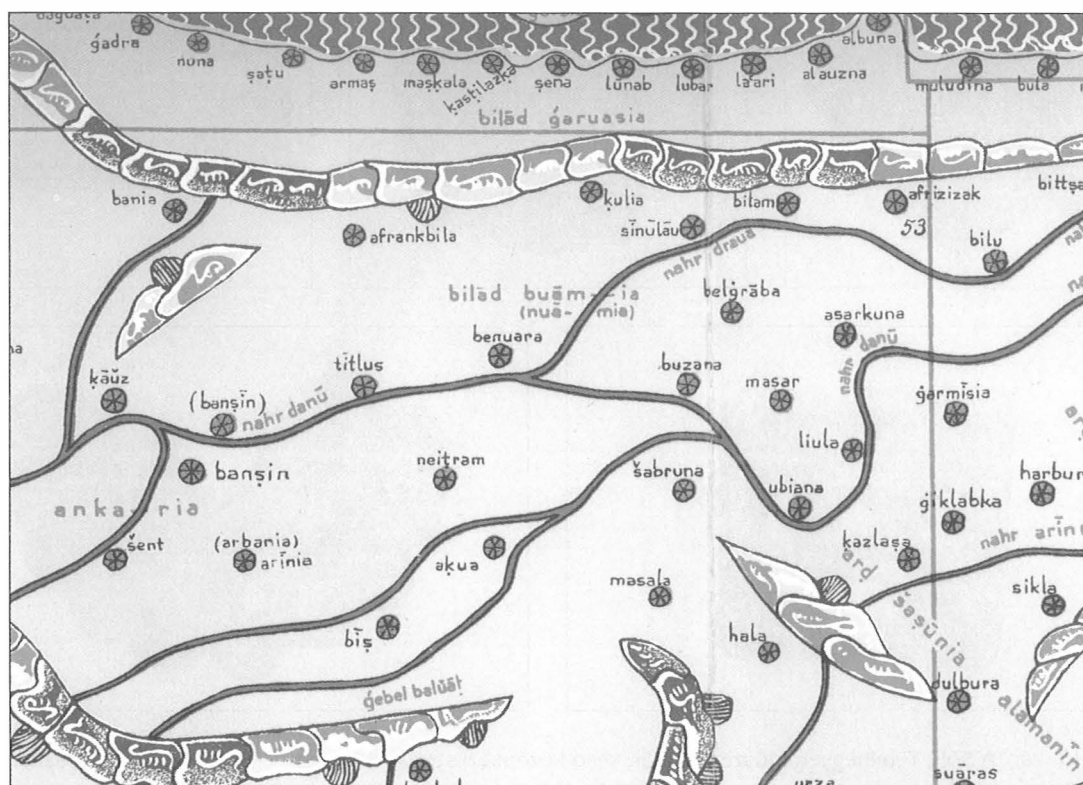
Fig. 12: Late medieval stray finds discovered by a metal detector on Solt, Tételhegy: 1-3., 5-9.: bronze, 4: silver

13. kép: Solt, Tételhegy. Árpád-kori kutya alkarcsontjai diszlokációval gyógyult törés nyomával. Fotó: Biller Anna Zsófia

Fig. 13: Solt, Tételhegy. Bones of the lower front legs of an Árpáadian period dog with the traces of a fracture that healed with dislocation. Photo: Anna Zsófia Biller

14. kép: Az 1154-es Idrisi-térkép részlete. Országos Széchényi Könyvtár Térképtára

Fig. 14: Detail of Idrisi's map from 1154. Map Collection of the National Széchényi Library

Czajlik Zoltán – Bödőcs András –
Rupnik László

**Légi fényképezés
régészeti kutatások
Magyarországon 2009-ben**
Rövid beszámoló az ELTE
Régészettudományi Intézetének
Térinformatikai Kutatólaboratóriumában
folyó munkáról

Az OTKA kiemelt támogatásának köszönhetően 2009-ben mind a régészeti célú légi fényképezést, mind a lelőhelyek terepbejárását tovább folytattuk. A jelentős mennyiségű új légifotó-lelőhely miatt több, korábban már részletesen kutatott terület esetében – például Fejér megyében – ismételt bejárásra volt szükség. Az összes légi régészeti lelőhely terepi azonosítása azonban meghaladja programunk lehetőségeit, ezért erőforrásainkat néhány kisebb régió, mint például a Tóköz (Győr-Moson-Sopron megye), illetve Kajdacs és Nagydorog (Tolna megye) környékének részletesebb vizsgálatára összpontosítottuk. Emellett Fejér, Baranya, Pest és Heves megye területén végeztünk kisebb terepbejárásokat. A kutatási program keretében a Zemplén-hegység, illetve Vas és Zala megye egyes részeinek kivételével elkészült az ismert őskori földvárak légi régészeti dokumentálása. Folytatva az előző évben megkezdett munkát, a 2009-es év folyamán próbafeltárásokat végeztünk Harcjanyapuszta vaskori településénél és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumok Igazgatóságával együttműködésben Bükkszentlászló-Nagysáncnál.

2009-ben az időjárási feltételek összességében a megelőző évhez hasonlóan kedvezőek voltak. Az enyhe, száraz telet követő gyors felmelegedés, a jóformán tavasz nélkül beköszöntő nyár miatt a növényzet, különösen a gabonafélék igen érzékenyen reagáltak a talaj nedvességtartalmára. Ennek köszönhetően már április második felében sok gabonajellet lehetett megfigyelni. Ugyanakkor május végén és június elején szeszélyes eloszlással, de sokfelé jelentős mennyiségű csapadék hullott, ami – főként Budapesttől D-re – rontotta az észlelési feltételeket.

Az időjárás adta lehetőségeket kihasználva, február végétől június közepéig, összesen 13 alkalommal 48 órát reptünk, aminek eredményeképpen a 2008-as kiemelkedő értéket meghaladó számú, összesen 403 darab korábban nem ismert, illetve légi régészeti nem dokumentált lelőhelyet derítettünk fel (1. kép). A 2008-as adatokkal összevetve tehát megállapítható, hogy kevesebb idő alatt több lelőhelyet sikerült azonosítani. A hatékonyság növekedése a kedvező időjárási körülményekkel és az egyes régiók adottságainak, művelési viszonyainak egyre jobb megismerésével magyarázható. Itt kell jelezni, hogy június végén Romániában (a

Zoltán Czajlik – András Bödőcs –
László Rupnik

**Aerial photographic archaeological
investigations in Hungary in 2009**
Short report on the activities of the 3D
Laboratory of the Archaeological Institute
of the ELTE

Due to the advantaged support of the OTKA, we could continue aerial archaeological photography and field walking in 2009. Because of the many new aerial photographic sites, the field walking had to be repeated in a few earlier already investigated areas, e.g. in Fejér county. The scope of the project does not afford the identification of all the aerial archaeological sites on the spot, so we concentrated on the detailed examination of a few smaller regions like Tóköz (Győr-Moson-Sopron county) and Kajdacs and Nagydorog (Tolna county). Besides small-scale field walkings were conducted on the territories of Fejér, Baranya, Pest and Heves counties. Within the frames of the project, the aerial archaeological documentation of the known prehistoric earthen forts was accomplished except the Zemplén mountains and certain areas of Vas and Zala counties. In 2009, test excavations were conducted at the Iron Age site at Harcjanyapuszta and at Bükkszentlászló-Nagysánc in Borsod-Abaúj-Zemplén county in co-operation with the Museums of Borsod-Abaúj-Zemplén County in continuation of the work started last year.

In 2009, the weather conditions were just as favourable as the previous years. The vegetation and especially the cereals reacted very sensitively to the moisture content of the soil owing to the fast warming after a mild and dry winter and to the early arrival of summer. In consequence, many crop marks could be observed already in the second half of April. However, a significant amount of precipitation fell nearly everywhere in the country in a random distribution in late May and early June, which deteriorated the observation conditions especially S of Budapest.

Making use of the favourable weather conditions, we flew 48 hours in 13 events from the end of February to the middle of June, and in result we identified 403 earlier unknown sites and ones that had not been documented with aerial archaeological methods. This number was higher than in the very successful year of 2008 (Fig. 1). Thus comparing the data with those from 2008 we can say that more sites could be identified during a shorter period of time. The increase of efficacy can be explained with the favourable weather conditions and the better knowledge of the character and the cultivation methods of the individual regions. It must be remarked that aerial archaeological investigations were made in Romania (Partium, Mezőség

Partiumban, illetve a Mezősége és a Maros-völgyében) végeztünk légi régészeti kutatást,¹ ami miatt a magyarországi repülésekre szánt időszak lerövidült.

Az újonnan azonosított lelőhelyeket morfológiai szempontok alapján vizsgáltuk meg és csoportosítottuk.

Morfológiai osztályozás (2. kép)

A morfológiai osztályozás bázisát különböző régészeti korokban keletkezett struktúrák jelentik, ami nemcsak kronológiai problémákat vet fel (lásd később), de azt is figyelembe kell venni, hogy a tájhasználat mértéke és módja, valamint az egyes beavatkozások megmaradásának esélye az egyes korszakokban eltérő volt. Ráadásul az elmúlt évek intenzív kutatása, a korábbi évekhez képest jóval több új légifotó-lelőhely arra is rávilágított, hogy – bár nemzetközi összehasonlításban Magyarország egésze kiemelkedően jó adottságúnak számít – kirajzódnak bizonyos területi egyenetlenségek. Ezek egy része logisztikai jellegű problémákra vezethető vissza (a Budapesttől távolabbi területek kutatása, különösen a Tiszántúlon nehezebb és drágább), de már a kutatások jelenlegi állapotában is kijelenthető, hogy bizonyos zónák felderítő kutatása más területekkel összevetve még hazai viszonylatban is kiugróan eredményes. Ez már a magyar–francia közös kutatási programban, s különösen a 2000. évi repülések során nyilvánvalóvá vált a Budapesttől D-re, a Duna mindkét oldalán fekvő területek esetében.² Az újabb kutatások alapján ez a megállapítás lényegében az egész Kelet-Dunántúlra és a Duna-Tisza közére igazolható, a jól vizsgálható terület határait a 2009-es felderítések során Ny-i irányban Tolna megyén túlra (Somogy megye K-i része), ÉK-i irányban pedig a Tápió völgye részletes megismerésével egészen a Tiszáig sikerült kiterjeszteni, vagyis ez a központi zóna már a járszági kiváló adottságú területekkel³ is egy egységet képez. Hasonlóan jó adottságú vidéket ismertünk meg 2003 óta az Észak-Dunántúlon.⁴ A Szárföld környékéhez kapcsolódóan,⁵ 2007–2009 között egyre nagyobb terü-

and the Maros valley) in late June¹ Thus the time allotted for flying in Hungary became shorter.

The recently identified sites were analysed and grouped according to morphological aspects.

Morphological classification (Fig. 2)

The morphological classification is based on structures created in various archaeological periods, which raises chronological problems (see below) while it must also be taken into consideration that the extent and method of landscape use and the chance of the survival of the individual interventions were different in the individual periods. Furthermore, the intensive investigations conducted during the past few years and the much larger number of new aerial photographic sites call attention to the existence of spatial inequalities even though Hungary has especially favourable conditions in an international relation. Certain of them root in logistics (the investigation of territories farther from Budapest, especially beyond the Tisza, is more difficult and expensive) but it is also true that the prospecting investigation of certain territories is by far more successful than in other parts in Hungary. This was already evident on the territories S of Budapest on both sides of the Danube prospected within the French-Hungarian joint investigation project in 2000.² In the light of recent investigations, this statement is corroborated in relation to the entire Eastern Transdanubia and the Danube-Tisza Interfluve. During the prospecting tours of 2009, the borders of the territory that can thoroughly be investigated could be extended beyond Tolna county (eastern part of Somogy county) in the W and until the Tisza in the NE with the detailed investigation of the Tápió valley. Accordingly, this central zone forms a coherent territory with the Járszag area of remarkable endowments.³ Another territory with good conditions has been observed since 2003 in northern Transdanubia.⁴ In connection with Szárföld,⁵ the prospecting in-

1 A kutatómunka egyrészt az ELTE–BTK Régészettudományi Intézete, másrészt a kolozsvári Babeş-Bolyai Egyetem, a Román Tudományos Akadémia Kolozsvári Művészettörténeti és Régészeti Kutatóintézete és a Maros Megyei Múzeum együttműködésében, az OTKA 77323-as pályázat támogatásával valósulhatott meg.

2 GOGUEY, R. – CZAJLIK Z. – BÖDŐCS A.: Magyar–francia légi régészeti kutatások Magyarországon – Recherches franco-hongroises d'archéologie aérienne en Hongrie en 2000. In: Régészeti kutatások Magyarországon – Archaeological Investigations in Hungary, 2000. Budapest, 2003, 75–86. 83. 1. ábra.

3 CZAJLIK 2005, különösen 122.

4 CZAJLIK 2004, 114–115., 7–8. kép

5 CZAJLIK, Z. – BÖDŐCS, A. – ĐURKOVIČ, É. – RUPNIK, L. – WINKLER, M.: Légitrégészeti kutatások Magyarországon 2007-ben (Rövid beszámoló az ELTE Régészettudományi Intézetének Térinformatikai Kutatólaboratóriumában folyó munkáról.) – Aerial archaeological investigations in Hungary in 2007 (A short report on the work done in the GIS Research Laboratory of the Institute of Archaeological Sciences, Eötvös Loránd University) In: Régészeti kutatások Magyarországon – Archaeological Investigations in Hungary 2007. Budapest, 2008. 121–144., 126.

1 The investigation was realised within the co-operation of the ELTE–BTK Archaeological Institute, the Babeş-Bolyai University of Cluj, the Art Historical and Archaeological Research Institute of the Romanian Academy of Sciences in Cluj and the Museum of Maros County, with the support of OTKA grant no. 77323.

2 GOGUEY, R. – CZAJLIK Z. – BÖDŐCS A.: Magyar–francia légi régészeti kutatások Magyarországon – Recherches franco-hongroises d'archéologie aérienne en Hongrie en 2000. In: Régészeti kutatások Magyarországon – Archaeological Investigations in Hungary, 2000. Budapest, 2003, 75–86. 83. fig. 1

3 CZAJLIK 2005, especially 122

4 CZAJLIK 2004, 114–115., figs. 7–8

5 CZAJLIK, Z. – BÖDŐCS, A. – ĐURKOVIČ, É. – RUPNIK, L. – WINKLER, M.: Légitrégészeti kutatások Magyarországon 2007-ben (Rövid beszámoló az ELTE Régészettudományi Intézetének Térinformatikai Kutatólaboratóriumában folyó munkáról.) – Aerial archaeological investigations in Hungary in 2007 (A short report on the work done in the GIS Research Laboratory of the Institute of Archaeological Sciences, Eötvös Loránd University) In: Régészeti kutatások Magyarországon – Archaeological Investigations in Hungary 2007. Budapest, 2008. 121–144., 126

letekre kiterjesztett felderítő kutatások nemcsak a tőközi régió részletesebb megismerését hozták magukkal,⁶ hanem egyértelművé vált, hogy a Kisalföld egésze, sőt K-i irányban jóformán egész Komárom-Esztergom megye is a jól kutatható területek közé tartozik. A fentiek alapján nyilvánvaló, hogy adataink reprezentativitása viszonylagos, az egyes régiók kutathatóságának mértéke csak hosszabb idő elteltével, s a logisztikai szempontból nehezebben elérhető területek fokozottabb felderítésével határozható meg.

Korábbi jelentéseinkben a légifotó-lelőhelytípusokat a karakteres struktúrák ásatási párhuzamok alapján kialakított osztályozásával mutattuk be.⁷ Ennek lényege, hogy az egyértelműen felismerhető jelenségektől a kevésbé jellegzetes struktúrák irányába haladva, a nagyobb régészeti lelőhelytípusokat (erődítések, utak, temetkezések, települések) figyelembe véve csoportosítottuk a légifotó-lelőhelyeket. E rendszer természetesen csak a jól felismerhető jelenségeket tartalmazhatta, a nehezen meghatározható, töredékes, vagy éppen túl összetett struktúrák csoportosítását aligha kísérelhettük meg. A morfológiai osztályozás igénye mindig Európa azon területein merül fel, ahol a légifotó-lelőhelyek mennyisége és változatossága egy bizonyos mértéket meghalad. Szükségszerű tehát, hogy ezek a rendszerek jellemzően az intenzíven kutatott területeken (Nagy-Britannia, Franciaország, Dél-Németország) fejlődtek ki. Ez a törekvés hasonlít a régészeti leletanyag klasszifikációjához, még abban is, hogy a légifotó-lelőhelyek tisztán morfológiai szempontú csoportosítása rengeteg olyan kronológiai kérdést vet fel, ami csak a feltáró régészettel való intenzív együttműködés révén oldható fel.

A sikeres morfológiai rendszereknél megfigyelhető, hogy az osztályozás bizonyos geometriai sémákból (vonal, kör, zárt terület) indul ki, amelyeknél esetleg még azokat az alapvető paramétereket sem veszik figyelembe, hogy a forma negatív, vagy pozitív crop-mark-ból származik. Fontos további törekvés az egyszerű elemekre való redukálás, vagyis e rendszerek alapegységei jellemzően néhány folyamatos vonalból állnak és kevés elágazást tartalmaznak.⁸ E kritérium teljesítése azonban nehézkessé vált, ha nagy kiterjedésű, összetett légifotó-lelőhelyeket vizsgáltak. Fokozottan érvényes ez arra az időszakra, amikor a ferde tengelyű felvételek illesztését, a különböző repülésekből származó képsorozatok feldolgozását, GIS-ként való kezelését a számítástechnika még nem tette lehetővé, s ez a munka csak lassan, manuális úton folyhatott.⁹

Bár Magyarországon az intenzív kutatások kései elindulásának „köszönhetően” ezzel a problémával nem kellett szembesülni, azonban adataink intenzitása újabb,

vestigations were extended on larger and larger territories between 2007 and 2009, and the results were a detailed knowledge of the Tököz region⁶ and the experience that the entire Kisalföld and nearly the entire Komárom-Esztergom county in the E belonged among the areas that are highly suitable for investigation. It is clear from the above that our data have a representative value and the measure to which individual regions can be explored can only be determined after a longer period of time and with the increasingly intensive prospecting of the territories that are more difficult to reach from a logistic aspect.

In former reports, the aerial photographic site types were introduced through a grouping determined by the excavation analogues of well defined structures.⁷ Its essence is that aerial photographic sites are grouped from the evidently identifiable sites toward the less characteristic structures with respect to larger archaeological site types (fortifications, roads, burials, settlements). This system could naturally only contain clearly identifiable phenomena, while the grouping of fragmentary or too complex structures and ones that were difficult to define could barely be essayed. The demand for a morphological classification has always occurred on those territories of Europe where the number and the variability of aerial photographic sites surpass a certain limit. It is thus not accidental that these systems evolved on intensively investigated territories (Great Britain, France and Southern Germany). This trend is similar to the classification of archaeological materials even in the respect that the clearly morphological grouping of the aerial photographic sites raises countless chronological questions that can only be solved in close co-operation with field archaeology.

In successful morphological systems, the grouping starts from certain geometric patterns (lines, circles, closed areas), where eventually not even the basic parameters are taken into consideration if the shape was outlined by negative or positive crop-marks. Another important aspiration is reduction to simple elements, which means that the basic units of these systems characteristically consist of a few continuous lines without many branches.⁸ The fulfilment of these criteria became, however, cumbersome when complex aerial photographic sites were analysed. It was especially valid in the period when computer technology did not yet support the GIS-assisted fitting together of photos taken from oblique angles and the analysis of picture series from subsequent flights: it was yet a slow, manual process.⁹

In Hungary, we did not have to face this problem since the intensive investigations started later but the

6 CZAJLIK et al. 2010a

7 CZAJLIK 2004

8 WHIMSTER 1989, 4-5. fejezet

9 WHIMSTER 1989, 6. fejezet

6 CZAJLIK et al. 2010a

7 CZAJLIK 2004

8 WHIMSTER 1989, chapters 4-5

9 WHIMSTER 1989, chapter 6

még alapvetőbb kérdéseket vet fel. A fent bemutatott, kedvező adottságú régiókon belül ugyanis egyre több mikrorégiót ismerünk meg (pl. Budapesttől D-re Szalkszentmárton és Bugyi környéke, a Sió/Sárvíz völgyrendszer Tolna megyei része, a kisalföldi Tóközben Szárföld és Veszvény zónája), ahol olyan, egymással összefüggő jelenségcsoportok követhetők igen nagy területen, amelyek méretük, összetettségük és nehezen lehatárolható voltuk miatt légifotó-lelőhelyként egyre kevésbé határozhatók meg.¹⁰ E zónák intenzív kutatása újfajta osztályozást tesz szükségessé. Az olyan, „véget nem érő”, elsősorban lineáris struktúrák esetében ugyanis, amelyek határa az újabb és újabb légifotók alapján folytonosan kitolódik, nem célszerű légifotó-lelőhelyről beszélni, sokkal inkább az egykori táj fototérképezése és értelmezése a feladatunk. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy továbbra is alkalmazandók azok az – akár elemi egységekre felbontható – morfológiai kategóriák, amelyek a tájnak csak egy-egy részletéhez kapcsolhatók (elkülönített temető, nem tanyasias, vagy szeres jellegű települések stb.). A jó és főként a kronológiai szempontból értékelhető kategóriák és értelmezés létrehozása tehát nemcsak a GIS használatán múlik, hanem a hagyományos módon többnyire nem keltezhető struktúrák – főként próbafeltárásokon, illetve természettudományos módszereken nyugvó datálását – is igényli. Ez a munka azonban nemcsak eszköz-, hanem (főként a keltezési problémák miatt) időigényes is, nem véletlenül tehát, hogy bár több európai laboratóriumban üzemelnek GIS-alapú légerégészeti rendszerek (pl. Bécs, Zürich), a Yorkshire Wolds-hoz hasonló részletes közlések¹¹ egyelőre ritkák.

Mint ahogy programunkban nem vállalkozhattunk csak néhány próbafeltárás elvégzésére, egyelőre nagyon kevés támponttal rendelkezünk az újonnan megismert struktúrák keltezéséhez. A terepbejárások hatékonysága ugyanis csak bizonyos településtípusok (erődítések, elpusztult városok, falusias települések) esetében jó, s csak e típusok esetében igaz az a gyakran hangoztatott elv, hogy egyedül a terepen azonosított légi fotó tekinthető régészetiileg értékelhető lelőhelynek.¹² Számos morfológiai típus esetében a terepbejárások hozadéka rendkívül kicsi, erre jó példa az elpusztult halomnyomok kutatása, ahol eddig csak egy, Perkáta határában megfigyelt halomnyomnál tudtunk a felszíni adatok alapján egyértel-

intensity of the data raise new and more crucial questions. More and more microregions are identified within the above listed areas of favourable conditions (e.g. the region of Szalkszentmárton and Bugyi S of Budapest, the valley system of Sió/Sárvíz in Tolna county, the zone of Szárföld and Veszvény in Tóköz in the Kisalföld) where interconnected groups of phenomena can be observed on large territories, which cannot really be interpreted as aerial photographic sites because of their size, complexity and the circumstance that they are difficult to separate from one another.¹⁰ The intensive investigation of these zones needs a new classification method. It is not practical to speak of aerial photographic sites in the cases of “endless” linear structures the borders of which are gradually pushed out as new photos are taken: the task is rather the photographic mapping and interpretation of the cotemporary landscape. It is evident at the same time that the morphological categories or their basic units that can be associated with individual parts of the landscape (separate cemeteries, settlements other than farmsteads or small groups of houses etc.) should be kept. Thus the creation of good categories, ones that can be interpreted especially from chronological aspects and the successful interpretation depends not only on the use of GIS: it also demands the dating of structures that can generally not be dated with traditional methods with the help of test excavations and scientific analyses. This process needs equipments and time (especially because of dating problems) so although GIS-based aerial archaeological systems work in a number of European laboratories (e.g. Vienna, Zurich), publications similar to the Yorkshire Wolds are rarely met.¹¹

We have too few data for the dating of the identified structures since only a few test excavations could be conducted within the frames of this project. Field walking is effective only at certain settlement types (fortifications, perished towns, rural settlement) and the frequently cited theory that only those aerial photos can be called full-value archaeological sites that are identified on the ground is valid only in these cases.¹² The results of field walking are negligible in the cases of numerous morphological types. A good example is the investigation of perished tumulus traces, where unilateral chronological evidences could be collected on the

10 A hasonló területekre a „Dichtezentren” terminus technicus-t használta Ralf Schwarz Alsó-Szászországban: SCHWARZ, R.: Aspekte der Luftbildprospektion in Sachsen-Anhalt. In: Unsichtbares sichtbar machen. Geophysikalische Prospektionsmethoden in der Archäologie. Kolloquium vom 27. Oktober 1994 in Leipzig. Éd.: H. von der Osten-Woldenburg, Stuttgart, 1998, 9–25, 9–11, Abb. 2

11 STOERTZ, C.: Ancient Landscapes of the Yorkshire Wolds. London, 1997, 6. fejezet

12 MIKLÓS Zs.: Légi régészeti kutatások 2006-ban – Aerial archaeological investigations in 2006. In: Régészeti kutatások Magyarországon – Archaeological Investigations in Hungary 2006. Budapest, 2007. 137–146.

10 Ralf Schwarz used the technical term „Dichtezentren” on similar territories in Saxony: SCHWARZ, R.: Aspekte der Luftbildprospektion in Sachsen-Anhalt. In: Unsichtbares sichtbar machen. Geophysikalische Prospektionsmethoden in der Archäologie. Kolloquium vom 27. Oktober 1994 in Leipzig. Éd.: H. von der Osten-Woldenburg, Stuttgart, 1998, 9–25, 9–11, Abb. 2

11 STOERTZ, C.: Ancient Landscapes of the Yorkshire Wolds. London, 1997, chapter 6

12 MIKLÓS Zs.: Légi régészeti kutatások 2006-ban – Aerial archaeological investigations in 2006. In: Régészeti kutatások Magyarországon – Archaeological Investigations in Hungary 2006. Budapest, 2007. 137–146

mű kronológiai bizonyítékokhoz jutni.¹³ Hasonló tapasztalatokat szerzett Szakos Éva a légi fényképeink alapján azonosított alföldi árokkeretes temetkezések terepi bejárása során.¹⁴ Ráadásul amíg e két utóbbi példa esetében csak arról van szó, hogy a településeknél nagyobb relatív mélységű temetkezésekből ritkábban és kevesebb felszíni leletanyag kerül a művelt földfelszínre, addig egyre több olyan struktúra ismerhető fel (pl. karámok, határhasználati nyomok, árkok, utak stb.), amelyek esetében nem is számíthatunk jelentős felszíni leletanyagra. E „leletmentes” struktúrák, illetve légifotó-lelőhelyek száma pedig egyáltalán nem elhanyagolható, sőt bizonyos régiókban (pl. a Duna–Tisza közén¹⁵) a legnagyobb számú morfológiai csoportokat alkotják.

Az alább következő, a korábbi évekhez képest kissé módosított rendszerezés alapja tehát a fő morfológiai jellemzők (vonalas, íves és pontszerű struktúrák) alapján, régészeti releváns, lelőhelyként értelmezhető kategóriák létrehozása volt. Bemutatásukat a legjobban azonosítható, terepen is megfigyelhető települési típusokkal kezdjük, ezt a terepen csak ritkán észlelhető temetkezési típusok ismertetése követi, s végül a nagyszámú, de egyelőre jóformán keltezhetetlen struktúrára hozunk példákat.

Települések

Földvárak, erődített települések

A korábban elkészített adatbázisnak¹⁶ és a 2000-ben megkezdett légi fényképes állapotfelmérésnek köszönhetően az egyik legjobban ismert morfológiai kategóriát alkotják az őskori erődítések. A légi fényképezések haszna esetükben nemcsak új lelőhelyek megismerésében mérhető, hanem – mint 2009-ben is – ismert erődítések új, általában külső védvonalának azonosításában is. A hóban, majd kora tavasszal is elvégzett repülések eredményeképpen Perkáta, Forrás-dűlőnél (Fejér megye) a már ismert¹⁷ védművekhez kapcsolódó, a nagyobb elővárat határoló széles, kettős árok is megfigyelhető volt (3. kép 1.). A lelőhely érdekessége, hogy az árkok vonala részben a fejlődő repcében rajzolódott ki. Hasonló korú lehet a Diósvizlónál, a Butsok-dűlőben (Baranya megye) azonosított erődítés, amelynek elkes-

ground only at a single mound trace observed at Perkáta.¹³ Éva Szakos reported about similar experiences during the field walking of burials with framing ditches identified from aerial photos in the Alföld.¹⁴ In the cases of the last two examples, there are less finds and they rarely appear on the cultivated surface from burials lying in larger relative depths than settlements, while more and more structures are identified (e.g. corrals, field use, trenches and roads etc.) where no significant amount of finds can be expected on the surface. The number of these „find-free” structures or aerial photographic sites is far from being negligible, on the contrary: they compose the richest morphological groups in certain regions (e.g. in the Danube-Tisza Interfluvium).¹⁵

Thus the base of the following classification, which was slightly modified as compared to that of the previous years, was the creation of categories according to major morphological traits (linear, arched and dot-like structures), which are archaeologically relevant and can be interpreted as sites. We will start with the settlement types that are the easiest to identify and observe in the field. The next will be the description of burial types, which can only rarely be observed in the field and finally examples will be given of the numerous structures that cannot as yet be dated.

Settlements

Earthen forts and fortified settlements

Owing to the database¹⁶ and the aerial condition assessment started in 2000, prehistoric fortifications compose one of the best known morphological categories. The usefulness of aerial photography appears in this case not only in the discovery of new sites but also in the identification of new, generally exterior defence lines of known fortifications, as it happened in 2009 as well. In result of flights within snowy circumstances and repeated in early spring, a broad double trench could be observed around the larger lower castle, adjoining to the already known¹⁷ defence works at Perkáta, Forrás-dűlő (Fejér county) (Fig. 3. 1). An interesting feature of the site was that the outlines of the trenches appeared partly in young rape. The fortification identified at

13 RUPNIK, L. in press: Római kori halomsíros temetkezések nyomai Perkáta környékéről [Traces of perished Roman tumuli from the zone of Perkáta]. In: Kiss P. (szerk.): Fiatal Római Koros Régészek III. Konferenciája, Szombathely, 2008. november 25–27. in press

14 SZAKOS 2008

15 CZAJLIK et al. 2009, 118.

16 NOVÁKI, GY. – CZAJLIK, Z. – HOLL, B.: Kataster der prähistorischen Erdburgen Ungarns – Versuch einer umfassenden Datenerfassung zum Schutz des kulturellen, archäologischen und naturräumlichen Erbes. In: Alexandra Krenn-Leeb (Hrsg.): Wirtschaft, Macht und Strategie. Höhensiedlungen und ihre Funktionen in der Ur- und Frühgeschichte. Archäologie Österreichs Spezial 1(2006) 125–139.

17 CZAJLIK 2004, 111.

13 RUPNIK, L. in press: Római kori halomsíros temetkezések nyomai Perkáta környékéről [Traces of perished Roman tumuli from the zone of Perkáta]. In: Kiss P. (szerk.): Fiatal Római Koros Régészek III. Konferenciája, Szombathely, 2008. november 25–27. in press

14 SZAKOS 2008

15 CZAJLIK et al. 2009, 118.

16 NOVÁKI, GY. – CZAJLIK, Z. – HOLL, B.: Kataster der prähistorischen Erdburgen Ungarns – Versuch einer umfassenden Datenerfassung zum Schutz des kulturellen, archäologischen und naturräumlichen Erbes. In: Alexandra Krenn-Leeb (Hrsg.): Wirtschaft, Macht und Strategie. Höhensiedlungen und ihre Funktionen in der Ur- und Frühgeschichte. Archäologie Österreichs Spezial 1(2006) 125–139.

17 CZAJLIK 2004, 111.

kenyedő, előreugró dombnyúlványát a kora és középső bronzkori földvárakra jellemző módon, árokkal határolták le (3. kép 2.).

A földvárak, erődített települések kutatásának fontos eredménye volt – Rózsa Zoltán és Lichtenstein László megkeresésére – a Békés megye területén található ismert, főként őskori erődített helyek légi régészeti felderítése. A felvételeknek köszönhetően sok esetben a rendelkezésre álló adatokat újabakkal tudtuk kiegészíteni. Példaként a Battonyán, a Landesmann-dűlőtől É-ra elterülő, eddig nem ismert földvárat említhetjük, amelyről K-i irányban elpusztult halmok sorát azonosítottuk. Az új, körárok határolt területek közül a Magyardombegyházától DK-re fekvőt kell kiemelnünk (4. kép 1.). A valószínűleg kettősárok (árok-sánc-árok) határolt kerek terület talajjelként rajzolódott ki a szántott felszínen. A körárkos szerkezethez feltehetően három külső, félköríves objektum is csatlakozott. Bár a terület bejárása még nem történt meg, feltűnő a hasonlóság a Bertók Gábor által kutatott Szemely-Hegyes (Baranya megye) újkőkori árokrendszerével.¹⁸

Kerek árokkal és sánccal körbevett területet Pest megyében, Dabastól K-re is megfigyeltünk. A szabálytalan, kb. 130–140 m átmérővel rendelkező objektum a szántott talajon jelentkezett (4. kép 2.). Az említettek túl Jászárokszállásnál, a Sió völgyében és Somogy megyében is több helyen fényképeztük le – terepi azonosítás hiányában egyelőre ismeretlen korúnak tekintendő – erődítések nyomát. 2009-ben az összes fényképezett földvár száma a középkori erődítéseket, illetve a légi fényképezéseink során újonnan megismerteket is figyelembe véve 241.

Kőépületek

A csapadékban szegény, kifejezetten száraz tavasz miatt a növényzet igen érzékenyen reagált a talaj nedvességtartalmára. Ennek köszönhetően sok és részletekben gazdag pozitív növényi jel dokumentálására nyílt lehetőség, ugyanakkor épületekre utaló negatív anomália kisebb arányban mutatkozott. Ezek túlnyomó többsége jól felismerhető alaprajzú épület (templom, többosztatú ház, esetleg római kori villa), amelyek esetében a morfológiai osztályozást az alaprajzon alapuló keltezés támogatja, vagy éppen nehezítheti. Utóbbira példaként Perkátán, Parrag-pusztán 2008-ban fényképezett, a térképi adatok és a bejárás alapján 18. századi major-épületét érdemes idézni,¹⁹ ami jól mutatja a kőépületek azonosításával kapcsolatos bonyodalmakat.

K. Németh András segítségével további Tolna megyei középkori templomokat és a hozzájuk tartozó tele-

Diósvizsló, Butsok-dűlő (Baranya county) can be of the same age. The narrowing protruding extension of the hill was bordered by trenches similarly to other early and middle Bronze Age earthen forts (Fig. 3. 2).

An important result of the investigation of earthen forts and fortified settlements was the aerial archaeological prospecting of mostly prehistoric fortified places on the territory of Békés county on Zoltán Rózsa and László Lichtenstein's initiation. Due to the photos, many new data could be added to the old ones. The freshly discovered earthen fort N of Landesmann-dűlő at Battonya can be cited as an example, E of which a series of perished mounds could be identified. From the territories bordered by round ditches discovered this year, we must mention the one lying SE of Magyardombegyháza (Fig. 4. 1). The territory probably bordered by a double trench (trench-rampart-trench) appeared in the form of soil marks in the ploughed field. Probably three exterior semicircular features were attached to the structure of round ditches. No field walking has yet been conducted there, but it is obviously similar to the Neolithic trench system of Szemely-Hegyes (Baranya county) investigated by Gábor Bertók.¹⁸

A territory enclosed by a round ditch and a rampart was also observed E of Dabas in Pest county. The feature appeared in a ploughed field with an irregular shape of a diameter of about 130–140 cm (Fig. 4. 2). Besides, traces of fortifications were photographed at Jászárokszállás, in the Sió valley and at several places in Somogy county, which cannot be dated in lack of identification on the spot. The number of all the photographed earthen forts was 241 in 2009 including the medieval fortifications and the sites identified the first time during aerial photographic tours.

Stone buildings

The vegetation very sensitively reacted to the moisture content of the soil because of the dry spring of only little precipitation. In consequence, many and detailed positive vegetation marks could be documented, while fewer negative anomalies indicated former buildings. Most of them were buildings of clear ground plans (churches, buildings with several rooms, sometimes Roman period villas). In these cases, dating from the ground plan can help or complicate the morphological grouping. An example for the second situation can be a farmstead building at Perkáta, Parrag-pusztá photographed in 2008. According to map data and field walking, it can be dated from the 18th century,¹⁹ which serves

18 BERTÓK G. – GÁTI Cs. – VAJDA O.: Előzetes jelentés a Szemely-Hegyes lelőhelyen (Baranya megye) található neolitikus körárokrendszer kutatásáról – Preliminary report on the research at the neolithic Kreisgrabenanlage at Szemely-Hegyes, Baranya county, Hungary. ArchÉrt 133(2008) 85–106.

19 CZAJLIK et al. 2009, 114., 7. ábra

18 BERTÓK G. – GÁTI Cs. – VAJDA O.: Előzetes jelentés a Szemely-Hegyes lelőhelyen (Baranya megye) található neolitikus körárokrendszer kutatásáról – Preliminary report on the research at the neolithic Kreisgrabenanlage at Szemely-Hegyes, Baranya county, Hungary. ArchÉrt 133(2008) 85–106

19 CZAJLIK et al. 2009, 114, fig. 7

pülések részleteit sikerült dokumentálnunk. A Kajdacs-tól D-re fekvő templom esetében a légi fotók révén meg lehetett állapítani, hogy a templom félköríves szentélyzáródású volt és Ny-i karzattal rendelkezett (5. kép 1.). Az épülettől D-re, a keskeny dombnyúlványon falusias településre utaló földbe mélyített épületek és gödrök foltjai is jelentkeztek. A Bikácstól Ny-ra dokumentált templomos hely esetében, az építőanyag kitermelése és az intenzív mezőgazdasági művelés miatt, az épület alaprajza kevésbé élesen volt látható, de azt meg lehetett állapítani, hogy az egyenes szentélyzáródású típusba tartozott. Ugyanakkor a templomhoz tartozó falu nagy területen jelentkezett. Mindkét templom esetében érdekes adalék, hogy sem a templom körüli temető sírjai, sem pedig az azt körítő fal, esetleg árok nyoma nem volt azonosítható.

Többosztatú kő, vagy kőalapozású, magányosan álló épületet figyeltünk meg Érden (Pest megye), a Hosszú-földek lelőhelyen. Négyszögletes alakú, hozzávetőlegesen K-Ny-i tájolású, két szélén egy-egy nagyobb, hosszúkás, a kettő között két kisebb helyiséggel (5. kép 2.). Ez a forma nem jellemző a kora újkori, újkori vidéki épületek között, viszont jól párhuzamba állítható egyes római emlékekkel. Hasonló alaprajzzal találkozunk a középfolyosósoknak is nevezett villák, illetve villaépületek esetében,²⁰ de példaként lehet még említeni az aquincumi ún. festőlakást is.²¹ Ugyanakkor terepbejárás hiányában a lelőhely keltezését nem lehet biztosan meghatározni. Az épülettől D-re, valamint kisebb intenzitással K-re is, számos földbe mélyített objektum foltját lehetett dokumentálni, amelyek esetleg vele egykorúak lehetnek.

Városias jellegű települések

Ebbe a csoportba a légi régészet szempontjából egyelőre kizárólag a római korra keltezhető lelőhelyek tartoznak. Nemrégiben Mursella kutatása kapcsán nyert igazolást, hogy a légi fényképezés segítségével a város szerkezetére és elrendezésére nézve jelentős többlet információra lehet szert tenni.²² Hasonló eredményekkel kecsegtet Brigetio katonavárosának és környezetének, illetve a modern korban be nem épített részének vizsgálata. A 2007–2009 közötti időszakban a tábortól mind DNy-ra, mind K-re a ma is művelés alatt álló részeken számos felvételt készíthetünk.²³

as an excellent illustration of the problematic of the identification of stone buildings.

With András K. Németh's help, further medieval churches and fragments of the associated settlements could be documented in Tolna county. It could be told from the aerial photos that the chapel of the church S of Kajdacs had a semicircular ending and a western choir (Fig. 5. 1). South of the building, the discolourations of semi-subterranean houses and pits of a rural settlement appeared on the narrow extension of the hill. The ground plan of the church W of Bikács was only vaguely visible because of the extracted building material and intensive cultivation but it certainly belonged among churches with the chapel closed in straight line. The village that belonged to the church appeared on a large territory. It is interesting at both churches that neither the graves of the churchyard nor the fencing wall or perhaps trench could be identified.

A solitary stone building or one of a stone foundation divided into several rooms was observed at Érd, Hosszú-földek (Pest county). The approximately E-W oriented square-shaped building had a larger, elongated room at both ends and two smaller ones in between (Fig. 5. 2). This shape is not characteristic of the early modern and modern period rural buildings, but seems to be analogous with certain Roman period remains. A similar ground plan can be met in villas and villa buildings with a central corridor,²⁰ and, for example, in the so-called "painter's house" in Aquincum.²¹ However, the site cannot exactly be dated without field walking. The discolourations of several pit features could be documented S of the building and with less intensity E of it as well, which can be contemporary to it.

Urban settlements

From an aerial archaeological aspect, this group only contains sites dated from the Roman period. It was recently corroborated in connection with the investigation of Mursa that a significant amount of information can be gained from aerial photography on the structure and layout of a town.²² Similar results can be expected from the investigation of the military town of Brigetio, its environment and its territory that was not built in in the modern period. In the period between 2007 and 2009, we could take several photos in the cultivated areas SW and E of the fort.²³

20 B. THOMAS, E.: Römische Villen in Pannonien. Beiträge zur pan-nonischen Siedlungsgeschichte. Budapest, 1964. 363–36., Abb. 177.

21 NAGY, T.: Az aquincumi ún. festőlakás. Budapest Régiségei 18 (1958) 149–187.; ZSIDI, P.: Aquincum polgárvárosa. Budapest, 2002. 76 és 80.

22 SZABÓ, M.: Mursella, a légből kapott város. In: Bíró, Sz. (szerk.): Firkák I. Fiatal Római Koros Kutatók I. Konferenciakötete. Xántus János Múzeum, Győr 2006. március 8–10., Győr, 2007. 69–80.

23 A téma és a lelőhely fontosságának megfelelően az eddigi eredményeket és légi felvételeket külön tanulmány keretében kívánjuk közzétenni.

20 B. THOMAS, E.: Römische Villen in Pannonien. Beiträge zur pan-nonischen Siedlungsgeschichte. Budapest, 1964. 363–36., Abb. 177.

21 NAGY, T.: Az aquincumi ún. festőlakás. Budapest Régiségei 18 (1958) 149–187.; ZSIDI, P.: Aquincum polgárvárosa. Budapest, 2002. 76 and 80.

22 SZABÓ, M.: Mursella, a légből kapott város. In: Bíró, Sz. (ed.): Firkák I. Fiatal Római Koros Kutatók I. Konferenciakötete. Xántus János Múzeum, Győr 2006. március 8–10., Győr, 2007. 69–80.

23 Due to the importance of the site, the results and the aerial photos will be published in a separate study.

Bár a római közigazgatási rendszer szerint nem beszélhetünk városról, mégis a falvaknál rendezettebb szerkezetük, utcarendszerük és részben kő, vagy kő alapozású épületeik révén morfológiailag ide kell sorolni az egyes katonai táborok mellett kialakult településeket. Ilyen település részletét dokumentáltuk 2009-ben Annamatia (Baracs) esetében. A *castellum* módszeres régészeti feltárása 1999-ben kezdődött, de a környező településről csak terepi adatokkal rendelkezünk.²⁴ A tábor közvetlen környezete részben beépített, részben legelő, de a Duna által elmosott partoldalban a *vicus* kőépületeinek falmaradványai látszódtak. A légi fényképezés a 6. sz. főút és a Nagyvenyim-Baracscai-vízfolyás közötti dombon volt eredményes, amelyre a *vicus* szintén kiterjedt (6. kép).²⁵ Az utcák hálózata és az egyes parcellákat részben határoló árkok jól kirajzolódnak, amelyek között földbe mélyített épületek és gödrök foltjai figyelhetők meg. Ugyanakkor csak négy kőépület nyoma rajzolódott ki, amelyek egyikénél jól láthatóan a fal fölötti negatív növényi jel pozitívként folytatódik. Ennek magyarázata az lehet, hogy a falat részben kitermelték. A település szerkezete nem teljesen egységes, jól látható, hogy két eltérő tájolású rendszer is jelen van. Elképzelhető, hogy a *vicus* több periódusa jelenik meg a fényképeken, de feltárások hiányában ezt csak munkahipotézisként fogadhatjuk el. Bár egy ilyen szerkezeti változás elképzelhető, a többrétegű, számos átépítést megélt településeket pusztán a légi felvételek alapján pontosan értelmezni, az egyes fázisokat elkülöníteni, egyelőre csak szűk korlátok között lehetséges.

Falusias települések

A lekerekített téglalap alakú, földbe mélyített épületek csoportjából és a hozzá kapcsolódó egyéb objektumokból (főként gödrök/kutak, ritkábban árkok, kerítések foltjai) álló egységet tekinthetjük falusias településnek. Tapasztalataink alapján ezek a légifotó-lelőhelyek a terepbejárások alapján mindig jól azonosíthatók, ez is indokolta részletesebb kutatásukat Ráckeresztúron a Malontai út mellett,²⁶ illetve Harc-Janyapusztán a Gulyajárónál.²⁷

A Tápói egykori kanyarulataiban, az ártérből kiemelkedő kisebb dombokon elterülő települést figyeltünk meg Farnosnál (Pest megye), a Nagy-Festő területén (7. kép). A település méretét – Harc-Janyapuszta, Gulyajáróhoz hasonlóan – a vízmentes terület nagysága határozta meg,

The settlements established beside military forts cannot be called towns according to the Roman administrative system, still they must morphologically be grouped here according to their structures and street systems, which were more organised than in a village, and their buildings, which were partly built from stones or had stone foundations. The fragment of such a settlement was documented in Annamatia (Baracs) in 2009. The systematic archaeological excavation of the *castellum* started in 1999, but only field walking data are known of the neighbouring settlement.²⁴ The direct environment of the fort is either built in or it is a meadow, but the wall ruins of the stone buildings of the *vicus* can be seen in the river wall eroded by the Danube. Aerial photography was successful on the hill between route no. 6 and the Nagyvenyim-Baracscai-vízfolyás, which was also occupied by the *vicus* (Fig. 6).²⁵ The street system, the trenches that partly bordered the parcels and the discolourations of semi-subterranean houses and pits between them were clearly outlined. At the same time, the traces of only four stone buildings appeared. At one of them, the negative vegetation mark above the wall continues in a positive one. It can indicate that a part of the wall had been extracted. The settlement structure is not completely uniform: two systems of different orientations can be observed. It is possible that subsequent periods of the *vicus* appear in the photos, but this remains a hypothesis until excavations are conducted. Such a structural change is possible but the exact interpretation of multi-layered, subsequently reconstructed settlements and the differentiation of the individual phases from aerial photos is restricted within narrow bounds.

Rural settlements

Units consisting of groups of round-cornered oblong-shaped semi-subterranean buildings and associated features (mostly pits/wells, sometimes trenches, discolourations of fences) are considered rural settlements. As we could experience, these aerial archaeological sites are always easy to identify during field walking, and this is why they were investigated in more details at Malontai Road in Ráckeresztúr²⁶ and at Harc-Janyapuszta, Gulyajáró.²⁷

At Nagy-Festő, Farnos (Pest county) a settlement was observed on smaller hills rising from the floodplain

24 A tábor kutatásához lásd: Kovács, P.: Annamatia (Baracs) – A Roman auxiliary fort in Pannonia. *Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae* 41 (2001) 55–80.; Kovács, P.: Annamatia castellum. In: Visy, Zs. (ed.): *The Roman Army in Pannonia*, Budapest, 2003.

25 Tőlünk függetlenül a Pécsi Légirégészeti Téka munkatársai légi fényképezést, illetve terepbejárást is végeztek a területen. Szabó Máté szíves szóbeli közlése.

26 *CZAJLIK* 2009, 30.

27 *CZAJLIK* et al. 2010b

24 On the investigation of the fort see: Kovács, P.: Annamatia (Baracs) – A Roman auxiliary fort in Pannonia. *Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae* 41 (2001) 55–80.; Kovács, P.: Annamatia castellum. In: Visy, Zs. (ed.): *The Roman Army in Pannonia*, Budapest, 2003.

25 Collaborators of the Légirégészeti Téka in Pécs conducted aerial photography and field walking on the territory independent of us. Máté Szabó's kind oral communication.

26 *CZAJLIK* 2009, 30

27 *CZAJLIK* et al. 2010b

a falu szerkezete ehhez a körülményhez alkalmazkodott. A csoportokat alkotó, földbe mélyített épületek nagyjából négyszögletesek, oldalhosszúságuk 3–4 m-re becsülhető, tehát valamivel kisebbek és inkább négyzetes alakúak, mint a fent említett vaskori falvak épületei. A falusias településekként meghatározható lelőhelyek rendezettsége különböző lehet, az eddig tárgyalt, megközelítően azonos irányítású épületek csoportjaitól egészen a szabályos beépítésre utaló jelenségekig. Utóbbira példaként Nagydorog-Szotyó (Tolna megye) települése említhető (8. kép).

Mint hogy e morfológiai csoport meghatározásának fő kritériumát a földbe mélyített épületek jelentik, ezzel a módszerrel csak azon korszakok falvai (vaskor, római kor, népvándorlás kor, középkor) azonosíthatók, amelyeknél ez az épületípus használatban volt. A főként a rézkorra jellemző alapárkos épületek, illetve a korszakhoz nem minden esetben köthető oszlopos szerkezetű konstrukciók nehezebben azonosíthatók, amint azt a Felsőmocsolád (Somogy megye) közelében egy csontvázas temetővel azonos helyszínen megfigyelt építmények mutatják (13. kép). Az ilyen épületek nyomait azért nehéz dokumentálni, mert a kisméretű oszlophelyek csak igen jó feltételek mellett adnak pozitív növekedési jelet, amelyeket sokszor nehéz interpretálni, más korszakoktól, illetve egyéb települési jelenségektől elkülöníteni. A kedvező feltételek ellenére a 2009-es év során a vártnál kevesebb esetben (pl. Környe, Csákvári-dűlő) jelentkeztek alapárkos épületekkel rendelkező települések. Közülük kiemelkedik a Rábatamási (Győr-Moson-Sopron megye) É-ra található Beledi-hétrendes-dűlőben fekvő lelőhely, ahol nagyon ritkán megfigyelhető, félköríves záródással ellátott épületeket fényképeztünk le (9. kép). Ebben a zónában, vagyis Csornától Ny-ra, a Tóköznek nevezett területen az elmúlt években már számos, alapárkos épületekből álló kisebb-nagyobb települést, illetve településrészletet sikerült lefényképezni.²⁸ Ezeket a feltehetően friss, a történeti korokban lezajlott morfológiai változások, elöntések miatt leletanyag alapján csak feltételesen, sokkal inkább a különféle feltérési adatok nyújtotta analógiák segítségével tudunk a rézkorhoz kapcsolni.²⁹ Beledi-hétrendes települése esetében – terepi adatok hiányában – szintén csak a feltérési eredmények kínálnak támpontokat, amelyek viszont a késő bronzkor irányába mutatnak.³⁰ A beledi építmények ugyanis alaprajzi szempontból a Dunakeszi, a Székes-dűlőn Szilas Gábor által feltárt, a halomsíros kultúrához kapcsolt U-alakú épületekre hasonlítanak, azzal a lényeges különbséggel, hogy a kisalföldi lelőhely építményei a légi fényképek alapján nem osz-

lathatók a Tóközben (Fig. 7). The extent of the settlement was determined by the size of the water-free territory, similarly to Harc-Janyapuszta, Gulyajáró, and the structure of the village was adjusted to this condition. The houses that formed clusters were semi-subterranean, approximately square-shaped with approximately 3-4 m long sides. It means that they were somewhat smaller and more square-shaped than the buildings of the above-mentioned Iron Age villages. The structure of the sites determined as rural settlements can be varied, ranging from the earlier discussed groups of buildings of more-or-less identical orientations until phenomena indicating regular building in. The settlement of Nagydorog-Szotyó (Tolna county) can be cited as an example to the latter one (Fig. 8).

As semi-subterranean houses are the main criteria of this morphological group, the villages of only those periods can be identified with this method (Iron Age, Roman period, Migration period, Middle Ages) when this building type was used. Buildings with foundation trenches, which are characteristic mainly of the Copper Age, and post-structure constructions, which cannot always be associated with a certain period, are more difficult to identify as it is attested to by constructions observed at a site near Felsőmocsolád (Somogy county), where an inhumation cemetery was also identified (Fig. 13). The traces of such buildings are difficult to record since especially favourable conditions are necessary for getting positive crop marks from small postholes. These marks are often difficult to interpret and distinguish from other periods and settlement phenomena. Despite the favourable conditions, fewer settlements with foundation trenches appeared in 2009 than expected (e.g. Környe, Csákvári-dűlő). The site at Beledi-hétrendes-dűlő N of Rábatamási (Győr-Moson-Sopron county) excels from them, where rarely observed buildings of semicircular closings were photographed (Fig. 9). Numerous settlements and settlement fragments consisting of buildings with foundation trenches could be photographed in this zone W of Csorna in an area called Tóköz.²⁸ They can only conditionally be grouped in the Copper Age from the find material or rather according to analogues from various excavation data because of probably recent morphological changes and floods.²⁹ In the case of the Beledi-hétrendes settlement, the excavation data can offer clues in lack of field data, which point to the late Bronze Age.³⁰ The buildings at Beled resemble the U-shaped buildings of the Tumulus culture uncovered by Gábor Szilas at Dunakeszi, Székes-dűlő with the significant difference that according to the

28 CZAJLIK 2009, 30–33.

29 CZAJLIK et al. 2010a

30 HORVÁTH L. A. – SZILAS G. – ENDRŐDI A. – HORVÁTH M. A.: Előzetes jelentés a Dunakeszi, Székes-dűlőn végzett őskori telepásatásról. In: Régészeti kutatások Magyarországon – Archaeological Investigations in Hungary 2000. Budapest, 2003. 5–17, 7–8., 2–3. ábra

28 CZAJLIK 2009, 30–33

29 CZAJLIK et al. 2010a

30 HORVÁTH L. A. – SZILAS G. – ENDRŐDI A. – HORVÁTH M. A.: Előzetes jelentés a Dunakeszi, Székes-dűlőn végzett őskori telepásatásról. In: Régészeti kutatások Magyarországon – Archaeological Investigations in Hungary 2000. Budapest, 2003. 5–17, 7–8., figs 2–3

lopos, hanem alapárkos szerkezetűek. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a korábban főként Szárföld határában azonosított, két-, vagy többosztatú, feltehetően rézkori épületektől eltérően, a beledi félköríves záródású épületek tájolása megközelítőleg É-D-i és nem K-Ny-i irányú.

Tanyasias települések

A franciaországi légi régészeti kutatások egyik legfontosabb eredménye a vaskori bennszülött tanyák azonosítása volt. Ez közvetlenül összefüggött a zárt területek morfológiai kategóriájának megalkotásával, hiszen utóbbiak részletes terepi kutatása vezetett sok esetben a tanyák megismeréséhez. Magyarországon – az utóbbi évek intenzív kutatása ellenére – egyelőre kevés, a franciaországihoz hasonló zárt területet ismerünk, ezeket is jórészt az Alföldön,³¹ ahol e jelenségek akár 19–20. századi karámok nyomai is lehetnek.

A falusias települések azonosításában elért eredményekre alapozva azonban felvethető, hogy a laza szerkezetű, általában csak néhány földbe mélyített épületből és a hozzájuk kapcsolódó gödrökből álló kisméretű települési egységeket (pl. Kajdacs, Gulyajáró³²) tanyaként értelmezzük. A több hasonló lelőhely (pl. Ivánca, Keserű-völgy-dűlő vagy Bokod, Téglaházi-dűlő) bejárásánál szerzett tapasztalatok ugyanakkor arra figyelmeztetnek, hogy ezeken a területeken – hasonlóan a franciaországi tanyasias településekhez – egyáltalán nem, vagy csak alig lehet a terepen értékelhető leletanyagot gyűjteni.

Valószínűleg hasonló a helyzet az Alföldön, ahol a félig földbe mélyített épületek környékén gyakran összetett árokrendszerek is vannak, amelyek azonban egyelőre nem értelmezhetők a galliaihoz hasonló zárt területekként,³³ s a települési egységek meghatározása is problematikus. Erre jó példát szolgáltat a 2009-ben fényképezett lelőhelyek közül Bugyi, Nemes-úrbői-dűlő (Pest megye), ahol a nagy területet határoló árkok és kisebb karámok sokasága mellett néhány települési objektum (földbe mélyített épület, gödör, esetleg kút nyoma) is megfigyelhető (10. kép). A Duna-Tisza közén, különösen Nagykőrös és Kunpeszér környékén számos lelőhely esetében lehetett hasonló jellegzetességeket megfigyelni.

A települések közül tehát egyelőre háromfélét, városias, falusias és tanyasias típust tudunk megkülönböztetni. A légi felvételeken azonban leggyakrabban ezek részletei, azaz épület- és utcanyomok, gödrök, esetleg földbe mélyített épületek és kapcsolódó árokszakaszok foltjai fordulnak elő. Az aktuális művelési határok és egyéb egyenetlenségek miatt sok esetben a települések

aerial photos the buildings at the site in Kisalföld were not post-structure constructions but ones with foundation trenches. It should be added, however, that as opposed to the probably Copper Age buildings with two or more rooms identified mainly at Szárföld, the orientation of the buildings with semicircular closings from Beled is approximately N-S and not E-W.

Farmsteads

One of the most important results of the French aerial photographic investigations was the identification of Iron Age autochthonous farmsteads. It was strongly linked with the creation of the morphological category of closed areas since it was often their investigation in the field that led to the discovery of farmsteads. In Hungary, despite the intensive investigations of the past few years, only a few closed areas similar to the French ones are known, and most of them came from the Alföld³¹ where these phenomena can be the traces of corrals from the 19th–20th centuries.

Based on the results of the identification of rural settlements it can be suggested that the small settlement units of loose structures, generally composed of a few semi-subterranean buildings and pits (e.g. Kajdacs, Gulyajáró³²) can be interpreted as farmsteads. Experiences from field walking at similar sites (e.g. Ivánca, Keserű-völgy-dűlő or Bokod, Téglaházi-dűlő) warn us, at the same time, that few or no valuable finds can be collected on these territories, similarly to the farmsteads in France.

The situation must be similar in Alföld, where there often appear complex trench systems in the areas of semi-subterranean houses, which cannot as yet be interpreted as closed areas similar to the Gallic ones,³³ and the determination of the settlement units is also problematic. Bugyi, Nemes-úrbői-dűlő (Pest county) offers an example from among the sites photographed in 2009, where trenches bordering large territories, a multitude of small corrals and a few settlement features (traces of a semi-subterranean building, a pit, perhaps a well) could be observed (Fig. 10). Similar phenomena could be observed at numerous sites in the Danube-Tisza Interfluve, especially in the region of Nagykőrös and Kunpeszér.

Three types of settlements can be differentiated to date: urban, rural and farmstead types. In the aerial photos, however, their fragments, traces of buildings and streets, pits, sometimes semi-subterranean houses and discolourations of associated trenches appear the most frequently. Due to borders of actual cultivation

31 CZAJLIK 2005, 126–127.

32 CZAJLIK et al. 2010b

33 Vö. MALRAIN, F. – MATTERNE, V. – MÉNIEL, P.: Les paysans Gaulois (IIIe siècle – 52 av. J.-C.). Paris, 2002. 6. fejezet

31 CZAJLIK 2005, 126–127

32 CZAJLIK et al. 2010b

33 Comp. MALRAIN, F. – MATTERNE, V. – MÉNIEL, P.: Les paysans Gaulois (IIIe siècle – 52 av. J.-C.). Paris, 2002. chapter 6

kiterjedésére és belső szerkezetére nem áll rendelkezésünkre elegendő adat. Felszíni leletanyag városlas, vagy falusias településrészleteknél mindig gyűjthető, egyéb esetekben általában csak a bizonytalan korú emberi megtelepedés tényét lehet megállapítani.

Temetkezések

A temetkezésként értelmezhető jelenségek morfológiai osztályozására fokozottan igaz, hogy a légi fénykép – hasonlóan a leletszegény jelenségekhez (pl. árkok) – a terepjárásnál általában jóval több, sokszor kizárólagos információt biztosít a lelőhelyekről. Ennek oka azonban nem feltétlenül a kísérő tárgyak nélküli, szegényes temetkezésekben keresendő, hanem inkább abban, hogy a sírok leletei mélyebben fekszenek, s ha a szántóföldi művelés miatt felszínre kerülnek, az pusztulás közeli állapotot sejtet. Jó példa erre a Kiskunlacházától É-ra megfigyelt nagyméretű körárkos temető, ahol a körárkok csak néhány esetben látszódnak, de a sírok elhelyezkedése alapján egyértelmű, hogy a mezőgazdasági tevékenység következtében hiányoznak az árokkeretek (11. kép).

Árokkeretes temetkezések

Amint a fenti példa is mutatja, általában könnyen, még előrehaladott pusztulási fázisban is jól felismerhetők az árokkeretes temetkezések. Esetükben a morfológiai osztályozás során mindig figyelembe vettük, hogy amíg a Dunától K-re a sok ásatási párhuzam alapján elsősorban (de nem kizárólag!) a szarmata etnikum sírjaival kell számolnunk,³⁴ addig a Dunántúlon ez történeti okokból nem képzelhető el.

2009-ben összesen 14 lelőhely esetében figyeltünk meg körárkos temetőt, vagy annak néhány sírból álló részletét. Utóbbiaknál a temető teljes kiterjedését vagy a művelési mód, vagy a növényzet adott állapota miatt nem lehetett meghatározni, ezért annak méretére és belső elrendezésére nem tudunk következtetéseket levonni. Mindez elmondható a Farmostól (Pest megye) É-ra fényképezett lelőhelyről is (12. kép). Bemutatását ugyanakkor az indokolja, hogy a megfigyelhető sírok az árokkeretes temetkezések ritkább formáját mutatják. Több esetben lehetett kétszeres, egy sírnál pedig háromszoros körárkot kimutatni, amelyek helyenként összeértek egymással. A sírgödör formája és mérete is eltért a szokványostól, mert inkább lekerekített sarkú négyzetek, mint téglalapok rajzolódottak ki. Párhuzamként a 2004-ben Jászapátiban azonosított Kakukk-dűlői temetkezések közül a nagyobb, különálló sírokat érdemes megemlíteni.³⁵

Egyelőre csak a Dunántúlról ismerünk olyan magányosan álló körárkos temetkezéseket, mint a Cecénél (Fejér-megye), a Szarka-dűlőben felderített jelenség.

units and other uneven phenomena, there are often no sufficient data on the extent and the inner structure of the settlements. Finds can always be collected in urban and rural settlement fragments, while in other cases generally only the fact of a human settlement of an uncertain age can be recorded.

Burials

It is especially valid for the morphological classification of phenomena interpreted as burials that an aerial photo can often be the only or at least the major source of information, similarly to phenomena that yield few finds (e.g. trenches). The reason is not the poverty of the burials, the lack of grave furniture but rather the fact that the finds of the graves lie deeper and when they are turned up by the plough, it indicates a condition close to destruction. The large cemetery with round ditches observed N of Kiskunlacháza is a good example where only a few round ditches can be observed yet it can evidently deduced from the distribution of the graves that they had been destroyed by agricultural activity (Fig. 11).

Burials with ditches

As the above example illustrates, burials with ditches are generally relatively easy to identify even in a fairly devastated condition. It was always considered at the morphological grouping that the graves of Sarmatian ethnic groups can mostly (but not exclusively!) be expected E of the Danube according to many excavation analogues³⁴ while this is not possible in Transdanubia because of historical reasons.

Cemeteries with round ditchers or their fragments of a few graves were observed at 14 sites in 2009. In the latter cases, the extent of the cemeteries could not be determined because of the cultivation type or the condition of the vegetation and thus no conclusions could be drawn concerning their size and interior arrangement. This was the situation at the site photographed N of Farmos (Pest county) (Fig. 12). It is nevertheless mentioned here because the observed graves represent a rare form of burials with ditches. Double ditches were demonstrated at several graves, while a grave had a triple round ditch, and the ditches sometimes touched. The shapes and the sizes of the grave shafts were also uncommon: they had round-cornered square shapes instead of oblong ones. The larger separate graves can be mentioned as analogues from the burials identified at Jászapáti, Kakukk-dűlő in 2004.³⁵

Isolated burials with round ditches similar to the phenomenon discovered at Cece, Szarka-dűlő (Fejér county) have only been known from Transdanubia. The round ditch located on the border of the cultivated field

34 SZAKOS 2008

35 CZAJLIK 2005, 3. kép

34 SZAKOS 2008

35 CZAJLIK 2005, fig. 3

A művelési határra eső körárok csak részben volt megfigyelhető, nem látható például a körárok záródása. Átmérője kb. 20 m, a sírgödör alakja lekerekített sarkú négyszög. Hasonló sírt lehetett megfigyelni 2006-ban Baracs, Dudás-halomnál.³⁶

Azok a lelőhelyek, amelyeknél a légi felvételen csak egy vagy több körárok figyelhető meg sírgödör nélkül, lényegesen nehezebben értelmezhetők. Morfológiai szempontból itt különbséget kell tennünk a talajjelekként, többnyire nagyobb csoportokat alkotó gyűrűs jelenségek és az előzőeknél kisebb, egymástól általában nagyobb távolságra lévő, legfeljebb 3–4 körárból álló, kizárólag gabonajelekként azonosítható struktúrák között. Amíg az előbbiekről egyértelműen állítható, hogy elpusztult halomsíros temetkezés nyomaként határozható meg,³⁷ addig az utóbbiak esetében – felszíni leletek és publikált feltárási párhuzamokhiányában – nincs megfelelő fogódzónk az értelmezéshez, egyes esetekben az sem zárható ki, hogy újkori objektumokról van szó. A jelenségkör fontosságát mutatja ugyanakkor, hogy viszonylag gyakran, 2009 folyamán 19 lelőhely esetében fordultak elő hasonló jelenségek. A legszebb körárkokat Enese (Győr-Moson-Sopron megye) mellett, a Hosszú-Szilos-dűlőben észleltük, de Perkátánál a Parragpusztán korábban már megfigyelt halomnyomok közelében is sikerült újabbakat dokumentálni.

Csontvázas temetkezések

Az egymás mellett sorakozó sírgödörök alapján morfológiaiailag jól elkülöníthető csontvázas temetők azonosítását tapasztalataink szerint csak növényzeti jelek segítségével és nagyobb számban az átlagosan csapadékos, vagy száraz években lehet azonosítani. A 2009-es kora nyári időszakban a légi régészeti szempontból kiváló feltételeknek köszönhetően összesen 10, csontvázas sírből álló temetőt, vagy temetőrészletet azonosítottunk. Felsőmocsoládon, a Kenderföld lelőhelyen (Somogy megye) megfigyelt temető sírjai többé-kevésbé szabályos sorokba rendeződnek, és néhány sírcsoportot is el lehet benne különíteni (13. kép). Hasonló szerkezetű temetőrészletét dokumentáltuk Szenyér (Somogy megye) mellett. Nagy sírszámú soros temetőt figyeltünk meg Györkönytől K-re (Tolna megye), amelyet a Wosinsky Mór Múzeum adatainak információi alapján a késő római korra keltezhetünk. Kisebb sírszámú, lazább szerkezetű csontvázas

could only partly be observed: it could not be seen if the round ditch had an opening. Its diameter measured about 20 cm, the shape of the grave shaft was a square with rounded corners. A similar grave was observed at Baracs, Dudás-halom in 2006.³⁶

The sites where only one or two round ditches can be observed in the aerial photos without grave shafts are significantly more difficult to interpret. From a morphological aspect, we must distinguish the ring phenomena that generally compose larger groups and appear as soil marks from the structures of 3-5 round ditches generally lying at larger distances from one another that can only be identified from crop marks. The former ones were evidently traces of perished tumulus graves,³⁷ while the in the case of the latter ones we do not have clues in lack of surface finds and excavation analogues. Sometimes they may even be modern features. However, the fact that such phenomena were observed at 19 sites in 2009 emphasises their importance. The nicest round ditches were observed at Enese, Hosszú-Szilos-dűlő (Győr-Moson-Sopron county) and further ones were documented close to the earlier observed mound traces at Perkáta, Parragpuszta.

Inhumation burials

As we could experience, the morphologically easily distinguishable inhumation cemeteries can only be identified from vegetation marks, while dry years or ones with average precipitation are necessary for series of identifications. From an aerial archaeological respect, the conditions were especially favourable in the early summer of 2009, and so 10 cemeteries or cemetery fragments with inhumation graves were identified. The graves of the cemetery observed at Felsőmocsolád, Kenderföld (Somogy county) were arranged in more-or-less regular rows, and even a few grave groups could be differentiated (Fig. 13). A cemetery fragment of a similar structure was documented at Szenyér (Somogy county). A row-cemetery of many graves was observed E of Györköny (Tolna county), which can be dated from the late Roman period according to data in the archives of the Wosinsky Mór Museum. A cemetery of fewer graves and a looser structure was found along the Concó south of Ács (Komárom-Esztergom county) close to the supposed Roman period road leading toward Tata.

36 CZAJLIK Z. – TANKÓ K. – WINKLER M.: Légitrégészeti kutatások Magyarországon 2006-ban (Rövid beszámoló az ELTE Régészettudományi Intézetének Térinformatikai Kutatólaboratóriumában folyó munkáról.) – Aerial archaeological investigations in Hungary in 2006 (A short report on the work done in the GIS Research Laboratory of the Institute of Archaeological Sciences, Eötvös Loránd University) In: Régészeti kutatások Magyarországon – Archaeological Investigations in Hungary 2006. Budapest, 2007. 121–135, 4. kép

37 WINKLER M.: A Kisalföld kora vaskori halomsíros temetkezéseinek vizsgálata légi fényképek és topográfiai adatok alapján. Szakdolgozat. ELTE 2006.

36 CZAJLIK Z. – TANKÓ K. – WINKLER M.: Légitrégészeti kutatások Magyarországon 2006-ban (Rövid beszámoló az ELTE Régészettudományi Intézetének Térinformatikai Kutatólaboratóriumában folyó munkáról.) – Aerial archaeological investigations in Hungary in 2006 (A short report on the work done in the GIS Research Laboratory of the Institute of Archaeological Sciences, Eötvös Loránd University) In: Régészeti kutatások Magyarországon – Archaeological Investigations in Hungary 2006. Budapest, 2007. 121–135, fig. 4

37 WINKLER M.: A Kisalföld kora vaskori halomsíros temetkezéseinek vizsgálata légi fényképek és topográfiai adatok alapján. Thesis work. ELTE 2006

temetőt találtunk Ácstól (Komárom-Esztergom megye) D-re a Concó mentén, nem messze a Tata felé vezető római út feltételezett vonalától.

Hamvasztásos temetkezések

A temetkezések közül a legnehezebben a hamvasztásos típust lehet igazolni a légi fényképek segítségével. Az egymáshoz közeli, kisebb méretű sírfoltként definiálható gödrök számos esetben megfigyelhetők, de ezeknek a lelőhelyeknek a meghatározásánál komoly fenntartásokkal kell élnünk. Figyelembe kell venni ugyanis az újkori erdőgazdálkodásból, vagy egyéb hasonló „nyomokat” hagyó művelésből (szőlő, gyümölcsös stb.) fakadó zavaró hatásokat, továbbá a több periódusú, intenzív lelőhelyek esetében nehézséget jelenthet a sírok és a települési objektumok (gödrök, kutak) elkülönítése. Az azonosításban segíthet, ha ismert, hamvasztásos temetőként azonosítható lelőhelyekről készült légi fotókkal vetjük össze őket. Példaként egy Veszvény melletti lelőhelyet mutatunk be, ahol Takács Károly korábbi terepbejárásai alapján kora vaskori temetőről vannak adataink (14. kép 1.). A 2008-ban Szalkszentmárton mellett fényképezett jelenségek, illetve a 2009-ben Baracsától (Fejér megye) D-re, a Váli-víz mentén megfigyelt objektumok (14. kép 2.) ugyancsak jelentős hamvasztásos temetőkre utalnak.

Vonalas jelenségek

2009-ben több ízben sikerült olyan vonalas jelenségeket észlelni, amelyek nagy valószínűséggel hozhatók összefüggésbe egykori utakkal. A már több éve zajló útkutatási programunk fő célja a római kori útszakaszok feltérképezése, így a felderítés során elsősorban a nemzetközi légirégészeti kutatásban is gyakorta felhozott példák és analógiák segítségével próbáljuk szűkíteni erre a periódusra azon jelenségek körét, amelyek a ma már nem használatos utak nyomát mutatják.

Az analógiák egyike a nemzetközi légirégészeti irodalomban a római utakat kísérő párhuzamos vonalakként jelentkező, talaj- vagy növényzeti növekedési jelek által láthatóvá váló egykori útárkok feltérképezése. Habár az útárkok megléte nem feltétlenül köthető egyértelműen a római korhoz, mégis valamelyest leszűkíthető a jelenség korának meghatározása. Általánosan elfogadott nézet szerint ugyanis az őskori és a középkori utakra a könnyebb haladási irány megválasztása volt jellemző A és B pont között, vagyis nem építették őket, hanem kialakultak. Ezzel szemben a római és az újkori épített utak már bizonyos szabályszerűséget mutattak, amelynek az útárok kialakítása is része volt.³⁸ Ezért e kettős vonalas, valószínűleg egykori útárkot rejtő jelenségek feltérképezése nagy segítséget jelent az útkutatásban.

Cremation burials

Cremation rite is the most difficult to identify from among burials with the help of aerial photos. Closely distributed pits that can be interpreted as discolourations of small graves can often be observed but we must be careful with the definition of these sites. Disturbing factors coming from modern forestry or any other cultivation type (vineyards, orchards etc.) leaving similar “traits” should also be considered, and the differentiation of graves and settlement features (pits and wells) can cause difficulties at intensive, multi-period sites. Comparing them with aerial photos taken of known cremation cemeteries can help. A site at Veszvény will be mentioned as an example where Károly Takács collected data of an early Iron Age cemetery during his field walkings (Fig. 14. 1). The phenomena photographed at Szalkszentmárton in 2008 and the features observed along Váli-víz S of Baracska (Fejér county) (Fig. 14. 2) also indicate significant cremation cemeteries.

Linear phenomena

In 2009, we could observe several linear phenomena that can most probably be connected with roads. The main aim of the road investigation project, which has been carried on for years, is the mapping of Roman period road stretches. Accordingly, we intend to narrow down the phenomena that indicate traces of already unused roads to this period with the help of examples and analogues often cited in the international aerial archaeological research.

One of the analogues in the international aerial archaeological literature is the mapping of one-time ditches along roads, which are revealed by soil or vegetation growth marks, and which appear as parallel lines along Roman roads. Although not all the ditches along roads can be linked with the Roman period, the determination of the age of the phenomenon can certainly be narrowed down. According to a generally accepted idea, prehistoric and medieval roads were built along the easiest way between point A and B, which means that they were not constructed: they evolved. The constructed roads of the Roman and the early modern period, in contrary, display certain regularities, and the ditches belonged among them.³⁸ Thus the mapping of phenomena of double lines, which probably indicate former ditches along roads, offers an immense help in road investigation.

Based on international examples, not all the double linear phenomena are ditches along roads as it has already been emphasised.³⁹ Most often, linear public util-

38 Tóth, L.: Magyarország közútjainak története. Budapest, 1995. 27.

38 Tóth, L.: Magyarország közútjainak története. Budapest, 1995. 27

39 Bödőcs, A.: Neue Angaben zur Forschung römischer Landstrassen in Pannonien – Újabb adatok a római utak kutatásához. ArchÉrt 131(2006) 75–88., 81.; Bödőcs A.: Útkutatás a levegőből. In: Anders Alexandra, Szabó Miklós, Raczky Pál (eds.) Régészeti Dimenziók. Tanulmányok az ELTE BTK Régészettudományi Intézetének tudományos műhelyéből. Budapest, 2009. 37–48, 43–44

A nemzetközi példák alapján a kettős vonalas jelenségek nem mindegyike útárok azonban, amint erre már korábban is felhívtuk a figyelmet.³⁹ Leggyakrabban a kettős rendszerű vonalas közműépítmények vezetnek félre, amelyek csak ritkán azonosíthatók és szűrhetők ki a topográfiai térképek segítségével. Amíg földmérési szakági térképadatok nem állnak a régészeti kutatás rendelkezésére, csak a felhalmozódott tapasztalat alapján tudjuk a modern létesítményeket kiszűrni.

Az egyik ilyen negatív tapasztalat például, hogy a növényzet eltérő növekedési fázisa következtében kialakuló, töretlen, éles és szabályos határokkal mutató vonalas jelenségeket, főleg a kiváló észlelési körülmények között készített képeken, erősáramú földkábel, szennyvízvezeték, ill. vízvezeték létesítményei közé lehet sorolni. Amennyiben egyéb geológiai (esetleg régészeti) jelenséget úgy szel át, hogy azokat semmiféle érzékelhető módon nem zavarja meg és nem teszi „elmosódottabbá”, akkor nagy valószínűséggel modern kori gépi földmunka levegőből észlelhető nyomaival állunk szemben. (2009-ben ilyen negatív eredményként könyvelhetjük el pl. a Somogy megyei Berzence, Fekete-cserdülőben húzódó párhuzamosan futó, kettős árok nyomvonalát.) Ugyanis bármilyen kiépítettségű volt az egykori út (föld-, sóder- vagy makadámút), a folyamatos használat során az egykori járófelszín tömörödöttsége már mindenképpen jelez némi eltérést a környezetéhez képest. Ezenkívül az esetleges – vagy folyamatos – javítások hatására, a kézi földmunka miatt nem tapasztalható olyan szabályos vonalvezetés és szabályos méret, mint a fent említett jelenségek esetében. További segítséget jelent ilyenkor, ha a nyomvonal elméleti meghosszabbításában olyan út vagy csatorna átereszeket, átjárókat keresünk, amelyek az egykori úthoz tartozhattak. Ezek hiányában azonban feltételezhetjük, hogy régebbi útról van szó.

A biztosan egykori útként értelmezhető légirégészeti lelőhelyek korát topográfiai módszerekkel csak közvetett módon határozhatjuk meg. A legkönnyebb az újkori útvonalak korának megállapítása, bár gyakran azok korábbi voltát sem lehet kizárni. (pl. Mezőfalva, Banksimándi-földek III. lelőhely esetében a Nagylók felé vezető régi „Sóhordó út” egy szakaszát feltételezhetjük, amely elnevezés gyakran középkori, esetenként római kori útszakaszokat is jelölhet.⁴⁰

Az újkori úthasználat a legtöbb esetben nem zárja ki, hogy a felderített útszakaszokat egy korábbi időszakra (is) keltezzük. A nemzetközi szakirodalomban a római utak kiépítésének technikai kivitelezése során megfigyelt

ity constructions of a double system mislead us, which can only rarely be identified and bypassed with the help of topographic maps. As long as no survey maps of the various trades are available for archaeological research, trained eyes offer the only help in identifying modern establishments.

One of the experiences is that the unbroken linear phenomena appearing with sharp and regular contours identified from the diverse growth phases of the vegetation can be identified as underground cables of power circuits, sewers or water pipes especially in the photos taken within excellent conditions. When they intersect other geological (and perhaps archaeological) phenomena so that they do not disturb them in any way and do not even make them more “blurred”, they are most probably traces of modern period earth work that can be observed from the air. (The track of a parallel double trench at Berzence, Fekete-cserdülő in Somogy county can be accepted as such a negative result.) No matter how the road was constructed (from earth, gravel or macadam), the compactness of the one-time road surface caused by regular use shows a certain divergence from its environment. Besides, in result of eventual or continuous manual repairs, no such regular outlines and measurements can be observed as in the above examples. Another circumstance that can help is the existence of culverts in the theoretical elongation of the track. Their lack, however, suggest that the road is probably older.

The age of the aerial archaeological sites that can certainly be interpreted as roads can only indirectly be determined with topographic methods. The dating of the early modern period roads is the easiest although sometimes they can also be older (e.g. at the Mezőfalva, Banksimándi-földek III site a stretch of the old “Sóhordó” [Salt transportation] road toward Nagylók can be supposed, which name may often identify medieval, sometimes Roman period road stretches.⁴⁰

The fact that a road was used in the modern period does not mean that the uncovered stretch cannot (also) have an earlier dating. The existence of the traits observed during the construction of Roman roads and described in the international technical literature⁴¹ (straight or angularly broken line, parallel ditches running at a relatively large distance from one another – 10-15 m, and 20-25 m) often implies that the road is of a Roman origin. In these cases, obvious differences set apart these road types from the temporarily or continuously used dirt roads, routes, the already forgotten tracks that are still marked by the vegetation (sometimes unevenness in the surface) yet no road structure or a regular course can be demonstrated. The most impor-

39 Bődöcs, A.: Neue Angaben zur Forschung römischer Landstrassen in Pannonien – Újabb adatok a római utak kutatásához. ArchÉrt 131(2006) 75–88., 81.; Bődöcs A.: Útkutatás a levegőből. In: Anders Alexandra, Szabó Miklós, Raczky Pál (szerk.) Régészeti Dimenziók. Tanulmányok az ELTEBTK Régészettudományi Intézetének tudományos műhelyéből. Budapest, 2009. 37–48, 43–44.

40 Bődöcs 2008, 508., 560.

40 Bődöcs 2008, 508., 560

41 Тóтн Е.: Рóмай утак а Дуна́нтóлон. Мíе́млэ́квэ́де́лем XLIX/1 (2005) 1–8. 2–4.; Bődöcs 2008, 129–145

tulajdonságok⁴¹ (egyenes, ill. szögben törő vonalvezetés, párhuzamos, viszonylag nagyobb távolságban – 10–15 m és 20–25 m – húzódo útárkok) alapján ugyanis sok esetben római kori eredetet is feltételezhetünk. Ilyenkor ugyanis jól látható különbségek különítik el az ilyen típusú utakat az alkalmoszerűen vagy folyamatosan használt csapásoktól, útvonalaktól, amelyek mára elfeledett nyomvonalát a növényzet (esetenként a talajjelenségek) ugyanúgy jelzik, viszont semmiféle útszerkezet, szabályosnak mondható nyomvonalvezetés nem vehető ki rajtuk. A 2009-ben megfigyelt, fontosabb vonal-as jelenségek (utak) a következők:

Hegyszentmárton, Pusztadűlő (Baranya megye)

Hegyszentmártontól ÉNy-ra, ÉNy-Dk-i irányban hosszasan követhető egyenes vonalú párhuzamos árkok látszanak. A jelenség az újkori művelési irányoknak nem felel meg, kora ismeretlen.

Mezőfalva, Banksimándi-földek III. (Fejér megye)

A már az 1. katonai felmérésen fellelhető, de pontosan csak a 2. katonai felmérésen lokalizálható Előszállás és Pusztanagylók közötti út maradványai követhetők mintegy 2 km hosszán az egykori térképen jelzett „zu Alsó Sismánd” tanyák egyikének határmaradványaival együtt, amelyek az úthoz igazodva négyszögletes árokkal határolt területként jelennek meg. Talán erre az útra vonatkozhat a Nagylók környékén ismert „Sóhordó út” kifejezés, ami utalhat az útvonal újkor előtti létezésére is.

Pátka, Hosszúdűlő (Fejér megye)

Egykori út nyoma figyelhető meg a Császárvízre merőlegesen, rövid szakaszon. Az út árcai zölden jelentkeztek az érésbe forduló gabonában, miközben az úttest nyomvonalán már érésbe fordult (sárga) a gabona. Kora ismeretlen.

Perkáta, Parrag-pusztá II. (Fejér megye)

A méreteiben (kb. 10 m széles) római utakra hasonlító egykori út, ill. egy útkereszteződés párhuzamos árcai figyelhetők meg a Parrag-pusztá lelőhelytől É-ra fekvő területen. Az újkori katonai felmérési térképen (2. katonai felmérés) Tamásdomb földrajzi helynevű területen ez az útkereszteződés megtalálható. Ugyanakkor különböző kiterjedésű, árkokkal határolt területek, földbe mélyített objektumok, valamint körárkok foltjai jelentkeztek ezen út tájolására felfűzve. A Tamásdombot ma átszelő csatorna az újkori katonai felmérésen még nem létezett, e területen innen eredő kisebb vízfolyást jelez csupán. Az út mentén kivehető különböző árokjelenségek valószínűleg összefüggésben állnak azokkal a további zárt területekkel (egykori parcellanyo-

tant linear phenomena (roads) observed in 2009 are the followings:

Hegyszentmárton, Pusztadűlő (Baranya county)

Straight parallel ditches can be followed in a long stretch in a NW-SE direction NW of Hegyszentmárton. The phenomenon is not adjusted to the modern cultivation directions, its age is unknown.

Mezőfalva, Banksimándi-földek III. (Fejér county)

The remains of the road between Előszállás and Pusztanagylók can be found in the 1st military survey but it can exactly be localised only in the 2nd military survey. It can be followed in a length of 2 km together with the remains of the fields one of the farmsteads marked as „zu Alsó Sismánd” in the survey map. They appear as territories bordered by square-shaped ditches adjusted to the road. The name „Sóhordó út” [Salt transportation road] used in the region of Nagylók can refer to this road, and it also suggests that the route already existed before the early modern period.

Pátka, Hosszúdűlő (Fejér county)

The traces of an old road can be observed in a short stretch perpendicular at Császárvíz. The ditches of the road appear with a green colour in the ripening corn, while the track of the road surface is ripened (yellow) crop. Its age is not known.

Perkáta, Parrag-pusztá II. (Fejér county)

Parallel ditches of an old road resembling a Roman road in its measurements (about 10 m wide) and a road junction can be observed N of the Parrag-pusztá site. This road junction can be found in the early modern military survey map (2nd military survey) on a territory bearing the topographic name Tamásdomb. At the same time, areas of various sizes bordered by ditches, semi-subterranean features and discolourations of round ditches appeared adjusted to the orientation of the road. The channel that crosses Tamásdomb did not yet exist in the early modern period military survey map: it only marked a small brook starting from here. The various trench phenomena along the road were probably linked with the closed areas (traces of parcels?) that can clearly be seen in the photo of GoogleEarth. As most of the phenomena can certainly be dated from archaeological periods, the road can also be an earlier one.

Dunaföldvár, Felső-Bakaszállás (Tolna county)

The traces of old roads and numerous pits and semi-subterranean houses can be seen on a large territory in the photos. The farm road marked in details in the early modern military surveys as Felső-Bakaszállás or Pusztá-Baka-Szállás can be identified. The trenches can clearly be seen about 13 m apart along the main road of the settlement. Roman period settlement traces (KÖH 51544) are known N of this road. According to the 1st

41 Tóth E.: Római utak a Dunántúlon. Műemlékvédelem XLIX/1 (2005) 1-8. 2-4.; Bödöcs 2008, 129-145.

mok?) amelyek a GoogleEarth felvételén e területen is jól kivehetők. Minthogy a jelenségek többsége biztosan régészeti korú, nem zárható ki az út korábbi keletkezése sem.

Dunaföldvár, Felső-Bakaszállás (Tolna megye)

Nagy területen az egykori utak nyomai, valamint számos gödör és földbe mélyített ház látszik a felvételeken. A Felső-Bakaszállás-ként vagy Pusztá-Baka-Szállás-ként az újkori katonai felméréseken részletesen ábrázolt dűlőutat (vagy tanyasias település „utcáját”) figyelhetjük meg. A település egyik fő útját alkotó út mentén jól kivehetők az árkok, amelyek kb. 13 m távolságban vannak egymástól. Ettől az úttól É-ra római településnyom ismert (KÖH 51544). Az 1. katonai felmérés szerint ezen út mentén húzódott a 18. században a „Szállás Baka” település, amely a 19. századra bővült ki. Feltételezhető, hogy egy korábbi közlekedési út mentén jött létre, amely ekkorra már elvesztette jelentőségét.⁴²

Kajdacs, Makkos-dűlő (és Alsó-Hídvég-dűlő) (Tolna megye)

Hosszan követhető, egykori útra utaló kettős árok vonala figyelhető meg Kajdacs és Felsőhídvég között. Korábban az út kiépítési paraméterei alapján (pl. árkok egymástól való távolsága kb. 10–15 m) római kori eredetűnek véltük.⁴³

Kenyeri, Csetetekert-dűlő (Vas megye)

Kenyeri határában, a községtől ÉNy irányban, az újkori katonai felméréseken is szereplő egykori út árkainak nyomai mutatkoztak meg növényi növekedési jelként. Ennek folytatása az egykori Kecskédi- vagy Kenyéri-erdőben húzódik és kb. 600 m hosszan követhető. Szabályos szögben törő kiépítése és az árkok egymástól való nagyobb távolsága tudatos tervezést és a római utakra jellemző tulajdonságokat mutat. A Kenyeri községtől DK-i irányban található Királykúti majornál 1953-ban Türr Ervin római útnyomokat jegyzett fel.⁴⁴

Köcsk, Fenyő-dűlő (Vas megye)

Kb. 300–400 m hosszan figyelhető meg az egykori Nagyköcsk és Vásárosmiske között húzódó – feltehetően – újkori dűlőút mára felhagyott része. Ez a szakasz a Rába (Sitke) és a Marcal (Jánosháza) között húzódó ÉNy–DK irányú út része. Kiépítése – egyenes, ill. szögben törő vonalvezetése – alapján azonban római kori utak ismérveit is magán hordozza, így nem zárható ki korábbi keletkezése sem.

military survey, the settlement called „Szállás Baka” was located along this road in the 18th century, which got enlarged in the 19th century. It was probably established along an earlier transport route, which had by then lost its importance.⁴²

Kajdacs, Makkos-dűlő (and Alsó-Hídvég-dűlő) (Tolna county)

The line of a double ditch indicating a road can be observed in a long stretch between Kajdacs and Felsőhídvég. Earlier we thought it was of a Roman origin based on its construction parameters (e.g. the distance between the ditches is about 10–15 m).⁴³

Kenyeri, Csetetekert-dűlő (Vas county)

The traces of the ditches of an earlier road appeared in the form of vegetation growth marks NW of Kenyeri. This road is marked in the early modern military surveys as well. Its continuation runs in the Kecskédi or Kenyéri forest and can be followed in a length of about 300 m. Its line that breaks at a regular angle and the distance between the ditches show a conscious planning and features characteristic of Roman roads. In 1953, Ervin Türr recorded traces of a Roman road at Királykúti major SE of Kenyeri.⁴⁴

Köcsk, Fenyő-dűlő (Vas county)

The by now abandoned stretch of the early modern period road between Nagyköcsk and Vásárosmiske can be observed in a length of about 300–400 m. It is a part of the NW-SE directed road that connected the Rába (Sitke) and the Marcal (Jánosháza). It also bears the traits of a Roman road in its straight line broken at an angle so it may have an earlier dating.

In 2009, the OTKA competition NK 68824 and the Bolyai János Postdoctoral award supported our investigations. Gábor Talabos, Tamás Nagy, Csaba Dávid and Péter Ürmös were the pilots. Attila Czövek (Wosinsky Mór Museum, Szekszárd), Máté Losonczi (KÖH Western Transdanubian Office, Győr) and Éva Ďurkovič archaeologists, Enikő Bilicz, Katalin Groma, Tamás Horváth, András Jáky, Orsolya Laczi and Zsófia Szórádi university students (Eötvös Loránd University, Institute of Archaeological Sciences, Budapest) took part in the field walking beside the authors.

42 Bődöcs 2008, 461.

43 Bődöcs 2008, 468–469.

44 SM RA 58; Bődöcs 2008, Bődöcs A.: A római kori Savaria környéki centuriatio területének vizsgálata térinformatikai eszközökkel. BMGE Szakdolgozat. Kézirat. Budapest, 2009.

42 Bődöcs 2008, 461

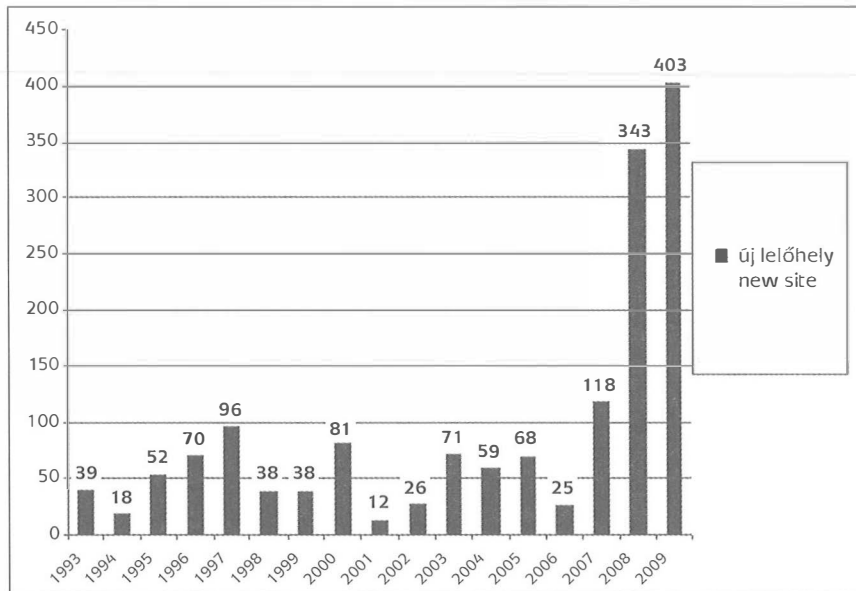
43 Bődöcs 2008, 468–469

44 SM RA 58; Bődöcs 2008, Bődöcs A.: A római kori Savaria környéki centuriatio területének vizsgálata térinformatikai eszközökkel. BMGE Thesis work. Manuscript. Budapest, 2009

Kutatásainkat 2009-ben az OTKA NK 68824-es pályázat és a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatta. A repülőgép-vezetők Talabos Gábor, Nagy Tamás, Dávid Csaba és Ürmös Péter voltak. A terepbejárásokon a szerzőkön kívül Czövek Attila (Wosinsky Mór Múzeum, Szekszárd), Losonczy Máté (KÖH Nyugat-dunántúli Regionális Iroda, Győr), és Đurkovič Éva régészek, Bilicz Enikő, Groma Katalin, Horváth Tamás, Jáky András, Laczi Orsolya és Szórádi Zsófia egyetemi hallgatók (ELTE BTK Régészettudományi Intézete) vettek részt.

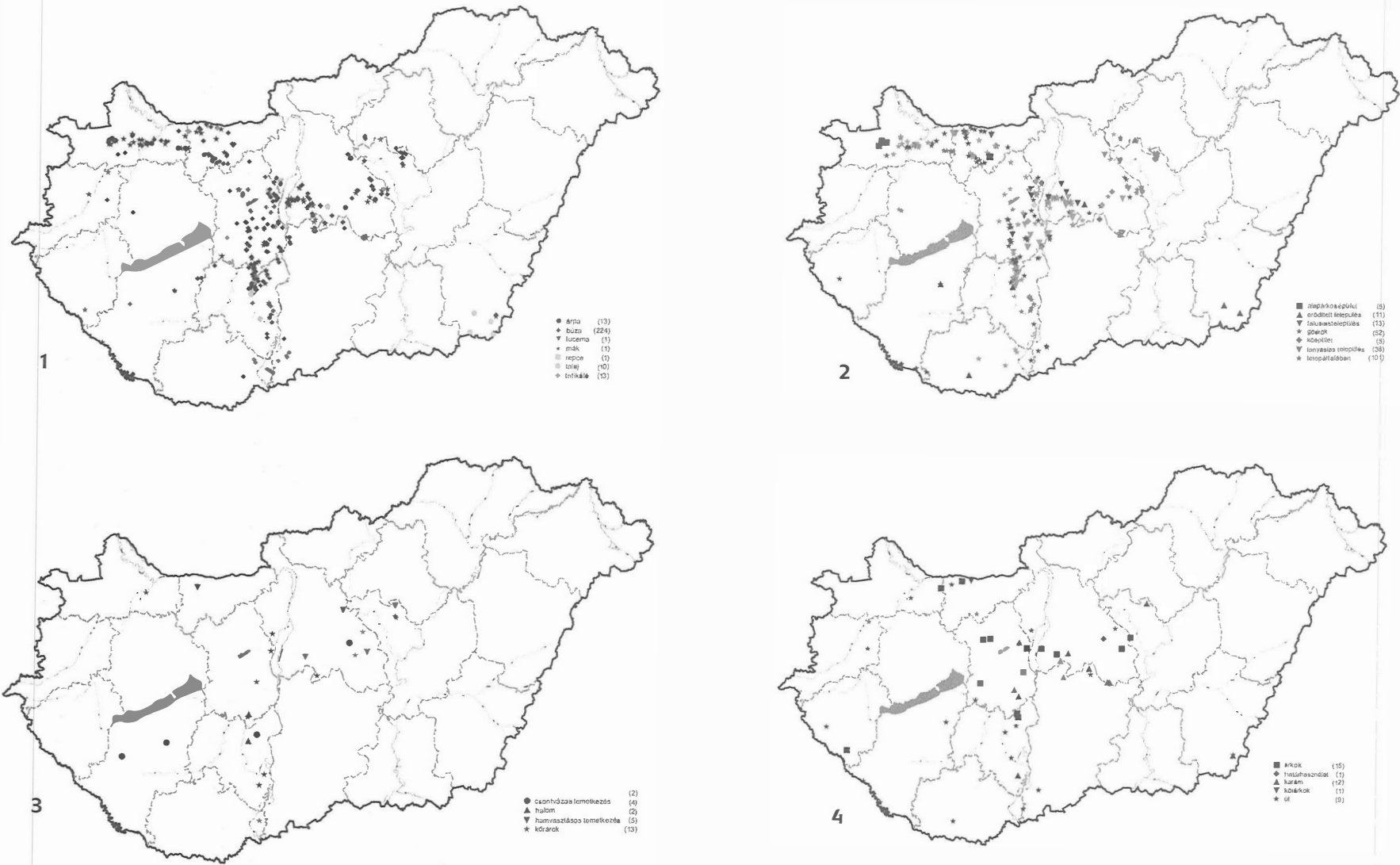
Irodalom • References

- BÖDŐCS 2008 Bődöcs A.: A római kori úthálózat térinformatikai vizsgálata a mai Magyarország területén. ELTE BTK PhD disszertáció. Kézirat. Budapest, 2008.
- CZAJLIK 2004 CZAJLIK Z.: Légitrégészeti kutatások Magyarországon 2003-ban (Rövid beszámoló az ELTE Régészettudományi Intézetének Térinformatikai Kutatólaboratóriumában folyó munkáról.) – Aerial archaeological investigations in Hungary in 2003 (A short report on the work done in the GIS Research Laboratory of the Institute of Archaeological Sciences, Eötvös Loránd University) In: Régészeti kutatások Magyarországon – Archaeological Investigations in Hungary, 2003. Budapest, 2004. 111–125.
- CZAJLIK 2005 CZAJLIK Z.: Légitrégészeti kutatások Magyarországon 2004-ben (Rövid beszámoló az ELTE Régészettudományi Intézetének Térinformatikai Kutatólaboratóriumában folyó munkáról.) – Aerial archaeological investigations in Hungary in 2004 (A short report on the work done in the GIS Research Laboratory of the Institute of Archaeological Sciences, Eötvös Loránd University) In: Régészeti kutatások Magyarországon – Archaeological Investigations in Hungary, 2004. Budapest, 2005. 121–141.
- CZAJLIK 2009 CZAJLIK Z.: Légitrégészet Magyarországon. In: Anders Alexandra, Szabó Miklós, Raczky Pál (szerk.) Régészeti Dimenziók. Tanulmányok az ELTE BTK Régészettudományi Intézetének tudományos műhelyéből. Budapest, 2009. 23–36.
- CZAJLIK et al. 2009 CZAJLIK Z. – BÖDŐCS A. – RUPNIK L. – WINKLER M.: Légitrégészeti kutatások Magyarországon 2008-ban (Rövid beszámoló az ELTE Régészettudományi Intézetének Térinformatikai Kutatólaboratóriumában folyó munkáról.) – Aerial archaeological investigations in Hungary in 2008 (A short report on the work done in the GIS Research Laboratory of the Institute of Archaeological Sciences, Eötvös Loránd University) In: Régészeti kutatások Magyarországon – Archaeological Investigations in Hungary 2008. Budapest, 2009. 111–130.
- CZAJLIK et al. 2010a CZAJLIK, Z. – RUPNIK, L. – LOSONCZI, M. – TIMÁR, L.: Aerial archaeological survey of a buried landscape: The Tóköz project. Proceedings of the EAC Conference, Reykjavik, March 2010, in preparation.
- CZAJLIK et al. 2010b CZAJLIK, Z. – CZÖVEK, A. – CSIPPÁN, P. – HOLL, B. – MAGYARI, E. – SZÖLLŐSI, SZ. – RUPNIK, L. – TIMÁR, L.: Archaeological and palaeoenvironmental Data on Late Iron Age settlements in Southeastern Transdanubia (Tolna County) In: Berecki S. (ed.): Iron Age Communities in the Carpathian Basin. Proceedings of the Colloquium, Târgu Mureș, 9–11 October 2009. Cluj Napoca, 2010, 149–170.
- SZAKOS 2008 SZAKOS É.: Árokkeretes temetkezések az Alföldön légi felvételek és topográfiai adatok alapján. Szakdolgozat, ELTE BTK Régészettudományi Intézet, Budapest, 2008.
- WHIMSTER 1989 WHIMSTER, R.: The Emerging Past. Air Photography and the Buried Landscape. London, 1989.

1. kép: Újonnan azonosított légifotó-lelőhelyek 1993–2009 között

Fig. 1: Aerial photographic sites identified between 1993–2009

2. kép: A 2009-ben fényképezett légifotó-lelőhelyek elterjedési térképei. 1.: Az összes újonnan azonosított lelőhely a terület állapota (talaj- illetve növénytípus) szerint; 2.: Településre utaló jelenségek; 3.: Temetkezésekre utaló jelenségek; 4.: Vonalas objektumok

Fig. 2: Distribution map of the aerial photographic sites photographed in 2009. 1: All the identified sites grouped by the condition of the territory (soil and vegetation type); 2: Phenomena indicating settlements; 3: Phenomena indicating burials; 4: Linear features

1

2

3. kép: 1: Perkáta, Forrás-dűlő őskori földvára Fejér megyében (2009. április 24.). A: terepen is azonosítható erősítés; B: korábbi légi felvételen azonosított betemetett árok; C: 2009-ben azonosított kettős árok.
2.: Őskori földvár Diósvizsló, Butsok-dűlőnél, Baranya megyében (2009. június 9.)

Fig. 3: 1: Prehistoric earthen fort of Perkáta, Forrás-dűlő in Fejér county (April 24, 2009). A: fortification identifiable on the spot as well; B: filled in trench identified in an earlier aerial photo;
C: double trench identified in 2009

2: Prehistoric earthen fort at Diósvizsló, Butsok-dűlő in Baranya county (June 9, 2009)

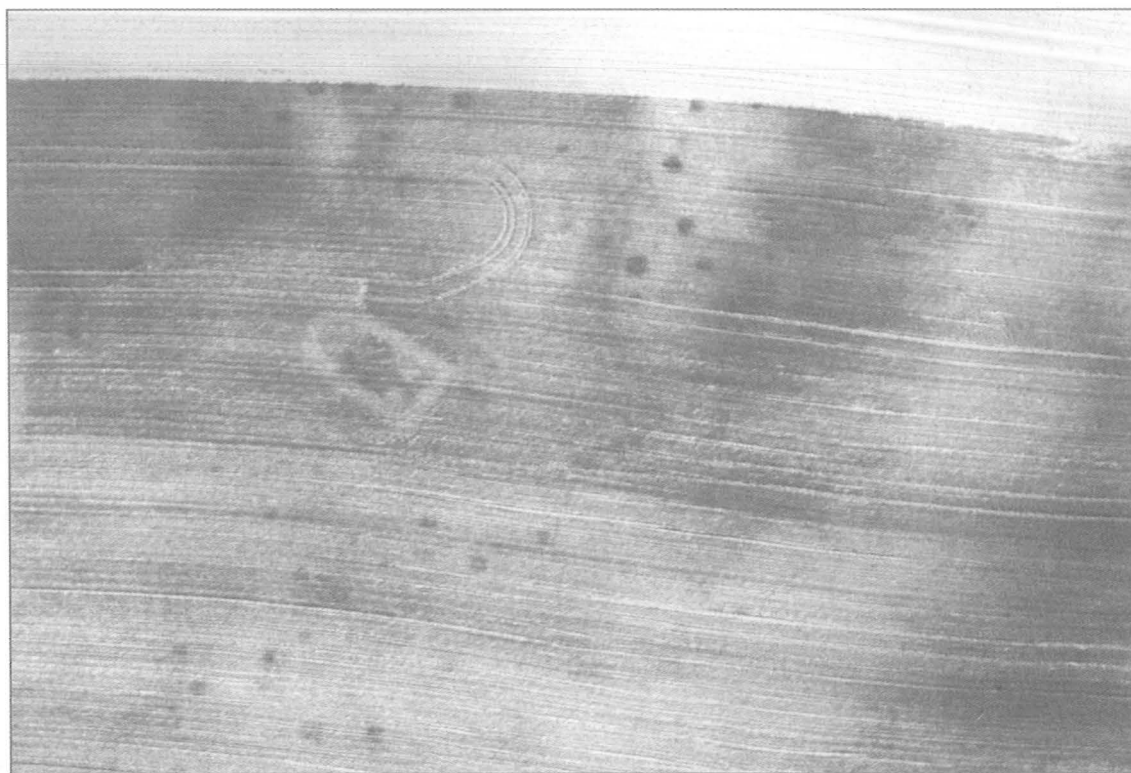
1

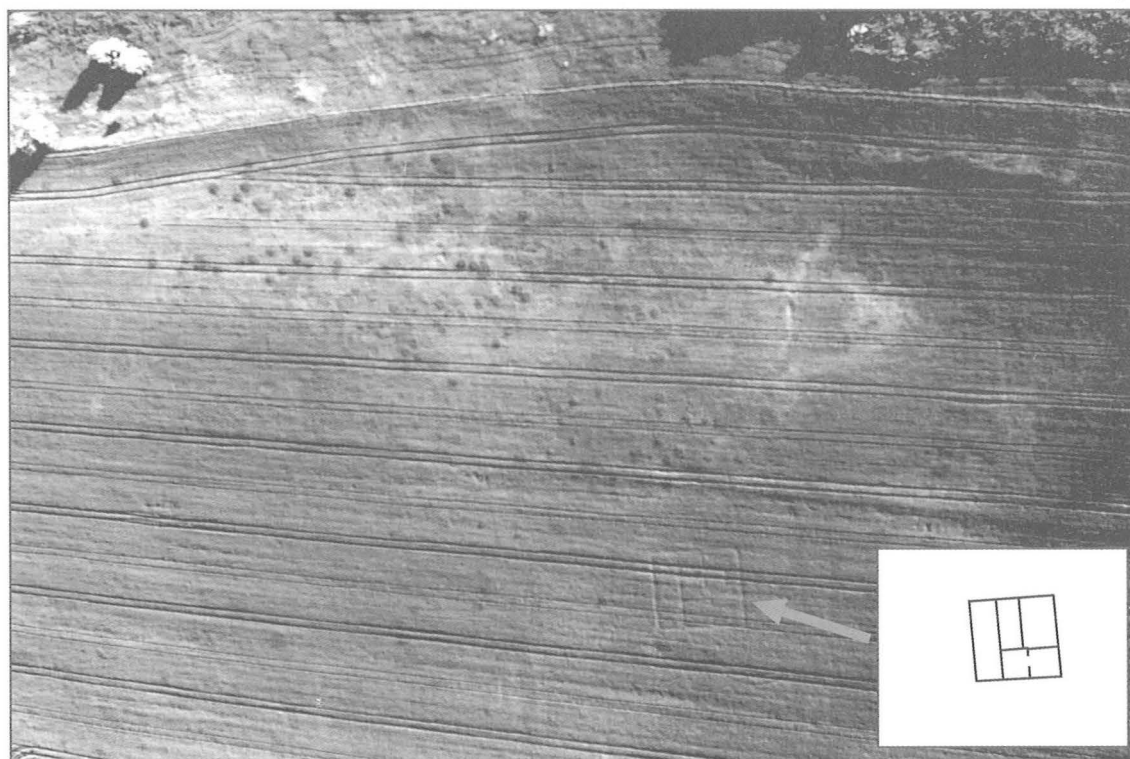
2

4. kép: 1.: Feltehetőleg újkőkori körárok nyoma Magyardombegyháza közelében, Békés megyében (2009. május 1.); 2.: Kör alakú erődítés nyoma Dabastól K-re, Pest megyében (2009. május 1.)

Fig. 4: 1: Traces of a probably Neolithic round ditch at Magyardombegyháza, Békés county (May 1, 2009); 2: Traces of a round fortification E of Dabas, Pest county (May 1, 2009)

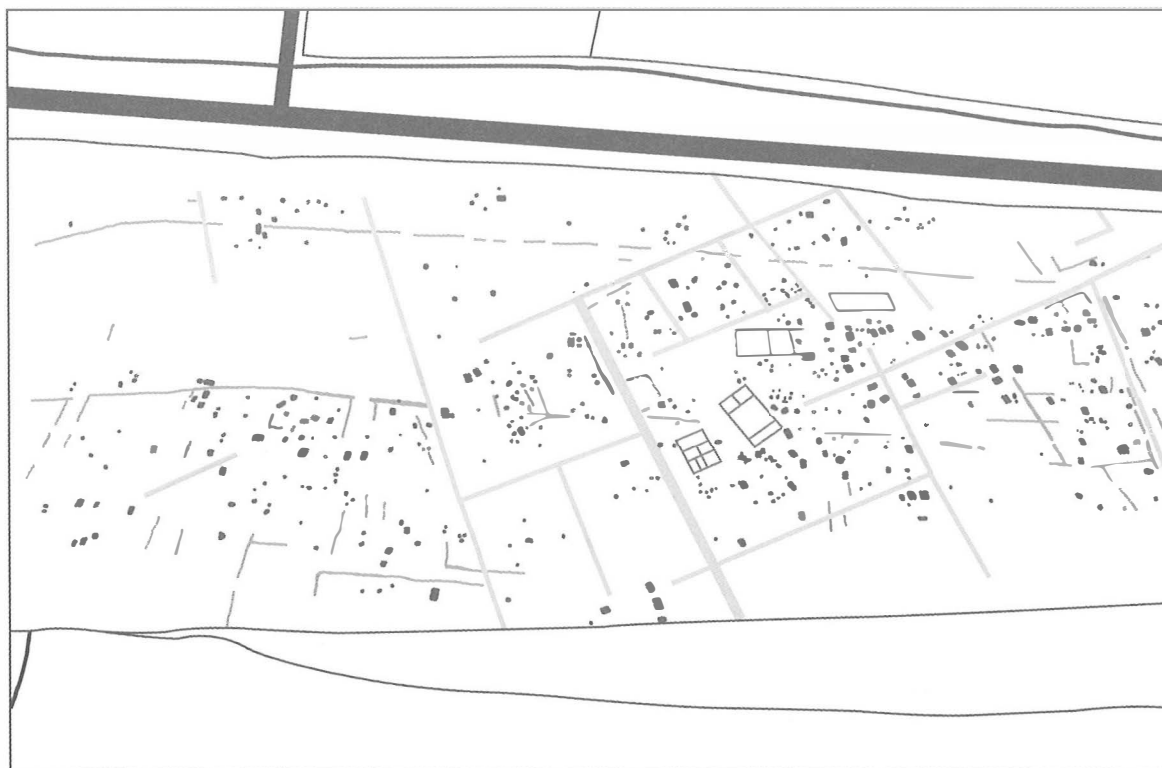
1

2

5. kép: 1.: Árpád-kori templom és a hozzá kapcsolódó falu nyomai Kajdacs határában, Tolna megyében (2009. május 18.); 2.: Római kori villa(?) kőépületének nyoma Érd mellett, Pest megyében (2009. május 25.)

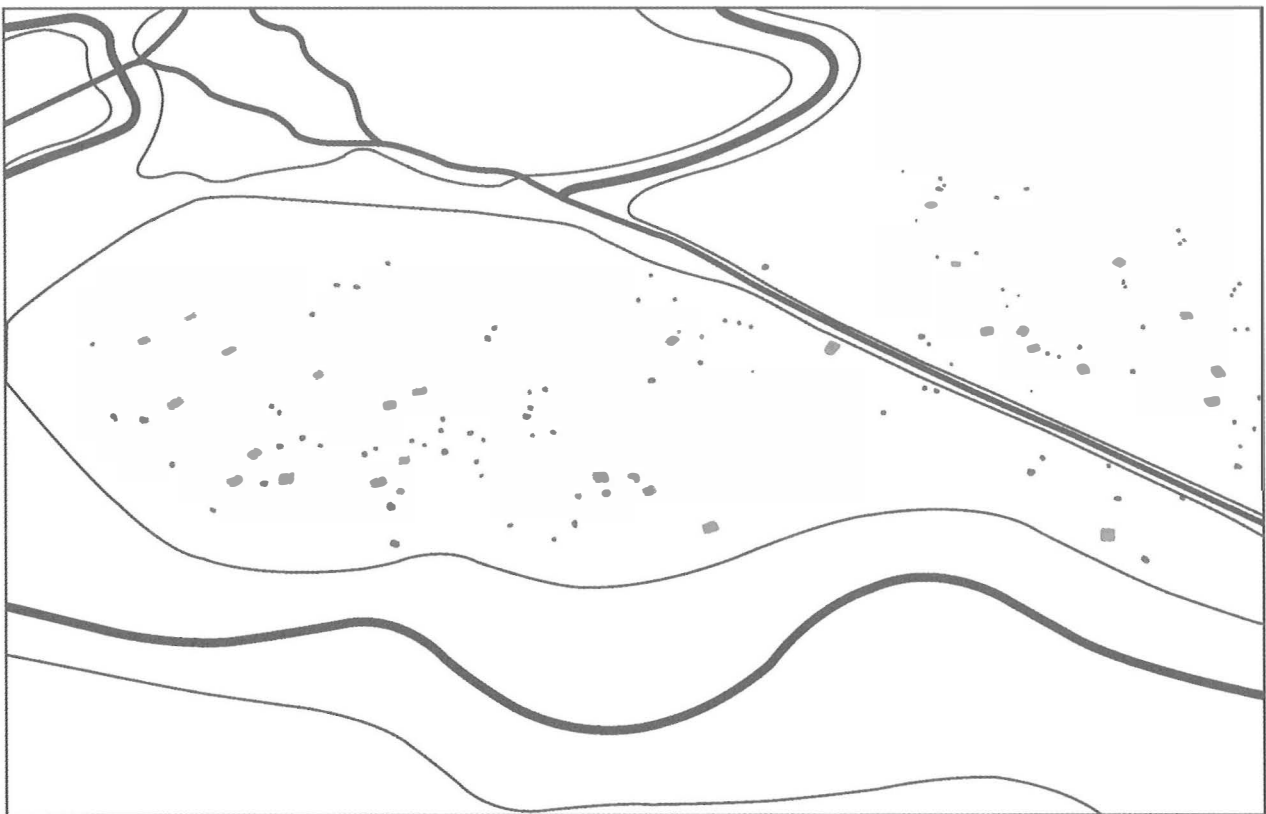
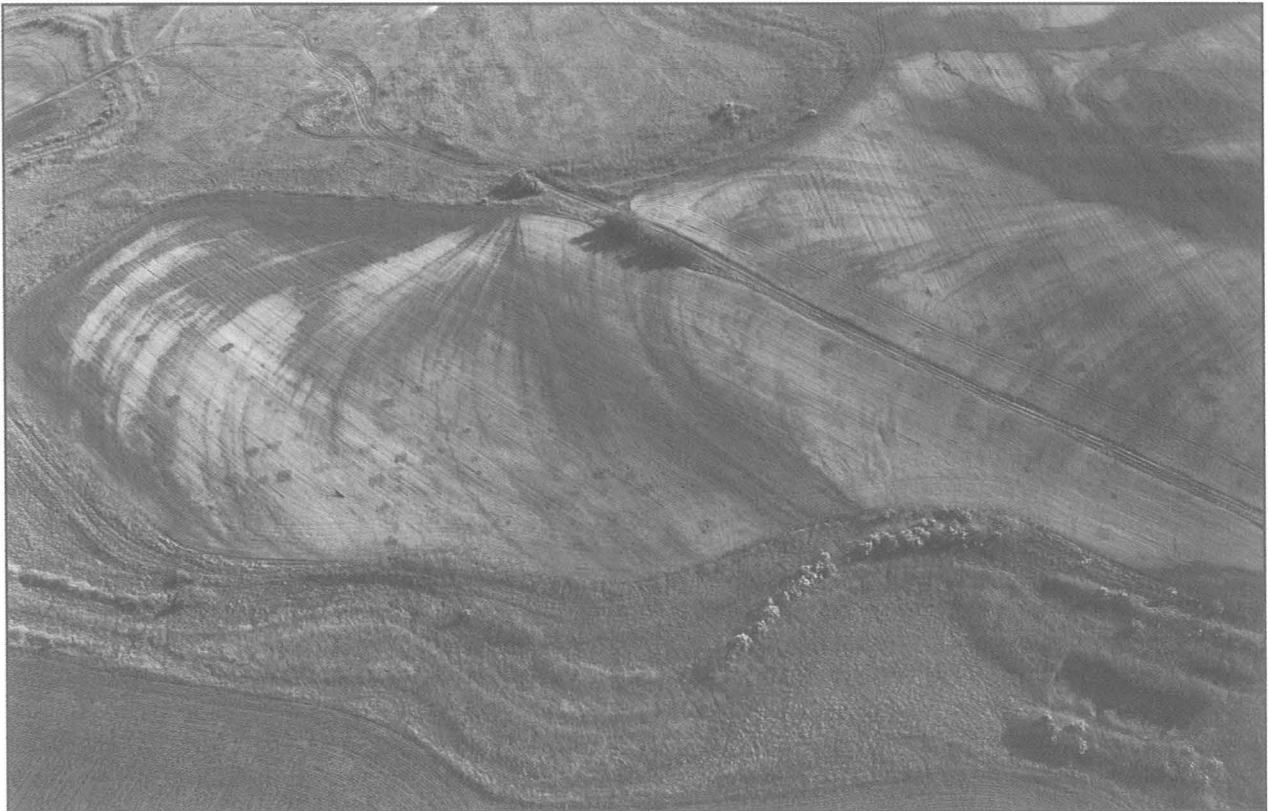
Fig. 5: 1: Traces of an Árpadian period church and its village at Kajdacs, Tolna county (May 18, 2009);
2: Traces of the stone building of a Roman period villa(?) at Érd, Pest county (May 25, 2009)

6. kép: Annamatia vicusának részlete Baracsnál, Fejér megyében (2009. május 22.)

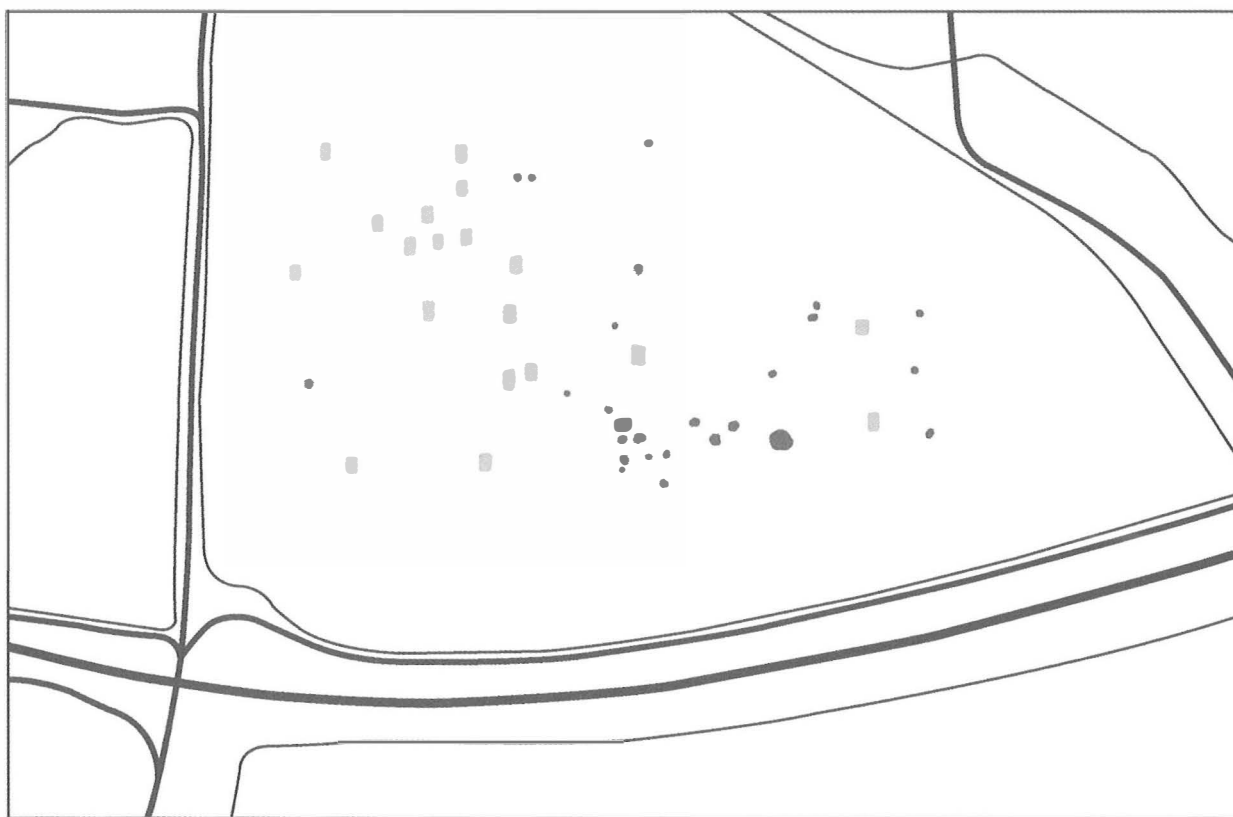
Fig. 6: Detail of the vicus of Annamatia at Baracs, Fejér county (May 22, 2009)

7. kép: Földbe mélyített épületekkel jelentkező falusias települések nyomai. Farmos, Pest megye (2009. május 26.)

Fig. 7: Traces of semi-subterranean buildings of rural settlements: Farmos, Pest county (May 26, 2009)

8. kép: Földbe mélyített épületekkel jelentkező falusias települések nyomai. Nagydorog-Szotyó, Tolna megye (2009. június 13.)

Fig. 8: Traces of semi-subterranean buildings of rural settlements: Nagydorog-Szotyó, Tolna county (June 13, 2009)

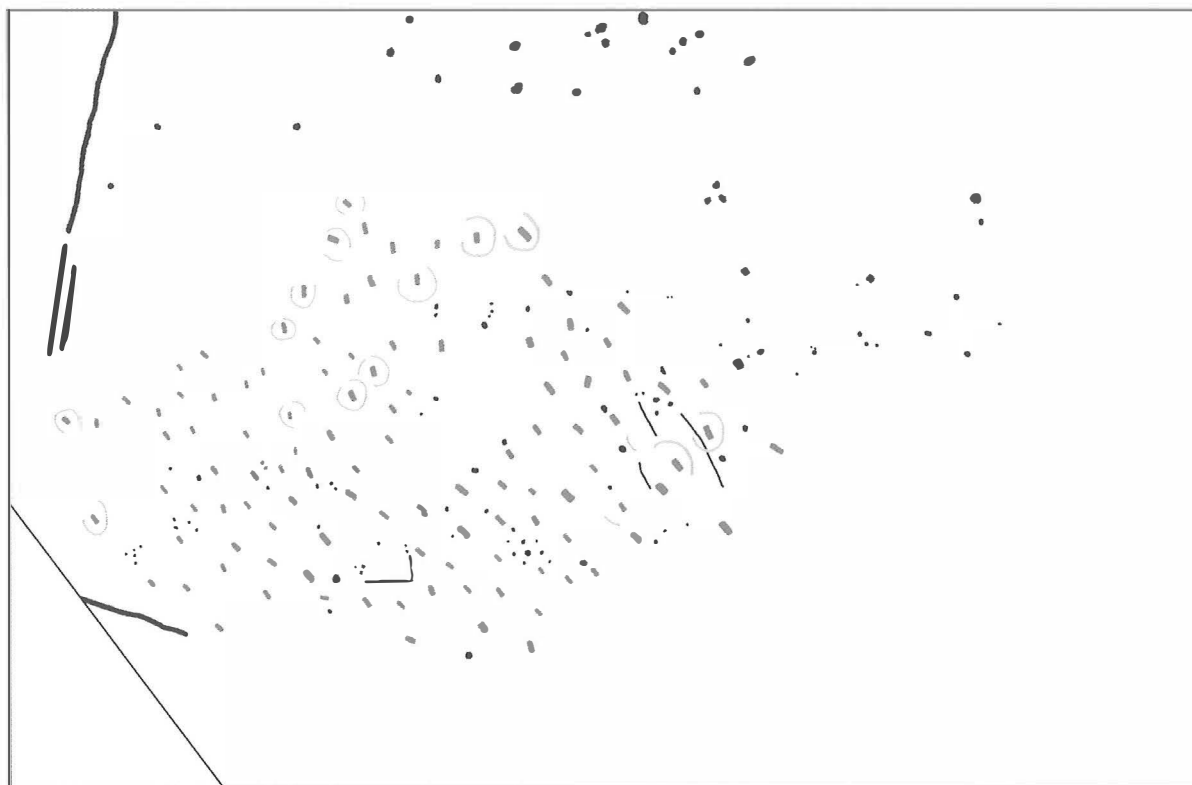
9. kép: Alapárkos és földbe mélyített épületek, gödrök és árkok nyomai Rábatamásinál, Győr-Moson-Sopron megyében (részlet; 2009. június 8.)

Fig. 9: Traces of semi-subterranean houses and ones with foundation trenches at Rábatamási, Győr-Moson-Sopron county (detail; June 8, 2009)

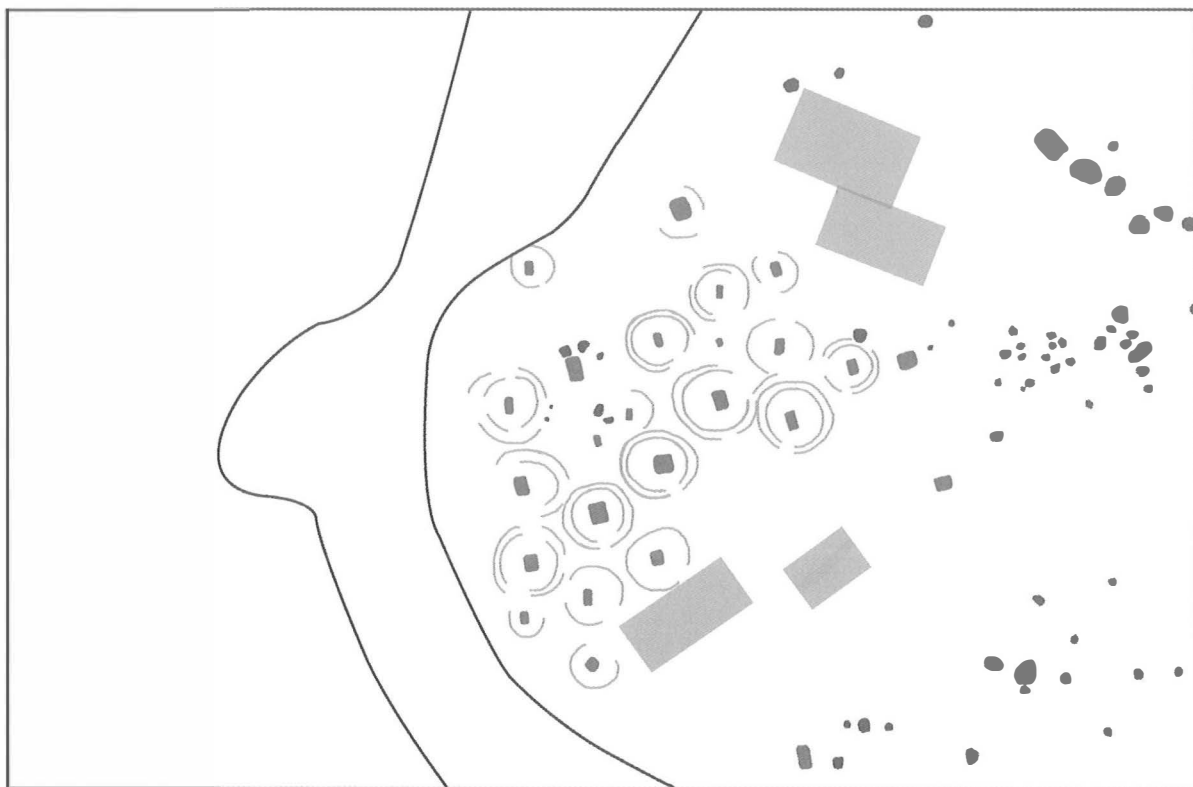
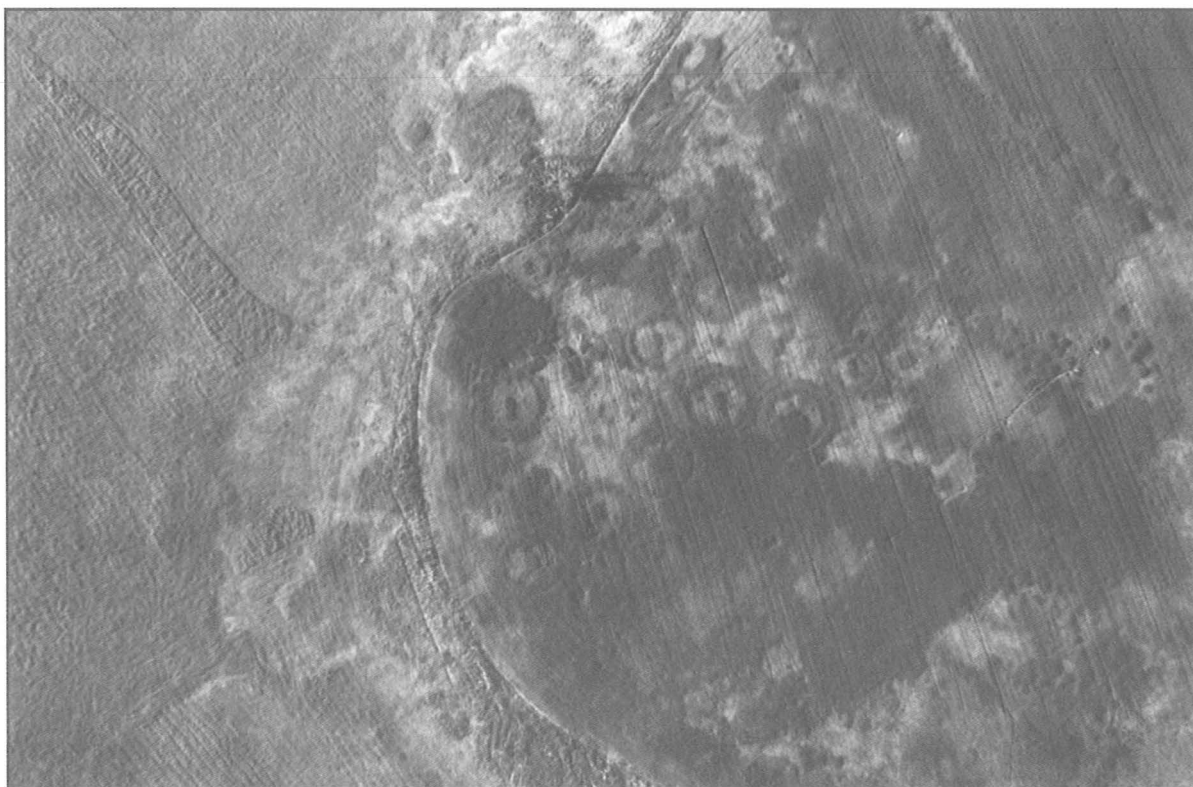
10. kép: Több periódusú, laza, tanyasias település részlete Bugyi, Nemes-úrbóí-dűlőnél, Pest megyében (2009. május 25.)

Fig 10: Fragment of a multi-period, loose-structured settlement at Bugyi, Nemes-úrbóí-dűlő, Pest county (May 25, 2009)

11. kép: Árokkeretes temetkezések nyomai. Javarészt kiszántott körárkok mellett jelentkező sírgödrök Kiskunlacháza közelében, Pest megyében (2009. május 25.)

Fig. 11: Traces of burials with ditches. Grave shafts appearing beside ditches levelled by ploughing at Kiskunlacháza, Pest county (May 25, 2009)

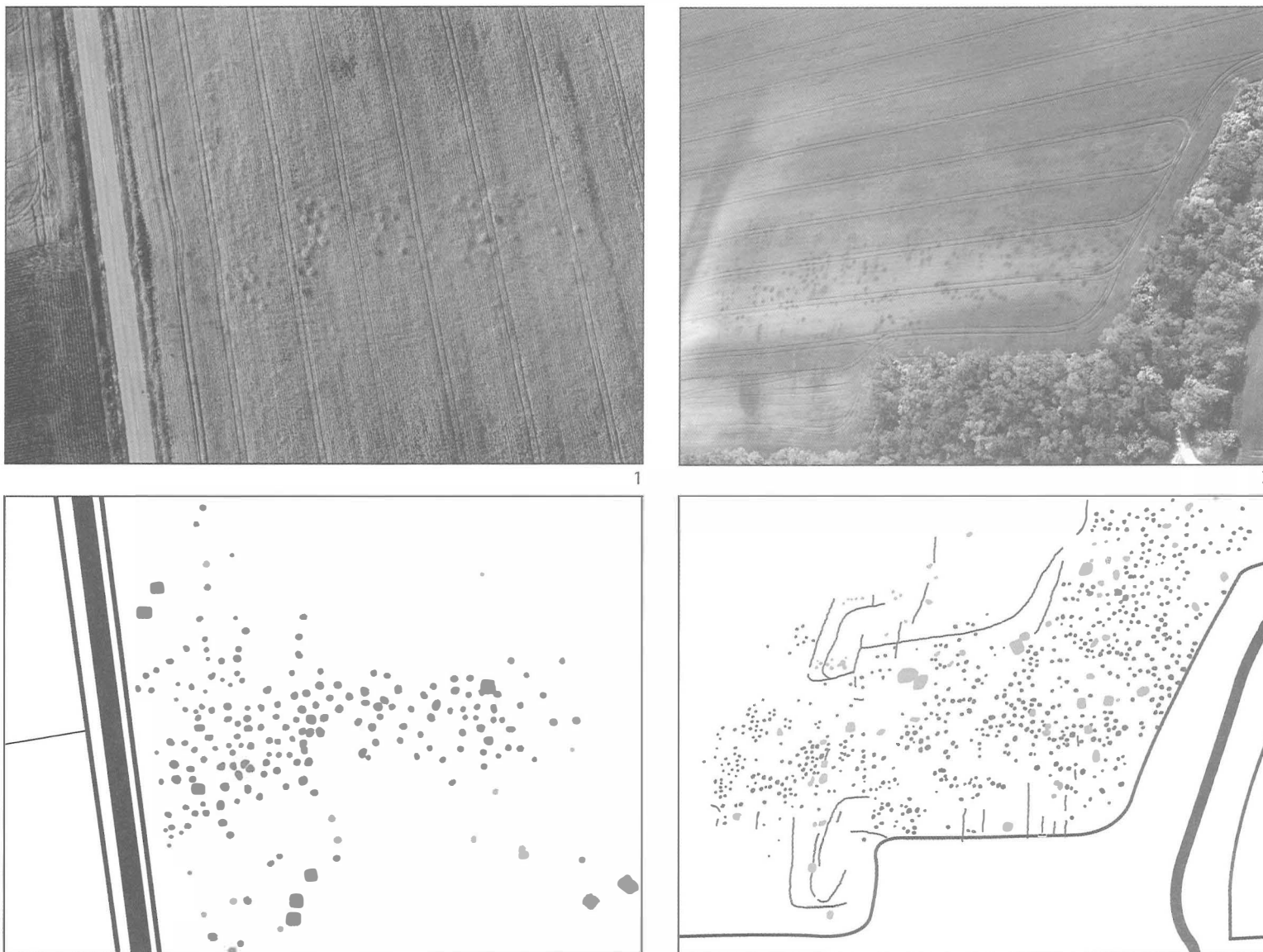
12. kép: Árokkeretes temetkezések nyomai. Többszörös körárokossal jelentkező sírok Farnosnál, Pest megyében (2009. május 26.)

Fig. 12: Traces of burials with ditches. Graves with multiple ditches at Farnos, Pest county (May 26, 2009)

13. kép: Oszlopos épületek és csontvázak temető sírjainak nyomai Felsőmocsolád mellett, Somogy megyében (2009. június 9.)

Fig. 13: Traces of post-structure houses and the inhumation graves of a cemetery at Felsőmocsolád, Somogy county (June 9, 2009)

14. kép: 1.: Hamvasztásos temető Kapuvár Észak, Győr-Moson-Sopron megye (2009. június 17.); 2: Baracska, Fejér megye (2009. május 22.)

Fig. 14: 1: Cremation cemetery, Kapuvár North, Győr-Moson-Sopron county (June 17, 2009); 2: Baracska, Fejér county (May 22, 2009)

Miklós Zsuzsa

Légi régészeti kutatások 2009-ben

2009-ben – az OTKA támogatásának segítségével – folytattam Pest megye területén a földvárakkal kapcsolatos légi felderítést, légi fényképezést.¹ Tolna és Somogy megyében – elsősorban a Dráva mentén – szintén OTKA pályázati támogatás segítségével tudtam fotózni.²

2009 decemberében végre havas körülmények között is sikerült légi felderítéseket, fotózásokat végezni. Ezenkívül az április–július közötti időszak megfigyelési lehetőségeit használtam ki.

2009-ben a növényzet és a szántás is jól mutatta a jeleket. Az alföldi részeken különösen június második fele, július eleje volt hasznos, amikor az érett gabonában szépen kirajzolódtak az objektumok. Az ilyen lelőhelyeket általában átrepülés közben fotóztam, terepbejárásukra csak részben került sor, ezért koruk egyelőre ismeretlen (egy részük minden bizonnyal újkori eredetű, egykori tanya vagy tsz-major nyomai). Mindezek miatt ezeket a helyeket azonosítás és terepbejárás után fogom közölni.

A fotózásoknál a hagyományos fényképezőgépeket (Minolta X-700, Mamiya-645) – színes Kodak filmekkel – és a digitális gépeket egyaránt használtam. A felderítéseket, fotózásokat Cessna-152 és 172 típusú repülőgépekkel végeztem. A relatív repülési magasság kb. 150–1300 m között váltakozott, a szükségnek megfelelően. Közel függőleges és ferde fotókat is készítettem, a lelőhely jellegétől függően. A pilóta két rövid repülésnél Nagy Tamás, illetve Ürmös Péter volt, egyébként Talabos Gábor vezette a gépeket.³

Baranya megye

Szigetvár, Vár (KÖH 25179), Kö: Decemberben, a hónap és a sűrűfénynek köszönhetően szépen kirajzolódtak a falak.

Kétújfalu (KÖH 74871), I: Kétújfalu és Teklafalu között, a Gyöngyös-patak árteréből kiemelkedő dombot körben árok övezi. A lelőhelyre átrepülés közben figyeltem fel: a korábban erdővel fedett dombon nem sokkal korábban tarvágást végeztek, ennek eredményeképpen vált láthatóvá a sáncárok és a sánc. December 18-án, hóban még egyértelműbben kirajzolódott a védett terület és az erődítés (1. kép). A lelőhely korának megállapításához terepbejárás szükséges.

Fejér megye

Hantos, Erdő-major-dűlő (KÖH 37856), Kö: A falutól K-re, a környezetéből néhány méterrel kiemelkedő

Zsuzsa Miklós

Aerial archaeological investigations in 2009

In 2009, I continued the aerial prospecting tours and photography of earthen forts on the territory of Pest county with the support of the OTKA.¹ I took photos in Tolna and Somogy counties, especially along the Dráva, also with the financial support of the OTKA.² At last, I could also conduct aerial prospecting tours and take photos within snowy circumstances in December, 2009. Besides, I benefited from the favourable conditions of the period between April and July.

In 2009, both the vegetation and the ploughed fields excellently displayed the marks. The second half of June and early July were especially favourable in the plains when the features were clearly outlined in the ripe crop. Such sites were generally photographed as we were flying over them, and not all of them could be checked by field walking so their age is not yet known (a few ones certainly came from the Neolithic, other ones were former farmsteads or agricultural co-operative centres). These sites will be published after being identified and checked by field walking.

I took the photos with traditional cameras (Minolta X-700, Mamiya-645) on Kodak colour films and with digital cameras. The photos were taken from Cessna-152 and 172 type airplanes. The relative flight height was between about 150 m and 1300 m as it was necessary. I took photos from close to vertical and oblique angles depending on the character of the site. Gábor Talabos was the pilot except for two shorter flights, which were piloted by Tamás Nagy and Péter Ürmös.³

Baranya county:

Szigetvár, Castle (KÖH 25179), Kö: The walls were clearly outlined in December owing to the snow and the oblique light.

Kétújfalu (KÖH 74871), I: A trench surrounds the hill rising from the floodplain of Gyöngyös Streamlet between Kétújfalu and Teklafalu. I noticed the site as we were flying over it: the forest had been felled on the hill and so the trench and the rampart became visible. The defended territory and the fortification appeared even more evidently in the snow on December 18 (Fig. 1). Field walking is necessary to date the site.

Fejér county

Hantos, Erdő-major-dűlő (KÖH 37856), Kö: The earthen fort on a low knoll E of the village had already

1 Az OTKA pályázat száma: T 48318.

2 Az OTKA pályázat száma: K 72231.

3 Ezúton is köszönöm Talabos Gábor, a budaörsi székhelyű Centro-Plane, valamint a Master Sky segítségét.

1 Number of the OTKA grant: T 48318

2 Number of the OTKA grant: K 72231

3 I am grateful to Gábor Talabos and for the help of Centro-Plane, Budaörs and Master Sky.

dombon levő földvárat korábban már többször fotóztam. 2009 áprilisában, őszi búzában kettős koncentrikus kör utalt az erődítésre: a belső árok szélesebb, a külső keskenyebb (2. kép).

Nagykarácsony, Ménes-major (KÖH 22058), Á, Kk: Decemberben, vékony hóban jól látszottak a késő középkori falu házai, egyéb objektumai, valamint az Árpád-kori földvár is.

Pest megye

Biatorbágy, Paprét (MRT 13/1 k. 1/26 lh. KÖH 9971), B: Az április elején készült légi felvételeken a bronzkori földvár területén több hosszú „kisparcella” látható, amelyeket különböző módon művelnek. Ezért az erődítésnek csak a belső árka mutatkozott, az is halványan.

Bugyi, Nagylapos (KÖH 74877), I: Délegyháza és Bugyi határán a 2009. július 1-jei átrepülésnél, érett búzában temetőre utaló jeleket figyeltem meg. A mintegy 47 sírt a növekedési eltérés és az árnyékhatás jelezte. A sírok tájolása ÉNy-DK-i (3. kép).

Ettől a lelőhelytől DDK-re mintegy 300 m-re bizonytalanabban, de talán szintén temetőre utaló nyomok láthatók. Terepbejáráskor a felszínen a laza homokban leletet nem találtam.

Csévharaszt, Pusztacsév (KÖH 39433), Ó, Sza, Kö: A falutól ÉK-re, a középkori Csév területén az 1950-es évekatonai légi fotóin két kerek, árokkal övezett folt látható. E régi fotók alapján végzett terepbejárásaim során nem találtam meg a két objektumot. Végül a 2008-ban, általam készített légi fotók segítségével 2009-ben sikerült lokalizálnom őket.

Mindkét folt erősen szétszántott. A kb. 25 m átmérőjű dombokat árok övezi. A védett terület alig emelkedik ki az árokból; belsejében az eke sárga talajt hozott fel. Ezen a környéken szórványosan szarmata és őskori cserepeket találtam. A középkori falu a két kör alakú objektumtól D-re helyezkedik el. A legtöbb lelet a víz-elvezető csatorna É-i partján emelkedő dombon található (kevés őskori, szarmata, zömmel késő középkori). Egy helyen (a domb aljában, a D-i szélén) köves foltot figyeltem meg.

Miután mindkét objektum erősen elszántott, ezért részletes mérést készítettünk.

A május 21-i légi felvételeken szántásban sötétszürke gyűrűk utaltak az elszántott sáncárcokra.

Csévharaszt-Pusztapótharaszt, földvár (KÖH 72131), Á: A mocsaras környezetből 1–2 m-rel kiemelkedő, árokkal övezett, feltehetően Árpád-kori földvár július 1-jén, a zöld fűben szépen kirajzolódott.

Ismét bejártam a földvárat, de leletet most sem találtam. A vadászok nagyon feldúlták a vár közvetlen környékét: elhelyeztek egy vadetetőt is, ahova terepjáróval a földváron keresztül közlekednek.

Csévharaszt-Pusztapótharaszt, templom (KÖH 58228), Kö: A pusztapótharastti templom környéke szántóföldi művelés alatt áll. A felszínen korábban elsősorban késő középkori cserepek kerültek elő. A július

been photographed. A double concentric circle indicated the fortification in the autumn wheat in April, 2009: the interior trench was broader and the exterior one was narrower (Fig. 2).

Nagykarácsony, Ménes-major (KÖH 22058), Á, Kk: The houses and other features of the late medieval village and the Árpadian period earthen fort were clearly visible in the thin snow in December.

Pest county

Biatorbágy, Paprét (MRT vol. 13/1, site no. 1/26, KÖH 9971), B: A number of long “small parcels” can be seen on the territory of the Bronze Age earthen fort in the aerial photo taken in early April, which were cultivated in various ways. Thus only the vague outlines of the interior trench of the fort appeared.

Bugyi, Nagylapos (KÖH 74877), I: I observed marks indicating a cemetery in the ripe wheat between Délegyháza and Bugyi as we were flying over the territory on July 1, 2009. Growth marks and shadows marked the about 47 graves. The graves had a NW-SE orientation (Fig. 3).

About 300 m SSE of this site, uncertain marks of perhaps another cemetery can be observed. No finds could be discovered on the surface of loose sand during field walking.

Csévharaszt, Pusztacsév (KÖH 39433), Ó, Sza, Kö: In the military aerial photos taken in the 1950's, two round discolourations surrounded by trenches could be observed on the territory of the medieval Csév NE of the village. I could not find the two features during field walking. Finally, in 2008, I could localise them in my own aerial photos.

Both discolourations were strongly smeared by ploughing. The knolls of a diameter of about 25 m were surrounded by trenches. The defended territories were barely higher than the trenches. The plough turned up yellow soil in their interior. I found a few sporadic Sarmatian and prehistoric shards on this territory. The medieval village lies S of the two round features. The largest number of finds was observed on the knoll rising on the N side of the draining trench (a few prehistoric and Sarmatian ones but dominantly medieval shards). A spot of stones was observed at the S edge of the foot of the knoll.

As both features were strongly damaged by ploughing, we made detailed surveys.

In the aerial photos taken on May 21, dark grey rings mark the destroyed trenches in the ploughed field.

Csévharaszt-Pusztapótharaszt, earthen fort (KÖH 72131), Á: The probably Árpadian period earthen fort surrounded by trenches, which rose by 1–2 m above the waterlogged territory, was clearly outlined in the green grass on July 1. I visited the earthen fort once more but could not spot any finds. Hunters seriously damaged the close surroundings of the fort: they built a game feeder, which they reached with their land rovers across the earthen fort.

1-én készített légi felvételeken az érett búzában igen sok gödör és ház foltja mutatkozott (4. kép).

Csővár, Vár (MRT 13/2 k. 4/1 lh. KÖH 10144), Kő: 2008–2009-ben a fákat és a bozótot a középkori vár teljes területén kiirtották. Ennek eredményeként a légi felvételeken kibontakozik a vár teljes alaprajza (5. kép).

Dabas, Dabasi szőlők (KÖH 74875), B: A földvár-ra Kulcsár Gabriella figyelt fel a Google műholdfotóin, ahol egy sötét gyűrű látható. A május elején végzett terepbejárás során kiderült, hogy az egykori árok alig látszik. A védett terület szürke, itt elég sok a cserép, állatcsont. A kukorica éppen kezdett kikelni. A május 21-én készült légi felvételen kissé szabálytalan alakú sötétbarna gyűrű utalt az egykori sáncárokra (6. kép).

Miután a terület erősen elszántott, igen részletes mérést kellett készíteni. Az a hely, ahol a földvár elhelyezkedik, egy viszonylag hosszan elnyúló Ny–K-i irányú, a környezetéből 1–2 m-rel kiemelkedő domb részlete.

Dabas, Dabasi szőlők (Öreg-országúti-dűlő, KÖH 74873), I: Dabas és Dabasi szőlők között, a július 6-i átrepülésnél, a kukoricában sötétzöld, a szokásosnál vékonyabb gyűrűt figyeltem meg. Az őszi terepbejárás idején az objektum területe feltárászárt tarló volt. Ez a terület a környezetéből enyhén kiemelkedő domb. A felszínen erődítésnyom nem látható, leleteket nem találtam.

Galgahévíz, Szent András part (MRT 13/3 k. 8/2 lh. KÖH 30686), Á: Az Árpád-kori földvár és középkori monostor többszörös védelmi vonala szépen kibontakozott a márciusi, a júniusi és a decemberi (hóban készült) felvételeken is.

Galgamácsa, Szilvás-domb (MRT 13/3 k. 9/5 lh. KÖH 25920), B: A vasútépítéssel erősen megbolygatott, jelenleg háromszög alakú dombnak minden oldala meredek. Két oldalon terasz is látható. Ásatás nélkül azonban nem lehet eldönteni, hogy ezek bronzkoriak vagy újkoriak. A légi felvételeken áttekinthetőbb a lelőhely, de az egyes részek rendeltetése és kora így is kérdéses.

Gomba, Vár-hegy (KÖH 32071), B: A falu szélén levő bronzkori földvár nagy részét sűrű bozót fedi. Ezért elsősorban a növényzet eltérő magassága alapján lehet következtetni az erődítés vonalára. A május végi légi felvételen ezenfelül a bokrok, fák különböző árnyalatú zöld színe jelzi az egykori sáncárkot.

Ipolydamásd, Vár (MRT 13/2 k. 9/1 lh. KÖH 10405), Kk, Tő: A késő középkori–török kori vár területét ma már nem művelik, de a telekhatárok és a növényzet is jelzi a falak nyomait.

Ipolydamásd, Zuvár (MRT 13/2 k. 9/3 lh. KÖH 10407), Á: Április elején, lombmentes állapotban jól látható a légi felvételen, hogy É felől kettős árok és sánc biztosította az Árpád-kori vár védelmét.

Kakucs, Turján mögötti dűlő (KÖH 57842), B: A falutól D-re található bronzkori földvárat májusban és július elején fotóztam. Május elején az őszi búzában sötétzöld csikként mutatkozott a sáncárok vonala. Ezenkívül sok kisebb méretű objektum foltja is lát-

Csővárharaszt-Pusztapótharaszt, church (KÖH 58228), Kő: The area of the Pusztapótharaszt church is a ploughed field. Formerly, dominantly medieval shards were found on the surface. The discolourations of many pits and houses appeared in the ripe wheat in the aerial photo taken on July 1.

Csővár, Castle (MRT vol. 13/2, site no. 4/1, KÖH 10144), Kő: In 2008–2009, all the trees and bushes were cleared away on the territory of the medieval fort. In result, the entire ground plan of the castle is outlined in the aerial photos. (Fig 5)

Dabas, Dabasi szőlők (KÖH 74875), B: Gabriella Kulcsár noticed the earthen fort in the satellite photos of the Google, in which a dark ring can be observed. The field survey conducted in early May revealed that the trench was barely visible. The defended territory was grey with relatively many shards and animal bones. The maize had just come up. In the aerial photos taken on May 21, a slightly irregular dark brown ring indicated the trench (Fig. 9).

As the area is heavily ploughed, a detailed survey had to be made. The area of the earthen fort is a part of a 1-2 m high, elongated, W–E oriented knoll.

Dabas, Dabasi szőlők (Öreg-országúti-dűlő, KÖH 74873), I: A dark green, uncommonly narrow ring was observed in the maize between Dabas and Dabasi szőlők as we were flying over the territory on July 6. We found a harrowed stubble field during field walking in the autumn. It was a slightly elevated knoll. Neither traces of a fortification nor finds could be discovered on the surface.

Galgahévíz, Szent András part (MRT vol. 13/3, site no. 8/2, KÖH 30686), Á: The multiple defence line of the Árpadian period earthen fort and the medieval monastery was clearly outlined in the photos taken in March and June and also in the snow in December.

Galgamácsa, Szilvás-domb (MRT vol. 13/3, site no. 9/5, KÖH 25920), B: Every side of the actually triangular hill is steep. It was strongly disturbed by railroad construction. Terraces can be seen on two sides. It cannot be decided without an excavation if they came from the Bronze Age or they are modern phenomena. The site is easier to survey in the aerial photo, yet the function and the age of the individual parts are uncertain.

Gomba, Vár-hegy (KÖH 32071), B: A larger part of the Bronze Age earthen fort at the edge of the village is covered with dense bushes and so the height differences of the vegetation outlined the fortification. Besides, the various shades of green of the bushes and the trees marked the trench in the aerial photos taken in late May.

Ipolydamásd, Vár (MRT vol. 13/2, site no. 9/1, KÖH 10405), Kk, Tő: The territory of the late medieval – Turkish period castle is not cultivated any more: the borders of the parcels and the vegetation still mark the walls.

Ipolydamásd, Zuvár (MRT vol. 13/2, site no. 9/3, KÖH 10407), Á: It could clearly be observed in the

szott. A július 1-jei felvételeken megfigyelhető, hogy a földvár Ny-i és K-i felén más-más fajta gabonát vetettek, amelyek eltérő módon jelzik a régészeti objektumokat. A K-i oldalon már érettebb volt a növényzet, mint a Ny-i oldalon.

Kerepes, Kálvária (MRT 13/3 k. 15/5 lh. KÖH 26149), Á, Kk: Az Árpád-kori földvár és templom területe legelő. A lelőhelyet övező árok és sánc csak sűrűlőfényben észlelhető.

Kóka (Tóalmás), Várhegy (KÖH 37461), B: A két falu határán elhelyezkedő bronzkori földvárat sűrű, bozotos erdő fedi, ezért a lakóterületet övező terasz általában csak gyengén látszik. 2009-ben az április 6-i felvételek idején a még lombmentes erdőben szépen kirajzolódott a földvár.

Nagybörzsöny, Górh-hegy (MRT 13/2 k. 18/1 lh. KÖH 10756), B: Tavasszal fotóztam a bronzkori földvárat, amelyet korábban Nováki Gyula és Sándorfi György mért fel. Ez azonban csak vázlatos mérés volt. Azóta a vár állapota tovább romlott: viszonylag lapos teteje, ahol egykor szőlő volt, most parlag. A meredek oldalakat sűrű bozót fedi, a lankás oldalakon szántóföldi művelés folyik, itt különböző foltok utaltak a külső településre, esetleg temetkezésre. Az erődítést már csaknem teljesen elszántották, csekély maradványa a K-i oldalon figyelhető meg. Az új felmérést májusban készítettük el.

Nagykáta, Jakab-rét (Rekeszi-dűlő, KÖH 60360), B: Újra fotóztam a lelőhelyet (2007-ben érett búzában ovális, környezeténél világosabb sáv utalt a sáncárokra). 2008. április végén szántásban kerek, sötét sáv jelezte a sáncárkot. 2009. április elején, őszi búzában a sáncárkot szabályos kör alakú, sötétzöld gyűrű mutatta. Az elszántott sánc az árkon kívül világos sávként mutatkozott.

Nagykáta, Szőlő-hegy (KÖH 60281), I: A környezetéből erősen kiemelkedő (tetején HP, 116,2 m tszf.) dombnál a műholdas fotókon ovális, világos csík és azon belül egy elmosódott világos folt látszik. Saját, 2009. július 1-jén készült fotómon szétszántott világos gyűrű figyelhető meg. A felszínen sem leletet, sem erődítésnyomot nem találtam.

Nagykőrös, Földvár (Szurdok, KÖH 20418), B: Tengersizint feletti magasság a 120 m, a Kőrös-értől számított relatív magassága 2–3 m. A bronzkori földvár első, vázlatos felmérését Nováki Gyula és Sándorfi György készítette el; a részletes felmérésre 2009-ben került sor.

A földvár területén két tanya és kisebb-nagyobb, különböző módon művelt parcella található. A szántóföldi művelés következtében a sáncok, árkok már szinte teljesen lekoptak. Helyenként már csak légi felvételeken figyelhető meg a vonaluk. A július elején készült légi fotókon elsősorban a K-i oldalon látható az elszántott sáncárok, a növényzet elszíneződésének köszönhetően.

Sóskút, Kálvária (MRT 13/1 k. 26/11 lh. KÖH 11445), B: Az április elején készített légi felvételeken jól látható a bronzkori földvár és a későbbi lövészárkok maradványa is.

aerial photo taken in early April when the foliage had not yet appeared that a double rampart-and-trench system defended the Árpadian period castle in the N.

Kakucs, Turján mögötti dűlő (KÖH 57842), B: The Bronze Age earthen fort S of the village was photographed in May and in early July. In early May, the line of the trench appeared as a dark green stripe in the autumn wheat. Besides, the discolourations of a series of smaller features appeared. It could be observed in the photos taken on July 1 that different cereals were cultivated in the W and E parts of the earthen fort, and they marked the archaeological features in different ways. The vegetation was riper in the E than in the W.

Kerepes, Kálvária (MRT vol. 13/3, site no. 15/5 KÖH 26149), Á, Kk: A pasture occupies the territory of the Árpadian period earthen fort and church. The trench and the rampart around the site could only be observed at oblique light.

Kóka (Tóalmás), Várhegy (KÖH 37461), B: Dense bushes cover the Bronze Age earthen fort on the border of the two villages so the terrace around the dwelling area is only vaguely visible. The earthen fort was clearly outlined in the yet barren coppice on April 8, 2009.

Nagybörzsöny, Górh-hegy (MRT vol. 13/2, site no. 18/1, KÖH 10756), B: The Bronze Age earthen fort was photographed in spring. Gyula Nováki and György Sándorfi had surveyed it, but it had only been a sketchy survey. Since then, the condition of the castle has deteriorated. The relatively flat top, which had been a vineyard, is actually uncultivated. Dense bushes cover the steep sides. The mild sides are ploughed fields, where various discolourations mark an exterior settlement, perhaps burials. The fortification has nearly completely been destroyed by the plough, only a small fragment can be observed on the E side. The new survey was made in May.

Nagykáta, Jakab-rét (Rekeszi-dűlő, KÖH 60360), B: I took again photos of the site (in 2007, an oval, light-coloured stripe marked the trench in the ripe wheat). In late April of 2008, a round dark stripe marked the trench in the ploughed field, while in early April, 2009, a regular dark green ring indicated the trench in the autumn wheat. The rampart that had been flattened by the plough appeared as a light-coloured stripe outside the trench.

Nagykáta, Szőlő-hegy (KÖH 60281), I: An oval, light-coloured stripe and an indistinct, light-coloured spot inside it can be seen on a sharply rising hill (TP on the top: 116.2 m a.s.l.) in the satellite photos. In my photo taken on July 1, 2009, a light-coloured ring smeared by the plough could be observed. I could not find either finds or traces of fortification on the surface.

Nagykőrös, Földvár (Szurdok, KÖH 20418), B: It lies 120 m above sea level and 2-3 m above Kőrös-ér. Gyula Nováki and György Sándorfi had prepared the first, sketchy survey of the Bronze Age earthen fort, while the detailed survey was made in 2009.

Tápióság, Földvár (KÖH 39593), B: A falu szélén elhelyezkedő bronzkori földvár völgy felőli része rét (természetvédelmi terület), másik felét szántják. Utóbbi helyen április elején, szántásban nem mutatkozott az egykori sáncárok, amely csatlakozik a domb melletti mélyedésekbe. A réten viszont szépen kirajzolódott az erődítés nyoma.

Tápióság (Káva), Várhegy (KÖH 72133), B: A földvár Káva és Tápióság határán található; a szakirodalomban mindkét községnél előfordul. A tápiósági részt szántják, a másik rész bozótos erdő. Az április elején végzett légi fotózás idején a bronzkori földvár tápiósági területén szántás volt: jól látszott a sáncárok, és sajnos az is, hogy minden bizonnyal talajlazítózást végeztek itt. Erre utal, hogy a sáncárok sötétbarna sávja cikcakkos.

Tápióság, Zsiger-puszta (KÖH 74883), I: 2009. július 1-jén átrepülés közben, fiatal napraforgóban észleltem egy feltételeken földvárra utaló objektumot az Úri-patak D-i partján. A fotón úgy tűnik, hogy kb. négyzet alakban világosabb zöld sáv övez egy sötétebb zöld területet.

A terepbejárás idején fiatal őszi vetés (kb. 5–6 cm magas) volt a területen. A domb pereme É, Ny és K felől elég éles peremű; Ny és K felől mintha árok határolná. A domb folytatása (D) felől viszont nincs nyoma erődítésnek. Leletet nem találtam.

Tápiószentmárton, Hatvani-hegy (KÖH 54332), B: A falu Ny-i szélén, a Tápió partján emelkedik a hatvani kultúra idejéből származó földvár. Április elején őszi búza, illetve szántás volt a területen. Ekkor elsősorban a sáncárok Ny-i szakasza mutatkozott az őszi vetésben.

Tura, Vajda-rét (MRT 13/3 k. 22/14 lh. KÖH 26336), B: A Tura és Boldog határán elhelyezkedő bronzkori (hatvani kultúra) földvár területe a fotózás idején szántás volt. Ebben szépen kirajzolódott az egykori sáncárok sötétbarna sávja, körülötte a széles világos sáv talán sáncra utal. A védett terület hamuszürke. A foltok cakkos széle arra utal, hogy – más földvárakhoz hasonlóan – itt is talajlazítózást végeztek.

Úri, Tó fölötti dűlő (KÖH 54330), B: A halastó felett emelkedő dombtetőn tavasszal, április elején szántásban környezeténél sötétebb barna gyűrű látszott. A május 21-i légi felvételeken a fiatal kukoricában környezeténél sötétebb zöld, lekerekített sarkú négyzet alakú gyűrű figyelhető meg: az egykori sáncárok nyoma.

Az őszi terepbejárásnál a dombtetőt fiatal, kb. 8–10 cm magas őszi vetés fedte. A terület szinte teljesen lapos, az egykori ároknak a felszínen már nincs nyoma (egy helyen mintha lenne kb. 20 cm-es kiemelkedés). A vetésben elszíneződés nem látszott. Mindössze 1 jellegtelenséget és egy bronzkori cserepet találtam.

Váckisújfalu, Földvár (Várhegy) (MRT 13/3 k. 24/2 lh. KÖH 26413), B: A hatvani kultúra időszakából származó földvárat sűrű erdő fedi. Április elején azonban még észlelhető volt a védett területet övező terasz.

Váckisújfalu-Vácbottyán, Nagy-erdő-dűlő (MRT 13/2 k. 32/14 lh. KÖH 57582), B: A bronzkori (hat-

Two farmsteads and smaller and larger parcels of various cultivation types can be found on the territory of the earthen fort. The ramparts and the trenches have nearly completely disappeared in result of agricultural cultivation. Sometimes only the aerial photos reveal their outlines. The trench flattened by the plough can the best be seen on the E side in the aerial photos taken in early July owing to the discolouration of the vegetation.

Sóskút, Kálvária (MRT vol. 13/1, site no. 26/11, KÖH 11445), B: The Bronze Age earthen fort and the remains of the later military trench are clearly visible in the aerial photos taken in early April.

Tápióság, Földvár (KÖH 39593), B: The Bronze Age earthen fort lies at the edge of the village. The side facing the valley is a meadow (nature conservation area), the other side is ploughed. On the latter side, the trench, which ran into the natural depressions at the foot of the hill, did not appear in the ploughed field in early April. However, the traces of the fortification were clearly outlined in the meadow.

Tápióság (Káva), Várhegy (KÖH 72133), B: The earthen fort can be found on the border of Káva and Tápióság: it is mentioned at both place names in the archaeological literature. The part in Tápióság is ploughed, while the other part is a coppice. The territory of the Bronze Age earthen fort at Tápióság was ploughed when aerial photos were taken in early April. The trench was clearly visible just like the fact that the soil had been loosened. This was suggested by the dark zigzag line of the trench.

Tápióság, Zsiger-puszta (KÖH 74883), I: As we were flying over the territory on July 1, 2009, I noticed a feature in the young sunflower on the S side of Úri streamlet, which seemed to be an earthen fort. The photo implies that an approximately square-shaped lighter green stripe encloses a darker green area.

Young autumn crop covered the territory (about 5–6 cm high) at the time of the field walking. The hill had sharp edges in the N, the W and the E. Trenches seem to have bordered it in the W and the E. There is no trace of a fortification toward the continuation of the hill (S). There were no finds.

Tápiószentmárton, Hatvani-hegy (KÖH 54332), B: The earthen fort of the Hatvani culture rises on the bank of the Tápió at the W edge of the village. Autumn wheat and ploughed fields covered the territory in early April, when the W stretch of the trench appeared the most clearly in the autumn crop.

Tura, Vajda-rét (MRT vol. 13/3, site no. 22/14, KÖH 26336), B: The territory of the Bronze Age (Hatvani culture) earthen fort standing on the border of Tura and Boldog was a ploughed field when I photographed it. The dark brown stripe of the trench was clearly visible, and a broad lighter stripe around it perhaps marked the rampart. The defended territory was ash grey. The zigzag outlines of the discolourations imply that, similarly to other earthen forts, the soil had been loosened.

vani kultúra) földvár erősen elszántott sáncárka április elején, szántásban sötétbarna sávként mutatkozott. A 2008-ban már megfigyelt, belső osztásra utaló barna sáv ismét észlelhető volt.

Zsámbok, Kerek-halom (MRT 13/3 k. 28/4 lh. KÖH 26525), B: A bronzkori földvár a falu szélén, a patakra enyhén lejtő dombon helyezkedik el. Április elején, őszi vetésben szépen kirajzolódott a sáncárok lesarkított négyzet alakú sávja. Mellette, a külső oldalon húzódo világos csík az elszántott sáncra utalhat. Július elején, az érett búzában viszont egyáltalán nem látszott az erődítés: csupán a védett terület igen halvány foltja mutatkozott.

Somogy megye

Somogy megyében elsősorban a Dráva mentén készített felvételeket, illetve átrepülés közben Fejér, Tolna és Baranya megyében.

Babócsa, Basakert (KÖH 19630), Kö: Az év folyamán több alkalommal fényképeztem a lelőhelyet. Legjobban a decemberben, havas körülmények között készített fotókon láthatóak az épületek, gödrök stb.

Bélavár, Szőlő-hegy (KÖH 55106), I: A falutól É-ra emelkedő dombon többszörös átvágás látszik. Ennek kora, rendeltetése csak további kutatással határozható meg.

Drávagárdony, Török-domb (temető KÖH 26568), Tő: A négyzet alakú török kori várat árok övezi, amely decemberben, a hónap és a napsütésnek köszönhetően rajzolódott ki.

Háromfa, Kupavár (KÖH 26608), Kk-Tő: A késő középkori–török kori vár és közvetlen környéke jól látszott decemberben, hóban, napsütésben.

Kaposújlak, Várdomb (KÖH 72497), B: A 61. sz. út építésekor átvágott lelőhelyen decemberben, a hónap és a sűrűfénynek köszönhetően szépen kirajzolódott a belső árok és sánc, és halványan a külső árok-sánc is. Megfigyelhető, hogy az autópálya a védett terület szélét érinti.

Péterhida, Gorica (KÖH 48254), I: A fenti földvár közelében, szintén kaszálon található a Gorica nevű domb. A közvetlen környezetéből 1–2 m-rel kiemelkedő lelőhelyet egykor esetleg árok övezte. Ennek nyoma azonban a légi felvételeken nem látszik.

Péterhida, Pusztafalusi-dűlő (KÖH 59121), Á: A Jankovich Dénes által már bejárt kisméretű, feltehetően Árpád-kori földvár árka április 25-én jól látszott a kaszált területén: az árokra a fű sötétebb zöld színe utal (7. kép).

Zákány, Alsóvár (KÖH 41930), Kö: A falutól K-re, a Dráva árteréből enyhén kiemelkedő dombon található az Alsóvár, amelynek erődítését a szántóföldi művelés szinte teljesen elpusztította. Decemberben a hónap és a napsütésnek köszönhetően halványan látszott az egykori sáncárok és sánc.

Úri, Tó fölötti dűlő (KÖH 54330), B: In early April, a brown ring, darker than its environment, appeared in the ploughed field on the hilltop above the fishpond. A ring of a quadrangular shape with rounded corners appeared as a green discolouration darker than its environment in the young maze in the aerial photo taken on May 21: it marked the trench of the fortification.

The territory was covered with about 8-10 cm high autumn crop at the time of field walking in autumn. The surface was nearly completely flat without any trace of the trench (there seemed to be an about 20 cm high elevation at a place). There were no discolourations in the crop, and only an indistinctive prehistoric and a Bronze Age shard were found.

Váckisújfalu, Földvár (Várhegy) (MRT vol. 13/3, site no. 24/2, KÖH 26413), B: The earthen fort of the Hatvani culture was covered with a thick forest. The terrace around the defended territory was still visible in early April.

Váckisújfalu–Vácbottyán, Nagy-erdő-dűlő (MRT vol. 13/2, site no. 32/14, KÖH 57582), B: The trench of the Bronze Age (Hatvani culture) earthen fort, which had been levelled by ploughing, appeared as a dark brown stripe in the ploughed field in early April. The brown stripe observed in 2008, which suggested an interior division, could also be seen.

Zsámbok, Kerek-halom (MRT vol. 13/3, site no. 28/4, KÖH 26525), B: The Bronze Age earthen fort at the edge of the village stands on a hill that mildly slopes toward the streamlet. The round-cornered square-shaped stripe of the trench was clearly outlined in the autumn crop in early April. The light stripe outside it probably marked the rampart flattened by ploughing. The fortification could not be seen in the ripe wheat in early July: only the very vague discolouration of the defended territory appeared.

Somogy county

In Somogy county, most of the photos were taken along the Dráva, and I also took photos as we were flying over Fejér, Tolna and Baranya counties.

Babócsa, Basakert (KÖH 19630), Kö: I took several photos of the site. The buildings, pits, etc. appeared the best in snow in December.

Bélavár, Szőlő-hegy (KÖH 55106), I: A multiple cross-cutting can be seen in the hill rising N of the village. Further investigations are necessary to determine its age and function.

Drávagárdony, Török-domb (cemetery, KÖH 26568), Tő: A trench surrounds the square-shaped Turkish-period castle, which was outlined in the sunlit snow in December.

Háromfa, Kupavár (KÖH 26608), Kk-Tő: The late medieval–Turkish period castle and its close surroundings were clearly visible in the sunlit snow in December.

Kaposújlak, Várdomb (KÖH 72497), B: The site was cut across by the construction of road no. 61. In

Tolna megye

Decs, Ete (KÖH 20014), Kö: A középkori mezőváros területe április végén szántás volt: ekkor a házak, házcsoportok világos foltokként, a fűtca pedig sötétbarna csikként mutatkozott. Májusban a mezőváros középső részén őszi búza volt: itt a zöld szín különböző árnyalatai jelezték az egyes házakat, házcsoportokat, utcákat. Sajnos, nagyon zavaró, hogy a vetőgép hibája miatt csíkos a vetés. A település K-i vége szántás, itt csak nagyon halványan mutatkoztak az objektumok.

Dombóvár, Gólyavár (KÖH 21275), Kö: Decemberben hóban, napsütésben a várnak sűrű erdővel, bozóttal fedett részei is megfigyelhetők voltak. Ezáltal pontosítható lett a vár eddig ismert alaprajza.

Dombóvár, Szigeterdő (KÖH 20495), Kö: A havas, napsütéses időnek köszönhetően a lombmentes fák között decemberben jól látszott az erődítés és az újjáépített lakótorony is.

Döbrököz, Tűzköves (KÖH 23065), B: A bronzkori földvár belső erődítési vonala július elején, érett búzában halványan mutatkozott (korábban ezen a területen a növényjelek nem utaltak az erődítésre).

Regöly (Belecska), Juhászat (KÖH 23578), I: Decemberben a hónap és a napsütésnek köszönhetően igen szépen látszott a kettős, ismeretlen korú sánc.

Váralja, Várfő (KÖH 23205), Á: A 13. századi várat fedő bozótot az önkormányzat kiirtotta, ezért most hóban szépen mutatkozott a nyolcas alakú hegytető és az azt övező terasz (8. kép).

December, the interior rampart and trench and more vaguely the exterior rampart and trench were outlined in the snow at an oblique light. It could be observed that the road ran along the edge of the defended territory.

Péterhida, Gorica (KÖH 48254), I: The hill called Gorica lies near the above one, in another meadow. The site rises a couple of metres above its environment. Once it must have been surrounded by a trench but its traces cannot be observed in the aerial photos.

Péterhida, Pusztafalusi-dűlő (KÖH 59121), Á: Dénes Jankovich had earlier conducted field walking at the small, probably Árpadian period earthen fort. Its trench was clearly visible in the meadow on April 25: a darker green shade of the grass marked the trench (Fig. 7).

Zákány, Alsóvár (KÖH 41930), Kö: Alsóvár [Lower Castle] can be found on a slightly elevated knoll in the floodplain of the Drava. Ploughing has nearly completely destroyed its fortification. The trench and the rampart could vaguely be seen in the sunlit snow in December.

Tolna county

Decs, Ete (KÖH 20014), Kö: The territory of the medieval market town was a ploughed field in late April: the houses and the groups of houses appeared as light discolourations, while the high street was a dark brown stripe. In May, autumn wheat grew in the centre of the market town: various shades of green marked the individual houses, the groups of houses and the streets. Regrettably, the sowing machine left bands in the field. The eastern end of the settlement was a ploughed field, where the features only vaguely appeared.

Dombóvár, Gólyavár (KÖH 21275), Kö: In December, even those parts of the castle could be observed in the sunlit snow that were covered by dense forest and bushes and so the already known ground plan of the castle could be drawn even more exactly.

Dombóvár, Szigeterdő (KÖH 20495), Kö: In December, the fortification and the reconstructed keep were clearly visible in the sunlit snow across the barren trees.

Döbrököz, Tűzköves (KÖH 23065), B: The interior fortification line of the Bronze Age earthen fort was vaguely visible in the ripe wheat in early June (formerly the crop marks had not indicated a fortification in this area).

Regöly (Belecska), Juhászat (KÖH 23578), I: The double rampart of an unknown age was clearly visible in the sunlit snow in December.

Váralja, Várfő (KÖH 23205), Á: The self-government had the shrubs cleared away from the territory of the 13th century castle, and so the eight-shaped hilltop and the terrace around it were clearly visible in the snow (Fig. 8).

1. kép: Kétújfalu. 2009. július 6.

Fig. 1: Kétújfalu. July 6, 2009.

2. kép: Hantos, Erdő-major-dűlő. 2009. április 25.

Fig. 2: Hantos, Erdő-major-dűlő. April 25, 2009.

3. kép: Bugyi, Nagylapos. 2009. július 1.

Fig. 3: Bugyi, Nagylapos. July 1, 2009.

4. kép: Csévharaszt-Pusztapótharaszt, templom. 2009. július 1.

Fig. 4: Csévharaszt-Pusztapótharaszt, church. July 1, 2009.

5. kép: Csóvár, Vár. 2009. április 6.

Fig. 5: Csóvár, Castle. April 6, 2009.

6. kép: Dabas, Dabasi szőlők. 2009. április 6.

Fig. 6: Dabas, Dabasi szőlők. April 6, 2009.

7. kép: Péterhida, Pusztafalusi-dűlő. 2009. december 18.

Fig. 7: Péterhida, Pusztafalusi-dűlő. December 18, 2009

8. kép: Váralja, Várfő. 2009. december 18.

Fig. 8: Váralja, Várfő. December 18, 2009

Rövid jelentések – *Short reports*

A jelentésekben előforduló korszakok jelkulcsai:

Ő	Őskor	<i>Prehistory</i>
Pa	Őskőkör	<i>Paleolith Age</i>
Me	Mezolitikum	<i>Mesolith Age</i>
U	Újkőkör	<i>Neolith Age</i>
R	Rézkor	<i>Copper Age</i>
B	Bronzkor	<i>Bronze Age</i>
V	Vaskör	<i>Iron Age</i>
Szk	Szkíta kor	<i>Scythian Age</i>
LT	La Tène-kör	<i>La Tène Period</i>
Ró	Római kör	<i>Roman Period</i>
Sza	Római kori barbár	<i>Sarmathian Age</i>
N	Népvándorlás kör	<i>Migration Period</i>
Ge	Germán kör	<i>German Period</i>
A	Avar kör	<i>Avarian Period</i>
Ka	Karoling-kör	<i>Karolingian Period</i>
H	Honfoglalás kör (10 th C. A. D.)	<i>Period of the Hungarian Conquest</i>
Kö	Középkör	<i>Middle Age</i>
Á	Árpád-kör	<i>Arpadian Period</i>
Kk	Késő középkör	<i>Late Middle Age</i>
Tö	Török kör	<i>Turkish Period</i>
Kú	Kora újkör	<i>Early Modern Age</i>
Ú	Újkör	<i>Modern Age</i>
I	Ismeretlen kör	<i>Unknown Period</i>

1. Abasár, Rónya-bérc (KÖH 49335)

(Heves megye) B, V

A részletes tanulmányt lásd a kötet 19. oldalán!

V. SZABÓ GÁBOR

2. Abaújvár, református templom (KÖH 32583)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kk, Kú

2009. április 15–18. között folytattuk a 2008 októberében megkezdett ásatást az abaújvári református templomban. Most az 1730-as években elbontott sekrestye kutatására került sor, melynek célja az 1997. évben Gere László és Csengel Péter által vezetett ásatás során feltárt jelenségek hitelesítése, ill. további részletek feltárása volt. A munkát az Abaújvári Református Egyházközség finanszírozta.

Az 1997. évi ásatás során megtalálták a sekrestye Ny-i és É-i falát. Utóbbi belső oldalon dongaboltozat indítását figyelték meg. A kutatóárokmal 1,40–1,50 m mélységig jutottak, de a padlószintet nem érték el. A szentélyfallal párhuzamosan nyitott kutatóárok K-i végén, az É-i metszetalban K–Ny-i irányú fal síkját figyelték meg. Ehhez egy szárkő csatlakozott, melyen a tokhorony K-i irányba, tehát feltételezhetően a kültér irányába nézett. A kutatóárokmal nem érték el az általuk kriptalejáratként azonosított nyílás küszöbszintjét. A kutatás eredményei alapján feltételezték, hogy a sekrestye alatt dongaboltozattal fedett kripta helyezkedik el, melynek megközelítése a K-i falon nyíló gádorfalal lejáraton keresztül volt lehetséges.

Az általunk végzett kutatás második szakaszában a sekrestye ÉK-i sarkát tártuk fel. A K-i falnak a szelvény területére eső szakasza teljes szélességében előkerült. A sekrestye belső terét kitöltő omladék eltávolítása után szabaddá vált az É-i fal belső síkja is a dongaboltozat részleteivel, melyen jól látható a boltozat készítéséhez ácsolt zsaluzat lenyomata. Az omladék alatt, kb. 2,90 m mélységben elértük a pince földes járószintjét, mely egybeesett a fal alapozási síkjával. A korábban ajtónak feltételezett nyílás egy 48 cm belső szélességű, ismeretlen magasságú ablaknak bizonyult, mely részsűs kávéban, a külső falsíkhöz illeszkedve helyezkedik el. A káva alsó síkja vízszintes lehetett, a sekrestye használata során szárazon rakott kövekkel az ablakkönyöklő szintjéig felfalazták. Az ablak két oldalán egy-egy kb. 90 cm magas gádorfal található. Az általuk közrefogott akna kb. 1 m széles volt, az 1997. évi ásatás eredményei alapján K-i fala is legalább 1 m távolságban helyezkedett el a sekrestye falától. Az É-i gádorfaltól É-ra, annak felső síkjával egybeesően azonosítani tudtuk az egykori külső járószintet is.

A sekrestye ásatása során előkerült leletanyag kora újkori, többségében mázas kerámia. A gádorfalak által közrefogott akna embercsontokat tartalmazó betöltéséből középkori–kora újkori kerámia került elő. A fémleletek nagyobb része vasszeg, továbbá az omladékból

egy vaskarika, az akna területéről egy kerek veret került elő. Az üvegleletek közül az omladékból egy csúcsívés ablakhoz tartozó, ablakszemek közét kitöltő háromszög került elő. Formája alapján a üvegezés kerethez csatlakozó, szélső sorához csatlakozott. A másik üveglelet szórványként került elő. A pince padlószintjén egy négyzetes, 20×21 cm nagyságú, metszett oldalú padlótegla feküdt, valamint kerámatöredékek, melyek többségét egyetlen edény darabjai tették ki. A pincét kitöltő omladékból egy faragott követ emeltünk ki, mely homorlata alapján a templom lábazatához tartozhatott.

2009 februárjában megtisztítottuk a templombelső ásatása során tavaly előkerült Perényi sírkövet. A két darabra tört sírkőről készült fényképfelvételek digitális összeillesztésével a címerábrázolás eddig ismeretlen részletei is kibontakoztak. A sírkő képmezőjében aszimmetrikus pajzson madárszárnyú, előre álló szakállú kopasz férfifej látható. A címerpajzs felett heraldikailag balra néző csőrös sisak látható. A képmezőt felülről kettős csúcsívbe írt háromkaréjú mérmű zárja le, középen függő zárókövet imitáló lilium formájú taggal. A mérmű alapmotívuma, a befoglaló formából adódó különbségektől eltekintve, a szentély K-i ablakával egyezik meg. A felirat tisztítás után jobban olvashatóvá vált, de a halálozás évét tartalmazó rész továbbra is kérdéses. A felirat olvasata: *hic est sepultus magnificus vir dominus petrus de pereen feria VI p(ro)xi(m)a ante festum visitat[i]o[n]is anno domi[n]i 14tercio.*

MARKÓ ÁGNES SAROLTA – RÁCZ MIKLÓS

3. Algyő, Pörös-ér mellett (KÖH 34514)

(Csongrád megye) Sza, Kk

Az M43 autótű nyomvonalán a 13+200–13+500 km-szelvények közötti szakaszra eső M43-15 jelű lelőhelyen végeztünk feltárást 2009-ben. A lelőhelyen már régóta nem volt talajművelés, a területet legelőként használták. A lelőhely ÉNy-i végén 9 egymást megújító, közel 150 m hosszú és együtt 12 m széles, átlagosan 1 m mély árokrendszer találtunk. Ez vagy a terület vízelvezetésére szolgált, vagy egy nagyméretű, állandó karámot keríthetett. Erre sajnos nem kaptunk választ, mivel az árkok csak keresztelték a feltárást, így egyik végét sem értük el. Mindezek mellett a lelőhely K-i felében gödrökből és karámokból álló szarmata település nyomaira bukkantunk. Ezek az objektumok nem az árokrendszer által kerített településhez tartozhatnak, mivel az objektumok egy része vágja az árkokat. A település elsősorban gödrökből és kerítőárkokból áll, a közel 30 000 m² feltárt felületen mindössze 5 földbe mélyített házat, valamint két füstölőt találtunk. Ezek alapján feltételezhető, hogy egy nagyméretű település – valószínűleg D-i – szélét találtuk meg.

Az objektumok egy-két kivétellel szarmata korinak tarthatók. Ez alól csak a karámárkok egy része jelent kivételt, melyekben késő középkori leletet is találtunk.

FOGAS OTTÓ

4. Algyő, Szőreg-1. Biztonsági Gáztározó (KÖH 60153)

(Csongrád megye) Sza, I

A lelőhely Algyő határában, a 47. sz. földutat Tápéval összekötő műút K-i oldalán található, egy ÉNy-DK irányú kiemelkedés DK-i nyúlványán. A 2003-ban a nyomvonalon elvégzett terepbejárás eredményei alapján 2009. május 13–20. között a lelőhely D-i végében, a Magyar–Román gázszállító vezeték építését megelőzően került sor régészeti feltárára a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai közreműködésével, 90 m hosszan és 7 m szélességben.

Az 50–60 cm vastagságú humusz letermelését követően 27 régészeti jelenséget azonosítottunk, melyek többsége szarmata kori telepobjektum volt, jellegzetes méhkásos kialakítású gödrök, valamint egy földbe mélyített, központi cölöphelyes ház. Az épület csak részben esett a kutatható területre. A szelvény középső részén két melléklet nélküli, DNy–ÉK-i tájolású temetkezés is előkerült. Az SNR 19 sírba zsuGORÍTVa helyezték el a halottat, míg az SNR-18, SNR-26 temetkezésbe két halottat is fektettek, akik valószínűleg szoros családi kapcsolatban álltak egymással.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a szegedi Móra Ferenc Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatárs: Czigliéczki Tibor technikus.

DEÁK ANDREA

5. Algyő, SZBT-2 állomás (KÖH 40642)

(Csongrád megye) Sza

A Szőreg-1. Biztonsági Gáztározó SZBT-2 jelű kútjának területén az építési munkák közben egy csontváz maradványa és a falban egy sír feltárta került elő. A leletmentő ásatás során egy É-D-i tájolású, rabolt szarmata csontvázat bontottunk ki. A koponyán kívül egyik csont sem volt eredeti, in situ helyzetben. A csontváz mellékletét egy, a nyakon lévő mészke- és karneolgyöngyökből álló nyaklánc alkotta. A sírgödör D-i vége a gépmunka során megsemmisült.

PALUCH TIBOR

6. Algyő, Távvezetékindító-állomás (KÖH 42402)

(Csongrád megye) Sza, H, Kö

A lelőhely Algyő határában, a távvezetékindító-állomástól K-re, a 47. sz. földutat Tápéval összekötő út K-i oldalán található. A Magyar–Román gázszállító vezeték nyomvonalán végzett előzetes terepbejárás eredményei alapján a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai 2009. május 14. és június 18. között végeztek megelőző régészeti feltárást a lelőhely (MOL 1.) tengelyében, 3252 m²-nyi területen. A kutatható területet a közművek 15 szakaszra tagolták. Az objektumok in-

tenzitása az egyes szakaszokon erősen változó volt, azok 80%-a a 8., 12., 14. és 15. szakaszok területén került elő.

Az ásatás során 261 objektumot tártunk fel, melyek közül 231 szarmata, 13 újkori, 1 honfoglalás kori, 1 középkori volt, 15 esetben pedig korhatározó leletanyag hiányában nem lehetett azokat datálni. A szarmata népeiségek közt köthető jelenségek között a jellegzetes tárológödörök domináltak, de feltártunk 2 lakóházat, egy füstölőt, valamint 2, kerámiával kirakott sütőfelületű kemencét. A telepobjektumok mellett 7 temetkezés is napvilágot látott, melyek közül egy honfoglalás kori, 6 pedig szarmata volt.

A leletanyag elsősorban nagy mennyiségű edénytöredékből és állatcsontból áll. A kerámianyagból számos szépen kidolgozott, gyorskorongon készült, késő szarmata edényt, terra sigillatakat és azok utánzatait, valamint egy amphoratöredéket érdemes kiemelni.

A kutatás fontos eredményei közé tartozik az a honfoglalás korából származó női váz, amelynek mindkét csuklóján nyitott végű, bronzból készült karperecet találtunk, ingét pedig a nyakrésznél rombusz alakú veretekkel varrták ki.

Szintén kiemelésre érdemes annak a szarmata kislánynak a sírja, aki nyakperecet viselt, jobb csuklóját 2 bronzkarperec, jobb és bal csuklóját pedig gyöngyből fűzött karkötő díszítette. Ruhájára a mellkas magasságában kék köves ezüstboglárt tűztek. A kislány sírjának szomszédságában 2 harcos sírját találtuk meg, talán közös sírgödörbe fektették őket. Mindkét férfit vasból készült köpűs lándzsával, ezüstpénzzel, lábuknál pedig két-két edénnyel temették el.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a szegedi Móra Ferenc Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Czigliéczki Tibor, Szabados György, Szöllösi Géza technikusok.

DEÁK ANDREA

7. Algyő, Völgy-köz (KÖH 34517)

(Csongrád megye) Sza

2009 májusában szénhidrogén mélyfúrásokhoz kapcsolódóan jártuk be a Pörös-ér D-i partján, D felől egy egykori vízfolyás, ma mesterséges csatorna által határolt kisebb kiemelkedésen található lelőhelyet, melynek során a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai szarmata kori, avar kori és késő középkori telepnyomokat azonosítottak. A lelőhely azonos az M43 17. lelőhellyel.

Az Algyő-1010 H jelű szénhidrogén termelő kút létesítését megelőzően 2009. augusztus 6–7-én végeztünk régészeti feltárást a lelőhely D-i részén, 670 m²-en, melynek alkalmával 5, a szarmata korszakhoz sorolható telepjelenséget – 1 gödört és 4 körárkot – bontottunk ki. Az objektumok – a gödör kivételével – a kutatható

terület DNy-i negyedében helyezkedtek el. A körárkok közepén sem sír, sem egyéb régészeti jelenség nyomát nem figyeltük meg.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a szegedi Móra Ferenc Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatárs: Szöllösi Géza technikus.

DEÁK ANDREA

8. Alibánfa-Lukafa, Temetői-dűlőtől É-ra (KÖH 73481)

(Zala megye) Á

A Szombathely–Hévíz 400 kV távvezeték vonalában Alibánfa határában az ismert Lukafa, Temető-dűlői lelőhelytől 270 m-re ÉK-re a 2008. év végi szakfelügyelet során a 145. számú oszlop talpánál előkerült lelőhelyen a Zala kanyarulatában 2009. február 12-én két Árpád-kori objektumot tártunk fel.

A leletanyag a Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága Régészeti gyűjteményébe került.

STRAUB PÉTER

9. Alsónemesapáti, Hosszú-földek (KÖH 73491)

(Zala megye) Kk

A 2008. évi pozitív minősült régészeti szakfelügyeletet követően 2009. február 26-án a Szombathely–Hévíz 400 kV távvezeték nyomvonalán a meredek domboldal É-i szélébe tervezett négy oszloptalp közül a két délebbiben elvégeztük a megelőző feltárást. Mindegyikben egy-egy késő középkori objektumot tártunk fel.

A leletanyag a Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága Régészeti gyűjteményébe került.

STRAUB PÉTER

10. Alsópáhok, Hévíz-domb (KÖH 69209)

(Zala megye) R, B, LT, A, Ka

Alsópáhok határában a 7332. sz. úttól D-re tervezett Turisztikai Központ területén a Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága 2009 áprilisában szondázó kutatást végzett az erdővel nem fedett részeken. A kutatást 9000 m²-re terveztük, ez végül 122 árok nyitására volt elegendő.

Ugyan a terület határain belül régészeti feltárás korábban nem történt, a régebbi terepbejárás adatok, a területnek a Hévízi tótól légvonalban 900 m-re DDNy-ra való helyzete, valamint a Páhoki-, Büki- és a Hévízi patakok természetföldrajzi adottságai már eleve biztatók voltak. Nem utolsósorban a szomszédos Paptag-dűlőben a ZMMI által 2007–2008-ban végzett próba- és megelőző feltárás eredményei alapján is valószínűsíthető lehetett, hogy több helyen is régészeti érintett a terület.

A próbafeltárás legfontosabb feladata az volt, hogy az Alsópáhok, Hévízdomb Ny-i lejtője II. néven hatal-

mas kiterjedésüként nyilvántartott lelőhely esetében a rendelkezésre álló adattári, szakirodalmi és terepbejárás adatokat próbaátással is kontrolláljuk és kiterjedését pontosan meghatározzuk, s amennyiben több lelőhelyről van szó, azokat lehatároljuk.

A Hévíz-domb K-i lejtőjén Kvassay Judit 2008 májusában az elhagyott szennyvíztisztító teleptől É-ra a 213 la hrsz. területen egy 80×30 m kiterjedésű lelőhelyet talált. A begyűjtött cserepek többsége rézkori és római kori volt, előbbihez tartozóan kőeszközök is előkerültek. A területen 2009 áprilisában 10 kutatóárokot húztunk, s azokkal meggyőződünk arról, hogy a lelőhelynek a felszíni nyomok alapján korábban valószínűsített kiterjedése lényegesen kisebb, a lelőhely szélei egyértelműen körülhatárolhatóak. A 7 objektum feltárásánál mindegyike a mai felszíntől 70 cm-re jelentkezett, a belőlük előkerült datálható leletanyag késő rézkori (badeni kultúra). A lelőhely kiterjedése 790 m²-ben pontosítható.

A KÖH 9899 sz. Pap-tag nevű lelőhelye közvetlenül határos a beruházás É-i szélével, az a két Hévíz-dombi (Nyugati lejtő I. és II.) lelőhely közé esik. A 462/1–3 hrsz. ingatlanok területén Havasi Bálint 2007–2008-ban próba- majd megelőző feltárást végzett, melynek során összesen 36 000 m²-en 228 régészeti jelenséget tárt fel. Az 50–70 cm mélységben jelentkező objektumok többsége halomsíros korú (BD/HA) volt, melyek csoportokban, szórtan helyezkedtek el.

A szomszédos Hévíz-domb nyugati lejtője II. lelőhely (KÖH 9901) körülhatárolása és átértékelése a próbaátadás legnagyobb eredménye. A Nyugati lejtő I. lelőhelyről tartja számon a Magyar Régészeti Topográfia első kötete a Lipp Vilmos által feltárt nagy Keszthely-kultúrák temetőt, mely a 7332 sz. úttól É-ra esik. A műúttól 300 m-re D-re fekvő II. sz. lelőhelyet a korábbi adattári és terepbejárás adatok alapján a kutatás hozzávetőleg 19 ha kiterjedésüként tartotta nyilván, őskori- és késő népvándorlás kori anyaggal, azokat azonban a későbbi terepbejárások sem tudták területileg elkülöníteni.

A Ny-i lejtőn a korábbi adatok alapján megrajzolt egyetlen, nagy kiterjedésű lelőhelyet sikerült két részre bontanunk, amivel a korábbi terepbejárások eredményeit is jobban lehet már értelmezni. Az É-on a Pap-taggal, Ny-on pedig a tervezett elkerülő úttal szomszédos kukoricatarlóval fedett területen húzott árkaikkal lényegében a magasfeszültségű vezetékek sávjában és attól északabbra lokalizálható a területen már 1964-ben mintegy 200 m hosszan talált késő népvándorlás kori telep. Ez tulajdonképpen a Hévíz-domb nyugati lejtője II. nevű népvándorlás kori lelőhely, melyet a beruházás minimum 20 000 m²-en fog érinteni. Ugyan átlag 50–60 cm-en őskori objektumokat is találtunk (egyikben ép késő bronzkori baltát), az objektumok döntő többségét azonban a már a humuszban nagyon sűrűn jelentkező 9. századi jelenségek teszik ki, közel félszáz ilyen korú objektumot dokumentáltunk. A több különösen nagyméretű feltárás közül kiemelkedik számos

félig földbe mélyített ház körvonala. A sötétfekete objektumfoltok szintjéből nagy mennyiségben került elő kézi korongolt házi- és díszkerámia, egy részük már a Karoling-kori anyaggal mutat hasonlóságot. Említésre méltó még a különböző formájú homokkődarabok nagy száma. Az objektumfoltok egy része esetében szuperpozíciót figyeltünk meg.

Ettől délebbre területileg is viszonylag jól elkülöníthető a K-Ny-i hossz tengelyű, általunk *Nyugati lejtő II. környezete*-ként elnevezett lelőhely. Ebben népvándorlás kori objektumokat már egyáltalán nem találunk, csupán őskori (Balaton-Lasinja, késő bronzkori és kelta) települések fordulnak elő. Azonban nemcsak korszakában más ez a lelőhely, hanem az objektumok is szórtabban, kisebb kiterjedésben és jóval mélyebben jelentkeztek, sok esetben a mai felszíntől 90–100 cm mélyen. Ezek legdélebbi csoportja rétegtanilag már a talajvíz szintjében feküdt, ami nyilvánvalóvá teszi az adott régészeti korszakok sokkal szárazabb klimatikus viszonyát.

A Páhoki pataktól D-re, ill. a beruházás K-i részén a jelenleg erdős területeken csupán egyetlen kis helyen, a tervezett 35 000 m² felületű tó területén tudtunk három árkot húzni. Valamennyi negatívnak bizonyult és azonnal fel is telt talajvízzel. Innen a kutatás egyébként sem tart számon régészeti lelőhelyet, s az árkok tanúsága szerint a lápos területeken ezzel gyakorlatilag nem is számolhatunk.

Munkatársak: Császár Renáta, Simmer Lívia.

STRAUB PÉTER

11. Alsópáhok, Hévíz-domb

(KÖH 69209)

(Zala megye) U, R, B, V, LT, Ró, N

A 76. sz. főút Alsópáhok–Hévíz elkerülő szakaszának építése tette szükségessé a megelőző régészeti feltárást a nyomvonalra, az Alsópáhok és Hévíz határára eső lelőhelyeken.

Hévíz-domb I.: A Páhoki-patak K-i partján enyhén emelkedő Hévíz-domb aljában 2009. március 25. és július 28. között 13 919 m²-en kutattunk. Meghatároztuk a lelőhely É-D irányú kiterjedését, ami a korábban ismerteknek több mint kétszerese, D felé egészen az Alsópáhok–Hévíz összekötő műútig terjed, és összeérhet a műút túloldalán feltárt Hévíz-domb II. lelőhellyel. A feltárt régészeti jelenségek száma 1094, ami 833 objektumot jelent. A lelőhelyen összesen hat korszak objektumai és leletei jelentkeztek: kevés középső neolitik (dunántúli vonaldíszes kerámia kultúra), középső rézkori (Balaton-Lasinja-kultúra) és késő bronzkori (halomsíros kultúra) objektum. A lelőhely középső részén kora vaskor végi, Hallstatt D korú település került napvilágra, amely több házból, műhelyobjektumokból, tárolóvermekből, gödrökből és cölöplyukakból áll. Kiemelkedő leletei a bronzfibulák, a „szkíta” hármas szárnyú nyílhegyek, egy pintadera és két homokkőből készült öntőforma.

A másik jelentős korszak e területen a római kor, melynek több periódusából is tártunk fel objektumokat. A lelőhely É-i felében, egy ÉK-DNy irányú enyhe emelkedőn kora római temető hat hamvasztásos sírja került napvilágra. Közülük többen is megmaradt a kerítőárok nyoma, néhányánál pedig az azon belüli sír építmény cölöphelyei is. A központi, leggazdagabb sír gödrét részben kőlapokkal bélelték ki. A sírokba helyezett mellékletek (bronzedények, észak-itáliai étkezészetek, lándzsahegy) az elhunytak gazdagságáról tanúskodnak. A több sírban előforduló félbevágott sertésfejek azonban azt sejtetik, hogy a halottak nem a római, hanem a bennszülött arisztokráciához tartoztak. A feltárási terület D-i felének közepén egy 4. századi villa rustica maradványai kerültek napvilágra. Közöttük két kőépület maradványait is feltártuk: az egyik épületet valószínűleg gazdasági célokra használták, a másik néhány helyiségét hypocaustummal látták el, melyből már csak az épület legmélyebb részét, a padlófűtés csatornáját és kis részen a padló alátámasztásának néhány téglaszlopot lehetett megfigyelni. Több nagyméretű faépületről a cölöplyukak tanúskodnak. Ez a késő római település nagy valószínűséggel a Pap-tag néven ismert (MRT 1. k. 1/4 lh.) lelőhellyel azonosítható.

A szakirodalomból jól ismert Alsópáhoki nagy népvándorlás kori temetőt (MRT 1. k. 17/2 lh.) nem érintette a nyomvonal által vizsgált terület, csupán a hozzá tartozó település jelenségei láttak itt napvilágot.

Hévíz-domb II.: 2009. június 3. és október 9. között 23 227 m²-en kutattunk a Páhoki-patak K-i partjára lejtő Hévíz-domb D-i részének aljában jelentkező lelőhelyen, mely mindkét irányban továbbterjed a terepbejárásokról észleltékhez képest. Észak felé egészen az Alsópáhok–Hévíz összekötő műútig húzódhat, és összeérhet a műút túloldalán feltárt Hévíz-domb I. lelőhellyel. A feltárt régészeti jelenségek száma 658, ami 422 objektumot jelent.

A lelőhelyen hét korszak objektumai és leletei jelentkeztek: kis számban késő neolitik-kora rézkor (lengyeli kultúra), késő rézkor (badeni kultúra), késő bronzkor (halomsíros kultúra) és késői vaskor (kelta) leletek, szórvaosan pedig késő római kori töredékek. A középső rézkori Balaton-Lasinja-kultúra kisebb teleprészlete a nyomvonal D-i harmadában került napvilágra. A feltárt régészeti jelenségek döntő többsége a népvándorlás korára keltezhető. A nyomvonal ÉNy-DK irányban vágja át a települést, melynek objektumai között több ház és kút volt. (A házak között volt felszínre épített cölöpszerkezetes és félig földbe mélyített is, melyek közül néhányban megmaradt a kővel rakott tűzhely nyoma.) Három kút aknája fabélletes volt. Az egyik ház padlóján egy nő csontváza feküdt számos ékszer – üvegyöngyök, bronzgyűrűk, fülbevalópár, dupla S-végű hajkarikapár – és használati tárgy melléklettel: edény, csont sőtartó, vaskész, balta, rövid kasza, vödör.

A lelőhelyen feltárt teleprészletek többsége azonosítható a korábbi terepbejárások alkalmával megismert, és a Magyarország Régészeti Topográfiája 1. kötetében

megjelent lelőhelyekkel: a késő római kori leletek az MRT I. 1/4 lelőhelyhez köthetők, a népvándorlás kori telep az MRT I. 1/5 lelőhellyel azonosítható, a Balaton-Lasinja-kultúra és a badeni kultúra leletei pedig az MRT I. 1/6 lelőhelyre utalhatnak. A feltárt két népvándorlás kori sír talán a MRT I. 17/2 lelőhelyhez tartozik.

A leletanyag a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat szombathelyi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumba kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Dobozi Ágnes régész; Ambrus Edit, Binder Hajnalka, Csuti Tamás, Molnár Ákos, Spolár Erika, Takács Tibor és Tóth Zoltán technikusok. A geodéziai felmérést a Geoservice Kft. végezte.

TOKAI ZITA MÁRIA

12. Alsópáhok, Páhoki-patak partja (KÖH 52977)

(Zala megye) Á

A kutatást a 76. sz. főút Alsópáhok–Hévíz elkerülő szakaszának építése tette szükségessé, melyet 2246 m² nagyságú területen 2009. április 14–16. között végeztünk el. Alsópáhok határának ÉK-i sarkában, a Páhoki-patak K-i partján enyhén emelkedő Hévíz-domb aljában, 2005-ben végzett terepbejárás során egy ÉÉNy-DDK hossz tengelyű, jól körülhatárolható, 300×70 m kiterjedésű késő rézkori (badeni kultúra), késő bronzkori, római kori és késő középkori lelőhelyet találtak.

A 2009-ben végzett feltárás során a mezőgazdasági munkákkal bolygatott területen kb. 40 cm vastag humusz alatt a sárgásbarna agyagos altalajban mindössze két objektumra bukkantunk. Közülük az egyik egy késő Árpád-korra keltezhető kemence hamusgödre és sütőfelülete. A másik gödör lemélyedő közepe szintén átégett és hamus volt, így ezt is kemenceként értelmezhetjük. Az átkutatott területen további régészeti jelenségeket és leleteket nem észleltünk, a nyomvonal csak a lelőhely szélét érintette.

A leletanyag a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat szombathelyi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumba kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Ambrus Edit, Molnár Ákos és Spolár Erika technikusok. A geodéziai felmérést a Geoservice Kft. végezte.

TOKAI ZITA MÁRIA

13. Apátfalva, Belezi-csatorna IX. (KÖH 48566)

(Csongrád megye) Ge, Kk

A lelőhely Apátfalva Nagy út dűlő nevű határrészében, a Királyhegyest Apátfalvával összekötő műút K-i oldalán, egy nagy kiterjedésű, É-D-i irányú dombvonulat DK-i nyúlványán található. A Magyar–Román gázszállító vezeték építéséhez kapcsolódó előzetes terepbejárás

adatai alapján a megelőző régészeti feltárást 2009. április 22. és május 12. között végeztük a lelőhely tengelyét keresztező nyomvonalon, a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársainak közreműködésével, 670 m²-nyi területen.

Az azonosított 18 telepobjektum közül 12 sorolható a gepida periódushoz, 2 pedig a késő középkorhoz. A feltárás során 3 gepida házat és egy nagy, szintén a gepidák által kialakított vízgyűjtőt figyeltünk meg, amelybe az ÉK-i oldalról egy vízelvezető árok csatlakozott. A késő középkori település két, eltérő szerkezetű épületét bontottuk ki. A házakból nagy mennyiségben került elő a korszakokra jellemző, elsősorban kerámiatöredékekből álló leletanyag, de a két gepida házban és a vízgyűjtő ciszternában hálónéhezékeket is találtunk, kisebb és nagyobb változatban egyaránt.

A feltárás két kiemelkedő eredményt hozott. Egy leégett, gepida kori ház rétegeinek szintenkénti követése fontos adatokkal szolgált a korszak házépítési szokásait illetően. Egy késő középkori háznál dokumentálható volt az épület kétosztatúsága, a lakrészek közötti átjáró, az oldalszelemennel megerősített tetőszerkezet, az épített falú belső kemence és az azt övező padkarész, valamint az ovális formájú, szögletes záródású külső kemence.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a szegedi Móra Ferenc Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Czegléczki Tibor, Szabados György, Szöllösi Géza technikusok.

DEÁK ANDREA

14. Apátfalva, Nagy út dűlő (KÖH 42503)

(Csongrád megye) B, Sza, Ge

A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai 2009. április 23. és május 13. között megelőző régészeti feltárást végeztek a Magyar–Román gázszállító vezeték nyomvonalán, a Királyhegyest Apátfalvával összekötő műút K-i oldalán, egy nagy kiterjedésű, É-D-i irányú dombvonulat DK-i nyúlványán található lelőhelyen (MOL 36. lh.), 1280 m²-nyi felületen.

A feltárás során 60 objektumot tudtunk elkülöníteni, melyekhez 83 régészeti jelenség tartozott. A területen 19 objektum a *bronzkor késői időszakára* tehető, részben a halomsíros kultúrához köthető. A korabeli gödrök és árkok a szelvény K-i és középső harmadában jelentkeztek. A leletanyagot elsősorban a jó minőségű, többnyire díszítetlen kerámia jellemezte, a korszak karakteres lelete egy összeroppant korsó, valamint egy csücskös peremű tál töredéke.

A *szarmata* népesség 2–3. századi településének emlékenyanyagát 21 objektum rejtette, melyek közül egy árok volt, a többi méhkas, vagy hordó alakú gödör. Az objektumok elszórtan, a kutatott felület teljes területén jelentkeztek, gyakran kisebb csoportokba rendeződve. Gazdag kerámiaanyag reprezentálta a korszakot. Az

egyik gödörből egy félig átégett falrészlet került elő, rajta ágak és fonadék lenyomatával, míg egy másik gödörben bronzhuzalt találtunk.

A szelvény K-i harmadában megleltük egy *gepida*, 5–6. századi telep nyomait. A korszak 13 objektumából 6 épületmaradványnak, a többi nagyobb, öblös, méhkas alakú gödörnek bizonyult; utóbbiak a házak közelében csoportosultak. A földbe mélyített, lekerekített sarkú, téglalap alakú házmaradványok közül sajnos csak egy esett teljes mértékben a szelvény területére, a többi részben a szelvényfal alá húzódott. Ha feltételezzük a házak egykorúságát, azok sűrűn helyezkedhettek el egymás mellett a telepen. Az épületbelsőben általában a rövidebbik oldalak közepén egy-egy cölöphely utalt a tetőszerkezet nyeregteretős kialakítására. Szinte az összes házban alkalmazták a letaposott padlószintet megfigyelni, amelybe gyakran mélyedtek karólyukak. Ezek egy része talán – bár rendszert nem mindig sikerült dokumentálni – az egykori szövőszekek felépítményeihez köthető. Az építményekben történt szövésre több esetben a betöltésből előkerült csepp alakú szövőszéknehezékek is utaltak. A házakban kemence vagy tűzhely nem került felszínre. Egy épület ÉK-i sarkában azonban egy cölöphelyszerű, sekély, kicsi gödröt bontottunk ki, amely a padlószintig kavicsokkal volt telepakolva. A kavicsokat a megfigyelt nyomok alapján hevítették, így azokat talán a ház fűtésével hozhatjuk kapcsolatba. A *gepida* kori település hosszabb ideig tartó fennállását jelzi, hogy a földbe mélyített épületek egy esetben regisztrált szuperpozíciója legalább két építési periódusra enged következtetni. A korszak leletanyagát elsősorban a kézikorongolt, apró kavicsos soványítású, barna és szürke színű kerámia képviseli, a kézzel formált edénytöredékek részaránya igen alacsony. A szürke vagy fekete, gyorskorongolt kerámia mennyisége is igen csekély, a bepecsételt, apró, rombikus minta mindössze egy kisebb töredéken jelenik meg. Két házból 3 csontfésű töredéke, egy másik gödörből római, ezüsből(?) készült dénár került napvilágra.

A feltárás során a Belezi-csatorna vizét hasznosítva vegetációs maradványokat (magvak, termések, faszén) iszapoltunk az egyes házak és gödrök üledékeiből; 13 objektumból összesen 1050 liter földet flotáltunk. Kutatásunk fő célja elsősorban a *gepida* kori objektumok vizsgálata volt, de néhány szarmata objektum betöltését is vizsgáltuk.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a szegedi Móra Ferenc Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Benedek András, Nagy Norbert, Takács Gábor technikusok.

PÓPITY DÁNIEL

15. Apátfalva határa

(Csongrád megye) Ő, Sza, Á

2009. március 10. és április 2. között helyszíni szemlét tartottunk az M43 autópálya Makó-országhatár közti

szakaszán. A szemle célja a korábban (2005, Szalontai Csaba) már lokalizált lelőhelyek kiterjedésének ellenőrzése és esetleges pontosítása volt.

M43-46 (KÖH 52748): A lelőhely lényegesen kisebbnek bizonyult, azonban súlyponti része éppen a nyomvonal tengelyében található és Ny-i irányban még hosszabbnak is bizonyult, összeér az M43-47 lelőhely K-i szélével.

M43-47 (KÖH 52749): Ezt a lelőhelyet is szűkebb területen lokalizáltuk. A Keresztúri-tanya és a Langótanya közti ÉNy-DK-i irányú dombhát tetején húzódik, a csanádpalotai út mindkét oldalán.

M43-48 (KÖH 52750): Ugyanez a helyzet az M43-48 lelőhellyel, amely a Szalontai-féle bejáráshoz képest a felére zsugorodott.

Munkatársak: Koller Melinda, Hetesi Szilvia, Hrivnák Péter Pál.

FEKETE CSANÁD

16. Aranyosapáti, Tisza-meder

(KÖH 71073)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Kú

2009. októberben helyi lakos bejelentést tett egy az alacsony vízállás miatt a mederből kilátszó bődönhajóról. A helyszínen megállapítottuk, hogy a hajó hosszában félbehasadt, csak az egyik oldalát sikerült megtalálni. A hajótest a partra csaknem merőlegesen, enyhén megdőlvé feküdt; egyik vége szabadon állt, a másikat homok fedte. Hossza legalább 10,4 m, eredeti szélessége 90 cm lehetett. Ezzel a mérettel megközelíti a legnagyobb drávai példányokat is! A lelet azonban nem a mérete, hanem a kialakítása miatt érdekes.

Míg a drávatamási hajók (több mint 30!) hengeres testűek, a fatörzs eredeti formájától csak a V alakúra faragott orr jelent komolyabb eltérést, addig az aranyosapáti hajó valódi csónaktesttel rendelkezik. A hajófenék lapos, az oldalfal függőleges. A felszínre bukkanó vége félköríves, egy kb. 15 cm-es szögletes kiugró található a végén. Számos néprajzi példánnyal ellentétben ez nem csupán „fogantyú”, hanem a test teljes magasságában ki van faragva. Ezzel orr-, vagy fartőke jellegű kölcsönöz a hajónak. Míg a drávatamási bődönhajók pontonhíd, ill. malmok elemei voltak, ez a lelet sokkal inkább csónakszerű.

A térségből ismerünk egy másik bődönhajót is. Ez Tiszabecsnél került elő, és a középkorra kelteztek radiokarbon módszerrel.

A szögletes keresztmetszet a letkési hajóval rokonítható, amely a 18. sz. elejére keltezhető. A szögletes forma, az orr-, vagy fartőkeszerű faragás arra utal, hogy ezt a csónakot is akkor faragták, amikor már ismerték a deszkahajókat. Sikerült mintát venni a kormeghatározáshoz.

Nagyon érdekes kérdés a hajótest pereme alatt sorakozó lyukak sora. Feltételezhető, hogy ezek is rögzítésre szolgáltak. Tehát nem lehetetlen, hogy egy másik hajóhoz kötötték hozzá. Közép-Európa más részéről

ismerünk olyan bődönhajókat, amelyeket párosával összeerősítettek, hogy így nagyobb terhet legyenek képesek szállítani (pl. átkelőhelyen szekereket, állatokat).

A víz alatt megvizsgáltuk a lelőhely környezetét. Ennek ellenére nem találtunk másik hajódarabot, vagy bármilyen leletet. Ez, ill. a beékelődés módja arra utal, hogy a roncs eredeti elsüllyedési helye valamivel feljebb lehetett.

TÓTH JÁNOS ATTILA

17. Aszód, Podmaniczky utca 29.

(KÖH 25726)

(Pest megye) U

2009-ben lakóház építéséhez kapcsolódó régészeti megfigyelést végeztem a telken (24/95 hrsz.). A sávalapokban a felső 15–20 cm vastag humusz alatt átlag 40 cm vastag, barna színű agyagos kultúrréteg jelentkezett, ebből egy kicsi újkőkori (lengyeli kultúra) cserepet és egy májbar-na színű kovaszilánkot gyűjtöttem, objektum beásását azonban nem lehetett megfigyelni. A barna réteg alatt a sárgás homok altalaj mutatkozott. A telek a Papi-földek nevű nagy lengyeli kultúras lelőhelyhez tartozik.

A leletek az aszódi Petőfi Múzeumba kerültek.

KÖVÁRI KLÁRA

18. Attala határa

(Tolna megye) Ő, Ró, Kk

2009 szeptemberében szennyvízberuházáshoz kapcsolódóan terepbejárást végeztünk Attala D-i részén, a tervezett nyomvonal mentén.

Alsó-rét (KÖH 72509): A falutól D-re, a vasúti megállótól 100 m-re K-re, a pálya két oldalán mintegy 80×80 m-es területen, viszonylag kedvezőtlen észlelési körülmények között a tarlóban szórványosan találtunk római kori kerámiatöredékeket. A műholdkép alapján egy négyzetes alaprajzú, kettős fossájú őrtorony(?) lehetett a vasút É-i oldalán.

Káposztás (KÖH 72507): A falu D-i szélén, a vasúti megállótól É-ra, az odavezető mélyút két oldalán, a Kapos árterére lefutó domboldalon található az úttól K-re mintegy 80 méternyire terjedő, É-D irányban kb. 150 m hosszú őskori település. Az út Ny-i oldalán lévő kukoricásban is találtunk leleteket, de teljes kiterjedését a fedettség miatt nem tudtuk megfigyelni.

Közégsíri-rét (KÖH 72513): Az Attala és Kaspupa határát képező Attala-Inámi-víz Ny-i oldalán, attól mintegy 200 m-re, a vasúti pálya D-i felén egy kb. 150×100 m-es, lapos, a Kapos árterébe nyúló területen kevés őskori és nagyobb mennyiségű római kori kerámiát gyűjtöttünk a viszonylag poros felszínről. A lelőhely nagy valószínűséggel folytatódik É, ill. K felé, a csatorna partjáig, de a vegetáció miatt ezt a részt nem tudtuk bejárni.

Vasút melléke (KÖH 72511): A falu D-i szélén, a vasúti megállótól 600 m-re K-re, a pálya D-i oldalán, egy kisebb kiemelkedés D-i szélén, mintegy 100×80 m-es

területen gyűjtöttük a viszonylag kis mennyiségű középkori kerámiát. A lelőhely valószínűleg folytatódik a sínektől É-ra lévő domboldalon is, de azt a területet nem tudtuk megvizsgálni.

Munkatársak: Kovacsóczy Bernadett, Künsztler Tamás, Necze Gábor, Orha Zoltán, Tóth Gábor.

CZÖVEK ATTILA – ÓDOR JÁNOS GÁBOR

19. Ács, Bőnyi-úti-dűlő

(KÖH 66818)

(Komárom-Esztergom megye) R, LT, Ró, Á, Kö

2009. október 22. és november 9. között megelőző feltárást végeztünk szélerről építéséhez kapcsolódóan. A lehumuszolt 8316 m²-ből 7902 m²-t tártunk fel.

A lelőhely Ács és Bábolna között helyezkedik el, az M1 autópálya mellett. Egy kis kiemelkedés aljában és arra felfutva kerültek elő régészeti jelenségek. Területe két részre osztható. A K-Ny-i irányú gyűjtőút, valamint az É-D-i irányú, a platformot a gyűjtőúttal összekötő út területére. A K-Ny-i irányú területen a humusztalaj viszonylag vékony (20–27 cm) volt; 2 temetkezés és 2 viszonylag nagyméretű gödör foltja került elő. Az 5. sz. objektumból előkerült, gyorskorongon készült, szürke színű, finoman iszapolt, többszörösen tagolt, duzzadt fazékperem alapján a kora kelta korszakba, a Kr. e. 3–2 századba tartoznak.

Mindkét temetkezés csontvázas, Ny-K-i tájolású volt, egyiküket a mezőgazdasági művelés szinte teljesen elpusztította. A vázból csak a koponya alsó részének egy darabja, valamint a hosszúcsontok maradtak meg. A váz helyzetéből megállapítható volt, hogy oldalfekvésben, zsugorított helyzetben temették el. A sírgödör foltja nem volt egyértelmű, a sír helyzetét a felszínre került csontok alapján állapítottuk meg. A másik sírban a teljes épségben előkerült, mintegy 140 cm hosszú, minden bizonnyal női váz egyik karja rendellenes helyzetben a mellkason helyezkedett el. Melléklete ennek sem volt.

Az É-D-i irányú humusztalaj újabb 2 temetkezés nyomát hozta felszínre, ezekben sem került elő korjelző melléklet. A 3. sz. sírgödör 4–6 cm mély, 120–130 cm hosszú volt, alján és körvonalában égetés nyomait találtuk, de a váz teljesen hiányzott. A 4. sz. sírgödörben a váz alsó végtagcsontjait, a medence egy darabját és a kéztőcsontokat találtuk meg.

A terület másik részén az É-D-i irányú út nyomvonalában talált további objektumok régészetileg egy másik korszakba tartoznak. A 3. és a 4. sírtól É-ra egy 40–80 cm széles 50–100 cm mély árkot találtunk. Ettől É-ra 4 Árpád-kori veremház körvonala bontakozott ki. Méretük 3–3,5×3–3,5 m, mindegyikhez tartozik egy szintén földbe ásott, kör alakú tapasztott kemence. Három házban találtunk méhkas alakú, kisméretű, mély vermet. A házak mindegyikéből került elő kézimalom-töredék, melynek kőanyaga még ismeretlen és kéttípusú belsőfüles cserépbogrács peremtöredéke. A kézimalom-töredékek mellett olyan természetes kődarabok kerül-

tek elő, melyeken erős és intenzív égetésnyom látszik. Gyakoriak még a házak padlószintjén heverő, ismeretlen rendeltetésű patakkavicsek is. A házak döngölt padlója 2 esetben volt megfigyelhető, de mindkét esetben erősen töredékes állapotban, foltokban került csak elő; a 9. sz. házban a keményre döngölt földpadlón, tapasztott, sárga agyagréteget is megfigyeltünk. A házakhoz tartozó gödrökből kevés leletanyag került elő, fenőkő és kisméretű kerámiadarabok. A kemence 2 esetben a ház K-i sarkában, 2 esetben a Ny-i sarkában helyezkedett el.

A házaktól É-ra újabb árkok kerültek elő. Egy K-Ny-i és egy É-D-i lefutású keskeny és sekély, valószínűleg karámárok vagy belső kerítőárok lehetett, a legdélebbivel ellentétben, ami a település határárka volt; tőle D-re ugyanis az Árpád-korba tartozó objektum nem került elő.

A december havi bővítés során előkerült jelenségek többségét különböző szélességű és szerkezetű árkok adják. Zömük római korinak bizonyult, kevesebb középkori és egy rézkori került még elő. A keskenyebb U átmetszetűek vízvezetésre, a mélyebb V metszetűek karámok, ólak, vagy akár a telep kerítésére szolgálhattak. A többszörösen összetett árkok a vízvezető árkok gyűjtőcsatornái voltak. Ezek mellett egy kisméretű körárok is előkerült, öt kisméretű félkör beásással a külső oldalán. Az árkok mellett számos gödröt tártunk fel az Árpád-korból és kora középkorból. A jelenségek másik csoportját a kemencék és a be nem fejezett kemencék alapozási gödrei adták.

Az Árpád-kori objektumokból is kevés leletanyag került elő. A négy ház mindegyikében találtunk belsőfüles cserépbogrács peremtöredékét. A 8. sz. házban egy a szokványosnál kissé eltérő, kihajlító, átfűrt peremű, vékony falú darabot. Számos kézimalom-töredéket is találtunk, eddig meg nem határozott kőanyagból. A 8. sz. ház gödréből egy erősen kopott fenőkő is előkerült.

A leletanyag a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat budapesti regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumba kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Egry Ildikó régész, Bányász Diána, Rikly Jenő, Lakatosné S. Erika technikusok. A geodéziai felmérést a Geoservice Kft. végezte.

FŰKÖH DÁNIEL

20. Ács, Hegyre-dűlő I.

(KÖH 67069)

(Komárom-Esztergom megye) B, Ró

2009. november 30. és december 11. között elvégeztük a lelőhelyen, a 0469/1, 0469/3 és 0454/45 hrsz. ingatlanokon a szélerómúpark építését megelőző feltárást, 4512 m²-en. A humusztakaró felső 30 centiméterének eltávolítása után a műszeres lelőhelyfelderítés és a felszíni leletanyag szóródása alapján megállapíthattuk, hogy a régészeti objektumok várhatóan a szélerómú platformjához vezető bekötőút alatt sűrűsödnek. A

teljes humuszosítás után a lelőhelyen áthaladó Ny-K-i irányú dűlőút és a szélerómú platformja alatt a régészeti objektumok viszonylag alacsony számban fordultak elő, a dűlőutat és a szélerómú platformját összekötő É-D-i irányú bekötőút alatt ellenben igen nagy sűrűségben jelentkeztek különböző típusú, korú és méretű régészeti, valamint néhány esetben újkori objektumok.

Két különböző régészeti korszakból mintegy 35 régészeti objektum került elő. Míg a késő bronzkori objektumok a lelőhely É-i oldalán csoportosultak, addig a római korhoz tartozó jelenségeket a lelőhely D-i oldalán figyeltük meg. Mindkét korszak esetében településekhez köthetők, azonban míg a római település központja a lelőhelytől DDNy-ra sejthető, addig az őskori település magja inkább NyÉNy-i irányba feltételezhető.

A leletanyagból kiemelkedő egy késő bronzkori félhold alakú csüngő, mely a műszeres lelőhelyfelderítés során került elő, valamint a lelőhely D-i oldalán feltárt két lósír, melyekből zablakarikák és egy bronzcsat került elő.

A leletek a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat budapesti regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Czékus István, Herbály Róbert, Nagy Ferenc, Novák Béla, Vámos Balázs, Volentér Viktor.

PETKES ZSOLT

21. Ásotthalom, Külső-Csorda-járás

(Csongrád megye) U, Á

A Mórahalom és Öttömös közt futó 55. sz. főút (22+060–41+000 km-szelvény) burkolat-megerősítése és szélesítése miatt szükségessé vált terepbejárást 2009. márciusban végeztük. A túlnyomórészt erdővel fedett nyomvonal szakaszon 3 régészeti lelőhelyet lokalizáltunk.

Ásotthalom belterületétől ÉNy-ra, közvetlenül az 55. sz. út É-i oldalán, egy a gyepes és erdős részekből szigetszerűen kiemelkedő dombocskán két lelőhelyet azonosítottunk. Az egyik (KÖH 70503) őskori (kora neolitikum) és Árpád-kori, a másikon (KÖH 70505) Árpád-kori edénytöredékeket gyűjtöttünk. A két lelőhely valószínűleg összeér.

Munkatárs: Hrivnák Péter Pál régésztechnikus.

FEKETE CSANÁD

22. Átány határa

(Heves megye) B

A 31. sz. főút tervezett burkolat-megerősítésével együtt járó földmunkák előtt 2009. augusztusban terepbejárást végeztünk a Heves megyei szakaszon. A bejárando nyomvonal nagyrészt mezőgazdasági művelésű területeken futott. Ezek többsége bejárható volt. A terepbejárást során – viszonylag jó megfigyelési körülmények között – az ismert két nyilvántartott régészeti lelőhely mellett további 23 lelőhelyet azonosítottunk, amelyek közül 19-

et érintenek a tervezett földmunkák. A lelőhelyek közül kiemelkedő jelentőségű az Átány határában (Magas-határ-dűlőben KÖH 72059, 72061; Posta-úti-dűlőben 72067, 72069, 72071, 72073) azonosított valószínűleg késő bronzkori, erődített telepekből és halomsírművekből álló lelőhelykomplexum.

REMÉNYI LÁSZLÓ

23. Baja, Alsó-Kalkatur (KÖH 70399)

(Bács-Kiskun megye) B

A Csávoly és Baja határában futó 55. sz. főút (84+669–98+480 km-szelvény) burkolat-megerősítése és szélesítése miatt szükségessé vált terepbejárást 2009. március 19–20-án végeztük. A túlnyomórészt mezőgazdaságilag hasznosított, szántott, ill. vetett felszínen egy régészeti lelőhelyet lokalizáltunk.

Baja belterületétől K-re, az 55. út D-i oldalán, egy trafótelep és egy gázelosztó telep közt, hétvégi telkek által határolt É–D-i irányú dombocská platóján őskori (bronzkor) töredékeket gyűjtöttünk.

FEKETE CSANÁD

24. Baja, Bajaszentistváni szőlők (KÖH 71331)

(Bács-Kiskun megye) Á, Kk

Az 511. sz. főút Baját ÉK-ről elkerülő út építéséhez kapcsolódóan 2009. március 20-án az út 156+650 km-szelvényétől K-i irányban megközelítőleg derékszögben, kb. 40–50 m-re földmunkát végeztek 4×4 m-es területen. A régészeti szakfelügyelet alatt az oszlophely és a nyomvonal között a felszínen Árpád-kori és késő középkori edénytöredékeket gyűjtöttem. A kerámia szóródása alapján a kb. 230 (É–D)×80 (Ny–K) m átmérőjű területen két lelőhely különíthető el: egy Árpád-kori (150 m hosszú, 60 m széles) és egy késő középkori (80 m hosszú, 30 m széles). A talaj löszös, homokos, jelenleg gabonával fedett. A villanyoszlop gödrében és a kitermelt földben régészeti jelenséget nem láttam. A lelőhelyek K-i határa a gaz miatt nem volt meghatározható.

A leletanyag a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat szegedi irodájába került.

SULTIS LÁSZLÓ

25. Bajánsenye határa (Vas megye) Ó, Á, Kú

2009. áprilisban az Őrség területén kialakítandó gázvezeték tervezéséhez kapcsolódóan végeztünk terepbejárást.

Pap-rét I. (Vágottas-dűlő I.) (KÖH 70455): Kerca-szomortól K-re, Bajánsenyétől Ny-ra, a MOL fogadóállomástól KÉK-re, az SP6-8 töréspontok között szórvány őskori kőeszközt találtunk. Két oldalán megmunkálás, kopás nyomai láthatók felületén. Egy őrlőkő felső része lehetett.

Pap-rét II. (Vágottas-dűlő II.) (KÖH 70459): Az SP6 törésponttól Ny-ra 200 m-re, a Kerka-pataktól 100 m-re D-re, a műúttól DK-re 300 m-re fekszik. Már távolról is látható egy kisebb kiemelkedés, színe is eltér, sötétebb a környezeténél. A lelőhely kiterjedése mintegy 180×180 m. Két, egymástól jelentősen eltérő karakterű leletanyagot találtunk, de területileg nagyjából fedik egymást. Az egyik (valamivel északabbra fekszik) egy szórványos őskori kerámiatöredékből álló góc volt, viszonylag kicsi területen koncentrációban, kb. 30×30 m-en. A másik emlékcsoport valószínűleg a legkorábbi Árpád-kori kerámiaművességnek a terméke. A közelben kb. 50×50 m-es szakaszon több csomóban, kisebb-nagyobb gyepvasrögöket találtunk, ami az egykori helyi vasművesség bizonyítéka lehet.

Tsz-major (KÖH 71993): A tsz-majorától K-re, az Sp 4 ponttól D-re, egy repcével beültetett területen, a barázdákban és a sorok között tudtunk csak megfigyeléseket tenni. A terület viszonylag sík, egyenletes, a talaj agyagos, alacsony humusztartalmú. Egy alig érzékelhető kiemelkedésen kerültek elő az újkori, kora újkori töredékek, és egy kovadarab, ami nem jellegzetesen eszköz, hanem valószínűleg puszkakova, vagy tűzcsholáshoz használták. A lelőhely fekvése É–D, kiterjedése 80×80 m.

Munkatársak: Kőszegi Ádám, Isztin Gyula, Kolonits László régésztechnikusok.

A leletanyag a Savaria Múzeumba került.

FARKAS CSILLA – NAGY MARCELLA

26. Bakonypölöske, Szilvási-dűlő (MRT 3. k. 6/1 lh., KÖH 7219)

(Veszprém megye) Kk

2009. augusztus 10-én a település polgármestere telefonon értesítette a Laczkó Dezső Múzeumot, hogy a faluban emberi csontok kerültek elő. Másnap a helyszínen kiderült, hogy a csontokat egy helyi lakos nem most, hanem kb. egy évvel ezelőtt találta és gyűjtötte össze.

A helyszín a község belterületétől DDK-re, a „10/3 sz. mellékág” jelzéssel feltüntetett vízfolyás D-i oldalán, egy ÉNy–DK-i irányban elnyúló, 230 m magas, hosszúságú domb, amelyet nagyrészt fenyő és lombos erdő fed. A domb vízre lejtő É-i oldala meredek, a csibekeltető telep felőli D-i oldala lankás. A régészeti topográfia ide helyezi a középkori Pölöske falut.

A domb DK-i, leginkább kiemelkedő részén állhatott a falu temploma, amelyet jelenleg némi kő- és téglatörmelék, valamint egy kútszerű, növényzettel benőtt mélyedés (egykori kincskereső gödör?) jelöl. A templom valószínűsíthető helyét növényzet fedi, alaprajza, méretei kivehetetlenek. Ezeket legfeljebb ásatással lehetne tisztázni. A csontokat a feltételezhető templomhely D-i szélén, a növényzettel fedett és a korábban szántott rész találkozásánál találták. Ezen a helyen most is gyűjtöttünk a felszínen 4–5 igen apró emberi csonttöredéket. Egyébként a korábban művelt, apróköves, kavicsos területen semmilyen régészeti

jelenséget, leletet, egyetlen egy cserepet sem sikerült megfigyelniem vagy találnom.

A találó az általa gyűjtött csekély csonttöredékeket (koponya, borda, karcson, medence, valamennyi igen töredékes állapotban) átadta a múzeumnak.

RAINER PÁL

27. Baks, római katolikus templom (KÖH 20725)

(Csongrád megye) H, Á

2006-ban Baks község önkormányzata megbízásából a Móra Ferenc Múzeum (Bende Livia és Lőrinczy Gábor) a baksi általános iskola melletti területen tervezett templom építése előtt régészeti feltárást végzett, mert a terület nyilvántartott régészeti lelőhely. Egy szabálytalan szerkezetű, szegényes leletanyagú 10–11. századi temető 5 sírja került elő. 2009-ben a templomépítés kivitelezésének megkezdése előtt a terv módosult és a templom K-i oldalához egy sekrestye építését is tervbe vették, ezért régészeti felügyelet mellett folyt a földmunka.

Az alapozási munkálatok közben egy ÉNy–DK tájolású sír került elő. Leletanyaga szegényes volt: a sírban koporsóba eltemetve egy adultus korú férfi nyugodott, hanyatt, nyújtott helyzetben, koponyáját bolygatták. Melléklete vaskés, vascsat és csiholó volt.

Ezek után került sor a változtatással érintett, de a korábbi ásatás során meg nem kutatott terület megelőző feltáráására 2009. augusztus 6–7-én. A területet fedő felső, 50–60 cm vastagságú szubhumuszt géppel távolítottuk el. A kutatott 177 m²-en 3 sír került elő. Mindegyik már korábban, talán a területen egykor álló iskola építése során kisebb-nagyobb mértékben bolygatást szenvedett. Két férfisírban csak szegényes melléklet (vaskés) került elő, az egyik temetkezésnél vasszeggel összeerősített koporsó nyomát figyeltük meg. A harmadik feltárt sír egy adultus korú nő temetkezése volt, akit viszonylag gazdagon díszített ünnepi ruházatban temettek el. Haját bronz hajkarikával fogták össze. Ruházatának nyakát vastag textilpántra felvarrt, aranyozott ezüst, öntött rozettákkal díszítették. Ruhájának ujját öntött bronz, rombusz átmetszetű karperecekkal szorították le. Nyakában ezüst torquest és barázdált, ill. aranyfóliás gyöngyökből álló láncot viselt. Ujján öntött bronzgyűrű volt.

A lelőhely a község belterületén, egy természetes homokdomb közepén és K-i lejtőjén terül el. A homokdomb É-i oldalát már az egykori iskola építésekor megsemmisíthették. Akkor is kerültek be leletek a szegedi múzeumba, melyek szintén a 10–11. századra tehető. Valószínű, hogy korábban 2–3 sír pusztult el. A 2006-ban és most feltárt 9 sírral együtt egy kis sírszámú honfoglalás kori, esetleg kora Árpád-kori, köznépi temető húzódik a területen. A természetföldrajzi adottságok figyelembevételével valószínűsítjük, hogy a temető egészét feltártuk.

BALOGH CSILLA

28. Balatonfőkajár határa

(Veszprém megye) Ró, Kö

2009 októberében terepbejárást végeztünk Balatonfőkajár határában az M7 autópálya és a 710. sz. főút közötti területen, összesen 6,3 km hosszúságban. A Bürkös-réti-patak völgyének kiemelkedő Ny-i oldalán három lelőhely is ismert.

Bustya (KÖH 7384): A Kesellő-hegy meredeken kiemelkedő ÉK-i alján, a Bürkös-réti-patak völgyének Ny-i oldalán kis kiterjedésű római kori lelőhely található. 1965-ben ugyanitt középkori leletanyagot találtak, tehát itt középkori lelőhelyrészletre is számítani lehet. A nyomvonal területén és Ny-i oldalán nem találtunk már leleteket, a lelőhely nem terjed ki a lapos fekvésű nyomvonal területére. A helyszínen az MRT 2. k. 5/9 sz. lelőhelye azonosítható.

Kesellő-hegy (KÖH 7385): Az MRT ezen a helyszínen egy római kori telepet (MRT 2. k. 5/10) azonosított. A KÖH adatbázisában itt egy 2007-ben végzett terepbejárással újonnan felfedezett lelőhely szerepel (KÖH 58497), ami azonban valójában az MRT által azonosított Kesellő-hegy lelőhely K-i része. A terepbejárással az autópálya É-i részén, a Kesellő-hegy D-i részén lévő magas domb D-i oldalánál nagyméretű római kori lelőhelyet azonosítottunk, ez azonos az MRT 2. k. 5/9 lelőhellyel, ennek csak K-i vége található a korábban azonosított lelőhely területén. Az egykori ÉK–DNy-i dűlőútnál, a dombhát oldalán a legintenzívebb a lelőhely, itt egy szakaszon intenzív leletanyag mellett, tegulákat, habarcsos köveket is találtunk a nyomvonal lehajtója mentén. A domb lábától DK-re, a lapos területen is folytatódott a lelőhely, K-i irányban fokozatosan megszűnt.

Só-lápa (KÖH 7383): A terepbejárással újrátártuk a már ismert intenzív római kori lelőhelyet. A domb legmagasabb, kissé platós részén tegula és habarcsos kőtörmelékek is előkerültek, tehát hasonlóan a bekötőúttól É-ra lévő részhez, itt is számolnunk kell kőépületek maradványaival.

STIBRÁNYI MÁTÉ

29. Balatonfüred, Rozmaring köz

(MRT 2. k. 6/19 lh., KÖH 7420)

(Veszprém megye) Ró

2009. május 20. és augusztus 18. között próbafeltárást végeztünk a 3695/16, 47, 48 hrsz. telkeken, új lakóház építését megelőzően. A feltárást az épülő lakóházak alapárkaiban végeztük el, 152,88 m² felületen. Az árok szélessége 40–50 cm, mélysége 80 cm volt.

A 3695/16 hrsz. ingatlanon, az É-i házhelyen 3 objektumot tártunk fel. Egy egyenes oldalú, barnásvörös betöltésű gödör alján két darab erősen kopott, római kerámiatöredék került elő. Egy égett, salakos betöltésű cölöplyukban leletanyagot nem találtunk.

A 3. objektum egy nagyméretű, barnássárga, kevert betöltésű foltként jelentkezett a ház DNy-i sarkánál,

átnyúlva a D-i oldal sávalapjába. Nyugati oldalán, az É-i sarokban egy salakos, vörösesbarna folt jelentkezett az árok alján. Ez utóbbi cölöpgödör bontása során nagyméretű, vesszőlenyomatos égett paticsdarab került elő nagyobb mennyiségben, ill. kevés, 1–2 darab római kerámiatöredék. A gödröt az árok szűkossége miatt nem tudtuk teljesen kibontani, ezért 18 m²-t rábontottunk. Kibontakozott egy mészegető kemence égetőtere, ill. sekély munkagödre. Az égetőréssz alsó harmada maradt meg, belsejében nagy mennyiségű félig átégett mészkővel, ill. az alján jó minőségű égetett mésszel. A fűtőnyílás D felé nézett. A szájnnyílás függőleges oldalai kiégett agyagból álltak, míg a nyílás tetejét két nagyméretű, faragott kővel fedték le. A fűtőcsatorna Ny-i és K-i oldalán egy-egy padka futott, erre helyezték körbe az égetésre szánt, sorba rakott köveket. A csatornában az égetett mész alatt kevés barna hamut találtunk. Leletanyag gyakorlatilag elenyésző volt, a felső barna földdel kevert törmelékes betöltésben találtunk 1 db imbrextöredéket. A valószínűsíthetően római kori objektum Ny-i oldalát egy későbbi beásással részben elbontották, a megmaradt falszakasz rossz állapotú. A későbbi beásás bontása során, a réteges betöltés közepén római kori tetőfedő téglá töredékét gyűjtöttük, ill. áglenyomatos, kiégett tapasztásdarabokat.

A D-i házhely területén, a 3695/47–48 hrsz. ingatlanokon régészeti objektum, szörvány leletanyag nem került elő.

CSIRKE ORSOLYA

30. Balatonszabadi határa

(Somogy megye) B, Ró, Á, Kö

2009. április 2-án Balatonszabadiban végeztünk régészeti helyszínelést két lelőhelyen.

Akol-hegy (KÖH 45030): Hadszíntérkutatás közben középkori lelőhelyre utaló kiemelkedésről kaptunk értesítést. Bejárás során nagy kiterjedésű őskori (középső bronzkor, urnamezős kultúra?), római kori, Árpád-kori és középkori lelőhelyet találtunk. A domb, fekvésénél fogva, alkalmas lehetne egy egykori templom helyének, de erre utaló nyomokat nem találtunk.

Sashalom (KÖH 19395): A Balatonszabadi-siómarosi temetőben található a Sashalom vagy más néven a Basahalom. A temetőrendezéssel kapcsolatban ezt a kiemelkedést is kitisztították, most jól megfigyelhető egy nagy mesterséges kiemelkedés. Ettől Ny-ra egy kisebb domb van, ez talán a temető területrendezésekor alakult ki. A két kiemelkedésen leletet nem tudtunk gyűjteni. A nagyobb kiemelkedés esetleg határjelző pont, megfigyelőhely vagy különösen nagyméretű halomsír lehetett.

Munkatársak: Molnár István, Nyári Zsolt.

HONTI SZILVIA – NÉMETH PÉTER GERGELY

31. Balatonszentgyörgy, Országút mellett (KÖH 60690)

(Somogy megye) U, Ró

A Balatonszentgyörgy és Marcali közötti út melletti lelőhelyről Eöry Béla gyűjtéséből ismerünk számos, több korszakba tartozó leletet.¹ A lelőhely a település K-i szélénél kezdődik, a 2009. március 30-án végzett helyszíni szemlénken a frissen szántott felszínen, jó megfigyelési viszonyok mellett, a fedett K-i szélének kivételével, be tudtuk járni. Sok őskori (DVK) kerámiatöredék mellett töredékes kőeket, több magkővet és pattintékot találtunk, az egész területen. A lelőhely középső részén kisebb római villa nyomai látszódtak. A római leletek nem az egész területen szóródtak, mint az őskoriak, hanem a kőépület környékén és attól DNy-ra. Több fazékperemet, fedőtöredéket és egy bronztárgyat találtunk (ez utóbbi őskori is lehet). A lelőhelyet D-ről egy természetes dombvonulat zárja le.

Munkatárs: Nyári Zsolt.

NÉMETH PÉTER GERGELY

32. Balatonudvari, Fövényes

(KÖH 34694)

(Veszprém megye) A, H, Á

A 2002-ben vízvezeték-fektetés közben előkerült avar és 10–11. századi temető feltárását 2009-ben folytattuk. Újabb 119 sír látott napvilágot, a feltárt sírok száma 233. Végig lehetett követni a temető K-i szélét, a D-i oldalon a 71. sz. út jelentette a határt. Ugyanakkor kiderült, hogy a temető, a 20–24 m széles völgyben É-i irányba tovább folytatódik.

A korábbi tapasztalatoknak megfelelően, a felső rétegben Ny–K-i tájolású, 10–11. századi sírok, alattuk ÉNy-DK-i tájolású, késő avar kori, 9. sz. elejei temetkezések voltak. A különböző korú sírok (kivéve a 141. számú) nem bolygatták egymást. Ugyanakkor különösen a feltárt terület D-i széléhez közel, a közép avar korra keltezhető, gazdag mellékletű temetkezések is voltak. Közülük több ki volt rabolva, ami egyértelműen a késő avar kori népességhez köthető.

2009-ben 60 közép és késő avar, 58 darab 10–11. századi sírt tárunk fel, ill. egy állatcsontvázat (kutya?) tartalmazó sír és egy Árpád-kori, edénytöredékeket tartalmazó objektum is előkerült. Három sírban két-két csontváz feküdt.

A közép avar korra datálható férfisírok közül kiemelkednek a bronz- vagy ezüstlemezről préselt övgarnitúrát, nyílcsúcsokat, varkocsszorítókat, fülbevalókat tartalmazó sírok. Ezek között is gazdagabb leletanyagot tartalmazott a 195. sz. sír, amelyben arany fülbevalók, ezüstlemezről préselt varkocsszorítók, ezüstlemezről préselt övgarnitúra, fatokban szablya, nyílcsúcsok, vaskés, vaskarikák voltak. A női sírok közül érdemes

¹ Rippl Rónai Múzeum Gyarapodási naplószaám: 88/104.

kiemelni a 196. számút, amelyben a bronz fülbevalók, gyöngyök, karperec, gyűrűk stb. mellett aranyozott, kőberakásos ruhakapocspárt is találtunk.

A késő avar kori férfisírok közül említhetjük az öntött övgarnitúrát tartalmazó 210. számút, míg a női sírok közül a gazdagabb mellékletű 219. sz. sírt, amelyben gyöngycsüngős fülbevaló, több sorban felfűzött gyöngy nyaklánc, orsógomb, vascsat, kés stb. voltak.

A 10–11. századra keltezhető temetkezések leletanyaga szegényesebb volt, ugyanakkor temetkezési szokások tekintetében nagy változatosságot mutattak. Mellékleteik egyszerű vagy S-végű fülbevalók, különböző bronz- vagy ezüstgyűrűk, gyöngyök, vascsat, egy esetben kétélű nyílcsúcs, csörgőgomb, ill. vastag bronzszáלבól sodort nyakpereg voltak.

S. PERÉMI ÁGOTA

33. Balatonvilágos, Romlás (MRT 2. k. 11/4 lh., KÖH 7507)

(Veszprém megye) B

2009 folyamán a lelőhelyhez tartozó több telken is próbafeltárást végeztünk, új lakóház építését megelőzően.

Felszabadulás utca: Október 20–21-én a próbafeltárást a 303/41 hrsz. ingatlanon, az épülő lakóház alapárkaiban végeztük el, 20 m²-en. Az árok szélessége 40 cm, mélysége 80–90 cm volt, három objektumot tártunk fel. Egy világosbarna betöltésű, 60–70 cm mélységű gödörből, a padka tetejétől elszórtan késő bronzkori házikerámia töredékeit, ill. kisméretű vesszőlenyomatos paticsdarabokat gyűjtöttünk. A gödör alján 3–5 cm vastagságú fekete kormot és szürke hamut találtunk. Ezt elbontva a gödör alja foltokban vörösre égett. A gödör alján a hamus rétegben, ill. a felső világosbarna rétegben előforduló kerámiaanyagot gyűjtöttük. A gödör alján, a tanúfal mellett egy 13–15 cm magas ép edényke került elő. Egy É-D-i irányú, hármas osztású árokszakas barna betöltésében leletanyag nem volt. Egy kettős osztású objektumrészlet (árok?) barna betöltésében egy darab kerámiatöredék került elő, az objektumfolt tetején jelentkező töredékekkel megegyező késő bronzkori.

Körte utca: Augusztus 17–18-án a 303/23 hrsz. telken 28,64 m²-en kutattunk, az alapárkok szélessége 40–50 cm, mélysége 80 cm volt. A ház É-i oldalán egy 1 m átmérőjű kerek objektumot tártunk fel. A gödör egyenes oldalú volt, benne kevés kora római kerámiatöredéket találtunk. A feltárást az árok szűkossége miatt, a felszíntől mért 194 cm mélységben felfüggesztettük.

Körte utca 6.: A 303/24 hrsz. telken július 13–16. között dolgoztunk, 60,76 m²-en. A feltárást az épülő lakóház alapárkaiban végeztük el, melynek szélessége 50 cm volt, mélysége 120–80 cm között változott. A felső, kevert réteg eltávolítása, majd a nyésés után az épület K-i oldalán három objektum foltja rajzolódott ki. Egy É-D irányú sekély gödör barna betöltésében kevés kora római kerámiatöredéket gyűjtöttünk. Egy méhkas

alakú gödröt az árok szűkossége miatt csak részlegesen tudtunk kibontani. A folt felszínén 1 darab római kori kerámiatöredék volt, de a gödör betöltésében már nem találtunk leletanyagot. A 3. objektum egy nagyméretű gödör. Barna-sárga agyaggal kevert betöltésében kézzel formált kerámiatöredékeket gyűjtöttünk (késő bronzkori, ill. 1–2 kora római jellegű töredék).

Az épület D-i oldalán egy kisebb gödröt vágunk ketté. A gödör betöltése nem vált el élesen a felső kevert réteg alatti barna-sárga kevert rétegtől. Az objektumra az árok oldalának nyésése után bukkantunk, leletanyag nem jelentkezett benne.

CSIRKE ORSOLYA

34. Balinka, Mecsér

(Fejér megye) U, Á, Kk

Településrendezési terv felülvizsgálatához előírt hatástanulmány részeként végeztünk terepbejárást 2009. február végén Balinkán és a közigazgatásilag hozzá tartozó Mecséren. Terepmunkánk során két új lelőhelyet dokumentáltunk a mecsértelepi fejlesztési területeken. Ugyanazon ÉNy–DK-i irányú dombvonulaton húzódik a két lelőhely, amelyek azonban – a középkori teleprészlet tekintetében – összetartozhatnak. Mivel a temetőtől D-re lévő területen, ahol a dombhát DK-i, Gaja-völgy felőli vége van, őskori leleteket is gyűjtöttünk, ezért inkább eltérő számmal jelöltük a kettőt.

Mecsér, Nyárfa utcától É-ra (KÖH 67859): Lakóterület bővítését tervezik (0111/3 hrsz.). A terület a Gaja-patak vízgyűjtőjéhez tartozó, ÉNy–DK-i irányú völgyben futó vízfolyás K-i oldalán emelkedő domboldalon helyezkedik el. Az ÉÉNy–DDK-i irányú dombhát platóján és a vízfolyásra lejtő oldalán elterülő lelőhely szabálytalan alakú, mintegy 400×200 m kiterjedésű (0111/3–4 hrsz.). Hullámvonalköteg, rádli mintás és fehér színű 11–14. századi kerámiatöredékeket, nagyjából egyenletesen szóródva, a fejlesztési területen kívül egy foltban jobban sűrűsödve gyűjtöttünk. A leletanyag egy része lehet másodlagos helyzetű. A domboldal túlsó oldalán (a 0110 hrsz. földút felől) feltehetően kemence elszántott foltját figyeltük meg.

Mecsér, Temető és a bakonycernyei út között (KÖH 67921): A temető déli irányú bővítését tervezik (0103/10, 0103/14 hrsz.). A temető a fent említett dombvonulat D-i végének közelében fekszik. A D-i irányú bővítés határa megközelítené a domb lábát. A vonulat peremén halad a Bakonycernyére vezető műút, a Gaja-patak völgyének szélén. A temető és a műút közötti részen, a külterületi szántón jó látási viszonyok között őskori (valószínűleg neolitikus) és 12–14. századi kerámiatöredékeket, valamint kovapattintékokat és magkövet találtunk. A lelőhely széle kissé bizonytalan, de úgy tűnt, K felé haladva távolodik a műúttól. A műúttól É-ra a magas domb viszonylag meredek lejtője nem volt járható, így a lelőhely É-i kiterjedését nem tudtuk megállapítani.

Ennek ellenére nagyon valószínű, hogy az egymástól kb. 200 m távolságra lévő két lelőhely középkori része ugyanahhoz az egykori telephez tartozik.

SOMOGYI KRISZTINA

35. Balsa, régi híd előtere (KÖH 32712, 36924)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Szk, Sza, Á, Kö
2009. március 10-én egy helyi lakos egy szürke, korongolt szkíta bögrét és egy Árpád-kori fazekat szolgáltatott be a nyíregyházi Jóna András Múzeumba. Lelelőhelyként a II. világháborúban felrobbantott híd előterét nevezte meg. Elmondta, hogy a mély zombékos, bokros területet jelenleg nem művelik, de a vakondtúrásokban cserepek jelentkeznek. Március 12-diki helyszíni szemlénk idejére már meg is forgatták ekével a területet. A szántásból bronz szkíta nyílhegyet, Árpád-kori és középkori edénytöredékeket, vashorgot, bronz övcsatokat, könyvfedél- és övvereteket, szíjvéget gyűjtöttünk.

A lelőhely az említett helyen a műút, a híd töltése és az egykori cigánysor által bezárt szögben található.

Az adattárban lelt információk szerint a közeli cigánytelepről Árpád-kori cserepeket, míg a Dögtérből szarmata sírok leleteit őrzi múzeumunk.² Ez utóbbi lelőhelyről Kiss Lajos feljegyzéseiből az derült ki, hogy a leletek a híd építéséhez kapcsolódó munkálatok során kerültek elő. Informátorunk elmondása szerint a mai felszín töltéstől Ny-ra eső részéből a cigányok agyagot bányásztak, és több ízben találtak cserepeket, csontokat. A Dögtérről megjegyezte, hogy az egykor a töltéstől K-re feküdt.

Ezek alapján megállapíthatjuk, hogy az általunk talált, és a két közeli lelőhely egyetlen, nagy kiterjedésű lelőhely részei, melyen szkíta és szarmata temető, Árpád-kori és középkori településrészlet, és esetleg középkori temető húzódik.

Munkatársak: Bocz Péter, Lukács József, Tompa György (JAM), Sarnek Tamás.

PINTYE GÁBOR

36. Baracs, Boldog-dűlő (KÖH 38607)

(Fejér megye) B, Ró

Az ELTE BTK Régészettudományi Intézete 2008. október 6. és 2009. március 19. között megelőző feltárást végzett az M6 autópálya Dunaújváros–Szekszárd szakaszának (77+480–77+900 km-szelvény) F-18B lelőhelyén, 27 298 m²-en (0248/22, 0248/25, 0248/27, 0262/2, 0264/50, 0264/52, 0264/54, 0264/56, 0264/58 hrsz.). A lelőhely ÉK felé tovább folytatódik (M6 F-18 lh.), DNy felé azonban a római telep a 77+700 km-sz. vonalában

véget ér, ettől DNy-ra mindössze 3 középső bronzkori urnasír került elő. A római telep ÉNy-i és DK-i irányban azonban tovább folytatódik a nyomvonalon kívül is. A lelőhelyen kutatást a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai kezdték meg, akik az 1–40. sz. objektumokat tárták fel.

Az ásatás során 418 objektumot tártunk fel, amelyek néhány újkori beásástól és leletanyag nélküli, nem keltezhető objektumtól eltekintve római koriak, kivételt képez a három középső bronzkori urnasír a dűlő DK-i végében, ill. valószínűleg szintén bronzkori az urnasíroktól néhány méterre É-ra található 70 cm mély, 10 m átmérőjű körárok. A feltárt római kori objektumok – félig földbe mélyített házak, kemencék, árok és gödrök – javarészt egy bennszülött telephez tartoznak. A telep a lelőhely EK-i és K-i részén jóval sűrűbb – egy részen szabályos sorba rendezett házak is megfigyelhetők – a dűlőn felfelé DDNy-i irányba haladva az objektumok egyre ritkábban fordultak elő, majd a 77+700 km-sz. vonalában a telepegy ÉNy–DK-i irányú árokkal véget ér.

A lelőhely ÉNy-i részén egy kőépület maradványai kerültek elő. Az épületnek csak rossz megtartású, részben kiszedett falai maradtak meg, kivéve a Ny-i falat, amelynek több kőorsóból álló alapozása jól megmaradt, és valószínűleg folytatódik a kisajátítási területen kívül is, így a kőépület nagy része valószínűleg nem az ásatás területére esik. Feltehetően egy 3. századi villagazdasághoz tartozott. Az épületből a tetőomladékon és kevés kerámián, néhány terra sigillata töredéken kívül mindössze egy rossz megtartású, egyelőre nem meghatározott bronzérem került elő. Néhány méterre a K-i faltól másodlagos pozícióban, fejjel lefelé egy gödörben fekvő, 130×70×40 cm méretű, kőből faragott, teljesen ép Iuppiter-oltárt találtunk. Az oltáron a *I(ovi) O(ptimo) M(aximo) / Aurelioru(m) / Veri et / Valentis / ex voto / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)* szövegű latin felirat található. Az oltár felirata megerősíti az épület 3. századi keltezését.

A lelőhely leletanyaga igen szegény, főleg házikeramia és állatcsont, az importkerámia és a fémtárgyak száma nagyon kevés. Említést érdemel egy ...]OPRFE bélyeggel ellátott rheinzaberni terra sigillata-töredék, amely kiegészített bélyege – *COSTIO (et) PR(imus) FE(cit)* – alapján a markomann háborúk utáni időszakra keltezhető.

Munkatársak: Dévai Kata, Szabó Dániel, Bózsai Anikó, Sey Nikoletta, Vandlik Katalin régészek.

BARTUS DÁVID

37. Baracs, Kokasdi-ér partja (KÖH 38607)

(Fejér megye) Ró

2009. március 9. és április 29. között végeztünk megelőző feltárást az M6 gyorsforgalmi út nyomvonalára eső, RM-1 jelű lelőhelyen, a 0244/48 hrsz. ingatlanon, 5352 m²-en.

² JAM Rég Ad.: 85.14 és 85.34. A leletek elkallódtak, rajzukat Istvánovits Eszter őrizte meg.

A lelőhely a Kokasdi-ér K-i partján található, egy domb tetején. A 2008-ban feltárt F-18 jelű lelőhellyel azonos, az ott feltárt római kori bennszülött település szélét sikerült azonosítani.

A humusz vastagsága mindössze 20–35 cm volt. Ez alatt, egy nagyobb (barnás) altalajlencsétől eltekintve, sárga homokos-löszös altalaj húzódott. Összesen 143 régészeti jelenséget figyeltünk meg, amelyek egy része megegyezett a már említett 2008. évi feltáráson előkerültekkel, ezért a 2008. évi számozást folytattuk. Jelentős különbség volt azonban, hogy leletanyag igen kis mennyiségben került elő az előző évvel ellentétben. A jelenségek a domb alja felé sűrűsödtek, a dombtetőn érdemben már csak négy körárok említhető.

A feltárást Ny-i végén a megközelítőleg K–Ny irányú, 2008-ban is azonosított, részben feltárt árok folytatódott K-i irányba. Ugyanitt egy 2008-ban csak félig feltárt kemencét idén teljesen feltártunk, a közelében egy 2008-ban szintén csak félig feltárt fölbe mélyített épülettel. Ez utóbbihoz kapcsolódott egy nagyméretű szemetesgödör (földbe mélyített épület), amely az idei lelőhely teljes leletanyagának hozzávetőleg a negyedét szolgáltatotta. A legérdekesebb települési jelenség ugyanitt a feltárást ÉNy-i szélén került elő, amely egy kora római gödör, esetleg tárolóverem, amelyben égetetlen agyag építési szerkezet omladékát dokumentáltuk és tártuk fel.

A feltárási terület közepén egy-egy leletanyagot nem tartalmazó vagy nem keltezhető leletanyagot tartalmazó árok került elő. Ezeket azonban mégis a római korra keltezzük (relatív kronológiai adatok, mint például metszés, keresztezés, szuperpozíció alapján) és a római kori bennszülött település K-i szélének tartjuk.

Ettől K-re, a feltárást K-i felében egy nagy árokkal övezett területen több körárkot és néhány nem a körárkokhoz köthető cölöplyukat figyeltünk meg és tártuk fel. A körárkok betöltése kora római leletanyagot tartalmazott és mindegyiknek volt a DNy-i oldalán egy 100–200 cm széles bejárója. Belsejükben semmilyen régészeti jelenséget nem figyeltünk meg, de mivel méretük (külső átmérő 10–13 m), kialakításuk, a településhez képest való elhelyezkedésük római kori halomsíros temetkezésre (tumulus) utalt, ezért mindegyik belsejébe szondákat nyitottunk, amelyek azonban szintén negatív eredményt hoztak. Úgy tűnik, hogy az egykori temetkezések a körárkokon belüli földhalmokban lehettek, amelyeket azonban a földművelés mostanra már megsemmisített, embercsontot, vagy calcinatumot a humuszolás során sem figyeltünk meg.

Jelen feltárást, a Baracs F-18, 2008. évi és a Baracs F-18B, 2008. évi feltárást együttesen egy római kori vidéki, eredetileg római kori bennszülött, majd később inkább egy római kori villagazdaság területének teljes metszetét adják.

A leletanyag az elsődleges feldolgozás után a székesfehérvári Szent István Király Múzeumba kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Benke András, Rechner Balázs, Varjaskéri Máté, Zsiga Zsolt technikusok. A geodéziai felmérést a Geoservice Kft. végezte.

KOVÁCS LORÁND OLIVÉR

38. Barnag, Kertaljai-rét (KÖH 7517)

(Veszprém megye) U

2009. április 27–28-án a 02 hrsz. telken trágyatározó létesítését megelőző próbafeltárást során két 2 m széles kutatóárkot jelöltünk ki, egymással párhuzamosan. Az „A” árokban a felső 30–40 cm fekete, újkori szeméttel kevert réteg alatt barnásfekete, barna, homogén réteget találtunk, ez alatt bukkant elő a sárga agyagos réteg. A humuszolás során kirajzolódott három objektum feltárást. Bontásuk kevés neolitikus kerámiatöredéket eredményezett. A „B” árokban egy darab régészeti objektumot találtunk, mely nem tartalmazott leletanyagot.

RAINER PÁL

39. Battonya, Sánka-halom (KÖH 63470)

(Békés megye) Ő, Sza, N, Á

A MOL Dombegyház-DNy-8 jelű mélyfúrás által érintett területén végzett előzetes helyszíni szemle során, 2009 nyarán, mód nyílt a Sánka-halom megtekintésére is. A mintegy 5 m magas, 50–60 m alapátmérőjű kurgán a település határának ÉK-i részén található, a Battonyáról a Mezőkovácsháza és Magyardombegyház közötti út felé tartó, É–D-i irányú kövezett út K-i oldalán, a Cigányka-ér D-i partján. A kurgán területén előkerült leletanyagról nincs információ, viszont a halomtól Ny-i irányban, az érmeder D-i partján, a felszínen őskori, népvándorlás kori (köztük szarmata kori) és Árpád-kori leletek találhatóak. A lelőhely kiterjedése több irányban is bizonytalan. Az azonban szinte bizonyos, hogy a Sánka-halomt eddig jelölő régészeti lelőhely (Battonya 20.) a halomnál jóval nagyobb területre terjed ki, s elfoglalja az egész partvonalat, amelyen a Sánka-halom is emelkedik. A lelőhely teljes hossza elérheti az 1200 m-t, szélessége a 200–250 m-t is.

SZATMÁRI IMRE

40. Battonya, Sánka-halom (KÖH 63470)

(Békés megye) Sza

A MOL Dombegyház-DNy-8 jelű szénhidrogén kutató mélyfúrás kútkörzete által érintett régészeti lelőhelyen 2009 őszén próba- és megelőző feltárást végeztünk.

A halomtól Ny-ra, 750 m²-en végeztünk megelőző feltárást, melynek során 9 szarmata településobjektumot találtunk. Ezek mindegyike tároló- és szemetesgödör lehetett. A legtöbb gödörből szarmata, korongolt,

szürke és téglaszínű kézzel formált kerámiatöredékek kerültek elő.

VÁRI ANITA

41. Battonya, Tompa-pusztá, Belák-tanya (KÖH 77267)

(Békés megye) B, Sza

2009. október 17-én helyszíni szemle során Tompa-pusztán a Száraz-ér és a mezőhegyesi határvonal között, egy lefolyástalannak látszó, mintegy 550 m hosszan mélyülő mederszakasz Ny-i, DNy-i partján új régészeti lelőhelyet lokalizáltam, melynek teljes kiterjedése egyelőre bizonytalan. Területén bronzkori és szarmata kori kerámiatöredékeket lehetett gyűjteni.

SZATMÁRI IMRE

42. Battonya határa

(Békés megye) B, Szk, Sza, Á

A MOL Dombegyház-DNy-7 jelű kút termelésbe állításához tervezett kútbekötő gázvezeték nyomvonalán 2009 tavaszán három helyen végeztünk régészeti megelőző feltárást.

Kovácsházi fásor (KÖH 60034): Battonyától ÉNy-ra, a mezőkovácsházi műúttól Ny-ra, a műúttól kb. 500 m-re lévő, É felé, a Hármashatár irányába húzódó fasortól K-re mintegy 300 m hosszan, kb. 130 m szélességben terül el a lelőhely, amely a tőle D-re, DK-re lévő, lefolyástalannak látszó mélyedésre támaszkodik. A tervezett vezeték nyomvonal 170 m hosszúságban érintette a régészeti lelőhelyet. A gázvezeték nyomvonalán 1025 m²-en kutattunk, 19 késő szarmata településobjektumot tártunk fel. Többségük különböző méretű, kerek alakú gödör. Egy boltíves kemence részletét is feltártuk. Az objektumokból többnyire szürke, korongolt edénytöredékek, többek között hombár, meredek falú tál, különböző méretű korsó és fazék darabjai kerültek elő, viszont néhány gödörben római festett, díszített korsótöredékeket is találtunk. Az egyik gödörből bronzhuzaldarabok kerültek elő, amelyek egy karkötő részei lehetnek.

Tompa-pusztá VIII. (KÖH 28948): A lelőhely a Száraz-ér Ny-i partján, egy szinte négyszög alakú teraszos kiemelkedésen található, kiterjedése kb. 250×200 m. A tervezett vezeték nyomvonala hozzávetőlegesen 260 m hosszan keresztezte a lelőhelyet. A gázvezeték nyomvonalán 3127 m²-en kutattunk, 3 bronzkori, 57 szarmata, 7 Árpád-kori településobjektumot, ill. 6 szkíta sírt és egy Árpád-kori csontvázat találtunk. Ez utóbbi egy korábbi szarmata gödörből került elő, valószínűleg beledobták. A településobjektumok között 3 Árpád-kori sütőfelületet sikerült feltárnunk, ebből kettőnek az alja kerámiatöredékekkel volt kirakva. Az Árpád-kori kerámia többsége korongolt fekete, vagy téglaszínű, vonalkötegekkel díszített darabok voltak, ill. fenékbélyeggel ellátott töredékeket is találtunk. A további objektumokból, amelyek árkok és változatos formájú és méretű gödrök voltak,

nagyobb részt szarmata, korongolt téglaszínű és szürke kerámiatöredékek kerültek elő. A bronzkori gödrökben büttyökkel díszített kerámiát találtunk.

A szkíta sírok között kettő D-É, kettő DNy-ÉK, egy Ny-K tájolású volt, ill. a leggazdagabb temetkezésben pontosan nem lehetett megállapítani a tájolást, mivel teljesen feldúlták. A sírok többségébe 1–2 edényt helyeztek, főként a nyújtott vagy felhúzott lábbal oldalt fekvő helyzetű halott válla mellé. Az egyik szarmata gödörben karcsonok kerültek elő egy bronz karkötővel. A leggazdagabb sírban 1 felhúzott fülű bögrét, 1 fekete palack formájú edényt, 1 behúzott peremű tálát, 1 őrlőkövet, 1 bordázott agyaggyöngyöt, borostyán- és üveggyöngyöket, ill. egy poncolt díszítésű aranylemezt találtunk. Ennek a sírnak a közelében lévő másik sírból, amelyben a csontváz erőteljesen zsugorított helyzetben feküdt, Kaori-csiga gyöngyök kerültek elő díszített orsógombbal. Ezek a sírok a feltárt területet két részre osztó egykori folyómedertől Ny-ra helyezkedtek el.

Az Árpád-kori csontváz ÉNy-DK tájolású, és egy szarmata gödörből került elő. A váz mellett egy 11. századi Szent László korabeli ezüst obolust találtunk.

MEDGYESI PÁL

43. Bácsborsód határa

(Bács-Kiskun megye) U, B, Sza, Á

2009 őszén az Alsó-Duna-völgyi Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság megbízásából szisztematikus terepbejárás keretében felmértük a tervezett „Bácsborsódi II. számú tározó” területét, és annak kb. 3 km²-nyi közvetlen környezetét. Bácsborsód az észak-bácskai löszplató és a Duna-Tisza közti homokhátság találkozásánál fekszik Bajától DK-i irányban. A tározó a Kígyós-ér árterületén létesül. Az elvégzett terepbejárás során 13 új régészeti lelőhelyet („Víz-tározó II. 1–13.”) és több régészeti érdekű területet regisztráltunk.

Az alacsony fekvésű, valószínűleg az ártéri gazdálkodás előnyeit kihasználó területen két őskori, valószínűleg kora neolitikus településnyom volt (KÖH 73919, 73929). Egy általánosan a bronzkorba sorolható (73913) és egy késő bronzkori urnamezős (73933) településrészt regisztráltunk. Pontosabban nem meghatározható őskori lelőhely 1 volt (73925).

Bácsborsód környéke kiemelt szerephez jutott a szarmaták idején, a késő római korban, hiszen jelentős kereskedelmi út (Dunaszekcső (Lugio)–Szeged irány) haladt át ezen a területen, és ennek köszönhetően a közelben sorra kerülnek elő gazdag temetőrészletek, melyek közül a madarasi temető régészeti feltárása a legjelentősebb. Intenzív szarmata jelenlét sejthető 5 bácsborsódi lelőhelyen (73917, 73921, 73929, 73933, 73935). A temetkezési halmoknak tűnő határozott kiemelkedések (73927, 73937) esetében csak további kutatások, geoarcheológiai fúrások igazolhatják mesterséges voltukat és rokonításukat pl. a Vaskútról ismertekkel.

Bácsalmás és környéke a Szent István korában szervezett Bodrog vármegyéhez tartozott, melynek területén kicsiny falvak tucatja virágzott. Nagyobb részük az 1241–42. évi tatárdúlás idején elpusztult. Árpád-kori településnyomokat a vizsgált területen 3 helyen találtunk (73917, 73921, 73931). A neolit megtelepedéshez hasonlóan valószínűleg az ártér adta erőforrásokat használták ki az ebben az időszakban megtelepedők. Nem kizárt, hogy szintén középkori datálású a megtalált, erősen szétszántott csontvázas temető (73915).

KUSTÁR ROZÁLIA

44. Bátaszék, Lajvér (Malomrét-dűlő) (KÖH 59096)

(Tolna megye) U, B, LT, R6

2008. július 28. és 2009. március 31. között feltárást végeztünk az épülő M6 autópálya Szekszárd–Bóly közötti szakaszára eső lelőhelyen (M6 TO-46). A kutatást két beruházás indokolta: az 5603 sz. elkerülő út, valamint a Lajvér-patak medrének építése. A feltárást két egymáshoz közeli felületen folytattuk, 6800 m²-en.

A késő neolit lengyeli kultúrához köthető telep vizsgált területén előkerült 55 zsugorított csontvázas sír némelyike gazdag melléklettel rendelkezett. A sírokba helyezett kőeszközök mellett több sírban faragott gyöngyök, csonteszközök, vörös festésű csótalpas tálak, bütyökdiszes kerámiaedények voltak. A temető területén két nagyméretű, gerendavázás, neolit ház maradványát is megtaláltuk, amelyek helyenként vágták a kisebb sírcsoportokban elhelyezkedő neolit sírokat.

A területen észlelt neolit kultúra rétegei fölött – és helyenként azokba beásva – kora bronzkori (5), késő vaskori kelta gödrök (26) és kora császárkori sírok (16) voltak. Az említett gödrök némelyikében talált nagy mennyiségű grafitos és szürke kerámiatöredék és az ugyancsak a területen észlelt kemence maradványai alapján feltételezhető, hogy a késő vaskorban a térségben található agyagot felhasználó, helyi igényeket kielégítő fazekasműhely működött.

A lelőhelyen feltárt vegyes rítusú temetőrészlet kora császárkori hamvasztásos sírjai az időszakra jellemző érem, mécses, üvegedény, ládika, kulcs mellékletekkel rendelkeztek. A sírok némelyike még egyértelműen a bennszülött lakosság viseletéhez köthető üvegpasztagyöngyöt és nyakperecet tartalmazott. A hamvasztásos sírok közelében előkerült, többségében melléklet nélküli nyújtott vázas sírok (14) is a római korhoz köthetők. Az utóbbi sírok egyikében talált gagát karkötő alapján feltételezhető, hogy a temető ezen részlete a Kr. u. 3. és 4. században volt használatban.

Az útállomás (mutatio)

A terület jelentős felfedezése volt az a római útállomás, amelyet csak részben tudtunk feltárni, ugyanis időközben a KÖH az épületet védetté nyilvánította. Ennek következtében az ide tervezett patak medrének

nyomvonala is módosult. A padlószintet és a falakat, falkiszedéseket minden helyiségben elértük, ami alapján az épület szerkezete is kirajzolódik, viszont további bontásokat nem végezhetünk. Így az esetleges korábbi fázisokról ill. átépítésekről nincs adatunk. A részben feltárt épületet dokumentálás után geotextilissel fedtük le, majd visszatemettük. Az anyag feldolgozása jelenleg is folyamatban van.

Az útállomás létesítésének indokai között nyilvánvalóan ott szerepeltek a kedvező terepadottságok. A terepviszonyokból következtethetően (miután ma is rendkívül mocsaras ez a terület) az épület közelében lehetett a Lajvér patakon átvezető átkelőhely, ill. Ny-i irányban a limesút, amelynek pontos vonala egyelőre nem ismert. Az 1980-as években a terület közelében előkerült mérföldkő alapján feltételezhető, hogy az említett útállomás közelében húzódott a limesút nyomvonala. Megjegyzendő, hogy Wosinsky Mór terepbejárásai során már említést tett egy római kori épület létezéséről ezen a területen.

Kihasnálva a természeti adottságokat, az állomást egy magaslatra építették, amelyet egy 7–8 m széles kerítőárok határoltak. Az árok feltehetőleg vízvezető szerepet töltött be, ugyanis védelmi funkcióra utaló jelek nem mutatkoztak. Az árok által körbevett terület 42×43 m nagyságú, az épület ennek a területnek az É-i felén helyezkedik el.

A 34×19 m-es, téglalap alaprajzú épület 2,5 római láb (70–75 cm) széles tartófalakkal volt határolva. Az épületet belső válaszfalak tagolták további helyiségekre. Az egyes helyiségek terrazzo, ill. döngölt agyagpadlóval rendelkeztek, amelyek közül azonosítható volt egy megközelítőleg 15 m² alapterületű, hypocaustum fűtésrendszerrel ellátott fürdőhelyiség. A feltárást során előkerült érem és terra sigillaták jelentős része a Kr. u. 2. sz. végére és a 3. sz. első felére datálható, amely alapján az épület fénykora is erre az időszakra tehető.

GELENCSÉR ÁKOS – MAJERIK VERA – NICKLAS LARSSON

45. Bátaszék, Nagyorros

(Tolna megye) B, LT, A, K6

Az M6 autópálya építéséhez kapcsolódóan a 169. km-szelvényben, Bátaszéktől Ny-ra a Belsőréti-patak-mellék-ág nevű vízfolyás völgyében két lelőhelyen végeztünk ásatást 2009-ben.

M6 TO-43. lh. (KÖH 74011): A patak K-i, meredekebb oldalán mintegy 12 500 m²-en 201 objektumot tártunk fel, amelyek közül legkorábbi a keltákhoz köthető, 13 gödör. A bennük talált kerámiatöredékek egyértelműen bizonyítják, hogy a „klasszikusnak” tartott (La Tène B/C) edényformákkal és készítési módokkal (finoman iszapolt, gyorskorongolt, bikónikus, ill. S-profilú, duzzadt peremű csuprok, tálak) ebben a régióban is együtt élt a kora vaskori hagyományokból ismert leletanyag (durvább anyagú, kézzel formált edények ujjbonyomkodással tagolt bordadísszal, bütyökkel). Az

objektumok jelentős része (144) a késő avar korra datálható. Egyediségüket az adja, hogy egy vaskohászatra szakosodott közösség hagyatékai. A feltárás szűkebb, alig 1000 m²-nyi területéről kerültek elő az ipari tevékenységre utaló objektumok, a vaskohók (25).

A hajdani kohászok a terepi adottságokat kihasználva a domboldalba ásták az általában 120–180 cm átmérőjű, ovális, esetleg szabálytalan alakú, rézsús oldalú, egyenes aljú munkagödört, amelynek a dombtető felőli magasabb oldalú részében alakították ki vastag tapaszttal a kohót. Ezek alakja és mérete alapján 4 típust különíthetünk el:

1) A legtöbb (15) esetben kohóink belső tere lekerékített (néhány esetben igen erősen lekerékített sarkú) négyszög (inkább téglalap mint négyzet) alapú gúlaként indul, majd 30–40 cm-es magasságtól az akna kissé hengeressé válva kúpként folytatódik. A medencék mérhető szélessége 45–60 cm között változik, míg a szájától való mélysége kb. 40–50 cm.

2) Másik 5 kohónál ez annyiban módosul, hogy a medencerész belső oldala többé-kevésbé kiöblösödik.

A fenti két kohótípus közeli párhuzamait találjuk meg Somogy (Magyaratád, Zamárdi-Kútvölgy, Zamárdi 58/a, 58/b) és Győr-Moson-Sopron (Tarjánpuszta, Nemeskér) megye kohótelepein az ún. „avar típusú” kohók között.

3) Két esetben egy teljesen új kohótípust figyelhetünk meg. A gúlaként induló, majd némileg kúposan folytatódó akna annyira leszűkül, hogy egy kb. 10–15 cm átmérőjű ovális torok jön létre, ami felfelé újra erőteljesen kiszélesedik és henger alakban, esetleg némileg kitölcséresedő henger alakban ér véget. Elképzelhető, hogy a többi, jobban elpusztult kohó is e szűk torkú típusba tartozott.

4) Az eddig tárgyalt és minden bizonnyal részben a korabeli felszín fölé magasodó, munkagödörös kohók mellett találtunk egy olyat, amelynek a többihez hasonló alakú a medencéje és az aknája, de biztosan nem volt a korábban látott szűk torka, viszont az igen nagy és mély munkagödör magasabbik oldalában úgy lett kialakítva, hogy teljes egészében a korabeli felszín alatt helyezkedett el. Így a korban későbbi fajszi típusú bucakemencékkel mutat rokonságot.

Fúvókatöredékek is igen nagy számban kerültek elő, és mindegyikük a durvább kivitelű, vastag falú, erősen kitölcséresedő szájú avar típust képviseli.

Más, a vasgyártáshoz biztosan köthető objektumot ugyan nem találtunk, viszont került elő több, a kohókkal valószínűleg egykorú ház, ill. sütőkemence. Érdekeségük, hogy a kemencék platniját előszeretettel készítették vassalakból, de az is előfordult, hogy magát a kemencét építették nagyobb méretű salakdarabokból.

A lelőhely és a kohók datálásához nyújt segítséget, hogy az egyik, a bátaszéki típushoz tartozó kohó munkagödörében a nagy mennyiségű salak és omladék mellett kerámiát is találtunk, valamint hogy az egyik, edénytöredékekben gazdagabb gödörbe ástak bele egy kohót.

Az ezekből előkerült vonal- és hullámvonalköteggel díszített, lassúkorongolt, feketére, sötétbarnára égetett fazéktöredékek, ill. az igen finoman iszapolt, gyorskorongon készített sárgás-pirosas színű edénytöredékek alapján az objektumokat késő avar koriaknak tarthatjuk. Ezt a datálást erősíti meg a Márton Péter által végzett archeomágneses vizsgálat, amely során három kohóból vett mintát. Az eredmény alapján a kohókat a 8–9. sz. fordulóján használhatták.

A 44 középkori objektum főleg sütőkemencék, ill. cölöpszerkezetű házak maradványai, amelyek minden bizonnyal részét képezték a főleg a 44. lelőhelyen elterülő falunak.

M6 TO-44. lh. (KÖH 58969): Az adott völgy másik oldalán lévő lelőhelyen 172 objektumot találtunk, melyek szintén három korszakot képviselnek. Két bronzkori tárológödör mellett az objektumok egy része (21) minden bizonnyal a 43. lelőhely avar telepjelenségéhez tartozik: félig földbe mélyített házak, sütőkemencék, anyagnyerő gödrök.

A lelőhely igazi jelentőségét az a középkori falu adja, amelynek 4 nagyméretű pincéjét, több házát, számos külső kemencéjét, ill. egy nagyobb méretű, vastag rostélyú, középkori edényégető kemencéjét tártuk fel. A pincék közül külön említésre méltó az, amelyiknek 30 m²-es, 2 m mély, sövény/deszka(?)fallal bélelt oldalú rakterébe széles K-i lejáratan juthatunk. Kiemelkedik az objektumok közül egy K-Ny hossz tengelyű cölöpszerkezetes ház, amelynek Ny-i oldalához illesztették nagyméretű pincéjét. A 14. sz. végi érmekkel is keltezhető objektumok megerősítik azt a feltételezést, ami a terület földrajzi nevéből is gyanítható volt: lelőhelyünk a valamikori Oros nevű falu maradványa.

Munkatársak: Frank Péter, Künszler Tamás, Necze Gábor, Simmer Livia, Szabó Zsuzsa, Ürmös Melinda.

CZÖVEK ATTILA

46. Bátaszék, Téglagyári lakótelep (KÖH 74621)

(Tolna megye) U

A bátaszéki téglagyár megszűnése miatt a hajdani lakótelepének közműveit a bonyhádi út mellett futó városi fővezetékre kötötték, így az úttól kb. 120 cm mély, 50 cm széles árkot ástak. A lakossági bejelentésre végzett bejárás, ellenőrzés során a kiásott árok falában több helyen régészeti korú objektum sötétbarna, ill. vöröses foltját sikerült megfigyelni. Bár a foltokból lelet ekkor nem került elő, a kidobott földből gyűjtött kerámiadarabok alapján a lelőhelyen kora neolitikus (Starčevo) telep létét kell feltételeznünk. Az út D-i felén megfigyelt jelenségek minden bizonnyal részét képezik az ettől É-ra, az M6 autópálya építését megelőző feltárással érintett hatalmas méretű neolitikus lelőhelynek (M6 TO-10/B és 11. lelőhelyek).

Munkatárs: Szarka József (Archeosztráda).

CZÖVEK ATTILA

47. Bátaszék, M6 TO-11 lelőhely
(KÖH 30724)

(Tolna megye) U, Ró

A Bátaszék és Alsónyék határában elterülő, óriási lelőhely a Wosinszky Mór Megyei Múzeum terepbejárásai alapján 720 000 m² kiterjedésű lehet, amelyből közel 288 000 m²-t kutattak meg a különböző ásatási csapatok 2006–2009. között, a beruházással érintett területeken. Az Ásatárs Kft. 114 113 m²-t tárt fel a 10B és a 11. sz. lelőhelyrészekben.

A Szekszárdi-dombság és a Sárköz mocsárvidéke találkozásánál fekvő lelőhelyet a Lajvérmedre és Bátaszék–Dombóvár vasútvonal választja szét, az egyes régészeti korszakokban azonban összefüggő élőhelynek-élettérnek számított. A 11. sz. lelőhelyrész a Lajvértől D-re Bátaszék határában található, és az említett vasútvonal szeli át, ahol közel 8,7 hektáron dolgoztunk 2006–2007-ben.

A régészeti feltárást 2009. június 19–30. között végeztük az M6 autópálya nyomvonalán kívül, attól közvetlenül Ny-ra, két helyszínen, a dombóvári vasútvonaltól É-ra és D-re. Az É-i oldalon egyetlen ÉÉK-DDNy-i irányú, hosszabb, D-en négy rövidebb szelvényt alakítottunk ki. Utóbbiak közül kettő közvetlenül a vasútvonal mellett, azzal párhuzamosan, a másik kettő ezektől D-re, az előzőekre merőlegesen helyezkedett el. Összességében kb. 430 m²-t tett ki szelvényeink területe.

Az autópálya nyomvonala több sírcsoportot is érintett az általunk feltárt részekben, de némelyik túlnyúlt a kisajátítási határon, ezért nem volt teljesen vizsgálható. Kutatásunk célja éppen az volt, hogy bizonyos sírcsoportok folytatódó részeit megtaláljuk és dokumentáljuk. Munkánk során sikerült az egyik sírcsoport Ny-i szélét megtalálni, bár néhány sír elszórtan még előfordulhat a szelvényünkön Ny-ra is. (A vasútvonal által elmetezett és bolygatott sírcsoport folytatásában nem tudtunk dolgozni.)

Munkánk során összesen 45 objektumot, ill. jelenléteket figyeltünk meg. Három római kori árok részleten kívül a többi objektum a késő neolitikus lengyeli kultúrába sorolható. A telepobjektumok között különböző gödrök, cölöphelyek, egy árok szakasz és öt nagy kiterjedésű anyagnyerőhely került napvilágra. Utóbbiak közül kettő a korábban feltárt objektumok további részlete. Egy ilyen jellegű, kiterjedt objektum részei kerültek elő két szomszédos szelvényben. Egy-egy további szelvényben is voltak anyagnyerő gödrök részletei.

Sikerült feltárni 9 temetkezést, amelyek közül a 3775. és 3777. volt egymás közelében az I. szelvényben, a többi pedig a IV. szelvény kiszélesítésében egymástól kisebb-nagyobb távolságra. Megjegyzendő, hogy az ugyanazon szelvényben („csoportban”) lévő sírok tájolása megegyezett, míg a két távoli, a vasút É-i és D-i oldalán lévő szelvényekben lévő sírok tájolása eltért egymástól. (A nagyobb sírszámú csoport esetében ÉK–DNy, a másikban DNy–ÉK.) Az elhunytakat, akik között gyermekek és felnőttek egyaránt voltak, zsugorított pózban temették el. Sírépítményes sír ezúttal nem került elő.

Az egymás mellett lévő, a többihez képest mély sírgödörbe temetett, a mellékletek alapján női és férfisír kell elsőként bemutatnunk, amelyek a legtöbb mellékletet tartalmazták; a 3880. sz. női sírban hat edényt, a 3779. számúban kovapengéket és kőbaltát, valamint három edényt tártunk fel. A férfisír jól látható folttal jelentkezett, és a „párjával” együtt lekerekített sarkú téglalap alaprajzú. A többi megfigyelhető sírgödör ovális alakú volt. Ahogy a lelőhelyen korábban is megfigyeltük, a sírokat több esetben alig lehetett észrevenni az altalajban, csak a csont vagy a kerámia, esetleg az eredeti sírgödör kisebb, kevert foltja látszott. A 3782. sz. sírt a változatos és viszonylag magas edényszám (4), a 3805. sz. sírt rézgyöngyei miatt emelhetjük ki. A többi temetkezés kevesebb edényt tartalmazott, vagy nem maradt meg melléklete. Az edények között csőtálas és egyszerű kónikus tálak, ovális tálkák, háromrészes csészék, Butmir-edények és háromrészes korsók, puttonyedény szerepeltek.

A sírokból és a telepobjektumokból is az előző években „megszokott” leletanyag került elő, ami alátámasztja egységes időbeli helyzetüket (Lengyel II., lásd 3782. sz. sír Butmir-edénye a hasi törésvonalon behúzott, kannelúraszerű, félköríves vonalkötegekkel).

A lengyeli objektumok és sírok közötti szuperpozícióra (sírt ástak rá árokra vagy gödörré) több példát is találtunk.

A lengyeli sírcsoportok folytatódó részeinek megtalálása mellett a feltárást másik célja a 2006–2007-ben talált római árokrendszer további kutatása volt. Ennek az árokrendszernek három hosszanti árka vált ismertté a nyomvonalban, amelyek É-felé folytatódni látszottak a feltárási határon túl is. A fenti három árok mindegyikének sikerült megtalálni a folytatását. A köztük fennálló párhuzamosság a jelek szerint továbbra is fennállt, feltételezésünk szerint az árkok a Lajvér-patakba torkolltak. Az árkokban 2006–2007-ben is igen kevés leletanyagot találtunk, amit csak szerény mértékben sikerült gyarapítani.

Ásatásunk egyetlen beruházáshoz sem kapcsolódott. A munkát cégünk önerőből, saját pénzből a fenti szakmai célokkal, eredményesen végezte el. A feltárást mellett a teljes feldolgozást, a leletanyag kezelését is vállaltuk. 2008–2009-ben a területet érintő 10/B és 11. sz. lelőhelyen feltárást folytatott a KÖSZ megbízásából a Régészeti Intézet Archeosztráda Kft-je, valamint a KÖSZ régészei közvetlenül. A feltárást költségeit teljes mértékben az Ásatárs Kft. állta. Köszönetet mondunk a Meridián Kft-nek, aki költségmentesen vállalta a feltárást geodéziai munkálatait, valamint a Wosinszky Mór Megyei Múzeumnak.

Munkatársak: Hornok Péter, Somogyi Krisztina régészek; Móricz Róbert, Barta Gábor, Gémesi Tamás technikusok.

GALLINA ZSOLT

48. Bátaszék határa

(Tolna megye) Ó, LT, Ró, Kö

2009 folyamán több alkalommal is végeztünk terepbejárást a Bátaszéktől ÉNy-ra lévő Kövesdi-víz nevű patak völgyében, amelynek bejáratánál Kövesd település található.

Kiskövesd 1-2. lh. (KÖH 74775, 74777): A Kövesdi-víz völgye és a Diós-völgy találkozásának Ny-i szélén, a patak völgybe nyúló ÉNy-DK irányú lankásabb dombháton a bejárás során egy kb. 150×100 m-es területen középkori (15-16. századi) templomos falura utaló jelenségeket sikerült megfigyelni. A bejárható terület É-i részét jelentő útbevágás D-i felén a világosbarna-sárga talajban megfigyelhető szürkés-hamus foltokban kövek, középkori tégladarabok, ill. néhány kerámia volt. A dombhát D-i felén, lejtőjén pedig kb. 10×10 m-en egy szétszántott, téglából épített kisebb templom maradványait, köves, habarcsos alapozását figyeltük meg. Ettől főleg Ny-ra, de K-re is a szántás által bolygatott cinteremre utalt a felszínen lévő nagy mennyiségű embercsont (kb. 20-25 sír!). A lelőhelyről fémkeresővel gyűjtött leletek közül említésre méltó I. Ulászló dénárja, egy köves ezüstgyűrű, egy kisebb méretű bronzharang palásttöredéke és egy vastag falú bronzedény nagyobb darabja.

Az előző helytől kb. 100 m-re Ny-ra, a patak felé lejtő dombnyúlványon egy 50×50 m-es területen szintén középkori falura utaltak a talált jelenségek: kiszántott vöröses, hamus, faszenes foltok; nagyobb mennyiségű középkori kerámia. Bizonyára egy település lehetett a két lelőhely, de ugyanakkor igen széles a köztük lévő leletmentes sáv.

Kiskövesd 3. lh. (KÖH 74779): A mára csak romokban meglévő kiskövesdi házak mögötti pincebeásásokkal tagolt, magas löszfalban egyik helyen többszörös rétegződés figyelhető meg. A mintegy 4-5 m szélességben jelentkező, 2,5 m vastag (magas) szinteződés humusz alatti rétegeből 18-19. századi fekete fényezett felületű korsó, négyzetes alakú tálka kályhaszem, poszthabán tál töredékei, a közvetlenül a bolygatatlan altalaj fölött jelentkező vörösen átégett réteg fölül pedig középkori kerámia került elő.

Kövesd, Diós-völgy 1. lh. (KÖH 74771): A patak völgyéből induló Diós-völgy bejáratánál, annak K-i oldalán lévő, meredekebben emelkedő, a kiskövesdi út által is részben átvágott domboldalon, egy kb. 50×50 m-es területen a többszöri bejárás során nagy mennyiségű tegula-, tegula lateres-töredéket, kisebb-nagyobb kődarabot és meszes-malteros alapozás maradványait figyeltük meg. Kisebb számban edénytöredékeket is gyűjtöttünk. Ezek alapján egy római kori épület, valószínűleg villa maradványait rejti a föld.

Kövesd, Diós-völgy 2. lh. (KÖH 74773): A völgy bejáratánál, az előző lelőhelytől É-ra, a meredekebb domboldalon már 2008-ban nagyobb méretű (10×15 m), szabálytalan téglalap alakú sötét foltot figyeltünk meg, amelynek területéről kevés jellegtelen őskori és római kerámiát gyűjtöttünk. 2009-ben hasonló korú leleteket

sikerült itt találni. Bár az EOTR térkép és a 2006-ban készült úrfotó alapján a területen egy tanyaépület állt, egyik alkalommal sem jelentkezett a felszínen ennek semmi nyoma.

Nagyorrosi-völgy (KÖH 74759): A Bátaszéktől Ny-ra lévő Belsőréti-patak-mellékág völgyének K-i, meredekebb oldalán is végeztünk terepbejárást. A völgy D-i, kiszélesedő, lankásabb felén, a patak gazos mederrésze és a tőle K-re lévő erdősáv közötti szántóföldön, kb. 100×50 m-es területen viszonylag szórványosan jelentkező kelta korú telepre utalt az ott gyűjtött néhány duzzadt peremű tál-, ill. grafitos anyagú szitulatóredék.

Munkatársak: Künsztler Tamás, Necze Gábor, Simmer Livia, Ürmös Melinda.

CZÖVEK ATTILA

49. Bátmonostor, Laposok

(Bács-Kiskun megye) B, LT, Sza

A Bátmonostor belterületétől ÉNy-ra található dűlőben a Horvát Tranzit gázzállító vezeték nyomvonalán terepbejárással azonosított lelőhelyeken végeztek megelőző feltárást a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai.

HT-48. lh. (KÖH 69489): 2009. szeptember 29-én a vezeték 5 m széles nyomvonalán 180 m hosszan kutattuk a lelőhelyet. A felső termőréteg általában 30-40 cm, ill. egyes szakaszokon 50-60 cm vastagságú volt, mely alatt a sárgásszürke agyagos, löszbabás altalajon, a kijelölt terület Ny-i szélén egy objektum foltja rajzolódott ki. Az ovális alakú gödör betöltéséből leletanyag nem került elő.

HT-49. lh. (KÖH 69491): Szeptember 23-24-én a lelőhely ÉÉNy-i részén kutattunk, 446 m²-en. A területen a felső termőréteg általában 20-30 cm vastag volt, mely alatt világosszürke, homokos réteg húzódtott, ezt követően 50-70 cm mélységben jelentkezett a sárga, homokos altalaj, amelyen 24 objektum foltját figyeltük meg a nyelés során. A 30 stratigráfiai egység között 14 gödör, 15 oszlophely és egy árok volt, melyek közül 7 bronzkori, egy szarmata, valamint 22 korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú.

A bronzkori telepobjektumokat nagyméretű, ovális vagy kerek alapú, egyenesen szűkülő falú, egyenes aljú gödrök alkották, melyek a nyomvonal K-i és középső részén egyenletesen szóródtak. Betöltésükből kevés leletanyag került elő.

Az egyetlen szarmata jelenség egy ÉNy-DK irányú, keskeny, mindkét végén lekerekített árok volt.

Az ismeretlen korú objektumok nagy részét kerek, ovális vagy lekerekített sarkú, téglalap alakú, egyenesen szűkülő falú oszlophelyek alkották, melyek nagy része egy ÉK-DNy-i tengely mentén, egymástól egyenlő távolságra helyezkedett el. A lelőhely Ny-i részének kb. 50 m hosszú szakasza régészetileg negatív volt, ezen a felületen csupán egy ovális alakú, sekély, ismeretlen korú gödör került elő.

HT-50. lh. (KÖH 34329): A lelőhely Bátmonostor belterületétől ÉNy-ra, a faluba vezető műút É-i oldalán, egy É-D irányú magaslaton található. A lelőhely középső részén 2009. szeptember 28. és október 1. között 247 m²-en végeztük a feltárást. A nyomvonalon 13 objektum feltáródott ki a nyésés során. A 14 stratigráfiai egység között 8 gödör, 3 oszlophely és 3 árok volt, melyek közül 5 feltehetően kelta kori, egy újkori és 8 korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú. A feltételezhetően a La Tène időszakhoz köthető telepobjektumokhoz kerek vagy ovális alakú, egyenesen szűkülő falú, egyenes aljú gödrök, ill. Ny-K irányú, többtagú árkok tartoztak, melyek a nyomvonal K-i és Ny-i részén egyenletes sűrűségben jelentkeztek. Betöltésükből kevés leletanyag, elsősorban korongolt edényekhez tartozó perem- és oldaltöredékek kerültek elő. Az egyik hosszúkás gödör betöltésének legfelső 30 cm-nyi részéből nagy mennyiségű áglenyomatos tapaszt bontottunk ki.

Az ismeretlen korú objektumokat kerek alapú, egyenesen szűkülő falú gödrök, egy Ny-K irányú, keskeny csatorna és kerek oszlophelyek alkották.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a kecskeméti Katona József Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Bottyán Katinka, Császi Dávid, Molnár Zsolt technikusok.

GULYÁS GYÖNGYI

50. Bátmonostor, Szurdok (KÖH 69499)

(Bács-Kiskun megye) B, Sza, Á, I

A lelőhely Bátmonostor belterületétől É-ra, a Szurdok nevű határrész és a Ferenc-tápcsatorna szögletében található. A Horvát Tranzit gázszállító vezeték nyomvonalán a terepbejárás adatokon alapulva a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai 2009. szeptember 15. és október 2. között a lelőhely (HT-47. lh.) középső részén, több ütemben, összesen 1398 m²-en végeztek megelőző feltárást.

A nyésés során a sárga, helyenként sárgásszürke, kötött, homokos altalajon 99 objektum feltáródott ki a nyomvonalon, egyenletes sűrűségben. A 122 stratigráfiai egység között 84 gödör, 18 cölöphely, 16 árok és 4 ház volt, melyek közül 67 bronzkori, 18 szarmata, 11 Árpád-kori, 26 pedig korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú.

A bronzkori telepobjektumok – kisebb csoportokban koncentrációba – a teljes megnyitott területen megtalálhatók voltak. A jelenségek nagy részét a kerek, ovális vagy lekerekített sarkú, téglalap alakú, egyenesen szűkülő falú, ívelt vagy egyenes aljú gödrök alkották. A kijelölt terület K-i és Ny-i részén egy-egy nagyméretű bányagödört bontottunk ki, melyeket több kisebb beásás is tagolt. A bronzkori árkok ÉK-DNy vagy ÉNy-DK irányú,

ívelt szűkülő falú, ívelt aljú, keskeny vízvezető árkok, melyek betöltéséből leletanyag alig került elő. A kerek, ívelt szűkülő cölöphelyek két csoportban, egymástól távol, egy-egy ÉK-DNy-i tengely mentén helyezkedtek el. Az egyetlen, téglalap alakú, 520 cm széles, félig földbe mélyített épület – melyre több objektumot is ráastak – a lelőhely Ny-i részén került elő. A bronzkori objektumokból nagy mennyiségű állatcsont – jellemzően kiskérődző, sertés és szarvasmarha –, valamint kagyló és csiga került felszínre. Az egyik gödörben két teknőst is találtunk. Az edénytöredékek közül vastag- és vékonyabb falú, belső oldalukon síkozott perem- és oldaltöredékeket említhetünk meg. Több peremtöredékhez széles szalagfűl is csatlakozott. Az egyik bányagödörből egy kúpos agyagnehezék, ill. több objektumból obszidián- és kovapengék is napvilágot láttak.

A szarmata kori jelenségek a nyomvonal K-i szakaszán, ill. ettől a csoporttól Ny-ra, kb. 60–70 m-re csoportosultak. A gödrök kerek, egyenesen bővülő falú, élelem-, majd hulladéktárolóként használt objektumok, melyek betöltéséből korongolt, szürke hombár- és táltöredékek, ill. kézzel formált fazekakhoz tartozó darabok kerültek felszínre. A két félig földbe mélyített épület egymástól meglehetősen távol feküdt. Az egyik egy NyÉNy-KDK hossz tengelyű, 12 m² alapterületű építmény, melynek hossz tengelyében három cölöphelyet bontottunk ki. A ház padlója keményre letaposott volt. A másik épület ÉNy-DK tengelyű, melynek ÉNy-i oldalán egy cölöplyukat találtunk; a ház jelentős hányadát egy Árpád-kori gödör metszette.

Az Árpád-kori objektumok kis számban és szórtan helyezkedtek el a feltárt területen. A lelőhely K-i részén egy nagyméretű, több beásással tagolt bányagödört bontottunk ki, melyet egy ÉNy-DK tengelyű, lekerekített sarkú, téglalap alakú, szintúgy Árpád-kori házra ástak rá. Az épületben tetőszerkezetre utaló cölöphelyet nem figyeltünk meg. A korabeli objektumokból főként bográcsokhoz tartozó perem- és oldaltöredékek, valamint állatcsontok kerültek elő.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a kecskeméti Katona József Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Bottyán Katinka, Császi Dávid, Molnár Zsolt technikusok.

GULYÁS GYÖNGYI

51. Belvárdgyula, Szarka-hegy (KÖH 52426)

(Baranya megye) U

2009. márciusban folytattuk a 2008 őszén megkezdett megelőző régészeti feltárást a lelőhelyen, 1423 m²-en, mely a korábbi 98. sz. lelőhely É-i felénél helyezkedik el, annak szerves folytatása. A lelőhely az M60-F5 bekötőút humuszolása során vált ismertté, a nyomvonalon sűrűn követték egymást az objektumok. A lelőhely központ-

ja – a korábbi kutatások alapján – innen mintegy 200 m-re É-ra van.

Az előkerült és feltárt 75 objektum mind a lengyeli kultúra időszakába sorolható, többségük különálló gödör, de volt 6 nagyobb gödörbokor is, ill. egy széttroncsolt sír. A gödrök többnyire sekélyek voltak, ám a gödörbokrok mélysége elérte az 1–2 m-t. Az objektumokból sok leletanyag került elő, kerámiatöredékek, állatcsontok, kőeszközök, ill. néhány obszidiánpenge is. A feltárt szakaszon jól látszik, hogy a lelőhely intenzitása É-i irányba nő.

GÁTI CSILLA

52. Berettyóújfalu, Arany János Gyermekváros (KÖH 58968)

(Hajdú-Bihar megye) B

2009. októberben a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága régészeti megelőző feltárást végzett a lelőhelyen. Az ásatást a Honvéd utca 9–11. (Hrsz.: 3/10) területre tervezett tanműhely építése tette szükségessé, 800 m² nagyságú területet érintett.

Az „L” alakú szelvény É-i végében három kisméretű, kerek, sötét színű foltot találtunk. Mindhárom sötét, humuszos, laza betöltésében faszén- és paticsdarabokat láttam. Az egyik jelenségből őskori kerámiadarabok is kifordultak. A kerek, sekély gödörobjektumokat kibontottuk. Kettőből kerámia- és paticsdarabok kerültek napvilágra, a harmadikban azonban csak paticsdarabokat találtunk. A kerámiadarabokat tartalmazó gödrök leleteik alapján későbronzkoriak, a harmadik objektum azonos betöltési rétegei alapján valószínűleg szintén ebből az időszakból származik.

Munkatárs: Koroknai Zsolt ásatási technikus. A geodéziai bemérést az Archeodata 1998 Bt. végezte.

SZOLNOKI LÁSZLÓ

53. Berkesd, Ereszény (KÖH 68549)

(Baranya megye) U, R

2009. október 1–28. között megelőző feltárást végeztünk a Horvát Tranzit gázvezeték nyomvonalára eső, HT-80. jelű régészeti lelőhelyen, a 060 hrsz. ingatlanon, 1649 m²-en.

A lelőhely a településtől D-re, a Berkesdi-pataktól Ny-ra húzódó magaslaton található. Az eredetileg kitérített kb. 170 m hosszú sávban Ny-ról kezdtük meg a humuszolást, ahol már rögtön jelentkeztek először ritkábban, majd egyre sűrűbben a régészeti jelenségek foltjai, végig a teljes területen. Nyugati irányban kb. 60 m hosszabbításra volt szükség, ahol néhány árok mellett szótan kisebb méretű gödröket és cölöphelyeket találtunk. Leletanyag ezen a részen nem került elő. Keleti irányban több mint 100 m hosszan humuszoltuk le a területet, ahol kezdetben sűrűn jelentkeztek a nagyméretű gödrök, közöttük kisebb gödrökkel és cölöp-

helyekkel, majd már csak kisebb gödrök és cölöplyukak, ill. a végénél keresztbe futó árok mutatkozott. A ritkább területen leletanyag már nem került elő. Ez alapján kijelenthetjük, hogy a lelőhely nemcsak a dombhátat, hanem a domboldalakat is érinti, viszont K-i és Ny-i irányban sem éri el a domb alját.

A lelőhely egy *középső neolitik* település (DVK) maradványa. Felmenő falú, cölöpszerkezetes hosszú házaiknak már csak néhány cölöphelyét sikerült megtalálnunk, viszont a 10–15 méterenként, megközelítőleg É–D-i irányban húzódó, a házaik hosszanti oldalát kísérő nagyméretű, viszonylag mély hosszúkás gödrök egyértelműen jelzik a sorban elhelyezkedő egykori házak helyét. A leletanyag nagy része ezekből a gödrökből származott: kevés állatcsont, viszont nagy mennyiségű durva és finomkerámia, néhány orsógomb, pattintott és csiszolt kőeszközök töredéke, két idol. Az egyik idol töredékes, a másik szinte ép, csak a karjai hiányoznak. Az egyik nagyméretű gödörben két, egy felnőtt és egy csecsemő zsugorított vázát bontottuk ki. A nagyméretű gödrök között néhol és a település két szélén egy-egy árok húzódtott.

A lelőhely K-i harmadában a neolitik jelenségek mellett *középső rézkori* objektumok is előkerültek, egy nagyméretű, amorf jelenség mellett kisebb gödrök és cölöphelyek formájában. Jellemzőes a kisméretű, általában kerek, sokszor méhkas alakú, nagyon mély, az altalajtól színében alig elváló, de erősen paticsos betöltésű gödör. A terület K-i végében a leletanyag nélküli gödröknél és cölöplyukaknál bizonytalan, melyik korszakhoz sorolhatók. Összesen 150 objektumot tártunk fel, 72 gödröt (ebből 46 neolitik, 10 őskori, 6 rézkori), 61 cölöphelyet (43 neolitik, 18 őskori), 13 árkot (6 neolitik, 1 őskori, 6 bizonytalan korú), 2 omladékot (1 neolitik, 1 rézkori), 2 neolitik sírt.

A leletek a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat pécsi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatóságára kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Bósz Attila, Nagy Norbert, Kulin Kitti technikusok. A geodéziai felmérést a Meridián Kft. végezte.

VOICSEK VANDA

54. Berzence határa

(Somogy megye) Ó, LT, Ró, Á, Kk

Az OTKA által támogatott „Településrégészeti és környezettörténeti kutatások a Dél-Dunántúlon (14–17. század)” program keretében Berzence D-i részén, a Bukvina-, Kanizsnyica-, Nagy és Kis Gerendai- és Kétnyár-aljárdülőkben 2009. november 9–13. között terepbejárás végeztünk. Ennek során 14 új lelőhelyet regisztráltunk (KÖH 73419, 73421, 73429, 73433, 73437, 73443, 73445, 73447, 73449, 73451, 73453, 73455, 73457, 73459). Az új lelőhelyek az elhagyott Dráva mederben megmaradt Zsdála-pataktól É-ra eső sávban helyezkednek el, közü-

lük 5 őskori, kis területen, kevés kerámiával jelentkező lelőhely, egy helyen pedig az őskori cserepek mellett kelta, római kerámiát is gyűjtöttünk.

Két késő középkori kisebb telep mellett, az alacsonyabb térszínű területeken 6 Árpád-kori lelőhelyet találtunk, melyek mindegyikén vasműveiséget jelző kohósalak, vasbuca, fúvócsődarabok is előkerültek.

Munkatársak: Horváth Friderika, Jankovich-Bésán Dénes, Miklós Gergely.

ZATYKÓ CSILLA

55. Bezi, Nagy-sarok

(KÖH 69021)

(Győr-Moson-Sopron megye) R, B

A részletes tanulmányt lásd a kötet 5. oldalán!

EGRY ILDIKÓ

56. Bezi határa

(Győr-Moson-Sopron megye) Ő, Á, Kk

2009. áprilisban helyszíni szemlét tartottam Bezi határában, a tervezett célkitermelőhely területén.

Faluhely-pusztá I. (KÖH 31095): Az egykori Faluhely-pusztá mellett, a Faluhely-pusztá és Péterháza-pusztá között húzódó markáns homokvonulat É-i részén őskori és középkori telepnyomot azonosítottunk. A domb gerincén húzódó földút K-i oldalán, nagy területen kerültek elő Árpád-kori és késő középkori, valamint kisebb számban jellegtelen őskori kerámiatöredékek, találtunk egy díszített orsógombot és egy kisebb vaskés töredékét is. A leletanyag intenzitása és eloszlása nem volt egységes: D-ről É felé haladva nőtt a leletek száma. Árpád-kori edénytöredék az egész területen került elő, ugyanakkor késő középkori leletek csak a terület legészakibb sávjában jelentkeztek. Atipikus őskori cserepeket legnagyobb számban a lelőhely D-i részén gyűjtöttünk. A telepnyom jól láthatóan a már korábban is ismert *Faluhely-pusztá* lelőhelyhez kapcsolódik, azzal szerves egységet alkot.

Kastély-tábla (KÖH 67167): Az iménti lelőhelytől D-re, a dombvonulat Ny-i lábánál, egy ovális alakú kiemelkedésen kisebb foltban Árpád-kori edénytöredékeket gyűjtöttünk. A telepnyom kiterjedése a környező repce-, és gabonátáblák miatt bizonytalan.

TAKÁCS KÁROLY

57. Békéscsaba, Fényesi-szőlők

(KÖH 3001)

(Békés megye) Ő, Á, Kk

2009 tavaszán régészeti próba- és megelőző feltárást végeztünk egy tervezett lakóház építését megelőzően, 56 m²-en. A terület felszínén Árpád-kori és késő középkori kerámiát találtunk. A próbafeltárási kutatásjelvényeit a tervezett lakóház K-i és Ny-i végében jelöltük ki. A K-i részen két régészeti objektumot találtunk, amelyekből

csékély számú őskori kerámia került elő. A Ny-i oldalon nem bukkantunk régészeti objektumokra. Ezzel sikerült lehatárolni a lelőhelynek (Békéscsaba 103.) a tervezett építkezéssel érintett részét. A megelőző feltárást két további szelvényében előkerült nagyobb őskori gödör kibontását a feltörő talajvíz miatt nem tudtuk befejezni. A negyedik szelvényben előkerült objektumfolt nyeseésekor modern kerámiát és téglatöredéket találtunk, ezért ezt az objektumot már nem bontottuk ki.

LISKA ANDRÁS

58. Békéscsaba, Határ utca 6.

(KÖH 2998)

(Békés megye) LT, Á

2009 tavaszán régészeti próba-, majd megelőző feltárást végeztünk a telken tervezett lakóház és garázs területén, 96 m²-en. A tervezett lakóház területén nyitottuk meg az első szelvényünket, ahol 6 kisebb objektum és egy árok került elő. Az objektumok közül két, lefelé öblösödő formájú, közepes méretű, míg a többi kisebb méretű gödör volt. Az objektumok egy kivételével az Árpád-korra keltezhetőek, a betöltésből kevés leletanyag került elő.

Az 5. sz. objektum kelta kori, benne egy hason fekvő emberváz volt. A második szelvényt a tervezett garázs területén nyitottuk meg. Ebben egy nagy objektumot találtunk, ami minden irányban túlnyúlik a szelvényen, ez is Árpád-korinak bizonyult.

LISKA ANDRÁS

59. Békéscsaba-Kereki, Kékegyi-tanya

(MRT 10. k. 2/117 lh. KÖH 3015)

(Békés megye) Sza

2009. március 30. és november 25. között megelőző feltárást végeztünk a lelőhelyen, melyre most is az agyagbánya bővítése miatt került sor. Ebben az évben 40 000 m²-t tártunk fel. Az idej munkák során az objektumok száma 805-re, a síroké 41-re emelkedett. Az objektumok szarmata koriak és újkoriak, a sírok egy kivételével, szarmata koriak. A leletanyagban korongolt és kézzel készült kerámiatöredékek, orsógombok, állatcsontok voltak. A gödrök mellett egy félig földbe mélyített ház és füstölők érdemelnek említést. A sírleletek között edények, gyöngyök, fibulák, csatok, kések találhatók. A sírok többségét kirabolták. A rablások akkor történtek, amikor még a sírhelyek látszottak, mert a legtöbb esetben pontosan ráástak a sírra. A szarmata sírok DK-i, D-i, néha DNy-i tájolásúak. Az idej sírok az előző éviéktől több száz méterre, a település ellentétes, K-i részén kerültek elő, vagyis két külön temetőről van szó. Egy lelet nélküli sírunk K-Ny-i tájolású, és a kora kérdéses.

A telep a kerámiaanyag alapján a középső és a késő szarmata korba sorolható. A 2009 évi anyagból a kaviccsos-csillámos töredékek és a korongolatlan bográcsfűlekek hiányoztak.

MEDGYESI PÁL

60. Békéssámson, Szőlősi-határ-dűlő (KÖH 65128)

(Békés megye) B

2009. május 19-én Lichtenstein Lászlóval helyszíni szemlét végeztünk a Szőlősi-határ-dűlőben lévő földvár körül. Most a térképen alaposan szemügyre vételezve a helyzetét, s figyelembe véve a hatástanulmány adatait, megállapítottuk, hogy nagyrészt Békéssámson határába tartozik. Mostani terepbejárásunk olyan területet érintett, ahol tavaly a vegetáció miatt nem tudtunk, most pedig módunkban állt terepet járni. A térképen is jelölt Vági-tanya helyének magasságától indultunk be gépkocsinktól, s 200–300 m-en keresztül alig-alig találtunk edénytöredékeket. A sáncon viszont viszonylag nagy mennyiségben találtunk leleteket. Azt tapasztaltuk, hogy a leletanyag főként a sánc ívéen összpontosul. Szép számú őskori/bronzkori leletanyagot gyűjtöttünk, melyet az orosházi múzeum régészeti topográfiai gyűjteményben helyeztünk el.

RÓZSA ZOLTÁN

61. Bénye határa

(Pest megye) Ó, Sza, Á, Kk, I

2009 augusztusában Bénye község településrendezési tervének módosításához kapcsolódó régészeti hatástanulmány készítése során az alábbi lelőhelyek szemlét végeztem el. A bejárás célja az ismert és új lelőhelyek lokalizálása, kiterjedésük pontosítása és állapotuk meghatározása volt. Leletet nem gyűjtöttem.

Alszeg (KÖH 72117): Bénye község polgármesterének szóbeli közléséből arról értesültem, hogy kb. 20 évvel ezelőtt a Fő út mögötti „Kis közzel” szemben, az egyik ház udvarán cseréptöredékekkel és állatcsontokkal teli méhkas alakú gödröt találtak. A leletekről értesítették a múzeumot (nem tudni melyiket), ahonnan állítólag kiszállás is történt. A polgármester a területet is megmutatta, de annak beépítettsége miatt a felszíni lelőhely-lokalizáció ma már nem lehetséges.

Fő út 138. (KÖH 72115): Bénye község honlapján a következő szöveg olvasható: „...Bénye Fő út 138 szám alatti löszpartból előkerült sír. Mivel a leleteket gyerekek találták meg, így annak nagy része el is pusztult. Csak egy bronz karperec, egy sérült agyagedény és valamely végtag csontja maradt meg...” A leletek sorsáról a polgármester nem tudott érdemi információt adni. A helyszíni szemle alkalmával a családi ház udvarára bejutni nem lehetett. Az említett magas löszfal az utcáról is látható.

Kisasszony-völgy (KÖH 72113): A bejárás során lokalizált lelőhely a község DK-i szélén a Bényei-patak kanyarulatától D-re, a patakon átvívelő híddal szemben emelkedő domb ÉK-i fekvésű oldalán található. A terület a szemle idején betárcsázott gabona volt. A felszínen intenzíven jelentkezett lelőhelyen kora vaskori, szarmata és középkori cserepek, tapasztástöredékek és állatcsontok gyűjthetők.

Patai-rét (KÖH 72111): A bejárás során lokalizált lelőhely a községtől ÉK-re, a Bényei- és a Gombai-patak által közrefogott Patai-rét DNY-i oldalán emelkedő Mogyoróska-domb lábánál található. Az EOV térkép alapján állatok tartására szolgáló karám állt itt korábban. A terület jelenleg intenzív mezőgazdasági művelés alatt áll, a szemle alkalmával kukorica volt rajta. A sorok között őskori és szarmata cserepek hevertek a felszínen.

Templom-hegy (KÖH 39275): A lelőhely a község ÉNy-i szélén, a temetőtől K-re, a Bényei-patak völgyének kanyarulatába ékelődő közép magas domb hosszan elnyúló platóján található. A mezőgazdaságilag művelt területen a szemle alkalmával kukorica állt. A felszínen régészeti leletet nem figyeltem meg.

Templom-hegy 2. (KÖH 72109): A bejárás során lokalizált lelőhely a község ÉNy-i szélén, a Templom-hegynek nevezett közép magas domb hosszan elnyúló platójának K-i végén található. Itt a meredek oldalú természetes magaslat a Bényei-patak völgyének kanyarulata fölé emelkedik. A szántásban ma is megfigyelhetők a helytörténeti tanulmányok által gyakran említett Árpád-kori templom szétszántott alapfalai. A habarcsos kövek, téglatörmelék mellett számos embercsont is látható. Ennek alapján arra következtethetünk, hogy a talajművelés már nemcsak a falmaradványokat, hanem a templom körüli temető sírjait is bolygatja. A templomtól É-ra meredeken lejtő domboldalon középkori kerámiatöredékek, patics és állatcsontok gyűjthetők. Ezek a középkori telepnyomok a völgy oldalában haladó földútig intenzíven jelentkeztek. A lelőhelyen a szemle alkalmával friss szántás, lucerna és kukorica volt.

TANKÓ KÁROLY

62. Biatorbágy, Káposztás-dűlő (KÖH 10010)

(Pest megye) Ró

2009. november elején egy biatorbágyi lakos behozott a szentendrei múzeumban egy fémkeresővel talált bronzszobrot. A szobor egy térdeplő alakot, talán szatírt ábrázol, öntött bronzból készült, szeme ezüstözve. Mellette római érmek és fibula is előkerült. Lelőhelye a Füzes-patak Ny-i oldalán, Páty–Biatorbágy határán kerül el. A GPS-el mért koordináták alapján térképre vetítettük a szobor lelőhelyét. Kiderült, hogy az MRT 7. kötetében jelölt 4. lh. és a patak közti sávba esik, tehát kívül a nyilvántartott lelőhelyen.

2009. november 30-án a találó a helyszínen pontosan megmutatta a szobor lelőhelyét. Környékén sok kő- és tegulatöredéket találtunk a felszínen. A szántásban friss őszi vetés volt. December 3-án terepbejárást végeztünk, hogy pontosítsuk a topográfiában rosszul közölt lelőhely kiterjedését. Kiderült, hogy az végig leér a patakig. Itt a patak menti kb. 50 m-es sávban elég sok kő és tegula látszott a vetésben. A dombtető felé haladva eltűntek a kövek. A felszínen kevés római kerámia, köztük sigillata töredék is előkerült. Észak felé

a vasútvonalig tart a lelőhely (minden bizonnyal összeér a már félig feltárt Páty, Malom-dűlőben lévő teleppel a vasút és az M1 út túloldalán). Dél felé majdnem elér a lakóparkig, a nyilvántartott 9. lelőhelyig. A köves sáv nem tart addig, kerámia elég kevés volt, így bizonytalan, összeér-e a két lelőhely.

A szobor lelőhelyén, a patakmenti nádas sávtól mérve 13 m-re nyitottunk egy 1×1 m-es szondát. A felső 55 cm-ben köves szántott humusz volt, alatta sárga altalaj, objektum nem jelentkezett. A szobor a megtaláló elmondása szerint kb. 15 cm mélységben feküdt. Valószínűleg egy már szétszántott kőépülethez tartozott.

Munkatársak: Mali Antal, Boruzs Katalin, Laczkó Sándorné, Túry Miklós.

OTTOMÁNYI KATALIN

63. Biatorbágy határa

(Pest megye) Ő, U, B

2009 folyamán régészeti hatástanulmányok készítéséhez az alábbi lelőhelyek állapotfelmérő bejárást végeztem el. A bejárás célja az ismert és új lelőhelyek lokalizálása, kiterjedésük pontosítása és állapotuk meghatározása volt. Leletet nem gyűjtöttem.

Disznó-lapos (MRT 7. k. 1/16 lh., KÖH 9977): A lelőhely a Bia-tóba torkolló patak Ny-i partján emelkedő domb D-i lejtőjén, egész a dombtetőig húzódik. Az MRT által jelölt viszonylag nagy területen, a sarjadó gabonában csekély intenzitással bronzkori cserepeket figyeltem meg. A leletek főként a domb lábánál sűrűsödtek, miközben a dombtetőn csak alig néhány edénytöredék hevert. Ez valószínűleg a talaj felszínén is megfigyelhető erózióval magyarázható: az intenzív mezőgazdasági művelés következtében a domb tetejéről a barna termőtalaj erősen lekopott és már a löszös-agyagos altalajt szántják.

Kő-domb (MRT 7. k. 34/15 lh., KÖH 10011): 1976-ban az MRT terepbejárása során beszámoltak róla, hogy a vasútvonal építésénél régészeti leletek kerültek elő. Az MRT által megjelölt területen ma a vasútállomás található, amelynek jelenlegi állapotából kitűnik, hogy a korábbi építkezések során végzett földmunkákkal jelentősen bolygathatták, akár meg is semmisíthették a régészeti lelőhelyet. Ezekhez a munkákhoz kapcsolódóan régészeti tevékenység nem történt, ezért a lelőhely állapotára és a bolygatás mértékére vonatkozóan nincs adatunk. A terület beépítettsége miatt ma már felszíni lelőhely-lokalizációra nincs lehetőség, vagyis a lelőhely kiterjedése és állapota kizárólag helyszíni bejárással nem határozható meg.

Vasútállomás (KÖH 71961): A bejárás során lokalizált lelőhely a biatorbágyi vasútállomástól ÉNy-i irányban, a vasút és az 1. sz. út között található. Ezen a szántón újkőkori kerámiatöredékek gyűjthetők. Az őskori település eredetileg a mai vasút helyén is folytatható, de a lelőhely ezen részét a vasút bevágásával már korábban elpusztították. A közepes intenzitású

lelőhely még bolygatatlan területe a szemle alkalmával ugaron volt, de beépítését a közeljövőben tervezik. Az újonnan lokalizált lelőhelynek a Kő-domb lelőhelyhez való viszonya az MRT térképe alapján nem kérdéses: valószínűleg két külön lelőhelyel van dolgunk.

TANKÓ KÁROLY

64. Bihartorda, Rózsa-határ

(KÖH 67455)

(Hajdú-Bihar megye) Á

2009. november 30-án és december 1-jén a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumokigazgatósága régészeti próbafeltárást végzett a Bihartorda és Bihardancsháza között tervezett ivóvízvezeték nyomvonalára eső lelőhelyen. Az ismeretlen korú temetőt rejtő lelőhely egy 80–100 m átmérőjű, kb. 50 cm relatív magassággal rendelkező, alacsony, ovális dombocskára és közvetlenül a Bihartordát Bihardancsházával összekötő országút D-i oldala mellett található. Az országút É-i árka mellett húzódó nyomvonalon 1,5 m szélességben és 100 m hosszúságban kutattunk. A kinyitott kutatóárokban 70–80 cm mélységben értük el az altalajt. A szondában régészeti jelenségeket nem találtunk.

December 10-én műszeres lelőhely-felderítést végeztünk az országúttól D-re eső kis dombocskán. Ezen a területen lucernavetésben, a dombocskára közepe táján, több helyen emberi csontokat észleltünk és 10 cm-es mélységben egy bronzból öntött, kerek, rovátkolt külső peremű gyűrűt találtunk. Ugyanilyen gyűrűk ismertek a Püspökladány, Eperjes-völgy nevű lelőhely 10–11. századi, köznépi sírjaiból. Mivel más lelet nem ismert a lelőhelyről, ezért jelenlegi ismereteink szerint, egyetlen bronzgyűrű alapján, a temető, vagy temetkezés kora a 11. századra datálható. A lelőhely korának, kiterjedésének pontosabb és biztonságosabb meghatározása, csak újabb feltárások után végezhető el.

Munkatárs: Bacskai István ásatási technikus. A geodéziai felmérést az Archeodata Bt. végezte.

SZOLNOKI LÁSZLÓ

65. Boba, Metszés-dűlő

(KÖH 48650)

(Vas megye) B

A lelőhely a szabályozott Marcal folyó jobb partján, részben alacsony fekvésű, részben egy dombhátszerű kiemelkedésen fekszik. A területet vizenyős helyet kedvelő növényzet fedi. 2009. április 6–28. között a Boba–Ukk vasútszakasz korszerűsítéséhez kapcsolódóan végeztünk megelőző régészeti kutatást (096/1–2 hrsz.). A humuszolás után, az alacsonyabban fekvő szinten, a felületen is megjelent a talajvíz. A műholdas felvételeken jól látszik egy egykor széles ívben kanyargó folyó medre, melynek egy szakaszát sikerült a felületen is megfigyelni. Mélyebb fekvése, agyagos, vizenyős altalaj jelezte. A település objektumai azonban ebben a mederszerű

mélyebb részben is folytatódtak, tehát feltételezhető, hogy az időszak viszonylag száraz periódusában itt nem volt víz. A település jelenségeit e „meder” mindkét oldalán megfigyelhettük.

A szerződésben szereplő útszakaszon (2087 m²) túl megvizsgáltuk az út tovább lehumuszolt részeit is. Kiderült, hogy a település folytatódik egészen a mai Marcal medréig, és valószínűleg K-i irányban is. A kutatás alá eső részen 51 régészeti jelenséget figyeltünk meg. A település egyrétegű, a bronzkori halomsíros kultúra népessége élt itt egykor. Az objektumok között volt 3 földbe mélyített épület nyoma, több tárolóverem, egyéb gödör, két víznyerő hely, melyek a megfigyelt meder K-i szélén helyezkedtek el, bennük erőteljes a talajvíz beszívargása, így aljuk bizonytalan. Több cölöplyukat tártunk fel, de rendszer nem figyelhető meg bennük. Egy több gödörből és cölöplyukból álló komplexumból, amely valószínűleg valamilyen munkafolyamat végzéséhez köthető, került elő a legtöbb fémtárgy.

A leletanyag nagy része kerámia, több tárolóedény, hombár töredéke, az egyik gödörben egy valószínűleg teljesen rekonstruálható hombár, kevés díszített kerámia. Kevés állatcsont, ami valószínűleg a talajadottságából adódik, viszonylag sok őrlőkő, és néhány bronztárgy, elsősorban tű került elő.

A lelőhely kiterjedése jóval nagyobb lehetett, mint ahogyan az az elsődleges terepbejárásból kiderült. Mind K-i, de főleg Ny-i irányba folytatódik.

FARKAS CSILLA

66. Bogács, Első-nyomás

(KÖH 67313)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ő?, Sza, Kö

A község D-i határában, a Hór-patak Ny-i partján, a tervezett „Déli iparterületen” 2009. március 3-án végeztünk terepbejárást, melyre településrendezési tervhez kapcsolódó örökségvédelmi hatástanulmány készítése miatt került sor. A terület középső, szántott részén, a folyóvízi kövekkel, kavicsokkal sűrűbben borított területrészekon régészeti leleteket találtunk, melyek körülbelül 200×125 m-es területen szóródtak. A töredékek a császárkorból, a középkorból, valamint az őskorból(?) származnak. A lelőhely felszíni kiterjedését a növényzeti fedettség miatt nem tudtuk megállapítani.

Munkatárs: Szabó István.

CSENGERI PIROSKA

67. Boldogkőváralja, Tekerés-völgy

(KÖH 15908)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B, Sza

2009. február 28-án helyszíni szemlét végeztünk a Tekerés-völgyben, melynek során megpróbáltuk beazonosítani az 1963-ban Kemenczei Tibor által az Erdészház (Tekeres-patak) neolitik és szkíta kori lelőhelyen végzett

leletmentés helyét. Az ásatási dokumentáció fotói alapján a lelőhelynek az Erdészháztól É-ra fekvő dombon kellett elhelyezkednie. Jelenleg az Erdészházat és környezetét Téka tábor néven komplexummá fejlesztették. Ezen a magánterületen, a volt Erdészháztól É-ra látható egy igen magas kiemelkedés, mely azonban elzárt, nem megközelíthető. Valószínűleg ez a domb az Erdészház, ismertebb nevén Tekerés-patak lelőhely dombja (ill. annak megmaradt részlete).

A Herman Ottó Múzeum térinformatikai adatbázisában a pataknak ugyanezen partján szerepel a Tekerés-völgy elnevezésű bronzkori lelőhely, melyet útépités során találtak, és melyen Filep Antal és Kovalovszky Júlia végeztek helyszíni szemlét 1962-ben. A lelőhely az adattári leírások alapján azonban a patak túlsó (jobb, É-i) partján található.³

A leírások szerinti területen, a jelenlegi Téka táborral szemközt, a patak túlsó partján szemlénken több szántott parcellában késő bronzkori és császárkori(?) régészeti leleteket gyűjtöttünk. A leletek K-Ny-i irányban 70 m-es, É-D-i irányban pedig 40–100 m-es területen, a patakparti dombvonulat oldalában és alján helyezkedtek el. A lelőhely teljes kiterjedését a növényzeti fedettség miatt nem tudtuk meghatározni, a bejelölt területnél azonban jóval nagyobb lehetett. Feltehetően ez lehet a Tekerés-völgy elnevezésű régészeti lelőhely, bár ellentmondásos, hogy Filep Antalék a lelőhely erőteljes pusztulására hivatkozva nem tartották szükségesnek leletmentés elvégzését 1962-ben.

Munkatárs: T. Biró Katalin.

CSENGERI PIROSKA

68. Bonyhád, Hidas-Bonyhád vasútállomás

(KÖH 44103)

(Tolna megye) Ró

A bonyhádi téglagyár bővítette agyagbányáját, amelynek régészeti szakfelügyelete során a környéken terepbejárást végeztünk. A lelőhely a bányától K-re, a vasútállomástól É-ra található, az eléggé meredek domb platóján, felső harmadában a villamos távvezeték oszló körülmintegy 100×100 m-es területen. A gyűjtött nagyobb mennyiségű kerámia, ill. a megfigyelt kisebb számú, apróbb mézskódarab római korú telepre, esetleg épületre utal.

CZÖVEK ATTILA

69. Bonyhád, Varasdi úti szántók

(KÖH 43925)

(Tolna megye) U, R, B, LT

A 0537/78 hrsz. telken üzemépítést megelőző humuszolás során 2008. október 24. és 2009. október 22. között újkőkori és rézkori település valamint bronzkori

³ HOM Adattár: 42-68 ltsz.

és kelta temető sírjai kerültek elő, a kutatott 19 039 m²-en összesen 250 objektum. Különösen kiemelkedő a mészbetétes edények népe kultúrájának történetét a korai bronzkortól a koszideri időszakig átfogó, mai tudásunk szerint legnagyobb sírszámú, legteljesebb, rendkívül gazdag leletanyagot tartalmazó temetőrészletének feltárása. (Az ásatás során sikerült azonosítani Csalog József 1936-os feltárásának helyét is.)

A sírokban talált edényeken megfigyelhető formai, díszítésmintái eltérések lehetővé tették a temető öt fázisra osztható belső időrendjének felvázolását. Ez a további kutatások során viszonyítási alapul szolgálhat a többi mészbetétes lelőhely vagy lelet korának pontosabb meghatározására. A most feltárt bronzkori temető a temetkezések rendje, a megfigyelhető szokások, az anyagi kultúra folyamatos változásainak fokozatossága alapján egyetlen kultúrához, a mészbetétes edények népe hagyatékához sorolható. A bonyhádi bronzkori sírokban szemben a déli, balkáni eredetű kultúrák bekarcolt, bepecsételt, néha vésett díszű edényeivel, a kerámiák felületén sodrott, fonott tárgyak lenyomatai láthatók. A mészbetétes edények díszítésmintáiban megfigyelhető fonás- és zsinéglenyomatok egészen a középső bronzkor végéig követhető, nagy területet átfogó edényműves hagyományokra utalnak. A kerámián túl a mindennapi élet és a temetkezési szokások területén is sok a közös vonás: a halottak fektetésének módja, vagy az ÉK–DNy irányú tájolás, ami még a hamvak esetében is megfigyelhető volt. A kerámiaművesség a formák, az edényeken látható sodrott, fonott díszek lenyomata alapján a zsinegdíszes kultúra egyetlen sodrott zsinég többszöri benyomásával kialakított díszítményű tárgyai felé mutat.

A Szlovákiától Szlovéniáig előforduló tekercselt pálcikás díszítésű leleteket, mint például a karintiai Sant Saluator mellett talált korszakot, jellegzetes díszítése miatt az újabb kutatás kizárja a Litzen-kultúra leletei közül. Ebből következik, hogy ha a formáját és a díszítményét tekintve is a legkorábbi bonyhádi leletekkel kapcsolatot mutató korszak nem sorolható az említett kultúra leleti közé, akkor a bonyhádi temető népességének eredetét sem lehet a Litzen-kultúrából levezetni. Ezt időrendi szempontból is kizárja az álzsinegdíszes és mészbetétes leletek egye több helyen megfigyelt együttes előfordulása. Így a köztük lévő hasonló vonások csak úgy magyarázhatók, ha a kutatás eddigi eredményei alapján feltételezzük, hogy a mészbetétes edények népe kultúrájának eredete is végső soron a keleti eredetű zsinegdíszes kultúrához köthető. Ez utóbbi felbomlásakor, Kr. e. 2400 után alakulhatott ki az a csoport, melynek hagyatékában a tekercselt pálcikás díszítés előzményeit kell keresnünk. Ez a folyamat eddigi adataink szerint a mai országhatártól NyÉNy-ra zajlott le. A korai bronzkor harmadik időszaka elején a Dunántúlt elfoglaló népesség az edényeibe benyomott addig üres mintákat helyi hatásokra elkezdte fehér mészbetéttel kitölteni, ami a továbbiakban edényművessége meghatározó eleme lesz.

A Duna mentét birtokló nagyrévi kultúra tell telepein már a kora bronzkor II–III. időszak határára keltezhető rétegekben megjelentek a hódítók elől K felé menekülő Somogyvár-Vinkovci-kultúra népének leletei. A kora bronzkor időszakának ugyancsak átmenetekkel tarkított lezárását pedig a jellegzetesen középső bronzkori környezetben, például Mokrinban, Szőregen a továbbélő nagyrévi klánok sírjai jelzik, Etén viszont a nagyrévi leletek mészbetétes edényekkel együtt kerültek elő, miként a Litzen-kultúra töredékei Szombathely környékén vagy a horvátországi Dakovo mellett. Ez összességében arra mutat, hogy a bonyhádi temetőben a csontvázas, majd a korai hamvasztásos sírokkal jellemezhető első két időszak formálódása a korai bronzkor 3. időszakán belül történt. A tekercselt pálcikás és széles sávú díszítésű leletek együttes előfordulása, a temető harmadik időszaka a korai és középső bronzkor határára tehető. A negyedik, klasszikus időszak a szomszédos kultúrák területén is megfigyelhető jellegzetes mészbetétes leletek alapján a középső bronzkor középső harmadára keltezhető. A bonyhádi temető ötödik, záró korszaka a halomsíros kultúra népének megjelenése miatt a mészbetétesek Észak-Dunántúlról elmenekülő csoportjainak beköltözéséhez, jellegzetes tárgyaik sírba kerüléséhez köthető.

SZABÓ GÉZA

70. Bölcse, római kikötőerőd (KÖH 20004)

(Tolna megye) Ró

2009. május 27-én állapotfelmérő szonaras vizsgálatot végeztünk a lelőhelyen. A szemle a Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat Búvárrégészeti Szakosztályának munkájával valósult meg, és részt vett rajta Gaál Attila is. Az egykor lezárt mellékágot mára megnyitották, de a főmeder viszonyai nem változtak. A magas vízállás miatt nem segíthette a tájékozódásunkat a zátony által keltett örvénylés, ezért kizárólag a műszerre hagyatkoztunk.

Miközben a területet szisztematikusan átfésültük, sikerült több fal- ill. omladékjellegű anomáliát dokumentálni. Az adatok összesítése, a GPS mérések alapján történő összevetése azt mutatja, hogy a mai napig vannak falak, falalapozások, omladékok, és valószínűleg nagyméretű faragott kövek a mederben. Megtaláltuk az erőd D-i végét határoló K–Ny-i falának egy részét, valamint az ÉK-i sarkán, a zátony oldalánál álló, ill. a lejtőre leszakadó faltömb maradványait. Ez utóbbinál több olyan tömb is látszik a felvételeken, melyeknél sejtethető, hogy faragott kőről van szó (a szögletes forma alapján).

TÓTH JÁNOS ATTILA

71. Bőny határa

(Győr–Moson–Sopron megye) U, B, Á, Kö

2009. október 19–22. között szakfelügyelet keretében bronzkori és neolitikus, ill. középkori lelőhelyet tártunk fel

két, ez idáig nem nyilvántartott lelőhelyen. A szakfelügyelet a bőnyi szélerőműpark 35 kV-os „kuplung” kábelének létesítése miatt vált szükségessé. A Hosszú-dűlő a Cuhai-Bakony-ér jobb partján, a Sári-tag vele átellenben, a bal parton terül el, a községtől ÉÉNy-i irányban, nagyjából a falu és az autópálya között félúton.

Hosszú-dűlő (KÖH 68385): Összesen 22 őskori objektumot dokumentáltunk, részben a kábelárkon belül, részben annak metszetalapján. Leletanyag nem sok került elő, ennek is egy része a hányón gyűjtött cserepekből állt és csak feltételesen köthető objektumhoz. Az ásatás során megejtett terepbejárás során a kábelároktól É felé mintegy 100 m-en belül találtunk kis mennyiségű felszíni leletanyagot.

Sári-tag (KÖH 68381): 49 objektum került elő, nagyobb részük neolitikus, néhány objektum az Árpád-korra keltezhető. A környező szántók bejárása során őskori cserepek nem kerültek elő, azonban a kábelároktól É-ra eső enyhe magaslaton néhány középkori szörvány cserep hevert, azaz az Árpád-kori lelőhely ebbe az irányba terjedhet ki. Innen emberi csontvázmaradványok is előkerültek, ami Árpád-kori vagy más korú temetőre utal.

Munkatárs: Semperger Zoltán.

MOLNÁR ATTILA

72. Budajenő, Szőlőhegy

(KÖH 10026, 10027)

(Pest megye) U, R, Á, Kk, Tő

2008 júniusában és júliusában a Szőlőhegy II. lakópark területén gázvezeték-fektetéshez kapcsolódó régészeti megfigyelést, novemberben és decemberben megelőző kutatást folytattunk a létesítendő utak nyomvonalán.

A terület ÉNy-i részén a török korban pusztává lett, egykori Jenő falu szélének nyomait találtuk meg. A leletanyag alapján a 14–16. századra keltezhető az objektumok nagy része, melyeknek java gödör (verem), tüzelő- és hamuzóhely, ill. árok. Megemlíthető néhány középkori érem, zabla, sarkantyú, bécsi fazék töredéke.

Kissé keletebbre (kb. 200 m-re) találtuk meg a neolitikus (kottafejes kultúra), ill. rézkori (badeni kultúra) időszakos megtelepedés nyomait. Az őskori lelőhelyen kiemelkedő lelet nem volt (csak kerámiatöredékek és néhány kőeszköz). Az objektumok szinte kizárólag sekély gödrök (gödöraljak) és árkok voltak.

2009 februárjában és márciusában a tervezett lakópark területén kívül eső, mezőgazdasági területen fekvő bekötőút területét kutattuk. Két helyszínen is mély, fekete humusz jelezte az egykori vízösszefolyások helyeit, ill. a K-i részen a szőlőművelés nagy mélységű talajlazító tevékenysége bolygatta meg az altalajt.

A 6,5 m széles, 500 m hosszú nyomvonal egy Árpád-kori lelőhelyet érintett. Egy, a közelben feltételezhető vasművességgel kapcsolatos munkagödört sikerült feltárunk, vassalakokkal; a gödört később szeméttárolóként használták. Két, többször megújított szabadtéri kemence és egy agyagkitermelő gödör esett még bele

a nyomsávba. Az előkerült kerámialeletek alapján a valószínűleg szintén az egykori Jenő faluhoz köthető objektumok a 11–13. századra datálhatók. A lelőhely feltehetően a bekötő út mindkét oldalán folytatódik.

Áprilisban és május legelején a lakópark területén tervezett további utak részeit, és az őskori lelőhely által érintett építési telkek beépíthető területeit kutattuk. Régészeti negatív kutatóárkokkal sikerült lehatárolnunk a nagyjából mélyszántás által megbolygatott őskori lelőhelyet, melyet É felől egy meredek esésű domboldal határol. A 34 szelvényből csupán nyolc volt régészeti szempontból érintett: 14 objektumot, jelenséget tártunk fel, melyek közül kettőnek a kora kérdéses és egy az újkorba keltezhető. Az objektumok (nagy részben elszántott gödöraljak) java a rézkorra datálható.

Az ásatás befejezését követő régészeti megfigyelés során még két középkori objektumot – egy többször megújított szabadtéri kemencét és egy nagyobb hamuzógödört – sikerült feltárunk 2009 júliusában.

2008 novembere és 2009 júliusa között, a három ismert lelőhelyen összesen 87 objektumot, jelenséget tártunk fel, melyből 49 őskori és 38 középkori, ill. bizonytalan korú.

REPISZKY TAMÁS

73. Budaörs, Csíki-hegy alja

(KÖH 62742)

(Pest megye) Rő

2008. december végén értesítést kaptunk, hogy Budaörs külterületén, erdei út építésekor feliratos követ találtak, és azt a Pilsneri Parkerdő Zrt. központjába szállították. 2009. január 19-én Borhy László társaságában elmentünk, felmértük a követ és elszállítottuk. Egy római ol-tárkő, ép, olvasható felirattal, melynek szövege: LIBERO PA / TRI ET LIB / ERAE PROSA / LVTE SVA ET / SVA ET SVO / RUM AVREL / VALENS M / IL LEG II ADI / II ET MAXIM / COS.

A lelet előkerülési helye egy É felé erősen lejtő erdős hegyoldal, erre merőlegesen vágtak egy széles murvás erdei utat. A kő egy a hegyoldalba vágódott időszakos vízmosás völgye és az út D-i részének találkozásánál került elő. A kő anyaga (mészkö) és állapota alapján nem valószínű, hogy sokat lett volna kitéve vízfolyás hatásának, de nem zárható ki, hogy a hegy felsőbb részéről mosódott le. A környéket végigjártuk, de semmilyen más régészeti jelenségre utaló nyomot nem találtunk.

A követ a Szentendrei Kőtárnak adtuk át.

STIBRÁNYI MÁTÉ

74. Budapest, I. Petermann bíró utca 9.

(KÖH 71261)

Kő

2009. május–június hónapban megelőző régészeti kutatásokat végeztünk a fenti telek É-i oldalán. A telken álló lakóházat 1830 táján emelték, majd a II. világháborút

követő helyreállítás után, 1954-ben az Állami Nyomda igazgatósági épülete lett, ma a Budavári Önkormányzaté. 1996-ban, majd 2000–2002 között megelőző régészeti kutatásokat folytattunk az épületek, továbbá az Országház utca területén.

A Petermann bíró utca 9. sz. épület bővítését megelőző régészeti kutatások során a terület ÉK-i sarkában egy középkori pince falrészlete került napvilágra. A sziklába vágott pince behúzódott a Petermann bíró utca 7. sz. alapozása alá, így teljes feltárására statikai okok miatt nem volt lehetőség. A terület DNy-i sarkában egy másik középkori falrészlete került elő. Eredeti középkori rétegeket alig tudtunk megfigyelni, szinte a terület egészéről a mai szint és a szikla között újkori anyaggal kevert hódoltságkori kerámia, továbbá nagyobb mennyiségű állatcsont került napvilágra.

Munkatársak: Szigeti Judit régész, Németh Katalin ásatási technikus, Viemann Zsolt, Alibán András geodéták.

BENCZE ZOLTÁN

75. Budapest, I. Szentháromság tér, Mátyás-templom (KÖH 52378)

Kő

A templom rekonstrukciójához kapcsolódó, immár 2005 óta folyó régészeti kutatás 2009-ben is a közműárok területére szorítkozott.

A templomtól K-re, az É-D irányú, leendő tűzvíz-vezeték tavaly már megkezdett, mintegy 30 m-es szakaszán dolgoztunk május 5. és június 19. között. A keskeny árokban, a szükséges rábontással, a középkori temető 105 sírját és számos bolygatott váztöredéket tártunk fel. A temető e szakaszán is megfigyelhetők voltak sírsorok és több rétegben rátemetések. Két esetben észleltük, hogy a sírgödört részben a sziklába vágták bele. Idén is feltártunk együttes eltemetéseket; a koporsós temetkezéseknél néhány esetben a koporsódeszkák maradványait is meg tudtuk figyelni.

Munkatársak: Böröczky Blanka, Szilágyi Gábor.

B. NYÉKHELYI DOROTTYA

76. Budapest, III. Emőd utca 10.

(KÖH 58977)

Ró

2009. április 27. és május 6. között szondázó jellegű régészeti feltárást végeztünk a 23111/3 hrsz. telken. A területen 2007-ben Láng Orsolya vezetésével már zajlott egyszondázás. Az azóta eltelt két évben tulajdonosváltás történt és ezzel együtt megváltoztak a kiviteli tervek is. Feltárásunk a tervezett épület alapozási sávjában történt. A K-Ny irányú árok a Ny-i végén kapcsolódott Láng Orsolya 2007-ben feltárt, É-D-i irányú kutatóárához.

A 2 m széles, 22 m hosszú és 1,3–2 m mély árok rétegsora megegyezett a 2007-es kutatásrétegsorával. A legfelső 0,5–1,2 m vastag, helyenként erősen törmelékeny újkori réteg alatt egy sötétbarna színű, nagy mennyiségű

csigaházat tartalmazó, 0,2–0,4 m vastag réteg húzódott. Alatta egy 0,2–0,4 m vastag szürkésbarna agyagos réteg húzódott, majd egy világosbarna, helyenként homokfoltos, 0,2–0,4 m vastag agyagréteg következett. A rétegsor alján szürkésárga agyagos altalajt figyeltünk meg. A harmadik rétegből ugyan római korra keltezhető kerámia-töredékek kerültek elő, de esetlegesen hozzájuk tartozó régészeti jelenség, objektum nem. A Láng Orsolya által korábban feltárt V-alakú árok pedig elkerülte a szondát.

ANDERKÓ KRISZTIÁN

77. Budapest, III. Fehéregyházi utca 13–15.

(KÖH 68625)

Ró

Az aquincumi katonaváros ÉNy-i peremén próbafeltárást végeztünk 2009. május 12–26. között, a terület (18770/5–7 hrsz.) római kori területhasználatának és beépítettségének kutatására. A tervezett társasház cölöpalapozásának nyomvonalában két kutatóárkot nyitottunk.

A telek egy közeli, ma is működő forrás közelében helyezkedik el, amely terület a környéken folytatott kutatások alapján,⁴ a kora római időszakban lápos-vize nyós, mocsaras jelleget öltött. A római megtelepedésre utaló nyomok csak a Kr. u. 2. sz. vége–3. sz. elejétől a 4. századig jelentkeztek, a mocsár lecsapolását és a forrás vizének elvezetését követően.

A feltárás során az újkori és a római réteg határán, a késő római korra tehető, sűrűn köves-néhol téglás, L-alakban jelentkező épületplanírozás maradványai láttak napvilágot. A köves-téglás felület alatti sárgaköves-téglás réteg még a planírozás részét képezte, nem utalt épített útfelületre. A kutatóárok további mélyítése során elszórtan nagyobb kövek jelentkeztek összefüggés nélkül, ill. a régészeti réteg alján, a 2. sz. kutatóárokban, K-Ny-i kiterjedésű nagyobb kövekből álló felület mutatkozott, amelyből egy csapolással ellátott kváderjellegű, feltehetően másodlagosan felhasznált, töredékes kő is előkerült. Az említett laza csoportban elhelyezkedő köves felületek egy rétegben jelentkeztek, jellegük nem utalt összefüggő épületmaradványra vagy útra, sokkal inkább épületek omladékai vagy planírozásai voltak.

A telken a régészeti réteg vastagsága elérte a 40–80 cm-t, amelynek feltárása során zömmel a késő római kor emlékei, érmek és mázas kerámia-töredékek kerültek elő szórványosan. A terület középkori beépítettségére utaló emlékek nem mutatkoztak.

A régészeti réteg alatt fekete, homogén forrásmész-kövekkel kevert réteg jelentkezett, amely leleteket már nem tartalmazott. A közeli forrásnak köszönhetően ezen a szinten (4,50 m mélység környékén) már megjelent a talajvíz és akadályozta a további kutatást.

KIRCHHOF ANITA

4 KIRCHHOF A.: Új feltárási eredmények a katonaváros északnyugati régiójából I. AqFüz 13 (2007) 40–56.

78. Budapest, III. Góbé utca 23.
(KÖH 71259)

Ró

2009. július 27–29. között régészeti próbafeltárást végeztünk a tervezett társasház kivitelezési munkálatai előtt (18764/4 hrsz.). A 10 m hosszú és 4 m széles, K-Ny-i irányú árok gépi földmunkája megtörtént. A felső 1,8–2 méteren újkori – helyenként erősen törmelékes, réteg került elő. Alatta viszont már a sötétbarna, humuszos réteg húzódtott, római korra keltezhető leletanyaggal. Az ásás során a sötétbarna humuszos rétegből származó kis mennyiségű római leletanyag mellett régészeti jelenség, objektum nem került elő. Az É-i tanúfal mentén egy keskeny sávban (0,6 m szélességben és 4 m hosszban) lemélyítettünk az altalajig. A szürke színű altalaj az alapozási szint alatt, mintegy 0,15–0,2 m-rel jelentkezett. Belőle leletanyag nem került elő.

LASSÁNYI GÁBOR – ANDERKÓ KRISZTIÁN

79. Budapest, III. Hajógyári-sziget
(KÖH 32387)

R, Ró, Á, Kk

2009. március 19. és október 2. között próbafeltárásokat végeztünk az óbudai Hajógyári-szigeten (23798/1, 23798/3, 23796/7 hrsz.). Az ideai feltárások a 2006–2007 telén folytatott geofizikai felmérések, és a 2007–2008 folyamán elvégzett próbafeltárások szerves folytatását képezték, továbbra is az óbudai Nagy-sziget D-i részén, vagyis az Álomsziget beruházás tervezett központi területén dolgoztunk, ahol mintegy 10 1059 m² területet terveznek részfállal körülvenni.

A feltárások idén három munkaterületen folytatódtak, három különböző lelőhelyre irányultak. A 2008-ban már nagyobb felületen érintett Árpád-kori falu (5. lelőhely, 1. munkaterület), a 2008-évi kutatás közvetlen Ny-i szomszédságában. A 3. sz., római kori, középkori és őskori objektumokat tartalmazó lelőhelyen idén 3969 m²-t tártunk fel. Csaknem teljes egészében bontakozott ki előttünk a 2. lelőhely (4. munkaterület, 8130 m²) középkori birtokközpontja. Utóbbi lelőhelyen a feltárás megtartandó, bemutatásra javasolt régészeti emlékeket is eredményezett két középkori, kifalazott pincével ellátott épület formájában.

A feltárások eredményeit az egyes munkaterületekre vonatkozóan az alábbiakban foglaljuk össze. (Az illusztrációt lásd a következő oldalon!)

Árpád-kori falu (11–13. sz.), középső rézkori telep (1. munkaterület, 5. lelőhely)

A 2008. évi kutatás D-i részének közvetlen Ny-i szomszédságában újabb 1017 m² felület megnyitására volt lehetőségünk. A munkát 2009. augusztus 18. és október 2. között végeztük el. Mint ahogy ezt már tavaly is láttuk, a település D-i részén egy önmagában is zárt, a falu központjánál jóval kevésbé intenzív egység helyezkedik el. Talán ennek is köszönhető, hogy az ideai feltárás során egyetlen újabb házat, lakóobjektumot nem találtunk.

A területet kisebb és közepes méretű, többnyire É-D irányú árkok uralták, melyek jól kiegészítik az eddig megismert árokrendszert, ugyanakkor egy D felé és négy Ny felé továbbfutó árok jelezte a telep további kiterjedését a feltárási terület határain túl. A 2008-ban feltárt legdélebbi gödörház Ny-i szélét az ideai feltárás során bontottuk ki. A ház közvetlen közelében egy É-D-i, és egy K-Ny-i árok találkozási pontját is megtaláltuk, utóbbi árokról már tavaly bebizonyosodott, hogy vágja a ház betöltését.

A legdélebbi területrezen egy kisebb, földbe mélyített, ÉNy-DK-i irányú, DK felé nyíló sütőkemencét tártunk fel, az önálló, házon kívüli kemencék száma a telepen még így is relatíve kevés.

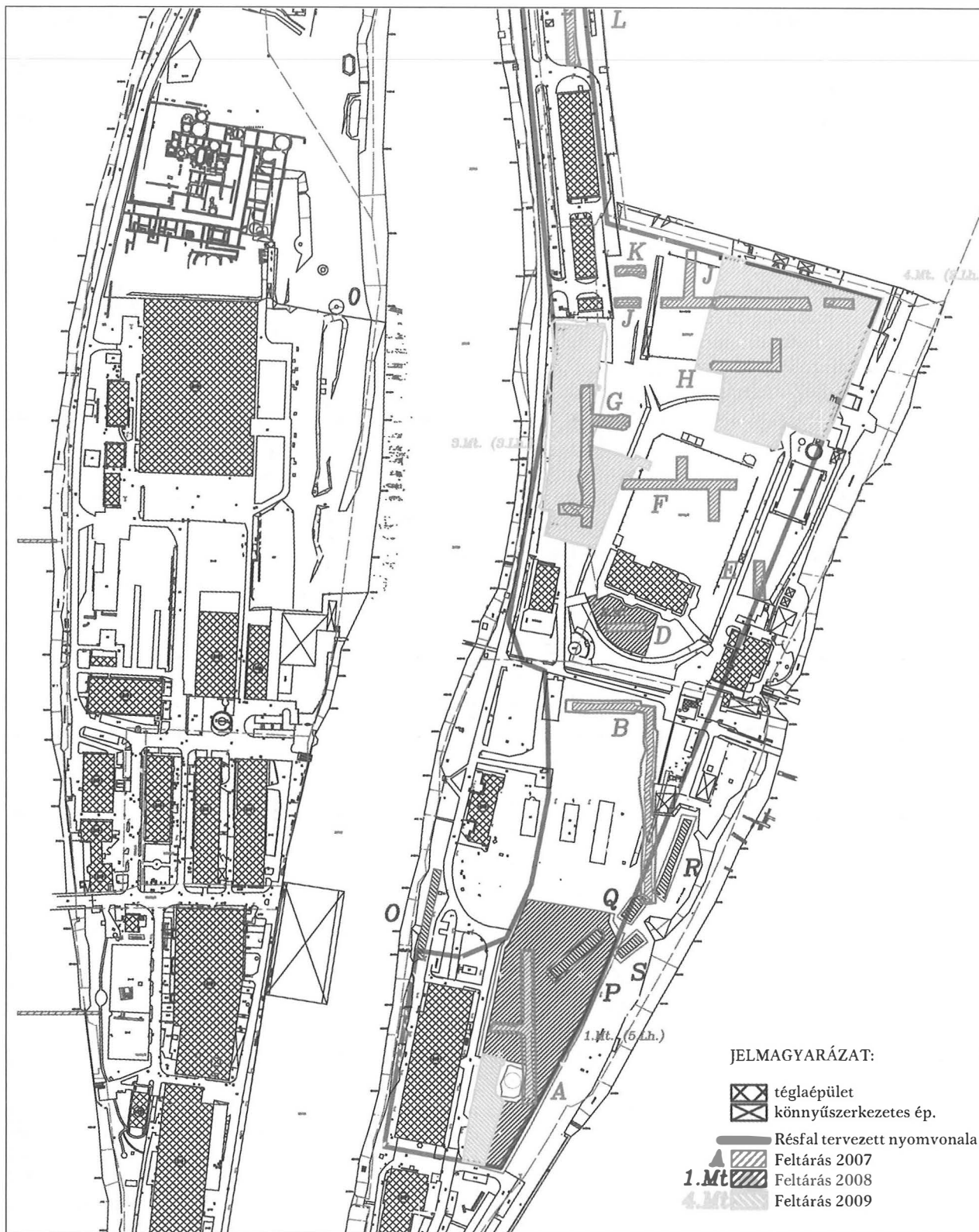
A 2008. évi feltárás Ny-i szélén talált cölöpszerkezetes épület közvetlen D-i szomszédságában, de még az itt keresztülhaladó, szélesebb K-Ny-i ároktól D-re is további cölöplyukakat találtunk, melyek egy része ugyan rendszert alkot (É-D-i és K-Ny-i sorok) de újabb épület alaprajzát egyelőre nem rekonstruálhattuk. Nem zárható ki az sem, hogy az oszlopok egy része karámokhoz, kerítésekhez tartozott.

A már említett 2008. évi cölöpszerkezetes épület D-i részén és környezetében találtunk ipari tevékenységre utaló nyomokat, nagyobb mennyiségű paticsot és vashulladékokat az előző feltárási szezonban. Ennek a zónának a D-i folytatását, további, nagyobb felületen szétterített paticsot idén is dokumentálhattunk.

A római kort idén is csak másodlagos összefüggésben, a középkori telepobjektumokban, vagy szörványként előkerült késő római érmek, valamint téglatöredékek képviselték a lelőhelyen.

Az ideai feltárás áttörést jelentett a terület őskori (középső rézkor) használatának megismerése terén, hiszen a 2007. évi egy, majd 2008. évi újabb egyetlen gödör után, immár négy, csoportot alkotó, eltérő méretű és leletgazdagságú, azonban azonos korú gödörobjektumot tártunk fel. A 120–300 cm átmérőjű, 40–50 cm mély, kerekded vagy ovális gödrök, melyek a 2008. évi gödör D-i szomszédságában feküdtek, változatos leletanyagot szolgáltatottak. Számos, részben összeilleszthető kerámia (fazék, tál, csőtálcas edény) mellett pattintott kőszökök és készítési hulladékuk, rézhuzalból kialakított horog, spirál voltak a legkiemelkedőbb leletek.

Az ideai feltárás középső és D-i részén ismét nagyobb felületeken dokumentálhattunk a korszakhoz kapcsolódó szörvány leleteket. A felszínben szétterülő szörvány kerámia és kagylóhéjak alatt azonban objektumokat idén sem találtunk. A D-i metszet közvetlen közelében idén is rábukkantunk egy helyben összeroskadt, díszítetlen edény töredékeire, amit a múlt évi leletekhez hasonlóan nem övezett beásásra utaló folt. Mivel hamvak nem kerültek elő, urnasírként nem interpretálhatjuk a jelenséget, esetleg áldozati edényre gondolhatunk. Az idén D-en, múlt évben pedig K-en talált, gondosan elhelyezett, helyben összeroppan edények talán a telep periferiáit, míg a gödörobjektumok, és a felszíni lelet szóródás a telep központját, belső területét jelzik.

Középső rézkori, római kori, középkori területhasználat, újkori temetkezések (3. munkaterület, 3. lelőhely)

A 3. munkaterület ideai feltárása 3969 m²-re terjedt ki, a munkát 2009. március 25. és június 2. között végeztük el. Elsőként a 19. sz. közepén, második felében kivitelezett nagyarányú feltöltés szintje alól induló, a 19. sz. első felére keltezhető, sódéres betöltésű árkokkal, és az árkokból kihányt földből kialakított töltésekkel szembesültünk. Az árkok több, a Hajógyári-öböl partjával párhuzamos vonalban, nagyjából É-D irányban haladtak végig a munkaterületen, mivel a történeti humuszba mélyítették őket, az árkok alja több helyen régészeti jelenségeket is érintett. Az árkok és töltések ezen rendszerét leginkább árvízvédelmi rendeltetésűnek látjuk, egyben földutak víztelenítését is lehetővé tették.

A következő területhasználati periódust a lelőhely legintenzívebb, a terepből enyhén kiemelkedő D-i részének közepén dokumentálhattuk, itt öt Ny-K-i csontvázast sírt találtunk, melyek É-D-i sírsort alkotnak. Keltezhető melléklet csupán egy sírban volt, itt egy 17. sz. végére, 18. sz. elejére datálható kisméretű bronzfüggő feszületet találtunk. A többi sírből csupán a viselethez tartozó bronzhuzalból hajlított franciakapcsok kerültek elő. Kisebb bolygatás a legdélebbi sírt érte modern vízcsőfektetés során, egyéb tekintetben a sírok sekély voltak ellenére is viszonylag épen maradtak. A temetkezések rétegtani elhelyezkedése azt mutatta, hogy nemcsak a római kori árkoknál, hanem a már 2007-ben érintett É-D-i irányú cölöpároknál is későbbiek.

A 2007. évi feltárás során talált két, egymással közel párhuzamos, csaknem az egész területen végighaladó keskeny árok értelmezésében fordulatot hozott az ideai munka, több relatív rétegtani megfigyelés segített a keltezés pontosításában. Az újonnan feltárt szakaszokon több helyen egyértelműen megfigyelhető volt, hogy a nyugatabbi, teljes szakaszán cölöpároként kialakított vonulat vágta a római kori árkokat. Ez a cölöpárok a 2007. évi 'G' szonda É-i végétől É-ra derékszögben K-re fordult, és a másik, sekélyebb keskeny árkot vágva haladt tovább a feltárással előkészített területen kívülre. A cölöpárkot a sírok már vágták, az enyhén kiemelkedő területre az árok vonala is kissé megtört a partot követve DNy felé, majd a síroktól D-re kisméretű (gyalogos) kapu szakította meg, ezután tovább haladva D-en megint csak túlfutott a feltárási területen. A keletebbi árkocská a lelőhely D-i, intenzív részének É-i peremén összecsatlakozott egy másik hasonló, K-Ny-i árkokkal, amely Ny felé futott ki a feltárási területről. Mivel a két árok betöltéséből idén kisebb középkori leleteket is gyűjthettünk, és jellegüket tekintve leginkább a szomszédos középkori lelőhely legkésőbbi periódusához kötődő, É-D-i, K-Ny-i árkaival összevethetőek, leginkább a 16-17. sz. közötti keltezés tartjuk lehetségesnek. Mivel az árkokhoz egyértelműen kapcsolódó egyéb jelenségeket idén sem azonosíthattunk, elsősorban mezőgazdasági területek határait jelölhetők.

Késő középkori leletanyagot adott a lelőhely D-i, intenzív részének Ny-i oldalát elfoglaló négy nagyobb gödörobjektum. Ezek méretükben, alakjukban igen változatos képet mutattak. A legnagyobb, több mint 6 m átmérőjű, 2 m mély, tölcéses gödör leginkább homok kitermelésére lehetett alkalmas, viszonylag kevés lelet került elő belőle. Tőle É-ra két másik, amorf, tagolt, változatos aljú, ismeretlen rendeltetésű, talán szintén anyagnyerő gödröt találtunk, D-re pedig egy téglalaphoz közelítő, NyÉNy-KDK irányú, részben bedöngölt, egyenes aljú objektumot tártunk fel. Utóbbi gazdag késő középkori leletanyagot adott, kerámiát, üveget, fémleleteket, köztük két érmet is. A gödör D-i oldalán egy kisebb kiégett, tűzhelyre utaló foltot is találtunk.

A római korra, a 2-3. századra keltezhető a lelőhelyen már 2007-ben is érintett több árok, melyek K-Ny-i és É-D-i szakaszokból alkottak összetett rendszert. Az árok pontos rendeltetése továbbra sem határozható meg, egyenetlen, időnként hirtelen változó mélységük vízelvezetést nem tett lehetővé, ilyen funkcióra a betöltés szerkezete sem utalt. Az 1 m körüli átlagos szélesség, 20-40 cm-es mélység védelmi funkcióra nem elég, de ennek az olykor igen rövid szakaszokból álló, sarokpontoknál nyitott alaprajz is ellentmond. Épületalapozás a rendszer szabálytalan szögei, girbegurba vonalai miatt nem merül fel. A kevés, jobbára 1-1 nagyobb kerámiatöredékből, egy 2. századi bélyeges téglából álló leletanyagot is figyelembe véve leginkább kertészeti, esetleg gazdasági, mezőgazdasági területhasználatra gondolhatunk. Utóbbi vonatkozásra utalhat az árkokat kiegészítő nagyszámú cölöplyuk, melyek a legdélebbi és legészakabbi római árok által határolt területen belül csoportosultak. Az alacsony dombként kiemelkedő, legintenzívebb lelőhelyrészt ezek a cölöplyukak Ny-on kettős, K-en egyedül álló szabályos sorban határolták, a cölöpsorokban az egyes oszlophelyek 3-4 m távolságban helyezkedtek el. Számos további cölöplyuk rendszerbe nem foglalható, de jelezheti a terület valamilyen ideiglenes kiépítését, rendezését. A szélesebb koncepció mentén történő területrendezést már csak az a tény is megkövetelhetette, hogy ez a helytartói palotakomplexum főhomlokzatának D-i részével szemben elhelyezkedő partszakasz.

Egy É-D-i, sűrű cölöpsorból, és hozzá kapcsolódó további cölöplyukakból álló rendszer, mely talán hosszúság, barakkszerű épületként értelmezhető, É-on mind Ny-i, mind É-i irányban túlnyúlt a feltárt terület határain. Biztos keltezés nem adható az építményhez, az egyik cölöplyukból előkerült cipőszeg római korra utalhat. Három, szórványként előkerült bronz övcsat, ill. verettöredék rövid idejű katonai területhasználat lehetőségét is felveti.

A lelőhely D-i folytatódását, túlnyúlását az ideai munkaterület határain jól jelzi a legdélebben előkerült, több mint 2 m átmérőjű, 50 cm mély, igen gazdag leletanyagot adó szemétgödör. Betöltésében tipikus

háztartási hulladékot, állatcsontokat, égett csont- és kerámiatöredékeket, import, asztali és házikerámia összeállítható töredékeit, üvegtöredékeket találtunk. A közelben már a D-i metszet alá nyúlt egy másik, kisebb, szintén római leleteket adó gödör.

A munkaterület középső és DK-i részén szörványos, rétegből előkerült kerámia jelezte a terület középső rézkori időleges használatát, É-on két gödörobjektum 1-1 előkerült lelettel, talán szintén ehhez a korszakhoz köthető.

Nem volt datálható két, a munkaterület legdélebbi, ill. K-i részén feltárt, párhuzamos, keskeny, sekély gödörből, valamint ovális cölöplyukakból álló rendszer, melyek talán kertművelés nyomaiként értelmezhetők.

Középkori (13–16. sz.) birtokközpont és temetkezések (4. munkaterület, 5. lelőhely)

2009. március 19. és szeptember 29. között 8130 m² kutatása során egy több fázisú középkori település 347 objektumát, egy valószínűleg középkori soros temető 8 sírját, s egy ezekhez nem biztosan köthető, magányos csontvázas sírt tártunk fel.

A település nem falu jellegű, hanem valószínűleg egy nagyobb birtoktest központi része lehetett. Időben és térben is két részre bontható: egy korábbra keltezhető, nagyobb alapterületű telep, és egy későbbi, kisebb területen, kissé az előzőre ráfedve létesített egységet tudunk elkülöníteni.

A korábbi egységet egy nagyméretű, trapéz alakú, széles, mély árok veszi körül, melynek bejárata (kétoldalt ívelt lezáródás, és két nagyméretű cölöplyuk – egy szekér által éppen átjárható méretben) a K-i oldalon volt. (Az árok egy jelentős szakaszát már 2007-ben feltártuk a terület É-i részén.) Lényegében egy természetes, É–D-i irányú dombhát D-i végének körülkerítéséről, védelméről van itt szó. Az árkon belül (ill. közvetlenül hozzá kapcsolódva kívülről) különböző felszíni, faszerkezetes építményekhez tartozó cölöplyukak, kisebb vízelvezető árkok, gödrök, kővel falazott kutak, nagyméretű élelem- vagy terménytároló pincék/vermek kerültek elő. Az árkon kívül, attól É-ra egy nagyméretű (19,8×6 m alapterületű), kőalapozású, valószínűleg fa felmenő falú épület maradványai kerültek elő, sajnos csak az alapozás legalsó kőszára szintjén, azonban a ház DNY-i sarkában lévő (7,8×4,6 m alapterületű), szintén kővel falazott pince fala helyenként 1,5 m magasságig megmaradt. Mind a felmenő falak, mind pedig a pince falazása agyagba, földbe rakott, vegyes, többnyire mészkő anyagú. A kövek közt számos újrahasznosított római faragvány is található az omladékból kibontott darabok alapján, néhány téglá is tarkítja a falazatot. A pincébe a házban belülről K-ről, és kívülről, É felől is vezetett altalajba vágott lépcsőjű lejárata. A háztól K-re újabb kővel falazott kút került elő. Az objektumokat nem egyszerre használták. Legkorábbra egy tárlóverem és a kút keltezhető, mindkettőnek 13. századi volt a betöltése. Egy másik nagy,

földbe ásott pince/verem a betöltése alapján a 14. sz. első feléig volt használatban. Az objektumok nagy részét (köztük az épületet és a kerítőárkot is) a leletanyag alapján a 15. sz. első felében töltötték be, de folyamatos használatuk elképzelhető a 13. sz. végétől.

Az árok DK-i szakaszába, a 15. századi betöltésbe egy nagyméretű, ovális alakú, kerámiaégetésre használt kemencét építettek. A kemence munkagödre nagy mennyiségben tartalmazta selejtes, gyengén égetett, azonos típusú vörös kerámia töredékeit.

A későbbi egység a terület D-i felén, kissé ráfedve a korábbi településre, jóval kisebb alapterületen létesült; a korábbihoz hasonló, de némileg sekélyebb, enyhén szilvamag alaprajzú kerítőárkot ástak, melynek szűkebb (kocsi által már nem járható) bejárata É felé nézett. Ennek közepén, nagyjából azonos alapterületre épített, de két különböző épület maradványai kerültek elő. A későbbi, kissé szélesebb falú ház alapozásának legalsó kőszára, ill. helyenként csak falkiszédése maradt meg, használatának idejéről semmit nem tudunk. Ennek belsejében, kissé eltérő tájolással egy szárazon rakott kővekből épült pince jó állapotú, közel 1,5 m magasságban megmaradt falai álltak (9×8,1 m alapterületen), melyhez É felől, a pincefalat visszabontva, később egy földbe vájt kamrarészt toldottak. Építésének pontos ideje nem ismert, betöltése alapján pusztulása a 16. sz. közepére–második felére tehető, s ugyanebben az időben tölthették fel a hozzá tartozó árkot is. A pince felhagyása szerencsés módon nem járt a falak kiszédésével, vagy jelentősebb elomlásával; azok közt a kövek közt, amelyek mégis beomlottak, itt is találtunk római faragványokat, az omladék alatt pedig több nagyobb kötömb között egy 1. századi római sírsztélé felső, reliefes része is fennmaradt az elhunyt ábrázolásával. A falazat anyaga itt is vegyes, főként mészkő, kevés téglá itt is került a falakba, a fal szövete a másik épületnél megfigyeltnél jóval gondosabb, precízebb kivitelezésre utal.

A feltárt terület ÉNy-i és DK-i részén leletanyaggal nem keltezett, s mindkét kerítőárkon kívül eső, cölöpszerkezetes építmények nyomai kerültek elő.

A két sírsorban jelentkező 8 sír pontosan nem datálható, a stratigráfiai helyzet alapján (egy gyermeksírt a későbbi árok bolygatott) a korábbi település időszakához köthető.

A terület Ny-i szélén a szomszédos 3. munkaterületen tapasztalható módon szörványos őskori kerámia is került elő rétegből, de határozott objektumot itt sem tudunk a korszakhoz kötni.

HAVAS ZOLTÁN – TÓTH ANIKÓ

80. Budapest, III. Hévízi utca–Kunigunda útja (KÖH 68397)

Ró, Kö?

2009. április 29. és május 5. között megfigyelést folytattam az aquincumi katonaváros ÉNy-i negyedében, a fenti utcák kereszteződésében, gázvezeték felújítá-

sánál, régészetiileg védett területen. Az összesen kb. 36 m hosszú nyomvonalrész rekonstrukcióját három árok kiásásával végezték. Az É-i és középső szakasz dombháton helyezkedett el, ezért azokban régészeti rétegekre nem lehetett számítani. Ezzel szemben a D-i árokszakszt egy jelentősebb térszíni mélyedésben nyitották, ahol már várható volt a régészeti réteg a jelenlegi felszínhez viszonylag közeli jelentkezése a szomszédos cella trichora szintén magasan mutatkozó, a modern felszíntől kb. 40–50 cm mélységben fekvő romjai alapján.

A D-i árkot L-alakban, nagyobb kiterjedéssel nyitották meg, mint a korábbi nyomvonalat és így lehetőség nyílt bolygatatlan régészeti rétegek kutatására is a metszetekben. Az árok K-i metszetében a felszíntől számított 70 cm mélységben köves felület, egykori út (középkori vagy újkori) vagy járósínt jelentkezett, alatta a nyesést követően, 20–40 cm vastag szürke agyagos, erősen rozsdafoltos réteget dokumentáltam, amely mocsaras, vízáztatta környezetre utalt. Ez alatt kb. 20 cm vastagságban római réteg (felszíntől kb. 90 cm-től) mutatkozott, amelyet újra egy sárga agyagos homogénebb, majd egy újabb, korábbi római kultúrréteg követett. A „korábbi” római rétegnek már csak a tetejét sikerült megfogni az árok aljában, 4–6 cm vastagságban, amely a felszíntől kb. 1,70 m mélységtől indult. (Eredeti kiterjedésének kutatására nem volt lehetőség a gázszivárgás miatt.) Az árkok kiásása során régészeti lelet nem került elő.

KIRCHHOF ANITA

81. Budapest, III. Huszti út 33/b
(KÖH 56630)

Ró

2009. április 6. és május 8. között próba- és megelőző feltárást végeztünk a telken (18997/2 hrsz.), annak K-i oldalán, régészeti védelem alatt álló területen. A telken és környékén még az 1970-es és 1980-as években Kaba Melinda tárt fel több római kori hamvasztásos sírt és sírkertet.

Először a telek É-i végén egy 18 m hosszú és 6 m széles területet tártunk fel, majd ebből kiindulva, két, egymástól 5 m-re párhuzamosan futó, 2 m széles, 55 m hosszú árkot nyitottunk. A Ny-i árok D-i végétől egy szintén 2 m széles árkot húztunk Ny felé. A tervezett épületet Ny-i irányból lezáró, É–D irányú falalapozás kutatására nem került sor, mivel ennek vonala megegyezett a Kaba Melinda által már korábban feltárt szakasz nyomvonalával.

A mai felszíntől számított 140–160 cm-es mélységben a Kaba Melinda által már részben feltárt római kori temető egy újabb részlete került elő, összesen 21 sírral. Ebből 20 volt hamvasztásos. A szórt hamvas temetkezéseket jól jelezték a zömmel lekerekített sarkú, négyszögletes alakú, paticsos szélű sírfoltok, amelyek két sír kivételével É–D irányba voltak tájolva. Három

esetben tegula- és/vagy mészkődarabokat használtak fel a sírok teljes vagy részleges fedéséhez. Egy esetben a sír belsejében függőlegesen állított mészkőlapokat is alkalmaztak. Két hamvasztásos sírhoz sírkert is tartozott: az egyiket egy mészkővekből falazott, négyszögletes, 55 cm falvastagságú, 180×265 cm nagyságú építmény határolta. Oldalfalaiból már csak az alapozást és a felépítmény legalsó kősorát tudtuk dokumentálni. A másik nagyobb, viszont az újkori bolygatások miatt nagyon rossz megtartású sírkert, 60 cm vastagságú, 470 cm-es felületet határoló kőfallal rendelkezett. A kisebb mészkővekből készült, kötőanyag nélküli alapozásra ebben az esetben is nagyobb méretű, habarcsba rakott mészkövek kerültek. A sír építményt teljes egészében nem lehetett feltárni, mivel az K felé túlnyúlt a kutatási területen. A hamvasztásos sírokból a kalcinátumok mellett a korszakra jellemző temetkezési mellékletek: piros korsók, poharak, mécses, érmek kerültek elő. A sírok jelentős része ugyanakkor csak szegényes melléklettel (kerámia-töredékek) rendelkezett.

A sírok ritkás elhelyezkedése ellenére is olyan sírcsoportok rajzolódtak ki a feltárás során, amely csoportok középpontjában a sírkertek állhattak egykoron. Egy-egy csoportot 10–20 m szabad térség is elválasztott egymástól.

A temetőben egyetlen csontvázas, É–D irányú temetkezés került elő. A csontváz körül megmaradt, szabályos formát kirajzoló vasszőgek koporsós temetkezést jeleznek. Az egyetlen mellékletet egy a bal kéz ujjpercén talált, rossz megtartású bronzgyűrű jelentette.

A feltárt temetkezések az előzetes vizsgálatok alapján a Kr. u. 2–3. századra keltezhetőek és az aquincumi polgárváros és a canabae közötti úgynevezett Benedek Elek utcai temetőhöz tartoznak.

ANDERKÓ KRISZTIÁN – LASSÁNYI GÁBOR

82. Budapest, III. Huszti út 42–44.
(KÖH 67497)

Ró

2009. február 19. és március 13. között a Budapesti Történeti Múzeum Aquincumi Múzeuma próbafeltárást végzett a fenti területen, irodaépület építését megelőzően. A területen két helyen nyitottunk kutatóárkot. A kivitelezés alatt álló épület belső udvarán nyitott 2. sz. szonda gépi kiásása után a több mint 2,5 m mély modern feltöltés alatt a további kutatást – biztonsági okokból – abba kellett hagyni. A K–Ny-i tájolású 1. sz. szondát az épülő irodaépülettől É-ra nyitottuk. A szonda alsó mérete mintegy 4×18 m-es volt. Feltáráskor a következő régészeti megfigyeléseket tettük és fázisokat különítettük el.

1. fázis: A szondában a legkorábbi régészeti korú, római kori kerámia-töredékek egy sárga, agyagos, természetes réteg feletti, szürkésbarna, humuszos-agyagos réteg felső részében voltak. A természetes rétegek erőteljesen lejtettek Ny-i és kismértékben É-i irányban.

2. fázis: Egy kissé sötétebb barna humuszos, történeti korú humuszréteg. Ehhez a fázishoz több római kori falmaradvány is köthető.

2a fázis: A szonda K-i felében egy épület falsarka, azaz ÉK-DNy-i és DK-ÉNy-i fal találkozása rajzolódott ki. Nagyon valószínű, hogy ehhez a korhoz köthető a valószínűleg az alsó agyagos, humuszos rétegbe beásott, egy kősor szélességű falalapozás is, amely párhuzamosan futott volna a DK-ÉNy-i fallal, de valószínűleg soha sem lett befejezve.

2b fázis: Az ÉK-DNy-i falat később meghosszabbították ÉK felé. Valószínűleg a szondán kívül derékszögben csatlakozhatott egy másik, ÉK-DNy irányú kis fal, amelyből csak egy habarcsos kis csonk (valószínűleg falkiszedés) maradt meg. Az összeépített két fallal párhuzamosan futott egy másik ÉK-DNy-i kőfal a szonda Ny-i felében.

3. fázis: Még a római korban a falakat visszabontották és az épületromok mellett omladékrétegek keletkeztek.

4. fázis: A régészeti korú rétegeket a modern, kevert, törmelékes feltöltés alatt egy mintegy 0,2–0,3 m vastag, barna humuszos, agyagos, termett talajréteg borította, amelyből némi újkori kerámia mellett, nagy számban kerültek elő római kori kerámia- és építési törmelékdarabok.

A feltárt római rétegekből előkerült kerámiaanyag előzetes vizsgálata alapján az 2. és 3. fázis a Kr. u. 2. sz. végére, a 3. sz. elejére datálható. A megtalált házi-kerámia-töredékek, szórványos vastárgyak és néhány finomkerámia-töredék valamint a maradványok topográfiai helyzete, valószínűvé teszi, hogy a telken előkerült falmaradványok egy az aquincumi polgár város közvetlen közelében álló villaépülethez tartoztak.

LASSÁNYI GÁBOR

83. Budapest, III. Királyok útja 291.

(KÖH 59163)

U, R, B, V

2009. április 1. és május 26. között a BTM Ős- és Nép-vándorlás kori Osztálya befejezte a 2007 őszén megkezdett, majd 2008-ban folytatott feltárásokat. A III. ütem keretében a telek (63629/5 hrsz.) ÉK-i sarkában tervezett C2-es épület megelőző feltárását folytattuk, valamint a 2007-ben már szondázott Csónakház területén végeztük el a feltárást, a szakmailag szükséges mértékben. A feltárt 1199 m²-en csaknem 400 újabb régészeti objektumot dokumentáltunk.

Az ásatás leginformatívabb részének továbbra is a Dunához közelebbi ÉK-i teleksarok „C2”-es szelvénye bizonyult. Itt a középső bronzkori szint (SE 630) és alatta helyenként a 120 cm vastagságot is elérő sötétbarna fekete agyagos réteg (SE 680) között idén egy humuszosodott rétegcsík is megfigyelhető volt, mely talán a területhasználásban tapasztalt kisebb hiátusra utalhat a korai-középső bronzkor idején. Az SE 680-as rétegben belső rétegződés

híján gazdag bronzkori és rézkori réteganyag kíséretében fokozatosan mélyülve a kora bronzkori, késő rézkori települési szintek nem különültek el.

A badeni kultúra települési objektumainak egy része a tavaly megfigyeltékhez hasonlóan nagy mennyiségű kagylóhéjat tartalmazott. Több esetben ugyanakkor csak kagylóhéj koncentráció jelezte a késő rézkori objektumok felső, beásási szintjét. Egy alkalommal vastag falú hombáredény töredékeivel letapasztott aljú beásást figyeltünk meg.

A terület ÉK-i sarkában kissé mélyülő térszínen különálló középső rézkori réteg és belőle induló sekély beásások a Ludanice-kultúra települési jelenségei közé tartoznak.

A szelvényen ÉK-DNy-i irányban áthúzódó, ÉK-i irányban fokozatosan felemészthető természetes eredetű árokba ásva vélhetően újkőkori földkút maradványát tártuk fel.

A Csónakház gépi humuszolása során nyilvánvalóvá vált, hogy csaknem kétharmad részét egy ÉNy-DK irányban húzódó egykori meder betöltése foglalja el. Két oldalán fokozatosan emelkedő partmenti sávot sikerült megfognunk. Északi részén gyenge intenzitású bronzkori és vaskori telepjelenségek, déli felén a partszakasz nagyobb felületén a korábban C1-es és B2-es épületek területén megismert felszínviszonyokkal találkoztunk, közepes intenzitású középső bronzkori és vaskori régészeti települési jelenségek mellett. A partrézsú mélyebb részén egy csomóban egy köpűs lándzsahegyből, két tömör karperecből, egy peremes balta töredékéből, egy kúpos csüngőből és több nagyobb olvadékdarabból álló középső bronzkori kincslelet látott napvilágot.

A 2009-es feltárással befejeztük a tervezett lakóépületek helyének kutatását.

Munkatársak: M. Virág Zsuzsanna régész, Somogyi Ferenc, Szakmáry Béla, Gyenes Gábor, Lajtos Tamás, Sréter Kinga, Deák Gábor, Veress Marcell technikusok; Hurta Orsolya (geológia).

SZILAS GÁBOR

84. Budapest, III. Kossuth Lajos üdülőpart 86–92.

(KÖH 71237)

Ő

A BTM 2009. június 25-én régészeti szakfelügyeletet és megfigyelést biztosított a 63580/2 hrsz. ingatlanon létesítendő csónakház építéséhez kapcsolódó földmunkáknál, melyek – az engedélyben foglaltak szerint – kizárólag a humusz eltávolítását érintették, amit munkagéppel végeztek. Ezt követően, a géppel levitt felületen kézi tisztítással és nyeséssel vízszintes felületet alakítottunk ki. A 15–20 cm vastagságú humusz alja, egyben az épület alapozási síkja, 101,70 m. tszf. magasságnál jelentkezett. Ennél a magasságnál, a csónakház ÉK-i negyedében, barna kevert, faültető gödrökkel bolygatott réteg tetején néhány őskori kerámia-töredék előkerülése régészeti lelőhelyre utalt, más régészeti jelenséget ezen a szinten

megfigyelni nem lehetett. Miután az épület padlószintje árvízvédelmi okokból 104,83 m tszf. szintig feltöltésre kerül, a régészeti lelőhely további mélyítéssel történő megfigyelésére nem volt mód. Az épület É-i felében az alapozási síkon mindössze kiszedett újkori épületalap, illetőleg épülettörmelék feltöltés jelentkezett. A DNy-i oldalon sárga agyagfeltöltést, a DK-i részen ugyancsak sárga, de barna agyaggal kevert feltöltést figyeltünk meg ezen a szinten.

A szakfelügyelet során megfigyelt régészeti lelőhelyre utaló leletek előkerülési szintje megfeleltethető a közvetlenül É-ra fekvő Királyok útja 195–197. (63588 hrsz.) és 199–203. (63589 hrsz.) sz. alatti telken Szilas Gábor által 2008-ban végzett próbafeltáráson tapasztalt jelenségekkel. Egész pontosan a legközelebb feltárt 4. sz. árokban 101,72–101,92 m tszf. megtalált középső rézkori, késő bronzkori és kelta leletanyagot tartalmazó kultúr-réteggel, amely alatt a középső rézkori Ludanice-kultúra települési jelenségei is mutatkoztak. Mindezek alapján bizonyosnak tartható, hogy a több korszakot is magába foglaló lelőhely D-i irányban a Királyok útja 179–182. sz. alatti telek (jelenleg Kossuth Lajos üdülőpart 86–92.) területére és valószínűleg még attól D-re is kiterjedt.

M. VIRÁG ZSUZSANNA

85. Budapest, III. Kunigunda útja 49–59.

(KÖH 48369)

Ró

A BTM Aquincumi Múzeuma próbafeltárási keretében 3 ütemben (2009. június 25.–július 21., augusztus 3–19., november 5.–december 7.) 5 szondaárokkaival, összesen 1300 m²-t kutatott a 19772 hrsz. telken. Az első és második ütem árkait a VPOP É-i előterében feltárt római kori épületrészlethez közel, a telek É-i sávjának K-i felén, a Bojtár utca felőli részen alakítottuk ki.

A VPOP alatti ásatáshoz a legközelebb – mintegy 60 m-re É-ra, az első ütemben kutatott, 2. szondaárok helyezkedett el. A K–Ny irányú, 27 m hosszú, 9 m széles és 2,4–2,6 m mélységig feltárt terület kutatása negatív eredménnyel zárult. A szonda felső részén 2 m vastag, építési törmelékkel erősen kevert, újkori feltöltés húzódtott. Ennek a rétegnek az alsó részén – helyenként csak foltokban – egy szürkésbarna agyagos réteg mutatkozott, amelyből újkorral keverten minimális mennyiségű római kori leletanyag is elő került. Az újkorra keltezhető rétegek alatt már a leletanyag nélküli, sárga színű, helyenként homokos, helyenként agyagos altalaj jelentkezett.

A 2. szondától 50 m-re Ny-ra helyezkedett el az É–D irányú, 30 m hosszú, 9 m széles, 2,7–3 m mélységig feltárt 1. szondaárok. A modernkori tereprendezés miatt felül itt is kb. 2 m vastag, törmelékelt feltöltés húzódtott, amelyet ugyancsak szürkésbarna színű, agyagos, az újkori mellett, római kori leletanyagot is tartalmazó réteg zárt le. Az alatta előkerült, szintén szürkésbarna színű, humuszos réteg viszont már csak és kizárólag római kor-

ra keltezhető leleteket tartalmazott. Ennek a rétegnek az alsó negyedéből, a szonda D-i felén került elő az a 0,4 m széles, kötőanyag nélküli, ÉÉK–DDNy irányú, sárgásfehér mészkövekből álló, 8 m hosszán követhető régészeti jelenség, amely rendkívül rossz megtartása ellenére, valamiféle falalapozás – talán kerítésfal – maradványaként értelmezhető. Ezen objektumot tartalmazó rétegből, különösképpen annak a jelentkezési szintjéből, viszonylag nagy számban kerültek elő az építészeti köréhez tartozó kísérő leletek, tegula-, imbrex-, és tubustöredékek. A fentiek kivül jelentős mennyiségben kerültek elő jellegtelen szürke és sárga kerámia, valamint Rheinza-bern és Westendorf köréhez kapcsolható terra sigillata töredékek (Vámos Péter régész meghatározása). Említésre méltóak a szintén ebből a horizontból származó mécses-töredékek, rossz megtartású bronz- és ezüstérme (Philippus Arabs antoninianus), egy közepesen átfúrt, téglalap alakúra csiszolt karneol, egy számszeríjfibula és egy ezüstbulla. A szonda középső részén, annak Ny-i oldalán, már a falszerű objektum előkerülési szintje felett – mintegy földnyelvyszerűen, megjelent a sárga színű, homokos-agyagos altalaj, amely meredeken lejtett Ny-i és D-i irányban. A kutatóárok É-i végén közvetlenül az altalaj felett került elő egy barna színű földdel kevert, faszenes-paticsos folt, amelyből a szürke és sárga kerámia mellett, szintén a fenti időszakra keltezhető terra sigillata töredékek is származtak.

A szondában előkerült falszerű objektum miatt tártuk fel a 3. szondát. A K–Ny irányú, 25 m hosszú és 8 m széles 3. árok közvetlenül csatlakozott az első árok D-i végéhez. A rétegződés ugyanúgy alakult.

A 4. szondaárkot a 3. ütemben, az előbbiek-től, mintegy 250 m-re Ny-ra nyitottuk. A K–Ny irányú, 20 m hosszú, 16 m széles felület rétegsora részben az előzőekéhez hasonlóan alakult.

A szintén a 3. ütemben feltárt 16 m hosszú és 15 m széles, 5. szondaárok már a terület Kunigunda utca felőli részén feküdt. A felület rétegsora a 2. szondaárokhoz hasonlóan negatív eredménnyel zárult. A kb. 2 m vastag újkori feltöltés felső részén erősen törmelékelt, alsó részén homogénebb, agyagosabb rétegződés volt megtalálható, amely közvetlenül a sárga színű, helyenként kavicsos, agyagos altalajon feküdt.

Összességben tehát, a telek K-i felén, a VPOP előterében feltárt római kori épület közelsége miatt, római kori objektumok és tárgyi emlékek kerültek elő, míg a Ny-i oldalon csak minimális mennyiségű leletanyag fordult elő, objektumok, régészeti jelenségek nélkül.

LASSÁNYI GÁBOR – ANDERKÓ KRISZTIÁN

86. Budapest, III. Óbuda, Északi városkapu

(KÖH 45945)

R, B

2009. május 4. és július 13. között elvégeztük a régészeti próbafeltárást a védett régészeti lelőhely területére eső 65554/17–29 hrsz. ingatlanokon.

A kutatott terület Budapest É-i részén a Pest megye–Budapest közigazgatási határ mellett helyezkedik el, a Barát-patak–Királyok útja–Hadrianus út–11. sz. főút által határolt részen. A lelőhely környéke, a Dunapart a mai Barát-patakig, a Királyok útja, őskori, római kori és középkori lelőhelyekkel érintett, ez számos adatból (levéltári adatok, leletbejelentések, ásatási adatok, hatástanulmány) ismert. A próbafeltárást megelőzően a BTM Aquincumi Múzeuma végzett régészeti szakfelügyeletet, ill. az annak során előkerült régészeti objektumok feltárását és dokumentálását, Láng Orsolya régész vezetésével 2008. szeptember 30. és október 15. között. Ekkor bronzkori és vaskori jelenségek kerültek napvilágra.

A próbafeltárást 5000 m²-enként végeztük, megszakítás nélkül két ütemben. Az első ütem keretében a terület D-i részén, a hajdanvolt üvegházak területén húztunk szondákat, a második ütemben a terület É-i részét szondáztuk meg, összesen 9958 m²-t.

Az I. ütem során, a legdélibb szondasorban – egy kivételével – minden szondában jelentkeztek objektumok. Ezen a részen Ny felé haladva a humuszréteg – az újkori bolygatás ellenére – vastagodott, így az utolsó 3 szondában intenzívebb objektumsűrűsödést tapasztaltunk. A második szondasorban jóval vastagabb földréteget kellett eltávolítani, hogy elérjük a sárga altalajt. Ezen a területen is az intenzív újkori bolygatások ellenére helyenként – főleg a Ny-i részen – már igen vastag, 30–50 cm-es eredeti humuszréteget találtunk. Itt is a Ny-i részen volt megfigyelhető egy kisebb objektumsűrűsödés. Ezen a bolygatott területen csak az őskorból származó objektumok nyomait találtuk meg.

Az első ütem során a Ny-i, főleg a DNy-i területen húzott szondákban feltárt jelenségek a bennük lévő leletanyag alapján a középső rézkor időszakára, a Ludanice-kultúrába sorolhatók. Az egyik kultúrreteget vágta egy kora bronzkorra datálható gödör. Az itt lévő objektumok, ill. a kultúrretek az újkori bolygatás szintje alól közvetlenül, a megmaradt eredeti humuszrétegből indultak.

A szondázott terület K-i részén lévő objektumok igen sekélyek, a felettük lévő újkori bolygatás igen nagymértékben elpusztította az eredeti humuszréteget, leletanyag nem vagy csak igen csekély mértékben került elő belőlük, jelenlegi datálásuk így még folyamatban van.

Összességében elmondható, hogy szórt jellegű településobjektumok találhatóak a területen, melyek helyenként sűrűsödési pontokat rajzolnak ki. Számos cölöplyuk, ill. egy cölöpszerkezetes épület részlete került elő. Ezek a sűrűsödési pontok feltételezhetően 1-1 lakóépületet és annak környezetét jelölik a rézkor időszakában.

A próbafeltárást kiemelkedő objektumai egy rézkori gödör, melyből egy csőtálpas edény csőtálpötredéke került elő; egy nagyobb rézkori gödör, mely az igen nagy számú edénytöredéken kívül néhány őrlőkötőredéket is tartalmazott a gödör alján egy kupacban elhelyezkedve és egy nagyobb méretű cölöpszerkezetes épület ÉK-i

sarka, melynek földbe mélyített szerkezetéből egy helyen a cölöpöknek ásott alapárok is megmaradt. A kora bronzkor időszakából (nagyrevi kultúra) előkerült egy – sajnos újkori beásással bolygatott – szórt hamvas temetkezés. A sír edénymellékletei közt egy kupacban számos kiskorsó és egy bronzkés említésre méltó.

A leletek a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat budapesti regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Budapesti Történeti Múzeum Aquincumi Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Skriba-Tóth Judit, Berecz Barbara régészek; László Orsolya antropológus, Grósz Edit, Kiss László Levente, Sas Alexandra, Gere Natália ásatási technikusok. A geodéziai felmérést a Geoservice Kft. végezte.

KISJUHÁSZ VIKTÓRIA

87. Budapest, III. Pók utca vonala (Aquincum polgárváros) (KÖH 31058)

RÓ

A BTM Aquincumi Múzeuma ez évben 2009. július 20. és szeptember 4. között végezte az ún. Aquincumi Híd és kapcsolódó úthálózata c. projekthez kapcsolódó régészeti feltárást. A területre (23235/1–2, 23236/1, 23237/2, 23239/2 hrsz.) épül majd a vasúttal párhuzamosan kiszélesített közút töltése, így a terület elfedésre kerül.

Az idei évben az Aranyhegyi-patak D-i oldalán, a Pók utca vonalában nyitott összesen 5 K–Ny irányú kutatóárokba teljes metszetét kaptuk a római kori település É-i szegélyének és közvetlen környezetének. A feltárást során nemcsak a különböző korszakokról, hanem az egykori domborzatról is érdekes, új adatokat nyerhettünk. A Duna felé a korábbi időszakokban (még a 19. században is) erősen lejtős területet csak az utóbbi évszázadban tlthették fel a mai szintre. A Szentendrei út zónájában még csak 1–1,5 m mélységben kerültek elő objektumok, míg K felé haladva, a Jégtörő utcánál lévő vasúti aluljáró magasságában már 3–3,5 m mélyen dokumentáltuk a régészeti emlékeket.

A római kori település maradványait a kutatott terület Ny-i részén (Szentendrei út zónája) a későbbi korok építkezései miatt már nem találtuk meg. Itt – feltehetően az Aranyhegyi-patak 19. századi védvonalához kapcsolódó – hevenyészett, római kori épületelemekből (többek között hypocaustum oszlopok) épített fal és kisebb földhányás (gát?), ill. egy a Duna felé lefutó, szabályos trapéz keresztmetszetű, macskakövekből épített kis vízelvezető árok került elő. Ez utóbbi talán a Pók utca elődjét É felől követő kis vízelvezető árok lehetett. Kelet felé a korábbi utcát szegélyező régi, még a 19. században kivágott nyárfasor tönkjait is megtaláltuk (Grynaeus András meghatározása).

Kelet felé haladva az újkori bolygatás kisebb mértékű volt, így a feltöltés alatt a római kori város É-i szélének épületeihez tartozó, É–D irányú, igen széles (90 cm!) falmaradványok, É–D irányú utcarészletek

bukkantak elő (keréknyomokkal), ill. dokumentálhatunk dunai áradásból származó homokrétegeket is. Szintén a kutatott terület K-i részén került napvilágra a feltárás legérdekesebb jelenségegyüttese: egy kisebb és egy nagyobb (legalább 2 m széles) V metszetű, É–D irányú római kori vízvezető árok, a kettő között pedig elplanirozott, kő- és agyagtégla-darabos omladékok, égésréteg. A nagyobbik árok feltehetően a polgárváros K-i városfalát kívülről kísérő vizesárok lehetett, hiszen a korábbi feltárások során Szilágyi János ebben a zónában (Városfal–Örlő u.–Tóga u.) az É-i fallekanyarodó sarkát vélte megtalálni, egy ún. „kitörőkapuval”.⁵ Az árokba beszakadt hatalmas kődarabok és agyagtégla-maradványok az egykori városfal elemei lehetnek. A kisebbik árok pedig a falat belülről kísérő körüljáró tövében kialakított kis vízvezető árok lehetett.

A két árok előkerülése azért különösen fontos, új információ, mert a település három másik oldalán (É, D és Ny) már több évtizede pontosan ismert a városfalszakaszok nyomvonala, míg a K-i, Duna felőli oldalon – Szilágyi J. megfigyelését leszámítva – csak feltételezésekre hagyatkozhattunk a város K-i lezárására vonatkozóan.⁶

Ez évi munkánk másik fontos eredménye egy római kori kút feltárása volt: a felső 1,5 m-en kőből készült, majd az alján hordódongákból készített konstrukció alját nagyobb kőlapokkal rakták ki, míg ez alatt az eredeti hordó fedele (alja?) volt megfigyelhető. E dupla aljzatmegoldás feltehetően a víz szűrésével állt összefüggésben. A kút már a város falán kívül, a kutatott terület K-i szélén került elő. Betöltéséből kevés kerámiatöredék, ill. egy mortarium nagyobb darabja származik. A kút valószínűleg az egykori gázgyár területén feltárt ún. K-i ipartelephez tartozott: Kuzsinszky Bálint 1911-ben a most kutatott területtel szemben, D-i irányban összesen 30 kutat tárt fel, amelyek elszórtan helyezkedtek el és amelyekről már feltárójuk is megállapította, hogy számuk valószínűleg sokkal magasabb volt.⁷ Az intenzív gépi kotrás miatt a gázgyári kutaknak csak faszervezetük került elő, de nem zárható ki, hogy eredetileg azok is rendelkeztek kő felmenő fallal.

A most feltárt kutat fedő rétegből újkori bronzérme származik, ill. ugyanitt egy nagytestű kutya ép csontváza is előkerült. Az előző lelet azt jelzi, hogy a területet igen nagy mélységben érintette az újkori tereprendezés, amely így nagy valószínűséggel a későbbi római rétegsorokat (és a kút felső kősorait) is elpusztíthatta.

LÁNG ORSOLYA

5 SZILÁGYI J.: Jelentés a Fővárosi Ókortörténeti (Aquincumi) Múzeum kutatásairól és szerzeményeiről az 1945–1948 évek folyamán. *BudRég* 15, 1950, 303–321. 311. o., 19. l.

6 MÁRITY E.: Kronológiai problémák és városszerkezeti sajátosságok Aquincum polgárvárosában. *BudRég* 30, 1993, 137–148. ZSIDI, P.: Verkehrsverbindungen, Wehranlagen, Straßennetz. In: *Forschungen in Aquincum 1969–2002.* (ed. P. Zsidi) (Budapest 2003) 137–143.

7 KUZSINSZKY B.: A gázgyári római fazekastelep Aquincumban. *BudRég* 11, 1932. 71–87.

88. Budapest, III. Pusztakúti út 54.

(KÖH 35999)

Ró

2009. szeptember 13-án a területen a csatorna ásása közben nagy lapos kövek kerültek elő a Pusztakúti út felőli oldalon, ahol a munkát abba is hagyták. Szeptember 13–15-én feltártuk a talált jelenségeket.

A mintegy 0,4 m széles, a már létező csatornához vezető ÉNy–DK irányú árokban mintegy 1 m szélességben nagy, lapos mészkőlapokat figyeltünk meg a modern talajszinttől mintegy 0,5 m mélységben. Az árok oldalán a rétegsor a következő volt. Felül néhol 0,1 m vastagságú kevert sárga agyagos feltöltés alatt sötétbarna humuszos réteget figyeltünk meg, amely azonban tovább folytatódott a kövek szintjénél mélyebben, a kiásott gödör 0,8 m mély aljáig. A humuszos rétegben az ÉK-i részen néhány elmosódott paticsfolt jelentkezett és a kiásott árok földjében apró római kerámiaszilánkok és egy tegula darabja is hevert.

A megfigyelt köves jelenség minden bizonnyal azonos lehet a Pető Mária által 1987–88-ban vizsgált villaépület belső udvarán ÉNy–DK irányban átfutó lapos kövekkel kirakott „járdával”, amely az akkori ásatás 1. szelvényébe esett.

A köveket a csatorna szélességében szétszedtük, és a maradványokat dokumentáltuk.

LASSÁNYI GÁBOR

89. Budapest, III. Szentendrei út 133.

(KÖH 31505)

Ró

A BTM Aquincumi Múzeuma múzeumfejlesztő európai uniós pályázat előkészítéseként 2009 őszén szondázó jellegű feltárást végzett a polgárváros D-i részén. A terület (volt MHSZ Lőtér, Aquincum-polgárváros, 19348/8 hrsz., ún. Festő-lakás) a D-i városfal közvetlen közelében található, ahol 1941-ben több régészeti feltárást is végzett Nagy Tibor.⁸ Az ekkor már tereprendezés alatt álló területen (katonai lőtér építése, lőtérdombok miatt) csak izolált, kisebb részekben tudott ásní, így összefüggő városszerkezet nem körvonalazódott. A munka során a K–Ny irányú, „G” utca D-i oldalán K felől É–D irányítású ún. hosszúházakat tárt fel (XIX., XXXVI.) Ny felé pedig egy pinceépület, ill. egy kilenchelyiséges, gazdag freskódekorációval ellátott lakóépület, az ún. Festőlakás került elő (XXXVII). Az épület közvetlen környezetét Nagy T. nem tudta kutatni, így ennek kapcsolata pl. a „G” utcával nem ismert. Nyugat felé egy további, hathe-lyiséges kisebb épületet is feltárt (XXXVIII.).

8 NAGY T.: A Fővárosi Régészeti és Ásatási Intézet jelentése az 1938–1942. évek között végzett kutatásairól. *BudRég* 13, 1943, 359–399. NAGY T.: Az aquincumi ún. Festőlakás. *BudRég* 18 (1958) 149–189.

A területrészen legközelebb Zsidi Paula végzett kutatást 1992-ben. Az egykori lőtér DNY-i szélén húzott kutatóárokban az ún. Festőlakás, ill. pince maradványai nem kerültek elő, a sárga homokos altalaj azonban igen magasan mutatkozott, objektumok nélkül.⁹ 2007-ben a múzeum új kiállítási épületének (volt ELMŰ-épület) kialakítása során a lőtér D-i részén húzott K-Ny irányú közműárokban egy É-D irányú falrészlet és egy ugyanilyen irányú kisebb csatornarészlet került elő és szintén elég magasan az altalaj.¹⁰ A fenti adatokból egyrészt leszűrhető volt, hogy D felé az egykori terepszint emelkedett, másrészt pedig, hogy a lőtér építések/tereprendezések a régészeti rétegeket valószínűleg nagyrészt elpusztították, így már csak néhány falalap-töredék jelentkezett és az altalaj.

A 2009-ben végzett kutatás során a lőtér Ny-i oldalán húztunk É-D irányú kutatóárkokat, az 1992-es árok meghosszabbításaként. Az árok É-i részében teljes vastagságban (0,5–1,2 m) csak a lőtér építések átforogott, római építési törmelékekkel és egyéb leletanyaggal (terra sigillata, házikeramia, Hadrianus bronzverete) teli réteget találtunk, amely alatt D felé erősen lejtve tűnt elő a sárga homokos altalaj. A felület ÉK-i sarkában talán kisedett fal nyomát regisztráltuk.

A D-i árokszakasz K-i szélénél a szintén átforogott talajréteg alatt egy K-Ny irányú falrészlet, omladékok, égésréteg, szögletes cölöplyuk és padlószinttöredék (?) mutatkozott. A két árokrészben feltárt objektumok funkciója egymáshoz, ill. a Nagy T. által feltárt épületekhez viszonyított helyzete csak részben volt megállapítható a szelvények kis mérete miatt. Valószínűnek látszik, hogy az említett jelenségek az ún. Festőlakás Ny-i széléhez tartoztak, jelentős részüket a lőtérépítéskor bolygatták meg.

Jelenlegi ismereteink szerint tehát az 1941-es feltárás által felszínre hozott ún. Festőlakás és pince maradványai nagyrészt elpusztulhattak a lőtér építése során. Ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy kutatóárkaink a terület középső és K-i részét egyelőre nem érintették, ezek feltárására sikeres pályázat esetén lesz módunk.

LÁNG ORSOLYA

90. Budapest, III. Záhony utca – Jégtörő utca (KÖH 31237)

R, Ró

Az aquincumi polgárvárostól K-re és DK-re, az egykori gázgyár területén, 2009-ben több helyszínen folytak régészeti munkák (19333/36, 37, 40, 41, 42, 51 hrsz.). Az

elmúlt másfél évtizedben, a Graphisoft Park építésével párhuzamosan, számos feltárás történt a területen, amelyek elsősorban a római város kiterjedt K-i temetőjének részleteit, valamint bronzkori temetkezéseket hoztak a felszínre.¹¹ Az ásatási dokumentációban a 2005 óta folyó ásatások során megkezdett rétegtani és sírszámozási rendszert folytattuk.

Tavasszal a 2006–2007. évi feltárások 9-es munkaterületének É-i sarkában, régi épületalapot elbontásakor végeztünk régészeti munkát, melynek során egy csontvázas és egy szórt hamvas sírt tártunk fel.

A nyár folyamán a D-i részen (Graphisoft Dél munkaterület) előkészítő, tereprendezési munkákhoz kapcsolódóan próbafeltárást folytattunk. Itt két hosszú (25×7 m-es É-D-i és 40×7 m-es K-Ny-i), derékszögű szelvényt alakítottunk ki, amelyekből részletesen megismertük a sok helyen 2–3 m-es modern feltöltéssel fedett terület történeti és geológiai rétegeit. A feltárt zóna erősen mélyült DNY-i irányban, ez a római korban feltehetően vízenyősebb terület lehetett. Kelet felé, a Duna irányában egy homokos kiemelkedésen római kori sírcsoportot találtunk, amelynek a szelvényben feltárt részlete öt csontvázas gyermektemetkezésből, egy négy-szögletes, téglákkal körberakott és lefedett (megfigyelhető csontmaradványt azonban már nem tartalmazó) feltételezett csecsemősírból és egy hamvasztásos sírből állt. A csontvázas gyermektemetkezések mind koporsós sírok lehettek, tájolásuk teljesen eltérő. Mellékletként apró kerámiakorsók, üvegedények és fiolák, továbbá bronzérmek kerültek elő. Az apró vázából értékelhető csontmaradvány alig maradt. A hamvasztásos sír négy-szögletes, lekerekített sarkú temetkezés volt, amelynek négy sarkába egy-egy kerámiaedényt helyeztek el. Betöltésében számos apró, vékony, lapos, talán ruhadíszhez

11 ZSIDI P.: Szondázó jellegű kutatás az aquincumi polgárvárostól délkeletre (Test excavations southeast of the Aquincum Civil town). Aqfűz 3 (1997) 54–57., ZSIDI P.: Bp., III. ker. Gázgyár (Bp., District III, Gas Factory). Aqfűz 4 (1998) 91–92., ZSIDI P.: A római kori partépítés nyomai a Duna polgárvárosi szakaszán (Research along the Danube Bank near the Aquincum Civil Town). Aqfűz 5 (1999) 84–94., ZSIDI P.: Kutatások az aquincumi polgárvárostól keletre lévő területen (Research in the territory east of the Aquincum Civil Town). Aqfűz 7 (2001) 76–84., ZSIDI P.–REMÉNYI L.: Duna-parti út részlete és őskori maradványok a polgárvárostól délre (Detail from the road on the Danube bank and prehistoric remains south of the Civil Town). Aqfűz 9 (2003) 86–94., LASSÁNYI G.: Budapest, III. ker. Záhony utca 7. Aqfűz 11 (2005) 228–229., LASSÁNYI G.: Római temető és gazdasági épületek feltárása a volt Gázgyár (ma Graphisoft Park) területén (Excavation of a Roman cemetery and out-buildings in the territory of the former Gas factory [today known as Graphisoft park]). Aqfűz 12 (2006) 30–36., LASSÁNYI G.: Előzetes jelentés az aquincumi polgárváros keleti (gázgyári) temetőjének feltárásáról (Preliminary report of the excavation in the eastern cemetery [Gas Factory] of the Aquincum Civil Town). Aqfűz 13 (2007) 102–116., LASSÁNYI G.: Előzetes jelentés az aquincumi polgárváros keleti (gázgyári) temetőjében 2007-ben végzett feltárásokról (Preliminary report on the excavations conducted in the eastern [Gas Factory] cemetery of the Aquincum Civil Town in 2007). Aqfűz 14 (2008) 64–70.

9 ZSIDI P.: 50/7 III. Budapest, Szentendrei út 133. Aquincum polgárváros – déli városfal. RégFűz 46, 1994, 36.

10 LÁNG O.: Újabb adatok az aquincumi polgárváros déli részének közműhálózatához és beépítettségéhez (Recent data on the public utilities and building in the southern part of the Civil Town of Aquincum). Aqfűz 14 (2008) 81–88.

tartozó bronzszilánkot figyeltünk meg. A mellékletek alapján a temetkezések a Kr. u. 2. századra keltezhetők.

A sírcsoport jelenlegi ismereteink alapján teljesen elkülönül a gázgyár középső részén, többek között 2005–2007 között kutatott temetőrészről. A legészakabbra feltárt temetkezéstől közel 20 m-re É-ra egy DK-ÉNy irányú, hevenyészett kialakítású kősort, valószínűleg egy kerítőfal mintegy 40 m-es szakaszát sikerült dokumentálnunk. Ez a konstrukció, a kövek között elszórtan megtalálható tegulatöredékek alapján, római kori. Ugyanitt, a modern feltöltés alatt megmaradt legfelsőbb történeti humuszrétegben néhány római kori kerámiatöredéket, valamint egy Kr. u. 364–378 közé keltezhető bronzérem töredékét találtuk meg.

A feltárt sírok mellett a domboldal alsó részén mély, ovális, a középső rézkorra datálható (Ludanice-kultúra) kút is előkerült, amelynek aljára – valószínűleg a víz szűrésének céljából – levágtatott aljú kerámiaedényt helyeztek. (M. Virág Zsuzsanna meghatározása.)

Az egykori gázgyár belsejében (Graphisoft Egyetem projekt) a régi igazgatósági épületek közötti közművek cseréjére került sor, amelyhez régészeti szakfelügyeletet biztosítottunk. Bár itt a gázgyár építéskor, az 1910-es években nagyon sok régészeti emlék megsemmisült, a mostani kutatások így is nagyon fontos információkkal szolgáltak a római város történetéhez. A nyár és az őszi folyamán három árokban dolgoztunk, mely során összesen 31 csontvázas temetkezést tártuk fel, ezek jelentős része erősen sérült a modern közművek által.

A 09/1-es árok 4×16 m méretű, ÉK-DNy irányú volt, rétegtani megfigyelések alapján az egykori dombos térszint egy mélyebb pontjára esett és É felé mélyült. Az árok ÉK-i részén egy kerek, földbe mélyített kutat találtunk, míg DNy-i felében – feltehetően közeli épületekre utaló – köves, téglatörmelék omladékréteg húzódott. Ebben Constans császár 324–330 közé keltezhető bronzérme is előkerült. Közvetlenül az omladékréteg alatt két, valamint a közelben egy harmadik, Ny-K tájolású, nyújtott helyzetű csontvázas sírt tártunk fel. Két sírban a vázak lábánál egy-egy üvegedény mellékletet találtunk: az egyik egy hengeres nyakú, egyenes szájú, gömbtestű kisebb palack, a másik egy benyomott falú, keskeny fiola volt. A szonda agyagos-homokos altalajában két K-Ny-i gerendaváz lenyomatára emlékeztető sávot is megfigyeltünk.

A 09/2 munkagödörben, a 2006–2007-ben feltárt 9. sz. munkaterület szomszédságában egy mintegy 70 m hosszú, átlagban 4 m széles zónában tártuk fel az egykori közművek és az épületalapok által meghagyott, a homokos rétegbe mélyebben ástott régészeti objektumokat. Összesen 15 csontvázas sír került elő innen, ezek jelentős része Ny-K-i, vagy K-Ny-i tájolású volt. Az egyik temetkezés valószínűleg már az ókorban kirabolt, közmű által is megbolygatott, Ny-K-i tájolású kőldásír volt, amelynek csak másodlagosan felhasznált kövekből összeállított alja maradt meg. Ezek közül egy apró, vésett feliratot nem tartalmazó oltárkő és egy

tógás férfialakot, egy gyermeket, valamint egy harmadik személyt ábrázoló családi sírsztélé felső részének részlete került napvilágra.

Szintén ebben az árokban találtuk meg a 2009-es ásatás tudományos szempontból egyik legjelentősebb leletét, egy agancsból készült fésűt. A tárgy egy modern gázcső által szinte teljesen elpusztított, K-Ny-i tájolású csontvázas sírból került elő, a térdtől lefelé megmaradt lábak mellől (ugyanitt a lábfejnél cipővasalás maradványai is megőrződtek). A három darabból összeállított, apró vasszögekkel összefogott, geometrikus díszítéssel ellátott fésű jelentőségét az adja, hogy az ilyen tárgyak elsősorban a Dunától K-re élő népek körében voltak elterjedtek, és ezek – barbár hatásra – csak a római uralom utolsó évtizedeiben jelentek meg a pannoniai divatban. Ez alapján a sírt a Kr. u. 4. sz. végére–5. sz. első felére keltezhetjük.

Bár a gázgyár területén és a polgárváros D-i előterében folytatott ásatások során előkerült csontvázas temetkezések egy részéről már a korábbi kutatás is feltételezte, hogy azok valószínűleg a Kr. u. 5. sz. elejére keltezhetők, egy állítólag a gázgyár területén talált I. Theodosius császár 379–383 közötti érmét leszámítva, ez az első viszonylag jól datálható melléklet, amely bizonyítja, hogy a város K-i temetője még használatban volt ebben a korban.

A szelvény DNy-i végében, a kevert modern feltöltés és a természetes homokos réteg határán több, festett geometrikus díszítéssel ellátott vakolatöredéket is találtunk.

A 09/3 jelű, 56×6 m-es ÉNy-DK irányú szelvény a 09/2-re merőlegesen húzódott, közvetlenül az egyik csarnoképület mellett. A szelvény DK-i részén valószínűleg eredetileg egy kisebb magaslat lehetett, így a kevert modern bolygatott réteg alatt már csak tiszta homokréteget és az ebbe beásott 13, a közművek által erősen roncsolt csontvázas, koporsós, melléklet nélküli sírt tártunk fel. Itt egy a homokrétegbe vágott, kör alaprajzú mély kút is előkerült, amelynek betöltése Kr. u. 2–3. századi kerámiatöredékeket és egy ép ötégős mécseset tartalmazott.

A szelvény ÉNy-i része a gázgyár építése előtt mélyebben fekvő terület lehetett, így itt a modern bolygatás alatti megmaradt kultúrrétegek alapján a terület római kori használatának legalább öt periódusát sikerült elkülöníteni.

Az 1. periódushoz egy mintegy 1,5 m széles, K-Ny-i irányú, Ny felé lejtő árok és minimális kerámiát, valamint paticsdarabokat tartalmazó réteg tartozott. Nem kizárt, hogy szintén ehhez a periódushoz tartozik egy másik, azonos tájolású árok is, az elsőtől mintegy 7 m-re D-re. Ezek a fő égtájaknak megfelelően tájolt objektumok nagyon hasonlóak a gázgyár területén már a korábbi években feltárt árokhoz, amelyek a rétegtani adatok alapján a Kr. u. 1. századra datálhatóak. Pontos funkciójuk nem tisztázott, talán a terület felparcellázására utalnak.

A 2. periódusban a terület mélyebben fekvő részeit és az árkot feltöltötték, majd egy sódéres, legalább 5 m széles, de helyenként kisebb kövekkel megerősített É–D irányú utat vezettek át rajta. Ezt az utat a 3. periódusban sárga sódéres alapozással megújították és mintegy 8 méteressé szélesítették ki. Az utat két oldalról egy-egy É–D irányú kőfal határolta. Az ÉK-i, nagyrészt csak kiszedett formában megmaradt keskeny konstrukció, valószínűleg kerítőfal volt, ugyanis másik oldalán egy ovális, kitapasztott falú tárológödört találtunk. A DK-i falhoz a modern kor által erősen bolygatott, de néhol a metszetfalban még megfigyelhető, agyagos, keskeny kultúrrétegek csatlakoztak. A leletek alapján a 2. és a 3. periódus egyelőre az 1. sz. végére–2. sz. első felére keltezhető.

A 4. periódusban egy széles, K–Ny-i irányú, Ny felé erőteljesen lejtő árok vágta el az utat és a DNy-i kőfalat. Az árok betöltése igen nagy mennyiségű kerámiatöredéket, köztük sok terra sigillatát, valamint állatcsontot, valószínűleg városi hulladékot tartalmazott. A leletek alapján az árok betöltése az Antoninus-korra keltezhető. (Vámos Péter előzetes meghatározása a terra sigillaták alapján.)

A területen található későbbi rétegek erősen roncsolódtak a modern tereprendezések által. Egy igen késői időszakhoz köthető az az *opus spicatum*-szerű, É–D-i irányú falalap, amelyet már a második útréteg tetejére alapoztak. Szintén késői, valószínűleg már a Kr. u. 4. századra keltezhető egy csontváz, Ny–K tájolású sír, amelyet a feltöltött árokba ástak bele.

A 2009-ben folytatott ásások tehát fontos adatokkal szolgáltak a polgárváros K-i előterének római kori használatával kapcsolatban. A területen valamikor a Kr. u. 1. században, keskeny, merőleges, a főégtájak irányába tájolt árkokat nyitottak. Ezeknek az árkoknak a funkciója egyelőre nem tisztázott. Vízelvezető szerepük csak nagyon korlátozott lehetett, ugyanis sok helyen homokos rétegbe ásták azokat, így inkább telekosztásról lehet szó.

A 09/3-as szondában megtalált széles, Kr. u. 1 sz. végére–2. sz. elejére keltezhető út – mérete, továbbá helyzete és iránya alapján – a város K-i peremén futó főútvonal lehetett. Irányát figyelembe véve, erre az útra tájolhatták rá azokat a sír építményeket, amelyeknek csekély maradványait a mostani területtől D-re 2006–2007-ben tártuk fel. Az út mellett talált falmaradványok és erősen sérült rétegek a terület Ny-i részének a Kr. u. 2. és valószínűleg a 3. századi elővárosi használatára utalnak.

A gázgyári temető Kr. u. 2–3. századi Ny-i szélét egyelőre még nem sikerült azonosítani, de a most feltárt csontvázak temetkezések nagy valószínűséggel késő rómaiak. A 09/1 szondában megfigyelt épületomladék szintén a Kr. u. 4. századra keltezhető, amikor a temető valószínűleg Ny-ra, a város felé terjeszkedett tovább. Az 1294. sz. sírból előkerült csontfészű a temető használatát bizonyítja a Kr. u. 4. sz. utolsó, vagy az 5. sz. első évtizedeiben.

LASSÁNYI GÁBOR

91. Budapest, V. Pesti Barnabás utca 6.
(KÖH 73047)

Kö, Tö

Az épület udvarán (24329 hrsz.) 2009. június 25. és július 24. között szondázó feltárást végeztünk a Március 15. téri római tábor K-i oldalához közel, a középkori és török kori Pest központjában.

A kutatás megkezdésekor a mai járósinttől 30–50 cm mélységben azonnal jelentkeztek az újkori, 18–19. századi beépítés maradványai. A feltárt négy újkori gödör betöltéséből újkori, török kori és néhány középkori kerámiatöredéket bontottunk ki. A terület D-i végét egy 18. századi, nagyméretű, kőből rakott derítő zárta le.

Az udvar ÉK-i sarkában, 300–320 cm mélységben egy favázis ház DK-i sarka, továbbá D-i (130 cm hosszúsú) és K-i (460 cm hosszúsú) oldalának maradványai kerültek elő. Az agyagos, homokos talajban a favázisnak csak a lenyomata maradt meg. Az oldalakat ácskapocs rögzítette egymáshoz. A ház belső sarkában tűzhely maradványát tártuk fel. A kemence égett, faszenes, agyagos sütőlapjából középkori kerámiatöredékeket bontottunk ki. Ennek alapján az épület korát a 14–15. századra tehetjük.

ZÁDOR JUDIT – BESZÉDES JÓZSEF

92. Budapest, XI. Barackmag utca
(KÖH 67403)

Ró

2009. március 23-án a BTM Aquincumi Múzeuma telefonos bejelentést kapott, hogy a XI. kerületi Barackmag utcában réginek tűnő faragott köveket látnak egy munkagödörben. Beszédes József régész a helyszínen megállapította, hogy egy markoló által valószínűleg földkitermelés céljából kiásott gödör alján hat darab, nagyméretű, faragott mészkőtömb hever, amelyek közül az egyik emberábrázolásos reliefdíszítés található. Az elsődleges vizsgálatok alapján úgy tűnt, a köveket helyben, a hegyoldalból bontották ki. A GPS koordináták alapján kiderítettük, hogy a körbekerítetlen telek a 1518/3 hrsz. ingatlanhoz tartozik, ahonnan feltehetően a 1522/5 hrsz. területre vitték át a földet tereprendezéshez. Március 25-én a köveket beszállítottuk az Aquincumi Múzeumba.

A területen összesen hat nagyméretű kőemlék hevert a felszínen, ezek közül három reliefdíszítés van: egyiken emberábrázolásos dombormű látható, két összeálló kőemléken pedig hatsoros latin nyelvű felirat. A sírfelirat olvasata és értelmezése: *M(arcus) Aur(elius) Aelianus h(ic) s(itus) e(st) an(norum) X(?) / M(arcus) Aur(elius) Mogetmarus vet(eranus) / al(ae) I Thr(acum) et Aur(elia) Dumnomara fil(io) pient(issimo) et sibi vivi po/suerun(t) – Itt nyugszik Marcus Aurelius Aelianus, aki 10(?) évet élt. (A síremléket) Marcus Aurelius Mogetmarus, a trákok első számú lovas segédcapátának kiszolgált katonája és Aurelia Dumnomara állították meg életükben, drága gyermeküknek és saját maguknak.*

A többi: két nagyméretű faragott, csiszolt négyszögletes kőtömb és egy nagyméretű négyszögletes véséssel ellátott sztélébázis. A kövek két vagy három Kr. u. 2–3. századi római síremlékhez tartozhattak. Az egyik feliratos kőemléken megfigyelhető másodlagos vésésnyomok arra utalnak, hogy ezeket a köveket még az antikvitásban újra felhasználták.

A terepen végzett elsődleges, csak vizuális megfigyelés alapján valószínűnek tűnik, hogy a kőemlékeket helyben fordította ki a markoló.

2009. március 30-án újabb helyszíni szemlét végeztünk, melyen a gépkezelő azt nyilatkozta, hogy a kövek a feltöltésből kerültek elő. A földmunkákat a BTM régészeti megfigyelése mellett folytatták.

A megfigyelés keretében 2009. április 1-jén megvizsgáltam a kövek előkerülésének helyét. A telken a kövek előkerülési helyén egy mintegy 6, 5 m hosszú, DDNy-ÉÉK irányú, mintegy 2 m magas metszettel tisztítottunk meg. Bár a metszettel valóban jól megfigyelhető a gépkezelő által említett modern feltöltés, a gépi munka jelentős mértékben helyi rétegeket is érintett, tehát igen nagy a valószínűsége annak, hogy a kőtömböket a helyi humuszos, agyagos rétegből fordította ki a gép, azaz azok nem a feltöltéssel kerültek ide. A helyi rétegekben megfigyelhető beásások történeti korúak lehetnek.

LASSÁNYI GÁBOR – BESZÉDES JÓZSEF

93. Budapest, XI. Bercsényi út (KÖH 63356)

RÓ

A Gellért tértől egészen az Október 23. utcáig húzódó kora császárkori (Kr. u. 1–2. sz.) településnek került elő újabb részlete a Bercsényi út lesüllyesztéséhez kapcsolódó, 2009. március 4. és május 2. között végzett feltárásunk során (4275/14–15, 4275/19–20 hrsz.). A mintegy 3000 m² terület átkutatása több mint 200 régészeti jelenséget eredményezett. Némiképp meglepő volt, hogy valamilyen régészeti objektum a római korból származott, más történeti korszak emlékei nem kerültek elő.

A teleprészlet lakóobjektumait a lekerekített sarkú téglalap, vagy kissé ovális formájú, félig földbe mélyített veremházak (lakógödrök) jellemezték. Ezekből hatot tártunk fel. Padlójuk jellemzően döngölt volt, melyeken nem mutatkoztak tapasztásra utaló nyomok. Belsejükben általában nem találtunk cölöplyukakat. Leletanyagukat tekintve a La Tène D hagyományú kerámia és a közönséges római provinciális áru mellett több ízben előfordultak közép-galliai terra sigillaták, valamint pannoniai pecsételt sűrű tálak is.

Sajátos csoportot alkotnak a lakógödrökkel azonos formájú és méretű, félig földbe mélyített objektumok, melyek padlószintjén több (nem egy esetben több száz!), 2–7 cm átmérőjű, változó mélységű karólyukat figyelünk meg. Ezeket a padlóba leszúrt szövőbot nyomainak tarthatjuk. Összesen négy ilyen jellegű objektum került

elő, közülük az egyikben a gödör két rövidebbik végének közepén egy-egy ferden leásott cölöplyukkal.

Több edényeket kemencét sikerült feltárni. Valamennyi a kör, vagy körte alaprajzú, kettős tüzelőterű, középbordás típust képviselte. Az egyik kemence rostélya fölötti betöltésből *planta pedis*-be foglalt DEVSO F fenékbélyeges pecsételt tál töredéke került elő.

További két edényeket kemencét egy közös munkagödörből tápláltak, rostélyaik nem maradtak meg, a tüzelőtérben kerültek elő darabjaik. Egy másik kemence alját rendhagyó módon, lapos kövekkel rakták ki.

Gazdag leletanyag került elő a településen feltárt négy földkútból, melyek belését hordódongákkal oldották meg, az egyik aljából sikerült megmenteni ezek maradványait.

A településen egyetlen kőépítményre utaló kisebb falszakaszt találtunk. A mészkövekből rakott, átlagosan 50 cm széles fal Ny-K tájolású volt. Az egykori kőépítmény kiterjedése és funkciója nem állapítható meg.

Feltárásunk során előkerült egy kövezett út is. Az ÉNy-DK irányú utat, főként fehér, kisebb részt sárgás színű tört mészkövekből készítették, a kövek között sóderozást figyeltünk meg. Eredeti szélessége 3 m lehetett. Átvágása során a kövek közül Hadrianus-érem került elő. Az út D-i szélén, azzal párhuzamosan egy csaknem 2 m széles, ívelt aljú árok futott, amely talán csapadékelvezetőként funkcionált. A most feltárt kövezett út a Budai Skála parkolójában 2007-ben dokumentált 3,5 m széles, É-D-i irányú, többperiódusú sóderes út egyik bekötőútja lehetett. A bekötőutak megléte a település szerkezetére és „oldalirányú” kiterjedésére is fontos adattal szolgál.

A leletanyagból kiemelkedik Minerva istennő bronzból készült büsztje, amely alsó részének kiképzése alapján bútor-, esetleg kocsidíszként szolgálhatott.

BESZÉDES JÓZSEF

94. Budapest, XI. Építész utca (KÖH 73043)

B

Az utcában, a Fehérvári út és a Szerémi út közötti szakaszon nyílt árkos technikával végezték a főgyűjtő csatorna új nyomvonalának kialakítását (43627; 43779 hrsz.). A mintegy 3 m széles és 4,5 m mély munkárokban az Építész utca Fehérvári út és a Karcag utca közé eső szakaszán régészeti lelet, vagy objektum nem került elő.

Az Építész utca 7. sz. és a Fegyvernek utca sarka közti szakaszon előkerültek őskori telepjelenségek, amelyeket a leletanyaguk alapján a korai és középső bronzkorra keltezhetünk. Az említett szakaszt a kivitelezői munka részleges leállításával, megelőző feltárás keretében bontottuk ki szeptember és október folyamán.

Munkánk során több mint 40 régészeti objektumot sikerült feltárunk, amelyek főként a korai bronzkorból, kisebb részben a középső bronzkorból származtak.

Az előkerült leletanyag viszonylag gazdagnak mondható. Egy objektumból átfúrt csiszolt kőbalta került elő, amely típus a neolit korszaktól a kora bronzkorig volt használatban. Egy kisebb gödörobjektum bontásából kömlődi (kozarac-i) típusú balta öntőminta-töredékét említjük, míg az SE-24/1 rétegből bronzspirál és bronztű töredéke érdemel említést.

Az Építész utca környékén több őskori lelőhely is ismert. Közülük a feltárási területünk közvetlen szomszédságában, a Gyapot utca 1. sz. alatt Nagy László és Schreiber Rózsa által 1958-ban és 1960-ban kutatott késő rézkori és kora bronzkori lelőhelyet emelnénk ki, amelyhez a most feltárt teleprészlet is tartozhatott.

TÉZER ZITA – BESZÉDES JÓZSEF

95. Budapest, XI. Lágymányosi utca 20–28.

(KÖH 66802)

Ró

A Lágymányosi utca Budafoki út és Stoczek utca közötti szakaszán (4125 hrsz.) 2009 nyarán nyílt árkos módszerű csatornázási munkálatok kezdődtek, melyeket régészeti szakfelügyelettel kísértünk, majd ennek pozitív eredménye alapján kézi erővel feltártuk a csatorna nyomvonalát.

A régészeti korú rétegek már 1,5 m mélységben jelentkeztek. A kora újkori kerámiatöredékeken kívül főként római kori (Kr. u. 1–2. századi) edénytöredékek jellemezték a leletanyagot. A keskeny közműárkokban néhány – jórészt roncsolt – régészeti jelenséget is dokumentáltunk: három kora császárkori kemencemaradvány, kisebb köves felületek, egy falrészlet, egy gödörkomplexum, valamint három csontvázás temetkezés (háton, nyújtott helyzetben) került elő. Közülük majdnem mindegyiket a római császárkor első két évszázadára keltezhetjük, csupán a csontvázás temetkezések idejének meghatározása bizonytalan, ezek mellől ugyanis keltező értékű melléklet nem került elő.

BECHTOLD ESZTER – BESZÉDES JÓZSEF

96. Budapest, XI. Ulászló utca 4.

(KÖH 72205)

B, V

A fenti telken (4330 hrsz.) 2009. június 11–12-én régészeti megfigyelést végeztünk egy társasház építéséhez kapcsolódóan. A gépi földmunka során az átlagosan 50 cm vastag újkori törmelékes felső réteg eltávolítása után több helyen, mintegy 30–50 cm vastagságban bolygatatlan őshumusz jelentkező szórványos őskori kerámiával, ezért a munkát kézi erővel kibővítve, június 22–25. között régészeti feltárást végeztünk. A munkaterület mintegy 50%-át újkori épületek pinceszintjei bolygatták, a fennmaradó mintegy 200 m²-nyi területen középső bronzkori és késő vaskori telepnyomok kerültek elő.

A feltárt 39 régészeti objektum egy része sekély, egymásba ázott gödrökből álló nagyméretű gödörkom-

plexum volt, kormeghatározásra kevésbé alkalmas, gyér mennyiségű leletanyaggal. Ezek közelében előkerült egy középső bronzkori kerámiatöredékeket tartalmazó hulladékgödör is, amely talán a leletszegény gödörkomplexumok korának meghatározásához is némi támpontot nyújt. A feltárási terület D-i harmadában egy KÉK–NyD–Ny irányú egyenes vonalú, 1,2 m széles, 30 cm mély, ívelt aljú árkot tártunk fel, melynek betöltéséből kis mennyiségben késő vaskori edénytöredékek kerültek elő.

A szóban forgó lelőhelyrészlet egy nagy kiterjedésű, kora és középső bronzkori település D-i perifériális részéhez köthető. Legutóbb, 2006 telén, Reményi László a területünkkel határos Bocskai úton tárt fel Vatyá–Koszider időszakba sorolható telepnyomokat.¹² A Bocskai út–Fehérvári út kereszteződésében 2003-ban végzett feltárást során ugyanezen lelőhely középső bronzkori és késő vaskori leletei kerültek napvilágra.¹³

BESZÉDES JÓZSEF

97. Budapest XI. Savoya Park

(KÖH 32557)

B

Albertfalván, a Savoya Park D-i szomszédságában, a Hosszúréti-patak mellett alapozási munkálatokhoz kapcsolódva végeztünk megelőző feltárást 2009 májusában. A cölöpalapozással érintett, mintegy 700 m² terület (43573/4 hrsz.) feltárása során, az átlagosan 4 m vastag újkori törmelék eltávolítása után néhány őskori telepobjektum került elő. A sekély mélységű gödrökben csupán minimális mennyiségű bronzkori kerámiatöredéket találtunk.

BESZÉDES JÓZSEF

98. Budapest, XV. Lucernás belső

(KÖH 71773)

A

Az autópálya menti terület fejlesztését megelőzően 2009 őszén terepbejárást végeztünk Rákospalota határában (98109/58, 98113/16–17 hrsz.). A sűrű aljnövényzettel elfedett fejlesztési területen a felszíni jelenségek alapján nem tudtunk régészeti lelőhelyeket azonosítani. A vizsgált területtel szomszédos szántott parcellában viszont egy kisebb kiterjedésű (150×100 m) avar kori lelőhelyet azonosítottunk, a Szilas-patak egyik hordalékkúpján.

REMÉNYI LÁSZLÓ

12 REMÉNYI L.–HORVÁTH L. A.: Régészeti lelőhelyek a 4. számú metróvonal Lágymányosi állomásain (Archaeological excavation at Lágymányos station for underground line 4). AqFüz 13 (2007) 187–195.

13 BESZÉDES J.–SZILAS G.: Középső bronzkori település nyomai Lágymányoson (Traces of a Middle Bronze Age settlement at Lágymányos). AqFüz 10 (2004) 147–152.

99. Budapest, XVII. Péceli út 197.

(KÖH 71215)

Kk, Kú

2009. március 2–18. között a 134747 hrsz. ingatlanon építkezést megelőző régészeti próbafeltárást végzett a Budapesti Történeti Múzeum. A közvetlen környékről ezt megelőzően már kerültek elő bronzkori és szarmata települések maradványai. A református templom körül végzett kutatások során Csaba falu középkori templomának és temetőjének részletei kerültek elő. A próbafeltárást az alapok kb. 60%-át tártuk fel. 2009. április 7. és augusztus 12. között a további földmunkák mellett szakfelügyeletet láttunk el.

Csabarákostát először egy 1067-es (elveszett) oklevél 1267-es átiratában említik. A falu nemcsak a középkor folyamán, hanem a török hódoltság alatt is lakott volt, így a feltárást megelőzően kérdéses volt, hogy a falu életének mely időszakából találunk leleteket a területen. Mivel az új épület sávalapokkal épül, csak ezekben a keskeny árkokban lehetett megfigyeléseket tenni. A munka során a település 12–13. századi részlete bontakozott ki. Főként kemencéket és árkokat találtunk, de feltártuk egy veremház részletét is. A kemencék viszonylag nagyméretűek (100–120 cm átmérőjűek) voltak, többjüknek a hamusgödre is előkerült. Ezek a kemencék a lakóházakon kívül álló, úgynevezett külső kemencék voltak, amelyeket főzésre, kenyérsütésre használtak. Általában csak sütőfelületük (platnijuk) maradt meg, felmenő részük, mely tapasztott agyagból készült, már csak összeomolva került elő. Néhány esetben a platni alá összetört kerámiaedények darabjait tették, hogy az jobban tartsa a hőt. Az árkok víz-elvezetésre és a „telkek” közötti kerítésként is szolgáltak. A veremháznak teljes alapterületét nem ismerjük, mivel azt középen vágta keresztül egy közműárok. Szélessége 2,5–3 m lehetett. A település ezen részén viszonylag kevés tárgyi leletanyag került elő, főként kerámiaedények (fazekak, bográcsok) töredékeit, és étkezési hulladékként kibobott állatcsontokat találtunk.

A település későbbi korszakából is találtunk emlékeket. Olyan épületomladékok részletei kerültek elő, amelyek arra utalnak, hogy a késő középkorban (15. sz.) és később, a 17. században tapasztott falú épületek álltak itt, melyek a század végén pusztulhattak el. Közülük az egyik alatt, úgy tűnik, pince is volt. Bár teljes kiterjedésüket nem ismerjük, ezek feltehetően lakóházak voltak, de gazdasági épületek is lehettek. Az egyik omladékból kályhatöredék került elő, így ezt az épületet mázatlan csempékből rakott cserépkályhával fűthették.

KOVÁCS ESZTER

100. Budapest, XXIII. Soroksár, Rétek-dűlő

(KÖH 33366)

LT, A

2009. június 10. és november 6. között régészeti feltárást végeztünk az M0 autópálya BP-5 jelű lelőhelyén (196294/24, 40–45, 47–54, 61; 196295/1 hrsz.) A Du-

naharaszti és Vecsés között kijelölt új M0 nyomvonal soroksári szakaszán, a Gyáli-patak 2. ága mentén, egy homokdomb ÉK-i lejtőjén egy viszonylag nagy kiterjedésű, összességében 172 sírból álló avar temető részlete került elő, amely két egymástól jól elkülönülő ÉK-DNy-i irányú sírcsoportból állt. A temető Ny-i részén előkerült kisebb csoport 15 jól körülhatárolható sírból állt. Az ásatási terület közepén és DK-i részén feltárt sírcsoport 157 sírja azonban ennél jóval nagyobb egyiséget alkot. Észak felől a Gyáli-patak határolja, Ny-on és K-en pedig megfelelő mértékű „negatív” felületek bizonyítják, hogy ezen irányokban a temető véget ér. Déli irányban azonban szemmel láthatóan túlnyúlik a jelenleg rendelkezésünkre álló terület határain.

A feltárt sírok szinte mindegyike bolygatott volt. A bolygatások rendszerint a felsőtestet, alkalmasint csak a koponya környékét vagy a deréktáját érintik. Nem ritka azonban a sírok teljes felbolygatása sem. A rablógödörök és a sírokból előkerült maradványok alapján bizonyosnak mondható, hogy a rablásokra nem sokkal a temetkezések után került sor. A rablások ellenére a megmaradt, és regisztrálható beásásokból, és falenyomatokból további információkat nyerhettünk a temetkezési szokásokról, és a sírszerkezetekről. Mindössze néhány férfisírban maradtak meg a préselt, ill. öntött, griffes bronz övveretek, és nagyszíjvég, egy szablya, egy kard, vaskések, reflexíjak csont merevítőlemezei és néhány fülbevaló, valamint egy varkocsszorító pár. A férfisírok többségéből kések, övcsatok, esetleg csiholók kerültek elő csupán. A női sírokban általában orsógombok, kések és fülbevalók, gyöngyök, tojásbélyeg-maradványok, és egy esztergált csont tűtartó maradtak. Találtunk a sírokban 75 kerámia edényt is.

A bolygatatlan sírok általában melléklet nélküliek voltak. Meglepően sok a gyermek- és csecsemősír. A sírok között sok az úgynevezett „füles” sír. A sírok nagy részében a kerevetlábak számára ásott gödrök, míg másutt sírládák nyomai figyelhetők meg.

A megmaradt leletek alapján a temetőt körülbelül a Kr. u. 7–8. sz. fordulójától a 8. sz. közepe tájáig használhatták.

A területen előkerült településobjektumok egy részének kora bizonytalan. A humuszos utáni nyesések során azonban részben avar kori, részben késő vaskori kelta kerámia-töredékeket találtunk. A homokdomb DK-i lejtőjén egy É-D-i tájolású veremház került elő, körülötte 6 kemence helyezkedett el. A ház dögölt padlója viszonylag nagy felületen maradt épen. A bontásából előkerült minimális leletanyag alapján a ház a La Tène „C” időszakra tehető. Azonban a kemencék elhelyezkedése és a körülöttük levő felszín nyeséséből előkerült kerámia-töredékek alapján arra lehet következtetni, hogy azok feltehetőleg a környéken több helyen is előforduló, a késő kelta La Tène „D” korszak leletei közé sorolhatók.

A területen előkerült árokrendszer kora leletek híján bizonytalan, az azonban bizonyos, hogy az árkok vágják az avar kori sírokat.

HORVÁTH M. ATTILA

101. Budapest, XXIII. Soroksár határa
Ő?, Á

2009 folyamán megelőző feltárásokat folytattunk az M0 autópálya nyomvonalára eső lelőhelyeken.

Rétek-dűlő IV. (KÖH 33368): Október folyamán 13 szondát húztunk az M0 BP-7 jelű lelőhely K-i és Ny-i végén. A teljes szondázást hátráltatta, hogy a lelőhely nagy részén erdő található, így csak azokon a részeken húztunk árkokat, ahol a körülmények megengedték. A K-i részen a szondákban régészeti korú objektum nem került elő, egyedül egy a II. világháborúra tehető lövészárók látott napvilágot. A Ny-i részen három, valószínűleg őskori árokszakaszt sikerült feltárni, a leletanyag kevés, jellegtelen, kézzel formált kerámiatöredék.

Vető-dűlő VII. (KÖH 33372): Májustól novemberig folytattuk az elmúlt évben megkezdett munkát az M0 BP-3 jelű lelőhelyen. Ebben az évben csak a 12–13. századra jellemző objektumok kerültek elő a domb patakhoz közelebb eső részén.

Az M0 autópálya nyomvonalába 17 földbe mélyített ház esett. A 10–15 m² alapterületű házakban 2–3 oszlophelyet találtunk. Sarkukban, néhány esetet kivéve, tapasztott kemencét dokumentálhattunk, nem volt ritka a szemközti oldalon található árokszerű nyúlvány sem.

Több szabadon álló kemencét is kibontottunk, közülük kettő teljesen épnek mondható. Feltárásuk során megismerhetővé váltak az egykori építési folyamatok.

Több esetben találtunk a kemence aljába tapasztott kerámiadarabokat, melyek a felszedés után a restaurátorok segítségével egész edénnyé álltak össze. A szabadon álló kemencék előtt minden esetben volt egy kisebb beásás, a hamuzógödör. Ezen a területen azt figyeltük meg, hogy viszonylag nagy számban hasonló formájúvá, csepp alakúvá voltak kialakítva.

Az árkok megközelítően É–D valamint K–Ny irányúak voltak, telekosztásként és vízvezetésként funkcionálhattak. Előkerült egy lekerekített téglalap alakú körítőárok, ami karám lehetett, a bejáratánál megtalált négy cölöplyukban álló oszlopok tarthatták a faajtót.

Ebben a korban még látszódnak a szarmaták nagyméretű árka, amelyet a középkorban felhasználtak saját céljaikra.

Munkatársak: Jóri Tünde, Merkl Máté régészhallgatók, Bernáth István, Szilágyi Gábor ásatási technikusok.

TEREI GYÖRGY

102. Bugac, Béke Tsz.

(KÖH 69219)

(Bács-Kiskun megye) Sza

A Horvát Transzit gázvezeték nyomvonalára eső, HT-8 jelű lelőhely Bugac belterületétől K-re, közvetlenül a tsz-hez vezető bekötőút D-i oldalán, több É–D és ÉNy–DK irányú homokdombon és azok lejtőin található. A 2008-ban elvégzett terepbejárások adatai alapján 2009. november 2. és december 3. között, összesen 2963 m²-nyi területen, két ütemben végeztek megelőző

feltárást a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai.

A humuszos és nyeres során a nyomvonalon 158 objektumoltja rajzolódott ki. A feltárt 224 stratigráfiai egység között 91 gödör, 75 cölöphely, 48 árok, 7 ház, 2 kemence és egy ház bejárat részlete volt, melyek közül 147 szarmata kori, 77 pedig korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen – de valószínűleg szintén a szarmata – időszakhoz köthető. A telepobjektumok a nyomvonal területén változó intenzitással jelentkeztek, a gödör csoportok, ill. az árkok egymástól helyenként 10–20 m-es távolságra kerültek elő. Az árkok magas száma, a domborzati viszonyok és a megelőző feltárás idején végzett terepszemle alapján úgy gondoljuk, hogy a lelőhely középső részén folytattunk ásatást. A szarmata falu magja a nyomvonalról Ny-ra fekvő tsz előtti magaslaton és attól DK-re helyezkedhetett el. A település ÉÉNy-i szélét ÉNy–DK vagy Ny–K irányú, egyenesen szűkülő falú, ívelt aljú, szögletes átmetszetű kerítőárkok határolták. A nagy, olykor 12–15 m átmérőjű területeket övező árkok a nyomvonal teljes feltárással érintett szakaszán megtalálhatóak. Az SNR 79 árok esetében a Ny-i irányú, 80–90 cm széles bejáratot is dokumentáltuk a kapuhoz tartozó oszlophellyel. A kerítőárkok mellett magas számban kerültek elő egy- vagy többtagú, ívelten szűkülő falú, homorú aljú vízvezető árkok.

A gödrök száma a feltárás első 270 m hosszú szakaszán elenyésző volt, majd ezt követően ezek az objektumok a felületen kisebb egységekben csoportosultak. Az élelemtároló, majd hulladék-gödörök kerek vagy ovális alakúak, egyenesen vagy ívelten bővülő falúak, időnként méhkas alakúak, vízszintes vagy ívelt aljúak. A mélyebb, méhkas alakú gödrök általában hamus, kormos, patocsos betöltésűek voltak. Három nagyobb méretű, kerek alapú bányagödört is feltártunk, melyeket további beásások tagoltak.

A félig földbe mélyített, szögletes alakú, egyenesen szűkülő oldalfalú házak egymástól nagy távolságra – 25–180 m-re – kerültek elő. Az épületek méreteit nem tudtuk megállapítani, mivel csupán az SNR 10 ház esett majdnem teljes egészében a nyomvonalba. Több ház közepén oszlophelyet is találtunk. Az SNR 10 épületben a központi cölöphelytől kb. 30 cm-re egy ferdén álló oszlop gödrét is kibontottuk, melybe valószínűleg a tetőt kitámasztó gerendát helyezhették. Az SNR 10, SNR 24 és az SNR 154 házakban ovális vagy téglalap alakú ülgödöröket találtunk. Az SNR 188 ház alján keményre taposott járószintet, ill. az épület ÉNy-i sarkából kinyúló, félkör alakú, lejtős aljú bejáratot figyeltünk meg.

A cölöphelyek magas száma arra utal, hogy a félig földbe mélyített és a felszíni épületek száma megközelítőleg azonos lehetett a településen. A kerek vagy szabályos négyszögletes alakú, egyenesen szűkülő falú, enyhén ívelt aljú cölöphelyek 7 csoportban helyezkedtek el a feltárási felületen. A keskeny nyomvonal miatt a felszíni épületek pontos méreteit nem ismerjük, de a feltárt felületbe eső oszlophelyek által fedett területek alapján egyes épületek 6,5–8 m hosszúak is lehetnek.

A kemencék közül az egyiket egy vízelvezető árok széléhez, a másikat egy feltöltődött árokra építették. Az egyik kemencéből mindössze a sütőfelület és a kézzel formált fazéktöredékekből álló hőtartó réteg maradt meg.

Az objektumok betöltéséből nagyobb számban kézzel formált főzőedényekhez, fedőkhöz és kisméretű bögrékhez, ill. korongolt, szürke és téglaszínű hombárhoz, tálhoz, korsóhoz, valamint gömbtestű edényekhez tartozott töredékek kerültek elő. A kerámia kisebb részét a lassúkorongon készített, apró kavicsal soványított, fedőhornyos, vállukon bekarcolt csigavonallal díszített fazéktöredékek adták. Néhány gödörből és házból tojáslécsorral díszített terra sigillata oldaltöredékek is felszínre kerültek. Az állatcsontok között nagy számban voltak kutya-, sertés-, ló-, szarvasmarha- és kiskérődző-maradványok. A használati tárgyak közül bikónikus orsógombok, edények aljából készített orsókarikák, őrlő-, fenő- és gömbös ütőkövek, valamint vaskések említhetők meg. Az egyik ház betöltéséből egy római bronzérme is napvilágot látott.

A leletanyag sokszínűsége, ill. az objektumok viszonylag gyakori szuperpozíciója alapján valószínű, hogy a területen legalább két időszakban telepedtek meg a szarmaták. A korábbi fázist a Kr. u. 3. sz. környékére, a fiatalabbat a késő szarmata korra tehetjük.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a kecskeméti Katona József Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Botyán Katinka, Császi Dávid, Molnár Zsolt technikusok.

GULYÁS GYÖNGYI

103. Bugac, Bimbó, Juhász-tanya

(Bács-Kiskun megye) B, Sza

A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai a Horvát tranzit gázszállító vezeték építése kapcsán 2009 őszén több ütemben megelőző feltárást végeztek a Bugac belterületétől É-ra, Bugac és Fülöpjakab közigazgatási határának közelében, egy mélyebb fekvésű területből kiemelkedő dombháton. A feltárások során bebizonyosodott, hogy az itt regisztrált két lelőhely összeér.

HT-2. lh. (KÖH 69207): Augusztus 17. és szeptember 24. között 1439 m² felületet kutattunk, 107 objektumot tártunk fel, amelyek többsége a szarmata korra keltezhető, de a szelvény É-i végében talált néhány gödör a kerámiaanyag (pl. belsődíszes tál) alapján a kora bronzkor időszakára datálható (Makó-kultúra). A szarmata telepjelenségek jelentős része kisebb-nagyobb méretű tárolóverem, másik hányaduk kerítő- vagy vízelvezető árok. Néhány szabadtéri kemence és földbe mélyített épület szintén az érintett nyomvonalszakaszba esett. A település néhány terra sigillata, festett, valamint római pecsételt kerámia- és amphoratöredék alapján a Kr. u. 2–3. századra keltezhető.

HT-3. lh. (KÖH 69211): Augusztus 19. és szeptember 24. között 320 m² felületen kutattunk, melynek során 14, kivétel nélkül nélküli szarmata kori objektumot – nagyobb méretű tárolóvermeket, ill. kerítő- vagy vízelvezető árkokat, valamint egy kemencét – tártunk fel. A viszonylag csekély mennyiségű leletanyag kevés lehetőséget kínált a pontosabb keltezésre; a teleprészlet kora a tőle É-ra elhelyezkedő településnyomokéval tartható azonosnak, azaz feltehetően 2–3. századi.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a kecskeméti Katona József Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Alács Attila, Bognár Margit, Kulcsár Kornél technikusok.

SÓSKUTI KORNÉL

104. Bugac, Bimbó, Udvardi-tanya (KÖH 69213)

(Bács-Kiskun megye) Sza, Ú, I

A lelőhely Bugac belterületétől ÉK-re, a Kővágó-éricsatorna Ny-i partján, egy Ny–K irányú homokdombon és annak lejtőin fekszik. A Horvát Tranzit gázszállító vezeték nyomvonalán 2009. október 7–22. között, a terepbejárás során azonosított HT-4 jelű lelőhely középső részén a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai több ütemben, összesen 1211 m²-en végeztek megelőző feltárást.

A nyomvonalon 108 objektum feltárását azonosítottuk. A 118 stratigráfiai egység között 81 gödör, 20 oszlophely, 14 árok és 3 ház volt, melyek közül 88 szarmata korinak, 6 újkorinak bizonyult, 24 pedig korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú. A településobjektumok a lelőhely egész területén egyenletes sűrűségben oszlottak el.

A gödrök kerek vagy ovális alakúak, faluk egyenesen szűkülő, egyenesen vagy ívelten bővülő, aljuk vízszintes vagy homorú. A 90–150 cm mély, méhkas alakú gödrök általában hamus, kormos, paticsos, a sekélyebb objektumok barna, homokos betöltésűek voltak. A cölöphelyek több esetben szabályos rendszerben jelentkeztek, de sajnos a nyomvonal szűkös volta miatt a felszíni, faszervezetes építményeket pontosabban nem lehetett rekonstruálni. Több oszlophely betöltésében is elszenesedett famaradványt figyeltünk meg. A település főképpen É-i és D-i szélein jelentkezett árkok Ny–K, ÉNy–DK vagy ÉK–DNy irányúak, faluk ívelten vagy egyenesen szűkülő, aljuk homorú. Funkciójuk szerint ezek vízelvezető vagy kerítőárkok lehettek.

A felületen 3 félig földbe mélyített, egyenesen szűkülő falú ház került elő. Két épületnek csak egy-egy sarka esett a feltárási területre, míg a harmadiknak mintegy a felét kibonthattuk. Az építmény Ny–K hossz tengelyű, közepén kerek cölöphellyel. A központi oszlop helye alapján a ház eredetileg 6 m hosszú lehetett. A keményre letaposott padlóval rendelkező épület D-i oldalán padka húzódott, melyen több ponton vörösré

átégett, kerek foltokat, feltehetően egykori tűzhelyek nyomait figyeltük meg.

A leletanyag nagy részét gyorskorongolt, szürke hombár-, tál- és korsótöredékek, ill. lassú korongon készült, szemcsés soványítású, fedőhornyos fazéktöredékek alkotják. Ez utóbbiakon általános a bekarcolt vonalköteg és a ferde irányú, beszürkált díszítés. Kevés római importedény-töredék (pl. vörösre festett tál) is előkerült. A használati tárgyak között őrlő- és fenőkövek, orsógombok és edények aljából vagy oldalából kialakított orsókarikák vannak. Az egyik gödörből római üvegpohár apró oldal-töredéke és egy hatszög alapú, lecsapott sarkú, hasáb alakú üvegyöngy került felszínre.

Az állatsontok között magas számban voltak jelen a sertés-, kutya-, szarvasmarha- és birkacsontok. Az egyik É-D irányú, ovális alakú gödör É-i felében két emberi koponyát bontottunk ki. Az egyik, idősebb nőhöz tartozott koponya alsó állkapcsa hiányzott. A másik női koponya széttörve, több darabban, a gödör különböző rétegeiből került elő. Az objektumból bronzlemezről hajlított henger, ill. korrodálódott vastárgyak töredékei is felszínre kerültek. A településrészlet a leletanyag alapján a késő szarmata időszakra keltezhető.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a kecskeméti Katona József Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Bottyán Katinka, Császi Dávid, Molnár Zsolt technikusok.

GULYÁS GYÖNGYI

105. Bugac, Felső-Monostor (KÖH 69227)

(Bács-Kiskun megye) Sza, Á

A lelőhely Bugac belterületétől K-re, a Bugac-Kiskun-félegyháza műúttól É-ra, a Szentkút-éri-csatorna jobb partján, több ÉNy-DK irányú homokdombon található. A Horvát Transzit gázszállító vezeték nyomvonalán, a terepbejárás során azonosított, HT-6 jelű lelőhely közepes részén, 1532 m²-en a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai 2009. november 9–24. között, két ütemben végeztek megelőző feltárást.

A nyomvonalon a nyésés alkalmával 90 objektum feltárta rajzolódott ki. A feltárt 110 stratigráfiai egység közül 48 gödör, 33 árok, 10 oszlophely, 8 ház, 4 kemence, 5 sír és 2 cserépréteg volt, melyek közül 43 szarmata korinak, 29 Árpád-korinak bizonyult, míg 38 korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú.

A szarmata és az Árpád-kori telepobjektumok a nyomvonal egész területén egyenletes sűrűségben oszlottak el. Több esetben is megfigyeltük, hogy az Árpád-kori objektumok a korábbi szarmata településjelenségeket metszették. A két telep területét a nyomvonalba eső részen nem lehetett egymástól elkülöníteni. A lelőhely É-i és D-i szélét Ny-K, ÉNy-DK vagy É-D irányú, egyenesen szűkülő falú, ívelt aljú kerítő- vagy vízelvezető árok határolták.

A szarmata gödrök kerek vagy ovális alakúak, faluk egyenesen szűkülő, egyenesen vagy ívelten bővülő, aljuk egyenes vagy ívelt. A mélyebb, méhkas alakú gödrök általában hamus, kormos, paticsos, a sekélyebb objektumok barna, homokos betöltésűek voltak. A két félig földbe mélyített, egyenesen szűkülő falú, négyszögletes ház közül csak az egyik esett teljes kiterjedésében a feltárási területre. A körülbelül 10 m² alapterületű épület közepén nagyméretű, kerek oszlophelyet bontottunk ki. Az egyetlen szarmata kori szabadtéri kemencét egy mélyebb, már feltöltődött kerítőárok É-i szakaszára építették rá. A kemence felmenő fala a humusz sekély volta miatt nem maradt meg, 110 cm átmérőjű sütőfelülete a szájnyílás felé erősen elkeskenyedő, oldalain peremszerűen megemelkedő volt.

A szarmata kori leletanyag egy részét korongolt, szürke hombár-, duzzadt peremű és egyéb típusú tál-töredékek, további hányadát kézzel formált fedő- és fazéktöredékek alkotják. A használati tárgyak között csak őrlőkövek említhetők meg. A település a leletek alapján a Kr. u. 2–3. századra keltezhető.

A szarmata kori temetőrészlet a lelőhely É-i részén húzódó homokdombon, 30 m hosszúságú szakaszon került elő. A feltárt 5 DK-ÉNy irányú, lekerekített sarkú, téglalap alakú gödörrel rendelkező sír közül négyet korabeli bolygatás ért, az ötödik a gépi munka során sérült meg. Az SNR 78 sírban rossz megtartású, a felszedés alkalmával szétporladt borostyángöngyök, az SNR 81 sírban egy vas övcsat töredéke feküdt, míg az SNR 82, részlegesen bolygatott sírban melléklet nem került felszínre. Az SNR 79 és az SNR 80 temetkezésekben a bontás során koporsófoltokat figyeltünk meg, ill. az SNR 79 sírban nyugvó leány jobb felkarja alatt halotti lepel(?) maradványait dokumentáltuk. Ez utóbbi temetkezésben karneol- és mészkögyöngyből álló nyakéket, a bal kulcscsonton bronzfibulát, a jobb alkar alatt vastűtöredékeket, a jobb combcsont mellett orsógombot találtunk, ill. a bokák körül nadrágaljat díszítő gyöngyös hímzést bontottunk ki. Az SNR 80 sírban a bolygatott csontok közül bronzérme és vaskés töredékei kerültek elő. Mindkét temetkezésbe a lábvégekhez, a koporsón belül egy-egy edényt helyeztek. A temetőrészletet a leletanyag alapján a 2–4. századra datáljuk.

Az Árpád-kori település objektumainak nagy részét kitevő gödrök kerek vagy ovális alakúak, faluk egyenesen szűkülő, aljuk egyenes vagy homorú. A félig földbe mélyített épületek közül háromból kerültek elő Árpád-kori leletek, további háromban korhatározó leletanyag nem volt; közülük egy esett teljes kiterjedésében a szelvénybe. A 4,4 m² alapterületű építmény K-i részén egy kerek oszlophelyet találtunk. A szabadtéri kemencéket minden esetben a már némileg feltöltődött árkokra építették és az árkokban alakították ki a hamusgödröket is. Egy esetben figyeltük meg, hogy a szabálytalan szív alakú munkagödör ÉNy-i és É-i széléhez egy-egy kemencét építettek. Mindkét kemence sütőfelülete alá edénytöredékeket, ill. az SNR 64 kemence esetében állatsontokat

is helyeztek. Az SNR 104 kemence szájnnyílásához kétoldalt termésköveket raktak.

Az Árpád-korileletanyag kisebb hányadát korongolt fazék- és bogrács-töredékek, nagyobb részét állatcsontok alkotják. Az SNR 6 nagyméretű gödörben több teljes állatvázat (kutya, sertés, birka, szárnyas) találtunk.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a kecskeméti Katona József Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Bottyán Katinka, Császi Dávid, Molnár Zsolt technikusok.

GULYÁS GYÖNGYI

106. Bugac, Felsőmonostor II.

(KÖH 72677)

(Bács-Kiskun megye) Sza

A Horvát Tranzit gázszállító vezeték építése kapcsán 2009. december 1–14. között a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai feltárást végeztek a kivitelezési munkákhoz kapcsolódó régészeti szakfelügyelet során azonosított, korábban ismeretlen lelőhelyen (HT-112.), a nyomvonal 14+250 és 14+450 km-szelvényei között, 597 m²-nyi felületen.

A változó vastagságú, átlag 80 cm vastag humusztakarró alatt az agyagos, szürke, néholsárga, homokos altalajon összesen 81 régészeti jelenséget észleltünk, amelyekhez végül 66 objektumot rendeltünk; a 14 árok, 39 gödör és 9 tűzhely kivétel nélkül szarmata kori volt. Az objektumok 3 csoportban sűrűsödtek a felületen. A földúttól D-re a mély, kerek, 5–6 m átmérőjű, valószínűleg vízgyűjtő funkciójú vermek domináltak, míg a legdélebbi fekvésű objektumok árkok voltak. Ezek a telep szélét jelölhették, mivel D-i irányba haladva, a lelőhely dombhátjának gerincén, a csőárok lépcsősen megásott falában régészeti jelenségek nyomát már nem lehetett megfigyelni. A földúttól közvetlenül É-ra kerek alakú, öblös vermek, egy-két földbe mélyített, katlanszerű tűzhely és a hozzájuk tartozó hamus előtérgödörök jelentkeztek, míg a feltárási középső részén méhkas alakú vermeket, ill. egymásra ázott, szintén katlanszerű tűzhelyek csoportját bontottuk ki. Utóbbiak szerkezetileg azonos felépítést mutattak: a sekélyen az altalajba mélyedő objektumok tengelye döntően ÉNy–DK-i volt, alakjuk felülnézetben nyolcast formázott, hosszuk átlagosan 80 cm volt. Az ovális előtér a tálszerű, felül katlanszerűen nyitott, kerek tűztér felé lejtett. A tűztér oldala gyengén volt átégve, és alsó részüket minden esetben kormos sáv töltötte ki. Egy csoportjukat már a humuszban érzékeltük, ezeket pozitívrá bontottuk.

A feltárási meglepő és talán egyik legfontosabb eredménye a szarmata kori járósínt egy 2,8 m hosszúságú részletének megfigyelése volt a földúttól É-ra, a szelvény É-i harmadában. A preparált felületet a nyomvonalon kívül, egy 1 m széles rábontás során dokumentáltuk. Ez a szint a mai járósínt alatt 30 cm-rel húzódtott. A szántás csak kis mértékben érte a kemény, letaposott felületet,

amelybe beletaposva kerámiatöredékek feküdtek. Éppen a csekély mélységben végzett szántás lehet az oka annak, hogy a mai felszínre csupán kevés lelet került, így a nyomvonalon végzett terepbejárás során a telep rejtve maradhatott.

A rábontás mellett közvetlenül, egy kb. 15 m hosszúságú szelvényszakaszon csak 10 cm-rel humusztalaj lejjebb a szarmata járósínthez képest, ezen a szakaszon ugyanis az objektumok igen magasan indulva, lényegében a korabeli járósíntből már követhetőek voltak. A jóval az altalaj szintje felett jelentkező telepjelenségek között kézi humusztalajt végeztünk, melynek alkalmával újabb, a fekete humuszban világosbarna foltként elkülönülő objektumok is előkerültek. Mivel az objektumok ezen a 15 m-es szakaszon alig sérültek, lehetőség nyílt azok csaknem teljes feltáráására, szerkezetük pontosabb megfigyelésére. A bontás során kiderült, hogy a gödrök szájrésze nagyon erősen szűkült a korabeli járósínt irányába. Több esetben felmerült a homokos talajba ázott vermek agyaggal való kitapasztásának lehetősége, ennek nyomait azonban csak foltokban tudtuk kimutatni. A feltárási során tisztáztuk a lelőhely nyomvonalba eső É-i határát is. Ezt egy kettős árok képezte, amelyen túl már nem kerültek elő objektumok.

A kerámianyag egyenletesen szóródott a szelvényben, döntő része az objektumok felső harmadában koncentráltódott; egy gödörből fibulatöredék is napvilágot látott. A telep előzetesen Kr. u. 3–4. századnak határozható meg.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a kecskeméti Katona József Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Benedek András, Nagy Norbert, Takács Gábor technikusok.

PÓPITY DÁNIEL

107. Bugac, Gázátemelő

(KÖH 69217)

(Bács-Kiskun megye) Sza

A lelőhely Bugac belterületétől K-re, a Bugac–Kiskunfélegyháza műúttól D-re, a műút és a Béke Tsz-hez vezető bekötőút szögletében, a Szentkút-éri-csatorna D-i partján található. A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai a Horvát Tranzit gázszállító vezeték nyomvonalán 2009. október 12–27. között, összesen 778 m²-en, a terepbejárások során azonosított lelőhely (HT 7. lh.) középső részén, több ütemben végeztek megelőző feltárást.

A nyomvonalon 64 objektum foltját azonosítottuk a humusztalaj és nyelés alkalmával. A 80 stratigráfiai egység között 46 gödör, 22 oszlophely, 10 árok, egy ház és egy tűzhely volt, melyek közül 54 szarmata kori, 26 korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú. A településobjektumok a feltárással érintett nyomvonalon egyenletesen oszlottak el. A település É-i szélén kerítő- és

vízvezető árkok futnak, azoktól É-ra egykori érmeder húzódik. A település D-i szélén felszíni épületek oszlophelyeit bontottuk ki.

A gödrök kerek vagy ovális alakúak, faluk egyenesen szűkülő, egyenesen vagy ívelten bővülő, aljuk egyenes vagy ívelt. A feltárt cölöphelyek több esetben szabályos rendszerben jelentkeztek, de a felszíni, faszervezetes építményeket a nyomvonal szűkös volta miatt nem minden esetben lehetett rekonstruálni. Mindössze a 23. és a 24. objektumok esetében tudtuk megfigyelni, hogy az 5 cölöplyuk, két Ny-K irányú, egymással párhuzamos tengely mentén helyezkedett el. A felszíni épület az egyetlen félig földbe mélyített, egyenesen szűkülő falú, téglalap alakú, É-D hossz tengelyű ház mellett, attól D-re került elő. Az építmény közepén, ill. az É-i, hosszanti faltól kb. 50 cm-re további két cölöphelyet bontottunk ki. A vízvezető vagy kerítő funkciójú árkok Ny-K, ÉNy-DK vagy ÉK-DNy irányúak, faluk ívelten vagy egyenesen szűkülő, aljuk ívelt. A lelőhely déli részén, a sárga, homokos altalajon kerek, vörösre átégett tűzhely nyomát dokumentáltuk.

A leletanyag egy részét korongolt, szürke hombár-, duzzadt peremű tál-, vízszintesen kihajló, síkozott peremű tál- és korsótöredékek, másik részét kézzel formált fedő- és fazéktöredékek alkotják. Az egyik gödörből egy 10 cm magas, kézzel formált bögre került elő. Két-három objektumban római importedény-töredékeket (terra sigillata, vörösre festett tál) is találtunk. A használati tárgyak közül örlő- és fenőkövek, edények aljából vagy oldalából kialakított orsókarika, ill. állati hosszúcsontból készített, egyik oldalán simára csiszolt felületű csontkorsolya-töredék említhető meg. Az állatcsontok között megtalálhatók a sertés-, kutya-, szarvasmarha- és lómaradványok. A településrészlet a felszínre került leletanyag alapján a Kr. u. 2-3. századra keltezhető.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a kecskeméti Katona József Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Bottyán Katinka, Császi Dávid, Molnár Zsolt technikusok.

GULYÁS GYÖNGYI

108. Bugac, Monostori-erdő K-i oldala (KÖH 69229)

(Bács-Kiskun megye) B, Sza, Kö, I

A lelőhely Bugac belterületétől DK-re, a Monostori-erdő és a Galambos-éri-csatorna egyik ágát kísérő Zsomborrét között található. A Horvát Tranzit gázszállító vezeték építéséhez kapcsolódó terepbejárás során azonosított lelőhely (HT-11.) hosszanti, É-D-i tengelyében a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai 2009. augusztus 17. és szeptember 17. között végeztek megelőző régészeti feltárást, 1741 m²-en.

Az objektumok elsősorban a kutatható terület középső és D-i részén jelentkeztek, közepes intenzitással.

A lelőhely É-i végétől kb. 400 m hosszán, a felső, szántott humuszréteg alatt további három eltemetett humuszréteget figyeltünk meg, amelyeket futóhomok-rétegek választottak el egymástól. Mind a négy rétegben régészeti érintettséget mutattunk ki. A kijelölt nyomvonalszakasz D-i, mélyebben fekvő részén ez a fajta rétegződés megszűnt, a 30-70 cm vastag humuszréteg alatt közvetlenül jelentkezett a szürke, homokos-agyagos altalaj.

Összesen 101 objektumot tártunk fel, amelyek közül 3 kora bronzkori, 91 szarmata kori, 2 középkori, míg 5 ismeretlen korú volt. A szarmata teleprészlet leggyakoribb jelenségei a gödrök és az árkok voltak. Emellett 2 földbe mélyített házat is kibontottunk, amelyek egyike teljes terjedelmében a kutatható területen belülré esett. Tetőszerkezetét egyetlen, központi cölöp tartotta. A ház gödrét másodlagosan felhasználták egy füstölő megépítése alkalmával, melynek kürtőjét beomlott állapotban találtuk meg.

Több, a szarmata telepek esetében megszokott jelenség hiányzott a bugaci lelőhelyen. A sajátos talajszerkezet miatt nem kerültek elő például a jellegzetes méhkas alakú tárológödrök, az ezekre jellemző hamus, salakos, kormos, paticsos betöltéssel. A nagy mennyiségű leletanyag helyett ezen a lelőhelyen meglehetősen kevés kerámia és állatcsont látott napvilágot. A patics hiánya az objektumokban arra utal, hogy az építkezések során nem az agyag volt az elsődleges alapanyag, hanem a futóhomok és a helyben bányászott mész keverékével pótolták azt, amelynek nyomait több alkalommal regisztráltuk.

A kora bronzkori, a Makó-kultúrához sorolható szórványos leletanyagból egy belsődíszes, talpas tál töredékét érdemes kiemelni.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a kecskeméti Katona József Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Czegléczki Tibor, Szabados György, Szöllösi Géza technikusok.

DEÁK ANDREA

109. Bugac, Szentkút-ér (KÖH 69225)

(Bács-Kiskun megye) Á

A lelőhely Bugac községtől K-re, a Bugac-Kiskunfélegyháza út É-i szomszédságában, egy lankás dombon található. A Horvát Tranzit gázszállító vezeték építését megelőzően 2009. október 20. és november 4. között, 5 m szélességben, 110 m hosszán folytattak megelőző feltárást a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai az előzetes terepbejárások során azonosított lelőhely (HT-5.) középső területén.

Egy Árpád-kori telep nyomaira bukkantunk. Egy félig földbe mélyített, téglalap alakú, cölöphelyes ház mellett két további objektumról is feltételezhető, hogy épület volt, ám ezen objektumok nagyobb része kívül esett a feltárási kijelölt területen. Kibontottuk 5 árok

részletét is, melyek közül egy bizonyosan újkori, míg a továbbiak az Árpád-kori telephez tartozhattak. Az előkerült 14 gödör mindegyike kicsi vagy közepes méretű, sekély objektumnak bizonyult. Ezekben a jelenségeken kívül egy, az altalajra épített külső kemencét dokumentáltunk. Ennek érdekessége, hogy a sütőfelület alatt nem kerámiaréteget, hanem átégett állatcsontokat találtunk. Az objektumokból csekély mennyiségű kerámia és állatcsont került felszínre, a telep korának meghatározását néhány cserépbogrács peremtöredéke tette lehetővé.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a kecskeméti Katona József Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Kulcsár Zoltán, Kulcsár Zoltánné, Frank Tamás technikusok.

HARGITAI ANDRÁS

110. Bugyi, Nagylapos

(KÖH 74877)

(Pest megye) I

A jelentést lásd a kötet 114. oldalán!

MIKLÓS ZSUZSA

111. Bükkaranyos, Aranyosi lakópark

(KÖH 75043)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Pa?, U

A település 727/1–745 hrsz. ingatlanjainak területén 2009 áprilisában lakóövezet kiépítését kezdték meg. Az ivóvíz- és szennyvízvezetékek lefektetéséhez, valamint az út- és járdahálózat kiépítéséhez kapcsolódó régészeti megfigyelések (április–szeptember) során egy kb. 1 ha nagyságú területen 3 db hidrokvarcit kovaszilánkot és egy őskori kerámiát találtunk. Régészeti jelenségeket és régészeti objektumokat nem sikerült azonosítani. A rétegtani viszonyok intenzív erózióra utalnak, így feltételezhető, hogy egy a mai település irányába természetes úton lemosott őskőkori és/vagy őskori régészeti lelőhelyről van szó.

SZOLYÁK PÉTER

112. Bükkábrány, Bányaterület

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U

Kőkúti-dűlő II. (KÖH 55316): 2009-ben a 2007–2008-ban Selján Éva és Veres János által kutatott újkőkori lelőhely próbaásatással körülhatárolt DK-i részének feltárását végeztük el 4540 m² felületen a bánya fejlesztési területén. Az előkerült 38 objektumból három újkori árokra kivéve valamennyi a középső neolitikus AVK és szakálhái kultúra népességének hagyatéka. A feltárt objektumok közül a legjelentősebbek az ÉNy–DK hossz tengelyű, nagyméretű AVK agyagkitermelő gödrök, amelyek a legtöbb leletanyagot is tartalmazták. Közöttük házakhoz köthető cölöplyukrendszereket nem sikerült megfigyelni. A leletanyagról általában elmondható, hogy feltűnően kevés benne a kőeszköz és az állatcsont, ezzel szemben

hatalmas mennyiségben került elő patics, közöttük áglyenyomatos darabok is. A korszakra jellemző kerámiaanyagban megtalálható volt néhány háromszög alakú stilizált arcbrázolás, idol(?) lábtöredéke, agyaggyöngy is. A szakálhái kultúra településéhez néhány kerek, függőleges falú tárológödrot sorolhatunk.

Kőkúti-dűlő III. (KÖH 55317): A hatástanulmány szerint kis leletsűrűségben őskori kerámiát gyűjtöttek a II. lelőhelytől ÉK-re kb. 720 m-re, egy kb. 30×30 m-es felületen. A terület 60–85 m hosszúságú, 3,5 m széles szondázó árkokkal történő próbaásatása során csak a szántott rétegből került elő néhány őskori edénytöredék, patics és kőeszköztöredék, régészeti objektumot nem találtunk.

Kivételes-Első-dűlő V. (KÖH 55319): A II. lelőhelytől D-re található mélyedés túlsó partján, a 2007–2009-ben feltárt neolitikus teleptől kb. 120 m-re a bánya fejlesztési területét vizsgáló örökségvédelmi hatástanulmány 100×50 m-es felületen lokalizált őskori lelőhelyet. A terület próbaásatása során egyetlen régészeti objektumot, egy nagyméretű amorf agyagkitermelő gödrot találtunk, amelyből újkőkori (AVK) leletanyag (edénytöredékek, kőeszköz, patics) került elő.

CSENGERI PIROSKA – SIMON LÁSZLÓ

113. Bükkzsérc, Hódos-tető

(KÖH 59912)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B, V

A részletes tanulmányt lásd a kötet 19. oldalán!

V. SZABÓ GÁBOR

114. Cirák, Dinnyés-domb

(KÖH 73845)

(Győr–Moson–Sopron megye) Ő, Kö

2009. októberben helyszíni szemlét tartottam Cirák határában, a szélerőművek telepítésére kijelölt területeken.

A községtől K-re a Répce közelében fekvő Dinnyés-domb felszínén (a frissen átforgatott, poros talaj ellenére) szép számmal került elő őskori és középkori kerámiaanyag, valamint néhány patics és kötöredék. A lelőhely intenzitását és kiterjedését később kedvezőbb észlelési körülmények között lehetne pontosítani.

TAKÁCS KÁROLY

115. Csanádapáca, Türi-domb

(KÖH 1006)

(Békés megye) Kö

Orosházi lakos leletbejelentése nyomán 2009. február 5-én megtekintettem a csanádapácai helytörténeti gyűjteményt, melyben a középkori Apáca területéről származó régészeti leleteket is őriznek. A lelőhely régóta ismert a régészeti szakirodalomban. Az 1930-as években Bálint Alajos folytatott itt ásásokat. 1980 októberében bejelentés nyomán a BMMI küldött ki egy régészt, aki

megállapította, hogy a Túri-dombon (Templom-domb) – miután a halom további részeinek elhordását nem tervezik – nincsen szükség leletmentésre.

A halom elhordása azonban nem állt le, s azt szinte teljesen tönkre is tették. Régész a későbbiekben nem járt a területen. Helyi lakosok azonban gyűjtögettek a leletanyagot sok éven keresztül. Egy részét meg is őrizték az utókor számára, mely most a csanádapácai helytörténeti gyűjteménybe került.

Beszámoltak arról, hogy a Túri-dombon nagyon sok sír foltja rajzolódott ki, melyek Ny–K-i tájolásúak voltak. Ők többet ki is bontottak, ezek egyikéről–másikáról fényképet is készítettek. A Túri-tanya leégett a kilencvenes évek elején, s ma már csak a romja van meg. A rom alatti rész a dombból az egyedüli terület, ami megmaradt, s még ott lehet régészeti jelenséggel számolni. 1980 őszén 3–4 m mélyen kibányászták a domb közepét. A habarccsal összerakott templomfalat a markolóval kiszedték, félretették, a templomalapot teljesen tönkretették. Ekkor a gödör még igen kicsiny volt (15×20×2 m), majd később oldal irányban bővítették. Később a peremet bedőzertolták. A gödör alján ott van az egykori templom alapja, s rajta vastagon a falu lakosainak szemete. Majd bedőzertolták, s eltüntették az egészet.

A csanádapácai helytörténeti gyűjteményben középkori edénytöredékek találhatóak a lelőhelyről. A sírokban nem volt kerámia. Több szög, pártamaradványok, pénz, gyöngyök találhatóak a gyűjteményben még, mely tárgyak a temető sírjaiból származnak.

RÓZSA ZOLTÁN

116. Csanádpalota, Alsó-Ugar I. (KÖH 42509)

(Csongrád megye) Sza

A lelőhely (MOL 40. lh.) a község határának ÉNy-i szegletében, egy környezetéből alig kiemelkedő magaslaton található. A Magyar–Román gázszállító vezeték nyomvonalán, a lelőhely középső részén, 2009. március 9–12. között, ill. 23-án 638 m²-nyi felületen végeztek megelőző feltárást a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai.

A kijelölt felületen elszórtan 16 objektum foltját azonosítottuk a nyesés során. A 22 stratigráfiai egység között 16 gödör, 3 cölöphely, két árok és egy ház volt, melyek közül 15 késő szarmata, 4 újkori, 3 pedig leletanyag hiányában ismeretlen korú.

A késő szarmata kori gödrök kerek alakúak, méhkas formájúak vagy egyenesen szűkülő falúak. Az egyetlen Ny–K irányú, ívelten szűkülő falú, ívelt aljú árok a feltárt terület közepén, míg a 15 m² alapterületű, Ny–K hossz tengelyű, félig földbe mélyített épület annak középső részén került elő. A foltjának jelentkezési szintjétől számítva közel 40 cm mély házban járósíntet nem találtunk, betöltéséből nagy mennyiségű szilikátsalak és tapasztásdarab került felszínre. Az építmény hosszanti tengelyében három cölöplyukat bontottunk ki.

A további szarmata kori objektumokból bikónikus orsógomb, sűrű edények aljából készített orsókarikák, őrlő-, fenőkötőredékek, ill. gyorskorongon készített, sűrű, jól iszapolt, valamint lassúkorongon készített, apró kavicsal soványított fazéktöredékek kerültek elő. A fazekak vállán több esetben bekarcolt hullámvonalköteg díszítés figyelhető meg. A fémdetektoros vizsgálat során a lelőhely K-i részén, a még le nem humuszolt talajban, a jelenlegi járósíntől 10–15 cm mélységben két római kisbronzot találtunk.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a szegedi Móra Ferenc Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Bottyán Katinka, Császi Dávid, Molnár Zsolt technikusok.

GULYÁS GYÖNGYI

117. Csanádpalota, Alsó-Ugar II.

(KÖH 42513)

(Csongrád megye) Á

A Magyar–Román gázszállító vezeték építése kapcsán 2009. március 19–24. között megelőző feltárást végeztek a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai a Kövegy községtől D-re, a Mág-csatorna Ny-i és – kisebb részben – K-i partján található lelőhely (MOL 41. lh.) központi részén. A megkutatott terület összesen 2764 m² nagyságú volt, amelyből 418 m² bizonyult régészeti fedettnék.

A barna színű, agyagos altalajban mindössze 11 jelenséget regisztráltunk, ezekből 5 objektumot különítettünk el. A korábban jelzett Árpád-kori megtelepedést csak egy, kerámiával datálható É–D-i irányú árok képviselte a szelvény K-i végében; a Mág-csatorna K-i oldalán egyéb jelenséget nem találtunk. A csatornától Ny-ra, a szelvény középső harmadában és Ny-i részén legújabb kori tanyamaradványok kerültek elő.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a szegedi Móra Ferenc Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Benedek András, Nagy Norbert, Takács Gábor technikusok.

PÓPITY DÁNIEL

118. Csanádpalota határa

(Csongrád megye) Ő, Sza, Á, Kk

2009. március 10. és április 2. között helyszíni szemlét tartottunk az M43 autópálya Makó–országhatár közti szakaszán. A szemle célja a korábban (2005, Szalontai Csaba) már lokalizált lelőhelyek kiterjedésének ellenőrzése és esetleges pontosítása volt.

M43-59 (KÖH 52771): A kiszáradt Élővíz-csatorna Ny-i partjára lokalizált lelőhelyen igen szórványosan gyűjtöttünk szarmata leletanyagot, elsősorban a lelőhely D-i felén. Északi irányba lényegesen kisebbnek bizonyult, valószínűleg az itt emelkedő apró dombhátat foglalhatja

el. Déli szélét nem tudtuk meghatározni, mivel azt a részt magas, sűrű vetés fedte.

M43-60 (KÖH 52780): Az itt folyó Krak-ér K-i partján húzódó, nagy kiterjedésű lelőhelyet a vízfolyások (Krak-ér, Csanádpalotai-éri-csatorna) még élő és már kiszáradt, náddal sűrűn benőtt medre mellett lokalizálták. Bejárásunk során a lelőhely lényegesen nagyobbak bizonyult, elsősorban D-i irányban. Sőt a megfigyeltnél valószínűleg nagyobb is, mivel a határon található erdő területén gyanítható a lelőhely széle. Óriási mennyiségben és változatosságban figyeltünk meg kerámiatöredékeket (őskor, szarmata, Árpád-kor, késő középkor). A lelőhely Ny-i részén, a két ér találkozásának kihasadós szögletében kizárólag középkori leletanyag került elő, köztük több cserépbogrács töredéke, valamint hullámvonnallal díszített oldal. Elkülönítése azért nem lehetséges, mert a középkori leletanyag ezután is jelentkezett, igaz gyéresebb számban. A lelőhely K-i szélén egy kb. 300×300 m-es területen nagy intenzitással jelentkeztek szarmata cserepek, ezt a göcot önálló lelőhelyként különítettük el, mivel a nagy kiterjedésű patak menti lelőhelyrészről egy kb. 100 m széles leletmentes sáv választja el. A lelőhely É-i és ÉK-i irányban is nagyobbak bizonyult a Csanádpalotai-éri-csatorna irányába. A lelőhely É-i szélén, a Szalontaiék által azonosított sáncárokkal körbevett objektum (földvár?) helyszíni szemlénk során is felismerhető volt, bár a leletanyag koncentrációja nem volt eltérő a környező területekétől. A Google Earth műholdfelvételén azonban kiválóan látszik az ovális alakzat (350×200 m), amely egy erődített településre utalhat.

M43-61 (KÖH 52785): Az országhatáron is átnyúló lelőhely középső és É-i részén közepes intenzitással gyűjtöttünk cserepeket, míg D-i részén a magas, sűrű gabona ellenére is találtunk néhány töredéket.

M43-62 (KÖH 52787): Az Élővíz-főcsatorna és a Kövegyi-csatorna közt lokalizált lelőhely helyszíni szemlénk során jóval kisebbnek bizonyult, tulajdonképpen az eredeti kiterjedésének csupán a középső része érintett régészeti szempontból. A lelőhely peremén újkori anyagot figyeltünk meg.

Munkatársak: Koller Melinda, Hetesi Szilvia, Hrivnák Péter Pál.

FEKETE CSANÁD

119. Császló, Belke-dűlő (Gacsály, Lanka-dűlő) (KÖH 60149)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B

A lelőhely déli határán Bocz Péter 2008 márciusában egy erős, jellegzetes fémdetektoros jelre rábontva egy edény fenekére bukkant.

2009. március 2-án a nevezett helyen a gép által jelzett pontra jócskán ráhagyunk és egy 140×200 cm alapterületű szelvényt jelöltünk ki. Célunk az volt, hogy a depó gödrét megtaláljuk. Szintenként haladtunk lefelé, mindig nyelve a felszínt, de sem gödör, sem egyéb

objektum feltja nem mutatkozott. A szelvényben minimális kerámiatöredék és paticszemcse jelentkezett. Az edény feneké a humuszba nyúlott, a jelenlegi járósinttől 35–40 cm mélyre. Bontás során nyilvánvalóvá vált, hogy egy lefelé fordított edény roppant össze a föld súlyától, mely alól lassan egy bronzspirális bontakozott ki.

A bontás során egymás után távolítottuk el a cserepeket, alattuk több spirális, azok alatt korongos végű csákányok sorakoztak. Úgy tűnt, a fegyverek mintha fel lettek volna táalva, mintegy körben kiterítve. Az is biztos, hogy e tárgyak egy öblös, de lefelé szűkülő tálban voltak, melyre ráborították azt az edényt, melyet először észleltünk. Az altalaj elérésével biztosan állíthatom, hogy csak akkora gödröt ástak, amelybe a tálat éppen bele tudták állítani. Egyéb objektum nyomát továbbra sem tudtuk megfogni. Véleményem szerint, a telepbe ástott halmazlelet önálló objektum, nem valamely másik része. A területet átfésülve még néhány bronzrögre akadtunk.

Munkatársak: Bacskai István (KÖSZ), Bocz Péter (JAM), Fábián László (Csengeri Múzeum), Pintyéné Varga Eszter (JAM).

PINTYE GÁBOR

120. Csengersima, Köztemető (KÖH 53495)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) N

2009. június 8–15. között feltárást végeztünk a köztemető területén, melyet a már korábban felhagyott terület irányában kívántak kiterjeszteni. Ezen a területen azonban egy domb áll, mely mesterségesnek tűnt. Oldalában már korábban is került elő régészeti lelet 1998-ban, egy honfoglalás kori sír maradványa. A dombot – a sírok exhumálása után – régészeti felügyelet mellett planírozták el. Az 1998-as sír környékét, és a domb előterét megkutattuk, de régészeti jelenségeket nem tapasztaltunk. Az exhumálások befejezése után azonban lehetőség nyílt a domb belsejének a részleges megvizsgálására is. Itt a következőket tapasztaltuk.

A domb alsó része egy mintegy 120 cm magas, 10–15 m átmérőjű mesterséges halom, melyet utólag, valamikor a 18. században, esetleg a 19. sz. elején magasíthattak meg. (Az újkori sírok nem, vagy csak minimális mértékben bolygatták meg az eredeti halmot.) Az eredeti halom alját az eredeti humuszra terítették szét, befedve az itt előkerült gazdag hamvasztásos sírt. Ez gyakorlatilag a domb teljes (feltárt) területére kiterjedt. Közepén két kisméretű, hamvakkal és leletekkel teli téglalap alakú gödör került elő, melyek közül az egyiket egy későbbi gödör majdnem teljesen megsemmisített. A területen igen sok faszenet, kalcinált csontot találtunk. Rengeteg megolvadt, alakatlan bronzrög, néhány arany tausírozású vastárgy, egy alaktalanná olvadt ezüstedény(?) darab, láncingdarabok, valamint kézzel formált és korongolt kerámia – köztük terra si-

gillata – került elő. Az egyik terra sigillata feliratos volt, ez alapján a temetkezés a Kr. u. 2. sz. második felére keltezhető. A mai Magyarország területén ez az első ilyen típusú temetkezés: a kárpáti kurgánok népéhez köthető, amelyik alapvetően dák, ám a kerámiaanyag germán jellegzetességeket mutat.

A levédett domb feltárása nem teljes, így a fel nem tárt részekben további leletanyag várható.

Munkatársak: Bakos János, Bocz Péter technikusok, Bacskai István (fémkereső), Fábian László, a Csengeri Múzeum igazgatója.

ISTVÁNOVITS ESZTER – JAKAB ÁTILA

121. Csévharaszt, Pusztacsév és Pusztapótharaszt (KÖH 39433, 72131)

(Pest megye) Ő, Sza, Á

A jelentést lásd a kötet 114. oldalán!

MIKLÓS ZSUZSA

122. Csongrád, Elsőpart II. (KÖH 17407)

(Csongrád megye) Sza, Ú?

A Csongrádot elkerülő út nyomvonalának építéséhez kapcsolódó szakfelügyelet során azonosított lelőhely a város belterületének Ny-i szomszédságában található, egy legelőként használt, lapályos területen. Feltárását a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai 2009. augusztus 31. és szeptember 16. között, 2640 m²-en végezték el.

Ennek során egy szarmata kori telep nyomait találtuk meg. Összesen 38 objektumot regisztráltunk, melyek többsége méhkas alakú gödör volt, emellett feltártunk 3 kutat és néhány cölöphelyet. A lelőhely D-i végén egy sorban hat téglalap alakú gödröt találtunk, melyekből leletanyag nem került elő, ezek feltehetőleg újkori jelenségek.

Az objektumokból felszínre került leletanyag többsége – állatcsontok mellett – korongolt és kézzel formált kerámiatöredék volt. Érdekesebb lelet az egyik kútból napvilágot látott csaknem ép, sötétszürke, korongolt, nagyméretű edény, valamint egy lapított végű, bronz huzalkarperec.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a szegedi Móra Ferenc Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Kulcsár Zoltán, Kulcsár Zoltánné, Frank Tamás.

HARGITAI ANDRÁS

123. Csongrád, Fatelep (Sarok-tanya III.) (KÖH 17433)

(Csongrád megye) Ő, B?

2009. június 25-én helyszíni szemlét végeztem a 0323/18 hrsz. telken, beruházást megelőzően. Az épületbővít-

mény DNy-i oldala mellett egy 34×3,5 m méretű kutató-árkot húztunk. A humusz alatti kb. 40–48 cm vastag feltöltésből állatcsontok, őskori kerámiatöredék került elő. Az összességében sárga feltöltésből kikerülő leletek jól láthatóan olyan helyről kerültek ide, ahol összefüggő régészeti objektumokat bolygattak meg, mert a leletekhez szorosan szürkésbarna színű, homokos-löszös altalajjal kevert kemény föld tapadt. A későbbiekben helybeliek elmondták, hogy a fatelep területén is üzemelt egykor homokbánya, s annak feltöltéséhez a bokrosi út túloldaláról, szintén homokbányákból hozták a földet. Ezeknek a túloldali homokbányáknak a területén azonosítjuk a Csongrád 20–21., 67. és 83. sz. lelőhelyeket.

A kutatóárok D-i végében egy 180×270 cm méretű, 3 m mély szondát nyitottunk, melyben a talajrétegek 130–160 cm mélységig egyeztek az árokban megfigyelttel. Attól lejjebb, 218–238 cm mélységben homogén, fekete, kemény, humuszos, mocsári talajt találtunk. Ebbe nyom nélkül ágyazódva, egymástól 2 m-re 2 apró, vékony falú őskori edény töredéke került elő, az egyik valószínűleg bronzkori bögre peremtöredéke.

Megfigyeléseink szerint tehát a 68. sz. lelőhely, az egykori település állóvízhez közelebb eső része kiterjed erre az ingatlanra is.

BÉRES MÁRIA

124. Csongrád határa

(Csongrád megye) B, LT, Sza, Á

A 451. sz főút csongrádi szakasza melletti kerékpárút nyomvonalán 2009 novemberében terepbejárást végzett az Ásatárs Kft. A tervezett nyomvonal a Bokrosi úti csomóponttól (20+712 km-szelvény) indulva Bács-Kiskun és Csongrád megye határáig (13+660 km-szelvény) tart DNy-i irányban, összességében 7145 m hosszán (1. tervezési szakasz). A másik irányba DK felé, a Vasút utca–Fő utca csatlakozásától haladna a leendő kerékpárút a Tisza védőtöltésén futó Eurovelo kerékpárútig, azaz a vasúti hídig (2–7. tervezési szakasz, 5883 m). Terepmunkát csak az 1. szakaszon, külterületi szántókon tudtunk végezni, ahol a nyomvonal megfelelő szintjét az adott terepviszonyokhoz igazodva bevágással, ill. többnyire feltöltéssel tervezik kiépíteni.

Félegyházi út (KÖH 17405): A lelőhely egy a főútra merőleges irányú, lekopott tetejű, homokos kiemelkedésen fekszik a tsz telephelytől kb. 50 m-re K-re. Ismert területén régészeti leleteket nem találtunk, viszont néhány 10 m-re keletebbre a viszonylag jól járható gabonavetésben egy kb. 140×70 m-es foltban rögzítettünk leletkiterjedést, ami az ismert lelőhely folytatásaként értelmezhető, É-i határa továbbra is bizonytalan a rossz látási viszonyok miatt. Az általunk gyűjtött kerámia (Árpád-kori töredékek, egy-egy szarmata és kelta oldal) segítségével pontosítani lehet a lelőhely eddig ismeretlen korát; a leletek alapvetően egy Árpád-kori telepmaradványra utalnak. (A területen korábban csak salakot gyűjtöttek.)

A lelőhely Ny-i, DNY-i folytatása (vagy egy önálló lelőhely megléte) valószínűsíthető a szomszédos, markánsan kiemelkedő vonulaton, amelynek jelentős részét a tsz-telephely fedi el. Ezt a lehetőséget alátámasztani látszik, hogy ugyanezen vonulat északabbi részén, a telephelytől 50 m-re tartjuk nyilván a KÖH 17373 (Mámai-dűlő II.) lelőhelyet, amely hasonlóan kisebb kiterjedésű Árpád-kori telep.

Vidre-ér, Lantos-tanya (KÖH 17397): A lelőhely K-i, ÉK-i részét az adott látási viszonyok között csak szórványnyal lehetett azonosítani. A markánsan kiemelkedő térszínen (4+000–4+130 km-szelvény), boronált területen, közepes-jó látási viszonyok között egy őskori szórványkerámiatöredéket gyűjtöttünk. A lelőhelynek a bekötőút túlsó, Ny-i oldalán lévő területét a viszonylag sűrű vetés miatt nem sikerült azonosítani. A lelőhely Ny-i része, amelyen a Lantos-tanya található, a Vidre-szigetet K felől határoló vízfolyás medréig nyúlik el.

Vidre-sziget, Bakai-tanya (KÖH 17395): A 451. sz. főúttól É-ra azonosítottuk a lelőhelyet, amely terepbejárásunk alapján kb. 330×100 m kiterjedésű, a főúttól É-ra. A még járható állapotú vetésben viszonylag nagy mennyiségű leletet gyűjtöttünk a nyilvántartott lelőhely korábban ismert, Ny-i területén. A 2005. évi hatástanulmány kiterjesztett határának megfelelően a lelőhely K-i felén elszórtan, nagyjából egyenletes eloszlásban találtunk kevés régészeti leletet (elsősorban őskori, bronzkori kerámiát és néhány kelta, ill. szarmata kori töredéket). A lelőhely tehát a vonulat teljes szélességére kiterjed, azaz patakvölgytől patakvölgyig tart. Észak felé való kiterjedése kissé bizonytalan, de a kiemelkedés É-i, alacsonyabbá váló részéig mindenképpen húzható.

Vidre-értől Ny-ra (KÖH 73859): A Vidre-értől Ny-ra lévő dombvonulatot nem tudtuk bejárni a repce miatt. A domb D-i lejtőjének járható részén, a Forgó- és a Dósa-tanya között valamint a Dósa-tanya szélességében rögzítettünk egy új lelőhelyet (4+700–4+960 km-szelvény).

Kettős-halom határrész: A bokrosi leágazó után kb. 170–200 m-re következő jól járható szántó Ny-i végén, a következő táblától elválasztó földút mentén egy régészeti jellegű töredéket gyűjtöttünk. A terület egy alig észlelhető kiemelkedés Ny-i széle lehet, amit Ny-ról egy mély fekvésű, csatornával osztott térszín vesz körül. A szórványlelet lelőhelyhez való tartozása egyelőre kérdéses.

SOMOGYI KRISZTINA

125. Csorna határa

(Győr-Moson-Sopron megye) U, R, B, LT, Rő, Á, Kö
2009. áprilisban helyszíni szemlét tartottam Csorna határában, a fejlesztésre kijelölt területeken.

Árpási útelágazás; Gázvezeték (Dőri úti csomópont, Gergátz Elemér földje, Árpási útelágazástól északra, Árpási elágazás) (KÖH 71947): A Keszeg-értől D-re lévő területen ez idáig három leletelőfordulásról voltak adataink. Közvetlenül a 85. sz. főút D-i oldalán, a

Dör felé vezető bekötőúttól Ny-ra 1997-ben gázárok ásásakor majd a későbbi próbafeltárás során neolitik (DVK) és kora rézkori település objektumai kerültek elő (*Árpási útelágazás. Gázvezeték*). A 85. sz. főúttól É-ra 2007-ben szintén őskori leletek kerültek elő (*Árpási útelágazástól északra*). 2008-ban az elkerülő utak nyomvonalainak bejárása során a 85. sz. főúttól D-re, a dőri út K-i oldalán, a csornai villanytelep környékén őskori kerámiatöredékekre bukkantak (*Árpási elágazás*). Bejárásom során mindhárom fent említett lelőhely területén találtam régészeti leletanyagot. A három területen előkerült, egymáshoz kivitelükben nagyon hasonló kerámiatöredékek a neolitikum (DVK) és a rézkor időszakára keltezhetők. A villanytelep É-i, K-i és D-i szélén is kerültek elő leletek (cserepek mellett egy kovatóredék is), amely jól mutatja, hogy a transzformátorállomás a lelőhely területén épült fel. Az *Árpási útelágazás; Gázvezeték lelőhelytől* D-re kisebb leletmentes sáv után ismét őskori edénytöredékek jelentkeztek. Kerámiatöredékek mellett állatcsontokat, egy kőeszköz töredékét, valamint számos paticsdarabot, ill. ág-, vagy nádlenyomatos tapasztástöredéket találtam. Fontos megjegyezni, hogy a területen két belvízlevezető (ideiglenes) barázdát húztak keresztül, és a fél méter mélységet elérő barázdákban helyenként kiszántott régészeti objektumok maradványait figyeltem meg. A telepnyom egyértelműen összefügg az *Árpási útelágazás lelőhellyel*, és úgy tűnik, a villanytelep környéki lelőhellyel is. A 85. sz. főút É-i oldalán megfigyelt őskori telepnyom (*Árpási útelágazástól északra*) közelsége és az ott előkerült leletanyag hasonlósága alapján egyetlen nagy kiterjedésű neolitik-rézkori lelőhellyel állunk szemben.

Barbacsí út (Derítőtelep mellett, Nyárkó) (KÖH 1658): A már ismert lelőhely a várostól ÉK-re, a hajdani derítőtelep környékén, egy markáns, ÉNy-DK-i irányban elnyúló dombvonulaton helyezkedik el. Az 1970-es években a derítőtelep helyén még homokbánya volt. 1977-ben a bánya környékén, a barbacsí út melletti szántóföldön DVK és rézkori edénytöredékeket találtak. Hasonló korú leletanyag került elő a bányaprofilból. A későbbi terepbejárások során kiderült, hogy a neolitik-rézkori lelőhely viszonylag nagy területre terjed ki: a derítőteleptől (a volt homokbányától) D-re megközelíti a Keszeg-ér medrét, É-i irányban is több száz méter hosszan követhető. A neolitikum és a késő rézkor emlékei mellett késő bronzkori, kelta és római kori leletek is kerültek elő (a késő vaskori és a római leletek csak a derítőtelep és a Keszeg-ér közötti területen jelentkeztek).

A lelőhely D-i részének (a Keszeg-ér és a barbacsí út közötti terület) bejárása során őskori (DVK, rézkori, késő bronzkori, késő vaskori) és római kori kerámiatöredékeket gyűjtöttem. A lelőhely ezen részének kiterjedésére vonatkozó megfigyeléseim lényegében megegyeznek a korábbi kutatási eredményekkel. A lelőhelytől DNY-ra, a város széléig terjedő területen, valamint ÉK-re a szennyvíztisztító környékén régészeti leletanyag nem jelentkezett.

A barbaci úttól É-ra, a korábbi megfigyelésekkel összhangban, neolit és rézkori edénytöredékek jelentkeztek. A lelőhely kiterjedése azonban ebben az irányban lényegesen nagyobbak bizonyult, mint azt korábban véltük. Mint már szó volt róla, a telepnyom egy ÉNy-DK-i irányban elnyúló nagyobb dombvonulaton helyezkedik el, mely ÉNy-i irányban mintegy 1,5 km hosszúságban követhető. A dombvonulatot teljes hosszában bejártam, és az egész területen találtam régészeti leleteket. A lelőhely É-i, ÉNy-i szélét a Hegyeshalom felé vezető vasútvonal alkotja. A felszíni leletanyag intenzitása nem volt egyenletes, sűrűsödéseket és ritkulásokat figyeltem meg. A leletek legintenzívebben a lelőhely két végén jelentkeztek. A derítőtelep környéki leletcsoportosulás már korábban is ismert volt. A lelőhely É-i végén, a vasút közelében ismét nagy mennyiségben találtam őskori leleteket. Egy helyütt lakóépület vagy lakóépületek nyomát mutatta a talaj elszíneződése és a leletek koncentrációja.

TAKÁCS KÁROLY

126. Csömör, Réti-dűlők (KÖH 25780)

(Pest megye) Sza, Á

Csömör város településrendezési tervének módosításához 2009 júniusában régészeti hatásvizsgálat készült. Ehhez kapcsolódóan végeztem a közigazgatási területén nyilvántartott régészeti lelőhelyek számbavételét és állapotfelmérő bejárását. Leletet nem gyűjtöttem, új lelőhely nem került elő.

A bejárt 20 lelőhely területe – egy kivétellel – zártkert, beépített, lábon álló gabonával fedett, gyep vagy ugar volt, melyeken a kedvezőtlen észlelési körülmények miatt felszíni lelőhely-lokalizációra nem volt lehetőség. Csak a Réti-dűlők lelőhely volt kivétel. Csömör belterületétől Ny-ra, a Réti-dűlőnek nevezett patak völgy D-i oldalán emelkedő alacsony domb mocsaras rétre néző oldalán, a Kút melletti-dűlő K-i szélén, a földút mentén terül el. A szemle alkalmával a szarmata és Árpád-kori település területén gabona állt, ill. egy részén akácerdő volt. A domb Ny-i oldalán, a földút mentén szórányosan néhány jellegtelen kézzel formált kerámiatöredéket figyeltem meg.

TANKÓ KÁROLY

127. Dabas, Dabasi-szőlők (KÖH 74875)

(Pest megye) B

A jelentést lásd a kötet 115. oldalán!

MIKLÓS ZSUZSA

128. Dabas, Kis-földek (KÖH 72227)

(Pest megye) B, Sza

Lakossági bejelentés nyomán 2009. október 30-án helyszíni szemlét végeztünk Dabas Ny-i határában, a Kis-földek

nevű határrészen, egy ÉÉK-DDNy irányú domb Ny-i oldalán. A domb kisebb részén erdő található, ezen kívül a terület mezőgazdasági művelés alatt áll, a helyszíni szemle és a leletmentés időpontjában napraforgótarló volt.

Helyszíni szemlénk során megállapítottuk, hogy egy valószínűleg középső bronzkori temetkezés mellékletei: karcolt díszítésű függesztő edény, valamint 99 db bronztárgy (félhold alakú csüngők, ciprusi tű, pánsíp alakú lemezek, pödrött oldalú lemezek, spirálisok, pitykék) kerültek elő. Több bronztárgyon jól látszott, hogy megégett. Mindezek alapján azt feltételeztük, hogy egy hamvasztásos sír mellékletei voltak. A helyszíni szemle során további őskori és szarmata kerámiatöredékeket gyűjtöttünk.

November 2-án leletmentést végeztünk, a leletek előkerülésének helyén 4x4 m-es szelvényt nyitottunk. A bontás során egy nagyméretű urna maradványait találtuk meg, amelyek közül kalcinált csontok kerültek elő. A leletbejelentő elmondása szerint a karcolt díszű függesztőedény és a bronztárgyak a nagyméretű edény maradványai fölül kerültek elő. A fémanyag és az edények alapján a sír a középső bronzkori Vatyakultúra korai fázisának urnás temetkezése. A sír mellett feltártunk még két méhkas alakú szarmata gödröt is, amelyekből kerámia, állatcsont és patics került elő.

Munkatársak: Farkas Zoltán régész, Molnár Dávid és Szászvári Linda régésztechnikusok.

PATAY RÓBERT

129. Daruszentmiklós, Szőlő-hegy (KÖH 59867)

(Fejér megye) A

2009. március 10-én elvégeztük az M6 autópálya nyomvonalára eső, RM-7 jelű régészeti lelőhelyen, a 0353/4, 0354/38, 0354/40, 0354/42, 0354/44, 0354/50, 0354/53, hrsz. ingatlanokon a megelőző feltárást. A lelőhely erősen vízjárta területen fekszik. A közelben halastó volt, a lelőhely nagy része víz alatt volt, így lehetetlenné vált a terület teljes feltárása.

Összesen 3 objektumot figyeltünk meg, 2 árkot és egy gödröt. Az első árok egy Ny-K irányú, szimpla árok volt, leletanyagot nem tartalmazott. A másik egy hármasként látszott, iránya ÉÉK-DDNy, ebben sem volt leletanyag. A kb. 1,5 m átmérőjű gödör föltját ledokumentáltuk, de feltárni nem tudtuk. A lelőhely az avar korszakhoz tarthat, mivel az F-4 jelű terület folytatása D-i irányban.

Munkatársak: Kemsei Dóra, Pásztor István, Grósz Dóra, Bányász Diána, Domján Anita. A geodéziai felmérést a Geoservice Kft. végezte.

HERBÁLY RÓBERT

130. Daruszentmiklós, RM-14 (KÖH 59863)

(Fejér megye) A

A lelőhely Daruszentmiklós ÉK-i, K-i határában található, egy ÉK-DDNy irányú dombon. Északkelet felől az F-5,

DNy-ról az F-4 lelőhely határolja. Az általunk feltárt településrészlet 2008-ban az F-5 lelőhely humuszdepójának elhordása után került a felszínre. Teljes kiterjedése nem ismert; a lelőhelynek csak az ÉK felé eső szélét találtuk meg, mert az esett bele a nyomvonalba.

Az ásatást 2008. november 6. és 2009. május 15. között végeztük. A kutatás során 27 épületet, 76 gödröt, 12 kutat, 34 árkot, 3 kőkemencét és 42 cölöp- ill. karóhelyet tártunk fel. Az objektumok a domb ÉK-i, DK-i részén koncentráálódtak. Az épületek többsége ÉK-DNy-i és K-Ny-i tájolású volt. Ledöngölt padlószintet fogtunk meg bennük, kettőben többszörösen megújítottat is. A cölöphelyeket főleg az épületek hosszanti tengelyének a középvonalában; a karólyukakat, pedig több helyen elszórva vagy egy-egy részre koncentrálódként találtuk. Az épületek többségében tűzhelyre, kemencére utaló nyom nem volt.

A kutakban nem találtunk semmi szerkezetre utaló nyomot és két esetben a kör átmetszet helyett négyzet átmetszetűek voltak. Az egyik ilyen kút érdekessége, hogy kb. 1 m mélységben, két egymással szembeni falán találtunk egy-egy négyzet átmetszetű, kb. 10 cm mélyen kivájt gerendahelyet(?), mely valószínűleg segédeszközként funkcionált a vödör felhúzásakor.

A feltárt objektumok többségéből kerámiatöredékek, állatcsontmaradványok és paticstöredékek kerültek elő, valamint egy-két darab vastárgy töredéke. A napvilágra került leletanyag alapján a településrészlet a 7–8. századi avarokhoz köthető.

Munkatársak: Herbály Róbert, Herendi Orsolya, Kemsei Dóra, Nagyné Hodik Móni régészek; Bányász Diána, Bárdos Nándor, Bernáth László, Bohuczki Péter, Borbély Zsuzsanna, Boromisza János, Domján Anita, Farkas Gábor, Grósz Dóra, Horváth András, Ligeti Gábor, Mohai Gábor, Nagy Gábor, Pásztor István, Szász Péter, Telekes Katalin, Való György, Víg Anita technikusok.

CSÉKI ANDREA

131. Daruszentmiklós határa

(Fejér megye) Ő, Á

2009 tavaszán megelőző feltárásokat végeztünk az M6 autópálya nyomvonalára eső régészeti lelőhelyeken.

Fehérvári-úti-dűlő I. (RM-2, KÖH 60984): 2009. február 2. és március 20. között a 0489/18, 0489/20, 0489/24 hrsz. ingatlanokon 3509 m² nagyságú területen kutattunk. A lelőhelyet a Fehérvári-úti-dűlő II-től egy egykori vízfolyás megközelítőleg 10 m széles medre választja el. A jelenségek ettől a medertől mintegy 30–40 m-re Ny-ra, DNy-ra fekvő magasabb területen jelentek meg nagyobb számban. A régészeti feltárást a lelőhely DK-i sarkából indulva É-i, ÉK-i irányba haladva kezdtük, ezen a szakaszon 16 objektumot tártunk fel. Egy épület, két kemence és a hozzájuk tartozó hamusgödör kivételével az objektumok jórészt kerek, sekély gödörjelenségek voltak. A domboldal D-i részén számos gödörjelenség mellett két kemence és a hozzájuk

tartozó, közös hamusgödör látott napvilágot. A terep É felé kissé lejtőssé vált, itt egy árok mellett, annak Ny-i oldala mentén több objektum is jelentkezett. Az É-i rész az egykori folyómeder partvonalára, ahol a humusz már sokkal vastagabb volt. Eltávolítása után öt objektumot észleltünk. A gödrök nagyjából szabályos kerek foltként jelentek meg, igen sekélyek voltak, leletanyaguk szegényes (cserépüst és fazéktöredékek, állatcsontok). A fentebb említett É-D irányú árok sekély, keskeny, leletanyagot nem tartalmazott. A lelőhely É-i részén, egy mélyebben fekvő területen, az egyik gödörben egy ló vázát találtunk meg anatómiai rendben. Az ÉK-i részen egy, a 4 m mélységet is meghaladó középkori kutat tártunk fel. A kútban két kutya vázára lettünk figyelmesek. Összesen 33 objektumot és 90 stratigráfiai egységet tártunk fel. Biztosan 9 gödör, 2 kemence és egy hamusgödör tartozik az Árpád-korhoz. A középkort (14–15. sz.) 2 gödör és egy kút képviseli.

Fehérvári-úti-dűlő II. (RM-3, KÖH 61736): 2009. március 13–27. között a Daruszentmiklós 0489/20, 0489/24, 0489/28 és a Dunaföldvár 064/105 hrsz. ingatlanokon végeztük a kutatást, 2477 m² területen. A lelőhelyet a Fehérvári-úti-dűlő I. lelőhelytől egy egykori vízfolyás közel 10 m széles medre választja el. A régészeti jelenségek ettől a medertől mintegy 5–20 m-re K-re, DK-re jelentek meg. A feltárt objektumok kevés leletanyagot (többnyire állatcsontokat, kevés fazék- és cserépbogrács-töredéket) tartalmazó, sekély gödörjelenségek, keskeny, sekély árkok voltak. Kivétel volt ez alól egy, a lelőhely legészakibb részén feltárt mély kút. Az objektumok formája az I. lelőhelyen megfigyeltekkel szemben változatosabb képet mutatott. A kerek gödrökkel ellentétben itt jelentősebb számban lekerekített sarkú négyzetes, vagy amorf alakú objektumokat figyeltünk meg. A korszakolható jelenségek (8 gödör) az Árpád-kor (13. sz.) tárgyi emlékeanyagát tartalmazták. A lelőhelyen 26 objektumot és 47 stratigráfiai egységet tártunk fel.

A leletek a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat budapesti regionális irodájában történő feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Cséki Andrea, Farkas Zsuzsanna régészek, Beluczki Péter, Benyó Gergely, Dohár János, Mohai Gábor, Való György, Víg Anita, Nagy Gábor, Telekes Katalin, Bornemissza János technikusok. A geodéziai felmérést a Geoservice Kft. végezte.

HERBÁLY RÓBERT

132. Daruszentmiklós határa

(Fejér megye) Ő, LT, A, Kő

2009 novemberében terepbejárást végeztünk a település kül- és belterületén, az itt tervezett szennyvízelvezetés és szennyvíztelep által érintett helyszíneken, összesen 13 km hosszúságú nyomvonalon. A nyomvonal legnagyobb része a falu belterületén futott, az összes utcát érintette, de a falu szerkezete miatt a külterületen

futó nyomvonalszakaszt is kellett kutatnunk. Összesen öt lelőhely területét jártuk be, ebből két korábról ismert lelőhelyet érint a nyomvonal, három lelőhelyet pedig újonnan azonosítottunk, a Kisszentmiklóst Dánielteleptől elválasztó vízfolyás két oldalán, a nyomvonal közelében.

Aligvári (KÖH 72103): Az aligvári határrészben, a Daruhegy és Kisszentmiklós között futó kis vízfolyás Ny-i oldalán, a víz melletti teraszos kiemelkedés szélén, a Berezsenyi utcától K-re a szántott területen, jó megfigyelési viszonyok között kevés kelta töredéket találtunk a domb teraszos végénél.

Bánom (KÖH 72101): A bánomi határrészben, a Berezsenyi utcától K-re a szántott területen kevés középkori töredéket találtunk a domb teraszos végénél.

Bejárásidomb (KÖH 47768): Az Előszállás felé vezető műút D-i, a Nagykarcsonyi-vízfolyás É-i oldalán emelkedő jellegzetes domb DNy-i oldalán egy árkot övező nyárfasor húzódik. Közvetlenül ettől ÉK-re a terület fedett volt, a bejárásakor csak néhány középkori töredéket találtunk rossz megfigyelési viszonyok között. A korábbi megfigyelést megerősítettük, a lelőhely kiterjedését azonban nem tudtuk pontosítani.

Csalóka-domb (KÖH 47684): A korábbiak során azonosított lelőhely helyszínén, egy alacsony domb D-i részén egy ÉK-DNy-i dűlőt halad át, É-i oldalán friss boronált szántás, déli oldalán tarló. Kevés apróra törött őskori kerámiát találtunk az út mindkét oldalán. A rossz megfigyelési viszonyok miatt a lelőhely É-i kiterjedését nem tudtuk meghatározni.

Nyalóka-dűlő (KÖH 72099): A Daruhegy és Kisszentmiklós között futó kis vízfolyás kisszentmiklói oldalán egy hosszúkás homokdomb tetején, a vízfolyástól K-re, Kisszentmiklós-Újteleptől D-re egy hosszúkás homokdombon, lucernásban, viszonylag rossz megfigyelési viszonyok között 2–3 avar kerámiatöredéket találtunk.

STIBRÁNYI MÁTÉ

133. Debrecen-Józsa, Klastrompart II. (KÖH 36699)

(Hajdú-Bihar megye) B

2009. április 22-én a Gönczy Pál és Hátszeg utcák által határolt területen, egy tervezett lakópark területén megelőző feltárást végeztünk. Az ivóvízellátáshoz szükséges 38 bekötővezeték nyomvonalát 2 m szélesen nyitották meg. A bolygatatlan altalaj szintjén 6 régészeti jelenség folytja rajzolódott ki, elszórta. Egy gödröt tártunk fel az áruháza mögötti területen, egyet a Gönczy Pál utca melletti bekötővezeték nyomvonalán; az általános iskola mögötti részen két gödröt és egy árkot; a 35. sz. főút melletti szakaszon egy árkot.

A gödrök kerek és ovális alaprajzúak, 140–180 cm átmérőjűek és a nyesett felszíntől 30–40 cm mélyek voltak. Két gödörből kerültek elő bronzkori edények töredékei. A trapéz keresztmetszetű árkoknak csak 2–2,5 m

hosszú szakaszát tudtuk feltárni. Csak állatcsont volt az egyikben, koruk ezért meghatározhatatlan.

D. SZABÓ LÁSZLÓ

134. Debrecen, Tócsó-part, Erdőalja (KÖH 53338)

(Hajdú-Bihar megye) U, R, B, LT, Sza, A, Á, Kk, Tö
2008. augusztus 11. és 2009. augusztus 19. között elvégeztük a 4. sz. főút Debrecen elkerülő szakasza hajdúhadházi átkötésének építése előtt Debrecen mellett, a Debrecen Józsaival összekötő 35. sz. főúttól K-re található lelőhely megelőző feltárását. A DNy-on közel 65 m széles, 700 m hosszú lelőhely ÉK-en 33 m-re szűkül, ÉK-en egy É-D-i földút keresztezi, DNy-on pedig egy É-D irányú vasúti sín, mellette vasúti árok és földút halad át rajta. A földutakat az útépités során áthelyezik.

Az egy évig tartó intenzív feltárás eredményeképpen 1401 objektumszámot és 2105 stratigráfiai számot osztottunk ki a 40 948 m²-nyi területen.

Az ÉK-DNy-i irányú lelőhelyen a következő korszakokat azonosítottuk: középső neolitikum (alföldi vonaldíszes kerámia kultúrája és esztári csoport), rézkor, bronzkor, késő vaskor (kelta), római császárkor (szarmata), késő avar kor (8–9. sz.), Árpád-kor, késő Árpád-kor (13–14. sz.), késő középkor (15. sz.), török kor (16–17. sz.), újkor.

A lelőhely É-i részén (V. szelvény) kevés lelet került elő. A homokos, akácgyökerekkel megbolygatott felszínen a feltárt gödrök közül 73-at leletanyag hiányában nem tudtuk korszakhoz kötni. Őskori, de nagyon töredékes, nehezen meghatározható leletanyag került elő 6 gödörből. Neolit emlékek 4 objektumban voltak; 1-1 rézkori és bronzkori emlékeanyagot tartalmazó gödröt tártunk fel; 1-1 gödörben találtunk szarmata, ill. középkori cserepet. Újkori emlékeanyag volt 5 objektumban.

A lelőhely középső részén (IV. szelvény) neolit leletanyagot 63 objektumban, szarmata kori emlékeanyagot 9 objektumban, Árpád-kori leletanyagot 2 gödörben találtunk, 25 régészeti jelenség volt újkori. Leletanyag hiányában nem volt meghatározható 83 objektum kora.

A lelőhelynek a vasúttól É-ra eső részén (II. szelvény) 6 középső neolit (AVK) zsugorított csontvázas sírt, 6 talán ehhez a korszakhoz köthető cölöplyukat, egy kutat és 25 gödröt bontottunk ki. Nagy kiterjedése miatt 4 gödröt csak részben tártunk fel: 2 kotró segítségével eltávolítottuk a kétrétegű telep szubhumuszát és azonosítottuk az alatta lévő objektumokat. A hatalmas kiterjedésű neolit gödrök leletanyagát így gépi segítségével „bontottuk ki”.

A római császárkorból 22 gödör és 5 kút került elő, valamint egy állatvázat is kibontottunk. Egy sír is előkerült a 2008-ban befejezettnek vélt egyik körárok szélénél, aminek nyomait korábban nem lehetett látni.

A szelvény D-i részén a középkori teleprész objektumainak bontása során a késő Árpád-korból 16 kemence, 1 tűzhely, 55 gödör, 7 cölöplyuk, 5 kút, 1 épület, a késő

középkorból 2 állatváz, 7 omladék, 84 gödör, 15 kút, 22 cölöplyuk, 8 kemence, 2 árok, a törökorból 9 gödör és 5 kút került elő. Ez a rész tehát sűrűn egymásba ázott, főleg középkori objektumokból (kemencék, hamusgödörök, kutak) állt, ami alatt középső neolitikus gödröket találtunk. Leletanyag hiányában 32 cölöplyukat és 20 gödröt itt sem tudtunk datálni.

A lelőhely vasúton túli D-i végében (III. szelvény) a feltárást nehezítette, hogy a középső neolitikus (esztári csoport), a késő vaskori (kelta), a szarmata, az Árpád-kori, valamint a késő középkori település fedte egymást, sok volt az egymásba ázott objektum még egy korszakon belül is.

A középső neolitikus esztári csoportját egy kút, 2 zsigorított csontváz sír és 23 hatalmas méretű, amorf, agyaggyerő gödör képviselték.

A késő vaskori (kelta) megtelepedésre 10 gödrön kívül egy jó állapotban megmaradt rostélyos kemence, valamint egy hasonlóan a töredéke hívta fel a figyelmünket.

A római császárkor szarmata népessége 145 gödröt (a legtöbbet beleásták a neolitikus gödrökbe), egy füstölőt, két Ny-K-i irányú árkot, 6 kutat hagyott hátra 3 ház, 5 cölöplyuk, 1 tűzhely mellett. Megfigyelhettük, hogy a szarmata telep központi része szelvényünk közepén koncentrált, az egymást érő gödrök hálózatával. (Valamennyi terra sigillata töredék innen került elő).

Az Árpád-kori telepen 3 kút mellett 10 gödröt, 3 cölöplyukat és két kemencét bontottunk ki.

Kilenc késő középkori gödör és 3 kút is előkerült, ami szervesen kapcsolódott a 2008-ban feltárt kútrendszerhez.

HAJDÚ ZSIGMOND – NAGY EMESE GYÖNGYVÉR

135. Decs, Ete

(KÖH 20014)

(Tolna megye) R, B, Kk

2009. május 11–27. között megelőző feltárást végeztünk a középkori mezőváros D-i felén, a K-i oldalon, a 085 hrsz. út D-i szakaszán, és a 076 hrsz. érintett, az úttal érintkező szakaszán, mintegy 1500 m²-en. Munkánk során 224 objektumot tártunk fel. (90–224. sz.), számozásukkal az eddig végzett tervásatások objektumszámozását folytattuk. A feltárássra kijelölt területen a korábbi kutatások kapcsán észlelt késő középkori objektumokat találtuk, néhány őskori (réz- és bronzkori) objektummal együtt.

Az eddigi eredmények kapcsán már tudtuk, hogy a földszállítással érintett terület a középkori mezőváros K-i része, amelyet K-ről az egykori Bába medre érintett. A település szélén húzóódó út (086 hrsz.) területére a légi felvételeken korábban már megfigyelt két D-i mellékutca (irányuk ÉNy-DK) fut ki. Úgy tűnik, mindkét utcánál az utcák végén található házakat, ill. házrészleteket figyeltük meg.

Az ásatási terület É-i szakaszán – az ún. É-D-i árok területén pedig a D-i mellékutcák közül a K-i utca házáinak telkén található gödröket tártuk fel. Az egyik gödör alján

egy teljesen ép, 15. századra keltezhető mázas nyakú és szájú, sárga anyagú korsó került elő. Az É-D-i árok D-i végén egy cölöpszerkezetes ház DNy-i sarkát tártuk fel.

A 086 hrsz. területnek a D-i szélén nyitott szelvényünkben (XV. sz.) egy legalább kétosztatú, cölöpszerkezetes háznak a részletét tártuk fel. A házat bolygató gödörből szemeskályha részeit képező leletanyag került elő. A ház eddig feltárt része lakóhelyiségből és egy kamrahelyiségből állhatott.

A XVII. szelvényben egy nagyméretű, cölöpszerkezetes ház háromnegyedét, valamint további három objektumot, feltehetőleg lakóépítmény K-i végét tártuk fel. Mind a négy lakóépítményből jelentős mennyiségű 16. századi leletanyag került elő. (Bronztű, gyűszű, vastárgyak: pántok, szögek, lakat, fűrő, kerámiaedények töredékei, köztük ún. bécsi fazekak töredékei.)

A leletek a Wosinsky Mór Megyei Múzeum gyűjteményébe kerültek.

Munkatársak: Tövisháti Béla és Tövisháti András restaurátor, rajzoló, Csizsér Antal régésztechnikus.

MIKLÓS ZSUZSA – VIZI MÁRTA

136. Demecser, Máriapócsi IV. főfolyástól keletre (KÖH 72641)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Kk

2009. szeptember 24.-én régészeti helyszínelést végeztünk Demecser D-i határában, a Roffaj-dűlőtől K-re fekvő területen. A vizsgálat a településrendezési tervben építkezéssel érintett területre és környezetére terjedt ki. A katonai térképen ribizlissel ábrázolt, kb.: 450×500 m-es terület jelenleg szántó. Felszínét több ÉNy-DK irányú homokhát tagolja. Az É-D tengelyű lelőhelyet a vizsgált területet keresztező legnyugatibbi homokhát ÉNy-i részén lokalizáltuk. Kiterjedése 80×160 m. A szántásban mázas késő középkori/újkori cserepeket valamint kevés kerámiasalakat gyűjtöttünk.

Munkatársak: Svédáné Karácsony Judit, Szmolár Edit, Kiss László.

SCHOLTZ RÓBERT

137. Derecske, Karakas-dűlő (KÖH 61290)

(Hajdú-Bihar megye) Sza

2009. decemberében megelőző feltárást végeztünk a Földes ÉK-1 jelű gázkút vezetékének nyomvonalába eső régészeti lelőhelyen. A római császárkor időszakából került elő több mint harminc, a szarmatákhoz köthető régészeti jelenség. A feltárt objektumok nagy része 150–300 cm átmérőjű méhkas alakú gödör volt, betöltésükben 3–4. századi kerámia-töredékekkel. A lelőhely D-i irányba lejtett, a mélyebben fekvő részen csak a szelvényen keresztülfutó K-Ny irányú, teknős aljú árkok voltak. Az egyik árokból a gödrökhöz hasonló korú leletanyag került elő.

D. SZABÓ LÁSZLÓ

138. Dédestapolcsány, Dédesi vár
(KÖH 16540)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kö

Az írott források alapján 1254 előtt épült és 1567-ben lerombolt dédesi vár Ny-i, legmagasabb pontján álló, igen rossz állapotú falszakaszon végeztünk 2009 nyarán állagvédelmi munkákat, valamint azt megelőzően régészeti megfigyeléshez kötött falkutatást. A 2008 őszén tartott helyszíni bejárás során a miskolci Herman Ottó Múzeum, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Északmagyarországi Irodája és a Bükk Nemzeti Park munkatársaival közösen megállapíthattuk, hogy a várfokon található L alakú magas falrészlet véstesen meggyengült, sürgős állagmegóvásra tettünk javaslatot.

A konzerválni kívánt falszakasz egy jelentős része azonban 2009 húsvétját követően, eddig ismeretlen okból, ledőlt. A további balesetveszély elhárítása érdekében nem lehetett tovább várni a romok állagmegóvásával. Ezért a nyáron régészeti megfigyelés keretében, folyamatos régészeti szakfelügyelet mellett kibontattuk a megmaradt falcsontot a 2009-es, és a korábbi (középkori) „önmaga törmelékéből”.

A kutatás során a támpillérekkel erősített L alakú falszakasz É-i fala mindkét oldalán szintsüllyesztést hajtottunk végre, hogy a törmelék alatt lévő még ép falsíkokat felszínre hozzuk. A romkonzerválás során ugyanis igazodnunk kellett ezekhez a falsíkokhoz, mivel a felfalazás során ezek jelentették a kiegészítések biztos alapjait. A kutatás előtt a vizsgált terület D-i felén lévő mikrodomborzati viszonyok alapján feltételeztük, hogy az állagmegóvásra előkészítendő falszakasz egy nagyobb (talán kéthelyiséges?) épület vagy torony maradványa.

A feltételezett objektum É-i falát mintegy 7 m hosszúságban tisztítottuk meg a törmeléktől. Szélessége 190–200 cm-nek bizonyult. Megállapíthattuk továbbá, hogy a 2009 tavaszán ledőlt faltömb szabályosan, a jelenleg még felszín felett lévő falegyennél vált el, és borult ki. A kutatás során megtaláltuk az épület/torony ÉK-i sarkát, mely sarokban egy szabályos 25×30×40 cm-es faragott kőtömböt találtunk, másodlagos helyzetben. Maga a falazat szendvics szerkezetű, azaz a két külső, nagyobb kövekből rakott falköpeny közét apróbb, tömör, masszív habarcsba rakott kövekkel töltötték fel. Az épület/torony K-i falán megtaláltuk és részben kibontottuk bejáratának küszöbkövét, ill. a törmelékreteg alatt azonosítottuk égett, faszenes padlóját is.

Az objektum ÉK-i sarka egy térben elforgatott, a fennálló falaknál korábbi és visszabontott épület Ny-i falába lett beleépítve. A korábbi épület mintegy 2,5 m vastag falát a megtalált küszöb szintjéig bontották vissza. Ez a korábbi épület a jelenlegi romoktól kissé ÉK-re helyezkedik el, és É-i fala, melynek csak rövid szakasza esett a megfigyelési területbe, közvetlenül a hegy É-i platójának szélén helyezkedik el. Elképzelhetőnek tartjuk, hogy a megtalált korábbi épületet talán a forrásokban is említett 13. századi vár egyik részével azonosíthatjuk, míg a jelenleg is fennálló és konzervált falak a vár

életének későbbi szakaszához köthetők. Ezeket a feltételezéseket azonban csak egy kiterjedt régészeti kutatás során tisztázhatjuk pontosan.

GÁL-MLAKÁR VIKTOR – SZÖRÉNYI GÁBOR ANDRÁS

139. Dévaványa, Kis-Kér-sziget, Nemzeti Park legelője
(KÖH 69657)

(Békés megye) Ő

2009 júliusában előzetes terepbejárást tartottunk Dévaványa É-i határában, egy tervezett földgázvezeték nyomvonalán. A terepbejárás során egy új régészeti lelőhelyet találtunk.

Dévaványa határának ÉNy-i részén, a Kis-Kér-sziget nevű határrész Ny-i peremén, a Körös-Maros Nemzeti Park legelőjének közelében helyezkedik el. Egy egykori, széles folyómeder K-i partján, kb. 80 m-es körzetben kevés, kopott őskori edénytöredéket és egy kis obszidiánpengét gyűjtöttünk. A terepbejárás idején a lelőhely területén alacsony búzavetés állt, ezért a lelőhely pontos kiterjedését nem lehetett meghatározni. Jellege és elhelyezkedése alapján felmerült annak a lehetősége, hogy ez a lelőhely azonos lehet a Dévaványa 2. sz. topográfiai lelőhellyel (Kis-Kér-sziget), ám a topográfiai térképeken mintegy 250 m-re D-re jelölt lelőhely és a most leírt lelőhely között túl nagy a távolság.

LISKA ANDRÁS

140. Dévaványa, Pocos-dűlő, Csillag-tanya
(KÖH 73637)

(Békés megye) U, Sza

A területen földgázvezeték létesítése miatt végeztünk megelőző feltárást. A tervezett földmunkák 900 m²-t érintettek. A gázvezeték és védőövezetének 6 m széles sávját tártuk fel, 35 objektum került elő, amelyek többsége a neolitikumra keltezhető (AVK), egy objektum volt szarmata kori. Az objektumok között 6 cölöplyuk, 28 gödör, egy omladék volt. A szarmata objektum egy félig földbe mélyített lakóház maradványaként értelmezhető.

LISKA ANDRÁS

141. Dévaványa határa

(Békés megye) U, R, LT, Sza

2009. szeptember-október folyamán megelőző feltárásokat végeztünk a HHE Túrkeve K1-Déva Ny-1 jelű gázvezeték fektetése által érintett régészeti lelőhelyeken.

Gabonás (KÖH 3998): Egy 6 m széles szelvényben 1440 m²-t kutattunk. A humuszolás során 17 objektum került elő, melyek közül 14 gödör volt; továbbá egy árok, amely a szelvényben kiszélesedett. Két objektum nem bizonyult régészeti korúnak. Az objektumokból csak a szarmata kultúrára jellemző, igen szegényes és csekély mennyiségű kerámiaanyag került elő.

Katal-Szeg (KÖH 4003): A tervezett gázvezeték területén 1200 m²-en kutattunk. A területen 9 neolitikum

településobjektumot találtunk, melyek az előkerült leletek alapján az alföldi vonaldíszes kultúrához sorolhatók. Közülük 2 árok és 7 változatos formájú és méretű gödör. A legnagyobb kiterjedésű több mint 14 m hosszú volt, nem is tudtuk az egészet feltárni. Ebből került elő a legtöbb bekarcolt vonaldíszes kerámiatöredék.

Kis-Kér-Sziget (KÖH 69657): A tervezett gázvezeték területén 815 m²-en 5 őskori településobjektumot találtunk. Ezek mindegyike változatos formájú és méretű gödör volt. Mindössze néhány kézzel formált téglaszínű kerámiatöredéket találtunk és paticсот.

Sártó (KÖH 3989): Egy 6 m széles szelvényben 360 m²-t kutattunk, a humuszolás során 17 objektum került elő, melyek közül 15 gödör volt. Előkerült még egy kemence a hozzá tartozó előtér-gödörrel, valamint még egy kemencével, és egy kisebb gödörrel, amely 90 cm átmérőben mélyült lefelé. Ennek a bontását 336 cm mélyen abbahagytuk. Az objektumok többsége a kelta kultúrához tartozott, kisebb részük a badeni kultúrához. A kelta anyagban legtöbb a korra jellegzetes, grafitfall soványított megduzzadt peremű edény.

VÁRI ANITA

142. Domaszék határa

(Csongrád megye) Ó, B, Sza, N, A, Á, Kk

Az 55. sz. főút burkolat-megerősítése nyomvonalán örökségvédelmi hatástanulmány készítése kapcsán végeztünk terepbejárást 2009. október 5. és november 4. között. A szegedi határtól Ny felé haladva a mórachalmi határig terjedő külterületi szakaszon, az út mindkét oldalát 50-50 m szélességben vizsgáltuk. A bejárás időpontjában a külterületi szakasz meghatározó részét (kb. 35%-át) erdő, rét, legelő, gaz borította, kisebb részét (kb. 15%-án) lábon álló kultúr- ill. haszonnövények. A külterületi rész kb. 1/5-ét beépített vagy elkerített területek miatt nem lehetett terepbejárással vizsgálni. Összességében a külterületi szakasznak kb. 30-35%-a bizonyult terepbejárásra alkalmasnak.

A munka során 6 új lelőhelyet azonosítottunk (KÖH 72979, 72981, 72983, 72985, 72987, 72989), amelyek őskori, bronzkori, szarmata, népvándorlás kori, avar, Árpád-kori, középkori és újkori leletanyagot szolgáltatottak.

Munkatársak: Bácsmező Gábor régész, Paja László antropológus, Sultis László, Alács Attila, Pál Róbert, Takács Gábor régésztechnikusok, Csenkey-Sinkó András restaurátor.

PARDITKA GYÖRGYI

143. Dombóvár-Gunaras, agyagbánya

(KÖH 20438)

(Tolna megye) R

A jól ismert késő rézkori lelőhelyen a téglagyár agyagot bányászott. A kitermelés során elérték a korábban lehumuszolt terület határát. További működésre csak a megelőző feltárás után kerülhetett volna sor. Közben

azonban a téglagyárat bezárták, a bánya új tulajdonos kezébe került. A bekerített területen szakhatósági engedély nélkül továbbra is folynak kisebb földmunkák, de ezek ellenőrzésére jelenleg nincs lehetőségünk. A kerítésen kívüli területet 2008. október 1. és 2009. december 15. között rendszeresen ellenőriztük.

SHABÓ GÉZA

144. Dombóvár, Köztársaság utca (Kiskondai-patak, III. sz. téglagyár) (KÖH 56987)

(Tolna megye) R, B, LT, Ró, Á, Tő

Az áruház építése során előkerült régészeti leleteket 2007. június 16. és 2009. október 20. között mentő feltárás keretében tártuk fel; az áruházhoz vezető új út, mely a korábbi tapasztalatok alapján már régészeti szakfelügyelet mellett készült, végső formáját a kórházi csomópont 2009. évi kiépítésével nyerte el.

A Konda-patak völgyében 2007 nyarán a volt vágóhid területén, az épülő Tesco áruház tereprendezése során előkerült régészeti leletekről értesítették a szekszárdi múzeumot. Akkor hat hétig tartott a régészeti leletmentés. Az építkezéssel párhuzamosan több mint 18 000 m²-en feltárt összesen 528 sír, gödör, ház, kemence, árok több korszak településének, temetőjének leleteit tartalmazta. A rézkori és bronzkori település, a kelta, valamint az Árpád-kori falurészlet mellett késő római, ill. középkori temető sírjai kerültek elő.

A Kiskondai-patak Ny-i partján lévő egykori III. sz. téglagyárnak a főúttól D-re eső részén Kőhegyi Mihály már az 1962-es leletmentés során is talált a badeni kultúrához sorolható tárgyakat. Az út másik oldalán pedig az áruház építésekor kerültek elő a késő rézkori településhez tartozó kemencék, amelyeket a jellegzetes, bebökődött pontsorokkal és bekarcolt vonalakkal díszített, széles szalagfüles edénytöredékek alapján ugyancsak a rézkor kései időszakára lehetett keltezni. Az egyik veremben egy szarvasmarhát egészben helyeztek el.

A patakra lankásan lejtő domboldal felső, laposabb részén a sárga, löszös altalajban nagyjából 2x2 m-es négyzetes alaprajzú világosbarna elszíneződések sora rajzolódott ki. Az egyenes oldalú és aljú, veremszerű építményekben méretükhöz képest alig voltak leletek. Tűzrakóhelynek, s a felépítményre, a falazatra, tetőzetre utaló cölöpöknek sem volt nyoma. Ez arra mutat, hogy csak egy nagyobb épület részeként, mint tárolót használhatták egykor a veremetet. Ugyanakkor a településen több, először szemetesgödörnek tűnő beásásban feltűnően sok majdnem ép edény, eszköz volt, amelyeket szemmel láthatóan nagy gonddal helyeztek a gödör fenekére, ill. egymásra. Ez kizárja, hogy szemetesgödörökről lenne szó. Ugyanígy kizárható, hogy sírok lennének, hiszen hiányoztak belőlük az emberi hamvak, viszont majdnem mindegyikben voltak állati csontdarabok – több esetben erősen megégetve. Az is feltűnő volt,

hogy a síroknál megszokott ép edényekkel szemben itt alig került elő olyan, amely ne lett volna sérült, csorba.

A dombóvári leletekhez hasonlóan többé-kevésbé sérült edények együttese került elő korábban Nagyvejkéről is. Akkor a kutatás akként foglalt állást, hogy amint azt több esetben hiteles körülmények között (Gönyű, Nezsider-Neusidel am See, Negrišori, Robaje) megfigyelték, a mélyebben fekvő sírok fölél a felszíntől pár centire utólag halotti áldozatok maradványait ásták el. Ez alapján alakult ki az a vélemény, hogy az ép edényekből álló somogyvári leletegyüttesek többségét nem településre, hanem temetkezésekre utaló jelenségként kell értékelni. Különös szerencse, hogy a dombóvári feltárás során több áldozógödör is előkerült, így jól megfigyelhető volt, hogy a földbe helyezés gondosságának látszólag ellentmondóan következetesen mindig sérülten helyezték el az edényeket. A kerámiatárgyak mellett talált, ill. a betöltött földben elszórtan lévő, gyakran erősen égett csontok alapján feltételezhető, hogy az áldozati szertartáson használt és megsérült edényeket, valamint a feláldozott állat maradványait temették a gödrökbe. A tárgyak elhelyezése, a környezetre utaló jelek részletes megfigyelése összességében arra utal, hogy a vizsgált esetekben egy sajátos, a régészeti irodalomban bothrosznak nevezett áldozógödrökről van szó. Így a továbbiakban már nem megalapozott pusztán a hasonló összetételű kora bronzkori leletegyüttesek alapján temetkezést feltételezni, csak abban az esetben, ha az edények környezetében emberi csontok vagy hamvak is kerülnek elő. Ugyanakkor ennek a jellegzetes áldozati formának a Somogyvár-Vinkovci-kultúra telepein és temetkezéseinél egyaránt megfigyelhető előfordulásai azt is jelzik, hogy ez a szokás nem egyetlen alkalomhoz kapcsolható, hanem szorososan hozzátartozott életük minden nagyobb eseményéhez. A régészetben a rézkortól kezdve ismertek voltak a föld szellemének és az alvilági hatalmaknak hozott rendszeres áldozatok során a földbe ástott kerek gödrökben rituálisan feláldozott állatokat és edényeket tartalmazó bothroszok. Magát a szertartást pedig Homérosz az Iliász és az Odüsszeia énekeiben idézett leírásai alapján képzelhetjük el.

A feltárt településrészen a viszonylag egységes, a Somogyvár-Vinkovci-kultúrához tartozó kerámialeletek között egyetlen kis mélyen vésett, mészbetétes díszű késő vučedoli edénytöredék is volt. Hasonló leletek a közeli Döbrököz-Tűzköves, Somogyvár-Kupahegy lelőhelyekről, a Duna mentén Dunaföldvár-Kálváriáról is ismertek. Az utóbbi helyen jellegzetes négyszögletes vermük is előkerült. Itt a nagyrévi kultúra többretegű, úgynevezett tell településén a VI. rétegben kibontott veremben talált tálak T-keresztmetszetű peremtöredékei, a perem alatt induló szalagfüles oldaltöredékek, a nyomott gömbtestű, hengeres nyakú korsó darabja alapján a vermet és anyagát a protonagyrévi leletek körébe, a magyarországi kora bronzkor I. időszakára lehet keltezni. A dombóvári Somogyvár-Vinkovci telepen és a Duna mentén protonagyrévi környezetben talált késő

vučedoli edénytöredékek alapján a három régészeti kultúra részben egyidősnek tekinthető. Ez a stabilnak mondható vučedoli időrend alapján egyben azt is jelenti, hogy az eddig feltételezettnél korábban, már a magyarországi kora bronzkor első szakaszában számolni kell a Dél-Dunántúl belső területein a Somogyvár-Vinkovci, a Duna mentén pedig a protonagyrévi népesség megjelenésével. A fentiek alapján a Kiskonda-patak menti kora bronzkori leletek többségét – figyelembe véve az eddigi ¹⁴C-es radiokarbon adatokat is – Kr. e. 2600–2400 közé lehet keltezni.

A patak melletti domboldalon mintegy 105×120 m-es területen házak, gödrök, árkok szürke, hamus foltjai jelentkeztek. A házak egymástól távol, szabálytalan sorokba rendezve helyezkedtek el, a közöttük lévő térségben különböző funkciójú objektumok: agyaggyerő, hulladék-, tároló- és konyhagödrök voltak. Néhányat a római kor vagy az Árpád-kor során megbolygattak, ezek funkcióját ma már nehéz meghatározni. Az előkerült leletek (elsősorban a kerámiatöredékek) alapján egy Kr. e. 3–2. századi kelta település nyomai kerültek itt napvilágra. A mai Dombóvár központjában lévő kis település a közeli Szalacsán lévő megerődített központot övező falusias közösségek egyike lehetett, de az továbbra is kérdéses, hogy néhány családos kistelepülés vagy a nagyobb falvak egyike volt-e. A feltárt 13 ház kissé földbe mélyített, téglalap alakú volt. Oldalaik 2–3×4–6 m hosszúak, a rövidebb oldalak mentén található cölöpök tartották a tetőszerkezetet. Felmenő falaik vesszőfonatosak, agyaggal tapasztottak voltak, erre utal a feltárás során előkerült sok kisebb-nagyobb áglenyomatos paticsdarab. A házak pontos funkcióját meghatározni nem tudjuk, mivel erre egyértelműen utaló leletcsoport nem került elő, sem méretükből, sem kialakításukból nem következtethetünk rá. Bár kemence egyikhez sem csatlakozott, az utóbbi évek kutatásai alapján nem zárhatjuk ki, hogy valamilyen más fűtőberendezéssel – esetleg anélkül is – lakóházak voltak. Az egyik ház É-i fala mentén, közvetlenül a padlón, egy újszülött csontváza feküdt. Helyét nem jelölte semmi, de nem is ásták be a ház padlója alá.

A gazdag kerámiaanyag mellett viszonylag kevés a személyes vagy viseletre utaló tárgyak száma. Az egyik házból előkerült, hosszú testű, alsó húros, sima kengyelű, lábán gombbal díszített vékony huzalból készített fibula a korszakban gyakran előforduló forma, ahogyan a fekete gagátból készült, egyszerű karkötő is.

Dombóváron már a 19. sz. végétől – a téglagyarak agyaggyerőinek megnyitásától és az út- és vasútépítkezések kezdetétől – folyamatosan vannak adatok késő római sírok, vagy feltehetően ilyen sírból származó tárgyak előkerülésére. Sajnos azok pontos helye és leírása nem mindig maradt fenn, mint pl. a 1926-ban a Kölcsey utcai játszótéren előkerült téglasír megtalálási körülményeit sem ismerjük. Késő római temetkezések nagyobb, összefüggő területen először 2007-ben a Tesco építését megelőző feltáráson, a terület ÉNY-i részén kerültek napvilágra. A 22 sírból álló temetőrészlet elhelyezkedé-

séből és a terepviszonyokból arra lehet következtetni, hogy ÉÉNy-i irányban a sírmező még tovább folytatódik. Feltehetően a most feltárt területen is elpusztult már néhány sír talajerózió és korábbi földmunkák során. A feltárt sírokon kívül más, ehhez a korszakhoz köthető objektum nem került elő, ahogyan a 2–3. századra tehető szórvány érmek és terra sigillata sem.

A sírok többsége K–Ny-i tájolású, egyszerű földsír volt. Bár a későbbi korok során többet megbolygattak, jól megfigyelhetők a római kori temetkezési szokások. A halottakat fejjel K-i irányba, hanyatt fektetve, karjukat nyújtva a test mellett vagy a mellkason, ill. a medencén egymásra helyezve temették el. Ettől eltérően az egyik sírban a csontok elhelyezkedéséből arra lehetett következtetni, hogy az elhunytat nem a földre, hanem egy kerevetszerű alkalmasra fektették. Egy másik esetben a felhúzott vállak és a szorosan a test mellé rakott karok arra utaltak, hogy a halottat lepelbe tekerték be. Mivel a kiásott sírgödört a temetés után azonnal visszatemették, a föld megőrizte a csontok – különösen a koponya – és az edények épségét. Ezzel szemben egy nagyméretű, négyzetes foltal jelentkező sírnál mind a koponya, mind az edények rossz állapotban, teljesen szétlapulva kerültek elő. Ez úgy történhetett meg, hogy a sírgödört gerendákkal bélelték ki és deszkákkal fedték le, ezért amikor a fa elkorhadt és beszakadt a sír teteje, a felette lévő földtömeg rázuhant és összetörte a csontokat és az edényeket.

Észak-déli tájolású sírok két helyen kerültek elő. Fejjel D-nek fektetett, kettős sír a többi között, a feltárási terület Ny-i szélénél került elő. A sírban egy fiatal, 18–20 év körüli nő és egy 9–11 éves gyermek csontváza volt. Mindkettőjüket melléklet nélkül, a gyermeket feltehetően a ruházatához tartozó bronzverettel és vascattal temették el. Ettől a sírcsoporttól távolabb, az ásatás K-i szélénél két különálló, de szintén É–D-i tájolású sír volt. Az egyikben egy lovat találtunk, szájában zablával és valószínűleg utólag a tetemre tett nyereggel. Tőle mintegy 3 m-re, egy téglával kifalazott és háztetőszerűen lefedett, megbolygatott római sír került elő. Az ásatás során kiderült, hogy többszörös bolygatással és egymásra temetéssel állunk szemben. A téglasírba eredetileg egy meglehetősen erős, robosztus termetű egyént temettek. Később a sírt feldúlták és kirabolták, majd a téglakeret és törmelék közé – ugyanilyen tájolással, de melléklet nélkül – 25–35 év körüli nőt temettek. A keltező értékű sírmellékletek hiánya miatt a temetés időpontját nem tudjuk, csupán annyi biztos, hogy későbbi mint a másik temetkezés. A téglasír peremére egy nagytetű, jól kifejlett kutyát fektettek, pozíciójából úgy tűnt, hogy akkor helyezték a sírba, amikor még a tető épségben volt, vagyis a korábbi temetkezéshez tartozik. Kérdéses, hogy a téglasír és a közelében lévő lósír milyen viszonyban van egymással, a lósír a római korhoz tartozik-e? A téglasírba temetett egyén megmaradt mellékletei (ezüst övcsat és szíjvég, tokos lánca, kés és szekerce) alapján jómódú lehetett, talán saját lovát temették mellé. A kö-

zeli Mágocson tártak fel hasonló temetkezést: három, Ny–K tájolású, téglából és kőlapokból összeállított sír közelében két, ugyanolyan tájolású lócsontváz feküdt. A sírok és lótemetkezések közötti összefüggést ebben az esetben sem lehetett megállapítani.

A téglasírban elhelyezett halottnak jó minőségű, ezüstből készült övcsatja és szíjvége volt. Sírjának padkájára nagyméretű, 35 cm hosszú, köpűs, szárnyas, vas láncahegyet tettek (esetleg otthagyták?).

A nőknek egyszerű ékszereik voltak, többségük bronzból vagy csontból készült. Három sírból került elő fülbevaló, az egyik díszítetlen, ezüsthuzalból, a többi bronzhuzalból készült csüngős fülbevaló volt. Változatosabb a karkötők kialakítása: a sima bronzkarika, a nyitott, végein vésett díszű, a bronzszálakból csavart és a bronzpántból kialakított, hólyagos díszű változat is megtalálható. Különösen szép az, amelyet bronzdrótra fűzött sötétkék sokszögletű gyöngyökből alakítottak ki. Emellett a 2–3 apró bronzzegeccsel egymáshoz rögzített végű, vékony csontkarkötőt is kedvelték. A karkötőket a bal karon viselték, vagy elosztva a két karon, de mindig a balon volt több. A gyerekek, fiatal lányok bronzgyűrűt, és sok, apró színes üvegpasztagyöngyből készült nyakláncot viseltek. Különösen szép az a gyermeksírból előkerült faragott végű csont hajtű, amely egy női büsztöt ábrázol. (Az illusztrációt lásd lent!)

A kerámiaedényeket a sírgödörön belül a halott lábához vagy fejéhez tették. A tálban gyakran az étel maradványai, apró állatsontok voltak. A tálak formája egyszerű, a korszakban megszokott, enyhén behúzott peremű. Előfordul a késő római korra jellemző simított, fényes felületű tálka is. A korsók változatos megjelenésűek: előfordul festett, zöldesbarna vagy vörösbarna mázas, valamint a simított felületű, felhúzott fülű forma is. A poharak és bögrék között egyszerű, szürke gömbös testű kerámiaedény és halványkék vagy halványzöld, kúpos üveg pohár is volt.

A 23 eltemetett egyén közül 12-nek, vagyis kb. a felének tettek érmet a sírjába. Ez az arány elég magas, de a dél-pannoniai temetőkre jellemző. Az érmek darabszáma síronként 1 és 26 között változik, de többségében 3–5 db volt. Érdekes megfigyelés, hogy több esetben is mintha valamilyen szerves anyagba tekereselve kerültek volna a sírba. A síron belül általában a kéz vagy a lábszárak környékén helyezték el őket. A legkorábbi érmek Maximianus Herculus (286–310) és Galerius Maximianus (293–311), a legkésőbbiek I. Valentinianus (364–375) és Gratianus (367–383) császárok veretei voltak. Különös, hogy a temető legkorábbi és legkésőbbi veretei ugyanabból a sírből kerültek elő, hiszen a verési idejük között mintegy 70 év telt el! A 3. sz. végi–4. sz. eleji veretek igen jó állapotúak, szinte „verdefényesek”, ugyanakkor a 4. sz. végi érmek már sokkal kopottabban. Ezért feltételezhető, hogy a mindennapi életben gyakran használt kopott érmék az eltemetés körülbelüli időpontjának meghatározásában segítenek, míg a szép kivitelű, nagyobb érmek valamilyen más okból kerültek a sírba. Ezt alátámasztja az érmek elhelyezése is: a jobb vállnál, a kulcsonton kerültek elő, ez esetleg arra utalhat, hogy nem útravaló pénz, hanem ékszerek vagy ruhadíszek voltak.

A mellékletek között egyszerű, mindennapi használati tárgyak is voltak. Vaskéseket férfi- és női sírokban egyaránt találhatunk. Az egyik férfisírba kb. 10 cm hosszú, négyzetes átmetszetű, hegyes tárgyat tettek: ár vagy lyukasztó lehetett. A dél-pannoniai késő római temetők jellegzetes tárgy típusa a pontosan nem meghatározott funkciójú vasnyárs vagy vasvessző. Ezek női és gyermeksírokban, általában a lábszáron keresztbe téve kerültek elő. Hosszúságuk 22–30 cm között változik, kör átmetszetűek, tömörek. Mivel női sírok melléklete, a kutatók egy része valamilyen női tevékenységgel összefüggőnek tartja, fonálgombolyítónak, kéziguzsalynak határozták meg. Ásatási megfigyelések alapján főleg szárnyascsontok vannak mellettük, ezért nem kizárt, hogy a sírokba helyezett ételmellékletekhez kapcsolhatók.

A vizsgált mellékletek alapján úgy tűnik, hogy a Konda-patak menti temetőbe a 4. sz. közepétől az 5. sz. elejéig temetkeztek. Ebbe a korszakba illeszkednek a Dombóvár területén a 20. sz. folyamán a Kölcsény utcában, a VII. utcában és a kaposulai út menti I. sz. téglagyár területén felszínre került sírok is. A sírba tett tárgyak megegyeznek a korszakban a Balatontól D-re szokványos típusokkal.

Ha térképre vetítjük a Dombóvár területén eddig előkerült késő római sírokat, akkor kirajzolnak egy nagyjából K–Ny irányú vonalat, ami feltehetőleg egy út lehetett, hiszen a rómaiak temetőiket a településekről kivezető utak mentén helyezték el. Ettől az úttól É-ra feküdt a 2007-ben feltárt temetőrészlet – feltehetően a hetényi erőd felé vezető É–D-i irányú úthoz futó, a Perekaci-árok vonalát követő átkötő út mentén. A Kapos völgyét átszelő főút a terepviszonyok és az I. sz. téglagyár sírjai által is jelzeten nagyjából a mai temető melletti földesút vonalában futott É-ra az egykori Iovia felé. Továbbra is kérdés, hogy milyen településhez tartozhattak a temetőt alkotó, különálló sírcsoportok. A sírok mellékleteiből, a földrajzi viszonyokból, valamint az eddig ismert településhálózatból kiindulva talán egy vicus, esetleg villagazdaság lehetett. A 3. sz. végén készült útleírás, az Itinerarium Antonini adatai alapján a Sopianae–Arrabona és a Sopianae–Aquincum útvonalon lévő *Pons Sociorum* és *Pons Mansuetiana* nevű útállomások közül az egyik a mai Dombóvár területére esett. Késő római szórványleletek egyedül a Békátó környékéről ismertek, de kicsi a valószínűsége, hogy az ezen a szakaszon mocsaras Kapos túlsó oldalán kell keresnünk a települést. Az utak és sírok fent vázolt elhelyezkedése alapján a római kori települést a Kiskonda-patak, a Perekaci-árok és az egykori I. sz. téglagyár közötti háromszögben lévő löszplatón feltételezhetjük, melynek jelentőségét az adta, hogy utak kereszteződésénél és a patakon átkelésre alkalmas területen feküdt.

Az Árpád-kori falu áthúzódott a főút D-i oldalára is, ahol a téglagyár agyagbányájában Kőhegyi Mihály már 1962 kora tavaszán a településhez tartozó kemencét és gödört valamint sírokat bontott ki. A sírok egyikében egy nő feküdt, mellén szív alakú bronzcsüngő, derekánál néhány kerek övveret, bordáinál egy madár lábszárcsontjából készült tütartó volt. A férfi mellett nem találtak viseletre, szokásokra utaló mellékletet. Az ásató régész a kerámiatöredékek és a sírleletek alapján a lelőhely korát a 11. századra keltezte. Megfigyelése szerint az agyagbányászat során mintegy 60–70 sír pusztulhatott el, melyekből a munkások korábban gyöngyöket és S-végű hajkarikákat gyűjtöttek össze, s adtak át később a szekszárdi múzeumnak. A Tesco áruháznál végzett kutatás során az Árpád-kori faluhoz tartozó ház, öt kemence és 17 gödör feltárt leletanyagában nagy számban fordultak elő cseréptöredékek, ugyanakkor a leletanyagban nem található meg a későbbi korszakra jellemző kerámiatípusok (korsók, tálak, kályhacsempék, kályhaszemek, kaolinos soványítású poharak, fazekak), vagyis mindezek alapján a település elnéptelenedését legkésőbb a 13. sz. végére kell tenni.

A néhány házból álló település a Sziget-erdőben mély sáncárokkal védett, a környék birtokosának lakótornya körüli apró falvak azon sorába tartozott, melyek a gazdálkodás átalakulása, a településkoncentráció következtében a 13. században, nagyjából a tatárjárás idejére elnéptelenedtek. A hagyományos, ill. letelepült

életmódváltás egyik apró jele volt a kemenceplatniba tapasztott rengeteg cserépbogrács-töredék. Feltárássra került olyan kemence, amelynél a platni sározását háromszor is megújították, de fazékdarabot alig tettek bele. Az összetört bográcsok nagy száma arra utal, hogy ez az edénytípus valószínűleg „kiment a divatból”; feleslegessé vált, hiszen a kemencében való főzéshez egyenes aljú fazéokra volt szükség. Ezek szerint a szabadműzön lógó cserépbográcsot a régi, szabadabb életmód jelképének is tarthatjuk, melyet végső hasznosításaként – akár csak a régi világot – összetörve a jobb hőtartás érdekében a kemence aljába tapasztottak. A feltárthoz hasonló kis települések közül a belterjesebb gazdálkodás miatt a birtok központjához közelebbi, a város mai nevét adó Dombai család vára körüli falu erősödött meg, ez vonzotta magához a környék lakóit, a Kiskonda-patak Ny-i partja pedig elnéptelenedett a középkor későbbi századaiban.

A K-re lejtő partoldalba a 16–17. században Ny–K tájolású soros elrendezésű sírokat ástak. A feltárt, szabályos sorban elrendezett négy sírban fejfel Ny-nak feküdtek a halottak, kettőben pedig teljesen szokatlan módon temették el a halottat. A meglehetősen szegényes mellékletű temetkezésekben csak néhány apró gyöngy, pityke segítette a kormeghatározást. A 151. sz., rendellenes helyzetű csontváz esetében a megnyesett felszínen két középkori sír között pontosan középen egy tizenéves gyermek derékcsigolyája állt ki a földből. Körbontás után a kis medencelapátok csúcsa is kivillant. Szokatlan volt a csontok helyzete, hiszen az anatómiai rend alapján úgy tűnt, bolygatatlank. Csak amikor a medencecsont alatt lefelé álló combcsontok is láthatóvá váltak, akkor vált világossá, hogy itt különös módon, a halottat állva temették el. (Az illusztrációt lásd fent!) Lassan a sírgödör formája is láthatóvá vált. Az altalajba a nyesett felszíntől még 1 m-re mélyedő, felül 60–70 cm széles, lefelé fokozatosan 40 cm-re szűkülő, kerek, oszlophelyszerű gödör nyugati oldalának támasztották a halottat, amelynek arca ily módon K-re nézett, mint a késő középkori temető többi sírja esetében. A kicsit túlfeszített bal lábbal szemben az enyhén behajlított jobb láb azt a benyomást keltette, mintha valaki csak kényelmesen támaszkodna a fal mellett. Azonban a bokarészen összeérő két allászárcsont felveti annak lehetőségét is, hogy a lábak össze voltak kötve. A keresztcsont magasságában, a csigolyák mögött négy különböző méretű, sötét-, világoskék és fehér gyöngy volt.

Néhány méterrel odébb a középkori sírsorba illeszkedően ismét egy álló helyzetű csontváza (50. sír) bukkantunk. Mellette a deréktáji résztől a térdízületek vonaláig egészen apró, 2–4 mm körüli sárga, kék, zöld színű, kerekded és hosszúkás gyöngyök voltak szétszóródva. A farokcsigolyák alatti részen pedig egy zöldre oxidálódott, összelapult, eredetileg gömb alakú pityke volt. Hasonló került elő a szomszédos 43. sír háton nyújtott halottja mellől is, mutatva a különböző rítusú temetkezések összetartozását.

A rítus, a templom hiánya, a mellékletek alapján egyaránt feltételezhető volt, hogy itt egy idegen, a közeli Békátón feltárt török kori temetőhöz hasonlóan a Balkánról idesodródott népesség temetkezési helyével számolhatunk. Ezt az embertani vizsgálatok eredményei is megerősítették. Pap Ildikó antropológus vizsgálatai szerint a 151. sz. sírban fekvő fiatalabb leány 14–17 éves lehetett, csontjain semmilyen betegségre vagy erőszakos beavatkozásra utaló elváltozás nem volt látható. Az 50. sz. sír idősebb női halottja feltehetően 40–50 éves, 160–165 cm magas lehetett. Betegségre utaló elváltozás ebben az esetben sem volt látható, azonban a jobb sarokcsont belső felszínén egy 23 mm hosszú vágás volt, mely nem mutatta gyógyulás jeleit. Csontozata pedig a Fonyód-bézsénypusztai és a közeli békátói lelőhely balkáni eredetű népességével mutatott hasonlóságot. Arra az egyszerűnek tűnő, mindenkit érdeklő kérdésre, hogy a magyarországi ásatásokon eddig ismeretlen, álló helyzetű temetkezések különös szokás vagy kegyetlen büntetés, esetleg az élve temetés emléke, csak a további tudományos feldolgozó munka során kaphatunk választ.

A régészeti lelőhely a feltárt területtől NyÉNy-ra lévő platón is folytatódik.

BORUZS KATALIN – SZABÓ GÉZA

145. Dombóvár, Köztársaság utca
(Kiskondai-patak K-i oldala)
(KÖH 62112)
(Tolna megye) B, Kö, Tő, Ú

2009. május 27. és július 13. között megelőző feltárást végeztünk a Kiskondai-patak völgyében, annak K-i

oldalán. Az Aldi-áruház építését megelőző, 10 506 m²-re kiterjedő humuszolás során régészeti objektumok és leletek kerültek elő. A feltárás során összesen 462 objektumszámot osztottunk ki, melyek a késő bronzkori és középkori telepjelenségekhez, ill. egy, a középkortól a 18. sz. középső harmadáig üzemelő malomhoz tartoztak.

Az urnamezős kultúra korai időszaka településének gödrei a Kiskondai-patak K-i partján, főként a magasabban fekvő részekén kerültek elő. Az állatcsontok, kerámiatöredékek mellett talált rengeteg erősen átégett vesszőfonatos tapasztásdarab, patics között előkerült áttört, kohóhoz tartozó rostélydarabok, olvadt bronzrögök és az ép bronztárgyak viszonylag magas száma azt is jelzi, hogy komoly ipari tevékenység folyt itt. A rendkívül változatos formakincssel, gazdagon díszített, gyakran peremükön, vállukon síkozott vagy ferdén árkolt edények töredékei mellett a bronzleletek alapján is a települést a Ha A időszakra lehet keltezni. Feltűnő, hogy a feltárás során az olvadt fémrögök mellett az előkerült bronztárgyak többsége szépen díszített, nagyobb szakmai igényességgel kidolgozott, különböző formájú tű, szerszámok közül csak egy fűrészlap töredékét találtuk meg. A korong fejű, a végén megvastagodó vagy a kettős csonka kúp fejű tűk szárát gyakran fenyőágminta díszíti.

(Az illusztrációt lásd balra!) Hasonló tárgyak a kurdi típusú bronz kincsleletekben széles körben megtalálhatók.

A bronz olvasztására használt kohóhoz tartozó rostélytöredékeket csak az utóbbi időben sikerült megfigyelni a korszak néhány településén. Ezek a bronzművességnek azt a szintjét jelzik, ahol már a kedvező légmozgást kihasználva széltorlasztásos kohót építettek. Ilyen kohókkal csak a nagyobb települések, jelentősebb, állandó műhelyeiben számolhatunk. A késő bronzkori település a löszplatón a megfigyelt területen túl is folytatódik, mint azt a 61. sz. út Kórház utca végében kiépített új csomópontjánál később előkerült újabb leletek is bizonyítják.

A patak völgy Ny-i oldalán a középkorban malmot építettek és egy kis természetes, beugró katlan felhasználásával malomtavat alakítottak ki. Itt a feltöltési rétegben számos gótikus, 13–14. századi kőfaragvány is előkerült, melyek az ábrahámi cisztercita apátság épületéhez tartoztak.

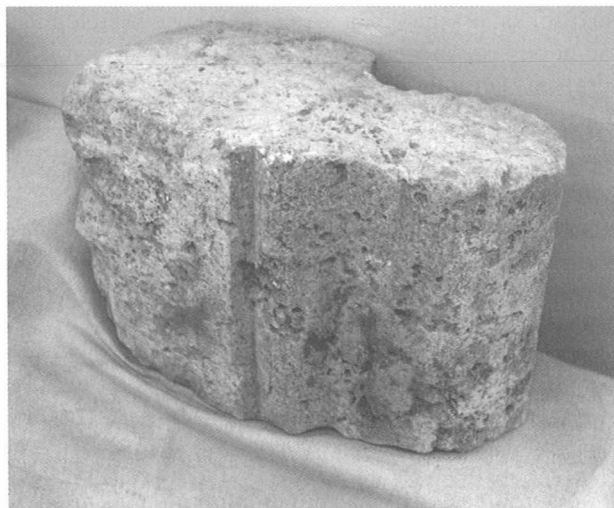
Az első, faszervezetű malomépülethez tartozó járósíntet a későbbi tereprendezések és átépítések teljesen megsemmisítették, így erre a korszakra utaló régészeti leletek nem kerültek elő. Azonban a kibontott alapárokrészleteket fedő török kori feltöltési réteg tanúsága szerint a legalább kéthelyiséges, rótt gerendákból készített falakat még a ciszterci kolostor működésének idejében emelték. A malmot a Kiskondai-patak vízzel táplálták, a mai túskei tótól, az egykori ábrahámi apátság alól induló csatornarendszeren keresztül. A terepviszonyok alapján feltételezhető, hogy már ekkor is gáttal duzzasztott halastó volt ezen a felső szakaszon. A domborzat miatt a malomárkot a mély területeken töltések vagy deszkapalánkok között kellett átvezetni, a malomtavat pedig a patak völgyének egy kis természetes öblözetében alakították ki. A 16–7. századtól megszorodó éremleletek és a feltöltési rétegek szerkezete, a malomárok nyomvonalának változatai alapján a török kortól viszonylag jól követhető az átépítések története. A környéket a török hadjáratok az 1540-es évek közepére alaposan feldúlták, valószínűleg a kolostorral együtt a malom is ekkor szenvedett nagyobb károkat. Azonban I. Ferdinánd 1550 körüli, a malomtó iszapos feltöltődésének tetejéről előkerülő veretei arra mutatnak, hogy a Kiskonda mentén a molnárok hamarosan ismét örölni kezdtek. A lassan feliszapolódó malomtó miatt a 17. sz. elejére szükségessé vált egy teljes felújítás. A malomtavat kikutorták, a keréknél kialakuló turbolens áramlás miatt kimosott mély gödröket a kolostortól idehordott nagyobb kövekkel, téglákkal töltötték fel. A malomcsatorna torkolatát is arrébb helyezték, s a feltöltött területen új, cölöpalapozású malomépületet emeltek. A feltöltési rétegből feltűnően nagy számban kerültek elő I. Rudolf legkésőbbi és II. Mátyás korai pénzei, amelyek alapján az átépítést az 1610-es évek elejére lehet keltezni.

Az érmekek alapján feltételezett építési periódust a malomkerék alól a vizet elvezető árok oldalában talált facölöpökből vett minták évgyűri alapján utóbb elké-

szült dendrokronológiai vizsgálatok is megerősítették. A négy megvizsgált minta közül kettő a nedves, mocsaras környezetet kedvelő kocsányos tölgyre, kettő pedig a szárazabb dombhátakra jellemző kocsánytalan tölgyre mutatott. A két tölgyféle eltérő élőhelye alapján felmerült az is, hogy a megfigyelt facölöpök legalább két építési periódushoz tartoztak. Sajnos a minták egyikén sem volt kéregmaradvány, vagy a fa szíjácsához tartozó évgyűrűk. Így a legtöbb, 44 évgyűrűt tartalmazó cölöp alapján is csak becsülni lehetett, hogy fáját legkorábban 1610-ben vágták ki. A török kiűzésekor valószínűleg ez a malom is elpusztult, mint a vár melletti, amelyre az új tulajdonos, Eszterházy Pál megbízásából a birtokot felmérő Kelcz Mihály 1692. évi összeírásának azon megjegyzése utal, mely szerint „*Vagyon az Berken egy Puszta Malom helyly, az holott az előtt az Töröknek Malma vólt, azt jövendőben meghcsinálhatni.*”

A javítás hamarosan a patak mentén is megtörtént, mert a felső omladékrétegben feltöltésben a korábbi ezüstdénárok helyett már I. Lipót krajcárja került elő. Ehhez az időszakhoz köthető az épület alapozásához az ingoványos talajnak az apátság már erősen mállott, mindössze öklömnyi törmelékdarabokat tartalmazó omladékéval való újbóli feltöltése, és a malomcsatorna torkolatának áthelyezése. Sokáig okozott fejtörést, hogy a feltárás során nagyobb mennyiségű gömbölyűre kopott tégladarabokat találtunk. Csak a felület teljes feltárása után vált világossá, hogy az újjáépítés után a malomkerék alá a lezúduló víz csillapítására, a kimosódások megakadályozására gondosan a volt apátság területéről összegyűjtött tégladarabokat helyeztek. Egy 1712-es jelentés szerint Tüskénél „*Ugyan a megírt pusztán egy alólcsapó egy kerekű malma is vagyon az uraságnak; a molnár harmados benne.*” A malom az Esterházy család iratai között őrzött 1734-es térképvázlaton még szerepel, azonban a század végi katonai felméréseken már nem. Valószínű, hogy a terület végleges megváltását követően, az 1735 után felépített új birtokközpont felépítése után a tulajdonosok számára a továbbiakban a már egyébként is erősen feltöltődött területen nem volt gazdaságos az őrletés.

A tüskei malom feltárása számos további kérdést is felvet. Az ásatás során például jól látható volt a metszetalakon, hogy a feliszapolódás jellegzetes, vékony sárga-barna csíkjai nemcsak a malomtő területén jelentkeztek, hanem azon túl is, és maga a malomcsatorna is mélyen belevágott abba. Ez csak akkor magyarázható, ha feltételezzük, hogy a Kiskondai-patak völgyét már jóval az Árpád-kor előtt is gáttal lezárták, vizét halastóvá duzzasztották. Ugyancsak nehezen érthető, és ezért műszerekkel többször is leellenőriztük, hogy miért van az, hogy a torkolatnál 117,07 m tengerszint feletti magasságú csatorna alja a patak folyásirányával szemben a tüskei gátig készített metszeteinkben folyamatosan 0,5%-os ellenkező irányú lejtést mutat. A lejtés szöge első pillanatra elhanyagolhatónak tűnhetne, de a 450 méteresen megfigyelt csatorna hossza miatt összességében ez már jelentős, egyelőre nehezen magyarázható szintkülönbség.

gében ez már jelentős, egyelőre nehezen magyarázható szintkülönbség.

A malom feltárásakor előkerült számos érme és gyűrű, medál ellenére a régészeti leletek közül mégis a malomtőbe szórt, az egykori ábrahádi ciszterci kolostor épületéhez tartozó kövek tekinthetőek a legfontosabbnak. A kutatás során, ha másodlagos helyzetben is, de először sikerült feltárni egyértelműen az apátsághoz tartozó kőfaragványokat. A rózszaablakhoz, kapubéllethez tartozó töredékek, 8–10 cm vastag idomtégglák alapján egy impozáns, gótikus épület látványa bontakozik ki előttünk. A fehér mészkő faragások és az idomtégglák, ill. a rózszaablak vörösmárvány küllői egy színeiben is gondosan megtervezett épületre utalnak. (Az illusztrációt lásd fent!) A most előkerült leletek hozzájárulnak ahhoz, hogy megkezdődjön végre a kolostor tervszerű régészeti kutatása.

A malom feletti löszháton török kori, minden bizonynyal a szemközti dombon lévő temetőhöz tartozó település 63 beásása került elő. Ezekből török mázas kerámia-töredékek, hálósúlyok, tálak, lábasok, redukált égetésű és sárga gyorskorongolt korsók, jellegzetes bepecsételt díszítésű, ún. „bosnyák” kerámia-töredékek kerültek elő, valamint cseréppipa és néhány cserépbogrács-töredék látott napvilágot. A peremüknél T-keresztmetszetű, oldalukon körbefutó vonalakkal, hullámvonalakkal díszített cserépbográcsok az Árpád-koriaktól eltérően már gyorskorongon készültek. A korszakban már szokatlan módon a leletek csaknem fele kézi korongolású edény, főként kavicsal vagy homokkal soványított, zömében erősen csillámos szürke, szürkésbarna, gyakran feketére égetett fazekak. Néhány alján kis kereszt alakú fenékbélyeg látható. A gyorskorongon készült korsók egy része redukált égetésű szürke, díszítetlen, másik csoportja vörös, ill. sárgásbarnára égetett, finoman bekarcolt fésűs vonalkötegekkel, hullámvonalakkal, függönyívvekkkel, néha fogaskerékkel benyomott vonalsorokkal díszített. Párhuzamaik alapján egyértelműen a Balkán felé mutató edénytípusok mellett a késői leletek között néhány írókás és sgrafittós táltöredék is feltűnik, ami az írott

forrásokkal összhangban arra utal, hogy e kis település rác népessége megérte a 18. sz. eleji változásokat is. A sgraffittós kerámia része a török kori és balkáni hagyományoknak is, azonban az előkerült leletek vizeszöld ólomháza egyértelműen a német területek felől már a 16. századtól érkező, de tömegesen csak a 17–18. sz. fordulójától felbukkanó edényekhez tartozik.

A lelőhely a Ny-i oldalán futó patak kivételével minden irányban folytatódik a szomszédos telkeken is.

BORUZZ KATALIN – SZABÓ GÉZA

146. Dombóvár, Köztársaság utca–Kórház utca (KÖH 62112)

(Tolna megye) B

A Kórház utca és a 61. sz. főút csomópontjának átépítésekor, a 2009. augusztus 13. és október 20. között végzett régészeti szakfelügyelet során megfigyelt jelenségekből arra következtethetünk, hogy az út É-i oldalán, a leendő Aldi áruház területén feltárt késő bronzkori település a löszplátón a korábban megfigyelt területen túl is folytatódik. A humuszrétegben megfigyelt őskori patics- és kerámiadarabok mellett egy, korábban már a telefonkábelrel átvágott gödörből előkerült leletek alapján ez a lelőhelyrész is az urnamezős kultúra HaA időszakára keltezhető.

SZABÓ GÉZA

147. Dombóvár, Szőlőhegy (Sarok-dűlő)

(Tolna megye) Ő, Ró, N

2009 szeptemberében szennyvízberuházáshoz kapcsolódóan terepbejárást végeztünk a tervezett nyomvonal mentén.

Sarok-dűlő 1. (KÖH 72519): A település ÉK-i szélénél, a Kapos valamikori árteréből kiemelkedő dombvonulat É-i harmadán, mintegy 300×100 m-es területen figyeltük meg a házak felőli lankásabb részen intenzívebben jelentkező lelőhelyen az őskori és népvándorlás kori telepet.

Sarok-dűlő 2. (KÖH 72521): Az említett dombvonulat D-i részén, mintegy 50×50 m-es területen figyeltük meg az eléggé szórványosan jelentkező római kori lelőhelyet.

Munkatársak: Kovacsóczy Bernadett, Künsztler Tamás, Necze Gábor, Orha Zoltán, Tóth Gábor.

CZÖVEK ATTILA – ÓDOR JÁNOS GÁBOR

148. Dombóvár határa

(Tolna megye) Ő, R, B, Ró, Á, Kk

2009 júliusában terepbejárást végeztünk az 520 hektáron tervezett öntözésfejlesztés területén Dombóvár és Nak határában.

Delelői-tábla 1. (KÖH 70827): A szilfási állattartó teleptől Ny-ra, egy ÉNy–DK irányú vízfolyást D-ről határoló dombvonulaton található az É–D tengelyű,

mintegy 1 km hosszú és 300 m széles, a felszínen igen intenzíven jelentkező késő rézkori település. A lelőhely É-i harmadában, viszonylag kisebb területről római kori kerámiát is gyűjtöttünk.

Delelői-tábla 2. (KÖH 70629): Ugyanennek a dombvonulatnak a platóján, ÉNy-i végén kisebb területről gyűjtött, megfigyelt tegulatöredékek és mészkődarabok arra utalnak, hogy a római korban valamiféle épület lehetett itt.

Delelői-tábla 3. (KÖH 70631): Az előző lelőhely ÉNy-i szomszédságában, a fentebb említett ÉNy–DK irányú és egy Ny–K irányú vízfolyás találkozásánál, már nagyobb részt Nak területén található a völgyeket ívesen követő, kb. 700×150 m nagyságú lelőhely. Az igen intenzíven jelentkező középkori faluhely É-i részén, a patakok szegletének közelében talált leletek alapján ide helyezhetjük a település templomát és temetőjét. Levéltári adatok alapján valószínűleg a középkori Nosztány faluval azonosíthatjuk a lelőhelyet.

Delelői-tábla 4. (KÖH 70627): A szilfási állattartó teleptől ÉNy-i irányba, a Nosztány-pusztá felé vezető földút É-i oldalán, a szóban forgó plató legmagasabb részén található a viszonylag kis területről gyűjtött őskori kerámiákkal jellemezhető lelőhely.

Kiskondai-halastavak (KÖH 70843): A szilfási állattartó teleptől 1,5 km-re DK-re, a Kiskondai-patak felduzzasztásával létrehozott halastó Ny-i partján található a mintegy 500×250 m-es késő bronzkori telep. A lelőhely Ny-i felében találtunk egy, a szántással a felszínre került bronz tokosbaltát, amelynek környékét fémkeresővel átvizsgálva körülbelül 10×10 m-es területről, kis mélységből további tokosbaltát, több bronzsarlótöredéket, karperectöredékeket, bronzgombokat és néhány nagyobb méretű bronzpogácsát gyűjtöttünk. A tárgyak egy késő bronzkori depó részét képezik.

Nosztány-dűlő (KÖH 70845): Az állattartó teleptől kb. 1 km-re DK-re, a földút Ny-i oldalán, egy valamikori vízfolyás bal partján néhány Árpád-kori kerámiát gyűjtöttünk, ami egy kisebb méretű telep létre utal.

Szilfás-dűlő 1. (KÖH 70841): Az említett állattartó teleptől 900 m-re K-re, a gazdasághoz vezető út É-i oldalán lévő dombháton található a szórványosan jelentkező, körülbelül 100×100 m nagyságú, közelebből meghatározhatatlan korú őskori telep.

Szilfás-dűlő 2. (KÖH 70839): A szóban forgó majorságtól 800 m-re K-re, a gazdasághoz vezető út É-i oldalán, egy valamikori vízmosás erdős sávja mellett egy 100×100 m-es területről gyűjtöttünk néhány őskori kerámiát.

Szilfás-dűlő 3. (KÖH 70837): Az állattartó teleptől 1,5 km távolságra K-re, a Kiskondai-patak felduzzasztásával létrehozott halastó nyugati partján található a mintegy 500 m hosszú és 150 m széles bronzkori telep.

Szilfás-dűlő 4. (KÖH 70833): A szilfási állattartó teleptől 1 km-re, a halastavak fölé magasodó É-i dombnyúlvány Ny-i felén található a patak vonalát követő, változó intenzitású, mintegy 800×150 m nagyságú,

néhány kora bronzkori kerámiát leszámítva elsősorban középső bronzkori lelőhely.

Szilfás-dűlő 5. (KÖH 70835): A fentebb említett dombnyúlvány K-i felén, a 3. és a 4. lelőhely között terül el a kb. 250×100 m-es, közelebből meghatározhatatlan korú őskori telep.

Szilfás-dűlő 6. (KÖH 70829): A szilfási állattartó telep közvetlen K-i szomszédságában lévő dombvonulat K-i oldalának középső harmadán található a 100×70 m nagyságú római kori lelőhely, ahol bár kerámiát nem sikerült gyűjtenünk, de a nagyobb mennyiségű tegula- és imbrextörredék valamilyen császárkori épület léteire utal.

Szilfás-dűlő 7. (KÖH 70831): Az előző lelőhelytől ÉK-re, a K-i domboldal alsó harmadában található az eléggé szórványosan jelentkező, kisebb méretű őskori telep.

Szilfás-dűlő 8. (KÖH 70625): A szilfási gazdaság mellett K-re lévő dombvonulat É-i felén nagy területről gyűjtöttünk szórványosan előforduló rézkori kerámiát.

Munkatársak: Kovacsóczy Bernadett, Künsztler Tamás, Necze Gábor, Orha Zoltán, Tóth Gábor.

CZÖVEK ATTILA – ÓDOR JÁNOS GÁBOR

149. Drávatamási, Kenderáztató (KÖH 19519)

(Somogy megye) Kú

A Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat Búvárregészeti Szakosztályának régészei az Argonauta Program (finanszírozó: OTKA-NNF 78931) keretében folytatták a 2006 óta kutatott lelőhely felmérését. Fő célunk egy a korábbiaknál pontosabb térkép elkészítése mellett bizonyítékok gyűjtése volt a lelőhely korának végleges tisztázásához.

A korábbi évek során 30 rönkhajó, ill. egy deszkából épült hajó palánkjai kerültek elő. A leletanyagból érdemes kiemelni a két török kori rézedényt, valamint több emberi maradványt. Pethő Gergely 17. századi krónikája szerint itt volt az a rajtaütés 1603-ban, melynek során a magyarok egy török hidat pusztítottak el. Bár az írásos forrás és a régészeti leletanyag összecseng, ahhoz, hogy teljes bizonyossággal állíthassuk, hogy a rönkhajók a török (hajó)hídból származnak, további alátámasztó érvek voltak szükségesek. A legfontosabb bizonyíték maga a hajók faanyaga, mivel elvileg dendrokronológiai keltezéssel pontosan megállapítható lenne kivágásuk időpontja. A valóság ennél bonyolultabb, mivel a Dráva mentére még nincs folyamatos évgyűrűsorozat. Ennek hiányában csupán annyit lehetett megállapítani, hogy a hajók egymással egykorúak.

Oldalpásztázó szonár segítségével sikerült szonárkép-mozaikot készíteni a lelőhelyről. Ezen minden egyes hajó látszik, tehát azok helyzete pontosabban jelenik meg, mint a korábban iránytűvel, mérőszalaggal a nulla közeli látásnál, sodrásban, víz alatt készített vázlatrajzokon. A fizikai nehézségek ellenére a két térkép meglepően jó egyezést mutatott. A szonár segítségével

folyásirányban felfelé és lefelé 5-5 folyamkilométert átvizsgáltunk (beleértve a szigetek környezetét is) és további lelőhelyre nem bukkantunk.

A szonaras felderítés egyik nem várt eredménye az volt, hogy két ponton is találtunk olyan nyomokat, melyek a szabályozás előtti folyómederre utalnak. A képeken markánsan elválnak az átvágott régi medrek széle, ill. alja. Ezek közül az egyik a Dráva-forgónál található, mely pontosan azon a helyen van, ahol a mai meder és a Török domb (ma a Drávaárdonyi temetőben található őrhely) előtt elhaladó feltételezett meder találkozik.

A 22. sz. hajó felett a sodrás elvitte azt a nagy mennyiségű uszadékot, amely akadályozta ennek a térségnek a felderítését. Itt több tölgydeszkát és kisebb gerendát is találtunk. Közöttük emberi csontok heverték. A deszkákból mintát vágunk. Mivel ezekben a mintákban több évgyűrű maradt fenn, mint a hajók vékonyra faragott falában, talán segíthetnek a lelőhely keltezésében is. Ebben a térségben találtuk meg a 2009. évi kutatás fő leletét, egy szinte teljesen ép zöld mázas korsót. Formája alapján az edény török kori, de nem török készítésű –Kovács Gyöngyi (MTA Régészettudományi Intézete) meghatározása.

Idén is vettek részt horvát kollégák a munkában. A 28. sz. hajó térségében ők találták meg azt a területet, ahol a sodrás nagy mennyiségben hordott össze kerámiatörredékeket. Ezek feltárását idén már állt módunkban elvégezni. Egy másik érdekes zónában sok hatalmas kvarckavics töredéket találtunk (több kilogrammos, félbetört kövekről van szó!). Mivel ekkora kavicsok itt helyidegenek, valószínűleg összefügghetnek a lelőhellyel (ballaszt?).

Munkánk idején általában magas volt a vízállás, a sodrás erős, a látótávolság minimális volt. Az utolsó napokban az árhullám miatt már nem lehetett merülni, a palánkhajó feltárását sem tudtuk folytatni.

TÓTH JÁNOS ATTILA

150. Dunaföldvár, Bíbic-alja (KÖH 30736)

(Tolna megye) Á

Az MTA Régészeti Intézete 2009. április 8. és május 20. között elvégezte az M6 RM-9 jelű lelőhely (0525/51, 0525/53, 0525/56 hrsz.) megelőző feltárását, 11 912 m²-en. A lelőhely az M6 gyorsforgalmi út nyomvonalában a 88+050–88+200 km-szelvények között Dunaföldvártól Ny-ra helyezkedik el. A lelőhelyet a gyorsforgalmi út földmunkái közben azonosították a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat szakemberei. A terület humuszolását felügyeletük mellett 2009 februárjában végezték, ugyanakkor a terület Ny-i határa mentén egy 10 m széles sávba eső objektumok feltárása is megtörtént a szállítóút kialakítása érdekében. A feltárás során megfigyeltük, hogy a lelőhely objektumai a nyomvonalat több mint 200 m hosszan, megközelítőleg ÉNy–DK irányban keresztelő homokháton és az attól ÉK-re húzóó mélyebb

részen helyezkedtek el. A lelőhely kiterjedése 200 m hosszúságban lefedte mind a főpálya, mind a párhuzamos földút teljes területét.

A természetes erózió, valamint a mezőgazdasági művelés a feltárt 138 régészeti jelenséget jelentős mértékben elkoptatta, a beásásoknak csak a legalsó, az altalajba mélyedő részét találtuk meg. A területen egy 12–13. századi, Árpád-kori telep gödreit és telekhatároló árokrendszerének szakaszait tártuk fel.

Viszonylag kevés, azonban a korszakra egyértelműen jellemző a leletanyag: hullámvonal-kötegekkel, rádli mintával díszített kerámiatöredékek és cserépbográcsok maradványai. A korszak jellegzetes méhkas alakú tárolóvermei és a területet behálózó, derékszögű árokrendszer mellett feltártuk egy cölöpszerkezetes, feltehetőleg gazdasági funkciójú építmény nyomait, valamint az egykori település egyik kútját is. A kútban ácsolat nyomait nem észleltük.

Egyetlen temetkezést tártunk fel. A háton fekvő, nyújtott vázas, melléklet nélküli sír egy már korábban betöltődött tárolóveremre volt ráásva. A gödör betöltésének tömörödésével a csontváz medencéje is megsülylyedt, a váz enyhén, ívben meghajlott, ami bizonyítja, hogy a gödör betöltődése és a temetkezés időpontja között viszonylag kevés idő telt el, így a temetkezést a mellékletek hiánya ellenére is a korszakhoz tartozóként azonosíthatjuk.

Számos esetben tártunk fel a hulladékgyödrökben emberi maradványokat, több esetben a vázrészek között anatómiai összefüggést nem lehetett azonosítani. Az egyik gödörben négy felnőtt és egy gyermek csontvázának részeit találtuk. Az emberi csontok között semmiféle anatómiai rendet nem fedeztünk fel, a maradványok hiányosak voltak. Számukat csak a beásás különböző pontjairól előkerült koponyák és alsó állkapcsok száma alapján tudtuk meghatározni. Ezekben a gyödrökben kibontott emberi vázak és vázrészek jól megfigyelhetően nélkülözték a korszak megszokott temetkezési szokásának jellemzőit, ill. a vázmaradványok mellett mellékleteket nem találtunk, ezért feltételezhetően a település egykori pusztulási periódusához köthetők. Tovább erősíti ezt a feltételezést, hogy a fent említett gödörben, az öt emberi maradvány alatt megfigyeltük a gödör elsődleges, tárolófunkciójára utaló, egykori deszkafedelének kalcinált maradványait, amely alól égett gabonamagvak kerültek elő. A vázcsontok közötti betöltésből is nagy mennyiségben kerültek elő faszén-, hamu- és paticsmaradványok. Ezt a jelenséget a lelőhely számos gödrénél megfigyeltük. A település egykori erőszakos eredetű pusztulásának elméletét támasztja alá továbbá az egyik tárolóverem oldalából nyíló, az altalaj síkja alatt kialakított, földbe mélyített üreg, amelyben négy emberi csontvázat tártunk fel. A búvóhelyként azonosítható üregben két felnőtt és két gyermek csontvázat találtuk. A gyermekek koponyájánál „S-végű” hajkarikákat bontottunk ki, míg a vázak mellett sarlókat, vasfejszét és vaskést.

Az észlelt jelenségek összessége alapján feltételezzük, hogy egy a 13. sz. során, vélhetően erőszakos események következtében elpusztult Árpád-kori falu maradványait tártuk fel. A pusztításra utalnak az objektumokban észlelt pusztulási rétegek, a részleges emberi maradványok, az üregben talált csontvázak, a kútból kibontott állatvázak és a leletanyag indokolatlanul csekély mértéke. Mindez arra utal, hogy az egykori település életének egy hirtelen, drasztikus esemény vetett véget, amelyet követően a telep területén eltakarították a rombolás anyagi és emberi maradványait, végül a települést szisztematikusan felszámolták és elhagyták.

A végleges dokumentáció elkészítése és a leletanyag elsődleges feldolgozása során felmerült, hogy az építés közbeni feltárás területe és objektumai, a megelőző munkálatok során feltárt Bibic-alja-dűlő lelőhely D-i irányú folytatása. A nyomvonal által érintett szakaszon azonban a két településrész között egy mélyebben fekvő, egykor minden bizonnyal vízenyős, ártéri öblözet húzódott. A lelőhely többi része a nyomvonalától K-re húzódó területen helyezkedhet el.

Munkatársak: Tóth Nóra, Jenei Tamás, Jenei Zoltán és Szabó Annamária régésztechnikusok.

SERLEGI GÁBOR

151. Dunaföldvár, Dohány-völgy (KÖH 67011)

(Tolna megye) Á, Kk

2009. április 14–21. között megelőző feltárást végeztünk az M6 autópálya nyomvonalára eső, RM-23 jelű lelőhelyen, a 0503/105 hrsz. ingatlanon, 1000 m²-en.

A lelőhely a Dohány-völgy D-i részén található, amelyet ÉNy–DK-i irányban vágott a 26. sz. párhuzamos földút nyomvonala. A régészeti objektumok a nyomvonal D-i szakaszán, az ott folyó Kert-kanális melletti területen, a régészeti szakfelügyelet folyamán kerültek elő.

Összesen 9 objektumot tártunk fel, amelyek közül négyet csak részlegesen. A lelőhelyen egy feltehetően a késő középkorban is tovább élő késő Árpád-kori település kis részletét találtuk, házakkal, árokkal és gyödrökkel. A nyomvonal D-i végében futó egykori patakmeder partján 2 késő középkorra datálható külső sütőkemence részletét bontottuk ki. Mindhárom épület faszervezetes építmény volt, az egyikben egy megújított sütőkemencével.

Nagyon kis mennyiségű leletanyag került elő. Kerámiatöredéket csak pár darabot találtunk, ami az épületek felhagyás előtti alapos kitakarítására utal.

A leletanyag a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat budapesti regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumba kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Dohor János, Való György, Mohai Gábor és Beluczki Péter régésztechnikusok. A geodéziai felmérést a Meridián Kft. végezte.

FARKAS ZSUZSANNA

152. Dunaföldvár, Fehérvári-dűlő
(KÖH 59611)

(Fejér megye) Á

Az ELTE BTK Régészettudományi Intézete 2009. március 24. és május 15. között megelőző feltárást végzett az M6 autópálya Dunaújváros–Szekszárd szakaszára (82+800-83+100 km-szelvény) eső, RM-4 jelű lelőhelyen (064/103, 064/99, 064/95, 064/91, 064/87, 064/83, 064/80, 064/77, 063/8 hrsz.), 14 469 m²-en. A feltárást során összesen 163 objektumot tártunk fel, amelyek nagyrészt a kora Árpád-korra keltezhetők, csak néhány késő Árpád-kori gödör került elő, a jelenségek egy része pedig leletanyag és rétegösszefüggések hiányában nem datálható. Az objektumok túlnyomó része sekély, kisméretű gödör, ill. sekély árok, minimális leletanyaggal. A kivitelező a feltárást megkezdése előtt az autópálya nyomvonalának csaknem teljes szélességében, a 82+800-83+000 km-szelvények között a régészeti objektumok jelentkezésének szintjéhez képest 50–100 cm mélységben lehumuszolta a lelőhelyet, csaknem teljesen elpusztítva ezzel az objektumokat. Mindössze a mélyebb gödrök alja, ill. a szelvényfalakban lévő objektumok maradtak megfigyelhetők, feltárhatók.

Az előkerült leletanyag túlnyomó része kerámia, ezenkívül paticsdarabok, néhány faragott kő és mindössze egy vasolvadék került elő. A kerámiaanyag töredékes, teljes edényt nem sikerült összeállítani a restaurálás során, az összeragasztható darabok száma is csekély volt. Az anyag legnagyobb része a 11–12. századra keltezhető cserépbográcsok töredékeiből áll, néhány darabon a perem alatt bekarcolt hullámvonal díszítés található. A cserépbográcsok alján gyakran figyelhetők meg a rendszeres használat következtében keletkezett égésnyomok. A késő Árpád-korra (13. sz.) kevesebb lelet, mindössze néhány szürke és barna fazék tehető, amelyek közül néhány szögperemmel ellátott, egyes darabokon pedig bekarcolt spirális díszítés található. Az Árpád-kori leletanyagon kívül egyetlen török kori kerámiatöredék került elő.

Munkatársak: Dévai Kata, Szabó Dániel, Bózsa Anikó, Sey Nikoletta régészek.

BARTUS DÁVID

153. Dunaföldvár, Felső-rév
(KÖH 71913)

(Tolna megye) U?, B?, Ró

2009 novemberében terepbejárást végeztünk a Dunaföldvár külterületének É-i részén tervezett bioetanol üzem 12 ha kiterjedésű helyszínén (0111/26, 0109, 0116/5 hrsz.). A Nagykarácsonyi-vízfolyás dunai torkolatának közelében elhelyezkedő helyszín korábban katonai terület volt, így régészeti kutatásra hosszú időn át nem volt lehetőség.

A Nagykarácsonyi-vízfolyás É-i oldalán lévő domboldalon, gazos, parlagos, kb. 110×60 m-es területen, rossz megfigyelési viszonyok között apróra törött őskori (talán neolitik és bronzkori), és római kori kerámiát gyűjtöttünk.

A kis területen gyűjtött több korból származó leletanyag arra utal, hogy a domboldalon ennél nagyobb kiterjedésű lelőhellyel kell számolnunk.

STIBRÁNYI MÁTÉ

154. Dunaföldvár, M6 RM-6 lelőhely
(KÖH 59811)

(Tolna megye) A

2009. március 20. és április 7. között megelőző feltárást végeztünk az M6 autópálya nyomvonalára (84+120-84+150 km-szelvény) eső, RM-6 jelű lelőhelyen, a 052/27, 0636/2 hrsz. ingatlanokon. A terület a továbbfutó objektumok alapján összefügg az F-6 jelű (83+960-84+120 km-szelvény) lelőhellyel. 2009. január 26. és február 18. között Kemsei Dóra szakfelügyelete mellett végezték a terület további humuszolását, amelynek során régészeti objektumok (árkok, gödrök) feltárásra kerültek elő. Ezek közül 8 esetben csupán földdokumentálás készült, mivel a magas talajvízszint miatt azok szakszerű kibontása kivitelezhetetlen volt. Ezek a lelőhely D-i felében, annak teljes szélességében futó patak partján kerültek elő.

A megelőző feltárást során 31 objektum került elő, amelyek közül hármát nem bontottunk ki teljesen, ugyancsak a magas talajvíz miatt. Négy feltárt területi jelenségnek bizonyult. A feltárt objektumok döntő többsége avar kori, ezenkívül van néhány ismeretlen korú beás is. Főként árkok, gödrök, valamint feltehetőleg kutak (kibontásuk nem történt meg) kerültek elő.

A lelőhely szinte teljes hosszában mélyszántás nyomait tudtuk megfigyelni több sávban, ami a felületet borító vékony humuszréteggel (40–50 cm) magyarázható. Ezek az ekenyomok néhány objektumunkat érintették is.

A lelőhely K-i felében egy avar kori árokrendszer részletét tártuk fel, amely É-i irányban összefutott a korábban már feltárt RM-5 lelőhelyen előkerült árkokkal. Ezeket az árkokat vízelvezetésre használták, lefutásuk a lankás dombhátról indult a patak irányába. Többszöri megújításukra utal, hogy egyes szakaszai magasabb, ill. alacsonyabb szinten jelentkeztek.

A szemétgödörök kevés kerámiaanyagot tartalmaztak. A lelőhely Ny-i harmadában egyetlen objektum sem került elő.

A feltárt területről elmondható, hogy szerves részét képezi az attól É-ra található és már korábban feltárt avar kori településnek (F-6 és RM-5).

A leletanyag a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat budapesti regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumba kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Hodik Mónika régész, Dohor János, Mohai Gábor, Való György és Beluczki Péter régész-technikusok. A geodéziai felmérést a Geoservice Kft. végezte.

FARKAS ZSUZSANNA

155. Dunaföldvár határa

(Tolna megye) Ró, Kő, I

2009 folyamán több alkalommal is végeztünk terepbejárást Dunaföldvár Ny-i határ részeiben.

Aranykalász Tsz tehenészet (KÖH 74749): Egy helybéli adatközlő elmondása szerint a gazdasági majorság területén, az állattartó teleptől É-ra már évekkel ezelőtt illegális homokbányát nyitottak, ahonnan a kitermelés révén embercsontok kerültek elő. Ezek közül egy combcsonttöredéket és egy medencelapát darabját is átadott a gyűjtő. A bejáráskor valóban megtaláltuk a már felhagyott bányát, melyet azóta bokrok, ill. nád nőtt be, valamint szemetet hordtak bele. Megvizsgálva a partfalat és a gödör szántott, búzával vetett Ny-i környékét (ahol az elmondás szerint szintén voltak bolygatott sírok), további csontokat, sírra utaló nyomot nem találtunk. Ugyanakkor a bányától K-re lévő táblában nagy területről gyűjtöttünk néhány római jellegű kerámiadarabot.

Bibic-alja (KÖH 74733): A nevezett határnak az épülő autópálya nyomvonalától Ny-ra, az erdősáv tartó részének bejárása során régészeti jelenséget ugyan nem találtunk, viszont a DK-i részen lévő kisebb, homokos dombháton kb. 10×10 m-es területről néhány embercsonttöredéket gyűjtöttünk a sarjadó vetésben. Ez alapján egy ismeretlen korú csontvázas temető léte-re kell gondolnunk. Említésre méltó, hogy a közelben található egy részben feltárt római kori lelőhely.

Szállás-alja-dűlő (KÖH 74751): A Kert-kanális D-i, magasabb partján lévő homokosabb dombon, ahol egy rosszabb állapotú tanyaépület is áll, attól főleg É-ra a sarjadó búzavetésben nagyobb mennyiségű középkori kerámiát gyűjtöttünk egy kb. 150×60 m-es területről.

CZÖVEK ATTILA

156. Dunakeszi, Római utca és Dunasor 30.

(MRT 9. k. 5/9 lh.; KÖH 10228)

(Pest megye) Ró

2009. szeptember 28. és október 6. között lehetőség nyílt a Dunakeszin található késő római kikötőerőd 2002-ben megkezdett régészeti kutatásának folytatására. Az idei ásatással az eddig kutatatlan központi torony alaprajzának tisztázását és Rómer Flóris 1877-ben történt ásatásának hitelesítését tűztük ki célul. Bár sok új régészeti adattal és jelenséggel gazdagodtunk, a problémák száma is jelentősen megnőtt.

A kikötőerőd ma már lakóépületekkel szinte teljesen beépült központi tornyáról nagyon kevés biztos adat áll rendelkezésünkre. Eddig Rómer F. egynapos kutatásának vázlatán és rövid leírásán kívül a Dunasor 30. sz. ház pincéjében 1985-ben azonosított és a közelmúltban felmért római alapfalakat ismertük, amelyek önmagukban nem elegendőek a torony pontos pozíciójának és alaprajzának meghatározásához. 2009-ben ezért igyekeztünk a központi torony falát olyan helyeken megtalálni és felmérni, amelyek segítségével kisserkeszthető lesz annak alaprajza.

Az egyik ilyen kutatható pontnak a központi torony DK-i sarka kínálkozott, amelynek előkerülésére a Római utcában, a Dunasor 29. sz. ház (6231 hrsz.) előtt számítottunk. A szelvény kitűzését segítette a Dunasor 29. sz. ház utcai kerítése mögött ásott vízakna, amelynek 95×105 cm alapterületű fenekét teljes egészében a torony fala alkotja. A kerítés külső oldalán kitűzött 2×2 m-es szelvényben közel 3 m mélyen, közvetlenül a kerítésfal alapozása alatt előkerült a központi torony keresett DK-i sarka. Az alapfal K-i széle mentén 9,5–10 cm átmérőjű, egymás mellé leütött karók sorát, pontosabban a közéjük folyt habarcsban lenyomatukat sikerült azonosítanunk. A központi torony így megkapott D-i és K-i falsíkja azonban nem szerkeszthető össze a torony Dunasor 30. sz. ház pincéjében korábban feltételezett ÉK-i belső sarkával, ezért két további kutatóárkot nyitottunk a Dunasor 30. sz. telek kertjében (6243/1–2 hrsz.). Az egyik árkot a ház lebetonozott terasza tövében, annak Ny-i oldalán tűztük ki. Célunk a központi torony É-i falának átmetszése volt. A végül 8 m hosszúra bővített árok É-i felében az erődfal 1,8 m vastag habarcsos omladékát találtuk, amelyből bélyeges téglák és egy kurzív feliratos téglatöredék mellett számos olyan vakolatdarabot gyűjtöttünk, amelyeken vörös festésű sávokkal a kváderkövek kontúrvonalát hangsúlyozták. Alátámasztottuk tehát Rómer F. megfigyelését, aki hasonló külső festést írt le a torony akkor még viszonylag magasan álló felmenő falain. Az árok D-i felében 2 m mélységig csak a toronyfal kiszédését találtuk, amelynek É-i széle ebben a mélységben élesen elvált a barna homokos altalajtól. A falkiszedés feltárt szélessége alapján a falnak itt legalább 2,2 m vastagnak kellett lennie.

A következő, K–Ny irányú kutatóárkot a Dunasor 29. és 30. sz. telkeket elválasztó kerítés tövében tűztem ki, hogy ennek segítségével megtaláljuk a központi torony Ny-i falát. A fal elő is került, de vastagsága csak 1,45 m, alapozását pedig több kősor magasságáig kötőanyag nélkül egymásra dobott nagyobb méretű kövek alkották. Mindezek alapján elképzelhetőnek tartom, hogy a kikötőerőd munkálatait is félbeszakították a Kr. u. 374–375 évek háborús eseményei és az építkezés befejezésére csak valamikor ez után került sor, már vékonyabb és sokkal rosszabb minőségű falakkal. A 2009-ben zajlott feltárások alapján az is bizonyos, hogy – a verőceihez hasonlóan – a dunakeszi kikötőerőd központi tornyának pozíciója a szárnyfalak vonalához viszonyítva aszimmetrikusan helyezkedett el.

MRÁV ZSOLT

157. Dunakeszi határa

(Pest megye) Ó, U, B, V, N, Á

Dunakeszi város településrendezési tervének módosításához kapcsolódó régészeti hatástanulmány készítése során 2009 júliusában az alábbi fejlesztési területeken található régészeti lelőhelyek helyszíni szemléljét végeztem

el. A bejárás célja az ismert és új lelőhelyek lokalizálása, kiterjedésük pontosítása és állapotuk meghatározása volt. Leletet nem gyűjtöttem.

Hegyre járó dűlő (MRT 9. k. 5/15 lh., KÖH 10234)
A lelőhely az MRT szerint Dunakeszi D-i határban az Óceán-árokából kiemelkedő meredek homokdombon található. Az MRT bejárása óta ezen a területen homok- és kavicsbányát nyitottak, majd a lelőhelyet teljesen elbányászták. Az újkőkori, bronzkori és vaskori települések egykori helyén ma a bányaművelés felhagyását követően kialakult tó található.

Kopolya (MRT 9. k. 5/3 lh., KÖH 10222): A lelőhely Dunakeszi DNy-i szélén, a Duna árteréből kiemelkedő alacsony dombon található. A szakirodalomból ismert vatyai temető területe jelenleg nagyparcellás mezőgazdasági művelés alatt áll. A szemle alkalmával betárcsázott gabona, kukorica és lucerna volt rajta. A közepes intenzitású lelőhelyen újkőkori, bronzkori és népvándorlás kori cserepek gyűjthetők.

Kopolya-dűlő (MRT 9. k. 5/26 lh., KÖH 10245): A lelőhely Dunakeszi DNy-i szélén, a Duna árteréből kiemelkedő terasz oldalán található. Az MRT szerint korábban egy hidrokvarcit szilánk került elő innen. A megjelölt területen jelenleg olyan körülkerített, gondozatlan, elvadult kertek találhatók, amelyek állapota a felszíni bejárást nem tette lehetővé.

Malomárok (MRT 9. k. 5/10 lh., KÖH 10229): A lelőhely Dunakeszi ÉNy-i szélén, a Dunára néző terasz Ny-i peremén, a széles vízmosástól É-ra található. Az MRT készítésekor lokalizált lelőhely mára teljesen beépült, ezért a felszíni lelőhely-lokalizáció lehetősége erősen korlátozott. A korábbi építkezések és közművesítések során erősen bolygathatták a lelőhelyet és a fokozott antropogén hatások következtében a még érintetlen részek is veszélyeztetve vannak. A szinte teljesen beépített üdülőterület D-i részén, a vízmosás É-i oldalán bevágott út mentén, az omló partfalban Árpád-kori cserép gyűjthető.

Malomárok (MRT 9. k. 5/11 lh., KÖH 10230): A lelőhely az MRT szerint Dunakeszi közigazgatásának É-i részén, a Duna teraszán kiemelkedő homokdombon található. A korábban lokalizált népvándorlás kori település területén a közelmúltban épült villa áll. A terprendezésre utaló nyomok alapján az építkezés olyan jelentős földmunkával járhatott, amely erősen bolygatta, akár meg is semmisíthette a lelőhelyet. A bolygatás mértékének, ill. a régészeti lelőhely kiterjedésének meghatározására a kerítéssel körülzárt és kutyákkal őrzött ingatlanon nem volt lehetőség.

Temető (MRT 9. k. 5/5 lh., KÖH 10224): A lelőhely Dunakeszi Ny-i részén, a Duna teraszán elterülő temető területén található. Az MRT szerint 1976-ban egy ledőzerolt területen őskori cserepek kerültek elő. A szemle alkalmával a jelenleg is használt temető miatt felszíni lelőhely-lokalizáció nem volt lehetséges.

TANKÓ KÁROLY

158. Dunaszekcső, Felső-Szentimre I.
(KÖH 68471)

(Baranya megye) B, LT, Ró

2009. szeptember 11–18. között megelőző feltárást végeztünk a Horvát Transzit gázvezeték nyomvonalára eső, HT-53 jelű lelőhelyen, a 053/3 hrsz. ingatlanon. A lehumuszolt terület 863 m², ebből régészeti objektumokkal fedett 482 m² volt.

A lelőhely az 56. sz. főúttól Ny-ra, a Leánka-patak Ny-i partján, a patakkel párhuzamosan húzódó dombháton, és a patak felőli domboldalban helyezkedik el. A feltárást során összesen 16 régészeti objektum került elő, ezek egy kemenceomladék kivételével mind hulladék- vagy élelemtároló gödrök voltak. A gázvezeték nyomvonala merőleges az egykori településekre, amelyek a dombháton, vagy a domboldalban a patakkel párhuzamosan terültek el. Ez lehet a magyarázata annak, hogy a kutatóárokban a régészeti jelenségek sávosan koncentráálódtak, és mindegyik objektumcsoport külön korszakot is jelölt egyben. A domb tetején egy nagyméretű méhkas alakú gödör kelta jellegű anyagot tartalmazott, a domboldal közepén pedig római kori objektumokat találtunk. A legintenzívebb a domboldal alján egy középső bronzkori gödörkomplexum volt.

A leletek a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat pécsi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatóságára kerülnek.

Munkatársak: Strasszer Viktória, Vadas Livia régésztechnikusok. A geodéziai felmérést a Meridián Kft. végezte.

LIGNER JÁCINT

159. Dunaszekcső, Gyerma
(KÖH 28919)

(Baranya megye) U

2009. augusztus 27. és szeptember 11. között megelőző feltárást végeztünk a Horvát Transzit gázvezeték HT-57 jelű lelőhelyén, a 084/21 hrsz. ingatlanon. A lehumuszolt terület 488 m², ebből régészeti objektumokkal fedett 145 m² volt.

A lelőhely a település Gyerma nevezetű határrészében, a halastavaktól ÉNy-ra, az itt futó, É-D irányú kisebb vízfolyás Ny-i partján húzódó lankás területen található, amely azonban a domboldalra már nem húzódik fel. A humuszolás során régészeti objektum vagy jelenség a kutatóárok felső, Ny-i részén nem került elő. A patakhoz közeli végében egy nagyobb amorf alakú, és két kisebb objektum jelentkezett, ezért az ároknak erre a végére kértünk további bővítést. Bebizonyosodott, hogy a lelőhely meglehetősen kis kiterjedésű, vagy a patakkel párhuzamosan terül el. A bővítésként lehumuszolt területen már csak néhány cölöplyuk került elő. Leletanyagát tekintve a lelőhely meglehetősen szegényes, csak durva, jellegtelen kerámia került elő. A település ez alapján őskori, valószínűleg a lengyeli kultúrához kapcsolható.

A leletek a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat pécsi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatóságára kerülnek.

Munkatársak: Strasszer Viktória, Vadas Lívia régésztechnikusok. A geodéziai felmérést a Meridián Kft. végezte.

LIGNER JÁCINT

**160. Dunaszekcső, Vörösmarty tér 1.
(KÖH 63526)**

(Baranya megye) V, Ró

A ma álló épület az 1810-ben szögletes alaprajzúra átépített Magtár, melynek műemléki felújítása előtt végeztünk megelőző feltárást 2009. júliusban. Az épület e funkciója előtt vályogfalú templom volt, K-i apszissal a 18. század elejétől. A török időkből rajz alapján bizonytalan épület azonosítható a helyen. A leletmentés előzetes eredményei alapján elmondható, hogy a római omladékok tudatos deponálása (planírozása) a 4. században történt (4. századi érmek). Maga a római kori épület a 3. században épülhetett (3. századi bélyeges téglák, freskók), de a 4. században még megújították (4. századi bélyeges téglák). Végül az épület romjai egy gödörbe kerültek. A gödör betöltésének alsó részén és a római omladékok alatti rétegekben vaskori kerámia került elő (síkozott perem, omphaloid alj stb.). Mindez mutatja, hogy az őskortól folyamatos emberi megtelepedéssel és lelőhellyel számolhatunk a Magtárnál és környékén.

GÁBOR OLIVÉR

**161. Dunaszentgyörgy, Kaszás-tanya
(KÖH 63372)**

(Tolna megye) A

2009. április 9. és augusztus 7. között elvégeztük a megelőző feltárást az M6 autópálya nyomvonalára eső, M6 RM-20 jelű régészeti lelőhelyen, a 048/50, 048/112 hrsz. ingatlanokon, 5732 m²-en.

A lelőhely Dunaszentgyörgytől Ny-ra, Tengelic település Szőlőhegy nevű részétől K-re, egy sík területen fekszik. Az autópálya építése során, 2008 őszén a szekszárdi Wosinszky Mór Múzeum munkatársai szakfelügyelete alatt egy temető sírjai kerültek elő.

A kutatás a lelőhely K-i felében folyt, a temető mind É-i, mind Ny-i irányban nagy területen folytatódik, ill. lehetséges, hogy a feltárt területtől K felé is vannak még sírok a földben. Összesen 379 objektum került elő, ebből 378 sír, melyek a késő avar korszakra keltezhetők. Ezt támasztják alá a temetkezésekből előkerülő, bronzból öntött, griffes-indás veretek. A leletanyagot ezenkívül az ételmellékleteket tartalmazó kerámia, a mindennapi viselethez tartozó vascsatok, vaskések színesítik. Egy a Mérnökségi Telep ÉK-i oldalánál húzódó körárokrendszer leletanyagot nem tartalmazott, így pontos korát nem sikerült megállapítani.

Két sír emelhető ki a bennük talált leletanyag alapján. Az O:64/S:68 sírban egy ijjal és egy veretes övvel eltemetett férfit helyeztek. A gödör bontása során jól kirajzolódott egy sötétebb elszíneződésű négyszögletes jelenség, ami arra utalt, hogy a halottat sírkamrába tették. Az öv vereteit bronzból öntötték, néhol aranyozás nyomait fedeztük fel. A tárgyak körül egy jól észlelhető sávban az övet is megfigyeltük. Fontos kiemelni, hogy a sír bolygatatlan, így a veretek elhelyezkedése alapján rekonstruálhatjuk az egész övet. A díszítés a griffes-indás körbe illeszkedik, a leletegyüttes a késő avar korszakra keltezhető.

Közel egy időben kerülhetett földbe az O:179/S:183 temetkezés, amelyben szintén hasonló felépítésű és díszítésű övet találtunk. Különlegességét a bronzcsaton lévő oroslán ábrázolása adja, az avar leletanyagban ritka az ilyen, egyedüli alakos állatábrázolás.

Nagy számban tártunk fel szerkezetessírokat. Ezek többségénél a fej és a lábfej alatt a sír padlója lemélyül, ami az ún. halotti ágy nyoma. Néhány esetben a nagyobb és gazdagabb síroknál ácsolt sírkamra nyomát rögzítettük, ritkán a fákat összetartó vaskapcsot is megtaláltuk.

A leletanyag a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat budapesti regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumba kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Cséki Andrea, Fűköh Dániel, N. Hodik Mónika, Kemsei Dóra, Majerik Vera, Niclass Larsson, Petkes Zsolt régészek; Bányász Diána, Benke András, Domján Anita, Erdei Krisztina, Fehér Alíz, Gere Natália, Grósz Dóra, Horváth András, Kelemen Péter, Király Dávid, Kocsis János, Ligeti Gábor, Mezei Tamás, Nagy Judit, Pásztor István, Pelikán Márk, Rác Viktória, Sas Alexandra, Sike Barnabás, Szabó Domán, Szász Péter, Tediner Balázs, Vajaskéri Máté, Víg Anita, Zsiga Zsolt technikusok. A geodéziai felmérést a Meridián Kft. végezte.

KISS CSABA KÁLMÁN

**162. Dunaszentgyörgy, Középső-dűlő
(KÖH 59576)**

(Tolna megye) LT, Kk

2009. március 2. és április 30. között az MTA Régészeti Intézete elvégezte a megelőző feltárást az M6 autópálya nyomvonalára eső, RM-11 jelű régészeti lelőhelyen, a 034/5 és 034/10 hrsz. ingatlanokon, 22 721 m²-en.

A feltárást a záportározó területén Berecz Barbara (KÖSZ) vezette 2009. március 2. és április 9. között, míg a pihenőhely területén április 8–30. között vezettem. Összesen 80 objektumot tártunk fel, és 240 stratigráfiai egységet figyeltünk meg. A lelőhelyen egy Kr. u. 1–2. századi kelta telep objektumai és egy 16–17. századi késő középkori település nyomai rajzolódtak ki.

A római kori kelta telepen 1 kút, kisebb gödrök, néhány egyszerűbb szerkezetű földbe mélyített épület és két

nagyobb, tüzelőberendezéssel is ellátott földbe mélyített ház került elő, ezenkívül néhány épülethez nem tartozó kemencét is ebbe a korszakba tartozónak sorolhatunk. A pihenőhelyek É-i, ÉK-i részein feltártunk egy párhuzamosan futó, ÉNy-DK-i irányú hármás árokrendszert, melyet a telep É-i határának tarthatunk. Déli irányban nem tudtuk a telepet lehatárolni. A leletanyag ebből a korszakból nagyon reprezentatív és jól illeszkedik az M6 autópálya eddigi munkálatai során előkerült hasonló lelőhelyeken találtak sorába. Nagy számban kerültek elő terra sigillata utánszövetek, pannóniai szürke kerámia, S-profilú edényperemek, márványos festésű töredékek. Külön figyelmet érdemel a fémanyag. Az olló, borotva, vaskések, pénzek, hólyagos lábperec töredéke stb. sorában külön említést érdemel egy unikális ezüstözött bronzmedál.

A késő középkori objektumok a lelőhely É-i, ÉK-i részén helyezkedtek el. Ide sorolhatók a záportározó területén előkerült kutak, ill. a pihenőhely K-i részén feltárt kemencebokor, a mellette talált kisebb földbe mélyített épület és a két feltárt nagyobb méretű, többszortú, fejlett tüzelőberendezéssel ellátott, földbe mélyített, de felmenő fallal is rendelkező, feltehetőleg „fachwerk”-es falszerkezetű épület. A leletanyagban a kisszámú kerámiatöredék mellett gazdag vas és bronz fémanyag található. Ezek sorából kiemelkedik az egyik kútban talált ágyúgolyó és a kisebb földbe mélyített épületben talált vaseszközlelet, melybe egy kampós végű lánc, egy csoroszllya, kerékvasalások tartoznak, ami alapján az épületben egy ekét tárolhattak. A 19. sz. ház bontása során az egyik tüzelőhely falalapozásából egy pénz került elő.

A leletanyag a Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézetében történő elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumba kerül végleges elhelyezésre. A geodéziai felmérést a Meridián Kft. végezte.

SZARKA JÓZSEF

163. Dunaszentgyörgy határa

(Tolna megye) R, B, N, A, Á, Kö

Faluhely 1. (KÖH 74613): Dunaszentgyörgy közigazgatási határának DK-i csücskében, a valamikori vízfolyásból csatornává alakított mai Solymos-ér U-alakú kanyarjában a környező területből 2–3 m-rel kiemelkedő K-Ny irányú, az É-i felén meredeken eső, míg a D-i részén lankásabb dombháton középkori falu felszíni nyomait találtuk még 2006 tavaszán. Azóta a rendszeres bejárás eredményeként pontosabb képet festhetünk a mintegy 120×50 m nagyságú lelőhelyről. Szinte a falu teljes területén, de elsősorban az É-i és Ny-i felében sok, az Árpád-kort képviselő cserépbogrács- és fazéktöredék került elő. A változatos intenzitásban előforduló jelentős mennyiségű középkori kerámiát kályhaszemek, fazekak, fedők töredékei képviselik. Templomra utalnak a lelőhely legmagasabb részén megfigyelhető mészkő- és habarcsos tégladarabok, továbbá egy, a templom ablaküvegéből származó nagyobb ölomdarab, ill. a kb. 40 cm-es szoknyaátmérőjű harangból származó bronz töredék.

A lelőhely elhelyezkedéséből (a Solymos-ér szeglete) és a leletanyagból következtethető, hogy a forrásokból ismert Berekszeg nevű településsel lehet azonos.

Felső-rét 1. (KÖH 74763): A községtől K-re fekvő Felső-rét nevű határrész D-i felében, a Solymos-ér felé lejtő, Ny-i, magasabb dombháton egy kb. 30×30 m-es területen az alig ülepedett szántásban kisebb telepre utaló, kevés jellegtelenséggel (durvább népvándorlás kori?) és világosszürke avar kerámiát gyűjtöttünk.

Felső-rét 2. (KÖH 74765): A dűlő D-i részén, a Csámpai-pataktól K-re, a csatorna és a faluból kijövő, DNy-ÉK-i út háromszögében, egy megközelítőleg 50×50 m-es területen jellegtelenséggel őskori kerámiát találtunk.

M6 RM-12 (KÖH 59614): Az M6 autópálya építését megelőző ásatás során a 120+900 és 121+650 km-szelvények között a főpályán és egy záportározó területén mintegy 42 700 m²-t tártunk fel. A talált 217 objektum jelentős részét kitevő szabálytalan alaprajzú, közepes méretű, sekélyebb gödrökből alig-alig került elő lelet, míg a tízegynéhány darab, több száz négyzetméter alapterületű, szabálytalan alakú mélyebb (anyagnyerő) gödrökből említésre méltó, az ovális alakú kisebb tároló(?) gödrökből pedig jelentős mennyiségű kerámia látott napvilágot. Ezek alapján a lelőhely nagy része őskori: a rézkor és a bronzkor idejére datálható. Szintén őskori a D-i területen feltárt két kút is. A feltárás É-i harmadában viszont egymást keresztező két széles árokra bukkanunk, amelyekben némi avar korú kerámiát találtunk. A feltárás D-i határán egy, az autópálya nyomvonala alatt D-i irányban folytatódó, ismeretlen korú, szélesebb árkot bontottunk ki.

M6 RM-15 (KÖH 59875): Az előző útszakasz É-i felével párhuzamosan futó szervízút nyomvonalaiban a 2009 tavaszán végzett feltárás során 4200 m²-en 26, jórészt őskori (rézkori) objektum került elő. Két tárológödör mellett ezek főleg szabálytalan alakú, sekélyebb anyaggyerők(?). A lelőhely középső harmadában, ill. az É-i végében lévő szélesebb árokszakaszokból lelet ugyan nem került elő, de alakjuk, irányuk miatt nagy valószínűséggel az RM-12 lelőhely párhuzamos szakaszán kibontott (avar kori) árkok folytatásai.

Munkatársak: Künsztler Tamás, Necze Gábor, Ulrich Beáta, Ürmös Melinda.

CZÖVEK ATTILA

164. Dunaújváros, Vetus Salina 6. burgus

(KÖH 62588)

(Fejér megye) Ró

Régészeti hatástanulmány készítéséhez kapcsolódóan 2009 márciusában állapotfelmérő bejárást tartottam a Visy Zsolt által a Dunaújváros-Pentele városrész ÉNy-i részén légi felvétellel azonosított kettős árokkal rendelkező római kori őrtorony területén. A bejárás célja a lelőhely kiterjedésének pontosítása és állapotának meghatározása volt. Leletet nem gyűjtöttem. A régészeti lelőhely, a jelenlegi Somogyi, Búzavirág és Berán

utcák által közrefogott terület, mára szinte teljesen beépítésre került. A kialakult állapotból valószínűsíthető, hogy korábbi építkezések során végzett földmunkákkal jelentősen bolygathatták a régészeti lelőhelyet. Ezekhez a munkákhoz kapcsolódó régészeti tevékenység nem történt, ezért a lelőhely állapotára és a bolygatás mértékére vonatkozóan nincs adatunk. A terület beépítettsége miatt a felszíni lelőhely-lokalizáció lehetősége erősen korlátozott, vagyis a lelőhely kiterjedése és állapota kizárólag helyszíni bejárással nem határozható meg.

TANKÓ KÁROLY

165. Dusnok, Szűnyogosi-dűlő (KÖH 43591)

(Bács-Kiskun megye) Sza

Az M9 gyorsforgalmi autótűt építését megelőzően 2008. november 4. és 2009. szeptember 25. között végeztük az előzetes terepbejárások során ismertté vált késő szarmata kori (egyres objektumcsoportok esetében a hunkorba is átnyúló) település (M9/2 lh.) feltárását.

Az 51. sz. autótűt dusnoki körforgalmától K-re elterülő települést 37 942 m²-en kutathattuk, mintegy 3000 objektumot találtunk. A nyomvonalra húzódo településrészlet K-i végén, egy keskeny árokka elválasztva attól, napvilágra került a temető egy részlete is, benne körárkos és körárok nélküli(?) sírokkal, melyek többsége rabolt volt.

A település igen intenzív objektumsűrűséggel jelentkezett a területen, főként a középtájon kiemelkedő domborulat tetején és oldalain. A temető előtt, valamint a Ny-i szélen megritkult kissé. Az objektumelőfordulás intenzitását az adta, hogy a település viszonylag hosszú ideig volt lakott, amire a többfázisú telep objektumainak sűrű szuperpozíciói is utaltak.

A telep számos változatos megjelenésű objektumát ismertük meg. Ritka jelenségnek számított az egész nyomvonalon átívelő, nagyjából ÉK-DNy irányú paliszád, melynek árka helyenként elérte a 3 m-es szélességet is, mélysége pedig 1,5 m körül mozgott. Kelet felől cölöplyukak szoros egymás melletti sora kísért, megszakítatlanul, Ny-i oldalán pedig egy agyaggyerő területén igen mély, magukban egykor minden bizonnal masszív cölöpöknek helyet adó cölöphelyek alkottak bizonyos rendet. Fából épült őrtorony rekonstruálása talán messzemenő következtetés lenne, az azonban biztos, hogy erős cölöpfallal és árkos-földhalmos védőrendszerrel vették körbe településüket, vagy annak egy részét. A paliszád is metszett egy-két kopolyát (tehát állattartásra már korábban is használták e területrészt), de később – jelezve a telep folyamatos kiterjedésének irányát – jóval több tárológödör és kút rétegezte felül a védműrendszert.

A megkutatótt teleprészleten 23 félig földbe mélyített épületet tártunk fel, további 9 objektum épületként való interpretálása ilyen-olyan okok miatt bizonytalan. A talajművelés okozta erózió nagymértékben érintette

ezeket a telepjelenségeket: egyes esetekben csak mintegy 20 cm-rel mélyültek az amúgy is csak 20–25 cm vastagságú szántott-bolygatott réteg alá, az agyagos altalajba. Többségükben téglalap alaprajzúak voltak és a sátortetőt egykor tartó egyetlen cölöphely közepén helyezkedett el. Felmenő falakra a sok áglyenyomatos patics utalt. Két-három esetben a hosszabb tengely mentén három cölöphely mélyült a padlószint alá, vagyis ágyafás-szelemenés tetőzetű épületeket is építettek a falu lakói. Az épületek közül öt tartalmazott nagy mennyiségű karólyukat, melyeket szövőszék vagy más berendezési tárgy lábainak a lenyomataiként szokás értelmezni. A szövőfonás helyszíneként való értelmezéshez járulhat hozzá az a tény is, hogy ezekben a házakban több orsógombot és orsókarikát is találtunk, míg a karólyukmentes házakban ritkábban bukkantunk ilyen lelettípusra. A házak többségének padlója nem volt tapasztott, ez inkább a terület nyugatibb részén elhelyezkedő házaknál volt megfigyelhető, mivel itt az altalaj agyagosból homokossá változott. Tűzelőberendezéssel az épületek döntő többsége nem rendelkezett. Egyetlen házban találtunk kemencét, ill. három épületben szabadtűzhelyre utaló nyomokat. Több épület tartalmazott viszont kerámiasalakot, s ezen épületek mellett kivétel nélkül mindenütt fellelhetőek voltak a nagy kiterjedésű agyaggyerő gödrök, valamint kissé távolabb a vízgyűjtő gödrök, kopolyák is. Külön kerámiaégetésre szolgáló kemencét a teleprészlet nem rejtett, egyes házak közelében viszont megtaláltuk a külső kemencét: faluk 10–25 cm magasságig maradt meg, fenekük vastagon letapasztott volt, a tapasztás alatt kerámiakirakás szolgálta az egyenletes hőmegtartást. Egy esetben lapos köveket is raktak a kerámiaacserepek közé. A kemence száját nagyobb kővel fedték le. A kemence előtt földbe mélyítve négyzetes, ill. ovális munkagödör helyezkedett el, sarkában hamusgödörrel.

A házak közelében számtalan élelem- és hulladéktároló vermet tártunk fel. Ezek sűrű szuperpozícióban álltak egymással. Leletanyaguk bőséges volt, főként kerámiatöredékekből és állatsontokból állt, de némi fémanyag is kikerült belőlük. Az egyik gödör izgalmas jelenséget, egy edénydepót rejtett. Egykor gondos kezek helyezték el ide konyhafelszerelésük egy részét, egy 10 agyagedényből álló készletet. Szerepelt az együttesben öt fazék, két tálka egymásba helyezve, egy korsó, ill. két fedő.

Az épületektől távolabb egy csoportban, ill. magányosan is, füstölők helyezkedtek el. Megtaláltuk mellettük a tetőzetre utaló cölöpnymokat, melyek alapján az esetek egy részében féltetős megoldású fedést rekonstruáltunk. Nyilván tűzveszélyességi indokok alapján helyezték el őket a gyúlékony házaktól kicsit messzebb. A teleprészleten összesen nyolc füstölőkomplexumot tártunk fel, de ezek némelyike több részből állt, s használatuk hosszabb idejűnek látszott. Úgy tűnt, az igényeknek megfelelően mindig újabb és újabb füstölőtérrel vagy munkagödörrel bővítették az együttest. A körüllöttük lévő gödrökben halszállkakat, ill. egy rákollót is találtunk, így erősen feltételezhető, hogy egyéb húsok,

valamint erdei gyümölcsök aszalása, tartósítása mellett halat is füstöltek a feltárt objektumokban.

Állattartás főként a nyomvonalra eső településrészlet Ny-i és D-i részein zajlott: ezen a területen többszörösen megújított széles karámárokészlet került elő. Az így elkerített terület csak elvétve tartalmazott települenségeket; a Ny-i oldalon egy téglalap alakú felszíni épületet jelző cölöplyuksor és egy külső kemence került napvilágra a karámon belül, minden bizonnyal más települési fázisból. Felszíni épületekre az erős erózió miatt csupán a rendezett cölöphelysorok mutattak: ilyen jelenségből négyet sikerült biztosan felfedeznünk a területen, bár ennél biztosan jóval több lehetett, hiszen az egész feltáráson több mint 1300 cölöphelyet bontottunk ki, s ezek közül csupán 170 tartozott a paliszád cölöpsorához. Helyenként a cölöphelyek elrendezése kerítésre utalt; egy esetben az ajtónak vagy kapunak készített mélyebb, és beugróan elhelyezett cölöphelyeket is megfigyeltük. Felszíni, négyzetes épület állt a temetőárok mentén is, a település felőli oldalon, nem messze az árokbejárat gyanánt való megszakításától.

Objektumoktól alig érintett, mindössze a magasabb irányából a mélyebb fekvésű terület felé tartó vízelvezető árkokat tartalmazó területrészen találtuk meg a szarmata telepeken ugyancsak általában előforduló, többféleképpen is értelmezett jelenségtípust, a megszakított „körárkot”, melynek közepén sír nem volt, jóval kisebb teret ölelt magába, mint a sírkerítő körárkok, ill. keskenyebb és sekélyebb is volt azoknál. A megszakítás rajta nemcsak D felől, hanem akár É vagy Ny felől is lehetett. Ebből az objektumtípusból nálunk öt került napvilágra, melyek egyikén nem volt megszakítás. A többi felülrétegezte a karámárkokat. Bejáratuk több irányba nézett, s bizonyosan nem egyszerre használták őket, mivel egymást is vágták.

A mélyebben fekvő területeken számos kopolyát tártunk fel, valamint feljebb, a házak közelében egy olyan, emberi fogyasztásra szánt vizet adó kutat is, melyet ácsolt deszkabéléssel láttak el. A deszkaszervezet sajnos csak elszíneződéseiben volt nyomon követhető.

A település objektumai között egy női sírra bukkantunk, melyet vágtak későbbi gödrök, de a vázat nem bolygatták meg, s nem történt meg a sír kirablása sem. A hölgy ezüstfibulát és ezüst fülbevalókat viselt eltemetésekor, valamint gyöngykaréket, gyöngynyakláncot és sok-sok kásagyöngyöt a ruháján.

A településtől árokkal leválasztott 4. századi temető 25 körárkot ill. körárokészletet, valamint 34 temetkezést tartalmazott; 24 körárok sírt kerített, egynek a mértani közepén csak a valamikori sírgödör aljának foltja látszott. Négy sír körárkok oldalában, ill. vonalában került elő, hét pedig kerítőárok nélküli(?) volt. A körárkok szorosan egymás mellett helyezkedtek el, négy sorban. Két esetben volt megfigyelhető a körárkok közötti szuperpozíció. Az általuk kerített sírok java része bolygatott, rabolt volt. Tájéolásuk D-É, egy-két esetben DK-ÉNy volt. A sírokba eltemetettek vázai rossz megtartásúak, ráadásul általában felettébb hiányosak voltak,

esetenként egy-egy combcsontnál vagy ujjpercnél több csont nem is volt egy sírgödörben. A néhány ép(ebb)en maradt sírban az elhunyt háton fekvő, nyújtott helyzetben került elő. Koporsófa nyomait nem figyeltük meg a temetőben, három nagyobb méretű, széles sírgödörben viszont S-alakú koporsókapcsokat dokumentáltunk, melyek rönkfakoporsóra engedtek következtetni. A halottakat díszes ruhájukban, használati tárgyaik egy részével temették el, s minden sírban helyeztek edényt az elhunyt lábához. A temetőrészlet 34 sírjának tulajdonosait nemi összetételükben nem tudtuk vizsgálat alá vonni, a rablás után annyira kevés, a nemi identifikációra utaló részlet maradt fenn egyes esetekben. Annyi azonban bizonyos, hogy nők és férfiak egyaránt helyet kaptak a temető e zugában, valamint egy gyermektemetkezést is rejtett a föld. A gyereksír egy vasfibulát és egy edényt tartalmazott. A nők viselete ezüst és bronz fülbevalókból, gyöngynyakláncból, bronz kígyófejes karperecekből, valamint gyöngyökkel kivarrt ruházatból állt. A gyöngyök többsége színes pasztagyöngy volt, de akadt köztük néhány mézskőgyöngy is. Ruhájukat vállmagasságban ezüst- vagy bronzfibulával kapcsolták össze. Egy sírban lunula alakú, egy másikban pedig tengeri csigából készített csüngőt találtunk, melyeket nyakba akasztva viselhetek tulajdonosaik. Használati tárgyként kést, orsógombot és egy esetben sima szélű, megrongált ezüsttükröt helyeztek a temetést végzők a sírba. Különlegesnek mondható lelet az egyik női sírban talált bronzszelence.

A férfisírok a fentieknél jóval szegényesebbek voltak, amiben talán a raboltság is közrejátszhatott. A férfiak egy része kettős övet viselt, a sírban talált két övcsat tanúsága szerint, ruhájukat bronz- és vasfibulával kapcsolták össze. Melljük is helyeztek kést, egy esetben pedig vastőr került elő a medence környékén.

A sírok némelyikébe a Kárpát-medencében felvett szokásként halotti obulust helyeztek. E temetőrészlet hat sírja tartalmazott pénzt, minden esetben a kés mellé helyezve; ezek többsége 2. századi denár volt, de egy esetben Aurelianus császár (270–275) pénze is előkerült.

A sírok igen magasán kerültek elő, alig valamivel a nyesett felszín alatt. Egy esetben a nyesés vitte el a sír alját, egyszer pedig csak a sírgödör legalját sikerült megtalálnunk, a vázat az eke má régen kifordíthatta helyéről. Ez a tény arra int, hogy a körárok hiányát nem mindig vehetjük biztosra – esetenként talán csak túl magasán feküdt, s emiatt a feltárási idejére már eltűnt.

A település leletanyagának legnagyobb részét a kerámiatöredékek és az állatcsontok tették ki. A kerámiaanyag egyik fele kézzel formált, rosszul kiégetett edények töredékeiből, másik fele pedig a jellegzetes szürke, korongolt áru darabjaiból állt össze. A telepnek a magaspárt tetejére húzódo részén feltárt gödrökben emellett előkerültek a hun korra jellemző sötétbarnás-feketés színű, fényezett felületű, besimított, háromszögeket alkotó sávokkal díszített kerámiák is, egy ugyancsak az 5. sz. elejére datálható vascsattal és bronzfibulával

együtt. A fémanyag a korábbi, császárkori telepeken megszokott anyagdömpinghez képest szegényes volt: néhány fibulát, vasiszkábát, bronztárgyat tartalmazott. Üveggyöngyök és használati tárgyak kerültek még elő a gödrökből, mely utóbbiak a kőben szegény vidéken csak ritkán készültek ebből az anyagból.

A feltárt település és temető összesen 1677 gödröt, 1233 cölöphelyet, 130 árkot, 5 külső, egy házban lévő, valamint egy földbe vájt kemencét, 8 füstölőműhelykomplexumot, 23 (+9 bizonytalan) félig földbe mélyített épületet, 4 (+3 bizonytalan) földfelszíni cölöpös építményt, 4 kutat, 943 karólyukat, 35 sírt, 5 üres sírgödröt (megítélésük bizonytalan) valamint 25 körárkot vagy körárkkrészletet tartalmazott.

A feltárás során a telep és temető az út nyomvonalától É-ra és D-re folytatódott, a nyomvonalra eső K-i és Ny-i végét sikerült tisztázni.

Munkatársak: Lantos Andrea régész, H. Tóth Antal, Pirisa Mihály, Horváth Mónika, Végh Hedvig technikusok.

MÉSZÁROS MÓNIKA

166. Eger, Kőporos-tető (KÖH 37543)

(Heves megye) Pa

Eger DK-i részén, a Kistályai út és az Ostorosra vezető műút között emelkedő, 242,3 m magas dombtetőn levő lelőhelyet először Vértes László kutatta 1948-ban. Leletanyagát mezolitikusnak határozta meg, s Eger-kultúra néven írta le. Az 1980-as évektől e kultúra létét cáfolta a kutatás. A lelőhely iparát T. Dobosi Viola revidálta, s a középső és a felső paleolitikum átmenetének idejére helyezte. A dombDNy-i oldalában működő tufakőbánya feletti rézsűben az egeri múzeum régészei pattintott köveket figyeltek meg, ezért 2003-ban Ringer Árpád ellenőrző ásatást végzett. 2002-ben és 2004-ben Zandler Krisztián régészhallgató szakdolgozata keretében terepbejárásokon gyűjtött pattintott köveket.

Az Eger környékén ismert paleolitikus lelőhelyek kutatása 2006 óta magyar–lengyel együttműködésben folyik. E program keretében végeztünk kéthetes feltárást a Kőporos-tetőn 2009 augusztusában azzal a céllal, hogy a lelőhely rétegtani viszonyait és kronológiai helyzetét próbáljuk tisztázni, s ezek birtokában a leletanyagokat újraértelmezzük. Azért, hogy a korábbi ásatások megfigyeléseit is viszonyítani tudjuk saját eredményeinkhez, négy 2×1 m-es szondát nyitottunk a tetőt átszelő földút közelében a 77-2055-ös magassági ponttól DNy-ra (Vértes-féle ásatás), s egy 3 m széles profil metszettünk a bányarézsű DK-i végénél (Ringer-féle ásatás). A riolittufáig kibontott metszetekben a szántással bolygatott felső szint alatt egy barna talajréteg húzódott, alján vékony periglaciális poligonokkal, alatta barnásszürke üledék, amelyben vastagabb poligonok voltak. A profilokból mintákat vettünk mikromorfológiai, talajtani és szedimentológiai vizsgálatokhoz. A barna

talajból 15 cm-es kockát vettünk ki OSL korhatározás céljára. A szondákban 10 cm-es mélységenként üledékmintákat vettünk iszapolásra, elsősorban faszenek gyűjtése céljából anthrakotómiai vizsgálatokhoz és ¹⁴C korhatározáshoz.

A leletanyag kizárólag pattintott kövekből áll. Legnagyobb részt a szántással bolygatott szintből kerültek elő, tehát az ipar felszínközeli rétegtani helyzetben található. Csak néhány darab volt tipikus kőeszköz, de azok középső paleolitikus jellegűnek tekinthetők, míg a korábbi leletek között felső paleolitikus jellegűek is vannak. Ásatásunkon a két korszak anyagának szétválasztásához rétegtani adatokat nem tudtunk megfigyelni.

MESTER ZSOLT

167. Egerág, Rögződő (KÖH 68555)

(Baranya megye) R

2009. október 8–15. között elvégeztük a megelőző feltárást a Horvát Transzit gázvezeték nyomvonalára eső, HT-85 jelű régészeti lelőhelyen, a 036/3–5 hrsz. ingatlanokon. A lehumuszolt 1519 m²-ből 260 m² volt régészetiileg fedett.

A lelőhely Egerágtól ÉNy-ra található, egy kisebb dombhát oldalában. A feltárás során 7 objektumot bontottunk ki, melyekhez 16 SNR számot rendeltünk. A homokos-löszös altalajban igen jól látszottak az objektumok sötétbarna betöltései. A lelőhely gyér intenzitású, az objektumokban, egy kivételével, kevés leletanyag volt. A 7 objektum mindegyike gödör volt, melyekből 5 őskori (középső rézkori, Furchenstich-kultúra), 2 pedig leletanyag hiányában ismeretlen korú. A leletanyaga kézzel formált finom és durva, valamint díszített kerámia, állatcsont, patics, 1 pattintott kovapenge. A legtöbb leletanyag a 2. sz. objektumból került elő: vékony, bekarcolt vonalakkal díszített kerámiatöredékek, vastag falú kézzel formált, szalagfüllel díszített edénytöredékek, szarvasmarha-vázcsontok. A nyomvonal mentén gyűjtött kerámiából valószínűsítjük, hogy a feltárt területtől É-ra elhelyezkedő dombháton nagyobb intenzitásban folytatódik a lelőhely.

A régészeti leletek a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat pécsi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatóságára kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Drávavölgyi Péter, Lampért Kirill ásatási technikusok. A geodéziai felmérést a Meridián Kft. végezte.

KIS ATTILA

168. Ellend, Németh-földek (KÖH 68553)

(Baranya megye) B, Ró, Á

2009. augusztus 28. és szeptember 21. között megelőző feltárást végeztünk a 051/2 hrsz. ingatlanon, a Horvát

Tranzit gázvezeték nyomvonalára eső HT-81 jelű lelőhelyen. A gázvezeték nyomvonalában lehumusztolt terület 754 m², ebből régészetileg fedett 666 m² volt.

A lelőhely Ellend településtől É-ra, az Ellendi-pataktól K-re húzódó domboldalon található. Összesen 61 régészeti objektum vagy jelenség került elő, a kutatóárkokban szinte teljes hosszában, sűrűn jelentkeztek. A terület több korszakban is lakott volt, számos szuperpozíciót és utólagos beásást figyeltünk meg. A domboldalon felfelé haladva a magaslat felé a lelőhely egyre intenzívebb volt, legnagyobb számban Árpád-kori objektumokkal, ezen belül is egy teljesen ép kemencével. A bronzkorból néhány gödör méltó csak említésre, sajnos ezeknek is a felső része középkori cserepekkel szennyezett volt. A patakhoz közelebbi részen elsősorban figyeltünk meg néhány nagyon szegényes leletanyagú gödröt, amelyek valószínűleg késő római-kora népvándorlás kori bennszülött lakossághoz kapcsolhatók.

A leletek a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat pécsi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatóságára kerülnek.

Munkatársak: Ligner Jácint régész, Strasser Viktória, Vadas Livia régésztechnikusok. A geodéziai felmérést a Meridián Kft. végezte.

VOICSEK VANDA

169. Előszállás, Györök-tanya

(Fejér megye) U, R6, A

2009 tavaszán megelőző feltárásokat végeztünk az M6 autópálya nyomvonalára eső lelőhelyeken.

RM-8 (KÖH 59865): 2009. március 17. és május 15. között, a 0372/108, 0372/111, 0372/114, 0372/117, 0372/120 hrsz. ingatlanokon 8954 m²-t tártunk fel. A lelőhely Előszállás településtől K-re, Fejér megye Duna melletti legdélibb pontján helyezkedik el. A lelőhelyen 2008-ban végzett régészeti megfigyelést Kovács Katalin. A terület tulajdonképpen az F-1 jelű lelőhely bővülése. A lelőhely É-i részén kapcsolódik hozzá, D felé véget ért, az objektumok elfogytak. Néhány objektum folytatódott K és Ny felé, de intenzitásuk erősen csökkent az É-i részhez képest.

Összesen 92 objektumot tártunk fel, ezek nagy része avar volt. Házak, árkok ezen a területen is voltak. Az árkok nagy része az F-1 lelőhelyen induló árkok folytatása volt, néhány átszelte az egész felületet és K-i és Ny-i irányban folytatódott a szelvényen kívül is. Az F-1 területen megfigyelt tendencia itt is folytatódott, lelet alig volt bennük.

Ezen a részen került elő egy 31 síros késő avar temető. Három sír már 2008 decemberében előkerült, ezek az F-1 jelű területen kaptak objektumszámot, de kétségkívül ehhez a temetőhöz tartoznak. Az összes sírt sikerült feltárnunk. Gyermeksírt csak egyet találtunk. A temető sírjainak nagy része rabolt volt.

A területen korábban nem volt régészeti feltárás. Az itt feltárt árkok és házak szinte semmiben nem különböznek az F-1 területen feltárt hasonló jelenségektől. Az egyetlen említésre méltó, hogy a 24. sz. árokban egy kisméretű kemence maradványai kerültek elő. A 84. sz. objektum egy földbe mélyített ház volt, DNy-i sarkában egykor kemence állt. A most feltárt objektumok közül kétségkívül a legjelentősebbek a sírok, melyek egymás mellett, jól megfigyelhető sorokat alkotva feküdtek. A sírok nagy része korabeli rablás által bolygatott volt. A temető egykori gazdagságára utal, hogy az egyik rablott sírból fél pár aranyfülbevaló került elő. Szintén rablott sírból került elő egy öntött, ólom, indás nagyszíjvég. Szinte mindegyik sírban volt edény és az egykori húsétel mellékletre utaló nagyméretű, feltehetően szarvasmarhacsont. Néhány sírban baromfi (kakas) csontok is voltak. A női sírokból bronz fülbevalók, karperecek kerültek elő, említésre méltó egy üvegberakásos mellboglárpár. A legjelentősebb a 47. sz., egy lovassír volt. A halott váza itt is rablott volt, azonban a mellette lévő ló érintetlennek bizonyult. A halott férfinak elsősorban koponyáját bolygatták meg (ezt jóval a váz fölött találtuk meg, több darabban), de nagyszíjvégét sem találtuk meg. A lószámon aranyozott bronzveretek, főleg rozetták voltak, a kantár vereteit a lókoponyával együtt sikerült egyben kiemelni. Ezen a részen lehetett a temető leggazdagabb része, e sír mellett tártuk fel a már említett arany fülbevalós sírt, valamint azt, melyben a mellboglárpárt találtuk. Ez utóbbi egyébként rabolatlan volt, a női halott mindkét karján pontkör díszes bronz karperec volt, füleiben egykor bronz fülbevalókat, ujjain bronzgyűrűket viselt.

RM-19 (KÖH 71041): 2009. május 11–21. között a 0372/126 hrsz. ingatlanon 1614 m²-t tártunk fel. A lelőhely valószínűleg az F-1 bővülésének, valamint az RM-8 lelőhelynek a DNy-i folytatása. Az objektumok véletlenül kerültek elő, egy becsatlakozó út építését megelőző humusztaláskor: 33 objektumot tártunk fel, néhányban recens leletanyag volt. A többi objektum nagy része valószínűleg avar volt, datálásuk azért nehézkes, mert nagyon kevés lelet került elő belőlük. Ugyanezt a jelenséget figyeltük meg az F-1 és RM-8 területek avar objektumainak feltárása közben is, sőt néhány árok folytatása volt a fent említett területeken található árkoknak. A település csak egyrétegű volt. Említésre méltó a 25. sz. objektum, egy földbe mélyített római ház, mely téglalap alakú volt, hosszabb (K-i és Ny-i) oldalainál egy-egy cölöplyukkal, ÉK-i sarkában kis kemenceszerűséget tártunk fel. A ház betöltésében több viszonylag nagyméretű követ találtunk. A 29. sz. objektum a többihez képest meglehetősen mély volt (180 cm), betöltése nagyon hasonlított az F-1 és RM-8 területeken feltárt gödrökéhez ill. kutakéhoz. Alját megtaláltuk, így valószínű, hogy ez nem kút volt egykor, de mindenképpen az avar korba datálható.

F-1 (KÖH 38579): 2008. október 21. és december 17., majd 2009. március 11. és május 15. között elvégeztük a lelőhely megelőző feltárását, 32 816 m²-nyi területen.

Összesen 310 objektumot tártunk fel. Az ásatási terület É-i részén neolit és római kori objektumok kerültek elő. Ezek főleg gödrök voltak, de néhány ház is feltártunk. Dél felé haladva egyre több avar kori objektum került elő, ezek között árkok, házak és gödrök egyaránt voltak. A gödrök egy része minden bizonnyal kút lehetett egykor, egyikből ép hullámvonalas korsó került elő. A kutakat nem sikerült teljesen feltárnunk. A lelőhely D-i részén feltárt gödrökben általában 140–180 cm után a feltörő talajvíz miatt a bontást abba kellett hagyni.

Mindegyik korszak településein csak egy réteget tudtunk megfigyelni. A lelőhely Ny és K felé továbbterjed. A területet É felől egy patak határolta egykor (ezt az autópálya építése során megszüntették), erre tehát nincs folytatása a lelőhelynek, D felé azonban az avar lelőhely folytatását találtuk meg (RM-8).

A neolit telephez tartozó objektumokból vonaldíszes kerámiatöredékek kerültek elő.

A római telep a 3. századra datálható. Néhány ház, gödör és egy kemence tartozott ebbe a korszakba. Említésre méltó az 56. sz. gödörből előkerült oltártöredék, melyen felirat nincsen. A 48. sz. objektumból szinte teljesen ép kelta fazék került elő. A legjelentősebb objektum a 278. sz. volt. A földbe mélyített kenyérsütő kemencét kör alakú munkagödör vette körül, melyben a kemence teljesen körüljárható volt. A kemence fala nem maradt meg teljesen, azonban nagyon jó állapotban megmaradt a platni ill. az alatta lévő alapozási rész is. A platni alatt hőszigetelőként vékony homokréteget találtunk. A bontás során megfigyelhettük, hogy a kemence tapasztását több alkalommal megújították. A munkagödört nem tudtuk teljesen feltárni, mert a szelvény K-i fala alá nyúlt.

Az avar korszakba néhány ház, nagyon sok árok és több gödör ill. kút tartozott. A házakból említésre méltó leletanyag nem került elő. Az árkok nagy része, néhány avar kerámia töredéktől eltekintve, szinte leletmentes volt. Nagyon sok árok került elő, szinte egész árokrendszerek, legtöbbjük egymás mellett futó sekély árok volt, de néhány kerítő árkot is feltártunk. A kutak közül több is egymás mellett helyezkedett el, feltehetően egy vízer fölé ásták meg őket.

A leletek a Fejér Megyei Múzeumok Igazgatósága Intercisa Múzeumába kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Keszi Tamás, Nádorfi Gabriella, Prander Péter régészek; Németh Gergő, Pokrovenszki Krisztián technikusok. A geodéziai felmérést a Geomon-tan Kft., ill. az Archeodata 1998 Bt. végezte.

BUZA ANDREA

170. Enese, Pippáni-dűlő (KÖH 51434)

(Győr–Moson–Sopron megye) B, Á
2009. szeptember 1–25. között elvégeztük a megelőző feltárást a 85. sz. főút Enesét elkerülő szakaszára eső régészeti lelőhelyen, a 092/15, 092/22–24 hrsz. ingatlanokon. A feltárt terület 3054 m² volt.

A feltárás június 30-ig átadott részén, az út teljes hosszában a lelőhely K-i szélén folytatódta az objektumok (gödrök, árkok) – sőt egy részük folytatódik a jelenlegi ideiglenes út alatt is. A megközelítőleg 80–100 éve létesített földút, amelyet a tulajdonos több ízben feltöltött sóderrel, kőzúzalékkal és bontási törmelékkel, mintegy 30 cm mélyen bolygatta meg az eredeti felszínt. Összesen 48 régészeti jelenséget figyelhettünk meg. Közülük kiemelkedőek a viszonylag gazdag leletanyagot tartalmazó bronzkori gödrök, ill. két kora középkori ház és gödör. A lelőhely az ideiglenes út irányába, valamint ÉNy felé tovább folytatódik és az eddig tapasztaltak alapján újabb korok (vaskor) feltűnése (telep és temető) várható.

A leletek a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat szombathelyi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumba kerülnek.

Munkatársak: Melis Eszter régész, Bálint Ferenc, Bek Tamás, Csuti Tamás, Erőss Gábor, Alfred Falchetto, Halász Ferenc, Ilon Gergely, Molnár Szabolcs, Radics András, Skriba Pál, Takács Tibor, WolfErnő technikusok, Pápai Miklós. A geodéziai felmérést a KÖSZ Szombathelyi Geodéziai Csoportja végezte.

ANTONI JUDIT

171. Enese határa

(Győr–Moson–Sopron megye) U, Ró, Kk
2009. augusztus 5–31. között régészeti szakfelügyeletet végeztünk a 85. sz. út Enesét elkerülő 6+800–13+800 km-sz. közötti szakaszán. A humuszréteget géppel változó mélységig tolták le, de csak kevés helyen érték el az altalajt, általában a fölé 10 cm-rel simították el az út teljes szélességét. Emiatt gyakorlatilag régészeti jelenség szinte sehol nem vált láthatóvá, a megfigyeléshez szükséges mélységet csak egy-két helyen érték el. Ezek a szakaszokon a munkagépek nyomában folyamatosan járva a területet és gyűjtve a leleteket, három régészeti területet lokalizáltunk.

Külső-réti-dűlő (KÖH 71271): A 8+500–8+700 km-sz. közötti szakaszon 19 kova magkövet és pattintékot, valamint néhány neolit (DVK, zselízi) kerámiatöredéket gyűjtöttünk. A 8+600–8+780 km-szelvényben az őskori leletek mellett középkori vastöredékek, szegek és néhány késő középkori kerámiatöredék került elő.

Pippáni-dűlő (KÖH 51434): A 11+300–11+450 km-sz. közötti területen, a korábban feltárt lelőhely K-i szélének folytatásában É–D-i irányú széles árok beásásának foltját figyeltük meg, ami az ismert lelőhely továbbterjedését jelzi.

EGRY ILDIKÓ

172. Esztergom, Deák Ferenc utca 45/a (KÖH 71747)

(Komárom–Esztergom megye) Kk
Az alapincézett ház építéséhez kapcsolódóan próbaásatással kívántuk tisztázni, hogy eléri-e a gépi munkával

a régészeti rétegeket. Csupán a telek ÉK-i végében került elő egy kemencegyanús folt (kb. 3–4 cm vastag, kormos fekete, alatta vörös, átégett agyagos, néhol 10 cm vastag réteg) 220 cm mélyen. A jelenség azonban behúzódtott a jelenlegi utca, ill. lebetonozott járda alá, valamint az álló, szomszéd ház alapozása alá. Ezen a rétegen a függőleges falba bebontva szedtünk ki egy kb. 16. századi korongolt bögre kályhaszemet. Itt a talaj már nagyon vizes volt. Az É felől szomszédos ház alapozása alatt oldalról megfigyeltünk egy korábbi, visszabontott falalapozás tetejét, mely esetleg lehet középkori. Másutt a telken nem találtunk régészeti jelenséget, sem leletet.

TARI EDIT

173. Érd, Szent Mihály templom (KÖH 10286)

(Pest megye) Kk, Kú

2009. májusban a templom szondázó régészeti ásatását és falkutatását az épület statikai megerősítését és építészeti felújítását megelőző próbafeltárásként végeztük el, 16,6 m²-en. Az épület felmérési dokumentációját a tervező, a BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszéke (Krähling János, Zsembery Ákos) bocsátotta rendelkezésünkre. A kutatás feladata a talajmechanikai szondák régészeti feltárása, az alapozási mélységek meghatározása, az épület építési fázisainak meghatározása volt. A régészeti szondák helyeit a statikus tervezővel együtt jelöltük ki.

A régészeti kutatás során 8 szelvényt és 42 falkutató szondát nyitottunk. Az elvégzett kutatással megállapítottuk, hogy a templomhajó és a szentély felmenő falai és a hajófalak alapozása egy periódusban épültek fel, a templom barokk építési fázisának részei. A szentély és a diadalív felmenő falainak alsó, a belső padlószinttől számítva 60 cm-t meg nem haladó szakasza a belső pilaszterek nélkül késő középkori. A szentély D-i oldalán feltárt, visszabontott támpillér is ehhez a fázishoz tartozik és a barokk boltozattól eltérő, háromszakaszos gótikus keresztboltozati rendszerre utal. A templomhoz utólag épült hozzá a torony, a sekrestye és az oratórium és a templombelsőben a karzat. A templomhajó eredetileg konzolként kialakított boltozatindító pilasztereit a 19–20. sz. folyamán a padlóig lefutó pilaszterekké egészítették ki.

A templom barokk kori és késő középkori alapozásai mellett ezeknél korábbi alapfalakat is találtunk. Az É-i hajófal mellett a vele párhuzamosan futó középkori falalapozáshoz É-ről egy merőleges fal csatlakozott be. A szentély É-i fala mellett kívül és D-i fala mellett belül szintén korábbi, velük párhuzamos középkori kőalapozás található, a diadalív vonalában az É-i hajósarokhoz szintén egy É–D-i irányú kőalapozás köt be.

A feltáráson három temetkezési periódust különíthettünk el. Az első sírcsoportot a templomtól D felé eltérően tájolták, ezek a szentély D-i részén kívül és belül kerültek elő. E sírok egy részére ráfedett a szentélyben talált, a gótikusnál korábbi alapozás és a gótikus

alapozás is. A második, szintén középkori sírcsoport a mai templommal azonos tájolású, e temetkezések egy csoportját elvágta a barokk kori Ny-i hajófal alapozása. A harmadik sírcsoport a barokk kori újjáépítést követő temetkezéseké, melyek mind a templombelsőben, mind a templom mellett előfordultak.

A templom építéstörténetét az írott források alapján köthetjük évszámokhoz. A közelebről nem ismert, a késő középkorban nagyméretű, gótikus szentéllyel rendelkező középkori templom a török korban lőporrobbanás során elpusztult ill. nagymértékben megsérült. Az újjáépítés a 18. sz. első évtizedeiben, 1723-ig zajlott le, a szentély falainak alaprajzát, felmenő falainak alsó szakaszát megtartva, a hajót az alapozástól kezdve újjáépítve barokk stílusú templomot építettek. A templomhoz a 18. sz. folyamán karzat, torony, sekrestye és oldalkápolna, a 19. században oratórium épült, a 20. sz. második felében az oldalkápolnát elbontották.

Munkatársak: Markó Ágnes Sarolta régész, Hudák Mariann rajzoló.

RÁCZ MIKLÓS

174. Érsekhalma-Hild, Magaspart 1. (KÖH 20382)

(Bács-Kiskun megye) B, Sza

Az ismert hildi Vatyá földvartól DNy-ra, a hildi házak felett egy szurdok K-i oldalán téglalap alakú, kb. 120×100 m kiterjedésű földsánc és árok húzódik, mely a földmű D-i oldalán kb. 30–40 m hosszan megszakad, ezt valószínűleg fakitermelési munkák során dózerolták el. Tőle Ny-ra a szurdok másik oldalán Érsekhalma-Hild, Magaspart 2. lelőhelynév alatt másik, valamivel kisebb hasonló földmű van. Valószínűleg ugyanabban a korban, a szurdok védelmére építették ki. A lelőhelyre Deli Ferenc nyugalmazott érsekhalmi iskolaigazgató hívta fel a figyelmünket. 2009. november elején a Kiskunsági Nemzeti Park munkatársával, Balázs Rékával és érsekhalmi közmunkások közreműködésével átvágtuk a Magaspart 1. lelőhelyen lévő sáncot és árkot egy 50 cm széles, 8 m hosszú kutatóárokkaival. A leletek és jelenségek alapján a sáncot a szarmaták építették ki, majd egyszer megújították. A feltöltésből bronzkori leletanyag is előkerült, ami a Magaspart korábbi betelepülésére utal.

KUSTÁR ROZÁLIA

175. Farád határa

(Győr-Moson-Sopron megye) Ó, Ró, Á, Kö, Kú

2009. júniusban és szeptemberben helyszíni szemlélt tartottam Farád határában, a fejlesztésre kijelölt területeken.

Fenyőfa utca vége (KÖH 74859): A község Ny-i szélén, a 85. sz. főúttól É-ra, a Fenyőfa utca folytatásában haladó dűlőút két oldalán szórványosan őskori cseréptöredékeket gyűjtöttem. Ugyancsak őskori edénytöredékek jelentek a 85. sz. főút D-i oldalán, az előbbi leletkon-

centráció közvetlen közelében. A D-i oldalon nagyobb foltban és nagyobb számban találtam leletanyagot. Az előkerült leletek egyetlen, viszonylag nagy kiterjedésű őskori lelőhelyre utalnak.

Följáró-dűlő (KÖH 78861): Az Ostffy-major felé vezető aszfaltút és a Szondi u. kertvégei közötti szántóterület egészen intenzív Árpád-kori telepnyomok jelentkeztek. Az Ostffy-major felé vezető út É-i irányú szakaszától K-re lévő nagyobb, téglalap alakú dűlő (Följáró-dűlő) területén szintén nagyszámban hevernek a felszínen edénytöredékek. A zömmel Árpád-korra, kisebb mértékben késő középkorra keltezhető kerámiaanyag a közel 1 km hosszú és 600 m széles dűlő szinte teljes területén jelentkezett. A földterület nagyobb része intenzív középkori lakottságról tanúskodik: rengeteg kerámia, patics-, és (örölő-, fenő-) kötőredéket hozott felszínre az eke, köztük nagyobb edénydarabokat is. A kerámiaanyag zömét kézikorongon formált Árpád-kori (12–13. századi) bogrács-, és fazéktöredékek teszik ki. A Följáró-dűlő közepe tája jól észrevehetően kiemelkedik a környezetéből. A dombocská felszínén a szokásosnál is több leletet gyűjtöttem. A dűlő É-i részén egymástól távol két római kori cseréptöredék is előkerült.

Ezt követően a faluhely kiterjedését próbáltam pontosítani. Az említett dűlőt K-ről szegélyező földúttól K-re kisebb számban, de még mindig jelentkeztek középkori cserepek. Itt a telepnyom széle viszonylag jól megfogható volt. Észak felé egy csatorna határolja a dűlőt, melyen nem tudtam átkelni, így majd a későbbiekben kell tisztázni a középkori falu É-i irányú kiterjedését. Dél felé, a Csorna irányába haladó dűlőúttól D-re, a katolikus temető és a tsz-major közötti részen szintén intenzíven jelentkeztek edénytöredékek. Számuk a temetőtől Ny-ra megritkult. Hasonlóan szórványosan jelentkezett kerámiaanyag a Rákóczi utca kertvégi szántóin. A terület É-i részén Árpád-kori cserepek kerültek elő, szórványosan. Ugyancsak szórványos leletanyag jelentkezett a Rákóczi Ferenc utca és a Fő utca közötti szántott terület É-i részén. A középkori faluhely tehát jól láthatóan benyúlik a mai beépített terület É-i részére. A bejárások alapján egy kivételesen nagy kiterjedésű középkori faluval állunk szemben: a telepnyom hosszúsága mintegy 1500, szélessége 700–1000 m.

Kenderszeg (KÖH 21439): A 85. sz. főút D-i oldalán, közvetlenül Csorna belterületének szélén két egymással párhuzamos, keskeny dombvonulaton szórványosan római kori kerámiatöredékek jelentkeztek. A területen helyenként apró téglatöredékek is megfigyelhetők voltak. A két dombvonulat valószínűleg egy fosszilis folyómedret fog közre. A lelőhely K felé minden valószínűség szerint Csorna belterületére is kiterjed. Ny-i szélét a nagyon poros, átforgatott talaj miatt csak bizonytalanul lehetett meghatározni.

Szűcs Mihály utca és Szőgyényi Ernő utca közötti tömb (KÖH 74863): A belterület ÉNy-i részén fekvő szántott parcellán szórványosan jellegtelen őskori és kora újkori kerámiatöredékeket találtam.

TAKÁCS KÁROLY

176. Felgyő, Ürmös-tanya (KÖH 17597)

(Csongrád megye) B, A, Á

A Csongrád–Felgyő közötti bicikliút nyomvonalára eső lelőhelyen 2009. március 24. és április 17. között 898 m²-t tártunk fel. A község K-i szélénél, a Csongrád felé vezető aszfaltút K-i oldalán fekvő lelőhelyen László Gyula kisebb-nagyobb megszakításokkal közel 20 éven át ásatott. Tervásatásának célja a „honfoglalás kori” falu kutatása volt, s emellett 72 urnasírt, 14 zsugorított csontvázas bronzkori sírt, bronzkori telepobjektumokat, 5 szarmata és 212 avar sírt tárt fel. Az aszfaltút Ny-i oldalán is nyitott egy rövid szelvényt, amelyet azonban térképen azonosítani nem lehet.

A Csongrád–Felgyő között épített kerékpárút nyomvonala éppen ezen a területen, az aszfaltút Ny-i oldalánál húzódik. A feltárássra kijelölt terület egy Ny–K irányban hosszan elnyúló, markáns homokdombot szel keresztbe. A keskeny nyomvonalon 225 m hosszúságban kutattunk, É-on és D-en is sikerült a lelőhely szélét megtalálni. E területen 81 objektumot találtunk.

A feltárási terület D-i részén, a humusz eltávolítása után, a homokos szubhumuszban Árpád-kori település maradványa került elő. E horizonthoz egy félig földbe mélyített ház, több gödör és árok tartozott. A szubhumusz alatti lepelhomokban, az Árpád-kori települési réteg alatt 8 avar sír került elő, melyek 3 sírsorba rendeződtek. Az ÉÉNy–DDK tájolású aknasírokban hanyatt, nyújtott helyzetben feküdtek a csontvázak. Több esetben koporsó nyomát sikerült megfigyelnünk. Jellegzetes temetkezési szokásként megfigyeltük a szárnyasok (tyúk és kakas) áldozati állatként való sírba helyezését. A leletanyag alapján a temetkezések az avar kor második felére, a 8. sz. elejére keltezhetők. A homokdomb É-i aljánál 6 bronzkori urnasír került elő. Az urnák többsége a humuszban volt, s csak két esetben sikerült megfigyelnünk az urna elhelyezésére kiásott urnafészket. A hamvakat tölcseres szájú edényekbe helyezték, melyeknek szájára kisebb tálat borítottak. Az urnák mellett néhány bronzkori telepobjektumot is feltártunk, gödröket és árkokat.

BALOGH CSILLA

177. Felsőmocsolád–Kisbabapuszta, Malomi-dűlő (KÖH 72163, 72165)

(Somogy megye) U, R

2009 őszén a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága készítette el a 67. sz. út elkerülő szakaszainak hatástanulmányát. A terepbejárás több szakaszban, 2009. szeptember 29. és november 25. között folyt, a mezőgazdasági munkákhoz igazodott.

Kisbabapusztától D-re erősen kigazosodott, de bejárható részen lokalizáltuk a Malomi-dűlő 1–2. neolitikus rézkori lelőhelyeket.

Munkatársak: Németh Péter Gergely régész, Balla Krisztián, Cserép Tamás, Gál Zoltán, Nyári Zsolt technikusok.

HONTI SZILVIA – MOLNÁR ISTVÁN

178. Felsőörs, Bárókert
(MRT 2. k. 19/12 lh., KÖH 7908)

(Veszprém megye) U, R, B

Felsőörs D-i széle és az egykori tsz-major, ma betonkeverő üzem között húzódó domboldal a 19. sz. óta ismert lelőhely, melynek területén telkeket jelöltek ki és 2008-ban közművesíteni kezdték. A munkához megelőző feltárás kapcsolódott. 2009-ben megkezdődött a beépítés. Az 55/13 hrsz. telken a házalap területén 9 objektumot tártunk fel, közülük 5 nagyobb méretű kerek cölöplyuk, 2 kerek gödör és 2 méhkas alakú gödör. A leletanyag nagyobb része a lengyeli kultúrába tartozik, a méhkas alakú gödrök anyaga késő bronzkori.

Az 55/29 hrsz. telken az NKA támogatásával történt feltárás, 400 m²-en. Ez a telek a domb lábánál található, a forrás közelében. A cél a korai vonaldíszes települési réteg feltárása volt, de jelentős lengyeli leletanyag is napvilágra került. Közülük a legjelentősebb egy Lengyel II. korú idoltöredék és egy zsámoly. Az előkerült jelenségek nagyobb része gödör. A DVK gödrök elsősorban a felület ÉNy-i és ÉK-i sarkában csoportosultak, ezek sekély, szabálytalan ovális formájú beásások. Az egyik DVK objektum keskeny, mély, ún. Schlitzgrube. A jelenségek zöme a lengyeli kultúrába tartozik. A felület DK-i negyedében egy É-D-i tájolású, 7 m széles cölöpszerkezetű házat találtunk. A ház túlnyúlik az ásatási területen, feltárt hossza 16 m. A házat később átszelte egy sekély, K-Ny-i irányú árok. A ház mögött és tőle ÉNy-ra nagy, kerek gödrök voltak.

Az egyik gödör mellett és a másikba beleásva előkerült két K-Ny-i tájolású, zsugorított csontvázas sír. Az egyik bal oldalán fekvő, erősen zsugorított váz, melléklete egy kőpenge volt a csípő mögött. A másik bal oldalán fekvő, hiányos váz, melléklete kis edényke volt, a koponyán kőpengét találtunk. A felület DNy-i negyedében késő rézkori, méhkas alakú gödrök csoportját tártuk fel.

REGENYE JUDIT

179. Felsőszentiván, Rémi-úti-dűlő, Szekeres-csatorna

(Bács-Kiskun megye) Sza, Á, Ú

Felsőszentiván belterületétől ÉNy-ra, a Rémi és Felsőszentiván közötti műút Ny-i oldalán, a Szekeres-csatorna két ágának szögletében a Horvát Tranzit gázszállító vezeték építéséhez kapcsolódóan megelőző feltárást végeztek a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai. Az ásatás során egyértelművé vált, hogy a projekt örökségvédelmi hatástanulmányában HT-43, ill. az attól kb. 80 m-re, keletre HT-42 jelzéssel azonosított lelőhelyek összeérnek. A két lelőhely összenyitása és a HT-42 K-i, ill. a HT-43 Ny-i irányú hosszabbítása alapján a lelőhely 320 m hosszán esett az 5 m széles nyomvonalba. A két lelőhely összenyitása alkalmával előkerült objektumokat a HT-42 lelőhelyhez soroltuk.

HT-42 (KÖH 69465): 2009. szeptember 2–11. között kutattunk a lelőhely középső szakaszán. A sárga,

homokos altalajon 84 objektum feltárását különítettük el a nyésést követően. A 93 stratigráfiai egység közül 79 gödör, 10 árok, 2 oszlophely, egy ház és egy sír volt, melyek közül 56 szarmata, 7 késő Árpád-kori, 3 újkori és 27 korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú.

A szarmata objektumok a HT-42 és a HT-43 lelőhelyek összenyitásának felületén, ill. a HT-42 Ny-i részén sűrűsödtek. A lelőhely K-i szélét egy kb. 4 m széles egykori érmeder jelentette, melynek K-i magaspártján néhány szarmata, ill. lelet nélküli, nem keltezhető telepobjektum jelentkezett. A HT-42 és a HT-43 lelőhelyen előkerült szarmata objektumok egykorúak és egyazon településhez tartoztak, melynek Ny-i széle az ÉNy-DK irányú Szekeres-csatorna mentén húzható meg. Ezt támasztják alá a lelőhely Ny-i és K-i szélén futó kerítőárkok is.

A szarmata telepobjektumok kisebbik hányadát alkotják az általában É-D, ÉNy-DK vagy Ny-K irányú, ívelt szűkülő falú, ívelt aljú kerítő- vagy vízelvezető árkok. Betöltésükből kevés leletanyag került elő. A gödrök kerek vagy ovális alakúak, méhkas formájúak, egyenesen bővülő vagy egyenesen szűkülő falúak. Az egyetlen téglalap alakú, ÉNy-DK hossz tengelyű, félig földbe mélyített épületet a lelőhely középső részén tártuk fel. A házban cölöphelyet nem találtunk, ÉK-i sarkából egy 100 cm hosszú, 50 cm széles, lejtős aljú, árokszerű objektum futott ki. Az építmény ÉNy-i részére ásták rá egy szarmata férfi DNy-ÉK tájolású, bolygatatlan sírját, melyben vas lándzsahegyet, vaskést és vas övcsatot bontottunk ki.

A szarmata telep leletanyagának döntő hányadát kézzel formált fazekakhoz vagy fedőkhöz, ill. korongolt, szürke hombárokhoz, duzzadt peremű tálakhoz, téglaszínű (ritkán festett) tálakhoz tartozó töredékek alkotják. Néhány gödörből római importedények töredékei (amphora, Drag 31 tál oldaltöredékei) is felszínre kerültek. Alacsony számban találtunk őrlő- vagy fenőkőtöredékeket. Az állatcsontok között magas arányban fordultak elő szarvasmarha-, sertés- és kutyamaradványok. Az egyik gödörben teljes kutyavázat is feltártunk.

A késő Árpád-kori, gyakorta a korábbi szarmata gödrökre ráásott telepobjektumok a lelőhely Ny-i részén koncentráálódtak. A korszakbeli gödrök kerek vagy téglalap alakúak, faluk egyenesen szűkülő vagy egyenesen bővülő. Betöltésükből főként bográcsokhoz és fazekakhoz tartozó töredékek kerültek elő. Az egyik fazék alján fogaskerek alakú mesterjegy látható.

HT-43 (KÖH 69469): Szeptember 1–9. között a lelőhely középső részén, a sárga, homokos altalajon 14 objektum feltárását különítettük el. A 18 stratigráfiai egység között 8 gödör, 8 árok, egy kemence és egy cserépréteg volt, melyek közül 12 szarmata kori, 6 pedig korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú.

Az árkok alakjukat és irányukat tekintve; a gödrök méretüket és alakjukat tekintve megegyeztek a HT-42 lelőhely objektumaival. Az egyetlen nagyméretű, ovális alakú, lépcsős aljú bányagödör a lelőhely nyomvonalon belüli területének K-i szélén helyezkedett el, ÉNy-i

részéhez egy kemencét is építettek. A kemence sütő-felülete alatt korongolt, szürke edénytöredékekből álló réteget dokumentáltunk.

A leletanyag nagy részét az edénytöredékek alkotják, melyek mintegy fele kézzel formált fazekakhoz, másik fele korongolt, szürke és téglaszínű edényekhez tartozott.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a kecskeméti Katona József Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Bottyán Katinka, Császi Dávid, Molnár Zsolt technikusok.

GULYÁS GYÖNGYI

180. Felsőszentiván határa

(Bács-Kiskun megye) Ő, B, Sza, N, Á

2009. szeptember 2–4. között az 55. sz. főút Tataháza–Csávoly szakaszán burkolatmegegerősítés és kerékpárút építése kapcsán, örökségvédelmi hatástanulmány készítése céljából végeztünk terepbejárást. A tervezett beruházás a főút 71+776–84+475 km-sz. közötti – már meglévő – szakaszát, ill. annak közvetlen környezetét érintette. A munka folyamán külterületeken az út mindkét oldalát 50–50 m szélességben vizsgáltuk, összességében a szakaszoknak kb. 37–38%-a bizonyult hatékony terepi vizsgálatra alkalmasnak.

Felsőszentiván közigazgatási területén ismert lelőhelyet nem érintettünk, de 5 új lelőhelyet azonosítottunk: HT-108, HT-134–137 (KÖH 72695, 73231, 73233, 73235, 73237). Az őskori, bronzkori, szarmata, hunkori szarmata és Árpád-kori leletanyag felszíni telepnyomra utalt.

Munkatársak: Bácsmegi Gábor régész, Sultis László régésztechnikus, Csenkey-Sinkó András restaurátor.

PARDITKA GYÖRGYI

181. Foktő, Kis-tő-sarok

(KÖH 72707)

(Bács-Kiskun megye) B, Á, Ú?

A lelőhely Dunapataj községtől D-re található, egy lankás kiemelkedésen, az 51. sz. út két oldalán, 220 m hosszan húzódva. A főút a lelőhely közepén fut keresztül, a telep Ny-i és K-i irányban folytatódik.

Az 51. sz. út szélesítéséhez kapcsolódó szakfelügyelet alkalmával előkerült lelőhelyen a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai 1983 m²-en, 2009. július 30. és szeptember 26. között végeztek feltárást.

Az ásatás során egy középső bronzkori (Vatya-kultúra) telep részletét találtuk meg. A 68 feltárt objektum között 45 különböző méretű gödör és 9 ismeretlen korú cölöphely mellett egy rossz állapotban megmaradt, részben földbe mélyített ház is volt. Az objektumokból nagy mennyiségű házikerámia és kevés díszkerámia került elő, 10 árok újkorinak, vagy ismeretlen korúnak bizonyult. A bronzkori jelenségeken kívül egy nagyméretű

Árpád-kori gödröt, benne cserépbogrács-töredékeket is találtunk. A lelőhelyen – egy ismeretlen korú árokban feküdt lókoponyától eltekintve – rendkívül kevés állatcsont került felszínre. A feltárt területen több újkori beásás nyomára bukkantunk, valamint a főút melletti, a lelőhelyen végighúzóódó árokkal korábban több régészeti objektumot is részben megsemmisíthettek.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a kecskeméti Katona József Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Kulcsár Zoltán, Kulcsár Zoltánné, Frank Tamás.

HARGITAI ANDRÁS

182. Fonyód, Várhegy

(KÖH 54136)

(Somogy megye) Kö

A Várhegyen kilátó építését kezdték meg. A nagyobb munkák megkezdése előtt a területen tereprendezés ill. néhány vezeték áthelyezése miatt szakfelügyeletet végeztünk 2009. november 11–13. között. A terület két végén két kb. É–D-i irányú, ill. köztük egy kb. Ny–K-i irányú árkot nyitottunk.

Az eredeti altalajt 40 cm mélyen találtuk meg, de számos újkori beásás ennél mélyebben bolygatta a területet. Az árkokból több újkori töredék került elő, üveg- és műanyagdarabok utaltak a talaj mozgására. A területtől nem messze lévő egykori katonai légvédelmi megfigyelőállomás, majd később a kilátó építéskor, ill. a vezetékek lehelyezéskor jelentősen megbolygatták a területet. Az árkokban talált közepes mennyiségű középkori (13–15. sz.) kerámia arra utal, hogy ebben az időszakban lakhatták a dombot. Több téglá is előkerült a nagy mennyiségű kő mellett, ami arra utal, hogy korábban esetleg épület állhatott valahol a területen. A feltárás során régészeti objektumot nem találtunk. Megállapíthattuk, hogy az építendő kilátó területét a 20. században is jelentősen bolygatták, az esetleges korábbi objektumokat megsemmisítették. Ugyanakkor a talált középkori kerámia segítségével adatokat nyertünk a földvár történetére. A sáncok eredetére a későbbi munkálatok adhatnak pontos választ.

Munkatársak: Balla Krisztián, Cserép Tamás, Nyári Zsolt technikusok.

MOLNÁR ISTVÁN

183. Földes, Rákóczi Mezőgazdasági Kft.

(KÖH 72271)

(Hajdú-Bihar megye) Sza

2009 szeptemberében leletmentő ásatást végeztünk a szervestrágya tározók földmunkái során előkerült régészeti jelenségek feltáráására. A lelőhelyen a római császárkor időszakából két körárkos szarmata temetkezést tártunk fel. Az egymás mellett elhelyezkedő kb. 15 m átmérőjű

és 140–170 cm széles körárkoknak a D-i oldalon volt a bejárata. Az árkokkal körbevett temetkezések É–D tájolásúak és kifosztottak voltak. A 250×70 cm alapterületű és 110 cm mély sírban néhány darab embercsonton kívül pár üvegyöngyöt, néhány kerámiatöredéket, egy porrá tört üvegedény maradványait és egy vaskést találtunk. A másik, 220×90 cm alapterületű és 120 cm mély sírban az elhunyt bal alsó lábszára anatómiai rendben maradt meg. Ezt a részt nem bolygatták a sírablók, így itt megmaradt a lábhoz helyezett kisméretű, szürke füles edény és egy darabokra tört, de restaurálható üvegpohár. A sír betöltéséből egy bronzfibula is előkerült.

D. SZABÓ LÁSZLÓ

184. Füzér, vár (KÖH 16582)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B, Kk, Kú?

A 17. sz. végi inventáriumok által „Lyukpincének” nevezett, háromágú pincerendszer járataitól Ny-ra elhelyezkedő, fákkal ritkásan benőtt, és aránylag sík területen jelöltük ki 2009-ben a füzéri várhoz kapcsolódó kutatások helyszínét. A régészeti feltárasokat a miskolci Herman Ottó Múzeum Régészeti osztályának munkatársaival, valamint a füzéri önkormányzat által biztosított közmunkásokkal közösen végeztük el 2009. augusztus utolsó hetében. A fent jelzett terület É-i részén egy 22 m hosszú, és 2 m széles, valamint attól mintegy 20 m-rel délebbre egy 7 m hosszú és szintén 2 m széles árokban kezdődtek meg a kutatások. Célunk a középkori forrásokban előforduló, talán a fent említett pincékhez kapcsolódó egyéb (gazdasági?) épületek esetleges meglétének tisztázása volt.

A terület D-i részén elhelyezkedő rövidebb kutatóárkunkból a középkorhoz köthető objektum vagy leletanyag nem bukkant elő. Ugyanakkor a fehér színű sziklás altalajt fedő köves rétegből nagy mennyiségű bronzkori kerámiatöredék származott.

Az északabbra kijelölt kutatóárok Ny-i részén 90–100 cm-es mélységben két, vörös színű, paticsos szélű mintegy 3 m átmérőjű karikaként jelentkező objektum nyomaira bukkantunk. Ezek kitisztítása és bontása során két középkori mészegető kemence maradványai kerültek elő. A nyugatabbra elhelyezkedő kemencének csupán a D-i fele esett kutatóárkunk területébe, azonban így is tökéletesen tudtuk vizsgálni szerkezetét és betöltésének rétegeit.

Az egykori kemence betöltésének kitermelése során mésszel kevert, köves, sötét színű betöltést bontottunk el. A mészegető kemence teljes mélysége a jelenlegi felszíntől mérve 190 cm, kiserkeszthető teljes átmérője kb. 320 cm. A kemencegödör fenekének szélén egy 35 cm széles és 40 cm magasan megmaradt meszes habarcsba rakott kőfalat tártunk fel. E „fal” felett a kemence oldala mintegy 5–6 cm vastagságban és 60 cm magasságban vörösen átégett. Ez a jelenség a mészegetés folyamán keletkezett igen nagy hőnek tulajdonítható, azaz a mészegető kemence egykori aktív működésének is egyértelmű bizonyítéka.

Egykor erre az előbb leírt falazatra építhették magát a kemencét, mely jellegénél fogva nem maradt fenn.

A másik vörösszínű folt szintén egy – ugyanakkor a fentiekben bemutatottól kissé eltérő szerkezetű – mészegető kemence maradványait rejtette magában. Ez egy kisebb méretű, ovális alaprajzú, teknős aljú kemence, átmérője kb. 2 m, mélysége, a folt jelentkezési szintjétől mérve, mintegy 60 cm volt. Kőből rakott fallal, vagy kemencepadkával ennél a kemencénél nem találkozunk. A meszes betöltésű kemencetést körül megfigyelt vörösré átégett földréteg sokkal intenzívebb, vastagabb volt. Szélessége mintegy 10–15 cm. A mészegető aljában jelentős mennyiségű égett fadarabot, faszenet is találtunk. A kemence szája K felé nézett.

A feltárt mészegető kemencék korhatározásában stratigráfiai helyzetükön túl igen csekély számú kerámiatöredék van segítségünkre. A nagyobb kemence betöltéséből pár darab barna színű fazékból származó cseréptöredék, valamint egy sárgásfehér színű vörös festéssel díszített asztali edény töredéke került elő. A töredékeket a 13. sz. második felére vagy a 14. sz. elejére keltezhetjük.

A másodikként feltárt kisebbik kemence betöltéséből korhatározó lelet nem került elő. Azonban stratigráfiai helyzete alapján ezt a késő középkorban vagy a kora újkorban használhatták.

GÁL-MLAKÁR VIKTOR

185. Galgahévíz, Fő utca 151. (KÖH 25562)

(Pest megye) B, Kk

2009-ben a község központjában, a középkori Hévíz falu területén található telken (402 hrsz.) régészeti megfigyelést végeztem. A meglévő épület bővítéséhez ásott sávvalapokban az 50–55 cm vastag, újkori törmelékkel (tégla, kő, síkűveg darabok) és sárga agyaggal kevert felső rétegtől éles vonallal vált el egy sötét, apró paticsrögöket és faszénmorzsát tartalmazó, 25–30 cm vastag homokréteg. Ebből az alsó rétegből két darab cserepet sikerült kiemelni: egy fehér színű, kívül piros festésű késő középkori? – újkori? oldalt és egy mázas néprajzi cserepet. Az alapárkokban régészeti objektum beásása nem mutatkozott.

A kertben a felszínről 1 őskori (bronzkori?) és néhány késő középkori vagy újkori cserepet gyűjtöttem.

A leletek az aszódi Petőfi Múzeumba kerültek.

KŐVÁRI KLÁRA

186. Galvács, Ronka-lápa (KÖH 75047)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) I

Bejelentés alapján 2009. július 6-án régészeti helyszíni szemlét tartottunk a Galvács határában található Ronka-lápa nevű völgyben. Gregóczi Gergő egyetemista (Miskolci Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Történettudományi Intézet) korábban az ÉNy-DK-i irányú

völgy derekánál, a DNy-i hegyoldalon (Köves-hegy és Ronka-tető ÉK-i lejtői) egy nagyméretű kvarcittömb körül pattintott kvarciszilánkokat talált. A szilánkok nyersanyaga és jellemzői alapján feltételeztük, hogy alsó paleolitikus régészeti leletanyagból származhatnak.

A helyszíni szemle során megállapítottuk, hogy a kb. 1,5×1,5 m nagyságban látható kvarcittömböt nagy valószínűséggel egy korábban kidőlt fa felszakadó gyökérzete hantolta ki. Rajta ütésnyomokat nem tudtunk azonosítani. Feltehetően eredeti helyén, szálban álló közetről van szó. A pattintott szilánkok és jellegtelen törmelékek legnagyobb sűrűségben a kötömbtől É-ra (kb. 40 m távolságig) és ÉNy-ra (kb. 80 m távolságig) szóródtak a felszínen, beleértve a völgyből kifelé futó erdőgazdasági utat és az attól É-ra eső területet is.

Szemlénsorán nem találtunk olyan pattintott követ vagy egyéb régészeti leletet és jelenséget, amely legalább megközelítőleg segítené a szilánkok készítéséhez kapcsolható korhatározást. Mivel azonban a kvarcit az idősebb őskőkor fontos kőeszközkészítési nyersanyaga volt és az előkerült szilánkok mindenképpen emberi beavatkozás (kőpattintás) nyomait (ütési pont, bulbus, lancette stb.) viselik magukon, a terület feltételezett régészeti lelőhely, mely kiterjedésének és korának pontosabb meghatározása további kutatást igényel.

LENGYEL GYÖRGY – SZOLYÁK PÉTER

187. Gamás határa

(Somogy megye) U, R, Ró, A, Kö
2009 őszén a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága készítette el a 67. sz. út elkerülő szakaszainak hatástanulmányát. A terepbejárás több szakaszban, 2009. szeptember 29. és november 25. között folyt, a mezőgazdasági munkákhoz igazodott.

Kisbabapusztától Vadépusztáig csak két kis rész nem volt bejárható. Lokalizáltuk a Vadépusztai-mező lelőhelyet (középkori és neolit-réz kori telep, KÖH 72167). Vadépusztától D-re, az úttól Ny-ra, a tervezett elkerülő szakasznál a Vadépuszta, Vízvásztó lelőhelyet (középkori és római telep, KÖH 72171) találtuk. A tervezett elkerülő szakasz É-i része gázos volt. Az út K-i fele egészen Somogybabodig gyepes és erdős területek miatt bejárhatatlan volt. Az út Ny-i oldalán egy rövid beszántatlan, kukoricával fedett szakasz következett, ezután Jazvinapusztáig bejárható volt. A Jazvinapuszta, Diósidülő 1–2. lelőhelyeket (római, lengyeli, bronzkori telep, KÖH 72029) lokalizáltuk. A korábbi ismert Vadépuszta, Felső mező lelőhelyet most nem sikerült azonosítani. Jazvinapusztától É-ra részben szántásban, részben repcében bejártuk az Országúti-Studencának nevezett részt, ahol gyenge intenzitású őskori és avar, közepes intenzitású középkori telepet (KÖH 72173) találtunk.

Munkatársak: Németh Péter Gergely régész, Balla Krisztián, Cserép Tamás, Gál Zoltán, Nyári Zsolt technikusok.

HONTI SZILVIA – MOLNÁR ISTVÁN

188. Garadna, Sárvár (KÖH 75071)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Pa

A Miskolci Egyetem Őstörténeti és Régészeti Tanszéke és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság Herman Ottó Múzeuma 2009. március 9–12. között közös terepbejárást végzett a Hernád folyó jobb partját szegélyező dombvidék 2,5 km széles sávjában, a szlovák határtól számított 43 km hosszú szakaszon. A régészeti kutatás a Miskolci Egyetem történelem-régészet szakirányos hallgatóinak képzésében szereplő *Terepbejárás* című kurzushoz kapcsolódott. Célja elsősorban az volt, hogy megismertesse a hallgatókat a lelőhely-felderítés extenzív terepbejárási módszerével.

Terepmunkánk főképp ősköri lelőhelyek felderítésére irányult azért, mert a Hernád szlovákiai szakaszán számos 20–30 ezer éves lelőhely található, viszont a magyarországi szakaszon a kutatás hiánya miatt elenyészőek az adataink. A korszakra való tekintettel, a felderítendő terület elsősorban a magaslatokat érintette.

A 200 m tszf. magasságú, É–D irányú lelőhelyen egy darab paleolit(?) kőeszközt gyűjtöttünk.

LENGYEL GYÖRGY – SZOLYÁK PÉTER

189. Geresdlak, Hidáki-völgy (KÖH 68635)

(Baranya megye) B, Ró

2009. november 16. és december 2. között megelőző feltárást végeztünk a Horvát Transzit gázvezeték nyomvonalára eső, HT-76 jelű régészeti lelőhelyen, a 023/1 hrsz. ingatlanon. A teljes kutatott terület 610 m², ebből a feltárt 250 m² volt.

A lelőhely Geresdlak határában, a marázai határhoz közel, egy ÉNy-i irányú összefüggő erdősávától, ill. a tőle Ny-ra futó földút mellett Ny-ra, a Maráza-Lánycsöki vízfolyástól K-re található. A kijelölt terület K-i felében 2 m mélyen sem találtuk meg az altalajt, a mellette lévő domboldalról lecsúszva vastag sötét humuszos réteg halmozódott fel. Ez a domb is érintett lehet régészetileg, mert ebből a rétegből objektumfoltok nélkül kerámia és állatcsont került elő. A lelőhely Ny-i felében az altalaj szintje sekélyebben helyezkedik el, itt már megjelentek a régészeti jelenségek foltjai. Késő bronzkori és római kori gödrök, árok került elő. A lelőhely Ny-i szélén egy 2. századi edényégető kemence került elő, mellette egy ház tapasztott falainak omladéka és cölöphelyek jelölték ki az egykori épület helyét. Összesen 19 objektumot tártunk fel, 9 gödröt (2 bronzkori, 4 római, 3 bizonytalan korú), 6 római kori cölöphelyet, 1 római házat, 1 római árkot, 1 gödörben kialakított kemencét/tűzhelyet, 1 római edényégető kemencét.

A leletek a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat pécsi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatóságára kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Kulin Kitti, Drávavölgyi Péter, Nagy Norbert technikusok. A geodéziai felmérést a Meridián Kft. végezte.

VOICSEK VANDA

190. Geresdlak, Hosszú-hát (KÖH 68641)

(Baranya megye) U, B

2009. szeptember 29. és október 2. között elvégeztük a megelőző feltárást a Horvát Tranzit gázvezeték nyomvonalára eső, HT-75 jelű régészeti lelőhelyen, a 021/14 hrsz. ingatlanon. A teljes kutatott terület 608 m², a feltárt terület 281 m² volt.

A lelőhely Geresdlak határában, a Maráza-csatorná-tól Ny-ra húzódó domboldalon található. A teljes kijelölt területen a régészeti jelenségek szórtan mutatkoztak. A K-i részen néhány nagyobb középső neolitik (DVK) gödröt, a többi részen főleg késő bronzkori gödröket és cölöphelyeket találtunk, amelyekből változó mennyiségű leletanyag került elő, főleg kerámia. Összesen 14 objektumot tártunk fel: 12 gödröt (2 neolitik, 8 bronzkori, 2 őskori), 2 őskori cölöphelyet.

A leletek a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat pécsi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatóságára kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatárs: Nagy Norbert technikus. A geodéziai felmérést a Meridián Kft. végezte.

VOICSEK VANDA

191. Geresdlak, Rácgeresd-völgy (KÖH 68583)

(Baranya megye) B, LT, A

2009. november 5–30. között elvégeztük a megelőző feltárást a Horvát Tranzit gázvezeték nyomvonalára eső, HT-73 jelű régészeti lelőhelyen, a 04/57–62 hrsz. ingatlanokon. A teljes kutatott terület 1272 m², a feltárt 999 m² volt.

A lelőhely Geresdlak határában, a Rácgeresd-völgytől K-re húzódó dombháton és a domboldal felső részén található. A humuszréteg sekély, különösen a domboldalakon, a jelenségek felső részét több esetben megbolygatta a mélyszántás. A területen sűrűn jelentkeztek az objektumok. A kutatott területen egy avar kori település maradványait figyeltük meg: kisméretű négyszögletes földbe mélyített házakat, sarkukban általában téglalap alakú köves tűzhellyel. A házak között kisebb-nagyobb gödrök, cölöphelyek árkok, külső kemencék munkagödörrel kerültek elő. Néha a már felhagyott ház falába vájták bele a kemencét és a házat használták munkagödörként. A leletanyag főleg kerámia, többségében durva házikerámia, kevés állatcsont, néhány orsógomb. A lelőhely K-i és középső részén az avar jelenségek között és alatt késő bronzkori gödröket tártunk fel. Jellemző a nagyméretű, mély,

métkas alakú gödör, nagy mennyiségű leletanyaggal. A lelőhely Ny-i részén az avar jelenségek mellett kelta gödrök kerültek elő.

Összesen 87 objektumot tártunk fel, 40 gödröt (10 bronzkori, 1 őskori, 7 kelta, 13 avar, 9 bizonytalan korú), 18 cölöphelyet (12 avar, 6 bizonytalan korú), 7 árkot (1 kelta, 2 avar, 4 bizonytalan korú), 7 tűzhelyet (1 bronzkori, 6 avar), 8 avar házat, 7 avar sütőkemencét.

A leletanyag a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat pécsi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatóságára kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Kulin Kitti, Drávavölgyi Péter, Nagy Norbert technikusok. A geodéziai felmérést a Meridián Kft. végezte.

VOICSEK VANDA

192. Geresdlak, Szabad-földek (KÖH 68543)

(Baranya megye) U, B, Ró

2009. augusztus 28. és szeptember 16. között megelőző feltárást végeztünk a Horvát Tranzit gázvezeték HT-74 jelű régészeti lelőhelyén, a 04/42 hrsz. ingatlanon. A kutatott terület 836 m², a feltárt terület 667 m² volt.

A kutatás a lelőhely tengelyében történt. Az ÉK-i domboldalon és a dombtetőn egyenletes sűrűséggel mutatkoztak a régészeti jelenségek foltjai, a domboldalon vörösesbarna, a dombtetőn sárga altalajban. A lelőhely DNy-i részén, a domb ellenkező oldalán a lelőhely intenzitása jelentősen nőtt. Az objektumok összefüggő felületet alkottak, több kemence foltja is kirajzolódott. Ezenkívül a domb alján felhalmozódott eróziós réteg is nagy mennyiségű leletanyagot tartalmazott. Összesen 77 objektumot tártunk fel: 40 gödröt (8 bronzkori, 1 őskori, 25 római, 6 bizonytalan korú), 3 gödörbokrot (1 neolitik, 1 bronzkori, 1 római), 20 cölöphelyet (16 római, 4 bizonytalan korú), 2 árkot (1 őskori, 1 bizonytalan korú), 8 sütőkemencét (1 bronzkori, 7 római), 1 római edényégető kemencét, 1 római házat, 2 bizonytalan korú sírt.

A lelőhely teljes területén elszórtan a középső bronzkori mészbetétes edények népéhez köthető jelenségek kerültek elő. A dombtetőn egy nagyméretű neolitik (lengyeli kultúra) gödörbokrot tártunk fel. Ezenkívül a legnagyobb mennyiségben római kori objektumok kerültek elő a lelőhely teljes területén, némelyik gödörben állatvázakkal, egyikben három kutya vázával. A római kori objektumok sűrűsége a DNy-i részen jelentősen megnőtt. A sütőkemencék nagy része és egy pillérrel alátámasztott rostélyú edényégető kemence ezen a részen került elő. A kemencék és a munkagödreik kevés leletanyagot tartalmaztak, főleg téglát, kevés állatcsontot. A kemencéket nem újtották meg. A domb DNy-i alján egymás sarkát érintve két melléklet nélküli Ny-K-i tájolású nyújtott vázas sír került elő.

A leletanyag a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat pécsi regionális irodájában történő elsődleges

feldolgozás után a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatóságára kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Drávavölgyi Péter, Lampért Kirill, Nagy Norbert technikusok. A geodéziai felmérést a Meridián Kft. végezte.

VOICSEK VANDA

193. Gerjen határa

(Tolna megye) Ő, B, N, A, Á, Kö

2009 folyamán topográfiai munkálatokhoz kapcsolódóan több alkalommal végeztünk terepbejárást Gerjen határában, ahol a következő, eddig ismeretlen lelőhelyeket találtuk.

Jegyző-dűlő (KÖH 74741): Az Ótemetőtől ÉK-re, egy valamikori kisebb meder partján lévő magaslaton, annak K-i felén egy kb. 50×50 m-es területről, a középkori faluhely szomszédságában, eléggé szórványosan jelentkező Árpád-kori kerámiát gyűjtöttünk.

Kengyeles 1. (KÖH 74729): A hajtúrkanyart leíró Solymos-ér Ny-i partján lévő kisebb kiemelkedés patak felőli oldalán, egy kb. 30×30 m-es területen az ülepedett szántásban kisebb mennyiségű (világosszürke) avar kerámiát gyűjtöttünk.

Kengyeles 2. (KÖH 74731): Az előző lelőhely közelében, egy valamikori meanderes ág „ölelésében” lévő kisebb dombháton, egy megközelítőleg 100×50 m-es területről nagyobb mennyiségű bronzkori kerámiát sikerült gyűjteni. A lelőhely középső harmadában az igen sok építési törmelék és modern szemét egy 19–20. századi tanya épületére utal.

Legelőre-dűlő (KÖH 74735): Az Ófalutól mintegy 500 m-re É-ra, a tehenészettől Ny-ra lévő dombvonulaton, kb. 250×200 m nagyságú területen a szántásban váltakozó intenzitású lelőhely van, ahol kevés őskori kerámia mellett főként avar és néhány középkori cseréparabot sikerült gyűjteni.

Ótemető (KÖH 74745): Az Ófalunak nevezett résztől mintegy 1,5 km-re É-ra lévő, erdő borította kisebb kiemelkedésen és a tőle Ny-ra, É-ra lévő szántásban található a tipikusan 15–16. századi kerámiaanyaggal nagyon intenzíven jelentkező, kb. 100×50 m nagyságú középkori faluhely. Megtalálása óta több alkalommal is végeztünk szisztematikus (detektoros) kutatást a szántott részekben, aminek eredményeként a szokásos fémlélet (pl. gyűrű, gyűszű, ólomplomba, puskagolyó stb.) mellett egy 16. sz. végi dénárleletből származó tucatnyi érme került elő. Az írott források alapján feltételezhető, hogy a lelőhely a középkori Vetlár/Vetle nevű falu. A valamelyest árvízmentes területen a 19. sz. közepén (bár egyes források szerint már a középkor kései századaiban is) az Ófalu (középkori Gerjen) temetőjét létesítették, amelyet a 20. sz. derekán hagytak fel (innen az elnevezés). Így fákkal, bokrokkal sűrűn benőtt határrész lett, ahol a sírhelyeket jórészt feldúlták, a síremlékeket ledöntötték, összetörték, elhordták. Csúpan néhány, a 19–20. sz. fordulójáról származó sírkő és

négy-öt, igen rossz állapotú kopjafa árulkodik a temető egykori jellegéről.

Széles-dűlő (KÖH 74739): Az Ótemetőhöz D-ről vezető ÉNy–DK irányú földút Ny-i oldalán, az úthoz közelebb lévő nagyfeszültségű távvezeték alatt lévő É–D irányú dombháton a boronált, esőverte szántásban viszonylag intenzíven jelentkező, kb. 200×100 m-es lelőhelyen kevés őskori kerámia mellett jelentősebb mennyiségű római, ill. avar cseréptöredéket és egy kevés középkori leletet gyűjtöttünk.

Tekermónai-dűlő (KÖH 74737): A gerjeni műút D-i oldalán lévő határrészen, egy valamikori mederpart kiemelkedésén kb. 100×100 m-es területen a szántásban, ideális körülmények között avar és Árpád-kori kerámiát gyűjtöttünk.

CZÖVEK ATTILA

194. Gérce, Újtelep

(KÖH 43582)

(Vas megye) Á

2009. október 5–9. között 500 m² összterületű próbafeltárást végeztünk a 847/23 hrsz. területen. Az árkokat a leendő út Ny-i oldalán tűztük ki 1,5 m szélességben, mintegy 340 m hosszúságban. Az út nyomvonala ívelten kanyarodik, és két kisebb kiemelkedésen fut keresztül. Az É-i oldalon közvetlenül a Sárvár–Gérce műút mellett nyitott kutatóárkok az É-i kiemelkedésen húzódtak, bennük mintegy 0,4–0,8 m mélységben, a humusz alatt kőzetre bukkantunk. A délebbi kiemelkedésen keresztül húzott szondákban a vékony humuszréteg (0,3–0,4 m) alatt sárga agyag altalaj jelentkezett. Ezekben az árkokban régészeti jelenségek kerültek elő. A település-objektumok (gödör, árok, cölöplyuk) a belőlük előkerült leletanyag alapján az Árpád-korra, a Kr. u. 12–13. századra keltezhetőek.

A próbafeltárást 2009. október 26. és november 6. között folytattuk, további 400 m²-en. A lelőhelyen összesen 10 régészeti jelenséget tártunk fel. A leletanyag egyértelműen az Árpád-korra, a 12–13. századra keltezi a lelőhelyet.

Munkatársak: Farkas Csilla, régész, Isztin Gyula geodéta, Hekli Hajnalka régésztechnikus, Bódi Tamás, Czöndör János, Kovács Péter, Pulay Dezső, Szanyi Lajos.

KISS PÉTER

195. Gödöllő, Thegze Lajos utca

(KÖH 26005)

(Pest megye) Sza

A Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága 2009 májusában áruház építését megelőző próbafeltárást végzett a 6270/22–23 hrsz. ingatlanokon. A terület ismert régészeti lelőhely: MRT 13/3 (kézirat), Háti-dűlő, Gödöllő 33. lh.

A kutatóárkok 1313 m² területet érintettek. Az előkerült 45 régészeti objektum szarmata kori gödör és házrészlet. A régészeti lelőhelyet lehatároltuk az érintett

telken belül (8976 m²). Az objektumok teljes feltárása a megelőző feltárás feladata lesz.

Munkatársak: Érdi Benedek geodéta, Mali Antal restaurátor.

OTTOMÁNYI KATALIN

196. Gyékényes, Kis-Almakerti-erdő (KÖH 26623)

(Somogy megye) R, Kö

2009 májusában a kavicsbánya bővítése előtti szondázó ásatások során rézkori (Balaton-Lasinja-kultúra) település 16 objektumát tártuk fel. Az elszórtan jelentkező cölöplyukak, gödrök és gödöralkak mellett egy hosszú, keskeny árkot is találtunk, ebből kevés kerámiatöredék és állatcsont került elő. A cölöplyukak szintén minimális leletanyagot szolgáltatottak, a többi objektumból viszont nagyon sok kerámiatöredéket gyűjtöttünk. Az egyik gödörben ép fazekat találtunk. A telep K felé valószínűleg folytatódik. A szondázó ásatás középkori objektumot nem eredményezett, bár a korábbi terepbejárásaink során több edénytöredéket találtunk az őskori teleptől D-re.

Munkatárs: Nyári Zsolt.

NÉMETH PÉTER GERGELY

197. Győr, Batthyány tér (KÖH 44360)

(Győr-Moson-Sopron megye) Á, Kk

2009. november 20–26. között promenád kialakítását megelőző próbafeltárást végeztünk a Batthyány téren. A feltárás célja a várfal nyomvonalának megállapítása volt, hogy a tervezési munkálatok ennek ismeretében kezdődhessenek el. A várfal K-i szakaszának nyomvonala ez idáig – feltárások hiányában – csak hozzávetőlegesen volt ismert, egykorú metszetek és más pontokon történt feltárások adatai alapján kiszerveztve.

A próbafeltárás mintegy 20 m²-t érintett, csak egy kutatóárok kialakítására volt lehetőség. Az 1 m széles, K–Ny-i irányú árokra a várfal vonalában É és D felé rábontottunk. A teljes rétegsort nem bontottuk ki. Összesen 9 kutatási egységet dokumentáltunk. Római rétegekig nem jutottunk le, intakt vagy középkori bolygatás áldozatául esett római jelenségekre néhány szórványcserép utalt.

A várfal építése során középkori, Árpád-kori jelenségeket bolygattak meg. A várfal 19. századi visszabontása magát az É–D-i irányú falat jelentősebb, a K–Ny-i tartópilléreket kisebb mértékben érintette. A D-i tartópillér, a legkisebb mértékben visszabontott szakasza az egykori várfalrendszernek a feltárás határán belül; itt a mai felszíntől 2 m mélységben került elő a pillér teteje (tszfm.: 112, 37). A várfal legmagasabb szintje ennél 1 m-rel mélyebben található, bizonyos helyeken a várfalat az aszfaltszíntől számított 3,7 m-es mélységig visszabontották. Sajnos a próbafeltárás eredményei arra nem adtak választ, hogy a Pálffy utca alatt milyen

mélységig kerültek visszabontásra a pillérek, ill. a fal. Előkerülésükkel 2 m mélységtől számolni kell.

Munkatárs: Semperger Zoltán.

MOLNÁR ATTILA

198. Győr, Bástya utca 63.

(KÖH 45025)

(Győr-Moson-Sopron megye) Ró, Á, Kk

2009. november 18–26. között megelőző feltárást végeztünk a 6765 hrsz. alatti telken, sáv- ill. pontalapok helyén vált szükségessé a megelőző feltárás. A telek K-i oldalán egy 11 m hosszú, 1,5 m széles árkot tártunk fel, a telek Ny-i oldalán pedig 3 szondát nyitottunk a későbbi pontalapok helyén.

A feltáráson a részben épületbontásból származó újkori törmelék és feltöltés alatt késő középkori-kora újkori feltöltési rétegek jelentkeztek. A területen sűrű beépítettséget nem tudtunk megfigyelni, a régészeti jelenségek inkább különböző töltésrétegek formájában jelentkeztek, amelyek egy része lehetett Duna öntésrétege, azaz természetes is. A középkori rétegekből a bográcsos Árpád-kortól egészen a 16–17. századig tudtunk elkülöníteni leleteket. Az egykori várfalon belül vagyunk, a várfal a szomszéd telken (Bástya u. 65.) végzett feltárás alapján a telek É-i oldalán futhatott K–Ny-i irányba.

A telek Ny-i oldalán a szondákban két középkori árkot azonosítottunk, viszonylag mélyen (több mint 3 m-re a jelenlegi felszíntől) jelentkezett az aljuk. Egymásra merőlegesek voltak, talán telekhatároló árkok vagy vízelvezető árkok lehettek. Oldalfalukban az egykori római rétegsor legalját lehetett azonosítani.

A római korban ez a terület már nem tartozott az egykori vicus belső területéhez, külterületi jellegű lehetett, a terület részben mezőgazdasági művelés alatt állhatott. Ehhez a korhoz kapcsolható az a négyzetes alaprajzú kút, amely a telek DK-i részén került elő, ezt statikai okokból nem tudtuk teljesen kibontani.

Munkatárs: Semperger Zoltán technikus.

BÍRÓ SZILVIA

199. Győr, Frigyes laktanya (KÖH 67173)

(Győr-Moson-Sopron megye) Ró, Á

A telken 2009. március 2. és június 12. között megelőző feltárást végeztünk, hozzávetőleg 4500 m²-nyi felületen. Várakozásainkkal ellentétben egy kevésbé bolygatott, sűrű, eddig nem ismert római kori és kora Árpád-kori település maradványait tártuk fel: összesen 550 objektumot.

Ezek 90%-a a római korra keltezhető. Egy tucatnyi kút és nagy mennyiségű leletanyagot szolgáltató tárológödör mellett a feltárás legfontosabb jelensége egy É–D-i irányú, kavicsozott felületű út, két oldalán árkokkal, az útfelületen keréknyomokkal. A római árkok egy része derékszögben fut az út menti vízelvezető árokba.

A tárológödörök és kutak között nagyobb felületeken cölöpszerkezetes épületek nyomai kerültek elő. Bizonyos objektumok funkciója nehezen megfejthető, így több kád alakú objektum, amelyet árkok kötnek össze, ill. 2 árokszerű, 5–7 m hosszú, 1 m mély objektum. Ez utóbbiak, a kutakkal együtt intenzív mezőgazdasági vagy ipari tevékenységre utalnak, bár utóbbira közvetlen adat (pl. salak) nincs.

A római kori leletanyag igen jelentős mennyiségű és minőségű. Nagy számban fordult elő észak-itáliai sigillata, vékony falú edények, import mécsesek stb., melyek a telep egy jó részét az 1. sz. végére–2. sz. első felére keltezik. Kisebb számban 3. századi anyag is került elő.

Előkerült továbbá 3 római sír, ebből kettő az út mellett, arra merőlegesen. Leleteik (egy fibula ill. karpercecek) alapján a 3. sz. 2. felére–4. századra keltezhető. Az út menti két sír vágta a korábbi római objektumokat.

A kora Árpád-kori telepet egy tucatnyi négyzet alaprajzú, földbe mélyített ház képviseli. Szerkezetük hasonló, általában egyik tengelyben cölöplyukpárral, sarkában kőből rakott tűzhellyel. Egy árok valamivel későbbi, emellett néhány kemence is középkori lehet, de ezek a terület legészakibb részén koncentráálódtak, a tőlük nem messze D-re húzódó árok képezte a középkori település határát.

A terület közepén néhány nagyobb újkori (19. századi) bolygatás vitte el a régészeti jelenségeket, gyaníthatóan a laktanya építéséhez kapcsolódó objektumok.

Munkatársak: Bíró Szilvia, Czigány Dávid, Semperger Zoltán.

MOLNÁR ATTILA

200. Győr, Kálvária utca 4–10.

(KÖH 44217)

(Győr-Moson-Sopron megye) Ró

2009. augusztus 3–12. között megelőző feltárást végeztünk a telekre tervezett irodaépület bővítését megelőzően.

Összesen 16 objektum került elő, melyek mindegyike egy több periódusú római temetőhöz tartozott. A temető az objektumok jellegét tekintve nagyon hasonló a 2004–2005-ben, a vagongyár területén (ma Árkád) feltárt római temetőhöz és az 1–2. századra keltezhető.

Feltártunk 5 csontvázas sírt, közülük 4 elég magas, még a humuszrétegben feküdt, sírgödörük nem volt megfogható, mellékletük nem volt. Magas fekvésük miatt erősen bolygatottak. A 4. sz., csontvázas gyermeksírt viszonylag mélyen került elő. Az elhunyt gyermeket négyzetes sírgödörbe helyezték, melléklete egy mécses és egy másodlagosan égett, bepecsételt díszű edény volt. A csontvázas sírok vágták a korábbi árkokat, ill. az egyik hamvasztásos sírt.

A két feltárt hamvasztásos sír közül az egyik urnasír (kis kerek gödörbe helyezett, urnaként használt szürke fazék, benne hamvakkal), a másik egy téglalap alakú, agyaggal kikent és kiégetett szélű sír, közepén

cölöplyukszerű mélyedésbe helyezett korszóval, melynek nyakát szándékosan letörték, majd egy másik, szintén letört nyakú kisebb korszót helyeztek bele, végül a nagyobb korszó nyakát visszaillesztették a helyére. Mindkét korszóban voltak hamvak, ill. kisebb mennyiségben a sírgödörben is előkerültek kalcinátumok.

Hét objektum keskeny árok, betöltésükben kevés római cseréppel. Nagy valószínűséggel sírkerítő árkok legalját találtuk meg. Egy árok a többinél jóval szélesebb és mélyebb volt, derékszögben mindkét végén megtört, a feltárható szakaszán a két derékszögű törés közepén egy 1 m széles bejáratot képeztek ki. Szintén sírkerítő árok lehet, a csontvázas síroknál mindenképpen korábbi.

Munkatárs: Semperger Zoltán.

MOLNÁR ATTILA

201. Győr-Győrszentiván, Első-osztály

(KÖH 57664)

(Győr-Moson-Sopron megye) Á

2009. július 20–21-én megelőző feltárást végeztünk a lelőhelyen (Tibor-tanya). Egy 2 m széles sávot 200 m hosszúságban humuszoltunk le a szántó közepén, mintegy 70 m hosszúságban.

Egy Árpád-kori település szélét, ill. kevésbé sűrű részét jelentő objektumok kerültek elő: 3 árok, 3 gödör és 1 egy szétszántott kemence maradványa. Kettőben bogrács-törödékek kerültek elő, ezek alapján nagy valószínűséggel mindegyik objektum az Árpád-korba sorolható.

Munkatárs: Semperger Zoltán.

MOLNÁR ATTILA

202. Győr-Ménfőcsanak, Széles-földek

(KÖH 34305)

(Győr-Moson-Sopron megye) B, LT, Ró

A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai és alvállalkozói 2009. október 12. és december 15. között (némi megszakítással) végezték el a közel 30 ha-os régészeti lelőhelyrész megelőző feltárást. A területen 2004–2005-ben Egry Ildikó (Xantus János Múzeum, Győr) vezetésével zajlott szondázó ásatás. Még korábban, több mint 2 évtizeden keresztül az M1 autópálya építése és egyéb nagy beruházások miatt folytak kutatások a Rába és Marcal folyókat kísérő lelőhelykomplexum dombjain.

A beépíteni kívánt terület ÉNy-i részén 2779 m²-t tártunk fel. A 2004–2005-ös ásatás III/6 és III/7 szondái között és azok területén dolgoztunk, mivel e felszíneket korábban csak részben tárták fel. Ezen a területen a régészeti objektumok sűrűn jelentkeztek, 103-at tudtunk elkülöníteni. Nagyobb részük árok, és oszlophely, valamint néhány gödör és gödörkomplexum; az ÉNy-i részen egy szürke öntésrétegbe ásva. Az árkok nagyobb árokrendszer részei, amelynek összefüggései a lehumuszolt területen még nem figyelhetők meg, római kori és

kelta kerámia került elő belőlük. A kisebb gödrökből, és cölöplyukakból őskori, egy esetben késő bronzkori (urnamezős) kerámia származik.

A 2004–2005 ásatás III. felületei közti föld depóniákból és az ezt követően kialakuló felszínről fémkeresővel számos bronzkori és római kori fémlelet került elő. Közülük a legfontosabb egy kora/középső bronzkori trianguláris tőr, egy félhold alakú csüngő, római kori érme, fibulák.

Munkatársak: Melis Eszter régész; Csuti Tamás, Halász Ferenc, Skriba Pál régésztechnikusok; Bálint Ferenc, Ilon Gergely, Markó László, Molnár Szabolcs, Ritly Jenő, Tóth Zoltán, Wolf Ernő betanított terepi asszisztensek; Sándor Lajos fémkeresés; Rákóczi Gábor légi fotó.

ILON GÁBOR

**203. Győr, Révai utca
(KÖH 44483)**

(Győr-Moson-Sopron megye) Ró, Kú, Ú
2008 decemberében régészeti szakfelügyeletet tartottunk egy parkolóház építésénél. A terület a 2006-ban feltárt Ibis Hotel területétől D-re, ill. a 2005-ben feltárt Tihanyi-aluljáró lelőhelytől K-re található. Mindkét esetben Győr egykori köztemetőjének részletét tárták fel, amelyet a 17–20. sz. között használtak. Ugyanezen temető a kérdéses 6616/13 hrsz. telken is folytatódott, így 2009. március 17. és május 8. között megelőző feltárást végeztünk a parkolóház területén.

Összesen 1031 m²-t kutattunk, a kialakítandó kútalakok helyén sávokban: 574 sírt tártunk fel, melyek nagy része a 19. századra keltezhető, de 20. sz. eleji sírok is előkerültek. A legkorábbra keltezhető néhány sír 17–18. századi, ezeknek melléklete nem volt.

A sírok majdnem felénél találtunk mellékletet, a nők és gyermekek esetében rózsafüzért, kis kereszttel; a férfiaknál inkább csak ruhakapcsoló gombokat. Kisgyermekeknél gyöngyből készített pártát is többször megfigyeltünk.

A sírok tájolása két fő irányt mutat, a korábbiak Ny-K, míg a későbbiek DNy-ÉK. Jó néhány sír D-É tájolású volt. Általában egyszerű fakoporsós temetkezések voltak, de több bádokkoporsós sír is előkerült. Több sír esetében a halottat hasra fektették.

Három téglából épített kripta is előkerült, benne több temetkezéssel. A Ny-i részen előkerült a temető bontott téglából épített kerítése, két kripta ennek volt nekitámasztva. A kerítést belülről egy viszonylag mély árok kísérte.

Az egyetlen biztosan régészeti korú jelenség egy római kori kút volt, hordóbéléssel. A fa nem maradt meg, de vonalát szépen lehetett dokumentálni. Nagy mennyiségű kerámia került elő belőle, főleg korsók, fazekak. Az aljából földmintát is vettünk.

Munkatársak: Szőnyi Eszter, Tomka Péter régészek, Semperger Zoltán technikus.

BÍRÓ SZILVIA

**204. Győr, Széchenyi tér
(KÖH 28790)**

(Győr-Moson-Sopron megye) B, Ró, N, Á, Kk

A részletes tanulmányt lásd a kötet 39. oldalán!

BÍRÓ SZILVIA – MOLNÁR ATTILA – SZŐNYI ESZTER –
TOMKA PÉTER

**205. Győrsövényház, Szapu-dűlő
(KÖH 67391, 67393)**

(Győr-Moson-Sopron megye) Ő, LT, Ró

2009. június 4-én helyszíni szemlét tartottunk Győrsövényház D-i határában, a kónyi határ közelében. A környéken Takács Károly azonosított terepbejárása során középkori csatornákat, melyek némelyikét szondázó ásatással is kutatták.

A területet ottjártunkkor térd magas napraforgó fedte, a ritkás sorok közt ennek ellenére kiváló megfigyelési körülmények közt kutathattuk át a területet. Az Örvény- és Szapu-dűlők határán húzódó dűlőúttól kezdtük a bejárást, s rögtön a dűlőutak találkozásánál római kori edénytöredékekre bukantunk (Szapu-dűlő I.). A leletanyag nagy intenzitással jelentkezett az itt húzódó ÉNy-DK-i irányú, hosszú, keskeny dombhát gerincén és valamivel kisebb intenzitással annak Ny-i lejtőjén. A domborzat adottságait követve a lelőhely a dűlőút K-i oldalán is valószínűsíthető. A lelőhely egy kis erdőfolt előterében jelentősen kiszélesedik Ny-i irányban, igaz itt jóval szerényebb számú töredéket gyűjtöttünk. Nagy számban találtunk apró kavicsal szoványított római oldaltöredéket, egy teljesen ép orsókarikát, valamint egy terra sigillata (mély tál) oldaltöredékét. Három töredék talán a kelta időszakra tehető. Kevés őskori cserepet is gyűjtöttünk, elsősorban a dombvonulat gerincén. Innen D-i irányban a leletanyag folyamatosan gyűrűlt, és a dombhát D-i végében el is tűnt.

Délkeleti irányba, a Szapud-Őszhelyi-csatorna nagy kanyarulatától Ny-ra egy markáns kis kiemelkedés található, amely az előbbi lelőhelynek otthont adó dombhát folytatása. Felszínén kevés római és őskori cserepet gyűjtöttünk (Szapu-dűlő II.), elhatárolását az előző lelőhelytől a köztük lévő kb. 100 m-es leletmentes sáv indokolja.

Középkori csatornarendszernek nyomát nem találtuk.

FEKETE CSANÁD

**206. Gyula, Gelvács utca 23.
(KÖH 937)**

(Békés megye) Á

2009 tavaszán régi lakóház bővítése miatt végeztünk megelőző feltárást, a bővítmény teljes területén, 101,5 m²-en. Egy szelvényt jelöltünk ki, amelyben egy sekély, Árpád-kori gödröt és egy cölöplyukat tártunk fel. A meglévő lakóház közelsége miatt a terület jelentősen feltöltött volt, ezért a humuszolás során mintegy 120–150 cm

mélységben jelentkeztek csak a régészeti objektumok. A leletanyag egy cserépbogrács-peremből és néhány oldaltöredékből állt.

LISKA ANDRÁS

207. Gyulaj, Almás-dűlő
(KÖH 74801)

(Tolna megye) Ő

2009 őszén régészeti bejárást, ellenőrzést végeztünk a Gyulaji Erdészeti és Vadászati Zrt. bekerített területén. Ennek során a Pankai-ér É-i oldalán a földút bevágásában kisebb területről őskori kerámiát gyűjtöttünk. A lelőhely valószínűleg folytatódik Ny felé, de a magas fű miatt ezt nem tudtuk bejárni.

Munkatársak: K. Németh András, Kovacsóczy Bernadett, Majth Zoltán.

CZÖVEK ATTILA

208. Hajdúnánás, Réti V.-dűlő nyugat
(KÖH 34175)

(Hajdú-Bihar megye) Sza

2009. november 23. és december 4. között megelőző feltárást végeztünk a lelőhelyen, mely a Görbeháza 1, 2 fúráspontra és Hajdúnánás gázüzem között tervezett gázvezeték nyomvonalán található. A 200 m hosszú és 6 m széles szelvényben, főleg a terület É-i és középső részén jelentkeztek régészeti objektumok. Leletanyag nem került elő belőlük, de fekete betöltésük és formáik alapján korukat a római császárok időszakára helyeztük.

A kinyitott felület É-i fele egy dombháton található, ahol a leszedett humuszréteg mindössze 30–40 cm volt, ez magyarázta az objektumok sekélységét. Két kerek gödör, három É–D-i tájolású, eredetileg sírnak tűnő, téglalap alakú, üres gödör, két lekerekített sarkú téglalap alakú kisebb gödör, egy cölöplyuk, egy kisebb méretű körárok és egy azt metsző, derékszögű kerítő árok nyomai kerültek elő a lelőhely É-i és középső részén.

Az egész terület valamikor vízjárta rész lehetett, sok nádgyökér található a most kukoricával beültetett területen is. A lelőhely D-i része egy mélyebb részen fekszik. Összességében elmondhatjuk, hogy egy kisebb szarmata közösség egykori telepjelenségeinek nyomait sikerült azonosítanunk, aminek nagy részét elpusztította a szántási tevékenység.

NAGY EMESE GYÖNGYVÉR

209. Hajdúnánás, Újosztás II.
(KÖH 63298)

(Hajdú-Bihar megye) B, Sza, A, Kö

A Tiszavasvári–Polgár közötti gázvezeték nyomvonalán 2009 április-májusában megelőző feltárást végeztünk a lelőhelyen.

Közel négyszáz régészeti jelenséget tártunk fel több régészeti korszakból. Legkorábbiak a késő bronzkorból

származók voltak. Feltártunk egy kb. 11 m² alapterületű földbe mélyített házat cölöplyukakkal és kemencemradvánnyal, a ház környezetében több nagyméretű gödröt. Több agyagnyerő és terménytároló gödör, kút és árok került elő ebből az időszakból.

A késő császárkori szarmata objektumok nagy része kerek terménytároló gödör, néhány méhkas alakú. Egy tölcselesen szűkülő kút, néhány árkot és több nagyméretű agyagnyerő gödröt tártunk fel ebből a korszakból.

Egy késő avar település és temető is beleesett a nyomvonalba. A telepjelenségek közül egy földbe mélyített házat tártunk fel, sarkában kőpakolásos kemencével. A faluhoz tartozott még több agyagnyerő és terménytároló gödör, külső kemencék és néhány kút. A temetőből 50 sírt tártunk fel. A temetkezések majdnem mindegyike bolygatott volt és nagyon kevés mellékletet (pl. kések, csatok, gyöngyök) tartalmaztak. Két sírban találtunk edényt, egy női sírból pedig egy épen maradt vassarló került elő. Több sírgödörben megfigyelhetők voltak a sarkokba mélyített cölöplyukak.

Az ásátás közelében helyezkedett el a 17. században elpusztult Tedej falu. Több feltárt gödör és kút a középkori településhez tartozhatott.

D. SZABÓ LÁSZLÓ

210. Halmaj, Farok
(KÖH 75053)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B

A Miskolci Egyetem Őstörténeti és Régészeti Tanszéke és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság Herman Ottó Múzeuma 2009. március 9–12. között közös terepbejárást végzett a Hernád folyó jobb partját szegélyező dombvidék 2,5 km széles sávjában, a szlovák határtól számított 43 km hosszú szakaszon. A régészeti kutatás a Miskolci Egyetem történelem-régészet szakirányos hallgatóinak képzésében szereplő *Terepbejárás* című kurzushoz kapcsolódott. Célja elsősorban az volt, hogy megismertesse a hallgatókat a lelőhely-felderítés extenzív terepbejárási módszerével.

Terepmunkánk főképp őskori lelőhelyek felderítésére irányult azért, mert a Hernád szlovákiai szakaszán számos 20–30 ezer éves lelőhely található, viszont a magyarországi szakaszon a kutatás hiánya miatt elenyészőek az adataink. A korszakra való tekintettel, a felderítendő terület elsősorban a magaslatokat érintette.

A 155 tszf. magasságú, ÉK–DNy irányú lelőhelyen 99 leletet gyűjtöttünk.

LENGYEL GYÖRGY – SZOLYÁK PÉTER

211. Harc-Janyapuszta, Gulya-járó
(KÖH 23839)

(Tolna megye) LT, N

A lelőhelyen 2009. május 13–20. között végeztünk régészeti feltárást, amely összesen 320 m² felületet érintett.

Az ásatást átfogó légirégészeti, geofizikai adatgyűjtés és négyzethálós terepbejárás előzte meg, amelyek eredményeit felhasználva úgy jelöltük ki a feltárandó területet, hogy az három, a nem romboló módszerekkel is jól azonosítható, vaskoriként értelmezett földbe mélyített objektumot (épületet?) foglaljon magába. Az egykori település a Sió egyik, ma is lápos, vizenyős holtága melletti enyhe domboldalon terült el, ezért egy kutatóárokkal a folyópart és az objektumok közötti terület rétegvizonyait vizsgáltuk. Az ásatás az ELTE BTK Régészettudományi Intézete és a Wosinsky Mór Megyei Múzeum együttműködésében valósult meg.

A szántott réteget gépi földmunkával távolítottuk el, amelynek során kiderült, hogy a humusz mindössze 30–35 cm vastagságú. A három nagyobb objektum mellett további hat kisebbet is feltártunk. A művelés által részben bolygatva két marhacsontváz került elő, amelyek feltehetőleg az újkori állattartáshoz kapcsolhatók, ezzel függhet össze a terület Gulya-járó elnevezése is. Ezek mellett szintén viszonylag sekélyen egy D-É-i tájolású csontvázastemetkezés jelentkezett, amelyet korhatározó melléklet hiányában egyértelműen nem lehetett keltezni, ugyanakkor mivel egy vaskori épületbe ásták bele, annál későbbiként kell meghatároznunk.

A fent említett három nagyobb, földbe mélyített épület közül kettő bizonyult vaskorinak, míg a harmadikat – noha a betöltés felső rétegeiből vaskori kerámia és egy kötött lábú bronzfibula is előkerült – az aljáról származó besimított kerámia alapján hun korinak kell tartanunk. A felszínen szabálytalan, nagyjából kerek, 380×430 cm méretű, sötétszürke foltban jelentkezett. Betöltésének felső, sötétszürke rétege sárga agyagrögökkel kevert volt, amely alatt a gödör fokozatos, természetes feltöltődésére utaló, beomlott és bemosódott, helyenként löszös és agyagos, a gödör közepe felé süllyedő bemosódási rétegeket lehetett megfigyelni. A kibontott objektum az óramutató járásával megegyező irányban mélyülő, lépcsős szerkezetet mutatott, amelyben négy eltérő szint jelentkezett. A bontási szinttől számított legnagyobb mélység 120 cm volt.

A két La Tène kori földbe mélyített épület lekerekített sarkú téglalap alakú volt, külső méretük 290×420 cm, ill. 370×470 cm, tájolásuk kb. ÉNy-DK-i volt, amellyel nagyjából a domboldal lejtéséhez igazodtak. A felszín nagymértékű eróziójának köszönhetően mindkettő igen sekélynek bizonyult, a legnagyobb mélység egyiknél sem haladta meg a 40 cm-t. Tüzelőberendezés egyik épületben sem volt, a felmenő szerkezetre csak az egyik esetben lehetett következtetni, ahol a hosszanti tengelyben három oszlophely jelentkezett. Ugyanitt a vékony betöltésben faszenes csíkot és égett paticsos réteget figyeltünk meg. Az épületek aljának – néhol foltokban – jelentkező igen kemény, agyagos szintje talán döngölt padlóra, de mindenképpen járósíntre utalt. Betöltésükből kevés LT kerámia, állatcsont és néhány amorf vastárgy került elő. A leletek alapján a vaskorra kell kelteznünk két amorf, sekély gödröt is.

Munkatársak: Czövek Attila, Csippán Péter, Rupnik László és Szöllösi Szilvia régészek; Bilicz Enikő, Bognár Kata, Diriczi Zsombor, Groma Kata, Macher Dorisz és Mali Péter régészhallgatók (ELTE-BTK Régészettudományi Intézete); Magyar Enikő, a Magyar Természettudományi Múzeum munkatársa. A geofizikai felmérést Pusztasándor (Fractal Bt.) és Holl Balázs (Magyar Nemzeti Múzeum), a geodéziai felméréseket Bödőcs András és Tímár Lőrinc (ELTE-BTK Régészettudományi Intézete) készítették.

CZAJLIK ZOLTÁN – RUPNIK LÁSZLÓ

212. Harc határa

(Tolna megye) B, Á

A Sió-Sárvíz-völgy régészeti topográfiájának munkálataihoz kapcsolódó terepbejárásunk során Harc községtől É-ra két lelőhelyet találtunk.

Első-rét (KÖH 74723): A Harci-hegy és a jelenlegi Sió-meder közötti valamikori ártéri terület D-i felén, egy hajdani ívelődő mederszakasz partján a 2006-ban készített úrfotón szürkeség látszott. Ennek ellenőrzését végezve a szántásban kb. 150×100 m-es területen közepes sűrűséggel jelentkező Árpád-kori leleteket (cserépbogrács-peremek, oldalak, fazekak töredékeit) gyűjtöttünk.

Lencse-föld (KÖH 74725): A Harci-hegytől K-re, egy valamikori mederrész Ny-i, magasabb partján, a dűlőt átszelő DNY-ÉK irányú földút É-i oldalán viszonylag friss szántásban kevés bronzkori kerámiát gyűjtöttünk egy kb. 200×100 m-es területről.

CZÖVEK ATTILA

213. Harka, Kereszt-földek

(KÖH 66830)

Győr-Moson-Sopron megye) R, Á

2009 folyamán régészeti szakfelügyeletet láttam el a település Ny-i határában létesítendő Alpesi Lakópark területén, az egyes lakóépületek földmunkáinál.

Szeptember 16-án a 804/17 hrsz. ingatlanon az alapárkok mélysége 0,9 m volt, amivel a D-i oldalon megközelítették, északabbra pedig valamivel túl is haladták a sóderes-agyagos altalaj szintjét. Az egyik DK-i alapárkokban azonosítottam egy bizonytalan, rendkívül csekély mélységű kisebb méretű gödöraljat. Leletanyag sem az objektumból, sem közvetlen környezetéből nem jelentkezett, ill. szórványként a földmunkák során gyűjtöttem átlatsonttöredékeket és jellegtelen őskori kerámatöredéket.

2009. október 15-én a 800/5 hrsz. telken az eddig részben lehumuszt, ill. lemélyített kb. 200 m² nagyságú területet vizsgáltuk meg, s egy nagyobb díszített felületű kerámatöredéket találtunk, mely a rézkor időszakára keltezhető, valamint kisebb, valószínűleg a földmunka során keletkezett, friss törésfelületet mutató töredékeket. A leletanyag jellege alapján az ingatlan a lelőhelyhez kapcsolódik.

A vízelvezető árokrendszer 829/16 hrsz. ingatlan mellett vezető Ny–K irányú szakaszában egy jól kivethető objektumfoltot észleltünk, datáló leletanyag nem jelentkezett, de valószínűsíthetően a Tsz istállók elnevezésű lelőhelyhez (KÖH 51958) köthetjük.

November 30-án a 809/8 hrsz. ingatlanon régészeti jelenség nem mutatkozott, leletanyag nem került elő.

POLGÁR PÉTER

214. Hegyhátszentmárton, Kastélydombon (KÖH 43585)

(Vas megye) Kk

2009. augusztus 3–12. között a Savaria Múzeum a Nyugat-magyarországi Egyetem Régésztechnikus képzésével együttműködve tanátsatást folytatott a községtől É-ra fekvő kastélydombon. Az ásás célja a lelőhely hitelesítése volt, mivel a kastély gazdag késő középkori kályhacsempe-anyagát legalább két évtizede folyamatosan fosztogatja egy helyi lakos, akinek rablógödrei a helyszínen ma is jól megfigyelhetők. A kifosztott lelőhely anyagából a Savaria Múzeum 2006-ban kb. 500 darab kályhacsempét és kályhacsempe-töredéket visszavásárolt a fosztogatótól, aki azonban lelőhelyromboló tevékenységét azóta is folytatja.

A feltárás során kézi erővel öt szelvényt nyitottunk, részben meglévő rablógödrek helyén, részben még bolygatatlan felületen. A 2. és 4. szelvényben a hajdani kastélyépülethez tartozó téglafalrészleteket bontottunk ki. Az ásáson az egyetem 1. évfolyamos hallgatói vettek részt.

Az előkerült leletanyag zömmel késő középkori, 15–16. századi kerámia, viszonylag kevés kályhacsempe, vaseszközök ill. egy gyűrű és néhány ezüst pénzérme.

A leletek a Savaria Múzeumba kerültek.

Munkatárs: Csapláros Andrea régész.

PAP ILDIKÓ KATALIN

215. Hercegszántó, Erdő-földe (KÖH 63898)

(Bács-Kiskun megye) I

2009. március 5-én helyszíni szemlét végeztünk a területen, ahol az azt megelőző napon embercsontok kerültek elő. A csontok a településtől DK-re, a döggútnak használt terület mellett kerültek elő. A terület egy ÉNy–DK-i irányú, hosszan elnyúló dombhát legnyugatibb része, ez a terület emelkedik ki legjobban a környezetből. Végigjárva a szántott területet, több helyen is embercsontok töredékeit találtuk. Valószínű, hogy a szántás során korábban is többször fordíthattak ki csontokat, amelyekre nem figyeltek föl. Korhatározásra alkalmas leletanyagot nem találtunk, ennek ellenére valószínűsíthető, hogy a temető régészeti korú.

Munkatársak: Mészáros Mónika, V. Székely György régészek, Vida Ágnes adattáros.

SOMOGVÁRI ÁGNES

216. Hernádvécse, Pukkancs (KÖH 75073)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U

A Miskolci Egyetem Őstörténeti és Régészeti Tanszéke és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság Herman Ottó Múzeuma 2009. március 9–12. között közös terepbejárást végzett a Hernád folyó jobb partját szegélyező dombvidék 2,5 km széles sávjában, a szlovák határtól számított 43 km hosszú szakaszon. A régészeti kutatás a Miskolci Egyetem történelem-régészet szakirányos hallgatóinak képzésében szereplő *Terepbejárás* című kurzushoz kapcsolódott. Célja elsősorban az volt, hogy megismertesse a hallgatókat a lelőhely-felderítés extenzív terepbejárási módszerével.

A terepbejárás főképp ősköri lelőhelyek felderítésére irányult azért, mert a Hernád szlovákiai szakaszán számos 20–30 ezer éves lelőhely található, viszont a magyarországi szakaszon a kutatás hiánya miatt elenyészőek az adataink. A korszakra való tekintettel, a felderítendő terület elsősorban a magaslatokat érintette.

A 190 m tszf. magasságú, É–D irányú lelőhelyen 33 leletet gyűjtöttünk.

LENGYEL GYÖRGY – SZOLYÁK PÉTER

217. Hetes, Hidas-dűlő (KÖH 70057)

(Somogy megye) Ő, Ró, Kö

2009. április 3-án helyszíni bejárást végeztünk a Várdához tartozó Mogyorósi-erdőtől K-re, a már Hetes területére eső Hidas-dűlőben. Rossz megfigyelési viszonyok mellett a szántásban kevés ősköri, római kori és középkori kerámiatöredéket gyűjtöttünk. Egy későbbi bejárás a lelőhely kiterjedését megváltoztathatja.

Munkatársak: Molnár István, Nyári Zsolt és Cserép Tamás.

NÉMETH PÉTER GERGELY

218. Hidasnémeti, Középső-mező (KÖH 75049, 75051)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U

A Miskolci Egyetem Őstörténeti és Régészeti Tanszéke és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság Herman Ottó Múzeuma 2009. március 9–12. között közös terepbejárást végzett a Hernád folyó jobb partját szegélyező dombvidék 2,5 km széles sávjában, a szlovák határtól számított 43 km hosszú szakaszon. A régészeti kutatás a Miskolci Egyetem történelem-régészet szakirányos hallgatóinak képzésében szereplő *Terepbejárás* című kurzushoz kapcsolódott. Célja elsősorban az volt, hogy megismertesse a hallgatókat a lelőhely-felderítés extenzív terepbejárási módszerével.

Terepmunkánk főképp ősköri lelőhelyek felderítésére irányult azért, mert a Hernád szlovákiai szakaszán számos 20–30 ezer éves lelőhely található, viszont a magyarországi szakaszon a kutatás hiánya miatt el-

enyészők az adataink. A korszakra való tekintettel, a felderítendő terület elsősorban a magaslatokat érintette.

A határrészben két, egymáshoz közeli, 192 és 175 m tszf. magasságú területen újkőkori leleteket gyűjtöttünk.

LENGYEL GYÖRGY – SZOLYÁK PÉTER

219. Hortobágy, Hortobágyi kőhíd Ny-i hídfője II. (KÖH 54285)

(Hajdú-Bihar megye) B, V, Sza

2009 novemberében megelőző feltárást végeztünk a település és a hortobágyi halastavak közé tervezett kerékpárút nyomvonalába eső lelőhelyen. A Kilenclyük hídfőjétől induló lelőhely a Hortobágy-Mátára vezető úttal párhuzamosan a Hortobágy folyó Ny-i magaspartján húzódik.

A lelőhelyen feltárt több mint harminc jelenség három nagyobb régészeti korszakból származott. Több méhkas alakú és egy nagyméretű agyaggyerő gödörből került elő a késő bronzkori Gáva-kultúra jellegzetes kerámiaanyaga. Néhány kerek gödörben vaskori korongolt kerámiatöredékeket találtunk. A lelőhely D-i részén, a 33. sz. főút közelében egy szarmata kori település néhány objektumát tártuk fel. Néhány trapéz keresztmetszetű árok keresztbe futott a 2 m széles nyomvonalon a Hortobágy folyó irányába, de ezekből nem került elő kormeghatározásra alkalmas leletanyag. Mindhárom korszak gödreiben találtunk gyalóhéjakat.

D. SZABÓ LÁSZLÓ

220. Hosszúhetény, Ormánd (KÖH 62538)

(Baranya megye) U, B

2009. március 9. és április 17. között megelőző feltárást végeztünk a Hosszúhetény 6541. sz. elkerülő út építéséhez kapcsolódóan, a 016/8 hrsz. ingatlanon. A teljes kutatott terület 5502 m², a feltárt terület 3577 m² volt.

A lelőhely Hosszúhetény D-i részénél, attól Ny-ra 200 m-re helyezkedik el egy dombtetőn és az É-D irányú domboldal felső részén. A 2005. júniusi terepbejáráson nem figyeltek meg régészeti lelőhelyet a területen. 2008 októberében a régészeti szakfelügyelet során az elkerülő út 0+783–0+830 km-sz. közötti területen regisztráltuk a lelőhelyet. A felszínen őskori objektumok, őskori kerámia, pattintott kövek jelentek. A pattintott kőanyag tipológiai és technológiai jellege alapján egy őskőkori és egy fiatalabb őskori időszakot feltételeztünk.

2009-ben a dombtetőn található lelőhely középső részét kutattuk, neolit, középső és késő bronzkori objektumokat tártunk fel. A domboldalon a méhkas alakú, nagy mennyiségű bronzkori kerámiát tartalmazó gödrök között nagy mennyiségű cölöplyuk került elő. A dombtetőn viszont nagyméretű összefüggő felületet alkotó gödörkomplexumokat találtunk, amelyből a késő neolitikum időszakából származó (lengyeli

kultúra) leletanyag (nagy mennyiségű kerámia, főleg pattintott, kevés csiszolt kőeszköz, tapasztásdarabok és állatcsont) került elő. A gödörkomplexumokra rásva több nagyméretű késő bronzkori időszakhoz köthető gödröt tártunk fel. A gödörkomplexumok között cölöplyukak és kisebb méretű gödrök mellett néhány lengyeli kultúrához köthető zsugorított vázas temetkezés is előkerült. Mellékletként csótalpas tálat, nagyméretű kovapengéket, csiszolt kőbaltát helyeztek el a sírokban.

Összesen 159 őskori objektumot tártunk fel, ebből 81 gödör, 3 gödörkomplexum, 3 zsugorított vázas sír, 72 cölöplyuk.

Március 17. és április 17. között Gutay Mónika régész vezetésével a lelőhely ÉNy-i részén két szelvényt nyitottunk, annak reményében, hogy a feltételezhetően őskőkori pattintott kőanyagot rétegekhez köthetően meg tudjuk fogni. A szelvényekben a rétegeket 5–10 cm-es szintenként bontottuk. A 271 SNR számú szelvényben 10, a 193 SNR számú szelvényben 12 szintet bontottunk ki. A rétegekből kovapattintékok, nyersanyagdarabok, szilánkok, pengék, kőeszközök kerültek elő.

A 271 SNR számú szelvényben 3, a 193 SNR számú szelvényben 2 réteget különítettünk el. A lelőhelyen felszíni gyűjtést is végeztünk. Helyben gyűjthető a gumós és szálkőzet formájában előforduló radioláris tűzkő. A megtelepedésben a helyben gyűjthető nyersanyag fontos szerepet játszhatott, nemcsak a paleolitikum, hanem a neolitikum időszakában is.

A leletek a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat pécsi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatóságára kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Gutay Mónika, Orbán Gábor régészek; Szabó Sándor, Gecse Tamás, Présel Ferenc Tamás, Vigh Attila, Fenyvesi Anita, Peti Csaba technikusok. A geodéziai felmérést a Meridián Kft. végezte.

VOICSEK VANDA

221. Hódmezővásárhely, Batida IX. sz. homokbánya (KÖH 55301)

(Csongrád megye) U

A Tornyai János Múzeum és Közművelődési Központ 2009. július 13. és október 5. között régészeti felügyeletet végzett a homokbánya (1768/2–3, 1768/22, 1768/26–28, 1768/35 és 1771/7–8, 1771/22, 1771/29, 1771/33, 1771/35–36) DNy-i részén elhelyezkedő kb. 14 hektáros területen.

Szeptember 5-én az érintett terület ÉK-i részén végzett humuszolási földmunkák során régészeti leletek (neolit edénytöredékeket) és oszlophelyek kerültek elő. 2009. szeptember 21-én a munkálatokat ezen a területen leállítottuk. A megrendelő úgy döntött, hogy az érintett területen a további földmunkáról lemond, a területet geodéziai felmérést követően lezárja és csak a már előkerült objektumok régészeti megelőző feltárását

végezteti el. Az így lehatárolt területtől Ny-ra a bánya Ny-i és É-i széléig terjedő területen iszapoló kanállal folytatták a humuszosítást. Szeptember 25-én és 26-án a korábban lehatárolt terület Ny-i szélénél újabb gödrök feltjai jelentkeztek, ezért a munkagépeket a kibővített bányaterület teljes szélességében 20 m-rel Ny-ra irányítottuk. Ezen a területen újabb jelenségek nem kerültek elő és a humuszosítási, ill. kitermelési munkálatok tovább folytatódhattak a bánya Ny-i és É-i széléig. A bánya ÉNy-i részén, a Kingéc V. lelőhely közelében régészeti korú objektum vagy jelenség nem került elő.

CSÁNYI VIKTOR

222. Hódmezővásárhely-Gorzsa, V. számú homokbánya (KÖH 55475)

(Csongrád megye) U, R, B, Sza, Á

A homokbánya területének egy részén (01651/2, 0165/8 hrsz.) 2009. május 6–15. között végzett régészeti felügyelet során humuszosítás közben a bányaterület DK-i részén régészeti leletek (őskori kerámiatöredékek), valamint objektumok (gödrök, előtérgödörös kemence) feltjai kerültek elő. A rendelkezésünkre álló adatokból nem lehetett egyértelműen megállapítani, hogy egy új, önálló lelőhelyről van-e szó, vagy esetleg összefügg a tőle ÉNy-ra, a bánya területén nyilvántartott Hódmezővásárhely 221. sz. lelőhellyel (KÖH 55475), vagy a tőle É-ra, a bánya területén kívül található Hódmezővásárhely 220. sz. lelőhellyel, vagy a tőle K-re, a X. sz. homokbánya területén található Hódmezővásárhely 219. sz. lelőhellyel. Az V. homokbánya Hódmezővásárhely gorzsa határrészében található, a megtelepülés szempontjából igen kedvező természetföldrajzi adottságú területen, egy egykori meder (a Gorzsa-ér) magaspartján. Területe 15,62 hektár.

A bánya területére vonatkozóan 2007-ben Stibrányi Máté (Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat) készített örökségvédelmi hatástanulmányt.¹⁴ Beazonosította a területen a Hódmezővásárhely 221. sz. lelőhelyet (késő bronzkori, szarmata kori és Árpád-kori település). Megállapította, hogy a II. katonai felmérés térképén Alföldihalom névvel jelölt halom (kurgán) feltehetően a bánya területén helyezkedett el, azonban a bánya közepén az 1970-es és 1980-as években működő homokbánya teljesen megsemmisítette azt. A régi bányagödör azon a részen található, ahol az egykori homokdomb a legmagasabb volt (tszf. 82 m). Véleménye szerint ez lehetett a központja az itt található régészeti lelőhelynek, mely a homokbányászás miatt jórészt megsemmisült. A régi bányagödör mentén, attól DNy-ra a felszínen kb. 5000 m²-es felületen késő bronzkori, szarmata kori és Árpád-kori cserepeket gyűjtött. A lelőhely kiterjedését 100×100 méteresnek jelölte meg, melynek közel a felét megsemmisítette a régi homokbánya működése. A Tornyai János Múzeum által végzett régészeti felügyeletet megelőzően a régi bányagödörtől DK-re egy szakaszon a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat felügyeletével folyt a humuszosítás és kitermelés 2009. május 6-át megelőzően.

Az általunk végzett régészeti felügyelet közben a bánya területének DNy-i részében, Stibrányi Máté által régészeti érdekűnek megjelölt területen is találtunk a felszínen őskori és Árpád-kori cserepeket. Megállapítottuk, hogy a bánya területén nyilvántartott lelőhely valószínűleg jóval nagyobb a felszíni leletek alapján eredetileg körvonalazottnál.

2009. május 15-én a régészeti leletek előkerülése miatt a további humuszosítási és kitermelési munkálatokat a bánya teljes területén leállítottuk. A munka sürgősségére való tekintettel a beruházó a bánya DK-i részén végzett mentő feltárást részben finanszírozta. (A feltárási költsége 12 120 000 Ft volt, valamint a gépi és kézi munkaerőt is a beruházó biztosította.)

A mentő feltárást 2009. május 25. és június 12. között végeztük el, 12 165 m²-en. A terület viszonylag alacsony fekvésű (tengerszint feletti magassága 78–79 m), egy késő bronzkori és egy Árpád-kori település részlete, feltehetően mindkét telep szélső objektumai kerültek elő. A feltárt 146 objektum többsége a késő bronzkori telephez tartozik.

Az objektumok a feltárt felület közepe táján emelkedő homokdombon sűrűsödtek, az alacsonyabb fekvésű, helyenként már agyagosabb altalajú részeken ritkán, elszórtan jelentkeztek. A mélyebb fekvésű területeken jó néhány késő bronzkori kopolyakutat és 2 kutat is feltártunk, utóbbinak alján egy közel ép edény feküdt. Két gödörben emberi maradványokat (koponyát, lábcsontokat) találtunk, több gödörben nagy mennyiségű állatcsont, ill. bedobott állati maradványok kerültek elő a kerámialeletek mellett. A késő bronzkori telep legkiemelkedőbb leletegyüttese egy gödörben elhelyezett, 4 közepes, ill. nagyobb méretű edényből álló edénydepó volt. A homokdombon feltártunk egy háton fekvő, bal oldalára behajlított (zsugorított) lábú, melléklet nélküli, feltehetően férfi csontvázat is, melynek sírgödöréből mindössze két őskori kerámiatöredék és egy kagyló került elő.

2009. június 30. és július 16. között próbafeltárással folytattuk a kutatást. Célja a bánya területén nyilvántartott lelőhely tényleges kiterjedésének meghatározása volt. Összesen 33 db 2–2,5 m széles, egymástól 15 m távolságra nyitott, a bánya széléitől a nyilvántartott lelőhely irányába húzott kutatószelvényt jelöltünk ki. A csatorna és a régi kitermelt bányagödör között 16 ÉNy-DK-i irányú (I–XVI.), a kitermelt bányagödörtől Ny-ra pedig 17 ÉK-DNy-i irányú (XVII–XXXIII.) szelvényt. A kutatószelvények összterülete 6650 m² volt. Emellett a régi kitermelt bányagödör és a csatorna közötti területen (a III. és a IX. kutatószelvény között) összenyitottunk egy 6062 m²-es felületet, hogy a lelőhely intenzitását felmérjük.

14 Tornyai János Múzeum Rég. Ad. 264-2008.

A kutatószelvényekben és az egybenyitott felületen összesen 71 korai újkőkori (Körös-kultúra), késő bronzkori, szarmata kori és legújabb kori (egy tanyához tartozó) településobjektumot (élelemtároló- ill. hulladékgyödrök, egy agyagkitermelő gödröt, árkokat és cölöplyukakat) tártunk fel. A leggazdagabb leletanyag a 183. sz. korai újkőkori agyagkitermelő gödörből került elő, többek között egy nagyméretű tárolóedény oldaltörredéke plasztikus díszítéssel és egy agyagoltár lábának törredéke. Néhány, a humuszosítás és a nyelés során a XXI. kutatószelvényben előkerült szórvány lelet egy késő rézkori (badeni kultúra) telep jelenlétére utalt.

Sikerült megközelítőleg körülhatárolni a lelőhelyet, melynek kiterjedése a próbafeltárás keretében összenyitott felületen kívül közel 36 000 m². Emellett egyértelművé vált, hogy ehhez a lelőhelyhez tartozik a mentő feltárás során feltárt terület is. Tehát az V. sz. homokbánya területén található 221. sz. lelőhely megmaradt, (az 1980-as években el nem bányászott) részének a területe közel 54 000 m², azaz több mint tízszer akkora, mint amekkorát a felszíni leletek alapján a hatástanulmány készítője körvonalazott.

2009. július 27. és október 12. között végeztük a megelőző feltárást: 32 980 m²-en 492 objektumot tártunk fel (218–709. objektum). A munka sürgősségére való tekintettel ütemekre, azokon belül pedig szakaszokra bontva dolgoztunk ÉNy-ről, a próbafeltárás keretében egybenyitott felülettől DK, azaz a mentő feltárás területe felé haladva. Az ásatás és a visszaadott munkaterületeken a homokkitermelés párhuzamosan folyt. Egy korai újkőkori (Körös-kultúra), egy késő rézkori (badeni kultúra), egy késő bronzkori, egy szarmata kori és egy Árpád-kori település részlete, valamint 4 temetkezés került elő. Kis mennyiségű szórvány leletanyag a lelőhely DNy-i részén kora bronzkori megtelepülésre utalt. A korábbi telepeket több helyen újkori beásások bolygatták meg. Az altalaj és a humusz vastagsága igen változatos volt. A megkutatott terület közepe táján, a jelenleg legmagasabb fekvésű részen sárga, homokos altalaj jelentkezett a vékony (15–30 cm) humuszréteg alatt. Ettől DK-re, a kitermelt bányagödör mellett egy kisebb, vörös homokos altalajú domb emelkedett. A lelőhely többi részén a viszonylag vastag (átlagosan 40–80 cm) humuszréteg alatt az altalaj sárga, agyagos, kötött volt, több kisebb dombvonulattal és mélyedéssel, melyek egy része valószínűleg egykori vízfolyások medervonala volt. A legmarkánsabb medervonal a központi homokdomb és a lelőhely ÉNy-i részén ÉK–DNy-i irányban húzódó, agyagos altalajú dombvonulat között jelentkezett.

A kitűnő természetföldrajzi adottságokkal rendelkező területen legkorábban megtelepült *Körös-kultúra* népességének településrészlete (élelemtároló- és agyagkitermelő-gödrökkel, a vékony humuszban és a helyenként jelentkező 10–15 cm vastag települési rétegben szétszántott omladékmaradványokkal) viszonylag jól elkülönült a többi korszak településétől. A lelőhely ÉNy-i részén ÉK–DNy-i irányban ívelten húzódó kisebb, agya-

gos altalajú dombon koncentrált. Rendkívül nagy mennyiségű korai újkőkori leletanyag került elő: főként kerámia (köztük plasztikus állatalakkal díszített hombártörredék, lábas edény törredékei, oltár lábának törredéke), különböző formájú agyagnehezékek (köztük szövőszéknehezékek), paticsok, tapasztásdarabok, néhány kő- és csonteszköz, feltűnően kevés állatcsont, valamint igen nagy mennyiségű kagyló és csiga. A leggazdagabb leletanyagot a 322. sz. nagyméretű (11,1×7,2 m) agyagkitermelő gödör szolgáltatta, melynek DK-i sekélyebb részén egy oszlophelyet és egy letaposott járósínt figyelünk meg. Az agyagkitermelés után valószínűleg munkagödörként használták.

A *késő rézkori* település (külső kemencékkel, élelemtároló, agyagkitermelő és feltehetően áldozati gödrökkel) a lelőhely megmaradt részének közepe táján és DNy-i felében koncentrált. Több gödörben előkerültek teljes vagy részleges állatcsontvázak (főként szarvasmarha, ritkábban juh csontjai), valamint olyan emberi maradványok, melyek nem szabályos temetkezések voltak (teljes vagy részleges csontvázak, koponyák, átfúrt kulcsont). A telep DNy-i részén, egy a központi homokdomb és a lelőhely ÉNy-i részén ÉK–DNy-i irányban húzódó, agyagos altalajú dombvonulat közötti egykori medervonalban elhelyezkedő, részben mesterségesen kialakított mélyedésben egy teljes és egy részleges szarvasmarha-csontváz, összeálló edénytörredékek, valamint egy nagyméretű, ép tárolóedény került elő. A teleprészlet más objektumaiban is feltűnően nagy számban találtunk ép, ill. közel ép edényeket (főként kis füles bögréket és korsókat, kétosztatú tálakat, halbárka alakú edényt stb.). Három agyag kocsikerék-modell is előkerült.

Késő bronzkori objektumok (külső kemencék, élelemtároló és agyagkitermelő gödrök, kopolyák, kutak) gyakorlatilag a teljes megkutatott területen előfordultak. Valószínűleg a késő bronzkori település kiterjedése volt a legnagyobb. Az alacsony fekvésű részekén feltárt kopolyákból és kutakból több esetben előkerültek a vízmerésre használt füles edények is.

A feltárt terület középső részén gyér *szarmata* telepnyomok jelentkeztek. Közülük egy félig földbe mélyített épület és egy külső kemence érdemel említést, melynek előtérgödöréből egy ún. fehérfémből (bronz és ezüst ötvözetéből) készült tükör került elő.

A szórványos *Árpád-kori* településjelenségek (árkok, gödrök) többsége a feltárt terület DK-i felében helyezkedett el.

Egymástól meglehetősen nagy távolságra (tehát nem összefüggő temető részeként) 4 temetkezés is előkerült. Egy melléklet nélküli, háton, nyújtott testhelyzetben eltemetett, ÉNy–DK-i tájolású csontváz sír szétszántott maradványa a lelőhely ÉNy-i részén. Egy ÉK–DNy-i tájolású, szintén háton, nyújtott testhelyzetben fekvő csontváz sír (egy kézzel formált tálkával, közvetlenül a kibányászott lelőhelyrészről DNy-ra. Egy D–É-i tájolású, feltehetően szarmata kori férfisír vaskéssel és vascsattal, szintén az elhordott lelőhely-

résztől közvetlenül DNy-ra. A leginkább figyelemre méltó temetkezés a feltárt felület DK-i részén emelkedő, vörös homokos altalajú domb közepén háton, nyújtott testhelyzetben eltemetett, igen magas termetű (190 cm feletti) férfi sírja volt, feje alatt egy csiszolt csont nyílhegygyel, a fej környékén 8 db kőpengével. Ennek kapcsán felmerül a lehetőség, hogy egy az elhordott kurgánba temetkező népeiséggel egykorú, keleti kapcsolatokat mutató temetkezéstről lehet szó.

Noha a lelőhelynek a legmagasabb fekvésű, minden valószínűség szerint központi részét valóban elpusztították az 1980-as években végzett homokkitermeléssel, az igen nagy területen megmaradt szélsőrészein Hódmezővásárhely határának eddig ismert legnagyobb felületű korai újkőkori, késő rézkori és késő bronzkori településrészletét tártuk fel, kiemelten gazdag leletanyaggal.

TÓTH KATALIN

223. Hódmezővásárhely, Kingéc (KÖH 55457, 72363)

(Csongrád megye) U, R, B, LT, Sza, A, Á

A Tornyai János Múzeum és Közművelődési Központ 2009. április 29. és szeptember 15. között régészeti felügyeletet végzett a létesítendő célkitermelőhely I. és II. blokk területén (01745/9, 01745/20–21, 01752/9, 01762/33, 01762/35, 01771/2, 24–27, 34, 01754/11–12, 16, 18–19, 1756/7–10, 12–13 hrsz.).

A célkitermelőhely a Hódmezővásárhelyről Maroslelére vezető betonúttól kb. 1 km-re Ny-ra, és az ószegedi úttól kb. 1,5 km-re K-re, az egykori Pogány-eret (Mátyáshalmi-csatorna) kísérelő, ÉK–DNy irányú dombvonulaton, 31,7 hektáron terül el. A bánya területén 4 régészeti lelőhelyet tartunk nyilván: Hódmezővásárhely 209. (késő bronzkor, Árpád-kor), 210. (neolit, késő bronzkor, római kor, népvándorlás kor, Árpád-kor), 211. (neolit, rézkor, késő bronzkor) és 212. (őskor, Árpád-kor). A teljes bányaterületre vonatkozóan 2009-ben Reményi László (Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat) készített örökségvédelmi hatástanulmányt. Terepbejárása során a bányaterület ÉK-i és D-i részének kivételével a teljes területen gyűjtött kerámiaanyagot.

Az I. blokk ÉK-i részén (01771/34 hrsz.) humuszlásás közben június 5-én őskori kerámia-töredékek, valamint egy őskori gödör foltja került elő. Az objektum kb. 700 m-es sugarában nem volt ismert régészeti lelőhely, ill. az érintett terület a KÖSZ által készített örökségvédelmi hatástanulmányban sem szerepelt régészeti érdekű területként. A humuszlásási munkálatokat leállítottuk, a beruházó úgy nyilatkozott, hogy az érintett területen a továbbiakban földmunkát nem végez, a területet geodéziai felmérést követően lezárja és nem végezteti el a régészeti feltárást. Június 6-án elvégeztük a szükséges leletmentést, melynek során egy késő neolit (tisza kultúra) gödröt tártunk fel. Az objektum környékét és a korábban lehumuszlott területet újból átvizsgálva további objektumfoltokat, újabb régészeti jelenségre utaló

nyomokat nem találtunk. A lelőhely két, egymástól kb. 300 m-re ÉK–DNy-i irányban húzódó egykori vízfolyás által közrefogott laposabb hordalékkúpon található.

Az I. blokk DNy-i részén a Maroslelé 6. sz. lelőhely környezetében a kitűzött védőoszlopokig régészeti leletanyag vagy jelenség nem került elő. Az I. blokk DNy-i részén és a középső területén található humuszlás helyén augusztus 24. és szeptember 14. között humuszlási munkálatokat végeztek. Ezen a területen régészeti leletanyag vagy jelenség nem került elő.

A II. blokk területén a humuszlást július 30-án kezdték el. Augusztus 5-én és 6-án a II. blokk ÉK-i részén (01745/21 hrsz.) régészeti leletek és jelenségek (Árpád-kori árkok) kerültek elő, ezért a földmunkákat leállítottuk.

2009. augusztus 3. és szeptember 18. között próbafeltárást végeztünk a célkitermelőhely területén (01745/20–21, 01754/11–12, 16, 18–19, 1756/7–10, 12–13 hrsz.).

A próbafeltárást célja a bánya területét érintő lelőhelyek kiterjedésének és intenzitásának meghatározása volt. Összesen 16 572 m²-t humuszlottunk le, ezen a célkitermelőhely széleire merőleges irányú, 2 m széles, egymástól 15 m távolságra 57 kutatószelevényt (I–LXVI.) nyitottunk. Az I. és II. kutatószelevényeket végighúztuk a bánya teljes szélességében, a III–XLVII. kutatószelevények két végét indítottuk el egymás felé az első objektumok jelentkezéséig, a XLVIII–LXVI. számúakat pedig csak Ny-i irányból indítottuk el. A célkitermelőhely ÉK-i részén, a lehumuszlott terület és a kutatószelevények között egy 7353 m²-es felületet összenyitottunk, hogy a bányaterület ezen részén felmérjük a 209. sz. lelőhely intenzitását. Ilyen módon megközelítőleg sikerült körülhatárolni a bánya területét érintő régészeti lelőhelyeket. A Pogány-ér partjait húzódó lelőhelyek K-i, Ny-i és D-i irányban is túlnyúlnak a célkitermelőhely területén. Megállapítottuk, hogy a célkitermelőhely területén nyilvántartott 4 lelőhely valójában egyetlen, nagyméretű lelőhelynek a felszínén egymástól különböző távolságra megtalált részei.

A bányaterület ÉK-i részén egy középső bronzkori és egy Árpád-kori település részlete került elő. A Pogány-ér partjához közel található területen (I–XXII. szelevények É-i oldala) egy keskeny, hosszan elnyúló, kora neolit (Körös-kultúra) település objektumai sűrűsödtek.

Az Árpád-kori településnek a széle esett az összenyitott felületre; elsősorban árkokat (zömmel karámokat), néhány kisebb földbe mélyített épületet, kutat és élelem-tároló gödröt találtunk. A célkitermelőhely középső, legmagasabb részén (XXX–XLVII. szelevények), az Árpád-kori település templomának feltételezett helyétől Ny-ra több korszak emlékei kerültek elő. Ezen a területen egy kora bronzkori (Makó-kultúra) település, egy középső és késő bronzkori (Perjámos-, halomsíros kultúra) települések, egy vaskori kelta település, egy népvándorlás kori avar település központi része, valamint az ÉK–DNy irányú dombvonulaton hosszan elnyúló Árpád-kori település és a dombvonulat DNy-i részén található kö-

zepső neolit (AVK) település széle jelentkezett. Ezen a területen árkokat, élelemtároló gödröket, nagyméretű agyaggyerő gödröket, kemencéket és egy kelta műhelyt bontottunk ki. A középső és késői bronzkorban viszonylag tartós megtelepedéssel kell számolnunk, a humusz alatt 70–130 cm-re jelentkező bronzkori települési réteg vastagsága helyenként a 20 cm-t is elérte.

A XXXIV. szelvényben előkerült ÉNy-DK tájolású, melléklet nélküli csontvázas sír kora nem határozható meg pontosan. A célkitermelőhely DNy-i részén (XLVIII–LXVI. szelvény) É-i irányban hosszan elnyúló, középső neolit (AVK) település részlete került elő cölöpvázaz felszíni épületek részleteivel, kutakkal és élelemtároló vermekkel. A dombvonulat gerincén több kutatószelvényben is megfigyelt széles, mély ÉK-DNy irányú árok betöltéséből őskori és szarmata kerámiatöredékek is előkerültek, így az árok kora pontosan nem határozható meg. A 151. sz., mély, szögletes veremben egy töredékes 16–17. századi, szürke, szűrőbetétes korsó került elő, mely késő középkori település közelségére enged következtetni. Az altalaj a teljes területen sárgásbarna, agyagos, rendkívül kötött volt.

A leggazdagabb leletanyag – kerámia, állatcsont és kagyló, kőeszközök – a 112., 114. sz. agyaggyerőből, a 127. sz. műhelyből, a 133. sz. kemencebokorból és a 154. sz. nagyméretű neolit épületből került elő.

2009. október 12. és december 14. között megelőző feltárással folytattuk a kutatást a 01745/21 hrsz. ingatlanon. Célja a bányaterület ÉK-i részén, a 209. sz. lelőhely területén, a próbafeltárás során az I. és II. kutatószelvények között összenyitott terület kibővítése volt, a IV. sz. kutatószelvényig. Összesen 20 171 m² felületet humuszoltunk le, melyből 15 725 m² volt régészeti fedett. A megelőző feltárás során összesen 261 objektumot bontottunk ki és további 14, a próbafeltárás során részben feltárt objektumnak (zömében Árpád-kori karámoknak és árkoknak) bontottuk ki újabb részét.

A megelőző feltárás során a bányaterület ÉK-i részén egy középső és egy késő rézkori település, egy rézkori temető, valamint a próbafeltárás során részben feltárt Árpád-kori település további részlete került elő. A kora neolit (Körös-kultúra) településobjektumai a megelőző feltárás során nyitott szelvényben nem jelentkeztek. Az Árpád-kori településnek továbbra is a széle esett az összenyitott felületre, elsősorban árkokat, néhány kisebb földbe mélyített épületet, élelemtároló és agyaggyerő gödröt, valamint szabadtéri kemencét találtunk. A szelvény É-i harmadában található kiemelkedő homokdomb területén több korszak emlékei kerültek elő. Ezen a területen az Árpád-kori település objektumai mellett egy középső és egy késő rézkori település (bodrogkeresztúri és badeni kultúra) jelentkezett élelemtároló és agyaggyerő gödrökkel, kopolyakutakkal és áldozati vermekkel. Ezenkívül két objektum anyagában római kori szarmata edénytöredékeket is találtunk. Ugyanezt tapasztaltuk a szelvény D-i részén is, ahol az Árpád-kori árkok mellett őskori gödrök, valamint egy temetkezés is előkerült.

Az altalaj a szelvény D-i és középső területein sárgásbarna, agyagos, rendkívül kötött, a szelvény É-i harmadában található homokdombon sárgásbarna, vasas, félig kötött, löszös volt.

A leggazdagabb leletanyag – kerámia, állatcsont, kagyló és kőeszközök – a szelvény É-i részén feltárt nagyméretű őskori gödrök betöltéséből került elő. A továbbiakban kiemelt figyelmet érdemel a rézkori áldozati gödrökből előkerült leletanyag és az Árpád-kori településhez tartozó földbe mélyített épület és külső kemencék kerámiaanyaga.

2009. december 14-én reggel értesítették a múzeumot arról, hogy előző nap a város határát jelző fasortól É-ra, a Natura 2000-es védett legelőtől D-re, környékbeliek fémkeresővel kutatták a szántónak az erdőhöz közelebb eső kiemelkedő részét és több római kori érmet is találtak. Közülük egyet, egy 3–4. századi római kisbronzot átadtak a múzeumnak és a helyszínre érkezve megmutatták annak lelőhelyét valamint az amatőr fémkeresők beásásait.

A terület a Kingéc nevű határrész D-i részén helyezkedik el a Hódmezővásárhely 212. sz. nyilvántartott régészeti lelőhelytől K-re kb. 400 m-re és a Maroslele 6. sz. lelőhelytől Ny-ra kb. 600 m-re, a város határát jelző fasortól É-ra, mintegy 100 m széles és 300 m hosszú területen. A szántón egy, a környezetéből jelentősen kiemelkedő, ÉK-DNy irányú domb húzódik végig. A kiemelkedés kb. 250 m hosszú és a faszor alatt, valamint a maroslelei határ É-i részén is jól látható. A területet nem érintette egyik közelben létesített célkitermelőhely sem és a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal sem tart nyilván régészeti lelőhelyet ezen a dombvonulaton és közvetlen közelében.

Az őszi árpával bevetett szántást végigjárva a felszínen régészeti leletanyagot nem találtunk. Továbbra sem volt eldönthető, hogy az előkerült római pénzek, egy a dombon elhelyezkedő temetőre, esetleg más régészeti jelenségre utalnak. Kérésünkre Bacskai István hivatásos műszeres lelet-és lelőhelyfelderítő átvizsgálta a dombvonulatot és környékét. A dombvonulat Ny-i lejtőjének Ny-i szélén, a legelőtől D-re, mintegy 20 m-re került elő az első ezüsttallér. Ezt követően műszerrel végigjárva a felszínt megállapítottuk, hogy viszonylag kis területen feltehetően több hasonló veret is található.

December 14–15-én elvégeztük a leletmentést, melynek során egy 16. századi, a 15 éves háború időszakára keltezhető, ezüsttallérokba álló éremlelet került elő. Az összesen 67 darabból álló leletegyüttes közel teljesnek tekinthető. Az éremveretek egy bőrből, vagy más szerves anyagból készült „tarsolyban” lehettek elrejtve. Erre utal az a virág alakú aranyozott bronzveret, mely az érme közeléből került elő. Kerámiatöredékek sem a szántásból, sem pedig a veretek közvetlen közeléből nem kerültek elő. A veretek nagy részét egy kb. 100 m²-es területen tártuk fel. A K-Ny irányú szántás főként K-i és Ny-i irányban húzta szét a leletegyüttest; É-D irányban 20 m, K-Ny irányban 120 m széles területről gyűjtöttünk tallérokat.

A pénzek legnagyobb része a szántásból került elő. Az éremlelet magjának területét (mintegy 80 m²-es felületet) kézi erővel 50 cm mélységben tártuk fel, itt azonban mindösszesen 2 további veret került elő, azok is 35 cm-es mélyen. A területen DK-i irányban tovább haladva újkori pénzek és veretek, valamint egy darab római pénz került elő, ezért a felszíni leletek hiánya miatt ezen a területen egy 3–4. századi szarmata temető feltételezhető. Ezt részben alátámasztja az is, hogy a Kingécen tervezett célkitermelőhely II. blokk területén 2009. augusztus 3. és 2009. szeptember 19. között végzett próbafeltárás során a Hódmezővásárhely 212. lelőhely közelében római kori szarmata leletanyag is előkerült

CSÁNYI VIKTOR

224. Hódmezővásárhely-Kopáncs, Olasz-tanya (KÖH 34520)

(Csongrád megye) U, R

Az 1970-es években végzett terepbejárás során azonosított lelőhely a várostól DNy-ra, a Nagysziget elnevezésű határrészben, a Gyúló-ér egykori magaspártján fekszik. 2008 decemberében Bácsmegi Gábor próbafeltárással pontosította a lelőhely kiterjedését és jellegét. A megelőző feltárás nem érintette a teljes lelőhelyet, csak a homokbánya nyitása által veszélyeztetett, középső, ill. É-i részt tárták fel a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai 2009 őszén, összesen 6500 m²-en. A feltárás során egyértelműen bebizonyosodott, hogy a korábban megkezdett homokkitermelés során a lelőhely É-i szélé megsemmisült.

Összesen 166 régészeti jelenség került elő, melyek a megnyitott felületen végighúzódnak, É–D irányú kiemelkedésen összpontosultak. Többségük kerek tárológödör, de van közöttük 5 nagyobb gödörkomplexum, 4 kút és 3 árok-részlet is. A lelőhelyen egy kiterjedt késő rézkori, a badeni kultúrához tartozó település nyomait találtuk meg. Emellett előkerült néhány neolitikus objektum is. Öt gödörben eltérő tájolású, zsugorított testhelyzetű emberi temetkezéseket tártunk fel. Mellékletként teljes, ill. töredékes edények, állatvázak, néhány csonteszköz, egy pipaként értelmezhető agyagtárgy és egy orsókarika került felszínre. Szintén temetkezésként azonosítottuk azt a gödröt, melyben egy nagyméretű edény összetört darabjai közül egy hiányos gyermekváz került elő. Feltártunk a badeni korszakra igen jellemző 18 rituális állattemetkezést is, teljes marha-, birka-, kutya- és sertésvázakat, ill. több részleges állatvázat. Az egyik gödörben a fiatal sertés csontjai mellett emberi koponyatető-töredék és egy gyermek végtagsontja feküdt. Gyakran találtunk a csontokon, ill. a csontok mellett nagyobb edénydarabokat, fél edényeket. Az állati maradványokat kultikus céllal helyezhették a gödrökbe. Szintén kultikus objektumokként, áldozati gödrökként értelmezhetőek azok az objektumok, melyek átégett, hamus, paticsos betöltésében, vagy a gödör alján egész edények kerültek elő. A legérdekesebb ezek közül az az objektum, melynek alján, az átégett rétegben egy

egész korsó és egy kis csésze feküdt, felette kb. 30 cm-rel egy teljes marhacsontvázat bontottunk ki, a gödör tetején pedig, még szintén a késő rézkorban egy kemencét alakítottak ki. Rituális rendeltetésűként interpretálható tárgy lehetett a lelőhelyen talált 3 fél kocsimodell-kerék és 2 fej nélküli idoltöredék. A temetkezések és áldozati gödrök térbeli elrendezésében szabályszerűséget nem tudtunk megfigyelni. Utóbbiak magas száma a településen belül mindenképpen figyelemre méltó.

A feltárás egyik legérdekesebb objektuma egy részben földbe mélyített, téglalap alakú, K–Ny tájolású, 2 cölöphelyes épület. Keményre döngölt padlót, valamint egy kisméretű, kerek, karólyukakkal körbevett tüzelőhelyet is kibontottunk az objektumban. A feltárt településrészlet széléin, a mélyebben fekvő részeken 4 nagyméretű kút találtunk. Az egyik kút alján egy teljesen ép, szűk nyakú palack feküdt, egy másik kút betöltésében kemence nyomait azonosítottuk. A négy kút egyike a neolitikum időszakához, feltehetőleg a szakálhádi kultúrához sorolható. Az objektum közelében, a szelvény DK-i szélénél még két gödör leletanyaga volt köthető a középső, avagy a késő neolitikumhoz.

Az objektumok többségéből nagyszámú lelet került elő, számos badeni jellegzetességgel. A karakteres tárgyak közé tartoznak a teljes vagy töredékes kétosztatú tálak, az apró, gömbös aljú, hengeres nyakú bögrék, poharak, a gömbszelet alakú tálak, a hengeres nyakú, gömbös testű korsók, fazekak. Gyakori díszítések a kerámiákon a beböködött pontsorok, a karcolt hálóminták, a kettős bütykök és az alagútfülek. A telep feltárása során mindössze egyetlen fémleletet, egy bronztűt találtunk, mely az egyik nagyméretű gödör betöltésében feküdt. Az objektumokból mindemellett jelentős mennyiségű állatcsont, halcsont, kagyló, valamint több teknőspáncél-töredék is előkerült. Találtunk több teljes, ill. töredékes őrlőkövet, valamint pattintott kőpengéket. Pető Ákos, talajtani referens vezetésével megtörtént a lelőhely geológiai felmérése, ill. számos földminta begyűjtése a különféle természettudományos vizsgálatok elvégzése céljából.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Kékegyi Dorottya, Bárdos Nándor, Kovács Sándor, Bernáth László technikusok.

HERENDI ORSOLYA

225. Hódmezővásárhely, Kopáncs II. (KÖH 55517)

(Csongrád megye) U, A

A Hódmezővásárhelytől DNy-ra található Kopáncs II. lelőhelyet 2006-ban terepbejárással azonosították, majd 2008 tavaszán Tóth Katalin (Tornyai János Múzeum) próbafeltárása során a lelőhely kiterjedését 35 000 m² nagyságúnak határozta meg. A 2009 tavaszán kezdődött megelőző feltárás nem érintette a lelőhely teljes

területét, a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai csak a beruházás által veszélyeztetett középső részt tárták fel közel 27 000 m² felületen, melynek alkalmával egy kiterjedt késő avar kori település összesen 225 régészeti jelensége került elő.

Több kisebb csoportban, a szelvény teljes hosszában szétszórva, összesen 47 házhelyet bontottunk ki. A többség K-Ny tájolású, részben földbe mélyített, kisméretű, lekerekített sarkú téglalap alakú, 2 cölöphelyes épület, de találtunk néhány kisebb, cölöphely nélküli építményt is. Kemencét mindössze 5 házban figyeltünk meg. A legjobb állapotban megmaradt, kisméretű kemencét az épület K-i sarkában hagyott agyagtömbbe vájták bele, melyhez tartozóan az átégett oldalfalú, hengeres füstelvezető nyílás is dokumentálható volt. A házak mellett és között számos kisebb-nagyobb tárológödört, agyagnyerő gödört is találtunk. A lelőhely érdekes objektumai az épületek közelében fekvő, tölgyfadeszkával bélelt, 6 darab kút. A településhez köthetően előkerült 15 hosszabb-rövidebb árokszakasz is, melyeknek kerítő és vízelvezető funkciójuk lehetett.

A leletanyag eloszlása nem volt egységes a lelőhelyen. A K-i szelvényrészben talált objektumok sokkal kevesebb leletet tartalmaztak, mint a Ny-i részen fekvők. Nagy számban került elő durva házikéramia, belsőfüles cserépbogrács és sütőharang töredéke, valamint állatcsont, halcsont és számos különböző típusú orsógomb, csonteszközök (ár, tű), néhány kovatöredék. Kevés világosszürke és téglaszínű, finom, korongolt kerámiát is találtunk, főként a szelvény Ny-i részén; némelyiken hullámvonal-, és vonalköteg-díszítés látható. Egyéb korszakból csupán 2 objektum, egy őskori tárológödör és egy, a szelvényen keresztülhaladó árok került elő, melyek valószínűleg a Körös-kultúrához sorolhatók.

A szelvény közepén, a házcsoportok között, egy kisebb kiemelkedésen kis, avar kori temető is felszínre került. Összesen 22 ÉNy-DK tájolású sírt bontottunk ki, 2 többé-kevésbé elkülöníthető sorban. Három temetkezésben nem találtunk vázat, 2 pedig mellékletet nem tartalmazott. A legjelentősebb sír egy kettős temetkezés volt (férfi és női csontváz) részleges lótemetkezéssel. A férfi vázának medencecsontja tájékán egy öv bronzdíszei fekküdték, míg a női váz melléklet nélküli volt. A ló mellett vaskengyelt és vascsatokat dokumentáltunk. Két további gazdagabb mellékletű sírt tártunk fel; bronz övveretek, csatok, vaskés, két ismeretlen funkciójú aranyozott ezüstlemez, valamint ételmellékletre utaló állatcsontok kerültek elő ezekből. A leletek alapján – a településhez hasonlóan – a temető is késő avar kori. A temető és a telep egymáshoz, ill. a szomszédos avar kori temetőhöz (Kopáncs III.) való viszonyát a feldolgozás során lehet majd pontosabban meghatározni.

A szelvény Ny-i végében húzódó homokdombon egy avar kori, gazdag, magányos, női fülkesírt bontottunk ki. A K-Ny tájolású temetkezésben egy rossz megtartású, háton fekvő, nyújtott, női váz fekküdt. Mellékletei között 2 arany, gömbcsüngős fülbevaló, gyöngy nyaklánc,

vékony, préselt, aranyozott bronz pártadíszek, 2 kiszélesedő végű, rekeszes díszítésű, sodrott ezüstkarperec, tűtartó, spatula, ezüst fülesgomb, orsókarika és vaskés volt. A jobb állkapocs alá obulusként egy aransolidust helyeztek (Heraclius császár verete, 616–625 között). A sír környezetét alaposan átkutattuk, de több temetkezés nem került felszínre. Horváth Zoltán vezetésével a lelőhely geológiai felmérését is elvégeztük.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Deák Andrea, Hargitai András, Molnár Gyöngyi, Wilhelm Gábor régészek; Bárdos Nándor, Bernáth László, Bene Zsuzsa, Czigléczi Tibor, Kulcsár Kornél, Sultis László, Kékegyi Dorottya, Kovács Sándor, Kulcsár Zoltánné, Kulcsár Zoltán, Frank Tamás, Farkas Gábor technikusok.

HERENDI ORSOLYA

226. Hódmezővásárhely, Kopáncs III.

(KÖH 56390)

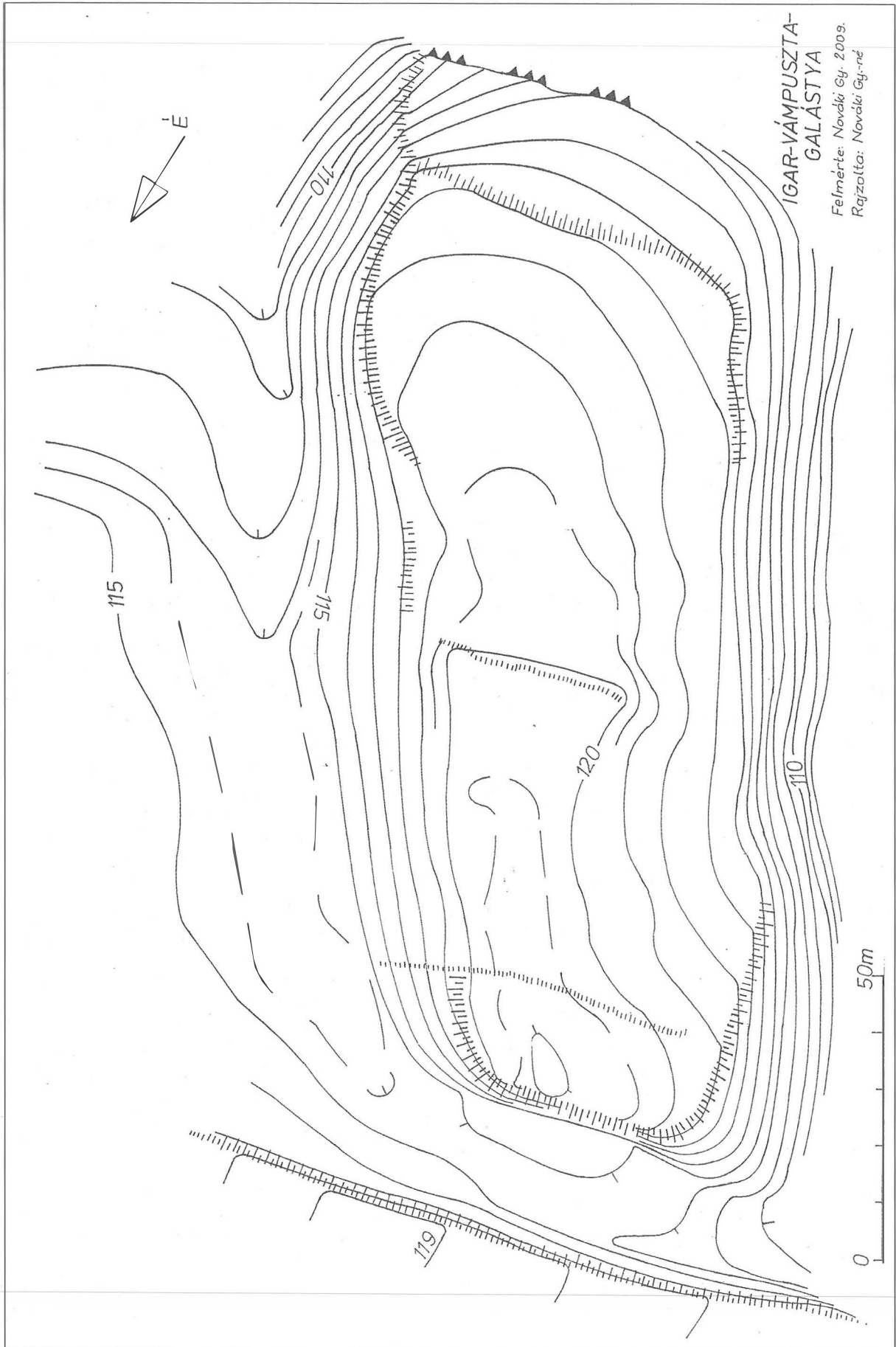
(Csongrád megye) A

2008-ban tervezett bányanyitás miatt Tóth Katalin vezetésével a Tornyai János Múzeum próbafeltárást végzett a 47. sz. főúttól mintegy 500 m-re D-re található lelőhelyen, melynek során avar temetkezések kerültek elő. A homokbányászattal gyakorlatilag a teljes lelőhelyet érintették, ezért szükségessé vált a teljes megelőző feltárás. Az ásás második üteme 2009. március 4. és április 30. között zajlott, melynek során a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai 4679 m²-nyi területen további 185 késő avar kori sírt bontottak ki, ezek közül 7 teljes lótemetkezés volt.

Megfigyeltünk koporsós, ill. lepelbe burkolt temetkezési formát, valamint néhány sírban a talált cölöplyukak sírpítményre vagy halotti kerevetre utalnak. A férfisírokban általában vas övcsatokat, vaskéseket találtunk, néhány esetben bronz övvereteket, ill. bronzcsatokat. A különleges tárgyak közé tartozik egy négyzet alakú, vasból készült veret, melynek közepén bronzfoglatban egy üvegyöngy található, ill. egy szinte teljesen ép üvegtálka.

A női sírokból általában karperecek, fülbevalók, orsógombok és gyöngyök kerültek napvilágra. Néhány esetben rekonstruálni is lehet a nyakláncot, hiszen in situ maradtak meg a dinnyemag alakú és szemesgyöngyökből álló sorok. Egy női temetkezésben a medencénél egy fülbevalópár és két gyűrű került elő egy csomóban, valamint a felsőtesten egy boglárpár. A feltárás egyetlen aranytárgya egy fülbevaló.

Általános mellékletnek a részleges kiskérődző-maradványok tekinthetők, melyek a legtöbb esetben a koponyát és a végtagcsontokat jelentik. A lótemetkezések esetében kivétel nélkül a teljes vázat találtuk meg, néhány alkalommal a lószerszámok, ill. az azokat díszítő veretek is előkerültek.

Az ásatás eredményei, valamint a földmunkák során végzett szakfelületek alapján a temető teljesen feltártnak tekinthető.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozást követően a Tornyai János Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Kékegyi Dorottya, Kovács Sándor technikusok, Paja László antropológus.

BÁCSMEGI GÁBOR

227. Ibrány-Kertváros, Temető-tábla (KÖH 51546)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Á

2009. március 30-án az ibrányi rendőrőrsről bejelentés érkezett a nyíregyházi Jósza András Múzeumba, hogy a címben jelzett területen emberi maradványok kerültek elő. A helyszíni szemle során megállapítottuk, hogy a mélyszántással egy temető maradványai kerültek felszínre. A nagy mennyiségű emberi csont – köztük csaknem ép koponya, combcsontok stb. – alapján a temető erősen sérült. A jelenségek, ill. korábbi adattári adatok alapján valószínűsíthető volt, hogy egy Árpád-kori temetőről lehet szó, amit az ásatás is megerősített.

A 2009. március 31. és április 14. között végzett leletmentés során összesen 48 „csontkupacot” (egy-egy teljesen kiszántott sírt) lehetett lokalizálni. A továbbiakban 30 – részben az eke által bolygatott – sírt bontottunk ki, valamint egy objektumrészletet, melyet idő hiányában nem volt módunk feltárni, de esetleg egy ismeretlen korú ház(?) maradványa. A leletanyag meglehetősen szegényes, mindössze néhány S-végű karikaékszer, egy nyitott hajkarika, egy bronzgyűrű, egy esetben pedig kásagyöngyök kerültek elő. A temető kiterjedése a kiásott szelvényeknél jóval nagyobb lehet, amit a dombhat egyéb részein talált csontmaradványok is megerősítenek.

A leletmentés helyétől kissé távolabb, két helyen fémkeresővel egy Mária-érme, valamint 14–15. századi ékszerek előkerültek. Ezekre a területekre idő hiányában nem bonthattunk rá.

Munkatársak: Lukács József, Scholtz Róbert, Tompa György régészek, Szinyéri Péterné, Varga Ágnes restaurátorok, Bakos János, Szmolár Edit technikusok, Mester Andrea gyűjteménykezelő, Kiss László rajzoló, valamint Gosztonyi Tibor, az ibrányi Helytörténeti Gyűjtemény vezetője.

ISTVÁNOVITS ESZTER – JAKAB ÁTTILA

228. Igar-Vámpusztza, Galástya (KÖH 21918)

(Fejér megye) B

A Galástya őskori telepe a 19. sz. óta ismert; e sorok írója 1949-ban vázlatosan felmérte és leírta.¹⁵ 1972–73-

ban Bándi Gábor, Kovács Tibor és F. Petres Éva ásatást folytattak a telep több pontján. A kultúrréteg 180–200 cm vastag, többtapasztott padlójú ház, tűzhely, kemence, gödör került napvilágra a Vátya-kultúra korai és késői szakaszából. A telep élete a koszideri periódussal zárult.¹⁶ A dombot 2009 áprilisában mértem fel feleségem segítségével, Merkl Máté régész egyetemi hallgató közreműködésével. (Az illusztrációt lásd az előző oldalon!)

Igar községtől D-re, a Vámpusztza K-i széle feletti nagy kiterjedésű fennsík D-i sarkában van a Galástya nevű domb, Ny-i aljában néhány lakóház áll. A domb teljes területe a közelmúltban még szőlő volt, most már csak a DNy-i oldalon van szőlő egy kis területen. A plató parlag, csak középen művelnek még egy kis területet. Az egykori parcellák szélét rézsűk jelzik. A domb pereme többnyire elmosódott, D-i vége lebányászott szakadékként végződik.

Az egykori erődítés maradványait a fennsíktól elválasztó, széles árok jelenti az É-i és K-i oldalon. Azonban ezek részben ma is szántott területek, ezért az árok eredeti alakját nem ismerjük. ÉNy-i és D-i vége eredetileg vízmosásos bevágódás lehetett, ezeket összekötve mélyítették ki az őskorban a dombot védő árkot. A dombtetőn és K-i oldalában nagy mennyiségű bronzkori cserép hever a felszínen. A telep hossza kb. 178, szélessége kb. 50–60 m.

NOVÁKI GYULA

229. Iharos, Temető (KÖH 73253)

(Somogy megye) Kő

A jelenlegi temető nem használt, K-i részén a források alapján a falu középkori templomát lehetett sejteni. A feltárás költségét a helyi Önkormányzat fedezte, két közmunkás és az Iharosi Szent György lovagrend több önkéntese segítette. Az ásatás céljából azt tűztük ki, hogy megállapítsuk, egyáltalán van-e templomra utaló jel a területen, ill. hogy adatokat nyerjünk annak elhelyezkedésére, méretére.

2009. november 16–20. között egy kb. É–D irányú és egy arra merőleges, D-i falából induló Ny–K-i irányú árkot jelöltünk ki. Az árkokban embercsontokat, koporsószegeket, téglá- és habarcsdarabokat találtunk.

Először a 2. sz. kutatóárokban találtunk egy É–D irányú falat, amely 1,3 m szélesnek és 4 téglasor magasnak bizonyult. Az 1. sz. kutatóárok É-i részén is falat találtunk, ez 3–6 sor magasan maradt meg. A területtől É-ra, a két egymásra merőleges árok találkozásánál próbáltuk követni a falak vonalát. Itt egy újabb, 3. sz. szelvényt nyitottunk. Megtaláltuk a két fal találkozását. Sajnos a K-i fal csak rövid ideig volt magasan követhető, egy idő

15 NOVÁKI Gy.: Fejér megye őskori földvárjai. ArchÉrt 79 (1952) 9, 11.

16 BÁNDI G.: Igar-Vámpusztza-Galástya. RégFüz Ser. I. No. 26 (1973) 11.; F. PETRES É.–BÁNDI G.–KOVÁCS T.: Igar-Vámpusztza-Galástya. RégFüz Ser. I. No. 27 (1974) 9.

után csak 1 téglator magasan maradt meg. Néhol ez az alsó téglator is hiányzott, a két fal pontos találkozását csak nagyjából rekonstruálhatjuk, részben a metszefalakon kirajzolódó betöltésükből. Feltételezhetjük, hogy a templom K-i végét, a szentély K-i és É-i falát találtuk meg. A D-i falat szinte teljesen kiszedték, ugyanakkor a metszefalon jól kirajzolódott az egykori fal helye. Itt a falból csak három téglát találtunk az eredeti helyén az alsó sorban, ill. néhány téglát még a falhoz tartozhatott. A K-i szentélyfaltól É-ra kirajzolódott egy árok, talán falalapozás, későbbi bővítés vonala. A középkori temető sírjaiból kibontottunk egy egészben maradt sírt.

Az ásatáson megállapítottuk a templom helyzetét. A szentélyt találtuk meg, a templom Ny-i része valószínűleg megsemmisült a működő, újkori temető sírjai miatt. A kutatóárkokban nagyszámú középkori kerámiát, koporsószegeket, nagy mennyiségű szétzört embercsontot találtunk. Értékes leletként a talált bronztöredékeket, közte legalább két gótikus könyvveretet, egy ezüstgyűrűt említhetünk meg.

Munkatársak: Balla Krisztián, Cserép Tamás, Nyári Zsolt technikusok.

MOLNÁR ISTVÁN

230. Iván határa

(Győr–Moson–Sopron megye) Ó, Ró

2009. januárban helyszíni szemlét tartottam Iván határában, a szelerőművek telepítésére kijelölt területeken.

Diófászer-dűlő (KÖH 56520): A községtől DNy-ra, a Simaság felé vezető út D-i oldalán egy ÉNy–DK-i irányban hosszan elnyúló dombvonulat húzódik. A dombhát itt egyenletesen lejt É felé a simasági műút irányába. A domb gerincével párhuzamosan egy dűlőút vezet a műút irányából D felé. A lejtőn közepes intenzitással régészeti leletek jelentek: római kori és (kisebb számban) őskori kerámiatöredékeket gyűjtöttem. Egy terra sigillata tál peremtöredéke is előkerült. A telepnym jól láthatóan a lejtős és lefelé egyre szűkülő domboldal területére terjed ki, ennek megfelelően É–D-i irányban hosszan elnyúlik. Iránya párhuzamos az imént említett dűlőúttal. Néhány kerámiatöredék a dűlőúttól K-re is előkerült, így a telepnym arra a részre is kiterjed; É felé, a dombtető irányába a leletek száma megfogyatkozott.

Viszta-majortól nyugatra (KÖH 71217): A Viszta-majort Ny-ról szegélyező mélyedés peremén, Ny felé enyhén emelkedő felszínen sűrűn jelentkező téglatöredékekre lettem figyelmes, majd a néhány tegula-, és imbrextöredék alapján egyértelművé vált, hogy római kori épületmaradványokat rejt a föld. A téglatöredékek mellett néhány edénytöredék, valamint számos kötődék (homokkő és mészkő) is előkerült. A téglák és kövek mintegy 150×100 m nagyságú területen intenzíven jelentek, ezenkívül – főleg D-i irányban – elszórtan találtam leletanyagot. Észak felé a leletanyag hirtelen tűnt el, itt a felszín erőteljesen emelkedik, a dombtetőn már nem találtam leleteket. A területen villanyvezeték

halad keresztül, mely a lelőhely legintenzívebb részét érinti.

TAKÁCS KÁROLY

231. Jánoshalma, Faddi-dűlő

(Bács–Kiskun megye) Sza

A Horvát Tranzit gázszállító vezeték építése kapcsán 2009 augusztusában a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai megelőző feltárást végeztek a Jánoshalma DK-i határában, a Faddi-dűlő szívében található lelőhelyeken.

Kabai-tanya, HT-33 (KÖH 69433): Augusztus 25–28. között a Kabai-tanya ma már nem látható romjaitól DK-re 50 m-re, egy kisebb dombhát D-i lejtőjén, 168 m²-nyi területen kutattunk. A teljes felületen azonosított összesen 5 jelenséghez 4 objektumot rendeltünk. Ezek közül 2 árok részletnek, 2 gödörnek bizonyult. Leletanyagot – kizárólag állatcsontot – csak az egyik gödör tartalmazott. Ennek következtében mindössze a terepbejárás során gyűjtött felszíni anyag alapján keltezhetjük a lelőhelyen feltárt objektumokat feltételeken a szarmata korra. A jelenségek alacsony intenzitása és leletszegénysége nyilván azzal függhet össze, hogy a kutatás csak a lelőhely D-i peremterületét érintette.

HT-34 (KÖH 69437): Az augusztus 17–28. között végzett kutatáskor a Kabai-tanyától DNy-ra 250–300 m-re, egy dombokkal övezett, alapvetően sík térségben fekvő lelőhelyen 366 m² volt régészeti fedett. Az ÉK–DNy irányú lelőhely középső harmadát egy földút keresztezte, amelynek következtében csak két különálló szelvényszakaszban dolgozhattunk. A szürke, szántott, laza állagú humusz, majd az alatta húzódó kötött, kevert, átlag 70 cm vastag talajréteg gépi eltávolítása után a világos, agyagos-homokos altalajon 25 jelenség bontakozott ki, amelyhez végül 20 objektumot rendeltünk; ebből 19 gödör, 1 pedig árok volt. Bontásuk alkalmával bebizonyosodott, hogy a jelenségek kivétel nélkül a szarmata népesség 2–3. századi emlékegyét rejtik.

Az objektumok eloszlására jellemző volt, hogy azok a két szelvényszakasz középső harmadában sűrűsödtek leginkább, méretük pedig a szélső területek felé fokozatosan csökkent. A gödrök zöme öblös vagy hengeres kialakítású, de néhány homorú, sekély beásás mellett egy nagyobb, alaktalan agyaggyerő gödör is előkerült. A méhkas alakú gödrök közül több – a jelentkező szintjüktől mért 2 m-es mélységükkel – a sárga homokos altalajba is lemélyült; ezt főleg az ásatás ÉK-i harmadában figyeltük meg. A legtöbb gödörre jellemző volt, hogy az alsó harmadukat kitöltő kevert, homokos-humuszos, kötött réteg felett szürke, hamus omladékréteg húzódott, amelyben nagy mennyiségű leletanyagot találtunk. A paticsos, faszenes omladékréteg létrejötte talán a telep egykori pusztulásával hozható összefüggésbe. A leletek zömét a helyi készítésű kessel, valamint korongon formált kerámia tette ki, de mellettük a 2. sz. szelvényben található, a telepen központi elhelyezkedésű gödrök né-

melyikéből római terra sigillata tálak töredékei is felszínre kerültek. Utóbbiak – meghatározásukat követően – a telep korhatározásában alapvető fontosságúak lehetnek.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a kecskeméti Katona József Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Benedek András, Nagy Norbert, Takács Gábor technikusok.

PÓPITY DÁNIEL

**232. Jánoshalma, Faddi-dűlő II.
(KÖH 69437)**

(Bács-Kiskun megye) I

A lelőhely (HT-35) Jánoshalma belterületétől DK-re, a mélykúti határ közelében, egy környezetéből sziget-szerűen kiemelkedő domb tetején fekszik. A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai a Horvát Tranzit gázszállító vezeték nyomvonalán 2009. augusztus 27–28-án, a lelőhely K-i szélénél, mintegy 100 m hosszan és 5 m szélességben végeztek megelőző feltárást.

A sárga, homokos altalajon – mely a lelőhelyen mélyített geológiai szondánk alapján ezen a területen mintegy 200 cm vastag – 3 objektum feltárását azonosítottuk a nyelés alkalmával. Mindhárom objektum É–D irányú, ívelten szűkülő falú, ívelt aljú, lelet nélküli, ismeretlen korú árok.

Munkatársak: Bottyán Katinka, Császi Dávid, Molnár Zsolt technikusok.

GULYÁS GYÖNGYI

**233. Jánoshalma, Gyékényes-dűlő, gázelosztó-
állomás**

(KÖH 69439)

(Bács-Kiskun megye) Á

A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai a Horvát Tranzit gázszállító vezeték építése kapcsán 2009. október 28. és november 26. között, 689 m²-nyi területen megelőző feltárást végeztek a Jánoshalma belterületétől DK-re, a mélykúti határ közvetlen közelében húzódó kisebb földhátan fekvő lelőhelyen (HT-36).

A lelőhelyen 44 régészeti jelenséget figyeltünk meg, amelyhez végül 16 objektumot rendeltünk; ezek mindegyike egy késő Árpád-kori (12–13. sz.) településhez tartozott. A feltárást során 7 árokrészlet, 6 gödör, 2 külső kemence és 3 épületmaradvány került elő.

Az egykori tanyaszerű települést szögletes alakú, kettős árokrendszer keríthette. A két szélső árokrészlet között 71 m volt a távolság. A köztes szakaszban találtuk a telep összes megismert objektumát, amelyeknél több esetben szuperpozíciót figyeltünk meg. Egy felhagyott épületből például külső kemencét alakítottak ki, míg egy másik kemencés, padlóval rendelkező házban megújítás nyomát találtuk. Utóbbi esetben az ágasfás-szelemenes szerkezetű ház É-i, rövidebb oldalát 0,5 m-rel tolták el

É felé. Ennek során az első ház sarokba vájt kemencéjét elbontották, majd egy új kemencét alakítottak ki szintű a sarokban. Sajnos az épületet nem tudtuk teljesen feltárni, de annyit megállapítottunk, hogy azt végül felhagyták, süppedékét egy letaposott, a második építési fázishoz tartozó kemence elé is behúzódo járósínt alapján tovább használták.

A településen egy másik nagyméretű épületrészlet is napvilágot látott, amelynek padlóját mélyen az altalajba ásták. Ebben az objektumban egy sarokba épített kemence omladékán túl alapárkokat is találtunk, amelyek a fal mellett húzódtak részben a hosszanti, részben a rövidebb oldal mentén. A jelenségek talán a házat kibélelő boronafal alapárkai lehetnek. A D-i oldalon kibontottuk az épület lépcsős bejáratát is; itt egy ló csontvázának részlete került elő. A házban talált cölöphelyek pozíciója alapján olyan tetőszerkezetet képzelünk el, amelynek gerince nem az épület középtengelye felett húzódott, hanem eltolva, a Ny-i oldalfal síkja fölött.

A feltárt 6 gödör sekélyen mélyült az altalajba, öblös, méhkasos és szögletes formájú egyaránt akadt közöttük. A teleprészlet 2 külső kemencéjének munkagödörét korábbi objektumok beásásainak felhasználásával alakították ki. Az egyik előtérgödört a telep kerítőárkának bővítésével hozták létre, míg egy másik, hosszú életű kemence tűztere egy felhagyott ház D-i oldalából nyúlt ki. A dokumentált jelenségek alapján a telep huzamosabb ideig fennállhatott, miközben a kerítőárok vonalát a különféle objektumokkal nem lépték túl.

A meglehetősen szegényes leletanyagban dominálnak a cserépbográcsokhoz tartozó töredékek, melyek között gyakori a késői típusú, síkozott peremforma. A fazéktöredékek száma alacsonyabb, közülük több vonaldíszes oldal emelhető ki, amely nem mond ellent a telep 12–13. századra való datálásának. A feltárást eredményei alapján az Árpád-kori telep a gázelosztó állomás, valamint a fentebb említett földhát által közrezárt területre lokalizálható, É-i, valamint D-i kiterjedése bizonytalan.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a kecskeméti Katona József Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Benedek András, Nagy Norbert, Takács Gábor technikusok.

PÓPITY DÁNIEL

**234. Jánoshalma, Hergyevicza, Madarász-
tanyától ÉK-re**

(KÖH 69443)

(Bács-Kiskun megye) Á

A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai a Horvát Tranzit gázszállító vezeték építése kapcsán 2009. szeptember 2. és október 6. között több ütemben, összesen 701 m²-nyi felületen végeztek megelőző feltárást a Jánoshalma DNy-i határában, a tataházi dűlőúttól

D-re, a nagy kiterjedésű Hergyevicza-dűlő szívében található lelőhelyen (HT-38).

Az átlag 60–70 cm vastag humusztakaró gépi eltávolítása után a világos, agyagos-homokos altalajon 24 régészeti jelenség bontakozott ki, amelyhez végül 19 objektumot rendeltünk. Az előkerült kerámialeletek alapján minden objektum egy késő Árpád-kori (12–13. sz.) településhez tartozott.

A feltárt 19 objektumból 12 kisebb méretű, szögletes és kör alakú teret határoló kerítőtárcok részletének bizonyult. A fennmaradó 7 objektum kerek, egy esetben szögletes alakú gödör vagy verem volt. Ezek elsősorban a szelvény középső területén összpontosultak. A település szélét megfigyeléseink szerint kerítőtárcok, karámok jelölték ki. Az objektumok a feltérési szelvényen belüli elhelyezkedése szórt településszerkezetre utal.

Az előkerült leletanyag döntő részét az apró kavicsos soványítású kerámia adta. Ezek töredékei zömökben cserépbográcsokhoz tartoztak, melyek a peremkiképzés jellegzetességei alapján az Árpád-kor kései szakaszában készültek. A fazekak töredékei között több vonaldíszes is előfordul. A telep egyetlen szögletes gödréből ívelt hátú vaskés került napvilágra.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a kecskeméti Katona József Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Benedek András, Nagy Norbert, Takács Gábor technikusok.

PÓPITY DÁNIEL

235. Jánoshalma, Hergyevicza, Mátételkei-Kígyós-csatorna

(Bács-Kiskun megye) Sza, A

A Horvát Tranzit gázszállító vezeték építése kapcsán a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai 2009 őszén megelőző feltárást végeztek az előzetes terepbejáráson regisztrált lelőhelyeken.

Mátételkei-Kígyós-csatornától K-re, HT-40 (KÖH 69455): Szeptember 11. és október 21. között több ütemben, összesen 1991 m²-en kutattunk. A helyenként 1 m vastagságot is meghaladó humusztakaró alatt, a sárga, agyagos altalajon 153 stratigráfiai egységet figyeltünk meg a gépi nyelési alkalmával. Az előkerült 92 objektum egy 4. századi szarmata temetőhöz, egy nagyobb 8–9. századi, késő avar településhez, valamint egy kisebb újkori telephez tartozott.

A lelőhely legkorábbi időszakát 13 szarmata kori csontvázas temetkezés képviselte a szelvény középső harmadában. A D–É, ill. DK–ÉNy tájolású sírok mélysége 13–60 cm, hossza 170–264 cm, szélessége 60–100 cm között ingadozott. A legtöbb sírgödör téglalap alakú volt, egy esetben figyeltünk csak meg trapéz alakú, a fej felé kiszélesedő aknát. Mindössze egy, a többi sírtól DNy-ra, kissé távolabb fekvő temetkezés köré ástak egy 5–6 m átmérőjű körárkot, amelynek bejáratát – a megszokott

módon – a D-i oldalon találtuk meg. A kerítőtárcok és a sír ÉNy-i felét egy késő avar kori árok részlet megsemmisítette. A sírok nagy része a korabeli rablások áldozatává vált, de néhány olyan temetkezés is akadt, amelyet a késő avar korban is megbolygattak. A nagymértékű rablottság ellenére csak 2 sír esetében értük tetten a korabeli rablógödörök nyomát. A legtöbb alkalommal a rablógödör beásása nem vált el a sír kevert jellegű betöltésétől, és annak teljes területét érintette. Több esetben csupán üres sírakra bukkantunk. A bolygatottság magas mértéke ellenére sikerült számos adatot nyernünk a korabeli temetkezési szokásokra és viseletre vonatkozóan, amelyet elsősorban 3 bolygatatlan női sír tett lehetővé. Ezekben üveg-, kő- és korallgyöngyök, vas karperecek és fibula került elő. Gyakori volt a sírokban a lábfejnél elhelyezett edényke is. A kerámiamelléleteket egy rabolatlan sír tanúsága szerint törötten is az aknába helyezhették. A legtöbb temetkezésben a rablások, utólagos avar kori bolygatások miatt már csak a viseleti elemek, melléletek szétszórt maradványaival, elsősorban a betöltésben előkerült korall-, karneol- és üveggyöngyökkel találkoztunk. Néhány sírban S-alakú, vas koporsókapcsokat is kibontottunk, melyek alapján rönkfakoporsókra következtethetünk. A temetőrészlet a leletek alapján előzetesen a 4. századra datálható.

A kiterjedt késő avar kori (8–9. sz.) településhez 47 objektum tartozott a területen. Ezek az objektumok elsősorban nagyméretű árkok voltak (26), de jelentős a különféle alakú agyagnyerő gödrök száma is (15), emellett előkerült néhány ház, valamint kút is (3-3). A nagyméretű, tagolt aljú, széles árkok a terület DNy-i harmadában karéjosan összekapcsolódva egy nagyobb teret határoltak. Ez a belső, erődített tér a szelvénytől DK-re terült el. A változatos alakú, gyakran igen nagyméretű és gazdag leletanyagú agyagnyerő gödrök szinte mindenhol tetten érhetőek voltak a lelőhelyen. Mindemellett a telepen 3 házmaradvány került elő, melyekből kettőt egymásra ástak. A félig földbe mélyített épületek közül csak egy esett teljes egészében a szelvénybe. A négyszögletes, 9 m² alapterületű építményben letaposott padlószintet, a rövidebbik oldalak közepén pedig egy-egy cölöphelyet találtunk. Az avar kutak hengeres falúak voltak, aljukat egy esetben sem sikerült megtalálni. A leletanyag zöme kézzel formált, ritkábban korongolt kerámia. Több belsőfüles bogrács mellett jelentős lelet egy agyag fúvócső, valamint egy bepecsételt rácsmintás kerámiatöredék.

Csak a felület ÉK-i harmadában bukkantunk újkori, néprajzi anyaggal jellemezhető 4 objektumra. Ezek között két cölöpszerkezetes ház is volt, melyek egyikéből lemezről készült ezüstcsüngő került felszínre. Leletanyag hiányában 28 objektum ismeretlen korú.

Mátételkei-Kígyós-csatornától Ny-ra, HT-41 (KÖH 69461): Szeptember 9. és október 21. között több ütemben, összesen 339 m²-en dolgoztunk a csatorna és egy ÉNy–DK-i irányú dombhát között elterülő, sík területen. Az átlag 70–80 cm vastag humusztakaró gépi eltávolítása

után a sárgás, agyagos altalajon 28 jelenség bontakozott ki, amelyhez végül 14, kivétel nélkül a szarmata korszakhoz köthető régészeti objektumot rendeltünk. Közülük 3 pontosan meg nem határozható céllal épített gazdasági épületnek tartható. Ezek a tagolt aljú, lépcsős lejárátú vermek egy ÉK–DNy-i irányú sort alkotva kerültek elő szelvényünk középső harmadában. Legnagyobb mélységük 85 cm volt a nyesett felszíntől mérve.

Míg kettő csak részben esett a feltárási felületbe, egy teljes nagyságában kutatható volt. A többtől eltérően ez az épület két helyiségből állt. A két téglalapot formázó tér között keskeny átjáró biztosította az összeköttetést. A feltehetően tárolásra szolgáló, 10–12 m² alapterületű vermekben cölöphely(ek) nyomát nem találtuk. Így a verem oldalfalainak síkján túlnyúló nyeregtetőt az azon kívül elhelyezett cölöpökkel támaszthatták alá. Ennek nyomait csak a fent említett objektum esetében tudtuk kimutatni, ahol az épület körül 10 hengeres beásás került elő. Bár ezek közül néhány eredete a nagyszámú állatjárat miatt bizonytalan maradt, döntő részük biztosan cölöphely maradványaként határozható meg.

A szelvény DNy-i végén is egy téglalap alapterületű, É–D-i tengelyű épület részletét azonosítottuk; rövidebbik oldalának közepén egy, a nyeregtetőt tartó cölöphely mélyedt a ház aljába. Letaposott padlót nem észleltünk. A három épületmaradvány mellett 10, különféle mélységű gödröt dokumentáltunk, amelyek többségét az említett „gazdasági” épületektől ÉK-re figyeltük meg. Jelentős hányaduk hordós, vagy hengeres oldalfallal kialakított, egyenes aljú, kerek szájú verem volt. Mélységük 33 és 162 cm között változott a nyesett felszíntől mérve. A mélyebb, 100–120 cm szájátmérőjű vermek közül kettő az agyagos altalaj alatt húzódó homokos rétegbe is lehatolt. Mindezek mellett két sekély, tálszerű gödör, egy szögletes formájú, egy lépcsős aljú, valamint egy kádformájú gödör került még elő. A település objektumaira jellemző, hogy azok a szelvényben elszórtan csoportokat alkottak. Szuperpozíciót egy esetben sem tudtunk megfigyelni, ami arra utal, hogy a feltehetően tanyaszerű telepet rövidebb időintervallumban lakták, felhagyása után lakói nem tértek vissza. Az előkerült leletanyag döntő részét a kézzel és korongon formált főző- és tálalóedények töredékei tették ki. Ezek zömét a gödrök felső rétegéből, a gyakran paticsos-hamus omladékrétegből gyűjtöttük. A szürke, korongolt kerámiára a jól eldolgozott felület volt a jellemző. A 10. objektum szintén hamus omladékrétegből származik a telep egyetlen bronztárgya, egy zömök, gombos fibula, amely helyi, barbár készítmény. A telep datálását a leletek alapján előzetesen a 3–4. századra tehetjük.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a kecskeméti Katona József Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Benedek András, Nagy Norbert, Takács Gábor technikusok.

PÓPITY DÁNIEL

236. Jászfényszaru, Pipis-halom (KÖH 32803)

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) B, Sza

A 32. sz. út jelenlegi jászfényszarui vasúti keresztesítését kiváltó új nyomvonal (8+044–10+282 km-szelvény) építése miatt szükségessé vált terepbejárást 2009. június 8-án végeztük. A teljes egészében mezőgazdaságilag hasznosított, gabonával, kukoricával, ill. lucernával vetett felszínen, meglehetősen rossz megfigyelési körülmények közt egy már ismert, késő bronzkori és szarmata lelőhelyet lokalizáltunk, s pontosítottuk kiterjedését. A lelőhelyen kevés bronzkori, valamint nagyszámú szarmata töredéket gyűjtöttünk.

Munkatárs: Hrivnák Péter Pál régésztechnikus.

FEKETE CSANÁD

237. Jászkisér, Ludas-oldal I. (KÖH 67689)

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) Szk, LT

Jászkisértől K-re, közel a pélyi határhoz, a Pélybe vezető műút D-i oldalán, ahol az kissé megtörik, alig látható kiemelkedésen található a lelőhely. A Hanyi-Tizsasülyi tározó 5. sz. lelőhelyét a semmilyen térképén nem szereplő földút és kettős csatorna-meder három részre osztja. A három területet „A”, „B” és „C” jellel dokumentáltuk, rajtuk együttesen 6382 m² lehumusztolt területen 6379 m² volt objektumokkal fedett. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága 2008. október 13. és 2009. június 18. között végezte a tározó gátjának nyomvonalában a terepbejárással felderített lelőhely megelőző feltárást.

A lelőhelyen összesen 93 objektumot, 113 stratigráfiai egységet tártunk fel. A leletanyaguk alapján biztosan keltezhető objektumok döntő többsége a vaskorhoz, ezen belül is a szkíta időszakhoz köthető. Ha figyelembe vesszük a szkíta objektumok sötét, szinte szurokfekete, kötött szerkezetű betöltését, bizonyára nem tévedünk, ha a hasonló betöltésű, leletanyagot nem tartalmazó objektumokat is a szkítákkal hozzuk összefüggésbe. Ide tartoznak azok a rövid árokszakaszok is, melyeket alapárokként határoztunk meg. Vaskori szkíta keltezésüket megerősíti, hogy – Cseh János szóbeli közlése alapján – az 1980-as években a szolnoki Zagyvaparton végzett leletmentés során talált szkíta telepen hasonló árokszerű beásások kerültek elő.

A szkíta objektumok zöme kerek, mély gödör volt, többnyire hordószerű oldalú, csúcsos aljú. Gyakori gödörtípus az ovális vagy kerek szájnylású, lefelé téglalap alakúvá váló beásás is. Mindkét típusban előfordult kút, szám szerint három kutat ill. egy kútépületet találtunk, egyiket sem tudtuk teljesen az aljáig kibontani, mivel 150–160 cm mélységben feljött a talajvíz.

A gödrök között említést érdemel még a 65. sz. objektum, amelyben egy kissé összeroppant teljes edényt találtunk, melynek alakja leginkább a hamvasztásos sírok urnáira emlékeztet. Sem hamvakat sem egyéb más, mellékletnek számító leletet nem tartalmazott, funkciója így ismeretlen.

Az objektumokban talált leletanyagban keverednek a durva, kézzel formált és korongolt kerámiatöredékek. Mindegyikben találtunk több-kevesebb állatcsontot is.

A szkíta telepjelenségek közül a 67. sz. objektum bizonyult a legérdekesebbnek. Négyzetes, sarkos foltként jelentkezett, olyannyira, hogy eleinte újkorinak véltük. Gazdag, jellegzetes leletanyaga alapján azonban egyértelműen a szkítákhoz köthető. Viszonylag sok kerámiát tartalmazott: durva, sóderos soványítású oldaltöredékeket, szürke, korongolt behúzott peremű tál töredékét, korongolt földarabot, mindezekon felül pedig 2 darab orsógombot. Nagyjából K-Ny-i hossz tengelyű, földbe mélyített épület, nem lakóház. Falai függőlegesek, alja lapos, egyenletes, tapasztott padlója nem volt, K-i rövidebb és É-i hosszabb falában cölöphely méretű kitérőmés. Nem a kellős közepén, hanem inkább a K-i fal felé eltolva, mély kerek cölöphely. DNY-i sarkában hatalmas mély gödör, valószínűleg kút. Az objektum tehát épülettel, tetővel fedett kút volt, talán valamilyen műhely.

A 93 objektum közül egyetlen (47. obj.) keltezhető a késő vaskorra, azaz a kelták idejére, ez az ötödik kút a lelőhelyen – de természetesen nem a szkíta telephez tartozik. Leletanyaga (jellegzetes, grafitos soványítású seprűdiszes fazék) alapján a késő kelta időszakra datálható, tehát szkítákkal való egyidejűségét mindenképpen kizárhatjuk. További magyarázatra vár, hogy miért ez az egyetlen ilyen korú objektum a lelőhelyen.

CSÁNYI MARIETTA

238. Jászkisér, Ludas-oldal II. (KÖH 67693)

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) **Á**

A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága 2008. október 13. és 2009. június 18. között végezte a Hanyi-Tiszasülyi tározó gátjának nyomvonalában a terepbejárással felderített lelőhely megelőző feltárását.

A tározó É-i oldalán, ahol a tervezett töltés szinte párhuzamosan fut a Jászkisér-Pély között húzódó műúttal, található a 6. sz. lelőhely. 2008 őszén a gát nyomvonalában 3017 m²-en összesen 21 objektumot (azon belül 23 stratigráfiai egységet) tártunk fel. A homokos altalajban rosszul rajzolódó beásások közül 13 gödörnek, 6 épületnek (ill. épület bolygatott maradványának), 2 pedig ároknak bizonyult. Szinte az összes objektumot rókajáratok bolygatták. Legépebben két földbe mélyített házalap maradt meg, mindkettő lekerített sarkú, hosszúságos téglalap alakú volt, szelemen szerkezettel. Tapasztott padló vagy tűzhely nyomát nem találtuk meg.

A kis településrészlet Árpád-korinak bizonyult, melyet a hullámvonal-kötegekkel díszített oldaltöredékek jellemeztek.

TÁRNOKI JUDIT

239. Jászkisér, Nagy-árka (KÖH 67677)

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) **Szk, A**

Jászkisértől DK-re, mintegy 2,5–3 km-re, ahol a 22. sz. mellékcsatorna DK-i irányt vesz, és legközelebb kerül a Tiszasülyre vezető műút derékszögű kanyarjához, a csatorna szögletében, É-D-i irányú széles földhát kíséri a csatornát, és határolja délről a Nagy-árka nevű Ny-K-i irányú egykori medret. Ezen a földháton található a régészeti lelőhely. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága 2008. október 13. és 2009. június 18. között végezte a Hanyi-Tiszasülyi tározó gátjának nyomvonalában a terepbejárással felderített 1. sz. lelőhely megelőző feltárását.

Ásatásaink során feltártunk 82 objektumot, melyek túlnyomó többsége gödör volt; továbbá 5 kültéri kemencét. Az objektumok szkíta és avar koriak. Mindkét település szélét sikerült feltárni, a telepek központi része a kissé keletebbre húzódó dombgerincen lehetett. A két korszak objektumai keveredtek, területileg nem lehetett azokat elkülöníteni.

A felszín DDK-i részén 4 csontvázas temetkezést tártunk fel. Két sír erősen bolygatott volt; az egyik töredékes sír egy felnőtt férfi medencéjéből és lábaiból állt, a másik egy 8–12 éves gyermek, koponya nélkül. A 3. és 4. sz. sír kettős sír, két nyújtott helyzetű ép váz, koponyájuk egymás felé fordítva, egymás felé eső karjaik összefonva, szorosán egymás mellé voltak fektetve. A sírok szinte tökéletes Ny-K-i tájolásúak, egymás közelében voltak. Mellékletet egy sírban találtunk, egy vascsatot, két sír talajában is találtunk avar kerámiát, de mivel sírfoltot vagy sírgödört nem tudtunk megfigyelni, a cserepek nem datálják egyértelműen a temetkezéseket. A sírokat később is beleáshatták egy avar kori objektumba.

A kiemelkedő leletek közé tartozik egy gödörből előkerült preszkíta korú, csontból faragott szíjelosztó.

POLGÁR ZOLTÁN

240. Jászkisér, Parajos-part II. (KÖH 67683)

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) **Á**

Jászkisértől és a Jászkiséri-főcsatorna nagy D-i kanyarjától K-re, a Pélybe vezető műút D-i oldalán húzódik a szigetzerű földnyelven található lelőhely. Közepén egy digógödör bolygatja a területet. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága 2008. október 13. és 2009. június 18. között végezte a Hanyi-Tiszasülyi tározó gátjának nyomvonalában a terepbejárással felderített 3. sz. lelőhely megelőző feltárását.

Összesen hét objektumot találtunk. Az Árpád-kori falvakban szokványos árkokból négy esett ásatási szelvényünkbe, többnyire leletanyag nélkül. A feltártak közül igazán két objektumot tarthatunk említésre méltónak.

A 2. sz. objektum a kutatószelvényben foltként széles ároknak tűnt. Bontás közben azonban kiderült, hogy egy hosszúkás gödör, mely egy földbe vájt kemence szájához kapcsolódó tüzelőgödör. A négyszögletes szájú kemence mélyen a föld alatt kiöblösödött. Erre az objektumra kellett rábontanunk.

A 3. sz. objektum, szokatlanul mély gödör viszonylag sok leletanyagot tartalmazott, köztük egy fenékbélyeges fazék töredéke nemcsak az objektumot, hanem magát a lelőhelyet is az Árpád-korra datálta.

CSÁNYI MARIETTA

241. Jászkisér, Parajos-part

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) R, B, A, Á, Kk

A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága 2008. október 13. és 2009. június 18. között végezte a Hanyi-Tisaszülyi tározó gátjának nyomvonalában a terepbejárással felderített lelőhelyek megelőző feltárását.

Parajos-part III. (KÖH 67687): Jászkisértől K-re, a Pélybe vezető műúttól D-re található, ott, ahol a Jászkiséri-főcsatorna D felé fordul. 2009 tavaszán a tározó gátjának nyomvonalában 4209 m²-en összesen 41 objektumot (azon belül 53 stratigráfiai egységet) tártunk fel.

A lelőhely egy kisebb rézkori és egy nagyobb kiterjedésű 17–18. századi település (tanyahely) szélének bizonyult. Feltételezzük, hogy e két korszak településének magja a Jászkiséri-főcsatornához közelebb található, ahol a természetes magaspart is húzódik. Az objektumok közül 9 a rézkori tiszapolgári kultúrára keltezhető. A fennmaradó objektumok közül 12 késő középkori volt, 20 pedig nem tartalmazott olyan leletet, mely alapján korukat meg lehetett volna állapítani. Csak a betöltés színe és minősége alapján feltételezzük, hogy ezek is a késő középkori telephez tartozhattak.

A rézkori objektumból 8 gödör volt, egy pedig egy oszlopsor. A gödrök változatos méretűek, bennük gazdag, jellegzetes leletanyaggal. Az egyik kút méretű gödörben két töredékes állatszobrocska (esetleg edényfül vagy fedőfogó) is előkerült.

A biztosan késő középkori objektumok egy kút kivételével gödrök voltak. Általában kevesebb leletet tartalmaztak, de azok közt sok a majdnem ép edény, a vastárgyak, pipák.

Parajos-part IV. (KÖH 67697): A Jászkisér–Pély közötti műút mellett, egy kisebb kiemelkedésen, 4881 m²-en összesen 59 objektumot (ezen belül 167 stratigráfiai egységet) tártunk fel. Ebből 6 objektum a kora bronzkori Makó-kultúra emléke volt, 1 az avar korszakból, míg az összes többi (52) az Árpád-kor időszakára keltezhető.

A kora bronzkori méhkas alakú gödrök mellett két füstölő/aszaló berendezést is találtunk, melyek szerkezete teljesen megegyezett a szarmata kori füstölőkével.

Az egyetlen biztosan avar kori objektum sarkosan szögletes, mély gödör talán víznyerő hely, ciszterna,

esetleg jégverem lehetett és igen nagy mennyiségű leletanyagot tartalmazott.

A fennmaradó 52 objektum korai Árpád-korinak bizonyult. Egy földbe mélyített, kemencés lakóház mellett 8, csupán cölöplyukakkal jelzett építményt tártunk fel. Ezekben sehol sem találtuk meg az eredeti járósíntet, nem tudjuk, hogy lakóházak vagy gazdasági épületek lehettek-e. Két kerek építmény alapját is megtaláltuk, az egyik alapozó árkos volt, míg a másikat azonos méretű, szögletes cölöphelyek jelezték. E két építmény mérete alapján valószínűleg jurta lehetett.

A felszín DK-i széle felé sorakoztak a település kútjai és kisebb hulladékgyödrői, összesen 22. A korai Árpád-kori objektumokból – még a cölöplyukakból is – nagy mennyiségű leletanyag került elő. Úgy tűnik, hogy a leletek zöme egészen korai Árpád-kori, de az sem lehetetlen, hogy egyenesen 10. századi, azaz honfoglalás kori.

TÁRNOKI JUDIT

242. Kajárpéc, Nagy-Kotyor

(Győr–Moson–Sopron megye) Ő, A, Kö

A Kajárpéc–Sokorópátka között tervezett műút (0+000–3+820 km-szelvény) nyomvonalán 2009. január 9-én végeztünk terepbejárást. A két települést összekötő út a Bótorok-völgyben halad, ez mindig természetes útvonalként szolgált a nehezen járható Sokorói-dombságon keresztül. Ebből következően a völgy két szája régészetileg igen frekventált.

Nagy-Kotyor I. (KÖH 24230): Az ismert avar temetőt rejtő lelőhely területén kevés avar és talán őskorinak meghatározható kerámiát találtunk a korábbi megfigyelés területén, kifejezetten temetőre csak a leletanyag szűkössége utalt, csontokat ezúttal nem találtunk. A leletanyag kevéssel a korábban meghatározott kiterjedéstől ÉK-re is megfigyelhető volt.

Nagy-Kotyor III. (KÖH 70687): A Nagy-Kotyor É-i részén, a völgy D-i szájánál a szántott területen, a domb patak felé néző ÉK-i oldalán közepes intenzitású középkori és őskori kerámiatöredékeket találtunk.

STIBRÁNYI MÁTÉ

243. Kapospula, Sudár-kút

(KÖH 72517)

(Tolna megye) Ró, N

2009 szeptemberében szennyvízberuházáshoz kapcsolódóan terepbejárást végeztünk Kapospula déli részén, a tervezett nyomvonal mentén.

A falutól D-re, a vasúti megállótól Ny-ra, a sínpálya mellett mintegy 350 m hosszan nyúlik el az igen intenzíven jelentkező, a beépítettség és a vegetáció miatt csak részben kutatható római és népvándorlás kori lelőhely.

Munkatársak: Kovacsóczy Bernadett, Künsztler Tamás, Necze Gábor, Orha Zoltán, Tóth Gábor.

CZÖVEK ATTILA – ÓDOR JÁNOS GÁBOR

244. Kaposvár, Deseda, 67. sz. út
(KÖH 43539)

(Somogy megye) Ő, Ró, Kö
2009 őszén a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága készítette el a 67. sz. út elkerülő szakaszainak hatástanulmányát. A terepbejárás több szakaszban, 2009. szeptember 29. és november 25. között folyt, a mezőgazdasági munkákhoz igazodott.

A kaposvári szakasz területe nagyjából bejárható volt. Ez alól csak a legdélebbi kis szakasz jelentett kivételt, amelyet gyümölcsös fedett A Desedától DNy-ra azonosítottuk és pontosítottuk a Deseda, 67-es út nevű lelőhely területét. Nagyszámú középkori, kevés őskori és római kerámiát találtunk.

Munkatársak: Németh Péter Gergely régész, Balla Krisztián, Cserép Tamás, Gál Zoltán, Nyári Zsolt technikusok.

HONTI SZILVIA – MOLNÁR ISTVÁN

245. Kaposvár, Kapos-úti-dűlő
(KÖH 26762)

(Somogy megye) Á
2009 októberében a Kaposfüredet Ny-ról elkerülő út építéseinél, Árpád-kori települési objektumok kerültek elő (61. sz. út 12. lelőhely). A 9 objektum elszórta jelentkezett. A sekély gödöralkjából kevés kerámiatöredék és állatcsont került elő. Három nagyméretű, kemencés objektumot is sikerült megmenteni, 1, 2, ill. 4 kemence tartozott hozzájuk. A kemencék sütőterét több esetben összetört edénytöredékekkel alapozták. A leletanyag nagy része fazéktöredék, az egyik kemencés objektumból vastárgyat gyűjtöttünk.

Munkatársak: Balla Krisztián, Cserép Tamás, Gál Zoltán, Molnár István, Nyári Zsolt.

NÉMETH PÉTER GERGELY

246. Kaposvár, Kiscát III. ütem 1. és 2. lelőhely
(KÖH 63222)

(Somogy megye) R, B, Kk
Kaposvár Kiscát nevű városrészében közművesített telkek kialakítását kezdték meg 2008-ban. Ennek során akkor egy bronzkori és egy római település nyomait valamint egy késő középkori temetőrészletet tártunk fel. 2009 márciusában újra kezdték a munkálatokat, közműárkokat ástak ki, március 2-án csontokat fordítottak ki a földből. Másnap két sírt találtak, ezeket kibontották és dokumentálták. A sírok az előző évben feltárt késő középkori temetővel álnak kapcsolatban (2. lh.). Később az 1. lelőhelyhez tartozó objektumokat találtak a villamosvezetékek árkáiban, a korábban feltárt út nyomvonalától Ny-ra húzott, azzal párhuzamos közműárkok déli részén. Összesen 6 őskori (5 mészbetétes és egy badeni) gödröt bontottunk ki.

Munkatárs: Nyári Zsolt technikus.

MOLNÁR ISTVÁN

247. Kapuvár határa

(Győr–Moson–Sopron megye) Ő, B, Ró, Á

2009 augusztusában terepbejárást végeztünk Kapuvár külterületének É-i részén a Hanság D-i határánál, az itt tervezett 24 szélerőmű által érintett terület, valamint ezek kiszolgálására kialakítandó, összesen 5 km hosszú út és 18 km hosszú vezeték által érintett területen. Összesen 7 lelőhely területét jártuk be, ebből egyet újonnan sikerült azonosítanunk. A viszonylag alacsony lelőhelyszám oka lehet, hogy a vizsgált terület D-i részén a szabályozások előtt készült térképeken egy (időszakos?) tavat jeleznek, ez a helynévanyagban is jelentkezik (Dani-tó). A lelőhelyek túlnyomó többsége viszonylag jól követhetően a tó É-i partján, ill. a Kis-Rába Ny-i oldalán.

Földvár (KÖH 46968): Földvár-pusztától É-ra, a Kis-Répcétől Ny-ra, a Tizenötös-tábla és a Földvár-dombdűlő között futó dűlőút É-i oldalán korábbi megfigyelések során azonosított földvár helyén egy újkori major épült, mára ennek is csak elbontott törmelékeit láttuk. A terület nagy részét sűrű bozót fedte. A bozótostól K-re elhelyezkedő dombon Árpád-kori és őskori kerámiát gyűjtöttünk. A lelőhely kiterjedt az itteni dűlőút D-i oldalára is, itt is találunk leletet, innen csak Árpád-kori leletanyag került elő.

Gazos-dűlő; Kistölgyfa-major III–IV. (KÖH 46929; 46930): Lapos területen meglehetősen nagy kiterjedésben találtak őskori és római kori kerámiatöredékeket a Kistölgyfa-majorhoz vezető út Ny-i oldalán, az egykori sóderbányától É-ra. A lelőhely Ny-i és D-i határát jól le tudtuk határolni, É-ra egy elkerített faiskola, K-re pedig a vegetáció miatt nem volt erre lehetőségünk. A területen korábban két lelőhelyet azonosítottak, a bejárás során viszont az egész területen egységesen találtak közepes intenzitással leletanyagot. A korábban azonosított korszakokkal szemben népvándorlás kori anyagot most egyáltalán nem találtak. A lelőhely valószínűleg szorosan összefügg a határán lévő KÖH 24243 lelőhellyel is.

Kistölgyfa-major (KÖH 24243): Az egykori sóderbánya ma elkerített horgásztó, környéke nyárfás, bozotos. Az elkerített részen kívül szántott területet találtak, ennek bejárása során csak attól É-ra és ÉNy-ra találtak leleteket.

Kistölgyfa-major V. (KÖH 46931): A lelőhelyet pontosan a korábbiak során azonosított helyszínen találtak meg, kevés Árpád-kori kerámiát találtak a szántásban a jelzett kiterjedésben. Takács Károly 2003-ban a lelőhely azonosításakor azt valószínűsítette, hogy az összefügg a KÖH 24243 lelőhellyel, tehát elképzelhető, hogy ÉK felé jobban kiterjed, de ezen a részen sóderes üledék fedti a talajt.

Papföld (KÖH 58398): A lelőhely helyszínén közvetlenül nem volt lehetőségünk vizsgálni, mivel beépített, és egy fákkal övezett csatorna fut keresztül rajta, viszont attól közvetlenül É-ra lévő szántott területet bejártuk. Ennek során két-három Árpád-kori töredéket gyűjtöttünk a jelzett kiterjedésben. A felszín sárgásbarna, hordalékos volt, elképzelhető tehát, hogy a Kis-Rába hordaléka miatt valamilyen mértékben fedett a terület.

Szabadi-dűlő (KÖH 46957): A Szabadi-dűlőben, teljesen lapos területen, kukoricásban lokalizáltuk a lelőhelyet, a vegetáció ellenére viszonylag jó megfigyelési lehetőségek között sikerült a lelőhely kiterjedését meghatározni.

Tizenötös-tábla (KÖH 46932, 46935): Alacsony, a környezetéből kiemelkedő kis ÉK-DNy-i dombon sok bronzkori töredéket találtunk. A lelőhelytől Ny-ra futó csatorna partján gyepterület, itt csak egy-két töredéket találunk, ettől K-re a szántásban viszont jól látható volt a lelőhely K-i határa. A K-Ny-i fásor a lelőhely közepén fut, attól É-ra is találtunk leleteket. A korábban azonosított két lelőhely területét nem lehetett elkülöníteni, valószínűleg egyetlen lelőhelyről van szó.

Város-árok-oldal (KÖH 71289): A város É-i határában, a Város-árok mellett egy egykori patakmedertől D-re emelkedő hosszúkas alacsony dombon, viszonylag rossz megfigyelési viszonyok között kukoricásban, ill. napraforgóban azonosítottuk a lelőhelyet. Nyugati oldalán csak őskori, a keleti oldalán csak Árpád-kori leletanyagot találtunk, tehát valószínűleg két lelőhelyről van szó, de nem találtunk közöttük leletmentes sávot.

STIBRÁNYI MÁTÉ

248. Karád határa

(Somogy megye) U, R, B, LT, Ró, Kö

2009. június 25-én a Dél-balatoni szennyvízrendszer kiépítése előtt hatástanulmány készítése céljából terepbejárást folytattunk a tervezett nyomvonalon.

Aranyosi-dűlő (KÖH 43431): Az ismert lelőhelyről megállapítottuk, hogy nagyméretű, 1300 m hosszan húzódik végig; Ny-K irányú kiterjedését nem azonosítottuk. Igen nagy mennyiségű őskori kerámia, főleg urnamezős, de neolitik és rézkori is volt a gyűjtött leletanyagban.

Papp-tag (KÖH 43432): Kopott őskori és kevesebb római kerámiát találtunk a lelőhelyen, melynek K-Ny-i kiterjedését itt sem tudtuk megállapítani, sőt az É-i is bizonytalan.

Proletár (KÖH 43442): Egy Karádra vezető földút előtt nagy mennyiségű római kerámiát, egy peremes téglát, kevesebb középkori és őskori kerámiát találtunk. Az út É-i oldalán egy vízfolyás van, ettől É-ra is folytatódottak a leletek, az É-D irányú földút mindkét oldalán. A műúttól É-ra az út mindkét oldalán elszórva gyűjtöttünk kevés kelta, római, középkori és urnamezős kerámiát. A lelőhely Ny-K irányú kiterjedését pontosítani kell.

Vasútállomás (KÖH 72013): A bekötőúttól K-re lévő, kb. 1 km hosszú kukoricatábla Ny-i részén, a vasúttól Ny-ra lévő területen nagy mennyiségű római kerámiát találtunk, valamint egy téglatöredéket vakolatmaradvánnyal. A leletek a Kr. u. 2-3. századra keltezhetők. Előkerült néhány őskori, jellegtelen, talán badeni kerámiatöredék és két kova is. A lelőhely Ny-i kiterjedését pontosítani kell.

Munkatárs: Nyári Zsolt.

MOLNÁR ISTVÁN

249. Karcag, Tatárülés (KÖH 68627)

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) B, Sza, Kk

A Karcag és Berekfürdő között tervezett kerékpárút nyomvonala a Karcag és Kunmadaras közötti 3401-es összekötő út és a Berekfürdőre vezető bekötőút találkozásánál, a Tatárülési határban egy régészeti lelőhelyet is érintett. A lelőhely egy Ny-K irányú magasparton található. A terepbejáráson szarmata és késő középkori kerámiatöredékek kerültek elő. A régészeti megelőző feltárást a kerékpárút nyomvonalában 670 m hosszúságban és 2-4 m szélességben végeztük 2009. július 17. és augusztus 26. között. Ennek során 110 objektumot (telepjelenségeket és sírokat) tártunk fel, melyek a késő bronzkorba, a szarmata korba és a késő középkorba keltezhetők.

A leletanyag a szolnoki Damjanich János Múzeumba került.

KERTÉSZ RÓBERT

250. Kaszaper, Tatárárok (KÖH 71325)

(Békés megye) B, Sza, Á

2009. májusban Lichtenstein Lászlóval helyszíni szemléket végeztünk a lelőhelyen, ahol a szokásos kép fogadott, azaz a lelőhely folyamatos pusztulásáról számolhatunk be újból. A tágabb térségünkben található hatalmas árkokat és a velük egy egységet képviselő sáncokat (víztározó, halastó) – a Rábaközben található Tóköz mintájára – Árpád-koriaknak tarthatjuk (Takács Károly munkássága alapján).

Az országúttól mintegy 50-100 m-re, ahol a dűlőt és az árok metszi egymást, a roppant széles árok két partján Árpád-kori edénytöredékeket találtunk, sőt egy darabot az árok aljában is! Ugyanitt, az árok aljában egy kopott szarmata edénytöredék is előkerült. Természetesen ettől az árok lehet még bármelyik korszakhoz köthető, a nagy favorit, az Árpád-kor sem kizárt, ám az eredmény mégis elgondolkodtató. A területről eddig nincsen semmilyen terepbejárási eredményünk. Úgy tűnik, hogy a leletek a partosrészen jobban sűrűsödnek. Azon a ponton, ahol az árok K-nek fordul, a dűlő É-i oldalán, a sánc tövében, a laposabb területen 3 bronzkori edénytöredéket gyűjtöttünk.

A leletanyagot az orosházi Szántó Kovács János Múzeum régészeti topográfiai gyűjteményében helyeztük el.

RÓZSA ZOLTÁN

251. Kálmánháza, Pápai-tanyától É-ra (KÖH 72627)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Á

2009. március 19-én helyszíni szemlést végeztünk a tavaly már részben bejárt lelőhelyen, a Pápai tanyától É-ra fekvő területen. Itt, a tavaly már valószínűsített

Szunyor templomától É-ra a szántásban Árpád-kori cserepeket gyűjtöttünk. Amennyiben valóban Szunyor templomáról van szó, akkor itt helyezkedik el a hozzá tartozó település.

Munkatársak: Németh Péter régész, Bocz Péter technikus, Kiss János, Nagy Tamás.

JAKAB ATTILA

252. Káloz határa (Fejér megye) Ó, Á

A község területén a településrendezési tervhez kapcsolódó örökségvédelmi hatástanulmány készítése előtt végzett terepbejárást 2009 tavaszán az Ásatárs Kft., amelynek során két új lelőhelyet dokumentáltunk.

Laposi-dűlő (KÖH 73183): A településtől ÉÉNy-ra található. A terület D-i fele a bejárást során járhatatlan gabona, É-i fele kukoricaföld volt, jó látási viszonyokkal. Ez utóbbi járható területen három, kb. É-D-i irányú vonulat húzódik, a középső a többitől északabbra kezdődik. A járható terület D-i részén, a két vonulat közti kb. 100 m-es szakaszon leletet nem gyűjtöttünk. A lelőhely a kövesüttől kb. 20 m-re kezdődött. Kiterjedése ÉNy-DK irányban 220 m, DNy-ÉK irányban 300 m. A felszíni leletek őskori és Árpád-kori telepmaradványokra utalnak. Legintenzívebb része a DK-i csücsök, a D-i része átlagos sűrűségű, az É-i gyér. ÉNy-on a sűrű napraforgóföld miatt a lelőhely folytatását nem lehetett követni. A nyugati határt jelöltük, délen a gabona miatt ez nem volt lehetséges. Valószínűleg ebben az irányban is van folytatása az említett vonulatokon. Keleten a műút előtt zártuk le a lelőhelyet. A lelőhelytől Ny-ra lényegesen alacsonyabb fekvésű terület húzódik.

Lómező (KÖH 73185): A belterülettől közvetlenül D-re fekvő határrész É-i részében, egy nagy kiterjedésű lapos fennsíkon figyeltük meg; kb. Ny-K-i (DNy-ÉK-i) irányban elnyúló, nagyjából 500 m hosszú és 250 m széles. A felszíni leletek (Árpád-kori kerámiatöredékek) alacsony intenzitással jelentkeztek, főleg a lelőhely K-i felében. A lelőhelytől ÉK-re magasabb, de üres a térszín, a lelőhely É-i határát tehát sikerült lehatároltuk. Délkeleten a repcén túl lévő keskeny kukoricásban folytatódtak a felszíni leletek. Keleten csaknem a műútig érhetett (egy kis szántott részen, a kövesüttől 40 m-re, egy magányos diófa mellett még találtunk leleteket); Ny-i határa a fejlesztési területen kívül húzódik, de a gabona miatt nem volt lehatárolható, ugyanez vonatkozik a lelőhely déli határára is!

SOMOGYI KRISZTINA

253. Kázmárk, Homokos (KÖH 75057)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Pa?

A Miskolci Egyetem Őstörténeti és Régészeti Tanszéke és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság Herman Ottó Múzeuma 2009. március 9–12. között

közös terepbejárást végzett a Hernád folyó jobb partját szegélyező dombvidék 2,5 km széles sávjában, a szlovák határtól számított 43 km hosszú szakaszon. A régészeti kutatás a Miskolci Egyetem történelem-régészet szakirányos hallgatóinak képzésében szereplő *Terepbejárás* című kurzushoz kapcsolódott. Célja elsősorban az volt, hogy megismertesse a hallgatókat a lelőhely-felderítés extenzív terepbejárási módszerével.

A terepbejárás főképp őskori lelőhelyek felderítésére irányult azért, mert a Hernád szlovákiai szakaszán számos 20–30 ezer éves lelőhely található, viszont a magyarországi szakaszon a kutatás hiánya miatt elenyészőek az adataink. A korszakra való tekintettel, a felderítendő terület elsősorban a magaslatokat érintette.

A 195 m tszf. magasságú, É-D irányú lelőhelyen egy darab paleolit(?) kőszéköt találtunk.

LENGYEL GYÖRGY – SZOLYÁK PÉTER

254. Kecskemét, Mercedes-Benz gyár,

RL-3/RL-4 lelőhely (KÖH 59837, 59838)

(Bács-Kiskun megye) Sza, A

A település határától és az 54. sz. elkerülő úttól D-re, az 5. sz. főúttól Ny-ra fekvő, közel 450 hektáros gyárterület középső részén, annak Ny-i felében elhelyezkedő lelőhelyen 2008. november 17. és 2009. április 4. között folytattunk megelőző feltárást.

A feltáró munkát az előzetes terepbejárások alkalmával RL-3 néven dokumentált lelőhely K-i felén Szarka József (MTA Régészeti Intézete) vezette. A gépi nyelési alkalmával tett megfigyelések azt igazolták, hogy a lelőhely összetartozik az attól K-i irányban azonosított RL-4 számúval. A határidő rövidsége miatt az RL-3 lelőhely területének Ny felé való bővítését a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai végezték el 2008. december 1. és 2009. január 26. között (a továbbiakban RL-3 néven), míg a feltárás K-i felén április 4-ig folytattuk a munkát (a továbbiakban RL-4 néven). Az RL-3 lelőhelyet négy, közel megegyező nagyságú, É-D-i irányú sávra osztottuk fel. A dokumentáció egységesen készült, a stratigráfiai- és objektumszámok kiadása feltárócsapatonként, 100-as egységekben történt.

Az RL-3 lelőhelyen 52 249 m²-nyi felületet tártunk fel, 488 stratigráfiai egységet különítettünk el. Az RL-4 lelőhelyen – mely így valójában magában foglalja az előzetesen RL-3-nak nevezett terület K-i sávját is – 43 576 m²-nyi területet nyitottunk meg gépi földmunkával, melyből 36 359 m² bizonyult régészeti fedettné. Ezen a területén összesen 98 régészeti objektumot tártunk fel és 155 stratigráfiai egységet dokumentáltunk. A két külön azonosítószámú kezelt lelőhely valójában egy szórt szerkezetű, nem túlságosan intenzív, népvándorlás kori települést alkotott.

Szerencsés módon a megnyitott terület az egykori telep szinte teljes egészét magában foglalta, így az ásatások eredményei nagyban hozzájárulhatnak az alföldi avar

települések szerkezeti jellemzőinek megismeréséhez. A falu egykori képét nagyban meghatározta a tucatnyi, nagyméretű, gyakran megújított, szögletes kerítőárok. A korábbiakban megfigyelttel ellentétben ezek nem a település szélén helyezkedtek el, hanem az egész felületen, szabályos sorokban sorakoztak. Az objektumokat nagyjából ÉNy-DK-i tájolással létesítették, DK-i oldaluk – feltehetően az uralkodó szélirányra tekintettel – általában nyitott volt. Gyakran figyeltünk meg szuperpozíciót a település egyéb jelenségeivel, ugyanakkor egymást csak ritkán metsztették. A kerítőárkok funkciója nem egyértelmű. Az eddigi kutatás a nagyállattartó életmóddal hozta kapcsolatba jelenlétüket a telepeken, de szabályos eloszlásuk – valamint egyes esetekben a többi objektummal való kapcsolatuk jellege – nem feltétlenül utal erre lelőhelyünkön.

Az árok mellett néhány épület került elő, tüzelőberendezés nélkül. Ezek jellemzően félig földbe ásott, négyzet vagy téglalap alaprajzú házak voltak, tengelyükben 2–3 cölöplyukkal. Kiemelhető közülük egy hosszúkas alapú, nagyméretű, tapasztott padlójú épület. Az egyetlen kemencével ellátott építmény a lelőhely központi részétől távolabb, a feltárási határ ÉK-i szélénél került elő. A 3×3 m-es, ÉK-DNy tájolású objektum ÉK-i sarkában állt a kemence, mellyel szemben, a DNy-i oldal É-i felén volt a bejárat. A lelőhely középső részén számos külső kemence került elő, térben rendszertelenül, kisebb-nagyobb előtérgödörökkel. Több esetben tapasztaltuk, hogy a korábban használt árok, gödör vagy kút oldalában alakították ki a kemencét. A külső kemencéknél számos alkalommal megfigyelhetjük azt is, hogy – a kerítőárkokhoz hasonlóan – tájolásukat az uralkodó szélirányhoz igazították: szájuk DK felé nyílt, a munkagödör DK-i szélénél pedig olyan oszlophelyeket találtunk, melyek a kemence ÉNy-i oldala felé zárt féltetőt tarthatták. A kemencék jelentős részének sütőfelülete alatt kerámiaréteg is volt, gyakran többszörösen megújítva. Két, a korszak falvaiban ritkának számító füstölőműhelyt is feltártunk.

A kerítőárkokkal jellemezhető településrész ÉK-i szélénél, annak szélességében húzódva, egy szél által alakított ÉNy-DK-i irányú, mély fekvésű lapályban, szabályos sorban, több sorban, egymásra fűződve 33 nagyméretű kopolyakútra bukkantunk. A 4–6 m átmérőjű, 3–4 m mélységű kutaknál csak elvétve lehetett megfigyelni épített bélés nyomát, betöltésük bemosódásokkal, beomlásokkal tagolt, erősen rétegzett volt, aljuk felé néhány esetben szűkebb kútaknát alakítottak ki. Több alkalommal azonosítottuk a víz hozzáféréséhez szükséges épített lépcsőt, lejáratot is. Megjegyzendő, hogy ugyan a kutak bontását a magas talajvízállású november, december, január és március hónapokban végeztük, ennek ellenére – a terület komoly környezeti károkkal járó talajvízszintjének csökkenése következtében – vízfeltörést alig tapasztaltunk. A lelőhely telepobjektumai között számos – részben a korszakban is megszokott, méhkas alakú, tároló funkciójú – gödör is volt.

A feltárások során két emberi vázat találtunk, mindkettőt másodlagos helyzetben. Az egyik zsugorított, akár összekötözésre is utaló helyzetben egy gödör betöltéséből került elő. Jobb karja eltörött, lábán és arcán kardvágások mély nyomait lehetett megfigyelni, ami világosan utal az egyén erőszakos halálára. A település Ny-i részén egy háton fekvő váz hevert, fejével egy kemencébe tolva.

Az avar kori település az egymásra ázott jelenségek alapján többfázisú lehetett. Dokumentálható volt, hogy az árokba gyakran létesítettek utólag kemencéket, de az is előfordult, hogy az árok vágta a kemencét.

Az előkerült leletanyag döntő része, a településeken megszokott módon, kerámia volt. Főként kézzel formált fazekak, sütőharangok fordultak elő, de megtalálhatóak voltak a karcolt vonallal, vonalkötegekkel díszített, kézi korongolt fazekak különböző variánsai is. Több fazékperemen hullámvonalkötegek futnak. Az anyagban csak kevés korongon készült, sötét és sárga kerámia volt. Az objektumokból még számos kőeszköz is felszínre került – főként kézi őrlőkövek töredékei –, a fémanyag ugyanakkor elenyésző mennyiségű volt.

A leletek alapján a település a késő avar korban, a 8–9. sz. folyamán lehetett használatban.

A lelőhely ÉNy-i sarkában néhány szarmata kori objektum is előkerült, kisszámú, jellegtelen kerámiaanyaggal.

A feltárási terület K-i szélén egy többosztatú, nagyméretű, összetett árok haladt nagyjából É-D-i irányban. Az árkot hosszan, a beruházási terület több érintett lelőhelye (RL-5, RL-6, RL-14) mentén is meg lehetett figyelni. Kora bizonytalan, de biztosan nem az avar kori település része, mivel az RL-6 lelőhelyen feltárt Árpád-kori településen a falut övező árkot vágta.

A terület középső részén, É-D-i nyomon, hosszan követhetően, az avar telepet felülrétegezve egy 19–20. századi dűlőút nyomát is feltártuk. Az út mentén K-i, ill. Ny-i irányból egy-egy árok futott. A K-i árok mentén teljes hosszban egy faszor gödreit dokumentáltuk. Az árokából jellegzetes népi kerámia és fémeszközök kerültek elő. A feltárt terület középső részén, a K-i árok belső szélénél egy kis, téglalap alapú gödörben egy téglavolt, melynek felfelé néző oldalát karcolt kereszt díszítette. Ehhez közel, az út mentén egy faragott homokkő feküdt. Nagyjából 100 m-rel délebbre szintén egy hasonló kő kísért az utat. Maga az út nyomvonala is jól megfigyelhető volt, sok esetben a mélyebben besüllyedt kocsikerekek nyomai is látszóttak.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a kecskeméti Katona József Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Benedek András, Bene Zsuzsanna, Berényi Béla, Bizinger Krisztián, Bognár Margit, Botyán Katinka, Czegléczki Tibor, Gürtler Katalin, Kaszala Attila, Kulcsár Kornél, Nagy Norbert, Ollai Tibor, Sánta Barbara, Susits Diana Zsuzsanna, Szrnka Attila, Takács

Gábor, Tímár Zoltán, Tortoriello Fiorella, Vindus Melinda technikusok.

GULYÁS GYÖNGYI – PÓPITY DÁNIEL – SÓSKUTI KORNÉL –
WILHELM GÁBOR – SZARKA JÓZSEF

255. Kecskemét, Mercedes-Benz gyár, RL-05 lelőhely (KÖH 59839)

(Bács-Kiskun megye) Sza, Kú

A lelőhely Kecskeméttől és az 54. sz. elkerülőúttól D-re, az RL-3 és RL-4 lelőhelyektől D-re kb. 100–150 m-re fekszik. A beruházást megelőző terepbejárások során ismertté vált lelőhelyen a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai által végzett megelőző feltárássra 2008. december 4. és 2009. március 31. között, több ütemben, összesen 22 466 m²-nyi területen került sor.

Az érintett területen a 30–60 cm mélységben jelentkező altalaj K-i irányban, a vízjárta terület felé mélyült. A terület ÉNy-i része régészeti szempontból negatívnak bizonyult, csupán egy egykori gyümölcsös vagy csemetekert ültetőgödreit azonosítottuk itt. A K, DK és D felől lehatárolt lelőhely további részein egy 4–5. századi, kisebb méretű, tanyajellegű szarmata települést tártunk fel, 260 különböző méretű és funkciójú régészeti jelenséget dokumentáltunk.

A feltárt terület közepe táján két, egymástól jól elkülöníthető csoportban a korszakra jellemző négyszögletes, kb. 3,5×4 m alapterületű épületek nyomai kerültek elő, középen cölöplyukkal, döngölt földpadlóval. A 4 földbe mélyített épület hosszanti tengelye azonos irányítású volt, valószínűleg egyazon időszakban használták azokat. A házak közvetlen környezetében nem találtunk további objektumokat.

A telepen több épített, ill. korábbi objektumok oldalába vájt szabadtéri kemencét bontottunk ki. A lelőhely D-i részén került felszínre egy földbe mélyített, hosszúságos, mély, 2 kisméretű kemencével ellátott, lakóházként vagy műhelyként értelmezhető objektum. A kemencéket a beásott gödör oldalába vágták be. Az épülettől K-re két nagyméretű, félig földbe mélyített karámot vagy ólat tártunk fel. Az egyik oldalában egy félköríves beásást dokumentáltunk, ami feltehetően egy félkész vagy alig használt kemencéhez köthető. A karámtól Ny-ra húzódó üres terület szomszédságában nagyméretű, rétegvízre ásott kutakat találtunk.

A telepobjektumok túlnyomó része kisebb-nagyobb méretű, kerek gödör volt. Ezek között előfordult több 120–150 cm mély, méhkas alakú verem, ill. kisebb, sekélyebb gödrök is. Túlnyomórészt a kisebb gödröknél tapasztaltuk, hogy oldalfalaik esetenként vékonyan át voltak égve.

A település É-i szélén több ÉK–DNy hossz tengelyű, hosszúságos jelenség került elő, melyek betöltésében vastag, szürke, hamus réteg húzódott. Az ezekből napvilágot látott apró bronztöredékek, olvadt bronzdarabok, valamint olvasztótégelyek alapján ezen a területen, vagy annak közvetlen környékén fémfeldolgozó műhely feltételezhető. Az említett objektumokban az olvasz-

táshoz szükséges kemence vagy tűzhely nyomaira nem bukkantunk.

Az ásattal érintett terület ÉNy-i és DNy-i részén két, 30 m átmérőjű, keskeny körárokral övezett teret dokumentáltunk. Az árkok DK-i oldalán 2–3 m széles „bejáratokat” figyeltünk meg. Az objektumtípus minden bizonnyal az állattartással állhatott összefüggésben. A terület ÉNy-i részén fekvő körárok belső területén több gödröt, É-i felében pedig egy tagolt árkot bontottunk ki.

A feltárt terület közepén sorakozó gödrök – a légi fotókon jól elkülöníthetően – két csoportba tömörülve egy-egy majdnem kör alakú teret zártak közre. Ez a két, gödrökkel határolt terület a két, egymás mellett feltárt, kisméretű, földbe mélyített ház legszűkebb gazdasági környezete lehetett.

A lelőhely leletanyagának jelentős részét a jellegzetes, 4–5. századi kerámiatípusok alkotják (pl. késő római mázas korsó és dörzstálak, figurális és geometrikus besimítással díszített, meredek falú tál, kannelúras oldalú, meredek falú tál, besimított geometrikus díszű hordóedény, felsőfüles bogrács, aprókavicsos, kőzúzalékos soványítású fazék). A folyamatos műszeres felderítés eredményeként számos apró fémlelet is előkerült (pl. római vasmécses, bronzcsipesz, római érmék, bronzveretek). A kő- és csonteszközök csoportjából kiemelkedik egy pontkörös díszítésű, ívelt, egyik végén hegyes, másik végén üreges, agancsból (?) készített bogozó.

A feltárt terület ÉK-i és DK-i szélén egy-egy hosszúságos, lekerekített végződésű, kora újkori karámot is találtunk. A szelvény DK-i sarkában az RL-4 lelőhelyen is dokumentált, széles, többszörösen összetett árokrendszer rövid szakaszát is megfigyelhettük. Az objektum a feltárástól DK-re fekvő RL-6 és RL-14 lelőhelyeken is nyomon követhető volt. Korát és funkcióját megnyugtató módon egyik lelőhelyen sem sikerült tisztázni.

A telep élete minden bizonnyal a 4. sz. végére–5. sz. elejére tehető. Az objektumok térbeli eloszlása alapján valószínűleg két kisméretű, tanyasias jellegű település állt a területen. A jelen lelőhellyel teljesen azonos szerkezetű és korú telepnyomok kerültek felszínre az RL-11 lelőhelyen is.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a kecskeméti Katona József Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Alács Attila, Bernáth László, Bognár Margit, Dombi Gábor, Kevevári Zsolt, Király Dávid, Komáromi Róbert, Kulcsár Kornél, Schalli Pál, Scheinring Endre technikusok.

FÜKÖH DÁNIEL – SÓSKUTI KORNÉL

256. Kecskemét, Mercedes-Benz gyár, RL-6 lelőhely (KÖH 59840)

(Bács-Kiskun megye) B?, Á

A lelőhely Kecskemét határában, az 54. sz. főúttól D-re és az 5. sz. főúttól Ny-ra elhelyezkedő beruházási terület

Ny-i részén, az ún. Törökfái-dűlő DK-i peremén található. A területen 2008 szeptemberében végzett terepbejárással azonosították a mezőgazdasági munkálatokkal bolygatott lelőhelyet, amelynek nagyságát közel 8000 m²-re becsülték.

A lelőhelyen a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai által ellátott régészeti munkálatok két ütemben folytak. 2008. december 10. és 2009. április 8. között Czifra Szabolcs és Wilhelm Gábor a terület Ny-i felén, míg 2009. szeptember 16. és november 30. között Zsoldos Attila a lelőhelyet érintő tervezett vasúti nyomvonalon végzett megelőző feltárást. Az első ütem 57 967 m²-t érintett, amelyen 478 objektumot és 668 stratigráfiai egységet azonosítottunk. 2009 őszén a lelőhely vasúti nyomvonalra eső K-i részletét, valamint a települést kerítő árok D-i szakaszát tártuk fel: 161 objektumhoz köthető 307 stratigráfiai egységet bontottunk ki, a feltárt terület nagysága 12 628 m² volt.

Az előzetes terepbejárások során lokalizált szarmata emlékanyaggal szemben a megelőző feltárások alkalmával döntően Árpád-kori jelenségek kerültek napvilágra. Az Árpád-kori település nagyjából egy É-D-i tájolású, szabálytalan négyzetes alapú területen fekszik, melyen két párhuzamos, ÉNy-DK-i irányú homokhát fut végig, a kettő között, nagyjából a közepén, egy Ny-K-i fekvésű völgygel tagolva. A falu közel 340 m hosszan terült el, mind az É-i, mind a D-i végét, ill. a Ny-i szélét is lehatároltuk. A települést kerítő árok ívéből kikövetkeztethető, hogy megközelítőleg 300–320 m széles sávban húzódnak. A feltárás során a számításaink szerint 10–11 hektáros lelőhely nagyobbik hányadát, közel 60–65%-át kutattuk.

A telepen közel 40 épület került elő, jellemzően a magasabb részekben, a kerítőárok közelében. A házak néhol utcaszerű rendszert alkottak, de nem jellemző a szabályos eloszlás. Az épületek a korszakban megszokott négyszögletes, félig földbe ásott, tapasztott padlójú, épített kemencés típusokhoz tartoztak. A többségükben a rövidebb oldalak közepén léasott egy-egy oszlophely utalt a tető szerkezetére. Néhány esetben megfigyelhető volt az épületek környezetében futó kerítőárok, ami a korabeli portát övezhette. A házak mellett külső kemencék is felszínre kerültek, viszonylag alacsony számban. A területen számos méhkas alakú tárolóvermet is feltártunk, melyek a legtöbb esetben elkülönülő csoportokat alkottak. Érdekes, hogy főként egy tengelyen, sorban helyezkedtek el.

A dombok közötti, mélyen fekvő térségben kerültek elő a település vízellátását szolgáló kutak és az állattartó karámok. Eddigi munkánk során 10 vízellátást szolgáló jelenséget dokumentáltunk, melyek közül háromban famaradványokat is találtunk. Egy kút aljából ácsolt deszkaszerkezetes kútbélés maradványa látott napvilágot, míg két másikat vesszőfonattal béleltek.

A lelőhely É-i felében több esetben sikerült a házakban lévő kemencék belső építési favázának a lenyomatát is megfigyelni. Három alkalommal a kemencék

hátsó traktusából induló füstelvezető, kéményszerű jelenséget észleltünk és dokumentáltunk. Figyelemre méltó, hogy az épületeknek volt ún. „nyelük” is, ami egyes vélemények szerint a füst kivezetését is szolgálhatta, de a kemencék említett füstelvezetői ezt biztosan cáfolják.

A település keletkezéséhez két Árpád-kori pénz adhat támpontot. II. Géza (1141–1162) ezüstdenárja a terület K-i részén egy épület betöltéséből, míg egy friesachi, ERIACENSIS köriratú denár (1164–1200) a terület É-i szélénél, egy kemence előtérgödréből került elő. Ez alapján feltételezhető, hogy a falu alapítása a 12. sz. közepén már megtörtént. A településen pusztulási rétegek nem találtuk nyomát, ami azt jelezheti, hogy már a tatárjárás előtt vagy közvetlenül azt megelőzően hagyhatták el a lakók, tehát a falu felső időhatárát 1240 környékén húzhatjuk meg.

A lelőhelyen kibontottunk még egy szabályos rendszerű, téglalap alapú objektumokból álló, ÉNy-DK-i futású, egyenes vonalú, leletanyag nélküli gödörösört is. Az érintett Árpád-kori jelenségek minden esetben vágták azokat, az analógiák alapján nem kizárt, hogy a jelenség egy bronzkori paliszád részlete lehet.

A lelőhely D-i részén, az Árpád-kori kerítőárkon kívül, részben vele párhuzamosan egy széles, többszortú árkot azonosítottunk, amely valószínűleg azonos a közeli RL-3/4 és RL-5 lelőhelyeken megfigyelt, nagyméretű objektummal. A jelenség keletkezése bizonytalan, ugyanakkor az Árpád-kori objektumokat minden esetben felülrétegezte.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a kecskeméti Katona József Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Erdei Krisztina, Nagy Ferenc, Bene Zsuzsanna, Ollai Tibor, Berényi Béla, Pál Róbert technikusok.

CZIFRA SZABOLCS – WILHELM GÁBOR – ZSOLDOS ATTILA

257. Kecskemét, Mercedes-Benz gyár, RL-7 lelőhely (KÖH 59841)

(Bács-Kiskun megye) B, Sza, Á, Ú

A lelőhely Kecskeméttől és az 54. sz. főúttól D-re, az 5. sz. főúttól Ny-ra elhelyezkedő beruházási terület DNy-i részén található, Ny-ról közvetlenül a Monostori-dűlő határolja, amely egyben a telek Ny-i határa is. A telek és egyben a feltárás D-i szélét egy nádas-ligetes térség jelenti, ennek irányába továbbterjed a lelőhely. Az előzetes hatástanulmányok eredményei alapján 2009. március 2. és április 4. között végeztek a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai megelőző feltárást a lelőhelyen, összesen 18 394 m²-nyi felületen.

A humuszolás során megállapíthattuk, hogy a régészeti objektumok a terület DK-i oldalán, az említett telekhatáron sűrűsödtek, ahol szarmata és Árpád-kori telepjelenségek, házak, gödrök, kemencék és árkok

kerültek elő. A lelőhely DNy-i oldalát újkori tanyához kapcsolható jelenségek zárták, míg ÉNy-i irányban nem terjedt túl a dombhajlat közepén, ÉK-i irányban pedig az eddig feltártnál nagyobb a kiterjedése.

A feltárt régészeti objektumok 3 korszakhoz kapcsolhatók: a terület DNy-i és ÉK-i oldalán bronzkori, a D-i oldalon császárkori, míg a teljes felületen kora Árpád-kori településhez kapcsolható régészeti jelenségeket bontottunk ki.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a kecskeméti Katona József Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Berényi Béla, Juhász László, Kevevári Zsolt, Király Dávid, Pál Róbert.

PETKES ZSOLT

258. Kecskemét, Mercedes-Benz gyár,

RL-11 lelőhely

(KÖH 59844)

(Bács-Kiskun megye) Sza, A, Ú, I

Kecskemét határártól és az 54. sz. elkerülő úttól D-re, az 5. sz. főúttól Ny-ra fekvő 450 hektáros gyárterületen 2009. április 20. és december 14. között a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai megelőző feltárásokat végeztek, több ütemben. A későbbiekben a lelőhelyet összevontuk az RL-9 és az RL-10 lelőhelyekkel, a területre az RL-11 elnevezést használtuk a továbbiakban.

A 2008-ban elvégzett terepbejárás során a gyárterület DDK-i részén, az RL-11 lelőhelyen, 87 855 m² felületen őskori, szarmata és középkori edénytöredékeket találtak. Az RL-11-től közvetlenül DK-re elhelyezkedő RL-10 lelőhelyen 43 316 m² területen szarmata és középkori, míg az ettől közvetlenül K-re húzódó RL-9 lelőhelyen 47 138 m² felületen szarmata településnyomokat lokalizáltak. A három elözetesen kijelölt terület összesen 178 309 m²-t fedett le.

A megelőző feltárást az RL-11 lelőhely D-i részén, ill. a területet átszelő, tervezett vasúti nyomvonalszakaszon végeztük. A humuszolás 41 779 m²-en zajlott, ebből régészeti fedett 33 461 m² volt. Első ütemben 2009. április 20-án az RL-11 lelőhely D-i szélén kezdtük meg a munkát. Ekkor az eredetileg kijelölt feltárási négyzetben belül haladva közel 20 000 m²-t humuszoltunk le és tártunk fel. A következő ütemben július elejétől az előzetesen kijelölt lelőhely és a gyárterület között húzódó D-i oldalon dolgoztunk. Itt kb. 10 000 m²-en igen intenzív késő szarmata településnyomok kerültek elő. Nem mellékesen a területen tervezett vasúti nyomvonal egy szakasza is ide esett. A következő ütemben, szeptember végétől a terület K-i szélétől továbbfutó, ívesen DK felé kanyarodó vasúti nyomvonalszakaszt tártunk fel, közel 10 000 m²-en.

A feltárással érintett terület enyhén tagolt volt, mélyedések és lapályok váltakoztak magasabb térszínekkel.

A felszínt nagyrészt ártéri infúziós lösz, homokos lösz, ill. futóhomok építi fel, ezen humuszos homoktalajok, ill. csernozjom jellegű homoktalajok képződtek. A lelőhely területén egy ÉNy-DK-i irányú homokhát fut végig, melyet Ny-ról és K-ről egy-egy nagyobb mélyedés kísér.

Az első ütemben feltárt terület egy közel téglalap alakú részt fedett le. Az É-i részen ritkás elrendezésben kisebb gödrök helyezkedtek el a futóhomokkal fedett dombháton, de sűrűségük D felé folyamatosan növekedett. A gödrök mellett még két nagyobb méretű kerítőárok említhető meg, ill. néhány kemencés kis műhely és egy füstölő. Az objektumok az előkerült leletanyag alapján a késő szarmata korra keltezhető. A dombháttól K-re, egy markáns mélyedésben több nagyméretű kút került elő. Ezek mintegy fele késő szarmata kori volt, míg a többi az avar korban létesült. A kutak közül kiemelkedik az SNR 89, melyben kb. 25–30 edény összeillő töredékeit tártuk fel nagyjából 1 m vastagságban. A kerámia többsége az ún. párnás nyakú korsók körébe tartozik, melyek közül kiemelkedik egy nagyméretű, szalagos testű, besímitott motívummal díszített darab. Emellett még egy öves edény, néhány tál, egy kisebb hombár és néhány kézikorongolt edény színesítette a palettát. A kútból két, a helyi anyagtól idegen, importkerámia is előkerült. Az egyfülű, sötétzöld mázas korsó gyakori a késő szarmata leletanyagban, de így, zárt leletgyűttesben, teljes nagyságában ritkán figyelhető meg. Igazi unikum egy kis, csücskös peremű, simított felületű, bebökődött pontokból kialakított keresztekkel díszített, kerek aljú edényke, amely a forma és a motívum alapján talán K-i, Pontus vidéki készítménynek tartható.

A terület Ny-i, ÉNy-i sarkában egy avar település kis részlete – egy épület, 4 kemencés műhely, néhány gödör, árok és kút – került felszínre. Az egyik kútban egy vasveretes favödör maradványait találtuk meg, míg egy másikban áttört liliomos, bronz nagyszíjvég feküdt egy malomkőpár kíséretében. A mélyebb részen haladt át egy É-D-i futású, újkori út nyomvonala is, melyen belül több keréknyomot is megfigyeltünk. Az utat szegélyező árkokból egy 18. századi krajcár mellett számos újkori kerámia, és 4 II. világháborús katonaló került elő egy repeszgránát kíséretében az 1944-es kecskeméti csata emlékeként.

A júliusi bővítéskor a területhez D-ről kapcsolódó, telekhatárig tartó részt tártuk fel. A területen a késő szarmata település folytatódott, igen intenzíven. Az objektumok többsége nagyméretű méhkas alakú verem volt, gyakran hamus, omladékos betöltéssel, jelentős mennyiségű leletanyagot tartalmazva. Előkerült néhány földbe mélyített épület, kemencék és füstölő is. A terület Ny-i felében, a mélyedésben még 2 szarmata kori kút volt, de ebben az irányban már nem folytatódott tovább a település, és az avar kori jelenségeknek sem észleltük nyomát. A lelőhely D-i irányban a terület határára túlra is áthúzódott, míg K felé kissé ritkult a jelenségek sűrűsége, de azok szintén csak a késő szarmata korra datálható leletanyaggal voltak keltezve. Az objektumok közül ki-

emelkedik egy jó állapotban megmaradt kemence, mely kuriózumnak számít a korszakban. A platni kerámiatöredékekkel való kirakása – ami a kemence hőmegtartó-képességét növelte – ugyan általánosan elterjedt gyakorlat volt a szarmatáknál, de a korábbi feltárások során szinte kizárólag törött edényekből kirakott réteget találtunk, míg itt malomkövek és nagyobb, „járólapszerű” kődarabok feküdtek szorosan egymás mellett.

A leletanyag az egész D-i felületen igen bőséges volt, nagy mennyiségű kerámia, és a korabeli településeken megszokott fémanyagnak a többszöröse került elő. Gyakori volt a közel egész edények, ill. a gödrökben összetört edények előfordulása. A számos jellegzetesség (figurális, kannelúrás kerámia, késő római importedények, fémeletek) alapján az 5. sz. első felére datálható a településrészlet. A lelőhelynek ezen a részén temetkezésre utaló nyomot nem találtunk, mindössze egy emberi mandibula került felszínre az egyik gödör betöltéséből.

2009. szeptember közepén kezdtük meg a feltárt terület D-i felén tervezett vasúti nyomvonalszakasz humuszolását és feltárását. Közvetlenül a lelőhelytől K-re egy földút vágta mesterségesen ketté a területet, de az objektumok folyamatosan jelentkeztek, így a korábban itt lokalizált, előzetesen szintén a szarmata korra datált RL-10 és RL-9 lelőhelyeket összevontuk az RL-11 lelőhellyel, és a továbbiakban RL-11 néven jelöltük a teljes felületet.

A 25–30 m-es, változó szélességű nyomvonalszakasz egy nagyobb ívben D felé kanyarodott ki a gyárterületről. Nyugati szélén több nagyobb kerítőárok és egy kis karólyukas-alapárkos karám került elő, kevés szarmata leletanyaggal. Körülbelül a vasúti nyomvonal második harmadától igen intenzív, 2–3. századi szarmata településnyomok bontakoztak ki, jelentős számú objektummal, több esetben felülrétegezve egymást. Előkerült néhány földbe mélyített, kemence nélküli épület, az aljukban általában több tucat kitapasztott karólyukkal, amelyek esetleges szövőműhelyekre utalnak. Az épületeknek általában a két végében volt az egy-egy tartóoszlopra utaló cölöplyuk. Jelentős számú kemencét – kb. 30 darabot – gyakran egészen magasan maradt boltozattal is feltártunk. A sütőfelület szinte mindig ki volt rakva kerámiaréteggel. Több esetben megfigyeltük, hogy a korábban létesített, tönkrement kemencék platnijait feltörték, és az azokat fedő cserepeket valószínűleg egy másik kemencébe építették be. Az egyik épített kemencének a boltozatát négyszer is megújították, a platnit meghagyva. Összesen 8 füstölő került elő, melyek egy része erősen ki volt égve. A füstölőműhelyek gyakran egymáshoz kapcsolódva hatalmas objektumkomplexumokat alkottak. Jelentős számú, nagyméretű, méhkas alakú verem csoportosult a területen, valamint néhány szögletes kerítőárkot is kibontottunk. A nyomvonal szinte teljes második harmadát lefedte a 2–3. századi település, É és D felé is továbbhúzódva. A terület utolsó harmadától, közvetlenül az előzőekben tárgyalt településrészhez kapcsolódva, gyakran felülrétegezve azt, egy 4. századi

település számos objektuma került elő. A nyomvonal D-re kanyarodó végénél megszűntek a szarmata objektumok, itt egy nagyméretű, újkori, összetett szerkezetű árok zárta le a gyárterületre eső nyomvonalszakaszt.

Az objektumokból a tervezett vasúti nyomvonalra eső területen is igen nagy mennyiségű leletanyag került elő, főként kerámia, de sok fémeletet is találtunk. Viszonylag jelentős a római exportot jelző festett edények száma, mellettük – igaz, kisebb számban – számos terra sigillata töredék is napvilágot látott. Két mélyebb gödörben kiemelkedő volumenű, átégett, vesszőnyomatos, oszlophelyes omladék volt, melyből az egykori leégett lakóépület elplanírozására lehet következtetni.

A lelőhelynek ezen a részén 5 emberi maradvány került elő. Az egyik méhkas alakú gödörben egy kisgyermek csontváza volt szorosan az objektum falához fektetve, hátal, felhúzott lábakkal. A nyomvonal középső részén, igen magasan, maximum 15–20 cm-re a humuszba mélyedve bontottunk ki egy arccal lefelé fekvő emberi vázát; sajnos a gépi humuszolás a csontok nagy részét megsemmisítette. Keltező leletanyag nem volt a váz mellett, de alatta több 3. századi gödör került elő, tehát ezeknél biztosan fiatalabb. Ettől Ny-ra, két csoportban három DK-ÉNy-i tájolású temetkezést találtunk, szegényes leletanyaggal. Az egyik sír rablott volt. A temetkezések a 3–4. sz. fordulójára keltezhetők, felülrétegezték a települést.

A lelőhelyen összességében 944 objektumot tártunk fel, melyek között 772 gödör, 27 cölöphely, 69 árok, 48 kemence, 29 füstölő, 16 kút, 66 épület, 4 sír, 1 gödörkomplexum, 1 földút és 1 szabadtéri tűzhely volt. Az 1025 stratigráfiai egység közül 946 szarmata kori, 40 avar és 39 újkori/ismeretlen korú.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a kecskeméti Katona József Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Bene Zsuzsanna, Ollai Tibor, Berényi Béla, Pál Róbert technikusok.

WILHELM GÁBOR

259. Kecskemét, Mercedes-Benz gyár

(Bács-Kiskun megye) Sza, Á

A Kecskeméttől és az 54. sz. elkerülő úttól D-re, az 5. sz. főúttól Ny-ra fekvő területre tervezett ipari vasút nyomvonala több régészeti lelőhelyet keresztez, ezeken a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai 2009 őszén megelőző feltárásokat végeztek.

RL-14 (KÖH 71263): A gyár területének D-i részén helyezkedik el, a térségben húzódó kisebb-nagyobb homokdombokon és mélyebb fekvésű területeken. A gépi humuszolás 2009. szeptember 14-én kezdődött meg, majd az azonosított régészeti jelenségek feltárását október 29. és december 4. között végeztük el. A nyomvonalszakaszon összesen 3329 m² volt régészetileg érintett; 15 stratigráfiai egységet különítettünk el, mely 11 objektumhoz tartozott. Ezek túlnyomó része ismeretlen

korú gödör és árok volt. A nyomvonal területén keresztülhúzódtott a gyárterület egyéb feltárási helyszínein is megfigyelt, széles, nagy, többszortatú árok.

RL-15 (KÖH 71273): A lelőhely telekhatáron belüli kiterjedése a felszíni leletek szóródása alapján 80×300 m. A vasúti nyomvonalra eső területén a feltárási munkálatok a gépi humuszoslással szeptember 14-én kezdődtek meg és december elején fejeződtek be. Összesen 11 318 m²-t kutattunk, 269 stratigráfiai egységet különítettünk el, mely 169 objektumhoz tartozott. Nagyobb hányaduk – épületek, gödrök, kemence és árkok – egy szarmata kori településhez tartozott, míg kisebb részük egy Árpád-kori falu részét képezte. Utóbbinak csak K-i széle esett a nyomvonalba, melyet a települést övező, széles, nagyméretű árok határolt le. Mind a szarmata, mind az Árpád-kori telepen több megtelepedési fázist lehetett elkülöníteni a szuperpozíciók alapján. A lelőhelyen előkerült érem, római üvegedény és gazdag, jellegzetes kerámiaanyag a 3–4. századra keltezi a szarmata települést.

A szelvényben egy hosszúkas, rézsús oldalú, oszlophelyekből álló, ismeretlen korú paliszádsor vagy kerítés gödreit is feltártuk. Az oszlopsor folytatása a mintegy 100–150 m távolságra fekvő RL-6 lelőhelyen is követhető volt, ám annak kezdő-, ill. végpontja egyelőre nem ismert.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a kecskeméti Katona József Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Alács Attila, Bognár Margit, Kulcsár Kornél technikusok.

SÓSKUTI KORNÉL

260. Kemence határa

(Nógrád megye) B, Á

2009 folyamán terepbejárást végeztem a település több lelőhelyén.

Godóvár (MRT 13/2 k. 11/8 lh., KÖH 10463): A helyenként bokros bronzkori földvár területén bolygatás nem látszott. A sáncok elég jól megfigyelhetők voltak.

Magosfa (MRT 13/2 k. 11/11 lh., KÖH 10466): A bronzkori lelőhely szálerdő, bükkös; bolygatást nem találtunk, a terület áttekinthető volt. A D-i oldalon jól látszódtott a kősánc, amely majdnem a HP-ig követhető. A turistaút az egyetlen sánckaputól kissé É-ra halad át a sáncon. Az É-i oldalon belső sánckmagasság nem látszik, ill. helyenként földsánc mutatkozik. A földvár Ny-i részén több sziklakibúvás látható, némelyik több méter magas. A felszínen több bronzkori cserepet, köztük peremet is találtunk.

Pléska (MRT 13/2 k. 11/21 lh., KÖH 10476): A három oldalról függőleges sziklafalakkal határolt, erősen kiugró hegynyúlvány a bronzkorban erődített lehetett: a hegy folytatása felől egyrészt meredek sziklafal, másrészt – magán a dombtetőn – kősánc határolja.

Tamásvár (MRT 13/2 k. 11/10 lh., KÖH 10465): Az Árpád-kori lelőhely kissé bokrosabb, mint korábban, de még áttekinthető. A hegynyúlvány Ny-i oldalán

lankásabb a terep, de itt is több sziklakibúvás látszik. A D-i oldalon a nyereg szerintem egykor védelmi árok lehetett. Bolygatás nem látszott.

MIKLÓS ZSUZSA

261. Kercaszomor, Szél-berek (Molnár-mező)

(KÖH 70447)

(Vas megye) Á, Kö

2009. áprilisban az Őrség területén kialakítandó gázvezeték tervezéséhez kapcsolódóan végeztünk terepbejárást. A lelőhely a műúttól Ny-ra 60 m, a Kerca-pataktól É-ra, valamint az SP6 jelű törésponttól D-re helyezkedik el. A terület mezőgazdaságilag művelt, jól bejárható volt. Nagyjából 50 m átmérőjű, D-ről a Kerca-patak határolja, É felé pedig enyhén magasodik a terület. Nagyon kevés és jellegtelen Árpád-kori és középkori oldaltörédeket lehetett összegyűjteni.

Munkatársak: Kőszegi Ádám, Isztin Gyula, Kolonits László régésztechnikusok, Kutasi Nikoletta könyvtáros-adattáros.

NAGY MARCELLA

262. Kercaszomor, Vágottas

(KÖH 71997)

(Vas megye) B?, Kö

2009. április 2-án az Őrség területén kialakítandó gázvezeték tervezéséhez kapcsolódóan végeztünk terepbejárást.

A Bajánsenye G-1 gázfogadó állomástól D-re, egy határozottan kiemelkedő dombháton található a lelőhely. Fekvése K–Ny, kiterjedése 300×200 m. Már a dombhát aljából is került elő leletanyag. Jól megfigyelhető, hogy egy-egy helyen koncentráltan találunk kerámiatörédeket, ami feltehetően objektumra utal. A felszínen foltokban jól megfigyelhetők voltak az égés- és faszénnyomok, ami egykori házhelyre vagy kemencére enged következtetni. A leletanyag igen kopott, jellegtelen őskori, talán bronzkor.

A lelőhely K-i szélén néhány középkori töredék került elő.

A leletanyag a Savaria Múzeumba került.

Munkatársak: Kőszegi Ádám, Isztin Gyula, Kolonits László régésztechnikusok.

FARKAS CSILLA

263. Keszthely-Fenekpuszta, Római erőd

(KÖH 10530)

(Zala megye) Ró, Ge, Ka

2009 augusztusában az NKA Műemléki- és Régészeti Szakmai Kollégiumánál elnyert támogatással lehetőség nyílt a fenekpusztai erőd K-i felében több ponton kisebb hitelesítő ásátást végezni. A magyar–német közreműködéssel folyt ásátás olyan múlt századi feltárások épületeit kívánta kontrollálni, melyek alaprajzairól

és fázisairól a korabeli ásatástechnika módszertana miatt ismereteink nagyon hiányosak.

A három helyszínt a 2006-ban kezdődött nemzetközi kutatási program (Kontinuität und Migration in und um Keszthely-Fenekpuszta von der Spätantike bis zum 9. Jahrhundert) keretében történt geofizikai felmérések eredményei alapján jelöltük ki.

1. helyszín: 1906-ban az erőd akkor még nem ismert É-i kapujánál az erődítményen átvezető út Ny-i oldalán tárt fel Csák Árpád a Ny-i apszisú 4. sz. épületet. Lehetőségei szerint azonban csak a kőfalak felkutatására összpontosíthatott, ezeket követve, valamint keskeny kutatóárkok kijelölésével rekonstruálta a közel 50 m hosszú, K-Ny hossz tengelyű épület alaprajzát, amit Kuzsinszky Bálint tett közzé számos további épülettel egyetemben 1920-ban. Annak rendeltetését illetően a múlt század középső harmadában számos elképzelés született. Mivel a szakirodalomban sokáig I. számú ókeresztény bazilikaként szereplő épület század eleji ásatásából nem maradt fent adat periodizációjáról és stratigráfia hiányában leletanyagát sem lehetett rétegekhez kötni. Negyven éve Sági Károly négy kutatóárból és egy szelvényből álló hitelesítő ásatást végzett. Ennek során tisztázta, hogy az erőd É-i harmadának jelenleg ismert legnagyobb épülete valójában nem három, hanem öthajós volt, melyet több helyen késő római szemétdöbrök vágtak.

A 2007–2008. évi georadar felmérések az épület K-i oldalával párhuzamosan portikusz oszloptalpak helyét mutatták egy sorban. A 160 m² alapterületű, K-Ny irányú szelvényt éppen ezért az épület feltételezett bejárati részénél jelöltük ki, hogy átvágjuk az épület K-i zárófalát, két belső- és két külső oszlopalapozást, valamint lehetőség szerint az erődöt átszelő utat, melynek az erőd más részein a korábbi ásatások több periódusát is elkülönítették már.

A frissen learatott területen általánosan jellemző volt, hogy a régészeti objektumok nagyon sekélyen, a mai felszíntől 20–30 cm-re, közvetlenül a humusz alatt jelentkeztek. A zárófalat Ny-ra, az épület belsejében nem mutatkozott padlóréteg, az oszlopok, a zárófal és a portikusz alapozása is csupán 30–40 cm-re mélyültek le. Utóbbiak közül várákosunknak megfelelően két oszlop alapozása esett a szelvénybe, mindkettő szabályosan rakott téglákból épült fel, melyek két sorban maradtak meg, a felső rétegben a téglák kifelé eső oldalai srégen meg voltak munkálva.

Az épülettől K-re a portikusz sor előtt az É-i kapu és a központi tetrapylon közti utat kerestük, a korábbi kutatások az É-i és D-i kapunál ugyanis három járósínt különböztettek meg, ezek keltezése azonban vitatott. Ám itt csupán egy 20–30 cm vastag alapozási réteget és azzal párhuzamosan egy több mint 1 m széles árkot sikerült megfognunk, melyben nagy mennyiségben kerültek elő megmunkálatlan kövek- és kavicsok, habarcs, valamint különböző, a 4. sz. első felére datálható fémleletek (érme, karkötő, tű stb.).

2. helyszín: A második szelvényt a szintén Csák Árpád ásatásából ismert 'A' épület helyén, az előzőhöz hasonlóan 160 m²-en jelöltük ki. Az épület rendeltetéséről, alaprajzáról és periódusairól számos elképzelést találni a szakirodalomban. Abban Thomas Edit óta egyetért a kutatás, hogy villaépületről van szó, kérdéses azonban, hogy mint *villa rustica* már az erőd építése előtt is állt-e, és ha igen, melyik fázisa keltezhető erre az időszakra. A pannoniai viszonylatban is nagyméretű, bizonyosan többször átalakított és hosszú ideig használt épület számos tekintetben hasonlóságot mutat a ságvári és az alsóheténypusztai erőd egyes épületeivel. Az épület É-i részén a geofizikai felmérések és a Csák-féle 1906-os alaprajz egyáltalán nem egyeztek, ami alapján nyilvánvaló, hogy a Csák Árpád által megfigyelt egyetlen réteggel szemben több fázis épült egymásra. Kétségtelenné teszi ezt az is, hogy már a múlt századi ásatások leletanyagában egyaránt találunk római és népvándorlás kori kerámiát, csont- és fémleleteket, s Müller Róbert az épület D-i részén 2002-ben végzett ásatása során is számos átépítési nyomot tudott dokumentálni.

A legfelső rétegben több modern beásás nyomát regisztráltuk. A K-Ny irányú árkok a szelvény É-i és D-i részén Csák Árpád kutatóárkai, amelyek pontosan az általa rekonstruált villa kőfalai helyén kerültek elő, betöltésük kavicsos, habarcsos-kevert réteg volt. Ezek a falak azonban nagyrészt már ki voltak bányászva, mint ahogy hasonló tapaszalt 1969-ben Sági Károly és a kerékpárút kapcsán Müller Róbert is. A villaalaprajzhoz köthető falon D-ről egy bejáratot dokumentáltunk, folytatás K felé a későbbi bolygatások miatt nem volt követhető. Szintén a Csák-féle villaalaprajzhoz köthető több É-D-i irányú falvonulat, melyek mind helyzetükben, mind struktúrájukban nagyrészt összeegyeztethetők a megtalált kutatóárkokkal. A szelvény Ny-i felében két kutatóárok között nagyon jó minőségben, több rétegben terazzopadló maradt meg; hasonló több helyen is előkerült, néhol későbbi beásásokkal, ami a római kor utáni használat bizonyítéka. Erre utal két pecsételt langobard kerámia is, melyekhez hasonlókról Sági Károly is említést tesz az erőd különböző pontjain.

Csák Árpád kutatóárkaitól É-ra és D-re nagy felületű égésrétegek jelentkeztek. Az ÉK-i részen több cölöplyukat is dokumentáltunk, melyek egyikéből hullámvonallal díszített 9. századi kerámiatöredék került elő.

A Csák-féle kutatóárok kibontása után a szelvény ÉNy-i felében tisztán és látványosan jelentkezett a georadar méréseknél észlelt apszis fala, melyhez D-en egy járósínt, É-on pedig egy masszív, agyagos, nagyon kemény fekete réteg csatlakozott, melyből I. Maximinus 290–305 körüli thesszalonikai follisa került elő.

3. helyszín: A harmadik szelvényt azon a helyen jelöltük ki, ahol a 20. sz. eleji szőlőrigolozási munkálatok során felszínre került falmaradványok alapján a 'C' épületet felmérték. Ásatás hiányában az akkor készült alaprajzot a befelé forduló apszisok alapján már Kuzsinszky Bálint is joggal ítélte zavarosnak. A búzával

bevetett területről 2002-ben készült légi fotó szerint az épület helyén valójában egy apszisos záródású, valamint négyszögletes helységekből álló nagyobb épülettel számolhatunk, mely mellett egy további épület állt. Mindezt az ásatást megelőző évben a területen elvégzett georadar mérések eredményei is egyértelműen alátámasztják.

A szelvény K-i részén egy homokos, lencse formájú lerakódás mutatkozott, mely a Balaton hajdani magasabb vízállására utalhat. Alatta késő La Tène-kora római kori objektumok jelentkeztek, tehát a lerakódás mindenképp a Kr. u. 1. sz. utáni időszakra keltezhető. A régészeti jelenségek közül itt legfontosabb egy munkagödrről együtt előkerült, téglákból épített kemence.

A szelvény K-i végében az újabban közzétett légi felvételekből és korábbi ásatásokból részben egyaránt ismert K-i erődfal nyomait kutattuk. Habár a mai felszíntől számított 1 m-es mélységben találtunk terméskövekből egy koncentrációt, építési árok nyoma azonban nem került elő. A megtalált néhány, víz által erősen lecsiszolt kerámiatöredék kétségtelenül arra utal, hogy itt is számolni kell a Balaton egykoron a mainál jóval magasabb vízszintjével (107,45 m tszf.), ill. időszakos vízjárással. Ez magyarázatot szolgáltathat arra, hogy a K-i erődfalról miért csupán ilyen minimális nyomok maradtak meg.

A kijelölt szelvény ÉNy-i sarkában a geofizikai felmérések alapján már előzetesen is fürdőépületet feltételeztünk, s mivel az épületet korábban a talajművelés során láthatóvá vált falrészletek alapján szerkesztették ki, várható volt, hogy azok már viszonylag magasan jelentkezni fognak. A területen nyitott szelvény mindkét elképzelést beigazolta. A legalább egyszer biztosan megújított frigidariumnak ÉK-i sarka esett kijelölt szelvényünkbe. A medence környékén egy Keller 4b típusú, a 4. sz. közepére datálható hagymafejes fibulát is találtunk. A medencét K-i és D-i irányból kváderkövekből épített fal határolta, D felé megtaláltuk a lefolyót is a K-Ny-i irányú csatorna felé, amivel párhuzamosan egy másik csatorna is előkerült. A frigidariumtól K-re eső csatornarész alatt egy korábbi falvonulat is felismerhető volt, mely minden bizonnyal a csatorna egy korábbi építési fázisához tartozik.

Munkatársak: Heinrich-Tamaska Orsolya, Prien Roland.

STRAUB PÉTER

264. Keszthely, Fő tér (KÖH 10547)

(Zala megye) U, Kő, Ű

A Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága 2009. április 2. és június 8. között a 714/2 és 995/2 hrsz. területeken próbafeltárást végzett. A régészeti munkálatokat a területen tervezett térrekonstrukció és mélygarázs építése tette szükségessé. A kutatóárkok kijelölésénél sajnos nem a régészeti szempontok, hanem a meglévő tereptárgyak és az élő közművek játszották az elsődleges szerepet,

így a valóban kutatható terület erősen beszűkült. Az előzetesen tervezett tíz kutatóárból kettőt a meghíúsuló mélygarázsterv miatt végül nem nyitottunk meg, öt pedig a közművek miatt az eredetileg tervezettnél kisebb lett. Végeredményben 251 m² felületet kutattunk; összesen 24 objektumot és 120 statográfiai egységet azonosítottunk be és tártunk fel.

A régészeti szakirodalomból jól ismert lelőhely a Keszthelyi-hát K-i felén, 122 m tszf. magasságon helyezkedik el, egy valószínűsíthetően a neolitikum óta használt út mentén. A vizsgált területen az elmúlt fél évszázadban több ásatás is zajlott. Sági Károly 1954-ben a középső neolitikus dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrájának leleteit és egy őskori kemencét talált. A tér Ny-i oldalán (Kossuth köz 55/a) később Müller Róbert próbafeltárása a Balaton-Lasinja-kultúrához és a Hallstatt-kultúrához tartozó objektumokat hozott napvilágra.

Írott források alapján a Fő tér területére lokalizálható az Árpád-kori kőből épült Szent Lőrinc kápolna. A kutatás mai állása szerint ennek rotundáját találhatta meg Sági 1954–55-ös ásatása során. A 14. sz. második felében épült a téren ma is látható ferences kolostor és templom, melyet 1566/67-ben végvárrá alakítottak át. A végvár legelső alap és látványrajza 1571-ből G. Turco olasz hadmérnök felméréséből ismert. A várkutatás szempontjából szintén értékes forrásunk O. Leukhard 1651-es alap- és látványrajza. A ferencesek 1723-ban vették újra birtokba a templomot és monostort.

A próbafeltárási egyik legfontosabb feladata az 1571-es G. Turco és az 1651-es O. Leukhard felmérésein is jól látható várak lehatárolása volt, ill. a Turco felmérésén ábrázolt kőfal és palánk kérdésének tisztázása. Müller Róbert 2001-ben folytatott ásatása során sikerült megfogni a vár D-i árkának belső szélét, amely mintegy 31 m-re kezdődött a templom D-i falának vonalától. A próbafeltárási kutatóárkai közül több is érintette a Ny-i várak egyes szakaszait, ennek ellenére csak külső szélét sikerült megfognunk, a belsőt nem. A 6. kutatóárkban sikerült azonosítani azt a pontot, ahol az É-D-i futású árok K-re fordul és a mai gimnázium épülete alá fut, ugyanitt sikerült a homokkőbe vájt árok alját is rögzítenünk 119,46 m tszf. szinten. Az árok feltöltésében nagy mennyiségű újkori kerámiatöredék, továbbá kályhacsempe-töredékek, állatcsontok és kis mennyiségben fémtárgyak kerültek felszínre. Az árok betöltése nagyrészt homogén, ami arra utal, hogy betemetése viszonylag rövid időintervallum alatt ment végbe. Előzetes várakozásainkkal ellentétben a várak sokkal közelebb helyezkedett el az egykori várhoz, mint azt korábban feltételeztük, külső szélének távolsága a monostor falától mintegy 12 m. A várak mélysége a mai járósinttől 2,80–2,90 m, a foltszinttől 2,6 m.

A területen feltárt legkorábbi objektum egy késő neolitikus hulladékgödör, amelyet a belőle előkerült nagyszámú kerámiatöredék jól keltez a lengyeli kultúra időszakára. Külön említést érdemel, hogy a gödör be-

töltése egy idol lábának töredékét is magában rejtette. Előkerült egy késő középkori bukki típusú mészégető kemence K-i fele is. Kiemelendő a legdélebbi 1. kutatóárok, melynek K-i felében előkerült a várárok egy szakasza, amelynek betöltéséből kora újkori kerámiatöredékeket, kályhacsempéket és állatcsontot gyűjtöttünk. A várárokba beásva sikerült megfognunk 5 K-Ny-i irányba futó cölöplyukat, melyek egy a várárok betemetése utáni időszakra keltezhető cölöpszerkezetes felépítmény (kerítés?) részei lehetnek. Az 1. kutatóárok Ny-i felében egy K-Ny-i irányban futó téglapítmény nyomai kerültek napvilágra. Ez egy bélyeges téglalap alapján (1883-as jelöléssel) jól keltezhető a 19. sz. második felére. Az előkerült objektum a régi nevén „Papkertet” ma Várkeretet ölelő téglakerítés É-i falának egy szakasza. A kertet körbefogó falat a 19. sz. második felében építették és a két világháború között bontották el Ny-i és É-i falának egy részét. A téglakerítés D-i oldalán egy L alakú kőfal nyomai bukkantak elő. A kőfal statigráfiailag bizonyíthatóan egyértelműen a téglakerítés előtt épült, abszolút keltezése azonban bizonytalan. Minden valószínűség szerint egy épület része, talán a Müller Róbert hatástanulmányában is említett Bakacs Benedek özvegyének kocsmájával azonosítható, amely a templom közvetlen közelében állt.

Mivel a 7. és a 8. kutatóárkok negatívnak bizonyultak, ezért joggal feltételezhető, hogy ezek már az egykori piac területére esnek. Mivel a 9. és 10. kutatóárkok nem tártuk fel, ezért az egykori piactér nagysága csak becsülhető és nem megállapítható az egykori mezőváros középkori épületeinek helyzete sem. A jelenlegi kutatás a közművek és a tereptárgyak miatt nem terjedt ki a Kossuth utca Ny-i felére sem, ahol a hatástanulmány szerint is régészeti objektumokkal kell számolni.

Munkatárs: Havasi Bálint.

VÁNDOR LÁSZLÓ

265. Kékesd, Alsó-hegy

(Baranya megye) U, I

2009 őszén megelőző feltárást végeztünk a Horvát Transzit gázvezeték nyomvonalára eső lelőhelyeken.

Alsó-hegy I. (KÖH 69137): November 3-4-én a HT-99 jelű lelőhelyen, a 072, 078, 079 hrsz. ingatlanokon dolgoztunk. A teljes kutatott terület 585 m², a feltárt 47 m² volt. A lelőhely a Karasica-vízfolyás felett emelkedő domb DK-i lejtőjén található. A nyomvonal a lelőhelynek valószínűleg már csak a szélét érinti. A kijelölt terület K-i végénél a völgyben egy árokrendszer D-i végét találtuk meg, mindössze 1 objektumot tártunk fel.

Alsó-hegy II. (KÖH 69139): 2009. november 3-20. között a HT-100 jelű lelőhelyen, a 079 hrsz. ingatlanon kutattunk, 351 m²-en, a feltárt terület 160 m² volt. A lelőhely a Karasica-vízfolyás felett emelkedő domb Ny-i lejtőjén található. A kijelölt területen a humuszolást K-i irányból a dombtető felől kezdtük meg, ahol rögtön mutakoztak a régészeti jelenségek, néhány egymás mellett,

majd már csak szórtan. A humuszolt terület Ny-i vége objektumokkal nem érintett. Viszont a lelőhely folytatódik tovább K, azaz a dombtető felé. Csak két gödörből került elő őskori, neolitik leletanyag, de feltételezhetően a többi jelenség is ugyanebből a korszakból származik. Összesen 8 neolitik objektumot tártunk fel, 4 gödröt, 4 cölöphelyet.

A leletek a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat pécsi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatóságára kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Drávavölgyi Péter, Nagy Norbert technikusok. A geodéziai felmérést a Meridián Kft. végezte.

VOICSEK VANDA

266. Kémes, Kossuth utca 26.

(KÖH 71181)

(Baranya megye) Tő

2009. április 22-én helyszíni szemlét végeztünk a falun átvezető országút felújításánál. Az út melletti árkokat kitisztították és mélyítették is. Egy ilyen lemélyített árokszakaszon, a Kossuth u. 26. sz. előtt emberi csontmaradványok kerültek elő, néhány darab szórvány hódoltságkori kerámiatöredékkel és egy tégladarabbal. A sírok rétege felett, az árok oldalában modern kori feltöltésből származó üveg-, fém- és cserépdarabok is voltak.

A korábban már feltételelesen ismert, de régészetileg nem igazolt lelőhelyet Pesti János¹⁷ és a falu régészeti hatástanulmánya (11. sz. lelőhely) is jelölte.

Munkatárs: Csordás Bálint (BMMI).

GÁBOR OLIVÉR

267. Kisigmánd, Concóra-dűlő I.

(KÖH 68619)

(Komárom-Esztergom megye) Rő

A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat 2009. október 26. és november 12. között elvégezte a 0121/1, 0118/11-12, 0116 hrsz. ingatlanokon a szélerőműpark építését megelőző feltárást, 160 m²-en.

A vizsgált terület a Komárom-Esztergomi-síkság területén, azon belül az Igmánd-Kisbéri-medence kistájon helyezkedik el. A lelőhely a település ÉK-i határában, a településtől mintegy 3300 m-re, a Concó-patak bal partján, attól 140 m-re, az M1 autópályától pedig 500 m-re D-re található, egy ÉNy-DK irányú viszonylag magasabb, hosszan elnyúló dombon. Vízrajzi szempontból meglehetősen száraz, gyér lefolyású területnek számít, amely közepes vízraktározó és gyengébb víztartó képességgel jellemezhető és ahol a Duna felé folyó Concó a környék vízgyűjtője. Az intenzív római kori lelőhelyet a szélerőmű-park építéséhez végzett terepbejárás során

17 PESTI J. (szerk.): Baranya megye földrajzi nevei II. 1982. Pécs. 849.

azonosítottuk. A terepbejárást megelőzően a domb ÉNy-i oldalán már felállítottak egy szélerőművet, és az ide vezető út bevágásában jól látható volt legalább 4 objektum metszete, bennük római kori kerámiával. Az akkori megfigyelések szerint a római lelőhely még a K-Ny-i dűlőút É-i oldalán, egy teraszos kialakítású magasparton is folytatódik.

A megelőző feltárást a kitűzött szakaszon az előírt 60 cm széles vezetékárkokban kezdtük meg. A 70 cm mélységű kutatóárkokban, azzal megegyező irányban egy 60–80 cm széles árok több szakasza, valamint több K-Ny-i irányú, széles árok kis szakasza is jelentkezett. A viszonylag sűrűn jelentkező objektumok pontos régészeti megfigyeléséhez a kutatóárkot 2 m széles nyomvonalra bővítettük.

A 2×80 m nagyságú megtisztított felületen összesen 20 régészeti jelenséget azonosítottunk és tártunk fel. A római korba tartoznak a széles és mély, több csatornában futó árkok és a keskenyebb, V keresztmetszetű vízvezető árkok, valamint 3 különböző gödör (az objektumokat a 11. árok betöltésében talált kihajló peremű kis fazék töredékei és a szórvány bronzleletek alapján kelteztük a római korra). A többi árok az erre vezető kora újkori eredetű kocsitutat kísérhette, néhány gödör pedig az újkori vasúti őrházhoz tartozhatott. A korábbi terepbejárási megfigyelésekkel egyezően a római kori település lakózónája a feltárási területtől DNy-ra emelkedő dombvonulaton lehetett. Az előkerült leletanyag kisszámú késő római kori kerámiatöredék, bronzfibulatöredékek és állatcsontok. A megelőző régészeti feltárást során szerzett információk és a terepbejárási adatok teljes mértékben megegyeznek.

Az elektromos fővezetékhez D-i irányból csatlakozó vezetékág fektetési vonalában ásott árkot 100 m hosszan átvizsgálva további régészeti jelenséget nem találtunk, a lelőhely ebben az irányban nem folytatódik.

A leletek a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat budapesti regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Egry Ildikó régész, Ritly Jenő, Markó László és L. Sövegjártó Erika technikusok. A geodéziai felmérést a Geoservice Kft. végezte.

CZIFRA SZABOLCS

268. Kiskunfélegyháza határa

(Bács-Kiskun megye) Ó, Sza, Kk, Kú

2009. október 19. és november 20. között az M44 gyorsforgalmi autópálya Kecskemét–Tiszakürt nyomvonalszakaszán örökségvédelmi hatástanulmány készítéséhez kapcsolódóan végeztünk terepbejárásokat. A tervezett autópálynak jelenleg két lehetséges nyomvonalváltozata van. Az É-i 31,1 km, a D-i 37,3 km hosszú. A tervezett tengely, valamint a fel- és lehajtók mindkét oldalát 100–100 m szélességben vizsgáltuk. A nyomvonalszakasz teljes egészében külterületen, új nyomvonalon húzódik és többségében mezőgazdasági területeket érint, min-

dössze 45–50%-a bizonyult hatékony terepbejárásra alkalmasnak.

Kiskunfélegyháza közigazgatási területén egy új lelőhelyet (Kecskeméti úti-dűlő, KÖH 72803) azonosítottunk és egy már ismert lelőhelyet (Kecskeméti úti-dűlő C/1, KÖH 34459) érintettünk. Utóbbi esetében őskori(?), szarmata és kora újkori, előbbi területén késő középkori–kora újkori leletanyag került elő. Jellegét tekintve mindkét terület felszíni telepnyom.

Munkatársak: Kékegyi Dorottya, Sultis László, Frank Tamás, Ollai Tibor, Alács Attila, Pál Róbert, Takács Gábor, Bárdos Nándor régésztechnikusok, Paja László antropológus.

PARDITKA GYÖRGYI

269. Kiskunhalas határa

(Bács-Kiskun megye) Ó, V, Sza, Á, Kk, Kú

2009. szeptember 11-én a kiskunhalasi geotermikus közműrendszer építésének 20 km-es nyomvonalán örökségvédelmi hatástanulmány készítéséhez végeztünk terepbejárást. A terepi felderítés Kiskunhalas belterületéről DK-i irányba indulva, Kiskunhalas, Balotaszállás és Zsana határában történt. A nyomvonal mindkét oldalát 20–20 m szélességben vizsgáltuk. A külterületi szakasz döntő többségén – kb. 77%-án – erdőt, réteket, ligeteket találtunk. Összességében a külterületi szakasznak mindössze ~10%-a bizonyult hatékony terepbejárásra alkalmasnak, lelőhelyek pedig csak Kiskunhalas határában kerültek elő.

A munka során 2 ismert lelőhelyet jártunk be, 3 új lelőhelyet (KÖH 72723, 72725, 72727) és 1 régészeti érdekű területet azonosítottunk. Az új lelőhelyek őskori, vaskori, szarmata, Árpád-kori, késő középkor–kora újkori leletanyagot szolgáltatottak. Az egyetlen régészeti érdekű területen Árpád-kori szórványt találtunk. Jellegét tekintve valamennyi most azonosított régészeti lelőhely, ill. régészeti érdekű terület felszíni telepnyom.

Munkatársak: Bácsmegei Gábor régész, Sultis László régésztechnikus, Csenkey-Sinkó András restaurátor.

PARDITKA GYÖRGYI

270. Kiskunmajsa, Bodoglár

(Bács-Kiskun megye) Sza

A Kiskunmajsához tartozó Bodoglár területén 2009 őszén megelőző feltáráásokat végeztek a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai a Horvát Tranzit gázszállító vezeték nyomvonalára eső lelőhelyeken.

Égető-rét (KÖH 69379): A HT-19 jelű lelőhelyen, mely Bodoglár belterületétől DK-re, a Fehértó-Majsai-főcsatorna egyik mellékágát kísérő egykor gyepes, mára feltört területen, közvetlenül a csatorna D-i partjánál, ill. DDK-i irányban egy homokháton található, október 2. és november 6. között, több ütemben, 788 m²-en dolgoztunk.

Az érintett nyomvonalszakasz nagyobb részén a 20–40 cm vastagságú humuszréteg eltávolítása után je-

lentkezett az agyagos-löszös, kevert altalaj, de a lelőhely É-i, mélyebb területén a humusz 50–70 cm vastagságú volt. Az ásatás során 42 szarmata kori objektumot tártunk fel. Közülük 30 – a terület É-i és középső részén – késő szarmata telepjelenség volt, míg a D-i részen, az említett homokháton szarmata temető részlete került elő. A telepobjektumok döntő többsége kisebb méretű, hengeres vagy méhkas alakú tárológödör volt, barna, homokos-humuszos betöltéssel. A teleprészlet két végén és középső részén K–Ny-i irányú, egyenes vonalú árkok futottak keresztül.

A temetőből 8 DK–ÉNy-i tájolású sírt tárhattunk fel, amelyek közül 4 volt aknasír, hármat szögletes, egyet pedig kör alakú árok övezett. Két aknasír rejtett gyermekeket. A sírgödörök többsége keskeny, hosszú, téglalap formájú volt. A 6 felnőttsírban rönkfakoporsó nyomait figyeltük meg. Minden aknasír, valamint a körárkos temetkezés mellkasi része rablott volt, míg a szögletes kerítőárokkel rendelkező temetkezéseket nem bolygatták.

A viseleti tárgyak közül kiemelendő 4 bronzfibula, egy csavart torques töredéke, gyönggyel kivarrt ruhaaljak, valamint bronzmedállal díszített, gyöngyből fűzött nyakláncok. A sírmellékletek között gyakoriak voltak az orsógombok, amelyek 4 temetkezésből, ill. az edények, amelyek 5 sírből kerültek elő. Két kerítőárok betöltésében találtunk állati maradványokat, amelyeket a halotti szertartással hozhatunk kapcsolatba.

Fácántelep (KÖH 36072): A HT-20 jelű lelőhely Bodoglár belterületétől D-re, a Jonathán Tsz fácántelepétől K-re található. A kutatást október 22. és december 1. között, 413 m²-nyi területen végezték a lelőhely beruházás által veszélyeztetett szakaszán, annak rövidebbik tengelyében.

A nyésés során megfigyelt 13 szarmata kori objektum folytja a kijelölt szelvény ÉK-i és középső szakaszán jelentkezett, gyér intenzitással. Feltártuk két földbe mélyített ház nyomvonalba eső részletét. A legérdekesebb, több objektum alkotta jelenséget a lelőhely középső részén dokumentáltuk. Betöltésük szürke, hamus, erősen salakos volt, vastag, fekete koromréteggel a nyésési szinten. Leletanyaguk elsősorban szürke, jól iszapolt kerámiából áll.

Gyulai-dűlő III. (KÖH 69373): A lelőhely Bodoglár belterületétől DK-re, a Kiskunmajsza és Tázlár közötti műút D-i oldalán, a Fehértó-Majsai-főcsatorna egyik mellékágát kísérő gyepes terület és egy elkerített barackos között található. Szeptember 21. és október 27. között több ütemben, összesen 2157 m² nagyságú területen végeztük el a nyomvonal érintett szelvényének feltárását a HT-17 jelű lelőhely hosszanti, É–D irányú tengelyében.

Az összesen 85 objektum a szelvényben egyenletesen oszlott el, közepes sűrűségben. A feltárt szarmata kori telepjelenségek többségét méhkas alakú és hengeres oldalfalú tárológödörök tették ki, barna, homokos-humuszos betöltéssel. A kutatott terület É-i végét nagyméretű, többszortatú árok zárta le, D-i, mélyebb szakaszán pedig 8 vízelvezető árokból álló objektumrendszer tártunk

fel; a környék szikes-belvizes környezete valószínűleg már a szarmata korban is komoly problémákat okozott. Kibontottunk még 3 kutat, melyek közül 2 a szelvény középső, legmélyebb szakaszába mélyedt. Az egyik kútban egy ép vizeskorsó feküdt, az objektum aljából famaradványokat gyűjtöttünk. A meglehetősen töredékes szerves maradványok valószínűleg a kút vesszőfonatos kávjából származnak. Előkerült még 4 földbe mélyített lakóház, melyek közül háromnak a padlóját agyaggal tapasztották, ill. 2 esetében a tetőszerkezetet tartó, központi cölöp helyét is megtaláltuk. Szintén fontos objektum volt egy sajátos szerkezetű füstölő. A részben feltárt, 170×240 cm nagyságú objektum téglalap formájú tűzrakó tere – amely eredetileg más funkciót láthatott el – 120 cm-rel mélyült a nyésési szint alá, D-i végében lejáratot alakítottak ki, kürtőjét pedig a K-i oldalfalba vájták. A 140 cm hosszú kürtő erőteljesen emelkedett a füstölögödör felé, amely egy 120×80 cm nagyságú, 40 cm mély ovális gödör volt. A lelőhelyen feltárt leletanyagban a szarmata korszak jellegzetes, szürke színű, korongolt kerámiái dominálnak.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a kecskeméti Katona József Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Czigléczi Tibor, Szabados György, Szöllösi Géza technikusok.

DEÁK ANDREA

271. Kisszállás, Belmajor (KÖH 73345)

(Bács-Kiskun megye) Kk, Kú

2009. május 27-én terepbejárást végeztünk az 55. sz. főút 50+750–65+630 km-szelvények közötti szakaszán. Az összes terület 30–35%-át tudtuk megfelelő megfigyelési lehetőségek mellett bejárni.

Az 53+900 km-sz. közelében a nyomvonalról ÉK-re szórványos késő középkori-kora újkori megtelepedés nyomaira bukkantunk. A kisszámú cserép alapján a lelőhely határait pontosan meghúzni nem lehet.

Munkatárs: Faragó Norbert egyetemi hallgató.

FÜZESI ANDRÁS

272. Kisszállás határa

(Bács-Kiskun megye) Ó, Sza

Az 55. sz. főút Kelebia és a tompai kereszteződés közti (41+000–50+735 km-szelvény) szakaszának burkolatmegerősítése és szélesítése, valamint az út bal oldalán tervezett kerékpárút építése miatt szükségessé vált terepbejárást 2009. május 4-én végeztük. A túlnyomórészt erdővel és gyepel fedett nyomvonalszakaszon 2 új, eddig ismeretlen régészeti lelőhelyet lokalizáltunk.

Négyestelep, Balogh-tanya (KÖH 68711): A belterületől K-re, a tanyabokor K-i felében, a Sarok-erdő D-i csücskétől D-re, az 55. sz. út mindkét oldalán található lelőhelyen őskori és szarmata töredékeket gyűjtöttünk.

Vitéz-földek (KÖH 68715): A belterülettől K-re, a tompai vasútvonal K-i oldalán, a Kőrös-éri-főcsatorna két ága közé félszigetszerűen beékelődő, ÉNy-DK irányú dombháton, az 55. sz. út mindkét oldalán található a lelőhely. Déli irányban, a patak két ágának találkozása felé jóval nagyobb is lehet, azonban a felszín fedettsége miatt ezt a bejárásakor nem lehetett megerősíteni. A domb Ny-i lejtőjén őskori és szarmata töredékeket gyűjtöttünk.

FEKETE CSANÁD

273. Komárom-Szőny, Mártírok útja (KÖH 65802)

(Komárom-Esztergom megye) Ró

A komáromi Klapka György Múzeum és az ELTE BTK Ókori Régészeti Tanszékének munkatársai 2009. június 22. és július 1. között szakfelügyeletet, július 2–10. között próbafeltárást, július 13–24. között megelőző feltárást folytattak a Mártírok útja É-i oldalán, a régi Gyerekváros és a MOL Benzinkút közötti területen (811/6, 811/12, 815/2 hrsz.). A feltárást a LIDL-áruház, valamint a hozzá kapcsolódó utak, parkolók és közművek területének kutatását célozta.

Barkóczy László Brigetio topográfiáját tárgyaló művében a polgárvárostól Ny-ra két temetőt nevez meg. A mai műúttól D-re található az általa 2. sz. temetőnek elnevezett rész, a műúttól É-ra pedig a 3. sz. temető. Mindkét részen (a mai műúttól É-ra, ill. D-re) 60–70 m széles sávban terültek el temetkezések. Elsősorban a helyi lakosság beszámolóit jelentették az alapot a meghatározáskor, hiszen a területen szisztematikus feltárást nem folyt.¹⁸ Mivel a két temető között mindössze annyi a különbség, hogy a mai műút elválasztja őket, ezért talán helyesebb mindkét részt a 2. sz. temetőhöz sorolni.

2009-ben több mint 7000 m²-en végeztünk feltárást, 124 objektumot határoztunk meg. A régészeti jelenségek a terület D-i részén sűrűsödtek, É-i irányban fokozatosan ritkultak, majd meg is szűntek. A feltárt temetőrész D-i, K-i és Ny-i irányban feltehetően folytatódik.

A jelenségek egy része árokrendszert alkot. Egy kivételtől eltekintve pontosan É-D-i, ill. K-Ny irányítású árkokról van szó, amelyek gyakran több mint 60 m hosszan szeltek át a területet. Az egyetlen kivétel egy hosszú árokrendszer a terület ÉK-i részén, amely ÉK-DNy irányú. Az árkok függőleges falúak, egyenes aljúak, valamint V és kettős V keresztmetszetűek, többnyire egyenes vonalúak voltak. Bennük csekély mennyiségű, de római kori (elsősorban kerámia) leletanyag került elő. A feltárt terület DNy-i sarkában feltártunk egy körárkot, mely egy részén függőleges falú, egyenes aljú, más részein V keresztmetszetű volt. Az árkot az egyik sír metszette, egy másik pontosan a középvonalában került elhelyezésre, ezenkívül az árokban

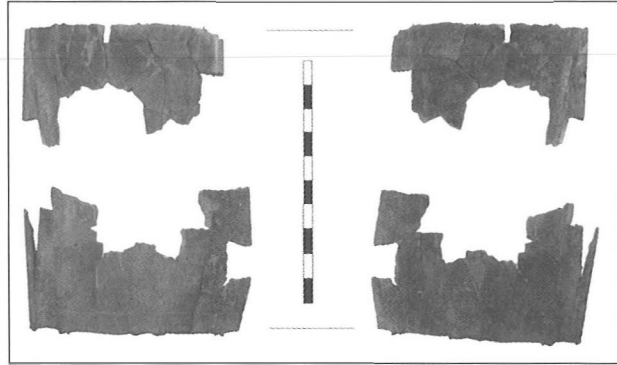
nem anatómiai rendben fekvő, egyszerűen beledobált emberi csontokat is találtunk. Az árokrendszert több helyen vágták a sírok, több esetben megfigyelhetjük, hogy pontosan az árok középvonalába az árok irányításának megfelelően helyeztek el sírokat, tehát a temető használatának a kezdetén az árokrendszernek még mindenképp jól látható nyomai voltak a felszínen. Mind hamvasztásos, mind csontvázas sírok esetében megfigyelhető volt, hogy felhasználták a már létező árokrendszert a temetkezésekhez. Az árokrendszer tehát mindenképp korábbi, mint a temető. Funkciója további tisztázást igényel.

Mind a hamvasztásos, mind a csontvázas sírok a terület D-i felére koncentráálódtak. A temető, az előkerült érme és terra sigillata alapján, a Kr. u. 1. sz. végétől a 2. sz. végig lehetett használatban. Összesen 86 sírt tártunk fel.

A terület DK-i sarkában egy durvára faragott, felirat nélküli szarkofág állt. Már kirabolták, egy felnőtt és egy gyermek vázát találtuk meg benne. A sírok nagyobb része hamvasztásos rítusú volt, kivétel nélkül szórt hamvas, általában téglalap alakú, vagy lekerekített sarkú, vagy hosszúkás, ovális formájú gödörrel. Bizonyosan hamvasztásos rítusú volt 37, csontvázas 29 sír. Ebből 20 K-Ny-i, 8 É-D-i és 1 DK-ÉNy-i tájolású volt. A hamvasztásos sírok téglalap, vagy hosszúkás alakú gödrei irányításukban és elhelyezésükben illeszkedtek a csontvázas sírok rendszerébe. Ezek túlnyomó többsége is K-Ny-i irányítású. A sírok jelentős része teljesen melléklet nélküli volt, ezenkívül pedig a valószínűleg savas kémhatású talaj a csontvázak, hamvak jelentős részét elpusztította. Gyakran előfordult, hogy a csontvázas sírokban csupán a mellékleteket, a lábbelit jelző caligaszegeket találtuk meg, de csontváz nem került elő. Megjegyzendő, hogy 20 objektum – irányítása, alakja, elhelyezkedése alapján – valószínűleg sírnak tartható, azonban sem emberi maradványokat, sem egyéb lelet-

18 BARKÓCZI, L.: Brigetio. In: *Dissertationes Pannonicae*. Ser. II. No. 22. Budapest 1951.

anyagot nem találtunk bennük. További, nagyjából 20 objektum esetében pedig kérdéses a funkció, mivel ezek alakjukat, elhelyezkedésüket tekintve nem feltétlenül tarthatóak síroknak és teljesen üresek voltak.

A sírok kicsivel több mint 50%-ában volt melléklet, a hamvasztásosok között arányaiban gyakoribb volt a mellékletadás. A leletanyag meglehetősen töredékes.

Viseleti elemekként caligaszegek jelentkeztek in situ. A csontvázas sírokból nagyméretű koporsószegeket találtunk, de a hamvasztásosokban is gyakoriak, talán a saroglya részét alkothatták.

A leletek között a kerámia fordul elő leginkább, szürke, sárga házikerámia a leggyakoribb: kancsók, fazekak, tálak. Ezenkívül Brigetioi festett sávós, vörösbevonatos, homokszem-beszórásos pohár, Faltenbecher, füstölőtál, márványozott kerámia került elő. Terra sigillaták közül Drag. 35-ös barbotindízes csészék és rheinzaberni vésett díszű töredék fordultak elő. Egyetlen volutás és négy firmamécsest találtunk. Iványi XVII=Loeschke X típus, Iványi XVI átmeneti típus, Iványi XV=Loeschke IX. típus fordult elő ezek között. Észak-itáliai mesterek bélyegeit találtuk rajtuk: *FORTIS*, ill. *ATIME*.

Három kisméretű, kónikus testű, hosszú hengeres nyakú, melegen lekerekített peremű, kékeszöld illatszeres fiolát találtunk. (Az illusztrációt lásd az előző oldalon!) Mindegyik hamvasztásos sírból származik, ennek megfelelően deformálódtak és korommal szennyezettek, valamint egy horpasztott falú üvegcsé is előkerült. A hamvasztásos sírokból is a gyakran előforduló térd-, ill. erősprofilú fibulákat találtuk, ezenkívül egy szokatlan borostyánnal díszített töredéket.

Vespasianus, Domitianus, Hadrianus, Antoninus Pius és Marcus Aurelius érmei kerültek elő a sírokból.

A legérdekesebb leletek közé tartozik a 43. sz. szórt hamvas sírban talált bulla, a 66. sz. hamvasztásos sírban talált bronzcsengettyű és két kis felfűzhető csontphallosz. A legszebb lelet egy esztergált, elefántcsontból készült fedeles hengeres dobozka és a hozzá tartozó írotábla. (Az illusztrációkat lásd fent!)

A feltárás során előkerült kerámiát és mécseseket Bózsza Anikó, az érmeket Vida István határozta meg.

Munkatársak: Juhász Lajos és Bózsza Anikó PhD-hallgatók, Károlyová Ildikó, Sréter Kinga, Mácsai Viktor, Simon Bence, Fuchs Noémi, Pabeschitz Virág, Delbó Gabriella és Harsányi Richárd régészhallgatók.

BORHY LÁSZLÓ – SZÁMADÓ EMESE – DÉVAI KATA

274. Komárom-Szőny, Szabadság út (KÖH 52716, 52725)

(Komárom-Esztergom megye) Ró

A komáromi Klapka György Múzeum és az ELTE BTK Ókori Régészeti Tanszékének munkatársai 2009. október 26–31. között régészeti szakfelügyeletet, november 2–24. között megelőző feltárást folytattak a létesítendő 20 kV-os áramhálózat kiépítésénél, a Szabadság úttól K-i irányba, a növényolajgyár telephelyéig fektetett földkábél földmunkáinál. A munkálatok a katonavárost és a legiós tábor retentura részét (ún. MOL-ltp.) érintették.

A feltárás során a római kori Brigetio katonavárosának és katonai táborának számos épületmaradványa (falak, jó megtartású padlók, csatorna) került elő. A tábortól Ny-ra, a katonaváros területén egy É-D irányú csontvázas, melléklet nélküli sírt is kibontottunk.

A katonaváros területén a tábortól Ny-ra (egykori ún. tsz-földek) és a katonai tábor területén (MOL-lakótelepi ABC-től K-re) eső nyomvonalon talált több római kori objektumot (kőfalat, kő-tégla vegyes falazású vakolt falat, csatornát, téglapüvellet, terrazzopadlót) mint jelentős és ezért megtartandó építményt, nem bontottak el, hanem aláfúrással, vagy védőcsövezéssel rájuk fektetve történt a 20 kV-os kábel elvezetése.

Munkatársak: Sey Nikoletta, Dévai Kata, Juhász Lajos és Bózsza Anikó régészek, Delbó Gabriella és Harsányi Richárd régészhallgatók.

BORHY LÁSZLÓ – SZÁMADÓ EMESE

275. Komárom-Szőny, Vásártér
(KÖH 52716, 52725)

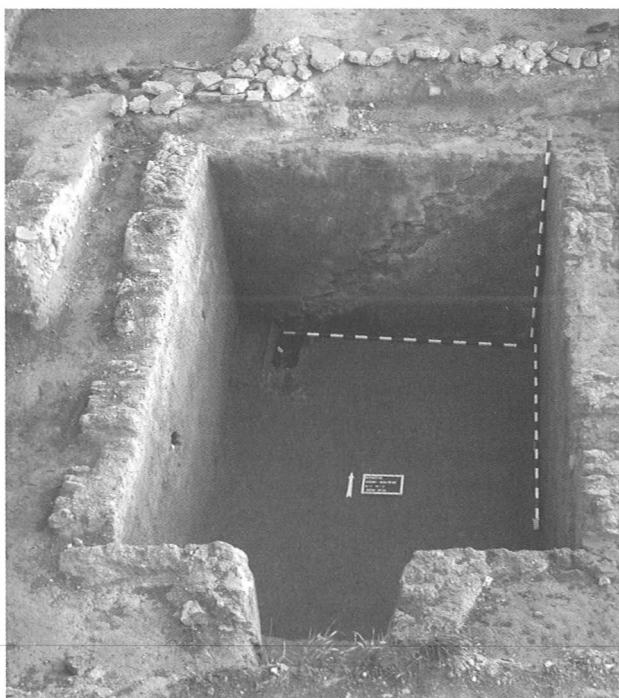
(Komárom-Esztergom megye) Ró

A Vásártéren 1992 óta folyó ásásokat 2009. június 29. és 2009. július 14. között folytatta az ELTE BTK Ókori Régészeti Tanszéke és a komáromi Klapka György Múzeum, Komárom város Önkormányzatának és a Nemzeti Kulturális Alapnak az anyagi támogatásával.

A feltárások célja az 1992 óta folyamatosan kutatott római kori lakóházak alaprajzáinak további tisztázása, ezen belül a H16, H17, I16 és I17 szelvények területén (64 m²) talált római kori pince és épített környezetének meghatározása, továbbá az ettől K-re húzódó épületek feltárása volt (J16, J17, J18, J19 és K16, K17, K18, K19 szelvény sor, 128 m²). 2009-ben összesen 192 m² felületet nyitottunk ki. Az eredményeket két részre bontva lehet összefoglalni.

Pince

A pince feltárása a 2008. évi idényre nyúlik vissza, amikor is az ásítás utolsó napjaiban olyan konstrukcióra bukkantunk, amely egy Kr. u. 3. századi épület téglalap alakú helyiségén belül, a külső falaktól mintegy 30 cm távolságra párhuzamosan futó falak formájában került elő, és amelyben a hosszanti oldalakon gerendaillesztéseket figyeltünk meg. Arra gondoltunk, hogy egy peristylium alapfalait és a tetőzetet tartó függőleges gerendakonstrukció csapolásait találtuk meg. A belső járószint megkeresése céljából kezdett mélyítés során derült ki, hogy a helyiség falait vakolat borítja, és a vakolt fal lefelé folytatódott. Kiderült, hogy itt nem felmenő konstrukcióról, hanem egy olyan pincéről lehet szó, amelynek oldalfalában megfigyelhető gerendalenyomatok az egykori födémhez tartozhattak. Mivel ezt a megfigyelésünket a 2008. évi ásítás legvégén tettük,

a pince teljes feltárását és a munka folytatását az idei ásítási idényre terveztük. A pincében több rétegben csaknem 20 m³ földet lapátoltunk ki. Az ásítás végére a következő kép bontakozott ki. Az É-D-i tájolású, terrazzopadlójú pince 4,50 m hosszú, 2,40 m széles volt; 1,80 m magas falait teljes épségben megmaradt vakolat borította. A pince déli oldalán egy 80 cm széles, D felé 40 cm-re szűkülő ablaknyílás helyezkedett el, bejárata pedig az É-i oldalon nyílt. (Az illusztrációt lásd balra!) Innét egy 7 fokú falépcső vezetett le a pincébe, amelynek lenyomata rendkívül látványosan megmaradt annak a ténynek köszönhetően, hogy először elkészítették a lépcsőt, és utána vakolták le a helyiséget. A lépcső aljánál egy kis lelépő helyezkedett el, ahonnan be lehetett lépni a pincébe. A lépcső legelső lépcsőfoka alatt a terrazzopadlót nyitva hagyták, ez lehetőséget adott nekünk arra, hogy a betöltésében szondát nyissunk, és lemenjünk a sárga altalajig. A hosszanti oldalfalakon megfigyelhettük a födém tartó, vízszintesen elhelyezkedő 5 gerenda illeszkedését, másrészt 90 cm magasságban azokat az ún. falfélszkeket – oldalanként hármat-hármat –, amelyekhez a pincében levő polcrendszer illeszthették. A pince rétegenkénti bontása során megfigyeltük, hogy a pincét, miután használaton kívül helyezték, szisztematikusan feltöltötték földdel, agyaggal, sőt, még egy terrazzopadló darabjait is elterítették benne. Ezt megelőzően valószínűleg kiürítették a helyiséget, emiatt az egyébként gazdagnak mondható leletanyag – germán férfitábrázoló bronzszobrocska, Hadrianus Augustus/Felicitas Aug(usti) S(enatus) C(onsultum) köriratú bronzérem, terra sigillata töredékek, bronzöntecs – funkcionálisan sajnos nem kapcsolódik ehhez a helyiséghez, hanem a feltöltés során került oda. (Az illusztrációt lásd a borítófülön!) A keltezés szempontjából azonban mégiscsak lényeges megfigyeléseket tettünk, hiszen a leletanyag – éremleletek és terra sigillata töredékek alapján – a Kr. u. 2. sz. első harmadára keltezhető. A pince építését tehát ez előttre, azaz legkorábban a Kr. u. 1–2. sz. fordulójára, használaton kívül helyezését és feltöltését pedig ez utánra, vagyis a késő Antoninus-korra tehetjük. Ekkor, vagy ezt követően építették köré és fölé azt az épületet, amelyiknek D-i falát az ablaknyílás előtt vezették el.

Út és csatornák

A J16, J17, J18, J19 szelvény sorban, azaz a pincétől K-re É-D irányú, többszörösen megújított, feltöltött és javított, sóderes alapozású, utolsó építési fázisában nagyméretű kőlapokkal burkolt út került elő. A mintegy 3 m széles út jelentőségét egyrészt az adja, hogy párhuzamosan fut az 1998/1999 során, az A15, A16, -A15, -A16 szelvényekben feltárt, É-D irányú kőlapokkal burkolt úttal, másrészt pedig az, hogy ezzel lehetővé vált Brigetio municipiuma egyik insulájának a lehatárolása. Eszerint a két út K-i és Ny-i irányban mintegy 50 m széles insulát határol, amelynek É-i és D-i kiterjedése még nem ismert. Az utat a J16, J17, J18, J19 szelvény sorban mintegy 17,5 m hosszúságban figyeltük meg. A kőlapok csak egyes eset-

ben maradtak meg, azokat ugyanis későbbi korokban elmozdították, és helyükről elhordták.

Az út vonulatától K-re újabb épületekre utaló nyomok kerültek elő, ami egy újabb insula meglétére utalhat. A K16 szelvényben sóderfelület valamint tegula- és imbrex-omladék került elő, amelyet egy É-D irányú kőfal határolt; ez a kőfal a fentebb említett insulától K-re húzódó újabb insula épületének Ny-i zárófala lehet. Ugyanígy, egy újabb épülethez kapcsolódott az ettől D-re, a K17 szelvényben feltárt K-Ny irányú kőfal (Ny-i irányban a J17 szelvényben folytatódott), amelyet É-ről egy csatornastruktúra határolt. Ennek alját kövekből, oldalát téglából rakták ki. A Ny-i irányban nem folytatódó, kövekkel lezárt végű csatornát egy kis átfolyó kötötte össze a falszakasszal. Ugyancsak csatorna került elő a következő, D-i szelvényben, amelynek K-i felében 4×2 m méretű szondát nyitottunk. Ez az É-D-i vonalvezetésű, szintén tegulákkal kirakott aljú csatorna derékszöveget zár be a tőle É-ra futó csatornával. Vonalát 3 m-en keresztül tudtuk nyomon követni. Megállapítottuk, hogy ezen a szakaszon 34 cm-t lejt, ami 10%-os lejtésnek felel meg. Megfigyeltük azt is, hogy az SE 127 sz. csatornaszakasz 23 cm-rel van magasabban mint az SE 103. Az SE 096 számú tömör barna agyagrétegbe vágott csatorna a szelvény D-i sarkában nem folytatódott, egykori vonalát az egykori alját képező tegulák ill. az oldalához tartozó kövek omladéka jelezte. A legdélebbi, K19 szelvényben néhány rétegen kívül objektumot és jelenséget nem figyeltünk meg.

Munkatársak: Bartus Dávid ásatásvezető-helyettes; Bózsza Anikó, Dévai Kata, Juhász Lajos, Sey Nikoletta PhD-ösztöndíjas régészek; Benyó Veronika, Bodri Máté, Burucs Julianna, Csiki J. Attila, Csikó Anna, Delbó Gabriella, Farkas Ágnes, Fedorkó Boglárka, Fuchsz Noémi, Gregor István, Harsányi Richárd, Hoppál Krisztina, Horváth Tamás, Imre Zsuzsanna, Juhász Lajos, Kalina Gergely, Károly Ildikó, Kis Zita, Kovács Márton, Mácsai Viktor, Mali Péter, Monori Dávid, Nagy Anna, Nagy Alexandra, Nyerges Anita, Pabeschitz Virág, Sáró Csilla, Simon Bence, Sréter Kinga, Szabó Annamária, Szabó Eszter, Szórádi Zsófia, Szűcs Ibolya, Toronyi Alexandra, Tutkovics Eszter, Varga Anna, Vágvölgyi Bence, Ölveczky Balázs egyetemi hallgatók.

BORHY LÁSZLÓ – SZÁMADÓ EMESE

276. Kondoros, Gyemengyi-dűlő, Ártézi kút
(MRT 8. k. 6/134 lh., KÖH 5323)
(Békés megye) Á

Az M44-1 jelű lelőhely Kondorostól Ny-ra, az egykori Kondor-ér medrétől D-re, egy környezetéből kissé kiemelkedő dombtetőn található. Az M44 autópálya építéséhez kapcsolódóan 2009. november 25. és december 3. között a 45 m szélességben kijelölt nyomvonalon mintegy 55 m hosszan, 2514 m²-nyi felületen végeztek megelőző feltárást a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai.

A humuszoslás során 55 objektumfoltot azonosítottunk, melyek közül 9 Árpád-korinak, a többi recens

ültetőgödörnek bizonyult. Az Árpád-kori, a kutatott terület D-i részén előkerült gödrök közül 2 közepes nagyságú, méhkas alakú, míg a továbbiak kisméretűek és sekélyek voltak. A kis mennyiségű kerámiaanyagból néhány cserépbogrács peremtöredéke említésre méltó, emellett kevés paticsot és állatcsontot találtunk az objektumokban.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Kulcsár Zoltán, Kulcsár Zoltánné, Frank Tamás technikusok.

HARGITAI ANDRÁS

277. Kondoros, Kovács sor
(MRT 8. k. 6/142 lh., KÖH 5331)
(Békés megye) I

2009. november 24-én a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai próbafeltárást végeztek az M44 autópálya nyomvonalába eső, Kondoros D-i határában található, az előzetes terepbejárások során is azonosított 2. sz. lelőhely D-i részén.

A közel négyzet alakú kitűzött területet egy földút keresztezte, melyet egy faszor kísért. A kitűzött terület É-i oldalán húztunk meg az első, kb. 60 m hosszú kutatóárkot, melyben a mintegy 30 cm mélységben jelentkező sárga altalajon régészeti jelenséget nem figyeltünk meg. Erre a kutatóárokra merőlegesen húztunk egy újabb, hasonló hosszúságú kutatóárkot, melynek középső részén egy, a nyomvonal tengelyével párhuzamos beásás, egy árok folytja jelentkezett. Az objektumból a humuszoslás során mindössze egy állatcsont került felszínre, kora ismeretlen. Ugyanezen kutatóárok DNy-i végében két újabb árkot azonosítottunk. Az objektumok által közrezárt terület centruma a nyomvonalon kívülre esik. Az újabb két kutatóárkunkat az említett földút D-i oldalán jelöltük ki, ezek humuszoslása során régészeti jelenség azonban nem került elő.

BÁCSMEGI GÁBOR

278. Kóny, Proletár-dűlő

(Győr-Moson-Sopron megye) U, R, B, LT, Ró, N, Á
2008 őszén és 2009 tavaszán megelőző feltárást végeztünk a 85. sz. főút Enesét elkerülő szakaszának nyomvonalára eső lelőhelyeken.

Proletár-dűlő II. (KÖH 28547): 2008. október 7. és 2009. június 30. között a 0103/108-136, 0102 hrsz. ingatlanokon, 17955 m² területen kutattunk. A lelőhely Kóny határában, a 85. sz. főúttól É-ra, egy markáns, ÉNy-DK irányban hosszan elnyúló homokdombon helyezkedik el. A kiemelkedés D-i részén Losonczy Máté 2004. augusztus 25-i helyszíni szemléje során Árpád-kori és késő középkori cseréptöredékeket talált. A lelőhely örökségvédelmi hatástanulmányát Takács

Károly 2007-ben készítette el. Terepbejárása folyamán a domb teljes felszínén nagy mennyiségű leletanyagot gyűjtöttek. Ekkor a legintenzívebben és megközelítőleg egyenletesen Árpád-kori edénytöredékek jelentkeztek. Az őskori leletek elsősorban a domb D-i, M85. sz. főúthoz közelebb eső részén kerültek elő, É-on kisebb számban. A középkori telepjelenségek az okleveles forrásokból ismert Szapud faluhoz kapcsolhatók. A domb D-i csücskét korábban, valószínűleg a 85. sz. főút építésekor elhordták. A terepbejárás szerint Ny-i irányban a leletanyag egészen a domb lábáig jelentkezett.

A megelőző feltárás a lelőhely nyomvonalba eső részét érintette, elsősorban a lelőhely D-i és K-i részén. Az átlagosan 50–60 cm vastag humusz és szubhumusz eltávolítása után megfigyelhettük, hogy a dombhát gerincén az altalaj sárga, helyenként márgás, löszbabákkal tarkított homokos talaj. Ez a dombhát K-i és a Ny-i oldalán egyaránt egyre agyagosabbá vált, majd a Ny-i oldalon, a domb lábánál erősen agyagos sárgás, majd szürke altalajjal alakult át. A helyenként elvékonyodó humuszréteg miatt a területen folyó talajművelés veszélyeztette/veszélyezteti a régészeti emlékeket. A feltárt területen 971 jelenséget regisztráltunk. Ebből 14 bizonyult természetes, ill. 16 recens jelenségnek. Az objektumok a teljes feltárt területet lefedték, megközelítőleg egyenletes sűrűségben helyezkedtek el.

A lelőhely régészeti jelenségekkel rendkívül sűrűn fedett volt, gazdag leletanyagot mutatott. Megfigyeléseink alapján a legintenzívebben az őskor jelenségei (gödrök, árkok, cölöphelyek, temetkezések, ház stb.) jelentkeztek, a terület egészén. Szintén a terület egészén, de jóval szórtabban figyelhettük meg az Árpád-kori jelenségeket (gödrök, árkok, cölöphelyek, házak stb.). A kelta és a római korból mindössze néhány szórványosan elhelyezkedő, a hun korból pedig egyetlen régészeti jelenséget tártunk fel.

A *neolitikum* időszakából két edénymelléklettel ellátott temetkezés ill. egy oszlopszerkezetes hosszúház emelhető ki. Valószínűleg ehhez a korszakhoz köthetünk még legalább 3 zsugorított vázas, melléklet nélküli temetkezést, mely esetekben a gödör betöltéséből neolit kerámia került elő. Őskori árokból került elő két további temetkezés, amikor a halottat bal oldalára zsugorítva helyezték végső nyugalomba.

A *bronzkor* időszakából egy, a bal oldalára zsugorított pózban talált temetkezést tártunk fel, mely mellékletként egy-egy bronz kar- ill. nyakperec említhető.

A *La Tène-korhoz* 3 kissé földbe mélyített, téglalap alakú ház, egy faszervezetes bélésű kút, ill. két temetkezés; a római korhoz egy tapasztott padlójú ház sorolható. Utóbbiban egy bronzfibula, ill. egy csontfésű töredékét is megtaláltuk. Egy őskori árkot vágó sírgödörben hun kori temetkezésre bukkantunk: a koponyáján mesterséges alakítás (torzítás) látható, a halott feje mellé kis fazekat helyeztek, a bal térd alól bronztárgy töredéke, a sírgödör betöltéséből nagyméretű borostyángyöngy került elő.

Az *Árpád-korhoz* a tároló-, ill. szemetesgödrök, árkok mellett két-három lakóházat sorolhatunk, ezek a mai felszínhez nagyon közel helyezkedtek el, ezért a mélyszántás némelyiküket erősen megrongálta. Szintén Árpád-kori lehet egy keskeny árokban feltárt temetkezés, melynek mellékletként a vállnál bronzhuzal hajkarikát (vagy fülbevalót), bal könyöke alatt vaskést találtunk.

A lelőhelyen 12 melléklet nélküli temetkezés került elő, melyek közül a zsugorított pózban elhelyezettek valószínűleg az őskor időszakába tartoznak.

Az örökségvédelmi hatástanulmányhoz képest a feltárással bizonyosodtunk meg a rézkori, bronzkori, a kelta, a római és a hun kori jelenségek létezéséről a területen. A hatástanulmánnyal megegyezően konstatáltuk, hogy a lelőhely D-i csücskét korábban elbányászták. A lelőhely kiterjedését illetően azonban a megelőző feltárás bebizonyította, hogy a lelőhely minden irányban túlnyúlik a terepbejárás alkalmával felvett lelőhelyhatáron.

Proletár-dűlő I. (KÖH 51436): 2009. június 2–30. között a 0103/116–118, ill. a 0103/18–25 hrsz. ingatlanokon, összesen 403 m²-en kutattunk. A lelőhely a 85. sz. főúttól É-ra, egy enyhe ovális alakú kiemelkedésen helyezkedik el. Takács Károly a hatástanulmányhoz kapcsolódó terepbejárása folyamán (2007) egy kisebb, 120×70 m-es területen szórványosan talált leleteket. A telepnyom szélét érinti a több kilométer hosszú árokmaradvány (Csatornarendszer IV. lh.). A terület Ny-i felén a humusz, ill. szubhumusz kb. 60 cm, a K-i részen kb. 20–25 cm vastag volt. A sárga agyagos altalajban ÉNy–DK irányba tartva jelentkezett a fekete, humuszos-agyagos betöltésű árok foltja. Az 1. lelőhelybe eső, kb. 10 méteres szakaszán kibontottuk, de leletanyag nem került elő.

A leletanyag a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat regionális irodájában, Szombathelyen történő elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumba kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Gál Krisztián, Horváth Ciprián régészek; Melis Eszter, Tóth Zoltán, Molnár Szabolcs, Kovács Zsanett, Vágusz Anina, Péntes Ákos technikusok. A geodéziai felmérést az Argon Geo Kft. végezte.

VARGA KRISZTINA

279. Kőny, Proletár-dűlő II. (KÖH 51436)

(Győr–Moson–Sopron megye) Ó, Ró, Kk

2009. augusztus 5–31. között régészeti szakfelügyeletet végeztünk a 85. sz. út Enesét elkerülő 6+800–13+800 km-sz. közötti szakaszán. A humuszréteget géppel változó mélységig tölték le, de csak kevés helyen érték el az altalajt, általában a fölött 10 cm-rel simították el az út teljes szélességét. Emiatt gyakorlatilag régészeti jelenség szinte sehol nem vált láthatóvá, a megfigyeléshez szükséges mélységet csak egy-két helyen érték el. Ezeket a szakaszokon a munkagépek nyomában folyamatosan járva a területet és gyűjtve a leleteket, három régészeti területet lokalizáltunk.

A 12+750–13+100 km-sz. közötti területen, a korábban feltárt lelőhely Ny-i végének folytatásában kerámiatöredékeket gyűjtöttünk a 13+100 pont környékén 20 m-es körzetben. Majd minden alkalommal találtunk római és középkori kerámiatöredékeket ezen a területen. A leletek sűrűsödését tapasztaltuk a 12+800–12+900 km-sz. közötti nyomvonalban is, ahol őskori kova magkő, őskori kerámiatöredék, római kori és középkori kerámia, állatcsont és tapasztásdarabok voltak a humuszban. Régészeti objektumot nem tudtunk megfigyelni, de a tárgyi leletanyag alapján bizonyos, hogy a lelőhely erre a szakaszra is kiterjed.

EGRY ILDIKÓ

280. Kópháza határa

(Győr–Moson–Sopron megye) R, B, LT, Ró, Kö, Kk, Kú 2009. májusban helyszíni szemlét tartottam Kópháza határában, a fejlesztésre kijelölt területeken.

Major (KÖH 45986): A községtől K-re, a K-i faluszél, a volt tsz-major és az Ikva közötti dűlő területén nagy kiterjedésű őskori telepnyomot regisztráltam. A tsz-major és a mellette fekvő építőanyag-telep ÉNy-i szélétől kezdődően egészen a község belterületének széléig (a Tercia panzió környékéig) kerültek elő régészeti leletek. Az anyag zöme atipikus őskori oldaltöredék, néhány jellegzetesebb darab alapján a lelőhelyen rézkori, bronzkori és kelta (római kori kelta?) telepjelenségek előkerülése várható. A kerámialeletek mellett (elsősorban a telepnyom ÉK-i részén) számos paticsdarabot, ill. kiégett tapasztástöredéket találtam. Előkerült egy őrlőkőtöredék, és egy szabályos hasáb alakú, csiszolás nyomait mutató kavics töredéke is. A leletanyag legintenzívebben a lelőhely középső és ÉK-i részén jelentkezett. A lelőhely kiterjed a 84. sz. főút, a kegytemplomhoz vezető földút és a temető közötti domboldal területére is. Ezen a részen közepes intenzitással jelentkeztek őskori, római kori és középkori kisleletek, a leletanyag a dombtető közelében kezdett megritkulni. A nagy kiterjedésű lelőhely magába foglal két, korábban Németh Patrícia által talált lelőhelyet (*Keleti faluszél* és *Major*).

Nagyföldek (KÖH 74013): A községtől ÉNy-ra, a Harka felé vezető út és a régi Ikva meder között nagy területen meglehetősen intenzíven jelentkeztek őskori és középkori edénytöredékek. A telepnyom mintegy 500 m hosszan húzódik az Ikva mederrel párhuzamosan, ÉNy–DK-i irányban. A lelőhely kiterjed a harkai út túloldalára is, bár ott már csak szórványosan találtam néhány töredéket; DK felé egészen a határátkelőhöz vezető útig kiterjed. Az úton túl már nem találtam leletanyagot.

Rakútye-dűlő (KÖH 45985): A falutól É-ra lévő római villát Nováki Gyula találta 1952-ben. A villa helyén legutóbb, 2004-ben Németh Patrícia járt. Az épület a Jurisich utca É-i végétől Ny-ra, a telkek végében található. Az itt lévő szántott (kisebbrészben veteményesként használt) parcellán nagy mennyiségű római épületomladék (tegula-, imbrex-, és terméskőtöredék) borítja a felszínt.

A téglá- és kődarabokból a tulajdonos helyenként kisebb kupacokat rakott össze. A területen egyenes sorban facsemetéket ültettek, a csemeték körül is néhol kupacba rakták az építőanyagot. A telkek végén haladó, majd derékszögben megtörő és kettéágazó földút felszínét is római téglák és kövek tarkítják. Az útelágazásnál a felszín erőteljesen lejt, a lejtő kezdetén, az úton keresztben kőfal maradványa észlelhető. Ezen a ponton jól látható, hogy a villaépületet az Ikva völgye fölé magasodó, többé-kevésbé sík teraszra építették. Az említett útelágazás mellett nagyobb siló-, ill. trágyagödör található. A gödör kiásásakor a villa egy része megsemmisülhetett. Az épület É-i és D-i széle viszonylag jól megfogható: K felé valószínűleg benyúlik a Jurisich utcai telkek területére; Ny-i irányban a szántott parcella széléig jelentkeztek a maradványok, innen kisebb erdőfolt akadályozta a munkát.

Szélérőműpark (KÖH 74017): A községtől ÉNy-ra, a vasút és a Harka felé vezető út közötti táblában enyhén emelkedő felszínen szórványosan késő középkori és kora újkori cseréptöredékeket gyűjtöttem.

Vasút utcától Ny-ra (KÖH 74015): A Vasút utca Ny-i oldalán tervezett tömbfeltárás D-i részén, kisebb elnyújtott foltban szórványosan késő középkori és újkori edénytöredékek jelentkeztek.

Vrazic-halom (Ördöghalom; KÖH 45961): A terepmunka folyamán sikerült azonosítani a Bella Lajos óta ismert őskori halomsírt, a Vrazic-halmot is. A tumulus a többrétegű *Major* lelőhely (telepnyom) területén, az Ikva mellett található. A halomsír erősen szétszántott állapotban van, átmérője mintegy 70 m, relatív magassága 80–90 cm. É-i és Ny-i oldalán a halmot egykor körülvevő árok nyomai sejthetőek. A tumulus felszínén (akárcsak a környékén) jellegtelen őskori cserepeket gyűjtöttem.

TAKÁCS KÁROLY

281. Körmeny, Batthyány kastély (KÖH 43481)

(Vas megye) Kk, Kú

2009 tavaszán folytattuk a 2004-ben félbeszakadt kutatási munkát a kastélyegyüttes É-i részén fekvő volt Narancsházak előterében és az É-i kertben, 150 m²-en. Ennek során elsősorban újkori, 1711 után épült objektumok kerültek elő. Feltártuk mind a Ny-i, mind a K-i jelenlegi épületek előtt álló egykori – 1889-ben elbontott – üvegházrészek alapozásait és padlófűtő rendszerüknek maradványait.

Keleten egy nagyméretű Ny–K tengelyű modern, 20. századi beomlott és betöltött pince maradványa roncsolja a területet, átvágva minden korábbi réteget.

A két Narancsház közötti területen, az É-ra nyíló díszkapu előtt egy késő középkori–kora újkori épület maradványa került elő, melyet 16–17. századra datálható kályhacsempék kelteznek. Az épület teljes feltárására nem volt mód, elhelyezkedéséből arra következtettünk, hogy az a mai országút vonalába eső középkori

út mentén fekvő objektum lehetett, már kívül a fallal övezett városon.

A K-i Narancsháztól D-re, már az É-i kert területén feltártuk az írott forrásokból már ismert korábbi narancsházak egyikét. A padlószintig visszabontott épület omladékában kevés 18. századi kerámia feküdt. Az egykori téglapadlón, ill. annak fektetőhabarcsán vaskos rétegben feküdt az egykori belső habarcsból kialakított és többszörösen meszelt architektúra maradványa. Az omladékban nagy mennyiségű erősen oxidált üvegtörmelék feküdt, ami szintén az egykori üvegház funkcióra utal. Az épületet a jelenleg is álló üvegházak 1803-as kialakításakor bontották el.

Az É-i kert területén – a képi forrásanyag ismeretében – több ponton is átvágtuk az egykori kert útrendszerét. Ennek során előkerült mind a barokk, mind a tájképi kert útjainak kavicsos sávja. A kert úthálózatát további műszeres mérésnek és az azon alapuló feltárásnak kell meghatározni.

KOPPÁNY ANDRÁS

282. Környe, Alkotmány utca 5. (KÖH 34285)

(Komárom-Esztergom megye) Ró

2009. augusztus 1–31. között folytattuk a késő római erőd területének feltárását, az óvoda udvarán (2/1 hrsz.) és a D-ről és K-ről folytatólagosan hozzá csatlakozó ún. Feszty udvarban (7/1, 11 hrsz.). A területtel K-ről szomszédos Régi Iskola udvarában 2008-ban folytattunk feltárásokat,¹⁹ a DNy-ről szomszédos területet, amely Ny-ről két kisebb telekkel van ma elválasztva az óvoda udvarától (5 hrsz., Alkotmány u. 1.) a Művelődési Ház építése előtt Bíró Endre tárta fel 1961-ben.²⁰ Az Alkotmány u. D-i szélén, az óvoda területét É-ről lezáró vonalon az elmúlt években a tatai Kuny Domokos Múzeum munkatársai végeztek megelőző feltárást a járda és a villanyoszlopok telepítése miatt.

A Leshegy és az Által-ér közötti lejtős terület az elmúlt évszázadokban több ízben szenvedett nagyobb mérvű földmunkákat, amelyeket építkezések követtek. A késő római erőd építését megelőző 4. századi planírozást követően az óvoda területén a 19–20. századokban végeztek szintenyengetést, ami a teljes beltelek eredeti járószintjének nagyjából 1 m-es csökkenését, ezzel a lelőhely felső részének, a késő római rétegeknek a pusztulását is vonta maga után. A nagymérvű szintcsökkenés az Alkotmány út, ill. a tőle É-ra fekvő telkek szintjéhez viszonyítható, hasonlóképpen a Feszty udvar D-i részének jóval magasabb, viszont valamennyire feltöltődött szintjéhez.

A feltárás földmunkával járó részét megelőzően georadar vizsgálatot végeztünk (Pattantyús Ábrahám Miklós, Eötvös Loránd Geofizikai Intézet) a lelőhely háromnegyed részén, kb. 3000 m²-en. A georadar vizsgálat erősen bolygatott területet mutatott, szórványos régészeti jelenségekkel.

A feltárható területen 4×4 m-es szelvényeket, 1–2 m széles kutatóárokot, 3×2 m-es szondákat nyitottunk, 1 m-es tanúfalakkal, amelyeket indokolt esetben elbontottunk, a szelvényeket és szondákat egybenyitva. A ténylegesen feltárt terület összesen 655 m². A főként egy és csak helyenként két régészeti rétegből álló lelőhelyen a leletsűrűség kismértékű volt.

A lelőhely óvodaudvari és a Feszty udvar É-i felére eső részén a késő római korból, vagyis az erőd korszakából semmi nem maradt. Feltételezünk egy terméskövekkel borított kisebb felszín köthető az erőd korszakához, ami a K-Ny irányú belső út feltételezhető vonalával esik egybe. A principatus korából 1,5–2 m mélységben épületfalalapok, egy csatornalefolyó és egy kemence került elő, valamint kerámiatöredékek. A feltáráson megfigyelt jelenségek hasonlóak a Bíró Endre 1961. évi és a MNM 2008. évi feltárásai eredményeihez.

A lelőhely D-i – az ún. Feszty udvar közepére eső – részén jóval magasabb a járószint, mint az óvoda udvarán. Ennek oka az elbontott 18. századi épületek omladékai, maradványai. Megállapítottuk, hogy az újkori építkezéseknél elpusztították a késő római épületrészeket és alapfalakat, amelyekből egy szenesedett felületű 30 cm vastag terazzopadló-töredék és egy 1×1 m-es ráépített pillér maradt azonosítható állapotban.

Konzulens: Tóth Endre (MNM).

Munkatársak: Sréter Kinga (ELTE); a fémkeresős vizsgálatokat Glász József és Határ József, a geodéziai munkákat Wittmann Zoltán végezték.

SZABÓ ÁDÁM

283. Kövegy határa

(Csongrád megye) Sza, Kö

2009. március 10. és április 2. közt helyszíni szemlét tartottunk az M43 autópálya Makó-országhatár közti szakaszán. A szemle célja a korábban (2005, Szalontai Csaba) már lokalizált lelőhelyek kiterjedésének ellenőrzése és esetleges pontosítása volt.

M43-52 (KÖH 52759): Egy darab szarmata szórványt gyűjtöttünk, egy elszántott tanya romjai közt találtuk a töredéket a megehetően „szemetes” felszínen.

M43-54 (KÖH 52761): Itt is mindössze egy szórvány szarmata cserepet találtunk.

M43-54 (KÖH 52764): Felszínét éppen szántották, a bejárt, letaposott felszínen semmit nem találtunk.

M43-55 (KÖH 52765): A Kövegy Ny-i határában fekvő lelőhely területén csupán újkori anyagot találtunk.

M43-56 (KÖH 52766): A Kruzslíc-dűlőben lokalizálható lelőhely területén nagyon szórványosan

19 – SZABÓ Á.: Régészeti kutatások Magyarországon – Archaeological Investigations in Hungary 2008. Budapest, 2009, 218–219.

20 – BÍRÓ E.: RégFüz Ser I. No. 14, 1961, 33.

gyűjtöttünk középkori leletanyagot, kiterjedése valamivel nagyobb, mint a Szalontai-féle terepbejárás tapasztalt és DK-i irányba (Kövegyi-csatorna partja) el is tolódik egy picit.

M43-57 (KÖH 52768): A Kövegyi-csatorna partján található lelőhelyen leletanyagot nem találtunk.

M43-58 (KÖH 52770): A Kruzslíc-dűlőben fekvő kis kiterjedésű lelőhelyen a frissen szántott, poros felszínen, meglehetősen rossz megfigyelési körülmények közt csupán egy 1 darab szarmata szórványt gyűjtöttünk

Munkatársak: Koller Melinda, Hetesi Szilvia, Hrivnák Péter Pál.

FEKETE CSANÁD

284. Kőszeg, Jurisics tér (KÖH 69525)

(Vas megye) LT, Kö

Kőszeg történelmi főterén 2009. október 5. és november 17. között három helyszínen folytattunk kutatásokat. A tér Ny-i és K-i oldala között ma is jól látható, jelentős szintkülönbség van. Mindhárom kutatott felület rétegsorra arról tanúskodik, hogy a területen valamikor az újkor (18–20. sz.) során jelentős tereprendezés folyhatott, amikor a felső földrétegeket teljesen elpusztították. Az első régészeti korú rétegek a mai járósintzről 30–90 cm mélyen kezdődnek.

Az első helyszínen, a tér D-i részén álló Szűz Mária szobor előtt egy kisebb Ny–K-i irányú szelvényt nyitottunk. Itt célunk volt, hogy a szelvényszakaszt a következő ütemben a tér két oldalán épített házsorok homlokzataiig meghosszabbítva a térről egy teljes keresztmetszetet nyerjünk. Ebben a szelvényben a Ny-i oldalon kb. 90 cm újkori feltöltés alatt kezdődtek a régészeti rétegek (a szelvénynek ezen a részén magasabb talajfeltöltés van, az egykori elkerített „kert” maradványa miatt, melyet az archív fényképeken, valamint képeslapokon lehet látni). A K-i oldalon az újkori réteg mindössze 40(!) cm vastag, ebben a mélységben jelentős mennyiségű égett állatcsontot találtunk, melyet a tér D-i oldalán, a mai Levéltár helyén, a késő középkorban és koraújkorban működő vágóhid hulladékához és a piactéren működő korabeli „lacipecsenyésekhez” kapcsolhatunk. Ezzel egy mélységben egy kavicsos járósintzet – korabeli térburkolatot – is dokumentáltunk.

Mindezek alatt több vékony, átégett pusztulási réteget figyeltünk meg, majd a mai felszíntől alig 80 cm-re egy karóssorral keretezett sekély, az alján égett árokszakaszra bukkantunk, amelyben feltételezhetően az 1532-es ostromhoz köthető ágyúgolyók darabjait bontottuk ki. Az árok részben már az altalajba mélyed.

A szelvény K-i részén kb. 150–160 cm mélységben agyagos altalajt találtunk, az értékelhető rétegsor tehát alig több mint 1 m vastag. Az árokszakasz Ny-i oldalán 170–180 cm mélyen találtuk meg a kavicsos altalajt. A szelvényben több cölöplyukat és átégett gerendamaradványt is kibontottunk. A Mária-oszlop előtt található

objektumokból vegyesen került elő késő középkori és kelta leletanyag. A nedves agygrétegekből felvett kerámia alapján egyértelműen a keltákhoz köthető objektumot egyelőre nem tudtunk elkülöníteni.

A felületen rábontottunk az 1739-ben emelt Szűz Mária-szobor talapzatához vezető hajdani lépcsősorra, azzal a céllal, hogy a 18. századi járósintz meghatározásával adatokat szolgáltatassunk a tér szintszüllyesztésének és a szobor talapzatának tervezéséhez.

A második felületet az 1615–1618 között emelt Szent Imre templom szentélye és sekrestyéje K-i oldalán nyitottuk, ill. a templom D-i oldalán a szentély és a hajó találkozásánál egy kis kiterjedésű szondát is ástunk. A kutatás célja a Bakay Kornél publikációiból ismert ásatás során feltárt temető kerítőfal vonalának tisztázása, valamint az írott forrásokban említett temetőkápolna lehetőség szerinti feltárása volt. Az írott források felkutatásában Mentényi Klára művészettörténész nyújtott segítséget.

A felület D-i részén többek közt a Szent Imre templom alapfalairól nyertünk új adatokat. A térnek ez a része – a kutatásból is igazolhatóan – hajdan domb volt, ennek megfelelően a régészeti rétegek már igen magasan, a mai felszínhez képest 40–50 cm mélyen jelentkeztek. Az altalaj teteje a Szent Imre templom szentélyétől K-re 130 cm mélységben volt, a templom alapját 155 cm mélyen találtuk meg. A fent említett dombbal lehet összefüggésben az az árok, mely a felület K-i részén É–D irányban húzódott. Pontos korát megállapítani nem lehetett, kelta leletanyag mellett középkori kerámia is került elő belőle.

A Szent Imre templom szentélyétől É-ra, közvetlen a szentély és a sekrestye falai között, a sekrestye falaival párhuzamosan, attól kb. 10 cm-re egy ÉK–DNy irányú falszakasz fut, amely a sekrestye falába futó működő villanykábel miatt kényszerűségből meghagyott metszetfalba fut bele, és annak É-i oldalán már nem látható. A fal biztosan késő középkori vagy kora újkori, mert egy késő középkori kerámiával datált, kör alakú objektumot vágott el. Az agyagba rakott kőfal a templomnál korábbi temetőfállal azonosítható, melyet a Szent Imre templom építése során egyfelől felhasználtak/beépítettek, másfelől elpusztítottak. A Szent Imre templom szentélyétől D-re nyitott szondában már nem találtuk meg, a fal Ny felé fordulva, a Szent Imre templom alatt folytatódhatott.

A szondában (6. szonda) a Szent Imre templomhoz köthető rétegsorok helyett egyrétegű feltöltést figyeltünk meg, amelynek felső harmadában vastag mészcscik húzódott. Mivel ugyanez a mészréteg ugyanabban a szintben a templom alapozásának kövein is látszott, feltételezhetően egy, az épület emelésekor használt meszesgödör nyomait találtuk meg.

Az ásatás legjelentősebb eredményének a középkori Szent Katalin kápolna szentélyének előkerülése tekinthető, az épület alapfalait a Szent Imre templom sekrestyéjétől K-re bontottuk ki. Az első kövek a mai felszíntől 20 cm mélyen jelentkeztek.

A Szent Katalin templomot – amelyet a késő középkortól temetőkápolnának használtak – az írott források szerint a Szent Imre templom sekrestyéjének építésekor bontották el a 17/18. sz. fordulóján. A templom föltárt alapfalából kiderült, hogy a Szent Katalin templom korábbi, első periódusában szentélye félköríves, dőngölt földpadlójú volt, falai 80–85 cm vastagok voltak. Hajójának alapfalait a Szent Imre templom sekrestyéje alatt kell keresnünk. A korai – valószínűleg Árpád-kori – félköríves szentélyű templom több alkalommal teljesen leégett, erről tanúskodnak a szentélyében váltakozva egymást felülretegző faszenes és paticsos rétegek. A sokszor megújított padló viszonylag hosszú használatra utal.

A korábbi templom szentélyét egy – jelenleg még pontosan nem meghatározható, talán 15. századi, esetleg későbbi – átalakítás során az alapokig visszabontották, és egy sokszög záródású apszissal bővítették. A későbbi periódus közel 1 m széles alapfalai az elsőként épült templom diadalívéhez csatlakoztak, így az új templom hajójának és szentélyének síkja egy vonalbakерült. Ez a falcsatlakozás az alapfalak D-i szakaszán figyelhető meg, ahol egy határozott, alacsony, alapozási mélységben, alapozási technikában és falszövetben is jól látható különbség, valamint falelválás van. Ennek Ny-i, mélyebbre alapozott része az első periódus hajójának, míg a K-i, magasabban lévő falalap a gótikus szentélybővítés maradványa. A templom É-i felén a hajdani épületet ferdén elvágó újkori sekrestye alapárkának ásásakor az első periódus hajójának teljes alapozását elbontották, és a ma látható, Ny-i oldalán teljesen egyenes külső falsík a korai periódus hajójához igazodó későbbi, sokszögzáródású szentélybővítés alapozása. Az első templom roncsolt, visszabontott szentélyének falazata megmaradt.

A templom késői periódusának sokszögzáródású falai előtt fut a temető körítőfala, melynek felső kövei 40 cm mélységben kerültek elő. A két falszakasz egymáshoz igazodik, relatív koruk nem állapítható meg. A konkrét datálást nehezíti az ide telepített legújabb kori közműakna.

A fent említett területen, a templomhoz ÉK-ről egy valószínűleg fából készült falakkal határolt, pontosan meg nem határozható időben leégett (égetett?) osszárium csatlakozott. A mai felszínhez képest igen magasan jelentkező, vörössárgára, türkizkékre és zöldre égett embercsontokat tartalmazó réteg mind a temetőfalat, mind a templom sokszögzáródású szentélyalapját fölülreteggezte. A vázmaradványok közül több mint 20 rosszezüst érme került elő. Kettő restaurálása már megtörtént, ezek Zsigmond-koriak. Az osszárium elbontása után, a csontház alatt a templom körüli temetőhöz tartozó gyermeksírokat és részben egy felnőtt vázát bontottuk ki. A halottak Ny–K irányban, háton fekvő, nyújtott helyzetben feküdtek, legtöbbször biztosan koporsós volt. Mellékletet egyik mellett sem találtunk, a KE 118 sz. kisgyermek medencéje fölött, nyilvánvalóan másodlagos helyzetből került elő egy nem viseleti helyzetben és több darabban lévő, ovális vágú kerek testű, erősen korrodált

vas övcsat. Két vázrészletet a Szent Katalin templomtól D-re is kibontottunk, ám a Szent Imre templom mellett már nem találtunk sírokat, ahogy a Szent Imre templom D-i oldalán ásott szondában sem. A templom körüli temető tehát minden bizonnyal nem sokkal a Szent Katalin kápolnától D-re véget ért.

A sírok alsó rétege az altalajba mélyedt. Valamennyi eltemetett a Szent Katalin templom falához igazodott, csak egy melléklet nélküli, igen sekély, körcikk alakú objektumot vágta el a kápolna sokszögzáródású szentélyének építésekor. Ennek sajnos nem volt leletanyaga, hasonlóan az egyetlen, a Szent Katalin templom késői szentélyének alapozásával részben felülreteggett váznak sem.

A Szent Katalin templom korát a leletek tisztítása és restaurálása során tudjuk majd pontosabban meghatározni, annyi azonban valószínű, hogy késői periódusa a 15. sz. utánra esett. Teljességgel az sem zárható ki, hogy az első templom a 13. században épült és a település első plébániatemploma nem a Szent Jakab, hanem a Szent Katalin lehetett. A kérdés eldöntéséhez a Szent Imre templom sekrestyéjében, ill. a Szent Jakab templom belsejében történő kutatások járulnának hozzá. A korai templomot a 15. századtól már bizonyosan temetőkápolnaként használták, az írott források szerint egészen a 17. sz. legvégéig.

A Szent Katalin templom mellett 160 cm mélységben találtuk meg a sárga agyagos altalajt, amely fölött a sírokon és a leégett csontház maradványain kívül mindössze egy feltöltési réteget tudunk dokumentálni.

A Szent Katalin templom szentélye késői periódusának DK-i sarkát a már említett legújabb kori közműakna vitte el, aminek ásásakor nem kis fáradsággal semmisítették meg a teljes K-i falat, valamint a mellette futó temetőfal azon kulcsfontosságú szakaszát, ahol a két fal csatlakozik.

A harmadik felületen, a Szent Jakab templom mellett Bakay Kornél 1982-es ásatását hitelesítettük, és ismét kibontottuk a ma is a burkolatban bemutatott temetőfal egy szakaszát. A hitelesítésre azért volt szükség, mert az ásatási dokumentáció egyetlen példánya sem található meg a helyi és országos intézmények adattáraiban, és az ásatásról csak az összesítő rajz másolata maradt fenn a Savaria Múzeum rajztárában.

A középkori temetőfal a mai felszíntől kb. 70–80 cm mélyen kezdődött, alapja 150 cm mélységben volt. Az altalajban a szelvényben 170 cm mélyen jelentkezett. A fal a Szent Jakab templom szentélyétől K-re kb. 2,5 m-re, a szentély DK-i pillérétől pedig alig fél méterre futott. A Szent Katalin templom későbbi szentélyével a temetőfal szinte összeér, ám a kőfalat a Szent Imre templomtól kb. 2 m-re É-ra elbontották. A fal vonalát gondolatban meghosszabbítva jól látható, hogy a 17. századi szentély alá futna be, tehát annak építésekor útban volt, ezért köveit kitermelték. A temetőfal a Szent Imre templomtól D-re ásott szondában már nem jelentkezett, így bizonyos, hogy a templom alatt Ny felé bekanyarodva ért véget.

A temetőfal a Szent Katalin templom második periódusának alapfalai előtt Ny-i irányban, szögletes formában, 40 cm szélességben kissé kiszélesedik. Ennek a kiugrásnak az értelmezéséhez több ilyen szakasz kibontására lenne szükség. A Bakay Kornél által vezetett ásatáson K-i irányban, tehát a fal város felé eső oldalán dokumentáltak hasonló falszakaszokat, amelyeket a fal erősítésével hoztak kapcsolatba. Egyelőre a kérdés megválaszolásához kevés adattal rendelkezünk.

Az 1982-es ásatás összesítő rajzából kiderült, hogy Bakay Kornél megkutatta a Szent Jakab templom szentélyének teljes D-i és K-i oldalát, és csak a szentély É-i és ÉK-i részén számíthatunk bolygatatlan rétegsorokra. Az É felől nézve két, épülettel nem fedett, érintetlen pillérközből a szentély hossz tengelyében lévő kutatuk meg (5. szonda). Itt – a Szent Katalintól É-ra eső szakaszhoz hasonlóan – az altalajig egyetlen bolygatott réteget dokumentáltunk, melyben a felső rétegekben egy É-D-i és egy D-É-i, lentebb több Ny-K-i tájolással eltemetett, melléklet nélküli halottat bontottunk ki. A két főső, számos szeggel összeillesztett koporsókban nyugvó vázat minden bizonnyal már a kora újkorban, a 16. sz. után temették el, erről tanúskodik a főső víz beomlott koporsójának tetején, a koporsón kívül előkerült esztergált csont pártáövmevívő. A két főső sír rendhagyó tájolásának az is oka lehet, hogy a temetőfal közelsége miatt Ny-K-i irányban a halottak nem értek volna el (a korábbi korokban ez a koporsó irány nem is lett volna elfogadható). Amikor tehát a főső rétegekben nyugvó halottakat temették, a gótikus szentélynek és a temetőfalnak is állnia kellett. A Ny-K-i tájolású vázak koponyáját a Szent Jakab templom szentélyének bővítésekor semmisítették meg.

Az ásatás jelentősebb, most meghatározható leletei között szerepel egy, a Szent Imre templom szentélyének alapfalai mellől másodlagos helyzetből előkerült cserépüst peremtöredéke, amely az egyetlen, valószínűsíthetően a város alapításának évszázadából származó leletünk. Kőszegen ritka a város alapításának korszakából származó leletanyag. Holl Imre az Öregbástya környezetében talált két darab szórvány töredéket a 60-as években. Eddigi ismereteink szerint in situ, rétegből csak az Alsókapu-torony ásatásából került elő ilyen lelet 2006-ban B. Benkhard Lilla és Ilon Gábor ásatásán.

Másodlagos helyzetből néhány, szintén a 13. századra tehető fazékvállat is találtunk. Hasonlóan átforgatott földből került elő egy, a 14. századra datálható szürkésfehér kiöntőcsöves kancsóperem. A 15. sz. végére datálható egy, a Szent Imre templom D-i felénél előkerült bepecsételt kerámiapohár apró töredéke, amelyhez hasonlóakat Holl Imre szép számmal talált a kőszegi alsóvár ásatásakor. Szintén a 15. századra tehető a Szent Jakab templom szentélyénél szórványként előkerült pártáöv mevívőpálcája, valamint az osszárium leégett maradványából származó eddig meghatározott érme. Számos, főképp zöld mázas, ill. mázatlan kályhacsempe-töredéket is találtunk. Ezekon felül a templomok

közvetlen közeléből kerültek elő üveg ablakszemek darabjai, a templom körüli temető átforgatott leletei közül bronztűk, patkó- és vasszegtöredékek, csontkari-ka töredéke, valamint egy késő középkori, aranyszállal átszőtt paszomány jó állapotban fennmaradt 10–12 cm hosszú darabja. Az ásatás majd mindegyik szondájában találtunk kelta kerámiát, objektumot azonosítani azonban eddig nem volt módunk.

B. BENKHARD LILLA – PAP ILDIKÓ KATALIN

285. Kőszeg, Jurisics-vár

(KÖH 41753)

(Vas megye) Kk

A Jurisics-vár rekonstrukciós engedélyezési munkáihoz kapcsolódóan 2009. november 24. és december 21. között az épületen belül régészeti feltárásokat végeztünk, öt különböző adottságú helyszínen, összesen 69 m²-en.

Északi szárny: A mai É-i szárny az újkorban épült, É-i fala a 13. századi palota D-i külső falával azonos, s a szárny belsejébe foglalták a 13. századi homlokzat előtti tornyot. A homlokzat elé a torony mellett Ny-ra egy utólagos épületrész épült, melyet a korábbi kutatások alapján a 16. századra keltezhetünk. Ismert volt a 13. századi homlokzat K-i végén becsatlakozó, azzal egyidős É-D irányú fal, ám itt korábban feltárássra nem volt mód.

Feltárásaink során a 13. századi palotaszárny DNy-i sarkához befutó ferde alapozást találtunk, mely ferde saroktámpillér maradványaként azonosítható. Az alapfalhoz hozzáépült a 15. sz. első felére keltezett Ny-i palotaszárny fala, melyet szélesen kiugró alapozása is megkülönböztetett a 13. századi falaktól. Feltártuk a 13. századi torony DNy-i sarkán állt elbontott támpillér alapozását is. Az újkori É-i szárny udvar felőli falának és több elbontott belső falának, ill. lépcsőjének alapozását teljes alapozási mélységükben feltártuk. A torony K-i fala és a palotaszárny által közrefogott sarokban újkori árnyékszékakna részletét bontottuk ki.

A feltárást helyenként különböző mélységben a talajvíz szintjén fejeztük be, bár több helyen ennél még valamivel mélyebben is lehetnek, ill. vannak régészeti jelenségek. A terület ÉK-i sarkában egy helyen feltártuk a 13. századi falak alapozásának teljes mélységét.

A DK-i falszoros két pinceszinti helyisége: Ezeket az 1960-as években alakították ki. Itt a falszoros külső falát megelőző, ismeretlen kiterjedésű visszabontott fal alapozásrészletét tártuk fel. A sekélyre alapozott modern falak a régészetileg bolygatatlan altalajon állnak.

A DK-i falszoros emelt padlószintű raktárhelyisége: Itt két szelvényt nyitottunk, mert padlószint-süllyesztést terveztek a szomszédos két helyiség padlószintjéig. A 13. századi külső várfal alapozását teljes mélységéig feltárva itt is a talajvíz jelentkezett. A helyiség DNy-i sarkában a késő középkori külső fallal egybeépült osztófalat találtunk, mely egy szinte teljesen elbontott korábbi, feltehetőleg a maival párhuzamos kőfal maradványára épült rá.

A 13. századi ÉNy-i torony emelete: Feltöltött földszintje feltárva és nyílásokkal áttörve átjáróként szolgálna a terv szerint. A laza sít betöltés alatt a Ny-i falon padkát találtunk, mely a földszint feletti födém befogadására készülhetett.

Az ÉNy-i torony melletti helyiség: Ez a tér a 13. századi ÉNy-i torony és az É-i palota között helyezkedik el, feltehetőleg utólag foglalták épületbelsőbe. A feltárás során vastag kora újkori hulladékra találtunk a felszín alatt, mely azt erősíti meg, hogy itt hulladékkal fokozatosan feltöltött belső udvar lehetett. A 4–5. sz. területeken igazoltuk, hogy a két helyiségben nincs boltozat, így a feltárás elvégezhető az emeletről kiindulva.

Konzulens: B. Benkhard Lilla régész.

Munkatársak: Radics András, Wolf Ernő régésztechnikusok; Laczi Orsolya, László Emese, Nagy László, Nagy Szabolcs, Pető Zsuzsa, Schneider Ágnes régészhallgatók.

RÁCZ MIKLÓS

286. Kőszeg, Kőszegfalvi rétek (KÖH 68997)

(Vas megye) U, R, B, A, Kö

2009. március 23. és június 4. között megelőző feltárást végzett a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat a lukácsházi árvízcsúcs-csökkenő tározó építéséhez kapcsolódóan. A feltárt terület 13 068 m² volt.

A lelőhely a 87. sz. főúttól Ny-ra lévő É-D irányú dombháton található. A humuszolás során a kijelölt terület ÉNy-i részén nem dokumentáltunk régészeti jelenségeket, ezért ezen a területen nem is humuszoltunk le teljes egészében. A terület közepén, annak teljes hosszában (É-D) megfigyeltünk egy sötétszürke, téglatormelékes, faszenes betöltésű lefolyást, ami 3–5 m széles. Ettől Ny-ra nem került elő semmilyen jelenség. A negatív részt két talajszondával kutattuk meg. A szürke lefolyást egy Ny-K irányú szondával vágtuk át, és kiderült, hogy a kb. 25–35 cm vastag réteg alatt jelentkezett az altalaj, és benne a régészeti jelenségek.

A humuszolt felszínen a legkorábbi, a Lengyel III. időszakra datálható telepjelenségek főleg az ásatás É-i részén találhatóak, amelyekből nagy mennyiségű kerámia került elől. Az ásatás DK-i részén, egy nagyméretű rézkori, a Balaton-Lasinja-kultúrához köthető gödröt tárunk fel, melyből nagy mennyiségű változatos kerámiaanyag, kőbaltatöredékek és egy csiszolt kőgyöngy került elő.

A rézkori gödörtől Ny-ra, még a domboldal magasabb részén számos bronzkori gödröt és cölöplyukat dokumentáltunk. Szintén ezen a területen tártunk fel négy kora avar kori sírt, amelyek közül kettő tartalmazott jelentősebb leletanyagot. Az egyikben 145 gyöngy és két bronz, gömb-sorcúngós fülbevaló, a másikban 84 gyöngy (rúd és szemesgyöngyök), bronz karperec-töredék, bronzgyűrű és több kisebb tárgy volt.

Legnagyobb számban középkori telepjelenségek kerültek felszínre. A 13–14. századi kerámiaanyag mellett nagy mennyiségű, másodlagosan felhasznált

római tegula és imbrex, valamint három vassarkantyú került elő. A korszak objektumai közül három csoportot részletesebben ismertettünk.

Egy négy kemencéből álló kemencebodor esetében háromnál csak a sütőfelületet tudtuk dokumentálni, a negyedik ezeknél jobb állapotban maradt meg. Palástja beomlott, de így is sikerült dokumentálni: alapját nagyobb kövekkel rakták körbe, és K-i oldalán egy, kövekből kialakított, kisebb „ajtót” figyeltünk meg, ami előtt egy átégett felület (parázskihúzó) és hamusgödör volt. A platniját egyszer megújították. A kemencét egy nagyobb gödörben építették meg, és az öt hozzá köthető cölöplyuk alapján tetőszerkezete is volt. Két másik kemencénél is dokumentáltunk két-két cölöplyukat.

Egy nagyméretű gödörkomplexumból a gyér leletanyag (főleg téglák, kő, paticskák és néhány kerámia) kíséretében, került elő egy folyadéktároló edény lőfejt mintázó, plasztikus kidolgozású kiöntőcsöve.

Egy kb. 12×12 m nagyságú kőépület alapozására az É-i bekötőút humuszolása során bukkantunk. A fal alapozását 5–10 cm vastag habarcsos-kavicsos réteg, és erre rakott vegyes falazású egy-két sor kő, téglák alkotja. A fal bontása során egyértelmű datáló lelet nem került elő. Az épület belsejében 36 különböző korú cölöplyukat találtunk. Ezek közül 4 hasonló méretű, betöltésű és az épület sarkaival megegyező tájolással helyezkedett el. Valószínűleg a tetőszerkezet tartó oszlopai lehettek. A cölöpök feltárása során egy késő középkori peremtöredéket találtunk, ami valószínűleg az épületet is datálja.

Összegzésképp a 13 068 m²-nyi területen 101 gödröt, 159 cölöplyukat, 3 kemencét, 3 sütőfelületet, 4 árkot, 4 sírt és egy kőépület alapozását tártuk fel. A jelenségek a késő neolitikumtól a késő középkorig tartó többé-kevésbé folyamatos megtelepedésről tanúskodnak.

BASTICZ ZOLTÁN – EKE ISTVÁN

287. Kunfehértó, Alsófehértó

(Bács-Kiskun megye) I

A Kunfehértó belterületétől D-re, a nagy kiterjedésű Alsófehértó nevű határrész közepén, egy környezetéből szigetszerűen kiemelkedő dombháton, a Horvát Transzit gázszállító vezeték nyomvonalán terepbejárás során két lelőhelyet regisztráltunk, melyeken a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai megelőző feltárást végeztek.

HT-31. (KÖH 69427): 2009. augusztus 18–19-én a lelőhely ÉNy-i szélén, mintegy 55 m hosszán és 5 m szélességben kutattunk. A sárga, homokos altalajon – mely a területen mélyített geológiai szondánk alapján mintegy 150 cm vastag – 2 objektum folytja rajzolódott ki a nyésés során. Mindkét objektum Ny-K irányú, egyenesen szűkülő oldalfalú, egyenes aljú, lelet nélküli árokalj.

HT-32. (KÖH 69429): Augusztus 18-án mintegy 25 m hosszán és 5 m szélességben, a lelőhely K-i szélén dolgoztunk. A sárga, homokos altalajon egy objektum folytját azonosítottuk a nyésés során. Az enyhén ovális

alakú, egyenesen szűkülő falú, egyenes aljú gödör betöltéséből leletanyag nem került elő, kora ismeretlen.

Munkatársak: Bottyán Katinka, Császi Dávid, Molnár Zsolt technikusok.

GULYÁS GYÖNGYI

288. Kunszállás, Péter-tanya (KÖH 61842)

(Bács-Kiskun megye) **B, Sza, A**

A Horvát Transzit gázszállító vezeték kivitelezéséhez kapcsolódó régészeti szakfelügyelet alkalmával azonosított lelőhely (HT-110) a település Ny-i határában elterülő, löszös-homokos háton fekszik. A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai 2009. november 9. és december 3. között végeztek feltárást a lelőhely 1107 m²-nyi felületén.

Munkánk során 141 stratigráfiai egységet és 130 objektumot dokumentáltunk, melyek zömét szarmata telepobjektumok tették ki, 3 bronzkori és 3 avar kori gödör mellett. A szarmata településen tárológödörökön kívül feltártunk 3 kutat és 3 letapasztott padlójú, csak részben a szelvény területére eső, földbe mélyített épületet is, mely utóbbiak közül az egyikben kemencét, hamusgödört és a tetőszerkezethez tartozó cölöphelyet is találtunk. A jelenségek köréből kiemelésre érdemes még egy szintén a szarmata időszakhoz köthető füstölő. Az előkerült nagy mennyiségű leletanyagból érdekesebb két, reliefes terra sigillata töredék, az egyiket kitért szárnyú sas, a másikon dárdát tartó harcos ábrázolása látható.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történeti elsődleges feldolgozásukat követően a kecskeméti Katona József Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Czegléczki Tibor, Szabados György, Szöllősi Géza technikusok.

DEÁK ANDREA

289. Kunszentmiklós, Szennyvíztelep (KÖH 73115)

(Bács-Kiskun megye) **Sza, Kk**

2009. október 15-én Kunszentmiklós szennyvízcsatornázásának nyomvonalán örökségvédelmi hatástanulmány készítéséhez kapcsolódóan végeztünk terepbejárást, mely során a tervezett nyomvonal mindkét oldalát 20-20 m szélességben vizsgáltuk. Összességében a külterületi szakasznak kb. 20-25%-a bizonyult hatékony terepbejárásra alkalmasnak. A tervezett beruházás belterületen a meglévő utcahálózatot követte, a külterületi szakasz műút mellett húzódtott, ill. a már korábban megépített szennyvíztisztító telep területét érintette.

Munkánk során egy új lelőhelyet azonosítottunk melyről szarmata és középkori anyagot gyűjtöttünk.

Munkatársak: Sultis László régésztechnikus, Bodnár Zoltán térinformatikus.

PARDITKA GYÖRGYI

290. Lakitelek, Kápolnahalom (KÖH 72713)

(Bács-Kiskun megye) **Kk**

2009. november 15-én bejelentés alapján helyszíni szemlét végeztem Lakitelek belterületén, az egykori Szikra Tsz. központi épületei közelében, ahol középkori templom maradványai mutatkoztak. Egy viszonylag enyhébb kiemelkedésen helyezkedhet el az egykori kőépület. A kőfalak/alapok megtalálásakor leálltak a további munkavégzéssel. Az erdő ezen része nem telepített, így talajlazítás alá sem esett a domb területe. Ezt megerősíteni látszik az a környékbeli középkori templomos lelőhelyekkel szemben egyedülálló helyzet is, hogy kőalapok, esetleg kőfalak is mutatkoztak a felszínen.

A templomhoz tartozó települést teljesen nem jártuk be, de valószínűsíthetően az egykori tiszai ártérhez és az azzal haladó Királyi Főúthoz szervesen kapcsolódva ÉK-DNy irányban fekszik a magaslaton végig. A középkori lelőhely kétségtelenül azonosítható a középkori, kora újkori forrásokból ismert Felső Alpárral.

A helyszín jelentőségét mutatja, hogy már Lázár deák 1520 körüli térképén is szerepel. A II. katonai felmérésen az egykori templom már csak földrajzi névként mutatkozik. A 19. sz. közepére ezek szerint nagyobb részét már elhordták. Az 1930-as évek folyamán Szabó Kálmán bizonyosan kutatott a helyszínen, erről térképmelléklete is árulkodik. Eredményeiről nem sokat tudunk, maga a helyszín is elveszett volt eddig az örökségvédelem szempontjából.

ROSTA SZABOLCS

291. Lakitelek határa

(Bács-Kiskun megye) **Sza, Kk, Kú**

2009. október 19. és november 20. között az M44 gyorsforgalmi autópályát Kecskemét-Tiszaújváros nyomvonalszakaszán örökségvédelmi hatástanulmány készítéséhez kapcsolódóan végeztünk terepbejárásokat. A tervezett autópályán jelenleg két lehetséges nyomvonalváltozata van. Az É-i 31,1 km, a D-i 37,3 km hosszú. A tervezett tengely, valamint a fel- és lehajtók mindkét oldalát 100-100 m szélességben vizsgáltuk. A nyomvonalszakasz teljes egészében külterületen, új nyomvonalon húzódik és többségében mezőgazdasági területeket érint, mindössze 45-50%-a bizonyult hatékony terepbejárásra alkalmasnak.

Lakitelek közigazgatási területén 6 új lelőhelyet azonosítottunk: *Kovács-tanya I. és II.; Illés-tanya; Bódványdűlő (Tasi-éri-főcsatorna); Lakitelek-tisza-kécskei összekötő út II.; Felső-alpári-dűlő (Hajnal-tanyától É-ra)* (KÖH 72829, 72831, 72833, 72835, 72837, 72849). A szarmata, középkori és kora újkori leletanyagfelszíni telepnyomra utalt.

Munkatársak: Kékegyi Dorottya, Sultis László, Frank Tamás, Ollai Tibor, Alács Attila, Pál Róbert, Takács Gábor, Bárdos Nándor régésztechnikusok, Paja László antropológus.

PARDITKA GYÖRGYI

292. Lábod határa

(Somogy megye) Á, Kö

2009 áprilisában a 68. sz. főút tervezett burkolat-megerősítését megelőzően terepbejárást végeztünk az út három szakaszán, Barcs, Csokonyavisonta, Görgeteg, Lábod, Nagyatád határában, összesen 17,6 km hosszúságban, a nyomvonalszakaszok mindkét oldalán. A nyomvonal legnagyobb részt régészetileg érdektelen területen, a vízfolyásoktól távol halad, a nyomvonalat érintően összesen két helyszínen, két egymás melletti homokdombon találtuk egy-egy kisebb Árpád-kori telep nyomát, Lábod déli határában (Malmi-rétek KÖH 67109 és Kápolna-dűlő KÖH 67107).

A terepbejárás során a középkori Lábod falu lokalizálását is sikerült elvégeznünk, azonosítottuk középkori templomának helyét, amit az I. katonai felmérés is jelöl, és a körülötte elhelyezkedő település nyomait (KÖH 67113).

Megvizsgáltuk a Lábodhoz tartozó Hosszúfalú 13. századi templomát, amely barokk átépítéssel a hosszúfalvi temetőben ma is áll (KÖH 67111).

STIBRÁNYI MÁTÉ

293. Lánycsók, Gata-Csotola

(KÖH 33254)

(Baranya megye) U, R, B, LT, A?, H, Á

2008. augusztus 4. és december 8., majd 2009. március 23. és április 27. között elvégeztük az M6 TO-67 jelű régészeti lelőhelyen, a 0140/7, 0140/17, 0145/2, 0149/9, 0150/3, 0151/2 hrsz. ingatlanokon a megelőző feltárást. A feltárt terület 34 861 m² nagyságú volt.

A lelőhely Lánycsók határában, Kisnyárad mellett található, egy D-i fekvésű domboldalon. A feltárást a lelőhelyet É-D-i irányba szelő M6 autópálya nyomvonalán kívül, az azt keresztező S alakú 1885. földút ill. részben az 1885. földúttal, részben az autópályával párhuzamosan futó 1881. és 1884. földutak területén zajlott. A lelőhely 2002-ben a Baranya Megyei Múzeum Igazgatósága által végzett terepbejáráson került elő; 2007. március–november folyamán 20 509 m²-nyi területet tártak fel. Már akkor sejthető volt, hogy a lelőhely folytatódik É-i irányba. A 2008–2009. évi kutatás alapvetően a lelőhely középső és az É-i részét érintette. A lelőhely kiterjedése bizonytalan, csak É-i szélét tudtuk egyértelműen meghatározni.

A terület É-i harmadában feltártunk egy sávot, melyben viszonylag sűrűn különböző méretű bronzkori gödrök, árkok és néhány népvándorlás kori sír került elő. Ettől É-ra egy 750 m² kiterjedésű, mély (1,5–3 m) bronzkori gödörkomplexum került elő. A lelőhelyet É-on egy keskeny árok zárta le, D-i felében sűrűsödtek a régészeti jelenségek és a bronzkoriak mellett megjelentek a korai neolitikum időszakából származó objektumok is.

A főpályától K-re eső részen, az 1881. út területén viszonylag ritkán mutatkoztak az őskori jelenségek, köztük egy zsugorított vázas sír. Az 1885. út K-i részén

a kisebb gödrök mellett három óriási, 2 m-es mélységet elérő gödörkomplexum jelentkezett, amelynek 200–300 m² területe ért a szelvénybe.

A főpálya mellett Ny-i irányban található földutak területén, annak K-i felében szinte összefüggően jelentkeztek az objektumok, amelyek foltjai sokszor már a szubhumuszban kirajzolódtak. Nagyméretű neolitikum jelenségek mellett egy 1200 m² kiterjedésű bronzkori gödörkomplexum és sok kisebb neolitikum és bronzkori gödör mellett a középső részen őskori jelenségekre ráásott honfoglalás kori, Árpád-kori temető található.

2009-ben a korábban szállítóútként használt részt tártuk fel az 1884. földút területén. A terület É-i részén kisebb-nagyobb bronzkori és korai neolitikum gödrök és cölöplyukak kerültek elő. A középső részen egy nagyméretű mély bronzkori gödörkomplexum szelvényünkbe eső kb. 270 m²-es részét tárhattuk fel. A D-i részen egyre sűrűbben jelentkeztek a bronzkor mellett rézkori és kelta régészeti jelenségek.

Összesen 524 objektumot tártunk fel. A 251 gödörből 22 neolitikum, 4 rézkori, 25 bronzkori, 133 mészbetétes, 25 őskori, 2 kelta, 2 modern kori, 38 bizonytalan korú. A 16 gödörbokról közül 2 neolitikum, 1 bronzkori, 12 mészbetétes, 1 őskori. A 9 óriási bronzkori gödörkomplexum a mészbetétes kultúra emléke. A 75 cölöplyukból 6 neolitikum, 24 bronzkori, 9 mészbetétes, 6 őskori, 30 bizonytalan korú. A 20 árok közül 2 neolitikum, 4 bronzkori, 7 mészbetétes, 6 őskori, 1 népvándorlás kori. Az 5 omladékból 1 őskori, 4 mészbetétes; az 5 kemence/tűzhely közül 2 neolitikum, 2 mészbetétes, bronzkori. A 143 db sír/gödörhulla közül 4 neolitikum, 2 őskori, 4 népvándorlás kori, 128 pedig 10–11. századi.

A *korai neolitikum* időszakából (Starčevo-kultúra) származnak a legkorábbi objektumok, amelyek a lelőhely középső és Ny-i részén találhatók. A többségében nagyméretű, amorf gödrökből nagy mennyiségű kerámia, alacsony csőtálas tálak, rátett barbotinnal, teljes felületén körömbenyomkodással, ujjbenyomkodással tagolt bordákkal díszített töredékek kerültek elő, ezenkívül áglyenymatos tapasztásdarabok, állatcsont, agyagnehezékek. A gödrökben több zsugorított emberi csontvázat is találtunk.

Az 1884. földút ÉÉNy-i részén kisebb területen, közvetlenül a szántott humusz alatt *rézkori* edények töredékei kerültek elő, köztük egy tál alján kevés állatcsonttal. Ez a leletanyag nem objektumból került elő, valószínűleg itt az egykori járósínt fogtuk meg. Rézkori gödrök az 1884. földút D-i végénél kerültek elő.

A feltárt rész teljes területén a legnagyobb számban a *középső bronzkori* dunántúli mészbetétes edények népehez köthető jelenségek kerültek elő. A lelőhelyet és a bronzkori települést É-on egy árok határolta; D felé haladva a jelenségek sűrűsödtek. A kisebb méretű gödrök, cölöplyukak és árkok mellett 9 nagyméretű, 500–1500 m² kiterjedésű, 2–3,5 m mélységű gödörkomplexumot alakítottak ki. A leletanyag itt is főleg kerámia, a durva házikerámia mellett finom, vékony falú, többségében mészbetétes díszítéssel ellátott edények töredékei. Ezen

kívül nagy mennyiségű állatcsont, néhány csonteszköz és csiszolt kőeszköz, orsógombok, néhány hegedű alakú idol (többsége az 1715. gödörkomplexum ÉNy-i részéből), kevés bronztöredék került elő. Az egyik ÉK–DNy-i irányba futó árokban öt emberi csontvázat találtunk. A vázak helyzete változó volt, a zsuporított, oldalra fektetett mellett háton, vagy a hasán fekvő, kicsavart kezű-lábú is került elő. A bronzkori jelenségek egy részében, néha a mészbetétes kerámiatöredékek mellett már késő bronzkorra utaló leletanyag is megjelent. A lelőhely DNy-i részén (az 1884. földút D-i végében) kelta leletanyag, kerámia mellett üveg karperec töredéke került elő méhkas alakú tárológödörből.

A főpálya D-i részén egy magányos 4–6 sz.-i Ny–K-i tájolású sírt találtunk csontfésű és bronzcsat melléklettel.

A főpálya É-i felében szórtan néhány *népvándorlás kori*, valószínűleg avar, nyújtott, háton fekvő, vázas sír is található. Mellékletként vascsat, vaskés, bronz karperec, gyöngyök, egy bronzcsipesz került elő belőlük.

A főpálya Ny-i részén egy kb. 30 m széles sávban, egy *honfoglalás kori* temető NyÉNy–KDK-i tájolású sírjai (128) sorokat alkotva jelentkeztek. Az emberi vázakat egészen sekélyen találtuk, nagyobb részük a humuszban, szubhumuszban helyezkedett el, emiatt a vázak sérültek, egyes részeik a helyükről elmozdultak. Jelentős a csecsemő-, ill. gyermeksírok száma, néha felnőtt mellé vagy alá/felé temetve. Szegény, köznépi temető viszonylag kevés melléklettel; főleg bronz, ritkábban ezüst hajkarikák, karperecek és gyűrűk, néhány ruha- és csizmaveret, vaskés, bőrlukasztó vasár és gyöngyök található a sírokban. Az egyik női sírban aranyozott csüngős és kerek ruhaveretek sorakoztak a nyakrésznél.

Munkatársak: Szabó Sándor, Gecse Tamás, Présel Ferenc Tamás, Vigh Attila, Fenyvesi Anita, Linzembold Csongor technikusok. A geodéziai felmérést a Meridián Kft. végezte.

VOICSEK VANDA

294. Látrány határa

(Somogy megye) R, B, Ró, Kk

2009. június 25-én a Dél-balatoni szennyvízrendszer kiépítése előtt hatástanulmány készítése céljából terepbejárást folytattunk a tervezett nyomvonalon.

Felső-mező (KÖH 71923): Balatonlellétől DK-re, a halastó előtt, az úttól D-re két helyen is cserepeket gyűjtöttünk, a rossz megfigyelési körülmények ellenére is. A két lelőhelyrészről csak egy sáv gyümölcsös választja el egymástól, ezért egy lelőhelynek tekintjük.

Köves-alja (KÖH 72009): A Látránytól ÉK-re lévő területen, 500 m hosszan bejárható kukoricában észleltük a lelőhelyet. Nagyobb mennyiségű kerámiát találtunk, közte őskori (badeni és urnamezős), sok római kori és késő középkori töredéket.

Munkatárs: Nyári Zsolt.

MOLNÁR ISTVÁN

295. Lengyeltóti, Rice-puszta

(KÖH 69879)

(Somogy megye) R

2009. július 13-án régészeti felügyelet során 3 rézkori objektumot figyeltünk meg a gázárokból. Az 1. sz. objektum K-i felét tudtuk feltárni. A tárológödör formája nem megállapítható, eredetileg kerek lehetett, fala meredek, alja egyenetlen. Bütykös fazéktöredékek, kihajló, egyenes peremtöredék, kevés vékony és vastag falú oldaltöredék, kevés kötötörredék, nagyon sok állatcsont, egy kagylótöredék mellett ép rézkés került elő belőle.

Munkatárs: Nyári Zsolt.

NÉMETH PÉTER GERGELY

296. Letkés, Ipoly-meder

(KÖH 70113)

(Pest megye) Ű

2009. augusztus 3-án vízitúrázás közben bődönhajót találtak az Ipoly egyik zátonyán. Időközben az emelkedő víz a hajót elmozdította, így a Börzsöny Múzeum Baráti Körének tagjai haladéktalanul a jobb part közelébe húzták a hajót, és kövekkel lesúlyozták. A biztonság kedvéért egy vaskaróhoz is kikötötték.

Szeptember 3-án megvizsgáltam a hajó környezetét. Mintegy 50 m-es szakaszon átfésültük a partot és a medret is. Másik hajót, leletet nem találtunk. A lelőhely egy gázló, amelyen alacsony vízálláskor csupán térdig ér a folyó. A hajó első felbukkanási helye a zátony teteje volt, a magyar oldalon. Mivel ez a helyszín könnyen belátható a partról és a víz felől is, valószínűleg nem ez az eredeti lelőhely, csupán a nyári áradás hozta ide a hajót valahonnan feljebből (mivel több zátony is van az Ipolyon, valószínűleg pár száz méteres távolságról lehet szó).

A hajó 5 m hosszú, kb. 50 cm széles, 30 cm magas, egyetlen tölgyből faragták ki. Alja és oldalfalai egyenesek. Keresztmetszete eredetileg négyszögletes volt. Az oldalfalak elvékonyodottak, és a legtöbb helyen csupán pár centiméter magasak. Ez a hajó leginkább veszélyeztetett része. A testet két borda merevítette, melyeket a rönk eredeti anyagából hagytak meg. Javításnak, szögelesnek, csapolásnak nem találtuk nyomát. A szögletes keresztmetszet arra utal, hogy a deszkaladikok formája hatással volt a készítőre, tehát nem az őskorban kell keresnünk a párhuzamait.

A szemle során dr. Grynaeus András mintát fűrt a fából. Még a szemle estéjén megkaptuk az eredményt, mely szerint a fa kivágásának legkorábbi lehetséges időpontja 1698. A hajót tehát valószínűleg a 18. sz. elején készítették és használták. Így feltételezhető, hogy régészeti korú lelet.

A hajót a figyelemnek és a folyónak is erősen kitett helyéről a part melletti, egy kevésbé jól látható területen lévő helyszínre helyeztük át. Kövekkel lesúlyoztuk, kötéllel kikötöttük. Mivel másodlagos helyzetben került elő, ezzel nem bolygattunk régészeti összefüggést, a lelet

fennmaradása szempontjából azonban ez volt az első szükséges lépés.

Október 5-én tapasztaltuk, hogy valaki elvágta a kötelet, kidobálta a köveket és elkezdte bevonszolni a roncsot a meder felé. A maradványokat a Baráti kör segítségével még aznap kiemeltük, ideiglenesen a szobi Tüzép-telepen helyeztük el, ahol őrizték. Másnap a „Dajcs” nevű, Szob melletti bányatóhoz vittük, ahol egy sík, kellően mély, a parttól nem távol eső részt kiválasztva elsüllyesztettük. Amíg a konzerválás feltételei megteremtődnek, ezen a helyen biztonságban van a hajó.

TÓTH JÁNOS ATTILA

297. Lickóvadamos, Kislickói-dűlő
(KÖH 37908)

(Zala megye) Ő

A Nagylengyel V–VI. blokk EOR művelés területét érintően (Ormándlak, Pálfiszeg, Gombosszeg, Lickóvadamos, Petrikeresztúr) a Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága örökségvédelmi hatástanulmányt készített, melynek részeként terepbejárást végeztünk. A beruházást hozzávetőleg 4,5 km átmérőjű körben, összesen 14 km hosszan tervezik. A közel kéttucat kút az É–D-i irányú Gellénházi- és Cserta-patak közé, lényegében a Nagylengyeli-patak két oldalára esik, Ormándlak belterületére és a szomszédos falvak határába.

A 2009 májusában elvégzett terepbejárásunk a tervezett nyomvonalon a részleges beépítettség és a növénytakaró miatt nem lehetett teljes. A korábbi kutatások és az adattári adatok alapján a területen nyilvánított 7, többségében É–D-i hossz tengelyű, hét különböző korszakba tartozó régészeti lelőhely közül hármon tudtunk leletanyagot gyűjteni, köztük a Kislickói-dűlőn, melynek kiterjedését is sikerült korrigálnunk.

Munkatárs: Császár Renáta, Simmer Lívia.

STRAUB PÉTER

298. Lövő, Várhely

(KÖH 46979)

(Győr-Moson-Sopron megye) Ő, Kö

A Lövő határában tervezett szélerőműpark építése miatt szükségessé vált terepbejárást 2009. május 4–5-én végeztük. A teljes mértékben mezőgazdaságilag művelt területen, a már ismert régészeti lelőhelyen őskori és középkori töredékeket gyűjtöttünk.

Munkatársak: Hetesi Szilvia, Koller Melinda régész, Hrivnák Péter Pál régésztechnikus.

FEKETE CSANÁD

299. Ludányhalászi, Söderbánya

(KÖH 32128)

(Nógrád megye) B, Szk

2009. április 16. és május 15. között az Nemzeti Kulturális Alap támogatásával feltárást végeztünk a település

határában található sóderbánya területén. A szelvény igazodott a 2006-ban és 2007-ben folyt kutatás szelvényeihez. A mintegy 1200 m²-nyi területen újabb késő bronzkori és szkíta településobjektumokat tártunk fel. Ezzel a három ásatási szezonban feltárt terület nagysága eléri a 6500 m²-t.

A késő bronzkori objektumok közül több gödör, igen gazdag leletanyaggal. Kiemelt fontosságú darabjai között kell megemlítenünk több bronzból készült szakállas nyílhegyet, agyag kocsikerékmodell, valamint egy díszített ember alakú idolt.

A szkíta telep jelenségei a korábbi években feltárt objektumokhoz hasonlóak. A házak egy része földbe mélyített ovális vagy kerek alaprajzú, ezekben tapasztott agyagpadlót egy esetben sem találtunk. Néhány házban a tető szerkezetét tartó oszlopok nyomait sem tudtuk megfigyelni. Egy sekélyebb ovális alaprajzú ház omladékát is feltártuk, az omladék között több kisebb, egybefüggő tapasztást dokumentáltunk. A település másik jellemző háztípusa a 2 sorban 3-3 cölöpön álló épület. A két eltérő háztípus egyikében sem találtunk tűzhelyre utaló nyomokat. A három ásatási idényben összesen 10 ház maradványait és gazdag leletanyagát dokumentáltuk, ezzel vidékünkön ez tekinthető a legnagyobb hasonló korú, (részben) feltárt településnek.

A szkíta leletanyag jellemzően kézzel formált kerámiából áll, az állatcsontok a savanyú kémhatású talaj miatt nagyon rossz megtartásúak. A kisleletek közül érdemes megemlítenünk több jó állapotban megmaradt vaskést, orsógombot, valamint egy szűrődény töredékeit.

Munkatárs: Veres Péter Gábor technikus.

GUBA SZILVIA

300. Lukácsháza, Gyalogúti-dűlő

(KÖH 42097)

(Vas megye) U, R, B, V, LT, A, Á

2009. szeptember 21. és október 22. között megelőző feltárást végeztünk a tervezett árvízcsúcs-csökkentő tározó területére eső lelőhelyen, a 077. hrsz. telken. A lehumuszolt terület 18 523 m² volt.

A feltáráshoz kijelölt terület a település belterületének É-i részénél helyezkedett el. A 87. sz., Kőszeg-felé vezető műút és a Gyöngyös patak által határolt területen, egy É–D-i irányú, a környezetéből néhány méterrel kiemelkedő teraszon. A feltárási terület a majdani töltés (gát) teljes szélességét felölelve, mintegy 350 m hosszan elnyúló terület volt. 2008 októberében a Basticz Zoltán által vezetett próbafeltárást során őskori és Árpád-kori településjelenségek kerültek elő.

Feltárást során 182 stratigráfiai számot osztottunk ki, melyek 144 objektumot alkottak. A felület É-i felén régészeti jelenségeket nehezen lehetett megfigyelni, a kézi nyésés során szórványosan őskori jellegű kerámiadarabok kerültek elő. A terület egy szárazabb, megtelepedésre alkalmas periódusának emléke lehet egy

vízvezető árok és négy gödör. D-i irányba, a magasabb térszín felé haladva az objektumok száma és sűrűsége is nőtt, a szürke talajt fokozatosan felváltotta a döntően sárga, néhol vörös színű, helyenként sóderlencsés erdőtalaj. Ezen a részen is kizárólag települési objektumok kerültek elő, legnagyobb számban cölöplyukak, különböző gödrök, két, a felületet teljes szélességében K-Ny-i irányban átszelő, egymással párhuzamosan futó vízvezető árok, továbbá kemencék és füstölők. Utóbbiak közül a legfontosabb egy Árpád-kori mészegető kemencepár. Kiemelkedik egy Árpád-kori hulladék-gödör, melyből a nagyobb mennyiségű kerámia mellett sarkantyú, vaskés, vasár (?) és vascsatok kerültek elő. A további objektumok a korai és a késő neolitikum (DVK, Lengyel), a késő bronzkor-kora vaskor (urnamezős), a java vaskor (LTC-D), az avar kor és az Árpád-kor időszakára keltezhetőek.

A feltárt objektumok a felület D-i részén mutattak sűrűsödést. A lelőhely DK-i irányban, a domb magasabb részén fekvő részei felé, a 87. sz. főút irányába folytatódik.

A leletanyag a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat szombathelyi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Savaria Múzeumba kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Bótsch Enikő, Halász Ferenc, Beck Tamás és Radics András régésztechnikusok, Ilon Gergely betanított terepi asszisztens. A geodéziai felmérést a KÖSZ Szombathelyi Geodéziai Csoport munkatársai végezték, Eke István vezetésével.

HORVÁTH CIPRIÁN

301. Maglód határa

(Pest megye) Ő, Sza, Á, Kö

A 31. sz. főút Pest megyei szakaszának (25+452-34+740 km-szelvény) szélesítését és burkolat-megerősítését megelőzően 2009. augusztus 10-11-én terepbejárást végeztünk. A nyomvonalat két nyilvántartott lelőhely érinti, a terepbejárás során további egy új lelőhelyet találtunk.

Kovács-dűlő (KÖH 53343): Bár távolabb található a nyomvonalától, de pontosítottuk a kiterjedését, mely ÉNy-i irányba még folytatódik és az Árpád-kori kerámia-töredékek mellett nagy mennyiségű őskori és szarmata cserepeket is gyűjtöttünk.

Tűzberek-puszta (KÖH 71855): Az új lelőhelyet Maglód K-i határában, a Nyomásfokozó állomás környékén azonosítottuk, ahol a szántásban nagy mennyiségű szarmata és középkori kerámiát találtunk. A lelőhely feltételezhetően DK felé továbbterjed, de ezen a területen a sűrű napraforgóvetés miatt nem tudtunk kutatni.

REMÉNYI LÁSZLÓ

302. Magy, Kauzsay-tanya

(KÖH 34853)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B, Szk, Á

A lelőhely az M3 autópálya Nyíregyháza-Vásárosnamény szakaszán, a Kauzsay-tanya településtől É-ra

helyezkedik el, egy K-Ny-i irányú kisebb dombháton. 2009-ben a mintegy 18 000 m²-nyi szondázott és megnyitott felületen közel 450 jelenséget azonosítottunk és tártunk fel, melyek kizárólag a lelőhely középső felület-szakaszán kerültek elő. Szórványos bronzkori és szkíta kori jelenségek mellett egy klasszikus Árpád-kori településrészlet került elő. A feltárt településrészleten többek között 20 félig földbe mélyített lakóépületet, két kutat, számos gödröt, vermet tártunk fel. A lakóházak többsége a rövidebb oldalak közepére ázott ágasfás-szelemenetes tetőszerkezetű, a sarkukban épített agyagkemencékkel. Lépcsős vagy meneteles bejáratuk többnyire a kemenccével szemben került elő. A házak egy része a szelemen-tartó ágasfák hiánya alapján feltehetően boronafalú lehetett. Az épületek egy része leégett, ami – a felület több szakaszán, a házak között előkerült égési-pusztulási rétegek alapján – külső támadás eredménye lehetett. Ehhez a külső támadáshoz köthető egy már korábban felhagyott lakóházba másodlagosan eltemetett gyermek melléklet nélküli K-Ny-i tájolású sírja is. Érdekességet jelent a gazdasági jellegű konstrukciók (árkok, karámok, istállók, külső kemencék) hiánya. A pusztulás után a falu nem települt újjá.

Az előkerült leletanyag döntő többsége kerámia, ill. állatcsont, de számottevő a fémanyag is. Ezek többnyire használati tárgyak (háztartási és mezőgazdasági eszközök), de mindezek mellett jelentős az előkerült sarkantyúk, nyílhegyek és ékszerek (elsősorban S-végű hajkarikák) száma is. A leletek alapján a 12–13. századra keltezhető település az okleveles anyagban Ómaggyal azonosítható.

KISS CSABA KÁLMÁN

303. Magyarbánhegyes, Hosszú-dűlő

(KÖH 71847)

(Békés megye) Sza, Á

A Magyarbánhegyes-Dél-1 jelű mélyfúrás helyén, a 064/48 hrsz. ingatlanon 2009. október 18-diki helyszíni szemlén Magyarbánhegyes belterületétől DNy-ra, a szélső utca vonalától közel 600 m-re, szinte egyenletesen lapos területen szarmata kori és nagyobb arányban Árpád-kori leletanyag fordult elő. A lelőhely teljes kiterjedése egyelőre bizonytalan.

SZATMÁRI IMRE

304. Magyarbánhegyes, Iskola-dűlő

(KÖH 1443)

(Békés megye) Kk

2009. október 28-án Magyarbánhegyes külterületén végeztünk terepbejárást a szennyvízhálózat kiépítésével kapcsolatban. A nyomvonal belterületen az utcahálózatot követte, míg külterületen egy rövidebb szakasz húzódott a tervezett tisztítótelepig.

Munkánk eredményeképpen sikerült azonosítani a korábbi is ismert Iskola-dűlő lelőhelyet, melyről

újabb középkori leletek kerültek elő. A nyomvonal többi külterületi szakaszán, ill. a tervezett tisztító területén régészeti leletanyagot nem találtunk.

BÁCSMEGI GÁBOR

305. Magyarcsanád, Börcsök-dűlő

(Csongrád megye) A, Á

A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai 2009 tavaszán több ütemben megelőző feltárást végeztek a Magyar–Román gázszállító vezeték nyomvonalára eső lelőhelyeken.

MOL-37 (KÖH 42504): Május 13–21. között az Apátfalva és Magyarcsanád közötti községhatár közvetlen közelében egy nagy kiterjedésű, É-D-i irányú magaspart gerincén fekvő lelőhelyen kutattunk, összesen 1119 m²-en, melyből 483 m² bizonyult régészeti fedettnak. A kijelölt felületen 11 régészeti jelenséget, ill. ugyanennyi objektumot tudtunk elkülöníteni, melyből 8 kerítőárok, 3 pedig kisebb gödör volt. Leletanyaggal kezelt, Árpád-kori (11–13. sz.) jelenség mindössze 3 volt a területen, míg egy kisebb gödörnek a korszakhoz való tartozása kérdéses maradt. A leletekben leggazdagabb objektum egy mély, a dombtetőn előkerült árokszakasz volt. A mély, aknaszerű beásásból változatos kerámiaanyag, többek között fazekak és cserépüstök különböző, többnyire díszített típusai kerültek felszínre.

MOL-38 (KÖH 42505): Április 9–29. között összesen 1119 m²-en végeztük el a kutatást, melynek során 44 régészeti jelenséget, illetve 30 objektumot különítettünk el. Ezek ritkasan, a teljes kijelölt területen megtalálhatók voltak; a legnagyobb objektumsűrűséget a Ny-i szelvényszakaszban észleltük. A korszakolható objektumok kivétel nélkül a 7–8. századra datálható, avar kori településmaradványok. Többségük árokszakasz, melyek nagyobb hányada a telepen belül kerítő funkcióval bírhatott. Néhány esetben ezek szögletes teret vettek körül. Két árok nagyobb méretével tűnt ki a szelvény K-i harmadában. A többszörösen tagolt aljú árok egy jelentősebb léptékű, összefüggő struktúra részét képezhettek. Az objektumok közül 8 kisebb-nagyobb gödör volt, alakjuk változatos, aknaszerű és méhkas alakú is előfordult közöttük. A lelőhelyen feltárt telepjelenségek közül kiemelkedik egy földbe mélyített, 9 m² alapterületű épület. A házban megtaláltuk a tartócölöpök helyét, egy tűzhely nyomát, valamint az egyik sarokban egy bevájt katlantűzhelyet. A tűztér öblös beásásából vassalak-rögök, sütőharang- és fazéktöredékek kerültek elő. Az épületben a magas talajvízszint ellenére letaposott padlóréteget is észleltünk.

A leletek közül legjelentősebb egy 7 cm széles és 4 cm magas, épen fennmaradt, madár alakú, öntöttgelenek tartható tárgy. A leletanyag döntő részét képező kerámia zöme korongolt, vonaldíszes fazekakból és kézzel formált sütőharangokból származik. Gyakori volt a fémsalak is az objektumokban.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a szegedi Móra Ferenc Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Benedek András, Nagy Norbert, Takács Gábor technikusok.

PÓPITY DÁNIEL

306. Magyarcsanád határa

(Csongrád megye) Ő, Sza

2009. március 10. és április 2. közt helyszíni szemlét tartottunk az M43 autópálya Makó-országhatár közti szakaszán. A szemle célja a korábban (2005, Szalontai Csaba) már lokalizált lelőhelyek kiterjedésének ellenőrzése és esetleges pontosítása volt.

M43-49 (KÖH 52752): A lelőhely területén csupán újkori töredékeket gyűjtöttünk, régészeti leletanyagot nem találtunk.

M43-50 (KÖH 52754): A Börcsök-dűlő Ny-i felében, az előzőhöz közel lokalizált lelőhelyen, annak K-i és D-i részén nagyon szórványosan, de folyamatosan jelentkezett a szarmata leletanyag, míg Ny-i és a csanádpalotai út felőli szélén nagy intenzitásban gyűjtöttünk őskori és szarmata töredékeket. Déli és K-i irányban valamivel kisebbnek bizonyult, mint a Szalontai-féle bejárás.

M43-51 (KÖH 52756): Területén csupán újkori töredékeket találtunk (elszántott tanya).

Munkatársak: Koller Melinda, Hetesi Szilvia, Hrivnák Péter Pál.

FEKETE CSANÁD

307. Magyarkeszi, Lőtér

(KÖH 74611)

(Tolna megye) LT

2009 márciusában lakossági bejelentésre a valamikori katonai lőtér területén végeztünk helyszínelést, ahol még a tél folyamán egy kelta hamvasztásos urnasír maradványai kerültek elő. Az adatközlő elmondása alapján a fagyott földből kipiszkált és összetört urnát, ill. a hamvakat hátrahagyva csupán a fémtárgyakat gyűjtötték össze. A találással a helyszínen ellenőriztük az intenzíven pusztuló partfalat, ahol 2–3 régészeti korú beásást rögzítettünk is. Továbbá az otthagytott urna maradványai után is kutattunk, de a gaz, ill. a terület illegális szeméttelpepként való használata miatt ez sikertelen volt.

A leírás szerint az urna szélesebb szájú, keskeny nyakú, vállán körbefutó bordával díszített, szürke színű volt, amelybe a hamvak mellett az égetőtérről bekerült az elhunyt 2 darab bronz fibulája, emailos díszítésű, művészien kidolgozott csüngős bronz övlánca, ill. valamilyen vastárgy maradványa. A leletek a sírt, amely része lehet egy kelta temetőnek, egyértelműen a Kr. e. 3–2. sz. fordulójára, a La Tène/B időszakára kelteznek.

Munkatárs: K. Németh András.

CZÖVEK ATTILA

308. Magyarszombatfa, Hosszúföld-dűlő

(Vas megye) Kk, Kú

2009. áprilisban az Őrség területén kialakítandó gázvezeték tervezéséhez kapcsolódóan végeztünk terepbejárást.

Hosszúföld-dűlő I. (KÖH 70451): A lelőhely a műúttól Ny-ra 80–100 m-re, az SP1 jelű törésponttól DK-re 150 m-re helyezkedik el. Két nagyobb dombvonulat között egy kisebb völgy húzódik. A völgy nagyon vizenyős, szinte járhatatlan volt, helyenként összefüggő fű és réteg fedte a talajt. A dombokon a műút felé néhány jellegtelen, finoman soványított és gyorskorongon készült késő középkori–kora újkori kerámiatöredékeket találtunk.

Hosszúföld-dűlő II. (Meszes-föld, KÖH 70453): A lelőhely a műúttól K-re kb. 300 m-re, Magyarszombatfától É-ra, az SP1 és HHE-Baján DK-1 jelű töréspontok között helyezkedik el. A műúttól K-re folytatódik a Hosszúföld-dűlő I. nevű lelőhelynél megismert dombvonulat. A területet egy kisebb vizesárok szeli át, ennek K-i és Ny-i oldalán is késő középkori–kora újkori, szépen soványított és gyorskorongon készült kerámiatöredékeket gyűjtöttünk.

Munkatársak: Kőszegi Ádám, Isztin Gyula, Kolonits László régésztechnikusok, Kutasi Nikoletta könyvtáros-adattáros.

NAGY MARCELLA

309. Makó, Dáli-tanyák I.

KÖH 42499)

(Csongrád megye) Á

A Makótól 4,5 km-re, a Kövegyre vezető műút É-i oldalán, a Szárazér-csatornától K-re található lelőhelyet (MOL-34) a Magyar–Román gázszállító vezeték létesítéséhez kapcsolódó terepbejárással során fedezték fel. A 2009. május 11. és június 4. között a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai által végzett megelőző régészeti feltárás 740 m²-t érintett.

A kijelölt területen feltárt 3 árkot, 2 kemencét és egy gödröt az Árpád-korra keltezhetjük. Az árkok a Szárazér-csatornával párhuzamosan futottak, ami alapján azok feltehetően kerítő- és vízvezető árkokként értelmezhetők. A két kemencéből, ill. sütőfelületük alapozásából került elő a legtöbb kerámiaanyag (korongolt fazék- és bogrács-töredékek). Az ásatás során pontosítani tudtuk a régészeti lelőhely korábban meghatározott kiterjedését, viszont a keskeny kutatási terület nem volt alkalmas a település szerkezetének pontosabb megismerésére.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a szegedi Móra Ferenc Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Erdei Krisztina, Nagy Ferenc technikusok.

CZIFRA SZABOLCS

310. Makó, Dáli-tanyák II.

(KÖH 42500)

(Csongrád megye) Sza, Á

A Magyar–Román gázszállító vezeték Algyő–Nagylak közötti szakaszának építése kapcsán 2009. március 27. és április 2. között megelőző feltárást végeztünk a Makótól 5 km-re, a Sámson–Apátfalvi Szárazér-csatornától 450 m-re K-re található lelőhelyen (MOL-35). A nyomvonalon a 2003-ban végzett terepbejárással alapján feltárással kijelölt terület közel ÉNy–DK-i irányban, 7 m szélességben, mintegy 200 m hosszban, elnyújtott „S” alakban húzódott keresztül a lelőhely központi területén. A szakaszt a Makó–Kövegy közötti műutat kísérő csatornák, valamint egy kisebb tanyához vezető földút keresztezte. A közműveket kihagyva a feltárást 3 szelvényt szakaszban végezték el a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai.

Összesen 15 stratigráfiai egységet, ezekből pedig 9 objektumot különítettünk el. Munkánk során két, korban is elkülönülő térséget figyeltünk meg az ásatási területen belül. A feltárás K-i szelvényt szakaszának Ny-i, csatorna melletti, valamint a műúttól Ny-ra eső szelvény K-i végében csak késő szarmata kori telepobjektumok kerültek elő. A korszak jelenségei közül 3 árok, 2 pedig gödör volt; a párhuzamosan futó árkok az egykori telep K-i szélét jelölhetik. A leletanyag mennyiségének tekintetében különösen gazdag volt a K-i szelvényt szakaszban talált gödör. Ennek csak egy részletét lehetett feltárni, nagyobb hányada a kitűzött nyomvonalszakaszon túlrá esett. A szarmata kori objektumokból felszínre került leletek zöme kerámia, valamint állatcsont volt, kő- és fémanyag csak ritkán fordult elő. Az edénytöredékek közül jellegzetesek az apró kavicsos soványítású, fésűs vonalköteggel díszített, síkozott peremű fazekak. Fontos lelet egy lécdíszes töredék az egyik árokból. A sűrű színű, korongolt, felfényezett kerámia között több a kónikus falú tálakból származó darab.

A feltárt objektumok másik csoportja Árpád-kori megtelepedésre utal, melynek nyomait csak a középső szelvényt szakasz Ny-i harmadában azonosítottuk. Itt egy közel 15 m széles szakaszon 2 vízvezető vagy kerítőárok, egy gödör, valamint egy É–D-i tengelyű, téglalap alakú ház félig földbe mélyített struktúrája került elő. Az épületben a rövidebbik oldalak mentén padkák húzódtak. Ugyanitt egy-egy cölöphelyet is találtunk, amelyek az egykori nyeregtetőt jelezték. Az említett padkák közül a D-i oldalon fekvő közel 90 cm széles volt; ebbe ásták bele az említett tartócölöpök egyikét. A ház DNy-i sarkában egy összeroppant cserépiüst töredékeit bontottuk ki. Az épület közepén tűzhely, az ÉNy-i sarokba vájva pedig a fűtést szolgáló kemence került felszínre. A kemencét részben a szomszédos árok betöltésében alakították ki, ami alapján 2 fázist lehetett elkülöníteni az Árpád-kori objektumok között. A házban lejárati nyomát, tapasztott padlót nem tudtunk megfigyelni.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a szegedi Móra Ferenc Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Benedek András, Nagy Norbert, Takács Gábor technikusok.

PÓPITY DÁNIEL

311. Makó, Dáli-ugar M43-41
(KÖH 52732)

(Csongrád megye) B, Sza

A lelőhely Makótól K-re, az egykori Kossuth Tsz. majorjától ÉK-re 1100 m távolságban található, egy É-D-i löszhát D-i oldalán. A Magyar–Román gázszállító vezetékhez kapcsolódó megelőző régészeti feltárást a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai 2009. július 22–29. között, összesen 533 m²-en végezték el.

A nyesést követően 20 objektumot figyeltünk meg, melyek közül 16 középső bronzkori gödör és árok volt, egy cölöphely a betöltéséből előkerült kerámiatöredék alapján a szarmata korszakhoz kapcsolható, 3 objektum pedig recensnek bizonyult.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a szegedi Móra Ferenc Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Czigléczi Tibor, Szabados György, Szöllősi Géza technikusok.

DEÁK ANDREA

312. Makó, Dáli-ugar M43-42
(KÖH 52733)

(Csongrád megye) B, LT

A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai a Magyar–Román gázszállító vezeték építéséhez kapcsolódóan 2009. július 1–16. között végeztek feltárást a tervezett nyomvonal módosított szakaszának közepén található lelőhelyen.

Az 1996 m²-nyi feltárt felületen összesen 132 régészeti jelenséget figyeltünk meg, melyekhez 97 objektumot rendeltünk. Ugyan a korábbi, az autópálya építése kapcsán végzett terepbejárások eredményei főképpen egy szarmata kori településre utaltak a területen, munkánk során ennek a korszaknak nem találtuk nyomát.

A nyomvonal érintett, mintegy 500 m-nyi szakaszán a középső bronzkori Szőreg-Perjámos-kultúra egyrétegű telepéhez köthető jelenségek domináltak, néhány kelta kori telepnyom kíséretében. A bronzkori objektumok esetében szuperpozíciót nem figyeltünk meg. Az érintett nyomvonalszakasz két végén, egymástól 345 m-re feltehetően a telepet övező erődítés egy-egy nagyméretű, külső oldala felől lépcsősen lemélyedő, belső részén meredek árok részletét találtuk meg. Mélységük a mai felszíntől számítva 250–300 cm volt, szélességük elérte a 425 cm-t. Az árok részletek metszetük alakjában és betöltési rétegeikben is szinte teljes azonosságot mutattak, arra utalva, hogy valóban ugyanazon jelenség egy-egy részlete került elő. Az árkok által közrezárt területen bontottuk ki az objektumok döntő többségét. Délkelet felől utolsó azonosított objektumként az

árok a magaspart szélével párhuzamosan húzódott a szomszédos tanya épületei alá. Északnyugaton a visszakanyarodó árok vonalán túl, azaz az erődített telepen kívül csupán egy bronzkori gödröt és egy keskeny árkot dokumentáltunk. Figyelemre méltó jelenség, hogy az erődítés nemcsak a félsziget bejáratát zárta le, hanem a jelek szerint az egykor vízzel körbevett terület szélén is végighúzódtak. A két árokszakas által közrezárt, belső terület DK-i harmadában, az árok szélétől közel 120 m-es távolságig a jelenségek legtöbbször az egykori bronzkori járósínt lemélyedő egységeiként értelmeztük. A terület középső harmadától ÉNy felé előkerült objektumok már határozott foltként jelentkeztek az agyagos, sárga színű altalajon. A középső bronzkori gödrök kisebb üres térségekkel elválasztva, néha csoportokba rendeződve jelentkeztek, többségük méhkas alakú vagy tálszerűen lemélyedő, agyaggyerő, majd hulladéktároló funkciójú objektum volt. Gazdag leletanyaguk zömét kerámiatöredékek adták. A 83. sz. objektumban 2, egymás mellé helyezett edényt bontottunk ki. Egyik egy gömbös testű füles bögre, a másik egy böködött-karcolt díszű, kétfülű korsó. Sekélyen besimított, vonalas díszítésük több kisebb töredéken visszaköszönt. Szintén egy ép, füles korsó feküdt egy másik objektum alján, amelynek mását az erődítési árok ÉNy-i szakaszában találtuk meg.

Az erődített település ÉNy-i harmadában nagyméretű, tapasztott falú épületek állhattak; erre utaltak az ebben a térségben feltárt gödrök alján talált, falakhoz köthető tapasztásdarabok. Köztük három oldalról elsimított sarokrészlet, nagyobb, karvastagságú ág lenyomatát megőrzött darabok is vannak. Az itteni gödör csoport egyik objektumában, annak alján egy emberi koponyatető feküdt, a betöltéséből pedig egy csecsemő vázcsontjai kerültek felszínre; szintén koponyatetőt figyeltünk meg a szomszédos gödör alján is. Egy teljes emberi váz is napvilágot látott egy méhkas alakú gödör legalján. A K–Ny-i tengelyben, háton fekvő pozícióban, felhúzott lábbal elföldelt, erős csontozatú egyén karjai hátradobva feküdtek. Koponyáját a helyén, de hátrafordulva – kitört helyzetben(?) – találtuk. A vázcsontok mellett egy nagyobb falrészlet feküdt.

A területet a bronzkort követően a *La Tène* időszakban lakták, a lelőhelyen azonban csak néhány objektum köthető a korszakhoz. Ezek közül egy földbe mélyített padlójú épületrészlet emelhető ki a szelvény DK-i harmadában. A periódust reprezentáló leletanyag szintén csekély mennyiségű volt. A szelvény ÉNy-i harmadából szórványként korsóhoz köthető, két szálból csavart fültöredék került elő, több korongolt oldalrészlet mellett. Utóbbiak egyike egy kantharos formájú edény részlete volt.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a szegedi Móra Ferenc Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Benedek András, Nagy Norbert, Takács Gábor technikusok.

PÓPITY DÁNIEL

313. Makó, Dáli-ugar VII.

(KÖH 72497)

(Csongrád megye) Á, I

A lelőhely Makótól K-i irányban, a Csanádpalota felé vezető műúttal párhuzamosan, mintegy 4 km távolságban fekszik. A 2003-ban elvégzett terepbejárások alapján Árpád-korinak meghatározott lelőhely (MOL-33) mintegy folytatólagosan követi a MOL-32 lelőhelyet. A 2009. május 11–13. között a Magyar–Román gázszállító vezeték építéséhez kapcsolódóan a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai által kutató terület a csatornát szegélyező töltésre merőlegesen, Ny-i irányban futott.

A feltárással érintett 230 m²-nyi területen 2 régészeti objektum került elő. Az egyik egy ÉK–DNY-i lefutású, keskeny árok, amely mintegy 2 m-t követően kifutott a szelvényből. Ebből az objektumból állatsont, kisméretű, csillámos homokkal soványított, vékony falú, durva kerámiatöredék, valamint egy kis darab patics került felszínre.

A másik objektum 110–130 cm széles, 25–40 cm mély, É–D-i irányú, valószínűleg kerítőárok lehetett. Az árok a szelvényt teljes szélességében kitöltötte, nagyméretű faltapasztás-darabok voltak benne. Az É-i részén egy későbbi, kettős kör alaprajzú, 150–170 cm mély, szabálytalan aljú, kevert humuszos betöltésű beásást találtunk, amelyben nagyméretű, korongolt, vékonyfalú, bekarcolt vonal- és körömcsipkedéses díszű, Árpád-kori fazéktöredékek feküdtek.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a szegedi Móra Ferenc Múzeumbakerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Scheinring Endre, Király Dávid technikusok.

FŰKÖH DÁNIEL

314. Makó, Dáli-ugar VIII.

(KÖH 71861)

(Csongrád megye) B, Sza

A Magyar–Román gázszállító vezeték módosított nyomvonalán, a 32+850 és a 32+468 km-szelvények között, szakfelügyelet során előkerült lelőhely (MOL-44) a Dáli-csatornától D-re, egy ÉNy–DK irányú magaslaton található. 2009. június 29. és július 10. között a lelőhely K-i, ÉK-i részén 1490 m²-en végeztek a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai régészeti feltárást.

A lelőhely ÉNy-i, lejtős részén az eredetileg 30–40 cm vastag humuszréteg alatt már látszódtak objektumfoltok, de azok alatt újabb beásásokat figyeltünk meg a bontás során, ezért miután a felső rétegben jelentkező objektumokat feltártuk, a területen újabb humuszolásra került sor kb. 120 m hosszan.

A sárgásbarna, agyagos altalajon a nyesések alkalmával összesen 82 objektum foltját különítettük el. A 89 stratigráfiai egység között 70 gödör, 13 árok, 3 cölöphely, egy műhely, egy kemence és egy sír volt, melyek közül

15 bronzkori, 34 késő szarmata, 40 pedig korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú.

A középső bronzkori telepjelenségek a lelőhely ÉNy-i részén, kb. 100 m hosszú területen, az említett egykori folyómeder D-i lejtőjén csoportosultak. A korszakhoz tartozó objektumok döntő része kerek, ovális vagy téglalap alakú, egyenesen szűkülő vagy egyenesen bővülő falú gödör, kisebb hányada É–D-i irányú, ívelten szűkülő falú, ívelt aljú vízvezető árok volt. A leletanyag jellegzetes darabjai a széles szalagfüles peremek és oldalak, átfúrt bütyökfüles perem- és seprűdiszes oldaltöredékek. Az egyik gödörben 4–5 edény darabjait tártuk fel. A telepobjektumok között egy kb. 1–2 éves gyermek K–Ny tájolású, zsugorított temetkezését bontottuk ki. A vázat bal oldalára fektették, mellékletet nem helyeztek mellé.

A lelőhely magasabban fekvő részén egyenletes sűrűségben jelentkeztek a késő szarmata kori telepobjektumok, melyek nagy hányadát a kerek alakú, egyenesen bővülő, egyenesen szűkülő vagy méhkas alakú gödrök alkották. A lelőhely DK-i szélén nagyméretű, 3–4 m átmérőjű bányagödröket, ill. egy 2,6 m széles, 1,3 m mély, É–D irányú árkot bontottunk ki. A lelőhely K-i szélén feküdt egy kerek gödör, melynek É-i szélébe 75 cm átmérőjű kemencét vájtak. Az egyetlen, téglalap alakú, a nyomvonalban csak részben feltárható műhely felső 20–30 cm-es betöltéséből jelentős mennyiségű szilikátsalak került felszínre. Az É–D, ill. az ÉNy–DK irányú, ívelten vagy egyenesen szűkülő falú árkokban viszonylag kevés, a gödrökben viszont igen sok lelet volt. Alacsony számban kerültek elő kézzel formált fazék-, bögre- és fedőtöredékek. A korongolt edénytöredékek között magas a szürke hombárokhoz, duzzadt és behúzott peremű tálakhoz, felső füles edényekhez, korsókhoz és a szemcsés soványítású fazekakhoz – vállán gyakran bekarcolt hullámvonal-díszítéssel – tartozó töredékek száma. Kevés őrlőkövet, edények aljából készített orsókarikát, ill. orsógombot találtunk, viszont magas a kerek alakúra csiszolt ún. zsetonok mennyisége. A műhelyből egy hosszúcsontból készített, négy oldalán megmunkált nyél is előkerült. Az egyik gödör ÉK-i felében, az aljtól 10–15 cm-re a betöltésben emberi koponya feküdt. Az állatsontok – jellemzően kecske-, kutya-, szarvasmarha-, szárnyas- és sertésmaradványok –, ill. a magas számban talált szilikát- és vassalak az egykor itt élők életmódjára utalnak.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a szegedi Móra Ferenc Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Bottyán Katinka, Császi Dávid, Molnár Zsolt technikusok.

GULYÁS GYÖNGYI

315. Makó, Gacsiba

(Csongrád megye) Ó?, N?, Sza, I

2009 tavaszán a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai megelőző feltárást végeztek a Magyar–Román gázszállító vezeték nyomvonalával érintett lelőhelyeken.

MOL-12 (KÖH 42434): A lelőhely Makótól ÉNy-ra 2,5 km-re, az Ürmösi-csatorna és a Gacsibai-csatorna között fekszik. 2009. május 19–21. között a lelőhely D-i részén, a sárgásbarna, agyagos altalajon 9 objektum foltját azonosítottuk a nyésés során. A 12 stratigráfiai egység között 6 gödör, 4 árok, egy ház és egy cölöphely volt, melyek közül 8 őskori vagy népvándorlás kori, 2 szarmata, 2 pedig korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú.

Az őskori vagy népvándorlás kori objektumok a lelőhely teljes megnyitott felületén megtalálhatók voltak, betöltésükből kis mennyiségű leletanyag, jellegtelen, kézzel formált edényekhez tartozó perem-, oldal- és aljtöredékek, valamint állatcsontok kerültek elő.

Az egyetlen, biztosan szarmata kori épületet a lelőhely Ny-i szakaszán tártuk fel. A Ny–K hossz tengelyű, egyenesen szűkülő falú ház ÉNy-i részében egy téglalap alakú cölöphelyet bontottunk ki.

MOL-15 (KÖH 42439): A lelőhely Makótól 1,5 km-re É-ra, a Hódmezővásárhely felé vezető műúttól Ny-ra fekszik. Április 24–29. között, ill. május 7–8-án a lelőhely D-i részén kutattunk. A lehumuszolt 556 m²-ből 302 m² bizonyult régészetiileg pozitívnak.

A barna, agyagos altalajon 14 objektum foltját figyeltük meg a nyésés során. A 15 stratigráfiai egység között 8 árok, 6 gödör és egy cölöphely volt, melyek közül 7 őskori, míg 8 korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú. A lelőhely kijelölt területének Ny-i szélétől 75–80 m-re öt objektum foltja jelentkezett egymástól 10–18 m-re. A K-i részen sűrűbben, egymástól 4–5 m-re kerültek elő a telepjelenségek. A telepobjektumok betöltéséből kis mennyiségű leletanyag, kézzel formált edényekhez tartozó oldaltöredékek és állatcsontok kerültek elő.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a szegedi Móra Ferenc Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Bottyán Katinka, Császi Dávid, Molnár Zsolt technikusok.

GULYÁS GYÖNGYI

316. Makó, Igási-járandó (KÖH 42472)

(Csongrád megye) Sza, Ú

A lelőhely Makótól ÉK-i irányba mintegy 5 km távolságban fekszik, közvetlenül a Békéscsaba felé vezető út mellett. A Magyar–Román gázszállító vezeték nyomvonalára a lelőhelyet a műútra merőlegesen, körülbelül É–D-i irányban szeli át. A lelőhelyet (MOL-25) a 2003–2004-ben végzett terepbejárások során szarmata korinak határozták meg. A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai által végzett megelőző feltárás a lelőhely É-i részén 4–7 m széles nyomvonalon, 1000 m² felületen történt 2009. május 26–27-én.

A régészeti objektumok a kutatott terület középső részén jelentkeztek, mintegy 50 m²-nyi területen. Az OBNR 1, SNR 1 azonosítóval és az OBNR 2, SNR

2 azonosítóval ellátott árkok ÉK–DNy-i lefutásúak, a nyomvonalat teljes szélességében kitöltve, párhuzamosan haladtak.

A csekély mennyiségű leletanyag – juhlábszárbból készült korcsolya, kézimalom felső forgókövének darabja, kevés számú szürke, vörös szendvicses törésű, durva felületű, finoman iszapolt, vékony falú, csillámos homokkal és samottal soványított kerámiatöredék – alapján az objektumok egy szarmata település részét képezhették.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a szegedi Móra Ferenc Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Scheinring Endre, Király Dávid technikusok.

FŰKÖH DÁNIEL

317. Makó, Igási-járandó II. (KÖH 42473)

(Csongrád megye) Sza, Ú

A lelőhely (MOL-26) Makótól 1,5 km-re, a Tótkomlóstra vezető műút Ny-i oldalán, egy régi Maros holtág partján fekszik. A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai a Magyar–Román gázszállító vezeték nyomvonalán 2009. május 15. és június 8. között 717 m² felületen megelőző feltárást végeztek.

A sárga, enyhén agyagos, homokos altalajon 17 objektum foltja rajzolódott ki. A jelenségekhez 6 gödör, 5 épület, 5 kemence, 3 sír, 2 cölöphely, egy körárok, egy árok, egy tűzhely és egy tűztér tartozott. Az objektumok közül 4 szarmata korinak, 21 újkorinak bizonyult.

A három, megközelítőleg D–É tájolású, lekerekített sarkú, téglalap alakú gödörrel rendelkező sír mindegyike rablott volt. Az SNR 23 sírt több szakaszból álló körárok kerítette. Két sírban férfi, egyben nő feküdt. A női sírban másodlagos helyzetben gyöngyöket, orsó gombot, vaskést és két bronzkarikát találtunk, a sír É-i végében, ill. a lábszárakon pedig a ruha aljának gyöngyös hímezését bontottuk ki. Az SNR 23 sírban a bolygatott csontok közül vaskés töredéke és egy vas övcsat került felszínre. Az SNR 25 sírban koporsó foltot figyeltünk meg. Ezt a temetkezést a többi sírtól eltérően csak részlegesen dűlték fel, a betöltésből vas lándzsahegy, vaskés, vas övcsat, vasfibula, bronzérme és egy ismeretlen rendeltetésű vastárgy került elő. A lábfej csontjai között egy korongolt edény feküdt.

A temetkezésektől távolabb, a lelőhely K-i részén egy újkorai tanyabokor néhány földbe ásott alapú épületét tártuk fel. Az objektumok mindegyikében találtunk tapasztott kemencét.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a szegedi Móra Ferenc Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Gulyás Gyöngyi régész, Bottyán Katinka, Császi Dávid, Erdei Krisztina, Molnár Zsolt, Nagy Ferenc technikusok.

CZIFRA SZABOLCS

318. Makó, Igási-ugar
(KÖH 42471)

(Csongrád megye) Á

A lelőhely Makótól É-ra kb. 2 km-re, egy egykori vízfolyást kísérő ÉNy-DK irányú dombháton fekszik. A Magyar-Román gázszállító vezeték nyomvonalán, a lelőhely (MOL-24) D-i részén, 370 m hosszan és 5-7 m szélességben 2009. április 10-17. között végeztek megelőző feltárást a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai.

A lelőhely nyomvonalba eső részén a nyésés során 16 objektum feltárását figyeltük meg. A 19 stratigráfiai egység között 14 árok és 5 gödör volt, melyek közül 14 Árpád-kori, 5 objektum pedig korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú. A megelőző feltárást megfigyeltek alapján úgy tűnik, hogy valójában két lelőhely fekszik a nyomvonal ezen szakaszán. Az egyik a feltárási terület Ny-i szélére lokalizálható, itt 3 gödör csoportosult. Ettől K-re, kb. 50 m hosszan a terület fedetlen volt. A másik lelőhely kb. 300 m hosszúságban húzódik a nyomvonalon. Ezen a szakaszon az objektumok egyenletes eloszlásban, egymástól 15-20 m-re jelentkeztek.

Az 5 gödör közül 3 kerek, egy lekerekített sarkú téglalap alakú, egyenesen szűkülő, vagy egyenesen bővülő falú tároló-, ill. hulladék-gödör. Az egyik alján két részleges kutyacsontvázat bontottunk ki. A feltárt terület középső szakaszán talált, 4,5 m széles gödör valószínűleg vízgűjtő lehetett, Ny-i és K-i irányból egy-egy árok torkollott bele. Az ívelten szűkülő falú, egyenes vagy ívelt aljú, vízelvezető vagy kerítőárkok É-D vagy Ny-K irányúak voltak. Az Árpád-kori objektumok betöltéséből főként bográcsohoz, kisebb számban fazekakhoz tartozó edénytöredékek, vassal és állatcsontok kerültek elő.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a szegedi Móra Ferenc Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Bottyán Katinka, Császi Dávid, Molnár Zsolt technikusok.

GULYÁS GYÖNGYI

319. Makó, Innenső Jángor III.

(KÖH 60114)

(Csongrád megye) B, LT, Sza, A, Á

A lelőhely Makótól É-ra, Makó és Óföldségek között, az egykori Jángor-ér K-Ny-i mederszakaszának D-i partján húzódik. A korábbi terepbejárások alkalmával a bányaművelésre kijelölt telken 5 kisebb lelőhelyet térképeztek fel. A bányászati tevékenység tervezett megkezdéséhez kapcsolódóan szükségessé vált azok kiterjedésének pontosabb körülhatárolása. A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai által az említett eret kísérő hátsó rész K-i részén fekvő 3. lelőhelyen 2008 telén megkezdett, majd 2009 tavaszán folytatódó próbafeltárások, ill. a tágabb területen – a bányacég által régészeti szakfelügyelet nélkül végrehajtott humuszolást követően – végzett terepszemléink során bebizonyosodott,

hogy a bányatelken található régészeti lelőhelyek a terepbejárások alkalmával dokumentálnál jóval nagyobb méretűek, ill. jelentős mértékben átfedik egymást. A 3. lelőhelyen a próbafeltárással vizsgált terület összesen 3344 m²-t tett ki. A szondaárkokban előkerült objektumok kibontását április 14. és május 15., valamint szeptember 30. és október 15. között végeztük el.

A bányaterületen több periódus településnyomait, ill. temetkezéseit azonosítottuk. A legkorábbi telepnyomok bronzkoriak. A *kora bronzkori* Makó-kultúra kerámialeletei a magaspart Ny-i oldalán kerültek elő, kis számban. A késő bronzkori leletanyag nagy területen szóródva az egész magasparton mutatkozott. A lelőhelyen végzett próbafeltárással szondaárkaiban ezen periódusokhoz köthetően csupán kevés jelenséget dokumentálhattunk. Az egyik, a bronzkor késői időszakára datálható gödörből a jelentős mennyiségű kerámialelet mellett egy tokos balta öntőformája is felszínre került.

A területen történt következő megtelepedésről a *kelta kori* kerámia-töredékek tanúskodnak, melyek főként a bányaterület Ny-i oldalán koncentráálódtak, egy gödör azonban a K-i oldalra, a 3. lelőhelyen nyitott egyik szondaárkokba esett.

Szarmata településnyomok az egész bányatelken előfordultak. A terra sigillataival 2-3. századra keltezhető tárolóvermeket a K-i részen, a 4-5. századi településnyomokat az egész területen regisztráltuk. A szarmata kori népesség temetkezései több ponton is jelentkeztek. A magaspart K-i felét érintő próbafeltárással szondaárkaiból egy temetkezés került elő. Ettől a sírtól Ny-ra 300-350 m-re, a szakfelügyelet nélkül megkezdett bányaműveletek során lehumuszolt területen terepszemléink alkalmával mintegy 10-12 körárokos temetkezés feltárását figyeltük meg. Ez utóbbi sírok és a szondaárkokban feltárt temetkezés közötti nagy távolság miatt valószínűleg legalább két szarmata kori temetővel számolhatunk a területen.

Az *avar kori* település a magaslat próbafeltárásokkal nem érintett Ny-i oldalán állhatott, míg a feltehetően ahhoz kapcsolódó temető a K-i részen terült el. A telepre egy, a bányaművelés során megsérült, kerámiával és állatcsontokkal kirakott sütőfelületű kemence utalt. A 3. lelőhelyen húzott szondaárkokba mintegy 30, ÉNy-DK tájolású, a 8. sz. második felére keltezhető temetkezés esett. A próbafeltárással eredményei arról vallanak, hogy a nagy sírszámú, soros elrendezésű temető mintegy 80×100 m-es területre terjedhetett ki. A gyermek-, női- és férfisírok mellett 3 lótemetkezést is feltártunk. Több, relatíve sekély mélységű gödörben fekvő csontvázat a bányaműveléshez kapcsolódó, szakfelügyelet nélkül végzett gépi humuszolás során megbolygattak. Néhány alkalommal az aknák lefedését szolgáló építmény nyomait figyeltük meg a hosszanti sírfalakban. A viszonylag szegényes mellékletezésű temetkezések közül 3 férfisír volt kiemelkedő, melyekben az áttört lemezes díszű övveretek mellett öntött veretek és szíjvégek is előfordultak. Az önálló gödrökbe eltemetett, felszerszámozott

lovak szíjazatát szintén lemezes és öntött veretekkel díszítették, az egyiklőtemetkezés fejhámján pedig öntött, aranyozott felületű vadkanfejek sorakoztak.

A magaspart legkésőbbi megtelepedési időszakára az *Árpád-kori* – ritkább típusú bográcsperemekből is származó – kerámiatöredékek utaltak.

A próbafeltárás nagy kiterjedésű, intenzív régészeti lelőhelyekre utaló eredményei miatt a megrendelő eltekintett a bánya megnyitásától, ezért további ásatásokra nem kerül sor a területen.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a szegedi Móra Ferenc Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Alács Attila, Bognár Margit, Frank Tamás, Kulcsár Kornél, Kulcsár Zoltán, Kulcsár Zoltánné technikusok.

HARGITAI ANDRÁS – SÓSKUTI KORNÉL

320. Makó, Járandó (KÖH 52731)

(Csongrád megye) B, Sza, Á, Ú

A lelőhely (M43-40) a királyhegyesi műút K-i és Ny-i oldalán, egy mára már kiszáradt folyómeder É-i és Ny-i magaspartján fekszik. A Magyar–Román gázszállító vezeték nyomvonalán, a lelőhely középső részén, 2009. július 24. és augusztus 11. között végeztek megelőző feltárást a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai, 2822 m²-en.

A sárgásbarna, agyagos, a magasparton homokos altalajon 140 objektum foltja rajzolódott ki a nyelés során. A 161 stratigráfiai egység között 113 gödör, 38 árok, 4 kemence, 3 cölöphely, egy sír, egy épület és egy cserépréteg volt, melyek közül 18 bronzkori, 44 szarmata, 34 Árpád-kori, 2 újkori, 63 pedig korhatározó lelet hiányában ismeretlen korú.

A *bronzkori* objektumok a lelőhely K-i részén, ill. a királyhegyesi úttól K-re, nagyjából 2 csoportban, egymástól 100–120 m-re helyezkedtek el. A leletanyag alapján a perióduson belül egy középső bronzkori és egy későbbi, a Gáva-kultúrához tartozó fázist lehetett elkülöníteni egymástól. Az objektumok nagy részét kerek vagy ovális alakú, egyenesen bővülő vagy egyenesen szűkülő falú gödrök alkották. Betöltésükből durva, vastag falú, seprűdíszes és feketére polírozott felületű finomkerámia került elő. Az egyik gödörben szűrőedény töredékei feküdtek, egy ovális alakú gödörben pedig két ép edényt, ill. egy harmadik fenéktöredékét bontottuk ki. A lelőhely K-i részén egy 420×300 cm nagyságú bányagödröt is találtunk. Az árkok általában ívelten szűkülő falú, ívelt aljú vízelvezető csatornák voltak.

A *szarmata kori* településobjektumok a királyhegyesi úttól K-re koncentráálódtak, jól megfigyelhetően egy magasabb homokdomb tetején és annak lejtőjén. A kerek átmérőjű, méhkas alakú, hamus, salakos betöltésű gödrökből nagy mennyiségű leletanyag került elő. Az élelem, majd hulladék tárolására használt objektumok

között egy nagyméretű bányagödröt is kibontottunk. A területen egyetlen, közel 6 m hosszú, ÉNy-DK-i tengelyű házat találtunk, közepén kerek alakú oszlophely volt. Az épület betöltésében kézzel formált, kormos fazék feküdt. Az egyik gödör betöltésének felső rétegében emberi koponyát, alján pedig lábszárcsontokat bontottunk ki. Egy másik objektumba 2 teljes kutyát helyeztek. A korabeli leletanyag jellemző darabjai a hombárokhoz, duzzadt és behúzott peremű tálakhoz, gömbtestű edényekhez, kézzel formált fazekakhoz, fedőkhöz tartozó töredékek, a kevés terra sigillata-, ill. amphoratöredék, továbbá egy római mázas dörzstál töredékei. Az állatcsontok között nagy számban voltak sertés-, szarvasmarha-, juh-, kutya- és szárnyasmaradványok. A használati tárgyak közül őrlő- és fenőkövek, kevés orsógomb és orsókarika, ill. vaskés említendő meg. Az egyik nagyméretű gödörben két ezüstdrótból sodort, mindkét végén hurokban visszahajlított fél-torques feküdt.

Az *Árpád-kori* objektumok az említett műút mindkét oldalán, csaknem a lelőhely teljes hosszában, egyenletes sűrűségben fordultak elő. A korszakhoz tartozó jelenségek mintegy fele kerek vagy ovális alakú, egyenesen szűkülő falú gödör, másik fele pedig ívelten szűkülő falú, ívelt aljú vízelvezető vagy kerítőárok volt. A műúthoz közel három szabadtéri kemence is felszínre került, melyek munkagödréhez egy vagy két kemencét is építettek. Az egyik kemence sütőfelülete alá cserépréteget helyeztek. Az Árpád-kori településobjektumok betöltéséből bogrács- és – gyakran bekarcolt csigavonallal vagy vállán ferde alakú bevagdálásokkal díszített – fazéktöredékek, állatcsontok, valamint az egyik gödörből egy vaskés csontnyele került elő.

Az ismeretlen korú objektumok közül az SNR 125 sírt érdemes kiemelni, mely a bronzkori településobjektumok között feküdt. A mezőgazdasági munkákkal javarészt elpusztított sír – a csontvázból mindösszesen a lábszárak maradtak meg – a jelenlegi járósinttől 40–50 cm-re jelentkezett, tájolása DNy-ÉK-i lehetett.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a szegedi Móra Ferenc Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Bottyán Katinka, Császi Dávid, Molnár Zsolt technikusok.

GULYÁS GYÖNGYI

321. Makó, Királyhegyesi út mellett (Csongrád megye) B, Sza, Á, Ú

A Makótól K-re létesülő Ipari Park melletti 25 ha-s területre eső lelőhelyeken végeztünk megelőző feltáráásokat 2009 folyamán.

Ipari Park 1. (KÖH 60057): A Mikócsai-járandóban terül el, az ipari park É-i szélét képező ÉNy-DK irányú dűlőút két oldalán, egy kiemelkedő, ÉNy-DK-i irányú dombháton. Az általunk megkutatott lelőhelyrészlet a dombvonulat DDNy-i részén terült el; D-i része már

egy vízenyős területbe, egy egykori vízfolyás (Maros egykori fattyúága) részben feltöltődött, de lényegesen alacsonyabb térszínébe megy át. A lelőhely ÉK-i felét 2008-ban az M43 autópálya építéséhez kapcsolódóan épülő Makót elkerülő út nyomvonalának megelőző feltárási munkálatai során már kutattuk (M43-29).

2009. augusztus 10. és szeptember 11. között 83 objektumot különítettünk el a feltárt 8036 m²-en. A lelőhely határait Ny, ÉNy és D-i irányban rögzítettük, DK felől azonban összeér a 2. lelőhellyel (Mikócsa-halom). A feltárt területen három régészeti korszak jelenségeivel találkoztunk. A Makó-kultúrát egy gödör képviselte. A lelőhelyen a szarmata kor objektumai domináltak, a leletanyag nélküli, ismeretlen korú objektumok nagyrésze is valószínűleg ide sorolható. Az objektumok között félig földbe mélyített házak (köztük az egyik falalapárkos), gödrök és kopolyakutak voltak. Egy gödörben gödörhulla maradványait találtuk. Az Árpád-kort kevés objektum képviselte: biztosan e korszakba sorolható egy bevált kemencés épület és egy előtérgödörös külső kemence.

Ipari Park 3. (KÖH 60064): A lelőhely a városból ki vezető Királyhegyesi műúttól D-re, a műút és a vasútvonal szögletében, a Mikócsa-halomtól mintegy 300 m-re NyÉNy-ra helyezkedik el. A területet régi meanderek, holtágak (Maros egykori fattyúága) ma már vízenyős-nádasos völgyei tagolják. E mély fekvésű medrekől alacsonyabb-magasabb, többé-kevésbé egymással is összefüggő löszös-homokos hátak emelkednek ki. A 3. lelőhely egy ilyen, NyÉNy–KDK-i irányú dombháton húzódik. A lelőhely DK-i irányban összeér a 2. lelőhellyel (Mikócsa-halom).

2009. augusztus 10–19. és október 19.–november 6. között 17 210 m²-t tártunk fel. A lelőhely É-i, Ny-i, D-i és K-i szélét megtaláltuk, ÉK-i oldalán azonban egy mély, vízállásos területen és annak ÉK-i magasabb partján is tovább folytatódik. Ezen a részen kutatóárkokkal lehatároltuk a lelőhely szélét, de a feltárást csak a következő évben végezzük.

A területen összesen 79 objektumot dokumentáltunk. Az őskort egyetlen gödör képviseli. Ugyancsak egyetlen árokból került elő szarmata kori leletanyag. Az objektumok túlnyomó többsége a késő avar korból származik. A telepjelenségek elszórtan, ill. inkább csoportokban helyezkedtek el. Gödrök, házak, árkok és külső kemencék kerültek elő.

Talán a legérdekesebb településrészlet egy hármaskülső kemencecsoport, amelyet a lelőhely É-i szélét képező mocsaras terület lejtőjén találtunk. Két kemencének megegyezett a szerkezete: Ny felé volt a sütőkemence rész, a másik oldalon az előtérgödör, amelyben legalább egy fekete faszenes betöltésű hamusgödör is elkülönült. A harmadik esetben K-en alakították ki a sütőkemencét, salakokból álló hőtartó réteggel.

A feltárást során a Móra Ferenc Múzeum szakmai alvállalkozója az Ásatárs Kft. volt.

BALOGH CSILLA

322. Makó, Mikócsa-halom

(Csongrád megye) R, B, Sza, A, Á

Ipari Park 2. (KÖH 60060): A lelőhely a Mikócsa-halom lábánál helyezkedik el; DNY-i szélét egy vízállásos terület, egy Maros-fattyúág képezi, K-i szélé felhúzódik a Mikócsa-halomra, É-on összeér az 1. lelőhellyel, Ny-on a 3., és D-en feltehetően a 4. lelőhellyel.

2009. augusztus 10. és szeptember 15 között 7596 m²-en 150 régészeti objektumot tártunk fel. A lelőhely több-korszakos, rendkívül intenzív. A legkorábbi emberi megtelepedésre utaló nyomok a kora bronzkorra (Kr. e. 27–23. sz.) tehető, melyet a Makó-kultúra 9 gödre képviselt. Néhány gödör és egy urnásír biztosan, s három korhasztásos sír valószínűleg a késő bronzkorba (Kr. e. 1500–1300), a halomsíros kultúra időszakába sorolható. A római kort a lelőhelyen egy Kr. u. 4. századra keltezhető település 6 objektuma (1 ház és 5 gödör) és egy Kr. u. 3–4. századra tehető temető képviselte. Összesen 19 sírt tártunk fel, melyek között árokkeretesek és sima aknasírok is voltak. A sírok egy része rabolt volt, de még ezekben is több esetben üveg- és kerámiaedények, ékszerek maradtak vissza. Végezetül a lelőhelyen feltártunk néhány Árpád-kori objektumot (2 ház, 4 gödör, 1 külső kemence), melyek elszórtan helyezkedtek el.

Ipari Park 4. (KÖH 60082): Az Ipari Park 1. ütem területén, annak K-i részén található egy kiemelkedő dombháton, a Mikócsa-halomtól DNY-ra kb. 150 m-re. A lelőhelyet D-ről és Ny-ról egy egykori vízfolyás völgye övezi. 2009. augusztus 13–26. között végeztünk próbafeltárást, 1022 m²-en 38 objektum került elő. A lelőhely határait egyik irányban sem értük el. Három régészeti korszak jelenségeivel találkoztunk. A rézkort, a bodrogkeresztúri kultúrát nagyrészt közepes vagy nagy kiterjedésű, amorf alakú anyagnyerő gödrök képviselték. A kora bronzkori Makó-kultúrához 3 objektum, köztük egy kemence sorolható; 23 objektumból jellegtelen őskori anyag került elő. A szelvény D-i részén egy avar kori gyermeksírről került elő, edénymelléklettel és részleges birkatemetkezéssel.

A feltárást során a Móra Ferenc Múzeum szakmai alvállalkozója az Ásatárs Kft. volt.

BALOGH CSILLA

323. Makó, Mikócsai járandó, vasútmente (KÖH 60085)

(Csongrád megye) Ó

A lelőhely a Makótól K-re létesülő Ipari Park 1. ütem DNY-i szegletében, egy egykori Maros-fattyúág által teljesen körbevett, háromszög alakú dombon terül el. A területen végzett régészeti terepbejárás során szórvány, jellegtelen őskori edénytöredék került elő innen. 2009. augusztus 16. és november 8. között próbafeltárást végeztünk. A domb DK-i lejtőjén, ahol az edénytöredék előkerült egy 200 m²-es szondát nyitottunk, amely negatív volt. Ezután a domb körül húzódó meder felől a dombtető felé haladva 5 méterenként kutatóárkot

húztunk, s mindegyiket ott hagytuk fel, ahol az első objektum jelentkezett. A kutatóárkokkal egy 7000 m² kiterjedésű lelőhelyet határoltunk le. A megelőző feltárást 2010-ben végezzük.

A kutatás során a Móra Ferenc Múzeum szakmai alvállalkozója az Ásatárs Kft volt.

BALOGH CSILLA

324. Makó, Paku E.-tanya (KÖH 71859)

(Csongrád megye) Sza

2009. július 15–23. között a Magyar–Román gázszállító vezeték építése kapcsán a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai feltárást végeztek Makótól ÉK-re, a Rákosi Járandó nevű határrészben, az egykori Paku E.-tanyától 200 m-re DNy-ra, a módosított nyomvonal 30+250 és 29+750 km-szelvényei között található lelőhelyen (MOL-45). A felárt 539 m² felületen 34 régészeti jelenséget különítettünk el, amelyhez végül 28 objektumot rendeltünk. A feltárt településrészlet objektumai kizárólag a szarmata korszakhoz köthetők. Az egykori megtelepedést a szelvényben 24 nagyméretű gödör és 3 földbe mélyített, lejárt padlójú ház részlete jelezte. A vermek zömét méhkas alakúra, ritkán tálszerűre ásták, azokból gazdag leletanyag került elő, köztük néhány ritka edényformával (hordó alakú edény, árkolt falú tál). A korongolt kerámiára jellemző a sötétszürke és felfényezett, besimított mintával díszített felület. A fazekak soványítása többnyire csillámos-szemcsés anyagú, több esetben vonalköteg és fésűs bebökődés látható külső oldalukon. Néhány gödör betöltését szinte csak fémsalak adta, amely a közelben végzett kohászati tevékenység egyértelmű jele. A településen a helyi készítésű leletek mellett több római eredetű tárgy is előkerült. A leletanyag alapján a teleprészlet a 4–5. századra keltezhető.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a szegedi Móra Ferenc Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Benedek András, Nagy Norbert, Takács Gábor technikusok.

PÓPITY DÁNIEL

325. Makó, Pap-hát

(Csongrád megye) B, Ő?, LT, Sza, A, Á

A Magyar–Román gázszállító vezeték nyomvonalára eső lelőhelyeken a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai több ütemben végeztek megelőző feltárást.

MOL-19 (KÖH 42450): A lelőhely Makótól É-ra mintegy 1,5 km-re fekszik, a Sóstó nevű egykori érmedertől ÉNy-ra 450 m-re, egy hosszan elnyúló, ÉK–DNy irányú, alacsony földhátan. 2009. április 27. és május 27. között a lelőhely D-i részén, összesen 289 m²-en a sárga, enyhén agyagos, homokos altalajon 15 objektum folytja rajzolódott ki a nyéses alkalmával. A feltárt 17 stratigráfiai egység között 8 sír, 5 gödör, 3 árok és egy

körárok volt, melyek közül 10 szarmata kori, 2 késő szarmata kori, míg 4 korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú.

A 8, megközelítőleg D–É tájolású, hosszúkás téglalap alakú, szarmata kori sír egymástól 5–10 m-re került elő. A temető K-i szélén fekvő sírtól 8 m-re K-re egy körárok részlete is jelentkezett, mely valószínűleg egy a nyomvonalon kívül eső temetkezéshez tartozhatott. A körárokából korongolt, szürke edényhez tartozó töredékek kerültek elő, ill. DNy-i részére egy másik sírt is ráastak.

A temetkezések közül 4 részlegesen, egy pedig teljesen rablott volt; a bolygatások a koponya és a mellkas közötti részre irányultak. Öt sírban gyöngyökkel kivarrt ruhában eltemetett nők vázait, 2 sírban felnőtt férfiak maradványait bontottuk ki. Az elhunytak mellé használati (pl. orsógomb, vastű, vaskés) és viseleti tárgyaikat (pl. fibula, gyöngy nyaklánc, gyöngy karék, karperec, torques, övkarika), ill. lábuk mellé a túlvilági útra szánt ételt tartalmazó edényeket is helyeztek. Koporsóra utaló maradványokat nem figyeltünk meg, de több esetben, a karok elhelyezkedése alapján halotti lepel alkalmazására lehetett következtetni.

A településobjektumokat, az ovális alakú gödröket és az É–D vagy Ny–K irányú árkokat a lelőhely K-i részén tártuk fel. Betöltésükből jellegzetes késő szarmata, apró kavicsal soványított, lassúkorongolt fazék-, ill. szürke, gyorskorongolt oldaltöredékek kerültek elő. Az ismeretlen korú objektumok a feltárt terület Ny-i részén koncentráálódtak.

MOL-18 (KÖH 42446): A lelőhely Makótól 1,5 km-re É-ra, a papháti iskola helyétől 300 m-re ÉNy-ra, egy hosszú, É–D irányú földhát ÉNy-i szélén terül el. Április 20–22. között kutattunk. A lelőhely eredetileg kijelölt területe 55 m hosszú volt, de a humuszosítás során előkerült objektumok eloszlása alapján a MOL-17. és a MOL-18. lelőhelyeket összenyitottuk. A sárgásbarna, agyagos altalajon egyenletes sűrűségben 5 objektum folytja jelentkezett, a feltárt 6 stratigráfiai egység között 4 árok és 2 gödör volt, melyek közül 2 feltételese ős-korinak határozható meg, míg 4 keltezhető leletanyag hiányában ismeretlen korú.

A 2 feltételese ős-kori, É–D irányú árok egymástól 30 m-re feküdt. Betöltésükben főként állatcsont, ill. rendkívül kevés, kézzel formált edénytöredék került elő. A korhatározó leletanyaggal nem rendelkező településobjektumok közül egy ÉNy–DK irányú árok a lelőhely K-i szélén húzódott. A másik 3 objektum kerek, egyenesen szűkülő vagy egyenesen bővülő falú gödör volt.

MOL-17 (KÖH 42444): A lelőhely É-i részén április 21–28. között dolgoztunk. Az ÉK–DNy irányú, 5 m széles és összesen 122 m hosszú nyomvonalszakaszon a sárga, olykor világosbarna, agyagos altalajon egyenletes sűrűségben 18 objektum folytja rajzolódott ki a nyéses során. A 25 stratigráfiai egység között 10 árok, 7 cölöphely, 5 gödör, egy ház, egy kemence és egy sütőfelület volt, melyek közül 2 ős-kori (?), 7 szarmata, 16 pedig korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú.

A feltehetően őskori objektumok között egy É-D irányú, ívelten szűkülő falú árkot, valamint a felület Ny-i szélén egy szögletes alakú oszlophelyet említhetünk meg. A szarmata korszakhoz köthető stratigráfiai egységek két gödörhöz, egy házhoz, ill. egy szabadtéri kemencéhez tartoztak. Az épület mintegy 7 m² alapterületű, lekerekített sarkú, téglalap alakú, Ny-K hossz tengelyű. Keleti fala mentén 20 cm magas padka húzódott, közepén és Ny-i falának középső részén egy-egy cölöphelyet bontottunk ki. A ház betöltéséből az edénytöredékek mellett őrlőkődarabok és bronztükrök(?) töredékei is előkerültek. A Ny-K irányú szabadtéri kemence munkagödre a feltárási területen kívülre esett. Az agyagba vájt kemence ép sütőfelülete 20 cm mélyen jelentkezett. A tapasztás alá az egyenletes hőmegtartás érdekében kézzel formált és korongolt edénytöredékeket helyeztek.

A korhatározó leletanyaggal nem rendelkező telep-objektumok nagy része É-D vagy Ny-K irányú, ívelten szűkülő falú, ívelt aljú, keskeny csatorna. A lelet nélküli, kerek vagy szögletes alakú cölöphelyek a lelőhely egész területén szétszórva jelentkezték.

MOL-16 (KÖH 42443): Április 1–6. között, a lelőhely D-i és középső részén, 115 m hosszán és 5 m szélességben kutattunk, egyenletes eloszlásban 38 objektum feltárását azonosítottuk. A 42 stratigráfiai egység között 28 gödör, 12 árok, egy ház és egy cölöphely volt, melyek közül 3 bronzkori, 6 kelta, 2 szarmata, 5 Árpád-kori, ill. 26 kora – leletanyag hiányában, vagy az előkerült jellegtelen edénytöredékek alapján – nem állapítható meg.

A bronzkori, a lelőhely területén elszórtan jelentkező objektumokat Ny-K vagy ÉNy-DK irányú, ívelten szűkülő falú, ívelt aljú árkok alkották. A La Tène kori településmaradványok – Ny-K, ÉNy-DK irányú árkok, hosszúkás, téglalap alakú gödrök – szintúgy a nyomvonalszakasz egész felületén jelentkezték. Szarmata kori leletanyagot egy félig földbe mélyített házban és egy téglalap alakú, egyenesen szűkülő falú gödörben találtunk. A Ny-K hossz tengelyű, 410 cm hosszú épületben cölöphelyet nem figyeltünk meg; a ház egy része azonban a feltárt területen kívülre esett. Árpád-korinak 2 Ny-K irányú árok, 2 kerek és egy szögletes alakú gödör bizonyult.

Az SNR 2, szögletes alakú gödörben több korszak (La Tène, avar kor, Árpád-kor) leletanyaga együtt került felszínre. Valószínűleg a gödörben talált, gímszarvas agancsából készített, vésett pontkörös díszítésű, két helyen átfúrt bogozó(?) is az avar emléktárgy részese.

A fémdetektoros vizsgálatok során a még le nem humuszolt talajban, a jelenlegi járósintzintől 10–15 cm-re ólomolvadványok, 2 szarmata kori kerek, bronz csatkarika és egy kelta kori ezüst tetradrachma került elő.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a szegedi Móra Ferenc Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Botyán Katinka, Császi Dávid, Molnár Zsolt technikusok.

326. Makó, Sóstó

(Csongrád megye) V, Sza, Á, Ú

A Magyar–Román gázszállító vezeték nyomvonalára eső lelőhelyeken 2009 tavaszán megelőző feltárást végeztek a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai.

MOL-20 (KÖH 42452): A lelőhely Makótól É-ra 1,5 km-re, a Sóstó elnevezésű egykori érmedertől 300 m-re ÉNy-ra, egy É-D irányú, alacsony földhát közepén fekszik. A lelőhely D-i részén május 18–22. között 320 m²-en kutattunk. A gépi humuszolás és nyesés során a sárga, agyagos, homokos altalajon egyenletes sűrűségben 26 objektum feltárását rajzolódott ki. A feltárt 27 stratigráfiai egység között 14 gödör, 9 árok és 4 cölöphely volt, melyek közül 14 újkori, 13 pedig leletanyag hiányában ismeretlen korú, de valószínűleg ezek is hasonló időszakra keltezhetőek.

MOL-22 (KÖH 42466): A lelőhely középső részén, 90 m hosszán és 6 m szélességben, 2009. március 25–27. között kutattunk. Két csoportban 10 objektum feltárását jelentkezett. A 11 stratigráfiai egység között 6 gödör, 4 árok és egy kemence volt, melyek közül egy vaskori, míg 10 szarmata kori. Az egyetlen vaskori, 580 cm széles gödör a nyomvonal ÉK-i szélén jelentkezett. Az objektum aljába több kisebb beásás is mélyült, hamus, paticsos betöltéséből nagy mennyiségű tapasztásdarab és – büttyökkel, bevagdalt, rátett bordával díszített – edénytöredék, ill. egy ép és egy fél orsógomb került elő. A szarmata gödrök kerek alakúak, méhkas formájúak vagy egyenesen szűkülő falúak. Az egyik gödör alján jelentős mennyiségű, összedobált szarvasmarha- és kutyacsontokat bontottunk ki. A nyomvonal Ny-i szélét 4 É-D irányú, egy- és többosztatú vízelvezető árok határolta. Az egyik árok egy korábban létesített szabadtéri kemencét vágott. A kemence felmenő falát a mezőgazdasági munkákkal tönkretették, sütőfelülete a nyesési szinttől 3–5 cm-re jelentkezett.

A szarmata objektumok betöltéséből őrlőkőtöredékek, gyorskorongon készített, szürke, jól iszapolt, valamint kézzel formált edénytöredékek kerültek felszínre. A fémdetektoros vizsgálat a nyomvonal kijelölt részén – a még le nem humuszolt talajban, a jelenlegi járósintzintől 10–15 cm-re – egy bronzrögöt, egy két helyen átfúrt bronzérmét és egy bronz övcsatot eredményezett.

MOL-23 (KÖH 42469): A lelőhely középső részén, mintegy 170 m hosszán és 5 m szélességben március 26. és április 20. között dolgoztunk. Megállapítottuk, hogy a MOL-22 és a MOL-23 lelőhelyek egymással összeérnek. A nyomvonalon egyenletes sűrűségben 32 objektum feltárását rajzolódott ki a nyesés során. A 44 stratigráfiai egység között 25 gödör, 9 árok, 4 ház, 4 cölöplyuk és 2 kemence volt, melyek közül 13 szarmata kori, 26 Árpád-kori, 5 pedig leletanyag hiányában ismeretlen korú.

A szarmata kori objektumok nagy részét a kerek, méhkas formájú vagy egyenesen szűkülő falú gödrök alkották. Az egyetlen szarmata ház a nyomvonal Ny-i szélén feküdt. A 13 m² nagyságú épület közepén és Ny-i falának középső részén egy-egy cölöplyukat bontottunk

ki. A szarmata objektumok betöltéséből – állatcsontok mellett – jellemzően gyorskorongon készített, szürke, jól iszapolt edények és kézzel formált fazekak töredékei kerültek elő.

Az Árpád-kori objektumok a teljes felületen megtalálhatók voltak. Két, részben a feltárt területre eső épületet a nyomvonal közepén, a harmadikat a K-i szelvényezésnél tártuk fel. Mindhárom építmény ÉÉK-DDNy hossz tengelyű, téglalap alakú. Az egyik házban 1 cm vastag, szürke, agyagos padlószintet figyeltünk meg. Az épületek mindegyikében találtunk ülőgödört, de cölöplyukat csupán egyben bontottunk ki. Az egyik, 7 m² alapterületű ház DK-i sarkába kisméretű kemencét építettek, melynek túlnyomó részét a mezőgazdasági munkákkal elpusztították. Az egyetlen, Ny-K tengelyű, szabadtéri kemence munkagödörrel egy árok vágta át. A kemence sütőfelülete a nyelési szinttől 2–3 cm-re jelentkezett. Az Árpád-kori ovalis vagy négyszögletes alakú gödrök betöltéséből főként bográcsokhoz tartozó perem- és oldaltöredékek, ill. díszítetlen fazéktöredékek kerültek elő.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a szegedi Móra Ferenc Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Bottyán Katinka, Császi Dávid, Molnár Zsolt technikusok.

GULYÁS GYÖNGYI

327. Makó, Sóstó, Sóshalom alatt (KÖH 42464)

(Csongrád megye) Sza

A lelőhely Makótól kb. 1,5 km-re É-ra, a Sóshalom elnevezésű kurgán és a Sóstó nevű egykori érmeder között, egy ÉK-DNy irányú földhát D-i szélén található. A Magyar-Román gázszállító vezeték nyomvonalán, a lelőhely (MOL-21. lh.) középső részén 2009. május 8–29. között végeztek megelőző feltárást a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai több ütemben, összesen 220 m hosszan és 5 m szélességben.

A sárgásbarna, agyagos-homokos altalajon 42 objektum feltárta rajzolódott ki a nyelési alkalmával. Az 51 feltárt, kizárólag a szarmata korhoz sorolható stratigráfiai egység között 38 gödör, 5 ház, 5 cölöphely, 2 árok és egy omladék volt.

A téglalap alakú, félig földbe mélyített, Ny-K vagy ÉNy-DK hossz tengelyű épületek a nyomvonal kijelölt területének K-i szélén, ill. középső részén, 2 csoportban kerültek elő. Az egyik, 15 m² alapterületű házban több, sorban húzódó, 2,5–3 cm átmérőjű karólyukat is megfigyeltünk. Két épületben megtaláltuk a tetőszerkezetre utaló cölöplyukat is.

A gödrök nagy része kerek vagy ovális alakú, méhkas alakú vagy egyenesen bővülő falú. Hamus, salakos betöltésükből nagy mennyiségű leletanyag, elsősorban kézzel formált (fazék, fedő) és korongolt (hombár, duzzadt-, behúzott peremű tál, kehely alakú edény, téglaszínű korsó és tál) edényekből származó töredékek

kerültek felszínre. Több objektumban találtunk római készítésű terra sigillata- és amphoratöredékeket. Az állatcsontok mennyisége is igen magas volt, ill. az egyik gödörben hosszúcsontból készített csonteszköz feküdt. Több gödörből kerültek elő szürke edények töredékeiből kialakított, kerek alakúra csiszolt „zsetonok”, ill. orsó-gombok és orsókarikák. A lelőhely fémanyaga szegényes; egy objektumban vas ácskapocsra emlékeztető tárgy töredékét, egy másikban bronztűt találtunk.

A lelőhely Ny-i szélén fekvő, szabálytalan kerek alapú gödör nyelési szintjén fiatal felnőtt vagy gyermek vázmaradványát bontottuk ki, mellette ló alsó állkapcsa feküdt. A váz hiányos, a combcsontok másodlagos helyzetben feküdtek.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a szegedi Móra Ferenc Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Bottyán Katinka, Császi Dávid, Molnár Zsolt technikusok.

GULYÁS GYÖNGYI

328. Makó határa

(Csongrád megye) Ó, Sza, A, Á, Kö

2009. március 10. és április 2. közt helyszíni szemlét tartottunk az M43 autópálya Makó-országhatár közti szakaszán. A szemle célja a korábban (2005, Szalontai Csaba) már lokalizált lelőhelyek kiterjedésének ellenőrzése és esetleges pontosítása volt.

M43-32 (KÖH 52676): A Földeák felé vezető műút mellett, az Igási-ugar nevű határrész területén, az itt húzódó egykori meander D-i partján található. A lelőhely Ny-i felén, ahogyan az a hatástanulmányban is szerepel, intenzív újkori településnyomokat figyeltünk meg, míg a lelőhely közepén Árpád-kori töredékeket (cserepbogrács peremtöredéke) gyűjtöttünk. A középkori és újkori góccok közt leletet nem találtunk, a megfigyelést azonban a sarjadó gabona nehezítette. A lelőhely Ki felét nem is tudtuk pontosan lehatárolni, mivel magas, sűrű gabonavetés fedte a felszínt.

M43-34 (KÖH 52714): A patak Ny-i partján található lelőhelyen igen gyér számban gyűjtöttünk cserepeket, valamivel kisebb területen, mint azt a hatástanulmányban jelölték, elsősorban a patak partján.

M43-36 (KÖH 52724): A lelőhely K-i felét ott jártunkkor éppen szántották, ezt a részt nem tudtuk átkutatni. A lelőhely Ny-i fele azonban, egészen az itt folyó patak partjáig rendkívül intenzívnek bizonyult. Nagy mennyiségű őskori és szarmata, valamint avar kerámatöredéket figyeltünk meg. A patak partjához közel egy fél szarmata edényt is találtunk. A lelőhely legintenzívebb része a patak partján hosszan elnyúlik.

M43-37 (KÖH 52726): A lelőhelyet a műút és az arra merőleges dűlőút szögletében, az itt húzódó kiemelkedés D-i végében lokalizálták. Szemlénken a lelőhely a dűlőút irányába nagyobbban bizonyult, igaz a leletanyag igen gyéren jelentkezett a gazos szántón.

M43-38 (KÖH 52727): A műút másik oldalán, a patak É-i oldalán jelölték a lelőhelyet. A lelőhely egészen, igen elszórtan jelentkezett a leletanyag, É-i irányban pedig még nagyobbban is bizonyult, az ott sokasodó vakondtúrásokban figyeltünk meg középkori kerámiát.

M43-39,40 (KÖH 52729, 52731): A hatástanulmány szerint a lelőhely határait az itt folyó Száraz-ér egykori és mai meanderei rajzolják meg. A lelőhelyet jó kilométeres hosszúságban szeli át a nyomvonal. Bejárásunk a lelőhely kiterjedését megerősítette: a leletanyag végig folyamatosan jelentkezett, rendkívül nagy változatosságban, ami a régészeti korszakokat illeti. Vélhetően több egymásba érő lelőhelyről van szó, melyeket azonban a felszíni leletek szóródása alapján nem lehet szétválasztani. Az őskori, szarmata és középkori töredékek a lelőhely egészen megfigyelhetőek voltak, korszakokhoz köthető gócpontokat nem tudtunk elkülöníteni. A két lelőhely nagy valószínűséggel összeér.

M43-41, 42, 43 (KÖH 52732, 52733, 52735): A Dálicsatorna egykori meanderei fölül magasodó dombháton szorosan egymás mellett elhelyezkedő 3 lelőhelyen ideálisak voltak az észlelési feltételek. A nádassal bélelt egykori medrek kiválóan megrajzolják a lelőhelyek széleit. A Szalontai-féle bejáráshoz képest mi valamivel kisebbnek találtuk a lelőhelyeket, különösen igaz ez az M43-43-ra, melynek Ny-i felét kb. 100–150 m-rel keletebbre találtuk meg. Mindhárom lelőhely rendkívül intenzív, több korszakot vonultat fel (őskor, szarmata), sok nagyméretű töredéket gyűjtöttünk.

M43-44 (KÖH 52740): A Sámson-Apátfalvi-Száraz-ér Ny-i partján terül el és messze elnyúlik az ér egykori – mára már kiszáradt – medre mentén Ny felé. A lelőhely K-i széle nagyon intenzív, középső részén elszórtan, de folyamatosan jelentkezett az elsősorban középkori anyag, míg Ny-i és É-i, víz felőli széle megint csak rendkívül intenzív, többnyire őskori anyagot produkált. A lelőhely D-i irányban valamivel nagyobbban bizonyult.

M43-45 (KÖH 52745): A magas, sűrű vetésben egyetlen töredéket sem találtunk, s a területet geomorfológiai adottságai sem predesztinálják régészeti érdekűvé.

Munkatársak: Koller Melinda, Hetesi Szilvia, Hrivnák Péter Pál.

FEKETE CSANÁD

329. Maráza, Saveno Polye

(KÖH 68547)

(Baranya megye) Ő

2009. szeptember 30. és október 1. között elvégeztük a megelőző feltárást a Horvát Transzit gázvezeték nyomvonalára eső HT-77 jelű lelőhelyen, a 013/38–39 hrsz. ingatlanokon. A 486 m² kutatott területen 281 m²-t tártunk fel.

A lelőhely a településtől ÉNy-ra, az Erzsébet-paktól, a Hosszú-völgytől Ny-ra található. A kutatott terület sávja részben egy völgyvonulat, K-i részén kisebb

dombocskával. Mellette É-i és D-i irányban is egy-egy magasabban fekvő dombhát húzódik. A területen a humuszolást Ny-i irányból kezdtük meg, ahol rögtön egy vörösré égett betöltésű gödör mutatkozott, majd hosszú üres terület. A terület K-i részén három régészeti jelenléteket találtunk. A lelőhely intenzív része valószínűleg a környező dombhátak egyike, ahonnan az erózió miatt lecsúszott rétegek magukkal hozták a leletanyagot, de alkalomszerűen használták ezt a területet. Összesen 4 objektumot tártunk fel, 3 gödröt (ebből 2 őskori, 1 bizonytalan korú), 1 őskori cölöphelyet.

A leletek a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat pécsi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatóságára kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatárs: Bósz Attila technikus. A geodéziai felmérést a Meridián Kft. végezte.

VOICSEK VANDA

330. Marcali, Belső-mező-dűlő

(KÖH 66880)

(Somogy megye) Kö

2009 márciusában a 68. sz. főút Marcalit elkerülő szakaszának tervezett nyomvonalán (78+150–86+225 km-szelvény) terepbejárást végeztünk 8 km hosszúságú külterületi szakaszon. A város D-i határánál a 68. sz. út jelenlegi nyomvonaláról ÉK felé leváló nyomvonalon hat lelőhelyet azonosítottunk a Nagyberek oldalán, további négyet a Nagyberek től Ny-ra, a Kisgomba mellett ÉK-i irányba futó patakhoz köthetően.

A terepbejárás eredményei között megemlítené egy középkori falu helyének lokalizálása a Belső-mező-dűlőben, a Sári-csatorna völgyétől Ny-ra emelkedő, D felé benyúló félszigetszerű dombon. Ennek D-i kiemelkedésén egy középkori épület nyomait azonosítottuk a felszínen, elképzelhetően egy templom, esetleg kúria. A középkori falu ettől É-ra és Ny-ra helyezkedett el három oldalról övezve a mélyebb fekvésű területet. A faluhelyet a középkori Berjeg faluval azonosítjuk. Csányi Ferenc leírása szerint Gombától keletre, „a rétszéli dombon” volt egykor Berjeg pusztja, mely mára elpusztult, csak a dűlő viseli nevét.

STIBRÁNYI MÁTÉ

331. Marcali határa

(Somogy megye) Ő, Kö

2009. május 12-én terepbejárást végeztünk Marcali határában, Boronka és Gyótapuszta között. A Boronka és Csömend közti műúttól letérve, az ún. Csömendi úton (mely elnevezésével ellentétben Gyóta irányába visz) haladtunk DK felé.

Boronkai-legelő (KÖH 70025): A földút és a műút közti dombon nagy kiterjedésű lelőhelyet találtunk, az alacsony kukoricásban kevés középkori kerámiatöredéket (barna és szürke színű oldaltöredékeket) gyűjtöttünk.

A lelőhelyet DK-ről egy névvel nem jelölt vízfolyás zárja le, mely a Boronkai-patakba folyik.

Szólóhegy (KÖH 70027): A településtől ÉNy-ra egy kisebb lelőhelyet azonosítottunk a Horvátkútra vezető úttól D-re, egy őskori, kevés késő középkori (egy perem, több oldal) edénytöredék került elő.

Munkatársak: Honti Szilvia régész, Cserép Tamás technikus.

NÉMETH PÉTER GERGELY

332. Maroslele, Benkő-dűlő (KÖH 38694)

(Csongrád megye) I

A lelőhely Maroslele K-i határában, a Makói-főcsatornától és az óföldségi határtól 400 m-re Ny-ra fekszik. A Magyar-Román gázzállító vezeték nyomvonalán, a lelőhely (MOL-11) D-i szélén 2009. május 20–21-én végeztek megelőző feltárást a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai, 120 m²-en.

Az azonosított 4 objektum között 3 árok és egy gödör volt. Az ÉNy-DK-i irányú, egyenesen szűkülő falú vízelvezető árkok a nyomvonal Ny-i részén, egymástól szabályos távolságra helyezkedtek el. Az egyetlen, ovális alakú, egyenesen szűkülő falú gödört a lelőhely Ny-i szélén bontottuk ki. Leletanyag hiányában mind a 4 objektum ismeretlen korúnak bizonyult.

Munkatársak: Bottyán Katinka, Császi Dávid, Molnár Zsolt technikusok.

GULYÁS GYÖNGYI

333. Maroslele, Gyűrűs

(Csongrád megye) U, R?, B, Sza, A, Á, Kú, Ú

A Magyar-Román gázzállító vezeték építése kapcsán a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai több ütemben megelőző feltárást végeztek a Gyűrűs nevű határrészében található lelőhelyek területén.

MOL-7 (KÖH 38674): Május 27. és június 17. között kutattunk az addig több néven is nyilvántartott lelőhelyeken, melyek lényegében egy lelőhelyet alkotnak, korábban regisztrált határvonalaiak átfedik egymást, ezért az ásatás során egy egységként kezeltük őket. A régészeti fedett terület 1292 m² volt.

A humuszolást követően összesen 65 régészeti jelenséget és 60 objektumot különítettünk el. A területen az első megtelepedési időszakot a *késő bronzkori* Gáva-kultúra 13, a szelvény középső és K-i harmadában elszórta jelentkező telepobjektuma képviselte. Bár a korszakot az előzetes terepbejárások eredményei nem jelezték, lényegében ez a legmarkánsabban reprezentált periódus a feltárt területen. A szomszédos lelőhelyek kutatása során nyert adatok alapján a bronzkori lelőhely K-i irányban elérte az ÉNy-DK-i irányú magaspart egykori vízjárta peremét. A szelvényünkbe eső objektumok zöme méhkas alakú kialakítású agyaggyerő gödör volt, melyek közül több igen nagyméretűnek bizonyult.

A korszakhoz köthető még két árok-részlet, egy előtér-gödörös kemence, valamint egy kisebb gödör jelentős mennyiségű égett edénytöredékekkel. Az előkerült leletanyag változatos, zöme kerámia, síkzott, behúzott peremekkel, lapos fogóbütykökkel, kannelúrák oldalú töredékekkel. Megfigyelhető volt, hogy csak e korszak gödreiben találtunk teknőspáncélokot.

A császárkori szarmaták egykori településének nyomaival elszórta a szelvény teljes felületén találtunk. Összesen 4, legfeljebb 5 objektum sorolható ebbe a korszakba, melyek közül 2 árok, 2 gödör, míg egy sérült kemenceplatinak a korszakhoz kötése bizonytalan. A gödrök közül egy méhkas alakú, egy pedig mély, talán víznyerésre szolgáló, kútszerű akna volt. A szarmata leletanyag zöme korongolt és kézzel formált kerámia, ill. állatcsont. Az egyik objektumból pecsételt gyöngyördíszes táltöredék, valamint egy importált római amfora töredéke került elő. A kútszerű jelenségből gyöngyök és bronzkarperec darabja is napvilágot látott. A leletek alapján a szarmata objektumokat a 2–3. századra datálhatjuk.

Az avar korszakot egy K-Ny-i tájolású, a mai felszíntől mérve 1 m mélységű aknába fektetett női váz jelezte a szelvény középső harmadában. A rabolatlan sírban szemesgyöngyöket, gömbcsüngős ezüst fülbevalót, vaskarperceket figyeltünk meg viseleti helyzetben, emellett vaskést, csont tűtartót és állatmellékletet helyeztek az elhunyt mellé. A temetkezés előzetesen a 7. sz. végére, a 8. sz. elejére datálható. A szelvényben további 4, ÉNy-DK-i tájolású csontvázas sír került elő, melyek kora – datáló értékű leletanyag hiányában – bizonytalan. Mindössze hasonló tájolásuk, valamint a mellékletes női sír közelsége utalhat avar voltukra. A 4 sírből kettőben feltehetően kivégzett egyének feküdtek. A fel- és alkar-, valamint a comb- és lábszárcsontok mindkét váz esetében azonos, nem balesetből származó töréseket mutattak. A sérülések jellege és helye alapján az egyéneket esetleg kerékbe törhették.

Az előzetes terepbejárás adataival összhangban csak a szelvény K-i végében regisztráltunk *Árpád-kori* telepjelenségeket, amelyek egy szállásjellegű, szórt rendszerű, kis település részei lehettek. Három árokban – melyek közül 2 feltehetően egyazon szögletes kerítőárok egy-egy részlete – találtunk a korszakból származó kerámiatöredékeket. Bár a dokumentált jelenségek száma csekély, a leletanyag mennyisége, valamint minősége imponáló, változatos formákat mutató. Jelentős darab egy csücskös peremű edény- és egy táltöredék.

A további 13 ismeretlen korú objektum mellett a szelvény K-i részén, valamint Ny-i harmadának legvégén 21 újkorra datálható beásást is azonosítottunk.

MOL-8 (KÖH 38672): 2009. június 3–18. között dolgoztunk a korábban két különböző számon nyilvántartott és több néven ismert lelőhelyen. A feltárt terület a település Gyűrűs nevű határrészében, a községtől DK-re, 3 párhuzamos, ÉNy-DK-i irányú markáns dombvonulat közül az északin fekszik. A nyomvonal érintett szakaszán

889 m² bizonyult régészetiileg pozitívnak: 80 jelenséget különítettünk el, amelyekhez 69 objektumot rendeltünk.

A területen az első megtelepedési időszakot a *késő bronzkori Gáva-kultúra* képviselte. Három objektum biztosan ehhez a periódushoz köthető, míg 10 gödör korszakba sorolása bizonytalan. Ezek mindegyike telepjelenség, gödrök és árkok, amelyek ritkásan, elszórva bukkantak fel a szelvény teljes területén. Köztük több a méhkas alakú tárológödör, ill. a sekély árokszakasz. A korszak emlékének a területtől Ny-ra eső 38674 lelőhelyen is megtalálható, mely alapján bizonyos, hogy a késő bronzkori népesség a magaspart K-i, egykor élővízzel határolt partjától számított 300–350 m széles sávot lakta be. Az előkerült leletanyag szegényes, a kerámialeletek között a tipikus, korszakjelző formák és díszítmények csak kis számban fordultak elő.

A *császárlkori szarmaták* egykori településének nyomaival a szelvény Ny-i végében találkoztunk. A periódushoz köthető egyetlen agyaggyerő gödör leletanyagának zöme korongolt, sűrű kerámia, valamint állatcsont. A leletek alapján az objektumot a 2–3. századra datálhatjuk.

Az *avar korban* használták újra a területet. Az időszakot három, egymástól távol előkerült sír reprezentálta. Az egyik temetkezésben szemesgyöngyöket, esztergált tűtartót, orsógombokat és gömbcsüngős, ezüst fülbevalópárt találtunk. Egy másik sírban trepanált koponyájú nő feküdt. Mellette bizánci jellegű, hurkos-kampós fülbevaló, ill. ugyancsak bizánci stílusú, U-testű bronzcsat került felszínre. Az avar kori sírok legjelentősebbikét a dombhát legmagasabb pontjához közel tártuk fel. A tekintélyes méretű, 316 cm hosszú és 172 cm széles aknában egy koporsóban eltemetett nő nyújtott testhelyzetű, háton fekvő csontvázát bontottuk ki. Az ÉNy-DK-i tájolású sír ugyan részben rablott volt, a fej mellett, a bolygatott földből azonban egy faragott, hasáb alakú, csont tűtartó került elő. Oldalát finom bekarcolásokkal kialakított, gazdag díszítés borítja. Az elő- és hátlapon leveles indamotívumok, az oldallapokon ezek imitációja látható. Az indadísz felett a hátoldalon egy nyúl, az előlapon egy emberfejű, oroszántestű alak vehető ki. A sírban állatcsont formájában megmaradt ételmellékletet, valamint 3 tojást találtunk eredeti helyzetben. A temetkezés a tűtartó motívumai alapján a 8. sz. első felére datálható.

A lelőhelyen az *Árpád-kort* csupán néhány, ritkásan, a szelvény teljes hosszában elhelyezkedő, kisebb-nagyobb gödör képviselte. Számuk összesen 13, amelyből négynek a korszakhoz való sorolhatósága a leletanyag szegényessége és töredékessége miatt kérdéses. A periódus emlékének csupán néhány cserépbogrács-töredék képviseli.

A 26 ismeretlen korú beásás mellett a szelvény teljes hosszában összesen 17 újkorra datálható objektum került elő. A területre vonatkozó írott források alapján biztosan tudjuk, hogy ezek a Makóról kiköltöző és Kislelén megtelepedő dohánykertészek emlékének

jelentik. A telepések szállása az 1770-es években létesült és pontosan 1879-ben szűnt meg, amikor a Csanádi püspökség gazdasági okok miatt egyesítette Kis- és Nagylelét, létrehozva a mai Maroslele települést. A Kisleléről áttelepülni nem akarókat katonákkal útták el, a telepet pedig felégették. A legtöbb újkori jelenség zárórétegében megfigyelhető égett omladék ezzel a katonai akcióval hozható összefüggésbe.

MOL-9, Lóci-tanya II. (KÖH 38679): Május 22–27. között kutattunk a Marosleletől DK-re 1,1 km-re, a Gyűrűs nevű határ részben, a Lóci-tanya mögött, egy kifli alakú földgerinc D-i végén található lelőhelyen. A 401 m² területű szelvény két szélső harmadában jelentős üledékvastagságot figyeltünk meg – nyugaton 127 cm, keleten 190 cm mélységű volt a mai járósintzről mérve –, míg a középső harmadban mért humuszvastagság ennek csak törtrésze, 30–40 cm volt. A felső 50 cm-es barna humusz alatt, szurokfelete, agyagos, nehezen kitermelhető, kemény öntéstalaj húzódtott, ez utóbbi alatt találtuk meg a sárga, agyagos altalajt. Utóbbi szintjét követve, a szelvényünk középső harmadában, az egykori vízparton fekvő területén megtaláltuk az előzetes terepbejárások által jelzett újkori telep maradványait: 5 kerekded vagy szabálytalan alakú gödröt, melyek mélysége 20 és 110 cm között ingadozott. Az előkerült leletanyag zöme pelyvás és kerámiazúzalékkal soványított, kopott felületű, díszítetlen kerámia. Jellemző a csipett dísz teljes hiánya, míg vonaldíszes töredéket csak szórványként találtunk a szelvény középső harmadának K-i felén. Jelentősebb leletnek tartható több nagyobb agancsdarab, az egyik végén vágásnyomokat figyeltünk meg. A leletanyag legkisebb hányadát a paticsok adták, valamint előkerült néhány csiszolt kőbalta töredéke is. Tekintélyes mennyiségű lelet látott napvilágot a szelvény középső harmadának egykor vízjárta, partos, 3–4 m hosszú szakaszáról. Kőbaltatöredéket, állatcsontot és neolitikus jellegű kerámiát, valamint kagylóhéjat nagy számban találtunk a humuszolás során az öntéstalaj különböző rétegeiben, egészen az altalaj szintjéig követhetően. A településrészlet összességében előzetesen a középső neolitikus korszakhoz, az alföldi vonaldíszes kultúrához köthető. A Körös-kultúrára jellemző díszítések teljes hiánya mindenképpen erősíteni látszik ezt a feltevést.

MOL-10 (KÖH 42669): Május 22-én kutattunk a Marosleletől Makóra vezető műút DNY-i oldalán, egy nagyobb kiterjedésű magaspart D-i végében található lelőhelyen. A kutatott 288 m² területből 86 m² bizonyult régészetiileg fedettnek. A humuszolás során megfigyeltük, hogy a 110–130 cm mélyen található agyagos altalaj fölött két jól elhatárolható üledékrétegből állt a humusz: felül 40 cm vastagságban barna humuszt, alatta vastagon lerakódott, szurokfelete, agyagos, kemény öntéstalaj dokumentáltunk. A földtípusokat külön deponálva, rétegesen termeltük le a kétfajta talajtípust az altalaj szintjéig, közben figyelve az esetleges beásások nyomát. A szelvény Ny-i felében két ismeretlen korú, az altalajba

lemélyedő, leletanyag nélküli objektum került elő. A feltárás alkalmával végzett, a lelőhely közvetlen környékét érintő terepszemle során a nyomvonalszakasztól közvetlenül É-ra, ill. Ny-ra késő rézkori kerámiatöredékeket találtunk a felszínen. Mint kiderült, a nyomvonalától ÉÉNy-ra a badeni kultúra települése található, a két említett objektumot ezért nagy valószínűséggel ehhez a lelőhelyhez köthetjük. A feltételes keltezés nemcsak a lokális morfológiai viszonyok, hanem a feltárt ÉNy-DK-i irányú árok helyzete is erősíti, mivel az a badeni telepet rejtő magaspart felé tart.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a szegedi Móra Ferenc Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Benedek András, Nagy Norbert, Takács Gábor technikusok.

PÓPITY DÁNIEL

334. Maroslele, M43-3 (KÖH 34484)

(Csongrád megye) R, B, N?

2008. október 16. és november 28. valamint 2009. március 30. és május 4. között végeztünk megelőző régészeti feltárást a lelőhelyen, mely a Maroslele-Hódmezővásárhely közötti műút jobb oldalán, közvetlenül Maroslele É-i határában helyezkedik el. Az épülő autópálya tervei szerint itt egy le-, ill. felhajtó épül majd, ezért a nyomvonal nagy területen érintette a lelőhelyet. Az eredetileg feltárára kijelölt terület nagysága elérte a 34 000 m²-t, amelyet 2008. november végéig sikerült is feltárnunk. A lelőhely azonban a nyomvonalban még tovább folytatódott, emiatt 2009-ben még mintegy 7000 m² feltárára volt szükség. A területen összesen 209 objektum foltja jelentkezett viszonylag egyenletes, laza eloszlásban.

A kutatott területen három korszak emlékéanyagát találtuk meg. Legnagyobb meglepetést a középső rézkor-késő rézkor közötti átmenetre datálható *hunyadihalmi csoport* néhány objektumának előkerülése jelentette a feltárt terület DK-i, a műúthoz közel eső részében. A néhány gödör közös jellemzője, hogy mindegyikből nagy mennyiségű leletanyag került elő, köztük a jellegzetes ún. korongos tapadású fül.

Az objektumok egy részéből nem került elő korhataározó leletanyag, de a településszerkezet alapján ezek a régészeti objektumok is a lelőhelyet meghatározó *kora bronzkori* településhez tartozhattak.

A korszak települési emlékéanyagának kb. 80%-át szétszórtan, objektumcsoportokban elhelyezkedő gödrök alkották. Ezek többsége egykori tároló-, majd hulladékgyűjtő volt. Általános jellemzőjük, hogy bár változó méreteken jelentek meg, de összességében kis mennyiségű leletanyag látott belőlük napvilágot. Ez a nagyrévi kultúra korai időszakába sorolja a lelőhelyet, de a kerámiatöredékeken a Makó-kultúra késői időszakának jellegzetességei is megfigyelhetők. A korszakba sorolható

jelenségek közé még néhány cölöplyuk, ill. kisebb árok-, árokszakaszk tartozott.

Valószínűleg *népvándorlás kori* egy Ny-K-i tájolású csontváz. Sírgödre téglalap alakú, sarkai lekerekítettek. A csontváz mellett mellékletet nem találtunk, így időrendi besorolása kérdéses.

PALUCH TIBOR

335. Martonvásár határa

(Fejér megye) B, V, LT, Ró, Kk

2009. áprilisban terepbejárást végeztem Martonvásár határában, a fejlesztésre kijelölt területeken.

Muránszki-féle vágóhíd és környéke (KÖH 70071): A város D-i szélén, a volt tsz-telep körül nagy kiterjedésű őskori és római kori régészeti lelőhelyet sikerült azonosítani. A Szent László-víz, ill. a konzekvens jobb oldalági patak (most száraz, csak az árok és a nádas jelöli a régi idők vízfolyását) egy markáns dombot fog közre. A dombtetőn álló tsz-telep környezetében a dombpaláston körben, kifli alakban a szántás széléig terjedően intenzíven jelentkeztek a késő bronzkori, kora vaskori, kelta és római kori kerámiatöredékek. A terület kissé hullámos, a leletanyag értelem szerűen a magasabb pontokon sűrűbb, az alacsonyabb pontokon és a patakok felé ritkult, de sehol sem volt leletmentes a terület. Az őskori és a római leletek megoszlásában nem mutatkozott jelentősebb területi különbség. A leletek szóródása és a felszíni viszonyok alapján nyilvánvaló, hogy a lelőhely a domb teljes területére kiterjed, tehát a tsz-telep területére is.

Orbán-hegy III. (KÖH 70073): A várostól ÉNy-ra, az Orbán-hegy ÉNy-i végén, a domb lábánál (közel a Szent László-vízhez) kisebb területen késő középkori cserepeket gyűjtöttem. Közepesen intenzív lelőhely, kiterjedése bizonytalan.

TAKÁCS KÁROLY

336. Mályi, Lapos

(KÖH 53331)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) LT, Á

2009. november 25–26-án próbafeltárást végeztünk a Mályi 607/6, 607/26–28 hrsz. ingatlanokon. Egy 330 m hosszú ÉNy-DK-i irányú kutatóárkot nyitottunk a 607/26 hrsz. ingatlanon. A próbafeltárás során 20 talajjelzőzést figyeltünk meg, melyek közül 17 biztosan régészeti objektum foltja volt. Az objektumok felszínén talált leletek a kelta korból (Kr. e. 4–1. sz.), valamint az Árpád-kor második feléből (12–13. sz.) származnak.

Feltételezhető, hogy az előkerült településrészlet Mályi-Lapos lelőhelykomplexum részét képezik, melyet vaskori településkutatásra irányuló szisztematikus terepbejárást során 2003-ban találtak az ELTE régészei dr. Czajlik Zoltán vezetésével. Ennek során a kelta kori településnyomokon kívül a területen középső neolitikus

és középkori településekre utaló leleteket is gyűjtöttek.²¹ Az objektumokat nem bontottuk ki.

CSENGERI PIROSKA

337. Mályi, Öreg-hegy (KÖH 16036)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Pa

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, valamint a Miskolci Egyetem Őstörténeti és Régészeti Tanszéke 2009. július 6-án régészeti helyszíni szemlét végzett a téglagyári agyagbánya területén. A tulajdonos az agyagbánya 059/2 hrsz. területének már letermelt és rekultivált részét a továbbiakban hulladéklerakóként kívánta hasznosítani; valamint írásbeli állásfoglalást kért a bányaművelésből végleg kivonásra kerülő, 1637/2 hrsz. területről, melyen az Öreg-hegy néven regisztrált középső őskőkori régészeti lelőhely található.

A helyszíni szemlén megállapítottuk, hogy a 059/2 hrsz. terület lehatárolt részének hulladéklerakóként való hasznosítása örökségvédelmi oldalról nem ütközik akadályba. A paleolit régészeti lelőhely, a bányaművelés érintett területen való megszűnése ellenére, veszélyeztetett. A korábbi agyagbányászattal összefüggő földmunkák során kialakított legfelső rézsűk közvetlenül metszik el a lelőhely rétegeit és meredek lejtésük miatt intenzív természetes eróziót tesznek lehetővé. Ezt igazolja a szemle alatt talált 1 db középső paleolit korú kőeszköz (törött bifaciális levélkaparó) és 10 db gyártási hulladék (szilánkok) is.

A lelőhely védettségét az intenzív erózió és a rézsűből történő felszíni, engedély nélküli leletgyűjtés ellen rövid időn belül biztosítani kell. Ennek egyik lehetséges módja pl. a kisebb lejtésű, gyesített rézsű kialakítása, melyhez szükség szerint a veszélyeztetett lelőhely-részen régészeti feltárást kell végezni. A lelőhely horizontális kiterjedése az eddigi kutatások alapján sem ismert pontosan, azonban nagy valószínűséggel a 1632–1640 helyrajzi számokat érinti.

SZOLYÁK PÉTER – JENEI ANITA – RINGER ÁRPÁD

338. Máriapócs, Kossuth tér, kegytemplom (KÖH 35601)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) N, Kö

2009 tavaszán megkezdődtek a máriapócsi görög katolikus templom felújítási munkálatai. Ennek során lehetőségünk nyílt a templombelső (részleges) kutatására, melynek elsődleges célja az 1731–1756 között épült barokk templom helyén álló fatemplom esetleges maradványainak megtalálása volt.

A kutatás eredményeit a következőképpen összegezhethetjük. A templom alatt, valószínűleg az egész területén,

egy 13. sz. végi–14. sz. eleji, erősen kormos, hamus viszonylag vastag planírozási réteg van, mely különösen a templom K-i felében jelentkezett markánsan. Ezen egy vastag, laza újkori kerámiával, a Ny-i oldalon sok szórvány embercsonttal kevert feltöltési réteg húzódik. A templom K-i felében egy 20–25 cm vastag, agyagos réteg került elő az említett rétegen, melyben néhány helyen korhadó cölöpök voltak. Elképzelhető, hogy esetleg ez a réteg tartozott az egykori fatemplomhoz, ezt azonban nem lehet teljes mértékben bizonyítani. A templombelsőben – a szórvány embercsontokon kívül – rengeteg sírt, sírbeásást találtunk, többek között a hajó Ny-i végében egy boltíves, téglafalazásos sírt is. A hajó belsejében előkerült egy boltív is. Ez megkutatva kiderült, hogy ez egy régi bejárat a templomból az altemplomba, amelyet a későbbiek folyamán beboltítottak, és az altemplom felől elfalaztak.

A legnagyobb meglepetést azonban az okozta, hogy az altemplom felszedett padozata alatt – közel 3 m mélyen a jelenlegi járósinttől – egy 5. századi, magányos, kirabolt női sír került elő. Mellékletei közül kiemelkedik a két lévai típusú fibulája, valamint egy poliéderez(?) végződésű fülbevaló.

Az ősz folyamán lehetőség nyílt a templomot és a kolostort összekötő folyosó területén is egy rövid kutatásra. Ennek apropóját az adta, hogy a csatornázási munkák során „lépcsőfokokat” találtak az egyik boltív alatt. A területen kiásott szondában valóban találtunk három, lépcsőfokra emlékeztető, több kőtömbből álló jelenséget, de funkciójukat, ill. korukat nem sikerült pontosabban meghatározni. Sikerült azonban megfigyelni az eredeti lábazatot, melynek alja jó fél méterrel van a mostani járósint alatt. Itt egy letaposott, építési törmeléken járósintből egy érme – egy 1885-ös(!) 1 krajcáros is előkerült. Ez utóbbi alapján a terület szintjének jelentős megemelése csak valamikor a 19. sz. végén következett be.

JAKAB ÁTTILA

339. Mátételke határa

(Bács-Kiskun megye) V, Sza

2009. szeptember 2–4. között az 55. sz. főút Tataháza–Csávoly szakaszán burkolatmegerősítés és kerékpárút építése kapcsán, örökségvédelmi hatástanulmány készítése céljából végeztünk terepbejárást. A tervezett beruházás a főút 71+776–84+475 km-szevény közötti – már meglévő – szakaszát, ill. annak közvetlen környezetét érintette. A munka folyamán külterületeken az út mindkét oldalát 50–50 m szélességben vizsgáltuk, összességében a szakaszoknak kb. 37–38%-a bizonyult hatékony terepi vizsgálatra alkalmasnak.

Mátételke közigazgatási területén ismert lelőhelyet nem érintettünk, de 4 új lelőhelyet azonosítottunk: *Farkas-tanyák I.*; *Farkas-tanyák II.*; *Cserepesi-dűlő, Kósa M.-tanya* (KÖH 74819, 74821, 74823). A szarmata leletanyag felszíni telepnyomra utalt.

21 HOM Rég. Ad. 3567-04.

Munkatársak: Bácsmegi Gábor régész, Sultis László régésztechnikus, Csenkey-Sinkó András restaurátor.

PARDITKA GYÖRGYI

340. Mátraszentimre, Óvár (KÖH 44825)

(Heves megye) B, Kö

A részletes tanulmányt lásd a kötet 19. oldalán!

V. SZABÓ GÁBOR

341. Māza, Koromszó (KÖH 23172)

(Baranya megye) Á, Kk

A lelőhelyen 2009 októberében végeztünk tervásatást: folytattuk a 2007-ben kitűzött szelvények feltárását és további 4 szelvényt nyitottunk DDK-i irányban, a korábbi szelvényt folytatásában.

Az „E” és „F” szelvényekben a tisztítás után jelentkezett a már korábban is megfigyelt, helyenként vörösre égett, máshol szürke hamus, sárga agyagos, habarcsrögös vékony réteg, a mai járósinttől mintegy 60 cm mélységben. Ezen 5–10 cm vastag pusztulási réteg felett kavicsos, habarcsos omladékréteg volt, ami a falak bontásának törmelékéből származik, alatta kevert, sárga agyagos, habarcsrögös betöltés volt, amelyben embercsontok és pillangófejű vasszegek voltak – ez utóbbiak talán a feldúlt temetkezések koporsóiból. A vörös réteget a falak (falkiszedések) közötti területen figyeltük meg a „C-D-E-F” szelvényekben, talán egykori padlószintet jelezve.

Az „F” szelvényben, részben már a sárga, márgás altalajba mélyülve, 3 bolygatatlan sír került elő. A halottakat háton, K–Ny-i irányban, fejjel Ny-nak temették el, karjaikat a medencén egymásra rakták. A 29. objektum csontvázának melléklete egy párizsi kapocs volt, a többinél melléklet nem került elő. A sírok közötti, de bolygatott területen rugós-gyöngyös pártamaradványok és bronz övcsat került elő. A sírok kb. a 2007-ben feltárt sírokkal egy szinten (184 m tszf.) feküdtek. A szelvény ÉNy-i sarkában kb. 1×1 m-es, 60 cm magas habarcsos alapozás került elő, ami a templom Ny-i főfalától 50–60 cm-re K-re van. A jelenség mintegy 70–80 cm magasságig maradt meg. Alsó részén bedobált nagyobb kövek, felettük beöntött habarcsréteg volt, amire aztán rárakták a görgeteg kövekből épített falazatot. Felette és mellette is sok szórvány embercsont került elő. Funkciója, kora kérdéses, eldöntéséhez É-i szelvénybővítés szükséges.

Az „E” szelvényben az 1. és 15. objektum (falak) folytatásában kiszedett fal került elő, amely a főfal K-i oldalán 5 m távolságra, azzal párhuzamosan futott. Az „E” szelvényben, a K-i szelvényfal mellett húzott kutatóárokban 130–140 cm szélességben függőleges falú objektum jelentkezett, amely építési törmelékes és szórvány embercsontos betöltése miatt a felszínen nehezen észlelhető, alig vált el a többi omladékos betöltéstől. Kút lehetett, de a templomon belüli elhelyezkedése arra utal,

hogy inkább egy korábbi periódushoz, az udvarházhoz tartozhatott. A szelvényben lévő falszakasz alapozási árkanál kb. 50 cm-rel mélyebben (132 m tszf.) a kutatóárokban szabályos helyzetű comb- és lábszárcsont került napvilágra, ami arra utal, hogy ezen a területen is számíthatunk további sírok előkerülésére, de mélyebben, mint a Ny-ra és D-re lévő szelvényekben.

A 2007-ben feltárt területtől D-re nyitottuk meg a „G-H-I-J” szelvényeket. Ezen a részen már a mai járósint alatt 10–15 cm-rel görgeteg köves, habarcsos falszakaszok jelentkeztek. Ezek az 5. és 1. objektumok folytatásai, és az ezeket összekötő keresztfal, amelyek egy téglalap alakú, 5,5×7 m-es területet zárnak közre. A falszakaszok 100–110 cm szélesek, 2–3 kősorrig maradt meg alapozásuk. A körbezárt részen a fal omladékából származó habarcs és kövek, alatta szürke betöltés volt. A keresztfaltól D-re egy tűzrakóhely maradványa került elő. Leletanyag híján csak annyi állapítható meg, hogy a keresztfal építésénél későbbi. A Ny-i főfal nem ér véget a keresztfal csatlakozásánál, csak attól 100–150 cm-rel D-re. A helyiség K-i fala, úgy tűnik, a keresztfalon túl nem folytatódik.

Az „I” szelvényben az előbb említett falaktól méretben és tájolásban is eltérő, kiszedett falszakaszok kerültek elő. Az ÉK–DNy-i irányú falszakasz É-i részén omladék-kövek voltak, D-i része 50–60 cm szélességű, alapárkanak aljág kiszedett fal. Erre merőlegesen ugyanilyen széles, kiszedett fal futott. A két falszakasz által közrezárt térségben hosszúkás, ovális, habarcskeverő-gödör, közvetlenül mellette téglával kirakott járósint volt. Hét cölöplyukat figyeltünk meg, többségük az épület belsejében a falak közelében helyezkedett el, 2 már az épületen kívül, attól DNy-ra. Betöltésük téglá- és kőtöredékes, kivéve a 40. sz. objektumot, melyből kora és késő Árpád-kori kerámiatöredékek kerültek elő. Jelenleg még nem meghatározható a feltárási időszak végén 1,5 m átmérőjű, kerek folttal jelentkező 35. sz. objektum funkciója.

A leletanyag csekély mennyiségű, a szórvány csontokat leszámítva. A kerámia főleg 11–12. századi házikerámia, de az egyik cölöplyuk betöltésében 12–14. századi anyag volt. Kiemelendő a kolostorszárny helyiségének DK-i sarkában talált, szájával lefelé fordított ép, késő középkori fazék. A bronztárgyak többsége a bolygatott sírokból (pártatöredékek, övcsat, gomb), III. Béla érmének töredéke az 5. és 43. sz. falszakaszok találkozásának környékéről származott. Az előkerült vasszegek ugyanazt a típust képviselik: 8–10 cm hosszúak, pillangófejűek. Ezenkívül kis mennyiségű állatcsontot találtunk.

Konzulensek: Buzás Gergely, Bodó Balázs régészek.
Munkatárs: Patton Gábor régész.

BORUZS KATALIN

342. Mernye határa

(Somogy megye) U, R, B

2009 őszén a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága készítette el a 67. sz. út elkerülő szakaszainak hatástanulmányát. A terepbejárás több szakaszban, 2009.

szeptember 29. és november 25. között folyt, a mezőgazdasági munkákhoz igazodott.

Mernyétől D-re, az út K-i oldalán rövid erdősáv volt, ez után az elkerülő szakaszig bejártuk, de lelőhelyet nem találtunk. Az út Ny-i oldala végig bejárható volt, csakúgy, mint az elkerülő szakasz szinte teljes területe. Itt sem találtunk leleteket. A Somogygeszti-be vezető út mentén is végeztünk bejárást, szintén negatív eredménnyel. A településtől É-ra lévő részen, a tervezett csomópont területén és attól É-ra sem volt lelőhely, a korábban – valószínűleg tévesen – ide lokalizált, Mernye és Mernyeszentmiklós között nevezett lelőhelyet (KÖH 19389) sem sikerült azonosítani. Mernyeszentmiklósig csak egy rövid erdős, gázos rész nem volt bejárható, az úgynevezett Rézdombtól É-ra. Ettől D-re azonosítottuk a Rézdomb nevű rézkori, bronzkori, neolitikus lelőhelyet (KÖH 72183). A kis erdősávtól és bekötőúttól É-ra fekvő részen a Lótilos 1–2. lelőhelyeket (KÖH 72187, 72189) – neolitikus, bronzkori, római és középkori telep – találtuk. Mernyeszentmiklóstól D-re a Mernyeszentmiklós, Dél nevű jelentős középkori, gyengébb őskori lelőhelyet azonosítottuk (KÖH 72191). Az elkerülő szakasz részben bejárhatatlan, gázos területen fut a falurész mellett.

Mernyeszentmiklóstól É-ra Kisbabapusztáig az út Ny-i oldal végig szántásban járható volt. Itt az Országúti-dűlő bronzkori lelőhelyet találtuk meg (KÖH 72185), amely az út K-i oldalára is átnyúlt. Az út K-i oldalán volt egy hosszabb bejárható rész, a tervezett elkerülő szakasz É-i részén, ezt bejárva nem találtunk lelőhelyet. Ettől É-ra gyepes, gázos, fedett rész volt, majd egy újabb bejárható rész következett, ez utóbbiban volt az Országúti-dűlő lelőhely folytatása.

Munkatársak: Németh Péter Gergely régész, Balla Krisztián, Cserép Tamás, Gál Zoltán, Nyári Zsolt technikusok.

HONTI SZILVIA – MOLNÁR ISTVÁN

343. Mezőberény, III. Agyagbánya (KÖH 5801)

(Békés megye) Sza

2009. március 1-jén helyszíni szemlét végeztem a Mezőberény ÉNy-i szélén lévő III. agyagbánya területén. A bányatelek D-i szélén már kitermelt gödör, ill. bányató É-i szélén, lehumuszolt területen kevés szarmata kori kerámiatöredék került elő.

SZATMÁRI IMRE

344. Mezőberény, Békési út, Körgát (KÖH 5797)

(Békés megye) Á

2009 tavaszán megelőző feltárást végeztünk az itt megépülő kerékpárúttal érintett Mezőberény 136. sz. lelőhelyen, 150 m²-nyi felületen. A szelvény lehumuszolása után 6 objektum került elő, közülük három kisebb, és két nagyobb méretű gödör volt. A két nagyobb objektum

Árpád-kori, az egyikben egy kisebb árok futott keresztül, régészeti leletet nem tartalmazott. A feltörő talajvíz miatt az 5. objektumot nem tudtuk teljesen kibontani.

MEDGYESI PÁL

345. Mezőgyán, Sportpálya (KÖH 64754)

(Békés megye) Ő, Sza

A település DK-i szélén lévő, már korábbról is ismert, a középkori Gyán nevű településhez tartozó lelőhely szélén tervezett fúrásponthoz kapcsolódó helyszíni szemle (2009. október 18.) alkalmával, a lelőhelynek a fúrásponthoz közeli részén, sűrűn előforduló őskori és szarmata kori kerámiatöredékeket lehetett megfigyelni.

SZATMÁRI IMRE

346. Mezőhegyes, Peregi-udvar, Bajusz-tanya (KÖH 72361)

(Békés megye) Sza, Ge

2009. október 29-én helyszíni szemlét tartottam a Mezőhegyes DK 2 fúrásponthoz tartozó helyén, a 0205/15 hrsz. területén, ahol új lelőhelyet regisztráltam. A lelőhely egy nagy kiterjedésű terasz egyik É-i nyúlványán található, de teljes kiterjedése bizonytalan, csupán a lelőhelynek a nyúlványra eső része egyértelmű. A lelőhely így a tőle É-ra, K-re és Ny-ra elhelyezkedő, mélyebb fekvésű, egykor vízjárta területekre támaszkodó, a D-i szélé és kiterjedése viszont egyelőre ismeretlen. Területén szarmata, ill. késő szarmata kori és gepida jellegű leletanyag fordul elő, határozott sűrűségben.

SZATMÁRI IMRE

347. Mezőkövesd, Halomoldal-dűlő (KÖH 71345)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B, Sza, N

A 0266/2 és 0267/12 hrsz. telkeken öntöző vezetékhalózat bővítési munkáihoz kapcsolódóan 2009. márciusban örökségvédelmi hatástanulmányhoz régészeti terepbejárást, majd ezt követően próbaátást és megelőző feltárást végeztünk.

A munkaterület a várostól D-re, DK-re, a Bükk-hegységből a Tisza felé tartó Hór-patak kanyarulata és az M3 autópálya között található. A közel 930 m hosszú tervezett vezeték egy, a Patakrajáró-dűlőt és a Halomoldal-dűlőt elválasztó ÉNy-Dk irányú földúttól közvetlenül K-re helyezkedik el, kb. középtájon vágja ketté az egykori szovjet katonai lőtérhez vezető szilárd burkolatú ún. HM-út.

A terepbejárást idején a nyomvonalnak a HM-úttól É-ra eső szakaszát őszi vetésű gabona fedte, így az nem volt bejárható, a szomszédos dűlőből pedig az itt álló gazdasági épületek miatt nem tudtunk értékelhető információt gyűjteni. A nyomvonal HM-úttól D-re eső szakaszának bejárása során császárkori szarmata és

szórványosan késő népvándorlás kori telepjelenségek maradványait lehetett megfigyelni.

A 2009. október 19-től november 6-ig végzett kutatás nagyrészt megerősítette az adattári információk és a terepbejárási megfigyelések hitelességét. A nyomvonal régészeti fedettsége az 52 objektum feltárásával majdnem végig bebizonyosodott, s beigazolódott az É-i szakasz érintettsége is. A mindössze 2 m széles kutatóárokban 9 árokrészlet, 36 gödör és 7 csontvázas temetkezés került elő. 17 objektumban nem volt keltezhető értékű lelet, 2 gödör a korai bronzkorra (Makó-kultúra) datálható, 29 objektum (D-É tájolású temetkezések, gödrök és árokrészletek) a szarmaták hagyatéka, 4 gödör pedig az újkorra keltezhető.

A települési objektumok leletanyaga szegényes, említésre méltó egy lókoponya és mellette több edény töredéke. A D-É tájolású temetkezések közül egyikben zsugorított helyzetben fekvő női váz volt; 3 esetben ácsolt koporsó maradványait figyelhetjük meg. Az előkerült árokrészletek egy részénél felvethető a sírokhoz körároként való kapcsolásának lehetősége, de a keskeny feltárt munkaterület alapján ez nem bizonyítható.

SIMON LÁSZLÓ

348. Mélykút, Szalmázó-dűlő (KÖH 6944 1)

(Bács-Kiskun megye) Á

A Horvát Transzit gázszállító vezeték építése kapcsán 2009. október 22. és november 25. között több ütemben, összesen 830 m²-nyi területen végeztek megelőző feltárást a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai a lelőhelyen (HT-37).

Az egyenletes, átlag 60 cm vastagságú humusztakaró alatt az agyagos, sárga altalajon 50 régészeti jelenséget észleltünk, amelyhez 35 régészeti objektumot rendeltünk. Az objektumok között 4 épület, 17 gödör, 11 árokrészlet és 3 kútszerű beásás volt. A feltárt jelenségek mindegyike egy késő Árpád-kori településhez tartozott.

A korszak telepeire jellemző szórt településszerkezet ezen a lelőhelyen is megfigyelhető volt. A jelenségek zöme 3 csoportban sűrűsödött a nyomvonal kijelölt területén, melyek között 20–50 m-es, csaknem üres szakaszok húzódtak. A DNy-ÉK-i tájolású, lejárával, vékony lejárt padlóval rendelkező épületek a szelvény DNy-i harmadában koncentráálódtak. Egyikük közepén egy lókoponyát találtunk. A gödrök zöme sekélyen az altalajba mélyedő, kerekded beásásnak bizonyult. A hengeres kutak a 3 méteres mélységet is elérhették a mai felszíntől mérve, bontásukat a feltörő talajvíz miatt csak kb. 1,5 m-ig végezhetjük el.

Leletanyagot az objektumok közel 50%-a tartalmazott. Ezek zöme cserépbogrács-töredék, de néhány fazék részlete is előkerült. Egy házból átfúrt fenékkő, egy lapos, sekély gödörből kettétört, lapos őrlőkő alsó fele került napvilágra.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a kecskeméti Katona József Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Benedek András, Nagy Norbert, Takács Gábor technikusok.

PÓPITY DÁNIEL

349. Mélykút határa

(Bács-Kiskun megye) Sza, A

2009. május 27-én terepbejárást végeztünk az 55. sz. főút 50+750–65+630 km-szelvények közötti szakaszán. Az összes terület 30–35%-át tudtuk megfelelő megfigyelési lehetőségek mellett bejárni.

Fácános (KÖH 73347): Az 57+400–57+750 km-szelvények között a nyomvonal mindkét oldalán nagyobb mennyiségű szarmata és avar kerámiatöredéket találtunk. A hosszan elnyúló lelőhely a felszíni szóródás alapján közepes intenzitású.

Öregmajor, Turcsány-tanya (KÖH 73349): A 60+500–60+750 km-szelvények között szórványos szarmata lelőhelyet fedeztünk fel, a nyomvonal D-i oldalán. A kisszámú cserép alapján a lelőhely határai bizonytalanok.

Munkatárs: Faragó Norbert egyetemi hallgató.

FÜZESI ANDRÁS

350. Méra határa

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, B, N

A Miskolci Egyetem Őstörténeti és Régészeti Tanszéke és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság Herman Ottó Múzeuma 2009. március 9–12. között közös terepbejárást végzett a Hernád folyó jobb partját szegélyező dombvidék 2,5 km széles sávjában, a szlovák határtól számított 43 km hosszú szakaszon. A régészeti kutatás a Miskolci Egyetem történelem-régészet szakirányos hallgatóinak képzésében szereplő *Terepbejárás* című kurzushoz kapcsolódott. Célja elsősorban az volt, hogy megismertesse a hallgatókat a lelőhely-felderítés extenzív terepbejárási módszerével.

A terepbejárás főképp őskőkori lelőhelyek felderítésére irányult azért, mert a Hernád szlovákiai szakaszán számos 20–30 ezer éves lelőhely található, viszont a magyarországi szakaszon a kutatás hiánya miatt elenyészőek az adataink. A korszakra való tekintettel, a felderítendő terület elsősorban a magaslatokat érintette.

A településen négy új lelőhelyet regisztráltunk (Méra 1–3., Ortvány-dűlő; KÖH 75061, 75063, 75065, 75079), melyek területén újkőkori, bronzkori és népvándorlás kori leleteket gyűjtöttünk.

LENGYEL GYÖRGY – SZOLYÁK PÉTER

351. Miskolc, Aldi 2.

(KÖH 61310)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, N, Á

A 47386/6 hrsz. ingatlanon 2009. augusztus 13. és október 9. között végzett megelőző feltárást a Borsod-Aba-

új-Zemplén Megyei Múzeumok Igazgatósága. A terület Miskolc D-i határában, a 309. sz. D-i elkerülő úttól D-re, a harsányi elágazásnál található; É-ról és Ny-ról az út és vízelvezető árcai határolják, K-re a Sárga Csikó Hotel, valamint a 47493 hrsz. parkoló.

A feltárás előzménye a 2008 novemberében végzett régészeti megfigyelés volt, melynek során a felszín beborító jelenkori törmelékréteg alatt középső neolitikus, bronzkori, császárkori, valamint Árpád-kori régészeti leletek és jelenségek kerültek elő.

A megelőző feltárás alkalmával megállapítottuk, hogy ez a törmelékréteg változó vastagságú (30–100 cm), és a terület teljes egészét befedi. Alatta, szintén változó vastagságban (45–60 cm) korábbi művelt talajréteg húzódik. A felület É-i és K-i részén ez alatt szürke, iszapos rétegeket, míg a Ny-i és D-i területeken 30–40 cm vastag szürkésbarna kultúrréteget találtunk. Megállapíthattuk, hogy az egykori települések a Ny-i és D-i terület magasabb térszínein összpontosultak. Jóval kevesebb régészeti objektum került elő az ÉÉK-i részen keresztülhúzódó folyó- vagy patakmeder partján, az alacsonyabb tengerszint feletti magasságú területeken. Ezeket, a szürke színű iszaptól ítéelve, többször előnvelte a víz. Az objektumok minden esetben (már a legkorábbi, a középső neolitikumból származó jelenségek is) ebben a szürke iszaprétegben rajzolódtak ki valamilyen mélységben, nem pedig az alatta elterülő sárga agyagban.

A lehumusztolt 5962 m²-nyi területen 319 régészeti jelenség került elő. A legkorábbi objektumok az AVK és a bükki kultúra településéről származnak: házak „in situ” és másodlagos omladécai, közepes méretű agyagkitermelő gödrök, kisebb, szabályos alakú tárológödrök. A kerámialeleteket a talaj meglehetősen tönkretette. Nagy számban kerültek elő az obszidiánból és hidrokvarcitból készült pattintott kőeszközök, magkövek és gyártási hulladékok, melyek intenzív helyi kőeszköz-készítő tevékenységről árulkodnak. A kevesebb csiszolt kőeszköz között a lapos és hengeres testű vésők uralkodnak. A fentiekén kívül megemlítendő a különböző formájú agyaggyöngyök, valamint egy sarlómotívumos arcus edény kitört arcdarabja. Szórványként került elő egy világoszöld színű kőből készült gömb alakú, átfúrt jogar, mely már a késő neolitikum irányába mutat.

A Kr. u. 4. századból (késő császárkor) szintén egy település maradványai kerültek napvilágra. Öt félig a földbe ásott, négyszögletes ház nyomait találtuk meg, É-i sarkuk közelében tapasztott platnijú, kőkből felépített kemencékkel (két esetben csak a kemence alapján következtetünk házra). A házak mellé több tároló- és szemetesgödört is ástak, melyekben gazdag leletanyag maradt meg. Az egyik ilyen gödörben elrejtett vasdepót találtunk, mely füles vasedényt, baltát, sarlót és több más különböző (egyelőre nem meghatározható) vaszszeres tartalmazott.

A Kr. u. 4. századi kereskedelmi kapcsolat nyoma egy római érme, mely Szekeres Árpád numizmatikus megállapítása szerint II. Constantius idejéből (324–361)

származik (egy neolitikus objektum felső rétegéből került elő). A leletanyagból ítéelve az itt élő népességet többféle hatás érte. Egyelőre nem dönthető el, hogy germánokkal érintkező szarmata közösség, vagy éppen szarmatákkal érintkező germán (vandál?) lakosság településéről van-e szó.

A feltárás során egy Árpád-kori, 13. századi település szelét is megtaláltuk egy állattartó karám 18×12 m-es alaparkával, néhány szemetesgödörrel, külső tűzhelyekkel, valamint több kútnak, ill. vízgűjtőnek meghatározható objektummal. Az egyik kútból előkerült egy ferdén a betöltésbe mélyedő, kihegyezett végű, vaskos tölgyfácövek.

Az ásás során a fentiekén kívül napvilágra került több, egyelőre pontosan nem keltezhető tárgy, lelet, ill. jelenség is. Ezek közül kiemelkedik a nagyszámú, rendszert nem mutató cölöplyuk, egy a vízzel, iszappal előtöltött térszínen, a szürkésfehér iszapban, objektumhoz nem köthetően fellelt emberi koponya, valamint a hasonló körülmények között megtalált két összeálló, ép malomkő.

CSENGERI PIROSKA

352. Miskolc-Bükkszentlászló, Nagysánc (KÖH 16870)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B, LT

Az ELTE Régészettudományi Intézete 2009 májusában kapta a felkérést, hogy megelőző feltárást, ill. topográfiai kutatást folytasson a lelőhelyen. Ezt követően júliusban helyszíni szemlét végeztünk, amelyen Czajlik Zoltán és Tankó Károly régészek (ELTE-BTK Régészettudományi Intézete), Szörényi Gábor régész (Herman Ottó Múzeum), valamint Barta György önkormányzati képviselő vettek részt. A szemle során megállapítást nyert, hogy a lelőhely jelenleg használt bejáratának környékén, a közelben működő temető sírjaira rendszeresen és egyre nagyobb mennyiségben hordják a talajt, különösen az erődítés környékéről.

A terület régészeti veszélyeztetettségére való tekintettel 2009. október 26–30. között leletmentő feltárást folytattunk. A 6×3 m-es felületen, majd a csatlakozó 3×1,5 m-es felületen kialakított szondákkal a rablóásásokkal megbolygatott terület rétegvizszonyait, ill. a sánc érintettségét kívántuk tisztázni.

Az eredetileg lejtős terület kutatása során nyilvánvalóvá vált, hogy a zónában jelentős, a mai napig tartó erózióval kell számolni, amelynek során nemcsak a (temetőbe hordott) föld, hanem vele együtt a Kyjatice-kultúra leletei, ill. késő vaskori (LT) töredékek kb. 40–50 cm-es vastagságban, folyamatosan a hegyláb felé halmozódnak át. A humuszban gazdag felszín alatt több különböző, felül görgetett, a regolithoz közeli részen már inkább kevésbé koptatott mészkődarabokból álló rétegeket különítettünk el, amelyek véleményünk szerint ugyancsak az eróziós rétegekhez tartoznak. Ezeket a felületeket átvágva, több helyen elértük a szálkövet, a szelvény közepén azonban kompakt sárga agyagos zónát észleltünk,

amelynek rendkívül kemény, beiszapolódott mátrixában kevés kerámiatöredéket (Kyjatice-kultúra) is feltártunk. Ez a nagy valószínűséggel nem áthalmazott réteg tehát régészetiileg értelmezhető, talán az eredeti járósínt egy darabja lehetett. A kutatást a sánc irányába kiterjesztve, hasonló színű, de kevésbé kompakt réteget figyeltünk meg, amelyből a részleges feltárás során ugyancsak a Kyjatice-kultúra kerámiatöredékei kerültek napvilágra. Minthogy erről a rétegről a rablóásatás által hátrahagyott felületek tisztítása során megállapíthattuk, hogy a sánc alá fut be, a sáncot nem lehet a késő bronzkornál korábbra keltezni. Ugyanakkor hangsúlyoznunk kell, hogy a leletmentő feltárás körülményei között nem láttuk célszerűnek és kivitelezhetőnek a sánc intakt felületének feltárását. Ennek hiányában sem a sáncépítés kora, sem az erődítés konstrukciója nem volt megállapítható.

A szondázó feltárás fontos információkat nyújtott a lelőhely további kutatásához. A vastag és jóformán a sziklafelszínig érő, eróziósan áthalmazott rétegek arra utalnak, hogy a hasonló zónák kutatása a lelőhely más részein sem kecsegtet sikerrel, a még feltárható régészeti objektumok feltehetően elsősorban az eróziósan kevésbé érintett teraszokon, ill. a kisebb meredekségű lejtőkön várhatók. Ezek kutatása azonban az egykori mezőgazdasági művelés miatt lehet problematikus, ezért mindenképpen szükséges a lelőhely archív és modern légi felvételek alapján elvégzett, a teraszok bolygatottságára, esetleges átalakítására vonatkozó vizsgálata, amelyet az OTKA 68824 pályázat keretei között folytatunk tovább.

Munkatársak: Rupnik László régész, Laczi Orsolya régésztechnikus, Bilicz Enikő, Groma Katalin, Fuchsz Noémi, Horváth Tamás és Mali Péter régészhallgatók (ELTE-BTK Régészettudományi Intézete).

CZAJLIK ZOLTÁN

353. Miskolc-Bükkszentlászló, Nagysánc (KÖH 16870)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) LT

A részletes tanulmányt lásd a kötet 19. oldalán!

V. SZABÓ GÁBOR

354. Miskolc, Görgey Artúr utca 4. (KÖH 70125)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Pa, Kö

A telken 2009 júliusában társasház építéséhez kapcsolódó régészeti megfigyelés közben pattintott kőszilánkok kerültek elő. Mivel a beruházást maximum 7 m mélységig történő alapozással kívánták megvalósítani, a további munkálatok előtt régészeti kutatást kellett végezni a telek teljes, 1200 m²-es területén. A régészeti lelőhely vertikális és horizontális fedettségének megállapítására, valamint a rétegvizonyok tisztázása céljából először próbafeltárás keretében kutatóárkokat húztunk. Az azokban végzett megfigyelések alapján október 2-ig összesen kb. 800 m² felületet átlag 2 m vastagságban tártunk fel.

Az ásatás során 6 fő rétegtani egységet különítettünk el: a miocén korú tufára két, erős lejtőmozgással összeköthető, kizárólag pattintott kőszilánkokat és hulladékokat tartalmazó réteg települt. Ezeken helyben holocén fekete talaj képződött, melynek felső részét a középkortól talajművelés alakította át. A fekete humuszban, mely az alatta települt löszös üledékből alakult át, szintén csak pattintott kőanyagot találtunk, kerámia nélkül. A rétegsor tetején az újkortól képződő, döntően építési törmeléket tartalmazó réteg volt.

A kb. 50 000 lelet döntő többségét az őskori eredetű pattintott kőszilánkok és gyártási, valamint az Avas-hegy tetején végzett feltehetően felszíni bányászati tevékenységhez köthető bányahulladékok adták. Begyűjtöttünk továbbá egy Anjou-korból származó pecsétgyűrűt, melynek analógiája Pusztai Tamás Keleméren, a Mohos-várban végzett ásatásaiból ismert, és egy V. István vagy I. Mátyás uralkodásának idején vert rézpénzt. Előkerültek még 15–17. századi kerámia, valamint nem régészeti korú tárgyak és objektumok (pl. kővel rakott kút) a 18–20. századból.

SZOLYÁK PÉTER

355. Miskolc, Pingyom IV. lelőhely (KÖH 47721)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B, V

A Pingyom VIII. védőnevű agyagbánya bővítéséhez kapcsolódóan 2009. június 8–11. között régészeti megfigyelést és próbafeltárást végeztünk. A bányaművelésbe bevonni szándékozott területen öt kutatószondát nyitottunk, melyek mélysége 1–3 m között változott. Négy szondában a bányaművelés meddője által átlag 1 m mélyen eltemetett fekete humuszban késő bronzkori, kora vaskori kerámiákat gyűjtöttünk, valamint gödörbetöltésre és járósíntre utaló jelenségeket dokumentáltunk. A fekete humusz alatt több méter vastag, nagy agyagtartalmú pleisztocén üledék (valószínűleg átalakult lösz) települt. Ebben régészeti leletanyagot és/vagy régészeti jelenségeket, objektumokat nem azonosítottunk. Az őskori régészeti lelőhely még feltárható részének becsült nagysága kb. 700 m².

SZOLYÁK PÉTER

356. Miskolc-Tapolca, Viktória-barlang (KÖH 75045)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Pa?, U

2009. április 23-án régészeti helyszíni szemlét tartottunk a lelőhelyen. A barlang közvetlen környezetében, a barlangbejárat kitisztítása során közelebből meg nem határozható őskori kerámia (8 db) és meg nem határozható korú állatcsontok (4 db) kerültek elő. Megállapítottuk, hogy a Viktória-barlang érintett bejárata, a Kisköves-hegytől DNy-i irányban, egy szűk, NyÉNy-KDK irányú, mély völgyfő alján nyílik. A közel függőleges bejáratot 4 db, 80 cm átmérőjű, betongyűrű egészíti ki. A járat

tisztítására és a betongyűrűk közelmúltban történő kihelyezésére azért volt szükség, mert a környező lejtők természetes, valamint mesterségesen is elősegített eróziója többször eltömitette azt.

A barlang elsősorban a környező (egyébként a közeli kőbányászat miatt jelentős mértékben átalakított) domborzati viszonyok és saját belső morfológiája miatt emberi megtelepedésre sohasem lehetett alkalmas. Az őskori kerámiák barlangi járattisztítás során megállapított jelenléte sokkal inkább az említett eróziós folyamatok következménye lehet. Bejártuk a barlang környezetét is legfeljebb 150 m távolságig. További régészeti leleteket, vagy régészeti lelőhelyre utaló egyéb jelenségeket nem találtunk. Figyelembe véve azonban a beszolgáltatott leletek számát, jellegét, és a terület nagy felületre kiterjedő és intenzív erdei fedettségét, a negatív szemlézési eredmény ellenére, a Viktória-barlang kb. 100 méteres környezetében őskori régészeti lelőhelyet valószínűsítünk.

A leleteket a megtaláló a Herman Ottó Múzeum részére átadta.

Munkatársak: Ferenczi Gergely barlangtani szakreferens (Bükki Nemzeti Park), Kalászi György (Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság).

SZOLYÁK PÉTER

357. Mogyoród, Mély-gáti-dűlő (MRT XIII/3 k. 17/5 lh., KÖH 26170)

(Pest megye) Á

A Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága 2009. április 6–14. között megelőző feltárást végzett a 1720/39–40 hrsz. telkeken, 920 m²-en. 2006. szeptember 20–27. között Kóvári Klára próbaásatást végzett az 1720/5–11 hrsz. telkeken, ahol 12–13. századi telepjelenségeket dokumentált.

A lehumusztolt felületen ritkán helyezkedtek el a régészeti objektumok: 7 árkot és 8 további, földbe mélyített objektumot bontottunk ki. A 4–7. árkok egymásba csatlakozva egy szabályos téglalap alakú területet határoltak. Betöltésük anyaga, jellege egymással megegyezett, így feltételezhető, hogy ugyanazon árokrendszer részeit képezték. Bizonytalan a funkciója annak a nagyméretű, szabálytalan négyszög alakú beásásnak, melyet a szelvény D-i felében bontottunk ki. Jellege alapján földbe mélyített lakóobjektumra emlékeztet, hiányoznak belőle azonban a lakhatásra utaló, tényleges nyomok (padlóréteg, tüzelőberendezés stb.) A lelőhelyrészletre a leletszegénység jellemző: az objektumokból néhány kerámiatöredék és állatcsont került elő. Szórványként találtunk 4 darab Árpád-kori összeragadt, korrodálódott ezüstdenárt. Ezek alapján a lelőhely a kora Árpád-korra datálható. A 15. sz. gödörben egy őskori cseréptöredék volt.

Munkatársak: Bíró István, Kóka István, László József ásatási technikusok.

RÁCZ TIBOR ÁKOS

358. Mogyorósbánya, Újfalusi dombok (KÖH 26748)

(Komárom-Esztergom megye) Pa

A felső paleolit lelőhelyen folytatott kutatásról utoljára a Régészeti kutatások Magyarországon 1999 kötetben számoltam be részletesen.²² Azóta több évben is folytattuk a település feltárását, legutóbb 2009-ben.²³

A lelőhely a falutól ÉNy-ra, a Duna holocén terasza fölött meredeken kiemelkedő Újfalusi dombok (Vrski) határreszen található. A domb nagyobbik része folyamatosan művelt szántó, kisebbik része szőlő, tengerszint feletti magassága 207–210 m. A dombtető jelenlegi egyenetlenségei részben természeti folyamatok eredménye. A Keleti-Gerecse 300–350 m tszf. magasságú sasbérceit (Öregkő!) fokozatosan alacsonyodó hegylábi felszínnek veszik körül, amelyek a dunai teraszrendszerhez csatlakoznak. Ezeket a felszíneket az eróziós, csapadékos időkben aktív patak völgyek feldarabolták, és hullámos dombvidékké formálták. (Schweitzer Ferenc nyomán.)

A hegylábi lejtőket és a teraszokat legalább 2,5 m vastag lösz fedte be a jégkorszak végéig: próbaárkunkkal eddig a mélységig eljutottunk.

Az Újfalusi dombok jelenkori egyenetlenségei részben emberi tevékenység következménye. A múlt század közepén abbahagyott bányászat beomlott tárnái, a domb falu felé oldalában felhalmozott nagy mennyiségű építési (beton)törmelék, kisebb mértékben az ásatások utáni gépi tereprendezés alakította át a domb eredeti felszínét. A D-i kitettséggű tető – a késő paleolit települési stratégiát ismerve és a mindennapi élelemszerző gyakorlatot feltételezve – ideális helyszín. Látótávolságra van az Öregkő barlangjaitól, amelyek alkalmi menedékek és raktárak voltak: a barlangok jégkor végi rétegeiben a nyílt színi telepek eszközkészletének típusai kerültek elő. A domb alatti patak völgy a Duna árterére nyílik. A dömösi áttörés előtt még lassú sodrású, gázlókka, szigetekkel teli, jégkori Duna-meder könnyen becserkészhető átjárást biztosított a középhegyi erdőkből a Kisalföld lapályaira és vissza vonuló legelőváltó állatcsordáknak. Könnyen hozzáférhetőek voltak a Gerecse nyersanyagforrásai is.

A lelőhely szakmai jelentősége kettős. Egyrészt topográfiai szervesen illeszkedik a felső paleolit kori település-sorozatba: a Duna jobb partján egyelőre a legnyugatibb telep. Másrészt a gravetti entitásnak néhány éve elkülönített régészeti filuma, a ságvári kultúra leggazdagabb lelőhelye. A telep C¹⁴ kora 19 930 BP.

22 T. Dobosi V.: Mogyorósbánya, Újfalusi dombok, felső paleolit telep. In: Régészeti kutatások Magyarországon – Archaeological Investigations in Hungary 1999. Budapest 2002, 5–14.

23 RKM 2001 (2003) 193; RKM 2005 (2006) 275–276; RKM 2006 (2007) 232; RKM 2008 (2009) 233.

A lelőhelyen eddig három, egymástól leletmentes sávokkal elválasztott lakóegységet találtunk. A harmadik, legnagyobb települési felszín 1986 és 2008 között egymáshoz kapcsolódó szelvényekkel összesen 370 m² kiterjedésben tártuk fel. A 24×16 m-es felület Ny-i és D-i széle egyben a lakófelszín pereme is.

2009-ben a telep K-i szélének megtalálása reményében a 2008. évi ásatási felszíntől 4 m-re K-re nyitottuk meg a 6×2 m-es szelvényünket. A 4 m-es sáv terveink szerint megmarad „tanútömbnek”. A GPS-szel pontosan bemért szelvényben a későbbiekben ellenőrizhetők, kiegészíthetők és pontosíthatók lesznek a mai eredmények. 2009-ben sem értük el a település szélét, bár a kultúrréteg intenzitása, a leletek sűrűsége fokozatosan csökkent. A lakófelszín kissé szabálytalan oválisnak mutakozó kiterjedése még nem állapítható meg.

A paleolit települési felszín a domb teteje felé egyre mélyebben érhető el. 1984-ben a domboldalban kiékelődő kultúrréteggel kezdtük a feltárást, 2009-ben már 2 m lösz és változó, 30–40 cm vastag humusz fedte: a domb pleisztocén végi felszíne a jelenleginél laposabb volt, a kultúrréteg a vízszinteshez közeli helyzetben van. A relief energia a holocénban is alakul: növényzetmentes időszakokban a domb gerince a patak völgy felé fokozatosan erodálódott, elsimult, a Duna felé meredeken leszakadt, pusztult.

Az Újfalusi dombok hagyományos, általános (nem specifikus) funkciójú paleolit telep. A járőrszíntet a zsákmányállatok (Equus, Rangifer) fogai és apróra tört csontjai borítják. Az erősen meszes löszben a hosszúcsonttörédek nehezen vagy egyáltalán nem menthetők meg. Kőeszközök, nyersanyagdarabok, az eszközök előállításakor keletkezett gyártási hulladék, néhány miocén kori ékszerszaga került elő. Az enyhén teknős tűzhelyeket néhány apró faszénzemcse, hamus foltok és több centiméter vastagon terrakotta színűre átégett lösz jelezte. Több helyen a szétázott okker vörösre festette a kultúrréteget, már néhány centiméterrel a tényleges felszín fölött.

Az előkerült eszközök előzetes típuslistája:

Vakaró	110
Árvéső	179
Retusált penge és töredék	87
Csonkított penge	24
Tompított hátú penge normál és mikroméret	16
Vállas eszköz	9
Kaparó	24
Hegy	8
Összetett eszköz	1
Eszköz: 8,2%	
Magkő-származék 3%	170
Penge 6%	340
Szilánk, gyártási hulladék cca.	4600
Kavicseszköz 18%	193
Ékszer-csiga	68

Az utolsó eljegesedés második felében, kb. 20 ezer éves időtartamot a gravetti entitás kronológiailag és kulturálisan elkülöníthető kultúrái töltötték ki. Ezek egyike a korábban „kavics-gravettinek” meghatározott ságvári kultúra. Az ipar összképe, típus-spektruma, a kivitelezés színvonala, mérettartománya eltér a hagyományosan penge-alapú késő paleolit eszközeihez képest. Miután a nyersanyagforrások a pengés és kavicsos technológia alkalmazói számára egyformán hozzáférhetők lehettek, különösen olyan szűk földrajzi régióin és időrendi kereteken belül, mint Pilismarót és Mogyorósbánya, a kavics nyersanyag preferálása a kultúra népének szerszámokkal szemben támasztott igényét, hagyományait, manuális készségét tükrözi.

Nyersanyag	db	%
Kova részben kavics	3493	73
Tűzkő (erratikus ?) feltehetően gumó	297	6
Radiolarit (Gerecse) részben kavics	299	6
Szarukő: részben gumó	19	+
Obszidián (Tokaj-Eperjes) mindig max. tojásnyi gumó	200	5
Hidro/limno kvarcit lehet pados vagy görgeteg	125	3
Kvarcit: mindig kavics	325	7
Hegyi kristály (Alpok)	1	+
Egyéb/mezozoos	12	+

A gerecsei radiolarit házi nyersanyagnak számít, az obszidián és a hegyi kristály igazi távolsági nyersanyag. E két nyersanyag előfordulási helye megrajzolja a közösség tevékenységi körének vagy kapcsolatrendszerének határait. A kavicsokat régi vagy aktuális folyóhordalékból gyűjthették.

A lelőhelyhez kapcsolódó újabb természettudományos vizsgálatok: Ruskiczay-Rüdiger Zsófia az ásatási szelvény szedimentológiai elemzését végezte el; Mihály Judith az okker-minták FTIR és FT-Raman vizsgálatáról adott jelentést.

T. DOBOSI VIOLA

359. Mórahalom, Benák-tanya

(Csongrád megye) Sza

A Gucci-sor mentén kialakítandó ivóvízvezeték, szennyvízcsatorna és szilárd burkolatú út nyomvonalán 2009. március 16–18. között próba-, majd szeptember 8–11 között megelőző feltárást végeztünk.

Mórahalom 31. (KÖH 29590): A két ütemben végzett feltárást során kialakított ÉNy–DK tengelyű szelvény területe elérte a 800 m²-t. A területen 22 településre utaló régészeti jelenség került elő, mindegyik a szarmata korszakhoz kapcsolható. Az objektumok kevés leletanyagot tartalmaztak.

Mórahalom 33. (KÖH 29592): Az ÉNy–DK-i tengelyű szelvény mérete elérte a 1100 m²-t. A területen 14 tele-

pülésre utaló régészeti jelenség került elő, mindegyik a szarmata korszakhoz kapcsolható. Az objektumok kevés leletanyagot tartalmaztak.

PALUCH TIBOR

360. Mórahalom határa

(Csongrád megye) Sza, A, Á, Kk

2009. október 1–2-án terepbejárást végeztünk a homokháti vízpótló rendszer kiépítésével kapcsolatban. A nyomvonal a Széksóstói- és a Domaszéki-Főcsatornát köti majd össze. A beruházással érintett területet 20 m széles sávban jártuk be.

Mórahalom közigazgatási területén sikerült azonosítanunk 1 korábról is ismert lelőhelyet (*Börcsök-tanya II*, KÖH 29605), ill. 2 új, eddig ismeretlen lelőhelyet találtunk: *Halaszka-csatorna I. és II.* (KÖH 72971 és 72973).

Munkatársak: Parditka Györgyi régész, Paja László antropológus, Sultis László technikus.

BÁCSMEGI GÁBOR

361. Mórahalom határa

(Csongrád megye) B, V, Sza, A, Á, Kk

Az 55. sz. főút burkolat-megerősítése nyomvonalán örökségvédelmi hatástanulmány készítése kapcsán végeztünk terepbejárást 2009. október 5. és november 4. között. A szegedi határtól Ny felé haladva a móraalmi határig terjedő külterületi szakaszon, az út mindkét oldalát 50–50 m szélességben vizsgáltuk. A bejárási időpontjában a külterületi szakasz meghatározó részét (kb. 35%-át) erdő, rét, legelő, gaz borította, kisebb részét (kb. 15%-án) lábon álló kultúr- ill. haszonnövények. A külterületi rész kb. 1/5-ét beépített vagy elkerített területek miatt nem lehetett terepbejárással vizsgálni. Összességében a külterületi szakasznak kb. 30–35%-a bizonyult terepbejárásra alkalmasnak.

A munka során egy ismert lelőhelyet jártunk be, 2 új lelőhelyet (*Ábrahám-tanya; Szabó-tanyától D-re*; KÖH 72991, 72993) és – szórványok alapján – egy régészeti érdekű területet azonosítottunk, ahonnan bronzkori, késő bronzkori–kora vaskori, szarmata, avar, Árpád-kori, és középkori leletanyagot gyűjtöttünk.

Munkatársak: Bácsmegi Gábor régész, Paja László antropológus, Sultis László, Alács Attila, Pál Róbert, Takács Gábor régésztechnikusok, Csenkey-Sinkó András restaurátor.

PARDITKA GYÖRGYI

362. Móricgát, Kelő-ér I.

(KÖH 69237)

(Bács-Kiskun megye) Sza, Á, I

A lelőhely Móricgát belterületétől K-re, a Csorda- és Göbolyjárás nevű határrészben, a Kelő-éri-csatorna két ága között található. A Horvát Tranzit gázszállító vezeték nyomvonalán 2009. december 7–14. között, a

terepbejárási alkalmával azonosított lelőhely (HT-12) középső részén, 482 m²-en végeztek megelőző feltárást a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai. Az ásítás és a terepszemle eredményei alapján megbizonyosodtunk arról, hogy a HT-12 és a tőle DDK-re fekvő HT-13 lelőhelyek összetartoznak.

A nyomvonalon 45 objektum feltárását azonosítottuk a gépi nyelési alkalmával. A 48 stratigráfiai egység között 27 gödör, 16 árok, 4 cölöphely és egy omladék volt, melyek közül 36 szarmata kori, 2 Árpád-kori, 10 pedig korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú.

A szarmata településobjektumok a lelőhely egész területén egyenletes sűrűségben jelentkeztek, míg a 2 Árpád-kori árok egymástól 30 m-re került elő. A szarmata kori telepen ÉNy–DK és Ny–K irányú, ívelten szűkülő falú, ívelt aljú kerítő- és vízvezető árkok húzódtak. A gödrök ovális, kerek vagy téglalap alakúak, faluk egyenesen szűkülő.

A szarmata objektumok betöltéséből főként kézzel formált fazekakhoz, korongolt, sötét és téglaszínű talakhoz, ill. hombárokhoz tartozó edénytöredékek, valamint római importdarabok (*terra sigillata*) kerültek elő. A használati eszközök között magas a fenő-, csiszológödrök és a csontkorcsolyák száma. Az egyik gödörben egy fűzfalevel alakú, kb. 16 cm hosszú vas lándzsahegyet is találtunk.

A gépi humuszolás során az 50–70 cm mélységben megfigyelt nagy mennyiségű leletanyag, ill. a kibontott objektumok alatt jelentkező újabb betöltési rétegek alapján valószínű, hogy többrétegű a lelőhely. 2009-ben a kedvezőtlen forduló időjárási viszonyok miatt csak a legfelső réteget tártuk fel, a munkát 2010-ben folytatjuk.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a kecskeméti Katona József Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Bottyán Katinka, Császi Dávid, Molnár Zsolt technikusok.

GULYÁS GYÖNGYI

363. Nagyatád határa

(Somogy megye) U, B, V, Kö

2009 márciusában a 68. sz. főút Nagyatádot elkerülő szakaszának tervezett nyomvonalán terepbejárást végeztünk, 4 km hosszúságú külterületi szakaszon. A várost ÉK-ről kerülő nyomvonaltérven két, már korábról ismert lelőhely pontosítását tudtuk elvégezni a Rinya két partján. A K-i magasparton a középkori Henész falu K-i és D-i kiterjedését tudtuk pontosítani, a terepbejárási során itt újkőkori leletanyag is előkerült (KÖH 47884).

A Rinya Ny-i oldalán egy késő bronzkori és kora vaskori lelőhely kiterjedését pontosítottuk (KÖH 47901).

STIBRÁNYI MÁTÉ

364. Nagybajom, Szöszele
(KÖH 70039)

(Somogy megye) R, B

Helyi lakos bejelentést tett a község határában talált régészeti lelőhelyekről. 2009. április 8-án felkerestük a bejelentőt, és vele közösen az előkerülési helyeket.

A nagy kiterjedésű lelőhelyen sok őskori kerámiatöredéket gyűjtöttünk (lengyeli, Balaton-Lasinja?, Baden? Somogyár-Vinkovci, Kisapostag? és urnamezős kultúra).

Munkatársak: Varga Máté, Nyári Zsolt és Cserép Tamás.

NÉMETH PÉTER GERGELY

365. Nagyörzsöny, Gőr-hegy
(KÖH 10756)

(Pest megye) B

A jelentést lásd a kötet 116. oldalán!

MIKLÓS ZSUZSA

366. Nagyharsány, Kopáralja-dűlő
(KÖH 20398)

(Baranya megye) Ró

A Nagyharsány–Villány közti vízelvezető árok és áteresz kotrásánál végeztem 2009 szeptemberben régészeti szakfelüveget. Az út É-i oldalánál a már meglévő vízelvezető árok tisztítását, kotrását végezték. A munkálatok nagyjából a korábbi árok nyomvonalát követték, ill. néhány helyen mélyítették is. Az áteresz É-i és D-i felénél régészeti jelenségek látszódtak az árok aljában és metszetében. Az É-i oldalán, az áteresztől mintegy 30 m-re egy, az alján római téglákkal kirakott kemence keresztmetszete látszott az oldalfalban és egy gödör az árok aljában. Az árok aljától mintegy 1,5 m magasságban egy kerámiás, téglás réteg rajzolódott ki végig az árokban, ami valószínűleg az egykori római szint lehetett.

Az áteresz D-i oldalánál az áteresztől mintegy 5 m-re egy nagyobb méretű kemence faltját figyeltük meg és tártuk fel. A kemencének csak a földbe mélyített része maradt meg. A kemence fala mentén a talaj vastag (kb. 40 cm széles) sávban vörösre átégett, amely nagy hőmérsékletre, azaz feltehetőleg fém vagy üveg olvasztására utal. A metszetfal nyesésekor közepén megtaláltuk az egykori rostélyt alátámasztó oszlopot, melyet teljesen kibontani nem tudtunk. A kemencének az árokba eső részének betöltésében rostélymaradványokat nem találtunk, ugyanakkor az egykori rostélynak a kemence falából sugárirányban, a középső tartóoszlop felé kiinduló maradványait meg tudtuk figyelni. A kemence rostély feletti része a korábbi földmunkák során már megsemmisült.

A kemence és a tüzelőnyílás oldalfalát habarcsréteggel burkolták, ugyanakkor a kemence tüzelőnyílással szemben lévő oldalát zöldes, igen kemény, belül lyukacsos olvadékréteg borította, melyet a kemence aljának nagyobb részén még annak használói feltörték.

Ez arra is utalhat, hogy a kemencéből az olvadékot a tüzelőnyílással szembeni oldalon keresztül emelték ki. A tüzelőnyílás oldalát téglából épített fal erősítette meg. Egy helyen a tüzelőnyílást átvágtuk, lemélyítettük, amiből látszott, hogy a kemence alját több rétegben is megújították. A betöltésben néhány olvasztótégely-töredék ill. a kemence falának omladékából származó nagy mennyiségű római kori tegula töredéke és tapasztások is előkerültek. Kerámiát nem találtunk. A kemence előterében a hamuzógödört a törmelékek miatt nem állt módunkban megkeresni, ill. valószínűleg lejjebb volt, mint amit a földmunkával érintettek.

Mivel a nagyharsányi villa a leírt területtől mintegy 400 m-re volt, feltételezhetjük, hogy az itt talált kemencék hozzá tartoztak.

GÁTI CSILLA

367. Nagyigmánd, Kettes-dűlő

(Komárom-Esztergom megye) B, Ró

2009. október 21. és november 17. valamint december 3–7. között elvégeztük a tervezett szélerőműpark területére eső lelőhelyeken a megelőző feltárást.

Kettes-dűlő I. (KÖH 67081): A 092/16, 092/18, 095, 0101/11 és 0101/15 hrsz. ingatlanokon a kutatást egy út építése tette szükségessé, mely 6,5–13,5 m szélességben halad át a lelőhelyen, „L” alakban. A lelőhely felszínét 1–3 m relatív magasságú „dombok” tagolják, melyek tetejéről az intenzív mezőgazdasági művelés miatt a humusz egy része a „völgyek” felé erodálódott. A humusztöredék vastagsága emiatt 20 cm és 1,3 m között váltakozott. Az objektumok a lehumusztolt területen nagyjából egyenletesen oszlottak el. A feltárt terület 7207 m².

Az ásás során 162 objektum került elő: 6 árok, 53 oszlogödör és 103 gödör. Ezek közül 57 őskori, 7 késő bronzkori, 2 római császárkori, 15 újkori és 81 ismeretlen korú. Az ismeretlen korú objektumok többsége a késő bronzkori település oszlopszerkezetű házához tartozhatott, de ezek nem tartalmaztak leletanyagot. A késő bronzkori leletanyagot síkozott peremtöredékek és grafitozott külső felületű edények jellemezték. A többi „őskori” objektum is valószínűleg késő bronzkori, de ezek kerámiái csak általános bronzkori formákat és díszítéseket mutattak, pontosabb keltezésük mosás és restaurálás előtt után lesz lehetséges. A római császárkori leletanyagot korongolt sötétszürke és fekete, csillámos soványítású kerámia jellemzi. Ebből az időszakból származik az ásás egyik kiemelkedő lelete, egy korinthoszi oszlop töredéke.

Kettes-dűlő II. (KÖH 67079): A lelőhely a községtől DK-re, kb. 3 km-re helyezkedik el, területe kb. 3 hektár. A 095 hrsz. ingatlanon feltárt terület 1212 m² volt, melyen 35 objektum került elő: 12 árok és 23 gödör. Ezek közül 14 római császárkori, 21 ismeretlen korú. A római császárkori leletanyagot korongolt sötétszürke és fekete, csillámos soványítású kerámia jellemzi. Ebből az időszakból származik az ásás két kiemelkedő lelete,

egy Drag. 37 tál perem- és oldaltöredéke „atléta” jele-
netekkel, valamint egy szintén terra sigillata töredék
mesterbélyeg részletével.

A leletek a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat
budapesti regionális irodájában történő elsődleges fel-
dolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumba kerülnek
végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Herbály Róbert régész; Falchetto Alf-
red, Kecskés Balázs, Novák Béla, Peuser Lóránt, Vámos
Balázs, Volentér Viktor régésztechnikusok. A geodéziai
felmérést a Geoservice Kft. végezte.

NAGY NÁNDOR NORBERT

368. Nagyigmánd, Sós-tói-dűlő (KÖH 67039)

(Komárom-Esztergom megye) Á

2009. október 6–16. között elvégeztük a tervezett
szélerőműpark területén, a 099/5 hrsz. ingatlanon elhe-
lyezkedő lelőhely megelőző feltárását. A feltárt terület
2293 m² volt.

A lelőhely DK-i végéről indulva a feltárási terület
ÉK-i szélén, azzal párhuzamosan egy 4 m széles DK-
ÉNy-i irányú kutatóárkot húztunk a lelőhely teljes
hosszában. Az építési terület a lelőhely ÉNy-i oldalán
a C703 szélerőmű platformja miatt téglalapszerűen ki-
szélesedik, melybe további három 2 m széles ÉK-DNy-i
irányú kutatóárkot húztunk az építési terület ÉK-i ol-
dala és a már kialakított 1. kutatóárok közé. A lelőhely
szondázását követően megállapíthattuk, hogy régészeti
objektumok elsősorban a lelőhely DK-i oldalán fordul-
nak elő, valamint az építési terület ÉNy-i harmadának
közepén egy ismeretlen korú É-D-i irányú árkot figyel-
tünk meg. A már kialakított 1. kutatóárkot DK-i irányba
tovább bővítettük a lelőhely pontos kiterjedésének
meghatározása érdekében. Megállapíthattuk, hogy a
lelőhely a terepbejárásakor rögzített lelőhelyhatárokhoz
képest mintegy 50 m-rel DK-re található.

A felületen összesen 13 régészeti objektum feltár-
tuk azonosítani. Az elszórtan elhelyezkedő göd-
rök és a megközelítően egy sorban található házak
alapján azonosítható telep tájolása az építési terület
DK-i oldalán található erősen elnyúlt, a területből
kissé kiemelkedő ÉK-DNy-i irányba húzódó dombhát
irányához igazodhat. Az építési terület ÉNy-i oldalán
található homokhát a kutatóárkok tanulsága alapján
már nem tartozhatott a telephez, a homokhát mind
anyagában, mind szerkezetében eltér az építési terület
DK-i oldalán, a régészeti objektumokkal fedett löszös
jellegű dombháttól.

Az egykori mezőgazdasági művelés okozta erózió kö-
vetkeztében az egykori felszín jelentősen elkopott, ezért
a régészeti objektumoknak viszonylag kis mélységű, az
altalajba mélyedő része maradt meg. A területen felszín-
re került 3 Árpád-kori veremház, 8 kis mélységű gödör,
1 árokrészlet, valamint 1 szabadban álló kemence – egy
13. századi Árpád-kori település maradványai.

A leletek a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat
budapesti központjában történő elsődleges feldolgozás
után a Magyar Nemzeti Múzeumba kerülnek végleges
elhelyezésre.

Munkatársak: Czékus István, Nagy Ferenc régész-
technikusok. A geodéziai felmérést a Geoservice Kft.
végezte.

PETKES ZSOLT

369. Nagykanizsa, Vár utca 12.

(KÖH 20265)

(Zala megye) Kk

A telken, az egykori kanizsai vár területén a földmunká-
val járó bontási munkálatokkal párhuzamosan végeztük
el a régészeti szakfelügyeletet. A lebontott nagykani-
zsai üvegyár épületeinek, annak beton alapozásának
felszedését, földből való kiemelését, a tereprendezést
követtük figyelemmel. A február–áprilisban végzett
szakfelügyelet során megtaláltuk többek között a váron
áthaladó szekérút egy részletét, építményekre utaló cöl-
löpsorokat figyeltünk meg, és rengeteg 17. századi kerá-
miatöredéket, fémleletet (kard, ágyúgolyó) gyűjtöttünk.
A földmunkák során jól látszott, hogy a korábban
feltöltött, jelenlegi talajsínt alatta egy fekete régészeti
kultúrréteg van. Munkánk során folyamatosan figyel-
tük a betonelemek, különös tekintettel a nagyméretű,
kerek átmetszetű, sokszor 4 m mélyen a talajba fúródó
betonpillérek kiemelését. Ennek során megfigyeltük a
talaj szerkezetét is a mai járósíntól egészen az altalajig.

A fekete régészeti kultúrrétegben megfigyelt facölö-
pök az alatta lévő világosszürke agyagban álltak. A beton-
pillérek kiemelésekor számtalan vastag, kerek átmetszetű,
kihagyott cölöp került a felszínre. A gép, hogy ki tudja
szedni a betontömböket, szélesen körbeárkolta azokat, e
bolygatások alkalmával kerültek felszínre nagy számban a
cölöpök. Különösen sok cölöpöt találtunk a munkaterület
D-i, DNy-i részén. A cölöpökkel kiszedett fekete földben
rengeteg késő középkori leletet gyűjtöttünk össze. A jel-
legzetes kerámialeletek mellett (edények perem-, oldal- és
aljtöredékei, zöldmázás tálak, sárga mázas darabok), meg-
határozó fémleletek is előkerültek (ágyúgolyók, vaskard,
vaseszközök töredékei, béklyók).

A munkafolyamatok követése mellett az építési
terület É-i részén 170,95 m²-es területen próbafeltárást
is végeztünk. Iszapolókanalas markolóval szedtük le a
törmelékes felső részt a fekete kultúrrétegig. A kis felület
ellenére egy fontos objektumra, a várról készült metsze-
teken is ábrázolt, széles, fából ácsolt szekérút részletére
bukkantunk, melyet átmetszettünk. A metszetből meg-
állapítást nyert, hogy az utat vastag deszkákból készí-
tették, többször megújították, felszínét eleve domborúra
képezték ki, hogy levezesse az esővizet. Szerkezetét
tekintve adat van arra, hogy két oldalát cölöpök közé
tették, zsaluzták, alája földet hordtak.

Munkatárs: Molnár József régésztechnikus.

SZÁRAZ CSILLA

370. Nagykáta, Szőlő-hegy
(KÖH 60281)

(Pest megye) I

A jelentést lásd a kötet 116. oldalán!

MIKLÓS ZSUZSA

371. Nagyközár, Zámájúr-dűlő (KÖH 24946)

(Baranya megye) Ő, A

A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat 2009. december 2–9. között megelőző feltárást végzett a Horvát Tranzit gázvezeték nyomvonalára eső, HT-83 jelű régészeti lelőhelyen, a 082/1-2, 090/7 hrsz. ingatlanokon. A humuszolt terület 669 m² volt, melyből 272 m² volt régészeti fedett.

A lelőhely Nagyközártól DNy-ra található egy domboldalon, K-ről és D-ről a Lipik-dűlő határolja. A feltárás során 6 objektumot bontottunk ki, melyekhez 15 stratigráfiai számot osztottunk ki. Az objektumok közül 3 őskori (2 gödör, 1 árok), 1 avar gödör, 2 ismeretlen korú árok. Leletanyaguk korongolt, körbefutó, bekarcolt vonal- és hullámvonalakkal díszített edénytöredékek, kézzel formált, durva kerámia, állatcsont, patics, vasbuca. A régészeti jelenségek elsősorban jelentkeztek a lehumuszolt terület mindkét végén, a lelőhely gyér intenzitásával.

A leletek a KÖSZ pécsi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatóságára kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Drávavölgyi Péter, Jevtuhov Boglárka, Lampért Kirill ásatási technikusok. A geodéziai felmérést a Meridián Kft. végezte.

KIS ATTILA

372. Nagykőrös, Földvár (Szurdok)

(KÖH 20418)

(Pest megye) B

A jelentést lásd a kötet 116. oldalán!

MIKLÓS ZSUZSA

373. Nagykőrös határa

(Pest megye) Ő, LT, Sza

2009. október 19. és november 20. között az M44 gyorsforgalmi autópálya Kecskemét–Tiszakürt nyomvonalszakaszán örökségvédelmi hatástanulmány készítéséhez kapcsolódóan végeztünk terepbejárásokat. A tervezett autópálynak jelenleg két lehetséges nyomvonalváltozata van. Az É-i 31,1 km, a D-i 37,3 km hosszú. A tervezett tengely, valamint a fel- és lehajtók mindkét oldalát 100–100 m szélességben vizsgáltuk. A nyomvonalszakasz teljes egészében külterületen, új nyomvonalon húzódott és többségében mezőgazdasági területeket érintett, mindössze 45–50%-a bizonyult hatékony terepbejárásra alkalmasnak.

Nagykőrös közigazgatási területén 3 új lelőhelyet azonosítottunk: *Hangács I., II.; Szűcs D.-tanya* (KÖH

72873, 72875, 72877), melyekről őskori, vaskori (kelta) és szarmata kori kerámiát gyűjtöttünk. Jellegét tekintve mindhárom most azonosított régészeti lelőhely felszíni telepnyom, ám az egyik esetében temető meglétével is számolni kell.

Munkatársak: Kékegyi Dorottya, Sultis László, Frank Tamás, Ollai Tibor, Alács Attila, Pál Róbert, Takács Gábor, Bárdos Nándor régésztechnikusok, Paja László antropológus.

PARDITKA GYÖRGYI

374. Nagylak, Balatán, Élővíz-csatorna

(KÖH 42521)

(Csongrád megye) Sza

A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai 2009. március 9–18. között, a Magyar–Román gázszállító vezeték építése kapcsán megelőző feltárást folytattak a Csanádpalotát Nagylakkal összekötő út K-i oldalán, a magyar–román határ közvetlen szomszédságában fekvő lelőhelyen (MOL-43).

A kézi nyesést követően végzett bontás nyomán 11 stratigráfiai egységet és 9 objektumot különítettünk el; egy sekély, ismeretlen korú árok kivételével minden objektum egy 3–4. századi szarmata településhez köthető. A Ny-i szelvényszakasz középső harmadában, a közvetlen környék és a szelvény legmélyebb pontján egy közel 3 m mélységű kút került elő. A K-i szakaszban kibontott 7 gödör méhkas, hordó, hengeres és tálszerű formájú volt. Több esetben figyeltünk meg oldalukon foltokban jelentkező égésnyomokat, ami talán azok egykori tároló funkciójával függhetett össze. Betöltésük homogén és kompakt volt. Az objektumok itt különösen a feltárási terület vasútvonal felőli harmadában sűrűsödtek, méretük K felé csökkenő tendenciát mutatott. Az előkerült leletanyag zöme kerámia és állatcsont volt, mindössze néhány fenőkódarab színesíti a képet. Az edénytöredékek többsége korongon készült, redukált égetésű, szürke színű, a korszakra jellemző anyag, melyek közül kiemelkednek a kútból felszínre került tárolóedény töredékei. A kézzel formált edények csoportjából egy fedő csaknem ép példánya érdemel említést. A helyi fazekastermékek mellett fontos lelet két római készítésű terra sigillata töredék.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a szegedi Móra Ferenc Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Benedek András, Nagy Norbert, Takács Gábor technikusok.

PÓPITY DÁNIEL

375. Nagytarcsa, Malomárok feletti dűlő

(MRT 13/3 k. 18/12 lh., KÖH 26209)

(Pest megye) Ő, A

A Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága 2009. május 14–29. között megelőző feltárást végzett a lelőhelyen

(093/310–311 hrsz.). A településtől D-re fekvő, a Szilas-patakra lejtő, időszakosan vizenyős völgy feletti domboldalon korábban terepbejárással azonosítottak egy kb. 650×200 m nagyságú bolygatott, közepes intenzitásúnak vélt lelőhelyet. Szórványleletként a területről rézkori, szarmata és késő Árpád-kori leletek kerültek elő. A 093/308–314 hrsz. telkeken Rácz Tibor március 23–24-én próbafeltárást végzett. A szondázás során 20 régészeti objektumot figyelt meg, amelyekből közelebbről nem datálható őskori cserепek kerültek elő. A lelőhely intenzív része a terület közepe, a 093/310–311 hrsz. területek, ahol összesen 2824 m²-t, 23 régészeti objektumot (15 árkot és 8 gödröt) tártunk fel.

Az objektumokból előkerült leletanyag mennyisége és jellege, valamint az objektumok elhelyezkedése, funkciója (valószínűleg karámárkok) alapján feltételezhetjük, hogy a domboldalon, a topográfiában szereplő lelőhely középső, legintenzívebb részén egykor egy rövid ideig használt avar kori pásztorszállás, esetleg előtte egy kisebb, nem túl intenzív, már korábban bolygatott, részben elpusztított őskori telep létezett. Az objektumokból kis mennyiségű avar kori, durva, töredékes kerámia, orsó-gomb, valamint kő-, állatcsont- és közelebbről meg nem határozható korú cseréptöredék került elő.

A leletanyag a szentendrei Ferenczy Múzeumba került.

Munkatársak: Rajna András, Ecsedy István.

ZIMBORÁN GÁBOR

376. Nagytarcsa, Millenium utca
(MRT XIII/3 k. 18/4, 17 lh., KÖH 26201)
(Pest megye) B, Á, Kk, Kú

2009. április 14. és május 22. között megelőző régészeti feltárást végeztünk a 1249/1–8 hrsz. telkeken, ikerházas beépítést megelőzően. Március 9–13. között próbaásatást végeztünk a beruházási területen. Összesen 76 régészeti objektumot bontottunk ki, ebből 25 volt a kora bronzkorra datálható (Makó-kultúra), 24 volt késő Árpád-kori (12–13. sz.). Egy objektum volt késő középkori-kora újkori. A többi objektumot, keltező értékű leletanyag híján, nem tudjuk datálni.

A kora bronzkori objektumok szórtan helyezkedtek el a lehumuszolt területen. Feltártunk három urnatemetkezést, a többi beásás egyszerű gödör volt. A temetkezések számára ívelt falú és aljú, ovális gödröket ástak, az edényeket a gödör Ny-i felében helyezték el. Az urnákon kívül nagyméretű, gyűrűs peremű, hengeres nyakú, hordó alakú amfórát, kihajló peremű, szalagfüles tálat, kisebb tálkákat, gömbszelet alakú, négyzetes talpú, belső díszes tálat és egyéb gömbtestű edényeket is találtunk. Az urnákból és a kisebb tálakból is kerültek elő hamvak, csontmorzsák. A sírok leásása sajnos igen sekély volt, az edények a humuszréteg és altalaj határán helyezkedtek el, így a mezőgazdasági művelés nagymértékben roncsolta őket. A kora bronzkori lelőhelyrészletre

a síroktól eltekintve a leletszegénység jellemző: a gödrökből néhány kerámiatöredék és állatcsont került elő.

Az Árpád-kori objektumok egy földbe mélyített, sütőkemencével, kürtővel ellátott lakóépítmény körül csoportosultak. A házon kívül gödröket, árkokat is feltártunk, de egyéb települési objektumok nem kerültek elő. A házban nagy mennyiségű kerámiaanyagot találtunk (jellegzetes 13. századi, tagolt peremű, bekarcolt csigavonallal, körömbenyomkodással díszített fazéktöredékeket, bögréket), egy vaskést, valamint egy 13. századi, valószínűleg báni dénárt. A gödrökből, árkokból szintén változatos kerámiaanyag, elvéve fémanyag származott. Az egyik gödörbe valószínűleg egy elpusztult sütőkemence paticsos omladékát szórták, itt többek közt egy palacktöredék is előkerült.

Munkatársak: Kecskés Anita régész, Bíró István, László József, Várkonyi Dia ásatási technikusok.

RÁCZ TIBOR ÁKOS

377. Nádudvar, Fás-halom II.

(KÖH 58868)

(Hajdú-Bihar megye) Sza, Ge

2009 októberében leletmentő ásatást végeztünk a tervezett szervestrágya tározók építésének földmunkái során előkerült régészeti jelenségek feltáráására.

A Köse folyó egykori medrének magaspartján található lelőhelyen a római császárkor időszakából kerültek elő leletek. A több mint negyven régészeti jelenség nagy része a szarmatákhoz köthető. Feltártunk két kb. 10 m² alapterületű, K–Ny tájolású földbe mélyített házat. Mindkét háznál megfigyelhetőek voltak a rövidebb oldalak közepéhez ásott cölöplyukak és a lejtős lejáratok. Tüzelőberendezés nyomai azonban egyik házban sem látszottak. A házak körül több 100–200 cm átmérőjű méhkasalakú gödröt, nagyméretű agyagnyerő gödröket és cölöplyukakat tártunk fel.

Több gödörből kerültek elő gepidákhoz köthető edénytöredékek. A két népesség időrendi viszonyának megállapítása további kutatásokat igényel.

D. SZABÓ LÁSZLÓ

378. Nemesapáti, Tőberek

(KÖH 57134)

(Zala megye) N

A Szombathely–Hévíz 400 kV távvezeték vonalában a település ÉNy-i határában, a Szévíz-csatorna bal partján a 2008. év végi szakfelügyelet során megismert lelőhelyen 2009. február 13-án elvégeztük a megelőző régészeti feltárást. Kiderült, hogy a lelőhely D-i irányban tovább folytatódik. Munkánk során négy objektumot tártunk fel, ezek közül kettő kemence nagyon rossz állapotban megmaradt maradványának bizonyult. Az előkerült leletanyag minimális mennyiségű népvándorlás kori házikerámia. Ez a különösen hosszú É–D-i

irányú lelőhelyről a neolitikumtól a késő középkorig eddig ismert számos korszakokat egy újabbal egészíti ki.

STRAUB PÉTER

379. Nemesbőd, Általúton kívül dűlő (KÖH 38574)

(Vas megye) Ró

2009. március 23. és április 23. között folytattuk és befejeztük a 86. sz. főút nyomvonalára (85+900–86+350 km-szelvény) eső régészeti lelőhelyen a 2008 nyarán megkezdett megelőző feltárást. Összesen 23 198 m²-t kutattunk. A tárgyévben már csak a mai 86. sz. főúttól D-re Vép község felé, ill. a fenti főútról Vép község felé vezető aszfaltút K-i oldalán elterülő római kori lelőhelykomplexum településén folytattuk az ásatást. A település centruma a mai főúttól D-re és az új nyomvonal csomóponti szakasza között található. A településnek periférikus DK-i részletét tártuk fel az új főút nyomvonalán ezen a szakaszon. A településtől DK-re került elő annak temetőrészlete (43 darab 1–4. századi sír).

A település K-i és DK-i perifériáját néhány gödör, oszlophely és árok jelentette. Ezek két területen jelentkeztek. A 2008. évben szinte teljes egészében kinyitott, D-i nagy felületen, azaz a főpályán, ill. a 2009-ben lehumuszolt és feltárt szervízút-szakasz (tervezett csomópont É-i részén) területén. A jelenségekből a D-i felületen feltárt, DK-i sarkában megszakadó (1-1 gödör zárja, kapuként értelmezhető?) K–Ny-i irányú keskeny árkot talán a település D-i paliszádjaként értelmezhetjük. (Ez folytatódik Ny felé a 7. és a 6. lelőhelyen.)

A települési jelenségek itt több mint kétszáz stratigráfiai számot jelentettek.

Munkatársak: Horváth Ciprián régész; Móricz Eszter, Vágusz Anina régésztechnikusok; Péntes Ákos terepi betanított asszisztens; Rákóczi Gábor légi fotó.

ILON GÁBOR

380. Nemesbőd, Csepregúti-völgyre-dűlő II. (KÖH 38576)

(Vas megye) Ró, N, A?

2008. július 16. és október 20., ill. 2009. április 8–24. között elvégeztük a megelőző feltárást a 86. sz. főút Vát–Szombathely összekötő szakaszának (85+650–85+900 km-szelvény) nyomvonalára eső régészeti lelőhelyen, 16 243 m²-en. A feltárást megelőző terepbejárást Takács Károly 2006-ban végezte, melynek során a felszínen nagy mennyiségű római kori edény- és építési töredéket talált. A feltárást kijelölt terület a mai 86. sz. főúttól D-re Vép község felé, ill. a fenti főútról Vép község felé vezető aszfaltút Ny-i oldalán terül el. A római kori lelőhelykomplexum településből és temetőből (5. lh.) áll. A település centruma a mai főúttól D-re és az új nyomvonal csomóponti szakasza között található. A településnek periférikus részei estek az új feltárások nyomvonalába az 5. (Általúton kívül dűlő), a 6. (Csepregúti-völgyre-

dűlő I.) és itt, a 7. lelőhelyen. Az utóbbin a település DDK-i részletét tártuk fel. Az előzetes geofizikai kutatás (Corvinus Egyetem, Bp. vezető: Fatsar Kristóf) régészeti jelenségeket nem mutatott ki. A két ásatási évadban összesen 180 stratigráfiai számot osztottunk ki.

A területen egy római kori település késői periódusa és egy ezen (ennek romjain?) megtelepedő kora (és késő?) népvándorlás kori lakosság emlékényaga található. Utóbbiak kerámiaművessége a római utána, ugyanakkor attól eltérő technológiai minőségű. Az egyik objektumból néhány darab avar korinak tűnő kerámiatöredék került felszínre.

A feltárt jelenségek között vannak árkok, tűzrakóhely, sok gödör és oszlophely. A jelenségek betöltéséből ló, marha és kecske vagy birka, valamint kutya csontjai kerültek elő, továbbá két teljes lócsontváz a 2009. évben feltárt területéről.

A depók földjében fémkeresővel bronzérmét, bronzkulcsot, bronzlemezt találtunk, nagyon sok vasszeget és ólomöntecset. Világos, hogy a római kori települést D-ről határoló kerítés ezen, de az 5. és 6. lelőhelyeken is megtalálható.

A leletanyag a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat szombathelyi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a szombathelyi Savaria Múzeumba kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Nyerges Éva, Horváth Ciprián régészek, Vámos Gábor vezető régésztechnikus, Hekli Hajnalka, Móricz Eszter, Halász Ferenc, Vágusz Anina régésztechnikusok, Péntes Ákosterepi betanított asszisztens. A geodéziai felmérést a Geomontan Kft. végezte.

ILON GÁBOR

381. Nemesnádudvar, Hajósi-úti-dűlő II. (KÖH 43599)

(Bács-Kiskun megye) Sza

2009 szeptembere és novembere között a megyei múzeumi szervezet a KÖSZ megbízásából régészeti kutatást végzett a lelőhelyen, 122 objektumot dokumentáltunk.

Rendkívül intenzív telepjelenségeket tapasztaltunk, ezek között az árkok domináltak (27). Egy részük vízelvezetésre szolgált, másik részük karám lehetett. A terület hosszabb idejű használatát mutatja, hogy sok volt a szuperpozíció. Az egymást metsző objektumok egy része azonban csak bontás közben került elő, így relatív kronológiai összefüggéseik bizonytalanok maradtak.

Az árkok mellett 80 gödör is előkerült. Néhány élelemtároló, méhkas alakú verem felülregezte az árkokat. Az élelemtárolók mellett egyéb funkciójú gödrök is előkerültek, változatos formákkal. Cölöphelyekre 37 alkalommal bukkantunk. Félig földbe mélyített épületek is voltak a szelvényben, melyek közül 3 egyértelműen téglalap alakú, egyetlen központi cölöphellyel ellátott, tűzelőberendezéssel nem rendelkező épületalap volt.

Az egyik épület betöltésében talált, eke bolygatta gyermekkoponya mellett egy ép sír is előkerült a szel-

vény ÉNy-i részén: ÉNy-DK-i tájolású női váz volt, a sír mellékleteket nem tartalmazott.

A feltárással egy időben végzett szondázás alapján kiderült, hogy a lelőhely még legalább 45 000 m²-en tovább folytatódik.

Munkatárs: Mészáros Mónika régész.

SOMOGYVÁRI ÁGNES

382. Nemesnádudvar, Karasica-csatorna, Berek (KÖH 43595)

(Bács-Kiskun megye) B, Sza, Kk

Az M9 gyorsforgalmi út tervezett nyomvonala által érintett lelőhelyen (M9-3) 2009 tavaszán kezdtük a megelőző feltárást. Először a lelőhely kiterjedését kutatóárkokkal igyekeztünk lehatárolni. A kezdeti megfigyelések alapján arra lehetett következtetni, hogy a laza szerkezetű település objektumai főleg a nyomvonalon kitűzött lelőhelyszakasz Ny-i és É-i szélén, a Karasica-csatorna partja felé sűrűsödtek, ezért indokoltnak tűnt a lelőhely Ny-i irányú bővítése. Végül összesen 6215 m²-ről távolítottuk el a felső kevert réteget az objektumfoltok jelentkezési szintjéig és 234 objektumot tártunk fel, melyek három nagyobb régészeti korszakra választhatók szét.

Az őskori objektumok többsége nem keltezhető pontosan, de egy részük bizonyosan kora bronzkori. Az egyik ilyen korú hulladékgyűjtőben egy agyagból készített kultikus tárgy (oltár? kocsimodell?) több összeálló darabja volt, kerámiatöredékekkel és állatcsontokkal. Ugyancsak kora bronzkori edénytöredékek voltak a 174. sz. gödörben is, köztük belsődíszes tál peremtöredéke. Az őskori kerámiatöredékeket tartalmazó objektumok korszakok és régészeti kultúrák szerinti további finomítása a leletanyag tisztítása és restaurálása után lehetséges. Ugyancsak őskori lehet egy zsugorított helyzetben, korhatározó melléklet nélkül eltemetett gyermek sírja is.

A 3–4. századi szarmata település előkerült objektumai közül említésre méltó a 141. és 144. sz. gödör gazdag kerámia melléklete, a 200. sz. gödörben talált kutyatemetkezés, a 194. sz. objektum a közepén előkerült kemencével, a 210. sz. kettős méhkas alakú gödör. Nagyobb mennyiségű állatcsontot tartalmazott a 40., 41., 50. sz. objektum. Az állatcsontok mellett több gödörben nagy mennyiségű csigaházat találtunk, ami ezek táplálékként történő rendszeres használatára utal. A településen talált kerámiatöredékek egy része kisebb-nagyobb méretű kézzel formált, durva fazekakból származik, más részük finoman iszapolt agyagból korongolt és jól kiégetett fazekakból, tálakból, hombáredényekből. A gödrökből vaskés, fenőkő, bronz- és vastű, valamint néhány gyöngyszem, fémdrótból készített karika és spirál is előkerült. A bővítéssel egyértelművé vált, hogy a szarmata lelőhely D-i szélé nyúlik bele a nyomvonalba, tehát Ny-i irányba nem terjed tovább.

Késő középkori kerámia egyetlen gödörből (231. sz. objektum) került elő.

Munkatársak: Gósi Sándor régésztechnikus és Vida Ágnes rajzoló.

V. SZÉKELY GYÖRGY

383. Nemesnádudvar, Sziget-kaszáló (KÖH 43593)

(Bács-Kiskun megye) B, A

2009. április–júliusban a megyei múzeumi szervezet a KÖSZ megbízásából régészeti kutatást végzett a lelőhelyen. Két szakaszban összesen 6667 m²-t tártunk fel, melyen a ritkásan, egy-egy gócban jelentkező objektumok két korszakot képviseltek. A 165 objektumból 15 bronzkori, 37 avar kori.

A bronzkori településnél egy árkot, egy nagyobb méretű sekély gödröt (házat?), és 13 gödröt, tártunk fel. Az előkerült leletanyag a koszideri időszak jellemzőit viseli magán. Az edénytöredékek egy része rosszul égetett, vastag falú, durva kidolgozású töredék, másik részük már jobban égetett, jobb megtartású. Előkerültek csücskös peremű tálak, bütykös peremű fazekak töredékei, árkolt bütyökű tálak, vékony falú kis bögrék töredékei.

Az avar településhez három kerítőárok, egy rövid árokszakas, két ház, egy körárok, egy másik körárok a fele, 28 gödör, valamint egy kút sorolható. A házakban nem találtuk sem tapasztott padló, sem tűzhely nyomát. Az egyik nagyméretű gödörből elszenesedett növényi maradványok kerültek elő. A kút feltárása során az edénytöredékek mellett előkerült egy viszonylag jó megtartású, fából faragott késnyél is. A kút feltárását mindössze 2 m-es mélységig tudtuk elvégezni; ezen a ponton tört fel a talajvíz.

Az előkerült kerámiaanyagban megtalálhatók a korongolt, jól égetett, vékony falú edények töredékei, ezek színe sötétvörös vagy vörös, vonal- és hullámkötegekkel díszítve, valamint a kézzel formált, rosszabb kidolgozású fazekak perem- és oldaltöredékei. A peremeket gyakran benyomkodással, vagy bekarcolt vonalakkal díszítették. Előkerült még néhány bronzlemez töredéke, egy vaskés, vasár, egy szemesgyöngy, valamint a korábban említett fa késnyél. Az előkerült leletanyag alapján a településen a 7. sz. első felében élhettek.

További 113 objektum – leginkább cölöplyukak, valamint árkok és gödrök – korszakba történő besorolása, leletanyag hiányában, nem volt lehetséges.

Munkatárs: Guttyán Attiláné régésztechnikus.

SOMOGYVÁRI ÁGNES

384. Németkér határa

(Tolna megye) Ró, Á, Kö, I

2009. december elején adatgyűjtést és terepbejárást végeztünk Németkér határában.

Csiszár-völgy (KÖH 73199): A Vörösmalmi-árok Ny-i felén, a vízfolyással párhuzamosan kevés római kerámiát gyűjtöttünk kb. 300 m hosszan.

Fekete-tó (KÖH 73201): A Látó-hegytől ÉNy-ra fekvő egykori vízállás, az ún. Fekete-tó ÉNy-i oldalán, az erdő egy kb. 150×100 m nagyságú vadföldjén középkori cserepeket találtunk.

Hard, Akó-berki-dűlő I. (KÖH 73195): A Hardi-ér ÉK-i felén, a kertekkel szemben fekvő dombvonulat magasabb részén néhány embercsontot gyűjtöttünk.

Hard, Akó-berki-dűlő II. (KÖH 73197): Az előző lelőhelytől kissé DK-re, a Hardi-érrel párhuzamosan kb. 150 m hosszan kevés Árpád-kori cserepet gyűjtöttünk.

Hard, Teleki-dűlő (KÖH 73191): A Vörösmarty utca Ny-i házsora mögött kezdődően É felé haladva, a Hardi-ér mindkét felén több mint 1000 m hosszú és átlagosan 400 m széles római lelőhelyet azonosítottunk, épületekre utaló szórványos téglá- és kőtöredékeket is megfigyeltünk.

Látó-hegy (KÖH 73203): Némethér monográfiája szerint a Látó-hegy ÉNy-i oldala és az erdő beszögellése közötti rétföldeken többször szántottak ki „edény- és vasdarabokat, hólyaggal lezárt bögrefélét”. A rét kis kiemelkedéseinek kb. 300 m hosszan és 200 m szélességben kevés középkori kerámiát találtunk.

Szluha-telek II. (KÖH 73189): Szluhapusztától K-re egy patak mindkét felén, a megyehatártól kezdve D felé, kisebb megszakításokkal kb. 800 m hosszan római lelőhelyet azonosítottunk.

Vaskapu (KÖH 73193): A helyiek szerint az erdőben „mesterséges, kúpszerű halmok vannak”, amelyek közül az egyikben „cserépedényeket” találtak. Az erdőben nem tudtuk azonosítani az említett jelenségeket, de megtudtuk, néhány évtizede sírok kerültek elő a Dunaföldvára vezető dűlőút bevágásában.

K. NÉMETH ANDRÁS – CZÖVEK ATTILA

385. Novajdrány, Pap-ortvány

(KÖH 75075)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Pa?

A Miskolci Egyetem Őstörténeti és Régészeti Tanszéke és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság Herman Ottó Múzeuma 2009. március 9–12. között közös terepbejárást végzett a Hernád folyó jobb partját szegélyező dombvidék 2,5 km széles sávjában, a szlovák határtól számított 43 km hosszú szakaszon. A régészeti kutatás a Miskolci Egyetem történelem-régészet szakirányos hallgatóinak képzésében szereplő *Terepbejárás* című kurzushoz kapcsolódott. Célja elsősorban az volt, hogy megismertesse a hallgatókat a lelőhely-felderítés extenzív terepbejárás módszerével.

A terepbejárás főképp őskőkori lelőhelyek felderítésére irányult azért, mert a Hernád szlovákiai szakaszán számos 20–30 ezer éves lelőhely található, viszont a magyarországi szakaszon a kutatás hiánya miatt elenyészőek az adataink. A korszakra való tekintettel, a felderítendő terület elsősorban a magaslatokat érintette.

A 210 m tszf. magasságú, ÉNy-DK irányú lelőhelyen egy darab kőeszközt gyűjtöttünk.

LENGYEL GYÖRGY – SZOLYÁK PÉTER

386. Nógrád, Hunyadi utca

(KÖH 71877)

(Nógrád megye) Tő

A Várparkoló területét érintő vízvezeték és csatornázási beruházás kapcsán 2009. június 24–25-én szakfelügyeletet tartottunk a földmunkáknál. Közmuórákok ásása során török kori kerámiatöredékeket (16–17. sz.), tapasztásdarabokat, valamint állatcsonttöredékeket gyűjtöttünk. Az árkokban nagy számban találtunk nagyobb méretű, vagy a várfalból, vagy egyéb középkori épületből származó köveket. Három É-D-i irányú, egymással párhuzamosan futó szárazon rakott falazást a Hunyadi utcával párhuzamosan futó csatorna árkában találtunk, a parkolótól K-re a turistapadok közti füves sávban. A faltetők 35–40 cm mélységben jelentkeztek a jelenlegi járósinttől. A falak vastagsága 60, 90 és 80 cm volt. Egymástól mért távolságuk 90 és 130 cm. A legnyugatibb (60 cm széles) fal 2,5 m-re fekszik a parkoló K-i szélétől. Az eltérő falvastagságok, ill. az egymáshoz való közelségük miatt nem valószínű, hogy ugyanazon épülethez tartoztak. Irányuk merőleges az egykori külső várfalára.

A lelőhelyről 1974-ben Tóth Sándor ajándékaént egy török kori vízvezetékcső került be a Kubinyi Ferenc Múzeum gyűjteményébe. A vízvezeték nyomát egyik árokban sem sikerült megfigyelnünk.

ZANDLER KRISZTIÁN

387. Nyárlőrinc határa

(Bács-Kiskun megye) Ő, V, Sza, N, A, Kú

2009. október 19. és november 20. között az M44 gyorsforgalmi autótút Kecskemét–Tiszakürt nyomvonalszakaszán örökségvédelmi hatástanulmány készítéséhez kapcsolódóan végeztünk terepbejárásokat. A tervezett autótútnak jelenleg két lehetséges nyomvonalváltozata van. Az É-i 31,1 km, a D-i 37,3 km hosszú. A tervezett tengely, valamint a fel- és lehajtók mindkét oldalát 100–100 m szélességben vizsgáltuk. A nyomvonalszakasz teljes egészében külterületen, új nyomvonalon húzódtott és többségében mezőgazdasági területeket érintett, mindössze 45–50%-a bizonyult hatékony terepbejárásra alkalmasnak.

Nyárlőrinc közigazgatási területén 6 új lelőhelyet azonosítottunk: *Holl-tanyától DK-re*; *Selymes-dűlő (Gyenes-tanyától É-ra)*; *Kiss-tanya*; *Gyümölcsös I., II*; *Nyárfjasi-erdő széle* (KÖH 72813, 72815, 72817, 72819, 72825, 72827). Az őskori, vaskori, szarmata, népvándorlás kori, avar és kora újkori leletanyag felszíni telepnyomra utalt.

Munkatársak: Kékegyi Dorottya, Sultis László, Frank Tamás, Ollai Tibor, Alács Attila, Pál Róbert, Takács Gábor, Bárdos Nándor régésztechnikusok, Paja László antropológus.

PARDITKA GYÖRGYI

**388. Nyergesújfalu, Sánc-hegy
(KÖH 2445)**

(Komárom-Esztergom megye) Rő

A 2009. március 23–30. között végzett próbaásatás a rézsú és a sziklafal stabilizációs munkálataihoz kapcsolódott. A Sánc-hegynék csupán a koronaélén folyt földmunka, ahonnan a közút felőli sziklafal törmelékeit tisztították le. A vízszintesre kialakított gépbeállítások helyeit vizsgáltuk meg; ill. a koronaélén kialakított, gyalogosoknak tervezett sétaút földmunkáit felügyeltük. Utóbbi helyen csak talajegyenetés volt, minimális földmunkával. A korábbi, évtizedes rablógödörket is visszatemetettük.

A munkák során kitermelt falalapozásoknak csupán az omladékaik kerültek elő. Újkori beavatkozások nyomán (Rákóczi-kori földvár beljebb, a hegytetőn) a humuszban és a humusz alatt is bolygatott talajt találtunk.

Fémkeresővel átvizsgálva a frissen megbolygatott talajt, 5 római pénz került elő, egy díszített római bronztű, plasztikus díszű terra sigillata töredéke és szemcsés anyagú római edénytöredékek, teguladarabok.

Munkatárs: Merczi Mónika régész-antropológus.

TARI EDIT

**389. Nyírbátor, Gyékényes
(KÖH 65494)**

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) U

2009. szeptember 8–9-én megelőző régészeti feltárást végeztünk az Új Barázda Tsz-től K-re, külterületen (0207/3–4 hrsz.) fekvő lelőhelyen, biogázvezeték nyomvonalán. A 200 m hosszú, 2 m széles árokban csak egy helyen sikerült megfigyelni és feltárni régészeti leletanyagot. Az árok D-i harmadában 5 objektum került elő a neolitikum időszakából. Az objektumok közül egy sekély gödört a gép a humuszolás során megsemmisített, de a belőle előkerült cserepek kétségtelenné tették a lelőhelyhez való tartozását. A többi négy objektum, mely részben a falba „lógott”, szintén gödör volt. Az előkerült viszonylag kevés cserep közül kiemelkedik néhány darab, amelyeken festésnyomot figyeltünk meg.

A gázvezeték folytatásában – a dombot átszelő, Nyírbátor–Nyírpilis műút D-i oldalán – 2 m szélességben még további 40 m-t kutattunk. Ennek során régészeti objektumot nem figyeltünk meg, mindössze egy marék – szintén a korszakba tartozó – cserepet tudtunk összegyűjteni. Az említett dombháton levő lelőhelyet a domb részbeni lekopása, valamint a mezőgazdasági munkák szinte teljesen megsemmisítették.

Munkatársak: Pintye Gábor régész, Bocz Péter, Kiss László és Szmolár Edit.

JAKAB ATTILA

**390. Nyírbátor, Kossuth utca 22.
(KÖH 32025)**

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Á, Kű

A Történelmi sétánynak nevezett területen 2009. október 19–30. között leletmentést végeztünk a leendő

sétány területén fektetendő vízvezeték nyomvonalán, ill. környékén. Ennek során feltártuk egy leégett Árpád-kori ház(?) jelentős részét, valamint egy Árpád-kori gödört. Előkerült továbbá egy 16. századi gödör, melynek leletanyaga közül említést érdemel egy szívsmotívumos csat, valamint két érme. Ezek egyike II. Ulászló egy hamis, míg a másik Szapolyai János 1529-ben vert érméje. Feltártunk egy 16–17. századi gabonásvermet, melyben egy faragott, kormos követ találtunk, amelyik valószínűleg a közelben található minorita templommal áll összefüggésben.

JAKAB ATTILA

**391. Nyírbátor, minorita templom és kolostor
(KÖH 32025)**

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Kk, Kű

2009. április 9–29. között régészeti kutatást végeztünk azzal a céllal, hogy világossá tegyük az építőipari kivitelezés számára a föld felszíne alatt húzódó falvonulatok helyét, hogy további adatokat gyűjtsünk a templomhajó és a toronyelőtér É-i oldalának, valamint a középkori kolostorszárnynak kialakítására vonatkozóan. Kutatóárkainkat és szelvényeinket úgy tűztük ki, hogy azok ne essenek egybe a 2008. évi ásátás szondáival és az 1988. évi feltárás kutatóárkaival.

A 2009. évi kutatás során megállapítottuk, hogy az É-i szárny K-i részének és a K-i szárnynak az alapfalai összeépültek, vagyis azonos koncepció részei. A 'Q' kutatóárkokban talált tufadarabok (valamint az 1750 után felépített D-i folyosószárny lábázatában lévő, másodlagosan beépített kőtömbök és egy 1988-ban talált építészeti emlék) arra utalnak, hogy a középkori kolostor bizonyos szerkezeti elemei faragott kőből készültek. A kolostor pusztulása után a területen még folyt a temetkezés, ennek dokumentumai az 'F' kutatóárkokban előkerült, a középkori falazatot roncsoló csontvázak. Megállapítottuk, hogy a 4. sz. újkori helyiség alapfalai után előkerült csatorna K felé nyitott volt, beszakadt boltozatának hosszabb szakaszát feltártuk a 'K' szelvényben.

BALÁZSIK TAMÁS – JUAN CABELLO – NÉMETH PÉTER

**392. Nyírbogdány, Kőrösi Csoma Sándor utca
(KÖH 70803)**

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Sza, Kő

2009. március 3-án régészeti helyszínelést végeztünk Nyírbogdányban. A településrendezési munkálatok következtében változással érintett terület a nyírbogdányi Fő utcától Ny-ra, a település DNY-i részén, a Kőrösi Csoma Sándor utca D-i oldalán húzódó É-D irányú homokháton fekszik. A körülbelül 200 m széles és 400 m hosszú terület, az általános iskola udvarát, az udvar mögött Ny-i irányban elnyúló, mély, vízjárta részeket foglalta magába. A kutatandó területhez tartozott még az iskolától É-ra fekvő, a katonai térkép szerint az 1970–80-as években még beépített terület is, melyen

jelenleg a helyi piac, és néhány elplanírozott házhely osztozkodik. A rossz megfigyelési körülmények ellenére több császárkori szarmata, középkori, ill. újkori cserepet gyűjtöttünk.

Munkatársak: Istvánovits Eszter, Tompa György régészek; Bocz Péter és Svédáné Karácsonyi Judit.

SCHOLTZ RÓBERT

393. Nyíregyháza-Felsősima, Gyöngyösi-tanyától ÉNy-ra

(KÖH 74019)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Sza

2009. március 19-én lakossági bejelentésre helyszíni szemlét végeztünk a Gyöngyösi-tanyától ÉNy-ra fekvő dombháton, ahol állítólag embercsontok kerültek elő szántáskor. A helyszínen a frissen szántott dombhát lekopott tetején embercsontokat találtunk, s nem messze tőle szintén került elő néhány szórvány embercsont. Egyéb helyeken nem találtunk sírra utaló jeleket, igaz a dombhát többi része még nem is kopott le. A sírok környékén nem került elő korhatározó lelet, de a dombhát többi részén szórványosan császárkori kerámiát lehetett gyűjteni. Így a területen egy ismeretlen korú császárkori(?) temetővel, valamint egy császárkori teleppel kell számolnunk.

Munkatársak: Németh Péter régész, Bocz Péter technikus, Kiss János, Nagy Tamás.

JAKAB ATTILA

394. Nyíregyháza, Felsősima határa

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Á, Kk

2009. február 6-án helyszíni szemlét tartottunk Felsősima határában, célunk a település középkori templomának felkutatása volt. Ennek helyét az egykori Ságvár Tsz. mellett Istvánovits Eszter 1992-ben már megnézte, s valószínűsítette itt is a templom meglétét, de akkor a területet borító növényzet miatt bejárni teljesen nem tudta. A környéken két lelőhelyet is találtunk.

Cselovszki-tanyától K-re, sörpalackozó (KÖH 59106): A területen – a környék legmagasabb pontján – levágott lucerna tarlót találtunk. A nagyjából Ny–K irányú dombhátat egy csatorna vágta ketté, melynek É-i oldalán nagy mennyiségű terméskövet és szórványos embercsontot találtunk. Ez és a templom helyének geodéziai transzformációja – ami a II. József-féle térkép alapján történt – bizonyosra vehető, hogy itt állt a település középkori temploma, melyet a csatorna teljesen vagy részlegesen megsemmisített.

Ungvári-tanyától D-re (KÖH 65502): A templom szűkebb és tágabb környezetében nagy mennyiségben kerültek elő Árpád-kori és középkori cserepek, az egykori Sima település maradványai.

Munkatársak: Lukács József régész, Bakos János, Bocz Péter technikusok.

JAKAB ATTILA

395. Nyíregyháza-Oros, Kánya-hegy-dűlő

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B, Sza, H

2009. október 29. és december 11. között szondázó felmérést végeztünk áruház építését megelőzően, 9178 m²-en.

A lelőhely Nyíregyházától K-re fekszik, a várost elkerülő 403. sz. és a 41. sz. főút találkozásánál. Keletről egy kisebb vízfolyás határolja, felszíne egyenetlen. Korábban a nyíregyházi Jósa András Múzeum által végzett terepbejárások során hét lelőhelyet lokalizáltak az építkezés által érintett területen.

A kutatásra kijelölt területen 27 K–Ny és 2 É–D irányú szondát húztunk. Egy kivételével 2 m szélesek voltak, csak egy szonda érte el a 6 m-es szélességet.

Munkánk során 342 objektum foltja jelentkezett. Az 50. sz. lelőhelyet nem érintette a kutatás. A 324. sz. *lelőhelyen* (KÖH 69567) (beletartozik a 170. sz. lelőhely is, KÖH 38880, mivel pontos határunk nem állapítható meg) 60, a 325. számún 64, a 326. számún 105, a 171. számún 22, a 323. számún 69 objektum foltja került elő. Az objektumok főleg a magasabban fekvő részeken összpontosultak, a dombok közti mélyedésekből alig került elő. Az építési terület D-i ill. ÉK-i részén a régészeti objektumok sűrűsödését figyeltük meg.

A beruházás déli részén fekvő 170., 324. sz. lelőhelyek és részben a 325. sz. lelőhely összetartoznak a 403-as és a 41-es főút építése során korábban feltárt, a szarmata korszakra tehető teleppel, a régészeti jelenségek ezen a részen egy egybefüggő egységet alkotnak. A régészet által érintett terület magába foglalja az 50. sz. lelőhelyet, de mivel építkezés nem fogja érinti ezt a részt, szondákat itt nem húztunk. A kutatások során szórványosan bronzkori leletek is jelentkeztek. Műszerrel több fémlelet is előkerült ebből a térségből.

A 325. sz. *lelőhely* (KÖH 69569) K-i és ÉK-i felében régészeti objektum nem került elő. A Ny-i oldalon a 325. sz. és a 326. sz. lelőhely között az objektumok ritkábban helyezkedtek el, majd a 326. számú *lelőhely* (KÖH 69571) területén egy sűrűbb, nagyszámú régészeti jelenségekkel tarkított terület következett, amely főleg telepobjektumokat foglalt magába (szarmata és bronzkori), de egy körárok szarmata temető sírjai is előkerültek.

A 171. sz. *lelőhely* (KÖH 38882) K-i felében az objektumok ritkán helyezkedtek el. A lelőhely Ny-i felén, a már említett objektumoktól egy nagyobb, üres térséggel elválasztott, jelenségekkel sűrűn fedett rész található, keltező leletanyag nem került elő.

A 323. sz. *lelőhely* (KÖH 69565) ÉK-i felében egy objektumban gazdag rész jelentkezett, a telepobjektumok mellett 2 sír foltja is előkerült. A lelőhely közepétől D-i irányban egy hosszabb, kisebb intenzitású terület után a lelőhely D-i végénél ismét egy objektumokban gazdag terület következett, amely a már korábban is tárgyalt bronzkori és szarmata területhez kapcsolódik. A lelőhely ÉNy-i felében folytatódtak a 171. sz. lelőhelyen észlelt objektumok sora. A lelőhely középső részének Ny-i fele régészeti jelenségeket nem tartalmazott. A műszeres kutatások során kisebb fémtárgyak kerültek elő.

A terepbejárások alapján a 171. és a 323. sz. lelőhely nem ér össze. A műszeres kutatás során a két terület közötti térségből több bronzdarab, egy szarmata korszakra keltezhető ezüst fülbevaló és három darab honfoglalás kori veret került elő. A leletek arra utalnak, hogy ezen a részen egy, a terepbejárások során nem észlelhető temető előkerülése várható. Megerősíti ezt a 323. sz. lelőhely ÉNy-i sarkánál észlelt két sír feltja is.

Munkatársak: Kiss Csaba Kálmán, Kriveczky Béla régészek, Magyar Csaba technikus. A geodéziai felmérést az Archeodata 1998 Bt. végezte.

KURUCZ KATALIN

396. Nyíregyháza határa

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B

2009 novemberében a Nyíregyháza város településrendezési tervének módosításához kapcsolódó régészeti hatástanulmány készítését megelőzően a tervezési területek helyszíni szemlét végeztem el. A bejárás célja új lelőhelyek lokalizálása, kiterjedésük pontosítása és állapotuk meghatározása volt. Leletet nem gyűjtöttem.

Spicz Müller-tanya (KÖH 72235): A bejárás során lokalizált régészeti lelőhely a Nyíregyháza-hoz tartozó Oros és Nagyszállás közötti mezőgazdasági területen, a városi szeméttelteleptől Ny-ra található. Az Oros-Nagyszállás műút Ny-i oldalán, a szeméttelteleppel szemben két tanya romjai láthatók, amelyekből Ny-ra gyümölcsös kert terül el. A két tanya között, a gyümölcsös kert K-i szélén emelkedő homokdomb gerincén földút halad É-D-i irányban. Ezen a földúton a két tanya között haladva, nagyjából középtájon, az út két oldalán elterülő szántásban kora és/vagy középső bronzkori cserepek gyűjthetők. A csekély intenzitású lelőhelyet kb. 50 m szélességben és 100 m hosszan tudtam megfigyelni.

Sóstóhegy, Varjas (KÖH 72233): A bejárás során lokalizált régészeti lelőhely Nyíregyháza Sóstóhegy nevű településrészén, a Kemecsei út-Keselyűs sor, volt Pincegazdaság-vasútvonal-Igrice út által határolt területen található. Az itt elterülő alacsony homokdombok a szemle alkalmával mezőgazdasági művelés alatt álltak. A felszínen gyenge intenzitással jelentkező lelőhelyen, a sarjadó vetésben kora és/vagy középső bronzkori cserepek hevertek. A lelőhely valószínűleg a volt Pincegazdaság ingatlanán is folytatódik, de a beépítettség miatt ott a felszíni lelőhely-lokalizáció nem volt lehetséges.

TANKÓ KÁROLY

397. Ormándlak, Nagyormánd-dűlő (KÖH 39925)

(Zala megye) Ő, Kö

A Nagylengyel V-VI. blokk EOR művelés területét érintően (Ormándlak, Pálfiszeg, Gomboszeg, Lickóvadamos, Petrikeresztúr) a Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága örökségvédelmi hatástanulmányt készített, melynek részeként terepbejárást végeztünk. A beruházást hoz-

závetőleg 4,5 km átmérőjű körben, összesen 14 km hosszan tervezik. A közel kéttucat kút az É-D-i irányú Gellénházi- és Cserta-patak közé, lényegében a Nagylengyel-patak két oldalára esik, Ormándlak belterületére és a szomszédos falvak határába.

A 2009 májusában elvégzett terepbejárásunk a tervezett nyomvonalon a részleges beépítettség és a növénytakaró miatt nem lehetett teljes. A korábbi kutatások és az adattári adatok alapján a területen nyilvántartott 7, többségében É-D-i hossz tengelyű, hét különböző korszakba tartozó régészeti lelőhely közül három tudunk leletanyagot gyűjteni, köztük a Nagyormánd-dűlőn, melynek kiterjedését is sikerült korrigálnunk.

Munkatárs: Császár Renáta, Simmer Lívია.

STRAUB PÉTER

398. Orosháza, Községporta, Kisfaludy utca (KÖH 72995)

(Békés megye) Á

2009. július 15-én terepbejárást folytattam a határrészben. A Kisfaludy Károly utca Vásárhelyi úttól D-re eső részének végében, a Dankó István utcával alkotta sarokban néhány darab Árpád-kori edénytöredéket gyűjtöttem. A lelőhely teljes föltérképezése, kiterjedésének meghatározása a rossz látási viszonyok miatt nehézségekbe ütközött. A lelőhelyet É-felé egy tanya határolja, ám meglehet, hogy az túlnyúlik É-i irányban. A tanyától É-ra nem messze korábban találtunk már régészeti lelőhelyet (KÖH 47680). Miután azonban mindkét lelőhely pontszerűnek fogható jelen állapotában, így a mostanit Községporta, Kisfaludy utca II. néven regisztráltuk. A két lelőhely egymáshoz való viszonyát még tisztázni kell.

RÓZSA ZOLTÁN

399. Orosháza-Szentetornya, Szilágyi Erzsébet utca (KÖH 72997)

(Békés megye) Ő?

2009. július 17-én terepbejárást végeztem a fenti területen. Az utcának szinte teljes hossza alkalmatlan volt régészeti terepbejárásra, mégis az egyik ponton két darab régészeti korú (őskori?) edénytöredéket gyűjtöttem. A Szilágyi Erzsébet utca végében, annak É-i oldalán, a Léniától mintegy 100 m-re, párszáz négyzetméteres szabad területen egy kisebb kiemelkedésen végeztem terepbejárást, a fenti eredménnyel. A lelőhely kiterjedését megállapítani nem lehetett a beépítettség, a buja vegetáció miatt. A leletanyag is erősen szórvány, két őskorgyanús darabból áll csupán. Újbóli terepbejárás szükséges.

RÓZSA ZOLTÁN

400. Orosháza, Vásárhelyi út

(Békés megye) Sza, A, Á

A Hódmezővásárhely-Orosháza közt építendő kerékpárút létesítése előtt terepbejárást végeztünk a Vásárhelyi

út nyomvonalán, a várostáblától a megyehatárig terjedő területen. A helyszíni szemle két új régészeti lelőhelyet eredményezett.

Vásárhelyi út, ifj. Zalai-tanya (KÖH 62630): A lelőhely a város Ny-i határában helyezkedik el. A tanyától Ny-ra a terület emelkedik. A ifj. Zalai-tanya bejárójától Ny-ra folyamatosan belemélyül abba a dombhátba, amely a magaslatot eredményezi a tanyától Ny-ra eső területen. A tanyától Ny-ra eső részen az út mindkét oldalán részű található, mely az É-i oldalon jóval jelentősebb, a 0,5–1 m magasságot is eléri. A szántó K-i végében, a Vásárhelyi út D-i oldalán, a legmagasabb részen gyűjtöttünk szarmata kori edénytöredékeket, kis számban. Ugyanitt, jóval nagyobb kiterjedésben találtunk Árpád-kori edénytöredékeket (az egyik darab avar-gyanús), melyek K felé a tanyáig, D felé a gyöp széléig (s talán azon túl), míg Ny-felé 300–400 m hosszsan kerültek elő, szórványosan. Az út É-i oldalán nem tudunk terepet járni, mivel ott egy bekerített kertészet található. A lelőhely pedig erre a területre is minden bizonnyal kiterjed.

Vásárhelyi út, Dér-telep (KÖH 62632): A lelőhely a város Ny-i határában Dér István építőipari telepétől K-re található. Ennek Ny-i részén szórványosan gyűjtöttünk avar és Árpád-kori edénytöredékeket, a szántó teljes szélességében. A lelőhely a szántót D-ről határoló gyöp területére is minden bizonnyal kiterjed. A lelőhely a Dér-telep bekerített, korábban erdővel borított, de mára már igen ritkás részét is részben magába foglalja, hiszen egészen a kerítésig gyűjtöttünk edénytöredékeket. A lelőhely K-felé, az út D-i oldalán egy, a térképen is jelölt tanya magasságáig tart, a fenti lelőhelytől 150–200 m-es leletmentes sáv választja el. Az út É-i oldalán, a már említett tanyától Ny-ra 100 m hosszsan nem állt módunkban terepet járni, mivel ott bekerített kertészet található. A kerítés Ny-i szélétől azonban egészen a megyehatárig terjedő részig gyűjtöttünk döntően avar, s kisebb számban Árpád-kori edénytöredékeket. A lelőhelyet É-ről egy ÉK–DNy-i irányú homokos part zárja le. A lelőhely nagy valószínűséggel nem terjed túl a megyehatáron, mivel ott a terület belesimul a gyöbbe, de a csatornán túli területen már terepbejárást nem folytattunk. A Vásárhelyi út D-i oldalára azonban minden kétséget kizáróan áttérjed lelőhelyünk, ahol a kerékpárút épül majd. A bekerített Dér-telep D-i oldala a gyöbbe simul, ott terepbejárást folytatni nem tudunk, de nagy valószínűséggel a lelőhely erre a területre már nem terjed ki.

RÓZSA ZOLTÁN

401. Oroszlány, Gerencsértvár (KÖH 45879)

(Komárom-Esztergom megye) Kö

2008 nyarán kezdtük el a közigazgatásilag Oroszlány városhoz tartozó Gerencsértvár régészeti feltárását. Akkor az omladékos központi részt körbevevő plató É-i részén jelöltünk ki kutatóárkokat.

2009-ben ezt a részt kutattuk tovább, 4 új kutatóárkokkal. Ezek a tavalyiakkal párhuzamosak, ill. arra merőlegesen voltak, s kijelölésükkor törekedtünk arra, hogy a várat körülvevő árok belső oldalfalát is megközelítsük. A kutatóárkok 1,5 m szélesek voltak, hosszúságuk összesen 61,5 m volt.

Az ásás során a tavaly megtalált falszakasz további részeire bukkantunk, s a kutatási felület É-i részén egy talán téglalap alakú épület bontakozott ki, DK-i rövidebbik oldalán kisebb átjáró maradványával. A falak átlagosan 80 cm vastagok voltak. A várárok felőli külső oldalán élszedett gótikus faragott nyílászárókeretet találtunk. Külső felületét két támfallal támasztották meg, az egyiknek csak az alapozása maradt meg. Az épület belső részének betöltésében nagy mennyiségű kerámiatöredéket, vasszögeket, valamint üveg pohár-töredékeket találtunk. A további részekben két szintet lehetett elkülöníteni, a második (későbbi) szint kialakításakor a járőrfelületet kemény, sárgásfehér színű apró kavicsos réteggel borították be.

Az ásás során nagyobb mennyiségben találtunk kályhaszemtöredékeket, közöttük néhány mázasat, valamint előkerültek losziczei pohár töredékei is, továbbá Újlaki Miklós bosnyák királyként vert érmeje.

LÁSZLÓ JÁNOS – SCHMIDTMAYER RICHÁRD

402. Ófehértó, Almezői-dűlő 18–19.

(KÖH 34788)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B

Az M3 autópálya Nyíregyháza–Vásárosnamény közötti szakaszán (252+030–252+200 km-szelvények között) a nyíregyházi Jósza András Múzeum munkatársai több alkalommal (1993. április, 2005. április és november) terepbejárást végeztek.

A lelőhely Ófehértó DNy-i határában található. A 2009. október–decemberben végzett ásás során 5912 m²-nyi területet tártunk fel. A kutatott terület É és DK felé eső részét sötétbarna, alacsony humusztartalmú, a Ny-i, DNy-i részén pedig, sötétbarna humuszban gazdag erdőtalaj takarja. A humuszrétegek alatt egy sárga homokos, szürke és barna humuszfoltos réteg található, melyet lefelé a jégkori altalaj követ. A humuszolás során kiderült, hogy a fentebb említett sárga homokos, szürke és barna humuszfoltos réteg a lelőhely Ny-i részén hiányzik, így a lelőhely K-i részén egy korábbi ÉNy–DK irányú, kisebb kiemelkedés található.

A lelőhelytől ÉNy-ra régen egy ÉNy–DK irányú tó helyezkedett el (II. katonai felmérés alapján), melynek kiterjedése a bronzkor után többször változott. Feltételezhetően ennek a tónak a nyomát találtuk meg a lelőhely Ny-i, DNy-i részén, melynek K-i szélénél volt régen a fent említett kiemelkedés. A bronzkorban a tó területe lecsökkent, mivel a domb lábánál és a dombtól DNy-ra lévő mélyedésben is kerültek elő objektumok.

Az objektumok egy része a fentebb említett dombon „bokrokban”, ill. a mélyedésben elszórva helyezkedtek el

és jó néhányat közülük már a humuszrétegben sikerült megfogni (főleg a lelőhely D felé eső részén).

Az eddig feltárt objektumokból előkerült leletanyag alapján – a Máriapócsi út mindkét oldalán – egy kora bronzkori telep nyomait találtuk meg. Az objektumok mindegyike gödör, melyek többségéből nem, vagy aránylag kevés leletanyag (kerámiatöredék, állatcsont) került napvilágra.

Munkatársak: Erdei Krisztina, Ligeti Gábor, Pásztor István technikusok.

CSÉKI ANDREA

403. Ófehértó, Kishomok, Búzakalász Tsz. (KÖH 34784, 34785)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) U

2009 őszén az épülő M3 gyorsforgalmi út nyomvonalán, a Nyíregyháza–Vásárosnamény közötti szakaszon, az Ófehértótól D-re eső – korábban M3-16 és M3-207 jellel külön lelőhelyként nyilvántartásba vett – területet több kilométer hosszúságban próbaárokokkal kutattuk át.

Egyedül az M3-207 jelű lelőhely Ny-i részén, egy természetes mélyedésben átlagosan 140 cm-es mélységben került elő egy vastagabb, humuszos kovárványréteg, melyben objektumfoltok jelentkeztek a mintegy 3800 m² nagyságú területen. Az objektumfoltok mellett fakidőlés, fagyökéret nyomait is megfigyeltük. Ebből az átlagosan 120 cm vastagságú humuszos kovárványrétegből szórványosan, de jelentős mennyiségű kerámiatöredék került elő. A foltok rosszul rajzolódtak, nehezen voltak megfoghatóak és különböző szinteken jelentkeztek.

Hét, a közép neolitikumhoz tartozó objektumot tártunk fel: 3 gödröt, 2 kutat, 1 kemencét és 1 cölöphelyet. Csekély számukhoz képest nagy mennyiségű leletanyag került elő. A legérdekesebb objektumot, a 2. sz. kutat több fázisban bontottuk, alja 4,3 m mélységben jelentkezett. A legjelentősebb lelet a kút aljáról egészen előkerült két edény. Az iszapnak köszönhetően a teljes vonaldíszes festés konzerválódott a bütyökdíszítésű „bomba” alakú csupron. Mellette egy nagyméretű kiöntőcsöves korsó feküdt.

A 3. sz. kút betöltésében egymáson, véletlenszerű helyzetben négy teljes kutyaváz jelentkezett.

Az 1. sz. gödörből feltűnően nagy mennyiségű kerámia került elő, köztük egy emberi arcábrázolással díszített edénytöredék.

Munkatársak: Erdei Krisztina, Hatos János technikusok.

MAJERIK VERA – NICKLAS LARSSON

404. Ófehértó, Maró (KÖH 34863)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B, LT

2009. augusztus 31. és október 29. között megelőző feltárást végeztünk az M3 autópálya M3-76 jelű lelőhe-

lyén. Az autópálya Nyíregyháza–Vásárosnamény közötti szakaszán (254+470–254+550 km-szelvények) a nyíregyházi Jósa András Múzeum munkatársai több alkalommal (1993. április, 2005. április és november) terepbejárást végeztek.

A lelőhely Ófehértó DK-i határában található, egy ÉNy–DK irányú dombon, melynek NyDNy-ra eső része mellett a geológiai rétegek alapján valamikor egy patak folyhatott. A domb tetejét és a Ny-ra eső részét több méter vastag homokréteg, K felé eső részét pedig rozsdabarna erdőtalaj borítja. A feltárt objektumokból előkerült leletanyag alapján legelőször a kora bronzkor időszakában, majd a kelták telepedtek meg a dombon.

A kora bronzkori településnyomok főleg a lelőhely K-i felében és a domb DNY és DK felé eső részén, kelta objektumok kizárólag a vastag homokréteggel borított domb ÉNy-i részének tetején helyezkedtek el, elszórva „bokrokban”.

A lelőhelyen 71 objektumot tártunk fel, ebből 31 a kora bronzkorhoz, 30 a keltákhoz, 1 az újkorhoz köthető, 17 objektumból pedig nem került elő leletanyag. Az objektumok zöme szemetesgödör, de feltártunk épületet, árkot és néhány nyílt tűzhelyet is. Többségükben nem vagy nagyon kevés leletanyag (főleg kerámiatöredék) került napvilágra. A 66. sz. gödör legfelső rétegében egy kisméretű belső díszes tál töredékét találtuk.

A nagyon elszórtan elhelyezkedő objektumok és a domb tetejét borító vastag homokréteg miatt 3 helyen kb. 2×3 m-es és 3 m mély szondát (egyet a domb Ny felé eső lábánál, kettőt a domb tetején) nyitottunk. Továbbá egy 20×20 m-es szondát a domb Ny felé eső lábánál és két 10×10 m-es szondát a domb tetején. Ezek alapján megbizonyosodtunk arról, hogy nem volt még egy megtelepedési réteg a dombon és az altalajba beleásott objektumok sem folytatódtak a homokréteg alatt (ezt később Horváth Zoltán geológus is megerősítette).

Munkatársak: Pásztor István, Kelemen Péter, Ligeti Gábor technikusok.

CSÉKI ANDREA

405. Óföldreák, Gencs-hát (KÖH 34486)

(Csongrád megye) B, LT, Sza

A határrészben elnyúló M43-9. és 10. lelőhelyek gyakorlatilag egy igen nagy kiterjedésű, szarmata lelőhelyet alkotnak. Feltárást 2008-ban kezdtük meg, mely csak a nyomvonalra korlátozódott.

2009. március 30. és május 11. között elvégeztük a tavaly lehumuszolt, de fel nem tárt részek, a vadátjáró és a két lelőhely közötti terület feltárást. Kutatásunk során 5580 m²-en 259 objektum került elő. A területen a késő szarmata telep igen intenzív része helyezkedett el, ehhez tartozott a feltárt objektumok többsége: agyaggyerő gödrök, félig földbe mélyített házak és építmények, kerítő és vízelvezető árkok, árológödrök. Az egyik árokban egy D–É tájolású, hanyatt, nyújtott

helyzetben fekvő csontvázat találtunk. Egy másik, Ny-K tájolású csontvázat egy szarmata, kis alapterületű, földbe mélyített építmény D-i oldalára ástak rá. A terület középső sávjában elszórtan néhány kora bronzkori, a Makó-kutúrához sorolható gödör került elő, valamint további 4 gödörből jellegtelen bronzkori kerámia származott. A vadátjáró Ny-i sarkában 2 félig földbe mélyített kelta házat találtunk.

Néhány igen nagyméretű, agyaggyerő gödörből nagy mennyiségű kerámiatöredék került elő. Valószínűleg a település élete során több alkalommal végeztek tereprendevezést, s a planírozás rétegét e nagy gödrökbe tölték.

A réteges humuszoláshoz és a műszeres leletfelderítésnek köszönhetően az idejű feltárás alkalmával 36 római érem, 4 fibula és számtalan egyéb bronztárgy és bronztöredék került elő a humuszból. Egy részük biztosan bronzkori: tokosbalta és sarlótöredékek.

BALOGH CSILLA

406. Ópusztaszer, Kis-Zeri iskola (KÖH 33586)

(Csongrád megye) B?, A

A Pusztaszer–Ópusztaszer összekötő út építése kapcsán, a nyomvonal É-i részén, Ópusztaszer közigazgatási határának ÉNy-i részén, egy, a környék mélyebb fekvésű területeiből enyhén kiemelkedő magaslaton található lelőhelyen 2009. május 27. és július 8. között folytattak megelőző feltárást a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai.

A munkálatok első fázisa próbafeltárással indult, majd – mivel a korábbi földút felületén megnyitott szondák pozitívnak bizonyultak – indokolttá vált a kijelölt terület teljes feltárása; 1533 m² bizonyult régészetileg fedettnek.

Az ásás során összesen 23, őskori (bronzkori?), avar, ill. ismeretlen korú objektum került elő, a kiosztott stratigráfiai egységek száma 29 volt. A jelenségek között kisebb-nagyobb méretű tárolóvermek, valamint kerítő- vagy vízelvezető árok fordultak elő. Az egyetlen földbe mélyített épületnyom ismeretlen korú. Az objektumokban csekély számú kerámia- és állatcsontanyagot találtunk.

Fontos megfigyelés volt egy sajátos, lokális jellegű geológiai rétegződés. A szelvény egyik részletében egy eltemetett őskori talajrétegre bukkantunk. Az említett dűlőút töltését képező rétegek eltávolítása után egy egységes, barna homokréteg jelentkezett, mely alatt egy színében és szerkezetében eltérő, sötétebb, jól követhető réteg következett. A homogén, humuszos talajrétegben korabeli leásásokat vagy járófelületeket nem lehetett azonosítani, de abban nagy mennyiségű kerámia és állatcsont került felszínre. E 20–30 cm vastag talajréteg alatt értük el a bolygatatlan altalajt.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a szegedi Móra Ferenc Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Alács Attila, Bognár Margit, Kulcsár Kornél technikusok.

SÓSKUTI KORNÉL

407. Ópusztaszer, Szermonostor (KÖH 33571)

(Csongrád megye) Á

2009. június 2. és augusztus 28. között folytattuk a régészeti feltárásokat. A tervezettnél kisebb költségvetés miatt az előző évekenél kisebb létszámban és rövidebb ideig tudtunk dolgozni. A feltárandó terület három pontján értünk el jelentős haladást.

Kolostorudvar ÉK-i része

08/1 szelvényben feltártuk a tatárjárás utáni, ún. „fakolostor” időszakának az 1-2-3-4. járósíntjét. Közülük a 3. járósínt idején épült meg az a nagyobb, É-D irányítású épület, melynek egy szokatlanul nagyméretű, 1,5 m belső átmérőjű kenyérsütő kemencéje a szelvényünk területére esett. Az új épület további részletei az eddig feltárt területtől K-re, jelenleg még a föld alatt található. Az épületet a 2. sínt idejében megújították.

A 08/2 szelvényben az előző szelvény Ny-i oldalán, annak közvetlen szomszédságában ugyanennek az időszaknak feltártuk az 1-2-3-4-5-6-7. és 8. járósíntjét. Ez megfelel korábbi megfigyeléseinknek, miszerint a hosszabb időn keresztül használt épületektől távolodva növekszik a megfogható, kibontható síntek száma. A „fakolostor” időszakának pontosításához ez a szelvény nagyban hozzájárul, ugyanis a legfelső és a legalsó sínten is egy-egy érmet találtunk. Egyúttal sikerrel valószínűsítettük meg az ezen a területen régóta tervezett „mintaszelvény” első nyolc síntjének a kibontását (kizárólag kis kézi szerszámokkal). Ennek az a jelentősége, hogy az egész feltárás belső periodizációja pontosítható lesz általa.

A feltárandó terület K-i széle

A „VB” 17. szelvényben feltártuk a tatárjárás előtti kolostort övező sáncárok K-i szakaszának újabb, 3 m hosszú részletét. Az árok itt már enyhe ívben kezd kanyarodni ÉNy-i irányba, a templom felé. Az árok belső oldalához csatlakozik a 09/107 sz. objektum, amely egy kb. 3×4 m-es, ovális kiöblösödés. Benne 3 nagyméretű oszlophelyet találtunk – ez talán arra utal, hogy a Tisza-ártér felőli oldalon kisebb csónakok, hajók kikötésére szolgált.

Eredményeink közül kiemelendő a tatárjárás utáni „fakolostor” újonnan előkerült épülete, amely az eddig ismert négyzetes épülettömbtől kb. 20 m-re ÉK-re fekszik. Valószínűsíti, hogy nem csupán egy zárt épülettömbből állott tehát ekkor a kolostor kiszolgáló egysége, hanem egész kis „kolostor-várossal” kell számolnunk.

VÁLYI KATALIN

408. Öskü, Aranyoskúti-dűlő (KÖH 57080)

(Veszprém megye) I

2009. december 4–5-én műszeres lelőhely-felderítést végeztünk a római kori villa felmérésére a Budapesti Corvinus Egyetem tájrendező és kertépítő szakos hallgatóinak részvételével. Nyolc darab 10×10 m nagyságú négyzetet jelöltünk ki. A régóta ismert római kori

lelőhelyen a mérés eredményeinek pontos elemzését nehezítette, hogy a vizsgált területtől közvetlenül D-re, kis területen volt csak régészeti ásatás 2008-ban, és régészeti-környezetrégészeti célokra alkalmas légi felvétel sem állt még rendelkezésünkre.

A mérési területen semmilyen épületre utaló nyomot nem találtunk. A 6. négyzet középtengelyében jelentkezett ugyan egy sötét, fekete folt, de ez nem a falakra utaló tipikus szín (a folt megjelenése, a szín mélysége semmiképpen sem emlékeztet a korábbi méréseknél tapasztalt falak megjelenési módjára), ezért ezt nem tudjuk azonosítani. A 7. négyzetben azonban szépen látszik a 2008. évi ásatásban megismert falszakasz; a 8. négyzet területén is a száraz-kavicsos foltok.

CSIRKE ORSOLYA

409. Öttömös, Angyal-sor (KÖH 70507)

(Csongrád megye) U

A Mórahalom és Öttömös közt futó 55. sz. főút (22+060–41+000 km-szelvény) burkolat-megerősítése és szélesítése miatt szükségessé vált terepbejárást 2009. márciusban végeztük. A túlnyomórészt erdővel fedett nyomvonal-szakaszon 3 régészeti lelőhelyet lokalizáltunk.

Öttömös belterületétől DK-re, az Ásotthalom-öttömösi határon, az 55. sz. út É-i oldalán, a határrész D-i szélében található a lelőhely. Területéről kora neolitik kerámiatöredékeket gyűjtöttünk. Valószínűleg átnyúlik az út D-i oldalára is, ott azonban sűrű erdő fedi.

Munkatárs: Hrivnák Péter Pál régésztechnikus.

FEKETE CSANÁD

410. Őcsény, Szalatna-domb (KÖH 62702, 62704)

(Tolna megye) B, Ró

Az M6 autópálya építéséhez kapcsolódó őcsényi elkerülő út nyomvonalának megelőző feltárása során a településtől DNy-ra lévő Szalatna-dombon mintegy 4900 m²-en kutattunk. A lelőhelyen talált 74 objektum közül említésre méltó az a késő bronzkori rablott csontvázas sír, amelyben a váz felső harmadára irányuló bolygatás ellenére 5 darab bordás díszű, közepén tüskével ellátott bronz mellkorongot, egy nagyobb méretű (kb. 30 cm-es), korongfejű bronztűt, huzalból tekercselt, eredeti helyzetben lévő bronz lábujgyűrűket és egy aranydrótból készített hajkarikát találtunk. Néhány ismeretlen korú objektum mellett a többi jelenség a római korból származik. Minden bizonnyal egy menettábor részét képezi a két kerítőárok-szakasz, a részben kiszedett mészáló alapozású hosszabb faldarab, több nagyobb méretű tárológödör és egy 4 m mély kút, amely a domb DK-i felén látott napvilágot.

Munkatársak: Künsztler Tamás, Necze Gábor, Simmer Livia, Ürmös Melinda.

CZÖVEK ATTILA

411. Paks-Dunakömlőd, Bottyánsánc (Lussonium) (KÖH 20027)

(Tolna megye) Ró

A 2009. évi feltárásokra a dunai limes közép-európai szakaszának világörökségi nevezéséhez kapcsolódó „Danube Limes – UNESCO Világörökség” nemzetközi program keretében került sor. Az augusztus 10.–november 15. között végzett feltárások három területen folytak: a római erődtől É-ra fekvő területen, az erőd ÉK-i részén és a római kori temető területén.

Castellum

A 2009. évi ásatási szezon során a Bottyánsánc É-i részén, az erődtől és a legkülső ÉNy-i fossától É-ra elhelyezkedő alacsonyabb teraszos területen, a tervezett látogatóközpont helyén kezdtük meg a kutatást, amelyet a modern kori felszínen talált kerámiatöredékek indokoltak. Itt két részletben egy 10×10-es területet kutattunk, melyet D-i irányba tovább bővítettünk (2009/II. munkaterület), azonban a próbafeltárás során régészeti objektumot nem, csupán kevés római kori kerámiatöredéket találtunk, melyek a feltárt terület felső rétegében helyezkedtek el, s minden bizonnyal modern kori tereprendezés eredményeképpen kerültek az ásatási területre.

Folytattuk a 2008-ban megkezdett kutatást a római erőd belső, ÉK-i részében (2009/I. munkaterület). A korábban azonosított római út K-i sávját teljesen feltártuk a szelvény Ny-i részén, attól K-re két, különböző szinten elhelyezkedő római kori járósínt is találtunk, ami az út különböző időszakokban történő megújítására, ill. használatára utal. Az úttól K-re egy nagy kiterjedésű, római korban feltöltött réteget is találtunk, amelyből többek között viseleti tárgyak, késő római kisbronzok és rheinzaberni, valamint westerndorfi terra sigillata edénytöredékek kerültek elő. Ebben a betöltésben találtuk az ásatás egyik kiemelkedő leletét, egy kis terrakotta szoborfejet, mely valószínűleg Vibia Sabina-t, Hadrianus császár feleségét ábrázolja. Feltártuk a már 2008-ban észlelt, a római kori úthoz K-ről kapcsolódó egykori épület megmaradt, É-D-i irányú falát is, melynek pontos funkciója és kiterjedése azonban nem ismert, mivel az épület egy része D felé túlnyúlik a jelenlegi ásatási területen. Az épületet megújíthatták, erre utal a szintje alatt észlelt nagy kiterjedésű vályogtéglafal, amely valószínűleg a helyén álló egykori épület része lehetett.

A feltárás legnagyobb kiterjedésű objektuma egy nagyméretű hulladéktároló gödör volt, mely a feltárt terület közepén helyezkedett el. Betöltésének felső rétegeiben nagy mennyiségű fémhulladék, alsóbb rétegeiben pedig rengeteg csont-hulladék került elő; közöttük nagyon sok félkész, ill. megmunkálás nyomát viselő agancs- és csontdarabbal. Ez bizonyossá tette, hogy a közelben egy csontmegmunkáló műhelyt is keresnünk kell. A gödör környékének D felől való feltárása folytán az úttól K-re már észlelt, nagy kiterjedésű feltöltött réteg folytatása került elő, amelyből szintén jelentős számú vastárgy, pl. kovácsszerszámok, fegyverek, hasz-

nálati- és viseleti tárgyak, valamint mezőgazdasági eszközök kerültek elő. A leletanyag egyértelműen utal arra, hogy a feltárt terület egykoron egy műhelykörzethez tartozott, melyben a csontműhely(?) mellett egy kovácműhely is dolgozhatott. Ezt erősítette meg a terület D-i részén feltárt kemence is, mely méretéből adódóan valószínűleg a csontműhelyhez tartozott, annak is csontlágyító kemencéje lehetett. Maguk a műhelyépületek nem kerültek elő a feltárt területen, nagy valószínűséggel attól D-re vagy K-re találhatóak. Ha K-re voltak a szelvénytől, akkor minden bizonnyal a modern kori harcárok és/vagy a tereprendezési munkálatok már megsemmisítették őket.

A kemencétől D-re (a kemence szája K-re nyílt) egy mély gödröt tártunk fel, majd attól még délebbre, a 2009/I munkaterület DK-i sarkában, egy római kori feltöltési rétegben találtuk meg az utóbbi évek legjelentősebb leletét, egy római császárszobor lábtörredékét. Az előkerült töredék Marcus Aurelius, Septimius Severus vagy Caracalla életnagyságot meghaladó bronzszobrához tartozhatott. (Az illusztrációkat lásd a borítón, az előző oldalon és balra!) A lelet mintegy 1 m széles rétegben helyezkedett el, melynek felső- és alsó szélét is kb. 5–7 cm vastag égett réteg határolta. A munkaterület D-i részén előkerült még, a kemence és az É–D-i irányú fal között egy ÉNy–DK irányú vékony belső fal, mely szintén túlnyúlt az ásatási felületen. Kisebb számú római kerámiatörödéken és csontanyagon kívül más lelet körülötte nem volt, feltehetőleg az egykori műhelyhez tartozott, funkciójának tisztázása azonban csak környékének teljes feltárása után várható.

Temető

A 2009. évre tervezett terepmunka további fontos feladata a Lussonium erődjéhez kapcsolódó római temető lokalizálása volt. A település és a tábor temetőjének azonosítása mindeddig eredménytelennek bizonyult, bár az 1980-as évek végén Visy Zsolt és az 1990-es

években Váradyné Péterfi Zsuzsanna is végzett ilyen irányú kutatásokat.

2008-ban lakossági bejelentés alapján több sír, valamint egy bolygatott római kőládasírra vonatkozóan sikerült információt gyűjtenünk. A bejelentést követő helyszíni szemle során a felszínen téglá-, valamint kerámiatörödékeket figyeltünk meg. Ezen adatok figyelembevételével indult meg 2009-ben a feltárás. Az erődötől ÉNy-ra elterülő dombháton (Béke utca és a Bartók B. utca között) 2 kutatóárkot nyitottunk, melyekben 6 római kori sírt (5 földsírt és 1 téglasírt) tártunk fel. A sírok nyújtott csontvázas temetkezések voltak, valamennyi Ny–K tájolású és bolygatott. A sírokban a csontok rossz megtartásúak, mállekonyak voltak. A vázak mellől az 1. sz. sírban több mellékleti tárgy, egy bronzérme, egy késő római üvegpohár és egy kis vas szíjvég került elő. Ezenkívül mellékletet az egyetlen téglasírban találtunk egy kis levél formájú vasdarabot. A 8. sz. sírban egy üvegpohár apró darabokra tört töredékei és egy vékony

bronzspirállal összekötött csontkarperec került elő. A téglasírban a téglák némelyikén az **ADo[.]** bélyeg volt. A további lakossági közlések és a terepmunka alapján valószínűsíthető, hogy egy nagy kiterjedésű, több korszakú (Kr. u. 2–4. sz.) római temető helyezkedik el a területen, melynek további feltárása a kutatás fontos feladata lesz az elkövetkező években.

SZABÓ ANTAL – FAZEKAS FERENC –
VÁRADY NÉ PÉTERFI ZSUZSANNA – VISY ZSOLT

412. Paks, Felső-Csámpa (KÖH 59813)

(Tolna megye) Ró

2009. március 20. és április 20. között elvégeztük a megelőző feltárást az M6 autópálya nyomvonalára eső, RM-10 jelű lelőhelyen, a 0203/40, 0203/42, 0203/46, 0203/48, 0203/51 hrsz. ingatlanokon, 19 620 m²-en.

A lelőhely Pakstól D-re található, egy meglehetősen lapályos területen. Az ásatásra kijelölt terület mintegy 400 m hosszú és megközelítőleg 40 m széles sáv volt. Az objektumok a lelőhely egész területén elszórtan jelentkeztek, feltűnően sűrűsödve a lelőhely É-i negyedében.

A feltárás során egy római kori tanyásias település nyomait, 153 objektumot sikerült azonosítani. Ezek többsége cölöphely volt, melyeket nem tudtunk objektumhoz kötni, így értelmezni sem. Feltártunk 7, részben földbe mélyített épületet, többségénél a hozzá tartozó cölöphelyeket is megtaláltuk, de csak egynek a kemencéjét sikerült kibontani. Összesen 22 árkot tártunk fel, ezek mindegyike Ny–K irányban húzódott keresztül a lelőhelyen. A gödrök közül említést érdemel egy kút, egy méhkas alakú gabonatarló és két jelentős kiterjedésű anyagnyerő gödör. Egy átlagos méretű, ám igen mély – feltehetőleg áldozati – gödör betöltéséből két kutyakoponya került elő, a gödör alján pedig egy egész kutyacsontváz feküdt.

A lelőhelyen nagy mennyiségű leletanyaggal talákoztunk. Találtunk igen sok korongolt kerámiatöredéket, terra sigillata töredéket, dörzstál töredékeit. Az egyik ház padlójáról töredékes bronz térdfibula, a kút betöltéséből lándzsahegy került elő.

A leletek a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat budapesti regionális irodájában történő feldolgozásuk után a Magyar Nemzeti Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Frank Tamás, Kulcsár Zoltán, Kulcsár Zoltánné technikusok. A geodéziai felmérést a Meridián Kft. végezte.

HARGITAI ANDRÁS

413. Paks-Gyapa, Vörös-malom (KÖH 67087)

(Tolna megye) LT, Ró, Kő

2009. április 23. és május 20. között elvégeztük a megelőző feltárást az M6 autópálya Paks-Gyapa T2 elke-

rülő szakaszára eső, RM-24 jelű régészeti lelőhelyen, a 0861/3–4, 0923/13–14 hrsz. ingatlanokon.

A lelőhely Gyapa belterületétől néhány méterre található, melyen egy közelítőleg 150 m hosszú és mintegy 10 m széles szakaszt kutattunk. A felszíni humuszréteg eltávolítása után világossá vált, hogy a régészeti objektumok a feltárássra kijelölt területen minden irányban folytatódtak, ezért a lelőhelynek csak egy töredékét sikerült kutatnunk. Jelentős újkori bolygatás nyomaival talákoztunk. Az egész lelőhely régészetileg fedettnek mutatkozott, igen nagy sűrűségben, összesen 116 objektumot tártunk fel.

A döntően középkori objektumok között több római korit találtunk (ezek a lelőhely K-i végén fordultak elő), egy nagyméretű gödör kelta korinak bizonyult. Több objektumot leletek, ill. egy temetkezés esetében melléletek hiányában nem tudtunk kronologizálni.

A feltárt objektumok közül kiemelkedik egy középkori tömegsír. Egy 1 m átmérőjű gödörből 120 cm-es mélységből három gyermek, egy fiatal felnőtt és egy kutyá hiánytalan váza került elő. A vázak rendszer nélkül, feltűnő összevisszaságban feküdtek egymás hegyén-hátán, láthatólag „belelőkték” a gödörbe a hullákat. A csontok jó állapotban maradtak meg, antropológiai vizsgálatuk folyamatban van. A vázak alól egy 14. századi edény peremtöredéke, egy vastárgy és egy csaknem teljes őrlőkő került elő. A tömegsír közeléből előkerült egy másik, melléklet nélküli „zsugorított” váz is.

Feltártunk két középkori házat, egyik nagyrészt túlnyúlt a lelőhelytől D-i irányban, és az itt húzódó út építéskor nagyrészt megsemmisült. A másikat sikerült teljesen feltárni, a DK-i sarkában lévő kemencével együtt. Feltártunk több különböző méretű gödröt, egy kutat, és árkokat. Utóbbiak kivétel nélkül É-i és D-i irányban is túlértek a feltárássra kijelölt területen, ezért értelmezésük problémás.

A római kori leletanyagot kevés, a kronológiai meghatározáshoz alig elegendő kerámiatöredék képviseli. A középkori leletanyagban nagy mennyiségű házikerámia, kevesebb korongolt, és néhány zöldmázás töredék fordult elő, valamint több fedő töredéke. A gazdag fémanyagot kések, sarlók és több meghatározatlan eszköz töredékein kívül a kút aljáról előkerült vaskapa képviseli. Több fenőkő és őrlőkő töredéke is előkerült.

Egy nagyobb méretű sekély gödörben nagy mennyiségű kelta korongolt, fekete kerámiatöredéket találtunk.

A leletanyag a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat budapesti regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumba kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Frank Tamás, Kulcsár Zoltán, Kulcsár Zoltánné technikusok. A geodéziai felmérést a Meridián Kft. végezte.

HARGITAI ANDRÁS

414. Paks határa

(Tolna m.) Rő, Kö

Cseresznyés-puszta, Akalacs (KÖH 23253): A középkori Akalacs falu templomának helyét – amely jelenleg erdőben fekszik – korábban többször próbáltam azonosítani.²⁴ Helybeli adatközlők megkérdezése nyomán a tavaly talált téglák helyétől néhány tíz méterre ÉK-re, a fenyőerdőben néhány apró tégladarabot és habarcs-töredéket találtam, amelyek a templom helyét jelzik.

Dunakömlőd, Csárda és Sánchegy utca (KÖH 71025): A dunakömlődi Bottyánsánc É-i lábánál futó utcák út- és közmű-rekonstrukciójának régészeti felügyelete során az útalapozás alatt, az utca több pontján is egynemű, vastag, minimális római kori leletet tartalmazó öntésréteget figyeltem meg, amely a Sánchegyről mosódhatott le. A Csárda utca 32. sz. ház előtt római kori, kb. 30 cm-re a földbe mélyedő, keményre döngölt padlójú ház 3 m hosszú szakaszát bontottam ki, a Csárda u. 1–3. sz. előtt pedig sekély gödör metszetét dokumentáltam.

Dunakömlőd, Vörösmalom-völgy, vízmű: Egy homokbányászattal bolygatott löszpart tetején újabb római kori, szórt hamvas sír töredékét tártam fel (KÖH 49459).²⁵ A temetővel szemben, a Vörösmalmi-árok D-i oldalán horgásztó építése során néhány habarcsos római téglát találtak, a forrás által feltöltött tó környékén azonban nem találtam leleteket (KÖH 72447).

K. NÉMETH ANDRÁS

415. Paks határa

(Tolna megye) Ő, N, A, Á, Kö, I

2009. november 17-én terepbejárást végeztünk Paks DK-i határában, a Duna jelenlegi és egykori partja mentén húzódó, megtelepedésre alkalmas kiemelkedéseken, ahol az utóbbi két évben Czövek Attila már számos új lelőhelyet derített fel Fadd és környéke topográfiajának készítése kapcsán.

Bászi-tó (KÖH 72621): A Bászi-tó nevű valamikori vízfolyás D-i partján lévő magaslaton É-D irányban kb. 250×200 m-es területen avar telep húzódik.

Csámpa, Sáfrány-tanya (Rác-temető, KÖH 46967): A korábbról ismert templomhelyen ismét néhány embercsontot, és habarcsdarabkákat találtunk a füves domboldalon.

Csámpa, Sáfrány-tanya és 6. sz. út között (KÖH 72633): Az előző lelőhelytől Ny-ra fekvő enyhe kiemelkedésen szórványosan jellegtelen – egy töredék alapján

talán népvándorlás kori (avar kori?) – kerámiát és néhány embercsonttöredéket gyűjtöttünk a gázos legelőn.

Darnóczy-rét (KÖH 72601): A Solymos-ér valamikori K-Ny irányú mederszakaszának D-i, magasabb partján ÉK-DNy irányban kb. 300 m hosszán és 50 m szélességben középkori kerámiát gyűjtöttünk a kelő vetésben.

Kis-Tóles (KÖH 72625): A Bászi-tói lelőhelytől KDK-re kb. 1 km-re, kb. 250×100 m-es területen ÉK-DNy irányban őskori telepet azonosítottunk.

Paksi-Faluhely 1. (KÖH 72609): A Dunával párhuzamosan, É-D irányban nagy kiterjedésű középkori faluhely húzódik kb. 800×150 m-es területen. A lelőhely középső harmadában, elszórtan templomra utaló kőveket figyeltünk meg, két csoportosulásban, egymástól kb. 30 m-re.

Paksi-Faluhely 2. (KÖH 72607): A 3. lelőhelytől É-ra, egy É-D-i irányú, kisebb dombháton É-D irányban kb. 250×70 m-es területen avar és Árpád-kori leletek gyűjthetők, utóbbiak a lelőhely É-i részére koncentráltak.

Paksi-Faluhely 3. (KÖH 72605): A 6. lelőhelytől É-ra, egy dombhát É-i részén É-D irányban kb. 250×70 m-es területen avar kori cserepeket találtunk.

Paksi-Faluhely 4. (KÖH 72611): Az 1. lelőhelytől ÉNy-ra, É-D irányban 300×70 m-es területen avar és Árpád-kori telep húzódik.

Paksi-Faluhely 5. (KÖH 72619): A 4. lelőhely É-i részétől Ny-ra kb. 70×40 m-es részen jellegtelen őskori vagy népvándorlás kori cserepeket gyűjtöttünk.

Paksi-Faluhely 6. (KÖH 72603): A Duna valamikori árterében, a folyóhoz közeli dombhát D-i részén É-D irányban kb. 200 m hosszán és 70 m szélességben Árpád-kori cserepeket gyűjtöttünk.

Új-Birinyó 1. (KÖH 72631): Az atomerőműtől D-re, a hajdani árvizes terület szélén ÉNy-DK irányban kb. 700×250 m hosszán Árpád-kori és késő középkori telepet lokalizáltunk. A lelőhely É-i harmadában viszonylag kis területen téglás, köves, habarcsos részt lehetett megfigyelni, ami talán templomra utal.

Új-Birinyó 2. (KÖH 72629): A homokos talajú magaslaton ÉNy-DK irányban kb. 150×50 m-es területen Árpád-kori cserepeket gyűjtöttünk.

K. NÉMETH ANDRÁS – CZÖVEK ATTILA

416. Palotabozsok, Paraszt-földek

(Baranya megye) Ő, B, A

2009 novemberében megelőző feltárásokat végeztünk a Horvát Transzit gázvezeték nyomvonalára eső lelőhelyeken.

Paraszt-földek I. (KÖH 68577): 2009. november 9–19. között a HT-63 jelű régészeti lelőhelyen, a 080/7 hrsz. ingatlanon kutattunk. A lehumuszolt 476 m²-ből 147 m² volt régészetileg fedett. A lelőhely a Bozsoki-pataktól Ny-ra található, K-i oldalán már a Bozsoki-pataktól jóval Ny-ra véget ér, Ny-felé a dombtető felé folytatódik. A feltárás során 9 objektumot bontottunk ki, melyekhez 19

24 In: Régészeti kutatások Magyarországon – Archaeological Investigations in Hungary 2008. Budapest, 2009. 253.

25 Korábbi kutatások: PÉTERFI Zs.: Paks, Dunakömlőd, Űrgehegy DK-i nyúlványa. In: Régészeti kutatások Magyarországon – Archaeological Investigations in Hungary 2000. Budapest, 2003. 190; K. NÉMETH A.: Paks határa. In: Régészeti kutatások Magyarországon – Archaeological Investigations in Hungary 2005. Budapest, 2006. 296.

stratigráfiai számot rendeltünk. A lelőhely a nyomvonalban végig ritka intenzitású volt. A feltárt 9 objektumból 4 avar kori (1 földbe vájt sütőkemence, 3 gödör), 4 ismeretlen korú gödör, 1 őskori gödör. A sütőkemence alja nagy mennyiségű kővel, ill. kevés, díszített kerámiával kirakott. A leletanyag: korongolt, körbefutó, bekarcolt vonal- és hullámvonalakkal díszített fazéktöredékek, patics, állatcsont, téglá.

Paraszt-földek II. (KÖH 68579): 2009. november 18. és december 1. között a HT-64 jelű lelőhelyen, a 080/7 hrsz. ingatlanon, 976 m²-en dolgoztunk. A lelőhely a Bozsoki-pataktól Ny-ra, a HT-63 lelőhelytől Ny-ra, egy dombháton helyezkedik el, hosszan elnyúló területen. Munkánk során 152 objektumot tártunk fel, melyekhez 305 stratigráfiai számot osztottunk ki. Az altalaj sárga lösz. Az objektumok a nyomvonalban végig igen sűrűn jelentkeztek, ami intenzív megtelepedésre utal. Az objektumok közül 12 bronzkori (mészbetétes edények kultúrája), ebből 6 gödör, 3 árok, 3 cölöplyuk; 6 objektum őskori (3 gödör, 3 árok), 134 objektum pedig ismeretlen korú (113 gödör, 16 cölöplyuk, 5 árok). A leletanyag mészbetétes inkusztrációval díszített, finom kidolgozású, kézzel formált kerámia, durva, vastag falú, bekarcolt vonalakkal díszített kerámia, patics, állatcsont. A jelenségek és a leletanyag a középső bronzkori mészbetétes edények kultúrájához tartoznak. A cölöplyukak nagy száma utalhat felszíni, cölöpszerkezetes házakra, ill. karámokra vagy egyéb faszerkezetes építményekre. A feltárt terület Ny-i részében egy széles, mély árok vagy meder fut végig, melyből a mészbetétes kerámiatöredékek nagy része előkerült. A nyomvonal keskeny volta miatt azonban nem lehet egyértelműen erre következtetni.

A leletek a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat pécsi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatóságára kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Kis Attila régész, Jevtuhov Boglárka, Kóra Mária, Lampért Kirill ásatási technikusok. A geodéziai felmérést a Meridián Kft. végezte.

LIGNER JÁCINT

417. Palotabozsok, Rózsa-Földek II.

(KÖH 68505)

(Baranya megye) Á

2009. november 9–17. között megelőző feltárást végeztünk a Horvát Tranzit gázvezeték nyomvonalára eső, HT-62 jelű lelőhelyen, a 079/33 hrsz. ingatlanon. A lehumuszolt 448 m²-ből 150 m² volt régészeti fedett.

A lelőhely a Bozsoki-pataktól K-re, a somberek Béke Óre Tsz-től ÉÉNy-ra található, Ny-i oldalán már a Bozsoki-pataktól jóval K-re véget ér, K-felé a dombtető felé folytatódik. A feltárást során 7 objektumot bontottunk ki, melyekhez 21 stratigráfiai számot rendeltünk. A lelőhely a nyomvonalban a Ny-i vége felé ritkult, míg DNy felé a dombtetőn intenzívebbé vált. A feltárt 7 objektumból

3 Árpád-kori (2 földbe vájt sütőkemence, 1 árok), 4 ismeretlen korú (2 gödör, 2 cölöplyuk). A leletanyag korongolt, körbefutó, bekarcolt vonal- és hullámvonalakkal díszített fazéktöredékek, bogrács-töredékek, patics, állatcsont, őrlőkötőredék, téglá.

A leletek a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat pécsi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatóságára kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Kis Attila régész, Drávavölgyi Péter, Lampért Kirill, Jevtuhov Boglárka ásatási technikusok. A geodéziai felmérést a Meridián Kft. végezte.

LIGNER JÁCINT

418. Palotabozsok, Szarvas-hegy II.

(KÖH 25003)

(Baranya megye) R, B

2009. szeptember 22. és október 26. között megelőző feltárást végeztünk a Horvát Tranzit gázvezeték HT-59 jelű lelőhelyén, a 050/2, 050/51, 050/52, 050/55, 057/5, és 058 hrsz. ingatlanokon. A lehumuszolt 2566 m²-ből 1242 m² volt objektumokkal fedett.

A lelőhely a Palotabozsokot Somberekkel összekötő műúttól K-re, az ÉNy–DK irányú Mill-patak K-i partján húzódó, a patak felé lejtő domboldalon lokalizálható. A domb tetejéig, egy kisebb összefüggő erdősávig azonosítható, de feltárása éppen az erdősáv miatt nem lett teljes. Összesen 87 régészeti objektumot vagy jelenséget tártunk fel, melyek a kutatóárokban elszórta, kisebb csoportokban jelentkeztek. Nagy részük a leletanyag alapján a rézkori badeni kultúra időszakába sorolható. Két fontosabb jelenség érdemel említést.

A lelőhelyen 3 árok-részletet tártunk fel, egyet a domboldal alján, míg kettőt a domb tetején. A dombtetőn feltárt árkok jóval mélyebbek (2 m relatív mélységűek), mint a domb aljában található. Mivel mindegyik igen széles, V-metszetű, és íves lefutású, előfordulhat, hogy a lelőhelyet egy kettős körárok-rendszer vette körbe.

Számos kemence sajátossága volt, hogy mindegyikben találtunk egy-egy gyermekkoponyát. Ezenkívül néhány egyéb objektumban is találtunk koponyákat (hulladékgödörben, árokban), ezek némelyikében azonban már néhány vázcsontot is. Anatómiai rendben fekvő csontvázunk mindössze egy volt, de az is egy olyan gödörben, melynek metszetében szintén volt egy koponya. A dombtetőn néhány bronzkori (mészbetétes) objektumot is feltártunk, ezek egyikében, néhány badeni kerámiával együtt szintén volt egy koponya. A koponyák sok esetben csak töredékesen maradtak meg, de szabad szemmel csak egy esetben tudtunk külsérelmi nyomot felfedezni rajtuk. További magyarázatot az antropológiai vizsgálatok eredményétől várunk.

A leletek a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat pécsi regionális irodájában történő elsődleges feldolgo-

zás után a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatóságára kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Fenyvesi Anita, Strasszer Viktória, Vadas Livia régésztechnikusok. A geodéziai felmérést a Meridián Kft. végezte.

LIGNER JÁCINT

**419. Palotabozsok, Vár-hegy
(KÖH 68575)**

(Baranya megye) Ő, Kö

A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat 2009. szeptember 21–23. között elvégezte a megelőző feltárást a Horvát Tranzit gázvezeték nyomvonalára eső, HT-60 jelű régészeti lelőhelyen, a 064/11 hrsz. ingatlanon. A teljes kutatott terület: 486 m², a feltárt 74 m² volt.

A lelőhelyet a Vár-hegy-dűlőben, a Palotabozsokot Somberekkel összekötő műúttól K-re, az ÉNy-DK irányú Mill-patak Ny-i partján húzódó, a patak felé lejtő dombon lokalizálták a 2009. évi, KÖSZ által végzett terepbejáráson. A humuszos talajjal a dombtető felé haladtunk, objektumfolt csak a kijelölt terület Ny-i végében került elő. Mindössze egy őskori és egy középkori gödörbokrót tártunk fel.

A leletanyag a KÖSZ pécsi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatóságára kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Voicsek Vanda régész, Drávavölgyi Péter, Nagy Norbert technikusok. A geodéziai felmérést a Meridián Kft. végezte.

LIGNER JÁCINT

**420. Pálfiszeg, Tankállomás
(KÖH 39374)**

(Zala megye) Ő, Kö

A Nagylengyel V–VI. blokk EOR művelés területét érintően (Ormándlak, Pálfiszeg, Gombosszeg, Lickóvadamos, Petrikeresztúr) a Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága örökségvédelmi hatástanulmányt készített, melynek részeként terepbejárást végeztünk. A beruházást hozzávetőleg 4,5 km átmérőjű körben, összesen 14 km hosszán tervezik. A közel kéttucat kút az É-D-i irányú Gellénházi- és Cserta-patak közé, lényegében a Nagylengyeli-patak két oldalára esik, Ormándlak belterületére és a szomszédos falvak határába.

A 2009 májusában elvégzett terepbejárásunk a tervezett nyomvonalon a részleges beépítettség és a növénytakaró miatt nem lehetett teljes. A korábbi kutatások és az adattári adatok alapján a területen nyilvántartott 7, többségében É-D-i hossz tengelyű, hét különböző korszakba tartozó régészeti lelőhely közül három tudtunk leletanyagot gyűjteni, köztük a Tankállomás területén.

Munkatárs: Császár Renáta, Simmer Livia.

STRAUB PÉTER

**421. Perbál, Zsidó-földek
(MRT 7. k. 14/4 lh., KÖH 11063)**

(Pest megye) B, Rő

A Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága 2009 tavaszán szakfelügyeletet, majd leletmentést végzett a 09/44 hrsz. területen tervezett épület helyén. A beruházó 2009 májusában szakfelügyeletet rendelt meg a múzeumtól. Az érintett területet már lehumuszosítva találtuk, a felszínen szórvány cserepek és foltok jelezték a lelőhelyet. A szomszédos telken (Hrsz.: 09/45), az útbépítéskor 2007-ben már végeztünk próbaásatást. A KÖH-határozat, melyben a régészeti feltárást előírták, csak júliusban érkezett meg, így a már félig elpusztított lelőhelyen, építkezés közben voltunk kénytelenek leletet menteni.

Feltártuk a tervezett épület helyét, kb. 40×15 m-t (600 m²); 17 objektum került elő, többségük késő bronzkori gödör s gödörkomplexum. A kelta-kora római időszakból 3 gödör, egy gödörkomplexum és egy földbe mélyített ház származik. Magyarország Régészeti Topográfiája kora bronzkori és római kori telep jelez a területen. Ezt kibővíthetjük a turbántekercses tálak alapján késő bronzkori teleppel is. A lelőhely a feltárt épületen túl mind a négy irányban folytatódik a szomszédos telkeken is.

Munkatárs: Mali Antal restaurátor.

OTTOMÁNYI KATALIN

**422. Peresztteg, Keleti lakóterület
(KÖH 40055)**

(Győr-Moson-Sopron megye) R, B, Á

2009 folyamán rendszeres régészeti szakfelügyeletet láttam el a település DK-i szélén létesítendő lakóövezet építkezéseinél.

Március 14-én az 1/44 hrsz. telken az alapárkokban régészeti jelenséget nem találtam.

Március 31-én az 1/48 hrsz. telken, mely a Csörgető-patak mentén húzódó enyhe dombhát erodált lejtőjén helyezkedik el, a házalap Ny-i árokszakaszának falában az altalajba beásott, viszonylag nagyobb méretű gödröt figyeltem meg, mely enyhén szűkülő oldalú, betöltése faszénnel kevert barna humuszos összetételű volt. Az átvágásban díszített felületű peremes kerámiatöredéket találtam, melyek az Árpád-korra datálhatók.

Április 6-án az 1/33 hrsz. telken a házalap DNy-i árokszakaszának falában az altalajba beásott nagyobb méretű gödröt figyeltem meg, betöltéséből jellegtelen őskori kerámiatöredékeket gyűjtöttem. Az ÉNy-i szakaszban kontextus nélkül állatcsonttöredékek kerültek elő a termőtalaj alsó szintjén.

Május 11-én az 1/58 hrsz. telken a házalap ÉNy-i részében 3, viszonylag nagyméretű gödröt azonosítottam, kb. 7 m sugarú körben. Betöltődésük sötétbarna, barna humusz, közülük a középen és a K felé eső oldalon elhelyezkedőben feltűnően nagy mennyiségű, faszénnel kevert paticsomladékokat figyeltem meg. Rábontásuk során csekély mennyiségű kerámiatöredéket csak a kö-

zépső objektumban találtam, melyek alapján az említett településjelenségek a rézkor kései időszakára datálhatók.

Június 9-én az 1/45 hrsz. telken a humusz vastagsága általában 0,2–0,3 m között mozgott, egyedül az enyhe emelkedő alja felé, az ÉK-i részen közelítette meg az 0,5 m-t. Régészeti jelenséget a házalap DNy-i sarkánál azonosítottam. Az É–D irányú árok falában egy félig földbe mélyített épület metszete jelentkezett, mintegy 4 m hosszúságban. Betöltése kevert sötétbarna humusz, szélei egyenesen szűkülőek, alja a Ny-i oldala felé enyhén lejtős volt. Leletanyagként csupán néhány jellegtelen őskoriként meghatározható apró kerámiatöredéket tudtam összegyűjteni a metszet rábontásából.

Június 17-én az 1/49, 19-én az 1/52 hrsz. telkeken, melyek a Csörgető-pataktól ÉNy-ra emelkedő domb oldalában vannak, régészeti jelenséget nem figyeltem meg, lelet nem került elő.

Augusztus 3-án az 1/47 hrsz. ingatlanon az alapárok DNy-i sarkában egy néhány kerámiatöredékből álló kupacra lettem figyelmes, melynek környezetében rendkívül bizonytalan, árnyalatnyival sötétebb elszíneződést figyeltem meg. A rábontáskor egy urnából és a mellékletként szolgáló kisebb edényekből, ill. edénytöredékekből álló hamvasztásos sír került elő, mely a késő bronzkori urnamezős kultúra idejére keltezhető. A kísérő kerámia (felhúzott fülű csésze, kis pohár, mély tálak) mintegy összehalmozva, részben az urnát fedve, részben közvetlenül mellette helyezkedett el. A felületen újabb urnasírokra utaló nyomokat nem találtam, ezért feltételezhető, hogy a temető Ny felé, a dombhát tetején húzódik, mely azonban részben már korábban beépült. Az alapárok É-i részének falában egy nagy kiterjedésű gödröt figyeltem meg, melynek rábontásakor azonban leletanyag nem jelentkezett.

POLGÁR PÉTER

423. Pereszteg határa

(Győr–Moson–Sopron megye) U, R, B, V, Ró, Á, Kk, Kú 2009. áprilisban helyszíni szemlét tartottam Pereszteg határában, a fejlesztésre kijelölt területeken.

Cimberkút (KÖH 67145): A lelőhely a Cimberkúti bánya D-i oldalán, egykori vízfolyások fölötti meredek lejtőjű dombon található. A vegetációs viszonyok miatt a leletgyűjtés a traktorkeréknyomokra korlátozódott. A leletanyag (őskori pattintott kőeszközök és edénytöredékek, egyetlen római edényperem a lelőhely D-i felén) intenzitása a kiemelkedés szélei felé csökkent. A lelőhely D-i széle (sopronkövesdi határ) a későbbiekben még tisztázandó.

Ikva bal partja I. (KÖH 46087): A már ismert lelőhely a Sopronszécsényből Peresztegre vezető út K-i oldalán, az Ikva É-i partján található. 1960-ban Nováki Gyula mintegy 100 m átmérőjű területen római kori falfestmény- és edénytöredékeket figyelt meg. Helyszíni szemlénk során az Ikva, a műút és a belterület (Sopronszécsény) D-i széle közötti területen DVK és

rézkori, valamint szórványosan római és középkori cseréptöredékeket gyűjtöttem. A leletanyag az Ikvához közelebb eső területen koncentrált, itt kiégett agyagtapasztás-töredékeket is találtam. A terület egy része a magas gabona miatt nem volt vizsgálható, talán ezért nem bukkantunk a villa nyomaira.

Ikva bal partja II. (KÖH 46096): A már ismert lelőhely a Pereszteget Sopronszécsénnyel összekötő úttól Ny-ra, az Ikva árterét szegélyező enyhe dombvonulaton helyezkedik el. A területen korábban szórványosan DVK és kora bronzkori edénytöredékek és kőbaltatöredékek kerültek elő. A helyszíni szemle során atipikus őskori oldaltöredékeket, római kori és késő középkori (kora újkori) cserepeket gyűjtöttem. A leletanyag közepes intenzitással jelentkezett. A telepnyom kiterjedése az eddig ismertnél lényegesen nagyobb, elsősorban ÉNy felé kell a korábbiakhoz képest kibővítenünk. A lelőhely K-i része a magas gabona miatt nem volt vizsgálható, így K-i irányú kiterjedését a későbbiekben kell pontosítani.

Ikva jobb partja (KÖH 46129): A 2004-ben Németh Patrícia által azonosított lelőhely a Fő utca kertjei mögött, az Ikva jobb partján, a telekvégek és a patak közötti sávban, közel 400 m hosszúságban húzódik. A helyszíni szemle során kedvezőtlen észlelési viszonyok között (jobbára gabonavetésben) őskori és római kori kerámiatöredékeket és paticsdarabokat gyűjtöttem. Egy helyütt sikerült átvizsgálnom a nyílt kertvégeket is, ahol a felszín erőteljesen emelkedik. Az emelkedő domboldalon zömmel római kori edénytöredékek és kisebb teguladarabok kerültek elő.

Széchényi-határ-dűlő I. (KÖH 46123): A már ismert lelőhely a Széchényi utcától 200 m-re Ny-ra, a tsz-épületek előtti területen, egy kisebb dombtetőn található. A művelés alatt álló területen változó intenzitással jelentkeztek őskori edénytöredékek. A lelőhely egy részén (egy keskeny parcellán) magas gabona akadályozta a munkát. Mivel a parcellán túl, Ny-ra is kerültek elő hasonló jellegű leletek, így a lelőhely feltételezhetően a fedett területre is kiterjed. A helyszíni megfigyelések alapján a lelőhely az eddig ismertnél lényegesen nagyobb, feltételezhető, hogy a tsz-telep területére is kiterjed.

Vejke-major I. (KÖH 46102): A lelőhely a Vejke-majortól Ny-ra levő, több tagból álló dombvonulaton helyezkedik el, a Csörgető-patak É-i partján. A fél méter magas gabonában a leletgyűjtés a traktorkeréknyomokra korlátozódott. Leletanyag: őskori (közte késő bronzkor-kora vaskor), Árpád-kori, néhány római edénytöredék. A lelőhely É-i felében többnyire apró, jellegtelen töredékek és egy pattintott kőeszköz került elő. A felszíni leletanyag intenzitása változó: a domboldalon sűrű, a lelőhely É-i felében, a legmagasabb részen ritka, szórványos. Közvetlenül a Vejke-major melletti dombon a leletelőfordulás megszűnt.

Vejke-major II. (KÖH 67135): A Vejke-majortól DK-re két darab őskori szórványt találtam egymáshoz közel

a domb aljában; magán a dombon leletet nem sikerült megfigyelni. A szemle fél méter magas gabonában történt; a leletgyűjtés helye a traktorkerékyomokra korlátozódott.

Vejke-major III. (KÖH 67139): A lelőhely a *Vejke-major I.* lelőhelytől Ny-ra levő, két dombból álló dombvonulaton, a Cimberkúti csurgótól É-ra, a Csörgető-patak É-i partján helyezkedik el. A *Vejke-major I.* lelőhelytől egy jelentős mélyedés választja el. A vizsgált területet fél méter magas gabona fedte, így a leletgyűjtés a traktorkerékyomokra korlátozódott. Leletanyag: több pattintott kőeszköz, egy csiszolt, nyéllyuk nélküli kőbalta és őskori edénytöredékek; mindkét domb teteje felé néhány római edénytöredék, közte terra sigillata utánzat (?); a két domb közötti mélyedésben, a Csörgető-patak partján túlnyomórészt római edénytöredékek, két római téglatöredék (épület?). A leletek szinte az egész felületen sűrűn jelentkeztek; az egykori Dénes-major magasságában már ritkultak.

TAKÁCS KÁROLY

424. Perőcsény, Halyagos
(MRT 13/2 k. 23/9 lh., KÖH 11100)
(Pest megye) B

2009 őszén terepbejárást végeztem a késő bronzkori erődítésen. A földvár területe szálerdő, csak helyenként bokros, bozótos. Sáncrezszleteket a K-i részen fotóztam. Emberi bolygatásra utaló nyomok nem látszódtak. Az avarban néhány késő bronzkori edénytöredéket találtunk. Munkatárs: Darányi László.

MIKLÓS ZSUZSA

425. Pécel, Pesti út
(KÖH 26221)
(Pest megye) Ő

Régészeti hatástanulmány készítéséhez kapcsolódóan állapotfelmérő bejárást tartottam a Pécel város Ny-i szélén, a Rákos-patak D-i oldalán emelkedő dombon, a szennyvíztelep területén és közvetlen környeztében, mára jórészt beépített területen található régészeti lelőhelyen. A terület jelenlegi állapotából kitűnik, hogy korábban a szennyvíztisztító telep létesítése és bővítése során végzett földmunkákkal már jelentősen bolygathatták a nyilvántartott őskori települést. Ezekhez a munkákhoz kapcsolódóan régészeti tevékenység nem történt, ezért a lelőhely állapotára és a bolygatás mértékére vonatkozóan nincs adatunk. A terület beépítettsége miatt felszíni lelőhely-lokalizáció csak korlátozottan lehetséges, vagyis a lelőhely kiterjedése és állapota kizárólag helyszíni bejárással nem határozható meg. A beépítetlen területen még bolygatatlan régészeti jelenségek lehetnek, ezért a jövőbeni fejlesztéshez kapcsolódó földmunkák során régészeti leletek előkerülése várható.

TANKÓ KÁROLY

426. Pécs, Anna u. 29.

(KÖH 72105)

(Baranya megye) Kö

2009. július 24. és szeptember 10. között elvégeztük a megelőző feltárást valamint az alapok ásásának régészeti szakfelügyeletét. A 9 kutatóárokban és 1 szelvényben előkerült 7 objektum közül a régészeti korúakat feltártuk és dokumentáltuk. A területen középkori leleteket is találtunk, de a felettük levő újkori jelenségek voltak többségben. A terület Pécs-Belváros ÉK-i részén van, mely a középkor és török kor folyamán a szegénynegyed volt, kőház maradványainak felbukkanása kevésbé volt valószínű. Előkerült három újkori kemence paticsnyma, középkori és újkori anyaggal feltöltött gödrök és egy elszenesedett gerenda foltja.

GÁBOR OLIVÉR

427. Pécs, Ágoston tér

(KÖH 24570)

(Baranya megye) Ő, Ró, Á, Kö, Tő

A Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa program keretében középkori templom, temető és kolostor megelőző feltárását végeztük 2009. július 7. és augusztus 26. között a 16717, 16718, 16719 és 16720/2 hrsz. ingatlanokon, 512 m²-en.

Az Ágostonos templom és a hozzá kapcsolódó kolostor romjai Pécs belvárosában, az egykori, történelmi városfaltól K-re helyezkednek el. A lelőhelyet korábban már részlegesen feltárta Kárpáti Gábor az 1999-es építkezések kapcsán. Ekkor lokalizálta a templomhajó elhelyezkedését és az É-ról hozzá kapcsolódó kolostorrom egyes részleteit.

A 2009-es kutatás a templomhajó teljes, valamint a kolostor D-i romjainak területén zajlott. A templomon kívül 81 sír került elő, melyből 54-et tártunk fel (232 stratigráfiai számot osztottunk ki). A régészeti jelenségek és leletek korok szerinti megoszlása: őskor, római kor, Árpád-kor, középkor, török kor. Számos újkori és recens jelenséget, anyagot figyelhettünk meg, ami a terület folyamatos bolygatottságát bizonyítja. A falakon kívül sírok, padlóburkolat, kripták, kutak, modern kori pincemaradványok kerültek elő.

Az Ágoston-rendi templom és kolostor alapítását megelőzően a területen már létezett egy Árpád-kori temető, melynek egyik sírjában egy II. Béla-kori pénzérmét találtunk. A templomhajó falai számos sírt vágtak, melyek szintén egy korábbi periódushoz tartoznak, feltehetően az előbb említett 12. századi sírral egyidősek. A 13. században épült templom- és kolostorromok falain kívül más, az említett épülethez tartozó jól elkülöníthető szerkezetű és korú falakat is feltártunk (talán egy korábbi templom romjait), melyek régészeti korának meghatározása folyamatban van. A talált régészeti leletanyag tanúsága szerint az említett területet folyamatosan lakták.

A leletek a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat pécsi regionális irodájában történő elsődleges feldolgo-

zás után a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatóságára kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Kárpáti Zoltán régész; Bek Krisztina, Birkás Péter, Bósz Attila, Drávavölgyi Péter, Fenyvesi Anita, Gecse Tamás, Jevtuhov Boglárka, Kóra Mária, Kulin Kitty, Lampért Kirill, Nagy Norbert, Nagyné Lehotai Mónika, Nagy Tibor, Ósz Brigitta, Simó Attila, Strasszer Viktória, Zöldvölgyi Janka technikusok. A geodéziai felmérést a Geoservice Kft., a térszakkennelési dokumentációt a piLine Kft. készítette.

KIS ATTILA

**428. Pécs, Citrom utca
(KÖH 24593)**

(Baranya megye) Kő

2009. márciusban helyszíni szemlét végeztem az utca K-i végében tervezett ivóvízvezetékárkának mélyítésénél. Az 1 m mélységűre tervezett közműárkban bolygatott, szórványos helyzetű emberi csontok kerültek elő. A földmunka a középkori Benedek-templomot D-ről övező egykori temető területén folyt, a temetőkerítés vonalán belül, így feltételezhetjük, hogy a középkorból származó csontokról van szó. A Kárpáti Gábor és Gere László által végzett korábbi ásatások ezt a területrészt nem érintették. Az előkerült tárgyi leletek: „IXS” (Krisztus-monogramos) középkori bronz pecsétgyűrű, valamint középkori és újkori kerámiatöredékek.

GÁBOR OLIVÉR

**429. Pécs, Ifjúság útja
(KÖH 72063)**

(Baranya megye) Kő

2009. július 23. és augusztus 7. között próbafeltárást végeztünk a 2917, 2942 hrsz. ingatlanokon. A kutatott terület 898 m², a feltárt 633 m² volt.

Az érintett terület egy D-i fekvésű domboldal, amelynek a D-i felén részben az erózió, részben jelenkori feltöltés miatt az altalaj 2–4,5 m mélyen található. A kutatott terület nagy részén az altalaj laza pannon homok, néhol mészaplannal tagolva. A terület kívül esett a római kori Sopianae belterületén, a középkori, török kori Pécs városhatárral határolt, valamint a középkori város beépített területén.

A kijelölt területen D-i irányból haladva húztuk meg a K-Ny irányú kutatóárkokat. A D-i, vastagon feltöltött területen régészeti jelenséget nem találtunk. Az É-i harmad DDNy-i részén viszont két kemence folytja rajzolódott ki. Itt nagyobb összefüggő felületet kialakítva további régészeti jelenségek kerültek elő, egymás mellett barna löszös-murvás altalajba ásva. Ez a környezettől eltérő altalaj egy kb. 15 m széles sávban figyelhető meg, valószínűleg egy jégkorszaki hasadék későbbi feltöltődése, ami már elég tömörnek bizonyult ahhoz, hogy objektumokat áshassanak bele. A terület

É-i részén három É-D irányú kutatóárkot húztunk. A középső sáv É-i végében a vékony humuszréteg alatt egyetlen gödör került elő.

A terület É-i részén elkülönülten egyetlen középkori gödröt, a középső harmadának Ny-i részén egy kb. 15×40 m sávban 17 középkori jelenséget találtunk, amelyek talán egy közeli lelőhelyhez köthetők vagy egy rövidebb megtelepedés nyomai. Összesen 3 kemencét és 14 gödröt tártunk fel, rendkívül kevés leletanyaggal.

A leletek a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat pécsi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatóságára kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatárs: Szabó Sándor technikus. A geodéziai felmérést a Geoservice Kft. végezte.

VOICSEK VANDA

**430. Pécs, Király utca, Budai kapu
(KÖH 26817)**

(Baranya megye) Kő

2009. október 12. és december 16. között elvégeztük a 16651 hrsz. ingatlanon a hitelesítő feltárást. A kutatást a Budai kapu burkolatban való bemutatása tette szükségessé. Az egykori középkori városkapu, amely a Budáról Pécsre vezető útról kapta nevét, a mai belvárosban a Király utca 49–51. sz. előtti területen helyezkedik el. A területen 1983-ban a pécsi Janus Pannonius Múzeum régésze, Kárpáti Gábor végzett leletmentő ásatást.

Kutatásunk első üteme a Király utca középvnalától É-ra lévő részre korlátozódott. Négy szelvényt jelöltünk ki Ny-K-i irányban. A terület több élő közművel is bolygatva volt. Eredeti rétegeket a szelvények D-i felében, a közművek közötti megmaradt keskeny részekben, ill. az É-i szelvényfalban tudtunk csak megfigyelni. Az 1–3. szelvény É-i részén mintegy 40 cm-re az egykori aszfaltszinttől került elő az egykori budai kapu maradványa. A kaput Ny-K irányban mind a gázvezeték, mind a csapadékcatorna vágta, ezek fektetése során réselték el a fal egy részét. A 3. szelvényben az U alakú kapu K-i szárát sikerült megtalálnunk a belső falsíkkal együtt. A belső falsíkhöz egy mecseki mészkőből kirakott középkori útréteg csatlakozott. Ez az út a kapun kívül mind K-i, mind Ny-i irányban kiszélesedett. Ennek az útrétegnek az átvágása, ill. elbontása után újabb, középkorra keltezhető útrétegeket tártunk fel, az egyes rétegeket pár centiméteres humuszréteg választotta el egymástól.

A budai kaputól K-i irányban (kb. 1,5–2 m-re) az út elbontása után egy másik fal bontakozott ki, amelyhez hozzáépítették a kapu előtti contra falat. Erre a falra közvetlenül ráhúzott egy folyami kavicsból kirakott útréteg. Ugyanilyen útrétegek jelentkeztek az É-i szelvényfalban is: egymás alatt négy köves útréteget figyeltünk meg, az egyes rétegeket vékony, enyhén agyagos barna humuszréteg-feltöltés választotta el egymástól. Szintén ebben a szelvényfalban figyeltünk meg két kemencét.

A 3. és 4. szelvény határán került elő a budai kapuhoz tartozó, 4 m hosszú, 1,2 m széles contra fal. A fal K-i oldala szép falsíkot ad, nagyméretű mészkövekből épült fel az egész. A fal Ny-i oldalát 2,6 m-es mélységig követtük lefelé, azonban még ebben a mélységben sem találtuk meg az alját. A contra faltól Ny-ra (3. szelvény) az É-i metszetsfalban láthatóak voltak az útrétegek, míg a faltól K-re (4. szelvény) nem voltak útrétegek, ezen a részen volt az egykori farkasverem, árok. Ennek az ároknak a bontásából vegyes anyag került elő: középkori és újkori kerámia.

Az 1. szelvényben került elő az U alakú kapu Ny-i szára, itt azonban belső falsíkot nem sikerült megfognunk. A faltól D-re lévő metszetben is több útréteget figyeltünk meg, az egyes útrétegek ezen a részen is pár centiméter vastagságúak voltak, az útrétegek között vékony humusz feltöltést figyeltünk meg itt is. Az útrétegek bontásából származó leletanyag főleg vas és állatcsont volt, kerámia szinte semmi.

Kutatásunk második ütemében az utca D-i oldalát tártuk fel. Ez a terület szintén közművekkel bolygatott volt. A vízvezeték árkanak bontásakor került elő a kapu szintén U alakú D-i fele. A kaput ez a két egymással szemben lévő U alakú fal képezte. A vezetékeket ezen a részen közvetlenül a középkori falazatra fektették. A kapuzat a K-i oldalon alapozásában egybeépült, a Ny-i oldalon azonban nem találtunk erre utaló nyomot.

A 230 m²-nyi feltárt területen rétegmegfigyeléseket csak a kapuhoz futó részeken (középkori útrétegek) és a 3. szelvény É-i szelvényfalában tudtunk végezni. A bolygatottság nagy mértéke miatt leletanyag szinte alig volt a területen. Egy hamisított Zsigmond-parvus került elő az SE71 útréteg bontásából, ill. egy III. Béla érmét találtunk szórványként. A kerámiaanyag vegyes, időben a középkortól a 19. századig terjed.

A leletek a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat pécsi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a pécsi Janus Pannonius Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Birkás Péter, Bodródi Miklós, Gelencsér Ákos, Kárpáti Zoltán, Kóra Mária, Línzembold Csongor, Mesterházy Gábor. A geodéziai felmérést a Geoservice Kft. végezte.

Ács Zsófia

431. Pécs, Kossuth tér (KÖH 26886)

(Baranya megye) Rő, Kö, Tő

A 2009. március 23. és április 20. közti időszakban a BMMI Janus Pannonius Múzeuma régészeti felügyeletet gyakorolt a Kossuth téren folyó mélyparkoló építés II. üteméhez kapcsolódó földkitermelés és a garázsépítés földmunkával járó kiegészítő tevékenységei felett. A 2008-ban feltárt terület DNy-i sarkánál, közvetlenül a tavalyi munkaterület széle mellett, vízvezeték és két akna létesítésekor a 1,5–2 m mély árok alján a hódoltság-

kori pusztulásréteg jelentkezett. A földmunka érintette a 2008-ban megtalált két középkori/hódoltságsorkori épület területét. Az árokban a délebbi épület D-i fala jelentkezett. Ebből engedtünk elbontani mintegy 0,4 m-t az árok vonalában. A többi épületfal nem volt érzékelhető az árok és akna területén.

A II. ütem sávjának Ny-i vége előtt, a járda vonalában egy kb. 2,5×3 m alapterületű szennyvízcsatornában régészeti jelenséget nem figyeltünk meg. A II. ütem sávjában három régi közművezeték húzódott, az altalajszint felett régészeti megfigyeléseket részlegesen, mindössze kb. 3 m széles sávban lehetett tenni. Az újkori-modern feltöltés-feltöltődés alatt ugyanaz a humuszos sötétszürke feltöltődés jelentkezett, amelybe a tavalyi feltárás során a középkori-hódoltságsorkori objektumok bele voltak ásva. Adott kutatási körülmények között egyetlen, hódoltságsorkorra datálható gödör jelentkezett ebbe a rétegbe beleásva.

Az altalaj felső rétegét ugyanaz az erősen kavicsos, helyenként barna humuszos réteg képezi, mint a Kossuth tér tavaly feltárt területén. Elfogadható módon megfigyeléseket ezen a szinten lehetett tenni. Lényegében ugyanaz jelentkezett, mint a tavalyi feltárás során: római kori cölöplyukak, árkok, gödrök és középkori-hódoltságsorkori kutak, tárolóvermek, anyagnyerő gödrök. A római temetőhöz tartozó sírok viszont nem kerültek elő. Ennek legfőbb oka az lehet, hogy a sírok mintegy 30–40 m-es sávjában kevés bolygatatlan rész volt.

TÓTH ISTVÁN ZSOLT

432. Pécs, Rákóczi út 52–56.

(KÖH 72237)

(Baranya megye) Rő

A Rákóczi út (a Bajcsy-Zsilinszky úti kereszteződéstől K-re)–Hal tér–Fürdő utca vonalában csapadécsatorna épült, amelynek kivitelezési munkálatai 2009. március 24. és április 30. között régészeti felügyelet mellett zajlottak.

A csapadécsatorna árkanak Rákóczi úti, Konzum Irodaház és Áruház előtti, szakasza a római kori település területére esik. Ezt a tavaly a Kossuth téren és korábban az Árkád Üzletház területén végzett régészeti feltárások eredményei alapján bizonyítani lehet. A római kor végén a korábbi településrész területe temetőként funkcionált tovább. A római város lakott területe ekkorra a fallal körülkerített területre korlátozódott (Irgalmasok u.–Bajcsy-Zsilinszky u. vonalától Ny-ra). A Kossuth téren mintegy kétszáz sír került elő a 2008. évi feltáráskor. A Rákóczi úti szakasz a középkori városon kívül, D-i falának elméleti vonalától D-re, attól 36 m távolságban húzódik, a Fürdő utca Hal tér előtti szakaszán ér be a középkori város területére.

A csapadécsatorna árka a Rákóczi úton nagyrészt egy korábbi vízvezeték árkanak helyén haladt, annak aljától mintegy 1 m-rel mélyebbre ásták és szélesebb is annál mintegy 0,5 m-rel, ezért korlátozott mértékben

ugyan, de lehetett megfigyeléseket tenni. Az árkot keresztvező közművek szintén jelentős mértékben bolygatták a területet. A régészeti felügyelet ideje alatt 24 objektumot számoztunk be.

A római településhez tartozó jelenségek csak az árok Ny-i végénél (Rákóczi u.–Bajcsy-Zsilinszky u. keresztveződésénél) kerültek elő: falrészlet, faszenes égésréteg. Mint ahogy várni lehetett, Sopianae K-i temetőjének sírjai is előkerültek a közműárok vonalában. Összesen 16, a temetőhöz tartozó sír látott napvilágot. A sírokat az árok alján jelentkező humuszos, iszapos, szürke természetes feltöltődésbe ásták bele. Mindegyik Ny–K tájolású (DNyNy–ÉKK) egyszerű földsír, az egyik valószínűleg kővel körbe volt rakva. Viseleti tárgy az elhunytakhoz nem tartozott, mellékletként is mindössze egy bronzpénz került elő az egyik kisgyerek feje mellett. (Ez a rétegből is származhat, nem bizonyos, hogy a sírhoz tartozik.) Egy esetben közvetlenül a test körül vékony rétegben szerves anyag maradványát figyeltük meg. Az egyik objektum (kupacha összerakott csontok) sírként való azonosítása megkérdőjelezhető.

Feltűnő a temető egységes jellege (tájolás, földsírok, melléklet és viseleti tárgy hiánya). A temetőt a rétegtani viszonyok alapján (altalaj feletti természetes feltöltődésbe beleásva) és a területtől É-ra és D-re talált temető datálása alapján lehet késő rómainak tartani.

A sírok szintjén egy állatcsontokkal teleszórta gödör is előkerült.

A legkeletibb megtalált sírtól K-i irányban mintegy 3 m hosszú szakaszon beleásattunk markolóval a szürke rétegbe. Sírt nem jelentkezett, így lehet, hogy megtaláltuk a temető szélét és nem is maradt feltáratlan sír a területen.

Az egyik előkerült csontvázzészlet rétegtani helyzete teljesen különbözik a többitől, azok szintjétől mintegy 1,5 m-rel magasabb szinten került elő. (Az újkori-modern kori útburkolat alatti kevert töltésföldben jelentkezett.) Helyzete alapján középkori vagy későbbi lehet.

Az árok Ny-i végén jelentkező kavicsos, köves, habarcsos réteg helyzete alapján középkori vagy újkori.

TÓTH ISTVÁN ZSOLT

433. Pécs, Rákóczi út–Jókai utca saroktelek (KÖH 71987)

(Baranya megye) Ró, Tő

A Rákóczi út–Jókai utca DNy-i sarkán fekvő, régészeti védettség alatt álló telken (18798/5 hrsz.) a Janus Pannonius Múzeum 2008. március 25. és április 14., majd augusztus 25. és szeptember 1. között próbaásatást, 2008. szeptember 2. és december 16., ill. 2009. szeptember 17. és november 30 között teljes megelőző régészeti feltárást végzett. Az ásatási terület a fallal körülrített késő római Sopianae központi részén, a feltételezhető forum déli oldalán terül el. (Az illusztrációkat lásd a következő oldalon!)

A kétéves kutatómunka során összesen 1232 m²-t tártunk fel. A telekhatár Ny-i és É-i széle mellett mintegy

3 m széles sáv a környező létesítmények épségének megóvása érdekében nem volt kutatható. A telek területe összességében erősen bolygatott volt. Az 1970-es évekig téglá- és kőfalú újkori épületek álltak itt, melyek alá voltak pincézve. A visszabontáskor a pincéket homokkal töltötték be. Ezt követően a telek K-i végében egy nagyméretű tűzivíztározót építettek ki. Munkagödörnek áásakor minden régészeti jelenséget megsemmisítettek.

A feltárás folyamán nyolc római kori periódust sikerült elkülöníteni. Ennek időkerete: Kr. u. 1. sz. vége–5. sz. 30-as évei. Ezenkívül még két hódoltságkori(?) csontváz tartozik a régészeti jelenségek közé.

Római kor

1. periódus (1. sz. vége – markomann–kvád háborúk [167–180])

A legkevésbé összefüggéseiben vizsgálható periódus. Már a későbbi római objektumok is jelentősen bolygatták (ill. fedték) ezen időszak jelenségeit. A periódusban épületet nem találtunk, csak cölöplyukakat és kemencéket. A cölöplyukak elszórtan jelentkeztek, épület szerkezetét nem adták ki. A kemencék az ásatási terület Ny-i végénél nagy sűrűségben kerültek elő, ami ipari tevékenységet sejtet. Az összes kemence és cölöplyuk nem egy időpontban volt használatban; közel, egymás mellett helyezkedtek el; egy esetben egy cölöplyuk bele volt ásva egy kemencébe.

A periódus valószínűleg a markomann–kvád háborúk pusztításaival ért véget. Az ásatási terület középső részén, relatíve nagy felületen égésnyomokat figyeltünk meg. A pusztulás után tereprendezés, planírozás következett, amelynek nyomait szinte az egész (bolygatatlan) ásatási területen megfigyelhettük. Az objektumokból leletanyag nem került elő, csak a planírrétegből: nagy mennyiségű, apróra tört házikerámia, kevés terra sigillata, üveg, néhány bronzdarab, állatcsont. A legkorábbi érmek Trajanus kisbronzok, ezenkívül Aelius Caesar kisbronzra került még elő ezen időszakból.

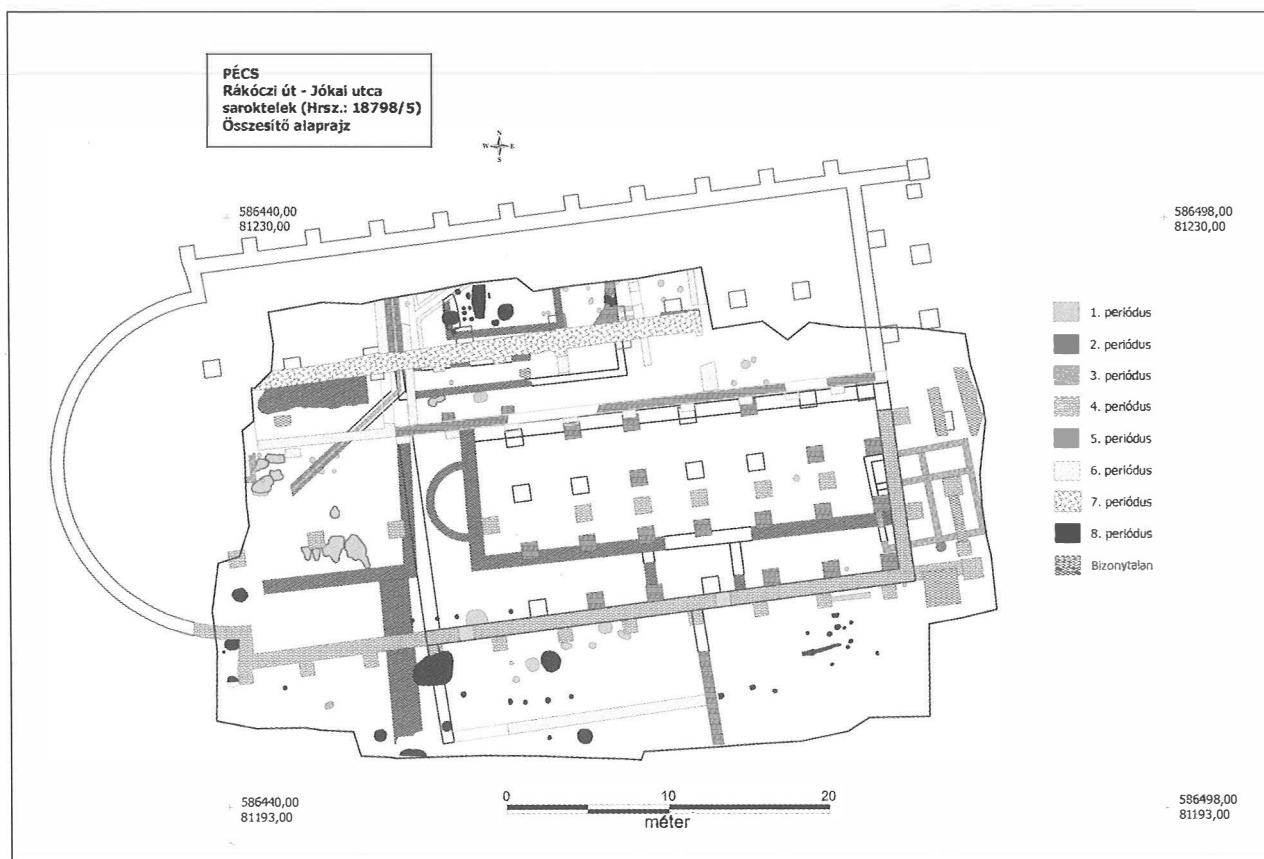
A közeli Sopianae téren hasonlókat figyelt meg Kovaliczky Gergely.²⁶ Ez azt jelenti hogy a lakott településrész innenn északabbra-északkeletre helyezkedett el, vélhetőleg a településen keresztülhaladó út É-i oldalán (a mai Rákóczi úttól É-ra).

2. periódus (180–230-as évek)

A markomann–kvád háborúk okozta pusztítás után tereprendezés, planírozás következett, melyet építési tevékenység követett. A megtalált épületmaradványok csak alapozások, ugyanis legkésőbb a 4. sz. elején egy nagymérvű tereprendezést tartottak, a meglévő épületeket visszabontották az alapozásuk szintjéig (részben már bizonyosan a 3. sz. folyamán). Három, egy rendszerbe

26 KOVALICZKY G.: Római kori iparnegyed a Sopianae téren. In: Szirtes G.–Vargha D. (Szerk.): Mozaikok Pécs és Baranya gazdaságtörténetéből. Pécs, 2005. 24–30.

Pécs, Rákóczi út-Jókai utca sarok. A feltárt ásatási terület 2008 decemberében

tartozó épület vált ismertté ezen periódusból, tájolásuk egységes, mintegy 6 fokkal tér el ÉK–DNy irányban a fő égtájaktól.

A két délebbi nagyméretű épület egyvonalba esik, mindkettőből a száraz alapozás egyetlen kőszára maradt meg a visszabontás után. A keletebbi épület téglalap alaprajzú (belmérete: 7,20?×25,20 m), Ny-i oldala félkör alaprajzú apszisban záródik (sugara: 2,02 m). Az É-i fal helye bizonytalan, semmi sem maradt meg belőle. Az épület D-i oldalához, az előkerült két rövidebb falalapozási szakasz alapján, kisebb keresztirányú épületrész kapcsolódott az épület keresztengelyében. Az épület K-i falának vonalában épült fel a 4. sz. elején a bazilika K-i fala, a visszabontott épület alapjára alapozták rá a bazilikát. Az épülettől K-re kavicsos járósínt vezettek elő. Funkcióját tekintve a belméret alapján akár a 3. századi település bazilikája is lehetett. A nyugatabbi épületből a K-i fal és a D-i fal egy szakasza vált ismertté 9,5×8,3 m nagyságú területen. A D-i fal folytatása a kutatható területen kívülre esett, az É-i falnak itt sem maradt nyoma. A két épület szorosan egymás mellé épült, az apszis külső széle és a szomszédos épület fala közti távolság mindössze 0,80 m. Az épület DNy-i sarkához D-i irányban egy 1,80 m széles, domború felületű, kövekből épített járda kapcsolódik. Két oldalán, nagy felületen habarcsréteg terült el, amely a periódushoz tartozó külső járósínt alapozását képezte.

Az előbbiektől É-ra egy újabb épületnek körülbelül a D-i fele került elő, attól Ny-ra, az épülethez igazodva egy földpince. Alaprajza, egy kisebb és egy nagyobb négyzet vagy téglalap egymásban, átriumos vagy porticusos elrendezést sugall.²⁷ Az épület, ha szabad téren állna és nem épületekkel és pincével körbevéve jelentkezne, leginkább egy porticussal határolt templom lehetne, a pince inkább egy átriumos épületre enged következtetni.

3. periódus (230-as évek–4. sz. eleje)

Az ásatási terület K-i végében egykisméretű (6,10×6,50 m), négyhelyiséges épület visszabontott falai kerültek elő, amelynek tájolása 11 fokkal tér el ÉK–DNy irányban a fő égtájaktól. Építése későbbi a Severus-kori bazilikának gondolt épületnél, átvágta annak falalapozását. A 4. sz. eleji bazilikánál korábbi, felette húzódtott annak K-i fala és bele volt alapozva a bazilikához tartozó porticus egyik pillére. Az épület alapozása átvágta a korábbi járósíntet (kavicsréteg), amely felett roszs megtartású habarcsréteg részletét figyeltük meg, döngölt agyagos, apró kavicsos alapozáson.

Az épület területén és részben az épület falain is, valamint az épület D-i előterében pusztlusréteget figyeltünk meg: faszenes égésréteg valamint megégett és

átégett agyag. Ezek egy faszerkezetes, agyagtapasztásos épületet valószínűsítettek, amit igazolt egy megégett festett freskótöredék egy helyen az agyagfelszínen. A négyhelyiséges épülethez nem tartozhatott, annál későbbi, de a 4. sz. eleji bazilikánál korábbi. A hozzá tartozó épületszerkezetet nem sikerült egyértelműen azonosítani. Lényegében egy külön (al)periódust képez.

Az ásatási terület ÉNy-i részén ismertté vált „L” alakú falszakasz a 4. sz. eleji bazilikánál korábbi, ugyanis annak járósíntje alatt jelentkezett, az egyik Severus kori épületnél viszont későbbi, annak belső terébe esett.

A legélénkebb építési tevékenység a 4. században volt, ami a település szerepének, rangjának emelkedésével magyarázható egyértelműen. Innen származnak a legjelentősebb emlékek. Az ásatás eredményei alapján négy építési periódus különíthető el a századon belül.

4. periódus (4. sz. eleje–~340)

A város polgári közigazgatási székhelyé emelése jelentős építési és átépítési tevékenységgel párosult. Az építkezés megkezdése előtt a területen visszabontották az itt álló épületek falait, a felszínt elplanírozzák.

I. Constantinus alatt a város forumának D-i oldalára bazilika épült, amelynek mintegy 70%-a kutatható volt.²⁸ A feltárás eredményei alapján kiserkeszthetővé vált az alaprajz. Az épület téglalap alaprajzú (mint az összes ismert bazilikáé), amelyet Ny-ról egy félköríves apszis zárt. Fő bejárata az apszissal szemben, a porticussal megtöltött K-i oldal középvonalában volt. Ezt a D-i oldalon az épületnek mind K-i, mind a Ny-i felében egy-egy oldalbejárat egészítette ki. Az oldalfalat kívülről azonos távolságban támpillérek támasztották, a tetőszerkezetet pedig váltakozó távolságban két sor pillérrel támasztották alá, amelyek három hajóra tagolták az épület belső terét. Az alaprajz alapján meghatározható lett szerkezete, az épület rekonstruálhatóvá vált.²⁹ Tájolása megközelítően K–Ny, mintegy 8 fokkal tér el ÉK–DNy irányban attól. Az épület teljes hossza:

28 A feltárás során lényegében az épület D-i felének építészeti maradványai váltak ismertté: a D-i fal teljes hossza az azt támasztó támpillérekkel, a Ny-i oldal rövid fala az abból induló apszis egy rövid szakaszával, a K-i fal egy része és az elé épített porticus pilléreinek alapozása, valamint a belső térben a tetőt tartó pillérek maradványai hiánytalanul. Az épület É-i feléből mindössze két belső tartópillér félbevágott alapozása került elő bolygatott formában, ill. egyiknek a munkagödre volt azonosítható. Az épület további lehetséges maradványait a bazilika pusztulása utáni, még római kori átépítések, és az újkori–modern kori beépítés során pusztították el. A Ny-i oldalon az apszis nagy része a bíróság feljárója alá esne, annak építéskor az apszis odaeső részét elpusztították; É-i fala pedig az É-i telekhatár külső oldalára esik.

29 A háromdimenziós rekonstrukciót interneten publikáltuk. Első megjelenése: POZSÁRÓK CSABA–TÓTH ZSOLT: Elkészült Sopianae római kori városbazilikájának háromdimenziós rekonstrukciója. <http://www.pecskep.hu/logic/pages/showdoc.php?id=729>. Jelen írásban az építészeti részt a bazilikáról az előbbiektől alapján kivonatoljuk.

27 Előbbi esetben a megtalált falalapozások az épület külső és belső falai, a belső fal egy udvart fog közre; a második lehetőség esetén a belső falalapon emelkedtek az épület falai, azaz belül volt az épület (ahol másik esetben az udvar lenne) és körülötte porticus képzelhető el.

55,56 m; szélessége: 27,70 m; belmérete: 40,20×24,70 m, amely az arányokat tekintve 5:3. (Az illusztrációkat lásd a következő oldalon!)

Szerkezete

A bazilika háromhajós, az oldalhajók és a főhajó szélességének aránya 1:2. A bazilikáknál általános építési elv, hogy a mellékhajók alacsonyabbak a főhajónál, így a főhajó falán, az oldalhajó fölött kialakított ablaksor a belső tér megvilágítását biztosítja, Sopianae bazilikájánál szinte biztosan nem volt alkalmazható. Elsődleges bizonyítéka a főhajó szélességén túlnyúló apszis. Ezen megoldásnál csak úgy lehet a főhajó magasságát követő apszist a Ny-i oldalfalhoz illeszteni, ha a főhajó és a mellékhajó azonos magasságú. (A főhajónál alacsonyabb oldalhajó esetén az apszisnak a mellékhajó magasságához kellene igazodnia. Valószínűtlen, hogy az épület fő helyére egy kis alacsony „fülkét” emeltek volna, azaz az apszismagasság csökkentése helyett a mellékhajó magasságát emelték föl a főhajóéhoz.) Másik bizonyítékként az oldalfalat egymástól azonos távolságban, sűrűn (~3 m = 10 római láb) épített támpilléreket kell felsorolni. A hagyományos elvet követő bazilikáknál az alacsonyabb oldalhajó nem kap támpilléreket. Az épület falainak külső megtámasztására egyértelműen a magas oldalfalak miatt volt szükség. Szerkezetét, felépítését tekintve legközelebbi és egyben általunk ismert egyetlen párhuzama a Trierben épített aula Palatina.

Falak

Az épület oldalfalainak átlagos falvastagsága 0,9 m. A K-i bazilikafalat részben egy Severus-kori épület (a korábbi bazilika?) alapozására alapozták rá. A felmenő fal legnagyobb mérhető magassága 0,70 m, az épület alapozása 0,55–0,65 m mély; az erősen kavicsos köves, nagyon masszív altalajrétegre alapoztak rá, szükség esetén minimális mértékben beleásva abba. Az alapozás szintje Ny-i irányban lejtéssel (és nem lépcsősen) követi ezen réteg esését. A falak két oldalát szabálytalan alakú, kifele néző oldalán durván egyenesre megfaragott mészkődarabokból (helyenként homokkőből) falazták ki. Közöttük a fal belsejét kőzúzalékból, helyenként tégladarabokból álló „bélés” töltötte ki. Főleg a nagy magasság miatt valószínűsíthető, hogy egyes falazási technikát alkalmaztak, azaz kb. méterenként 2–3 téglasort beépítettek a kőfalba. A falak külső oldalán sehol sem találtunk vakolatot, ez a külső járószint feletti feltöltésben sem volt megfigyelhető. Így vélelmezzük, hogy a fal külső oldalát nyersen hagyták. A D-i és K-i bazilikafal belső oldalán több helyütt megmaradt a falon a vakolat, legépebben a DK-i sarokban, mindenütt egyenesen ugyanaz jelentkezik: szürkésfehér, lesimított felületű, díszítetlen vakolat.

Támpillérek

A D-i oldalfalat egymástól azonos távolságban (~3 m = 10 római láb), ~0,90×0,90 m (3×3 láb) méretű, négyzet

alaprajzú, 11 darab pillér támasztotta meg, amelyek a fallal össze voltak építve. A szimmetria miatt az É-i oldalfal mellé is ezt vélelmeztük. A K-i fal előtt, a vélelmezhető főbejáratától D-re két, előbbiekkal közel azonos méretű kőalapozás jelentkezett. Ezek viszont nem voltak kötésben a fallal, statikai szerepük véleményünk szerint nem volt. A legjobb állapotban a DK-i sarok két pillére maradt meg. Itt a kőalapozás felett, a külső talajszintről indulva négy téglasort figyeltünk meg, amelyek a pillér lábazati részének tekinthetők. A lábazat ugyanolyan hosszú és széles, mint a pillér felmenő része, annak síkjából nem ugrik ki.³⁰

Tartópillérek

A két pillérsor 9-9 pillére tagolja a belső teret három részre, egy középső főhajóra és két oldalhajóra. Szerencsés módon a D-i sorban minden pillérnek megmaradt legalább a kőalapozása, így ezek helyzetét áttükrözve az É-i oldalra, adott az egész tartópillérrendszer. Az általános építészeti elvektől eltérően a soron belül a pillérközök távolsága nem egyforma, ezenkívül két pillér fél oldalhossznyival beugrik a főhajó síkjába. A jelenségek okára ésszerű magyarázatot nem tudunk adni, az kizárható, hogy a pillérek nem az épülethez tartoztak. A bazilika K-i felében sűrűbb a rendszer, itt öt pillér emelkedik eltérő közökkel, a Ny-i felében csak négy, de itt a távolságokat illetően legalább szabályszerűség érvényesül. A legépebb, megfigyelhető pillér a déli sor legkeletibb pillére volt: négyzet alaprajzú, az átlagos oldalhossz ~1,04 m (3,5 római láb), a kőalapon egy sor téglát figyeltünk meg. Előbbiek alapján valószínűsíthető, hogy a támpillérekhez hasonlóan a tartópilléreknek is a felmenő pillérréssel egy síkban lévő téglalábazata volt. A pillérek a falhoz hasonlóan be lehettek vakolva, a lábazati rész valószínűleg vörös festést kapott.

Belső járószint

A bazilika belső terében vékony terrazzoréteg alkotta a belső járószintet, amely az épület Ny-i részén összefüggően, nagy felületen megmaradt. Máshol kisebb foltokban került csak elő, ugyanis a következő építési periódusban a bazilika D-i felében kialakított pillérszerkezetes épület építési munkálatai alkalmával számos ponton áttörték, lehet, hogy nagyrészt fel is szedték. A járószint szintjét illetően az épület K-i és Ny-i vége között ~0,60 m szintkülönbséget észleltünk az épület D-i felében. A 2008. évi eredmények alapján feltételeztük, hogy a szintkülönbséget lépcsőzéssel hidalták át a bazilika É–D-i kereszt tengelyében. A 2009. évi ásatás szintadatai azonban ennek az elképzelésnek ellentmondottak: a bazilika ÉNy-i negyedében ugyanazon a szinten

30 Ugyanez a lábazati megoldás egy bazilika utáni épületfal, a vélelmezett ókeresztény bazilika támpilléreinél is megfigyelhető. (Ld. 7. építési periódusnál)

jelentkezett a belső szint, mint az épület K-i felében, az altalajszint is magasabban van ott, mint a DNY-i sarokban a terrazzo szintje. Ezenkívül ott terrazzo sem került elő, helyette vékony habarcsréteget figyeltünk meg, döngölt agyagalapozáson. A beltérben tehát mind É-ről D-i irányba, mind K-ről Ny-i irányba lejtést tapasztaltunk, így értelemszerűen a DNY-i sarok a legmélyebb. A lépcsős megoldás ezért elvethető, tagolatlan belteret valószínűsítünk.

Apszis

Összesen 3 m hosszú ívszakasza volt kutatható a D-i oldalon. Folytatását a bírósági feljáró építésekor elrombolták. Támpillér az apszis külső oldalán nem került elő. Az apszis melletti támpillér megléte statikai okok miatt valószínű, a lehetséges pillérközök távolsága nem volt tisztázható. Félkör alaprajzú apszist rekonstruálhatunk, sugara 10,21 m, falvastagsága 0,80 m. Az apszis belső tere a feltárható területen kívülre esett, ezért járószintjét meghatározni nem tudtuk.

Porticus

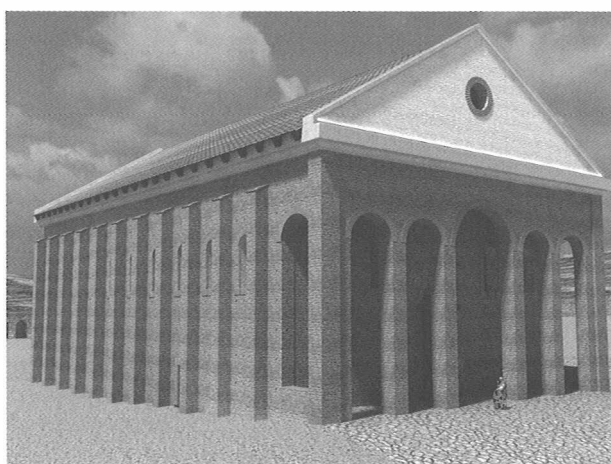
A DK-i sarokpillér és két oszloppillér alapja vált ismertté, valamint az egyik pillér alapozásának a gödre. Járószintje nem maradt meg, a mérhető szintadatok alapján a porticus járószintje ~0,80 m-rel magasabban lehetett, mint ami a beltérben a porticus mögött mérhető volt, így a kettő közti szintkülönbséget lépcsőzéssel kellett áthidalni.

A déli oldalon ismertté vált három különböző nagyságú pilléralapozásból pontosan rekonstruálható lett a főbejárat elé épített oszlopcsarnok. A méretbeli különbség az eltérő teherhordó feladatokból adódott: a legnagyobb alapterületű (1,25×1,25 m) sarokpillérekre nehezedett a legnagyobb terhelés: a tetőzet sarkait támasztották alá, emellett még az épületsarkok és sarokpillérek között kialakított oldalsó boltívek terhelésének egy része is ide nehezedett, a közties pillérekre csak a boltív terhelése hárult. A porticus É-i és D-i felében is 3-3 négyzetletes pillér emelkedett egymástól azonos távolságban (2,94 m). (Ugyanennyi a távolság az épület sarkai és a porticus sarokpillérei között is.) A két belső pillér között, a hossz tengely két oldalán, az épület főbejárata előtt, ennél jóval nagyobb térköz (5,30 m) figyelhető meg. Közvetlenül a sarokpillérek mellé emelt „segéd”pillérek hordozták a legkisebb terhet, csak egy-egy boltív indult innét, ezért a kisebb alapterületű (0,87×0,87 m). A 2-2 belső pillér azonos méretű (1,15×1,15 m), ezeken 2-2 szomszédos boltív terhelése nyugodott. A főbejárat előtti nagyobb távolság és így nagyobb boltív É-i és D-i oldalán 2-2 kisebb boltívvel, az épület főbejártát hangsúlyozta.

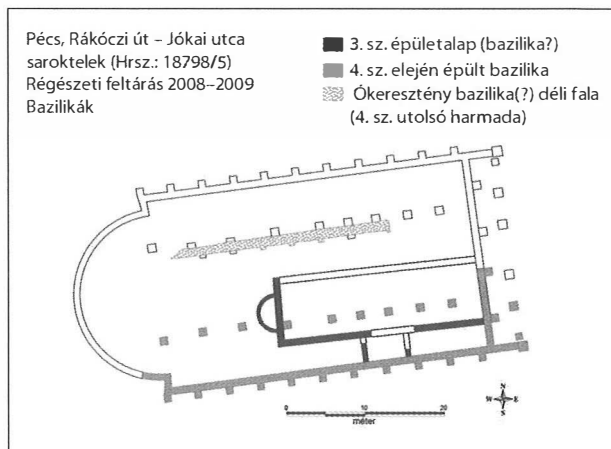
A porticus É-i és D-i oldalánál, az épületsarok és a sarokpillér között, amolyan tornácfalat alakítottak ki, a pillérek között nem volt ilyen. Az itt megfigyelt falazat későbbi hozzátoldás. A porticus pillérek közti, azokkal kötésben nem álló fal nem párhuzamos a K-i bazilika-

Pécs, Rákóczi út–Jókai utca sarok. Visszabontott épületek száraz falalapozása a 2. periódusból

Pécs, Rákóczi út–Jókai utca sarok. A 4. sz. elején épült bazilika háromdimenziós rekonstrukciója (DK-i nézet)

fallal, ÉNy–DK irányban eltér attól. Nem az eredeti bazilikakonstrukcióhoz tartozik, későbbi hozzáépítés. Létesítésekor egy porticus pillért el is bontottak, annak csak a kavicsos altalajba vájt helye maradt meg. Funkciója nem volt meghatározható.

Bejárat(ok)

A D-i falban két szűk nyílást (szélesség: 0,89 m) figyeltünk meg, amelyek amolyan oldalbejáratnak tekinthetők. Valószínű, hogy az É-i, fórum felőli, oldalon is lehettek ilyenek. A K-i oldal középtengelyébe rekonstruálható főbejáratból nem maradt meg semmi.

Külső járósínt

A bazilikától D-re, nagy felületen jól tanulmányozható volt az épülethez tartozó külső járósínt. A korábbi (3. századi) járósínt felett egy planírréteget dokumentáltunk. Ennek felszínét egyengették és ledöngölték, ezen hozták létre az új, bazilikához tartozó külső járósíntet. A felszínre terített habarcsalapozásba vegyesen apró kő- és tégladarabokat ágyaztak, közülük kőzúzalékkal, kavicsal és téglaporral töltötték ki. A felszíne mind D-i, mind Ny-i irányban kissé lejt.

A bazilika belső járósíntjén talált égérszint és az efölötti téglatörmelék alapján a bazilika elpusztult, leégett,³¹ az efölötti planírrétegben talált érmek alapján ez 340 körül történt.

5. periódus (~340-es – 350-es évek)

A bazilika után annak DK-i részében új épületet alakítottak ki. Az épület K-i és D-i falát a bazilika K-i és D-i falának egy szakasza képezte. Az új épület É-i fala az egykori bazilika hossz tengelyébe esett, kívülről támpillérek erősítették. Tájolása kb. 1,5 fokkal eltér a bazilikafalától. A K-i bazilikafal előtt az É-i fal tengelye pontosan a bazilika hossz tengelyébe esik, Ny felé „elnyílik” attól egy kicsit. A Ny-i zárófal teljesen hiányzik, helyekiszakaszolható lett. Az épület belmérete 11,80(K) × 28,58(D) × 12,30(Ny) × 28,60(É) m; falvastagsága 0,90 m (K és D), 0,60 m (É), a Ny-i ismeretlen. Az épület belső terében négyzetes rendszerben pillérek helyezkedtek el, összesen 28 darab (7×4). Középpontjaik távolsága kb. 3,70 m, alapozásuk átlagosan kb. 1×1 m alapterületű, szabálytalan terméskövekből áll, melyek közét homokkal töltötték ki. A pillérek alapozását a bazilika járósíntjébe ásták bele, így nagymértékben tönkretették azt. A pilléreket téglatest alakú kőtömbök képezik négyzethálós rendszerben. Kopott felszínük alapján valószínűsíthető másodlagos felhasználásuk. A fal és a kőtömb oldala közötti hézagot habarcsos-kőzúzalékos anyaggal töltötték ki, amely egy esetben teljesen épen megmaradt. Mivel az É-i fal nem teljesen párhuzamos a D-i bazilikafallal, a pillérek viszont tartják a szabályos rendszert, az É-i fal D-i széle és az É-i pillérsor É-i széle közti távolság egyre nagyobb. Ezek a pillérek nem a tetőszerkezet tartópillérei, hanem a pillértávolságból adódóan az épület belső járósíntjét alkotó fapadozatot tarthatták. Struktúrája

alapján az épület egy horreum lehetett. Megfigyeléseink alapján ez az épület is leégett. A periódushoz tartozó külső térfelület is meghatározó volt. A bazilika belső terében az épület pusztulásrétege felett planírréteget figyeltünk meg. Relatív nagy foltokban efelett az építési szinten habarcsréteg, ennek felszínén faszenes réteg jelentkezett.

Az épület D-i oldalához, a Ny-i felére egy 17 m hosszú és legalább 8,60 m széles melléképületet építettek. Ebből a K-i és a D-i fal egy szakasza került elő, a Ny-i fal síkja elviekben egybeesik a főépületével. A két fal szakasz nem egy időben épült, ami a jelentősen eltérő alapozási mélységből és az utólagos összetoldásból következik. A toldás miatt az építés lehet a bazilika horreummá való átépítésének ideje, de lehet későbbi is. Egy következő építési fázisban az É-D irányú fal déli szakaszát a planírozás után megemelkedett külső járósínt szintjéig visszabontották, az épületet egy új keresztfallal zárták le. (Az eredeti D-i zárófal az ásatási területen kívülre esett.)

Még egy erősen roncsolt, az ásatási terület É-i részén előkerült rövidebb falszakasról feltételezhető logikai alapon, hogy ehhez a periódushoz tartozott.

Legkorábban ekkor épülhetett az a csatorna, amelynek É-D irányú szakasza a horreum Ny-i falával egy vonalba esett, majd annak ÉNy-i sarkánál irányt váltva, az épületet kikerülve DNy-ra fordult.

6. periódus (360-as – 370-es évek)

Az előző periódus horreumának É-i fala az ebben a periódusban létesített épület D-i fala lesz, D-i oldalát támpillérekkel támasztották meg, É-i oldala mellé keresztirányú falakat építettek. Közvetlenül Ny-i oldala mellé egy másik épületet toldottak. (A két épület között fut a fent említett csatorna.) A szerény ismeretanyag alapján az valószínűsíthető, hogy a fórum D-i oldalán egy épületsort alakítottak ki. Az egyik kialakított helyiség padlófűtéssel volt ellátva: elágazó fűtőcsatorna és oldalfal menti tubulusok kerültek elő. Valószínűleg ekkor szűkítették le a horreum D-i oldalához toldott épületet.

7. periódus (370-es – 420-as évek)

Egy 28 m hosszú, megközelítőleg K-Ny irányú fal tartozik a periódushoz, amelynek egyik vége sem ismert: Ny-on az ásatási terület határa, K-en a meghagyott kocsifeljáró akadályozta a további kutatást. A megtalált szakasz mintegy fele 1,10–1,30 m magasan áll, a másik részét az újkori épületek pincéinek építéskor jelentősen lerombolták. A fal 1,20 m széles, a D-i falsíkból a támpillérek ugranak ki 0,4 m-rel 3 méterenként. A pillérek a fallal össze vannak építve, három került elő, a többi az idők folyamán megsemmisült, csak a helyük volt érzékelhető. A falban egy helyütt, kb. 1 m magasságban egy kifelé szűkülő nyílást találtunk. A falon vakolat nem volt, mind a faltól D-re, mind a faltól É-ra vékony habarcsos építési szintet figyeltünk meg, utóbbi alatt döngölt agyagalapozást. Mivel az előző periódus épü-

31 Legalábbis a tetőszerkezet. Óriási mérvű falomlásra vagy tudatos nagymérvű visszabontásra utaló nyomok nem voltak megfigyelhetők. Annyi bizonyos, hogy a DK-i részét használták egy darabig a későbbiekben. – Ld. 5. periódus.

leteinek helyén építették, a korábbi épületet az építése előtt visszabontották, ez jól látszott mind a faltól É-ra, mind a faltól D-re.

Ez a római kori Sopianae eddig ismert legmagasabban megmaradt földfelszín feletti felmenő fala. Megmaradt magasságát annak köszönheti, hogy a római kor után a vízelvezető hálózat nem funkcionált tovább, a területet a Mecsek-oldalról lezúduló vizek iszapos, humuszos, törmelékkel töltötték fel. A középkor időszakára már az akkori földfelszín szintje alá került egy része, így nem bontották el teljesen az építkezésekhez és a földben a lepusztulástól is védve volt.

A fal hossza és szélessége alapján egy nagyméretű épület része, annak D-i fala, a támpillérek alapján jelentős belmagassággal. Az építés ideje legkorábban a 370-es évek, de elképzelhető még a 380-as és 390-es évtized is. Az épület lényegében a város közepén, az (egykori) forum D-i oldalán állt. Magánjellegű építkezés teljesen kizárható (méret, közterület). Ebben az időszakban lényegében egyetlen új középület jöhet szóba a városközpontban: az ókeresztény bazilika. Ebben az időszakban az építészet súlypontja a világi szféráról átvetődött a vallási épületekre. Ekkor kezdenek el épülni az É-i temetőben a sírkamrák is. A század végére a városi lakosság túlnyomórészt keresztény vallásúvá vált.

A megtalált falszakasz alapján egyértelműen nem jelenthető ki, hogy egy ókeresztény bazilika része, ezt a városon belüli központi fekvése és az építés ideje alapján lehet vélelmezni. További közvetett bizonyíték, hogy az ókeresztény temetőben is nagyszámú és jelentős temetői épületek emelkednek, így vélelmezhető, hogy a püspöki székhely nagyszámú keresztény közösségének a településen, az „élők városában” is volt egy jelentős épülete, ahol a közösség összejöhetett, a szertartásokat végezhette. Csak további kutatások alapján lehetne egyértelműen kijelenteni a falról, hogy egy ókeresztény bazilikához tartozott.

8. periódus (430-as évektől)

A periódushoz faszervezetű építmények maradványai (cölöplyukak) tartoznak, melyek több esetben áttörték a legutolsó építési szintet, ill. a bazilika utáni planírréteget. Az újkori-modern bolygatás miatt csak az ásatás részterületein maradt meg összefüggéseiben. A római uralom megszűnte után helyben maradt lakossághoz vagy az újonnan érkező barbár lakossághoz köthető. A megfigyelhető cölöpsorok nagyjából követik a bazilika, ill. annak helyén épült későbbi épületek tájolását.

A római kori város területén idáig ezen a feltáráson tudtuk kimutatni a legtöbb építési periódust és így a legrészletesebb kronológiát is itt tudtuk meghatározni a város római kori történetét illetően. Az ásatási terület tudományos jelentősége elsősorban abban áll, hogy itt részletesen végigkövethető a város római kori története, amelyhez jelentős régészeti-építészeti emlékek társulnak.

Hódoltságkor (1543–1686)

A terület a fallal körbekerített középkori várostól D-re esik, a várakör külső oldala előtti terület. Két egymás mellé eltemetett elhunyt csontváza tartozik ebbe az időszakba. A római kor utáni iszapos-humuszos sötétszürke törmelékes feltöltődésbe ásták bele őket, tájolásuk Ny-K. Az elhunytak egymás melletti keze, a két test között össze volt kulcsolva, a kezekben egy ezüstpénz volt. Nehezen kivehető, valószínűleg 16–17. századi Habsburg-pénz, a sas látszik rajta.

TÓTH ISTVÁN ZSOLT

434. Pécs, Széchenyi tér 12.

(KÖH 38146)

(Baranya megye) Kö

2009. július 24. és augusztus 5. között a Janus Pannonius Múzeum felújítását és egy mélyszinttel történő kibővítését megelőzően végeztünk régészeti kutatást. A 18349 hrsz. ingatlan régészeti és műemléki védelem alatt áll. A kutatás nem volt teljes mértékű, minden kutatási egységben az álló épület alaptestének síkja alatt néhány cm-rel zárult a földmunka. Összesen 7 alapfeltáró szelvényt nyitottunk, így az összesített kutatási felület 20 m² volt.

A lelőhely Pécs történelmi belvárosában, a mai Széchenyi tér É-i térfalát alkotó épület és ingatlan területén található.

Az alapfeltárás elsődleges célja az álló épület alapozási rendszerének felmérése, az alapsíkok meghatározása volt. Munkánk során meghatározhattuk, hogy az altalajt képező mecseki lejtőtörmelék, záporpatak-hordalék lejtési iránya megegyezik a mai térfelszín É-D-i lejtési irányával. Az altalajt fedő egynemű paleotalaj felett feltöltési rétegek halmozódtak egymásra, amelyek jellegzetesen faszenes, kevert agyagos, égett, hamus konzisztenciával rendelkeztek. Több kutatási egységben épített régészeti örökségi elem is előkerült. Az É-i szárnyban nyitott szelvényben É-D-i irányú kiszedett középkori falalapot figyeltünk meg, amelyhez K-en döngölt agyagból készült járósínt igazodott. A belső udvar DK-i sarkában nyitott szelvényünkben visszabontott, vékony, ÉNy-i kőfalsarkot találtunk, amelyet a feltöltési rétegekbe vágtak. Az épület Ny-i főfalának külső síkja mentén húzott szondánkban szorosan az épületfal mellett, azzal párhuzamosan futó középkori épület és vélhetően az alatta húzódó pince K-i falát azonosítottuk. A pince betöltése gazdag késő középkori leletanyagot tartalmazott, amelyek közül kiemelkedik néhány majdnem ép kerámiaedény és számos fémlélet, köztük érmek.

Ha apró, kicsi felületekben is, de kézzelfogható információkat nyertünk annak a feltételezésnek megerősítésére, hogy a mai ingatlan feltehetőleg két középkori városi telek területén húzódik. A két középkori ingatlan közös határa pedig a mai épület Ny-i főfalának külső síkjában lehetett. A telkek D-i frontvonala a középkori főtér É-i térfalát alkothatta.

A leletek a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat pécsi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a pécsi Janus Pannonius Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Nagy Balázs, Pungor Krisztián technikusok. A geodéziai felmérést a Geoservice Kft. végezte.

KÁRPÁTI ZOLTÁN

435. Pécs, Széchenyi tér és környéke (KÖH 28721)

(Baranya megye) Kö, Tő

2009. július–november között, ill. bizonyos területeken 2010-re is áthúzódva régészeti szakfelügyeletet, ill. megelőző feltárást tartottunk a tér és környékén végzett közműárok földmunkáknál.

Az elektromos közműárkok szakfelügyelete (2009. július 28.–augusztus 14.) során 6 objektumot (falmaradványt) találtunk, melyeket dokumentáltunk.

1. *obj.* (Ciszterci-köz): K–Ny irányú kő-tégla fal, erősen homokos habarccsal. Újkori.

2. *obj.* (Ciszterci-köz és Széchenyi tér sarka, a Galéria D-i oldala): Valószínűleg 3 külön szakaszban egymáshoz épített falak csonkjai. A feltárt árokban látható részen a falak K–Ny irányba futottak. A legdélebbi fal erős, meszes habarcsú volt, míg az É-i oldalon homokos habarcsba téglák és kő anyagok kerültek. Ez utóbbi valószínűleg már barokk fal, míg az előbbieket középkoriak.

3. *obj.* (Ciszterci-köz és Széchenyi tér sarka, a Galéria K-i oldala): É–D irányú fal, melynek az alap felett a felmért fal maradványai is megmaradtak. Esetleg a 2. objektum középkori falának É-ra kanyarodó folytatása lehet.

4. *obj.* (Széchenyi tér ÉK-i sarka, a Múzeumtól K-re): Faragott hasáb alakú kőtömb maradványa, melynek alja a felszíntől számítva 1 m mélyen volt. Újkori?

5. *obj.* (Széchenyi tér ÉK-i sarka, a Múzeumtól K-re): Téglalaborítású, ÉNy–DK irányú, újkori csatorna „Y” elágazásának maradványa a felszíntől számítva 1 m mélyen.

6. *obj.* (Széchenyi tér és a Megye köz sarkánál): Újkori, homokos habarcsú kőalapozás maradványai. Az árok mélységében nem értük el a fal alját.³²

A gázvezetékárkokban (2009. július 21.–november 25.) falmaradványokat, pincéket és vezetékmaradványokat találtunk, melyeket dokumentáltunk. A nem jelölt objektumszámok a szakfelügyelet azon részéhez tartoznak, mely a Szt. Bertalan templom feletti részen megelőző feltárássá változott.

1. *obj.*: Hunyadi u. É-i vége, a városkapu (Kaposvári kapu) alapja, középkor

2. *obj.*: Hunyadi u. 1. előtt ÉNy–DK irányú, 8 m hosszú falszakasz, újkor

3. *obj.*: Széchenyi tér ÉK-i sarkán

a/ ÉNy–DK irányú kerámia vízvezeték, újkor

b/ valószínűleg török csorgóhoz vagy fürdőhöz vezető kerámia K–Ny irányú vízvezeték, hódoltságkor?

c/ ÉK–DNy irányú kő vízvezeték, középkor

d/ K–Ny irányú kőfal, középkor

4. *obj.*: Hunyadi u. 6. előtt téglaházban futó É–D irányú kerámia vízvezeték, újkor

5. *obj.*: Hunyadi u. 5 előtt házalap és szuterén helyiség maradványa, újkor

6. *obj.*: Hunyadi u. 1. előtt téglaházban futó É–D irányú kerámia vízvezeték, újkor

7. *obj.*: Széchenyi tér 12. épület K-i oldalánál (É–D irányú?) fal, újkor

8. *obj.*: Hunyadi u. 1. előtt (a 6. *obj.*-től D-re) K–Ny irányú fal, újkor

9. *obj.*: Hunyadi u. 8. előtt É–D irányú kőfal, középkor?

10. *obj.*: Hunyadi u. É-i végében szuterén É–D irányú vékony fala, újkor

11. *obj.*: Nádor szálló előtt K–Ny irányú meszes-homokos habarcsú faltöredék, középkor?

12. *obj.*: Nádor szálló előtt K–Ny irányú homokos habarcsú faltöredék, újkor

13. *obj.*: Széchenyi tér DK-i sarkán K–Ny irányú faltöredék, középkor?

14–15. *obj.*: Széchenyi tér K-i oldalán azonosíthatatlanul megrongálódott falcsomók

35. *obj.*: Széchenyi tér Ny-i oldalán, Nagy L. Gimnázium előtt 8–9 m hosszú É–D irányú falszakasz, középkor

36. *obj.*: Széchenyi tér Ny-i oldalán É–D irányú pince téglalaborozata, újkor

50. *obj.*: Szepessy u. alján széteső falmaradvány, újkor

51. *obj.*: É–D irányú vízvezeték téglalaborítása, újkor.

A távközlési közműárkokban (2009. augusztus 11. – 2010. május 5.) 7 objektumot dokumentáltunk.

1. *obj.*: Hunyadi u. és az Aradi vértanúk u. kereszteződésének D-i részén É-i városkapu (Vaskapu, Kaposvári kapu, Újkapu) alapfalrészlete

2. *obj.*: É–D irányú középkori(?) falmaradvány a Széchenyi tér DNy-i sarkán

3. *obj.*: É–D irányú újkori fal maradványa a Széchenyi tér DNy-i sarkán

4. *obj.*: K–Ny irányú középkori(?) falmaradvány a Széchenyi téren, a dzsámi és a Hunyadi szobor között

5. *obj.*: É–D irányú újkori falmaradvány a Széchenyi téren, a dzsámi és a Hunyadi szobor között

6. *obj.*: K–Ny irányú falmaradvány a Szepessy utcában.

7. *obj.*: Irgalamsok u. alja: a város D-i kapujának (Siklósi kapu) alapfalmaradványa(?).

32 A KÖSZ 2009. október 16-ra a teljes objektumot kiásta (Szz2 szelvény/982. stratigráfiai szám), így értelmezni és dokumentálni is ők tudták.

A vízvezetékárkokban (2009. július 22.–szeptember 9.) két régészeti objektumot találtunk.

1. *obj.*: Hunyadi u. 2. előtt homokos habarcsú, ismeretlen irányú újkori fal maradványa

2. *obj.*: Irgalmasok u. 6. előtt nagy kövekkel keretezett fal- vagy csatornarészlet.

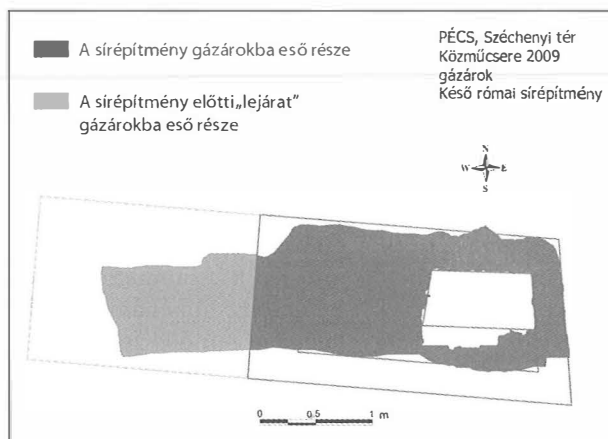
GÁBOR OLIVÉR

436. Pécs, Széchenyi tér
(KÖH 28721)

(Baranya megye) Ró, Kö, Tö

A téren a térrekonstrukciós munkálatok mellett közműcserék is folytak. A gázvezeték-fektetéshez a Janus Pannonius Múzeum biztosított régészeti szakfelügyeletet. A tér É-i oldalán 2009. augusztus 4. és szeptember 17. között folyt a régészeti tevékenység, két különálló szakaszon.

A Gázi Kászim pasa dzsámijától É-ra az 1960-as években ásott árokban a meglévő közmű cseréje történt. A másik helyszínen (előbbiből K-re), a Bíróság előtt kb. 9 m-es szakaszon új gázvezetékárkot létesítettek. A gázárók vonalában egy római kori sír építmény, a középkori Szt. Bertalan templom építési periódusaihoz tartozó falak, kripták, sírok, lépcsők és járósíntek valamint hódoltságkori fal, vízvezeték és járósíntek került elő.

Római kori sír építmény (37. objektum)

A mai felszíntől 1,90 m mélységben, mintegy 10–15 cm-rel a gázcső alatt került elő, a múzeumépület DNY-i sarkával egyvonalban. A megtalált római kori lelet, egy a Sopianae római kori város késő római kori É-i temetőjéhez tartozó emlék. *(Az illusztrációkat lásd balra lent és fent!)* A sír építményt az erősen kavicsos, köves, kemény, sárga agyagos altalajrétegbe ásták bele, legmagasabb pontja 0,30 m-rel van a római kori talajszint alatt. Megközelítőleg téglalap alaprajzú, belmérete 1,97(É)×0,95(K)×2,05 (D)×0,93(Ny) m, K-i fala kissé kifelé áll a derékszöghöz képest, belmagassága 1,45 m. Megközelítőleg Ny–K tájolású, falvastagsága a Ny-i oldalon 0,43 m, a másik három oldalnál 0,27 m.

Az oldalfalakat, amennyire megállapítható, tört mészkőből falazták fel, felül téglából épített dongaboltzat zárta. A falazat és a boltív a beltérben sárgás habarccsal volt bevakolva, a felszíne meglehetősen egyenetlen. Előbbiből következőleg mögötte a falnak sincs egyenes síkja. A falon és a mennyezeten festés nyoma nem volt felfedezhető, de még ki sem meszelték. A sírkamra alján épített belső járósínt nyomát sem lehetett megfigyelni.

A Ny-i oldalfalban nyílást alakítottak ki, kicsit É-ra eltolva a fal középtengelyétől. Alakja egy nyeregtetős téglasír metszetével azonos, azzal méretében is nagyjából megegyező (0,50 m széles, 0,63 m magas).

Az oldalnyílás előtt az altalajba vájt, ferde oldalú, a bejárat felé lejtő, megközelítőleg egyenes aljú sekély „vályút” alakítottak ki, amelynek alját és oldalát vékonyan mésszel lekenték. Kiszervezés alapján szélessége nagyjából a sír építmény szélességével azonos (1,50 m), hossza pedig ~2 m körüli lehetett. Az altalajszinttől az oldalnyílás aljáig 1,30 m szintkülönbséget hidalt át.

A dongaboltzatot egyrészt a későbbi bolygatás miatt nem ép: a Ny-i fal felett teljes mértékben hiányzik, a D-i fal felett részlegesen a Ny-i oldalon. A sír építmény K-i felében is megvan a boltív indítása a D-i oldalról indulva, de itt mindössze a teljes ív kb. egyharmada látható. A K-i falon jól látható, hogy mesterségesen alakították ki, visszabontották az eredetileg teljes boltívet. A visszabontott szakaszon az ív helyén felmenő falazat

volt megfigyelhető a nyílás K-i és É-i oldalán. A boltív és a belső vakolat habarcsának minősége és színe eltér az utólagosan épített falazatétól: előbbieknél rosszabb minőségű, sárgás, erősen homokos habarcsot használtak, utóbbinál viszont a jó megtartású szürkésfehér kötőanyag jelentkezett.

A kriptát az idők folyamán valamikor kirabolták, csontváz nem került elő, csak néhány embercsontdarab a betöltésében. Belterében szürke, laza humuszos, köves, habarcsos föld jelentkezett, amelyben néhány tégladarab is előfordult. Tárgyi leletként mindössze két darab vasszeg említhető.

A sírépítménynek, úgy tűnik, lehetett földfelszín feletti része is. A kriptá ÉK-i sarka előtt és ÉNy-i sarka fölött a római kori külső talajszinten járósziromaradványokat (habarcsrétegre fektetett téglákat) figyeltünk meg a gázárok É-i szélében/profiljában (amely azonban a középkori templomhoz is tartozhatott – a csekély maradványok ennek eldöntését nem tették egyértelműen lehetővé).

Összevetve a temető eddig ismert sírjaival és sírkamráival a következők mondhatók a Széchenyi téren talált sírépítményről. Méretét tekintve jóval kisebb egy átlagos sírkamránál, egyértelmű, hogy nem lehetett benne külön épített téglasír vagy szarkofág, mint általában a sírkamránál. Jelen esetben maximum egy fakoporsó képzelhető el, de az a valószínű, hogy maga az építmény volt a sír. Az 1,45 m-es belmagasság viszont messze meghaladja a síroknál megfigyelhető 1 m körüli maximális értéket. A Ny-i oldalon kialakított nyílás teljes mértékben különbözik a sírkamránál megfigyeltétől: nincs téglaboltív, amely a sírkamrák bejáratára általánosan jellemző. A „ki-be közlekedés” is meglehetősen nehézkes a szűk keresztmetszetek miatt, de elvileg ezen keresztül kellett a halottat bejuttatni. Másik megoldásként adódik, hogy a halott elhelyezése után építik meg a téglaboltívat, ami nehezen képzelhető el. Az oldalnyílás előtti földre mélyített „vályú” a kriptákba levezető folyosót utánozza. Alja sima, lépcsővel nem számolhatunk, gyakorlati funkciója viszont ugyanaz. Földfelszín feletti részre csak az utolsó római periódusban gondolhatunk, kápolnával ekkor sem számolhatunk, régészeti nyomai nem maradtak. Tájolása a sírokkal azonos, a kisebb sírkamráké pedig É-D, de ebből megszemenő következtetéseket nem lehet levonni, ugyanis utóbbiak elsősorban a terepviszonyok miatt kapták azt a tájolást. A sírkamrákat utánzó, de az annál szerényebb kivitel az építető szerényebb anyagi helyzetével lehet összefüggésben.

A gázárokban talált sírépítmény több szempontból egyedi, minőségét tekintve az épített téglasír és a kriptából-kápolnából álló sírkamra között áll, sokkal közelebb a sír ismérveivel, csak erős fenntartásokkal lehetne sírkamrának nevezni. A boltív helyén kialakított mesterséges nyílás ismereteink szerint teljesen egyedi megoldás, a Ny-i oldalon lévő nyílás formája és mérete szintúgy.

A Ny-i oldalon lévő nyílás és az az előtti „vályú” a sírkamrák kriptáját utánozza. A dongaboltívat szintén a kripták általános jellemvonása, ebből kifolyólag azoknál nem lehet korábbi. A sírkamrák építésének időszakát tág határok között a 4. sz. második fele–5. sz. eleje időintervallumba helyezhetjük. A datálást illetően figyelembe kell venni, hogy a talált sírépítménynek több építési periódusa van és ha helyes az elképzelésünk, akkor egy korábbi, már nem használt sírépítmény visszabontott falát is felhasználták a megépítésekor.

Az eddigieket összegezve megépítését nemigen keltezhetjük a 4–5. sz. fordulójánál korábbra, a használat ideje inkább az 5. sz. első harmada lehetett. Könnyen lehet, hogy a Széchenyi téren előkerült eme sírépítmény a temető egyik legkésőbbi ismert emléke.

A temető ókeresztény része a temető ellenkező (Ny-i) részére esik. A sírépítményben nem került elő a csontváz és (lehetséges) mellékletei, a vallási hovatartozást nem lehet egyértelműen megítélni. A késői datálás mégis inkább keresztény vallású elhunyt(ak) at valószínűsít. Az 5. sz. elején a város K-i temetőjét is használták. Feltételezhető, de nem bizonyítható, hogy a keresztény vallásúak az É-i temetőbe temetkeztek, a pogányok pedig a keletibe.

A feltárt sírépítményt dokumentálás után vissza kellett temetni.

A középkori Szt. Bertalan templom

A templom³³ 1939–1940. évi átépítéséhez kapcsolódó régészeti kutatást Török Gyula, a műemléki vizsgálatot pedig Gosztonyi Gyula végezte.³⁴ 2004-ben Kikindai András végzett kisebb hitelesítő ásatást.³⁵ 2006-ban közműcsere során régészeti felügyeletet végeztem az É-i oldalhajó területén. 2009-ben a közműcserek előtt és azzal egy időben Ács Zsófia (Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat) végzett hitelesítő ásatást a templom Ny-i fala területén és annak tágabb környezetében; az É-i oldalon a közműcserevel párhuzamosan, együtt dolgozva falkutatásra került sor.

Jelen beszámolóban kizárólag a gázárokban találtakra és megfigyeltre szorítkozom.

33 A városközpontban álló középkori Szt. Bertalan templomot a hódoltság korában elbontották, a helyén épült fel a Gázi Kászim pasáról elnevezett dzsámi. Ezt a 18. században a jezsuiták kiegészítették, átépítették és katolikus templomként működött tovább, patrocíniuma is megváltozott a középkorhoz képest: Gyertyaszentelő Boldogasszony tiszteletére szentelt belvárosi plébániatemplom lett. Az újabb (utolsó) átépítésre 1939–40-ben került sor, amikor elbontották a barokk hozzátoldásokat, helyén félköríves „hajót” alakítottak ki.

34 GOSZTONYI Gy.: A városteplom építéstörténete. Pécs, é.n.; Török Gy.: A pécsi belvárosi templom bővítésénél előkerült római leletek. *Folia Archaeologica* III–IV. Budapest, 1941. 125–137.

35 KIKINDAI A.: Újabb adatok a pécsi Szent Bertalan templom építéstörténetéhez. In: *Tanulmányok Pécs történetéből* 18. (Szerk. Pilkhoffer Mónika–Vonyó József) Pécs, 2006. 15–41.

A Szt. Bertalan templom É-i oldalhajójának területén a rétegrendet részletekből raktuk össze, az összes réteg egységesen sehol sem jelentkezett.

- Kemény, erősen kavicsos, köves, sárga, agyagos altalaj
- 1. szint: A középkori templom É-i oldalhajójának elméleti első járósíntje, ami nagyjából megegyezik a római kori külső talajszínttel
- Világosbarna, kevert, kavicsos, helyenként köves réteg (feltöltés, planírozás)
- 2. szint: A templom megemelt, második járósíntje, mészkőlapok
- Vörös, téglamáladékos, meszes, habarcsos, laza réteg a mészkőlapok felszínén
- Habarcsos, köves laza omladék; sárgásbarna, kevert, habarcsos, helyenként köves réteg; köves-téglás omladék
- 3. szint: Hódoltságkori járósínt; kőlapok, agyag, habarcsos köves
- Szürke, kemény, humuszos réteg (valószínűleg 18. századi járósínt, de hódoltságkori is lehet)
- Szürkésbarna kevert, helyenként köves, téglás (újkori-modern feltöltés, feltöltődés)
- Modern útburkolat és annak alapozása.

A relatív kronológiát az alábbiak szerint tudtuk meghatározni.³⁶

1. Római sír építmény.
2. Kőfalú épület részben az É-i oldalhajó É-i falának helyén (Búzás Gergely észrevétele és feltételezése a 2006. évi kutatás eredményei alapján).
3. A középkori templom főhajója és a szentély É-i oldala mellé sekrestye épül. Kérdés, hogy az egyhajós templom építésével vagy utána, azonban mindenképp az É-i oldalhajó előtt, ugyanis a későbbi É-i oldalhajó és az ahhoz tartozó melléképület (sekrestye) területére esnek a falak.
4. Megépül a korábbi egyhajós templom É-i oldalhajója, a korábbi szentélyt K-i irányban meghosszabbítják, a szentély É-i oldala mellé új, nagyobb melléképület (sekrestye) épül. A belső járósíntet az 1. szinten alakítják ki. A 26., 28. és 29. sz. objektumok visszabontási szintje alapján a sekrestyében a belső járósíntnek a 3. szinten kellett lennie.
5. Csak kisebb, bizonytalan alperiódus: a sekrestyét kettéosztják egy közfalal.
6. Megemelik az É-i oldalhajó belső járósíntjét ~0,6 m-rel. Az É-i templomfal elé kripták épülnek, az É-i oldalhajót K-i irányban meghosszabbítják. Ez az időszak lehet a templom háromhajóssá bővítésének időszaka. Vagy ekkor vagy akár később a visszabontott korábbi, É-i

hajót záró K-i templomfal helyén egy félköríves lépcső épül, az É-i falat áttörik.

7. Az É-i oldalhajó É-i oldala elé oldalkápolnák (?) épülnek, az É-i oldalhajó É-i falát ehhez áttörik a nyílások számára.

8. A hódoltságkorban, még a dzsámi építése előtt falépítési tevékenység mutatható ki.

9. A dzsámi építések visszabontják a templomfalat, idővel legalább részlegesen kövezett külső teret hoznak létre a dzsámi körül.

Mivel egy szűk sávban volt lehetséges a kutatás, így maradtak bizonytalanságok. A felügyelet során a kriptákat nem tárhattuk fel. Az elért eredmények egyértelmű igazolására a középkori templom É-i oldalhajójának területén nagyobb felületű hitelesítő régészeti feltárássra lenne szükség.

TÓTH ISTVÁN ZSOLT

437. Pécs, 48-as tér (KÖH 39482)

(Baranya megye) Tö

2009. október 28-án a tér K-i felén az Európa Kulturális Fővárosa közterületek projekt keretében egy vízakna ásása során török sírok kerültek elő.

Az első bolygatott állapotban volt, semmilyen régészeti megfigyelésre nem volt lehetőség. A következőt feltártuk: Ny-K-i tájolású felnőtt sírja. A koponya arccsontja és a lábfejek hizányoztak. A koponya feltámasztva, a kezek a mellkason keresztben, a lábak párhuzamosan nyújtva voltak. Ennek a két sírnak a csontanyagát október 30-án a temetkezési vállalat munkatársai tévedésből dokumentálás előtt felszedték és elszállították.

A harmadik sír november 2-án került elő. Háton fekvő, Ny-K-i tájolású gyermekváz. A koponya félrebillenve, arccal D felé nézett, a bal kézfej a hastájékon, a jobb kézfej a mellcsonton volt, a lábak párhuzamosan nyújtva. Melléklete nem volt.

Az ugyanaznap előkerült negyedik sír DNy-ÉK tájolású, háton fekvő felnőtt csontváz volt. A koponya arccal felfelé nézett, mindkét kézfej a hastájékon, a lábak párhuzamosan nyújtva voltak. Melléklete nem volt.

ORBÁN GÁBOR

438. Pér határa

(Győr-Moson-Sopron megye) B, Ró, Á, Kö

2009. márciusban helyszíni szemlét tartottam Pér határában, a fejlesztésre kijelölt területeken.

Kámvas-kúti-dűlő (KÖH 71969): A községtől ÉNy-ra, a tervezett logisztikai terület határát jelentő ÉK-DNy-i irányú dűlőút és a rá merőleges Kámvas-kúti-csatorna közötti területen szórványosan atipikus őskori edénytöredékeket és egy homokkőtöredéket gyűjtöttem. A felszíni leletanyag a dűlőúttal párhuzamosan elnyúló foltban jelentkezett. A telepnyom alig észrevehető kiemelkedésen helyezkedik el, a felszín innen főleg a Kámvas-kúti-csatorna irányába lejt.

³⁶ A templom építéstörténetének kidolgozására a JPM és KÖSZ eredményei alapján Búzás Gergelyt kérték fel. A többszörös egyeztetés után a kidolgozott periodizációt ő fogja leadni, mint dokumentációt. Az itt közölt relatív kronológia a vele folytatott egyeztetések eredményein alapulnak.

Mindszentpuszta É-i széle (KÖH 51432): A faluból É-i irányban kivezető út Ny-i oldalán nagy kiterjedésű bronzkori, római kori és Árpád-kori telepnymot azonosítottam. A lelőhely a Vezenseny-ér magaspártján található, jól érzékelhetően követi a patak folyását, és hosszan elnyúlik É-D-i irányban, enyhén ívelődve. A lelőhely É-i részén intenzíven jelentkeztek az őskori kerámia-töredékek, melyek száma D felé haladva fokozatosan csökkent. Ezzel párhuzamosan viszont megjelentek az Árpád-kori edénytöredékek, melyek szórványosan a Vezenseny-ér hídjához vezető útig előfordultak. Ugyanitt néhány római cserép is jelentkezett.

Söptéri-dűlő (KÖH 67199): A községtől ÉNy-ra, a 83. sz. főút és a Vezenseny-ér között markáns homokdomb emelkedik. Felszínén közepes intenzitással őskori és középkori kerámia-töredékek jelentkeztek, jellegtelen oldaltöredékek. A telepnym a domb magasabb részeire korlátozódik, a kiemelkedés alacsonyabb lejtőin leletanyag nem került elő.

TAKÁCS KÁROLY

439. Piliscsév, Kopasz-hegyi-dűlő (KÖH 72757)

(Komárom-Esztergom megye) I

2009. december 2–3-án öt Ny–K tájolású, egyszerű földsirt bontottunk ki, melyekben koporsómaradványokat nem lehetett megfigyelni. A sírok betöltése általában sóderrel kevert volt. A feltárt terület 4×6–7 m. December 1-jén a rendőrség már felszedett egy vázat (felnőtt férfi maradványait), így a területen összesen hat sír volt.

A sírokba négy felnőttet, két férfit és két nőt, valamint két Inf. I. korú gyermeket temettek. A halottak minden esetben nyújtott helyzetben, a hátukon feküdtek, a karokat általában a medencére hajtották. Melléklet (bronzgyűrű) csak a 2. sz. sírban nyugvó nőnél és a 3. sz. sírban eltemetett gyermeknél (bronzgyűrű, gyöngyök) voltak. A leletek egyike sem korhatározó.

Valószínűleg a magasságponttal jelzett domb rejti a temetőt.

Munkatárs: Berta Adrián régészhallgató (ELTE).

MERCZI MÓNIKA – TARI EDIT

440. Pilismarót, Nyárfa utca (KÖH 2526)

(Komárom-Esztergom megye) B

2009. májusban kétnapos próbaásatás során a 3180 hrsz. ingatlanon egy családi ház 10 m²-es kazánházának mélyebb részét tártuk fel, valamint megvizsgáltuk az alpozási árkokat is. A kis felületen egy lehatárolhatatlan bronzkori réteg került elő; 90–120 cm mélység között találtuk a bronzkori leleteket (zömmel edénytöredéket, kevés állatcsontot). Zömük nem a világos homokos talajban, hanem egy barnásfekete, humusszal erősen kevert betöltésben került elő.

A leleteket a Balassa Bálint Múzeumba szállítottuk.

TARI EDIT

441. Pinnye, Kossuth L. u. 28.

(KÖH 52451)

(Győr–Moson–Sopron megye) Kő

2009. október 15-én régészeti szakfelügyeletet láttam el a 137 hrsz. telken, felépítésre kerülő kb. 60 m² alapterületű lóistálló földmunkáinál. Régészeti jelenségek nem kerültek elő, az épület közvetlen, kertként hasznosított környezetében szórványként egyetlen középkori kerámia-töredéket találtam. Valószínűsíthető, hogy az érintett telekre is kiterjed a fenti azonosító számmal nyilvántartott, Kertek-alja megnevezésű lelőhely.

POLGÁR PÉTER

442. Pomáz, Holdvilág-árok

(MRT 13/1 k. 23/17 lh., KÖH 11257)

(Pest megye) Rő, Kk

2009 nyarán és kora őszén, háromszor kéthetes időszakban folytattuk hitelesítő ásatásunkat a Holdvilág-árokban.

Miután 2008-ban a 2005/1-es, az „S” és a legkorábbi 2003-as szelvények összenyitásával lényegében a Nagyszikla-fal és a „Kürtös barlang” bejárata előtti térseget teljes szélességében és mélységében kitisztítottuk, 2009-ben már teljes szélességben folytattuk a kutatást, most már jórészt bolygatatlan területen és mélységben; gyakorlatilag egyetlen szelvénynek tekintve a sziklafalak által határolt területet. A több méteres mélység és biztonsági szempontok miatt is, a bontást vertikálisan három, kb. 1–1,5 m vastag rétegben tudtuk kivitelezni, de ugyanezen okokból kényszerültünk a szelvényfalak folyamatos rézsűsítésére is.

A „Kürtös barlanghoz” vezető ösvény elbontása után a Nagysziklafal előtt mintegy 5–8 m-es sávban – a korábbiaknál magasabb szinten – már 2–2,5 m mélyen láthatóvá vált a szabálytalan, faragott bányafenék folytatása, a kézi bányászat további bizonyítékai: lépcsős felületek, és a kifeszített kötőbök medencéi.

A K-i sziklafal alatt is elértük a bányafenéket, mintegy 3,8–4 m mélyen, ill. a sziklafal D-i sarka előtt egy majdnem 3 m széles, és a szelvény Ny-i, mélyebb része felé lejtő „rampa” első 1–2 méterét is megtisztítottuk. Ugyanitt, a betöltésben, 3 m mélyen, 40–50 cm vastagon, apró kötőrmelékéből álló, zöldes színű réteget figyeltünk meg, mely a sziklafaltól távolodva elvékonyodott. Ezt a „bányatörmelékés” réteget már korábban is megtaláltuk az „S”-szelvény legmélyebb részén.

Szintén a 2003-as szelvény területéről, a K-i sziklafal alatti betöltésből – tehát nem a bányafenéken – vízszintes helyzetben egy 2–3. századi, római kori oltárkő tagolásának és arányainak megfelelően kifaragott oszlop került elő. Az itteni tufából készült, a hátsó sarka letört, talán ezért hagyták a helyszínen.

Erről a területről, és hasonló szintről ástunk ki még egy 60 cm magas „piskóta” alakú oszlopfaragványt, mely esetlegesen egy rongtott hipocaustumra is emlékeztethet, és még további félig megfaragott, vagy törött, láthatóan megmunkált követ.

A „Kürtös barlanghoz” vezető ösvény elbontásakor előkerült további néhány középkori, késő középkori cseréptöredék a 2005-ös szintről és helyről, a „Barlang” bejárati küszöbszintjéről; ill. alatta, majdnem 3 m mélyen egy 35 cm hosszú, kéthegeyű, gyengén korrodált vas csákányfej.

Az egész területről kerültek elő állatcsontok (valószínűsíthetően vaddisznó, őz, rágcsálók, madarak, szarvasmarha maradványai).

Munkatársak: Szabó „R” Zoltán, János László, Dobó Barna, valamint Sima Gábor, Horváth Frigyes, Sczuka Attila, Grócz Zsolt és Szörényi Levente.

REPISZKY TAMÁS

443. Pomáz, Zdravlyák

(KÖH 11243)

(Pest megye) U, B, V, Rő, Á

2009 novemberében terepbejárást végeztünk a Budapest III. kerület, Budakalász, Pomáz, Szentendre területén haladó HÉV-pályaszakasz nyomvonalán, az itt tervezett pályakorszerűsítés miatt érintett területen, összesen 10,7 km hosszúságú nyomvonalon. Ebből azonban csak 2,5 km szakaszon érint a tervezett korszerűsítés idegen területet. A nyomvonal legnagyobb része beépített területen futott, ezért régészeti megfigyelésre nem nyílt módunk. Kilenc lelőhelyet kerestünk fel, a beépítettség miatt azonban egyedül ennek a lelőhelynek a kiterjedését sikerült pontosítanunk.

STIBRÁNYI MÁTÉ

444. Pusztadobos, Baksza-Meggyes

(KÖH 34866)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) U, R

2009. szeptember 2. és december 8. között elvégeztük az M3 autópálya nyomvonalára eső, M3-79 jelű lelőhelyen, a 044/76, 044/79, 044/82 hrsz. ingatlanokon a megelőző feltárást. A feltárt terület 7211 m² volt. A korábbi terepbejárások alapján a lelőhely rézkori és újkőkori telepnek ígérkezett. A feltárást során összesen 44 objektumot (gödröket, cölöphelyeket, ill. 1 kemencét, valamint egy átégett omladékot) tártunk fel, melyből 33 a neolitikumra keltezhető, 8 az újkorra, 3 kora pedig kérdéses.

Az É-i irányban kissé emelkedő lelőhely gépi humuszolását a D-i végétől indulva kezdtük meg. A legfelső sárga, homokos réteg alatt mindenütt a mélyszántás nyomait figyeltük meg, ill. már ezen a 30–40 cm mélységű szinten a szántáscsíkokban sok rézkori kerámiatöredék, kőeszközök és obszidiánpenge került elő. A lelőhely DNy-i sarkában nyitott, mintegy 3 m mély geológiai szonda is arról tanúskodott, hogy a legfelső sárga homokréteg alatt még további futóhomokos rétegek vannak, 130 cm-es mélységben pedig neolitik (alföldi vonaldíszes kerámia kultúrája) kerámiatöredék látott napvilágot.

Mivel a mélyszántással vélhetőleg megsemmisítettek a rézkori objektumokat, ezért a neolitik objektumok

jelentkezési szintjének eléréséhez szükségessé vált az ásatai terület újrahumuszolása. A mintegy 60–80 cm-es mélységben 7 cölöplyuk foltját figyeltük meg a lelőhely D-i felében, melyekből 3 újkorinak bizonyult, 4-ben viszont neolitik kerámiát találtunk.

A lelőhely legmagasabb pontján egy újabb geológiai szondát nyitottunk, mely hasonlóan az elsőhöz, 3 m mélységig kovárványcsíkos homokrétegeket mutatott. A szonda környezetében követve az itt megfigyelt rétegeket, egészen 140 cm-ig mélyültünk és ezen a szinten újabb objektumok beásását tudtuk megfigyelni a vörösesbarna kovárványos homokrétegben. Az itt előkerült objektumok (4 gödör és 2 cölöphely) őskori keltezését bizonyította a betöltésükből előkerült nagyszámú neolitik kerámiatöredék, ill. obszidiánpenge. A terület geológiai sajátosságának tekinthető, hogy a kovárványcsíkokban is kerültek elő őskori kerámiatöredékek. Ez azzal magyarázható, hogy kovárványcsíkok a területhasználat után is fejlődtek, miután erózió, majd az újabb homokmozgás eredményeként futóhomok fedte be a területet, majd újból stabilizálódott a felszín barna erdőtalajjal.

Az újkőkori település objektumai meglehetősen szórta helyezkedtek el, ezért a fennmaradó területet kutatóárokokkal vizsgáltuk meg. A 3 m széles 35–40 m hosszú, átlagban 170–180 cm mély, É–D irányú 8 kutatóárok közül csak egyben mutatkoztak objektumfoltok. Leletanyaguk alapján ezeket is az újkorra keltezhetjük.

Ezeknek az objektumoknak a környezetében egybenyitottuk a kutatóárokot: további 9 objektum került elő, melyek közül 1 kemence, 1 átégett omladék.

A gödrök betöltéséből igen nagy mennyiségű, típusos neolitik kerámiatöredék (csőtalp, ujjbenyomásos bordadíszes töredékek) és obszidiánpengék valamint paticsdarabok kerültek elő. Egy nagyméretű, háromszatú gödör betöltéséből egy vélhetőleg idollábának töredéke is előkerült.

A lelőhelyen előkerült leletanyagra általában jellemző az obszidiáneszközök, a retusált élű pengék, félköríves kaparók és magkövek túlsúlya. A kőeszközök (kővésők, kőbalták, csiszolókövek, fenőkövek és őrlőkövek) nagy része is sajnálatos módon szórványként került elő.

A kerámiaanyagon belül elkülöníthetjük a durvább és a finomabb kidolgozású töredékeket. A durva kerámián belül megfigyelhető a fazék és hombár forma, melyeket hegyesedő egyes vagy kettős bütykökkel, ill. ujjbenyomásos bordadíszrel láttak el. A vékony falú kerámiatöredékek között találhatunk félgömbös edényeket, melyeket olykor bekarcolt vonalakkal díszítettek, valamint csőtalpas tálakat, melyeken vörös festés figyelhető meg. Speciális formának tarthatók a lángborítók, parázsörzők, melyekből viszonylag sok töredék került elő.

A leletanyag a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat nyíregyházi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumba kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Bernáth László, Farkas Gábor, Sike Barnabás technikusok. A geodéziai felmérést a Geoservice Kft. végezte.

BERECZ BARBARA

445. Pusztaszer, Baromjárás (KÖH 20784)

(Csongrád megye) R?, B, Sza

A Pusztaszer–Ópusztaszer összekötő út építése kapcsán, a település belterületétől DK-i irányban, a környék mélyebb fekvésű területeiből enyhén kiemelkedő magaslaton található, a korábbi topográfiai bejárásokból ismert lelőhely középső részén, a meglévő, szilárd burkolatú úttest É-i felén 2009. június 15–29. között végeztek megelőző feltárást a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai, melynek során 1031 m² felületet nyitottunk meg.

A keskeny feltárási szelvény több szakaszán megfigyelhetők voltak futóhomokkal eltemetett, a bronzkorban és a szarmata korban keletkezett talajrétegek. Ezekből a fekete, homokos-humuszos jellegű rétegekből kerámiatöredékek és állatcsontok kerültek elő, bármilyen beásás nyoma nélkül. A szelvény egyes szakaszain azonosításuk nem volt lehetséges, itt a homokos altalajban jelentkeztek a régészeti jelenségek foltjai.

Az ásatás során összesen 19 objektumot tártunk fel, melyekhez 24 stratigráfiai egységet rendeltünk. A jelenségek közül néhány gödör feltehetően rézkori (tiszapolgári kultúra?), ill. kora bronzkori (Makó-kultúra) volt, de a telepjelenségek többsége egy 2–3. századi szarmata településhez tartozott. Utóbbi időszak objektumai között kisebb-nagyobb méretű tárolóvermek, valamint kerítő- vagy vízelvezető árok fordultak elő. A szarmata telepen a barbár kerámia mellett néhány római amphoratöredék is színesítette a leletanyagot.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a szegedi Móra Ferenc Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Alács Attila, Bognár Margit, Kulcsár Kornél technikusok.

SÓSKUTI KORNÉL

446. Regéc, vár (KÖH 16252)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kk, Kú

A regéci vár 2009. évi ásatási időszaka (július 20.–augusztus 7.) alatt két fő helyszínen zajlott a munka: egyrészt a várban a feltárási munkálatok, ill. építések révén a korábbi felmérések kiegészítése, másrészt Regéc községben a vár ásatásának korábbi éveiből származó leletanyag feldolgozása (mosás, rajzolás). *(Az illusztrációt lásd a következő oldalon!)*

A Középső várból a Felsővárba vezető átjáró tisztázásának céljából kezdtük meg a 9. terület, D-i ajtó területének kitisztítását. A Ny-i káva korábban is tisztán látszott, a K-i káva a tisztítás után sem mutatkozott

egyértelműen, de hozzávetőleges helye azonosítható volt. Az ajtó mért szélessége: 150 cm. Leletként néhány kora újkori kerámia és egy vasszeg került elő.

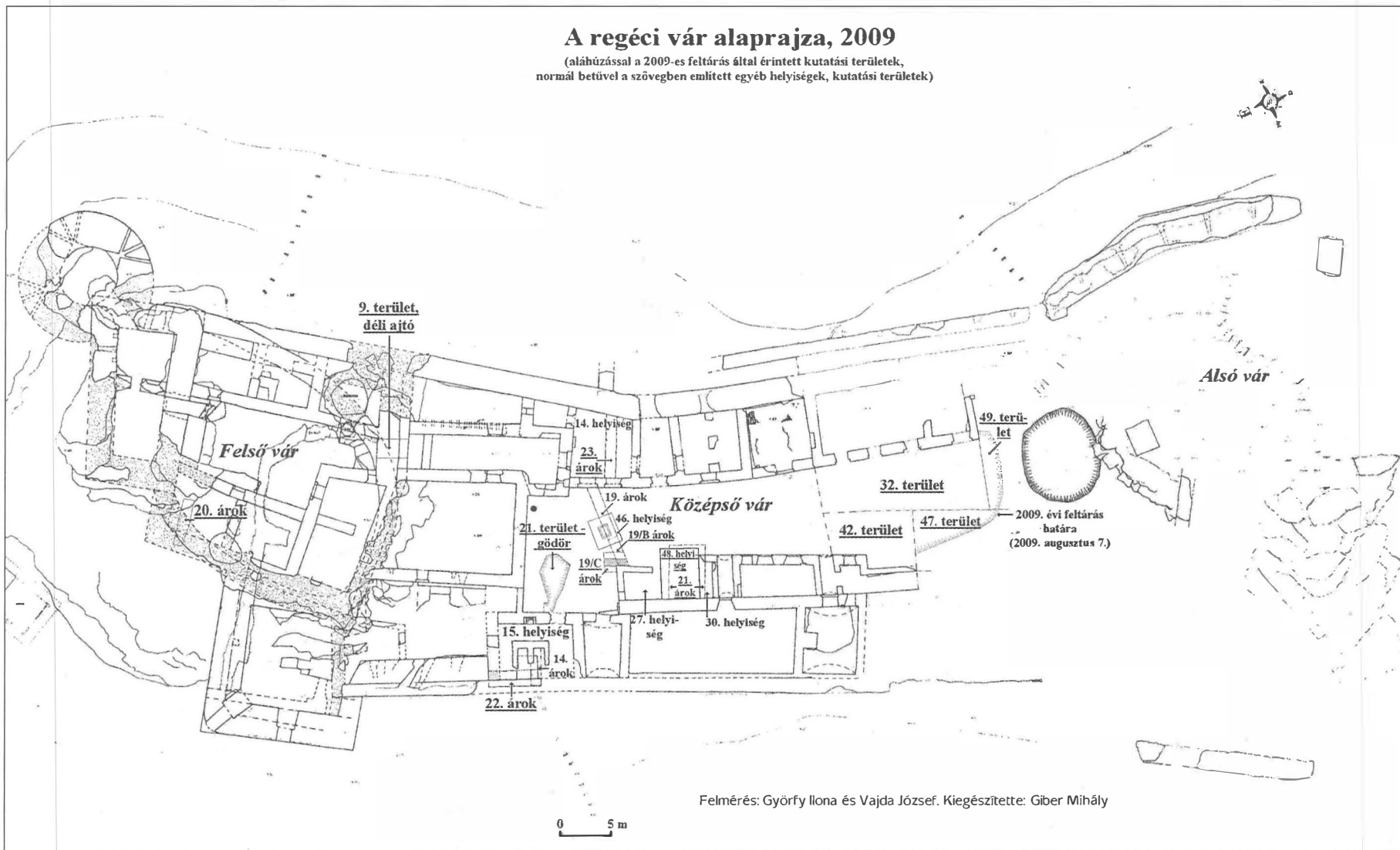
A Felsővár Ny-i várfalának tisztázását kíséreltük meg az 1 m széles, 20. sz. kutatóárok megnyitásával. Az árok mélyítése főleg az árok Ny-i felében volt lehetséges, itt lecsúszott, köves, habarcsos, sötétbarna földdel kevert rétegek mutatkoztak, K-i felében a szikla magasán állt. A felül és kijebb elhelyezkedő lecsúszott kevert rétegből sok 20. századi szemét és 14–17. századi leletanyag, a belül és lejjebb elhelyezkedő habarcsosabb rétegben késő középkori kerámia, 16. századi kályhacsempe töredéke, ill. sok állatcsont került elő. Az elért legmélyebb részen (150–160 cm) nagy köves, habarcsos omladék, esetleg falalapozás került elő, ill. az árok Ny-i végénél lazább kevert omladék. A Ny-i fal ügye továbbra is kérdéses maradt.

A Középső vár udvarának É-i végében régebb óta ismert, de a 2009-es ásatási időszakig feltáratlan omladékkal kitöltött gödör (21. terület) funkcióját próbáltuk tisztázni. A köves omladékkal betöltött gödör teljes kibontása során elért legnagyobb mélység 170 cm volt az udvar 2009-es járószintjéhez képest (mely ezen a területen egyezik a legutolsó – 17. sz. második felében létező – járószinttel). Formája teljesen amorfnak, szabálytalannak bizonyult. Funkciója, kiásásának oka tisztázatlan, kora a vár életének utolsó időszakára (1680-as évek) tehető. Kis mennyiségű 15–17. századi leletanyag került elő belőle. A gödör betöltését kitermelve Ny felé haladva a 15. helyiség (kora újkori konyha) K-i falának közelébe jutottunk, ahol a jelek szerint egy másik, téglával és kővel vegyesen betöltött, jóval kisebb gödör mutatkozott.

A 22. sz. (a kora újkori konyha Ny-i felében lévő) árkot a 14. sz., korábbi kutatás során (2006-ban) nyitott árokban talált fal (melyről már akkor felmerült a gyanú, hogy támpillér lenne), a Ny-i várfal és a konyha É-i fala közti viszony tisztázása érdekében nyitottuk meg. A várt helyen előkerült a Ny-i várfal belső része és síkjá, mely az árok teljes hosszában látszott. Előkerült a 14. árokban korábban megtalált K–Ny-i irányú fal É-i része is. A rétegviszonyok és a korábbi ismert falmaradvány tisztázása érdekében az árkot K-i és D-i irányba kibővítettük (a D-i irányú hosszabbítással a 14. árok visszatöltött betöltését vágtuk át). A falmaradványról egyértelműen kiderült, hogy a Ny-i várfal belső síkjához utólag épült falról, nagy valószínűséggel egy belső támpillérről van szó, melynek É–D-i szélessége 188 cm. A belső támpillért legkésőbb a konyha építéskor visszabontották. A támpillértől É-ra az árok többi részén szintküllyesztésbe kezdtünk. A konyha É-i fala azonban nem került elő, csak annak pusztulása után a helyére került betöltés volt megfigyelhető az árok K-i metszetalának É-i végében, ami alapján a helye teljes bizonyossággal megállapítható volt. Az árok K-i metszetalán tisztán mutatkoztak a rétegek, köztük a konyha 17. századi (habarcsos) járószintje is. Közvet-

A regéci vár alaprajza, 2009

(aláhúzással a 2009-es feltárás által érintett kutatási területek, normál betűvel a szövegben említett egyéb helyiségek, kutatási területek)

lenül e járószint alatt szürkésfekete réteg húzódott, melynek leletanyaga 16–17. századi vörös és szürke anyagú mázatlan kerámia volt. A K-i metszeten mutatkozó kettős habarcscsíkban a konyha korábbi, 16. századi járószintjét véltük felfedezni (a habarcscsíkokkal jellemezhető rétegből leletként késnyél, bronzveret, vastöredék, 15–16. századi mázatlan kerámia került elő). A kettős habarcscsík között vékony humuszos réteget figyeltünk meg. A lejjebb jelentkező rétegekből 15–16. századi leletanyag került elő. A támpillér és a konyha É-i fala közötti mélyítés során elért mélység 142 cm volt.

A 19/B árok a korábban az udvar É-i részében nyitott 19. árok NyDNY irányú folytatása a 46. (földbe mélyített boltozott tér) és a 27. (Ny-i palotaszárny K-i oldalához épített 17. sz. középi) helyiségek közötti területen. Az árok K-i végén előkerült a 46. helyiség boltozata, Ny-i végén a 27. helyiség K-i falával párhuzamos, annál korábbi építésű fal alapozása került elő. A betöltésben elért mélység 145 cm volt. Az akna és a fal közötti árokból 15–17. századi leletanyag került elő. Újra felmértük a 19. árok és 46. helyiség helyzetét is. A 19/B árokban talált fal irányának tisztázása érdekében nyitottuk meg a 19/C árkot, a fal irányát követve É felé. A fal felett az udvar szintje alatt téglás, köves, barna földes betöltés helyezkedett el, 17. századi leletekkel. Az árokban előkerült az É-D irányú fal folytatása, melyre utólag épült rá a 27. helyiség K-i fala. A 68–70 cm széles fal 216 cm hosszan látszott, Ny-i oldalán habarcsos, köves felületet találtunk, melyet átvágtunk. Az árok Ny-i metszeten jól látszódtak a korábbi járószintek, melyeket a 27. helyiség É-i falának alapozási árkával átvágtak. Az árokban sok kora újkori kerámiát és állatcsontot találtunk.

A K-i palotaszárnyban lévő 14. helyiségben nyitott 1 m széles 23. sz. kutatóárokkal tisztáztuk a helyiség területén a rétegvizonyokat. Megfigyelhető volt a szoba 17. századi járószintje, ahonnan igen apró, kevert kora újkori kerámia, egy rézborítás erősen korrodált darabjai, üvegpalack töredékei kerültek elő. Az árok teljes területén előkerült a szabálytalan felületű természetes sziklafelszín, átlagosan 40 cm mélységben. A szikla felett habarcsos rétegek húzódtak, melyekből abszolút jellegtelen, égett, mázatlan kerámiatöredékek apró, korrodált fémadarabok, állatcsontok kerültek elő.

A 21. kutatóárok megnyitásával próbáltuk tisztázni a Ny-i palotaszárny K-i oldalán elhelyezkedő 27. és 30. sz. helyiség közötti, kövel teledobált gödör funkcióját. A kutatóárok a nevével ellentétben kezdettől fogva egy nagyjából téglalap alaprajzú, több méter széles területet jelentett. A törmelék kihordása után az ásás utolsó hetében mind az É-i, mind a D-i oldalon teljes hosszúságban kibontakozott egy dongaboltozatos, eddig ismeretlen pince (48. helyiség) boltozatának indítása, de a pince feltárásába csak belekezdeni tudtunk, padlósíntjének elérésére nem volt lehetőség. A pincében K felé haladva a fekete, köves omladékban előkerült a

pince leomlott K-i falának csonkja is. A pince K-Ny-i hossza 4,70 m, É-D-i szélessége 3,50 m. Leletanyaga igen változatos volt. A 21. árok omladék rétegében bokálytöredékek, kályhacsempe-töredékek (párkány, mázas, habán sárgamáz), kályhacsempe hátsó rész töredéke, kora újkori használati kerámia, 17. századi apró mázas kerámiatöredékek, bronzkori kerámia, patkó, állatcsont, modern szemét került elő. A pincében (48. helyiség) gótikus mérműves ablak töredéke, lószerszám, zöldmáz kályhacsempe, kívül-belül mázas korsó töredéke, mázas és mázatlan kora újkori használati kerámia, bokály, néhány szeg, őskori edénytöredék, állatcsont, 20. századi szemét alkotta a leletanyagot.

A munka legnagyobb részét kitevő kutatás, a Középső vár udvarának D-i részén lévő omladékhalom elhordása képezte a legutolsó (17. sz. második fele) járószintig. Ezen a területen a K-i és a Ny-i palotaszárnyak között az udvar teljes szélességében elnyúló, a kutatás kezdetén kb. 3–3,5 m magas omladékdomb mélyén egy újabb, eddig nem ismert, az udvart D felől lezáró épületszárny felbukkanását vártuk, reméltük. Az udvar e területén a 32., 42., 47. és 49. sz. területeket jelöltük ki, ezek egy részénél az előző évben megkezdődött kutatás folytatásáról volt szó. A kutatása során épület nem került elő, jöllehet még az említett omladékdomb gerincén is túljutottunk D-i irányba haladva. Az óriási mennyiségű omladék idekerülésének oka egyelőre rejtély maradt. A kutatás során ugyanakkor a K-i palotaszárny mentén haladva előkerült a palotaszárny alatt lévő pince lejárójának, jelek szerint, keret nélküli ajtaja is, ill. a palotaszárny DNY-i sarkát is sikerült kiszabadítani az omladékból. Az omladék nem bizonyult homogén összetételűnek, alatta a felszín sem volt egyenletes felületű. A sziklafelszín a K-i palotaszárny D-i végénél enyhén emelkedik D felé.

Az udvar D-i része kiemelt jelentőségű terület a három hét alatt előkerült nagyszámú reneszánsz, ill. profil nélküli, de nagy valószínűséggel szintén kora újkori építkezésből származó faragott kőanyag miatt. A területről igen gazdag kora újkori (nagy rész 17. századi) leletanyag is előkerült: vegyes- és zöldmáz kályhacsempe-töredékek, dísz- és használati kerámiatöredékek, bokálytöredékek, mázas és mázatlan padlótéglák nagy számban, habán edénytöredékek, pipatöredékek, szegek, egy széles penge darabja, balta feje, ládaveretek, rézlemez, további fém tárgyak töredékei, tetőcserép, állatcsontok.

Munkatársak: Csoltkó Emese, Fodor Péter, Havasy Orsolya, Kiss Laura, Nagy Szabolcs Balázs, Megyeri Edit, Tokodi Attila, Tóth Zoltán, Varga Emese, Vargha Mária (ELTE BTK), Gyalai Zsófia, Hornyik Adrienn, Pap László, Szabó Attila Győző, Varga Dorina Erzsébet (JATE) és Juhász Gergő (Heidelberg) régészhallgatók; Kelemen Bálint, Mehrl Nándor építészek, Nina Fiethen (tanítónő, Saarbrücken); Mészáros Attila, Zsuga Zsolt, Melegh Szabolcs, Szénásy Csaba.

GIBER MIHÁLY – SIMON ZOLTÁN

447. Regöly, Kölcsey utca 34.

(KÖH 72001)

(Tolna megye) V

2009 során többszöri helyszíni szemlét végeztünk a telek területén. A lelőhelyre helyi lakos hívta fel a figyelmünket, aki elmondta, hogy évtizedekkel ezelőtt a telken álló halom oldalába pincét vágtak és a munka során régészeti leletek kerültek elő. A tárgyak egy része helyi lakosokhoz került, ezek jelentős részét informátorunk összegyűjtötte. A gyűjtemény erősen égett bronzékszer- és edénytöredékeket, pasztagyöngyöket és többféle csontfaragványt tartalmaz. A leletanyag nagy valószínűséggel a kora vaskorba sorolható.

A helyszínen egy külsején erősen lepusztult, 5–6 m magas halommaradványt figyeltünk meg, melynek Ny-i, növényzet által kevésbé fedett oldalán égett rétegek és kerámiatöredékek láthatók. A jelenleg használaton kívüli pince oldalfalában és plafonján egyaránt láthatók az egykori máglya nyomai: faszéndarabok, hamvak, égett bronzöredékek, több elkülönülő rétegben. Mindezek alapján a halom nagy valószínűséggel egy átlagon felüli gazdagságú kora vaskori temetkezés maradványa lehet.

MARTON TIBOR

448. Regöly határa

(Tolna megye) B, LT, Ró, Kö

2009 őszén régészeti bejárást, ellenőrzést végeztünk a Gyulaji Erdészeti és Vadászati Zrt. bekerített területén, melynek során a Regöly ÉNy-i határában lévő, a Bodzasi-patak felső szakaszának felduzzasztásával létrehozott Kisdádi-halastó partján, különösen alacsony vízállásnál, több lelőhelyet is találtunk.

Kisdádi-halastó 1. (KÖH 74787): Az É-D hossztengegyű tó Ny-i oldalán, teljes hosszúságban – bár eltérő intenzitású, de folyamatos – késő bronzkori telepjelenségekhez köthető nagyszámú és nagyméretű kerámiát gyűjtöttünk. A füves parton viszont alig találtuk nyomát a lelőhelynek, így a pontos Ny-i kiterjedését nem tudtuk megfigyelni.

Kisdádi-halastó 2. (KÖH 74789): A tó É-i végén, a mára elapadt forrás környékén, szintén a mederben talált néhány középkori jellegű kerámia kisebb területű és intenzitású középkori jelenlétre utal.

Kisdádi-halastó 3. (KÖH 74791): A tómeder ÉK-i sarkában őskori jellegű kerámia mellett nagyobb számú kelta leletet gyűjtöttünk. A mederrészen kívül a parton szintén nem találtunk semmit.

Kisdádi-halastó 4. (KÖH 74795): A halastó K-i medrében, annak is a D-i felén megdöbbenő intenzitású római kori lelőhelyet találtunk. A meder bejárható részét szinte teljesen elborító tegula-, tegula lateres-, imbrex- és mészködarábok és a nagyobb számú kerámialelet egy római kori villa épületére utalnak. A szárazra került magasabb partoldalban, valamivel a vízszint fölött 20–30 cm vastagságban és kb. 10–15 m hosszan megfigyelhető

volt az épület omladéka is. Az erdőségben való tájékozódásunkat segítő erdészeti alkalmazott elmondása szerint 2005 körül a tómeder D-i felét dózerral mélyítették, amikor is a földet a magasabb K-i partra tolták ki, így ott is találtunk töredékes tegulákat.

Kisdádi-halastó 5. (KÖH 74797): A tótól ÉNy-ra, mintegy 400–500 m-re, a térképeken is jelölt vadetető környékén az erdőben, a részben avarral borított felszínen – főként állati túrásokból – gyűjtöttünk középkori kerámiát. A megfigyelt kb. 100×100 m-es lelőhelyet K. Németh András a középkori Talddal azonosította.

Selyem-völgy (KÖH 75089): A halastó után a mintegy 2 km-rel délebbre, a bekerített rész szélén lévő Selyem-völgyben egy valamikori patak D-i oldalán, az erdőgazdaság által szántóként használt területen, erősen gazos felszínen nagyobb mennyiségű kerámiát gyűjtöttünk. A talált terra sigillata töredékek, ill. a szürke, korongolt házikerámia alapján a lelőhelyen a római korban település létezhetett.

Munkatársak: K. Németh András, Kovacsóczy Bernadett, Majth Zoltán.

CZÖVEK ATTILA

449. Sajószentpéter határa

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, B, LT, Kö

2009. február 12-én terepbejárást végeztünk a településrendezési tervhez kapcsolódó örökségvédelmi hatástanulmány készítése érdekében.

Pipis-dombtól K-re (KÖH 64674): A városi temető fölött vezető DK-ÉNy-i irányú földút DNy-i oldalán, a II.03 jelű tervezési területtől Ny-ra, a szántásban kis mennyiségű őskori (kelta?) és középkori, valamint több 18. századi kerámiatöredéket találtunk. A leletek nagyjából 80×70 m-es területen, egy domb ÉNy-i lejtőjén helyezkedtek el.

26. sz. főút (KÖH 55048): A II.09 jelű tervezési terület DNy-i, a 26. sz. főúttól DNy-ra eső részének ÉK-i területén a friss szántásban megtaláltuk a már ismert régészeti lelőhelyek, 26. sz. főút 1. lelőhely és 26. sz. főút 2. lelőhely nyomait, nagy mennyiségű kerámiatöredéket és paticсот. Az 1. lelőhely esetében középső neolitikus, késő bronzkori és középkori(?) leleteket, a 2. lelőhely esetében pedig középső neolitikus és késő bronzkori leleteket találtunk.

CSENGERI PIROSKA

450. Sarkad, Nyékpusztai Tsz-központ

(KÖH 50851)

(Békés megye) B, Sza, A, Á

Sarkad külterületén egy szénhidrogén-kutató mélyfúrás területén, a Sarkad 254. sz. lelőhelynek az építkezéssel érintett részén végeztünk próba-, és megelőző feltárást 2009 nyarán, összesen 2225 m²-en. A területen 4 késő avar kori, 4 szarmata, 5 Árpád-kori és 9 bronzkori településobjektumot találtunk.

Ezek közül egy települést kerítő árok érdemel említést, amelyből bronzkori edények töredékei kerültek napvilágra. A további objektumokból – változatos alakú gödrökből – a feltárt terület É-i részén bronzkori edénytöredékek, a terület D-i részén pedig szarmata kori, avar kori és Árpád-kori kerámia került elő. Ezek közül jellegzetesek a késő avar kori, hullámvonallal és vonalköteggel díszítettek edények töredékei, valamint sütőharang jellegzetes darabjai. Egy Árpád-kori kútból és egy szélesebb árokból cserépbogrács peremtöredékei kerültek elő.

LISKA ANDRÁS

451. Sarród, r. k. plébániatemplom (KÖH 71221)

(Győr-Moson-Sopron megye) Kö?

2009. július 20-án jelzést kaptunk, hogy a sarródi templom körüli csapadékcsatorna árkának ásása közben a templom alapfalában falazott ívekre bukkantak. Még aznap Polgár Péter a helyszínen fényképfelvételt készített a templom körüli árokról. Július 24-diki szemlénken az árkok a templom körül már mosott kavicsal voltak feltöltve, kivéve az É-i oldalt, ahol a szentély melletti sekrestye alatt falazott boltív látható és a donga a sekrestye alá nyúlik. (A templom nem keletelt, szentélye É felé néz.) A betöltött árkok és a már bevakolt falak közt még kb. 1 m magas vakolatlan sáv látható, ahol a falszövetben több építési periódus is nyomon követhető volt.

A K-i hajófal mellett a mai toronysaroktól É felé 3, kb 80×80 cm alapterületű, törtkőből készült pilléralapozás maradványa látszott. A legészakibb már alányúlt a két világháború között épült újabb sekrestye küszöbének. (A téglák mérete kb.: 40×15×7–8 cm). A fal alsó részében feltűnően magas téglákból készült falszövet látszott. Ez néhol 30–40 cm magasságig, néhol 1 m-t is meghaladó szintig emelkedett. A templom tornya és a torony melletti D-i rész valószínűleg egy korábbi templomhoz való hozzátoldás. A templom K-i oldalán levő lizénák már a 19. századi átépítéskor, 1846-ban kerültek a fal elé. Ez egyébként abból is látszik, hogy a felmenő fal és a lizénák nincsenek falkötésben. A szentély Ny-i oldalán, a sekrestyefal találkozásánál egyértelműen elválik a két fal, a sekrestye É-i irányú bővítése ez. Ezt a bővítést boltozták alá az É-i és a Ny-i oldalon. Az ívek akár vízfolyás, vagy a mocsaras talaj áthidalására, de teherhárító ívként is szolgáltak. A sekrestye D-i, feltehetőleg a templom legkorábbi részével egyidős szakasza szintén törtkőből épült. A falelválás itt is szembeötlő.

A fentiek alapján megállapítható volt, hogy a mai templom legalább 3 építési periódust tartalmaz.

1. Törtköves, nagyméretű téglákkal falazott rész. Azt nem sikerült megállapítanom, hogy a két falazási technika periódusbeli eltérést is jelent-e, vagy csak technológiai különbséget.

2. A nagyméretű téglákat körbelelő falszövet, mely a toronyra és a Ny-i oldalon levő sekrestye É-i felére is kiterjed.

3. A K-i hajófalat tagoló lizénák. Ehhez a periódus-hoz valószínűleg még más átépítés is tartozik, de ez falkutatás nélkül nem állapítható meg. Ide kell sorolni a két világháború közt épült, K-i oldalhoz toldott sekrestyét, amelynek falazata egyértelműen különbözik a többitől.

A templom körül szórvány emberi csontmaradványok kerültek elő, nagy valószínűséggel a középkori(?) temető fragmentumai. Mivel a kiásott földet már elhordták, így leleteket nem találtunk, pedig a falak melletti rétegrend, az azokból előkerülő leletekkel kormeghatározó lehetett volna.

Munkatárs: Weöreös András műemlékfelügyelő (KÖH).

NEMES ANDRÁS

452. Sáp, Halastó-hát (KÖH 67449)

(Hajdú-Bihar megye) Ő, Sza

2009. december 4–17. között a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok igazgatósága megelőző régészeti feltárást végzett a Bihartorda és Sáp között tervezett ivóvízvezeték nyomvonalára eső lelőhelyen, mely egy alacsony, É–D irányú háton található a Bihartorda–Sáp országút K-i oldala mellett. Az országút K-i árka mellett húzódó nyomvonalon 1,5 m szélességben és 325 m hosszan kutattunk.

A kinyitott kutatóárokban 80–90 cm mélységben értük el az altalajt. A sárga színű, kifejezetten agyagos talajban 43 régészeti jelenséget észleltünk (ezekhez 54 stratigráfiai egységet rendeltünk): 3 őskori mellett 21 római császárkori (szarmata), 1 újkori és 18 ismeretlen korú objektumot bontottunk ki. A 3 őskori gödör leletgazdagnak bizonyult, egy teljesen ép kerek őrlőkő mellett sok kerámiatöredéket és egy kiskérődző részleges csontvázát találtuk meg bennük. A vizsgált terület legintenzívebben a szarmata időszakban volt benépesülve, ebből a korból 21 közepes és nagy tárolóvermet tártunk fel. A vermekből számos kerámiatöredékkel, állatcsonttal, paticsdarabbal együtt 3 ép kerámiaedény és 3 orsó-gomb, valamint egy közepes méretű kutya csontváza került napvilágra. Egy árok a benne talált leletek alapján az újkorban készült; 18 feltárt objektumból nem került elő koruk meghatározására alkalmas lelet. Az ismeretlen korú gödrök és árkok mellett feltártunk egy agyagból tapasztott, vörösre égett külső kemencét és tőle D-re levő hamusgödört is; leletet egyikben sem találtunk. Az ismeretlen korú objektumok zöme, formája, mérete és betöltési rétegei alapján szintén a szarmata időszakban készülhetett. A feltárást sikeresen tisztázta a lelőhely D-i irányú kiterjedését. Északi irányban egy újkorban készült nagyméretű kubikgödör széleig folytathattuk a kutatást. Korábban a lelőhely É-i irányban, Sáp település felé folytatódhatott, de az újkori talajkitermelés ezen a területen mára már megsemmisítette a régészeti jelen-

ségeket. A lelőhely kiterjedésének pontosabb meghatározása, főleg K-i és Ny-i irányban csak újabb feltárások után végezhető el.

Az országút Ny-i oldalán jelenleg védett legelő található, ezért ebben az irányban nem sikerült lehatárolni – az intenzitása alapján valószínűleg oda is átnyúló – lelőhelyet.

Munkatársak: Ortutai Róbert ásatási technikus. A geodéziai felmérést az Archeodata Bt. végezte.

SZOLNOKI LÁSZLÓ

453. Sárpilis határa

(Tolna megye) LT, A, Kö

Célkitermelőhely létesítéséhez kapcsolódóan a még 2008-ban végzett próbakutatást követően 2009-ben terepbejárást folytattunk Sárpilis DNY-i határrészében, ahol több lelőhelyet is találtunk.

Kolompéros 1. (KÖH 75037): A Sárpartja nevű lelőhelytől Ny-ra, egy 100 m-es objektummentes sávot követően kb. 400 m-es É-D irányú és 20–60 m széles területen található a több kelta objektummal és számos, valószínűleg középkori árok szakasszal jellemezhető lelőhely.

Kolompéros 2. (KÖH 75039): A vizsgált határrész D-i szélén egy nagy kiterjedésű, minden bizonnyal több száz, Ny-K tájolású sírból álló avar kori soros temetőt találtunk. A sűrűn húzott szondaárkokban 8–12 É-D-i sársorba rendeződő, markáns folttal jelentkező 53 sírt figyeltünk meg. Egy, a gépi humuszolás során erőteljesen megbolygatott sekélyebb sírből kisebb méretű, többszörösen S-végű hajkarikapár, pontozással és bekarcolt vonalakkal díszített bikónikus orsógomb, ill. négyszögű vascsat töredéke és vaskés került elő. A leletek alapján a sírt a 8–9. századra keltezhetjük.

Sárpartja (KÖH 75041): A lelőhely a Várdomb és Sárpilis közötti út D-i oldalán lévő, a Sárvíz valamikori árteréből markánsan kiemelkedő dombvonulat magasabb platóján található. A kutatott terület K-i szélét jelentő meder Ny-i oldalán sikerült pontosítani a már korábban ismert középkori falu (Lak?) kiterjedését, amely területünk teljes hosszában, É-D-i irányban mintegy 850–900 m-en húzódik eltérő intenzitással; szélessége 100–250 m. A faluhelyen folytatott terepbejárással a lelőhely É-i részén lévő magassági ponttól D-re mintegy 70 m-re feltérképezhettük a templomot, a templomtól D-re, DNY-ra a cintermet, valamint a lelőhely középső részén egy másik téglapítványt. A valamikori templom helyén mintegy 15–18 m sugarú körben nagyobb mennyiségű terméskő- és (habarcsos) téglatöredéket, sőt néhány egész téglát találtunk. A településről gyűjtött kerámiaanyagból kiemelkednek a kályhákhoz, kemencékhez tarozóak: áttört mintájú oromdíz, bögre alakú kályhaszem és mázas kályhacsempe töredékei. A jellegzetes középkori fémanyagból egy 16. századi dénár, aranyozott ereklyetartó(?) és bronz mellkereszt töredéke érdemel említést.

Ugyanakkor a lelőhely K-i, a meder felé lévő mélyebb részén egy kiszántott avar kemence faltöredékeit

találtuk, jelentősebb számú, vonal- és hullámvonalakkal díszített fazéktöredék társaságában.

Munkatárs: Künsztler Tamás.

CZÖVEK ATTILA

454. Sárszentlőrinc, Petőfi Sándor utca 30.

(KÖH 23097)

(Tolna megye) H

Az orvosi rendelő akadálymentesítése során az épület Ny-i és D-i falánál rámpát építettek, aminek alapozása közben emberi csontokat találtak. A helyszínen kiderült, hogy a rendelő Ny-i fala mentén két sírt bolygattak meg, amelyből az egyiket teljesen, a másikat részben fel tudtuk tárni. Az egymástól kb. 2,5 m-re lévő két sír Ny-K tájolású, bennük a csontvázak háton fekvő nyújtott helyzetűek. A délebbi, jobb állapotban megmaradt temetkezésben talált két ezüst(?) S-végű hajkarikapár alapján a sírok egy 10–11. századi soros köznépi temető részét képezik.

Munkatárs: Simmer Livia.

CZÖVEK ATTILA

455. Sáska, Dabospuszta

(KÖH 9130)

(Veszprém megye) Kö

A Bakony D-i oldalán, Taliándörögdtől Ny-ra a Gadárhegy lejtőjén áll az egykori középkori falu romtemploma (083/10 hrsz.). A torony a templomhajó É-i oldalához, a szentély csatlakozási pontjánál illeszkedik. Az É-i hajófal mintegy 3 m magasságban, a torony négy szint magasságban maradt meg. A torony harmadik szintjén egyszerű félköríves záródású faragott kőablak helyezkedik el Ny felé. A torony oldalában jól látszanak az egykori födém faszerkezetének lenyomatai, gerendafészkei. A szentélyben megmaradt az oltár alapozása. Az É-i hajófal belső síkjához építve egy karzatlépcső tömbjének maradványa látszik.

A templom körül jól érzékelhető a felszínen az egykori kerítőfal vonala, valamint egy csontház csatlakozása az É-i hajófal külső síkjához.

A feltárás során két kisméretű árokban (összesen 7 m²-en) vágtuk át a hajóbelső rétegsorát, ennek során két járószint alapozása és habarcsos felszíne került elő. Az ezek felett elhelyezkedő omlásrétegből nagy számban kerültek elő durván faragott hengervelemek – külső felületükön vakolás és meszelés nyomokkal – melyek egy Ny-i karzat oszlopai lehettek. Két kisméretű faragott mészkő mérmű, több nagyobb téglapadló töredékes darabja valamint színesre festett vakolatdarabok is előkerültek.

KOPPÁNY ANDRÁS

456. Sátoraljaújhely, r. k. templom

(KÖH 67131)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kk, Kú

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság 2009. május 23. és június 10. között régészeti feltárást

végzett a templom (2805 hrsz.) K-i külső oldalán. A feltárás oka, hogy a templom dréncsővezetéséhez kapcsolódó előzetes régészeti megfigyelés során korábbi falmaradványokra bukkantunk.

Három szondázó szelvényt nyitottunk a félkörívben futó faragott kőből és téglából rakott, belül boltozott falöv kutatására és egyet a mai templom alól éppen kinyúló törtköves hosszanti falszakasz vizsgálatára. A félköríves falról kiderült, hogy egy barokk kori (feltehetőleg 1771-es és 1786-os építkezésekhez köthető) kereszthajós templom K-i oldalszentélye, amelynek két építési fázisát lehetett elkülöníteni. A történeti, levéltári források kutatása során valószínűsíthetjük, hogy ez a félköríves forma soha nem épült meg ebben a formában – az építkezések abbamaradtak és a területet feltöltötték. Megfogtuk az építéshez kapcsolható járósínteket és a belső szintet is. A feltárt falszakasz korabeli felmenő, vakolt fala 145 cm-en volt kibontható. Az ásatás során kutattuk ennek az alapozását is, melyet további 160 cm mélységben értünk el a bolygatatlan agyagos altalajban. A szentély belsejében egy korábbi temetkezést találtunk, amelyet a fal építkezése során elvágtak. Itt nem volt a barokk kori szakaszhoz kapcsolható kialakított padlószint, ami további bizonyítékként szolgálhat, hogy ezt a formát soha nem vették használatba.

A negyedik szelvényben egy olyan törtköves falszakaszt vizsgáltunk, amelyre a barokk kori falak ráfedtek. Ennek tisztázása során kiderült, hogy egy korábbi templomfalszakasz, amelynek egy részét az alapozásáig viszabontották, hogy kialakíthassák a már leírt félköríves oldalszentélyt. További részleteit nem bontották vissza, hanem felhasználták és ráépítették a barokk templom főhajójának oldalfalát. Sajnos a 18. századi építkezések során a hozzá kapcsolható járósínteket elpusztították (valószínűleg szintsüllyesztés történt). Így a pontos korhatározásra ebben a szelvényben nem volt mód. A relatív kronológia alapján azonban a barokk kori templomnál korábbi, valószínűleg a középkori templom falszakaszával számolhatunk. Ebben a szelvényben egy további, gyermeksírt is találtunk, amely a középkori(?) templom falának viszabontása után, de a barokk építkezések előtt került a földbe. Ezenkívül további sírokkal is számolnunk kell, de azok már a középkori templom körüli temetkezés részei – erre utal a területen mindenhol tapasztalt szórvány csontokkal teli, többszörösen megforgatott sírföld jellegű betöltés.

A feltárt terület alapján a római katolikus templom teljes környezete régészeti lelőhelynek minősül, középkori és kora újkori, újkori templomperiódusokkal és templom körüli temetkezésekkel számolhatunk.

2009. június 15–16-án elvégeztük a műemlék katolikus templom főhajójának Ny-i oldalán lévő dréncsőárok régészeti kutatását is. Ennek vizsgálata azért vált szükségessé, mert a K-i oldalon feltárt félköríves oldalszentély szimmetrikusan ezen az oldalon is megtalálható és a kivitelezés árka keresztezi. Jelen kutatás során csak a beavatkozási szintekig és csak a dréncső árkában vizsgáltuk meg a rétegződéseket.

A K-i oldalhoz hasonlóan itt is feltártuk az oldalszentély falindítását, melynek a belső oldala önmaga bontási törmelékével volt kitöltve. A külső oldalai különböző rétegződést mutattak. Az É-i oldalon a mai felszín alatt 70 cm-rel egy fekete kormos égett réteget találtunk, tele bronz/réz olvadékokkal. Ezt a réteget esetleg az 1812-es tűzvészhez köthetjük, melynek során a tetőzet rézlemeze megolvadva lecsepegett. Ezen égésréteg fedte a főhajó alapozási árkának betöltését, amely a K-i oldalhoz képest már jóval magasabban jelentkezett. Az alapozási árok elvágtá a templomkörüli temető sírföldjét, amelyből hasonlóan a többi területhez, sok másodlagos embercsont került elő. Mivel a kutatást egy mesterséges szinten, a beavatkozási szint alatt abbahagytuk, ezért (még) ép temetkezésre nem bukkantunk, azokat mélyebben sejtjük.

A szentélytől D-re egy a már az árokásáskor átvágott téglából kirakott újkori járósíntet azonosítottunk, alatta egy kora újkori égésréteggel. Ez utóbbi nincs kapcsolatban az É-i részen leírt réteggel, attól korábbinak tartjuk. Alatta itt is a középkori/kora újkori temető sírföldje jelentkezett.

SZÖRÉNYI GÁBOR ANDRÁS

457. Sávoly határa

(Somogy megye) B, LT, Ró, Kk

A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat 2009 nyarán régészeti kutatásokat végzett Sávoly D-i részén, a Balatonring építéséhez kapcsolódó szennyvízvezeték nyomvonalára eső régészeti lelőhelyeken.

Belterület déli pereme (KÖH 43067): Július 7–10. között a 09/17 hrsz. ingatlanon, 263 m² nagyságú területen kutattunk. A régészeti lelőhely a Somogyi dombság ÉNy-i részén, a Kis-Balaton közelében fekszik. A 2 m széles nyomvonalban 1 régészeti objektumot tártunk fel, mely a leletanyag alapján késő középkori.

Malom-árok partja I. (KÖH 43060): Július 7–10. között dolgoztunk a lelőhelyen. A feltárt terület 125 m², a 20 m-en kívüli feltárt terület 201 m². A nyomvonalban 2 régészeti objektumot tártunk fel, melyek a leletanyag alapján római és középkorinak feltételezhetők.

Szennyvíztelep (KÖH 43067): Június 9–18. között próbafeltárást végeztünk a 09/16 hrsz. ingatlanon, alacsony fekvésű, mocsaras területen. A régészeti szakfelügyelet során az altalajig leszedett felszínen 8 sötét betöltésű „objektumfoltot” azonosítottunk. A 2476 m²-nyi szennyvíztelep területén kutatóárokot nem húztunk. A megmaradt részeket lehumuszoltattuk az altalajig, a kutatott 371 m²-en két régészeti objektum került elő. A belőlük előkerült kerámiaanyag alapján a késő bronzkori és kelta La Tène D időszak feltételezhető.

A leletek a KÖSZ pécsi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatóságára kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Gutay Mónika régész, Bodródi Miklós, Drávavölgyi Péter, Nagy Norbert, Préselt Ferenc Tamás,

Zsbori István technikusok. A geodéziai felmérést a Meridián Kft végezte.

KIS ATTILA

458. Segesd, Felsővárosi-földek (KÖH 68983)

(Somogy megye) Á, Kk

2009 májusában a 68. sz. főút tervezett burkolat-megerősítéséhez kapcsolódóan terepbejárást végeztünk az út 7 szakaszán. Segesd, Böhönye, Szenyér, Nemeskisfalud, Mesztegnyő, Marcali-Bize, Kéthely és Balatonújlak határában, összesen 19 km hosszúságban bejártuk a vizsgált nyomvonalszakaszok mindkét oldalát. A terepbejárás során összesen 18 régészeti lelőhelyet azonosítottunk, ebből 8 volt korábbi ismert

A hosszú nyomvonalszakaszok vizsgálata során egyértelműen látható, hogy ezen a területen lelőhelyek túlnyomó többségének elhelyezkedése a vízfolyásokhoz köthető, régészeti szempontból a Segesdi-Rinya, a Sári-csatorna és a Balatonújlaki-vízfolyás melléke volt elsősorban frekventált.

Segesd határának É-i részén, a vár alatt, attól É-ra egy kis vízfolyás É-i oldalán nagy kiterjedésű, Árpád-kortól a késő középkorig terjedő település (a középkori Segesd) intenzív felszíni nyomait azonosítottuk.

STIBRÁNYI MÁTÉ

459. Siklós, Baross G. utca, várfürdő (KÖH 52945)

(Baranya megye) U, B, Kö

Az egykori siklósi strand területére tervezett termálfürdő és hotel beruházásához kapcsolódóan 2008. december 9. és 2009. március 7. között a feltételezhető régészeti érintettség miatt próbafeltárást végeztünk a 1002 hrsz. ingatlanon. A feltárt 1143 m²-en 9 kutatóárokkal elsősorban a létesítendő épület területét kutattuk. Minden kutatóárkokban számos régészeti jelenséget tapasztaltunk, egyértelműen megállapítottuk, hogy a strand teljes területe régészeti lelőhely, melyen két különböző korszak jelenségei találhatók. A neolitikus lengyeli kultúra települése nagy kiterjedésű, a strand területétől D-re és Ny-ra is folytatódik, a középkori falu azonban inkább a strand területének közepén koncentrálódik, így valószínű, hogy a nagymedence építésével ennek nagy része korábban elpusztult. A középkori lelőhely a nagymedence K-i oldalán húzott kutatóárkok jelenségei alapján a régi malom – a később építendő hotel épületének – területén is folytatódik. A középkori település objektumai a mai terepszinttől mérve kb. 20–30 cm mélységben, már a humuszban intenzíven jelentkeztek.

A 2009. július 13–30. között végzett második feltárási szakaszban a külső gyermek- és tanmedence, a melegvizes medence, a büfé-sor, valamint a jacuzzi területén dolgoztunk. A lehumuszolt terület nagysága 1519 m², ebből régészeti objektumokkal fedett 1519 m² volt.

Újabb 98 régészeti objektum került elő, melyek nagy része ezúttal is a neolitikumra datálható. Az ásatás újabb szakaszának két fontos eredménye emelhető ki. Egyrészt a külsőmedencék területének D-i részén arányában több középkori objektum került elő, ezért feltételezzük, hogy a középkori falu további részletei kerülhetnek majd elő a később feltárandó járdák és utak területén.

A másik fontos és szembevetendő változás, hogy a strand D-i határának közelében a bronzkor is markánsabban megjelent. A korábban feltárttal megegyező típusú urnasír mellett néhány hulladékgyűjtő, egy földbe mélyített ház és egy kút is jelzi ezt az időszakot. A bronzkori ház érdekessége, hogy döngölt padlójának egy részlete is megmaradt. A leglátványosabb eredményt azonban a kút feltárása hozta. Az objektumban 3,5 m-es mélységben jelentkezett az egykori faszervezet foltja. Ez a szint megegyezett a Dráva egykori árterületét jelző homokos réteg kezdetével, ezért lefelé haladva egyre gyorsabban szivárgott be a talajvíz. A faszervezet nyomainak tisztázását, majd a finomabb bontást követően rajzolódott ki az a szabálytalan alakú, nagyon jó állapotban megmaradt kivájt fatörzs, amelyet használói a kút béléséül egykor behelyeztek. A kút rendkívül stabil kialakítású volt, kézi erővel tudtuk teljes mélységéig (420 cm a nyesett felszíntől) feltárni. A fatörzs-szerkezetet a benne levő homok eltávolítását követően részletekben emeltük ki.

A 2009. november 9–26. között végzett harmadik feltárási szakasz a később kialakítandó utak és járdafelületek területét érintette. A lehumuszolt terület 670 m², ebből régészeti objektumokkal fedett 670 m² volt. Újabb 104 régészeti objektum, és 268 stratigráfiai egység került elő. A korábbi feltárásokkal ellentétben ezúttal az objektumok nagy része középkori. A most már szinte az egész strand területét érintő feltárási-sorozat szempontjából ez azért tekinthető fontos eredménynek, mert a korábbi objektumszóródások alapján a középkori település magját a strand nagymedencéjének a területére és attól DNy-ra valószínűsítettük. A most feltárt földbe mélyített veremház, ill. 2 vagy 3 másik cölöpszerkezetes építmény és az azokhoz kapcsolódó hulladékgyűjtő gödrök ezt a feltételezésünket erősítették meg.

A strand 1960-as évekbeli építése során a középkori falu nagy része minden bizonnyal elpusztult. Mivel a korábbi feltárások során ebből a korszakból csak mozaikszerű információkhoz juthattunk, a megelőző feltárásnak ez a 3. szakasza nyújtja a legátfogóbb képet az egykori falusias település szerkezetéről, az itt élők életmódjáról, használati tárgyairól. Feltűnő változás a leletanyagban, hogy a korábban feltárt középkori objektumok szegényes leletei után ezúttal sok fémtöredék (vaskések, sarló, sarkantyú(?), ácszögek, ruhaöv és szíjbújtató) került elő, és a kerámia között is megjelent a finomabb kidolgozású, festett edények töredéke.

Újabb, de ezúttal sokkal töredékesebb állapotban megmaradt bronzkori urnasírok is előkerültek, ezek közül kettő biztosan, míg két másik edénycsoport csak valószínűsíthetően szolgált temetkezési célul. Mivel

ezek az edények nem a humuszosítás során sérültek, és körülöttük igen sűrűn találhatók középkori objektumok, feltételezhetjük, hogy a középkori falu járószintjének kialakítása során pusztították el őket. Ezt a vélekedést erősíti meg az a másik, a korábbi feltárások során nem ennyire feltűnően jelentkező jelenség, hogy nagyobb méretű középkori objektumokban több alkalommal találtunk egyértelműen neolitikus edénytöredékeket, egy esetben egy igen jellegzetes, ún. kaptafa alakú kőbaltát is. A most lehumuszosított területen, csakúgy mint korábban, rengeteg edénytöredéket és állatcsontot találtunk elszórva, régészeti objektumhoz nem köthetően. A középkori falu egykori járószintjét ugyan nem sikerült minden kétséget kizáróan azonosítani, de az a tény, hogy a szórványként jelentkező leletanyag még ezen a túlnyomórészt középkori objektumokkal fedett területen is nagy többségében neolitikus, arra utalhat, hogy a középkori település létesítése tervszerűen, egy egységes tereprendezéssel kezdődhetett, melynek során számos neolitikus régészeti objektumot megsemmisítettek. Az a néhány neolitikus gödör, amelyet ezen a területen feltártunk, arányaiban óriási eltérést mutat azokhoz a területekhez képest, amelyeket korábban kutattunk. Mivel minden irányban sokkal sűrűbben jelentkeztek a lengyeli kultúra objektumai, ezen a területen ez a feltűnő hiátus nem magyarázható azzal, hogy elértük volna a neolitikus település határzónáját, meggyőzőbb érvnek tűnik a középkori pusztítás lehetősége.

A leleteket a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat pécsi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága fogadja be.

Munkatársak: Binder Richárd, Birkás Péter, Bósz Attila, Gecse Tamás, Présel Tamás, Vadas Lívia, Vígh Attila régésztechnikusok. A geodéziai felmérést a Meridián Kft. végezte.

KÁRPÁTI ZOLTÁN – LIGNER JÁCINT

460. Siklós, Baross G. utca, kórház (KÖH 72537)

(Baranya megye) Kö

2009. decemberben próbafeltárást végeztünk a kórház tervezett új épületszárnya alatti területen. Itt a korábbi kutatások alapján egy középső bronzkori temető részleteit vártuk. Két kutatóárkot terveztünk a még bolygatatlannak tűnő területen: egyet a mosoda gödre mellett, a másikat erre nagyjából merőlegesen, a várfallal párhuzamosan.

Az első kutatóárkokban a felső 1,5 m még mindenhol a modern kori hulladékkal volt szennyezett. Az árkot a várfal felől, a kijelölt építési terület Ny-i szélénél indítottuk 3 m szélességben, K-i irányba. Szakaszos gépi mélyítése során a modern kori feltöltés alatti rétegből számos 18–19. századi edénytöredék került elő, majd 2,5 m mélységben néhány falszerűen elhelyezkedő, de kötésben nem lévő követ, omladékot találtunk. Az árok

középső részében egy keresztbe futó betonalapozásra találtunk, kb. 1–1,3 m relatív mélységben. Az ettől közvetlenül K-re eső bontási szakaszban az altalaj szintjét mintegy 4 m mélységben elértük. Ettől K-re az altalaj szintje hirtelen majdnem függőlegesen megemelkedett kb. 2 m-rel. A betöltésben modern kori réteg alatt itt is végig csak 18. századi betöltés, cserepek, üvegek voltak.

Mivel az így kapott árok részlet a várfallal nagyjából párhuzamosan futott és elég nagy kiterjedésűnek tűnt, feltételeztük, hogy a középkori várak részletét találtuk meg. Ezt követően az építési területen néhány méterrel túlnyúlva az árok Ny-i felét kerestük meg. Az árok két oldalfalának alsó törését megtaláltuk, ami alapján feltételezhető, hogy alja teknőszerű lehetett és nagyjából 5 m mély, alját azonban technikai és munkavédelmi okok miatt nem tudtuk feltárni. Az így kapott árok metszet egy mintegy 20 m széles, 4–5 m mély várakokra enged következtetni, amely a 18. században töltődött fel.

GÁTI CSILLA

461. Simaság határa

(Vas megye) B, V, LT, Ró, Kk, Kú

2009. márciusban helyszíni szemlét tartottam Simaság határában, a szélerőművek telepítésére kijelölt területeken.

Falu-előtti-dűlő (KÖH 67265): A községtől ÉNy-ra, a hajdani Simaháza felé haladó földúttól É-ra – enyhén lejtő domboldalon – nagyobb területen római kori épületmaradványok észlelhetők, kerámiatöredékek mellett nagy számban került elő tegula-, imbrex-, és mészkőtöredék. Az épület(villa)-maradványok mintegy 200×200 m nagyságú területen jelentkeztek, de régészeti leletanyag ennél jóval nagyobb területen került elő. A lelőhely É felé hosszan elnyúlik a Simaháza melletti kis patak mentén, kisebb része Újkér területét is érinti. Ezen az É-i fertályon római leletek mellett őskori és középkori kerámiaanyag is jelentkezett. A Simaháza felé haladó dűlőút D-i oldalán szórványosan szintén került elő római és középkori cserépanyag és néhány apró téglatöredék. Délnyugat felé, az említett patak irányába haladva jellegtelen őskori cseréptöredékek jelentek, melyek intenzitása a vízfolyás felé haladva egyre nőtt.

Kertalja I. (KÖH 67271): A Simaházát Ny-ról szegélyező kis patak Ny-i oldalán, viszonylag mély fekvésű (ritka repcével borított) területen szórványosan késő középkori és római kori cserépanyag jelentkezett. A felszíni leletek mintegy 150×100 m nagyságú területen szóródtak.

Kertalja II. (KÖH 67275): Az iménti lelőhelytől D-re, a Simaházát Ny-ról szegélyező patak Ny-i oldalán, nagy területen őskori, római kori és középkori leletanyagot gyűjtöttem. Az őskori anyag vagy annak egy része a kora vaskorra keltezhető. Kerámiatöredékek mellett két gömbölydedre csiszolódott kötőredék is előkerült, mely a Hallstatt-telephez tartozhat. A közepes intenzitással

jelentkező felszíni leletanyag a patakmeder menti szántóföldön kb. 400 m hosszúságban szóródik.

Kertalja III. (KÖH 67277): Az iménti lelőhelytől D-re, az említett kis patak melletti enyhe dombtelejtőn ugyancsak őskori, római kori és középkori kerámiatöredékek kerültek elő. A felszíni leletanyag K–Ny-i irányban elnyújtott foltban jelentkezett. A lelőhely patakhoz közelebb eső részén a legintenzívebb a leletek előfordulása.

Páskum (KÖH 67257): A Pós-pataktól É-ra, a lócsi út Ny-i oldalán a patak felé enyhén lejtő felszínen nagy számban kerültek elő kora vaskori és kisebb számban római kori leletek, valamint néhány középkori edénytöredék. A Hallstatt-kerámianyag legnagyobb részét apró kavicsal és homokkal erősen soványított anyagból készült, helyenként fényezett felületű edénydarabok (oldaltöredékek) teszik ki. A felszíni telepnyom mintegy 700 m hosszan és több száz méter szélességben húzódik a Pós-patak É-i oldalán.

Pós-patak déli oldala I. (KÖH 67245): A községtől DNy-ra, a Pós-patak D-i oldalán, a patak felé enyhén lejtő felszínen közepes intenzitással középkori és újkori cserépanyag jelentkezett. A kerámiatöredékek között egy fedőtöredék is akadt. A lelőhelyen villamos légvezeték halad keresztül. A leletanyag különösen az egyik villanyoszlop körül sűrűsödött.

Pós-patak déli oldala II. (KÖH 67249): Az iménti lelőhelytől DK-re mintegy 200 m-re nagyméretű halomsír maradványát azonosítottam. A szabályos kerek halom átmérője mintegy 50 m, a környező felszínből kb. 1–1,5 méternyire emelkedik ki. A halom fekete színű talaja látványosan eltér a környező területeken megfigyelhető sárgásbarna humusztól. A tumulus repcével borított felszínén csak egy apró kalcinált csontdarabkát találtam.

Rét-osztály (KÖH 67263): A községtől Ny-ra, a Metőc-patak DNy-i oldalán, a patak árteréből enyhén kiemelkedő sík platón szórványosan római kori kerámianyag jelentkezett. A leletanyag szóródása nagyjából megfelel az említett plató kiterjedésének. A patak közelében római villaépület maradványai mutatkoztak: mintegy 100×60 m nagyságú területen tegula-, és imbrexdarabok, valamint kerámiatöredékek hevernek a felszínen.

Sági-mező (KÖH 67279): A községtől É-ra elterülő szántóföldön, a településhatár közelében kisebb foltban szórványosan késő középkori és újkori edénytöredékeket gyűjtöttem. A leletanyag alapján nehéz eldönteni, hogy helyben települést jeleznek-e, vagy pedig csak másodlagosan idekerült leletekről van szó.

Simaháza I. (KÖH 67267): Az egykori Simaháza egy É–D-i irányban elnyúló, enyhén kiemelkedő dombháton foglal helyet, melyet két kis, É–D-i irányú patak szigetszerűen fog közre. A 20. században elnéptelenedett település helyén ma ligetes-bokros részt találunk. Ettől D-re a két patakmeder közötti térségben, közvetlenül medrek szélétől kezdve a gyér vetéssel fedett szántásban nagy mennyiségű őskori (bronzkori, kora vaskori, kelta), valamint római kori,

középkori, kora újkori és újkori leletanyag került elő. Hasonló leletanyagot találtam a ligetes rész és a K-i patakmeder közötti keskeny parcellán. A leletanyag szóródása alapján a lelőhely a domb teljes területére, így a most fákkal, bokrokkal fedett részre is kiterjed. Edénytöredékek és kőeszközök mellett számos vassalakdarabot is gyűjtöttem, feltételezhetően vaskohók maradványait rejtja a föld. A lelőhelyen belül az egyes régészeti korszakok leletanyaga nem egyforma intenzitással jelentkezett. Őskori leletek lényegében az egész területen kerültek elő, de főleg a DNy-i részen. A római leletanyag zöme a lelőhely É-i részén került elő, ugyanitt szép számmal jelentkezett kora vaskori és kelta leletanyag is. A középkori emlékanyag elsődlegesen a lelőhely DK-i részén mutatkozott, ugyanitt téglatöredékek is hevertek a szántásban. A késő középkori telepjelenségek az okleveles forrásokból ismert Simaháza faluhoz köthetők.

Simaháza II. (KÖH 67269): Simaháza helyétől közvetlenül É-ra, egy É–D-i irányban hosszán elnyúló keskeny, de markáns dombvonulat felszínén közepes intenzitással őskori, római kori és késő középkori leletanyag jelentkezett. A telepnyom É felé átnyúlik Újkér területére is. A domb magasabb része felé haladva a felszínt sűrűn elborították a kavicszemek, ezért a lelőhely É-i irányú kiterjedése bizonytalan.

TAKÁCS KÁROLY

462. Sióagárd, Haraszton-kívüli-dűlő (Tolna megye) Ó, Ró

A Sió-Sárvíz völgyében végzett terepbejárásunk során a sióagárdi határ K-i szélén egy mélyebb, időszakosan vízjárásos területet ölelő dombvonulaton két lelőhelyet találtunk.

1. lh. (KÖH 74743): A mederrész É-i partján mintegy 50×50 m-es területről gyűjtött kevés jellegtelen kerámia egy kisebb őskori telepre utal.

2. lh. (KÖH 74747): Az előző lelőhely szomszédságában, a vízjárásos rész szélén ÉNy-ra, Ny-ra lévő magasabb, földút által osztott dombon, változó intenzitás mellett egy megközelítőleg 500×100 m-es területen jelentősebb számú római kori kerámiát sikerült gyűjteni a szántásban. A lelőhely K-i felében megfigyelt nagyobb mennyiségű téglá- és tegulatöredék, ill. mészkődarab valószínűsíti, hogy ezen a részen a római időszakban valamilyen épület (villa?) is állhatott.

CZÖVEK ATTILA

463. Siófok, Körforgalom, S-65. lelőhely (KÖH 45321)

(Somogy megye) B, V, A

Az M7 autópálya és a 65. sz. főközlekedési út É-i, körforgalmi csomópontjának földmunkáinál végeztünk szakfelügyeletet. 2009. május 19-én kezdték meg a K-i körforgalomrész földmunkáit, itt objektumot nem ta-

láltunk. Június 2-ától a Ny-i körforgalomrész területén már az első nap régészeti objektumokat találtunk. Június 8-án megkezdtük a feltárást, június 26-ig a lehajtó sáv és a körforgalom területén 2030 m²-t tártunk fel. Július 6-án és 7-én egy vezeték fektetése miatt tártunk fel egy kisebb sávot. Július 15–20. között a körforgalom egy eddig meghagyott sávját, majd augusztus 25–29. között a nyomvonalról É-ra lévő, elbontásra kerülő területet tártuk fel. Ebben a három későbbi szakaszban összesen 900 m²-t kutattunk.

A területen egy késő bronzkori, egy kora vaskori, és egy avar kori település összesen 103 objektumát tártuk fel. Nagy többségük az őskorra keltezhető. A késő bronzkori urnamezős kultúra és a kora vaskori Hallstatt-kultúra településének számos gödrét, árkát, cölöplyukát bontottuk ki. A cölöplyukak egy része sorokat alkotott, valamilyen korabeli cölöpszerkezetű épület tartóoszlopainak helyeit jelölték. A gödrök viszonylag gazdag leletanyagot – nagyobb mennyiségű kerámiatöredéket, kevesebb állatcsontot – tartalmaztak.

Két árok valamint három kemence és ezek közös előtérgödre avar kori volt. A lelőhely valószínűleg kapcsolódik a közelben korábban feltárt, M7 és 65. sz. út csomópontja nevű lelőhelyhez.

Munkatársak: Nyári Zsolt, Balla Krisztián, Cserép Tamás és Gál Zoltán technikusok.

MOLNÁR ISTVÁN

464. Sitke határa

(Vas megye) Ő, LT, Ró, Á

2009. június 10-én terepbejárást végeztünk Sitkétől ÉNy-ra, a Kurconi-folyás, vagy Lánka-patak mentén a Kurconi-majortól É-ra. A Kurconi-folyás/Lánka-patak bal partján földmunkát végeztek. A területen agyagot termeltek ki, és hordták el a földet szeméttelép rekultiválása céljából, a gödör helyén pedig halastavat terveztek. A terület a Sárvárról Sitkére vezető úttól É-ra, alig 100 m-re, a Kurconi-majortól (volt Hunyadi Tsz) ÉNy-ra található. A terület egy részén kukorica, többi részén a bányagödör van. Viszonylag jól járható volt a terület, a bányagödör rézsűjét is átnéztük. A lelőhelyek sorozata a Kurconi-folyás/Lánka-patak bal partján található, egymástól viszonylag jól elkülönülnek, mind a terepi adottságokat, mind korukat tekintve.

Kurconi-mező 1. (KÖH 71981): A tervezett halastótól, vagy bányától D-re a Sárvárra vezető úttól É-ra kb. 120 m-re. Többségében Árpád-kori leletanyag került elő.

Kurconi-mező 2. (KÖH 71983): A bányagödör rézsűjében őskori töredékeket találtunk, feltételezhetően a megnyitott gödör Ny-i felében bolygattak meg egy őskori telepet, és a település Ny felé is folytatódik. A Ny-i területen a sűrű növényzet miatt nem lehetett terepet járni. A kerámiatöredékek mellett állatcsontdarabok is előkerültek.

Kurconi-mező 3. (KÖH 71985): A terület É-i, ÉNy-i irányban emelkedik. A bányaterületől É-ra, ÉNy-ra kel-

ta és római kori leletanyag került elő, valamint néhány középkori töredék. A lelőhely Ny-i részén sűrű vetés volt, ez nem járható, de feltételezhető, hogy a lelőhely ezen a területen is folytatódik. A kerámiaanyag mellett egy szürke kovaszilánk is előkerült, valamint néhány tegulatöredéket is megfigyeltünk.

Lánka-rét (KÖH 72011): A terület, melyre egy sárvári lakos bejelentése nyomán mentünk ki, a Sárvárról Sitkére vezető úttól É-ra kb. 700 m-re található. A lelőhelyen, a terület D-i részén egy mély, frissen ásott gödröt találtunk, melynek hányójából is került elő leletanyag. A lelőhely a Kurconi-folyás/Lánka-patak K-i partján található, a leletek nagyrészt a patakhoz közel, a széles völgytalpon, egy alacsonyabb térszínen kerültek elő. Szórványos leleteket találtunk ettől É-ra egy kisebb dombhajlat közelében, a lelőhely központjától alig 100 m-re. A földút kettévágja a lelőhelyet. A földúttól Ny-ra a patakhoz közelebb eső területen került elő több leletanyag. Több helyen figyeltünk meg leletsűrűsödést. Innen került elő egy őrlőkö is.

A most gyűjtött leletanyag nagy része jellegtelen őskori töredék. A leletbejelentő által gyűjtött anyag alapján azonban feltételezhető, hogy a késő bronzkori halomsíros kultúra telepének nyomai kerültek elő. Emellett néhány római perem- és oldaltöredék, valamint szórvány késő középkori kerámia is mutatkozott. A kerámiatöredékek mellett egy nagyméretű őrlőkö, és szentgáli valamint teveli kovaszilánk is került elő.

A leletanyag a Savaria Múzeum Régészeti Gyűjteményébe került: Gy.2009.23.1–2009.26.1.

Munkatársak: Pap Ildikó Katalin régész, Derdák Ferenc geodéta, Kőszegi Ádám régésztechnikus, Czöndör János.

FARKAS CSILLA

465. Sokorópátka határa

(Győr–Moson–Sopron megye) R, B, Ró, Kö

A Kajárpéc–Sokorópátka között tervezett műút (0+000–3+820 km-szelvény) nyomvonalán 2009. január 9-én végeztünk terepbejárást. A két települést összekötő út a Bótorok-völgyben halad, ez mindig természetes útvonalként szolgált a nehezen járható Sokorói-dombságon keresztül. Ebből következően a völgy két szája régészetiileg igen frekventált. A nyomvonaltervek összesen öt régészeti lelőhelyet érintenek, melyek közül négy volt eddig ismert a nyilvántartás számára.

Dobogó (KÖH 33166): A patak kanyarulatában egy magas domb található, ezen a gazonos parlag ellenére is igen sok leletet gyűjtöttünk, főleg római kori és középkori anyagot. A leletek egészen a patak partjáig terjedtek. Felfelé egészen a Markó útig találtunk leleteket, attól É-ra azonban a sűrű erdő kutathatatlan volt. A domb K-i, patak felé lejtő oldalán a sűrű erdei aljnövényzet nem tett lehetővé vizsgáldást, a mélyút bevágásában viszont egy paticsos objektum beásása volt látható. A lelőhely tehát összefügg a KÖH 33164

(Markó út) és a KÖH 34003 (Pincehely) lelőhelyekkel, ill. valószínűleg erre a területre vonatkoznak a KÖH 33170, 33171 lelőhelyek is.

Faluhely-alsó (KÖH 33161): A korábbiakban már ismertté vált középkori faluhely területén fiatalos erdő található, a sűrű erdei aljnövényzet nem tett lehetővé vizsgálódást.

Faluhely-felső (KÖH 33168): A területrészt a jó megfigyelési viszonyok között sikerült bejárni, és megállapíthattuk, hogy a lelőhely a korábban ismertnél jóval nagyobb kiterjedésű D-i és K-i irányban. Déli irányban az úttól D-re is intenzíven találtunk késő bronzkori (urnamezős) és kevesebb rézkori, ill. középkori leletanyagot a patak melletti dombháton. Keleti irányban szórványosabban, de ugyancsak megfigyelhetők a leletek.

STIBRÁNYI MÁTÉ

466. Solt, Lapis-hát (KÖH 63914)

(Bács-Kiskun megye) Sza

A Sákör-csatorna szélesítését célzó beruházás megkezdése előtt 2009. március 3-án helyszíni bejárást végeztünk a Sákör-csatorna mentén. A bejárást során azt tapasztaltuk, hogy a csatorna partjának kivételével a terület jól járható, mivel a csatorna mellett az É-i oldalon egészen a Dunáig művelt szántók találhatók. A csatorna D-i oldalán is hasonló a helyzet, csupán az utolsó kb. 500 m nem vizsgálható, ahol fás-erdős a terület. A helyszíni szemle során a csatorna D-i oldalán, az 51. sz. út közelében, egy É-D-i irányú, a környezetéből jól kiemelkedő háton szarmata edénytöredékeket találtunk. A cserepeket kb. 100×100 m-es körzetben gyűjtöttük, rossz látási viszonyok között, mivel a területet változó sűrűségben vetés borította.

Munkatársak: Mészáros Mónika, V. Székely György régészek, Vida Ágnes adattáros.

SOMOGYVÁRI ÁGNES

467. Solt, Solti-Duna (KÖH 60480)

(Bács-Kiskun megye) Kú

2009. február 5-én helyszíni szemlét végeztünk azon a Duna-szakaszon, ahol kotrás során hajót találtak, s erről a Kulturális Örökségvédelmi Hivatalt értesítették. A rendelkezésünkre álló adatok, valamint a parton horgászó emberek elmondásai alapján könnyen azonosítottuk a helyszínt. A területen homokot kotortak parton álló markolók segítségével. A hajó előkerülési helyét GPS-el bemértük. A parton, egy félretolt homokdomb tetején megtaláltuk a famaradványokat is. A lelőhely a Solti-Duna egykori medrében található.

A telepvezető elmondása szerint a hajóroncs két darabba volt törve középen, a víz felé eső vége rézsútosan emelkedett (ezt kapta el a markoló). Maga a hajótest hegyes végű, öblösödő volt. A part felőli töredék egyben

van, jó állapotú, homokkal visszatartott. Hosszát 20 méteresre becsülték.

A parton a deszkák, gerendák rendszer nélkül hevertek egymáson. Első ránézésre is el lehetett különíteni a vastag palánkokat és a négyzetes keresztmetszetű bordákat. A maradványok tölgyből származnak, és jó megartásúak. Annak ellenére, hogy a hajót eredeti formájában nem tudtuk tanulmányozni, egyértelműen azonosítani tudtuk a hajó fajtáját: lapos fenekű dereglye. A 40 cm körüli szélességű, 10–12 cm vastag pallók a hajófenék deszkái lehettek. A palánkot egyértelműen 20 cm körüli hosszúságú kovácsoltvas szögekkel erősítették össze a bordákkal. Két esetben megfigyeltük a palánk hosszirányú toldását. Egyik esetben egyszerű átlapolást (a palló vastagságának felét lefaragták, ide szögelték a következő deszka végét), egy másiknál ferde átlapolást (ebben az esetben a deszka végénél rézsútosan is elvágták hosszirányba a palánkot). Ez utóbbi a késő középkori, vagy török kori Madocsa 1. roncsra emlékeztet. Kevés iszkábát találtunk. Az egyetlen, jól értelmezhető esetben az iszkábák a hajószög hegyének kibukkanási oldalán voltak. Amennyiben a hajószöveget szokásos módon a test külső oldala felől verték be, akkor itt a tömítés a test belsejében volt (Madocsánál ez kívül jellemző, belül csak helyenként fordul elő). A bordák még érdekesebbnek mutatkoztak: egyetlen L alakú bordát sem találtunk. Ahol megfigyeltük a bordák végét (3 alkalommal), ott azok egyenesen el voltak vágva, a végükön keresztirányban 1-1 szög található. Az egyik nyilvánvalóan a borda-hajófenék közötti szög, a másik a fenékborda-oldalborda közötti rögzítő szög. Ez a technológia meglehetősen modernnek hat, mivel a Madocsa 1. hajónál, sőt, a 18. sz. közepi Dömös, vízműtelepi roncsnál is L alakú bordák vannak. A Budapest, Nagyszombat utcai 19. sz. eleji bordadepó (feltehetően egy műhely raktárányaga) kizárólag L bordákból áll.

Az iszkábaszegek kicsik, és formailag két csoportba sorolhatóak. Az egyik enyhén ovális, aszimmetrikus lappal van ellátva, a másik lapja parallelogramma alakú, a szögek a csúcsonnál indulnak. Fontos összehasonlító anyag.

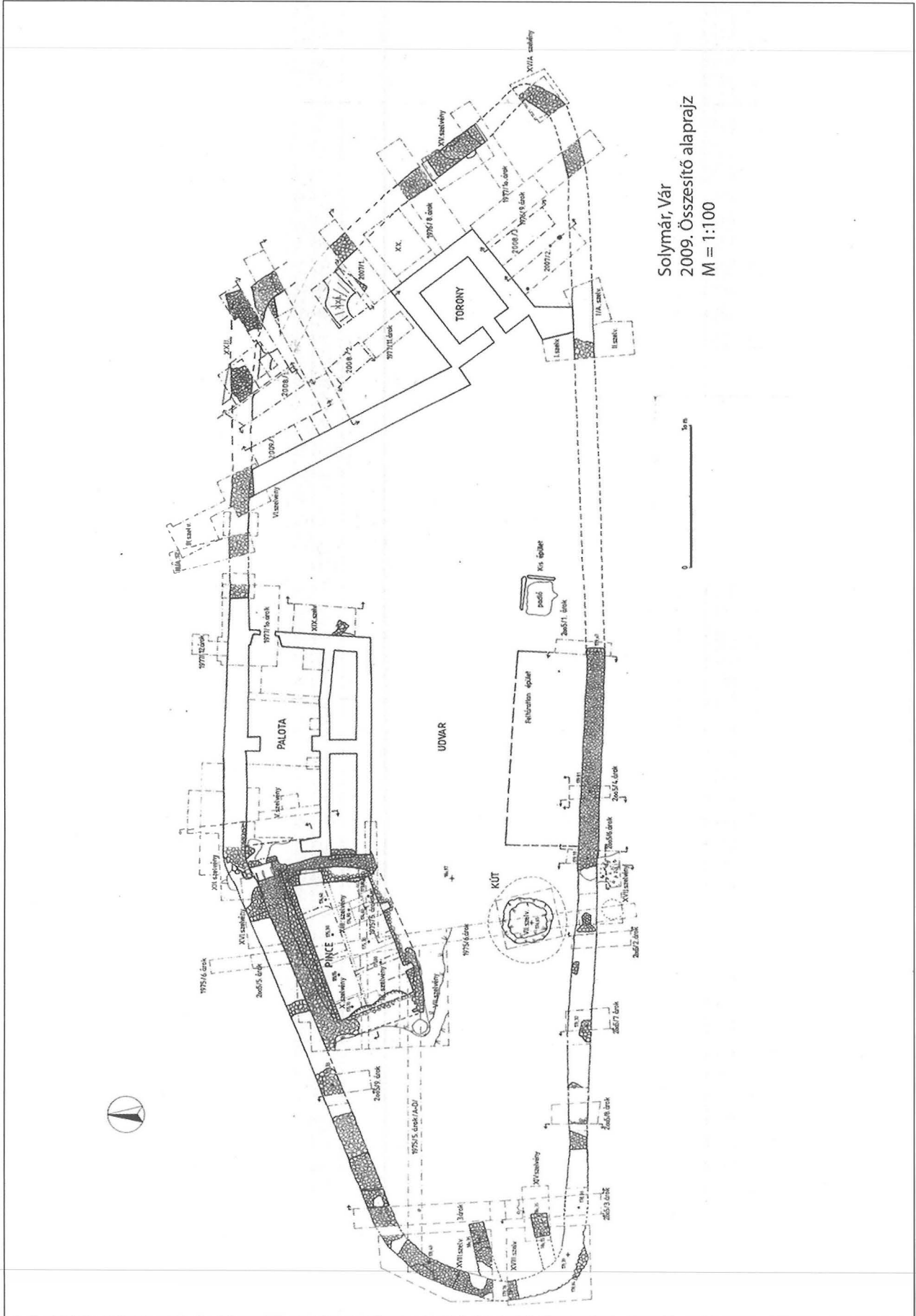
Az egyik borda töredékén a Magyar Dendrokronológiai Laboratóriumban dr. Grynaeus András szíveskedéséből ingyen és rögtön elvégezte a szükséges vizsgálatot, és megállapította, hogy az utolsó mérhető évgyűrű 1603-ból származik, tehát a hajó legkorábban 1615-ben épülhetett. A roncs eszerint a Kárpát-medencei hajóépítészet szempontjából kulcslelőhely, mely a Földvári-sziget alsó végénél található. Ezeket a helyeket előszeretettel választották kikötőnek, átkelőhelynek (a 18–19. században itt volt a rév).

A lelőhely európai viszonylatban is kiemelkedő jelentőségű, mivel egy ekkora hajót a távolsági kereskedelemben használtak, építési technikája a korszak, és az adott műhely csúcstechnikáját jelenti. A kimarkolt fadarabok megfelelő dokumentálás után akár újra összerakhatóak!

Munkatársak: Somogyvári Ágnes, V. Székely György (Kecskeméti Múzeum), Harkai István (KÖH).

TÓTH JÁNOS ATTILA

Solyomár, Vár
2009. Összesítő alaprajz
M = 1:100

468. Solt, Tételhegy

(KÖH 27646)

(Bács-Kiskun megye) B, Szk, Ró, A, H, Á, Kk, Tö, Kú

A részletes tanulmányt lásd a kötet 53. oldalán!

SZENTPÉTERI JÓZSEF

469. Solymár, vár

(KÖH 11417)

(Pest megye) Kö

A vár 2005 óta folyó feltárását – 2007-től az ELTE Régészettudományi Intézete Magyar Középkori és Kora Újkori Régészeti Tanszéke tanásatásaként – 2009-ben is két helyen végeztük. Egyrészt befejeztük a vár ÉK-i sarkának alaprajzi meghatározását és az itteni rétegvizsnyok tisztázását, másrészt folytattuk a palotaépület Ny-i oldalához csatlakozó, ún. mélypince betöltési rétegsorának rendszeres bontását, miután az év tavaszán befejeződött a tér D-i és Ny-i falazatainak visszaállítása. (Az illusztrációt lásd az előző oldalon!)

Északkeleten egy nagyobb szelvény nyitásával jelentős szakaszon feltártuk, ill. meghatároztuk a 18. századtól nagyrészt kitermelt, átlagban 140 cm vastag 14. századi É-i várfal K-i végszakaszát és annak támpillérszerűen megvastagodó ÉK-i sarokrészét, továbbá nagyobb felületeken vágtuk át az annak belső oldalához csatlakozó, 15. sz. közepére keltezhető feltöltési rétegeket. Kutatóárkot nyitottunk a toronytól É felé húzódó belső osztófal K-i síkja mellett is, s ezzel sikerült tisztáznunk a vár ÉK-i negyede késő középkori szintviszonyait. Mindezek alapján már hitelesen elvégezhető az elbontott várfal tervezett, mellvéd magasságig történő felfalazása – természetesen a fal vonalának előzetes, régészeti ásatás keretében történő teljes kibontását követően – továbbá a terep végső, visszatöltéseket is igénylő rendezése. A munka végén az árkokat és szelvényeket visszatöltöttük, a terepet rendeztük.

A Ny-i mélypincében végre lehetőségünk nyílt arra, hogy a 16. sz. első feléből származó, rendkívül gazdag kerámia, fém és üveg leletanyagot tartalmazó betöltési rétegek bontását már a közvetlen építészeti kivitelezési igényektől függetlenül, csak tudományos szempontok alapján folytathassuk. Az előző évi mélyebb D-i kutatóblokkok ismételt dokumentálása és ideiglenes visszatemetése után az É-i várfal mellett meghagyott középső betöltési tömb rétegenkénti bontását kezdtük meg, párhuzamosan kitermelve a pince K-i fala előtt a korábbi munkák során felhalmozott törmeléket is.

Északkeleten mintegy 2 m³ vegyes betöltési-pusztulási rétegsort bontottunk el, magukról a rétegekről megállapíthattuk, hogy a metszetrajzban rögzíthető elválásuk ellenére éles elkülönítésük nem lehetséges, lényegében egyetlen időszakban kerültek helyükre. Erre utalt a belőlük előkerült, igen gazdag, változatos kerámiából, üveg- és fémtárgyabból álló egységes jellegű leletanyag is. A pince járósíntjét még nem értük el, megfigyeléseink ugyanakkor alátámasztják a 2008-ban megfogalmazott építéstörténeti értékelést, miszerint itt egy,

a Ny-i fal beomlása miatt félbeszakadt, az É-i várfalhoz és a palotaépülethez képest utólagos építkezésről kell beszélnünk. Munkánk során ugyanakkor kitisztítottuk a K-i pincefal épen maradt falsíkját is, így annak tervezett kiegészítése – hasonlóan a pince É-i falához – már nem igényel további régészeti előkészítést, a munka egy jóváhagyott terv és az anyagi feltételek megléte esetén már elvégezhető. A mélypince belseje a feltárás végén rendezett képet kapott, a betöltési rétegek rendszeres további bontása azonban sürgős, a következő évben is folytatandó feladat.

Munkatársak: Giber Mihály régész, PhD-hallgató; Bajnok Katalin, Bakó Katalin, Baráth A. Carmen, Benyó Veronika, Blay Adrienn, Cservák Gergő, Csikó Anna, Farkas Ágnes, Fuchsz Noémi, Havasy Orsolya, Kemény Márton, Koller Bea, László Emese, Kiss Laura, Mayer Veronika, Megyeri Edit, Nagy László, Simon Bence, Sömjenyi Anikó, Sugár József, Tóth Tünde régészhallgatók.

FIELD ISTVÁN

470. Somogyaszaló határa

(Somogy megye) R, Kö

2009 őszén a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága készítette el a 67. sz. út elkerülő szakaszainak hatástanulmányát. A terepbejárás több szakaszban, 2009. szeptember 29. és november 25. között folyt, a mezőgazdasági munkákhoz igazodott.

Somogyaszaló határában a tervezett útszakasz D-i része nem volt bejárható, egy erdőn haladt keresztül. Az erdősávtól É-ra viszont hosszan bejárható volt a terület. A település D-i részétől Ny-ra, az elkerülő szakasz nyomvonalán elszórtan középkori kerámiát találtunk, a lelőhelyek a Délnyugat 1–2. nevet kapták (KÖH 72175, 72177). Somogyaszalótól ÉNy-ra a Szanai útra-dűlő 1–2. lelőhelyeket (középkor, rézkor) azonosítottuk (KÖH 72179, 72181). Az elkerülő szakasz és a régi nyomvonal találkozásánál volt egy nem bejárható gazos rész. Északabbra, a település külterületének határáig, az úttól Ny-ra erdő van, a K-i részt (két vékony, fedett parcella kivételével) bejártuk, de leletet nem találtunk.

Munkatársak: Németh Péter Gergely régész, Balla Krisztián, Cserép Tamás, Gál Zoltán, Nyári Zsolt technikusok.

HONTI SZILVIA – MOLNÁR ISTVÁN

471. Somogybabod határa

(Somogy megye) Ő, LT, A, Kk

2009. június 25-én a Dél-balatoni szennyvízrendszer kiépítése előtt hatástanulmány készítése céljából terepbejárást folytattunk a tervezett nyomvonalon.

Szentkúti-erdőtől délre (KÖH 72031): A Vadépuszta–Somogybabod úton É-ra haladva, az út K-i részén kevés kelta kerámitá találtunk.

Tetvesi-mező (KÖH 72033): A Vadépuszta–Somogybabod úton É-ra haladva, Somogybabod előtt, az út K-i

részén 1 km hosszan elnyúló kukoricásban sok késő középkori, kevés avar és őskori kerámiát találtunk.

A lelőhelyek Ny-i kiterjedését meg kell állapítani.

Munkatárs: Nyári Zsolt.

MOLNÁR ISTVÁN

472. Somogyárd határa

(Somogy megye) Ő, R, B, Ró, Kk

Helyi lakos bejelentést tett a község határában talált régészeti lelőhelyekről. 2009. április 8-án felkerestük a bejelentőt, és vele közösen az előkerülési helyeket.

Bánom-hegy (KÖH 70045): A településről Újvárfalva felé vezető úttól K-re található a lelőhely. Az elsímított földterület K-i oldalán kevés késő középkori kerámia-töredéket gyűjtöttünk. Leletbejelentőnk innen néhány kovasilánkot gyűjtött, de őskori lelőhelyre utaló cserepet most nem találtunk.

Újmajor I-II. lelőhely. A település ÉK-i részén, a mezőgazdasági üzem (Újmajor) mellett, az egykori középkori templom és temető területén (Újmajor I., KÖH 70047) kevés 14–15. századi kerámia-töredéket és egy bizonytalan korú vasszeget gyűjtöttünk. A középkori telep (Újmajor II., KÖH 70051) területéről kevés 14–15. századi kerámia-töredéket gyűjtöttünk. A két lelőhelyet a major lebetonozott bejárója és az egykori tűzoltószertár határolja, a most talált leletanyag alapján, a telep felhúzódik a templomdombra.

6. sz. halastótól K-re (KÖH 49047): A település DNy-i részén lévő lelőhelyet jártuk be, a korábban azonosított lelőhely D felé kibővül, ezt korábban a terület fedettsége miatt nem lehetett bejárni. A lelőhely É-i része intenzívebb, a bejárás során kovapattintéket, sok római kori kerámia-töredéket, töredékes fenőkövet, bronzszalagot és vaskulcsot találtunk.

Munkatárs: Varga Máté, Nyári Zsolt és Cserép Tamás.

NÉMETH PÉTER GERGELY

473. Somogyszob, Kisküvölgy (Küvölgyi-erdő)

(KÖH 69845)

(Somogy megye) Ő?

2009. június 2-án egy helyi lakos adatszolgáltatással Somogyszob környékén található régészeti lelőhelyeket kerestünk fel. A Somogyszobtól ÉNy-ra lévő Küvölgyi-erdőben nagyméretű halmokból álló temetőt jártunk be. A temetőt legalább 7 halom alkotja, melyek É-D-i irányban sorakoznak. Egy erdei út két halmot vág félbe, az egyik betöltésében égett-paticsos részt figyeltünk meg. Az erdei utat kerítés szegélyezi D-ről, a nem művelt területen több halomszerű kiemelkedés látszik, kettő közvetlenül a kerítés mellett. Az erdei útban patics- és kődarabok látszódtak, feltehető, hogy az út kialakításakor több halmot elegyengettek. A temetőt É-ről lápos-zsombékos terület határolja, ÉNy-i irányban, távolabb, egy kerítéssel lezárt területen nagyobb kiemelkedés látszott, halomsír volta bizonytalan. A kb. 15–20

m átmérőjű, kb. 3–5 m magas halmok kialakításakor valószínűleg a lápos terület miatt, feltehetően előzetes „tereprendezést” végeztek, így a temetkezőhelyek (a tulajdonképpeni halmok) mérete jelentősen kisebb. A halmok kora, feltételezhetően, őskori.

Munkatárs: Nyári Zsolt.

NÉMETH PÉTER GERGELY

474. Somogytúr, Hegyalja-dűlő

(KÖH 72041)

(Somogy megye) U, R, B, LT

2009. június 25-én a Dél-balatoni szennyvízrendszer kiépítése előtt hatástanulmány készítése céljából terepbejárást folytattunk a tervezett nyomvonalon. A Viszről Látvány felé haladó út és a 67. sz. út találkozásánál, az országúttól D-re, a 67. sz. úttól Ny-ra bejárható kukoricás volt 500 m hosszan. Itt sok őskori kerámia került elő (DVK, lengyeli, mészbetétes, kevés kelta) és több kova. A lelőhely Ny-i kiterjedését meg kell állapítani.

Munkatárs: Nyári Zsolt.

MOLNÁR ISTVÁN

475. Somogytúr, Majori-dűlő

(KÖH 72037)

(Somogy megye) Kk

2009 őszén a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága készítette el a 67. sz. út elkerülő szakaszainak hatástanulmányát. A terepbejárás több szakaszban, 2009. szeptember 29. és november 25. között folyt, a mezőgazdasági munkákhoz igazodott.

A Gamás és Somogybabod külterületét elválasztó erdősávtól É-ra, az út Ny-i oldalán kukorica volt, az erdős Ny-i oldal sem volt bejárható. A Somogybabodot elkerülő szakaszból csak két kis parcella volt bejárható, a többi terület erdő, zsombékos, vagy gyeppel, két kis szakaszon beszántatlan kukoricával. A nyomvonal É-i részén, a település É-i határára volt egy szántott terület, itt a Majori-dűlő elnevezésű késő középkori lelőhelyet találtuk.

Munkatársak: Németh Péter Gergely régész, Balla Krisztián, Cserép Tamás, Gál Zoltán, Nyári Zsolt technikusok.

HONTI SZILVIA – MOLNÁR ISTVÁN

476. Somogyudvarhely határa

(Somogy megye) R, Á

Az OTKA által támogatott Argonauta Programhoz kapcsolódóan a település Ny-i részén, a Kétnyáralja- és Kőbe-dűlőkben, a Kőszegesi-szántók, Malátaszegi-táblák és a Szűnyoglegelő területén 2009. november 2–6. között terepbejárást végeztünk, melynek során 25 új lelőhelyet regisztráltunk. (KÖH 73381, 73383, 73385, 73387, 73389, 73391, 73393, 73395, 73397, 73399, 73401, 73403, 73405, 73407, 73409, 73411, 73413, 73415, 73417, 73423,

73425, 73427, 73431, 73435, 73439, 73441) A területen a Dráva egykori mederváltozásait jelző meanderek partjain és a meanderek között sorakoznak rendszerint a lelőhelyek. Koruk az őskortól a késő középkorig terjed. Három intenzív rézkori telep mellett további tizennégy lelőhelyen került elő őskori kerámia. Tizennégy Árpád-kori telepet regisztráltunk, ezek közül hét – rendszerint alacsonyabb térszínen fekvő – lelőhelyen vasművességet jelző kohósalak, vasbuca, fúvócsődarabok is előkerültek.

Munkatársak: Honti Szilvia, Jankovich-Bésán Dénes, Magai Hanna.

TÓTH JÁNOS ATTILA – ZATYKÓ CSILLA

477. Somogyvár, Kupavár (KÖH 20405)

(Somogy megye) B, Á, Kő

Az 1972-ben megkezdett, majd 1977-ben megszakított, 1980 után újraindított, majd 1989-ben ismét megszakított nagy tervátásat folytatása a Műemlékek Nemzeti Gondnoksága jóvoltából 2008 augusztusában vált lehetővé. Ekkor négyheti munkával az épített várfal NyDNy-i szakaszát vizsgálhattuk meg, és a D-i oldalon 55 m hosszúságban, 3 m szélességben átvágtuk a sáncárkokat. Kellő anyagi fedezet hiányában 2009-ben csak gépi erő alkalmazására volt lehetőség, ezért munkánk csak vizsgálat és nem ásatás.

A kutatást 2009. augusztus 24. és december 31. között végeztük. A 2008. évi 1. sz. sáncátvágástól K-re 165 m-re jelöltük ki a 2. sz. sáncátvágás helyét; ott, ahol a D-i sáncárok újkori feltöltésének K-i vége van. A 30×6 m-es sáv közvetlenül az újkori kilátótorony alatt húzódott s érintette a 2002-ben, a kilátó építéskor megvizsgált és feltárt téglatorony területét. A kutatási terület ÉK-i sarka az egykori védmű DK-i téglabástyájának a közelében van, s ez a pont a kiásott torony ÉNy-i sarkától 13 m-re esik. A templom küszöbéhez (relatív 0 pont) viszonyítva magas (220 cm) itt a dombtető mai szintje, ez azonban feltöltődés eredménye. A domb D-i oldalának egykori (minden bizonnyal 3–4 ezer évvel ezelőtti) járósíntje 6 m-rel mélyebben volt, vagyis abszolút értéke 169,3 m tszf. Ugyanez a helyzet az 1. sz. átvágásnál is, ahol a belső sáncárok legmélyebb pontja 163 m, míg a 2. sz. átvágásnál 162 m. Az átvágás tájolása ÉNy–DK (130–310°).

Az átvágás É-i oldalán, a sárgás színű löszös-márgás anyatalajba mélyítve bronzkori gödrök sorakoztak, valamint az egykori járósíntben jelentkezett egy kemence tűzpadkájának maradványa. Az 'A' gödör mélysége 120 cm volt, az előkerült számos őskori cserépdarab között egy csaknem ép füles bögre, egy kis bögre és hánónehezék is volt, sok állatcsont és patics társaságában. A 'B' gödörben egy állat váza feküdt, néhány cseréptöredék és patics mellett. A 'C' gödör néhány őskori töredéken kívül leleteket nem tartalmazott, de malteros tégladarabokat is találtunk benne, tehát később megbolygatták. Hasonló volt a helyzet a 'D' gödörnél is, ahol állatcsontok (többek között őzagancs) mellett

edénycserepek kisebb darabjai, ugyanakkor középkori téglá- és kődarabok is előfordultak.

A 26 m széles 2. sz. átvágás legfelső rétege (40–90 cm vastagságban) humusszal fedett, a D-i oldalon kb. 10 m szélességben és 3 m mélységben téglatörmelékes újkori feltöltés látható. Az É-i oldalon ugyancsak kb. 10 m szélességben újkori beásás látszott, amelynek mélysége 5 m. Ez a 19. századnak látszó beásás átvágta az eredeti nagy belső sáncárkot. Minden bizonnyal az elpusztított kolostor és templom törmelékét is ide hordták bele. Erre mutat, hogy az S-2/1. és 2. pont közötti É-i szelvényhatártól 6 m-re, 2 m mélységben két, 72×70 cm-es, 14–15 cm vastag, kétoldalt élszedett homokkő fedlapot találtunk, amelyek az első kerengő mellvédfalának (térdfalának) a fedlapjai voltak. Délebbre nagyobb számú átégett salak- és téglatörmelék között egy 48 cm magas homokkő ivindítás került elő, 14–15 cm átmérőjű, hengeres féloszlop maradványával. Az újkori árok az eredeti sáncárok oldalánál 230–240 cm-rel mélyebb volt, ezért a márgás-löszös anyatalajban egy szigetszerű kiképzés keletkezett. Ennek az újkori ároknak a legalján (460 cm mélyen) átégett, vastos salakdarabok és téglatörmelékek hevertek.

Az S-2 sáncárkot mind É, mind D felől töltötték fel; a barna, kevert rétegek iránya mutatja a betöltődés, ill. a betöltés folyamatát. Az S-2 szelvény K-i határa után, K, ill. ÉK felé, amelyet ma elsősorban akácérdő borít, már nincs feltöltve az egykori két sáncárok, csak a természetes betöltődés nyomai látszanak. Ez volt a helyzet az 1. sz. átvágásnál is.

A téglatörmelékes feltöltésben erősebben soványított agyagból készített, nagyméretű (360–400 mm széles), vastag (46, 55, 60 mm) perems téglák és íves idomtégglák darabjai között 25 mm vastag tetőfedő cserepek is voltak, valamint a sáncárok alja közelében további faragott kövek és edénycserepek feküdtek. Őskori kerámatöredékek mellett 11–13. századra keltezhető edények cserepeit találtuk a belső sáncárok legalján. A sáncárok aljáról, 690–740 cm-es mélységből előkerült: egy kézzel korongolt, téglabarna agyagpalack nyaktöredéke; belül barna, kívül szürke fazék aljdarabja; feketésszürke, benyomott barázdákkal díszített oldaldarab (belső oldalán egy 26 mm hosszú „betűjel” I = rovásbetűs Sz ?); barnásszürke, körbefutó spirálissal díszített oldaldarab; hullámvonallal díszített barna cserép; vastag falú téglabarna tárolóedény aljtöredéke; tagolatlan peremek; tetőfedő cserepek; vakolatdarabok; fél vaspatkó.

Az S-2 sáncárok vizsgálata megmutatta, hogy a Kupavárhegyet egykor teljesen körbevette a sáncárok-rendszer, amely a D-i oldalon bizonyosan kettős volt. A sáncárok alján talált leletek szerrint a 11–14. sz. közötti időben a védmű árkaikat tisztán tartották. A téglatörmelékes feltöltődés később indulhatott meg, de a rétegek alapján még ez után is mély (kb. 5 m) maradt az árok. Mivel 1556 után már nem volt élet a Kupavárhegyen, sem a monostorban, sem a temetőkápolnánál, évszázadokig gazdátlan, romos terület maradt.

Az S-2 sáncárok nál nem tapasztaltunk olyan jelenséget, mint az 1. számúnál, ahol az É-i oldalon, a sáncárok löszös falában 286 cm mélyen egy Árpád-kori kemence maradványa volt, a tűzpadban sok cseréppel. Ennek oka az, hogy itt az É-i oldalon az újkori árokkal elpusztították az eredeti árokpártot s az árokba borítottak bele sok törmelékkel, részben tűzvész okozta pusztulás maradványait.

Az őskori sáncrendszer a 10. sz. után „korszerűsítették”, s a 15. századig betöltötte eredeti funkcióját. Ez után már nem tartották karban, később egyes részeit (elsősorban a D-i oldalon) feltöltötték. Az újkorban (a 18. századtól) az egész kupavári térséget mezőgazdasági területként hasznosították, elsősorban szőlőtelepítéssel súlyos károkat okozva. A sáncárkok vizsgálata megmutatta, hogy a védmű sáncainak és sáncárkainak bemutatása lehetséges és kivitelezhető.

BAKAY KORNÉL

**478. Sopron, Botond utca 1.
(KÖH 52377)**

(Győr-Moson-Sopron megye) Kk, Kú

2009. május 20–21-én régészeti szakfelügyeletet láttam el a 1224 hrsz. telken, ahol vegyes rendeltetésű épületet alakítottak ki. A tárgyi ingatlan Ny-i oldalán húzódik az elővárost körülvevő külső falgyűrű egy szakasza. A felügyelethez kötött első ütemben az ÉK–DNy irányú saroktömb építési munkálatai zajlottak. A közelmúltban lebontott, korábban ezen a részen állt épület meghagyott, helyenként mintegy 30–40 cm vastagságú beton alapozása alatt jelentős mennyiségű építési törmelék terítettek el, alatta kevert sötétbarna humuszt, majd kevert sárgásbarna humuszos agyagréteget figyeltem meg, az altalaj szintje nagyjából 2,8 m mélységben jelentkezett.

A sávalapok kiásása közben régészeti jelenségeket nem tapasztaltam. Egyedül az É-i szélső K-i végénél figyeltem meg a természetes kevert humuszrétegben, az említett planírozási réteg alatt, attól viszonylag elkülönülten egy bizonytalanul értelmezhető ívelődő vörös átégett sávot. Ugyanitt a K-i oldalon egy pontosan szintén nem meghatározható, az altalaj szintjébe kb. 0,5 m-re lemélyülő, nagyobb kiterjedésű beásás részletét. Leletanyag egyik jelenségnél sem került elő.

Felszíni gyűjtés során az 1. ütemen csekély mennyiségű kora újkori/újkori kerámiatöredéket találtam, a terület további, később beépítésre kerülő részein azonban ennél jóval nagyobb számban fordultak elő hasonló korú darabok, de közöttük néhány valamivel korábbi, késő középkori–kora újkori töredék is előfordult.

POLGÁR PÉTER

**479. Sopron, Gazda utca 13.
(KÖH 71695)**

(Győr-Moson-Sopron megye) Kk

2009. május elején régészeti szakfelügyeletet láttam el a telken folyó házépítésnél. A terep lejtése miatt az

utcafront felé az alap mélysége elérte a 1,5 m-t, míg az udvar belseje felé 80 cm volt, az árkok szélessége 45 cm.

Az egyik alapárok a pince területére esett, ebben megfigyelhető egy beásás, ami a föléje eső utólagos faljavításhoz kapcsolódott. A felszínre eső többi alapárok rétegzettségére hasonló volt. Felül az egykori házzal megbolygatott kevert törmelékes réteg, alatta kétféle finom bolygatatlan homok. Ez alól csak egy kézzel ásott szakasz volt kivétel, ami a szomszédos 11. sz. ház fala mentén húzódott. Itt a kevert rétegből több, nem összetartozó középkori–késő középkori edénytöredéket lehetett gyűjteni. Lefelé haladva kókupac és egy beásás került elő. A beásás a vastag kevert réteg alatt jelentkezett, kb. 60 cm mélyen volt az alja és legnagyobb szélessége mintegy 80 cm volt. Betöltése sötétbarna, elvéve hamus, amiből egy darab kisméretű középkori kerámiatöredék és állatsont került elő. A fal menti alapárok egy másik szakaszában is megfigyeltünk egy kisméretű, hamus barna betöltésű beásást.

GABRIELI GABRIELLA

**480. Sopron, Orsolya tér 2–3. (Fegyvertár utca 1.)
(KÖH 47713)**

(Győr-Moson-Sopron megye) Rő, Á, Kk

A megelőző feltárás a soproni Szent Orsolya Római Katolikus Általános Iskola Gimnázium és Kollégium épülő tornaterme miatt vált szükségessé. Az építkezést védett régészeti területen (132 hrsz.), Sopron belvárosában tervezték, részben egy korábbi függőkert helyén, ami valójában a 11. századi ispáni vár sáncának, az ún. vörössáncnak egy fennmaradt részlete. A munkát 2009. március 9. és augusztus 1. között végeztük, melynek során kb. 280 m²-es területen 1500 m³ földet termeltünk ki, ez főleg a kb. 5 m magasan megmaradt sáncanyagból adódott. A soproni vörössáncot már többen, több helyen kutatták, de ekkora összefüggő és ilyen magasságú felületet még nem tártak fel. Ennek köszönhetően olyan jelenségeket is meg tudtunk figyelni, amilyeneket a korábbi kutatások során nem lehetett.

A sánc gerendavázis szerkezetéből csak a bárdolatlan fatörzsek hamus lenyomata maradt meg, legtöbb esetben kéreglenyomattal együtt. Megfigyeléseink alapján a szerkezetet szintenként emelték, az egyes kazetták nem mindig pontosan egymás fölött helyezkedtek el. Bizonyos, nem meghatározott magasságokonként agyagtapasztást alkalmaztak a kazetták belsejében, ami többrétegű és rézsús volt. Néhány helyen megfigyelhető volt, ahogy a tapasztás ráfed az egyes gerendákra. A meglehetősen szabálytalannak mutakozó kazettás szerkezet betöltéséhez a környezetben talált különböző anyagokat használták fel, így a sáncban előkerült leletanyag csaknem teljes mértékben római kori. Nemcsak földet, épületmaradványokat is felhasználtak a sánc építéséhez. Ennek köszönhetően tetemes mennyiségű bélyeges téglá került elő, elsősorban Antoninus Pius különböző típusú téglabélyegeivel, továbbá a legio X

Gemina és néhány magán téglavető bélyegével együtt, zömmel egy helyről, építőkövek közül. Ugyaninnen származik egy Minervának dedikált oltár is. További kőemlék egy épülethez tartozó maradvány, amibe keresztet faragtak, egyéb, a kereszténységre utaló leletet nem találtunk. Kb. 30 m² lefedésére elegendő nagyméretű, lapos gneisz kő került elő a Borostyánkő útnak a római D-i városkaput elhagyó szakaszából, ezeket szintén fölszedték és a sáncba építették.

A különböző anyagminőségek és a különböző égési hőmérsékletek miatt a sánc keménysége is változó volt. A nagyon átégett területeket csak gépi erővel tudtuk szétbontani, itt a gerendahelyek is jól megfigyelhetők voltak, nem rogytak össze, egyéb helyeken laza, szinte homokszerű volt a betöltés, ahol az elégett faanyagot csak vékony hamucsikok jelezték. A sánc legalját nem értük el.

A tornaterem sávalapjainak kisedése régészeti szakfelügyelet mellett zajlott, ennek során előkerült egy padlófűtési épületrészlet, ahol a nagyméretű, lapos kőlapokból kialakított padozatot kőből faragott oszlopok tartották. Megtaláltuk továbbá a római kori D-i városkapu K-i kaputornyának egy részletét is, ez a lelet az alapozás áttervezését tette szükségessé, hogy a későbbiekben még hozzá lehessen félni, egy esetleges teljes feltárás érdekében.

Az ásatási terület É-i szélén középkori eredetű barokk lakóház – a Fegyvertár utca 1. sz. ház udvari szárnya, amit a II. világháborúban lebombáztak – pincéje és falmaradványai kerültek elő, további falrészleteket a sávalapok kiásása során tudtunk dokumentálni. Az építési törmelékből, továbbá a telket Ny felől határoló fal elbontásából különböző korú faragott köveket gyűjtöttünk.

Munkatárs: Nemes András művészettörténész.

GABRIELI GABRIELLA

481. Sopron, Potzmann-dűlő (KÖH 56957)

(Győr–Moson–Sopron megye) B?, Rő

2009. szeptember 7-én terepbejárást végeztem sopron K-i határában, a Kosárház mellett, a 84. sz. út és a vasútpálya közötti területeken. Régészeti jelenségeket nem tapasztaltam, ugyanakkor az É-i, vasúti töltés melletti szántóban viszonylag jelentős mennyiségű kerámiatöredéket, állatcsontot gyűjtöttem. A Kosárház vonalától D felé, az út irányába haladva a leletanyag előfordulása megszűnt.

A kerámiatöredékek többsége őskori jellegű (késő bronzkor?), előfordul közöttük ugyanakkor a római korra keltezhető darab is. Az anyag jellege és a gyűjtés helye alapján a bejárt terület a Potzmann-dűlő néven nyilvánartott lelőhelyhez köthető. Így viszont valószínűsíthető az is, hogy a lelőhely a 84. sz. út Sporton elkerülő szakasza, ill. a körforgalom és a Kosárház közé eső ingatlanokra szintén kiterjed.

POLGÁR PÉTER

482. Sorkifalud, Füzesi-dűlő

(KÖH 62398)

(Vas megye) Ő

A Szombathely–Hévíz közötti 400 kV-os távvezeték Vas megyei szakaszának építését megelőzően régészeti feltárást végeztünk a 0137/4 hrsz. ingatlanon, 2009. március 2-án. A tervezett 41. sz. oszlophely építéséhez kapcsolódóan kb. 60 m²-t kutattunk.

A szakfelügyelet során végzett gépi humuszolás után az oszlophely két lábát érintően sötét elszíneződésekként jelenségek (árkok és gödör) jelentkeztek. A felület tisztítását követően sikerült tisztázni a jelenségek körvonalait. Betöltésük igen laza szerkezetű, szürke homokos talaj, amiből újkori tégladarabok kerültek elő. A humuszolt felszín tisztításakor előkerült szórvány, de történeti korú régészeti leletek: kevés jellegtelen őskori kerámiatöredék és egy apró sárgásbarna színű kovakő pattinték.

Munkatárs: Isztin Gyula régésztechnikus.

NAGY MARCELLA

483. Sóly, református templom

(KÖH 9147)

(Veszprém megye) Á

A sólyi református templom 2008–2009 folyamán végzett megelőző régészeti feltárása a padlófelújítási munkákhoz kapcsolódott. A román kori műemlék templom felújítása évek óta folyik. A templommal hozható összefüggésbe az 1009-re datált írott forrásban szereplő sólyi kápolna említése. A teljes felületű feltárás során a ma álló templomot megelőző és a felépítését követő objektumokat azonosítottunk. A templomot a leletanyag alapján a 13. századra datálhatjuk. A templomnál korábbi kőfalmaradványt és alapárkokat találtunk a templomhajó É-i felében, míg a templomhajó D-i felében és a szentélyben egy kőreteget és abba ástott kiskisgyémszírokat tártunk fel. A szórványos leletanyag egy része kora Árpád-kori.

A már álló templomba – egy kivételével a templomhajóba – ástott 14 sírt tártunk fel, közülük egy kettős felnőtt sír, a többi gyermek vagy fiatal korú.

Azonosítottuk az Iparművészeti Múzeumban őrzött, 1724-es festett fakarzat oszlopainak eddig ismeretlen helyét és egy azt megelőző újkori fakarzat támasz helyeit is.

Munkatársak: Kiss Róbert régésztechnikus (VMMI), János Judit, Bakonyi Regina régészhallgatók (ELTE), Csajka Ferenc.

RÁCZ MIKLÓS

484. Sümeg, vár

(KÖH 9212)

(Veszprém megye) Kk

A sümegi vár területén Kozák Károly régész végzett feltárást 1957 és 1963 között. Munkája során a vár jelentős részét feltárta, kivéve a K-i falszorost, az É-i várszakasz egyes részeit és a várudvar É-i és D-i felét. Kozák Károly

feltáró munkájával párhuzamosan megkezdődött a vár helyreállítása is.

2009-ben a meginduló újbóli helyreállítás és állagmegóvás indokoltta tette, hogy ahol a kiviteli munkák még feltáratlan területet érintenek, ott régészeti feltárás történjék. Ennek során végeztünk régészeti kutatást a vár K-i falszorosában, az É-i várfal udvar felőli előterében és a várudvar D-i felén.

Feltártuk azt a középkori farkasvermet, amely a belsővár előtt É-on húzódva a sziklafelszint annak teljes K-Ny-i szélességében vágja. Betöltésének felső részéből 15. századi leletanyag került elő.

A K-i falszorost két részre osztja a Csabi torony, amely másodlagosan épült a külső várfalhoz. A toronytól D felé magasabb a falszoros járósíntje, az egykori gyilokjárót tartó széles falsáv utólagos köpenyezés a korábbi várfal belső síkján. A szakasz középtáján elhelyezkedő kettős keresztfal a konyha egykori kéményének kürtőalapja. A szakaszt a várudvar felé határoló kovácműhely, ún. várnagyi ház és konyha épületei a Turco féle 16. századi rajzon a várfalig érnek, ám a kutatás során erre utaló nyom – falcsorbázat, falmaradvány, falkiszedési árok – nem került elő. A Csabi toronytól É felé eső szélesebb falszorosban a járósínt mélyebben feküdt, mint a szakaszt a várudvar felé határoló épület földszinti födémvonalában. Ezt a szintet többször emelték a 16–17. században. Feltártuk egy cölöpszerkezetű fonott fal maradványát is, amely párhuzamosan feküdt a K-i várfallal.

A vár É-i felében rábontottunk a középkori járósíntekre az ún. káptalan mögötti helyiségekben. Itt viszonylag magasán előkerült a legutolsó 17–18. századi járósínt.

KOPPÁNY ANDRÁS – MARKÓ ÁGNES SAROLTA

485. Szabadegyháza, Öreg-temető (KÖH 22344)

(Fejér megye) Á

2009 februárjában a 62. sz. főút tervezett burkolatmegerősítése miatt terepbejárást végeztünk az út két szakaszán (21+717–26+447; 35+446–40+471 km-szelvény). Szabadegyháza, Seregélyes és Székesfehérvár külterületén összesen kb. 10 km hosszúságban bejártuk a szakaszok mindkét oldalát. A nyomvonal legnagyobb részt régészetileg érdektelen területen, a vízfolyásoktól távol halad, összesen két helyen tudtunk lelőhelyet azonosítani, ezek közül egy érinti a nyomvonalat.

Az Öreg-temetőtől Ny-ra az úttól É-ra lévő terület volt csak kutatható, itt közepes intenzitású Árpád-kori telep nyomait találtuk. A lelőhely minden bizonnyal az út D-i oldalára is kiterjed. A bozótos, felhagyott temető középső részén látható a barokk kápolna romjának aljnövényzettel borított nyoma. Ennek a falából került elő a múlt század első felében két másodlagosan befallazott román kori kőfaragvány. A kápolna homlokfalában saktáblás és akantuszos díszű boltív részletét és ugyanitt egy dombormű, valószínűleg az Utolsó vacsora

háromalakos töredékét találták meg. A temető mellett azonosított lelőhely alapján arra következtetünk, hogy az említett kőfaragványokat nem távolabbról hozták ide, hanem a középkori Szolgaegyháza település templomából származnak. A korai megtelepedéssel összecseng a templom körül talált viszonylag nagyméretű Árpád-kori telep léte is.

Ezek alapján azt gondoljuk, hogy a főút által érintett lelőhely az Árpád-kori Szolgaegyháza település nyomait őrizi. A régi temetőben helyezkedhetett el a falu névadó temploma, ahol a 12. századi kőfaragványok is előkerültek, az azóta ugyancsak elpusztult barokk kápolnába építve. A templom pontos helyét azonban nem ismerjük. Elképzelhető az is, hogy pontosan a barokk kápolna helyén volt, az az alapfalak felhasználásával épülhetett. Erre utal, hogy a kápolna romjának felismerhető tájolása keletelt. Elképzelhető, hogy a kápolnától É-ra a temető területén volt.

Temetői-dűlő (KÖH 70509): Ettől a lelőhelytől ÉNy-ra, kb. 200 m-re egy kisebb Árpád-kori lelőhelyet azonosítottunk a dombhát felső részén. Elképzelhető, hogy összefügg a fent említett Öreg-temető lelőhellyel.

STIBRÁNYI MÁTÉ

486. Szalaszend határa

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U

A Miskolci Egyetem Őstörténeti és Régészeti Tanszéke és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság Herman Ottó Múzeuma 2009. március 9–12. között közös terepbejárást végzett a Hernád folyó jobb partját szegélyező dombvidék 2,5 km széles sávjában, a szlovák határtól számított 43 km hosszú szakaszon. A régészeti kutatás a Miskolci Egyetem történelem-régészet szakirányos hallgatóinak képzésében szereplő *Terepbejárás* című kurzushoz kapcsolódott. Célja elsősorban az volt, hogy megismertesse a hallgatókat a lelőhely-felderítés extenzív terepbejárási módszerével.

Terepmunkánk főképp őskőkori lelőhelyek felderítésére irányult azért, mert a Hernád szlovákiai szakaszán számos 20–30 ezer éves lelőhely található, viszont a magyarországi szakaszon a kutatás hiánya miatt elenyészőek az adataink. A korszakra való tekintettel, a felderítendő terület elsősorban a magaslatokat érintette.

A település közigazgatási területén regisztrált új, 174 m tszf. magasságú, ÉK-DNy irányú lelőhelyen 45 db leletet gyűjtöttünk (KÖH 75067).

LENGYEL GYÖRGY – SZOLYÁK PÉTER

487. Szalánta, Eszterág-pusztá

(KÖH 68559)

(Baranya megye) R

2009. október 16–27. között megelőző feltárást végeztünk a Horvát Transzit gázvezeték nyomvonalára eső, HT-103 jelű lelőhelyen, a 088/3–4 hrsz. ingatlanokon. A lehumusztolt 1172 m²-ből 913 m² volt régészeti objektumokkal fedett.

A lelőhely Szalánta településtől D-re, a Pécs és Harkány közötti 58. sz. főúttól K-re található, a régi tsz-épület mögött, a Németi-patak fölött egy kisebb domb fennsíkján. A feltárás során 46 régészeti objektum került elő, arányosan elszórva, csak a humuszolt terület középső részén, és Ny-i végének közelében volt egy-egy intenzívebb objektumcsoport. Túlnyomó többségük hulladék- vagy élelemtároló gödör, ezek szabályos kerek alakúak, némelyik méhkas alakú profillal. Az objektumok közül említésre méltó egy sekély árok, amely lefutása alapján akár egy épület alapárka is lehet. Valószínűbb azonban, hogy egy kerítés árka, mert a mellette fekvő cölöplyukak nem teljesen szabályosak, úgy tűnik, mint a támasztókarók helyei lennének. A leletanyag meglehetősen szegényes, annak ellenére, hogy az objektumokban viszonylag nagy mennyiségben volt edénytöredék. Néhány jellegzetesebb darab alapján a lelőhelyet a középső rézkori Balaton-Lasinja-kultúrához sorolhatjuk.

A leleteket a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat pécsi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága fogadja be.

Munkatársak: Ligner Jácint régész, Strasszer Viktória, Vadas Lívia, Fenyvesi Anita régésztechnikusok. A geodéziai felmérést a Meridián Kft. végezte.

KIS ATTILA

488. Szank, Kelő-ér III.
(KÖH 72671)

(Bács-Kiskun megye) Sza

A Horvát Tranzit gázszállító vezeték építése közbeni szakfelügyelet alkalmával Szank és Szentlászló települések között, egy dombháton azonosított lelőhely (HT-106. lh.) hossza mintegy 200 m, a feltárássra kijelölt terület szélessége 5 m volt. A 2009. december 9–14. között folytatott ásatás során a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai egy kisebb szarmata telep részletét találták meg.

Feltártunk egy kutat, 9 sekély árkot, 3 kisméretű gödröt és néhány cölöphelyet. Az objektumok többsége kevéssé mélyedt az altalajba, a mezőgazdasági művelés, az erózió és a humusztakaró eltávolítása során azok nagyrészt megsemmisültek. Több esetben csak a metsztfalban a szubhumusztól elkülönülő betöltésüket sikerült megfigyelni. A feltárt objektumokból kevés szarmata kerámia és állatcsont, a lelőhelyről szórványként viszonylag sok korongolt kerámiatöredék került elő.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a kecskeméti Katona József Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Kulcsár Zoltán, Kulcsár Zoltánné, Frank Tamás.

HARGITAI ANDRÁS

489. Szarvas, Damjanich utca 37.
(KÖH 72435)

(Békés megye) Sza, Á

2009. július 23-án a Tessedik Sámuel Múzeumba bejelentés érkezett, hogy építkezés közben kerámiát találtak. A helyszínre érkezve azt tapasztaltuk, hogy a lelőhelyen 40 cm mélyen a humuszt leszedték, az alapozáshoz használt gödröket kiásták. A talált leletek, szarmata és Árpád-kori edénytöredékek, eddig ismeretlen lelőhelyet jeleznek.

GULYÁS ANDRÁS

490. Szatymaz, Fehértó
(KÖH 72043)

(Csongrád megye) Ő, Kö

A 0321/13, 0323/1, 0323/24, 0323/27, 0323/38 hrsz. ingatlanokra tervezett célkitermelő helyek létesítése miatt szükségessé vált terepbejárást 2009. február 12-én és március 11-én végeztük. A teljes egészében mezőgazdaságilag hasznosított, szántott homokos talajú felszínen 1 régészeti lelőhelyet lokalizáltunk.

A Kisteleki-csatorna K-i partján, a csatornát kísérő dűlőút É-i oldalán, egy aprócska homokdombon őskori és középkori töredékeket gyűjtöttünk.

Munkatárs: Hrivnák Péter Pál régésztechnikus.

FEKETE CSANÁD

491. Szava, Murafő
(KÖH 69125)

(Baranya megye) Á

2009. október 21. és november 4. között megelőző feltárást végeztünk a Horvát Tranzit gázvezeték nyomvonala elő, HT-88 jelű lelőhelyen, a 062/8, 062/11, 036/4, 066 hrsz. ingatlanokon. A lehumuszolt 1116 m²-ből 689 m² volt régészeti fedett.

A lelőhely Csarnóta és Szava között félúton, földrajzilag a Murafő nevű dombgerincen és annak lankáin található. A lelőhelyet É-ről és K-ről a Bostai-árokotól D-re lévő kis cserjés-bozótos határolja. A feltárás során 32 objektumot bontottunk ki, melyekhez 67 stratigráfiai számot rendeltünk. Az altalaj vörös agyag, néhol sárgásbarna lösz, melyben szürke, szürkésbarna, sötétbarna betöltésűek voltak a régészeti jelenségek. A lelőhely a nyomvonalban az ÉK-i vége felé ritkább, míg a DNy felé a dombtetőn intenzívebbé vált. A feltárt 32 objektumból 24 Árpád-kori (18 gödör, 1 árok, 4 cölöplyuk, 1 tűzrakóhely(?), 8 ismeretlen korú (3 gödör, 1 árok, 4 cölöplyuk). A leletanyag korongolt, körbefutó, bekarcolt vonal- és hullámvonalakkal díszített fazéktöredékek, patics, vasszeg-, vaskés(?)-töredék, állatcsont, fenőkövek, agyagnehezék, üveggyöngy (feltehetően római, másodlagosan használt). A lelőhely ÉK-i és DNy-i irányban is folytatódik tovább, a nyomvonalon kívül.

A leletek a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat pécsi regionális irodájában történő elsődleges feldolgo-

zás után a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatóságára kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Drávavölgyi Péter, Lampért Kirill, Jevtuhov Boglárka, Kóra Mária ásatási technikusok. A geodéziai felmérést a Meridián Kft. végezte.

KIS ATTILA

492. Szárföld, tsz-tehenészet

(KÖH 46920)

(Győr-Moson-Sopron megye) Ró

2009. május 26-án leletmentést végeztem a tehenészeti telep területén, ahol halastavak és a hozzájuk kapcsolódó teletetők kialakításával kapcsolatos földmunkák zajlottak. Korábbi helyszíni szemléink alkalmával a D-i teletető környezetében, elsősorban annak DK-i sarkánál gyűjtöttünk viszonylag nagyobb mennyiségű leletanyagot (római kori kerámia- és téglatöredékeket). A terület erősen sóderes talajú, melynek vastagsága meghaladja az 1 m-t is, a talajvíz szintje feltűnően magas.

A leletmentés idején a teletető mélyítése és partoldalának kialakítása folyt. A DK-i oldalon két ovális formájú, ívelt aljú gödröt dokumentáltam, betöltésük kevert sötétbarna-feketés humusz volt. Az 1. sz. objektumból kerámia- és téglatöredékek, valamint állatcsont, a 2. sz. objektumból egy korsó összefüggő, de hiányos darabjai kerültek elő. A D-i falban jelenségeket nem észleltem, ezért feltételezhető, hogy a római kori település a teletetők és a tőlük K-re eső tó közötti földút alatt, ill. DK-i irányban húzódik.

POLGÁR PÉTER

493. Százhalombatta, Földvár

(MRT 7. k. 27/2 lh., KÖH 11473)

(Pest megye) B

2009. június 2. és július 31. között folytattuk az 1998-ban megkezdett, mintegy 6 m vastag rétegsorral rendelkező középső bronzkori tell telep feltárását a 20×20 m-es szelvényben, melynek jelenlegi átlagmélysége 2 m.

A 2009-es idény eredménye, hogy a már évek óta jelentkező településszerkezet továbbra is megmaradt, a terület felosztható az ún. főútcára és a lakóterre. A főútcának nevezett terület mintegy 6 m széles, és 20 m hosszú, a szelvény teljes Ny-i felét ÉNy-DK irányban kitölti. A szelvény DNy-i sarkában korábban elhelyezkedett ház alatt az utca általános feltöltése kiszélesedik. Itt, ill. ez alatt egy szerves, valószínűleg faszerkezetes, talán melléképület faszenes nyomát találtuk meg. Agyagnak, mint alapvető építőelemnek még nyoma sem volt a környezetében.

A szelvény közepén elhelyezkedő nagy ház (5110 sz.), rengeteg újabb apró részlettel gazdagította a Vátya-Koszider korú középső bronzkori házak belső életéről szóló ismereteinket. A leégett házban találtunk növényi rostokból sodort enyhén szenült kötélmaradványt. Különböző minőségű agyagból készített kisebb-nagyobb,

a padlóra tapasztott dobozokat, tárolókat tártunk fel. A ház É-i szobája keskeny, alig 2 m széles, a benne talált szenült borsó és az alatta talált növényi szakajtó maradványai élelmiszertároló funkciót sugallnak a ház ezen részében. Ettől D-re, közel a kis válaszfalhoz találtuk a kettős kemencét, melynek elülső nagyobb része, mintegy 1 m átmérőjű egy tűzterű kemence lehetett. Mögé nagyon sok szerves anyagot tartalmazó hordozható tűzhelyre emlékeztető alsó, felső palásttal és nyitott tetővel rendelkező tapasztott, talán szárítót találtunk. A nagy kemence alja vastag kerámiatöredékekkel, majd ez alatt kavicsréteggel volt megalapozva. Ettől D-re található agyagdoboz 43 astragallost tartalmazott. Ettől D-re, szinte a nagy szoba közepén kisebb nyílt tüzelőplatni volt egy négyszögletes agyag „asztallap”-szerű kiemelkedéshez tapasztva. Egyértelmű, hogy ez a két objektum összetartozik. A nagy szoba DK-i fala előtt a D-i oldalon két 25–30 cm széles, 15–20 cm vastag és legalább 3 m hosszú elszenesedett gerendát találtunk. Nem egyértelmű még, hogy tovább D-re a sárga padló az egy külső lesározás, két szélfogóval egy-egy oldalán, vagy a nagy ház harmadik szobája D felé. A mintegy 6 m széles ház a két szobával együtt 10 m hosszú, amennyiben a D-i rész is szoba, akkor több mint 14 m hosszú lenne. Ezt a kérdést csak a következő évben lehet eldönteni. A széles gerendákból vettünk fel egy 50×50×30 cm-es részletet.

A szelvény É-i széle mentén előtűnt a következő házrészlet (5187 sz.), mely az 5110. sz. ház É-i szomszédja, annak tájolásával és szélességével teljesen megegyezik. A két házat kis, kb. 1 m széles utca választja el egymástól. Ez a ház szinte teljesen leletanyag nélküli. A gödrökkel szabdaltnak egyértelműen két szobáját lehetett megkülönböztetni. A D-i szoba 2,5–3 m széles és a ház szélességével, azaz 5 m-rel megegyező a hossza. Az ehhez É-ről kapcsolódó helyiség méretét nem tudjuk, kifut a szelvényből. A kis utca és a főutca találkozásánál egy csontaprító, esetleg feldolgozó műhelyszerű leletkoncentrációt találtunk, benne egy ép agancskapával.

A szelvény K-i fala mentén a 4340. sz. ház korábbi rétegét bontottuk. Leletanyag szinte alig volt benne és a felette lévő fázisban szinte teljesen elpusztították ehhez a padlóhoz tartozó tűzhelyeket és objektumokat. A szelvény K-i fala mentén elkezdtünk kibontani egy többszörös gödörkomplexumot, melyről a végén kiderült, hogy legalább 6 különböző időben ásott gödör.

A szelvény ÉK-i sarkában megszűnt a ház ebben a rétegben és szürkés, általános feltöltést találtunk, sok apró lelettel.

A modenai egyetemmel kötött együttműködés keretében a PhD hallgatók két hetet töltöttek az ásatáson. Az archaeobotanikusok próbaképpen pollenmintákat vettek fel a szelvényben található objektumokból.

Konzulens: Szabó Miklós.

Munkatársak: Berzsényi Brigitta, Lakatos Gabriella (Matrica Múzeum); Szeverényi Vajk (MTA Régészeti Intézete); Claes Uhnér (Osloi egyetem), Claudio Sonaro régész, Chiara Montecchi és Rosella Rinaldi archaeo-

botanikus PhD hallgatók (Modenai egyetem); Harmath Mariann, Schneider Ágnes, Bodnár Csaba, Újvári Ferenc, Csényi Nagy Judit, Hargitai Csilla, Győrke Réka, Deák Rita, Talabér Ildikó, Szabó Anikó, Mali Péter, Lakatos Attila, Simkó Krisztián, Bálint Csaba, Tímár Boglárka, Oláh Dóra, Topuridó Alexandra egyetemi hallgatók. Továbbá 5 Cambridge-i, 8 Southampton-i, 8 Aarhus-i egyetemi hallgató, alap, ill. PhD képzések keretében. Az ásatást meglátogatta és több napon át velünk dolgozott: Marie-Louise Sørensen (Cambridge University, Anglia), Joanna Soafer (Southampton University, Anglia).

VICZE MAGDOLNA

494. Szebény, Szűri-oldal

(KÖH 68581)

(Baranya megye) B

2009. szeptember 28–29-én megelőző feltárást végeztünk a Horvát Tranzit gázvezeték nyomvonalára eső, HT-67 jelű régészeti lelőhelyen, a 039/14 hrsz. ingatlanon. A teljes kutatott terület 434 m², ebből a feltárt 194 m² volt.

A lelőhelyet Szebény határában, a Hosszú-rét nevű, lapályos-mocsaras-vízjárta területtől Ny-ra húzódó domboldalon lokalizálták a 2009. évi terepbejárásán.

A területen a humuszoslással a dombtető felől haladtunk K-i irányba. A régészeti jelenségek (3 árok, 2 gödör) szórtan jelentkeztek a sárga löszös felületen sötét, jól körülhatárolható foltok formájában, a 20–30 cm vastag humuszréteg alatt. Bár leletanyag csak a gödrökből került elő, feltételezhető, hogy mind a középső bronzkorhoz köthető.

A leletanyag a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat pécsi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatóságára kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Voicsek Vanda régész, Bósz Attila, Nagy Norbert technikusok. A geodéziai felmérést a Meridián Kft. végezte.

LIGNER JÁCINT

495. Szedres, Apáti-puszta

(KÖH 59877)

(Tolna megye) Ó, A

Az M6 autópálya építéséhez nyitott célkitermelőhelyen (020/88, 020/90, 020/92 hrsz.) 2009. február 27. és április 1. között régészeti szakfelügyeletet láttunk el. Ennek során világossá vált, hogy a 631. sz. út nyomvonalán megfigyelt és feltárt ős- és népvándorlás kori lelőhely az út két oldalán lévő bányaterületeket is érinti. A mintegy 5 hektárnyi területet érintő mentő feltárást során a dűnesorból kiemelkedő homokdombot gyűrűszerűen körülvevő hármás árokrendszert figyeltünk meg, melyen belül további árok és az É-i oldalon lévő bejárat közelében házak voltak. Az árok vonalvezetése

követte a domborzatot, s alaprajzuk is egyértelművé tette a lehatároló szerepet. Szerkezetükben, keresztmetszetükben megfigyelhető forma és méretek, valamint a használatukban alkalmazott következetesség egyértelművé tette, hogy az állatok viselkedésének mozgásának sajátosságaira alapozott földművekről van szó. Összességében egy olyan szállás képe rajzolódott ki, ahol az állatokat a hatalmas területet körbelelő árokrendszeren belül szabadon tarthatták, mert azok onnan az árok szerkezete miatt ki nem tudtak menni, s kihajtani is csak a kijárat két oldalán sorakozó földbe mélyített házak között lehetett őket. A külső gyűrűn belül több hasonló szerkezetű kisebb karámrendszer nyomát is megfigyeltük.

A szórványos bronzkori, kézzel készült kerámia-töredékek őskori település közelségére utaltak, míg a házakban és a gödrökben talált korongolt, hullámvonalköteggel díszített, szürkére égetett edénytöredékek alapján a szállás egyértelműen az avar korra keltezhető.

SZABÓ GÉZA

496. Szedres határa

(Tolna megye) Ó, B, LT, Kö

A Sió-Sárvíz völgyében 2009-ben végzett terepbejárásunk során Szedres D-i határánál több lelőhelyet is találtunk.

Cukor-hegyi-dűlő (KÖH 74761): A 63. sz. útról a Cukor-hegy felé vivő dűlőúttól 80 m-re D-re, az erősen tagolt szántóföldön egy mindössze 30×30 m-es területről kevés őskori kerámiát sikerült gyűjteni az erősen esővert felszínről.

Cukor-hegyi-legelő 1. (KÖH 74753): A Sárvíz K-i partján, a holtágak közül enyhén kiemelkedő, a Cukor-hegy Ny-i lábánál lévő dombon található szántásban, mintegy 100×50 m-es részen közepes sűrűségben fordultak elő őskori (bronzkori?) és kelta cserepek. A lelőhelytől alig 100 m-re Ny-ra légi fotó alapján Miklós Zsuzsa 1999-ben bronzkori telepet talált („Cukor-hegytől nyugatra”), valószínűleg a bronzkorban a két magaslat egy lelőhely volt, mivel – bár igen szórványosan, de – néhány őskori kerámia volt a köztük lévő területen is.

Cukor-hegyi-legelő 2. (KÖH 74755): Az előző lelőhelytől Ny-ra, a Sárvíz valamikori nagyobb kanyarja által közrefogott, laposabb dombon a szántásban nagyobb mennyiségű középső bronzkori kerámiát sikerült gyűjteni egy kb. 150×100 m-es területről.

Cukor-hegyi-legelő 3. (KÖH 74757): A fentebb említett laposabb domb É-i felén K-Ny-i, 200×80 m-es sávban középkori településre utaló nagyobb számú kerámiát gyűjtöttünk a sarjadó gabonában. A lelőhely középső részén kevés, de kis területre koncentrálódó tégladarabot lehetett megfigyelni. Mivel a dombhat ÉNy-i része feltöretlen legelő, joggal sejthető, hogy a lelőhely itt is folytatódik.

CZÖVEK ATTILA

497. Szeged–Algyő, 47. sz. úti csomópont (KÖH 71679)

(Csongrád megye) B, Ú, I

A lelőhely a 47. sz. úti csomópont K-i oldalán, a Favilla étteremtől É-ra kb. 300 m-re, egy kisebb magaslaton fekszik. A 2009. április 28-án az M43 gyorsforgalmi út építéséhez kapcsolódó szakfelügyelet alkalmával azonosított lelőhelyen (M43 II. lh.), az autópálya 10+700 km-szelvényénél, a nyomvonal felső, 40–50 cm vastag humuszrétegének eltávolítását követően több objektum feltja rajzolódott ki a leajtósáv területén. Április 30. és május 6. között a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai ásatást végeztek a leajtó- és a főnyomsáv területén, összesen 7011 m² felületet tárva fel.

A gépi nyelés során 64 objektum feltjárt dokumentáltuk a 40–70 cm vastag humuszréteg alatt jelentkező sárgásbarna, agyagos altalajon. A 77 stratigráfiai egység között 56 gödör, 10 cölöphely, 7 árok, 2 ház, egy kemence és egy feltehetően természetes jelenség volt, melyek közül 33 bronzkori, 40 újkori, 4 pedig leletanyaghiányában ismeretlen korú.

A bronzkori településhez tartozó, kerek és ovális gödrök a leajtó- és főnyomsáv területén, a 10+700 km-szelvénytől K-re kb. 70 m-re, ill. az említett km-szelvénnyel egy vonalban, attól É-ra, egymástól 2–8 m-re kerültek elő. A gödrök fala egyenesen szűkülő vagy egyenesen bővülő, aljuk egyenes, betöltésük általában nagyobb mennyiségű leletanyagot tartalmazott. Az SNR-16 gödör alján egy, az SNR-35 gödör alján pedig 2 teljes edényt bontottunk ki. Az edénytöredékek jelentős része finomkerámia, több esetben bütykökkel, bordákkal, lécekkel díszítve. Két gödörben hálónéhezékek is voltak; az SNR-33 nagyméretű, kerek gödör alján 17 darab hálónéhezéket találtunk. Az edénytöredékek mellett az állatsontok (pl. szarvasmarha) és a kagylóhéjak mennyisége is tekintélyes volt a lelőhelyen.

Két épület maradványát tártuk fel. Ezek közül az egyik betöltéséből leletanyag nem került elő. A közel 5 m² alapterületű, É-D-i tengelyű házban egy kerek cölöphelyet figyeltünk meg. A másik épület a lelőhely K-i szélén jelentkezett, É-i és D-i szélét egyaránt egy-egy korábban létesített gázvezeték árka vágta. A 35 m² alapterületű, egyenesen szűkülő falú, szögletes alakú építmény ÉNy-i sarkában egy 100 cm átmérőjű kemencét, a hozzá tartozó hamusgödört, ÉK-i részén két cölöplyukat és egy kerek gödört, ill. DK-i részén egy amorf alakú beásást dokumentáltunk.

Az újkori objektumok a teljes feltárással érintett felületen megtalálhatók voltak. A főnyomvonal K-i szélén egy közel 10 m átmérőjű természetes süppedéket figyeltünk meg, melynek felszínéről bronzkori edénytöredékeket gyűjtöttünk.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a szegedi Móra Ferenc Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Botyán Katinka, Császi Dávid, Molnár Zsolt technikusok.

GULYÁS GYÖNGYI

498. Szeged-Baktó, Kállai-tanya (KÖH 67423)

(Csongrád megye) B, Á, I

A lelőhely a Szeged–Békéscsaba vasútvonaltól Ny-ra helyezkedik el, ÉNy-i oldalról erdő, K felől az említett vasútvonal határolja, NyDNy-i széle az út nyomvonalán keresztülhaladó, ÉNy-DK-i irányú domb vonaláig húzódhat. 2009 márciusában az M43 gyorsforgalmi út építése során a felső 30–40 cm vastag humuszréteg eltávolítása alkalmával Árpád-kori kerámiatöredékek kerültek felszínre (M43 I. lh.). A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai a 2009. március 16–20. között végzett ásatás során 4088 m²-t tártak fel.

Az említett földút, ill. csatorna mindkét oldalán 52 objektum feltjárt dokumentáltuk a 40–50 cm vastag humuszréteg alatt jelentkező sárga, agyagos altalajon. A feltárt 58 stratigráfiai egység között 37 gödör, 20 árok és egy cölöphely volt, melyek közül 3 bronzkori, 25 Árpád-kori, 30 pedig leletanyaghiányában ismeretlen korú.

A bronzkori településhez tartozó, kerek és ovális gödrök közül kettő egymás mellett, a harmadik azoktól 50 m-rel távolabb, a feltárási terület DNy-i szélén jelentkezett. Ez utóbbi nagyméretű, ovális, kisebb beásásokkal tagolt bányagödörből 3 ép edény is előkerült.

A feltárt objektumok döntő hányadát az Árpád-kori településhez tartozó, keskeny vízelvezető és szögletes kerítőárkok, a kerek, méhkas alakú vagy ívelten szűkülő falú tároló-, ill. hulladék-gödörök alkották. A lelőhely ÉNy-i és Ny-i részén a település szélét jelző karámok sorakoztak. Ezek az ívelten szűkülő falú, ívelt aljú, több esetben 2–3 tagú árkok általában K-i oldalukon nyitottak voltak.

Az Árpád-kori település objektumainak betöltéséből korongolt, homokkal soványított fazék- és bogrács-töredékek, orsógomb, fenő- és őrlőkötőtöredékek, szilikátsalak és állatsontok kerültek elő. A terület DNy-i részén fekvő, nagyméretű kerítőárkok K-i kanyarulatában teljes szarvasmarha-koponyát bontottunk ki.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a szegedi Móra Ferenc Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Botyán Katinka, Császi Dávid, Molnár Zsolt technikusok.

GULYÁS GYÖNGYI

499. Szeged-Kiskundorozsma, Subasa-hegy (KÖH 42345)

(Csongrád megye) B, LT, Á, Kö

2009. április 6. és május 14. között a Szeged 110. sz. lelőhelyen (IV. sz. homokbánya) homokbányászt megelőző feltárást során közel 40 000 m²-en 270 objektum került elő. Ezek közül 13 biztosan a kora bronzkorra (Makó-kultúra) keltezhető. A bronzkori objektumok zömükben a domb Ny-i részén kerültek elő, rendkívül szétszórva. Négy objektum talán áldozóhelynek tekinthető: kerek, ill. téglalap alakú, viszonylag sekély gödrök, betöltésükben edénytöredék- és állatsontkupacokkal. Ezenkívül egy talán háznak meghatározható jelenség

(téglalap alakú, sekély gödör) és néhány tároló-, ill. hulladékgyűjtő került elő, az egyikben emberi váz részeit találtuk nem anatómiai sorrendben, egy másikban pedig nagyobb állat lábcsontjait *in situ*.

A feltárt objektumok döntő többsége a kelta időszakra keltezhető és a domb egész területén, igen szórótan helyezkedtek el. Ezek egy része ÉK–DNY-i tájolású, földbe mélyített ház, amelyek jellegzetessége, hogy számos belső, ill. külső gödröt foglaltak magukba. Rendszerint két cölöplyuk utalt a tetőszerkezetre a hosszanti tengelyben, de előfordult ennél több cölöplyuk is, ill. voltak esetek, amikor csak egy cölöplyukat tudtunk megfigyelni. A házak padlója sarazott, sokszor megújított. Tüzelőhely, kemence rendszerint nem került elő a házakban. Egy esetben egy külső sütőkemence maradványát figyeltük meg egy házhoz kapcsolódóan, egy másik esetben már a ház betöltődése után építettek ki két kemencét a ház gödrének szélén. A domb DNY-i részén, a mocsaras-vízjárta terület határán nagyméretű anyaggyűjtőhelyet bontottunk ki, amelyben – részbeni betöltődése után – boltíves sütőkemencét alakítottak ki. Ezenkívül 8 tároló-, ill. hulladékgyűjtő kapcsolható a kelta korhoz. Az objektumokból viszonylag gazdag kerámiaanyag került elő: szürke, korongolt, jól iszapolt és grafitos edénytöredékek, késő bronzkori jellegű kézzel formált kerámia, díszített orsógombok, továbbá vastárgyak (fibulák, kések, egy kb. 70 cm hosszú nyelű kanál) és üvegkarperec-töredékek (egy-egy objektumban üvegolvadék), gazdag archaeozoológiai anyag. A telep előzetes keltezését egy négyzetes lábú fibula és az üvegkarperec-töredékek teszik lehetővé, melyek alapján LT D–C.

A kelta telepobjektumok mellett, ugyancsak rendkívül szétszórtan, kelta temető objektumai is előkerültek. A pontos sírszám nehezen határozható meg, mert több sír rablott, ill. szegényes mellékletű volt. Ezenkívül egy egyelőre nehezen értelmezhető jelenséggel találtuk szembe magunkat: 14 esetben került elő olyan szabályos téglalap alakú, nagyrészt egy irányban tájolt, a többi jelenséggel azonos betöltésű gödör, amelyekben semmilyen lelet nem jelentkezett, ill. sok esetben egy vagy több teknősbékapáncél feküdt a betöltésben.

A biztosan kelta korinak meghatározható sírok száma 14, mindegyik inhumációnak tűnik. Egy esetben zárt körárok kerített két, a körárok mértani közepétől távol elhelyezett sírt. Egy másik esetben négyzetes, egyik oldalán teljesen nyitott árok kerített egy sírt. Egy harmadik esetben az előzőhöz hasonló négyzetes árok közepén nem találtunk sírt, csak egy paticslemezékkel megtöltött kerek gödröt. Ugyanezt az árkot vágta(?) egy, a fentiekben leírt, teknősbékapáncélt tartalmazó téglalap alakú gödör. A kevés rabolatlan sír tájolása ingadozó (az uralkodó irány ÉNy–DK), mellékletei szegényesek voltak: főként vastárgyak (fibulák, kések, egy-egy edény), egy esetben kőamulet. Három temetkezésben került elő lándzsa, ebből kettő olyan halott melléklete volt, akiket ellentétes tájolással helyeztek egymásra. A temető

talán nagyjából egyidős a teleppel, szuperpozíciót nem figyeltünk meg.

A domb tetején egy középkori, mintegy 15 m hosszú, 5 m széles alapárkos ház téglalap alakú árka került elő. A ház területét egy belső, a hosszanti oldalakra merőleges árok osztotta ketté nagyjából 1/3–2/3 arányban. Az árkon belül és kívül több cölöplyukat tártunk fel, de rendszerint nem tudtunk megfigyelni, és leletanyag hiányában az sem világos, hogy összefüggenek-e a középkori házzal, amelyet néhány jellegtelen, korongolt, csillámmal soványított edényoldal keltez. Ugyancsak a középkorra (Árpád-korra?) keltezhető egy a domb D-i lejtőjén előkerült külső sütőkemence és munkagödre, amelyeket a kemence hőszigetelő rétegében talált edényoldalak datálnak, valamint a domb legalján, egészen a vízjárta mocsaras részben feltárt keskeny, íves, kanyargós, vízvezető(?) árok. Ez utóbbiban késő középkori–kora újkori kerámiát találtunk.

A lelőhelyet a Szegedi Tudományegyetem Régészeti tanszéke és a Móra Ferenc Múzeum közösen tárta fel.

KULCSÁR VALÉRIA – FOGAS OTTÓ – SÁNTHA GÁBOR

500. Szeged-Öthalom, V. homokbánya (KÖH 20388)

(Csongrád megye) Pa, V, H, Kk

A homokbánya művelésre szánt területe eléri a 60 000 m²-t. Az M43 autópálya és a Szeged-Nyugati elkerülő út harmadik szakaszának építése során került fel az igény arra, hogy az innen kitermelhető homokot az útépítésekhez használják fel. A kitermelés előtt szükséges volt elvégezni a próba- és a megelőző régészeti feltárást. Az első két ütemre 2009 áprilisában és nyarán, míg a harmadikra a téli hónapokban került sor.

A lelőhely egy *felső paleolit* réteg miatt lett világhírű és országosan védett lelőhely. E réteg mélysége és helyzete világosan eldönthető, kiterjedése viszont ismeretlen volt. Egyes vélemények szerint a paleolit réteg a bánya K–Ny-i irányú gerincétől D-re, a lankás dombokon feltételezhető. A próbafeltárás során ezen a részen a régészeti objektumok feltárása után egy kb. 10×10 m-es területen rétegenként távolítottuk el a lösztakarót. Kb. 5 m mélységben egy barna színű, mintegy 35–40 cm vastag réteget értünk el, amelyet faszénminta keltezett. Jelenlegi ismereteink szerint ez egy mintegy 24 000 éves felső paleolit réteg, amely nem azonos a Banner János által az 1930-as években feltárt 16 000 éves emberi meglepedés nyomaival.

A próbafeltárás alapján már sejteni lehetett, hogy a kijelölt terület újkori beásásokkal erősen bolygatott, ami elsősorban az 1879-es árvízvet követő munkálatoknak, ill. a II. világháború utáni szovjet katonai jelenlétnek tulajdonítható. A nagymértékű újkori bolygatással kapcsolatos félelmeink a megelőző feltárás során igazolódtak is.

A feltárt 63 000 m²-nyi területen közel 350 régészeti objektumot dokumentáltunk.

A már említett felső paleolit rétegen kívül előkerült egy *kora vaskori*, úgynevezett preszkíta (Kr. e. 9–8. sz.) időszakból származó, padmalyos sírban fekvő csontváz. Mellékletként három bronzgombot és a homlok közepén – talán egykori fejpánt díszeként – bronzveretet figyeltünk meg. Ebből az időszakból az egykori település nyomait is megtaláltuk. Félig földbe mélyített házak, külső kemencék, hamusgödörök, kerítőárkok, tárolóvermek stb. alkották az egykori mindennapi élet emlékeit.

A *honfoglalás korából* nyolc NyÉNy–KDK tájolású sír került elő. A sírok 1-2-3-as csoportokban, egymástól 30–250 m távolságra helyezkedtek el. Mindegyik sírban történt ún. részleges lótemetkezés. Az elhunyt feltételezhető hátszlóvát leölték, megnyúzták, feltorozták és tulajdonosának „túlvilági útravalóul” a ló koponyáját és csonkolt végtagjait helyezték a sírba az elhunyt lábához. A hátszlóval sírba került a nyereg is, erre az egyik sírban lelt ezüst nyeregkápaveretek utalnak.

A nyolcból öt sírban 160–170 cm magas, ijával, tegezével (benne a nyílvevőkkel), lovával és annak szerszámaival eltemetett férfi nyugodott. A tegezeken és a nyílvevőkre a vas tegezmevítő szerelékek és a vas nyílhegyek, reflexijukra a markolat és az íjvéget merevítő csontlemezek utalnak. Megfigyelhetőek voltak öltözetüknek és mindennapi viseletüknek darabjai is (ezüst varkocsszorítók és gyűrűk, vascsat, tarsoly, ruhadíszítő lemezek). Az egyik sírban ún. veretes tarsolyt, míg egy másik férfisírban a halott szájához, ill. szeméhez helyezett, aranyból készült négyszögletes aranylemezeket tártunk fel. Ez utóbbi sírban találtunk még egy apró, vékony aranylemezről készült, rozettaszerű pitykével kivarrt övet, amely elhelyezkedése alapján (a jobb felkar mentén és a derék alatt) megoldva kerülhetett a sírba. A sír keltezését az egykori lószerszámra felvarrt ezüstpénzek segíthetik. Az öt férfi mellett egy nő és két gyermek sírja is napvilágra került a bánya területén, szintén részleges lótemetkezéssel.

A terület legkésőbbi lakott időszaka a *késő középkorra* keltezhető. Az objektumok (gödörök, vízelvezető és kerítőárkok) szórta jelentkeztek. Közülük kiemelkednek a nagy alapterületet átölelő kerítőárkok. A feltárt objektumok a terület jelenleg legmagasabb pontján, szórta fordultak elő. Elhelyezkedésük és a nagyméretű kerítőárkok magas száma alapján úgy gondoljuk, hogy a korszakban itt élők főként állattartással foglalkoztak. Feltehetően a késő középkorban ásták azokat a méhkas alakú, kisebb-nagyobb, egymás közelében feltárt vermeket is, amelyek falán, ill. alján égésnyomokat figyeltünk meg.

PALUCH TIBOR

501. Szeged-Szóreg, régi homokbánya (KÖH 48321)

(Csongrád megye) B, A

2009. szeptember 8–14. között megelőző régészeti feltárást végeztünk a homokbánya területén (Szeged 150. lh.), a rekultivációs munkálatok közben.

A lelőhely Szóreg belterületén helyezkedik, ahol Móra Ferenc az 1920-as évek végén egy késő avar temetőt tárt fel. A mostani megelőző feltárást során egy a késő bronzkori halomsíros népességhez köthető gödör, ill. öt késő avar sír látott napvilágot. Az öt sírből három a korszakra jellemző övgarnitúrával került elő; az egy női sírban több edényt és tütartót találtunk, míg egy sír melléklet nélküli volt.

PALUCH TIBOR

502. Szeged-Tápé, Ásványhát (KÖH 42404)

(Csongrád megye) B, Ú

Az Ásványhát nevű határrész a Pörös-ér és a Tápéi-főcsatorna találkozásától 250 m-re Ny-ra található, egy Ny–K-i irányú kiemelkedésen; a lelőhely (MOL-3.) ezen hát Ny-i végében fekszik. A Magyar–Román gázszállító vezeték építését megelőző terepbejárás közepesen intenzív szarmata kori felszíni nyomokat derített fel a lelőhelyen. A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai a megelőző régészeti feltárást 2009. március 16–18. között végezték el, a lelőhely É–D-i tengelyében, 281 m² felületen.

A nyelés során 10 telepobjektumot azonosítottunk. Az É-i, hosszabb szakaszon 8 kora bronzkori gödört, a D-i szakaszon egy újkori vízelvezető árkot és egy kút részletét tártuk fel. A terepbejárás alkalmával dokumentált szarmata telep jelenségei munkánk során nem kerültek felszínre, nyomait csupán a felszínen gyűjtött 2 darab, sűrű, jól iszapolt kerámiatöredék jelentette.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a szegedi Móra Ferenc Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Molnár Gyöngyi, Czegléczki Tibor, Csenkey-Sinkó András technikusok.

DEÁK ANDREA

503. Szeged-Tápé, Ásványhát II. (KÖH 60155)

(Csongrád megye) Sza, Kú

2009. március 11–17. között megelőző régészeti feltárást végeztünk a Szóreg-1. biztonsági gáztározóhoz kapcsolódó I. nyomvonal területén. Az ásatás célja a régészeti felügyelet során előkerült, korábban már feltárt nyomvonal módosítása miatt napvilágra került újabb objektumok megmentése volt. A nyomvonal nagyobbik részében az árkot már kiásták, így jobbára csak a gázárkok két falában metszetként megmaradt objektumokat tudtuk feltárni és dokumentálni.

A területen 2008 áprilisában megelőző feltárást végzett Pópity Dániel. Az általa megkezdett feltárást folytatva további 48 objektumot találtunk. Ezzel a feltárt stratigráfiai egységek száma 130, az objektumoké pedig 101. Közülük 34 kora újkorinak bizonyult.

A 14 szarmata jelenség közül 13 gödör volt, legtöbbjük agyaggyerő. A gödrök általános jellemzője a betöltés felső harmadának viszonylagos leletanyagbősége, és az alsó rétegek agyagos betöltése, amely leletben szegény. Sok gödörben a leletgazdag rész hamus, paticsos betöltésű, barnás humusz.

A gödrökön kívül 1 szarmata kori sírt is feltártunk. A néhány fokkal a D-É-i tengelytől eltérő sírgödör alján egy teljesen bolygatott váz maradványait találtuk meg. Mellékletei közül csak egy vaskés töredéke, és egy kisméretű bronzfibula maradt meg másodlagos helyzetben. A fibula alapján a sírt a 4. századra lehet keltezni.

Március 23–27. között folytatva a munkát további 22 objektumot találtunk. Ezzel a feltárt stratigráfiai egységek száma 152-re, az objektumoké 123-ra emelkedett. Ebből 17 szarmata kori jelenségnek, 5 pedig kora újkorinak bizonyult.

Az ásatás során előkerült legtöbb szarmata objektum agyaggyerő gödör volt, amelyek közül néhány méhkas alakú. Két gödör esetében a betöltés felső harmadában viszonylag sok leletanyag került elő, míg az alsó rétegek leleteiben szegény, agyagos betöltésűek voltak. A gödrökön kívül egyéb objektumot nem találtunk.

Az előkerült leletanyag döntő többségét a korongolt és kézzel formált edények töredékei adják. Több hombár és korsó töredéke mellett tálak és csészék töredékei is előkerültek. A kézzel formált edények közül fazekak, kisebb csuprok, bögrék maradványait figyeltük meg.

A szarmata leleteken kívül néhány kora újkori beásás nyomát is megfigyelhettük. Ezek többször szarmata kori objektumot is megbolygattak.

FOGAS OTTÓ

504. Szeged-Tápé, Malajdok-halom

(KÖH 56768)

(Csongrád megye) I

A Malajdok-halom a Tisza egykori öntésterületének egy É-D-i irányban elnyúló kisebb kiemelkedése. A lelőhelyen a Magyar-Román gázzsállító vezeték építéséhez kapcsolódó feltárást a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai 2009. május 19–26. között végezték el, melynek során egy 1×1 m-es sekély, négyszögletes gödör, valamint egy V-alakú, homogén betöltésű, kisméretű, leletanyag nélküli gödör került elő.

Munkatársak: Scheinring Endre, Király Dávid technikusok.

FŰKÖH DÁNIEL

505. Szeged-Tápé, Szent Mihály templom

(KÖH 62818)

(Csongrád megye) Kö

A 2009. december 7–11. között végzett építészeti helyreállítás és a középkori falfestmények restaurálása előtt elvégzett szondázó régészeti feltárás a szentély és a sekrestye építéstörténetének pontosításához kívánt

adatokkal szolgálni. A 13. századi szentély körül nyitott szondákban az egykori külső járószint meghatározására a későbbi bolygatások miatt nem volt mód. A szentély és a D-i oldalán álló torony alapozási elválása igazolta a feltételezést, hogy a két épületrész nem együtt épült. Ugyanakkor a boltozataik hasonlósága, és a belsőben mutatkozó visszabontott támpillér vagy fal alapozása arra utalt, hogy a szentély és az oldaltér kis időkülönbséggel létesült, és a mai torony a támpillérek magassága alapján eredetileg is toronynak épült. Az alapozási elválás oka feltehetően tervváltoztatás, amelyhez a belsőben a falkép restaurátorok által feltárt ablakkönyöklő magasztások is tartozhattak.

A toronyaljban feltehetően barokk kori járószint került elő a mai téglapadló alatt. A szentélytől ÉK-re talált falrészlet a 20. sz. eleji felmérésről ismert, 1938-ban elbontott barokk sekrestye külső sarka. Az 1938-ban épült új templomhajó mellett nyitott ellenőrző szondában É-D-i irányú téglafalat találtunk, amelynek jó minőségű meszes habarcsa eltér a templom többi részén használttól. A rétegviszonyok alapján elképzelhető, hogy korábbi Árpád-kori templom maradványaként értelmezhető. Ennek bizonyításához további kutatás szükséges.

A leletanyag kevés embercsont és újkori kerámia volt.

JANKOVICS NORBERT

506. Szeged, Szegedi Tudományegyetem

(KÖH 48433)

(Csongrád megye) Kö

A Szegedi Tudományegyetem rektori épületének (3762 hrsz.) rekonstrukciójához kapcsolódó szakfelügyelet során a pincerészben régészeti érintettséget azonosítottak a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai a „012-iroda”, a „015-raktár” és a „008-előtér” helyiségekben, ahol a feltárást 2009. december 14–18. között végeztük el, 20 stratigráfiai egységet elkülönítve.

Az első objektumfoltok a „012-iroda” és a „015-raktár” helyiségekben jelentkeztek a szürke, iszapos talajrétegben. Három nagyobb méretű cölöphelyet, 2 árok részletét és 2 gödröt bontottunk ki, 16–17. századi kerámiaanyaggal. A „008-előtérben” további 2 cölöphely és egy gödör került elő. A feltárást 2010-ben folytatjuk.

Munkatársak: Czegléczki Tibor, Szabados György, Szöllösi Géza technikusok.

DEÁK ANDREA

507. Szeged, vártemplom

(KÖH 37508)

(Csongrád megye) LT, Kö, Tő

Az 1999 óta – két év megszakítással – folyamatosan tartó feltárás során előkerült a 14. sz. elején már biztosan álló szegedi vártemplom D-i főfalának 22 m hosszú, valamint

É-i főfalának mintegy 18 m hosszú szakasza. 2005-ben befejeztük a templomhoz D-ről csatlakozó, valamikor a 15. sz. második harmadában hozzáépített oldalkápolna feltárását is egészen a Ny-i zárófalig.

2009-ben a tavalyi évben megkezdett, de teljesen fel nem tárt, a török korra tehető 6. szint kibontásával kezdtük meg a munkát. Ezután a 7., majd az egykori templompadló szintjét jelentő 8. szint kibontása következett. Itt már több, kései téglakeretes családi kriptá is előkerült. A D-i és az É-i főfalak mentén pedig folytatódott a korábbi években megfigyelt kőalapozású pillérsor, melynek révén az egyhajós templomot csarnoktemplommá építették át a 15. sz. második felében. A szint kibontása után a padló alá temetett családi kripták feltárása következett, melyekből idén közel újabb 200 váz került elő. A sírok alatt a korábban már megfigyelt, nagyméretű, „V” alakú kelta árok húzódott.

Ezzel a munkával párhuzamosan kibontottuk a templom Ny-i zárófalának egy részét is, és sikerült az egykori főbejáratot is megtalálnunk. Sajnos azonban, míg a D-i lábazatát a barokk korban eltávolították, az É-it viszont – és ezzel együtt a templom egész ÉK-i sarkát – nem sikerült kibontanunk, a területen keresztülhúzódó vezetékek miatt.

Az évek folyamán a templom körüli temetőből, valamint a templomon belüli családi kriptákból eddig 975 vázat sikerült kibontani. Ezek döntő többsége a 14. sz. elejétől a 16. sz. közepéig keltezhető.

FOGAS OTTÓ

508. Szeged, 15675/3 hrsz.

(KÖH 57799)

(Csongrád megye) B, Sza

2009. január 19. és február 6. között megelőző régészeti feltárást végeztünk az ingatlan területén. A feltárás célja az ingatlan közvetlen szomszédságában húzódó ismert népvándorlás kori temető kiterjedésének a megállapítása, az ingatlan területére átnyúló sírok feltárása volt. A kijelölt 2200 m²-en 18 sírt tártunk fel, melyek nagyjából három sorban helyezkedtek el. Ezek közül hármat négyzetes körárok vett körül. A sírok kettő kivételével mind rablottak voltak, így csak kevés mellékletet találtunk, azokat is jobbára másodlagos helyzetben. Három sírban találtunk edénymellékletet, egyben nagyszámú koporsószeget, mely a sírgödör fala mentén végig megfigyelhető volt, egyben pedig közel 200 gyöngy került elő. A temető nagyjából a terület K-i felén egy kisebb, kb. 1 m-es kiemelkedésen helyezkedett el és egyértelműen a szarmata korhoz köthető, azon belül is a Kr. e. 3–4. századra tehető. A terület Ny-i felében több objektumot is feltártunk ebből a korszakból, melyek a leletanyag alapján vagy korábbiak, vagy egykorúak a temetővel.

A szarmata gödrök és a néhány újkori beásás mellett a terület K-i felén, a sírok között két biztosan a bronzkorhoz köthető gödröt is feltártunk. Az itt található objektumok sajnos leletanyag nélküliek voltak, így nehezen

dönthető el, hogy ezek is a bronzkori telep részei, vagy még a temető használata előtt a közelben lévő szarmata település nyúlhatott el ideig.

A sírok egy részét a korabeli rabláson kívül egy hőtávvezeték is bolygatta, mely a terület É-i felén, K–Ny irányban keresztülhúzódott.

FOGAS OTTÓ

509. Szeged határa

(Csongrád megye) Ő, Á

Az 55. sz. főút burkolat-megerősítése nyomvonalán örökségvédelmi hatástanulmány készítése kapcsán végeztünk terepbejárást 2009. október 5. és november 4. között. A szegedi határtól Ny felé haladva a mórahalmi határig terjedő külterületi szakaszon, az út mindkét oldalát 50–50 m szélességben vizsgáltuk. A bejárás időpontjában a külterületi szakasz meghatározó részét (kb. 35%-át) erdő, rét, legelő, gaz borította, kisebb részét (kb. 15%-án) lábon álló kultúr- ill. haszonnövények. A külterületi rész kb. 1/5-ét beépített vagy elkerített területek miatt nem lehetett terepbejárással vizsgálni. Összességében a külterületi szakasznak kb. 30–35%-a bizonyult terepbejárásra alkalmasnak.

A munka során egy ismert lelőhelyet (KÖH 38112) jártunk be és egy régészeti érdekű területet azonosítottunk, amelynek szórvány leletanyaga őskori (bronzkor?) és Árpád-kori volt.

Munkatársak: Bácsmegi Gábor régész, Paja László antropológus, Sultis László, Alács Attila, Pál Róbert, Takács Gábor régésztechnikusok, Csenkey-Sinkó András restaurátor.

PARDITKA GYÖRGYI

510. Szekszárd, Bataaszéki utca

(KÖH 32194)

(Tolna megye) Ő

A környéken számos régi adat utal újkőkori, rézkori és bronzkori lelőhelyekre. Az új üzemcsarnok építések 2009. január 21. és február 17. között végzett szakfelügyelet során a Duna egykori árterére lejtő domboldalon (0332/3 hrsz.) egy esetben figyeltünk meg – betöltése alapján – őskori beásást, mely állatcsontokat és kézzel készített, jellegtelen, egészen apró kerámiadarabokat tartalmazott.

SZABÓ GÉZA

511. Szekszárd, Bezerédj utca 2.

(KÖH 71031)

(Tolna megye) Ő

2009. augusztus 18-án a Wosinsky Mór Megyei Múzeum próbakutatást végzett a 6008/18 hrsz. telken. A telek hossz tengelyével párhuzamosan húzott 3 É–D irányú kutatóárokka vizsgáltuk meg a területet, melyekben a humusz gépi eltávolítása és a kézi nyésés után 13 ré-

gészeti korú objektum és egy feltételezhetően modern (közmű?)árok kerületét.

Az ingatlan É-i harmadában bizonytalan korú gödrök és ÉK-DNy, ill. K-Ny irányú árok mellett 2 őskori(?) sír(?) került elő. A D-i harmadban 2 nagyobb méretű őskori(?) gödör mellett egy ismeretlen korú, kisebb átmérőjű körárkot találtunk.

CZÖVEK ATTILA

**512. Szekszárd, Bogyzslói út
(KÖH 23365)**

(Tolna megye) LT, A

Az Ipari Parkhoz Ny-i szélén vezető új 20 Kv-os vezetékárok földmunkái mellett 2009. március 2–13. között végzett régészeti szakfelügyelet során a szakirodalomból jól ismert Bogyzslói úti temetőhöz tartozó két újabb avar kori sír feltárását figyeltük meg. Ez jelezi, hogy a temető a korábbi felfogással szemben nem tekinthető teljes egészében feltártnak, a K-i oldalán még várható sírok előkerülése. Ezen a területen kelta teleptelepre utaló szórványos edénytöredékeket is megfigyeltük, s a volt laktanya területén az avar település is folytatódik.

SZABÓ GÉZA

**513. Szekszárd, Bogyzslói út 8.
(KÖH 23365)**

(Tolna megye) B, LT, N, A

Az Ipari Park területén 2009. augusztus–szeptemberben végeztünk megelőző feltárást, melynek során több különálló felületen kerültek elő régészeti jelenségek.

Az Ipari Park K-i felén, az Austrotherm gyáregységének szomszédságában közművesítés és útépités előtt mintegy 1800 m²-en a nagymértékű modern bolygatás – a terület korábbi katonai funkciójából következő lövészárkok, lövészteknők, szeméttárolók, közműárkok – ellenére jelentős teleprészletet sikerült feltárnunk. A 9 gödörház közül 1 kelta kori, míg a többi a két előgödörös sütőkemencével és több árokszakasszal, ill. néhány egyéb gödörrel együtt avar kori.

Az iparterület É-i felén, a Murexin üzemépületének területén a valamikori honvédségi lőtér mélyen betonozott objektumai jórészt elpusztították a régészeti jelenségeket. Ennek ellenére itt is sikerült 3 É-D és ÉNy-DK irányú, sekélyebb, bizonytalan korú árok rövidebb szakaszát, valamint 3 kisebb, ovális alaprajzú avar kori gödröt feltárni.

Az Ipari Park Ny-i szélén, az ún. inkubátorház épületeinek területén mintegy 800 m²-en 25 a középső bronzkori mészbetétes edények népe kultúrához tartozó, szántás által bolygatott, edénymellékletet tartalmazó hamvasztásos siron túl 2, nagy valószínűséggel (korai) avar árok hosszabb szakaszát, valamint a szélesebb árokba utólag beásott Ny-K tájolású gyermeksírt tártunk fel.

A kutatott terület ÉNy-i traktusában, az előző feltárás közelében, a tervezett nagyüzemi kifőzde helyén 1300 m²-en egy laza szerkezetű, középső bronzkori, szintén a mészbetétes edények népe kultúrájához tartozó hamvasztásos temető 8, 20–30 edénymellékletes sírját; egy nagyobb méretű, hun kori, félig földbe mélyített, 6 cölöplyukkal ellátott házat, valamint egy avar kori ÉNy-DK tájolású rablott sírt és hasonló korú árkot találtunk.

Munkatársak: Kovacsóczy Bernadett, Künsztler Tamás, Orha Zoltán, Ürmös M. Attila, Ürmös Melinda.

CZÖVEK ATTILA

**514. Szekszárd, Fazekas-völgy
(KÖH 74609)**

(Tolna megye) Kö

2009 őszén a Szekszárdtól Ny-ra lévő Sötétvölgyi erdőben, az erdő ÉNy-DK-i irányú, keskenyebb tisztásának (Fazekas-völgy) K-i végében épített pihenő- és tűzrakóhely közelében futó erdészeti út porosabb nyomvonalában nagyobb mennyiségű középkori kerámiatöredéket gyűjtöttem. A tisztás közelebbi felének, ill. a környékbeli, sűrűbb aljnövényzettel és avarral takart erdőrésznél az átvizsgálása során további leleteket nem találtam, így a lelőhely pontos mérete nem ismert. A leletek alapján ezen a területen egy középkori települést kell feltételeznünk.

CZÖVEK ATTILA

515. Szekszárd, Hidaspetre

(Tolna megye) B, LT, A, Kö

A Völgysegi-patak környékének régészeti topográfiai munkálataihoz kapcsolódó terepbejárás során Szekszárd É-i határrészében két lelőhelyet találtunk.

Hidaspetre 1. (KÖH 74767): A csatornázott patak nagyobb ívében, az É-i parton, a torkolattól mintegy 2 km-re található két nagyobb magaslat. A 65. sz. úthoz közeli keletebbi dombon sarjadó búzában, ill. esőverte szántásban nagyobb mennyiségű kerámiát sikerült gyűjteni. A kb. 100×80 m nagyságú lelőhely egész területén szórványos bronzkori, Ny-i és K-i szélein jelentősebb számú jellegzetesen Árpád-kori, szintén a teljes felületen 15–16. századi edénytöredékek kerültek elő. A leletek alapján azt valószínűsíthetjük, hogy az Árpád-korban, ill. a középkorban a forrásokból ismert Hidas nevű falu volt itt.

Hidaspetre 2. (KÖH 74769): A nyugatabbi, mededekebb dombháton – főleg annak patakhoz közeli oldalán – esőverte szántásban egy kb. 100×50 m-es területről gyűjtött igen jelentős számú kerámiatöredék alapján egy intenzívebb bronzkori és kelta telepet kell feltételeznünk. A lelőhely Ny-i, de főleg a K-i szélein nagy mennyiségű állatcsont, elsősorban végtagsont volt a felszínen.

CZÖVEK ATTILA

516. Szeleste, Kertvégi szántók
(KÖH 63892)

(Vas megye) U

2008. november 11–19., ill. 2009. március 23. és április 20. között elvégeztük a 86. sz. főút nyomvonalára (97+510–97+860 km-szelvény) eső régészeti lelőhelyen a megelőző feltárást. A feltárt terület 6098 m² volt.

A Gyöngyös-sík kistáj K-i részén elhelyezkedő lelőhely egy Szelestéből K-i irányba kivezető dűlőút mentén helyezkedik el, az úttal és egy azzal párhuzamos vízvezető árokkal É-i és D-i részekre osztottan. A feltárást megelőző terepbejárás alapján írt hatástanulmány (Reményi László, Takács Károly, 2007) a területet közepesen intenzív őskori és középkori-kora újkori lelőhelyként írta le.

A lelőhely összes objektuma az É-i területrészen jelentkezett, ahol a bolygatott humuszréteg átlag 60 cm vastagságú volt. 2008-ban a terület K-i felén haladva kezdtük meg a humuszolást. Az É-i szelvényrészben is zömmel a szürke/sárga kevert, öntés jellegű talaj képezte az altalajt, ill. a szelvényrész D-i részében a szántott, sötétbarna humuszréteg alatt fekete szubhumusz jellegű réteg volt, amely É felé erősen vékonyodott.

2009-ben az előző évben megnyitott felszín Ny-i oldala mentén folytattuk a kutatást, ill. a területrész Ny-i oldala mentén nyitottunk egy 2,3 m széles, 68,9 m hosszú szondát.

A 2008. évi munkálatok során 10, a 2009-ben feltárt részekben pedig még 21 stratigráfiai számot osztottunk ki. Az összesen 31 jelenséghez 14 objektumszámot rendeltünk. A jelenségek cölöphelyek és kisebb gödrök voltak, ill. egy kemence a hamusgödrrével. Régészeti leletanyag a DVK házi- és díszkerámiája, valamint kevés kagyló, csiga.

A leletek a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat szombathelyi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Bótsch Enikő, Binder Hajnalka és Csuti Tamás. A geodéziai felmérést a Geomontan Kft. végezte.

NYERGES ÉVA ÁGNES

517. Senta, Balátavár (Kaszaövár)
(KÖH 69795)

(Somogy megye) Kő

2009. június 2-án egy somogyzobi lakos adatszolgáltatással Somogyzob környékén található régészeti lelőhelyeket jártunk be. Kaszótól ÉNy-ra kb. 1 km-re, a Kaszóról Senta felé vezető út D-i oldalán, az erdőben kisebb, ovális földvár található, a sánc az É-i részen jól megfigyelhető, ÉNy-i sarkát földkitermeléssel megbolygatták, D-i részén nem követhető, kérdéses, hogy a várat D-ről körbevevő láp esetleg természetes védelmet

adott, ezért itt eredetileg sem volt erősítés. A vár és az út között nagyjából ÉNy–DK-i irányú sánc látható, É-i végét esetleg az út építésekor elvitték. A várból és sánccról régészeti leletet nem lehetett gyűjteni. A vár feltehetően azonos a Somogyzob-Vár néven említett, korábban nem lokalizált erődítéssel.

Munkatárs: Nyári Zsolt.

NÉMETH PÉTER GERGELY

518. Szentkirály, Polyák-tanya
(KÖH 27977)

(Bács-Kiskun megye) Sza

2009. március 3-án helyszíni szemlét tartottunk a 0276613 hrsz. ingatlanon tervezett lakóépület bővítéséhez kapcsolódóan. A területet bejárva azt tapasztaltuk, hogy a szarmata kori kerámiatöredékek a tanyához vezető út mindkét oldalán előfordultak. Megállapítottuk, hogy a beruházási terület érintheti a nyilvántartott lelőhelyet, ezért a kivitelezést folyamatos régészeti felügyelet mellett lehet végezni.

Munkatársak: Somogyvári Ágnes, Mészáros Mónika régészek, Vida Ágnes adattáros.

V. SZÉKELY GYÖRGY

519. Szentkirály határa

(Bács-Kiskun megye) Ó, R, Sza, A, Á, Kk, Kú

2009. október 19. és november 20. között az M44 gyorsforgalmi autópályán Kecskemét–Tiszakiürt nyomvonalszakaszán örökségvédelmi hatástanulmány készítéséhez kapcsolódóan végeztünk terepbejárásokat. A tervezett autópálynak jelenleg két lehetséges nyomvonalváltozata van. Az É-i 31,1 km, a D-i 37,3 km hosszú. A tervezett tengely, valamint a fel- és lehajtók mindkét oldalát 100–100 m szélességben vizsgáltuk. A nyomvonalszakasz teljes egészében külterületen, új nyomvonalon húzódik és többségében mezőgazdasági területeket érint, mindössze 45–50%-a bizonyult hatékony terepbejárásra alkalmasnak.

Szentkirály közigazgatási területén 11 új lelőhelyet azonosítottunk: *Pekár-tanya*; *Szék-dűlő (Gál-tanya)*; *Szék-dűlő (U. Kovács-tanya)*; *Bajáki-tanya*; *Nagy-tanyától DNy-ra*; *Balla-csatornától DNy-ra*; *Kormos-tanya*; *P. Kiss J.-tanyától DNy-ra*; *Balla-csatorna*; *Patikárus-erdőtől D-re II.*; *Deák-tanya (KÖH 72851, 72853, 72855, 72857, 72859, 72861, 72863, 72865, 72867, 72869, 72871)*. Az őskori, rézkori, szarmata, avar, Árpád-kori, középkori, kora újkori leletanyag felszíni telepnyomra utalt, egy lelőhely esetében templom és temető meglétével is számolni kell.

Munkatársak: Kékegyi Dorottya, Sultis László, Frank Tamás, Ollai Tibor, Alács Attila, Pál Róbert, Takács Gábor, Bárdos Nándor régésztechnikusok, Paja László antropológus.

PARDITKA GYÖRGYI

520. Szentkirályszabadja, Szobahely
(KÖH 9316)

(Veszprém megye) I

2009. november 27–28-án műszeres lelőhely-felderítést végeztünk a római kori villa felmérésére a Budapesti Corvinus Egyetem tájrendező és kertépítő szakos hallgatóinak részvételével. Kilenc darab 10×10 m nagyságú négyzetet jelöltünk ki, azonban a kedvezőtlenre való időjárás miatt csak hét négyzetben kaptunk használható eredményeket, és a szakadó eső miatt nem tudtunk tovább dolgozni.

A mérési eredményen azonosítható egy árok vonala, ill. a korábbi művelés (és az 1990. évi erdőtelepítés) során elszántott törmelékek nagy mennyisége. Az elszíneződés alapján akár egy épületet is feltételezhetünk itt, amelynek tájolása (ÉNy–DK-i tengely) nagyjából megegyezik a földúton észlelt három köves sáv tengelyével, amelyet az eredetileg tervezett 12. négyzetnél felmértünk volna. Semmiképpen sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a terület egykor szántó művelés alatt állt. A kedvező anomáliák miatt azonban mindenképpen számolhatunk ezen, ill. a környező területen egy épület jelenlétével, amelyet további geofizikai felmérések és a légi felvétel majd igazolhatnak.

CSIRKE ORSOLYA

521. Szécsény, Kossuth Lajos utca–Sas utca sarka
(KÖH 72197)

(Nógrád megye) Kú

A Kubinyi Ferenc Múzeum 2009. április 14. és július 31. között feltárást végzett a telken tervezett áruházipítést megelőzően. Első ütemben az áruház területén április 14. és május 25. között kutattunk. Szakfelügyeletet az építkezés további ütemében, május 26. és június 5. között tartottunk. Június 6. és 11. közt támfal építések leletmentést végeztünk. A második ütemre a parkoló területén július 20–31. között került sor. Azzal párhuzamosan egy újabb támfal alapozási árkában is leletmentést végeztünk.

Összesen 525 m²-t tártunk fel: 120 sír, 3 cölöplyuk, 3 gödör és 2 árok került napvilágra. A megelőző feltárás nem teljes felületű volt, csak az alapozási árkok, támfalak és pillérek által megbolygatott területekre szorítkozott. A sírok beásásának jelentkezési szintje átlagosan 80 cm, míg maguknak a temetkezéseknek a mélysége 170 cm volt.

A feltárás során több információt gyűjtöttünk Szécsény kora újkori temetőjének elhelyezkedéséről, kiterjedéséről, stratigráfiájáról, használatának idejéről, a kora újkori temetkezési és viseleti szokásokról.

A temető használatának idejét a 18. századra datálhatjuk. A sírok elhelyezkedése, sűrűsége alapján a temető minden irányban jóval túlnyúlik a beépítésre váró ingatlan határain. Északi irányban a temetőhöz tartozott a Kossuth Lajos és Rákóczi Ferenc út sarka és a Liphay Béla Szakközépiskola területe, K felé a Felszabadulás utca, Ny felé a Kossuth Lajos utca vonala, D felé pedig a Magyar utcai szalagházak sora.

A sírok É–D-i irányú sorokat alkothattak. A parkoló területén 7 sorban tudtunk sírokat elkülöníteni. Ezen a részen kizárólag csecsemőket temettek el. A sírok tájolása Ny–K-i és ÉÉNy–DDK-i volt. Az agyagos talajban az esetek többségében a vázrészek teljesen felszívódtak, csak a koporsószőkeket tudtuk megfigyelni. A magas gyermekhalandóság következtében a feltárt sírok fele gyermektemetkezés volt. Egy esetben egy csecsemőt felnőttre temettek rá. Néhány esetben azonos tájolásban, de kissé eltolva temetkeztek rá korábbi sírra. Az esetek többségében viszont későbbi temetkezésekkel bolygattak meg sírokat. Ilyenkor a tájolások eltérőek voltak: ÉÉNy–DDK, Ny–K, DDNy–ÉÉK. A temetési rítus alapján a város katolikus felekezete használta a temetőt. Emiatt mellékletekben szegényesek a sírok. Ennek ellenére sikerült néhány figyelemre méltó leletet találnunk. A leletek főleg kegyérmek, rózsafüzér gyöngyei, egy féldrágakövekkel díszített aranyozott pártá töredéke, féldrágakő berakásos aranyozott süvegdísz. Ruházatra utaló nyomok: egy vagy több sorban bronz- és csontgombok, csizma sarokvasalása, aranyozott szállal átszőtt textilszalagok. Több esetben az elhunyt koponyájánál posztómaradványokat találtunk, melyek sapka vagy párna jelenlétére utalhatnak. Egy esetben bronzolvasóhoz tapadva virágszirmok is megmaradtak.

Az ásás során előkerült még két É–D-i irányú árok. A szélesebb ároktól K-re is látszott sírfolt, de statikai okok miatt nem tudtunk rábontani. A sírokat az árok vágta. Amennyiben temetőárokról van szó, nem kizárt, hogy a temető méretét csökkentették, ami indokolná a rátemetkezéseket. A 3 cölöplyuk nem tartalmazott leletet. A 3 hulladékgyűjtő közül csak a legnagyobb méretű szolgáltatott késő középkori, kora újkori mázas kerámiaanyagot, valamint állatcsontokat.

Munkatársak: Soós Virág, Bercsényi Kinga, Deák Rita, Györke Réka, Király Attila, Benyó Gergely, Gregor István.

ZANDLER KRISZTIÁN

522. Szécsény, Rákóczi út 113–115.

(KÖH 72485)

(Nógrád megye) Á, Kk, Kú

2009. szeptember 22. és november 4. között próba- és megelőző feltárást végeztünk Szécsényben, az Egészségügyi Központ telkén. A bővíteni kívánt épület mögött a gázvezeték új nyomvonalában, ill. az új, építendő épületrész helyén kutattunk. A nyomvonalban 2 m széles és 12 m hosszú árokban dolgoztunk, melyben 8 közmű roncsolta a lelőhelyet. Egyetlen régészeti jelenséget figyeltünk meg, egy egyenes oldalú és aljú gödröt, melyből csekély Árpád-kori kerámia került elő.

Az új épület helyén nagyobb területet nyitottunk. Részben a korábban elbontott épületek alapozása és egy csatlakozó pince, valamint a szelvény K-i felében, az épület K-i pillérsorainak nyomvonalában két É–D-i irányú közmű bolygatta a lelőhelyet, ezért itt régészeti

kutatást végezni nem tudtunk. A bolygatottság ellenére összesen 43 objektumot tártunk fel. Az Árpád-kori objektumok között kell megemlítenünk több tárolóvermet, melyekből szép számmal gyűjtöttünk kerámiát, többek között fenékbélyeggel ellátott edénytöredékeket. Szintén az Árpád-korba sorolható egy külső kemence, a hozzá kapcsolódó munkagödörrel.

A késő középkori-kora újkori jelenségek között kiemelkedő két földbe mélyített épület. Az egyik egy megközelítően É-D-i tengelyű, ívelt falú pince, D-i vége folyosószerű folytatásban, ívesen végződött. Betöltésében vastag, 30–40 cm-es agygrétegek váltakoztak vékony barna humuszos agygrétegekkel, a pincének ez a része eredetileg egészen földbe vájt lehetett. Északi részében lépcsőszerűen kialakított lejáratot dokumentáltunk, mely egy Árpád-kori vermet vágott. Az objektum fala mentén szabályos távolságokban jelentkeztek cölöplyukak, ill. a gádorszerű lejárát oszlopainak nyomai. Az objektum betöltéséből késő középkori, a felső rétegekből 16–17. századi és a bolygatás miatt jelenkori leletanyagot gyűjtöttünk.

A másik nagyobb késő középkori objektum felső körvonalában kerek, teljes mélységében (250 cm) szögletes, a sarkokban négy oldalfalba vájt oszlop nyomával. Az objektum lépcsőzetes lejárata K felé néz, itt a közművek miatt a teljes lejáratot nem tudtuk dokumentálni. Az objektum betöltésében két, jól elkülöníthető átégett réteget figyeltünk meg, a felsőből egy Zsigmond-kori bronzszeton került elő. Az objektumból nagy mennyiségű állatcsontot és kerámialeletet gyűjtöttünk.

A leletanyag a szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeumba került.

Munkatársak: Soós Virág és Zandler Krisztián régészek.

GUBA SZILVIA

523. Szigetszentmiklós, Dunára-dűlő (KÖH 43138)

(Pest megye) Ó, B, Á, Kk

2009 májusától októberéig az M0 autóút D-i nyomvonalán, Halásztelek és Szigetszentmiklós határában végeztünk megelőző régészeti feltárást az M0 PM-10 jelű lelőhelyen.

A terület két részre osztható. Az É-i, Dunához közelebb eső területen részben őskori tárológödrök és késő középkori beásások, ill. árkok kerültek elő, melyeket mezőgazdasági munkák bolygattak meg. Az É-i terület D-i felében inkább középkori objektumokat találtunk. A két Árpád-kori földbe mélyített ház alja tapasztott volt, kemencéjében kváderkövek és a malomkő töredékei kerültek elő. A házból nagyobb mennyiségű csigavonaldíszes kerámia is napvilágot látott.

Ezenkívül 47 sírból álló késő középkori temetőrészletet tártunk fel. A sírok nagyobb részében koporsószeget találtunk, néhány alkalommal a koporsó famaradványait is megtaláltuk. A csontvázakon az egykori viselet maradványai is dokumentálhatók voltak: párta, különböző

bronz ruhadíszek, ill. egy esetben bronzgyűrű is. A sírok mélysége 1–1,5 m volt, legtöbb esetben nyújtott helyzetben, mellkasra tett kézzel temették el halottaikat. Számottevő a csecsemő- ill. a gyermeksír.

A terület D-i, a sziget belseje felé eső részén, szondázó feltárást végeztünk, amely során főként bronzkori objektumok kerültek elő.

Munkatársak: Jóri Tünde, Merkl Máté régészhallgatók, Bernáth István ásatási technikus.

TEREI GYÖRGY

524. Szigetszentmiklós, Üdülősor (KÖH 33363)

(Pest megye) B, LT, Á

2009. május 18. és szeptember 9. között folytattuk az M5 autópálya PM-5–9 jelű lelőhelyeinek 2008-ban megkezdett szondázó feltárást (090/68, 0162/31, 0165/58 hrsz.).

A 005. lelőhelyen a Dunától távolabb, a településtől mintegy 350 m-re (KÖH 32102), a kora bronzkori Harangedény Csepel-csoport (Kr. e. 2600/2500–2000/1900) népcsoportjának 118 sírja került napvilágra. Többségük urnás és szórt hamvasztásos, egy pedig zsuorított csontváz volt. Jellemző melléletek: urnák, borítótálak, korsók, csuprok, bögrék, harangedények, tálak, török, csuklóvédő lemezek.

A területen elszórtan kora bronzkori és kelta települések is előkerültek.

A PM-7-es lelőhely K-i felében néhány szétszántott kora bronzkori sír került elő, amelyeket a nagyrévi kultúrához lehet sorolni.

Középkori maradványok az 5., 6., és a 7-8. lelőhelyen kerültek elő. Az egész területen megtalálható árkok és gödrök mellett, a 6. és a 7. lelőhelyen egy-egy, a Dunával párhuzamos kisebb dombháton (időszakos sziget) csoportokban veremházakat, kemencéket, tárolóvermeket, valamint árkokat bontottunk ki. A településrészlet a 12–13. századra keltezhető; az írott forrásokból ismert Szőlős faluval azonosítható, melynek első ismert említése IV. Béla 1246-os adományozó oklevelében található, amely leírja a szintén a Csepel-szigeten fekvő Háros falu határát.

A PM-9 lelőhely (KÖH 33362) a szondázások során negatívnak bizonyult.

HORVÁTH M. ATTILA – ENDRŐDI ANNA – KOVÁCS ESZTER

525. Szigetújfalu, Ercsi-rév, Duna-meder (KÖH 62564)

(Pest megye) B, Ró, Kú

2009. június 10-én szonaras felderítést végeztünk Ercsi és Szigetújfalu határában a lelőhely pontos helyének, kiterjedésének megállapítására. A felderítés során megállapítottuk, hogy a partra merőlegesen két helyen is falszerű jelenség húzódik, melyek közül a D-i jelenség végében a parttal párhuzamosan nagyméretű, szögletes tömbök, a tömbök között falomladéokra emlékeztető jelek látszódtak.

A LIMES Projekt keretében végzett második szemlére december 3-án került sor. Kihaszználva a folyó alacsony vízállását, a partot, ill. a szárazra került medret is bejártuk, valamint egy merülést hajtottunk végre a szonárral azonosított jelenségnél.

A part mentén 150 m hosszan mészkődarabokat láttunk, ezek között több megmunkált példány is volt. A térségben a partvédelmi kövezést szürke színű bazaltból építik, ezért a sárgás tömbök jól elkülöníthetők. A terület É-i végénél a kövek inkább a vízben voltak, a D-i oldalon viszont egy jól kivehető sávban a parton. A GPS-el bemért kövek egy vonalban voltak, amely egy 10–15 fokos szöveget zár be a mai mederrel. A terület középső részén egy szétterülő omladék található. Ennek közepén két faltömb látszik. A tömbök 2,1–2,2 m szélesek, É-i oldaluk felé megdőltek, a partra nem teljesen merőlegesek, hanem D-i irányban 10–15 fokot zárnak be. Világosan kivehető, hogy ugyanannak a falnak a részei, amelyet a víz alamosott, majd ennek következtében részben leomlott. A víz alatt ennek a falnak a meghosszabbításában további falmaradványokat találtunk. A faltömbök együttes hossza 14–15 m. A fal víz alatti végénél derékszögben elfordul, és 3 m hosszan folytatódik É felé. A víz ezt a szakaszt is alamosa. A területet a víz alatt is omladék borítja. A falcsonkok javarészt az egykori fal alapozásai lehetnek (mint pl. Dunafalvánál).

A fal D-i síkja a víz felőli faltömbnél három kősor magasságban látszik. Az alsó sorban 45 fokban döntött kőlapok látszódtak, ez az opus spicatum technikára is jellemző. A második sorban a lapos kövek vízszintesen helyezkedtek el, mintegy kiegyenlítették az alattuk lévő sort. A felső kősorban a fal síkjában nagyobb méretű tömböket raktak. A kötött kövek külső síkja nem volt gondosan lefaragva, inkább csak a kő természetes sík oldalát rakták kifelé. A fal keresztmetszetében azt láttuk, hogy a nagyobb tömböket a fal szélére rakták, a fal belső része szabálytalan, kisebb méretű kövekből, ill. sárgás színű, kemény kötőanyagból állt. A kötőanyagban egy helyen finoman iszapolt, kb. 4 cm vastag téglátörödéket figyeltük meg.

Az omladék között számos kerámiatörödéket is találtunk. Ezek túlnyomó többsége bronzkori. Néhány tenyérnyi oldaltörödéket mellett egy kihajló fazékperemet, három aljtörödéket, egy párhuzamos bekarcolásokkal sugarasan díszített oldaltörödéket, egy körívesen kanellúrázott oldaltörödéket találtunk. Többségük durva felületű, vastag rétegesen égett falú, apró mészkődarabokkal soványított. A díszített kerámia ennél finomabb kialakítású, a töredékek élei nincsenek lekopva. Az őskori település mintegy 200 m hosszan jelentkezett a part mentén.

A római korból mindössze egy szürke házikerámia alj- és oldaltörödéket gyűjtöttük. A belső oldalon látszik a korongolás nyoma. A szürke agyag külső és belső oldalán apró csillámszemcsék látszanak. A kerámia mellett egy finoman iszapolt téglatörödéket is találtunk, amely római építőanyagból származik. Egy hasonló töredéket a fal anyagában is láttunk.

A középkorból nincs leletünk. A korai újkort egy galléros, kihajló fazékperem képviseli, belső oldalán vékony, halványsárga mázzal.

A lelőhely már a 19. sz. végén felbukkan Pesty Frigyes helynévtárában, mint 12. századi alapítású kolostor, amelyet a tatárjárás után újra alapítottak.³⁷ Az adatközlő a Duna-parti romokat a kolostorral azonosította, de régészetileg értelmezhető megfigyelést nem rögzített. Rómer Flóris XIV. Jegyzőkönyvében vázlatrajzot készített a révháznál a bal parton található romokról. Leírja, hogy római cserepeket, néhány téglát és „fekete vastag cserepet” talált. Az utóbbi az általunk is gyűjtött őskori anyagra vonatkozhat. A XXII. Jegyzőkönyvben részletesebb rajzot is közölt.³⁸ Ezen látszik a fal tömbökre szakadt szerkezete. A D-i fal, ill. a Duna felőli falak hasonlítanak a megfigyeléseinkre, továbbá a szonárképre. Mivel a folyó az elmúlt több, mint 100 évben tovább mosta a partot, a tömbök aprózódtak, részben eltemetődtek.

Entz Géza 1954-ben végzett helyszíni szemlét.³⁹ Megfigyeléseit és levéltári gyűjtéseit a Művészettörténeti Értesítőben publikálta. Ebből megtudjuk, hogy a mára a Csepel-szigettel összeolvadt Újfalu-szigeten Lazius 1556-as, Rosenfelt 1728-as és Kneidinger 1767–69-es térképén templomként megnevezett romot ábrázolnak. Bél Mátyás 1738-ban még részben álló templomot látott, falfestéssel. Entz a középkori lelőhelyet a révház, erdészház, kertészlak területére lokalizálta. Közli továbbá, hogy a kolostor helyén Árpád-kori és középkori cserepek tömegével találhatóak.

Ercsi bencés monostorát 1236-ban említik először, de későbbi utalás szerint már 1186-ban részben állnia kellett. A tatárjárás után ciszterci kolostor lett. A hányattott sorsú épületet 1738 után kőbányának használták, elhordták. Köveit részben Ercsi épületeiben találták meg.

Kralovánszky Alán 1961. október 23-án végzett helyszíni szemlét a lelőhelyen.⁴⁰ Jelentése szerint a réválomásnál a parton faragott kövek (köztük egyértelműen középkoriak) látszóttak, a magasabb parton pedig embercsontok találhatóak. A kolostortól 50 m-re késő bronzkori-kora vaskori telepjelenségeket figyelt meg. A középkori faragványokat elszállították.

A fenti adatokból, ill. a mi terepi megfigyeléseinkből arra következtetünk, hogy a rév térségében legalább kettő lelőhely található. Az első azon a dombon, amelyen a révház is áll. Ez lenne a középkori kolostor, amelyre az írásos források utalnak. Egy másik lelőhely ettől É-ra található. Itt az őskori települést római

37 Pesty Frigyes kéziratosa helynévtárából. Pest-Pilis-Solt vármegye és kiegészítések. (Szentendre, 1984)

38 Rómer Flóris XIV. Jegyzőkönyv 19–20. lap, XXII. Jegyzőkönyv 126. lap.

39 ENTZ G.: Az ercsi bencés monostor. Művészettörténeti Értesítő 1965, 241–246.

40 KRALOVÁNSZKY A.: Jelentés ercsi leletmentésről. MNM XVIII. 488/1961.

kori építkezés bolygatta meg. A rómaiak nagyméretű kőépülete egyértelműen dunai orientációjú. Vastag falalapozása arra utal, hogy magas falakat építettek rá, talán katonai céllal. A Duna mentén hosszan elnyúló építkezés megfelel egy kikötőerőd elhelyezkedésének. Sokat mond a mai révhely közelsége is. A két lelőhely elkülönítését indokolja, hogy a középkori lelőhelyen sem őskort, sem római kort nem említenek, a római lelőhelyen viszont az őskoron kívül más korszak nem igazolható.

TÓTH JÁNOS ATTILA

526. Szirmabesenyő, Király-alatt-dűlő
(Hegy-alatti-földek)
(KÖH 52684)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B, V, N

A Herman Ottó Múzeum munkatársai 2009. február 9-én régészeti helyszíni szemlét és terepbejárást végeztek a Szirmabesenyő nagyközséghez tartozó Király-alatt-dűlő területén (0133/1 hrsz).

Az érintett terület DNy-i sarkában közelebről meg nem határozható őskori kerámia került elő. Mivel a domborzati viszonyok miatt feltételezhető volt, hogy a régészeti lelőhely területe túlnyúlik a vizsgálandó részeken, ezért a DNy felé 20 m-re található kb. 120 m széles (K-Ny) és 200 m (É-D) hosszú szántóföldet is bejártuk. A friss szántásban kora bronzkori, kora vaskori, késő vaskori és népvándorlás kori kerámiatöredékeket találtunk. Ezek és a domborzat jellegzetességei alapján egy 425×280 m nagyságú területet határoltunk le, mint valószínűsíthető régészeti lelőhelyet. A lehatárolt terület É-i része a Király-hegy D-i lejtőjére fut fel mintegy 20 m relatív magasságig, a Ny-i rész a Palatin-völgy K-i végére esik.

Munkatársak: Hajdú Melinda, Nagy Zoltán, Honti Szabolcs.

SZOLYÁK PÉTER

527. Szob, Verbicek
(KÖH 11673)

(Pest megye) R

2009-ben a külterületi 0201/61 hrsz. alatti területen épülő gazdasági épület földmunkái kapcsán régészeti megfigyelést végeztünk. A 75 m² alapterületű épülethez ásott sávalapokban a 30–40, de helyenként 70–80 cm vastag humusz alatt jelentkezett a sárga agyagos altalaj. Az apró paticsdarabkákat tartalmazó humuszból 1 darab badeni kultúras cserepet, a kidobott földből néhány díszítetlen badeni cserepet gyűjtöttünk. Objektum beásása nem mutatkozott. Az építési terület a szobi 34. sz. lelőhely D-i részére esik.

A leletek a szobi Börzsöny Múzeumba kerültek.

KŐVÁRI KLÁRA

528. Szombathely, Belső lapos alma dűlő
(KÖH 68165)

(Vas megye) LT, Ró

A lelőhely Szombathely K-i határában a 86–87. sz. elkerülő útszakasz K-i oldalán található. Domborzatilag egy viszonylag lapos rész, bár kissé kiemelkedik a tőle K-re található, talán az egykori Bogáca-ér eredeti medrét, vagy árterét feltételező területből.

2008. április 14. és június 20. között megelőző fel-tárást végeztünk az azóta megosztott 0201 hrsz. telken. Összesen 7500 m² területet humuszoltunk le, továbbá a gázvezeték új nyomvonalát kb. 5960 m hosszan 3 m szélességben vizsgáltuk át.

A terület ÉK-i részén, a dűlő IV. sz. lelőhelyén főként cölöplyukak kerültek elő, kevés őskori kerámiával.

A terület középső részének Ny-i felében egy római villa maradványai kerültek elő; 85 régészeti jelentéset különítettünk el. Alapárkokat, cölöplyukakat, törmelékréteget, amelyek valószínűleg egy felszín fölé emelkedő építmény szerkezeti elemeit jelezték, gabonatarolói építmény oszlophelyeit, egyéb gazdasági épületeket, vízelvezető árkot, és két kutat, kútházzal tártunk fel. A leletanyag alapján a település a Kr. u. 2. sz. folyamán élhetett. Néhány szuperpozícióban levő objektum alapján, ill. hogy a két kút alig 10 m-re volt egymástól, arra következtettünk, hogy a telepnek minimum két periódusa lehetett. Igen sok kerámia, terra sigillata, őrlőkő, csonteszköz, bronzok (tű, fibula), vastárgyak, és négy darab pénz is előkerült. A június eleji esőzések miatt a kutak feltárását nem tudtuk befejezni. A villától É-ra alig 50 mé-re egy K-Ny-i út árkait is megtaláltuk.

A gázárkok vizsgálatakor a Savaria-Bassiana út nyomvonalát tudtuk pontosítani. Az út nyomait mind a régi, mind az új gázvezeték nyomvonalán megtaláltuk.

A gázvezeték nyomvonalában a Szentmártoni-hosszú-dűlő területén egy kelta település néhány objektumát sikerült azonosítani, és kiterjedését terepbejárással pontosítani.

2009. július 21. és augusztus 14. között az építkezést megelőzően, a humuszoláskor régészeti szakfelügyeletet végeztünk az áruháza épületének helyén, annak ÉK-i és DNy-i részében, amelyet a korábbi próbafeltárás nem érintett. A parkoló humuszolásakor a telepjelenségek folytatódottak. Egy kelta települést, és néhány, a kevés leletanyagból következtetve kora rézkori objektumot figyeltünk meg. Aprókaviccral soványított, rossz megtartású kerámiatöredékek jelentkeztek a település gödreiből.

A lelőhely nagyobb részét egy kelta telep jelenségei jelentették. Két földbe mélyített ház, vagy műhely, négy kút, több kisebb-nagyobb gödör, ill. gödörkomplexum és rengeteg cölöplyuk jelentkezett. A cölöplyukakból egy helyen kirajzolódott a felszíni építmény szerkezete is. A 2008. évi ásátás objektumaival együtt összesen

154 jelenség került elő, aminek nagy része cölöplyuk. A leletanyag nagy részét kerámiatöredékek adták, tárolóedények, tálak, fazekak, szitulák töredékei, valamint edénytöredékekből kialakított orsókarikák és rosszul kiégetett nehezékek. Egy csiszolt kőeszköz, és néhány fémtárgy is előkerült. A település korát a leletanyag elsődleges vizsgálata alapján a La Tène D időszakra tehetjük.

Feltételezhetően a kelta telep DNy-i, Ny-i szélét sikerült meghatározni, valamint feltételezhető, hogy a településtől D-re futó római út jelenti a lelőhely D-i szélét is. Azonban mind É-i, mind K-i irányban folytathatók a régészeti jelenségek, melyeket a további építkezések veszélyeztethetnek.

Munkatársak: Kelbert Krisztina, Kolonits László, Vágusz Milán, Kőszegi Ádám, Hekli Hajnalka, Vámos Gábor régésztechnikusok, Derdák Ferenc geodéta és Iztin Gyula régésztechnikus, geodéta.

FARKAS CSILLA

529. Szombathely, Ernuszt Kelemen út 27. (KÖH 72303)

(Vas megye) Kk

2009. december 1–4. között a Vas Megyei Múzeumi Igazgatóság régészeti szakfelügyeletet végzett a telken (3953 hrsz.). A terület zárt belső építési telek, korábban itt lakó- és gazdasági épületek voltak, így a talaj felső része szinte végig bolygatott, újkori törmelékekkel volt tele. Az altalaj sárga agyag. Az építendő épületek alapjának egy 40 cm széles, kb. 90 cm mély árkot ástak. Az alapok viszonylag sűrűn behálózták a területet. A felső talaj nagy része újkori törmelékekkel töltött, ill. bolygatott volt. A Ny-i ház külső falánál, a telek kerítésének ÉK-i sarkától 31 m-re Ny-ra, a ház É-i kerítésétől 2,16 m-re D-re egy a sárga altalajba legalább 35–40 cm-re mélyedő, kb. 170 cm átmérőjű gödör nyomait figyeltük meg. Felső részét újkori bolygatás zavarta. Betöltése barna, laza humuszos. Leletanyagából 15–16. századi kerámia, és újkori anyag is előkerült. Az objektum K-i része az épületen kívül esik. Feltételezhető, hogy a területen 15–16. századi objektumok vannak, amit az újkorban a lakó- és gazdasági épületekkel jórészt elpusztítottak. A területen más régészeti jelenséget nem tapasztaltunk.

FARKAS CSILLA

530. Szombathely, Ízisz-szentély (KÖH 22803)

(Vas megye) Ró

Az Iseum rekonstrukciójához kötődő, 2008-ban megkezdett munka folytatásaként 2009. október 19. és december 15. között régészeti terepkutatást végeztünk. A feltárás teljes egészében a leendő múzeumi épület és a romkert kivitelezéséhez kapcsolódott. Ennek gerincét a tervezett közműárkok nyomvonalának feltárása, ill. az udvart egykor keretelő porticusok helyén létesítendő

U alakú múzeumépület alaptestei helyének feltárása jelentette. Az alaptestek három sorban, a római fal-szerkezetek vonalában helyezkednek el oly módon, hogy a pillérek külső sora az egykori templomegyüttes külső határoló falán, a középső sor a cellák homlokzati falán, míg az udvar felé eső belső sor az egykori udvari porticusok oszlopalapozásai és lépcsősorai fölé esnek. A szorosan vett régészeti feladatokkal párhuzamosan folyamatos régészeti-műemléki szakfelügyeletet láttunk el szinte az egész építkezés területén.

Alaptestek a szentélyudvart keretelő É-i, Ny-i és D-i porticusok, ill. cellák helyén

Az udvart három oldalról keretező porticusok helyén tervezett kiállítótér alapfalai az egykori római falak vonalában épülnek, így azok alaptestei az ókori alapfalakra, azok hiányában az egykori római alapárokba kerülnek. Az összesen 69 alaptestből a 2008-as ásatási évad alatt már nyolcat megkutattunk, az idén további 31, ásatással mindeddig nem érintett pontalap szondaszerű feltárását végeztük el.

Alaptestek az É-i épületszárnyban

A szélső sor alaptesteit kivétel nélkül a viszonylag magasan épen megmaradt római falra alapozták. A cellasor K-i részén az egykori műemlékes épület húzódott, ill. a 2007-ben feltárt 33/C szelvényünk már érintette az É-i templomfal vonalát, ezért itt csak régészeti szakfelügyeletet láttunk el a visszatöltött föld gépi eltávolítása során.

A középső sor alaptestei a római cellafal nyomvonalára kerültek. A cella homlokzati fala csak nyomokban maradt fenn, míg az előcsarnok ehhez csatlakozó Ny-i homlokzati fala viszonylag épen, magasan került napvilágra. Ez a fal azonban D felé haladva néhány méterrel arrébb csak az alapig kitermelt falkiszedés formájában jelentkezett.

A belső sor alaptestei helyének kutatását a Hajnóci-féle műemlékes falkiegészítések eltávolításával kezdtük. A római falat, szinte az É-i traktus teljes részén, már csak alapig kiszedett formájában találtuk meg. Kivételt képeznek ez alól a B1-2 alaptestek (közvetlenül az előcsarnok Ny-i zárófalánál), amelyek helyén jó állapotban maradt meg a porticus lépcsősorának és oszlopsorának összeépített alapfala. Az idei kutatások igazolták az építési periodizációra tett korábbi megállapításainkat: ezt a falat az előcsarnok Ny-i homlokzati falának építették neki. Ez utóbbi, mintegy 1,8 m vastag falazat pódiumszerűen húzódott az előcsarnok udvari fala előtt. Sikeresen dokumentálhattuk a fal sajátos építéstechnikáját is: a fal külső (udvari) falsíkját előbb kb. 30–35 cm vastagon köpenyszerűen felfalazták, majd utána töltötték meg kővel és habarccsal a mögötte lévő vastagabb sávot.

Alaptestek a Ny-i épületszárnyban

A Ny-i szárny alaptestei nagyrészt már korábbi években megkutattott területekre estek. Így itt mindössze

3 alaptest helyét kellett megkutatnunk. Mindegyikben megtaláltuk a római falak maradványait. A B10-es alaptestnél azonban É-i és D-i irányban is rá kellett nyitnunk, ugyanis 4 nagyméretű térburkoló mészkőkváder töredékei kerültek elő. A kövek középvonalát vályúszerűen mélyítették le, mivel azok a porticus tetőzetéről lezúduló csapadék elvezetésére szolgáltak. A darabok nem in situ kerültek elő, de az egykori lépcsősor vonalában kerültek napvilágra.

A szentély Ny-i oldala és a porticus homlokzata között több, nagyrészt apró szilánkokra tört márványdarab került elő. A mosást követően több szilánkról bebizonyosodott, hogy egykor a szentély vagy az azt körülvevő épület díszítőelemei voltak. A szentély 4. sz. közepi felhagyása után az álló falak többségét szisztematikusan elbontották, a nagyméretű márvány épületdíszítőelemeket pedig helyben feldarabolták és minden bizonnyal meszet égették belőlük.

Alaptések a D-i épületszárnyban

A D-i rész feltárása is csak az egykori műemlékes falak gépi eltávolítása után volt lehetséges. A belső alaptések helyén az ún. D-i porticusfalat végig csak kiszedett állapotban lehetett megfigyelni, mint ahogyan a D-i cellasor homlokzati falát is, a középső alaptések vonalában. A templomegyüttes D-i zárófalának műemléki felfalazását elbontva alatta több méter hosszúságban előkerült a szépen rakott, viszonylag magasan megmaradt római falszövet.

Sikerült tisztáznunk a Hajnóczi-féle műemléki helyreállításnál tévesen kiosztott D-i cellasor két osztófalának pontos helyét (29-es cella K-i és Ny-i cellasztófala) is. A 2009 évi ásatási évad egyik legfontosabb régészeti eredménye, hogy a 29-es cellabelsőkben elsőként találtuk meg az egykori épített járósínt maradványát. A terület dokumentálása közben kiderült, hogy ez is több periódusú, mint a K-i porticus padozata. Mindhárom padló téglatest alakú padlótéglából készült. A legalsó padló opus spicatum technikával készített csatári kő alapokon áll, a padlótéglák pedig a legnagyobb felületükre fektetve vannak lerakva. Míg a felette előkerült másik két padlónál a padlótéglákat kissé rendszertelenebbül és a rövid oldalukra állítva helyezték el.

A központi szentélyépület (pódiumtemplom)

A szentélyépület teljes alaprajza az 1963-as műemléki helyreállítás óta nem volt ilyen állapotban megtekinthető. Most az ÉNy-i sarok kitisztítása után az alapozási szintek a szentélypadozatban jól megfigyelhetővé váltak. Ismét megfigyeltük és dokumentáltuk a podiumtemplom 2001-ben már kis részen láthatóvá vált sajátos alapozástechnikáját: a széles podiumfalak a geológiai sárga agyag altalajba mélyülnek, míg 6–8 sor után, a barna agyag altalajt elérve egységes, egybefüggő lemezalappá szélesednek ki. Az opus spicatum technikával létesített „lemezalap” kb. 60 cm vastag volt, amely a dobozszerűen kialakított podium „pincésíntjének” padozatát képezte.

A lemezalap hiányait a kivitelezés során modern anyagból egészítették ki, de eredeti technikával készítették el azokat.

A felső udvar kutatása

A szentélyépület falainak csapadékelvezetését szolgáló közművek lefektetése miatt, közvetlenül a szentély podiumfalai tövében a teljes rétegsort át kellett vágnunk. A Ny-i oldalt teljes hosszában már 2002-ben ill. 2007-ben feltártuk, de az É-i és a D-i oldalon – a podium két oldalát leszámítva – régészetileg kutatatlan területre esett a drén nyomvonala. Mindkét árkunk külső metszetében a felső udvar egykori járósíntjeit dokumentálhattuk.

Az É-i oldalon a szentély falszövetét és alapozástechnikáját vizsgálva megállapíthattuk, hogy periodicitás ugyan nem, de építéstechnikai eltérések megfigyelhetők a szentély falának külső oldalán. Az alsó opus spicatum technikával készített falszövet nem futott körbe a teljes szentélyfal alapozásában, hanem csak részlegesen volt megtalálható.

Közvetlenül a szentély D-i podiumfal tövében, a geológiai sárga altalaj feletti rétegben egy cölöplyuksort dokumentálhattunk, a szűk árok miatt rendeltetésére nem derült fény.

A felső udvar ÉNy-i részében, a podiumtemplom sarkánál előkerült egy három oldalról csatári kőből rakott fallal körülvett, kis, négyzet alaprajzú késő római téglaeépítmény, amelynek funkcióját – leletek híján – nem tudtuk pontosan meghatározni.

Az előcsarnok és a K-i porticus

A csapadékelvezetés miatt a teljes előcsarnok műemlékes falainak belső oldalát 60–70 cm mélységig tártuk fel. Ennek eredményeként több helyen foltokban terrazzopadlós járósínt és annak opus spicatum technikával, csatári kőből készült alapozási maradványai kerültek elő.

A Borostyánkő út metszete

Az elbontott Hajnóczi-féle fogadóépület helyén, ill. a korábbi támfal teljes körű elbontásával új, még érintetlen területeken sikerült kutatnunk a szentély előtt elhaladó Borostyánkő utat. E területen találtuk meg az idei ásatási évad másik fontos jelenségét: a metszetfalban ugyanis a Borostyánkő út teljes, eddig nem tapasztalt épségű rétegsora maradt fenn. Ez annak volt köszönhető, hogy ezt a területet nem érintették az 1985-ös műemléki rekonstrukció munkái, amelynek során az Iseum romkert területén a Borostyánkő út felső kb. 40 cm-es rétegsorát semmisítették meg. Bebizonyosodtak a 2008-as feltevéseink: a több helyen átvágott Borostyánkő út általunk megtalált legfelső járósíntje felett, feltehetően Hadrianus korára keltezhető bazaltborítású útréteg és a hozzá tartozó útalapozási rétegek voltak, amelyet a rekonstruált felület szintsüllyesztése miatt korábban nem volt módunk dokumentálni. Az út két

oldalán feltárt jelenségek közül az Iseumtól É-ra már 1996-ban az ún. Éva-malom területén kutatott épület utcára nyíló homlokzati fala, valamint a Borostyánkő út K-i oldalán futó egykori római szennyvízcsatorna maradványai érdemelnek említést. Ez utóbbit a 2008-as ásatásunk során csak alapig kitermelt állapotban találtuk meg. Az újkori bolygatások miatt az út Ny-i oldalán futó, a járdát az úttesttől elválasztó korlátfal maradványait – a korábbiakkal ellentétben – idén már sehol nem találtuk meg dokumentálható állapotban.

Az ásatás során előkerült legfontosabb leletek

A korábbi évekhez hasonlóan az idei ásatási évad is igen nagy mennyiségű tárgyi leletet eredményezett. A szisztematikus fémkeresésnek köszönhetően közel 400 db érem került elő. Közülük Domitianus aureusa érdemel kitüntetést figyelmet. Fémkeresés során előbukkant a felső udvaron egy bronzból készült párducsobrocaska töredéke, az előcsarnokból pedig egy bronzvödör hatytyús attasa. Említést érdemel még egy ezüst térdfibula, egy ép hagymafejes fibula, egy ólom tükörkeret és egy bronzból készült kígyófejes huzalkarperec is.

Nagyszámú kőfaragvány-töredék látott napvilágot. A már említett, mészkőből készült négy vízvezető kő (ún. „vályúkövek”), és nem messze tőlük, a feltehetőleg épületdíszelemek felaprításából származó márványtöredékek és szilánkok érdemelnek említést.

Munkatársak: Derdák Ferenc, Isztin Gyula geodéták; Kolonits László, Tártsy Tamás régésztechnikusok; Edőcs Judit restaurátor; Gáspár Norbert, Horváth András, Horváth Dorina, Komjáti Ádám, Kósa Viola, Marosvölgyi Bence, Pálffy Attila, Sós Ádám, Tompa Balázs, Vámos Péter régésztechnikus hallgatók; valamint Balázs Péter, Hódi Attila, Kiss Tamás és Tóth Ágnes.

MLADONICZKI RÉKA – SOSZTARITS OTTÓ

531. Szombathely, Kertész utca 51. (KÖH 72045)

(Vas megye) Ró

2009. júliusban régészeti szakfelügyeletet végeztünk a gázvezeték-rekonstrukció földmunkáinál. A Kertész utcai árkokban régészeti jelenség, lelet nem került elő. Július 15-én a Kertész utca-Patak utca sarkán (a 2532 hrsz. D-i oldalán) az árok aljában csatári kövekből álló jelenségre lettünk figyelmesek. A felszíntől 83 cm mélyen mindkét metszeten (É-i és D-i) csatári kövek jelentkezték. Az aszfaltozott út kavicsalapozása alatt a kövek szintjéig barna, agyagos feltöltési réteget figyeltünk meg. Az út felületétől 104 cm mélységben került elő a K-Ny irányú, habarccsal kötött, csatári kőből készített fal. A felette megtalált csatári kövek esetleg egykor a fal részei lehettek, de már nem habarccsal kötött állapotban kerültek elő, hanem a barna, agyagos feltöltésben feküdtek a fal felett. A fal K-i vége az árok nyomvonalába esett, a Ny-i pedig elkanyarodott az É-i metszeten. A fal feltárása, helyzetének tisztázása

közben néhány római házikerámia-töredék és egy firmamécses válltöredéke került elő.

Munkatársak: Isztin Gyula, Kőszegi Ádám régésztechnikusok.

KISS PÉTER – MLADONICZKI RÉKA

532. Szombathely, Kossuth L. utca 33–37., Thököly I. utca 7–9. (KÖH 70141)

(Vas megye) Ró, Kö

A Kossuth és Thököly u. által határolt 5324 m² nagyságú területen (6317/1, 6313/2 hrsz.) 2008. november 3. és 2009. február 7. között folytatódott a megelőző régészeti kutatások. A 2008. évi II. ütem 383 m²-t érintett a telek Ny-i oldalán. Az újkori pincék által határolt terület három egymástól részben elkülönített felületből állt; É-D-i irányban mintegy 30 m hosszúságban és 25 m szélességben húzódott.

A korábbi ütemek próba- és megelőző feltárásain előkerült római kori maradványok, ill. az érintett területtől mintegy 50 m-re ÉÉK-re húzódó római városfal alapján Savaria egy újabb római kori részletének előkerülésére számítottunk. A terület régészeti fontosságát növelte az a felvetés, miszerint Savaria D-i városfalának sarkaitól D-i irányba, egy félkörívben húzódó, római- és/vagy középkori eredetű sánc helyezkedik el. Ez a sánc elméletileg metszette a kérdéses területet. Mivel a telek K-i oldalának feltárása során nem bukkant felszínre, ezért előkerülését ezen a szakaszon vártuk.

A feltárt terület K-i oldalán egy római kori, csatári kövekből és téglákból falazott L-alakú pillérsor került elő. A hozzá tartozó egykori járósíntet az újkori bolygatás megsemmisítette, de magassága egy a közelben megmaradt (ásatási területtől kb. 10 m-re É-ra, elhelyezkedő) római kori falcsonk, ill. terrazzo alapján rekonstruálható. A falcsonk és a pillérsor feltehetőleg egy valamikor összetartozó nagyobb méretű, mediterrán jellegű épület maradványai lehetnek. A pillérsor alatt egy azzal megegyező tájolású faszerkezetes építmény részletét tártuk fel.

A terület Ny-i oldalán a régészeti jelenségek fölött még 1,2–1,5 m vastag újkori rétegek húzódtak. Ezek elbontása után egy zömmel római kori leletanyagot tartalmazó, vastag, Ny felé lejtő törmeléksáv került elő. Alatta jól megfigyelhető volt egy ÉNy-DK irányban húzódó rétegtani elválás, amely két, egymástól jól elkülöníthető részre osztotta a területet. Az elválás oka pedig a Perint-patak egykoron itt húzódó mellékága volt (Zentai Zoltán geológus megállapítása). A hajdani patakmeder több, egymástól elkülöníthető, változó felületi kiterjedésű, Ny felé lejtő üledékréteggel, valamint az alatta előkerült kavicsággal nagyon markánsan, jól nyomon követhetően jelentkezett.

Az üledéksáv, amely egyértelműen kijelölte az egykori vízfolyás határait, K-i szélén egy kettős cölöplyuksor futott. Az üledékben ugyanakkor egy faszerkezet viszonylag jó megtartású, DNy-ÉK irányba ledől ma-

radványa került elő. A kihegyezett végű cölöpök DNy-i fele vékony ágakból készült, sűrű vesszőfonással volt ellátva, amely fölött – a cölöpök végződésénél – csapolásnyomokat is dokumentálni tudtunk. Ezekbe a csapolásokba illeszkedő keresztlécek a helyükről kimozdulva ugyan, de szintén előkerültek. A cölöpök mérete alapján kétségtelen, hogy a faszerkezet és a cölöplyuk sorhoz tartozott egykoron. Az üledékbe süllyedt, körülbelül 10 m²-es famaradvány római és középkori leletanyag kíséretében került elő. (Az illusztrációkat lásd fent!) Az azóta elkészült dendrokronológiai vizsgálat szerint (dr. Grynaeus András) a cölöpök tölgyből, a vesszőfonás fűzfából készült. A felhasznált faanyagot az 1600-as évek környékén vágta ki. Az évszám tökéletesen összevág Horváth Tibor Antal Szombathely történetéről írt munkájában található néhány adattal.⁴¹ Az általa összegyűjtött írásos emlékek között szerepel ugyanis a Szombathelyt egykoron övező árok és a fából készült, vesszőfonással ellátott palánk leírása. Megtudjuk még azt is, hogy ezt a palánkot 1490-ben, 1592-ben és 1612-ben vagy újjáépítették vagy sérüléseit kijavították.

A palánkot kísérő árok viszont, az egyértelműen vízmozgáshoz kapcsolódó üledékesedés miatt, nem száraz-, hanem vizesárok volt. Elhelyezkedése alapján nagy valószínűséggel a mai Perint-patak egyik mellékágával azonosítható, amelyet valamikor az újkor folyamán feltöltöttek.

A római topográfia alapján feltételezhető, hogy ez a patakmeder már a római korban is létezett, bár az egyelőre eldöntetlen, hogy természetes vagy mesterséges képződménnyel van-e dolgunk.

Az előkerült faszerkezet – topográfiai helyzete, kora, ill. a kísérő leletanyag alapján – a középkori Szombathely irodalmi adatokból is ismert, ún. D-i sáncának egy szerencsésen megmaradt részlete.

ANDERKÓ KRISZTIÁN – SOSZTARITS OTTÓ

533. Szombathely, Országúti-dűlő (KÖH 68171)

(Vas megye) B, Á

2008. szeptember 10. és 2009. március 26. között megelőző feltárást végeztünk a 86. sz. főút Vát–Szombathely összekötő szakaszának (83+780–84+070 km-szelvény) nyomvonalára eső lelőhelyen, a 01169/3–6, 01173/1, 01169/7 hrsz. ingatlanokon. A feltárást 2008. szeptember 10-én Varga Krisztina kezdte meg, majd tőle október 17-én Basticz Zoltán vette át a tél beálltaig, végül Dobozi Ágnes fejezte be. A feltárt terület 20 657 m² nagyságú volt.

A lelőhely Zanattól K-re, a Kozár-Borzó-patak magasabb teraszán, a 86. sz. főút É-i és D-i oldalán található, K-i határa az Tücsök-patak. A lelőhelyet kettévágja a mai 86. sz. főút nyomvonala, amelynek hajdani építéscor régészeti értékek sérülhettek. A feltárást megelőző terepbejárást Takács Károly régész 2006-ban végezte, melynek során római kori, középkori felszíni telepnyomokat talált.

A feltárást először az É-i oldal, majd a D-i rész humuszosításával végeztük. A D-i rész gépi nyésését két nyomvonalszakaszon (főpálya, lehajtó ág) folytattuk. A munkát az előbbin kezdtük meg. Az altalaj sárga homokos, löszös, melyen nagyon szórta és csoportokat alkotva mutatkoztak a régészeti jelenségek. A pataktól nyugatabbra a humusz vastagsága helyenként elérte a 70–80 cm-t. A főpálya humuszosítását csak kb. a feléig végeztük, azután a lehajtó ág területén folytattuk a munkát. Ennek K-i részén jelentkezett néhány objektum, de Ny felé haladva ezek megszűntek. Ekkor a terület két szélén húzott, 2 m széles kutatóárokmal szondáztunk. Az északiban egyetlen jelenséget sem észleltünk, a déliben egy közepes méretű gödör és három kisebb cölöplyuk folytja került elő. A kutatást 2009-ben a D-i főpálya Ny-i részén 3, egyenként 1,5 iszapolókanál széles, sávban és a K-i szelvényfaltól K felé, a leendő út nyomvonalában, 1 iszapolókanál szélességben végeztük.

A lelőhelyen 132 gödröt, 76 cölöplyukat, 6 kemen-cét, 3 nyílt tűzhely nyomát és 1 kutat tártunk fel. Egy kora bronzkori edénytöredékeket tartalmazó gödröt leszámítva az objektumok többségéből a 13–14. századra datálható, nagy mennyiségű kerámia látott napvilágot.

41 HORVÁTH T. A.: Szombathely a XV–XVIII. században. Acta Sava-riensis 8, 1993.

A vonaldíszes fazekak töredékei között található néhány bordás nyakú korsó szájtöredéke is. Emellett jelentős mennyiségű fémlelet is előkerült (pl. 5 db vassarkantyú). Az objektumok közül a hat különböző kialakítású kemence érdemel említést. Kettő összeomlott, vagy szétverték, kettő háromszög alakú, további kettő pedig ívelt kialakítású aknakemence. Végeredményben egy egyrétegű, késő Árpád-kori, szórt szerkezetű telep részletét tártuk fel.

A leletanyag a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat szombathelyi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a szombathelyi Savaria Múzeumba kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Binder Hajnalka, Bitsch Enikő, Faiszt Szabina, Kovács Zsanett, Csuti Tamás, Halász Ferenc, Kolonits László. A geodéziai felmérést a Geomontan Kft. végezte.

VARGA KRISZTINA – BASTICZ ZOLTÁN – DOBOZI ÁGNES EMESE

534. Szombathely, Rákóczi Ferenc utca 2.

(KÖH 22789)

(Vas megye) Ró

2009. március 31-én, a tavaszi esőzések következtében emberi koponya- és alkarcsonatok váltak láthatóvá, az Iseum Ny-i traktusának egyik tanúfalában (6349/12 hrsz.). A sír a savariai Iseum Ny-i temenoszfalán belül, az egykori 39/A szelvény talicskalejárójának (2007) D-i metszetalában került elő. A leletmentést április 1–3. között végeztük. A csontváz a jelenkori humusz alatti sárgásbarna, helyenként sötét agyagos rétegben feküdt. Bontás során kisméretű házikerámia, padlótégla- és tegulatöredékek kerültek elő. A sír K–Ny irányú, a csontváz nyújtott helyzetben feküdt, kissé É-ra fordulva. Alsó végtagjai épek voltak, karjai könyöknél behajtván a bal vállhoz voltak helyezve. Kézfejei a tanúfal lemosódása következtében hiányoztak. Mivel melléklet nem volt a csontváz mellett, helyzete pedig hasonló volt a korábbi években, az Iseum ezen részén előkerült sírokhoz, így feltehetőleg ez a csontváz is a késő római korban (4. sz. második fele) került a földre.

Munkatársak: Horváth András és Horváth Dorina régésztechnikus hallgatók (Nyugat-magyarországi Egyetem).

MLADONICZKI RÉKA

535. Szombathely, Rumi út 21.

(KÖH 26712)

(Vas megye) Ró

A Szombathelyi Rendőrkapitányság Felderítő Osztály Bűnüldözési Alosztálya 2009. október 12-én megkereste a területileg illetékes Savaria Múzeumot azzal, hogy egy toronyi lakosnál lefoglaltak egy római kori agyagedényt, egy mécses és egy terra sigillata töredékét. A tulajdonos a rendőrségnek tett nyilatkozata szerint a leleteket édesapja találta a volt California étterem építésein.

A Savaria Múzeum igényt tartott a felsorolt tárgyakra, mivel azok az intézmény gyűjtési területén belül, ismert római kori temetőből előkerült régészeti leletek. A rendőrségtől átvett tárgyakat Gy. 2009.121.1–3. gyarapodási számokon vettük nyilvántartásba.

PAP ILDIKÓ KATALIN

536. Szombathely, Táncsics Mihály utca 44.

(KÖH 72939)

(Vas megye) R, Ró

2009. június 17-től július 3-ig elvégeztük a terület, a volt Szalézi Rendház és Kollégium területének próbafeltárását (10011/5 hrsz.). Összesen 300 m²-en kutattuk a telek beépítetlen részét, ahová iskola és óvoda építését tervezték.

A kérdéses ingatlan a Perint és az Alsóhegy közötti területen található; 27 szondát alakítottunk ki olyan elosztásban, hogy az ingatlan szinte teljes területét lefedjék. A szondákban több egykori patakmeder, vagy ideiglenes vízfolyás jelentős mennyiségű lerakódását figyeeltük meg. Az egykori környezetet eszerint több, keskeny patak által szabdalta hátság jellemezi, amely az előkerült leletek és objektumok alapján már a rézkorban lakott volt. A badeni kultúra települési nyomai, kerámialeletei ezt egyértelműen bizonyítják. Összesen 24 régészeti korú objektumot azonosítottunk, melyek 14 szondában, a területen elszórtan jelentek meg. Különböző méretű beásások, gödrök, cölöplyukak, amelyek őskori település jellemzői, de az előkerült calcinatumok és edénydepó temető jellegű lelőhelyre is utalnak. A szondákban továbbá szórva őskori és római kori kerámia-töredékek (pl. terra sigillata), valamint állatcsontok és patics is előkerültek.

KISS PÉTER

537. Szombathely, 87. sz. út, tejgyártól É-ra

(KÖH 671239)

(Vas megye) R, Ró, Kk

2009. március 5-én helyszíni szemlét végeztünk a területen, ahol kiskertek vannak, egy részük zárt kert. Az átvizsgált nadrágszíjparcella É–D-i irányban húzódik, rajta sűrű növényzettel, minimális szabad földfelülettel. Ennek ellenére elszórtan, de folyamatosan találtunk rézkori, római kori és késő középkori kerámiát.

A begyűjtött leleteket a Savaria Múzeumban helyeztük el. (Gy. sz. 2009.11.)

Munkatárs: Szilasi Attila Botond.

PAP ILDIKÓ KATALIN

538. Somód, Hosszú-dűlő

(KÖH 55877)

(Komárom-Esztergom megye) B

A 2008-ban megismert lelőhely területén további lakóházak építését tervezték, melyeket régészeti feltárások előztek meg.

Áprilisban a 427/38 hrsz. telken (Szellő utca) a ház-alapozási munkák során további objektumok kerültek elő. A leletmentés folyamán két széles, egymás melletti, lapos aljú, leletanyaggal keltezhető gödör mellett kicsit távolabb egy kiszélesedő aljú, mintegy 1 m mély tárológödört bontottunk ki, amely szintén a mészbetétes edények kultúrájához köthető. Kissé távolabb egy kb. 3 m széles és 90 cm mély árkot vágott át az alapozási árok. Ennek datálása leletanyag hiányában nehéz, a környező területek feltárása után megvizsgálható, hogy mennyire illeszkedik a bronzkori települési rendszerbe.

Augusztusban a 427/46 hrsz. telken 29×13 m-es területet kutattunk. Ezen 2 középső bronzkori, a dunántúli mészbetétes kultúrához tartozó településobjektum vált ismertté. Mindkét objektum jól kivehető volt a sárgásfehér homokos altalajban. Az első objektum egy 3 m átmérőjű, 120 cm mélységű, kiszélesedő aljú tárolóverem. Betöltésében edénytöredékeket, néhány állatcsontot találtunk. Egyedi, ritkaságszámba menő leletet képviselnek azok a tapasztásdarabok, amelyek összeillesztés után összetartó csigaalakot mintáztak meg, ezzel valamely tapasztott felületet díszítettek. A második objektum egy az előzőnél kisebb, mintegy 120 cm átmérőjű, csekély mélységű gödör. Betöltésében csak néhány szórványos oldaltöredéket találtunk.

A leletanyag a Kuny Domokos Múzeumba került.

LÁSZLÓ JÁNOS

539. Szögliget, Szádvár (KÖH 16815)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kk

2009-ben lehetőségünk nyílt a külső vár D-i fala mentén állagmegóvási munkákat megelőzően régészeti megfigyelés mellett, faltisztítási, ill. elsősorban a falsíkok belső oldalán szintsüllyesztési munkák elvégzésére. Munkánkat a Herman Ottó Múzeum munkatársai mellett, a Szádvárért Baráti Kör önkéntesei és a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Észak-magyarországi Irodájának munkatársai segítették.

Első lépésben a D-i várfal Ny-i és középső részének mintegy 25–30 m hosszúságú falszakaszát tisztítottuk meg. Célunk a romfal eddig még föld alatt lévő olyan falsíkjainak felkutatása volt, melyre a kőművesek már biztonsággal falazni tudnak. Ennek érdekében a kutató falszakasz belső oldalán átlag 60–100 cm mélységű szintsüllyesztést hajtottunk végre, mely során csupán a fal leomlása, pusztulása során keletkezett nagyköves, gyökerekkel szabdalt omlásréteget távolítottuk el. A várfal átlagos szélessége ezen a szakaszon 120–130 cm-nek bizonyult.

Kibontottuk a D-i fal középső szakaszán jelentkező két nagyobb falomlás betöltését is. Ezek, mint kiderült, egy-egy kifelé szűkülő, a várfal építésével egy időben kiépített lőrés maradványait rejtették. A 3. és 4. sz. lőrés nyílásának belső mérete 110–120 cm, míg külső, javarészt már csak kiszélesedő nyílásszélességük

30–40 cm között mozgott. Egykor, pusztulása előtt hasonló lőrés lehetett a D-i fal Ny-i, jelenleg legmagasabb (átlag 5–6 m) álló szakaszán látható, átlag 110 cm széles falszakadás is (1. lőrés).

Szintén a Ny-i falszakaszon egy szinte teljes egészében rekonstruálható lőrést találtunk (2. lőrés). Ennek a nyílásnak a várfal külső síkjában még látható a külső lezárása, azaz egy sárga tufaköből faragott kulcslyuk alakú lőrés. A tufakő magassága 90 cm, szélessége 40–60 cm, vastagsága 30 cm. Ezt szintén a fal építésével egy időben helyezték el a várfalban. A lőrés belső szája 110 cm széles, kiszélesedő magassága 80–90 cm, a lőrés teteje a külső oldal felé rézsűsen lejt. Alja vízszintes, közvetlenül a faragott lőrés köve előtt egy igen jó állapotban megmaradt fagerenda húzódik keresztben, melyre egykor a szakállas puskát támasztották. A minimális mértékben megmaradt nyomok alapján feltételezhetjük, hogy a lőrés padlója és fala belülről vakolt volt.

A második kutatási szakaszban a munkát a D-i fal K-i szakaszának tisztítására koncentráltuk. Míg a belső falsíkot mintegy 60–100 cm-es magasságban bontottuk ki önmaga törmelékéből, addig a külső falsíkot, melyet erősen lepusztult állapotban találtunk meg, néhol csupán 30–50 cm magasságban sikerült felszín fölé emelni. A fal szélessége itt is átlag 120–130 cm volt. A D-i fal egykorúságára utal, hogy mind a K-i, mind a Ny-i várfalszakasz ugyanazon szélességben, ugyanazon építési technikával épült.

A K-i várfalszakaszon már számítani lehetett újabb lőrések előkerülésére. Ezeknek azonban itt már csak erősen lepusztult, roncsolt maradványai kerültek elő (5. és 6. lőrés). Mindkét nyílás külső szája a lőrés padlójaig leromlott, a függőleges falak síkjai, melyek csupán 20–50 cm magasságban maradtak meg, szintén kifelé pusztultak.

Összegzésképpen megállapíthatjuk, hogy a külső vár egykori kapujától a Németh-bástyáig húzódó D-i várfal egy építési periódus eredményeként jött létre. A falban biztosan 5, de nagy valószínűséggel 6, egymástól átlag 4,5 m távolságra elhelyezkedő lőrést alakítottak ki, melyek külső oldalán, a fal síkjába mélyítve tufaköből faragott kulcslyuk alakú lőréseket építettek be.

GÁL-MLAKÁR VIKTOR

540. Sződliget határa

(Pest megye) B, A

2009 októberében terepbejárást végeztünk az M2 autópálya tervezett sződligeti leágazásának nyomvonalán, Sződliget és Vác határában, 3,6 km hosszúságú nyomvonalon. A mély ártéri fekvésű, alacsony homokdombokkal tarkított területen öt korábbi ismert lelőhely területét sikerült pontosítanunk, Sződliget K-i határában pedig két, korábban ismeretlen népvándorlás kori lelőhelyet is sikerült azonosítanunk a Csörögi-dűlőben.

Csörög (KÖH 11726): Sikerült meghatározni a lelőhely pontos helyzetét. Váciigettől DK-re, a dombhat

felső részén és D-i oldalán helyezkedik el. A szántott részen avar és egy két késő bronzkori töredéket is találtunk. A lelőhely valószínűleg összefügg a Vác, Zsellér-dűlő (MRT 7. k. 31/26; KÖH 12089) lelőhellyel. A jellegzetes ÉNy-DK-i irányú homokos dombháton húzódhat végig az avar lelőhely, ennek szántott D-i részét tudtuk megfigyelni, a házak alatt lévő legmagasabb része pedig az említett váci lelőhely.

Csörögi-dűlő I. (KÖH 71779): A Csörögi-dűlő Ny-i oldalán szántott területen egy avar lelőhelyet azonosítottunk, mely két parcella között oszlik meg, ezek között egy faszor húzódik, mindkét szántót egy szélesebb K-Ny-i faszor zárja le. A faszortól É-ra elhelyezkedő dombon közepes intenzitással két nagyobb csoportban tudtuk gyűjteni leleteket. A két csoport között csak nagyon szórványosan került elő kerámia. A gyér parlagban viszonylag megbízhatóan lehetett a lelőhely kiterjedését azonosítani. A szántó D-i oldalán volt intenzívebb, északon egyre szórványosabb, mindkét szántónál egy-egy intenzívebb „foltot” találtunk, amit gyéresebb rész kísér.

Csörögi-dűlő II. (KÖH 71781): Az M2 ÉNy-i oldalán, a Csörögi-dűlő középső részén egy kis kerek domb emelkedik, ennek tetején, és K-i oldalán kevés népvándorlás kori (avar?) kerámiát találtunk.

STIBRÁNYI MÁTÉ

541. Szűr, Szabad-földek (KÖH 30796)

(Baranya megye) U, B

2009. augusztus 25. és szeptember 7. között elvégeztük a Horvát Tranzit gázvezeték HT-71 jelű lelőhelyen, a 055/25-26 hrsz. ingatlanokon a megelőző feltárást. A kutatott 1684 m²-en 629 m²-t tártunk fel.

A lelőhely Szűrtől ÉNy-ra, az Enges-völgytől K-re húzódó dombokon lokalizálható, a 2001. évi Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága által és a 2009. évi Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat által végzett terepbejárás alapján. A feltárt rész a lelőhely tengelyében a dombtetőn és a DNy-i domboldalon található.

A területen a humuszoslást ÉK-i irányból kezdtük, az első objektumok kb. 120 m után jelentkeztek: nagyméretű neolitik (DVK) gödörbokrok és egy óriási bronzkori (mészbetétes edények népe) gödörkomplexum formájában. Nyugat felé kisebb gödrök és cölöplyukak kerültek elő szórta, némelyik kevés leletanyaggal, néhány gödörben viszont nagyméretű szétnyomódott tárolóedények darabjait találtuk meg. Az egyik neolitik gödör középső részén egy zsugorított vázas temetkezés került elő. A feltárt rész D-i harmadában egy ház került elő, oldalánál és sarkában cölöplyukakkal, a ház középső részén rövid ideig használt tűzhely nyomával. Összesen 29 objektumot tártunk fel, 19 gödröt (ebből 5 neolitik, 8 bronzkori, 6 őskori), 2 bronzkori gödörbokrót, 5 cölöplyukat (ebből 1 őskori, 1 bronzkori, 1 bizonytalan korú, 2 római), 1 római tűzhelyet, 1 római házat, 1 neolitik sírt.

Az objektumok a kutatott terület középső részén helyezkedtek el.

A leletanyag a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat pécsi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatóságára kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Drávavölgyi Péter, Lampért Kirill, Nagy Norbert technikusok. A geodéziai felmérést a Meridián Kft. végezte.

VOICSEK VANDA

542. Szűr, Szőlő-földek I. (KÖH 30825)

(Baranya megye) Rő, Á

2009. szeptember 24. és október 12. között a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat megelőző feltárást végzett a Horvát Tranzit gázvezeték HT-69 jelű lelőhelyén, a 047/8-9 hrsz. ingatlanokon. A lehumuszoslt 1140 m²-ből 739 m² volt régészeti fedett.

A lelőhely Szűr É-i határában helyezkedik el, közvetlenül a település szélén, végighaladva az ÉK-i dombháttól, a DNy-i völgyes részig. A lelőhely területén 2001-ben Gábor Olivér és Kárpáti Gábor, míg 2009 januárjában a KÖSZ munkatársai végeztek terepbejárást. A terület humuszoslását a DNy-i végéből, a völgyből kezdtük ÉK felé haladva, fel a dombhátra. Összesen 25 objektumot tártunk fel és 83 stratigráfiai számot osztottunk ki.

A terület mélyebben, DNy-i részén római telepnyomokat figyeltünk meg, míg ÉK felé haladva, a dombháton már egy Árpád-kori település kemencéit, gödreit tártuk fel. A római telepre 9 régészeti jelenség utalt (2 kemence és 7 gödör), melyek leletanyaga gyorskorongolt, finoman iszapolt szürke és téglaszínű kerámia, mázas kerámia, terra sigillata, kézzel formált kerámia, patics, állatcsont, fibulatöredék, vaskés(?). A római kori leletanyag nagy része az 1. sz. objektumból származott, mely egy hatalmas méretű gödör volt a lelőhely DNy-i végében.

Az Árpád-korra 8 jelenség utalt (5 kemence és 3 gödör). Leletanyaguk nagy mennyiségű kézi korongolt, csigavonalas díszítésű kerámia (legfőképpen fazéktöredékek) a kemencék platnija alatti rétegekből, valamint gödrökből, patics, állatcsont. Előkerült 8 ismeretlen korú objektum (5 árok és 3 gödör) is, melyek vagy lelet nélküliek voltak, vagy csak minimális mennyiségű paticsot, ill. állatcsontot találtunk bennük.

A leletek a KÖSZ pécsi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatóságára kerülnek.

Munkatársak: Kis Attila régész, Drávavölgyi Péter, Jevtuhov Boglárka, Kóra Mária, Lampért Kirill, Nagy Norbert technikusok. A geodéziai felmérést a Meridián Kft. végezte.

VOICSEK VANDA

543. Szűr, Templom-földek II.
(KÖH 73327)

(Barnya megye) B

2009. szeptember 28–29-én megelőző feltárást végeztünk a Horvát Tranzit gázvezeték nyomvonalára eső régészeti lelőhelyen. A teljes, lehumuszolt terület: 434 m² volt.

A lelőhelyet a Hosszú-rét nevű, lapályos, mocsaras, vízjárta területtől Ny-ra lokalizáltuk. A régészeti jelenségek szórta jelentkeztek a sárga löszös felületen sötét, jól körülhatárolható foltok formájában a 20–30 cm vastag humuszréteg alatt: 3 árok, 2 gödör. Bár leletanyag csak a gödrökből került elő, feltételezhető, hogy mind a középső bronzkorhoz köthető.

A leletanyag a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat pécsi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatóságára kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Bósz Attila, Nagy Norbert technikusok. A geodéziai felmérést a Meridián Kft. végezte.

VOICSEK VANDA

544. Tamási, Öreghenye

(Tolna megye) Ó, Ró

Vízvezeték-hálózat kivitelezését végezték 2009 folyamán Tamási Öreghenye településrészén.

1–5. szám (KÖH 74607): A munkálatokhoz kapcsolódó ellenőrzés során szórvány kerámiát gyűjtöttünk a kidobott földből. Az 1. sz. ház környékéről őskori jellegűt, míg az 5. sz. ház előtről római korból származót. A nyomvonalon régészeti korúnak tűnő objektumokat is sikerült megfigyelni, bár ezekből lelet nem került elő. A 2. sz. ház Ny-i sarkánál kb. 1 m-es mélységben hamus, vöröses folt; a 3. sz. háztól Ny-ra és a 4. sz. ház előtt nagyobb méretű sötétbarna beásás jelentkezett.

8. szám (KÖH 74605): Az előző lelőhelytől mintegy 100 m-re K-re, az Öreghenye és Adorján-újtelep közötti völgynek a Koppány árterébe nyúló É-i végében, a hegyei út folyó felé eső oldalán, egy laposabb kiemelkedés – aminek nagyobbik részét a 7. és a 8. sz. ház foglalja el – K-i felén a planírozott felszínen nagyobb mennyiségű kerámiát sikerült gyűjteni. Ezek alapján a területen római kori telepet sejtünk.

CZÖVEK ATTILA

545. Tamási, Panka

(KÖH 74799)

(Tolna megye) V

2009 őszén régészeti bejárást, ellenőrzést végeztünk a Gyulaji Erdészeti és Vadászati Zrt. bekerített területén. Ennek során a Tamási D-i határában lévő Panka nevű részen, a völgy K-i lejtőjén, a körülkerített vadlegelőn, ill. a tőle D-re lévő erdőszélen kevés őskori kerámiát gyűjtöttünk. Ugyanakkor a bennünket kísérő erdőszeti

alkalmazott mutatott egy bronztört, ill. egy vas karperecet, amelyet a területen talált évekkel korábban, amikor még szántották ezt a részt. Elmondta, hogy hamus foltokat és emberi hamvakat is megfigyelt akkor. Ezek alapján a lelőhelyen vaskori telep és temető lehet.

Munkatársak: K. Németh András, Kovacsóczy Bernadett, Majth Zoltán.

CZÖVEK ATTILA

546. Tataháza, Káposztás- és Herés-dűlő
(KÖH 74817)

(Bács-Kiskun megye) Sza, Á

2009. szeptember 2–4. között az 55. sz. főút Tataháza–Csávolgy közötti szakaszán burkolat-megerősítés és kerékpárút építése kapcsán, örökségvédelmi hatástanulmány készítése céljából végeztünk terepbejárást. A tervezett beruházás a főút 71+776–84+475 km-sz. közötti – már meglévő – szakaszát, ill. annak közvetlen környezetét érintette. A munka folyamán külterületeken az út mindkét oldalát 50–50 m szélességben vizsgáltuk, összességében a szakaszoknak kb. 37–38%-a bizonyult hatékony terepi vizsgálatra alkalmasnak.

Tataháza közigazgatási területén ismert lelőhelyet nem érintettünk, de egy új lelőhelyet azonosítottunk. A szarmata és Árpád-kori leletanyag felszíni telepnyomra utalt.

Munkatársak: Bácsmegi Gábor régész, Sultis László régésztechnikus, Csenkey-Sinkó András restaurátor.

PARDITKA GYÖRGYI

547. Tataháza, Kuriák-dűlő
(KÖH 71907)

(Bács-Kiskun megye) B, Sza

2009 márciusában hatástanulmány készítése céljából terepbejárást végeztünk az 55. sz. út Mélykút–Tataháza közötti szakaszán, melynek során egy új lelőhelyet lokalizáltunk. A Kuriák-dűlő területén kisebb mennyiségű, közelebből meg nem határozható korú bronzkori és nagyobb számú szarmata töredéket gyűjtöttünk. A korábbi kutatások adatainak összegyűjtése és e terepbejárás adatai alapján a bronzkori lelőhely jelentőségét az adja, hogy a beruházás által érintett települések határában eddig nem ismert őskori megtelepedésre utaló nyom. A népvándorlás kori kutatás szempontjából érdekes az a körülmény, hogy a lelőhely olyan régióban fekszik, melynek szarmata kori népessége igen intenzív római kapcsolatokkal rendelkezett.

SZABÓ GÁBOR – FÜZESI ANDRÁS

548. Tállya, Óvár
(KÖH 16831)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B, V

A részletes tanulmányt lásd a kötet 19. oldalán!

V. SZABÓ GÁBOR

549. Tápiószentmárton, Hatvani-hegy
(KÖH 54332)

(Pest megye) B

A jelentést lásd a kötet 117. oldalán!

MIKLÓS ZSUZSA

550. Táplánszentkereszt, Mohácsi mezőtől K-re
(KÖH 62432)

(Vas megye) B

A Szombathely–Hévíz közötti 400 kV-os távvezeték Vas megyei szakaszának építését megelőzően 2009. március 2-án régészeti feltárást végeztünk a 0155/1 hrsz. ingatlanon. A tervezett 29. sz. oszlophely építéséhez kapcsolódóan kb. 132 m²-t kutattunk. A szakfelügyelet során végzett gépi humuszolás után az oszlophely egyik lábát érintően sötét elszíneződésként mutatkozott egy nagyméretű, 4 m hosszú és 1 m széles régészeti jelenség. Az objektum betöltése egységes, enyhén agyagos, sötétszürke színű, amiben nagyobb mennyiségű kora bronzkori, minden bizonnyal a Makó-kultúra népéhez köthető emléket találtunk, főleg kerámiatöredéket, rossz megtartású állatfog maradványait valamint a K-i felében paticsdarabokat. Az objektum egy része a szelvényen kívül esett, ezért csak három irányban vált meghatározhatóvá kiterjedése.

Munkatárs: Isztin Gyula.

NAGY MARCELLA

551. Tényő, Várhegy
(KÖH 35817)

(Győr–Moson–Sopron megye) B

2009. november 30. és december 4. között tervátsatást végeztünk az őskori(?) magaslati telepként számontartott lelőhelyen. A Xántus János Múzeum raktárában egyetlen csiszolt kőbalta van Tényő, Várhegy jelöléssel leltározva.

Összesen 4 szondát húztunk a dombtető D-i és É-i oldalán. A szondák minden esetben negatívak voltak. A D-i két szondában néhány bronzkori cseréptöredék került elő a humuszból. A rétegvizonyok azt mutatják, hogy a szőlőművelés a valószínűleg meglévő bronzkori lelőhelyet teljes egészében megsemmisítette. A dombtetőt körbeveszi egy kisebb földhányás, ennek kora bizonytalan, valószínűleg a középkori–újkori szőlőmunkálás emléke.

Munkatársak: Bartha Sándor, Losonczi Máté, Semperger Zoltán. A feltárást a Mursella Régészeti Egyesület anyagi támogatása tette lehetővé.

MOLNÁR ATTILA

552. Tihany, Csokonai-liget
(MRT 2. k. 45/4 lh., KÖH 74627)

(Veszprém megye) Kö, Kú

2009 júniusában próbafeltárást végeztünk a bencés apátságtól ÉNy-ra fekvő területen (120/1–2 hrsz.),

épületépítést megelőzően. Jóllehet a környék régészeti lelőhely, az onnan származó leletekre vonatkozó adatok meglehetősen bizonytalanok. Az apátság közelsége miatt azonban nem zárható ki, hogy a belőle létrehozott vár (MRT 45/2 lh.) egyes védművei benyúltak a terület alá. A Csokonai-liget kiemelkedő dombja egy 20. sz. elejéről való kriptát is rejt magában.

Az apátsági templom É-i falára merőlegesen kitűzött kutatóárkunkban feltártuk a kriptá betonfödémét, ill. igazoltuk, hogy ennek építésekor egy jóval korábbi falat elpusztítottak. Az egykor ÉK–DNy irányú, fehér meszes habarcsba rakott törtkövekből kialakított, sziklára alapozott, enyhén rézsús fal (támfal?) egy külső falsarkot képezett. A fal vastagságát a kriptá beásása miatt nem tudtuk mérni.

A rétegek relatív kronológiájából következően, s mivel a tihanyi vár 16–17. századi ábrázolásai a védművek környezetében már semmilyen épületet nem jelölnek, feltételezzük, hogy középkori falakról lehet szó. Érdelemes leletanyag (16–17. századi kerámia- és kályhaszem-töredékek, szórvány embercsontok) csak a legfelső humuszrétegből, ill. a közvetlen alatta lévő – legújabb kori – rétegből származott. A természetes, vízszintes felszín képező mészszipal altalajt 188,11 m-en azonosítottuk, közel 2 m-rel magasabban, mint 1982-ben Kralovánszky Alán, amikor a kriptá bejáratának előterében végzett ásást, és az É-i várárok alját megtalálta. Ez egyelőre arra utal, hogy kutatóárkunkat az egykori szárazárokotól É-ra levő területen jelöltük ki. Egy másik kutatóárkunk ennél is északabbra azt mutatta, hogy a szikla egyenetlen felszíne ÉÉK felé emelkedik, a vizsgált ponton nem sokkal a mai talajfelszín alatt található. Pontosabb adatokkal csak további feltárás szolgálhat.

FÜLÖP ANDRÁS

553. Tilaj, Alsó-dűlő II.
(KÖH 73489)

(Zala megye) U

Régészeti szakfelügyelet során a Szombathely–Hévíz 400 kV távvezeték nyomvonalában a 195. sz. oszlop két talphelyén találtunk régészeti jelenségekre utaló elszíneződéseket, melyeket 2009. február 26-án tártunk fel. A keletebbi talppárban feltárt három objektumból kis mennyiségű, nagyon kopott neolitik (DVK) kerámia került elő. A Zalacsányi-patak magaspártján 57140 számon ismert lelőhelytől D-re előkerült objektumok egy új régészeti lelőhely részét képezik.

STRAUB PÉTER

554. Tiszabездéd, Páskum
(KÖH 51938)

(Szabolcs–Szatmár-Bereg megye) I

Záhony térség belső közúti infrastruktúrájának az ipari logisztikai fejlesztésekkel összehangolt fejlesztéséhez kapcsolódóan végeztünk kutatást a területen. A lelőhely

a településtől ÉK-re fekszik a Tiszaszentmárton felé tartó út mellett. A főleg homokból álló talaj sík, csak néhol található benne egy-egy kisebb mélyedés. A területet korábban nem érintette régészeti kutatás, helyi bejelentés alapján lokalizálhattunk egy kisebb lelőhelyet (260×70 m) az adott helyszínrre, a szondázás a DK-i sarkát érintette.

A humuszolást és a dokumentálást 2009. október 27–29. között végeztük el, összesen 600 m² területen. Három árok és egy gödör feltárását észleltük, leletanyag nem került elő. Az észlelt jelenségek egy nagyobb területre kiterjedő kutatást tesznek szükségessé.

Munkatársak: Kriveczky Béla régész, Jankovics Máté technikus.

KISS CSABA KÁLMÁN

555. Tiszabura, Bónis-hát (KÖH 56147)

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) U, B, Sza, Ge, A

A nagykunági tározó építéséhez kapcsolódóan 2009. május 13. és október 12. között megelőző feltárást végzett az ELTE Régészettudományi Intézete. A lelőhely a Tisza bal partján, Pusztataskony település DNy-i határában terül el a folyó magaspartjának É-i peremén. A magaspert pereme és teraszának jelentős többsége homok alkotta altalaj, melyeket agyagos foltok tagolnak. A régészeti jelenségek elsősorban a homokkal kevert altalaj által meghatározott területen jelentkeztek nagyobb sűrűségben.

A munkálatok első ütemében elvégeztük a lelőhely nyomvonalba eső szakaszának fémkereső műszeres átvizsgálását. A felső szántott és a bolygatatlan, alsó humuszrétegekből 85 őskori és népvándorlás kori bronz-, ill. vastárgy került elő. Valamennyi pozícióját műszerrel rögzítettük és körülbelül 10%-ukat egyértelműen objektumokhoz lehetett kötni.

A lelőhely első megtelepedési periódusa a *középső neolitikumra* keltezhető és az alföldi vonaldíszes kerámia művelődéséhez kapcsolható. Épületekre utaló nyomokat nem lehetett megfigyelni, de a felület É-i határát alkotó, feltöltődött meder mentén több nagyméretű agyagkitermelő gödör került elő, míg a meder D-i oldalán húzódó, magas homokháton 10–12 kisebb méretű tárológödört bontottunk ki. A települési objektumok bontása során összesen négy felnőtt és három gyerekcsontváz látott napvilágot. A felnőttek közül csupán egyet temettek szabályosan, edénymelléklettel, a gyerekek egy kisméretű gödörben feküdtek, rendezetlenül, egymáson. A lelőhely neolitikus leletanyaga szegényes, kevés finom és díszített kerámiát tartalmazott, a kő leletanyag mennyisége is kevés.

A második megtelepedésre a *késő bronzkor* folyamán került sor. A lelőhelyen kereszt irányba futó két homokhát egyaránt intenzíven lakott volt ebben az időszakban, ugyanakkor a köztes, agyagos talajú területeken nem lehetett településre utaló nyomokat megfigyelni. A lakott homokhátak településszerkezete azonos képet mutat.

Az É-D-i tájolású épületeket részleteikben lehetett csak megfogni, általában kettő, egy esetben három cölöpsor jelölte a 8–10 m hosszú és 3–4 m széles épületek helyét. Az épületek elszórva, egymástól 15–20 m-re állhattak. A köztes területeken szabályos tárolóvermeket és nagyméretű, a házak tapasztását adó gödröket egyaránt feltártunk. Leletanyaguk változatos: a nagy mennyiségű kerámia között kelet-alpi típusú, grafitos bevonatú edények, dél-alföldi edénytípusok, a késői halomsíros kerámiaművesség elemei keverednek. A kerámia- és az állatcsontanyag mellett a hulladékkal feltöltött gödrökből bronztörök, kések, tűk, sarlók, öntőformák és egy aranydrót került elő. A D-i homokháton fekvő településrészlet épületei között egy nagyméretű, széles (12–15 m), lépcsőzetesen mélyülő aknával indított és 5,8–6,1 m mély kutat tártunk fel, melynek betöltése 2–2,5 m-es mélységig kiemelkedően nagy mennyiségű települési hulladékot tartalmazott, míg az azt követő 3–3,5 m-en kevés leletanyag jelentkezett. Az alsó fél méteren (5,6–6,1 m-es relatív mélységben) a deszkák-ból ácsolt, csapolt kötésekkel összeállított kútbélés alsó kettő sorát sikerült megfogni. Az utolsó előtti deszkasor elemei a talajvíz mozgásai miatt darabokban, mállékony állapotban maradtak meg, ugyanakkor a legalsó szint deszkái jó állapotúak, balta és vésőnyomok egyaránt megfigyelhetők a felületükön és a csapok bevágásain is.

A településanyagot kiegészíti kettő temetkezés, melyek a lelőhely É-i településrészletén kerültek elő. Az egyik egy három edénymellékletes, szórt hamvas rítusú temetkezés; a rosszul égetett csontok alapján felnőtt személyé. A másik temetkezés egy csecsemő pythos temetkezése, melyet a mezőgazdasági talajművelés erősen tönkretett. Az előkerült kerámia és bronz leletanyag alapján a késő bronzkori település anyagi kultúrája a Reinecke-féle időrendi felosztás szerint a BD és HA1 periódusokra keltezhető és a Gáva-kultúra időszakát közvetlenül megelőző preGáva periódus Tisza-vidékről ismert leletgyűjtéseivel rokonítható. A bronzkori település ÉNy-i, DK-i és DNy-i irányokba a nyomvonal jelenlegi határán kívül is folytatódik.

A *késő szarmata* időszakban települtek meg újra emberek a lelőhely É-i határát jelentő homokháton. A 12 földbe mélyített épület környezetében közel 40 gödört és 5 kutat tártunk fel. A településrészlet a korszakra jellemző szerkezetet mutatta. A szabálytalanul, egymástól 8–10 m-re beásott épületek között a szabadon maradó területet szinte lefedték a kerek, szabályos tárológödörök, míg a kutak a ház- és gödör csoportoktól távolabb helyezkedtek el. A leletanyag nem nevezhető kiemelkedőnek, a szarmata településeken általánosan megfigyelhető leletgyakorisághoz képest szegényes, importok, érmék vagy ékszertöredékek nem kerültek elő. A szarmata település ÉK-i irányba a nyomvonal jelenlegi határán kívül is folytatódik.

Az É-i homokhát Ny-i felén egy kisebb *gepida* település részlete esett a nyomvonalba. A 4 földbe mélyített épületből és 1 tárolóveremből álló objektumcsoport

értékelhető, gazdag leletanyagot szolgáltatott. A jelentős mennyiségű kerámia mellett a házak hamus feltöltődésében vas háztartási eszközök, csontfésűk és félkész, faragott csontlemezek kerültek elő.

Az *avar kor* régészeti emlékei adják a lelőhely leletanyagának túlnyomó többségét. A D-i homokháton kettő földbe mélyített épület, több tárológödör és egy kút jelzik, hogy a nyomvonal DK-i peremén indulhat egy nagyobb avar település. Az épületek és a gödrök leletanyaga nem nevezhető kiemelkedőnek, ugyanakkor a kút bontása során 4,5 és 4,9 m-es relatív mélységben sikerült a kút csapolt szerkezetű belésének az alsó kettő deszkasorát és az elsőként lerakott deszkákat támasztó karókat kibontani és megfelelően dokumentálni. A kút betöltésének alsó harmadában a famaradványokon kívül leletanyag nem került elő, a belés DNY-i sarkában megfigyelhető töredezettség és a befolyt homok helyzete alapján feltételezhető, hogy a kút gyorsan eliszaposodott, vagyis rövid idő alatt felhagytak a használatával. Az avar település DK-i irányba a nyomvonal jelenlegi határán kívül is folytatódik.

Az avar korszak leletanyaga intenzíven az É-i homokháton jelentkezett, ahol egy nagy sírszámú temető 151 temetkezése esett a nyomvonalba. A sírok ÉNy-DK-i tájolásúak, a temető középső részén kimondottan nagyméretű, 1,5×3,5 m alapterületű 0,8–1,5 m relatív mélységű sírgödrök láttak napvilágot. A nagyméretű sírokban is ugyanazt a nyújtott vázas, koporsót használó rítust lehetett megfigyelni, mint a megszokott, kisméretű sírgödrök esetében. Az övkészlettel eltemetett halottak többsége a fent említett nagyméretű sírokból került elő. Egyetlen lemezes övkészlettel rendelkező vázat találtunk, az összes többi az öntött technikával készített griffes vagy indás készleteket hordozta. A griffel és indával díszített övveretek mellett nagyszámú tarsolykorongot találtunk, melyek között az áttört geometrikus motívummal díszített darabok a leggyakoribbak, de szerepelnek közöttük madár- vagy griff-fejes példányok is. A csüngők és a fülbevalók között meg kell említeni egy kisméretű csüngőt, melynek áttört díszítése egy embert mintáz. A temetkezések között négy sírban találtunk lovat, melyek mindegyikénél előkerültek a vas lószerszámok és csatok, de csupán egy ló szerszámzatának a szíjait díszítették indadíszes bronzveretekkel. A kerámia, mint melléklet nem jellemző a sírokra, csupán a temető D-i peremén kibontott sírokban találtunk egy-egy fazekat. Összességében jellemző a temetőre, hogy a D-i és a középső harmadában előkerült sírok bolygatatlan állapotuk miatt gazdagabb mellékletekkel láttak napvilágot, mint a temető É-i harmadában kibontott, szinte kivétel nélkül kirabolt sírok, melyekben még a vascsat vagy a vaskés is ritkaságnak számított. A temető ÉNy-i irányba a nyomvonal jelenlegi határán kívül is folytatódik.

Munkatársak: Szilágyi Márton és György László régészek; Diriczi Zsombor, Fejér Eszter, Hullám Dénes, Király Ágnes, Kondé Zsófia, Krausz Dávid, Kurunczi

Mónika, Lamm Flóra, Novák Mariann, Tóth Farkas Márton régészhallgatók; Bacskai István fémkereső-műszeres technikus.

VÁCZI GÁBOR

556. Tiszabura, Ledence

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) U, R, B, Szk, Sza, Ge, A Az ELTE Régészettudományi Intézetének Ős- és Kor-történeti Tanszéke 2009-ben megelőző régészeti feltárásokat végzett a nagykunsági szükségeltartó építéséhez kapcsolódóan.

Ledence I. (KÖH 56131): Összesen 23 263 m² felületen 452 objektumot tártunk fel, melyek jelenségeit 587 stratigráfiai egységbe tagoltuk. A több korszak településeit magába foglaló lelőhely a Tisza egykori árteréből egyes időszakokban első állandó szárazulatként kiemelkedő sík területen húzódik. Ennek É-i és Ny-i része a folyó egykori löszös magaspártja, mely megtelepedés szempontjából különösen kedvező volt minden régészeti időszakban. A feltárt szelvény DNY-i sarka az egykori magaspárt teteje, ill. É-i felfutása; ennek megfelelően a terep ezekben az irányokban enyhén emelkedik, és a régészeti jelenségek sűrűsége is jelentősen megnövekedett. A régészeti munkálatok első ütemében elvégeztük a lelőhelyek nyomvonalba eső szakaszának fémkereső műszeres átvizsgálását.

A legkorábbi megtelepedést a 2. lelőhelyen is megfigyelt *szakálhátú jellegű* település jelenti. Súlypontja – a terepviszonyoknak megfelelően – az 1. lh. DNY-i sarkában helyezkedik el, objektumai a teljes DNY-i negyedben szóródtak. Három nagyméretű, hatalmas mennyiségű kerámiát szolgáltató gödörkomplexum és 10 kisebb gödör sorolható ebbe az időszakba. Ezeknek az objektumoknak az anyagából számos arcos edény töredéke is előkerült. A nagyobb gödrök széleiben összesen 7 zsugorított temetkezést tártunk fel; önálló sírgödörben nyugvó, gazdagabb halottat egy esetben figyeltünk meg.

A DK felől, a 2. lelőhelyről áthúzódó intenzív *tiszai kultúra* településének nagyméretű gödörkomplexumai és épületei a teljes szelvényt fedték. Ennek a korszaknak a jelenségei a feltárt felület É-i végén ritkábban jelentkeztek, majd a terep enyhe lejtésével elfogytak. A 12 nagyméretű agyaggyerő gödör között összesen nyolc felszíni, cölöpszerkezetes épület – lakóház – alapjait sikerült rögzítenünk. A házak előtt laza csoportokban mintegy 15 egykorú temetkezést tártunk fel. A gazdagabb sírok mellékletei között étel- vagy italmellékletet tartalmazó, gazdagon díszített, festett edények, valamint a halottak derekát kerítő mészkögyöngyövek is előfordultak.

A harmadik régészeti korszakot a *tiszapolgári kultúra* mintegy 12 sírból álló temetője jelentette. A rézkori sírok igen szerencsésen, a 297. sz. bronzkori árok egyik bejárási részében maradtak meg. A sírok magasan, a humuszban helyezkedtek el. A kis, ovális sírgödrökben, oldalukra zsugorítva elhelyezett halottakat eszközeikkel, kék-

sükkel valamint gazdag edény- és állatcsontmelléklettel együtt temették el.

A *bodrogkeresztúri kultúra* egyetlen régészeti objektuma egyben a lelőhely legkülönösebb, minden tekintetben egyedülálló jelensége is. A kerek gödörbe temetett halott teste alatt siklók csontvázai kerültek elő, arca elé, a gödör szélébe egy nyúl teljes váza és egy edény került. A halott háta mögé két nagy fazekat helyeztek el.

A szórványos jelenségek közé sorolhatók a kései *rézkori boherázi csoport* két kisebb gödre, ill. a *korai bronzkori Makó-kultúra* néhány jellegzetes díszítésű, késő bronzkori objektumokból előkerült edénytöredéke és egy kútja is.

A szelvény teljes területén előkerültek a *halomsíros kultúra* és a *Gáva-kultúra* időszakának az árkai.

A szelvény É-i végében egy kisebb, tanyacsoport jellegű *szkíta* telepítést tártunk fel. Összesen négy félig földbe mélyített ház, kb. 15 gödör és egy temetkezés sorolhatók ebbe az időszakba.

A szelvény D-i harmadában egy *szarmata* település szórványos gödrei is előkerültek.

A feltárt terület DNY-i negyedében, laza csoportban összesen 8 *gepida* temetkezést tártunk fel. A legtöbb sírba vas övcsatok és csontfésűk, egy esetben pedig egy kard képezte a mellékletet. Néhány itt eltemetett halott koponyája erőteljesen torzított volt.

A szelvény közepén egyetlen magányos, a *korai avar korra* keltezhető temetkezést, a szelvény É-i harmadában pedig egy *kései avar* házat tártunk fel.

Ledence II. (KÖH 56133): Összesen 10 551 m²-en 186 objektumot bontottunk ki, melyek jelenségeit 217 stratigráfiai egységbe tagoltuk. A lelőhely a Tisza egykori árteréből állandó szárazulatként kiemelkedő sík területen húzódik és szoros kapcsolatban áll a tőle csak egy faszor szegélyezte úttal elválasztott 1. lelőhellyel. Az átkutatott terület É-i és NY-i része a folyó egykori löszös magaspártja. A 2. lelőhely feltárt szelvényének ÉNy-i sarka és ÉK-i-középső széle egy-egy löszhát felfutása; az emelkedő terepen a régészeti jelenségek nagymértékű sűrűsödését figyeltük meg.

A területen a legkorábbi megtelepedést a *középső neolitikus alföldi vonaldíszes* kultúra jelenti. A szelvény D-i szélének közepén egyetlen, igen szép kerámiaanyagot szolgáltató nagyobb gödröt tártunk fel. Ennél valamivel fiatalabb lehet a szintén AVK jegyeket mutató, de kevert jellegű – AVK, esztári és bükki jegyeket is hordozó – csoportjának megtelepedése. E kis, foltszerű megtelepedés igen halvány betöltésű objektumai a szelvény ÉNy-i sarkában, egy csekély magaslaton csoportosultak. Közülük is kiemelkedik az egyetlen megfigyelt temetkezés, melyben a halott fejét okkerrel fedték, fölé pedig a sírgödör betöltésekor kis, széttört, különösen míves edénykében utólagos áldozatot helyeztek.

A *szakálhádi kultúra* intenzív megtelepedésének nyomát, mintegy 20 közepes és kisméretű, igen szép festett kerámiát szolgáltató gödröt tártunk fel. Ezek mellett előkerült még egy különleges temetkezés is:

a halottat önálló sírgödörbe helyezték, fejét és kezét okkerrel vörösre festették, a sír földjébe utólag pedig – áldozatként – finom kidolgozású, szép edény töredékeit szórták el. A szakálhádi település folytatódott az 1. lelőhelyen nyitott szelvényben.

A lelőhely régészeti szempontból legmeghatározóbb korszakát a *kései neolitikus tiszai kultúra* jelenti. A nagy kiterjedésű, több hektáros, homogén szerkezetű, falusias, vízparti település objektumai a 2. szelvényben az ÉK-i-középső rész magaslatán sűrűsödtek. A kultúra felszíni, cölöpszerkezetes házainak nyomát e szelvényben nem sikerült rögzítenünk, ám több nagy kiterjedésű, 3–500 m²-es anyagnyerő gödör utalt egykori jelenlétükre. Ezek egyikéből kis, lapos idoltöredék került elő. A településen 4 sírt is feltártunk.

A *rézkori boherázi csoport* kis telepét, néhány kisebb gödör mellett egy igen nagyméretű, hatalmas mennyiségű állatcsontot szolgáltató gödörkomplexumot sikerült kibontanunk.

A preGáva periódusba és a *Gáva-kultúra időszakába* sorolható 44 késő bronzkori objektum szintén az ÉNy-i negyed magasabban fekvő területeire koncentráldott. A Gáva-kultúra időszakra keltezhető a lelőhely legkülönösebb jelensége: két, egybenyitott, kerek tárológödörben legalább 6, az oszlás különböző állapotaiban eltemetett felnőtt jórészt összedobált vázát tártuk fel. A sekélyebb gödörben egy halott csontváza még nagyjából anatómia rendben helyezkedett el, a másik öt koponyája a hozzá tartozó vázrészek nélkül, egymás mellett, a mélyebb gödör alján feküdt. A többi emberi csont elrendezésében csupán annyi rendszeresség volt megfigyelhető, hogy a halottak egyes testrészeit még az oszlás folyamán, nem teljesen „váztiszta” állapotban földelték el.

Egy 2–3. századi *szarmata* település széléhez kapcsolódó objektumcsoport méhkas alakú tárológödreit és két kerámiaalapozású sütőkemencéjét is sikerült dokumentálnunk. A gépi humuszolás során végzett fémkereső műszeres kutatás során a felső, bolygatott talajrétegből egy a korszakhoz kapcsolható, római gyártmányú rozszesztűs tükör került elő.

Munkatársak: Masek Zsófia régész, Bittner Bettina, Faragó Norbert, Kalli András, Paár Ferenc, Soós Eszter régészhallgatók, Bacskai István fémkereső műszeres technikus.

FÜZESI ANDRÁS – SEBŐK KATALIN

557. Tiszabura-Pusztataskony, Taksony-telek II. (KÖH 56141)

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) R, Sza

2009 nyarán elvégeztük a lelőhely teljes feltárását. Az előzetesen meghatározott 19951 m²-es terület 355 m² kivételével lelőhelynek bizonyult.

Feltártunk 16 *szarmata* sírt, 263 *szarmata* településhez köthető objektumot, 37 *rézkori* gödröt. Találtunk 1 újkori objektumot, valamint 19 objektumról a feltárás során kiderült, hogy annak ellenére, hogy voltak bennük

kerámiatöredékek, nem régészeti objektumok. A szarmata telep egy részéről archaeomagnetikus felmérés is készült. A leletanyagból – egyedisége miatt – külön is említést érdemel egy majdnem teljesen ép késő rézkori pecsétlő.

MADARAS LÁSZLÓ

558. Tiszakürt határa

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) U, Sza, A

2009. október 19. és november 20. között az M44 gyorsforgalmi autópálya Kecskemét–Tiszakürt nyomvonalszakaszán örökségvédelmi hatástanulmány készítéséhez kapcsolódóan végeztünk terepbejárásokat. A tervezett autópálynak jelenleg két lehetséges nyomvonalváltozata van. Az É-i 31,1 km, a D-i 37,3 km hosszú. A tervezett tengely, valamint a fel- és lehajtók mindkét oldalát 100-100 m szélességben vizsgáltuk. A nyomvonalszakasz teljes egészében külterületen, új nyomvonalon húzódik és többségében mezőgazdasági területeket érint, mindössze 45–50%-a bizonyult hatékony terepbejárásra alkalmasnak.

Tiszakürt közigazgatási területén 2 új lelőhelyet azonosítottunk: *Zsilke-tanya; Földeslapos-Csukás-mellékcatorna (Pincegazdaság)* (KÖH 72845, 72847). Az újkőkori, szarmata, avar, késő avar leletanyag felszíni telepnyomra utalt, ill. egy esetben temető meglétére is.

Munkatársak: Kékegyi Dorottya, Sultis László, Frank Tamás, Ollai Tibor, Alács Attila, Pál Róbert, Takács Gábor, Bárdos Nándor régésztechnikusok, Paja László antropológus.

PARDITKA GYÖRGYI

559. Tiszaug határa

(Bács-Kiskun megye) U, R, B, Sza, Á

2009. október 19. és november 20. között az M44 gyorsforgalmi autópálya Kecskemét–Tiszakürt nyomvonalszakaszán örökségvédelmi hatástanulmány készítéséhez kapcsolódóan végeztünk terepbejárásokat. A tervezett autópálynak jelenleg két lehetséges nyomvonalváltozata van. Az É-i 31,1 km, a D-i 37,3 km hosszú. A tervezett tengely, valamint a fel- és lehajtók mindkét oldalát 100-100 m szélességben vizsgáltuk. A nyomvonalszakasz teljes egészében külterületen, új nyomvonalon húzódik és többségében mezőgazdasági területeket érint, mindössze 45–50%-a bizonyult hatékony terepbejárásra alkalmasnak.

Tiszaug közigazgatási területén érintettük az ismert *Országúti bevágás (I. homokbánya, KÖH 25553)* lelőhelyet, és egy új lelőhelyet azonosítottunk (*Tiszakürti határszél, KÖH 72843*). Az újkőkori, rézkori, bronzkori, szarmata, Árpád-kori leletanyag felszíni telepnyomra utalt, az ismert lelőhelyen temető is található.

Munkatársak: Kékegyi Dorottya, Sultis László, Frank Tamás, Ollai Tibor, Alács Attila, Pál Róbert, Takács Gábor, Bárdos Nándor régésztechnikusok, Paja László antropológus.

PARDITKA GYÖRGYI

560. Tiszavasvári, Utaséri-dűlő

(KÖH 31862)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Sza

A Tiszavasvári 0432, 0333/17, 0333/19 hrsz. telkeken korábbi terepbejárás alapján regisztrált régészeti lelőhelyet vágtak át öntözőcsatorna fektetése során. A 2009. júliusban végzett megelőző feltárás 34 objektumot eredményezett. Zömük császárkori (29 gödör, 1 árok), 2 gödör és 1 cölöplyuk kora kérdéses, 1 objektum újkori volt.

Munkatársak: Jakab Attila, Tompa György régészek, Veszprémi László geodéta-térinformatikus, Bocz Péter, Mester Andrea technikusok, Beleznai Gabriella rajzoló, Szmolár Edit restaurátor.

ISTVÁNOVITS ESZTER

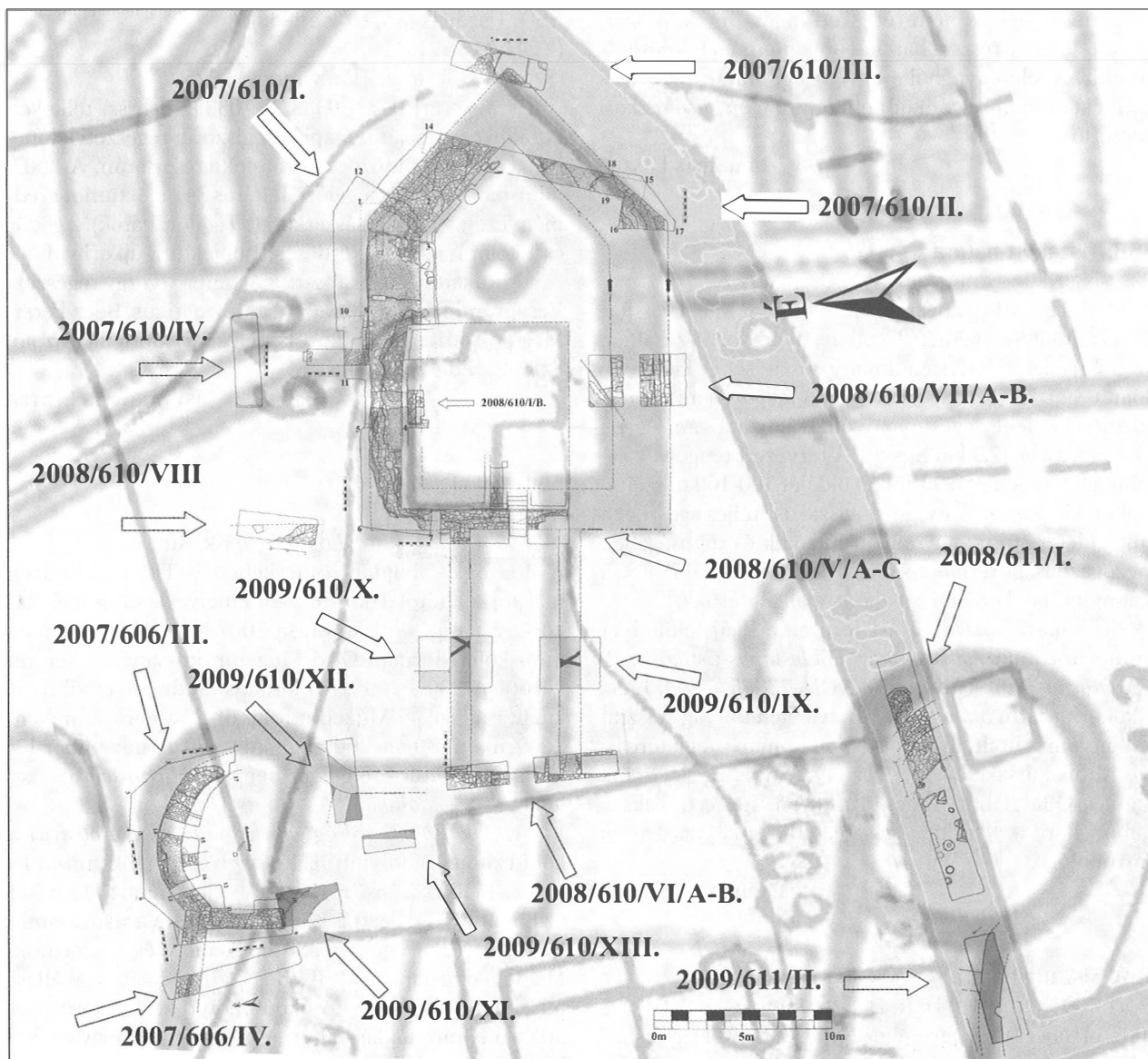
561. Tokaj, vár

(KÖH 62362)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kk, Kú

A Bodrogköz hajdani csücskében, a Tisza és Bodrog mai torkolatától 1 km-re É-ra elhelyezkedő tokaji Rákóczi-vár régészeti kutatása 2007-ben kezdődött meg a miskolci Herman Ottó Múzeum intézményi keretei között. A 2007–2008. évi kutatás eredményeiből nyílt kiállítás a Tokaji Múzeum földszinti kamaratermében, 2009. május 30-án. 2009-ben július 20. és november 13. között dolgoztunk, 6 helyszínen. (*Az illusztrációkat lásd a következő oldalakon!*)

1. A külső vár K-i ágyútornyánál (*Vasaló bástya*) a kőhid kutatását folytattuk. Két szelvényt nyitottunk a 14 m hosszú híd középső részén – rábontva mind a D-i, mind az É-i hídfalra (kazettás szerkezetű híd). Várakozásainkkal ellentétben, egészen 380 cm-es mélységig jutottunk. Meglepődve tapasztaltuk, hogy a híd falán szakállaspuskának való, közös torokból induló kétágú lőréseket találtunk, mind a két falon. A meglepő az, hogy ezek a lőrések a Vasaló bástya 2008-ban feltárt kő küszöbének szintje alatt találhatóak. Tehát a hídnak volt egy olyan szintje is, mely a tényleges járósínt alatt helyezkedett el és arra szolgált, hogy a belső vár vizesárkát felügyelet alatt tartsa. Ebből arra következtethetünk, hogy a kőhid még akkor épült, amikor a belső vár árkában víz volt – sőt amikor ezt a vizet még ténylegesen védeni is kellett – valószínűleg tehát akkor, amikor a külső vár még nem létezett. Fel kell, merülnön bennünk a gondolat, hogy a kőhid a K-i ágyútoronnyal egyidős, annak ellenére, hogy Zsámboky János 1565-ös metszetén egyértelműen fahíd vezet a Vasaló bástyához. Természetesen nem zárható ki, hogy létezett egy korai fahíd is, de ha végiggondoljuk, akkor logikusabbnak tűnhet az a lehetőség, hogy a 27×17 m-es alapterületű, helyenként 3,4 m falvastagságot elérő, monumentálisnak mondható ágyútoronyhoz már nem igazán megterhelő egy fedett kőhidat építeni, 1,1 m vastagságú falakkal, amin az átjárás mégiscsak biztonságosabb, mint egy nyitott, gyúlékony anyagból épült, könnyen szétlőhető fahídon. Ennek az sem mond ellent, ami a 2008. évi ásatáson derült ki: hogy a kőhid falai a

1. kép: A belső vár K-i részén végzett feltárások összesített rajza, összevetve a helyrajzi térképpel és Lucas Geörg Ssicha 1664-es alaprajzával

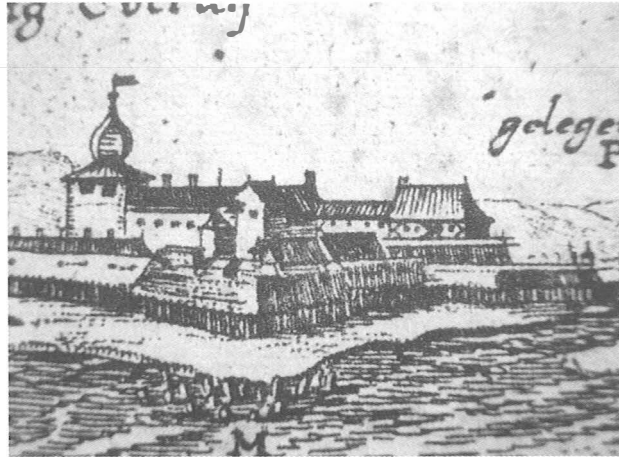
belső vár K-i falával nincsenek kötésben, a Vasaló bástya Ny-i falával viszont igen. Tehát könnyen elképzelhető, hogy a 14 m hosszú, 7,5 m széles, feltételezhetően kazettás szerkezetű kőhíd a K-i ágyútoronnyal egyszerre épült, azaz az 1530-as évekből való.

Az ideai feltárás nyomán kezd világossá válni, hogy ez a híd nemcsak egy egyszerű „híd”, hanem inkább tekinthető egy önálló épületszárnynak – attól eltekintve, hogy mikor épült. Hiszen a 17. századi Lucas Geörg Ssicha metszeteiről tudjuk, hogy a híd valószínűleg több emelet magas lehetett – ugyanis a K-i ágyútoronnyal volt egy kő, ill. egy későbbi (17. sz.) fa épületszintje is, tehát az ágyútorony lényegében kétszintes volt. Emellett Ssicha 1668-as metszetén egyértelműen látszik, hogy az ágyútorony felső (fa) szintjével egy magasságú a hozzá vezető híd falazata is (4. kép). Tehát mind az alsó közsínt összeköttetésben van a K-i palotaszárnyal,

mind a felső faszínt is! Viszont az ideai ásatás a hídnek egy olyan szintjét hozta felszínre, amely a Vasaló bástya közsíntjének küszöbe alatt található egy emelettel, tehát ez a híd harmadik szintje! Mikor ezt feltártuk, komolyan elgondolkodtam azon, hogy ez a híd nem is áll pillérekre, hanem teljes hosszában a földre alapozták és egy külön épületszárnynak tekinthető, amely keskeny ugyan, de alul mégsem átjárható a várak szintjén. Tehát lényegében nem híd, hanem egy többszintes összekötő épületszárny, lőrészekkel a várak védelmére. De továbbfűzve a gondolatot rájöttem, hogy a most megtalált legalsó szint sincs olyan „alacsonyan”, ugyanis a most feltárt lőrészek 1,5 m-re vannak a mai talajvízszinttől, ami egyben a Bodrog és Tisza vízszintje is, de 1954-előtt, amikor a 15 km-rel délebbre elhelyezkedő tiszalöki vizierőmű megépült, a vízszint 4,5 m-rel mélyebben volt. Tehát a 16. századi várak vízszintje

2. kép: A K-i ágyútoronyhoz (Vasaló bástya) vezető kőhíd déli falának külső falsíkja a kisméretű lőréssekkel

3. kép: Részlet Lucas Geörg Ssicha 1668-as metszetéről, melyen látszik a híd és a Vasaló bástya szerkezetének felső emelete. A kép a belső várat ábrázolja délről.

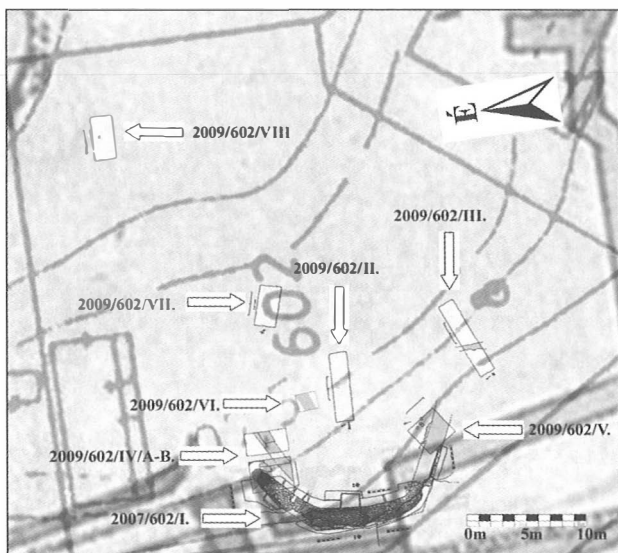
a most megtalált lőrésektől 6 m-rel lejjebb helyezkedett el, ami jelentős mélység! Tehát ezen a 6 m-en belül még nyugodtan elképzelhetők boltíves nyílások, amelyeken a víz átfolyhatott a híd, vagy épületszárny alatt. Viszont ha ez a feltételezésem helytálló, akkor meg kell állapít-suk, hogy a vár más részeihez hasonlóan (például Merítő bástya) itt is 8–9 m magas, jó állapotban megmaradt álló falakkal kell számoljunk, melyek feltárhatóak lennének eredeti szintjükig, ha nem lenne a tiszalöki vízierőmű, de így is közel 3 m magasságig kutathatóak!

Felvetődik a kérdés, hogy ha II. Rákóczi Ferenc 1704 őszén felrobbantja a várat, akkor hogy lehetséges, hogy ezt a hadászati szempontból fontos hidat nem pusztítja el, ill. hogy lehetséges az, hogy 2009-ben ebből még 8–9 m magasságú fal áll? A kérdésre szintén az idei feltárás adta meg az egyértelmű választ: a 17. századra a belső vár árkat, amelyen ez a „híd” átível, lényegében teljesen feltöltötték a külső vár járószintjéig, mivel a belső vár funkcióját vesztette, a hely pedig kellett a külső várban állomásozó katonáknak. Így maradhatott meg a K-i ágyútoronyhoz vezető híd alsó 8 métere, ugyanis alulról számítva 7 m-t töltöttek a belső vár árkan! Ezt igazolja, hogy a híd É-i falának külső oldalán megtaláltuk egy 17. századi épület vagy műhely járószintjét, egy visszabontott, a hídra merőleges kőfalat, a feltárt kis lőrések szintje fölött! Tehát a 17. században már olyannyira funkcióját vesztette a belső vár és a belső várarak, hogy azt teljesen feltöltötték, elfedve a 16. században még funkcionáló, szakállaspuskákknak való, egykoron 6 m magasán elhelyezkedő lőréseket. Ennek köszönhetjük, hogy ezek a lőrések, ill. a híd alsó szintje nem esett áldozatul Rákóczi robbantásainak. Mindemellet meg kell említenünk még, hogy a híd feltárásakor olyan leletek kerültek felszínre idén is, melyekre nem számítottunk: aranyozott felületű habán(?) edény töredékei, koronás kétfarkú sellőt ábrázoló agyagkorong, oroslános és alakos kályhacsempék stb.

2. A külső vár K-i sáncának a Vasaló bástyától D-re fekvő részét nem metszettük át, mert aránytalanul nagy földmunkával járt volna. Tervezzük, hogy a Herman Ottó Múzeum földfúró berendezésével a jövőben végigfúrjuk a belső vár falától – a várárkon keresztül – a külső sánc külső oldaláig a 611 sz. helyrajzi egységet; hiteles képet kapva ilyen módon a sánc pontos helyéről, ill. a belső várarak feltöltési rétegeiről, sőt víz alatti szintjeiről.

3. A 611 hrsz. telek Ny-i végében nyitott szelvényünkben sikerült rábontanunk a belső vár D-i kerítőfalára. Ezáltal a későbbiekben jó eséllyel tudjuk meghatározni, a DK-i sarokrondella (a későbbi lőportorony) Ny-i becsatlakozásának helyét a D-i kerítőfalhoz. Mivel megtaláltuk a belső vár D-i kerítőfalát, ezért egyértelművé vált hogy a 2007-ben, ill. 2008-ban, a 608 hrsz. telken kiásott 280, ill. 310 cm vastag falak nem a belső vár kerítőfalai, hanem a vár legkorábbi épületének, a DNy-i sarokban elhelyezkedő lakótoronynak az alapfalai, mivel a kerítőfal ezeken kívül, tőlük 3–4 m-re helyezkedik el, falszorost alkotva a belső vár falaival.

4. Célunk volt a belső vár É-i oldalán tisztázni az É-i palotaszárny helyzetét, rétegtanát. Három szelvényt is nyitottunk a 606 és 610 hrsz. telek határán (a 610 telek ÉNy-i sarkánál). A 610/XII sz. szelvényünkben szerencsésen megtaláltuk a belső vár kerítőfalát erősítő ÉK-i rondella D-i falindítását, melyhez a belső oldalról (Ny felől) egy vele kötésben nem lévő 1 m széles fal csatlakozott, merőlegesen rá. 2007-ben hasonló, merőlegesen támaszkodó falat találtunk a rondella másik, Ny-i csatlakozásánál. Ezt is tovább kutattuk 2009-során. Mindkét falról kiderült, hogy egyszerű, sekélyen alapozott (vagy alapozásig visszabontott) falakról van szó, melyek a rondella, sajátosan ívelt indításainál támasztják belülről a kerítőfalat, a nagyobb biztonság érdekében. Az is kiderült, hogy a két támasztófal között sárga agyaggal van feltöltve a rondella, melyről a lejtős földrampa a

4. kép: A 602. telek (Merítő-bástya) összesítő felszínrajza, összevetve Lucas Geörg Ssicha 1664-es alaprajzával

két támasztófal között ereszkedik le az É-i falszorosba. Hasonló belső támasztó földmű nyomait figyeltük meg 610/XIII sz. szelvényünkben is: itt egy a belső vár K-i kerítőfalával(?) párhuzamosan futó, azt belülről támasztó földsánc nyomaira bukkantunk. Mindhárom szelvényben megfigyelhettük, hogy ezen homogén sárga, löszös agyagból épített sáncok, ill. feltöltések tetején végigfut egy vörös égési réteg, mely heves tűzvészre utal. E fölött pedig már a felrobbantott várfalak kőtörmeléke terül el.

Alapvető problémába ütköztünk az ÉK-i rondella kutatása során. Szinte az összes 17. századi alaprajz szerint a rondellához közvetlenül kapcsolódik az É-i és a K-i palotaszárny közös sarka, sőt az alaprajzok szerint K felől nem is lehet körüljárni a palotaszárnyat, hanem az közvetlenül a kerítőfalra épül rá. Ehhez képest ebben a három szelvényünkben nyoma sem volt palotaszárnyak falainak, sőt úgy tűnik, hogy a palotaszárnyak a K-i oldalról is körüljárhatók! Csak ezzel tudom magyarázni, hogy nem találtunk a kerítőfalhoz csatlakozó vastagabb falat. Ezt támasztja alá Zsámboky János 1565-ös látképe is, melyen a négy saroktornyos belső vár a K-i oldalon is falszorossal rendelkezik, és csak ezután helyezkedik el a belső vár árka.

5. A külső vár É-i sáncának átmetszését és építési periódusainak meghatározását nem tudtuk 2009-ben véghezvinni. A sáncot a továbbiakban itt is fúrásokkal fogjuk megkutatni, ill. egy szelvényvel megkíséreljük megkeresni a külső várhoz tartozó Kis bástya legalább egyik falát.

6. Idén a Bodrog-parti Merítő bástya kutatásának szenteltük a legtöbb időt és energiát. A területen a 2007-es I. szelvény után még további hetet nyitottunk. Azt tisztázni tudtuk, hogy a Merítő bástyának van egy 17. századi és egy korábbi, minden bizonnyal 16. századi építési periódusa is. A 16. században készült el a Bodrog felé

néző ágyúkazamata külső fala, melynek felső része máig a földfelszín fölé emelkedik, hirdelve, hogy valaha itt állt a tokaji Rákóczi-vár. Ennek az ágyúkazamata falnak további föld alatti részeit sikerült idén feltárni, de azt még nem tudjuk egyértelműen bizonyítani, hogy ehhez a feltételezhetően 16. századi ágyúkazamatahoz kőből épült korabeli kötőgátak is tartoznak. Ugyanis a bástyát a 17. században nagy átalakításoknak vetették alá, melyek a külső falán nem változtattak semmit, viszont a belső szerkezetét teljesen átépítették. Egyértelmű, hogy több méter földet hordtak a bástyára (nyilván a földsáncok, ill. ágyúdombok építése miatt) és ebbe a földbe új alapokra, új belső szerkezetet építettek kőből(!). Tehát a bástyának a belsejét a 17. században kőből építették át és nem csupán földből-fából. Ezek a 17. századi falak néhol keresztezik a 16. századi bástyafalat – jó stratigráfiai helyzetet teremtve a kronológiai értelmezéshez. Mindenesetre összegzésképpen levonható az a következtetés, hogy a Merítő bástya 17. századi rétegei viszonylag jól feltárhatók és akár bemutatathatók is lennének, míg a 16. századi járósínek nagy része már a mai vízszint alatt található, így nem kutatható. A Merítő bástya területén végzett feltárások során számos ágyúgolyó, sőt ágyútalpvasalás darabjai, ill. szép kályhacsempék és használati tárgyak is előkerültek. Egy 17. századi ajtónyílás küszöbköveként egy tekintélyes méretű reneszánsz ajtó vagy ablak szemöldökkövét építették be.

2009. évi kutatásaink összegzésekor kiemelendő, hogy a Merítő bástyáról bizonyítható, hogy több periódusa van; a Vasaló bástya hídjáról kiderült, hogy 3 szinttel rendelkezik, melyből a legelső teljes épségben maradt fenn; ill. elképzelhető, hogy a belső várnak is van egy K-i falszorosa is és a palotaszárnyak csak ezen belül helyezkednek el. Leletanyag tekintetében újra bebizonyosodott, hogy a mélyebben fekvő 16–17. századi rétegek gazdagok leletanyagban, melynek minősége is igazolja, hogy a Szapolyai-korszakban (1459–1527) a belső vár az ország egyik királyi rangú és erősségű rezidenciája volt. Talán sikerült igazolni, hogy Zsámboky János

5. kép: A 602/IV/A-B szelvények a Merítő-bástya 16., illetve 17. századi falaival és rétegeivel

1565-ös metszete valóban hiteles és talán ez árulja el a legtöbb információt a belső és külső vár szerkezetéről is.

MAKOLDI MIKLÓS

562. Tolna-Mözs, Kender-földek-dűlő (KÖH 30716)

(Tolna megye) R, Ró, LT, A, Á, Kk

2008. november 27. és 2009. május 6. között elvégeztük az M6 autópálya nyomvonalára eső, *TO-1 jelű régészeti lelőhelyen* a megelőző feltárást. A kutatott terület 9436 m² volt.

A lelőhely a Kender-földek-dűlő területén az autópálya 139+408–139+578 km-szelvénye között terül el. A szekszárdi Wosinszky Mór Megyei Múzeum munkatársai 2001 márciusában terepbejáráskor őskori és középkori leleteket találtak. A próbaásatást a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat végezte 2008. október 10-én. A szondázó árkot a nyomvonal középtengelyében húzták, kb. 2 m szélességben és 85 m hosszan. Őt régészeti objektum került napvilágra.

A megelőző feltárást Hargitai András és Kiss Csaba kezdte el, majd 2009-ben Kis Attila és Nagy Nándor folytatták. Összesen 133 objektumot (hozzá kapcsolódóan 191 stratigráfiai számot) adtunk ki és tártunk fel: 46 késő rézkori badeni, 27 őskori, 18 kelta, 2 avar, 6 Árpád-kori, 1 középkori, 3 újkori és 30 ismeretlen korú objektum került napvilágra. A jelenségek többsége gödör, ezenfelül sütőkemencék, földbe mélyített házak, műhelyek, árkok, gödörkomplexumok kerültek elő.

A kutatott területen két régészeti korszak jelent meg markánsabban. A lelőhely mélyebb, D-i részén kelta telepjelenségeket figyelhettünk meg, míg az É-i, magasabb részen a badeni kultúrához tartozó objektumokat tártunk fel. A kelta telep feltehetően folytatódik D felé és kapcsolatban állhat a TO-1-től D-re feltárt kelta temetővel (TO-2, Csádés-földek). A jelenségek ritkán voltak szuperpozíciós viszonyban egymással, ami nem túl hosszú megtelepedési időszakra utal. A rézkorban magasabban lehetett itt a vízállás, az ehhez a korszakhoz tartozó objektumok magasabban, a dombháton és attól É felé kerültek elő, míg a kelta telepjelenségek a mélyebb, D-i részen. A kelta telep É-i határa kb. a 139+470 km-szelvényig tart a régészeti jelenségek és leletanyaguk alapján. Kelet felé túlnyúlik az M6 nyomvonalán, D-en a csatornán túlra, Ny-on pedig még a gázkiváltás nyomvonalában is folytatódik. A leletanyag kézzel formált durvakerámia, seprődíszes, grafitos soványítású, korongolt kerámia, vaskés, vastöredékek, állatcsont, patics, áglyenyomatos patics, vassalak.

A 139+470 km-től É-ra kerültek elő a késő rézkori objektumok. A rézkori telep É felé egyre intenzívebb képet mutatott. Leletanyaga igen gazdag és változatos: szarvasmarha-temetkezések, gödörhullák, csiszolt kőbalatöredékek, nagy mennyiségű kézzel formált, durva és finomkerámia (beböködött pontsorról, háromszög alakban bekarcolt-besraffozott mintával díszített, ansa luna-

ta fül), kétosztatú tál töredékei, mericék, nagyméretű tárolóedények, csonteszközök, csontáruk, kovapengék. A rézkori telep K és Ny felé is egyaránt folytatódik, É felé pedig az RM-18-as lelőhellyel folytatódik, mely a TO-1-es badeni telep szerves folytatása.

RM-18 lelőhely: A TO-1 jelű lelőhely feltárásával párhuzamosan – 2009. február 17. és május 6. között – végeztük az RM-18 jelű lelőhely megelőző feltárását; a kettő régészeti egy lelőhelynek minősült. A 0163/4 (régí), 0133/11 (új) hrsz-ú ingatlanokon 17300 m²-en kuttunk. Magát a lelőhelyt a TO-1 lelőhely feltárásakor lokalizáltuk és annak bővítményeként kezeltük szakmai, régészeti szempontból. Az ott feltárt késő rézkori, badeni kultúrához tartozó teleprészlet az RM-18 lelőhelyen folytatódott, sőt egyre intenzívebbé vált. Összesen 231 objektumot (hozzá kapcsolódóan 297 stratigráfiai számot adtunk ki) tártunk fel. Közülük 164 késő rézkori badeni, 19 őskori, 3 római kori, 7 avar, 2 Árpád-kori, 36 ismeretlen korú. Többségük gödör, sütőkemence, árok, műhelyek, tűzhely, gödörsír, gödörkomplexum. A leletanyag ezen a területen is igen színes képet mutat: szarvasmarha-temetkezések, gödörhullák, csiszolt kőeszközök, kézzel formált, durva- és finomkerámia, mericék, díszített edények, nagyméretű tárolóedények, csontáruk, csonteszközök, kovapengék. A badeni telep K–Ny-i irányban itt is túlnyúlt a nyomvonalon, nem sikerült megtalálni a széleit. Észak felé azonban egyre gyérebbé vált a telep intenzitása, ami talán a korabeli falu É-i határa utal.

A leletanyag a KÖSZ pécsi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumba kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Nagy Nándor, Kiss Csaba Kálmán, Hargitai András régészek; Dombi Gábor, Drávavölgyi Péter, Fehér Alíz, Király Dávid, Kocsis János, Komáromi Róbert, Kóra Mária Katalin, Kovács Gábor, Lampért Kirill, Linzembold Csongor, Lőrincz Péter, Nagy Gábor, Nagy Norbert, Peti Csaba, Schalli Pál, Szabados György, Szász Péter, Szécsényi Zoltán, Szöllősi Géza, Villuth Áron technikusok. A geodéziai felmérést a Meridián Kft. végezte.

KIS ATTILA

563. Tolna-Mözs, Községi-Csádés-földek (KÖH 30717)

(Tolna megye) R, B, LT, A, Á

Az M6 autópálya nyomvonalának Dunaföldvár–Szekszárd közötti szakaszán a 139+72 és a 139+92-es km-szelvények között 2001 márciusában a szekszárdi Wosinsky Mór múzeum munkatársai terepbejárást végeztek. Az akkor regisztrált TO-2 jelű lelőhelyen a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai végezték el 2008 szeptemberében a szondázó kutatást. A megelőző feltárást 2008. november 17. és december 12. között az Archeosztráda Kft. munkatársai kezdték el; 2009. február 17. és április 3. között az ásatást a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai folytatták.

A lelőhely a mai Tolna-Mözs DK-i határában található, melyet ÉNy-ról és DK-ról egy-egy patak határol. A 16 618 m² felület feltárása során 292 objektum került napvilágra, ebből 162 gödör, 7 kemence, 18 árok, 41 sír, 12 épület (9-ről csupán feltételezhető, hogy valamilyen épület része, mivel 3-4 cölöphelyből áll), 1 paliszádfal és 265 cölöphely. A rézkori, bronzkori, kelta, Árpád-kori (11–13. sz.) településnyom mellett, rézkori, bronzkori, kelta és avar (7–8. sz.) sírok is napvilágra kerültek. Az objektumok a lehumuszolt terület teljes egészén, átlagos sűrűséggel helyezkedtek el. A sírok mellett a legjelentősebb objektum a 3 alapárkos, cölöpszerkezetes, téglalap alakú, kétosztatú, 6×10 m²-es épület. A 3. sz. épület csak kb. félig nyúlt be az ásatás területére, így annak teljes mérete kérdéses.

A rézkorhoz köthető gödrök közül a legérdekesebb a 207/386 sz., melyben 4 emberi vázat egymásra dobálva, a 220/412-ben egy emberi vázat és egy kutyavázat és a 166/247 sz. gödörben, pedig egy emberi vázat találtunk, mely a gödör Ny felé eső falához volt húzva szorosan és csiga, kagyló, faszénrétegre volt helyezve.

A kelta sírok DK-ÉNy vagy DNy-ÉK-i (6 db) tájolásúak voltak; a belőlük előkerült leletanyag többségét a bronz kar-, lábpercecek, vascsatok és az edénymellékletek tették ki.

Az avar sírok, kevés kivétellel, ÉNy-DK-i tájolásúak és szinte teljesen kiraboltak voltak, általában a vascsatot, kerámiát és az állatcsontokat hagyták a helyén a rablók. A rablógödröket már a bontás előtt lehetett látni a sírok tetején; az elhelyezkedésük alapján a legtöbb esetben a felsőtestre raboltak rá a későbbi sírrablók. A leggazdagabb sírban vastórt, övhöz tartozó bronzcsatot, szíjvéget, vas nyílhegyet, csont tegezmevívót találtunk.

Munkatársak: Kiss Csaba Kálmán, Kemsei Dóra régészek; Víg Anita, Ligeti Gábor, Fehér Alíz, Szász Péter, Domján Anita, Nagy Gábor, Boromisza János, Telekes Katalin, Kocsis János, Horváth András, Grósz Dóra, Bányász Diána, Kóra Mária Katalin, Dombi Gábor, Kovács Gábor, Komáromi Róbert, Villuth Áron, Schalli Pál, Pásztor István technikusok.

CSÉKI ANDREA

564. Torony, Nyeste-Nyárs-pataktól K-re (Hammat-dűlő) (KÖH 72935) (Vas megye) B

2009. július 27. és augusztus 6. között a Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága próbafeltárást végzett tervezett lakópark építését megelőzően. A próbafeltárás nem terjedt ki a telkek területére, az I. ütemben csak az út és a csapadékvíz elvezetés miatt bolygatott területeket érintette, nagysága 1000 m² volt. Összesen 12 kutatóárkot húztunk, melyeket az út nyomvonalának teljes hosszára és szélességére kiterjedően jelöltünk ki. A feltárás során 7 objektumot és egy nagyobb – egyelőre nem tisztázott korú és méretű (kb. 100×25 m-es) – jelenséget találtunk.

Ez utóbbi feltehetően egy régebbi patak- vagy tómeder lehet, itt-ott szórványosan őskori kerámiatöredék, kopapattinték és magkő került elő belőle.

Az objektumok a terület Ny-i legszélétől a 3. sz. árok K-i széléig tartó nyomvonalszakaszra korlátozódtak. A feltételezett lelőhely – mind a korábbi szomszédos feltárási eredményekkel, mind a szintvonal-adatokkal, mind pedig a mostani feltárásból nyert információkkal összevetve – nem a dombtetőn, hanem a Ny-i irányban lévő, lejtős domboldalon helyezkedhet el.

A feltárt objektumok közül az 1. sz. a legjelentősebb, mely humuszoláskor vörös és fekete, jól átégett, kb. 1,2 m átmérőjű paticsfoltként jelentkezett, kőlapokkal a szélén. Bontás közben 6 kerámiaedény, 2 kova, 1 agancstöredék és egy nagyméretű őrlőkő elhasított darabjai kerültek elő belőle. Az edények a gödör szélén körben voltak elhelyezve, ezen belül élére állított és lapjára fektetett köveket találtunk, melyek mintegy teknőt képeztek az apróra – szinte hamuvá – égett agancsnak. A gödör belseje nagyon sok és jó állapotban megmaradt faszenet tartalmazott, melyből mintát vettünk. A két kován egykori égés nyoma látszik. A gödör belső része vastagon kiégett agyaggal, paticccsal borított, melyeken az ág-, vagy ujjnyomat mintája szépen megmaradt. A gödör közepén egyetlen apró kalcinátumdarabka került elő, mely a jelenség temetkezés funkcióját erősítené.

A kerámia nyersanyaga, apró kavicsos soványítása, szürke színe a rézkori hagyományokra utal, de az edények alakja és díszítése, peremkiképzése inkább a fiatalabb kora bronzkori emlékek formakincsét tükrözi. Szerintünk egy a badeni kultúránál fiatalabb, de a Makó-kultúránál idősebb – talán a szomszédos ausztriai területeken jobban ismert és kutatott – Jevišovice-kultúra lelőhelyét találtuk meg Torony határában.

Munkatársak: Isztin Gyula, Kőszegi Ádám régész-technikusok; Czöndör János, Nagy Csaba és Nagy Ákos.

NAGY MARCELLA

565. Törökbálint, Spitz-Äcker (MRT 7. k. 36/3 lh., KÖH 11913) (Pest megye) U

2009. július 9–13. között helyszíni szemlét tartottunk Törökbálint ismert régészeti lelőhelyeinek területén, a község településrendezési tervének módosításához kapcsolódóan. Az állapotfelmérés során csupán egyetlen lelőhely felszínét tudtuk terepbejárás módszerekkel kutatni. Az MRT szerint a lelőhely az Égett-völgy Ny-i oldalán, az egykori iparvágány nyomvonalán húzódó műút mindkét oldalán lokalizálható. Az út K-i oldala sűrű bozótossal és füves réttel fedett, kutathatatlan volt, az út Ny-i oldala azonban frissen szántott, járható felszínű. A lelőhelyen jóval kisebb területen gyűjtöttünk neolitikus töredékeket, mint ahogy azt az MRT térképe jelöli. A DNy felé enyhén emelkedő felszín egy ponton határozottabban kiemelkedik a környezetéből, ezen a „magaslaton” gyűjtöttünk kevés számú cserepet. Az út

mellett közvetlenül, amely már mélyebben fekvő területen halad, nem találtunk leletanyagot.

FEKETE CSANÁD

566. Törökbálint, Tópark (Kukorica-dűlő) (KÖH 67401)

(Pest megye) U, R, B, Ró, Á

2009. szeptember 7. és december 4. között az M0 autópálya K-i oldalán, a tervezett körforgalom, és a körforgalomhoz csatlakozó lehajtók területén végeztünk megelőző feltárást. A területen 117 régészeti jelenséget tártunk fel, melyek közül 101 gödör, 11 árok, 3 ház, 1 kút és 1 cölöplyuk. A jelenségek közül 52 a neolitikum időszakából, 16 a korai rézkorból származik, 14 a korai bronzkori nagyrévi kultúrához tartozik, 10 keltezhető a római korra, 10 az Árpád-korra; 3 újkori jelenséget találtunk, 12 lelet nélküli gödör pedig ismeretlen korú.

A neolitikus jelenségek mind a *középső neolitikus*, *szelízi kultúrához* tartoznak, két településrészletet alkotnak. Egy nagyobb településrész feküdt az ÉNy-i lehajtó DK-i szélén, és egy kisebb településrész tártunk fel a lehajtó ÉNy-i végén is, egy alacsony, természetes magaslaton. A két településrész között kb. 30–40 m hosszú, üres terület húzódik. A D-i településrész legfontosabb jelensége a 75. sz. objektum, a vonaldíszes kultúrkörre jellemző, jellegzetes hosszúház cölöplyukai. A házból 25 cölöplyuk maradt fenn, É-D-i tájolású; 15×5 m nagyságú részt tártunk fel belőle. A cölöplyukak három sorba rendezve kerültek elő, egy negyedik cölöplyuk sor indult a ház K-i szélén, de ezt a részt levágta a római árok. A cölöplyukak viszonylag nagyok, 60 cm átmérőjűek, 40–45 cm mélyek voltak. A ház É-D-i tájolásához igazodtak a szomszédos, hosszúkás, neolitikus gödrök is, melyek leletanyagából nagy mennyiségű szelízi kerámiatöredék, obszidián penge és rengeteg áglenyomatos patics került elő.

Hasonló méretű és nagyságú cölöplyukakból állt a másik neolitikus épület is. A 6, két sorba rendezett cölöplyuk egy 4,4×3 m nagyságú, K-Ny tájolású kicsi épület, vagy egy nagyobb építmény részlete lehet.

A lehajtó ÉNy-i végén fekvő telepen csak 1 cölöplyukat találtunk, a többi jelenség kisebb-nagyobb agyaggyerő és hulladékgödör, nagy mennyiségű leletanyaggal. A kerámiatöredékek között sok karcolt díszes töredéket találtunk, és néhány vörös festésű darabot. A minták a korai szelízi kultúra jellegzetes díszítését alkotják, és 2 töredéken látható a kottafejes időszak jellemző díszítése is. Több csótalpas töredék is előkerült, köztük a Sopot-Bicske-kultúra töredéke. A legszebb kőszközleletünk egy csiszolt kőbuzogány, és egy csiszolt kővéső.

A *korai rézkori telep* a körforgalom K-i felén és az ÉK-i lehajtó DNy-i szélén feküdt. A telep nagy területen ritkán elszórt, kisebb-nagyobb méretű gödrökből állt. A gödrökből a késő lengyeli kultúra nem túl jellegzetes, kevés kerámiatöredéke került elő, a 88. sz. gödörben a Ludanice-csoport jellegzetes csótalpas töredékét találtuk meg. A telep legfontosabb jelenségei a nagy, henger

alakú, 1,5–3 m mély gödrök. Oldalukon kisebb vörösrétegű foltokat találtunk, a gödrök alján keményre dönögölt agyagréteg feküdt, a jelenségek valószínűleg tárológödrök lehettek. A rézkori gödrök a 88. sz. objektum kivételével leletekben szegények voltak.

Az ÉNy-i lehajtó közepén a *korai bronzkori nagyrévi kultúra* kicsi településrészlete feküdt. A jelenségek kicsi, kerek, sorba rendezett gödrök voltak, és valószínűleg a bronzkori telephez tartozott a 74. sz. objektum, egy kicsi árok-részlet is. Szinte mindegyik bronzkori gödör alján 5–6 cm vastag, vörös-fekete foltos, égett, kormos réteg húzódott. A bronzkori gödrök is leletben viszonylag szegények voltak, de találtunk egy majdnem teljesen ép kicsi bögrét, és valószínűleg további 5–6 összeragasztható edényt.

A körforgalom területén egy hatalmas méretű árokrendszer feküdt, az árkokban talált kevés lelet (bronzpénz, bronzfibula) alapján a *római korra* kelteztük, valószínűleg a közelben fekvő római villagazdaság része lehetett. A benne talált habarcsdarabok alapján a római villagazdasághoz tartozhatott a 31. sz. objektum, egy kővel kirakott szélű kút. A jelenség nagy része a feltárási területen kívül feküdt, és a felette húzódó 3 m vastag humuszréteg alapján nem lehetett teljesen feltárni.

Az ÉK-i lehajtó területén egy kis *Árpád-kori* településrészletet találtunk. A telephez tartozik a 87. sz. objektum, egy kicsi, földbe mélyített ház, az É-i sarkában egy kicsi tűzhellyel, valamint a 89., 96. sz. gödrök, és egy rövid árok-részlet, az 59. sz. objektum, jellegzetes karcolt, hullámos vonalköteggel díszített fazéktöredékekkel.

KOVÁCS ÁGNES – RAJNA ANDRÁS

567. Túrkeve határa

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) B, Sza, A, Á, Kk

2009. április 1. és május 22. között régészeti feltárást végeztünk a Túrkeve-D-1 jelű gázkút termelésbe állítása előtt. Ez idő alatt három lelőhelyen, összesen 4314 m² felületen folyt előzetes kutatás.

Simon-Bala (KÖH 65414): Két kultúra leleteit találtuk meg. A szarmata falu házai, gödrei, árcai, kútjai gazdag kerámianyagot tartalmaztak. A lelőhelyen egy avar gödörház is előkerült.

Túrkeddi (KÖH 65346): Három időszakból 61 objektumot tártunk fel. A késő bronzkort a Gáva-kultúra gödrei képviselték. Az avar korból néhány gödör mellett egy ház is előkerült, benne jellegzetes sütőharanggal. Az Árpád-kori Nácsaegyháza falut gödrök, árkok, és félig földbe mélyített házak jelölték.

Túrkeddi-Szőlők (KÖH 65396): Egy késő középkori tanya maradványait tártuk fel, melyet 8 objektum jelzett.

MADARAS LÁSZLÓ

568. Újkér határa

(Győr-Moson-Sopron megye) Ó, Ró, Kö, Kk, Kú

2009. februárban helyszíni szemlét tartottam Újkér határában, a széléróművek telepítésére kijelölt területeken.

Daszti-dűlő I. (KÖH 63184): A községtől É-ra, a vasútvonal, a községhatár és a 84. sz. főút által közrezárt területen, nagyjából egyenletes felszínű platón hosszan elnyúló – K-Ny- irányú – sávban közepes intenzitással késő középkori cserépanyag jelentkezett; a leletek kisebb-nagyobb foltokban sűrűsödtek. A területet a vasútvonalig bejártam, de a község közigazgatási határától Ny-ra régészeti leletet már nem találtam. A felszíni telepnyom ugyanakkor É felé jelentékenyen elnyúlik, bár ezen a területen jóval ritkábban kerültek elő kerámiatöredékek, és csak a Ny-i részen, a közigazgatási határ mentén jelentkeztek. A nagy kiterjedésű lelőhely a tapasztaltak alapján szabályos félhold alakban terül el a Daszti-dűlő területén.

Daszti-dűlő II. (KÖH 71201): Az iménti lelőhelytől D-re, a Daszti-dűlő D-i részén kisebb foltban szintén középkori és újkori edénytöredékeket gyűjtöttem.

Felső-kutasi-dűlő (KÖH 46043): A községtől Ny-ra, az Egyházásfalú felé vezető úttól D-re, mintegy 300 m-re egy széles fasor D-i oldalán található a már ismert lelőhely, ahol Nováki Gyula római épületfalakat mért fel 1961-ben. 1965-ben Gabler Dénes is lokalizálta az épületmaradványt. A korábbi lokalizálások révén gyorsan megtaláltam a helyet. Mintegy 60×30 m nagyságú foltban intenzíven jelentkezett épületomladék (tégla-, és kötőredékek), ezen a területen a talaj színe lényegesen sötétebb, majdnem fekete, így messziről is jól látszik. A mélyszántás erősen bolygatja a régészeti rétegeket. A falmaradványok körül kb. 150×80 m nagyságú területen szórványosan kerámia-, és apró téglatöredékeket találtam.

Füzes-alja (KÖH: 31228): A már ismert lelőhely a nemeskéri határ mellett, a 84. sz. főúttól K-re található. Gömöri János 1972-ben itt őskori telepnyomot regisztrált. A lelőhely a Séres-árok Ny-i oldalán, egy enyhe kiemelkedésen helyezkedik el. A telepnyom D-i része jelenleg művelésen kívüli parlagterület, amely terepbejárásra alkalmatlannak bizonyult. A parlagterülettől É-ra gyér gabonavetésben szórványosan őskori és újkori cseréptöredékeket gyűjtöttem; az őskori leletanyag jellegtelen és erősen kopott oldaltöredékekből és néhány apró paticsdarabkból áll. A leletanyag egy szabályos ovális alakú földdomborulatról került elő, amely É felé egészen a községhatárig (az itt lévő vizesárokig) elnyúlik.

Közép-kertek-alja II. (KÖH 71205): Az Egyházásfalú felé vezető út É-i oldalán, közel a településhatárhoz a gyér vetésben szórványosan késő középkori kerámiatöredékek jelentkeztek. A felszíni leletanyag az úttesttel párhuzamosan, mintegy 200 m hosszan elnyúló foltban került elő.

Nagycsér-dűlő (KÖH 71203): A Csepreg felé vezető közúttól É-ra fekvő szántóföldön, közvetlenül a községhatár mellett egy ÉNy-DK-i irányban húzódó dűlőút mentén a gyér repcében közepes intenzitással késő középkori és kora újkori cserépanyag jelentkezett. A leletek a dűlőúttal párhuzamosan elnyúló foltban kerültek elő.

Tüsmegyei-dűlő (KÖH 35959): A területen Nováki Gyula 1961-ben terepbejárás során terra sigillata töredéket talált, és római temető(?) nyomait észlelte. A lelőhely a Tüsmegyei-dűlőút D-i oldalán, jól érzékelhető kiemelkedésen található. A kiemelkedés felszínén szórványosan középkori és újkori edénytöredékeket találtam. A leletanyag jelentkezése Ny felé a domb lábáig tartott, a mellette fekvő mélyedésben régészeti lelet már nem került elő.

84. sz. főút keleti oldala (KÖH 71199): A Füzes-alja lelőhelytől D-re, a 84. sz. főút K-i oldalán nagyobb ovális alakú területen közepes intenzitással késő középkori és kora újkori kerámiatöredékek jelentkeztek. A leletanyag az itt áthaladó villanyvezeték egyik oszlopa körüli kb. 100 m átmérőjű foltban sűrűsödött.

TAKÁCS KÁROLY

569. Űri, Tó fölötti dűlő

(KÖH 54330)

(Pest megye) B

A jelentést lásd a kötet 117. oldalán!

MIKLÓS ZSUZSA

570. Vadna, Vár-tető

(KÖH 16901)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Á, Kk

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság 2009. október–november hónapokban kutatási program keretében ásatást végzett a lelőhelyen. A feltárás előzménye volt a terület 2008-as műszeres vizsgálata, melynek során elkészítettük mikrodomborzati felmérését, valamint szisztematikus leletgyűjtést végeztünk. Ugyanakkor elkészítettük a várhegy geofizikai kutatását is.

2009-ben a várhegy szondázó feltárása volt a cél. Először egy ÉK-DNy irányú, a vármagot teljesen átvágó, 2 m széles kutatóárkot nyitottunk, majd erre további két merőleges árkot húztunk. A területet fedő vékony erdei humusz már viszonylag sok leletet rejtett, késő Árpád-kori kerámiát és több nagyméretű, 15. századra keltezhető számszerű nyílhegyet. Ezek nem voltak objektumhoz köthetőek, másodlagos, vagy harmadlagos helyzetben kerültek elő. Az erdei felszín alatt közvetlenül egy tömör, igen sötét (fekete) természetes réteg következett, amely fokozatosan átváltott a sárgásbarna agyagos altalajba, mely alatt már a sziklafelszín, ill. annak köves málladéka feküdt. Gyakorlatilag a várbelső középső részén hiányzott a kultúrréteg. Ugyanezt tapasztaltuk a további két merőleges árokban is. Beásott objektumok nyomát csak a várbelső peremén tapasztaltuk, minden kutatóárok végében sziklába vajt cölöplyukak rendszerére bukkantunk, melyek – követve a hegy peremét – egy egysoros palánkfalat jelöltek ki. A cölöplyukak a mai felszínhez képest nagyon magasan kerültek elő. Már az ásatás során feltűnt, hogy a

lapos, platószerű várbelső szinte alig emelkedik a külső sánc fölé – a kettőt csak a 2,5 m mély (mára erősen feltöltődött) sáncárok választotta el. Ezek alapján azt feltételezzük, hogy a várbelső a modern korban szinte teljesen elplanírozták (erdőművelés), így csak néhány mélyen fekvő objektum (cölöplyukak és ciszterna) maradt meg. A ciszternát is feltártuk, mely a mai felszínen egy 0,5–1 m-es mélyedésként jelentkezett. A 3,5 m mély víztározót a sziklába vájták, semmiféle kikapasztása nem volt. Betöltésének felső fele erdei humuszos feltöltés és 20. századi szeméttel kevert erdei föld volt, majd pedig egy hamus, kormos réteg következett. Ez alatt egy egységes középkori betöltés következett, mely az egykori udvarból származhatott, benne sok Árpád-kori és kevesebb 15. századi kerámiával. Úgy tűnik, hogy ezen réteg tetejéig kincskeresők kiásták a ciszternát, majd ezt felhagyva, az újra betöltődött. A kincskeresés/beásás időpontját a II. világháborúra tehetjük, amikor a remek panorámájú várban egy katonai egység hosszabb ideig tartózkodott. A középkori betöltés tetején lévő hamuban zubbonygomb, sapkarózsa, drót volt.

Közel hasonlóan negatív eredménnyel zárult a sánc átvágása is. Az egyik kutatóárkot ott nyitottuk, ahol egy felszíni mélyedés is látható volt, de itt volt a legmagasabb a védmű. E beásásról kiderült, hogy egy újkori pince/verem, amelyet a sáncba vájtak. A bolygatatlan részen megfigyelhető volt a felszín alatt egy kis szakaszon az eredeti sánc mindössze 50 cm vastag feltöltése, amelyből egy Árpád-kori kerámiatöredék került elő. A sánc egy bolygatatlanabbnak tűnő, de a mai környezetéből alig kiemelkedő részén is nyitottunk egy további árkot. Itt 90 cm vastag „csíkos” szerkezetű sáncfeltöltést figyeltünk meg. Mindkét helyen a sáncot a sötét (fekete) tömör természetes felszínre, valamint a sárgásbarna agyagos altalajra emelték. A sánccról is bebizonyosodott, hogy jóval magasabb lehetett korábban, mi csak a legalsó rétegeit fogtuk meg. A modern korban ezt is erősen bolygatták, elplanírozták. Egy 1926-os fényképen a vár területe még részletgazdag, markáns domborzati elemekből állt, amit – mint tapasztaltuk is – később teljesen megváltoztattak.

Az ásatás eredményének tartjuk azonban, hogy bebizonyosodott a vár kettős periódusa: első ütemben az Árpád-kor végén emeltek itt kisméretű várat, majd a 15. sz. közepén a husziták rövid időre megszállták és hevenyészett erődítést alakítottak ki. A huszitáknak is védelmet nyújtó sáncot, valamint a megtalált palánksort már az Árpád-korban megépítették. Egyik korszakhoz sem köthetünk maradandó anyagú épületet, hiszen a nagyfokú pusztultság ellenére is kellett volna habarcsnyomokat találni, de ilyenre nem bukkantunk. Így talán egy egyszerű fapalánkos várral számolhatunk, benne további faépületekkel, mindkét korszakban, amelyet egy mély árok és sánc védelmezett D-ről, a többi oldalról pedig a meredek hegyoldal.

SZÖRÉNYI GÁBOR ANDRÁS

571. Vasvár, Domonkos kolostor (KÖH 42805)

(Vas megye) Á, Kö

2009. április 6. és május 26. között a kolostor mai belső udvarában végeztünk feltárást. Az udvar teljes szélességében, a kolostorszárnyak mai belső falai között húztunk két É–D-i, ill. Ny–K-i árkot, valamint az udvar ÉK-i sarkában két kis szelvényt nyitottunk a középkori kerengőre és az udvar DNY-i részében kutattuk a feltételezhetően középkori kutat. Árkainkkal több ponton hitelesítettük Hajmási Erika 1985-ös szondázó ásatását. Erre azért volt szükség, mert a feltárást dokumentációja nem került a múzeumba.

Az udvar legmarkánsabb épített emléke az a 19. században felépített majd visszabontott téglakerengő, amely a Szent Kereszt templom D-i falától 3,5 m-re D-re az udvar egész szélességében húzódik. Az újkori kerengőt a kőből épített középkori kerengő D-i falához támasztották.

A kutatóárkokkal képet nyertünk a mai kolostorszárnyak udvari alapjairól. A középkori falak részben a mai épületszárnyakon belül vannak, így ezek datálását csak az épületbelsőben történő kutatás határozhatja meg.

Az épületegyüttest 1985–86-ban kutató Haris Andrea arra a megállapításra jutott, hogy a IV. Béla által alapított kolostor temploma, valamint a Ny-i és a D-i szárny, ill. a templom szentélyéhez D-ről csatlakozó kerengő egy ütemben épült fel a 13. sz. második felében.

A Ny-i kolostorszárnyat biztosan a 13. században alapozták meg egy kb. 1 m vastag feltöltési/planírozási rétegbe, mely alatt korábbi, Árpád-kori objektumokat bontottunk ki. A feltöltést az 1. és a 4. sír ásásakor átvágták. A 13. századi datálást erősíti, hogy az 1. sír mellett egy friesachi denárt találtunk.

A korábbi objektumok jelenléte arra utal, hogy a dombot a kolostor építése előtt is használták. A Ny-i épületalap a többi épületszárny alapozásától jelentősen eltérő fala alapján az sem zárható ki, hogy egy a kolostornál korábbi, világi épület falait használták fel a kolostorszárny építésekor. Beazonosítottuk a Hajmási Erika által 1985-ben – Haris Andrea publikációja szerint – a Ny-i szárny belsejében fejjel lefelé fordított helyzetben kiásott edényt, amelyben az ásató madárcsontokat talált, és építési áldozatnak határozott meg. Az edény meglehetősen jellegtelen és biztosan későbbi a 13. századnál. Az edény kora mellett újabb kérdést vet fel az épület egyházi jellege és az építési áldozat közötti látszólagos ellentmondás.

A D-i szárny alapozásának csatári kőből emelt alsó rétege lehet középkori, a K-i szárny középvonalában azonban csak 19. századi téglalapozást találtunk. A K-i szárny alapjai előtt a fal korának meghatározása érdekében két kis, 1,5×1 m-es szondát nyitottunk. Az É-i szakasz előtt lévő I. szondában a falalap a D-i szárnyéhoz hasonlatos és egy határozott szintugrás is megfigyelhető benne. A felső rétegekben látható faragott kövek a fal-

szakasz tetejének késői voltát erősítik. A D-i falszakasz előtt húzott II. szondában az élő közművek miatt csak egy keskeny szakaszon tudtunk lemélyíteni, az alapozás alja itt is csatári pala volt, és az alsó szakaszban egy határozott alapelválást figyeltünk meg. A K-i szárny datálásának kérdését egyelőre nyitva hagytuk.

A kolostortemplom alapjának alját a hajó középvo-nalában közel 3 m mélyen bontottuk ki. A csatári kőből falazott egyrétegű falalap az udvar ÉK-i sarkában nyitott szelvényekben azonban csak 1,5, ill. a sekrestye előtt csak 1 m mélyen volt. Ennek oka az a jelentős szintkülönbség, amely ma is jellemzi a kolostor dombját. A K-i szárny külső homlokzata előtt a mai talajszint 5 m-rel magasabban volt, mint a Ny-i szárny külső homlokzatának járósíntje. Észak-déli irányban a templom É-i fala és a D-i szárny külső homlokzata között 1,7 m a szintkülönbség, ahogy a templom É-i és D-i oldala között is. Az udvar belsejében azonban – ahogy az az udvar hasznosítása szempontjából logikus is – valószínűleg még a középkorban tereprendezést végeztek, melynek során az udvar K-i oldalán az eredeti rétegsorok teljesen elpusztultak.

Az udvar ÉK-i sarkában minden valószínűség szerint 15. századi kerengő alapozását és felmenő falának egy szakaszát bontottuk ki. A kőből és kis részben téglából épült kerengő a templom falához támaszkodott. A felmenő falon sárgás színű vakolatot figyeltünk meg, amely ugyanebben a szintben nyomokban a templomalapon is megtalálható volt. A falkutatás szerint is középkori a Szent Kereszt templom D-i falába az udvar ÉK-i részén bemélyedő ajtó, melynek barokk téglákkal elfalazott küszöbsíntje egybeesik a kerengő felmenő falainak alsó szintjével. Az ajtó Ny-i sarka előtt a kerengőfal véget ért és D-nek fordult, tehát a K-i szárny előtti É-D irányú kerengőszakasz hajdani Ny-i fala esett egybe az ajtó Ny-i szélével. A középkori kerengő kövei jól láthatóan folytatódtak a téglakerengő falazata alatt is.

Biztosan a kerengő építése után került sor a 83. sz., É-D tájolással eltemetett halott elhantolására. A K-i szárny előtt még egy D-É tájolású váz lábait (77. sír) bontottuk ki. A fektetés iránya megerősíti, hogy a K-i (és valószínűleg a Ny-i) fal előtt is futhatott a középkorban kerengő. A Szent Kereszt templomtól D-re eső árokszakaszban és az udvar ÉK-i részén nyitott szelvényekben bizonyos szakaszon az alapokig elbontották a középkori falakat, ezért az alapfalak hiánya nem zárja ki a késő középkori kerengő meglétét.

Szelvényt nyitottunk az udvar DNY-i részén lévő kőfalazásos, nyolcszögletű kútra is, melyet a káva jelentkezésétől (2 m) számítva 3 m mélységig bontottuk ki. A heves esőzések következtében veszélyessé vált bontást abbahagytuk, és a kutat a kávaszintig visszatemettük. A bontás során a kútbelsőből kevert, késő középkori, új- és legújabb kori leletanyag került elő, mely nem zárja ki a kút középkori voltát és arra utal, hogy a kút a legújabb korban használatban vagy nyitva volt.

Az udvarban 89, 13–16. századi temetkezést tár-tunk fel. Férfi-, női és gyermeksírokat egyaránt megfi-

gyeltünk, ezért biztosra vehető, hogy az udvarban egy világi jellegű temető működött. Az első sírok 1,2–1,5 m mélyen jelentkeztek, szórvány csontokat azonban az egész udvarban minden rétegben megfigyeltünk. A temető létesítése és felhagyása a régészeti adatok szerint is egybeesik a templom alapításával és a szerzetesek 1557-es Győrbe és Nagyszombatra való költözésével.

A sírokból késő középkori érmék, csatok, párizsi kapcsok, gyűrűk, kontyűk, lemezes és gyöngyös párták (utóbbiak bolygatott helyzetben) kerültek elő. Említést érdemel a 70. sír préselt lemezes bronzpártája és rozettás, bronz pártáöve. A sír jelentőségét emeli, hogy a középkori kerengőfalat részben a benne eltemetett halottra emelték. A halottakat koporsóban temették el, megfigyeltünk egyszerű, láda formájú deszkakoporsót, trapéz átmetszetű deszkakoporsót és két esetben lábakon álló koporsóra utaló nyomok is voltak.

A szórványként előkerült leletanyag közül magasan kiemelkedik a kolostor Ny-i fala előtt talált 15. századi gótikus, MAR...[ia] feliratos bronz könyvveret. Ezenkívül kerámia- és kályhacsempe-töredékek kerültek elő.

Munkatársak: Kiss Gábor régész és Zágorhidi Czigány Balázs történész.

PAP ILDIKÓ KATALIN

572. Vasvár, Vörös-dűlő (KÖH 72007)

(Vas megye) Á

2009. decemberben három napon át terepbejárást végeztünk Vasvár határában, egy feltehetően középkori (Árpád-kori) bányagödör-komplexum geodéziai felmérését végeztük el. A gödrök É-D-i irányban, egy 200×100 m-es területen húzódtak a Szentegyházi vízfolyás K-i oldalán. A jelenségre dr. Kiss Gábor régész hívta föl a figyelmünket.

A dűlőben egy 1334-es forrás által említett út és gázló beazonosítását, majd ugyanezen jelenségek követhető szakaszának felmérését is elvégeztük Sokkia PowerSet 600 mérőállomás és SDR8100 kézi számítógép segítségével. A mérés helyi rendszerben, sokszögvonalháló kialakításával történt, amit országos rendszerbe is beillesztünk (EOV, balti magasság). Az érintett területen a jól elkülöníthető objektumokat egyenként mértük fel, a környezetétől nehezebben elválasztható jelenségeket a környék terepfelszín felmérésével együtt rögzítettük, ezek vonalát a szintvonalas összesítő térkép fogja kiadni.

A földrajzi közelség és a terepviszonyok miatt azt feltételezzük, hogy a bánya a Nováki Gyula által feltárt Kőkényes-dűlő anyaglelőhelye lehet, azonban az sem zárható ki, hogy a bányagödrök mellett (is) folyt kohászati tevékenység, erre utalnak a gödröktől Ny-ra, a szántásban megfigyelhető vassalakok. Ez utóbbiak mellett az idén májusban végzett terepbejárással alkalmával kis mennyiségű, jellegtelen Árpád-kori kerámiát is találtunk.

A Kőkényes-dűlőben folytatott ásásokra ettől a bányától É-ra 850 m-re, a Szentegyházi-patak Ny-i ol-

dalán került sor. A felmérés előtt a két lelőhely között, a Szentegyházi-vízfolyástól K-re fekvő földnyelvszerű magaslatot bejárva kerestük a lelőhelyet a Kökényes-dűlővel összekötő középkori utat, amit azonban egyelőre nem tudunk minden kétséget kizáróan beazonosítani.

A felmérést Isztin Gyula geodéta-régésztechnikus végezte. A felmérésben részt vett Kőszegi Ádám és Vágusz Milán régésztechnikusok, a terepbejáráson dr. Kiss Gábor régész.

PAP ILDIKÓ KATALIN – ISZTIN GYULA

573. Vatta, Dobogó

(KÖH 39495)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, B, Á

A Bükkábrányi Bánya fejlesztési tervei miatt szükségessé vált a Bükk-hegységből D felé tartó Geszti- és Csincsepatakok érintett szakaszának mederáthelyezése, ezért a lelőhelyen megelőző feltárást végeztünk. A patakáthelyezés nyomvonalán az ásati terület meghatározása Paszternák István és Jenei Anita 2003. évi helyszíni szemléje alapján történt. A terepbejárást több alkalommal, részben az ásattal egyidejűleg végeztük. Ennek eredményeképpen intenzív bronzkori és kevésbé jelentős újkőkori és Árpád-kori leletanyagot gyűjtöttünk a Csincse-patak jelenlegi medrének jobb partján.

Az új patakmeder tervezett nyomvonalát kb. 800 m hosszan érinti a régészeti lelőhely, melynek K-i részén 2009 augusztusában kezdtük meg a kutatást. A helyszín vizsgálatokor egyértelművé vált, hogy a lelőhely szorosan kapcsolódik a Vatta-Testhalom néven ismert bronzkori tellhez, annak külső telepe. Az 1864-ben feljegyzett hagyomány szerint ide temették a török korban elpusztult Vatta falu lakosait. 1900-ban a halom akkori birtokosa „felásatta” annak jelentős részét, s az előkerült leleteket (többek között Anjou-kori páncéling, 16. századi kard stb.) a „borsod-miskolci múzeumnak” adományozta. A halmot ezután elhordták, a felszínét elegyengették, az ezt követő próbaásatások már csak igen gyér eredménnyel szolgáltak. Az előkerült leletek alapján Kalicz Nándor 1968-ban a kora bronzkori hatvani kultúra tell telepe közé sorolta a Testhalmot.

A környezetéből mára már csak alig észlelhetően emelkedik ki a halom. A történeti térképes anyagokból azonban egyértelműen kiderült, hogy a domb DK-i része, melyen dolgoztunk, feltehetően maga a tell. Ásati felszínünk valószínűleg egy horizontális telep, a tell külső részén, ahol a maximális rétegvastagság 60 cm. Ebből 30–35 cm a szántott réteg, a többi pedig egybefüggő, leleteket tartalmazó, fekete réteg, melyben újabb réteget, vagy szinteket nem figyeltünk meg.

Az ásati szakaszának D-i szélén széles árok foltja jelentkezett, amely minden bizonnyal az ásati felülettől K-re húzódó magasabb kiemelkedésen található sáncárok részlete. A kutatás során az árok átvágásával, helyzetének tisztázásával megerősítést nyert az a feltevésünk, hogy nem a tellt, hanem a külső

települést övező árkot sikerült feltárnunk. Az ásati jelentőségét is ez adja, hiszen eddig még nem ismertek olyan eredmények, amelyek egy külső sáncárok létét igazolták volna.

A lelőhely rendkívül gazdag leletanyagban. Legkorábbi leleteink a *késő rézkori badeni kultúra* időszakához köthetők (pl. idolféj, kis füles csésze), gödrökből származnak, s keverten fordulnak elő a bronzkori leletanyaggal.

A *hatvani kultúra* több urnasírját is feltártuk. Mivel legtöbbjük a nyelési szintben jelentkezett, ezért nagy részük a gépi földmunkának esett áldozatul. Külön említést érdemel az a sír, amelynek textildíszes urnájában találtunk két kisebb, sárga színű edénykét: egy öblös hasú csuprot és egy jellegzetes hatvani, bordadíszes kis korsót. A csupor és a korsó felszedése után az urna alján, a hamvakon egy nagyon jó megtartású, kettős spirálisban végződő, kisméretű bronz huzalkarperecre bukkantunk.

A 14 urnasírból még kettő tartalmazott bronzékszereket, az egyikben négy kis bronzlemezek, a másikban öt kis bronzkarika volt a hamvak között.

A *füzesabonyi kultúra* csontvázas sírjainak feltárását is nehezítette a gépi bolygatás. Előfordult, hogy csak a koponya és egy bronz huzalkarika került elő a gödörből, máskor pedig csak a csontok lenyomatából rekonstruálhattuk a váz elhelyezkedését. Leggazdagabbnak az a női sír bizonyult, amelybe mellékletként egy bronz karperecet, hajkarikát és négy edényt helyeztek. A férfisírok közül mindössze egy volt, amelyben több edényt is találtunk.

A *késő bronzkori pilinyi kultúra* emlékényaga a legtöbb esetben a többi kultúráéval keverten fordult elő, azonban úgy tűnik, hogy egy nagyméretű gödörkomplexumban csak ennek a kultúrának a leletei fordultak elő.

A rendkívül gazdag leletanyagban megtalálhatóak a három említett bronzkori kultúra nagyszámú kerámialeletei, házi- és finomkerámia egyaránt. Említést érdemelnek ugyanakkor az egyedi tárgyak: egy aszkosz összeállítható töredékei, agyag kocsimodell, ép és töredékes idolk (egyiken bebökődött csüngődísz), hegedű alakú idolk, számos állatszobrocska, gazdagon díszített agancszabla oldaltag, miniatűr edénykék.

A település egyik objektuma kútnak bizonyult, amelyből a hatvani és a füzesabonyi kultúrák nagy mennyiségű edénye került ki. A kút aprólékos bontása a 2010. évre maradt.

A 2009. évi ásati szezonban 300×40 m-en 314 objektumot tártunk fel. Közöttük számos olyan gödört, vagy gödörkomplexumot is, amelyekből oromdíszek, katlantűzhelyek, pácolóedények, nagyméretű, oszlopszerű, „szerkezeti elem”-re utaló agyagtárgyak kerültek ki. Az egyik gödörben egymásra dőlt tárolóedényekből szervesanyag-maradványokat gyűjtöttünk. Az egyik nagyméretű gödörkomplexum omladékának elbontásakor összeroppant edények darabjaira, ág- és karólenyomatot tapasztásdarabokra és szenült gerendamaradványokra bukkantunk.

Munkatársak: Csengeri Piroska, P. Fischl Klára (Miskolci Egyetem) régészek; Gál-Mlakár Viktor, Hajdú Melinda, Horváth Antónia, Nagy Zoltán technikusok; Nagy S. József rajzoló.

Koós JUDIT – SIMON LÁSZLÓ

574. Vatta határa

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, B, N, Á, Kk

A Bükkábrányi Bánya fejlesztési tervei miatt szükségessé vált a Bükk-hegységből D felé tartó Geszti- és Csincse-patakok érintett szakaszának mederáthelyezése, ezért a Vattától D-re található területen örökségvédelmi hatástanulmány készítéséhez kapcsolódóan terepbejárást végeztünk.

Csáti-úti-dűlő (KÖH 74617): A Csincse felé vezető 3306. sz. összekötő út és a Nagy-völgyi-patak közötti területen optimálisnak nem mondható felszíni viszonyok mellett, beszántott repcével jelentősen szennyezett rögös, barna humusz talajon szórványosan Árpád-kori és késő középkori edények és őrlőkő töredékei kerültek elő. Ezek kevésbé intenzív – feltehetően a középkori Vatta falu szélén elhelyezkedő – telepjelenségekre utalnak, melyeket a nyomvonal területén a 3. lelőhely Ny-i szélétől mintegy 250 m-re Ny-ra lokalizáltunk.

Dobogó (KÖH 39495): A Csincse-patak jobb partján a patak és a csatlakozó csatorna közötti területen beforgatott-tárcsázott szántón átlagosnak tartható körülmények között kevésbé intenzív régészeti lelőhelyet (bronzkori és népvándorlás kori településnyomokat) lokalizáltunk. A lelőhely lehatárolása a rendelkezésre álló időben és az adott körülmények között nem volt lehetséges. A lelőhely a nyomvonalat érinti; a 39495 lelőhelyhez való tartozása feltételezhető.

Nagy-völgy-dűlő (KÖH 74623): A patakáthelyezés itteni szakasza a 3306. sz. összekötő úttól K-re, a Nagy-völgyi-patak K-i partján halad és a Kis-Csincse-patak Nagy-völgyi-patakba való torkolatáig tart. A terület É-i része a patak Margit-tanyánál lévő kanyarulatáig a beforgatott repce maradványaival és lebontott-elszántott tanya építési törmelékével erősen szennyezett, ez „elnyomja” és felülrétegezi az esetleges régészeti jelenségeket, s így erre a szakaszra értékelhető megfigyelést nem tudunk tenni. A nyomvonalszakasz végén kb. 370–380 m hosszan nagyjából a 110 m tszf. rétegvonalig (a Kis-Csincse-patak árterének széléig) az újkorra keltezhető pelyvás soványítású durvakerámiát és vonaldíszes díszkerámiát (AVK), valamint bronzkori edénytöredékeket találtunk. A leletanyag mennyisége intenzív telepjelenségekre utal.

Telek-oldal-dűlő (KÖH 74615): A Csincse-patak bal partján a patakmeder és a Vatta-Csincse (3306. sz.) összekötő út közötti területen beszántott és tárcsázott napraforgó és gabona, ill. álló, majd betakarított napraforgó morzsalékos állagú kötött barna humuszos talaján a tervezett nyomvonalon és a mellette húzódó, bejárt kb. 80–100 m-es sáv területén újkőkori, Árpád-kori és késő

középkori edénytöredékek intenzív előkerülését dokumentáltuk a nyomvonal mintegy 400 m hosszúságában. Az Árpád-kori és 15. századi leletek a középkori Vatta falu K-i szélének építményeire utalhatnak. Egy 1730-as években készült térképes ábrázolás jól érzékelteti a faluhoz tartozó határ használatának korabeli rendjét. A lelőhely teljes lehatárolására nem volt lehetőség.

SIMON LÁSZLÓ

575. Vác, Burgundia utca

(KÖH 12067)

(Pest megye) Tő

Gázvezeték fektetési munkálatainál végeztünk régészeti megfigyelést 2009. szeptember 30-án a 3644/6–11 hrsz. ingatlanokon. A beruházási terület közvetlen közelében helyezkedik el a régészeti és levéltári adatokból ismert török kori temető. Egy 60 cm széles kanalú markolóval több száz méter hosszan húzott árok földjében két különböző helyszínen is emberi csontokat (koponyatöredéket, lábszárcsontot) találtunk, melyek már bolygatott állapotban voltak. Az árkokban nem találtunk sírokra utaló nyomokat, a helyszínt már korábbi közműűrök bolygatták. Fentiek alapján a nyilvántartott temető a beruházási területre is kiterjed. A csontokon kívül más, régészeti korú leletet nem találtunk.

A leleteket a váci Tragor Ignác Múzeumba szállítottuk.

ZIMBORÁN GÁBOR

576. Vác, Dombay utca 3.

(KÖH 12202)

(Pest megye) Kk

2009-ben a középkori város területén található telken (2972 hrsz.) új lakóház földmunkáinak régészeti megfigyelése során az 50–60 cm széles, 60–90 cm mély sávalapokban középkori rétegeket nem értek el. Az alapárkokban kevert, töltött talajt figyeltünk meg, amelyekből régészeti korú cserép nem került elő, csupán néprajzi kerámia (pl. belül sárga és zöld mázas lábasok fogója és lábai), állatcsontok és tégladarabkák. Ugyanezt tapasztaltuk a szomszédos, Dombay u. 1. sz. ház fala mellett ásott 4 statikai kutatógödörnél is. Csupán a telek D-i sarkán ásott, 140 cm mély vízóraakna kidobott földjéből sikerült néhány késő középkori cserepet gyűjteni: korongolt, szürke fenéktöredékeket és szürke, kihajló, legömbölyített fazékperemeket.

A leletek a váci Tragor Ignác Múzeumba kerültek.

KÖVÁRI KLÁRA

577. Vác, Eszterházy utca 7.

(KÖH 12066)

(Pest megye) Kú

2009-ben régészeti megfigyelés során figyelemmel követettük a 2939 hrsz. telken épülő lakóház alapozási munkáit. Az 50–70 cm széles, 50–60 cm mély sávalapokban

felül sódert, ez alatt sóderrel kevert sötétbarna réteget figyeltünk meg. Az alsó réteg állatcsontokat és kevés 17–18. századi edénytöredéket tartalmazott. Régészeti objektum nem került elő.

A leletek a váci Tragor Ignác Múzeumba kerültek.

KŐVÁRI KLÁRA

578. Vác, Káptalan utca 14.

(KÖH 34791)

(Pest megye) Á, Kk, Kú

A 3214/1 hrsz. telken egy mélygarázzsal ellátott társasház építése miatt végeztünk megelőző régészeti feltárást a középkori Vác legfiatalabb városrészén, az ún. Német város területén. A késő középkori eredetű telken a legutóbbi időig használatban volt egy teljesen ép középkori pince.

A feltárást első szakaszában, 2009 áprilisában a telek hátsó, ÉK-i részén 30 régészeti objektumot bontottunk ki. Egy-két Árpád-kori beásás mellett néhány késő középkori, és több újkori objektum került elő. Az egyik késő középkori (15. sz. végi–16. századi), gerendaszerkezetes kút alján több kisméretű, kiegészíthető fazéktöredék hevert.

Május végén kezdtük meg a pince és közvetlen környezete feltárást. Belsejében három szelvényt nyitottunk. A legfelső 5–15 cm vastag jelen- és újkori, keményre taposott járósíntek, újkori rétegek alatt a pince teljes terjedelmében 2–5 cm vastagon – helyenként alig észrevehetően – homokos-kavicsos fedőréteget azonosítottunk, mely szándékos planírozás eredménye volt. Ez alatt helyezkedett el a 40–50 cm vastag, szürke, tömött, agyagos, faszénzemcsés és paticsmorzsás, késő középkori (16–17. századi) feltöltés. A pincének nem volt padlója, vagy bármilyen mesterséges burkolata. A szürke rétegből előkerült legkorábbi kerámiatöredékek (pohár és fazék oldaltöredékek) az építményt a 16. századra datálják. Ugyanezen réteg felső részéről, a 17. sz. végéről több pénzérme, főleg I. Lipót veretei kerültek elő. Belsejében összesen öt régészeti objektumot tártunk fel. Közülük három a 18–19. századra keltezhető, a felső járósíntekből indultak és vágták a szürke, koromszemcsés réteget. Egy kút a pince építésével egyidős (16. századi ép, szürke korszak került elő belőle), egy másik a pincénél korábbi, leletanyaga alapján 13–14. századi (kiöntőcsöves kancsók és csigavonal-díszes fazéktöredékek, palacktöredék volt benne).

A nyár folyamán a felszínen öt szelvényt nyitottunk, melyek bontását rövid szünetek után, októberben fejeztük be. Hármát a pince és a teherlejáró boltozata fölé, a negyediket a késő középkori házra, az ötödiket a pince melletti telekrészen, a pincétől D-re helyeztük el. Ez utóbbiban összesen 38 13–16. századi beásást bontottunk ki, melyekből leginkább kerámiaanyag került elő, köztük ép fazekak is. A boltozat feletti szelvények bontása során, a jelen- és újkori törmelékeny rétegek alatt ugyanazt a szürke, koromszemcsés 16–17. századi

réteget regisztráltuk, ami a pince belsejében is végig megfigyelhető volt. A pince boltozata fölött, közvetlenül annak megépítése után, sárga homokréteget terítettek el a kövek egyenletlenségének kisimítására. A boltozat kisebb-nagyobb terméskövekből mindvégig egységesen falazott. A szelvény mindkét tanúfalán, de a szellőző alatt meghagyott metszeten is nagyon élesen elvált a pince gödrének beásása a 14–15. századi szürke, agyagos feltöltődéstől.

A középkori ház, a pincéhez hasonlóan, a telek É-i szélén helyezkedett el. A pincével való kapcsolatát a szeméylejáró biztosította. Idén csak egy helyiséget tártunk fel, de bizonyosra vehető, hogy a ház az utcafrontig ért. Csak az alapozása maradt meg, és ez nagyon közel volt a jelenkori járósínhez. A szabálytalan méretű, faragatlan köveket kötőanyag nélkül, sárga agyagba rakták. A helyiség padlója, ha volt, egy későbbi, a ház pusztulása utáni ráásás miatt nem maradt meg. A kőfal a 16–17. századi koromszemcsés, szürke rétegben húzódik. A kőfal szintjén került elő egy kis gömbös hasú, szűk nyakú, reneszánsz füles korszak Miksa verettel és egy aranyozott ezüst medállal. A 14–15. századi feltöltésben csontos öv, balta, egyéb fémek és pénzek voltak. Az alatta húzódó 14. századi, szürke kultúrrétegben galléros peremű fazéktöredékeket találtunk; 320 cm-es mélységben került elő egy 13–14. századi gerendaház leégett maradványa. Csak K-i oldala esett a szelvénybe, így az általunk feltárt alapterülete mindössze 1,5×2 m volt. Az ásatás során legkorábbi leleteink a faházból és egy kútból kerültek elő. A középkori ház kőfala és a pince a 16. századra keltezhető. A 16. században először a házat építették meg kőből, és – a rétegviszonyok tanúsága szerint – csak a használatba vétele után egészítették ki a pincével.

Munkatársak: Kecskés Anita régész, Kiss Katalin régészhallgató, Bíró István, Kóka István, Liebhaber Réka, Várkonyi Dia ásatási technikusok, Érdi Benedek geodéta.

RÁCZ TIBOR ÁKOS

579. Vác, Piac utca

(KÖH 34791)

(Pest megye) Á, Kk, Tő

2008. október 3. és 2009. szeptember 12. között a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat elvégezte a 3206/2, 3208, 3212/2, 3238 hrsz. ingatlanok teljes területének megelőző feltárást. A kutatást a helyszínen tervezett mélygarázs és a kapcsolódó térfelszíni építkezés tette szükségessé. A teljes terület 3591 m², ebből a feltárt 3187 m² volt.

A lelőhely a történelmi városon belül, a mai Március 15. tértől mintegy 200 m-rel K-re fekszik. Korábban a területen régészeti kutatás nem történt, környezetében azonban számtalan régészeti megfigyelést, ásatást végeztek a megelőző évtizedekben. A terület közvetlen környezetében 13–17. századig tartó időszakból kerültek elő objektumok. A terület a középkori Vác püspökváros német polgárváros területére esik.

A terület legkorábbi korszakát a késő Árpád-korra keltezhető hospes-település ritkásan elhelyezkedő objektumai jellemzik. Domináns eleme az a nagyméretű kettős árok, amely ÉK-DNy irányban szelte át a területet. Az árok közvetlen környezete objektumokban szegény volt, néhány nyílt tűzhelyről maradt nyom. ÉNy-i oldalán távolabb hulladékgyödrök, majd két 13. sz. végére keltezhető építmény maradt fenn. A 14–15. században a terület egésze benépesült. Számos hulladékgyödör, verem és több kút jellemezte ezt a korszakot, amelyek a Fő tér felé eső központban álló házak telkeinek hátsó részét képezhették. A 15. században városfallal vették körül a várost, amelynek egy része az ásatási területet is érintette. A városfalon kívül védelmi céllal kialakított kettős árok húzódott. A városfalba csatlakozott az az egykorú széles fal, amelynek egy részét a barokk időkben már elbontották. A városfal belső oldalán két sír is előkerült, ugyanakkor a fal belső oldalának mintegy 20 m-es zónája szinte teljesen leletmentes volt. A területen kutak álltak. Ezek legkorábbika a 15–16. századra tehető. A török és barokk időkben további kutakat építettek. A középkor talajvízszintjéhez képest a 16. századtól a vízszint emelkedett, ami csapadékosabb időjárás következménye lehetett. A kutak szinte mindegyikét a 20. századig használták.

A területet összességében öt történeti periódus jellemzi, objektumait tekintve a 15. századi városfal, hét középkori és újkori kút, egy Árpád-kori veremház és fapince, néhány középkori és kora újkori sövényfalú és tapasztott falú ház, majdnem 200 tároló- és hulladékgyödör, nyílt tűzhelyek kerültek elő. A tárológyödrök egyikében zárt leletegyüttesként több mint 30 darab 14. századi import és hazai készítésű használati kerámia került elő, üvegtöredékek és famaradványok kíséretében. A fapince szintén ebből a korból származó bőrrmaradványt őrzött meg.

A 15. századra keltezhető városfal mintegy 10 m-es szakaszát a mélygarázs lehajtó rámpájában sikerült megfigyelni. A falmaradvány É-D irányú volt. A városfal külső K-i oldalán kettős védőárkot alakítottak ki. Tőle DK-re a 15. századra keltezhető, nagyméretű kőfal alapozása került elő, amely feltehetően merőlegesen bekötött a városfalba.

A teljes ásatási területet ÉK-DNy irányban árok szelte át, amelynek ÉK-i folytatását a szomszédos telkek feltárásnál korábban megtalálták. A dupla fenekű árok 8 m széles, 1,4 m mély volt. A kettős védelmi árok az Árpád-korra keltezhető, a 14. században már feltöltődött. Az árok mellé K-i végén, de már az árok feltöltődése után épült fel a városfalba csatlakozó kőfal.

A késő Árpád-korból és Anjou-korból néhány építmény maradványa maradt meg. A 91. sz. objektum egy kisméretű földbe mélyített ház, amelyben faszénmaradványokat figyeltünk meg. Az átégett fák típusai (bükk, tölgy) jómódú lakosságra utalnak.

A 163. objektumszámú faépítményt egy szorosan mellé álló, mintegy 2–300 évvel később készített kút

őrizte meg. Az építmény 80 cm magasságban különösen jó állapotban maradt meg. A 7 m² alapterületű faépítmény gödörbe mélyített tárolóhelyiség vagy pince volt, feltehetően egy felette álló faházé. A pince alapszerkezetét négy nagyméretű, egymásba csapolt gerenda alkotta. A pince alját fadeszkat borította, amely egy deszka kivételével teljes épségben megmaradt, a helyiségbe falétrán lehetett lejutni, amelynek maradványai szintén in situ megmaradtak. Az építményt a 14. sz. folyamán vagy annak végén hagyták fel, a 14. században töltődött fel.

A Káptalan utcához közeli, DNy-i területet, azaz a történeti városmaghoz közeli részterületet sűrű rétegviszonyok jellemezték. Itt több, szabályos rendben kialakított, 1 m átmérőjű gyödört tártunk fel, amelyek gazdag betöltése a városközponthoz közeli, Káptalan utcában lévő 14–15. századi lakóházak hulladékanyaga lehetett. Néhányuk fölött tapasztott falú építmény állt, relatív koruk a terepi megfigyelések alapján egyelőre bizonytalan. A 17–18. századból nagyméretű földfaserkezetű építmény alapozása és pusztulási rétege került elő, amely azonban szinte leletmentes volt. Az építményekre, koruktól függetlenül jellemző, hogy kemence egyáltalán nem volt bennük.

A területen összesen 7 kút került elő, melyeket a 14/15–17/18. sz. között építettek, sőt több kőkutat egészen a 20. századig használtak. A legmélyebb, mintegy 5,5 m mély kút vegyesen kő- és faserkezetű volt. Két faserkezetű kút dendrokronológiai vizsgálat alapján legkésőbb a 16. századra keltezhető. Leletmentesek voltak. Négy vegyes építésű kő- és fakút közül három igen jó állapotú volt, alul erős faserkezettel, felül faragott kváderkövekkel. A kutak újkoriak, a 18. sz. körül építhették őket. A kutak aljára fagyűrűt helyeztek, amelyhez belül abroncsszerűen deszkabéleletet rögzítettek, kívül egymásra emelték a kősorokat, amelyek alját a fagyűrű képezte. Mindkét kút a 20. sz. második feléig használták. A 190. objektumszámú kút alsó gerendaszerkezete erős, egymásba csapolt gerendából állt, fölé kősorokat helyeztek, amelyből két kősor maradt meg. A kút 17–18. századi, de nem sokkal később elhagyták. Ez a kút őrizte meg a fapincét.

A terület egészét 13–19. századi kerámiatárgyak nagy mennyiségű előfordulása jellemezte, közöttük legnagyobb mennyiségben a 14–15. századra, majd a 17–18. századra keltezhető kerámia fordult elő. A terület D-i, DK-i része, valamint É-i sarka ritkább volt mind objektumokban, mind leletekben. A leletek gyakorisága DNy felé, a városközpont felé sűrűsödött. Ezen a területen került elő egy leleteit tekintve komoly jelentőségű tárológyödör, amely a ±0 m szinttől 4,4–5,4 m között az Anjou-korra keltezhető zárt leletegyüttest tartalmazott. A feltehetően fával kibélelt vagy faállványzatú gyödörben teljes épségben mintegy 30–35 tárgy került elő, fele teljes épségben, fele nagyobb töredékekben. A jórészt a 14. századra keltezhető kerámia között bécsi import darabok, budai

kerámia gyakori, közöttük velencei üveg pohár-töredékekkel, festett famaradványokkal.

A leletanyag a KÖSZ budapesti regionális irodájában történő elsődleges feldolgozás után a Magyar Nemzeti Múzeumba kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Szvath Márton, Kisjuhász Viktória régészek, Kiss László Levente, Grósz Edit, Jankovics Máté, Králik Adél, Kóka István régésztechnikusok. A geodéziai felmérést a Geoservice Kft. végezte.

MÉSZÁROS ORSOLYA

580. Vác határa

(Pest megye) B, A, Kö

2009 októberében terepbejárást végeztünk az M2 autópálya tervezett szőlőligeti leágazásának nyomvonalán, Szőlőliget és Vác határában, 3,6 km hosszúságú nyomvonalon. A mély ártéri fekvésű, alacsony homokdombokkal tarkított területen öt, korábról ismert lelőhely területét sikerült pontosítanunk, Szőlőliget K-i határában pedig két, korábban ismeretlen népvándorlás kori lelőhelyet is sikerült azonosítanunk a Csörögi-dűlőben.

Alte Schanze (KÖH 12160): Az 1840-es években készült II. katonai felmérés vonatkozó térképszelvénye itt egy kb. 400 m hosszú, zegzugos vonalat jelez „Alte Schanze” („Régi sáncok”) néven. A kérdéses területen ma egy kavicsbánya található, a területet sok méter mélyen kimarkolták, a sáncok itteni nyoma biztosan megsemmisült. Logikusnak látszik, hogy a teljesen lapos területen ezek a sáncok – bármilyen korúak is legyenek – D-i irányban folytatódhattak. A terepbejárást során végigjártuk a sánc meghosszabbítása és a nyomvonal közötti területet, itt a kavicsbánya K-i oldala mellett D-i irányban találtunk is egy erősen bozótos területen egy töltést. Ez kb. 1,5 m magas, 2 m széles, kora azonban nem volt megállapítható. A töltés nagyjából ÉK-DNy irányban halad, DNy felé egy viszonylag magas erdős homokdomb K-i oldaláig tudtuk követni, itt eltűnt.

Duna-part (KÖH 12112): A lelőhely területe telepített erdő, kutatásra nem volt lehetőségünk. Ettől Ny-ra, az út túlsó oldalán egy jellegzetes domb emelkedik a nyomvonal területén, itt szeméttelép található, ugyancsak fedett. A lelőhely valószínűleg összefügg az MRT 7. k. 31/89 (KÖH 12152) lelőhellyel. Ezek a szórványos, talán összefüggő adatok véleményünk szerint arra utalnak, hogy a rossz megfigyelhetőség ellenére itt a kiemelkedő homokdombon számítanunk kell egy vagy több bronzkori telepre, amely(ek) pontos kiterjedését a bozótos területen nem lehetett megállapítani. A tervezett nyomvonal és a 2. sz. út csomópontjánál egy jellegzetes domb található, a terepbejárást során azonban a bozótos, egykori szeméttelép területén nem tudtunk felszíni vizsgálatot végezni.

Közlegelő (KÖH 12152): A korábbi megfigyelés területe beépített, felszíni vizsgálatra nem volt lehetőségünk. A lelőhely valószínűleg összefügg MRT 7. k. 31/49 (KÖH 12112) lelőhellyel.

Zsellér-dűlő (KÖH 12089): A korábbi megfigyelés területe mára hétvégi kertes házakkal beépített, itt nem tudtunk kutatni. Az érintett domb ÉNy-i részét a Budapest–Vác vasút vágja, attól Ny-ra a domb ÉNy-i végén gyepterület, elképzelhető azonban, hogy még ez is érintett. A vasúttól K-re az említett kertes házak, attól D-re szántott terület, ez már Szőlőliget határa, itt ugyancsak avar telep ismert (MRT 7. k. 29/5; KÖH 11726), mely valószínűleg összefügg ezzel a lelőhellyel.

STIBRÁNYI MÁTÉ

581. Váchartyán, Bagó-hegy

(MRT XIII/2 k. 34/32 lh.; KÖH 12256)

(Pest megye) R, V, Á

2009. augusztus 25–28. közt megelőző régészeti feltárást végeztünk a lelőhelyen (060/10 hrsz.). A 300 m² alapterületű felületen viszonylag sűrűn helyezkedett el a 11 régészeti jelenség. Hét egyszerű, nem túl mély, kerek gödör volt a rézkorra datálható. Betöltésük egyrétegű, sárga homok- és agyagszemcsékkel kevert, barna talaj. Leletanyaguk néhány díszített bögre- és táltöredéken kívül kézzel formált házikerámia és állatcsont volt. Gépi humuszolás során, jóval az altalaj szintje fölött jelent meg egy nagyméretű tárolóedény roncsolt kontúrja. Teljes egészében a humuszban helyezkedett el, így a szántással is bolygatták, de töredékeinek nagy része előkerült. Alsó része 50 cm magasan épen megmaradt. Falvastagsága 1 cm, alakja tojásdad, alja erősen szűkül. A halomsíros kultúra időszakába sorolható.

Két méhkas alakú, élelemtároló gödör keltezhető a késő vaskorra. Jól iszapolt, szürke korongolt edény-töredékek kerültek elő belőlük, többek közt egy tál pereme, ill. több szélesen kihajló peremű, tagolt vállú fazéktöredék.

A legnagyobb valószínűség szerint földbe mélyített lakóház lehetett a 6. sz. objektum, melynek csak D-i széle esett a szelvény területére. Betöltése paticcsal kevert, barna talaj. Alján négy cölöphelyet bontottunk ki, melyekből Árpád-kori, csigavonal-díszes fazék oldaltöredékei kerültek elő. Szórványként került elő egy ezüst friesachi dénár.

Munkatársak: Kecskés Anita régész, Bíró István, Kóka István régésztechnikusok.

RÁCZ TIBOR ÁKOS

582. Vácszentlászló, Hosszúmezsgye utca 20.

(KÖH 26431)

(Pest megye) Sza, Kö?

2009-ben lakóház építése során az 1094 hrsz. ingatlanon az 54 m² nagyságú épülethez 50 cm széles, 80 cm mély sávalapokat ástak. Ezekben a humusz alatt sárgásbarna homok jelentkezett. Az ÉNy-i alapárok É-i oldalában 150 cm hosszú, 44 cm mély, teknős oldalú gödör halvány föltját lehetett megfigyelni, amelyből egy 11,6 cm hosszú, téglalap átmetszetű, az egyik végén hurkos, a másikon vil-

lás végződésű középkori(?) vastárgyat, valószínűleg béklyókulcsot szedtünk ki. Az alapárkok kidobott földjéből néhány korongolt, szürke szarmata cserepet gyűjtöttünk.

A leletek a vácszentlászlói 3. sz. (Óreg-hegy) lelőhely DK-i végének kismértékű kiterjedését jelzik É-i irányban.

A leletek az aszódi Petőfi Múzeumba kerültek.

KÖVÁRI KLÁRA

583. Várdomb, Szél-dűlő

(Tolna megye) B, LT, N, A, Kő

Célkitermelőhely létesítéséhez kapcsolódóan a még 2008-ban végzett próbakutatást követően 2009-ben terepbejárást folytattunk Várdomb DK-i határrészében, ahol több lelőhelyet is találtunk.

1. lh. (KÖH 75031): A lelőhely a Várdomb és Sárpilis közötti út D-i oldalán lévő, a Sárvíz valamikori árteréből markánsan kiemelkedő dombvonulat magasabb platóján található. Észak-déli kiterjedése mintegy 250 m, a K-Ny-i hosszúsága kb. 300 m. A megfigyelt jelenségek és a gyűjtött leletek alapján a lelőhely területén a bronzkorban, a kései vaskorban, ill. az avar időszakban telep létezett.

2. lh. (KÖH 75033): Az előző lelőhely D-i szélén, a próbakutatás egyikárkában egymáshoz közel lévő, Ny-K tájolású sír téglalap alakú foltja jelentkezett. Elképzelhető, hogy egy népvándorlás kori temető szélét találtuk itt meg.

3. lh. (KÖH 75035): Az 1. sz. lelőhelytől K-re lévő, mintegy 300×250 m nagyságú területről gyűjtött jelentősebb mennyiségű kerámia a kelták és az avarok leletanyagát képviseli.

Munkatárs: Künszler Tamás.

CZÖVEK ATTILA

584. Városföld határa

(Bács-Kiskun megye) B, V, Sza, Á, Kk, Kú

2009. október 19. és november 20. között az M44 gyorsforgalmi autótút Kecskemét-Tizsakürt nyomvonalszakaszán örökségvédelmi hatástanulmány készítéséhez kapcsolódóan végeztünk terepbejárásokat. A tervezett autótútnak jelenleg két lehetséges nyomvonálváltozata van. Az É-i 31,1 km, a D-i 37,3 km hosszú. A tervezett tengely, valamint a fel- és lehajtók mindkét oldalát 100-100 m szélességben vizsgáltuk. A nyomvonalszakasz teljes egészében külterületen, új nyomvonalon húzódik és többségében mezőgazdasági területeket érint, mindössze 45-50%-a bizonyult hatékony terepbejárásra alkalmasnak.

Városföld közigazgatási területén 6 új lelőhelyet azonosítottunk: *Kis-úti-dűlő II.*; *Félegyházi határra-dűlő*, *Virágh-tanya*; *Félegyházi határra-dűlő, Öntözött terület*; *Gát-éri-dűlő, Csukás-éri-főcsatorna*; *Homoki-dűlő, Félegyházi határszél*; *Nyárlőrinci határ, Csongrádi út* (KÖH 72797, 72799, 72801, 72805, 72807, 72811) Az őskori, bronzkori, vaskori, szarmata, avar, Árpád-kori és középkori-kora újkori leletanyag felszíni telepnyomra utalt.

Munkatársak: Kékegyi Dorottya, Sultis László, Frank Tamás, Ollai Tibor, Alács Attila, Pál Róbert, Takács

Gábor, Bárdos Nándor régésztechnikusok, Paja László antropológus.

PARDITKA GYÖRGYI

585. Várpalota, Réti-puszta

(Veszprém megye) Ő, Á

2009 folyamán az Ásatárs Kft. terepbejárást végzett a Séd-Nádor-csatorna mentén tervezett iszapdepóniák területén. A 4/c tartalék depóhely a vasútvonaltól 150-200 m-re található, a műút K-i oldalán. A depóhelyet egy ÉNy-DK-i irányú fasor választja ketté. A terepmunka során azonosítottuk az MRT 25. sz. lelőhelyet a fasortól K-re (0126/13, 0190 hrsz.). Az MRT eredeti leírása a vasútállomástól közvetlenül É-ra helyezi az Árpád-kori, középkori lelőhelyet (KÖH 9581). A 262. sz. GPS ponttal új, pontszerű „lelőhelyet” regisztráltunk (Rétipuszta 2., KÖH 73067), ahol 2 db Árpád-kori töredéket gyűjtöttünk egy 10 m sugarú körben. A 236. GPS ponttal azt az új lelőhelyet vagy lelőhelyrész jelöltük (Rétipuszta 3., KÖH 73069), amely az előzőtől DK-re kb. 200 m-re, az MRT 25. lelőhelytől 170 m-re ÉK-re található. Egy jellegtelen őskori töredéket gyűjtöttünk a tarlóban. A köztes részen leletet nem találtunk. Az új leletgócok kapcsolata a nyilvántartott MRT 25. lelőhellyel egyelőre kérdéses.

A 4/c tartalék depónia DK-i negyedében egyetlen nagyobb kiterjedésű, alacsony intenzitású lelőhely húzódhat, amelynek D-i részét alkotja a nyilvántartott MRT 25. sz. (KÖH 9581) lelőhely. Elképzelhető, hogy az újonnan dokumentált leletgócok – a jelentős távolság ellenére – ennek a lelőhelynek a részei.

SOMOGYI KRISZTINA

586. Várpalota határa

(Veszprém megye) B, Ró, Á

2009 márciusában Várpalota területén végeztünk terepbejárást a tervezett 8. sz. főút Várpalotát elkerülő szakaszán. A nyomvonalterv Várpalotát D-ről kerüli, legnagyobb szakaszán a Székesfehérvár-Veszprém vasút D-i oldalán halad. Ez a Sárrét egykori É-i partja, domborzatilag kiváló megtelepedési adottságokkal bíró terület. A nyomvonál által érintett területrészt több szakaszon is sűrű bozóttal és gyepel fedett volt, ez jelentős mértékben korlátozta a lehetőségeinket. Több esetben tudunk azonban régészeti megfigyeléseket is tenni.

Halmok (MRT 2. k. 49/22; KÖH 9578): A helyreállított halmoktól Ny-ra, a vasút Ny-i oldalán terepbejárással tisztáztuk a lelőhely kiterjedését és megállapítottuk, hogy az egészen az Inotai-árok Ny-i oldaláig terjed. A szántott terület K-i részén kisebb-nagyobb földmozgatások, antropogén hatásokat láttunk a területen, elképzelhető, hogy itt még további kisebb halmok is állhattak valamikor, mára azonban csak a bolygatott terület látható. Az erősen murvás, fehér apróköves altalaj itt több helyen is kibukkan a humusz alól. Egy helyszínen kalcinált csontokat is találtunk. A területen egészen az Inotai-árokig közepes intenzitással találtunk római

kori, kora bronzkori és Árpád-kori leleteket kb. 800 m hosszúságban a vasút és a mélyebben fekvő parti terület között. A terület K-i oldalán római kori és bronzkori, a Ny-i oldalán főleg Árpád-kori leletanyagot találtunk, a felszínen azonban nem lehet elkülöníteni, egyetlen összefüggő területet képez. A kalcinált csontok, a szórványosan előkerülő téglatöredékek alapján elképzelhetőnek tartjuk, hogy egy római temető részletei lehetnek, aminek K-i végében állhatott a két helyreállított halom.

Inota-vasútállomás (MRT 2. k. 49/21; KÖH 9577): A korábban ismert Árpád-kori lelőhelyet is vizsgáltuk. A lelőhelytől D-re, a vasút alatt gyepterületet találtunk, itt az Inotai-árok Ny-i oldalán egy jellegzetes kerek domb emelkedik. Ezt gyep fedí, egyedül az ezen keresztülfutó dűlőút mentén találtunk egy-két cseréptöredéket. Azonban a patak K-i oldalán is találtunk elég sok Árpád-kori leletanyagot (KÖH 9578), erősen valószínűsítjük, hogy ez a lelőhely lenyúlik a patak torkolatának K-i oldalára is.

Koldus-telek (MRT 2. k. 49/11; KÖH 9567): Egy-két szórványos töredéken kívül nem találtunk más leletanyagot, a lelőhely kiterjedésére nézve semmilyen újabb információt nem tudunk szerezni.

Széhely (Szénhely) (MRT 2. 49/32; KÖH 9587): Terepbejárás során sikerült azonosítani a korábban elpusztult hitt Széhely középkori falu nyomait a Csákányhídi-dűlőben, valamivel délebbre az MRT által jelzett területnél. A kis patak Ny-i oldalán a meddőhányó alatt, a horgásztóól É-ra lévő hosszúkas, D felé lejtő alacsony dombon a tarlóban a rossz megfigyelési viszonyok ellenére is elég sok Árpád-kori kerámiát tudtunk gyűjteni. A lelőhely részletei a kis patak Ny-i oldalán a meddőhányóval még nem bolygatott területen is megmaradtak, egy kis része szántott, ez a felszínen is kutatható.

STIBRÁNYI MÁTÉ

587. Veszprém-Kádárta, Geleméri utca (MRT 2. k. 25/11 lh., KÖH 9777)

(Veszprém megye) R, V, Ró

Kádárta K-i szélén, a Geleméri utca szomszédságában késő rézkori és kora vaskori lelőhelyen 2006 óta folynak kisebb régészeti feltárások, közművek és családi ház építéséhez kapcsolódóan. Gázvezeték építése kapcsán 2009-ben 14 objektumot tártunk fel (1 cölöplyukat, 2 méhkas alakú nagy tárolóvermet, nagyméretű gödröket és egy római kori visszabontott falrészletet). A gödrök egy része késő rézkori (korai badeni kultúra), a tárológödrök és a nagyobb gödrök kora vaskoriak (Hallstatt-kultúra).

REGENYE JUDIT

588. Veszprém, Margit tér (KÖH 59419)

(Veszprém megye) Kö

2009. május 30-án vízvezetéknek ásott árkokban régészeti jelenségeket figyeltem meg. A vezetékét valószínűleg a korábbi nyomvonalon cserélték, de az árok ásásakor

érintetlen rétegsort is átvágtak és alapfalak maradványai is láthatóvá váltak.

A Cséplő utca felőli árokszakas egy nagyjából az utca tengelyének irányában haladó falmaradványt vágott el. Az árok K-i falában úgy látszott, hogy a falhoz K felől egy másik falszakasz csatlakozik. A falmaradványok felett egy hosszabb élettartamú járósintre utaló rétegsort figyeltem meg.

A Margit tér 3. sz. előtti árokszakas É-i falában látható volt egy átvágtott alapfal metszete, és e felett húzódó, szintén járósinteket tartalmazó rétegsor.

A falmaradványok feltehetőleg a volt domonkos kolostor épületegyütteséhez tartoznak.

RÁCZ MIKLÓS

589. Veszprém, Vár utca 31.

(MRT 2. k. 51/1d lh., KÖH 9648)

(Veszprém megye) B?, Kö

A 228 hrsz. telken álló barokk egyemeletes kanonoki palota (Bíró-Giczey-ház) az érseki palotával szemközt, a Vár Ny-i oldalán álló épületek sorában található, a ferences-templomtól D-re lévő gazdasági udvartól D-re. A mai épületet 1733-ban padányi Bíró Márton veszprémi éneklőkanonok – későbbi veszprémi püspök (1745–1762) – építtette, eredetileg földszintes formában. 1772-ben Giczey István kanonok emeletet építtetett rá. Az építkezés a bejárati kapu kőkeretének dátuma alapján 1780-ban fejeződhetett be. Az 1948–1950 táján történt államosításig az épületet kanonoki lakóházként használták. A legutóbbi időszakban a Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatósága és a megyei Geológiai Szolgálat működött az épületben. Néhány éve visszakerült az egyház (Veszprémi Érsekség) tulajdonába.

A telek korábbi előtörténete kb. az 1640-es évekig követhető visszafelé. A 17. századtól a nemes Véghely- és a Roboz-családok házai álltak az ingatlanon, amelyet 1732-ben Bíró Márton erőszakkal megszerzett tőlük, s ezért az említett familiák pert kezdtek ellene a vármegyére előtt.

Udvar és a pince

Az ingatlanon korábban mégsoha nem végeztek régészeti feltárást. Falkutatást G. László Judit művészettörténész folytatott az épületben. Az ásást 2008. április 15–29. és május 14–18. között végeztük. A kb. 8,5×10 m-es belső udvart keresztben két, egyenként 2 m széles árokkal, egy É-D-i irányúval és egy Ny-K-i irányúval vágtuk keresztül.

Az árkokban előkerültek a korábban itt állott épületek alapfalai, amelyek több periódusban épültek, ill. kerültek elbontásra. Tekintettel arra, hogy a feltárás nem teljes területen történt, ezeknek értelmezése helyenként kérdéses, a problémakör még nem lezárt. (Mindenesetre az előkerült falak többségének tájolása megegyezik a D felé szomszédos, Vár utca 29. alatti ún. Dubniczay-ház, Kralovánszky Alán régész által

1980-ban folytatott feltárásokor megfigyelt – felszín alatti – falak tájolásával.)

A jelenlegi telekosztás nagyjából a 18. sz. derekán alakulhatott ki. A korábban a mai telken álló ingatlanok közül az É-i É-felé, a D-i D-felé folytatódhatott, az azóta már szomszédos telkeken is.

Az egyes falmaradványok datálása jelenleg még részben kérdéses. Valószínűleg a 16–17. sz. közé keltezhető, több építési fázishoz köthető. Ezt valószínűsíti a környezetükből előkerült, zömmel 16–20. századi nagyszámú konyhai kerámiatöredék, pipa, néhány vaseszköz (kés, lakat, sarkantyú, csizmapatkó, lópatkó, szögek stb.) és állatcsontok (konyhai hulladék). Az alsóbb rétegekből már kevesebb középkori kerámia is előkerült. A szikla feletti sötétbarna réteget őskori kerámia keltezi, de a lemélyített középső rész É-i felében a kora újkorban ezt is megbolygatták, főként a falszerű jelenség készítésekor, aminek következtében itt őskori, középkori és újkori anyag együttesen található még a szikla felett is.

A Ny-i szárny alatti kisebb pincében is nyitottunk egy 3×2 m méretű szelvényt. Betöltése építési törmelékkel kevert feltöltés volt, igen sok kővel. A rétegek a szelvény Ny-i felében Ny-felé lejtettek, nyilván követve a várhegy oldalát alkotó természetes sziklafelszín lejtését. Épületalapokat, falakat itt nem találtunk. A pincét magába foglaló Ny-i épületszárny Ny-i külső falának alapozását 3,25–3,30 m-nél értük el. Vastag sötétbarna földrétegbe ásták bele, amelyből őskori (bronzkori?) kerámia- és őrlőkőtöredék került elő. A pince másik (K-i) fala szinte a pince járósíntjén nyugszik, alapozása jóformán egyáltalában nincs. A sziklafelszín a pincében sem értük el, 3,5 m mélyen befejeztük a mélyítést. A felsőbb rétegek leletanyaga itt is hasonló, mint az udvari részen előkerült, de jóval kevesebb a kerámia, ellenben rengeteg az állatcsont (konyhai hulladék).

A kapualj feltárását 2009. június 15–19. között végeztük el.

A teljes kutatott terület nagysága mintegy 53 m² (udvar és pince 44, kapualj 9).

RAINER PÁL

590. Veszprém határa

(Veszprém megye) B, Ró, Kö

2009 májusában terepbejárást végeztünk a Veszprémhez tartozó Gyulafrátót és Kádárta határában, a 82. sz. út 8. sz. főútba tervezett bekötésének nyomvonalán, összesen 5,5 km hosszúságban.

A nyomvonal által érintett területen egyrészt a Séd két partján, másrészt a Ráchalála-dűlő széles karsztos fennsíkjáról a Sédbe futó kis vízfolyások oldalán lévő helyszíneken találhatóak a lelőhelyek, a tervezett út öt esetben érint már korábban ismert lelőhelyeket, ezek kiterjedését pontosítottuk (ezek közül három lelőhely területét a terepbejárást tapasztalatai alapján összevontuk); a Séd É-i partja mellett, Gyulafrátót határában egy új lelőhelyet sikerült azonosítanunk.

További eredmény, hogy a Gyulafrátót, Prépostsági-dűlő lelőhely Ny-i részén jelentős római kori leletanyagot határoztunk meg, ill. hogy a Ferenc-forrás melletti jelentős bronzkori és középkori telep kiterjedését sikerült pontosítanunk, megállapítottuk, hogy az itt található 3 lelőhely valójában egyetlen helyszínt képez. Az ugyanitt található halomsírok (Veszprém-Kádárta, Ráchalála-dűlő II.; MRT 2. 25/17., KÖH 9782) 1965-ben még láthatóak voltak, felszíni nyomait azonban a fenyőerdő miatti többszöri rigolózás mára elpusztította.

Gyulafrátót, Prépostsági-földek (KÖH 9762): A lapos, enyhén D felé lejtő területet rossz megfigyelési viszonyok között tudtuk bejárni, ennek ellenére intenzíven találtunk római kori, és kevés középkori leletanyagot. A lelőhely kapcsolódik a Prépostsági-dűlő lelőhelyhez, a római kori jelleg viszont eddig ismeretlen volt.

Gyulafrátót, Rét-földek (KÖH 9761): Két egykori ÉNy-DK-i vízfolyás közötti keskeny dombhát D-i végénél, egy kis domb D-i oldalán, gyepterületen kevés őskori kerámiatöredék került elő. A vízfolyások mára nem láthatóak, csak a terület talajtani térképén látható üledékes sávok, és a kisebb völgyek utalnak erre. A megfigyelési viszonyok a magas fűben a nullával egyenlők, ilyen körülmények között viszont a talált szörványos leletanyagot is igen lényeges adatnak látjuk.

Kádárta (Gelemér), Ráchalála-dűlő (KÖH 9780): A terepbejárást során csak a 8. sz. úttól ÉNy-ra eső részt tudtuk vizsgálni. Itt fenyőerdő, az úttól távolabb egy magas fűvel borított irtás található. A lelőhelyeket az igen rossz megfigyelési körülmények ellenére sikerült viszonylag megbízhatóan lokalizálnunk, az említett kis patak Ny-i partján és oldalán. Területük nem válik el egymástól, a felszínen egyetlen lelőhelyet képeznek, amelynek ÉK-i részén elsősorban középkori, DNy-i részén főleg bronzkori leletanyag került elő (de a lelőhely teljes területén találtunk mindkettőből). A fedettség miatt felszíni módszerekkel nem igazolható, azonban valószínűnek tartjuk, hogy ezen lelőhely-együttes bronzkori részének D-i vége az MRT 25/18 lelőhelyen azonosított helyszínen, a 8. sz. út DK-i oldalán van.

Az egymástól mintegy 50 m-re lévő két bronzkori lelőhely (MRT 2. k. 25/16 és 25/18), melyeket csak a 8. sz. főút választ el, tehát valószínűleg összetartozik. Az MRT 2. k. 25/15 lelőhely középkori településmaradványként ismert, a másik két lelőhely bronzkori. Mivel a lelőhely egészen megtalálhatóak az őskori és középkori kerámiatöredékek, a 3 lelőhely valószínűleg összefügg (Gelemér, Rác halála dűlő és Gelemér-forrás, Proletár-földek).

Kádárta, Ráchalála-dűlő II. (KÖH 9782): A halmok területén telepített fenyőerdő-irtást találtunk. A halmok felszíni nyomai mára nem láthatók, az erdőtelepítés miatti rigolózás valószínűleg elpusztította azokat.

Kádárta, Szőlők (KÖH 9778): A Séd völgyében, a vasút D-i oldalán magas vetésben, rossz megfigyelési körülmények között kevés középkori és egyetlen kelta kerámiát találtunk. Ez valószínűleg a közelben ismert

középkori lelőhellyel (MRT 25/13) függ össze. A vasút és a Séd között magas gaz, fás-bokros terület, nem volt kutatható. Domborzata alapján a középkori lelőhely a vasút É-i oldalát is érintheti, erre vonatkozó adatokat azonban nem tudtunk gyűjteni.

STIBRÁNYI MÁTÉ

591. Vép, Kodály Z. utca 7.

(KÖH 51135)

(Vas megye) B

2009. szeptember 30-án és október 1-jén a tervezett családi ház építéséhez kapcsolódóan régészeti szakfelügyeletet láttunk el. A leendő épület alapozási árkaiban, kb. 200 m²-en végeztünk régészeti célú megfigyelést.

A Vép közigazgatási területén és Szombathely K-i részén végzett korábbi régészeti és történeti kutatások (pl. a Savariából K felé kivezető római kori főközlekedési út és a mellette húzódó római kori temetkezési helyek közelsége, a „Savaria–Bassiana–Arrabona út” nyomvonala, ill. a 2005-ben éppen ezen a területen végzett, őskori jelenségeket is szolgáltató régészeti feltárás, valamint a 2009 májusában és júniusában ugyanebben az utcában végzett leletmentés) alapján elsősorban őskori, kelta és római kori jelenségek előkerülését vártuk.

A leendő pince helyén kerámiatöredékek, a kora bronzkori Makó-kultúra emlékei kerültek elő, melyek jelenséghez nem voltak köthetők. A 172/14 hrsz. ingatlan beépítésre szánt része – a környező régészeti korú megtelepedési nyomoknak megfelelően – régészeti lelőhely, amit azonban csak szórványosan előkerülő cseréptöredékekkel tudtunk dokumentálni. Megfigyelésünk konkrét régészeti objektumot nem, csak szórvány leleteket eredményezett.

Munkatárs: Kolonits László.

NAGY MARCELLA

592. Vép, Kodály Z. utca 13.

(KÖH 51134)

(Vas megye) V, Ró, Á

2009. április 15-én régészeti szakfelügyeletet végeztünk a 172/17 hrsz. telken, lakóház építéséhez kapcsolódóan. A 40 cm vastag alapárkok metszetében régészeti jelenséget nem figyeltünk meg, az árkokból régészeti lelet nem került elő. A pince alapozásánál azonban több kerámia- és tegulatöredék került elő, ill. cölöplyukak feltárásai láthatóvá. Összesen 11 cölöplyukat és egy mintegy 80 cm átmérőjű, ovális beásást azonosítottunk. A beásásban egy agyagbögére alsó fele, és egy bronzfibula került elő, a cölöplyukak némelyikében kerámiatöredékeket találtunk. Az objektumokat feltártuk, dokumentáltuk. A leletek az objektumokat a vaskorra keltezük, a szórvány leletek az Árpád-korból és a római korból származnak.

Munkatársak: Kolonits László régésztechnikus, Vágusz Milán.

KISS PÉTER

593. Vép, Majorúti-dűlő

(KÖH 68685)

(Vas megye) Ró

2009. április 6–30. között megelőző feltárást végeztünk a 86. sz. főút nyomvonalára eső, mélyszántással erősen bolygatott lelőhelyen. A kutatott 6306 m²-en összesen 60, a római korhoz köthető (Kr. u. 2. sz. vége) objektumot tártunk fel, melyek a lelőhely egész területén jelentkeztek, legintenzívebben a Ny-i és ÉK-i részekben.

A telepjelenségek többsége kisebb gödör, cölöplyuk volt. A cölöplyukak közül néhány, elhelyezkedésük alapján, felszíni épületek részei lehetett. Ezek mellett egy munkagödör, két kutat és egy sekély árkot is feltártunk. A fentiekben kívül a római kori megtelepedést egy árok és a hozzá kapcsolódó objektumok is jelzik. Az árok 23 m hosszú D-i oldalának Ny–K-i metszetalában 7 cölöplyuk rajzolódott ki; Ny-i oldalát 17 m, K-i oldalát 7 m hosszan tudtuk követni. Bár egy É–D-i irányú kutatóárkot is húztunk, É-i oldala nem bontakozott ki. Az árok D-i oldalát egy nagy, méhkas alakú gödör metszette, az oldalai által határolt területen pedig egy 6 cölöplyukas felszíni épület, valamint az egykori járósínt 110 cm szélességben és 270 cm hosszúságban jelentkező intenzív, kerámiatöredékekkel teli terület került elő. A kerámia közül kiemelkedik egy terra sigillata tál 3 töredéke, mely 2. századi germán műhely terméke. A lelőhely fémkeresővel történő bejárásakor a jelenségtől 8 m-re, ÉNy-ra egy 2. sz. végi bronzérme is előkerült, amely alátámasztani látszik a fenti tállal kapcsolatos datálást.

Munkatársak: Bótsch Enikő, Faiszt Szabina, Kovács Zsanett, Csuti Tamás régésztechnikusok.

DOBOZI ÁGNES EMESE

594. Vép határa

(Vas megye) Ró, A, Kk

2009 folyamán befejeztük a 2008 nyarán megkezdett megelőző feltárásokat a 86. sz. főút tervezett új, Szombathely–Vát szakaszának nyomvonalára eső lelőhelyeken.

Csepregi-völgyre-dűlő (KÖH 38575): Április 8–24. között a 85+650–85+900 km-szelvényben 16 243 m²-t tártunk fel. A feltárássra kijelölt terület a mai 86. sz. főúttól D-re Vép község felé, ill. a fenti főútról Vép község felé vezető aszfaltút Ny-i oldalán terült el. A római kori lelőhely-komplexum településből és temetőből áll. A település centruma a mai főúttól D-re és az új nyomvonal csomóponti szakasza között található. A település DDK-i részletét tártuk fel az új főút nyomvonalának ezen (csomópont, lehajtók, főpálya) a szakaszán.

A két ásatási évadban összesen 180 stratigráfiai számot adtunk ki. A területen egy római kori település késői periódusa és egy ezen (ennek romjain?) megtelepedő kora (és késő?) népvándorlás kori lakosság emlékanyaga található. Utóbbiak kerámiaművessége a római utána, ugyanakkor attól eltérő technológiai minőségű. Az egyik objektumból néhány darab avar korinak tűnő kerámiatöredék került felszínre. A feltárt

jelenségek között vannak árkok, tűzrakóhely valamint sok gödör és oszlophely. Több jelenség betöltéséből ló, marha és kecske vagy birka, valamint kutya csontjait gyűjtöttük, továbbá két teljes lócsontváz a 2009. évben feltárt területről. Világos, hogy a római kori települést D-ről határoló paliszád-kerítés alapárka ezen, de az 5. és 6. lelőhelyeken is megtalálható.

Surányi-patak Ny-i oldala (KÖH 38576): Április 21. és május 18. között kutattunk a 85+070-86+330 km-szelvényben, 11 461 m²-en. A feltárást megelőző terepbejárást Takács Károly régész végezte, római kori és középkori edénytöredéket talált. A feltárássra kijelölt terület a mai 86. sz. főúttól D-re Vép község felé, a Surányi-patak Ny-i teraszán található. A lelőhely magja az új nyomvonalától É-ra van, de kissé (kb. 30 m-t) folytatódik a nyomvonalától D-re is. A 2008. évi ásatási kampányt követően már várható volt, hogy valamilyen módon összefügg a patak K-i oldalán feltárt római település-komplexummal és egészen konkrétan a Csepregi-völgyre-dűlő I. területen felismert római kori úttal. A mellékút iránya párhuzamos a Savaria-Bassiana (Sárvár) főúttal, két árka kb. 50 m hosszúságban volt követhető, majd a terasz élén, a plató tetején eltűntek. Ezenkívül más római kori jelenséget nem tapasztaltunk. Ugyanakkor az út két oldalán több avar kori (8. sz.?) objektumot tártunk fel. Az úttól É-ra egy földbe mélyített, kőkemencés ház volt, s az út mindkét oldalán és nyugatabbra a kinyitott felületen korabeli gödrök. Ugyanakkor a római kori úttól É-ra egy L-alaprajzú oszlopszerkezetes, felszíni középkori házat és több középkori kutat is feltártunk. A feltárási terület középső és Ny-i részén több, gödörbe „temetett” avar és/vagy, de inkább középkori homo csontvázat dokumentáltunk. Az egyik mellett négyszögletes vascsat volt a lábánál. Összesen 327 stratigráfiai és 248 objektumszámot adtunk ki

Munkatársak: Nyerges Éva (állatcsontok meghatározása), Horváth Ciprián régészek; Móricz Eszter, Vágusz Anina régésztechnikusok; Pénzes Ákos terepi betanított asszisztens; Rákóczi Gábor légi fotó.

ILON GÁBOR

595. Vértesszőlős, Vasútvonal mente III. (KÖH 59695)

(Komárom-Esztergom megye) B, Ró, Á

2009. május elejétől szeptember közepéig végeztünk megelőző feltárást a lelőhelyen. A területen előkerült néhány, a dunántúli mészbetétes edények népéhez köthető objektum: ház részlete (cölöplyukak), sírrészlet, ill. gödör.

Az ásatási terület ÉNy-i felén található egy korai halomsíros, birituális temetőrészlet kőpakolásos, kőkörös sírokkal. A sírok között az 1. sz., jelképes sír volt, a belső kőpakolás alatt csak egy összetört kis edényt találtunk. A csontvázás sírok mellékletanyaga a halomsíros kultúrához köthető. A sírokat kirabolták, de bronzékszerek és ruhadíszek, ill. kerámiatöredékek kerültek elő belőlük. A hamvasztásos sírokban zömében a mészbetétes né-

pesség kerámiaanyaga volt. A sírokat körülvevő kőkörök elbontására nem volt lehetőségünk, de több esetben is bizonyítható az utántemetkezés szokása a kövek alatt.

A bronzkori réteg felett közvetlenül jelentkeztek a római objektumok. A területen 5 római épület kőalapozását tudtuk feltárni. (Az ásatási területtől ÉNy felé eső területen feltehetően római villa található, a feltárt épületmaradványok esetleg egy villagazdasághoz tartoztak.) Egy házban megtaláltuk a padlófűtés részletét és a hozzá tartozó kemencét. Itt, a kidőlt kőfal omladékán festett vakolattöredékek is kerültek elő, sajnos kicsi, nem összefüggő darabokban.

Feltehetően könnyűszerkezetű falakat tartottak a jelentkező kőalapozások a 4. sz. épületben, az omladék között vályogtéglát is tártunk fel.

A római rétegből nagy mennyiségű kerámia, üveg-töredékek és rengeteg fém: pénzecskék, mécses, stylus, ládikaveretek, fibulatöredékek bronzból, kulcsok, szögek, vastöredékek és többsarló is előkerült. A leletanyagban nagy mennyiségű a luxuskerámia, ill. a fémanyag, a települést eddigi eredményeink alapján két időszakban is használták. Első fénykora a Kr. u. 2. sz. végére-3. sz. elejére tehető, de kimutatható emellett a késő római kori-népvándorlás kori megtelepedés is.

A római réteget vágták, ill. felhasználták az Árpád-korban. Az Árpád kori réteghez rengeteg kemence, több földbe mélyített ház tartozik.

A. PÁL GABRIELLA

596. Vilmány, Fő utca 114.

(KÖH 37533)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B

2009. március 12-én a Fő u. 114. sz. ház telkén harmadik alkalommal került elő gödörásáskor késő bronzkori urnasír. 2003-ban és 2007-ben Hellebrandt Magdolna és Hajdú István végzett leletmentést a telken. Az újabb, 3. sz. urnasír nem a baromfiudvar területén, hanem a telek hátsó, kiskert részén került elő, a telek É-i kerítésétől 3,5 m-re DNy-ra, a baromfiudvar kerítésétől pedig 22 m-re ÉNy-ra, 79 cm mélységben.

A kerítésalapnak ásott gödörben kikerülésünkkor „in situ” találtuk az urnasírt, melyre nagyjából rá volt bontva. Régebben valószínűleg gyümölcsfák gödre, vagy gyökerei bolygatták meg a temetkezést, mert friss töréseket nem tapasztaltunk, a nagyobb edények azonban erősen töredékesek voltak. A sírban kövön elhelyezett urna töredékeit, egy további nagyobb edény töredékeit, valamint 2 kisméretű füles bögrét (az egyiket fül nélkül) találtunk. A bögrék a nagy edények É-i és D-i oldalán helyezkedtek el. A nagyobb edényekből kevés emberi hamvat is összeszedtünk. A sír bontása közben újabb jelenségekre nem figyeltünk fel, és újabb leleteket sem találtunk.

Május 7-én újabb késő bronzkori urnasír került felszínre. A 3. sz. sírhoz hasonlóan a telek hátsó, kiskert részén került elő ez is, az előzőtől 8,3 m-re ÉNy-ra. A kiásott gödörben kibontott állapotban találtuk az

urnasírt. Azért, hogy az eső kárt ne tegyen a leletekben, a tárgyakat kimozdították helyükről, majd később visszahelyezték azokat. A sírmellékletek a kiásott gödör ÉNy-i részén kerültek elő, ez a gödör azonban nem az eredeti sírgödör! A mellékletek: nagyobb méretű fülesbögrében kisméretű bögre, valamint egy agyag orsógomb. Dokumentálás, bontás és felszedés közben újabb jelenségeket, tárgyakat nem találtunk.

Munkatárs: Hajdú István technikus.

B. HELLEBRANDT MAGDOLNA – CSENGERI PIROSKA

597. Zalalövő határa

(Zala megye) Ö, B, Ró, Á, Kö, Kk, Tö

A Zalalövőt elkerülő út három alternatív nyomvonalának területén a Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága két részletben régészeti örökségvédelmi hatástanulmányt készített, mely mindhárom szakaszon terepbejárással együtt történt.

Az 'A' változat a mai 86. sz. útról hozzávetőleg a Borostyán-tó É-i végének magasságában csatlakozna le és a Szőce-patak folyásának elgátolásával kialakított mintegy 20 ha kiterjedésű mesterséges tavat egy rövid szakaszon Vas megyét érintve Ny-ról kerülné meg. Felsőjánosfától DK-re haladna át a Zalán, majd az attól D-re ma erdővel borított részen át csatlakozna vissza a főútra. Mindez közel 10 km hosszúságot tesz ki. Az egy kilométerrel hosszabb 'B' verzió a sötétmajori temető bejáratától indulna, megkerülné Budafát, majd a keménfai utat keresztezve a Keresztúri-patak völgyében haladva Irsapusztától É-ra a sertéstelepnél csatlakozna vissza a mostani 86. sz. főútra. Az alig 9 km hosszúságú 'D' nyomvonalterv szintén Sötétmajorból indulna és a keménfai útig azonos az előbbivel, ám onnét a Patakegyi zártkerteken át a szerpentin tetején torkollik a jelenlegi főútba.

A régészeti topográfiai terepmunkákat 2009 júniusában végeztük, ami a részleges beépítettség és különösen az akkora már szárba szökő növények miatt nem lehetett teljes. A terepbejárás során a tervezett nyomvonalat lehetőség szerint annak 200 m széles környezetében mértük fel. Ennek során a korábbi kutatások és az adattári adatok alapján nyilvántartott régészeti lelőhelyek közül kettőn tudtunk leletanyagot gyűjteni (KÖH 39788, KÖH 39796), továbbá hat új lelőhelyet találtunk, kettőt az 'A', négyet pedig a 'B' nyomvonalon. A három nyomvonalon összesen 17 lelőhellyel számolhatunk, az 'A' esetében hattal, a másik kettőnél öttel-öttel, a Borostyánkő út pedig mindegyiket érintheti.

Az év végére döntés született, hogy a 'B' verzió megvalósíthatóságának van a legnagyobb esélye, így annak nyomvonalát novemberben sokkal jobb terepi körülmények közt újrajártuk.

Ennek eredményeként azon a Borostyánkő úton kívül, mely részben a már meglévő főút alatt húzódik, 6 régészeti lelőhelyet sikerült elkülönítenünk: *Konkolica*

I, Konkolica II, Hangyás-völgytől ÉK-re, Nagyfernekág, Budafa-Csihaj-dűlő; Keménfa, Szentegyházi-dűlő (KÖH 75019, 75021, 75023, 75025, 75027, 75029).

Munkatárs: Császár Renáta, Simmer Lívია.

STRAUB PÉTER

598. Zákányszék határa

(Csongrád megye) Ö, B, Á, Kk

2009. október 1–2-án terepbejárást végeztünk a homokháti vízpótló rendszer kiépítésével kapcsolatban. A nyomvonal a Széksóstói- és a Domaszéki-Főcsatornát köti majd össze. A beruházással érintett területet 20 m széles sávban jártuk be.

Zákányszék közigazgatási területén 2 korábbról is ismert régészeti lelőhelyet sikerült azonosítanunk: Szegedi műút, Szegedi műúttól D-re (KÖH 46205, 46199). Lokalizáltunk 1 új, eddig ismeretlen lelőhelyet is: Szegedi műút II. (KÖH 72977).

Munkatársak: Parditka Györgyi régész, Paja László antropológus, Sultis László technikus.

BÁCSMEGI GÁBOR

599. Zomba, Szentgál-pusztá

(Tolna megye) Ö, B, LT, Ró

A Völgységi-patak környékének régészeti topográfiai munkálataihoz kapcsolódó terepbejárás során Zomba K-i határában, Szentgál-pusztá szomszédságában több lelőhelyet találtunk.

Alsó-Hegyes-dűlő (KÖH 74721): A nevezett dűlő D-i, a Völgységi-patak valamikori árterébe nyúló kisebb kiemelkedésén, a Paradicsom-pusztára vezető betonút D-i oldalán, a magasfeszültség alatti részen egy kb. 100×100 m-es területen változó intenzitással jelentkező nagyobb mennyiségű őskori, kelta és római kerámiát gyűjtöttünk. A lelőhely ÉK-i felén egy nagyobb méretű szétszántott vöröses foltot sikerült megfigyelni, ill. számos római téglatorédeket is találtunk a lelőhely több részén kisebb-nagyobb csoportokban.

Alsó-Kisföld-dűlő (KÖH 54408): A korábban már részben ismert, római korinak nyilvántartott nagyméretű lelőhelyet bejárása nyomán mind kiterjedésében, mind a talált korszakokban módosítanunk kellett. A mintegy 850–900×250 m nagyságú, ÉNy–DK irányú folyamatos lelőhely D-i harmadában, a patakmederhez közeli laposabb részen szórványosan kelta korú kerámiát gyűjtöttünk. A lelőhely D-i felében, az említett laposabb részen, ill. a meredekebben emelkedő domboldalon, a betonút É-i felén is római kori leleteket lehetett találni a felszínen. Legintenzívebben az út bevágásának környékén, annak D-i, DK-i szomszédságában, ahol valamilyen római korú épület (villa) nagyobb mennyiségű tegula-, tegula lateres-, mészkő- és habarcsmaradványait szántották ki egy kb. 50×30 m-es területen. A lelőhely É-i felében, a betonúttól É-ra, az igen meredek domboldalon és platóján nagyobb

mennyiségben gyűjthető őskori kerámia intenzívebb középső bronzkori (mészbetétes) telep létére utal, ahol a leülepedett szántásban egy kb. 10 m átmérőjű sötétebb foltot is sikerült megfigyelni.

Sánci-dűlő (KÖH 74719): A dűlő D-i, DK-i végében, a széles patak völgy fölé magasodó plató D-i felén, a magassági ponttól DK-re a 2006-ban készített műholdfelvételen 8–10 20–25 m átmérőjű körárok sötétebb foltja látszódott a löszös talajban. A bejárás alkalmával régészeti korú leletet nem találtunk.

CZÖVEK ATTILA

600. Zsadány határa

(Békés megye) Ő, Sza, Á

2009. május 30–31-én helyszíni szemlét végeztem a település több pontján.

Fancsika-pusztá, Varga-tanya (KÖH 68607): A lelőhely a zsadányi határ ÉK-i részén található, a Hajdú-Bihar megyei határvonaltól kb. 600 m-re, a Holt-Sebes-Körös Fancsika-pusztán kanyargó, ezen a szakaszon É-D-i irányban haladó holtágától pedig kb. 200–300 m-re K-re. A lelőhely kiterjedése É-i, K-i és Ny-i irányokban bizonytalan, D-i széle viszont az itt elterülő alacsony, ma is szikes legelővel borított terület É-i szélén, az egykori Varga-tanya helyétől Ny-ra kb. 50–300 m hosszan és kb. 200 m szélességben pontosan azonosítható. Területén, határozott sűrűségben, főleg őskori edénytöredékek és paticsdarabok fordultak elő, de egy edényoldal az Árpád-kori megtelepedésre is utal. Bizonytalan a lelőhely területi viszonya az itt korábban azonosított két halomhoz és a közeli másik lelőhelyhez is (6946, 6947, 6977).

Soltész-gát (KÖH 6954): A belterület ÉNy-i szélétől ÉNy-ra kb. 400 m-re, az Okány-Nagygyanté műúttól É-ra kb. 220 m-re, az itt haladó É-D-i irányú dűlőút és annak K-i oldalán húzódó mély ároknak is a K-i oldalán, az úttól kb. 50 m-re, az egykori Homok-ér É-i kanyarulatának külső, É-i partján, keskeny, szürke talajú

földhátan sűrűn előforduló korongolt és kézzel formált szarmata kori leletek jelezték a lelőhelyet. Északi és déli széle hozzávetőlegesen megállapítható volt, de K-i és Ny-i kiterjedése bizonytalan. A lelőhely szélessége kb. 110 m, s követi a Homok-ér kiszáradt medrét, annak É-i partját foglalja el.

SZATMÁRI IMRE

601. Zsáka, Dávid-tanya

(KÖH 61522)

(Hajdú-Bihar megye) B

A részletes tanulmányt lásd a kötet 19. oldalán!

V. SZABÓ GÁBOR

602. Zsámbok, Közép-dűlő

(MRT XIII/3 k. 28/7 lh., KÖH 26528)

(Pest megye) B, Sza

A 3105 jelű út 21+074–21+346 km-szelvénye közötti szakaszán pályakorrekciós munkálatokhoz kapcsolódóan régészeti szakfelügyeletet tartottunk 2009. szeptember folyamán. A beruházási terület közvetlen közelében a régészeti topográfiai munkálatok során késő bronzkori, kelta és szarmata cserepeket gyűjtöttek.

A beruházási területen géppel távolították el a humuszréteget, 50–160 cm mélységig. A barna, agyagos altalaj szintjén több régészeti korú beásás foltja is kirajzolódott: egy, vagy két földbe mélyített építmény, egy szabadtéri kemence, több kerek és ovális gödör, ill. árok. A barna, humuszos betöltésű árokokban nyelés közben őskori cseréptöredékeket és állatcsontot találtunk. Humuszolás során szórványként került elő több bronzkori és szarmata kori (Kr. u. 3–4. sz.) fazéktöredék. A beruházási terület D-i részén elszórtan jelentkezett néhány árok, inkább a mélyebben fekvő É-i részeken sűrűsödtek a települési objektumok. A lehumuszolt felület nagysága 1770 m², ebből régészetiileg érintett 1400 m² volt.

RÁCZ TIBOR ÁKOS

Korszakmutató – *Index of Periods*

A mutatóban szereplő szám a lelőhely sorszámát jelöli.

- ŐSKOR** 15, 18, 25, 39, 48, 54, 56, 57, 61, 63, 66?, 84, 101?, 114, 118, 121, 123, 131, 132, 139, 142, 147, 148, 157, 175, 180, 193, 205, 207, 217, 230, 242, 244, 247, 252, 268, 269, 272, 279, 297, 298, 301, 306, 315?, 323, 325?, 328, 329, 331, 345, 371, 373, 375, 387, 397, 399?, 415, 416, 419, 420, 425, 427, 452, 462, 464, 471, 472, 473?, 482, 490, 495, 496, 509, 510, 511, 519, 523, 544, 568, 585, 598, 599, 600
- Őskőkör** 97, 111?, 166, 188, 253?, 337, 354, 356?, 358, 385?, 500
- Újkőkör** 11, 17, 21, 31, 34, 38, 43, 44, 46, 47, 51, 53, 63, 69, 71, 72, 83, 111, 112, 125, 134, 140, 141, 153?, 157, 159, 169, 171, 177, 178, 187, 190, 192, 216, 218, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 248, 264, 265, 278, 286, 293, 300, 333, 342, 350, 351, 356, 363, 389, 403, 409, 423, 443, 444, 449, 459, 474, 486, 516, 541, 553, 555, 556, 558, 559, 565, 566, 573, 574
- Dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrája** 11, 31, 53, 125, 171, 178, 190, 263, 300, 423, 474, 516, 541, 553
- Alföldi vonaldíszes kerámia kultúrája** 112, 134, 140, 141, 223, 333, 351, 444, 555, 556, 574
- Esztár-csoport** 134, 556
- Körös-Starčevo-kultúra** 46, 222, 223, 225, 293
- Kottafejes kerámia kultúrája** 72, 566
- Lengyeli kultúra** 11, 17, 44, 47, 51, 159, 178, 187, 192, 220, 264, 364, 459, 474, 566
- Sopot-Bicske-kultúra** 566
- Szakálhádi csoport** 112, 224, 556
- Tiszai kultúra** 223, 556
- Zselízi kultúra** 171, 566
- Rézkor** 10, 11, 19, 53, 55, 69, 72, 79, 83, 86, 90, 125, 134, 135, 141, 143, 144, 148, 163, 167, 177, 178, 187, 196, 213, 222, 223, 224, 241, 246, 248, 278, 280, 286, 293, 294, 295, 300, 322, 333?, 334, 342, 364, 418, 422, 423, 444, 445?, 465, 470, 472, 474, 476, 487, 519, 527, 536, 537, 556, 557, 559, 562, 563, 566, 581, 587
- Badeni kultúra** 10, 11, 12, 72, 83, 141, 144, 222, 223, 224, 246, 248, 294, 333, 364?, 418, 527, 536, 562, 564, 573, 587
- Balaton-Lasinja-kultúra** 10, 11, 196, 264, 286, 364?, 487
- Bodrogkeresztúri kultúra** 223, 322, 556
- Bolerázi kultúra** 556
- Ludancei csoport** 83, 84, 86, 90, 566
- Tiszapolgári kultúra** 241, 445, 556
- Bronzkor** 1, 10, 11, 14, 20, 22, 23, 30, 33, 36, 41, 42, 43, 44, 45, 49, 50, 52, 55, 60, 63, 65, 67, 69, 71, 83, 86, 94, 96, 97, 103, 108, 113, 119, 123, 124, 125, 127, 128, 133, 134, 135, 142, 144, 145, 146, 148, 153?, 157, 158, 163, 168, 170, 174, 176, 178, 180, 181, 184, 185, 189, 190, 191, 192, 193, 202, 204, 209, 210, 212, 219, 220, 222, 223, 228, 236, 241, 246, 247, 248, 249, 250, 256?, 257, 260, 262?, 278, 280, 286, 288, 293, 294, 299, 300, 302, 311, 312, 314, 319, 320, 321, 322, 325, 333, 334, 335, 340, 342, 347, 350, 352, 355, 361, 363, 364, 365, 367, 372, 376, 382, 383, 395, 396, 402, 404, 405, 406?, 410, 416, 418, 421, 422, 423, 424, 438, 440, 443, 445, 448, 449, 450, 457, 459, 461, 463, 465, 468, 472, 474, 477, 481?, 493, 494, 496, 497, 498, 499, 501, 502, 508, 513, 515, 523, 524, 525, 526, 533, 538, 540, 541, 543, 547, 548, 549, 550, 551, 555, 556, 559, 563, 564, 566, 567, 569, 573, 574, 580, 583, 584, 586, 589?, 590, 591, 595, 596, 597, 598, 599, 601, 602
- Füzesabonyi kultúra** 573
- Gáva-kultúra** 219, 320, 333, 555, 556, 567
- Halomsíros kultúra** 10, 11, 14, 65, 69, 223, 322, 464, 501, 555, 556, 581, 595
- Harangedény – Csepel-csoport** 524
- Hatvani kultúra** 573
- Kisapostagi kultúra** 364?
- Kyjatice-kultúra** 352
- Makó-kultúra** 103, 108, 223, 241, 319, 321, 322, 334, 347, 376, 405, 445, 499, 550, 556, 564, 591
- Mészbetétes edények népe kultúrája** 69, 192, 246, 293, 416, 418, 474, 513, 538, 541, 595, 599
- Nagyrévi kultúra** 69, 86, 144, 334, 524, 566,
- Perjámos-kultúra** 223, 312
- Pilinyi kultúra** 573
- Somogyvár-Vinkovci-kultúra** 69, 144, 364
- Urnamezős kultúra** 30?, 43, 145, 146, 202, 248, 294, 300, 364, 422, 463, 465

Vatya-kultúra 96, 128, 157, 174, 181, 228, 493

Zsinegdíszes kerámia kultúrája 69

Vaskor 1, 11, 83, 96, 113, 157, 160, 219, 269, 300, 326, 335, 339, 355, 361, 363, 387, 423, 443, 447, 461, 463, 500, 526, 545, 548, 581, 584, 587, 592

Hallstatt-kultúra 11, 263, 461, 463, 587

Szkíta kor 35, 42, 237, 239, 299, 302, 468, 556

La Tène-kor 10, 11, 19, 44, 45, 48, 49, 54, 58, 69, 100, 124, 125, 132, 134, 141, 144, 158, 162, 191, 202, 205, 211, 223, 237, 248, 278, 280, 284, 293, 300, 307, 312, 319, 325, 335, 336, 352, 353, 373, 404, 405, 413, 448, 449, 453, 457, 461, 464, 471, 474, 496, 499, 507, 512, 513, 515, 524, 528, 562, 563, 583, 599

RÓMAI KOR 11, 18, 19, 20, 28, 29, 30, 31, 36, 37, 44, 47, 48, 54, 62, 68, 70, 73, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 85, 87, 88, 89, 90, 92, 93, 95, 125, 144, 147, 148, 153, 155, 156, 158, 160, 164, 168, 169, 171, 175, 187, 189, 192, 198, 199, 200, 202, 203, 204, 205, 217, 230, 243, 244, 247, 248, 263, 267, 273, 274, 275, 278, 279, 280, 282, 294, 335, 366, 367, 379, 380, 384, 388, 41, 411, 412, 413, 414, 421, 423, 427, 431, 432, 433, 436, 438, 442, 443, 448, 457, 461, 462, 464, 465, 468, 472, 480, 481, 492, 525, 528, 530, 531, 532, 534, 535, 536, 537, 542, 544, 562, 566, 568, 586, 587, 590, 592, 593, 594, 595, 597, 599

Római kori barbár (szarmata) 3, 4, 5, 6, 7, 14, 15, 35, 39, 40, 41, 42, 43, 49, 50, 59, 61, 66, 67, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 116, 118, 121, 122, 124, 126, 128, 134, 137, 140, 141, 142, 165, 174, 179, 180, 183, 195, 208, 209, 219, 222, 223, 231, 235, 236, 249, 250, 254, 255, 257, 258, 259, 268, 269, 270, 272, 283, 288, 289, 291, 301, 303, 306, 310, 311, 314, 315, 316, 317, 319, 320, 321, 322, 324, 325, 326, 327, 328, 333, 339, 343, 345, 346, 347, 348, 349, 359, 360, 361, 362, 373, 374, 377, 381, 382, 387, 392, 393, 395, 400, 405, 445, 450, 452, 466, 488, 489, 503, 508, 518, 519, 546, 547, 555, 556, 557, 558, 560, 567, 582, 584, 600, 602

NÉPVÁNDORLÁS KOR 11, 39, 120, 142, 147, 157, 163, 180, 193, 204, 211, 243, 278, 315?, 334?, 338, 347, 350, 351, 378, 380, 387, 415, 513, 526, 574, 583

Avar 10, 32, 45, 98, 100, 129, 130, 132, 134, 142, 154, 161, 163, 169, 176, 187, 191, 193, 209, 223, 225, 226, 235, 239, 241, 242, 254, 258, 286, 288, 293?, 300, 305, 319, 321, 322, 325, 328, 333, 349, 360, 361, 371, 375, 380?, 383, 387, 400, 406, 415, 416, 450, 453, 463, 468, 471, 495, 501, 512, 513, 519, 540, 555, 556, 558, 562, 563, 567, 580, 583, 594

Germán 13, 14, 263, 346, 377, 555, 556

Keszthely-kultúra 10

HONFOGLALÁS KOR 6, 27, 32, 293, 395, 454, 468, 500

ÁRPÁD-KOR 8, 12, 15, 19, 21, 24, 25, 27, 30, 32, 34, 35, 39, 42, 43, 50, 54, 56, 57, 58, 61, 64, 71, 72, 79, 101, 105, 109, 117, 118, 121, 124, 125, 126, 131, 134, 142, 144, 148, 150, 151, 152, 157, 163, 168, 170, 175, 176, 179, 180, 181, 193, 194, 197, 198, 199, 201, 204, 206, 212, 213, 222, 223, 227, 233, 234, 238, 240, 241, 245, 247, 250, 251, 252, 256, 257, 259, 260, 261, 269, 276, 278, 292, 293, 300, 301, 302, 303, 305, 309, 310, 313, 318, 319, 320, 321, 322, 325, 326, 328, 333, 336, 341, 344, 348, 351, 357, 360, 361, 362, 368, 376, 379, 384, 390, 394, 398, 400, 407, 415, 417, 422, 423, 427, 438, 443, 450, 458, 464, 468, 476, 477, 480, 483, 485, 489, 491, 498, 499, 509, 515, 519, 522, 523, 524, 533, 542, 546, 559, 562, 563, 566, 567, 570, 571, 572, 573, 574, 578, 579, 581, 584, 585, 586, 592, 595, 597, 598, 600

KÖZÉPKOR 6, 19, 28, 30, 35, 45, 48, 66, 71, 74, 75, 80, 91, 108, 114, 115, 125, 132, 138, 145, 155, 163, 175, 182, 187, 193, 196, 209, 217, 229, 242, 244, 248, 261, 262, 264, 280, 283, 284, 286, 292, 298, 301, 328, 330, 331, 338, 340, 354, 363, 384, 392, 397, 401, 413, 414, 415, 419, 420, 426, 427, 428?, 429, 430, 431, 434, 435, 436, 438, 441, 448, 449, 451?, 453, 455, 459, 460, 465, 469, 470, 477, 490, 496, 499, 505, 506, 507, 514, 515, 517, 532, 552, 568, 571, 580, 582?, 583, 588, 589, 590, 597

Késő középkor 3, 9, 13, 18, 24, 26, 34, 54, 56, 57, 61, 72, 79, 99, 118, 134, 135, 136, 142, 148, 151, 162, 171, 172, 173, 184, 185, 197, 198, 204, 214, 241, 246, 249, 268, 269, 271, 279, 280, 281, 285, 289, 290, 291, 294, 304, 308, 335, 341, 360, 361, 369, 376, 382, 391, 394, 423, 44, 446, 456, 457, 458, 461, 468, 471, 472, 475, 478, 479, 480, 484, 500, 519, 522, 523, 529, 537, 539, 561, 562, 567, 568, 570, 574, 576, 578, 579, 584, 594, 597, 598

ÚJKOR 104, 122?, 145, 179, 181?, 203, 257, 258, 264, 296, 317, 320, 326, 333, 497, 502

Kora újkor 16, 25, 99, 149, 173, 175, 184?, 203, 255, 268, 269, 271, 280, 281, 291, 308, 333, 376, 387, 390, 391, 423, 446, 456, 461, 467, 468, 478, 503, 519, 521, 522, 525, 552, 561, 568, 577, 578, 584

Török kor 72, 74, 91, 134, 144, 145, 266, 386, 427, 431, 433, 435, 436, 437, 468, 507, 575, 579, 597

ISMERETLEN KOR 4, 50, 61, 104, 108, 110, 186, 215, 232, 258, 265, 277, 287, 313, 315, 332, 362, 370, 384, 408, 415, 439, 497, 498, 504, 520, 554

Szerzői névmutató
Index of Authors

Anderkó Krisztián	76, 78, 81, 85, 532	Feld István	469
Antoni Judit	170	Fogas Ottó	3, 499, 503, 507, 508
Ács Zsófia	430	Fülöp András	552
Bácsmegi Gábor	226, 277, 304, 360, 598	Füzesi András	271, 349, 547, 556
Bakay Kornél	477	Fűkőh Dániel	19, 255, 313, 316, 504
Balázsik Tamás	391	Gabrieli Gabriella	479, 480
Balogh Csilla	27, 176, 321, 322, 323, 405	Gallina Zsolt	47
Bartus Dávid	36, 152	Gábor Olivér	160, 266, 426, 428, 435
Basticz Zoltán	286, 532	Gál-Mlakár Viktor	138, 184, 539
Bechtold Eszter	95	Gáti Csilla	51, 366, 460
Bencze Zoltán	74	Gelencsér Ákos	44
B. Benkhard Lilla	284	Giber Mihály	446
Berecz Barbara	444	Guba Szilvia	299, 522
Beszédes József	91, 92, 93, 94, 95, 96, 97	Gulyás András	489
Béres Mária	123	Gulyás Gyöngyi	49, 50, 102, 104, 105, 107, 116, 179, 232, 254, 287, 314, 315, 318, 320, 325, 326, 327, 332, 362, 497, 498
Bíró Szilvia	198, 203, 204	Hajdú Zsigmond	134
Borhy László	273, 274, 275	Hargitai András	109, 122, 181, 276, 319, 412, 413, 488
Boruzs Katalin	144, 145, 341	Havas Zoltán	79
Buza Andrea	169	B. Hellebrandt Magdolna	596
Cabello, Juan	391	Herbály Róbert	129, 131
Czajlik Zoltán	211, 352	Herendi Orsolya	224, 225
Czifra Szabolcs	256, 267, 309, 317	Honti Szilvia	30, 177, 187, 244, 342, 470, 475
Czövek Attila	18, 45, 46, 48, 68, 147, 148, 155, 163, 193, 207, 212, 243, 307, 384, 410, 415, 448, 453, 454, 462, 496, 511, 513, 514, 515, 544, 545, 583, 599	Horváth Ciprián	300
Csányi Marietta	237, 240	Horváth M. Attila	100, 524
Csányi Viktor	221, 223	Ilon Gábor	202, 379, 380, 594
Csengeri Piroska	66, 67, 112, 336, 351, 449, 596	Istvánovits Eszter	120, 227, 560
Cséki Andrea	130, 402, 404, 563	Isztin Gyula	572
Csirke Orsolya	29, 33, 408, 520	Jakab Attila	120, 227, 251, 338, 389, 390, 393, 394
Deák Andrea	4, 6, 7, 13, 108, 270, 288, 311, 502, 506	Jankovics Norbert	505
Dévai Kata	273	Jenei Anita	337
T. Dobosi Viola	358	Kárpáti Zoltán	434, 459
Dobozi Ágnes Emese	533, 593	Kertész Róbert	249
Egry Ildikó	55, 171, 279	Kirchhof Anita	77, 80
Eke István	286	Kis Attila	167, 371, 427, 457, 487, 491, 562
Endrődi Anna	524	Kisjuhász Viktória	86
Farkas Csilla	25, 65, 262, 464, 528, 529	Kiss Csaba Kálmán	161, 302, 554
Farkas Zsuzsanna	151, 154	Kiss Péter	194, 531, 536, 592
Fazekas Ferenc	411	Koós Judit	573
Fekete Csanád	15, 21, 23, 118, 205, 236, 272, 283, 298, 306, 328, 409, 490, 565	Koppány András	281, 455, 484
		Kovács Ágnes	566
		Kovács Eszter	99, 524

Kovács Loránd Olivér	37	Nyerges Éva Ágnes	516
Kővári Klára	17, 185, 527, 576, 577, 582	B. Nyékhelyi Dorottya	75
Kulcsár Valéria	499	Orbán Gábor	437
Kurucz Katalin	395	Ottományi Katalin	62, 195, 421
Kustár Rozália	43, 174	Ódor János Gábor	18, 147, 148, 243
Larsson, Nicklas	44, 403	Paluch Tibor	5, 334, 359, 500, 501
Lassányi Gábor	78, 81, 82, 85, 88, 90, 92	Pap Ildikó Katalin	214, 284, 535, 537, 571, 572
Láng Orsolya	87, 89	Parditka Györgyi	142, 180, 268, 269, 289, 291, 339, 361, 373, 387, 509, 519, 546, 558, 559, 584
László János	401, 538	Patay Róbert	128
Lengyel György	186, 188, 210, 216, 218, 253, 350, 385, 486	A. Pál Gabriella	595
Ligner Jácint	158, 159, 416, 417, 418, 419, 459, 494	S. Perémi Ágota	32
Liska András	57, 58, 139, 140, 206, 450	Petkes Zsolt	20, 257, 368
Madaras László	557, 567	Pintye Gábor	35, 119
Majerik Vera	44, 403	Polgár Péter	213, 422, 441, 478, 481, 492
Makoldi Miklós	561	Polgár Zoltán	239
Markó Ágnes Sarolta	2, 484	Pópity Dániel	14, 106, 117, 231, 233, 234, 235, 254, 305, 310, 312, 324, 333, 348, 374
Marton Tibor	447	Rainer Pál	26, 38, 589
Medgyesi Pál	42, 59, 344	Rajna András	566
Merczi Mónika	439	Rácz Miklós	2, 173, 285, 483, 588
Mester Zsolt	166	Rácz Tibor Ákos	357, 376, 578, 581, 602
Mészáros Mónika	165	Regénye Judit	178, 587
Mészáros Orsolya	579	Reményi László	22, 98, 301
Miklós Zsuzsa	110, 121, 127, 135, 260, 365, 370, 372, 424, 549, 569	Repiszky Tamás	72, 442
Mladoniczki Réka	530, 531, 534	Ringer Árpád	337
Molnár Attila	71, 197, 199, 200, 201, 204, 551	Rosta Szabolcs	290
Molnár István	177, 182, 187, 229, 244, 246, 248, 294, 342, 463, 470, 471, 474, 475	Rózsa Zoltán	60, 115, 250, 398, 399, 400
Mráv Zsolt	156	Rupnik László	211
Nagy Emese Gyöngyvér	134, 208	Sántha Gábor	499
Nagy Marcella	25, 261, 308, 482, 550, 564, 591	Schmidtmayer Richárd	401
Nagy Nándor Norbert	367	Scholtz Róbert	136, 392
Nemes András	451	Sebők Katalin	556
K. Németh András	384, 414, 415	Serlegi Gábor	150
Németh Péter	391	Simon László	112, 347, 573, 574
Németh Péter Gergely	30, 31, 196, 217, 245, 295, 331, 364, 472, 473, 517	Simon Zoltán	446
Nováki Gyula	228	Somogyi Krisztina	34, 124, 252, 585
		Somogyvári Ágnes	215, 381, 383, 466
		Sosztarits Ottó	530, 532
		Sóskuti Kornél	103, 254, 255, 259, 319, 406, 445

Stibrányi Máté	28, 73, 132, 153, 242, 247, 292, 330, 363, 443, 458, 465, 485, 540, 580, 586, 590	Tankó Károly	61, 63, 126, 157, 164, 396, 425
Straub Péter	8, 9, 10, 263, 297, 378, 397, 420, 553, 597	Tari Edit	172, 388, 439, 440
Sultis László	24	Tárnoki Judit	238, 241
Szabó Antal	411	Terei György	101, 523
Szabó Ádám	282	Tézer Zita	94
Szabó Gábor	547	Tokai Zita Mária	11, 12
V. Szabó Gábor	1, 113, 340, 353, 548, 601	Tomka Péter	204
Szabó Géza	69, 143, 144, 145, 146, 495, 510, 512	Tóth Anikó	79
D. Szabó László	133, 137, 183, 209, 219, 377	Tóth István Zsolt	431, 432, 433, 436
Szarka József	162, 254	Tóth János Attila	16, 70, 149, 296, 467, 476, 525
Szatmári Imre	39, 41, 303, 343, 345, 346, 600	Tóth Katalin	222
Számadó Emese	273, 274, 275	Varga Krisztina	278, 532
Száráz Csilla	369	Váczai Gábor	555
Szentpéteri József	468	Vályi Katalin	407
V. Székely György	382, 518	Vándor László	264
Szilas Gábor	83	Váradyné Péterfi Zsuzsanna	411
Szolnoki László	52, 64, 452	Vári Anita	40, 141
Szolyák Péter	111, 186, 188, 210, 216, 218, 253, 337, 350, 354, 355, 356, 385, 486, 526	Vicze Magdolna	493
Szörényi Gábor András	138, 456, 570	M. Virág Zsuzsanna	84
Szőnyi Eszter	204	Visy Zsolt	411
Takács Károly	56, 114, 125, 175, 230, 280, 335, 423, 438, 461, 568	Vizi Márta	135
		Voicsek Vanda	53, 168, 189, 190, 191, 192, 220, 265, 293, 329, 429, 541, 542, 543
		Wilhelm Gábor	254, 256, 258
		Zandler Krisztián	386, 521
		Zatykó Csilla	54, 476
		Zádor Judit	91
		Zimborán Gábor	375, 575
		Zsoldos Attila	256

Térképek
Maps

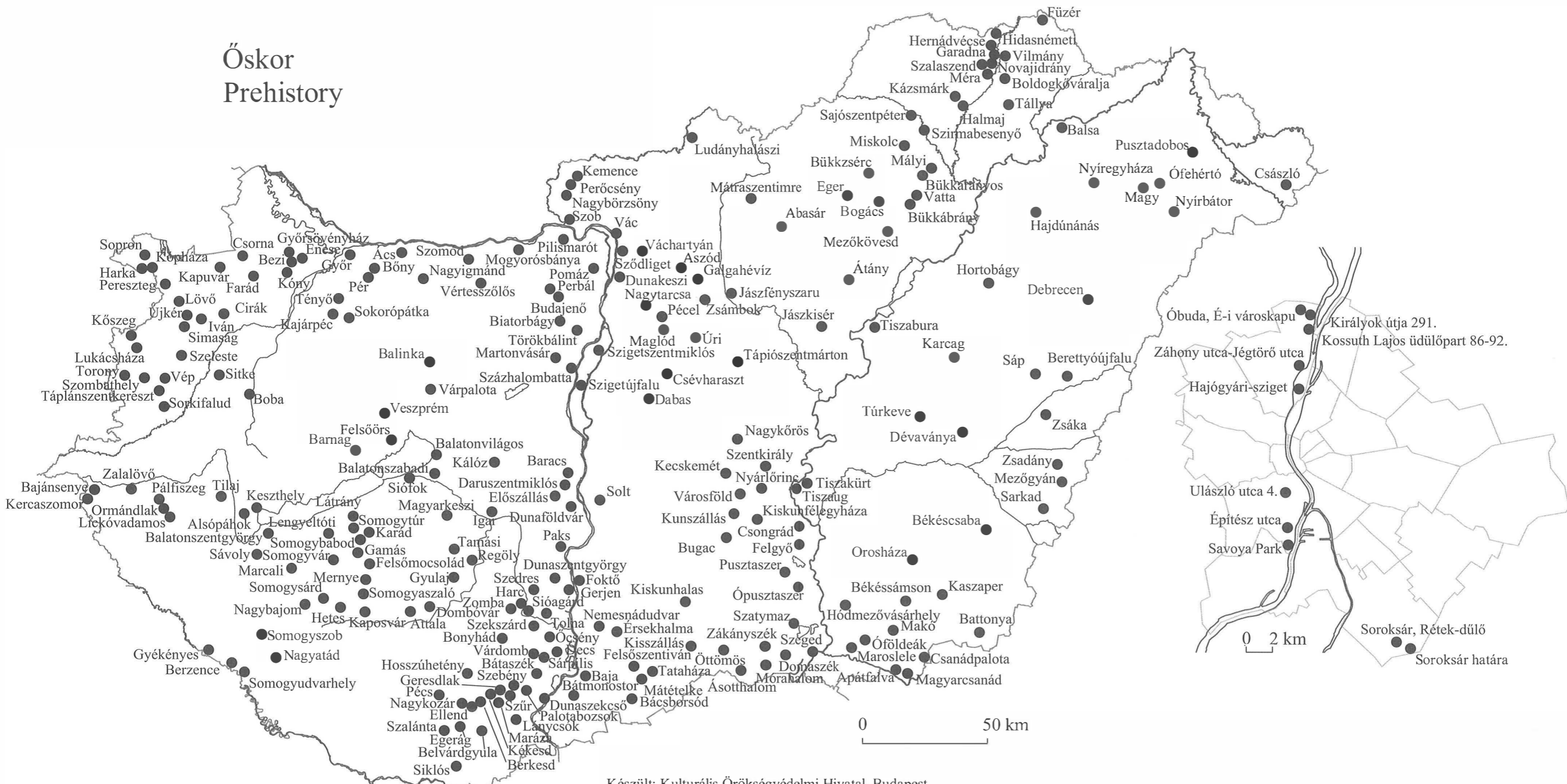

Részletes tanulmányok Detailed Contributions

Készült: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Budapest
Tervezte: Csákvári Rita

Őskor Prehistory

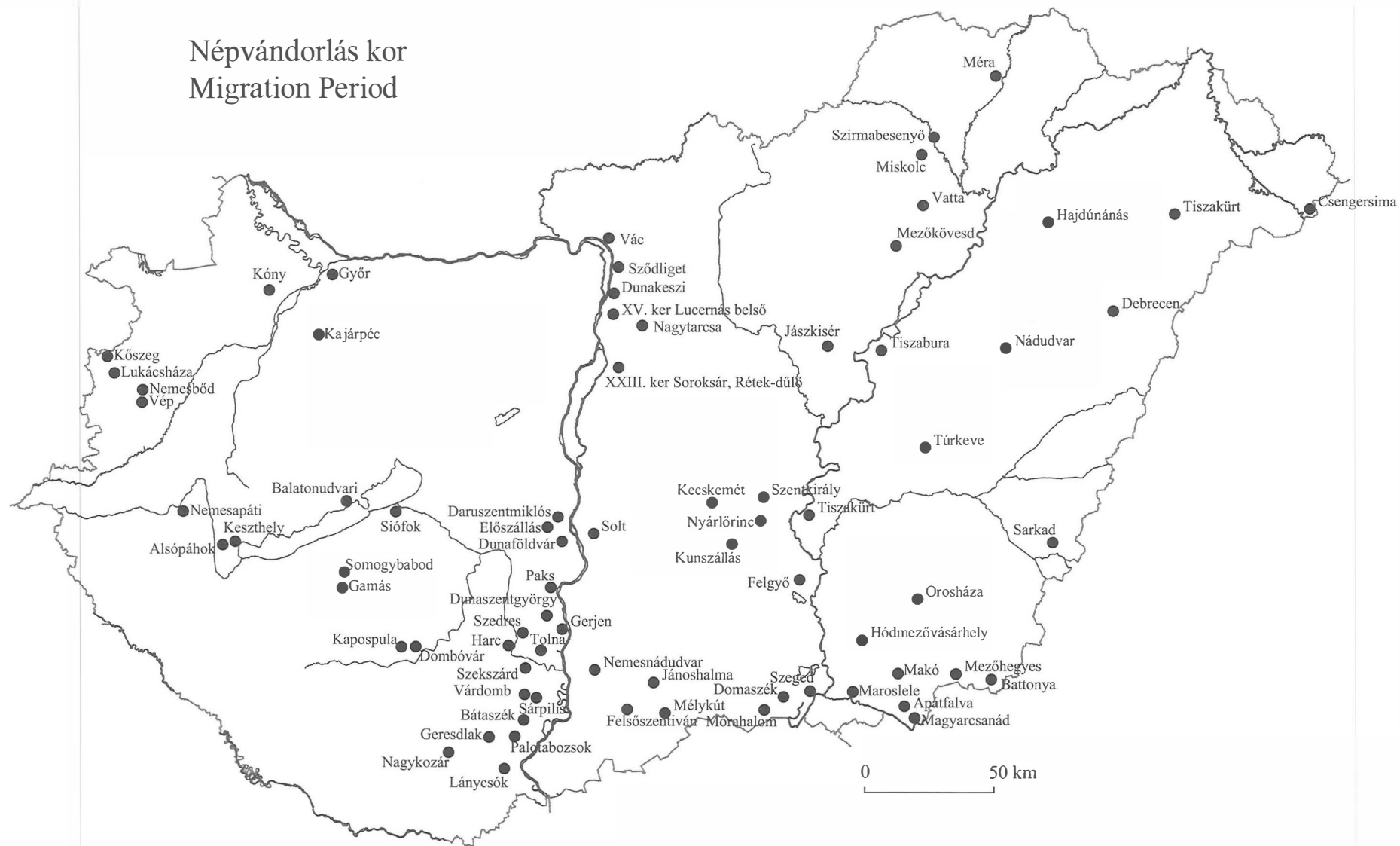
Készült: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Budapest
 Tervezte: Csákvári Rita

Római kor
Roman Period

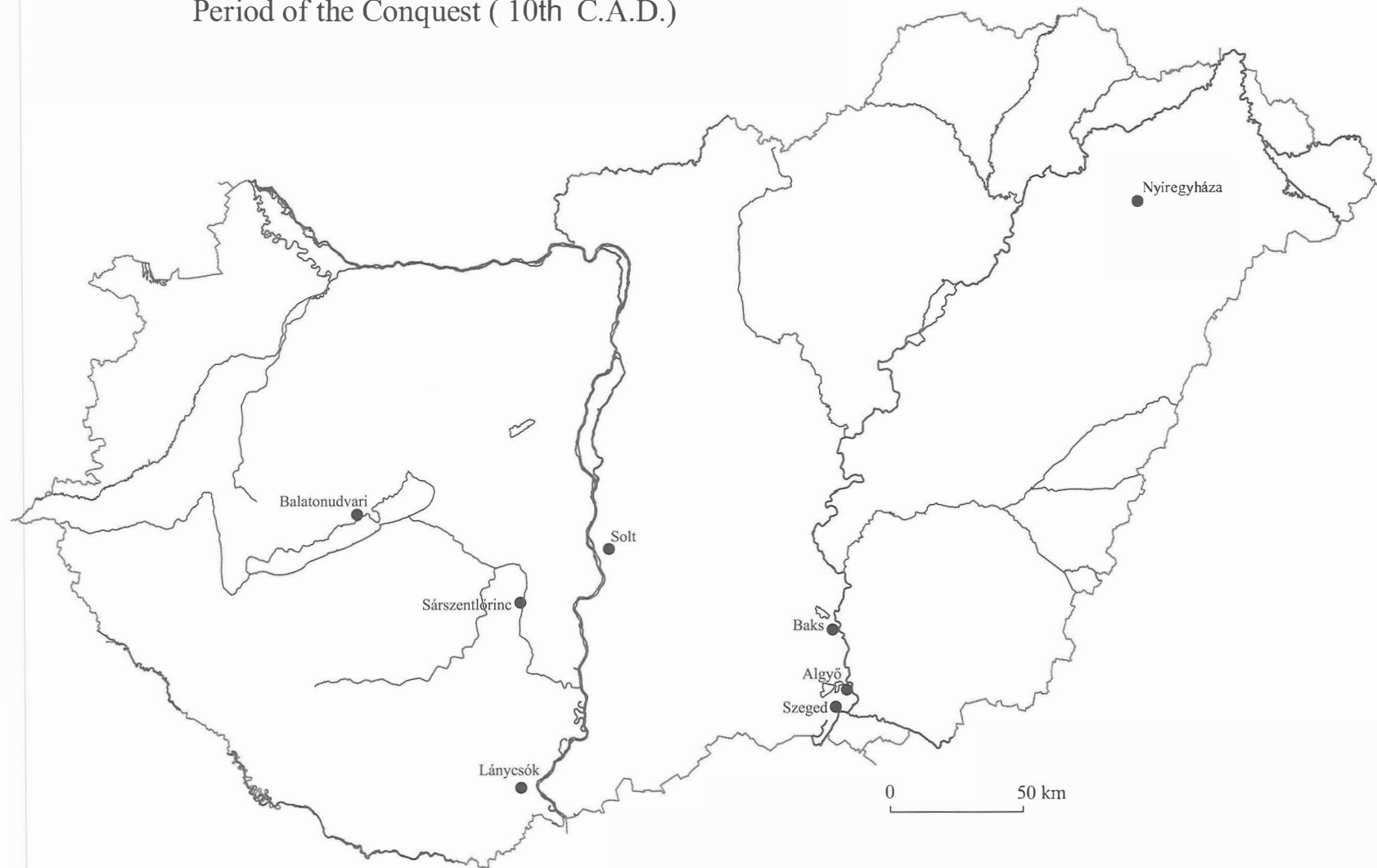
Készült: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Budapest
Tervezte: Csákvári Rita

Népvándorlás kor Migration Period

Készült: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Budapest
Tervezte: Csákvári Rita

Honfoglalás kor
Period of the Conquest (10th C.A.D.)

Készült: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Budapest
Tervezte: Csákvári Rita

Késő középkor
Late Middle Ages
(14–17th C. A. D.)

Készült: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Budapest

Tervezte: Csákvári Rita

A Régészeti kutatások
Magyarországon című sorozat
eddig megjelent kötetei:

1998 (2001)

1999 (2002)

2000 (2003)

2001 (2003)

2002 (2004)

2003 (2004)

2004 (2005)

2005 (2006)

2006 (2007)

2007 (2008)

2008 (2009)

